Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság

Hungarológiai Értesítő

1982. IV. évfolyam 1—4. szám

Hungarológiai Értesítő
1982. IV. évfolyam 1—4. szám

Hungarológiai Értesítő

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Folyóirata
1982. IV. évfolyam 1—4. szám

Főszerkesztő: Béládi Miklós

Felelős szerkesztő: Jankovics József

Hungarológiai Értesítő
A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Folyóirata
1982. IV. évfolyam 1–4. szám

Szerkesztőbizottság
Béládi Miklós
Kósa László
Szépe György
Főszerkesztő: Béládi Miklós
Felelős szerkesztő: Jankovics József
A szerkesztésben részt vesznek:
A. Molnár Ildikó, M. Róna Judit
Szerkesztőség: Budapest, Országház u. 30. I. em. 41. 1014
Telefon: 160–160, 126-os mellék
Postacím: Budapest, Pf. 34. 1250

Az ismertetésre szánt kiadványokat szerkesztőségünk címén Jankovics József nevére kérjük megküldeni.

Tartalom

I. Könyvismertetések

Magyar irodalomtörténet, 1980 7
Magyar zenetörténet, 1980 221
Klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei 231
Magyar nyelvészet, 1980 237
Magyar néprajz, 1980 297

II. Bibliográfiák

A bibliográfiákban felhasznált források jegyzéke 361
A magyar irodalomtudomány bibliográfiája, 1980 373
A magyar nyelvtudomány bibliográfiája, 1980 483
A magyar néprajztudomány bibliográfiája, 1980 539

III. A hungarológia hírei 589

IV. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetőségének és tagjainak névsora 641

Névmutató 671

Magyar irodalomtörténet, 1980

Ady Endre: A Tisza-parton.
Verstani elemzések. Debrecen, 1980. 110 l.

Az MTA Irodalomtudományi Intézetében 1979. december 13-án rendezett verstani tanácskozás értekezéseit tartalmazó kötet *Ady: A Tisza-parton* című költeményének verstani elemzését tűzte ki szűkebb tárgyául, ám ezen túlmenően jól tükrözi azokat az elvi ellentéteket is, melyek a jelenlegi hazai verstani kutatásokat egészében is jellemzik.

A verstani szümpozion nem utolsósorban azért választotta éppen ezt az Ady-verset, mert ritmikai-metrikai rendszerét több kutató homlokegyenest ellentétesen írta le. A kötet szerzői (Kecskés András, Péczely László, Soltész Katalin, Szepes Erika, Szerdahelyi István, Szilágyi Péter, Szuromi Lajos, Vargyas Lajos, Vekerdi József) az adott szöveg verstani elemzése kapcsán saját verstani koncepciójukat bocsátották egyúttal vitára a metrum és ritmus alapkérdését illetően, továbbá olyan módszertani kérdésekben, melyek a verstani elemzés lehetséges eljárásait alapvetően érintik.

Bizonyos nézetkülönbségek ellenére több tanulmány egyetért abban, hogy Ady verselését alapvetően meghatározza a szimultán verselés: „az időmértékes és hangsúlyos metrum egyidejűsége, az a mértékkapcsolás, ahol a mérték tényezői külön-külön is vizsgálhatók, összefüggéseikben is vizsgálandók" (Szuromi Lajos). Másként értelmezi a szimultaneitást Vargyas Lajos, aki szerint „Ady számára a legfontosabb az ... hogy a ritmusban is, a ritmus nyelvén is azt fejezze ki, amit a szavak mondanak gondolatilag; ez az ő igazi *szimultán ritmusa*". Más tanulmányok – elismerve a kettős ritmus lehetőségét – a prioritás kérdésében foglalnak állást: Vekerdi József szerint például „elsődleges a magyaros (hangsúlyos) ritmus", míg a metrikai analízisek (Kecskés András, Szuromi Lajos, Soltész Katalin) számos értékes adalékot szolgáltatnak a költemény metrikai jellegének meghatározásához, jól érzékeltetve az ilyen jellegű vizsgálatok számos nehézségét.

A kötet – azon túl, hogy közelebb viszi az olvasót egy jelentős Ady-vers megértéséhez – mintegy keresztmetszetben mutatja be a magyar verstani kutatások jelenlegi állását.

János István

Ady Endre összes költeményei I–II.
A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József és Schweitzer Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 9–699.; 7–730. l. (Nagy Klasszikusok)

A Szépirodalmi Könyvkiadó Nagy Klasszikusok sorozatában jelentette meg Ady Endre összes kötelményeit. A költő születésének 100. évfordulóján, 1977-ben a Magyar Remekírók sorozatban látott napvilágot az összes vers és novella, amelyet helyesbítésekkel és kiegészítésekkel a jelen kiadás is követ.

Akárcsak a Magyar Remekírók sorozatban megjelentnek, e köteteknek is *Láng József* és *Schweitzer Pál* gondozta szövegét, s készítette el jegyzeteit.

Ilyen igényes, kimerítő jegyzet- és forrásapparátussal, kritikai értékű szövegközléssel népszerű kiadások esetében ritkán találkozunk. A kötet szerkesztői minden eddiginél teljesebb, filológiai megalapozottságú Ady-verseskönyvvel örvendeztették meg az olvasókat. Az Ady életében megjelent valamennyi szövegforrás (kézirat, kötet-megjelenés, sajtó-kiadás) összes eltérésének, a szövegvariánsok regisztrálásának és filológiai érveknek alapján az Ady intencióihoz legközelebb álló szöveget választották a közlés alapjául. Az eddig volt kiadások a kéziratok, kötet-korrektúrák szövegét nem vették figyelembe, holott az összes szövegforrás ismeretében számos fontos versvariánssal bővült a kiadás.

A kötet második kiemelkedő újdonsága s erénye, hogy az eddigi önkényes tematikai csoportok helyett egyetlen időrendi sorban közli Ady valamennyi olyan versét (az *Utolsó hajók*at kivéve), amely a költő életében nem jelent meg. Fontos szerkesztési elv ebben az esetben az egységes kronológiába rendezés, hiszen fejlődéstörténeti jelentőséggel bír.

A terjedelmes jegyzetapparátus tájékoztatást ad a kiadás szerkezetéről, a szöveggondozás elveiről, s az egyes művek jegyzetében a szövegvariánsokról és az első megjelenés bibliográfiai adatairól.

A versek időrendjéről készült összeállítás az Ady-versek első megjelenésének helyét és idejét közli, az utószó a korábbi kiadásokról ad számot. A kötetet az életrajzi adatok regisztere és a versek mutatója zárja.

M. Róna Judit

Ady Endre: Színház.
Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Varga József. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 374 l.

A kötetben megjelentetett írásokkal az olvasó már találkozhatott a különféle, Ady-publicisztikát tartalmazó kiadásokban. Így, csokorra fogva, e téma köré rendezve azonban még nem, s a könyvnek ez a súlypontozás a legnagyobb érdeme. Ady vonzódása a színházhoz közismert, még drámaírással is kísérletezett, sajnos, kevés sikerrel. Ízlése, igényessége mégis fölülemeli a rossz drámaírók sértő-sértődött áligazságain, s remekbeszabott színikritikák kerülnek ki a tolla alól.

A válogató és szerkesztő Varga Józsefnek egyik legnagyobb gondja lehetett, hogy

a rendkívül szerteágazó, csapongó tematikájú cikkek közül a legfontosabbakat, illetve legjellegzetesebbeket válassza ki. Ám ezzel még nem ért véget a gondja, mert külön könyvet szerkesztvén, meg kellett teremtenie az egységes „színikritikus-Ady" képet. Utóbbi feladatát az írások ciklusokba rendezésével oldotta meg. A nyitó ciklus a korai, még debreceni próbálkozásokat tartalmazza, ezt követi a nagyváradi kibontakozó korszak egyre mélyülő termése. A *Színházi tudósítások Párizsból* fejezet már teljes gazdagságában mutatja be a költő-publicistának ezt az oldalát. A színházi bírálatok utolsó nagy fejezete, a *Budapesti Évadok* tíz év munkáiból válogat, hozzáadva a legérettebb zamatokat az eddigiekhez.

A könyv tartalmazza Ady két drámai kísérletét – egyiket töredékében –, ezek kuriózumok, kellemes olvasmányok, annak ellenére, hogy nem lenne érdemes a költő egyéb szépirodalmi teljesítményeivel összehasonlítanunk őket.

Z. T.

„Akarom: tisztán lássatok".
Tudományos ülésszak Ady Endre születésének 100. évfordulóján. Szerkesztette Csáky Edit. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 262 l.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok, valamint Filozófiai és Történettudományok Osztályának, továbbá az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának a Magyar Tudományos Akadémián 1977. december 7. és 9. között megrendezett tudományos ülésszaka – melynek anyagát a jelen kötetben kapjuk kézhez – egyaránt vállalkozott az összegezésre és új eredmények felmutatására. A kötet 22 tanulmánya nem csupán az Adyról, hanem a korról, annak művészetéről való ismereteinket is több vonással gazdagította.

A kötetben közölt tanulmányok sorát az Ady életművéhez eszme-, illetve politikatörténeti aspektusból közelítő írások nyitják meg. Közülük az első, *Mátrai László* értekezése (*Ady és a korabeli eszmeáramlatok*), Ady és a polgári radikalizmus, az ennek filozófiai alapjául szolgáló evolúcionizmus és pozitivizmus, az irracionalizmus, a szabadkőművesség, végül a szecesszió viszonyát vizsgálja. Mindezt Mátrai árnyalt elemzéssel mutatja be, a legnagyobb teret érthetően a polgári radikalizmusnak szentelve. Az utóbbi s Ady viszonyának kérdése nemcsak Mátrai dolgozatában kap jelentős teret, hanem témája a kötet két másik, Vezér Erzsébet és Király István tollából származó tanulmányának is. *Vezér Erzsébet* írása (*Ady és a radikálisok a világháború alatt*) egy nagyobb tanulmány része csupán (teljes szövegét *Ady és a radikálisok* címmel lásd: Irodalomtörténet 1977. 814–857. l.). *Király István* a politikai, társadalmi kérdések köréből emel ki egyet, Friedrich Naumann 1915-ben nyilvánosságra hozott s nálunk is széles körű vitákat kiváltott Közép-Európa-tervét, s *Ady és a Naumann-terv* címmel Adynak a vitában való állásfoglalását elemzi.

Míg az előbb ismertetett három írás korának eszmei áramlataival állította párhuzamba Ady életművét, *Erényi Tibor* és *Pölöskei Ferenc* tanulmányai az egykorú Magyarország politikai mozgalmai és pártjai vonatkozásában teszik meg ezt.

A kötet eszmetörténeti jellegű tanulmányainak sorába illeszkedik Hanák Péter,

Szabó Miklós és Mucsi Ferenc írása is. *Hanák Péter* dolgozata *A Szent Lélek lovagjától az Új versekig* címmel tulajdonképpen csak egyetlen verssor, az *Új versek* előhangja harmadik sorának értelmezésére vállalkozik. Ady pályájának nagyjából azonos szakaszát érinti *Szabó Miklós* tanulmánya (*A modern költői magatartás hatása Ady politikai nézeteinek alakulására az első párizsi út idején*).

Mucsi Ferenc írása (*Ady, Vészi József és a Budapesti Napló*) a polgári radikálissá vált Adynak a Budapesti Napló kötelékeiben 1905 januárjától a koalíciós pártok kormányra kerüléséig kifejtett publicista tevékenységét tárgyalja.

A fentebb ismertetett tanulmányokon túl a kötet írásainak egy következő csoportja az Ady-életmű néhány nem vagy nem közvetlenül eszme-, illetőleg politikatörténeti jellegű kérdését taglalja. Ezek élén *Bodnár György* dolgozata áll *Ady Endre irodalomszemlélete* címmel, amely Ady irodalomszemléletének, illetve költői fejlődésének, valamint általános eszmerendszerének szoros és elválaszthatatlan kapcsolatára mutat rá. Két további tanulmány, *Veres Andrésé*, (*A tragikum problémája Ady háború alatti költészetében*) és *Schweitzer Pálé* (*Békevágy és emberhez méltó élet: a háborús élmény Ady költészetében*) – Ady háború alatti költészetének egy-egy kérdését érinti. *Szathmári István Megjegyzések Ady stílusforradalmához* című írása főként összegezi azokat a stilisztikai jegyeket, amelyek révén Ady a kor költői-írói stílusának megújítójává válhatott. *Kovalovszky Miklós* tanulmánya (*Szecessziós elemek Ady stílusában*) Adynak a szecesszióról való felfogását, a szemléletében és művészetében meglevő szecessziós vonások forrásait ismerteti, valamint ezek tudatosodását az Adyról szóló irodalomban.

Az Ady s a korabeli művészeti áramlatok kérdéskörét vizsgáló tanulmányok egyaránt mérlegre teszik Ady életművének a kor irodalmához, zenéjéhez és a korabeli képzőművészethez való viszonyát. Az irodalomhoz való viszonyt *Czine Mihály* írásai (*Ady és a kortársi irodalom*) tárgyalja; hasonló témát érint *Rónay László* tanulmánya (*Két ellentétes pálya érintkezési pontjai*). A korabeli zene és Ady kapcsolatának kérdéseivel *Ujfalussy József* és *Vargyas Lajos* írásai foglalkoznak. Az előbbi (*Ady Endre kapcsolata korának zenéjével*) egyebek mellett Ady, Bartók és Kodály eszmei-művészi fejlődésének párhuzamait, eltérő jegyeit vázolja fel. Vargyas Lajos tanulmánya (*Ady ritmusa Bartók és Kodály dallamaiban*) az utóbbi témakörből Bartók és Kodály Ady-versekre írt dallamait veszi egyenként szemügyre. A témáról általános összefoglalást *Németh Lajos* dolgozata (*Ady és kora képzőművészete*) ad. A képzőművészeti párhuzamoknak csupán egyetlen körére terjeszkedik ki *Szabadi Judit* tanulmánya (*A szerelemfelfogás rokonsága Ady lírájában és a szecesszió képzőművészetében*).

Végül *Demény János*nak Ujfalussy József és Németh Lajos előadásaihoz kapcsolódó, szubjektív hangvételű, *Szintézis és dokumentáció* címmel közreadott reflexióin túl a kötet két olyan írásáról, Kenyeres Zoltánéról és Kiss Ferencéről kell szólni, amely már az utókor Ady-értékeléseinek területére visz. *Kenyeres Zoltán* tanulmánya (*Vázlat Lukács György Ady-képéről*) Lukács Ady-cikkeit elemezve arra mutat rá, hogy e cikkek négy különböző alkotói periódusban szorosan illeszkedtek a Lukácsot leginkább foglalkoztató gondolatkörökhöz; *Kiss Ferenc* értelmezése (*Ady és Németh László*) Németh László Ady-élményét vázolja fel, s elemzi annak szerepét az író gondolatrendszerében.

Láng József

Antal Árpád: A magyar irodalom a reformkorban és 1848–49-ben.
Editura didactică şi pedagogică. Bucureşti, 1979. 271 l.

Antal Árpád munkája jól kiérlelt egyetemi tankönyv. Tárgya a reformévtizedek és az 1848–49-es szakasz irodalma. Minthogy külön fejezetben nem tárgyalja Kisfaludy Károlyt és Kölcsey Ferencet, az Elöljáróban című előszóban jelzi a tantervi eloszlásból származó tényt, mindenekelőtt azt, hogy mindkét író az előző félév anyagába tartozik.

Könyve nyolc nagy fejezetre tagolódik. Az első a korszakról és irodalmáról (történelmi erőiről, a polgárosodó szellemi életről, az irodalom és a kritika főbb irányairól) szól. Az irányzatok közül a romantikát, a népiességet és a realizmust emeli ki. Ez utóbbi megítélésében és a romantikához való viszonyában álláspontját higgadtság jellemzi: a romantika és a realizmus viszonyát illető kérdésben „terméketlennek látszik minden egyoldalú megközelítés, igazság szerint sem egymással való éles szembeállításuk, sem a köztük levő alapvető különbség tagadása, elmosása nem indokolt" (31).

Az ezt követő fejezetek címének puszta jelzése is jól tájékoztat a könyv tartalmáról: Vörösmarty Mihály, A romantika nemzedékének költői (Czuczor Gergely, Garay János), A reformkori szépprózа (Fáy, Jósika), Eötvös József, A drámairodalom (Teleki László, Czakó Zsigmond, Szigligeti Ede), Erdélyi magyar írók (Szentiváni Mihály, Kriza János), Petőfi Sándor.

Külön nagy érdeme a könyvnek, hogy mind az írók, mind pedig a különböző folyamatok, jelenségek tárgyalásában állandó a szakirodalmi megvilágítás és ezt áthatja a szerző józan kritikai állásfoglalása. Így például a Petőfiről szóló fejezetben szóba kerül Horváth János szerepjátszás-felfogása. Ehhez fűzi bírálatát: nem szerepjátszásról, hanem „a költő egyéniségéből, legmélyebben átérzett eszményeiből, egész gondolatvilágából s a történelmi pillanat diktálta *szerepvállalás*ról van szó" (261). Ilyen és ehhez hasonló okok miatt Antal tankönyve kétségkívül hasznos munkaeszköz, amely az egyetemi irodalomtörténeti oktatás mindegyik szóba jöhető igényét kielégíti.

Szabó Zoltán

Asszonyok és férfiak tüköre. Tanúvallomások a XVII. századból.
Összeállította és gondozta Vígh Károly. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 527 l. (Magyar Hírmondó)

Érdekes összeállítást adott az olvasónak *Vígh Károly* történész: a 17. század Marosvásárhelyének fennmaradt periratairól, tanúvallomásaiból válogatott ki egy kötetre valót. Ezek a vallomások a vásárhelyi köznép „tüköré"-nek tekinthetők, jóllehet nem annyira azok munkás mindennapjait, mint a rendtől eltérő cselekedeteit ábrázolják; az iratok a verekedésekről, tolvajlásokról, mértéktelen italozásról, de legfőképpen a házasságon kívüli nemi kapcsolatokról számolnak be. A „parázna" történetekben rendszerint a katonák (ritkábban „a legények") játsszák a csábító szerepét, s a szomszédok, vagy a szolgálólány tanúskodnak a kikapós asszony üzelmeiről. Nyelvileg (mivel általában a káromkodásokat is szó szerint idézik) ezek a szövegek nem sokat rejtenek véka

alá, néha költőien stilizáltak, máskor meg önkéntelenül is mulatságosak: „Ennél egyéb kurvaságát nem tudom az asszonnak, csak hogy azután is, hogy az ura visszafogadá, láttam olyan szabású legényt az hasán, mint énmagam vagyok" (182. l.). A *Hegedű tánca* fejezetből fény derül a legény-bájolásnak az áldozat szempontjából elég kellemetlen formáira. Bár az idézett tanúvallomások irodalmi értéke csekély, fontos adatokat szolgáltatnak a korabeli Erdély néprajzához, szokásaihoz, erkölcseihez, s el is szórakoztatják a kor teljesebb képére kíváncsi olvasót.

Gömöri György

Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez.
Szerkesztette: Mezey László. Budapest, Szent István Társulat, 1980, 247 l. (Hungaria Sacra)

Újra indítja tudományos sorozatát a katolikus egyház Szent István Társulata Hungaria Sacra elnevezéssel, melynek első tagja a Szent Lászlóról szóló tanulmányok reprezentatív kötete.

„László király irodalmunkban, szinte Lászlónak a magyar történetbe kerülésétől kezdve jelen van. Irodalmi képének megalkotását leginkább a közkeletűen lovagkirálynak nevezett harcos és szent uralkodó életével és jellemével foglalkozó első szövegekben szemlélhetjük." Mezey László és iskolája: Fodor Adrienne, Madas Edit, Török József a legrégebbi, a jelenkor irodalmi életéből már eltűnő formák, melyek Szent László karakterét évszázadokon keresztül közvetítették és csiszolták, a breviáriumok, prédikációk, liturgikus könyvek toposzaiból próbálják értelmezni, illetve recepciós ívét fölrajzolni.

Vargyas Lajos László király képi ábrázolásainak egy visszatérő motívumát, mely ismeretlen, a legenda szövegétől eltérő mozzanat, az ú.n. „fejben-keresés" epizódot elemzi, kapcsolatot keresve s teremtve a pogánykori folklórral éppúgy, mint a Molnár Anna – László Gyulától is feldolgozott – balladájának faalatti jelenetével. Tanulmánya igazolja, hogy a magyarság keleti, pogány hagyománya és az európai kereszténység véglegesen összeforrott egymással.

A kötet legértékesebb tanulmányait Gerics József és Kumorovitz L. Bernát írták. A 'Judicium Dei a magyar állam XI. századi külkapcsolataiban' jog- és eszmetörténeti tanulmánya Gericsnek bravúrosan és ugyanakkor lefegyverző logikával bizonyítja Szűz Mária Magyarországot védő mennyei pártfogó-szerepének a középkori hazai tudatban való meggyökereztetését, köztudatba vésését, akiben egyben a magyarság önvédelmi gesztusát is láthatjuk, amellyel fegyvert keresett az ellene érvekkel is támogatott, bármiféle támadással szemben.

Kumorovitz L. Bernát a Szent László vásár-törvénye és Kálmán király pecsétes cartulája az ú.n. cartula sigillata használatának jogi és diplomatikai körülményeit tárja fel, igazolván azt a Mezey Lászlótól már kifejtett megállapítást, hogy Kálmán király cartulája „az írásnak – Magyarországon – ... az eddiginél szélesebben értelmezhető használatára mutat."

A művészettörténészek: Marosi Ernő, Wehli Tünde, Lukács Zsuzsa és H. Kolba Judit Szent László korabeli magyarországi művészettel, a legutóbbi évtizedekben fel-

tárt elsősorban Anjou-kori László-ábrázolásokkal: falfestményeken és ötvösműveken egyaránt, illetve a bizánci művészetben jelenlevő, a Komnénosz-kori nő-ideálban elrejtett magyar királylány: Piroska votiv-képéről írva, áttekintést nyújtanak Szent László tiszteletének egyetemes és magyar eikon-recepciójáról.

A kötet végén 18 lap színes és fekete-fehér művészettörténeti vonatkozású melléklet található.

Somlyói Tóth Tibor

Babits Mihály Beszélgetőfüzetei. I.–II. (1938; 1940–41)
A szöveget gondozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Belia György. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 690, 478 l.

Aligha készült az utóbbi esztendőkben pontosabb és nagyobb szabású filológiai apparátussal és több szerkesztői figyelemmel könyv Babits Mihály régóta várt, s épp ezért már jóval a megjelenése előtt legendává lett *Beszélgetőfüzetei*nél. A két vaskos, öt héttel az Anschluss után megkezdett, s hattal Németország Szovjetunió elleni háborújának megindítása után lezárult kötet azonban nemcsak szétfoszlatta a legendát, hanem egy jelentős kiadás-etikai kérdést is aktuálissá tett. Azt ugyanis, hogy vajon helyes és etikus volt-e a nagyközönséget is megismertetni a jelzett időhatárok között gégerákműtétje következtében elnémuló és egyre súlyosabban beteg Babits testi lebomlásának fizikai folyamataival, nem lett volna-e jobb szenvedéseinek könyvét továbbra is kizárólag a szakkutatók rendelkezésére bocsátani. A feljajdulásokat tartalmazó pepita füzetek ugyanis még akkor sem illenek az olvasóközönséget feltételező írások sorába, ha a költő „nyelvének" nevezte is az először cédulákra és számlák hátlapjaira, majd – *Török Sophie* keltezése szerint 1938. február 14-től – *Danté*-ra és *Baudelaire*-re egyaránt utaló, *Napló a pokolból* címmel füzetekbe írott feljegyzéseit. Minthogy azonban a némaságra ítélt Babits számára a füzetekbe írás *a kényszerű közlések egyetlen lehetséges formája* volt, fel sem merülhet a lehetősége annak, hogy szenvedéseinek történetét valaha is közlésre szánta volna. Hiszen még attól is ódzkodott, hogy *hangsúlyozottan magánbeszélgetéseit*, melyeknek a körülményekből fakadóan mindig csak az egyik, a rá vonatkozó oldalát ismerhetjük meg, bárki is visszalapozással „hallgassa ki". „Nincs ugyan semmi titok benne, mégis mindig ideges vagyok, ha elolvassák ezeket az összevissza és véletlen beszélgetéseket" – írta, még e szenvedésekkel teli négy esztendő alatt is élesen választva el szépíró tevékenységét a kényszerű, s hangjának visszatérésekor nem is folytatott írásos „szóváltásoktól".

Ez a négy esztendő a sok műfajú életmű csúcspontra jutását a rendkívül tudatosan szerkesztett kötetek számával is jelzi. Ezek pedig élesen elkülönülnek a *Beszélgetőfüzetek*nek a kínok „finomulása" és a beszélgetések rekonstruálhatóságának függvényében „összevissza" soraitól, melyeket csak néha tarkít egy-egy, többségében Babits Ildikóhoz címzett játékos, elsősorban a klasszikus metrumok gyakorlását szolgáló, vagy az *Oedipus Kolonnoszban*t fordító költő próbálkozásait tükröző verstöredék, s az életmű szerves részének semmiképp sem tekinthető, viszont kuriózum-értékű, de csak esetlegesen, a kézirat fotózása közben lencsevégre került szövegillusztráció.

Lényegében azonban az irodalmi megformáltság legelemibb jegyeit sem tartalmazó, s épp ezért még a műfajhatárok 20. századi elmosódása ellenére is problematikus *Beszélgetőfüzetek*et elsősorban az életút megrendítő dokumentumának, s nem az írásos életmű szerves részének kell tekintenünk. Babits Mihály mértékkel nem mérhető, hangtalan szenvedéseinek könyve a körülmények hatalmából következő tömörséggel hirdeti a költő etikumcentrikus emberi és alkotói világképének összhangját, azaz választott magatartásformájának példaadó szimbolumértékét.

Ez az egybegyűjtött, hatalmas anyag legfontosabb morális tanulsága, melynek különös jelentőségét az emeli ki, hogy a magánélet legzártabb, tehát legszemélyesebb világába vezeti be a *Beszélgetőfüzetek* mai olvasóját. A „muszáj-elzárkózás", a kórházi szobák izolált világa ugyanis mindennél élesebben világítja meg azokat az emberi és művészetetikai jellemvonásokat, melyek az egyre veszedelmesebbé váló időkben is az európai kultúra hagyományait féltő és őrző művészi elkötelezettség tudatformáló erejét sugározzák. Ennek a magánélet szférája felőli bizonyítása pedig azért is igen jelentős, mert a Nyugat szerkesztőjeként s a Baumgarten-díj kurátoraként egyaránt állandóan a figyelem, s az elfogultság-hullámok középpontjában álló Babits Mihály magánmegnyilatkozásai épp úgy hangsúlyosak, mint tragikus halálával lezáruló, két világháború között irodalmunk kulcsfejezetét alkotó életműve.

Noha testi szenvedésektől elgyötört, négy fal közötti léte csak a kínok ideig-óráig enyhülésének pillanataiban kapcsolódik irodalom és esztétika aktuális kérdéseihez, olvasmányélményekhez és a folyóiratszerkesztés gondjaihoz, még az „összevissza feljegyzések" között is ráismerhetünk Babits Mihály alkotói világképének itt és most is kikristályosodó értékőrző etikai tartására. Ezt azonban csak a kor irodalmát és történelmét egyaránt jól ismerő olvasó veheti észre, anélkül, hogy bele ne merüljön a barátságok és ellentétek, esztétikai és politikai véleménykülönbségek és elfogultságok szövevényébe. Kizárólag a Babits megkezdte mondattöredékek tovább folytatása – azaz a korismeret – teremtheti meg a lehetőségét annak, hogy a *Beszélgetőfüzetek* ne az intimitások ismeretéből fakadó jólértesültség, hanem a harmincas évek végének és fordulójának politikai elkötelezettséget és pacifizmust sugárzó, forrásértékű dokumentuma legyen.

Mikó Krisztina

Babits Mihály dráma- és prózafordításai.
Összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: Belia György. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 665 l. (Babits Mihály Művei)

Babits Mihály életmű-sorozatában, melyet Belia György szerkesztett, a terv szerint a műfordítások három kötetre terjednek.

1980-ban jelent meg az első kötet a három közül, amely Babits dráma- és prózafordításait foglalja magába. Azokat, amelyeket a költő könyvalakban is megjelentetett. *Dráma- és prózafordításai*, valamint a következő két kötet (*Kisebb műfordításai; Dante: Isteni színjáték*) újra felhívják a figyelmet a műfordító Babitsra. Ő is annak az új műfordítói generációnak a tagja volt – Kosztolányi és Tóth Árpád mellett –, amely a

század elején, a Nyugat törekvéseinek megfelelően, robbanásszerű fejlődést hozott a magyar műfordítás területén. Azok az elvek, amelyeket Babits *Shakespeare-fordítás* című cikkében (Nyugat, 1924.) megfogalmaz, s amelyeket az érett Babits fordításaiban saját maga is alkalmaz, máig érvényesek. Nemcsak műfordítói portré rajzolódik ki előttünk a kötet alapján, hanem – a választásokat szemlélve – Babits alkotói portréja is.

*Az Európai irodalom történeté*nek következetesen végigvitt alapgondolatát – azt, hogy a világirodalom a nagy egyéniségek története, akik „felelnek egymásnak korokon és országokon át", s „kezet nyújtanak egymásnak a népek feje fölött" – az életmű fordításai is visszhangozzák. Nem esetleges választás eredménye, hanem az alkotói egyéniség szerves része, hogy a drámafordítások között Szophoklész-, Shakespeare- és Goethe-műveket találunk, hogy „feléjük nyújtotta ki kezét" Babits.

Babits a két Szophoklész-drámát mintegy 20 év különbséggel fordította. Az *Oedipus király*t 1924-ben, az *Oedipus Kolonosban* pedig 1941-ben utolsó műveként jelent meg. Shakespeare *A vihar* című drámáját Babits 1916-ban ültette át magyarra. Jelkép ez a választás, a háborús valóságtól való elfordulás jelképe, de jelkép Shakespeare neve is. egy gondolkodói magatartás eleme.

A Babits-i művészeszmény egyik megtestesítőjének, Goethének drámáját, az *Iphigenia Taurisban*t Babits 1929-ben fordította le.

A prózafordítások című rész két szépirodalmi alkotást tartalmaz – *E. A. Boe: Groteszk és arabeszk* (ford. 1928.) című novelláskötetét és *Th. Gautier: Kleopátra egy éjszakája* (ford. 1922.) című novelláját –, valamint Kant egy tanulmányát *Az örök békéről* is itt találhatjuk.

A könyv Belia György által összeállított pontos jegyzetapparátusában nemcsak a műfordítások bibliográfiai adatai, hanem az egyes kötetek Babits által írt előszavai és megjegyzései is megtalálhatók.

Kelevéz Ágnes

Babits–Szilasi levelezése.
Dokumentumok. Összeállította, közreadja és a bevezetőt írta: Gál István. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Kelevéz Ágnes. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa. Budapest, 1980. 238 l.

A dokumentumkötet az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Babits–Szilasi levelezés teljes kiadása; tartalmazza Szilasi Móricné (a filozófus Szilasi Vilmos édesanyja), Szilasi Vilmos és Szilasi Vilmosné leveleit Babits Mihályhoz és Babits Mihályné Török Sophie-hoz, valamint Babitséknak a Szilasi-házaspárhoz írott leveleit.

Babits és Szilasi barátságának részleteiről Gál Istvánnak a dokumentumkötet elé írt adatgazdag bevezetőjében olvashatunk, s ugyanő hívja fel a figyelmet Babits tájékozódására az újabb német filozófia – Emil Lask, utóbb, a húszas években pedig Husserl és Heidegger – iránt. Az utóbbival a költő 1922-ben, Freiburgban – mint Szilasiék vendége – személyesen is megismerkedik.

Babits és Szilasi Vilmos kapcsolata a költő ama levelével kezdődik, amelyben Babits melegen gratulál Szilasinak Platón-könyvéhez. Babitsnak ekkor már (első levelének

kelte Fogaras, 1910. április 5.) az önnön alkatára formált antikvitás-élmény költészete egyik meghatározó eleme lett. Szilasi pedig ez év őszén – Babitshoz írt terjedelmes levelében – méltatja és elemzi a *Laodameiát*.

Babits Pest-közelbe költözésével a levelezés jobbára üzenetváltásokra korlátozódik. Az irodalmi értékű információk pedig Szilasi emigrációja (1919) után meglehetősen gyérek a levelekben. Babits rossz levélíró (Szilasi grafomán hajlama a levelezés egészét egyoldalúvá teszi). Intenzív levélváltásokra csak a költő és felesége első látogatása előkészítésének idején (1922-ben), kerül sor. (Ez az út ihlette Babits *Németek* című, a kötet függelékében is olvasható esszéjét.)

Babits találkozásuk utáni, első terjedelmesebb levele (1924. június 16.) egzisztenciális gondok mellett a nemzedéki kérdésről, a költőt ért támadásokról szól. Majd a Szilasi-házaspár levelei vezetnek Babitsék 1925. augusztusi, Feldafingi látogatásához.

A találkozó után folytatódik a csaknem egyoldalú levelezés; Babits időközben elkészült Oidipus király-fordítását megküldi barátjának. Szilasi homage-levelében köszöni meg a művet (1926. február 6.), ez év július 17-i levelében pedig Babits németül megjelent novelláskötetét (*Kentaurenschlacht,* Berlin, 1926.) dicséri.

Kettejük barátságának ethoszát minősíti az a *mélyenszántó, rajongó,* és egyben *kritikus* értékelés, amelyet Szilasi 1927. május 20-i levelében a *Halálfiai*ról ad. Babits szempontjából lényeges az is, amit megküld – 1927. november 26-i levelének tanúsága szerint – a költőnek: Heidegger *Sein und Zeit*jét. Még utóbb egy – a kötet függelékében újraközölt – cikket: *Az írástudók árulása* – (Levél Babits Mihályhoz). Az írás vita Babits azonos című tanulmányával.

Szilasi írásának, amely bevallottan Husserl vizsgálatához és Heidegger egzisztenciális ontológiájához kapcsolódik, központi kérdése az igazságfogalom, melynek egyik fő bizonytalansági tényezőjét – hivatkozásaival Platónig visszamenve –, a szavak hűtlenségében látja. A szavak hűtlenségének, megbízhatatlanságának felpanaszolása pedig, összefüggésben önnön tehetsége iránti kétségeivel, a Babitsi életmű *Jónás imájá*ig vezető, örök kérdése. – Majd újabb kézirat érkezik Szilasitól: *Edmund Husserl; tanulmány a filozófus 70. születésnapja alkalmából.* (Szövege a jelen kötet függelékében is.)

A további Szilasi–Török Sophie-levélváltások a Babits-házaspár 1934. októberi, brissagói látogatásáig Török Sophie irodalmi munkásságára vetnek fényt. A brissagói út után újra Szilasi-levelek követik egymást; közöttük *Az európai irodalom történet*ét és az *Ezüstkor*t értékelő írások. Utóbb pedig aggódó levelek Babits egészségi állapotát illetően, s az újabb és újabb invitálások. Így került sor Babits utolsó találkozására a Szilasi-házaspárral 1940. áprilisában, a San Remo-díj átvétele után, Brissagóban. (Ottani időzésük emléke Babitsot 1940. májusában még egyszer levélírásra sarkallta.)

Ezután már csak a passió dokumentumai maradtak hátra. Török Sophie utóbbi tizenöt hónapjukról beszámoló drámai levele 1941. július 12-én, majd augusztus 11-én Szilasi, 12-én pedig felesége kondoleáló levele. S még egy levél. Amit Szilasi Vilmos írt 1942. augusztus 3-án Török Sophie-hoz, még egyszer mintegy összegezve Babitshoz fűződő baráti szeretetének a halálon is túlmutató lényegét.

Melczer Tibor

Bajomi Lázár Endre: Arpadine.
Kalandozások a magyar–francia kapcsolatok múltjában. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 354 l.

Bajomi Lázár Endre új kötettel gazdagította a „magyar frankomának szektáját", s nemcsak e nem is oly szűk kört, hanem minden kultúra iránt érdeklődőt, hiszen a Mária-siralom írójától Illyés Gyuláig leginkább Franciaországra vetik a magyar gondolkodók szemüket. A szerző, ki irodalomtörténészi és műfordítói minőségében évtizedek óta a magyar– francia kapcsolatok búvárlója, aprólékos alapossággal kutat a jelenig sugárzó múltban, ezernyi fontos és kevésbé fontos adatot mentve meg a feledéstől. Célja, mint azt a kötet jelképes címe is kifejezi (Árpád vezér nőnemű francia raggal ellátott változata, egy franciabarát magyar asszony keresztneve), a két nép barátságának dokumentálása. A szálak messzire nyúlnak, Auguste de Gérandotól, aki Brunszvik Teréz unokahúgának, Teleki Emmának férjeként lelkesen küzdött a magyar szabadságharcért, a Victor Hugoval együtt Guernesey szigetén bújdosó magyar emigránsoktól a hazánkban menedéket találó kommünárokig, s a második világháború alatt a Balatonon üdülő francia hadifoglyokig, akik paradox módon díszszemlével köszönthették 1943. július tizennegyedikét a németekkel szövetséges Magyarországon.

A nyomozás azért is izgalmas, mert nem „poros fóliánsok" között, hanem a mai franciák, még élő tanúk, unokák, dédunokák bevonásával történik.

Az adatok áradata között ha sok is az apróság, az anekdota-szinten maradó, legtöbbjük mégis érdekes, akár a történész szemével (a legendás Türr tábornok, Dumas regényhőse életének epizódjai, s egy magyar forradalmár Lajos Fülöp trónján), akár az irodalmáréval nézzük (Proust magyar bankárról mintázott hőse, Ady riportjai Párizsban), vagy akárcsak a hétköznapok életét akarjuk belőle megismerni.

A kötet régebben már napilapokban, folyóiratokban megjelent cikkeket gyűjt egybe, így helyenként ismétlésekkel találkozunk, stílusa sem homogén, zavaró, hogy a „tudósabb" tanulmányok jegyzetapparátusát a szerző bedolgozta a főszövegbe, mely által nem olvasmányosabb, inkább helyenként túlzsúfoltabb, nehézkesebb lett. Néhol a túlburjánzó családfák, oldalági leszármazottak szövevényében vagy a gyorsan sorjázó adatok rengetegében elvész az olvasó, itt talán egy névmutató segített volna.

A. Erdei Klára

Balázs G. Árpád
A bevezető tanulmányt Bori Imre írta. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. A szöveg számozatlan, 64 l. műmelléklet.

A jugoszláviai magyar képzőművészeket bemutató sorozat harmadik kötete Balázs G. Árpád (1887-1981) életművét ismerteti.

Ezt megelőzően, 1978-ban, ugyancsak a Forum Könyvkiadónál látott napvilágot B. Szabó György és Sáfrány Imre művészetének rövid áttekintése. Érdemes néhány szóban ezekre is kitérni.

B. Szabó György (1920-1963) rendhagyó munkásságát két tanulmány elemzi. Bela Duranci, a művészettörténész, képzőművész, kritikus, irodalomtörténész, társadalmi-politikai munkás B. Szabót mutatja be, azt az embert, aki saját pályáját a következő szavakkal körvonalazta: „Az élmény művészt faragott belőlem. A csókligeti teniszpályán született élmény a végtelenség és a harmónia érzetét plántálta el bennem. A művészet gondolkodót és kritikust nevelt belőlem, hogy eljuthassak hivatásom felismeréséig, és népem, tájam szolgálatába álljak".

Bányai János A kéztartás művészete címmel a grafikus B. Szabó György „betájolására" vállalkozik – a modern művészet Vajda Lajos és Kondor Béla nevével jelölhető tartományának „elementáris rajz" nevezetű szögletébe.

Sáfrány Imre (1928-1980) festészetének különös világával, és szinte mesébe illő személyiségével *Tolnai Ottó* esszéje ismertet meg. Tolnai felidézi azt a szellemi közeget is, amelyikben az ötvenes évek folyamán kialakult a világviszonylagban is számottevő jugoszláviai absztrakt festészet. A Hangya-tanítvány Sáfrány 1978-as kiállításán Bori Imre a maga nemzedékének útját véli látni, „s úgy érzi, ennek a nemzedéknek az útja egyértelműbben rajzolódik ki a Sáfrány-vásznakon, mint akár költészetünkben, akár prózairodalmunkban".

Bori Imre vázolja a „szociális művészet" megteremtőjeként számon tartott *Balázs G. Árpád* életútját is.

A Kassa környéki Felsőtőkésen született művész gyermekkorában került Bácskába. Innen indult 1913-ban Nagybányára, majd 1920-ban Prágába, képzőművészetet tanulni.

Élete nagy részét Szabadkán élte le, a két világháború között a *Bácsmegyei Napló* állandó munkatársa volt, de kapcsolatban állt a *Szervezett Munkás* című hetilap szerkesztőivel is, akik közül Cseh Károly tett rá nagy hatást. 1927-1941 között Belgrádban a *Vreme* című napilap rajzolójaként dolgozott. Ebben az időszakban készítette szociális témákat feldolgozó mappáit: *A hét napjai* (1929) és *Jatagan mala* (1932) címmel. Párhuzamosan dolgozott az 1930-as évszámmal kiadott *Ady*-mappa nyolc grafikai lapján is. Utóbbihoz *Szenteleky Kornél* írt rövid bevezetőt. Bori Imre felhívja a figyelmet arra is, hogy Balázs G. Árpád mappája a hatodik olyan kísérlet, amely Ady verseinek illusztrálását tűzte ki célul. A megelőzőekből felsorolja Jaschik Álmos 1920-as illusztrációit, Baja Benedek *Vér és arany* című, 1924-ben készült mappáját, Nagy Sándor 1928-as keltezésű rajzait, illetve a Balázs-rajzokkal egyidőben készült, 1929-ben a budapesti Literatura fedőlapján megjelent Makovsky Stefy illusztrációit.

A harmincas években Balázs Árpád fokozatosan eltávolodik a társadalmi témák feldolgozásától, bár még elkészíti a Kalangya számára *Szirmai Károly* három novellájának illusztrációit (*Veszteglő vonatok a sötétben, Holtak szigete, Medekné*).

A második világháború után pár évig a szegedi Délmagyarország című lap rajzolójaként dolgozott. Művészetében visszatérnek a nagybányai emlékek, előtérbe kerül a festőiség. Szabadkára való hazatérése után festészete már nem változott, „kiérlelte, amit kései posztimpresszionizmusa adott, mind képkomponálásban, mind színhasználatban, mind témafelvetésben".

Boros Judit

Balogh László: Az ihlet perce. A lírikus Arany János.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 169 l.

Az irodalomkutatást segítő kézikönyvek sorában üdvözölhetjük a Tankönyvkiadó által megjelentetett, új verselemzés-kötetet, melyben Balogh László Arany János tizenhárom lírai költeményét ismerteti meg az olvasóval. „A lírikus Arannyal mostohán bánt a kortársi kritika éppúgy, mint az irodalomtörténet – írja az előszóban a szerző. – Epikusnak – s mindenekelőtt a *Toldi* alkotójának – tartották s emellett legfeljebb a kiváló balladák költőjét ünnepelték. ... Tankönyveink a vígaszkereső, enyhülés után vágyó Arany líráját vitték be a köztudatba, de a teljes, személyisége önmegalkotási problémáival viaskodó, 'örök kételytől' gyötört nagy lírikust csupán napjaink kutatói állították méltó helyre a magyar költészet fejlődésében".

Balogh László elemzései e munkálatok sorába illeszkednek. A szerző beépíti műveibe a legújabb Arany-kutatások eredményeit, ám nem elégszik meg azok egyszerű interpretálásával. A kötetből, az egyes elemzések során, egy önálló portré: a lírikus Arany portréja kerekedik ki. A jól kiválasztott 13 vers révén sikerült felidéznie az egész életművet, s érzékeltetnie annak folytonosságát. A portré erőteljesebb vonásai azt az Aranyt rajzolják meg, aki elégedetlen volt a rá kiszabott szereppel, s állandó kétely és gyötrődés árán próbált megfelelni a korabeli irodalmi közvélemény által ráerőszakolt szerepnek, holott úgy érezte: másra lenne hivatott. Az „örök kétely" költőjét vázolják fel, aki nagyívű létösszegezéseiben a kötelességteljesítés jegyében leélt élet elszalasztott lehetőségeit siratta, rejtőzködés nélkül, őszinte lírai kitárulkozással. (*Visszatekintés, Balzsamcsepp, A lejtőn, Epilógus, Mindvégig.*)

Balogh László elemzései sokoldalúan, árnyaltan járják körül és értelmezik ezt az igen bonyolult alkotáslélektani-társadalmi-történelmi képletet. Elemzéseiben felhasználja a modern eljárásokat is, de alapvetően történeti szemlélettel közeledik a műhöz. Behatóan foglalkozik a vers keletkezésének történeti, életrajzi hátterével, s ha szükséges, kitér a felmerülő elméleti, esztétikai problémákra, vonatkozásokra is. Az első két elemzés például részletesen taglalja a Petőfi-Arany viszonyt (*Válasz Petőfinek, Letészem a lantot*), a *Vágtat a ló* elemzése kapcsán az Arany és értetlen bírálói közti konfliktus tárul fel; *Az ihlet perce* című versről szólva pedig a költő esztétikai nézeteit ismerteti a szerző.

Részletesen, gondos alapossággal térképezi fel Balogh László a versek motívumrendszerét, képeit, szimbólumait, melyek belső, összefüggő rendszert alkotnak, a lírikus Arany életművében. Nyilvánvalóvá válik az olvasó előtt az is, hogy Arany sikeres erőfeszítéseket tett a már elavult lírai kifejezőeszközök megújítására, noha nem ismerte korának legújabb lírai eredményeit, ráérzett, s verseiben közel jutott a modern líra verseszményéhez. Ezért is volt lehetséges, hogy Arany lírája, a benne kifejeződő emberi-alkotói magatartás tovább élt és megújult a 20. századi magyar lírában: Ady, Kosztolányi, Babits műveiben.

Erdődy Edit

Bányai László: Válaszúton.
Önéletrajzi jegyzetek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 169 l.

A *Válaszúton* a történész és politikus Bányai László önéletírásának második köteteként a *Kitárul a világ* jegyzeteinek folytatása. Az első könyv a szerző életének első 23 évét követte nyomon, az elsődlegesen életrajzi adatok, korrajzi-hangulati betétek mellett már fölvillantva a szellemi tájékozódás első irányait is, e második kötet 21 fejezete pedig az 1929–1934 közti időszak fordulópontot jelentő fél évtizedét foglalja össze, hasznos irodalom- és eszmetörténeti adalékokkal szolgálva a szerző és nemzedéke útkereséseit és a korszak általános szellemi arculatát illetően egyaránt. Az áttekintett időszakban a neokatolikus-liberális beállítottságú, francia műveltségű Bányai a népi radikális és reformtörekvésű nemzedéki mozgalmak sodrában mindinkább a kommunista mozgalom felé tájékozódott, kapcsolódott be az illegális párt munkájába és sajtótevékenységébe, széles körű kapcsolatokat építve ki a radikális baloldal jelentős képviselőivel, megindítva a MADOSZ munkáját. A szerző jelentősebb irodalmi és fontos közéleti, politikai pályafutása ekkor, a harmincas évek elején kezdődött. A könyvet az első önéletrajzi jegyzetsorozathoz hasonlóan elsősorban kultúrtörténeti és hangulati leírások, hosszas betétek színesítik, irodalomtörténeti szempontból mindössze 4-5 fejezet szolgál fontos nóvumokkal; Bányai 1929-ben még a Sorbonne hallgatója, franciaországi szellemi élményei közül Mauriac és Maritain, valamint a baloldal hatása tekinthető számottevőnek. Katolicizmusát ekkor egy differenciáltabb, még eklektikus világszemlélet váltja föl. Párizsból is kapcsolatban maradt Kuncz Aladárral, s termékeny kölcsönhatásban él a párizsi magyar és román fiatalok köreivel is. Távolról követi az 1929-es Vallani és vállalni-vitát, s innen kapcsolódik be Párizsi levelével az Erdélyi Fiatalok munkájába is. 1930-ban még részt vett Algírban a francia katolikus egyetemisták kongresszusán, ugyanez év nyarán azonban – terveivel ellentétben – a Katolikus Státus a csíkszeredai főgimnáziumba nevezi ki tanárnak. Az egyik legfontosabb fejezetben (*Búcsú a Helikontól*) a belső körről: Kós Károlyról, Áprily Lajosról, Kunczról és Bánffy Miklósról mond véleményt, részletes idézetekkel kommentálva álláspontját. Szubjektív, de árnyalt képet ad a korabeli Csíkszereda kulturális, oktatási és politikai közviszonyairól, a város művelődési életében való részvételéről, s a festő Nagy Imrével, tanártársaival, Gáll Ferenccel, Domokos Pál Péterrel és Vámszer Gézával való kapcsolatairól. Bányai, a fiatal tanár ekkor már az Erdélyi Fiatalok egyik főmunkatársa, esszéistája, és előadásainak csíki szervezője, a lap terjesztője is. A *Nemzedékváltás* című fejezet az Erdélyi Fiatalokhoz fűződő kapcsolatainak is története kíván lenni – benne számos Jancsó Bélához írott levél részletével –, innen azonban az események korrekt előadása ellenére is hiányzik az összefüggések föltáró elemzése; inkább összefoglaló minősítésekkel találkozunk, a történész visszamenőleges álláspontjával. A fejezet értékes adalékokkal szolgál a nemzedék *Új Arcvonal*-antológiájának keletkezéstörténetéhez. Az antológiában, amely a nemzedéki fellépés széles mezőnyét és a szemlélet-alakítás radikális igényeit illetően joggal tekinthető a Tizenegyek vállalkozása folytatásának, 19 fiatal író szerepelt, köztük – Grandiperre Emil, Kováts József, Jancsó Elemér, Debreczeni László, László Dezső, Kovács Katona Jenő, Méliusz József, Szemlér Ferenc és mások mellett – Bányai költőként jelentkezett. Az Erdélyi Fiatalok körétől 1932 közepén vált meg; kilépve a mozgalomból, a pártirányítástól, konkrétan Kohn Hilleltől

kapott utasítása szerint a Falvak Népe munkájába kapcsolódott be. Ekkor már közeli viszonyban van a kolozsvári marxista körökkel, 1933 elejétől pedig a Korunkkal is. Későbbi publicisztikai és mozgalmi sajtótevékenysége – a börtön után továbbra is az illegalitásban – a Népakarathoz, majd a Székelyföldi Néplaphoz köti; a kötet utolsó fejezetei az 1934-ben az Országos Magyarpárti Ellenzékből MADOSZ néven önálló politikai szervvé alakuló egységszervezet létrejöttét, az ellene végrehajtott politikai akciókat és a gyímesi felkelést vázolják. Az emlékirat az időrendiség és a tematikusság elkerülhetetlen összemosódásai ellenére árnyalt, kellő forráskritikával használható. Részösszegzése a szerző e pályaszakaszának, amelyet a visszatekintő szándéka szerint két további könyv követ majd.

Csapody Miklós

Barcza József: Bethlen Gábor, a református fejedelem.
A Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1980. 215 l.

Bethlen Gábor születésének négyszázadik évfordulójára jelent meg Barcza József monográfiája a Református Egyház Sajtóosztálya kiadásában, amely elsősorban egyházötrténeti szempontból vizsgálja a nagy fejedelem életművét. Így sok olyan megállapítást találunk munkájában, amelyek más területek kutatóinak figyelmét elkerülték volna, ugyanakkor ebből fakad feldolgozásának egyoldalúsága is. Mivel munkáját elsősorban a művelt nagyközönségnek szánta, az olvasmányos forma mellett sok idézetet alkalmazott, azoban sajnálatos módon nem adja meg idézetei pontos forrását. Művének alapvető hiánya, hogy nincs jegyzetapparátusa, a mintegy két és fél oldalnyi irodalomjegyzék nem pótolja a gondos eligazítást.

N. S. K.

Baróti Dezső: Árnyékban éles fény.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 554 l.

Baróti Dezső tanulmányainak újabb gyűjteménye egy eredményekben gazdag irodalomtudósi pálya összegzését jelenti. Tartalmaz majd negyven évvel ezelőtt megjelent tanulmányt éppúgy, mint a közelmúltból származót, és jónéhány előadása most jelenik meg először nyomtatásban. Baróti kutatási területe a XVIII. századtól a XX. század közepéig terjed, de foglalkozik általános irodalomelméleti kérdésekkel s az irodalmi muzeológia problémájával is.

A kötet első nagy fejezete *Érzelem és okosság* címen a XVIII. századot érintő és értelmező tanulmányokat fogta össze. Mindjárt a legelsőről, amely néhány XVIII. századi prózaíró portréját rajzolja meg (*Bod Péter, Bethlen Kata, Teleki József, Faludi Ferec, Dugonics András, Bessenyei György*), Baróti megjegyzi a kötet végén, hogy ma már más terminológiával fogalmazná meg, közreadását mégis indokolja az eleven érdeklődés a korszak iránt, és az a tény, hogy az eredeti kiadás egy része Budapest ostroma-

kor megsemmisült. A fejezet a továbbiakban a felvilágosodás irodalmával, a rokokóval és a szentimentalizmussal foglalkozó tanulmányokat tartalmaz, mindannyiszor gazdag jegyzetapparátussal kísérve.

A *Költészet és szerelem* című rész verselemzései *Csokonai, Vörösmarty, Petőfi* és *Ady* szerelmes verseinek sajátos megközelítését nyújtják.

Az utolsó nagy fejezet *Motívumok és kapcsolatok* XX. századi történetével foglalkozik. *Ady* költészetéből a vizek motívuma ragadja meg, *Radnóti* – akitől a tanulmánykötet címét adó idézet is származik – 1935-ben írott verseinek elemzése révén kerül a kötetbe. A tanulmány a *Kortárs útlevelére* című Radnóti-részmonográfia folytatását előlegzi, hiszen az itt említett kötet csupán 1935-ig elemezte a költő pályáját. A most közreadott Radnóti-tanulmány biztató ígéret a teljes Radnóti-pályakép értékelés megvalósítása felől.

Németh S. Katalin

Enikő Basa Molnár: Sándor Petőfi.
Twayne Publishers, Boston, 1980. 190 l. (World Authors Series)

A szerző bevezetőjében hangsúlyozza, hogy célja Petőfi emberi-költői portréjának felvázolása. Az életmű létrejöttét elválaszthatatlannak tartva az életrajzi vonatkozásoktól, kötetének rendező elvéül az életrajzi események kronologikus rendjét választja. Rámutat a költő pályájának a romantikától a realizmus irányába tartó fejlődésére; periodizációja szerint a Petőfi-életművön belül három főbb szakasz különböztethető meg: 1. a népdalok hatása (eleinte imitatív), felhasználása költészetében; 2. szerelmi lírája – egyben a romantikus kísérletezés időszaka; 3. az utolsó pályaszakasz költészetének jellemzője a tematikai-formai változatosság, végsőkig feszítve a kor poétikai konvencióit.

A kötet kilenc fejezetre tagolódik. Az első a Petőfi-oeuvre irodalomtörténeti szempontú értékelését tartalmazza; a szerző hangsúlyozza a magyar felvilágosodás és a reformkor, ill. a Petőfi-életmű eszmeiségének folytonosságát, ugyanakkor vázolja – a felvilágosodástól kezdődően – a magyarországi társadalmi, politikai, kulturális viszonyokat. Ezután kitér a magyaros (hangsúlyos) verselés sajátosságaira, majd az 1842–44 között keletkezett verseket vizsgálja, kiemelve közeli rokonságukat a népköltészettel és a régi magyar irodalommal. *A helység kalapácsát*, továbbá a *János vitézt* elemző részletességgel mutatja be; különösen az utóbbi mű esetében figyelemre méltó, hogy tagadja epikus jellegét, ehelyett hősi-heroikus voltát hangsúlyozza: szerinte benne a hagyományos falusi társadalom értékrendjét és hőseit „glorifikálja" a költő.

A kötet ezt követően az 1845–46-os év tematikailag, műfajilag és stilisztikailag egyaránt gazdag irodalmi terméséről ad számot. A szerző ismerteti az egyes művek világirodalmi hátterét, Petőfi és a kortárs irodalom kapcsolatát. Tagadja annak a magyar kritikai tradícióban elterjedt álláspontnak a jogosultságát, amely Petőfi e pályaszakaszának érzelmi-gondolati tartalmát (mint a népi-nemzeti irányzat megnyilvánulását) élesen szembeállítja a Vörösmarty-féle nemzeti romantikáéval. Basa Molnár szerint Petőfi költészete a Vörösmarty-iskola szerves folytatásának tekintendő.

Petőfi szerelmi líráját vizsgálva a szerző rámutat: a Júlia-versek jellemző sajátossága (az érzelmi teljesség kifejeződéseként) a képek egymásra halmozása, s az a tény, hogy újra előtérbe kerül az idillikus, népdalszerű hangvétel. A *Szeptember végén* c. verset a világirodalmi rangú költemények között is az elsők közé sorolja.

Az ötödik fejezet címe: Arany és az objektív líra. A szerző meghatározó szerepet tulajdonít Aranynak abban, hogy Petőfinél egyre inkább elmélyül a realisztikus látásmód; ennek eredményei tükröződnek zsánerképeiben és elbeszéléseiben. A tájversek kapcsán a szerző kitér az angol és a német romantika releváns vonásaira is.

Basa Molnár ezután az utolsó pályaszakasz munkásságáról ad képet. Alapos és tárgyszerű áttekintést olvashatunk a negyvennyolcas eseményekről, Petőfi közéleti-politikai szerepéről, beleértve publicisztikai munkásságát is. A fejezet *Az apostol* elemzésével zárul. Az 1849-es év költészetével foglalkozó fejezet a személyes líra – forradalmi versek – háborús költészet felosztását követi. A szerző – már-már a politikai helyzetelemzés részletességével – bemutatja a költemények keletkezéstörténeti hátterét is.

Basa Molnár végül a Petőfi-életmű külföldi utóéletét vázolja s elemző-értékelő áttekintést nyújt a Petőfi-fordításokról. A zárófejezet a szerző Petőfi-értelmezésének, továbbá a magyar Petőfi-kutatás eredményeinek összegezését tartalmazza (az alapművekre támaszkodva).

A szerző megállapításait gazdag idézetanyaggal dokumentálja; a versrészletek fordításában a szöveg tartalmi árnyalatainak visszaadására törekedett, szándékosan negligálva a metrikai, ritmikai stb. szempontokat.

A mű fő érdeme, hogy – mindenekelőtt a nem magyar – olvasóhoz közelebb hoz olyan sajátosan kelet-európai (és sajátosan XIX. századi) fogalmakat, kultúrtörténeti tényeket stb., amelyek ismerete nélkül Petőfi költészete megközelíthetetlen lenne.

A kötet irodalomelméleti szempontú jelentősége, hogy a szerző a Petőfi-féle irodalmi népiességet az angolszász kritikai tradíció kontextusában vizsgálja, felhasználva az eliot-i kritika tanulságait, továbbá az Új Kritika bizonyos eredményeit.

Basa Molnár Enikő tanulmánykötete nagyban hozzájárul az irodalmi (és nem irodalmi) köztudatban még ma is élő Petőfi-mítosz(ok) eloszlatásához, egy hitelesebb Petőfi-kép kialakulásához.

Gulyás Matild

Batsányi János' poétai munkáji.
A kísérő tanulmányt Keresztury Dezső írta. Akadémiai Kiadó/Magyar Helikon, Budapest, 1980. XV + 215 l.

A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára őrzi Batsányi János poétai munkáinak 1834-ben készült kéziratát, melynek hasonmás kiadását e kötetben vehetik kézbe a kutatók és könyvbarátok. Keresztury Dezsőnek a facsimile kiadáshoz csatolt kiadástörténeti tanulmánya részletesen beszámol Batsányi kéziratainak izgalmas „filológiai kalandregényéről". Nyomon követhetjük a költő sanyarú sorsának főbb állomásait és pontos leírást kapunk arról, hogyan és hányszor kísérelte meg Batsányi verseinek ki-

adatását. Elég korán, 1793-ban foglalkozott már azzal a gondolattal, hogy verseit megjelenteti, el is készült egy nem egészen egy íves próbanyomat, a cenzor azonban feljelentette a költőt, aki a nyomtatványt aligha oszthatta szét, ugyanis hamarosan perbe fogták. A kufsteini fogság után Bécsben rendőri felügyelet alatt álló költő magyar nyelvű írásai publikálására nem is gondolhatott, ezekben az években csak névtelenül és idegen nyelven adhatta közre verseit. Napoleon uralmához fűzött reményei sem teljesültek, mikor Bécsből Párizsba menekült, ott sem sikerült elintéznie, hogy verseit megjelentesse. Az is részint a véletlennek köszönhető, hogy 1815-ös párizsi elfogatása után egy könyvkészítő barátja könyveivel együtt megmentette bekötött verskéziratát, amelyet 1820-ban, megcsonkított állapotban, Linzben megkapott tőle Batsányi. Irodalompártoló barátok és hazafiak segítségével 1827-ben végül megjelent Pesten egy 134 lapos kötete, melyet versei gyűjteménye első kötetének szánt. A folytatás kinyomtatására 1835-ben vállalkozott a Királyi Universitas nyomdája; ennek a kiadásnak jelent meg többszínnyomású, méreteiben azonos, az eredetihez hasonló papíroson kéziratos hasonmása.

B. M.

Bécsy Tamás: A drámaelmélet és dramaturgia Csokonai műveiben.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 112 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 98.)

Bécsy Tamás könyvecskéje elsősorban nem az irodalom*történet*, hanem az irodalom*elmélet* oldaláról közelíti meg Csokonai drámáit. Munkája három része tagolódik: közülük az elsőben (*A drámaelmélet és dramaturgia elválasztása*) fejti ki – támaszkodva *A drámamodellek és a mai dráma* (Budapest, 1974) című könyvének eredményeire – azokat az elméleti meggondolásokat, melyek alapján a következő két részben (*A két „debreceni" dráma*, illetve *A két „csurgói" dráma*) minősítheti Csokonai színpadi műveit. Gondolatmenetét arra a feltételezésre építi, hogy drámaelmélet és dramaturgia korábban összemosódott fogalmainak szétválasztásával biztosabban lehet rámutatni a darabok erényeire és hibáira. Meghatározása szerint „a *drámaelmélet a bemutatottban* érvényesülő törvényszerűségekkel, a *dramaturgia a bemutatásban* érvényesülő törvényszerűségekkel foglalkozik: az első a bemutatottban keresi és igyekszik feltalálni a törvényszerűségeket, a második a bemutatásban". E fogalmak meglehetősen képlékenyek: bizonyos kérdések mindig a drámaelmélet, illetve a dramaturgia részét képezik, de előfordulhat, hogy „egy-egy adott műben esetleg dramaturgiainak minősíthető probléma a drámaelmélet részévé válhat és fordítva".

Csokonai drámái közül Bécsy először a *Tempefőit* értékeli e kritériumok alapján. A darab szerinte az új érzékenység megjelenítése tekintetében előzménye a későbbi nagy versnek, *A magánossághoz* címűnek; drámaelméletileg tökéletes, dramaturgiailag azonban számos ponton hibás. Az ugyancsak az érzékenység problematikáját felvillantó másik debreceni dráma, a *Gerson du Malhereux* kevésbé sikerült: drámaelméleti és dramaturgiai szempontból egyaránt egyenetlen. Hasonló a helyzet a Somogyban készült első darabbal, a *Culturá*val is; benne a szerzőnek nem sikerült igazi kiindulópontul szolgáló drámai szituációit teremtenie, s nem tett eleget a középpontos drá-

ma speciális követelményeinek sem. Csokonai drámái közül Bécsy Tamás is, hasonlóan a korábbi értékítéletekhez, a *Karnyónét* emeli ki; a különbség annyi, hogy a szakirodalom viszonylag legjobbként, míg Bécsy tökéletesként emlegeti e művet. Benne ugyanis drámaelmélet és dramaturgia törvényszerűségeit egyaránt figyelembe véve leplezi le a költő (az irónia eszközeivel) a csaló, hazug világot.

Mindent összevetve tehát Bécsy vizsgálódásai, mint ezt könyve elején maga is előrebocsátja, nem módosítják lényegesen a Csokonai-drámákról korábban kialakult értékítéleteket; „Az irodalomtudományban azonban nemcsak a mű értékének módosítása tekinthető eredménynek, hanem az is, ha az eddigi értékeléseket biztosabb, mert igazolhatóbb alapokra helyezzük".

Szajbély Mihály

Benkő Ákos: Szirmai Károly.
Szirmai Archívum, Stuttgart–München, 1980. 112 l.

Szirmai Károlynak, az 1972-ben meghalt jugoszláviai magyar írónak életművét fia, a német orvosprofesszor, Szirmai Endre gondozza. Az általa alapított, illetve vezetett *Szirmai Archívum* az évek során több kötetet adott ki: a *Mindig elválni valakitől* (1976) kötetben eddig meg nem jelent novellákat tartalmaz, a *Szavak estéje* (1978) az író válogatott tanulmányait, bírálatait és irodalompolitikai vitacikkeit gyűjti egybe. Két kötet dokumentum (levél, emlékezés, dedikáció stb.) – *A magányos óriás I.* illetve *II.* (1976; 1979) –, az író műveinek bibliográfiája (1978) és a *Szirmai Károly művei a kritika tükrében* című kötet (1977) szintén az Archívum kiadásában jelent meg. Szirmai Endre filológiailag nem mindig megalapozott kutatásai szinte előrevetítették: szükség lesz egy olyan szakemberre, aki az anyaggyűjtésben, a szöveg(ek) gondozásában és föltárásában segíthet. Benkő Ákos irodalomtörténészre esett a választása.

Benkő Ákos először röviden az író pályáját tárgyalja – kitér az életrajz fontosabb mozzanataira is –, majd (műfajonkénti csoportosításban) beszél a költőről, a széppróza (novella és regény) művelőjéről, a tanulmány- és kritika-íróról s végül a szerkesztőt és az irodalompolitikust idézi meg. A gazdag életműben nem volt könnyű rendet tennie, hiszen – tőle az összegezés – „Szirmai Károly a dráma kivételével valamennyi műfajban alkotott értékeset és maradandót".

Szirmai tulajdonképpen az *A holló* című – Bartók Bélának ajánlott – szimbolikus mesével (prózaverssel) indult el írói pályáján 1927-ben (Napkelet), s ezzel az írással nyerte meg – 1931-ben – *A Mi Irodalmunk* novellapályázatát is. Első novelláskönyvére a magyarországi és romániai kritika is fölfigyelt, Kállay Miklós már ekkor észreveszi a novellista vízióinak művészi értékét és valóságtükröző szerepét. Szirmai 1933 nyarától – Szenteleky Kornéltól kapja a megbízást – a Kalangya szerkesztője lesz, nyolc évig vezeti a folyóiratot. 1940-től publikálási lehetőséget biztosít a folyóirat nélkül maradt erdélyi íróknak, többek közt Szemlér Ferencnek, Méliusz Józsefnek, Vita Zsigmondnak.

Költészete csupán tizennégy hozzáférhető versből áll: ezek javarészt expresszionista víziók, melyekben a Sötétség harcol a Fénnyel s az embert a magárahagyottság, a

bezártság, a tehetetlenség riasztja. Legjobb novellái szintén a „megfoghatatlan" témákat, a halált, az elmúlást jelenítik meg; víziószerűen, sokszor a lírához közelítve. Benkő Ákos bebizonyítja, hogy a novellák uralkodó témái – a félelem, a szorongás, a magány – már olyan korai írásokban is feltűnnek, mint a *Veszteglő vonatok a sötétben* (1927), a *Dzin-dzin, don-don, gau-gau* (1930), stb. *Az éjszaka motorosai* (1959) pedig – ezért az allegória – egy „valódi történelmi időszak légkörét", az ember kiszolgáltatottságát ábrázolja.

Noha többen, főként *Staro sunce* című kisregényének megjelenése után, Szirmaitól várták az első jelentős jugoszláviai magyar regényt, az író megmaradt novellistának. Nagypróza-vállalkozásai egy-két kivétellel csupán tervek maradtak vagy töredékesen valósultak meg. Tételesen nincs kimondva, de a kismonográfia sugallja: Szirmai Károlynak novellaíró művészete az igazi érték, az egyetemes magyar irodalmat leginkább ezzel gazdagíthatja. A kötetet jól válogatott bibliográfia és névmutató egészíti ki. Az egyik melléklet az író könyvalakban megjelent műveit sorolja föl.

Szakolczay Lajos

Benkő Loránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 392 l. 4 t.

A szerző már könyve címében figyelmezteti az olvasót arra, hogy a hagyományos gyakorlattól eltérően, nem csupán nyelvemlékeknek tekinti a középkori magyar nyelvűség több-kevesebb teljességgel fennmaradt dokumentumait, hanem szövegemlékeknek, ami egyszerre jelent *nyelvi* és *irodalmi* emléket is. Ez a megközelítés önmagában véve is jelentős fordulatot sejtet az egyes tudományágak összefogása, a komplex szemlélet irányába. Sokszor és sokat beszéltünk már arról, mennyire kívánatos lenne rátérni az interdiszciplináris kutatásokra és szintézisekre, megvalósulni valamit mindebből – annál kevesebbszer láttunk. Benkő Loránd monográfiája ez utóbbi ritka eset követendő példája.

Az Árpád-kori magyar nyelvű szövegemlékek, melyekről e könyvben szó van, a következők: *Halotti Beszéd* és *Könyörgés, Königsbergi Töredék és Szalagjai, Ómagyar Mária-siralom, Gyulafehérvári Sorok.* Ezek feldolgozását nyújtja a szerző rendkívül kiérlelt előadásban: higgadt kritikai érvelésekkel átszőtt, meggyőzően érvelő okfejtésben. Bár nem vezeti a mindenáron való újat mondás szándéka, a nyelvtörténeti fejezetek mindegyike telve van finomabb megfigyelésekkel: az olvasati problémák, a hangállapot, a morfémák állapota, valamint a toldalékformák és grammatikai segédszók esetében.

A szövegértelmezésről szóló fejezet a kizárólagosan nyelvtörténeti aspektus helyett mintha már a nyelvi-irodalmi kérdések együttes felvetése jegyében készült volna, épp ezért félig-meddig már átmenetnek tekinthető a nagy nóvumot adó zárófejezethez, melyben expressis verbis irodalmi szövegemlékekké válnak Árpád-kori irodalmunk anyanyelvű monumentumai. Benkő itt olyan izgalmas kérdésekre keresi és adja meg a választ, mint: a szövegformálás szintje általában és ezen belül több olyan specialitás kérdésében is, mint például a magyar változat viszonya a latin előzmény szövegformálási szintjéhez stb. Kitaposatlan úton jár akkor is, amikor *Szövegtagolás, szövegdíszítés*

című fejezetében a nyelvész szemszögéből mutat rá azokra a szövegalakító tendenciákra, melyek előnyben részesítik a ritmikát és a rímet a prózán belül. Jól megalapozott álláspontja e tekintetben harmonikusan kapcsolódik ifj. Horváth János eredményeihez, aki más megközelítésben ugyan, de Benkőhöz hasonlóan ugyancsak nyomatékosan hangsúlyozta a középlatin prosimetrum insiráló hatását vulgáris irodalmunkra (*Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái.* Budapest, 1954).

Végül nem kevésbé gondolatébresztő olvasmány a szövegemlékek terminológiai rétegeit precízen megállapító fejezet sem (ősmagyar pogány hitvilág terminológiája, kereszténységgel behozott idegen kifejezések, hazai földön született terminusok), mely bár nem támaszkodik – mert nem is támaszkodhat – a régi irodalomtörténeti szakirodalom egyetlen forrására sem, mégis találkozik a napjainkban folyó ősköltészeti kutatások – egyelőre publikálatlan, illetve megjelenés előtt álló – eredményeivel. (*Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* Szerkesztette: Székely György.)

A kötet zárófejezetei: egy ökonomikusan összefogott summázat, szövegemlékek anyagából szerkesztett szótár és a témakör régi szakértőinek hosszú sorából néhány tudósfénykép (Révai Miklós, Szinnyei József, Horváth János, Mészöly Gedeon, Pais Dezső, Bárczi Géza, Kniezsa István).

V. Kovács Sándor

Bényei Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalomtörténetének irodalma. Bibliográfia. Debrecen, 1979. [1980] 212 l.

A bibliográfia egybegyűjti a felszabadulás óta Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetéről megjelent művek címleírásait, elsősorban a helytörténeti jellegű feldolgozásokat, forrásértékű közleményeket és visszaemlékezéseket. Tartalmazza a határterületek (például baloldali mozgalmak, üzemtörténet stb.) irodalmát, nem veszi föl azonban az országos érdekű tanulmányok és forráspublikációk helyi vonatkozásait. A helytörténeti kutatás, ismeretterjesztés hasznos segítését célul kitűző válogatott bibliográfia nyolc fejezetben tárja fel a gyűjtött 2907 tételt, fejezetenként is pontos csoportokba rendezve az anyagot. A kötet anyagából például a város- és községtörténeti monográfiák, a művelődéstörténetre vonatkozó művek, az *Ady Társaság*gal foglalkozó dokumentumok, az 1945 utáni pártok története, az egyetemekkel kapcsolatos irodalom, a sajtótörténeti közlemények, életrajzok nemcsak a megye történetét kutatók számára nyújtanak segítséget, szélesebb körben is érdeklődésre számíthatnak. Tekintélyes irodalom foglalkozik az elméleti és módszertani kérdésekkel (helytörténetírás, közgyűjtemények stb.). A bibliográfia *Juhász Gézá*ra, *Szabó Pál*ra és *Veres Péter*re vonatkozó gazdag fejezeteire külön érdemes felhívni az irodalomtörténészek figyelmét. A kiadványban való jó tájékozódást személynévmutató, földrajzi és tárgymutató segíti.

R. T. O.

Bethlen Gábor emlékezete.
Válogatta, az előszót és a bevezetőket írta Makkai László. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 314 l. + 158 képmelléklet. (Bibliotheca Historica)

Bethlen Gábor születésének 400. évfordulójára jelent meg a reprezentatív kiállítású könyv, amely négy tematikai egységre osztva, terjedelmes anyag alapján ad képet a nagy fejedelemről és életművéről.

Makkai László bevezető tanulmánya után elsőként Bojti Veres Gáspár: *A nagy Bethlen Gábor viselt dolgairól* című panegyricusa található meg a kötetben, a fordítás Bíró Sámuel, Hackel Anna és Novák József munkája. Mivel a Bethlen-jubileumra elkészült Tóth Béla fordítása is, amely egy külön kiadványban látott napvilágot, így most már *Bojti* művének két magyar fordítása is rendelkezésünkre áll. A fejedelem egyik alumnusa őszinte meggyőződéssel dicsőíti patrónusát, versének értékét épp ezért nem is a történeti hitelesség, hanem Bethlen alakjának szubjektív hangvételű megörökítése jelenti.

A második tematikai egységet a fejedelem levelezéséből adott bő szemelvényanyag és a végrendelet alkotja. A szerkesztő úgy válogatta a leveleket, hogy belőlük Bethlen hadjáratainak története kirajzolódjék, az eseménysor hiányzó láncszemeit a tömören fogalmazott, mégis gazdag anyagot átfogó összekötő szövegek pótolják. Ezt követi a *Bethlen Gábor udvarának fénye* címen összefogott egység, amely a gyulafehérvári udvar számadáskönyveiből ad közre szemelvényeket, majd *Kemény János* önéletírásának idevágó részletét és *Don Diego de Estrada* spanyol táncmesternek, a fejedelmi udvar lakójának visszaemlékezéseit tartalmazza. Az utóbbi eddig ismeretlen volt, így most az újdonság erejével hat, noha a spanyol kalandor állításait – mint arra Makkai László utal – helyenként erős kritikával kell fogadnunk.

Az utolsó tematikai egység a Bethlenről szóló korabeli irodalmi alkotásokból válogat, Redmeczi T. János, Háportoni Forró Pál, Milotai Nyilas István, Szenci Molnár Albert és Prágai András előszavait, ajánlásait, verseit tartalmazza.

Külön említést érdemel a kötet rendkívül gazdag képanyaga, amelyben a korabeli politikai élet szereplőit, tárgyi emlékeit és helyszíneit egyaránt fellelhetjük. A képválogatás *Zimányi Vera*, a fényképezés *Kónya Kálmán* munkája. A jegyzetekkel és szómagyarázatokkal is kiegészített, díszes kiállítású kötet hasznos szolgálatot tesz Bethlen Gábor életművének gazdag dokumentálásával, s minden szempontból méltó tisztelgés a négy évszázada született erdélyi fejedelem emléke előtt.

Bitskey István

Bethlen Gábor krónikásai.
Összeállította, bevezette és jegyzetekkel ellátta Makkai László. Gondolat Kiadó, Budapest,1980. 301 l. + 77 képmelléklet.

A Gondolat Kiadó jubileumi kötete azokból a krónikákból, emlékiratokból. naplókból közül válogatást, amelyek a „nagy fejedelem" életéről és tevékenységéről szólnak.

Makkai László bevezető tanulmánya a korabeli erdélyi történetírás irányzatairól ad átfogó képet, ennek segítségével a felvett szerzők művei rendszerezhetők, s az egyes leírások közötti ellentmondások is magyarázatot nyernek. Az egymást követő szemelvények nagyjából kronológiai sorrendben kísérik végig a fejedelem életútját és uralkodói pályáját. Keserűi Dajka János, Hídvégi Mikó Ferenc, Szepsi Laczkó Máté, Toldalagi Mihály, Krauss György, Segesvári Szabó Bálint, Nagy Szabó Ferenc, Thurzó Szaniszló és Révay László írásai sorakoznak a kötet lapjain, s mint e névsor mutatja, a legkülönfélébb nemzetiségű (magyar, székely, szász) és felekezetű (katolikus, evangélikus, református, unitárius, szombatos) álláspontok szembesülnek itt egymással. Kitűnik belőlük, hogy Bethlen uralkodói mentalitása, kül- és belpolitikája rendkívül nagy figyelmet váltott ki a kortársakból, sokan és sokféleképp értelmezték tetteit, egyéniségének varázsát pedig még politikai-ideológiai ellenfelei is elismerték.

A közölt szemelvények nem csupán a hazai történetírás értékes darabjai, hanem többnyire élvezetes stílusú, helyenként művészi törekvéseket felvillantó irodalmi alkotások is.

A szép kiállítású kötetet gazdag képanyag egészíti ki, idegen szavak jegyzéke, a személynevek és földrajzi nevek mutatója teszi jól használhatóvá mind a szakemberek, mind a múltunk iránt érdeklődő olvasók számára.

Bitskey István

Bethlen Gábor: Levelek.
Válogatta, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Sebestyén Mihály. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 303 l. (Téka)

Bethlen Gábor születésének 400. évfordulójára jelentette meg a Téka sorozat a „nagy fejedelem" válogatott levelezését tartalmazó kötetet. A válogatás korábbi gyűjtemények és elszórt folyóiratpublikációk nyomán 64 levelet közöl, nyelvi hűséggel, de a helyesírást a mai követelményekhez igazítva. A kötet jegyzetanyaga megadja az eredeti közlés adatait, felvázolja az egyes levelek történelmi-társadalmi körülményeit, magyarázza, lefordítja az idegen nyelvű szövegrészeket, régi kifejezéseket. A szó- és helynévmagyarázat, illetve a névmutató szükséges kiegészítője a kötetnek, bár használhatóbbá tenné azt, ha a nevek rövid magyarázata mellett a levelek sor- vagy lapszámát is megtalálhatnánk. A levélíró fejedelemről a kötet szerkesztője, *Sebestyén Mihály* rajzol érzékletes portrét.

Németh S. Katalin

Bibliografia literatury węgierskiej w Polsce. Część III. Literatura krytyczna.
Szerkesztette: Csapláros István. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1980. 144 l.

A varsói egyetem Magyar Tanszékének munkatársai készítették el a magyar irodalom lengyelországi bibliográfiájának újabb kötetét. Az első két kötet (1967, 1976) a

magyar szépirodalmi alkotások lengyel fordításait mutatta be 1821-től 1972-ig, a harmadik kötet tartalmazza a magyar irodalommal foglalkozó önálló műveket, tanulmányokat, lengyel szerzők kritikáit, könyvismertetését magyar írók munkáiról. Az összeállítók figyelembe vették mind a magyar, mind a lengyel nyelven megjelent művek kritikai fogadtatását.

A bibliográfiai anyagot a következő elvek szerint csoportosították. Az első fejezetben szerepelnek a bibliográfiák, a magyar irodalommal foglalkozó enciklopédiák, lexikonok anyaga, a nyelvészet, az irodalomelmélet, az irodalomtörténet, a kritika, az irodalmi élettel foglalkozó közlések, valamint a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok kérdéseit tárgyaló publikációk és a folklór. A második fejezet tartalmazza az egyes szerzők munkásságáról szóló önálló tanulmányokat és a szerzők műveire vonatkozó irodalmat. A magyarul megjelent műveket az ábécé sorrendjében közlik az eredeti cím szerint. A harmadik fejezet a magyar színház lengyelországi fogadtatásával foglalkozik.

A varsói Magyar Tanszék munkatársai évek óta rendszeres munkát végeznek irodalmunk lengyelországi fogadtatásának felkutatásában, a III. kötet tudományos szerkesztése Csapláros István (hosszú ideig vezette a tanszéket) munkája, a gyűjtés munkálataiban Aleksander Korol, Jerzy Jakubiuk, Elżbieta Cygielska-Gutman, Teresa Samociuk-Klocek, Maria Rudziecka és Anna Lisowska vett részt.

Kiss Gy. Csaba

Bojti Veres Gáspár dicsőítő éneke Bethlen Gábor tiszteletére.
A szerzőt és művét bemutatta Makkai László. Hazafias Népfront Bethlen-Emlékbizottsága, Budapest, 1980. 54 l.

1617-ben Heidelbergben jelent meg Bojti Veres Gáspár Panegyrise Bethlen Gáborról. A Bethlen-évfordulóra közreadott alkalmi kiadvány az eredeti kiadás fotómásolata mellett – oldalanként –közli Tóth Endre magyar fordítását is.

Bojti Veres 1617-ben Bethlen Gábor ösztöndíjával került Heidelbergbe, ahonnan fejedelmének hazaküldte dicsőítő éneket. Bojti Veres később Bethlen udvari történetírójaként működött, első verses munkája azonban, mint Makkai László utószavában kimutatta, „nem objektív történetírás, hanem szubjektív költészet". Benne a szerző a fejedelem török kapcsolatait igyekszik tisztázni és a külföldi közvélemény előtt a törvénytisztelő fejedelem alakját rajzolja meg.

N. S. K.

Borghida István: Ziffer Sándor.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 107 l., 8 színes, 49 fekete-fehér reprodukció.

A kortárs romániai magyar képzőművészeket bemutató kismonográfiák sorozatában jelent meg Borghida István kötete a modern erdélyi festészet egyik legerőteljesebb alkotójáról, Ziffer Sándorról.

Ziffer 1880-ban született Egerben és 1900 tájt került kapcsolatba Hollósy Simonnal, Münchenben. Nagybányára – ahol életét leélte – 1906-ban, Czóbel Bélával való megismerkedése után látogatott el először. A festőiskolát ekkor már Réti István, Thorma János, Ferenczy Károly és Iványi Grünwald Béla vezeti. Ziffer az úgynevezett „neósok" egyik vezéralakja lesz és egész életére szóló ellentétbe kerül a hagyományos nagybányai szellemben dolgozó Mikola Andrással, Krizsán Jánossal, akik ellenzik dekoratív, szintetizáló, kezdetben fauvista, utóbb expresszionista, majd kubista elemeket is felhasználó formanyelvét.

Borghida István feltételezi, hogy Ziffer, aki Ady második leghosszabb párizsi tartózkodásának idején volt a francia fővárosban, Czóbel révén megismerkedett a költővel. Erről azonban semmiféle följegyzés nem maradt fenn. Szintén csak feltételezés, hogy 1909-ben Nagyváradon találkoztak és ha kapcsolatuk nem is mélyült el, „az Ady képviselte újító mozgalom eszméi, társadalmi és nemzeti jelentősége erősen hatott Ziffer gondolkodására" (Borghida).

A monográfia áttekinti Ziffer alkotó periódusait, kiállításait, pedagógiai tevékenységét.

Boros Judit

Bosnyák István: Szóakció I.
Adalékok irodalmunk szellemrajzához. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. 210 l.

Bosnyák István, a jugoszláviai magyar irodalomtörténész és kritikus új tanulmánykötete nyolc írást fog egybe. A könyv szerkezetét szellemesen mutatja az egyik cím: *Elődök nyomában, nyolc megállóval*; vagyis: nyolc tanulmány követi egymást: egyik a másikból fejlik ki, egy korábban megkezdett gondolatsort folytat – és mind adalék a jugoszláviai magyar irodalom indulásához. A *Szóakció I.* nem kimondottan irodalomtörténet, hiszen egyedi művek leírása, osztályozása helyett folyamatokat elemez. Szempontjai sem mindig – többnyire nem – az esztétikum köréből valók. A tanulmányíró miközben folyóiratokat, újságokat lapoz föl, társadalomtudományi és mozgalmi kérdésekre keres feleletet. A Sinkó Ervin-i etika és a társadalmi irányultságú szókimondás vezérli. Ahogyan a könyv bevezetője mondja: „a tágan értelmezett, az irodalmi mozgalmak és elvi-esztétikai programok kérdéskörét is érintő eszmetörténet szempontjából" vizsgálódik.

A tanulmányok alapjául könyvtárnyi anyag szolgált: a *Tűz*, a *Bácsmegyei Napló*, a *Vajdasági Írás*, az *A Mi Irodalmunk*, a *Kalangya*, a régi és az új *Híd*, az *Ifjúság Szava* és az *Ifjúság* egyes évfolyamai, nem egy esetben minden folyóirat (újság)-szám. A *„Pillantás a kezdetre"* című tanulmány forrásértékű, Bori Imre jugoszláviai magyar irodalomtörténete és egyéb visszaemlékezések – Lőrinc Péter, Herceg János, Majtényi Mihály, Csuka Zoltán önéletírásai – mellett is tud újat mondani. A Trianon utáni helyzet különösen Jugoszláviában, a vajdasági írás megszületésére hatott nyomasztóan. Erdélyben (erősebben) és Felvidéken (gyöngébben) megvoltak a hagyományok, lehetett rájuk építeni. Vajdaság a kvaterkázások, nagy evések-ivások földje: provincia – nyakig sárral és unalommal. Ezt a mozdulatlanságot rázta föl valamennyire a pozsonyi irodal-

mi lapból igazi rotációssá, „boulevard-lappá" vált *Tűz,* melynek 1922. július 9-től Bécs a székhelye. Bosnyák kimutatja, hogy Gömöri Jenő lapja, „igazi, nem színlelt internacionalizmusról" is tanúbizonyságot téve, mily nagy szerepet játszott a jugoszláviai magyar irodalom indulásában. A *Szózat az utódállamok összes magyar íróihoz és újságíróihoz* című felhívás (1922. július 30.) – állapítja meg Bosnyák – „egymást átható alapelvekre épült: nemzetire és nemzetközire". Ez a felhívás és a *Tűz* egyéb akciói megmozgatták a jugoszláviai magyar értelmiséget: megkezdődött az intézményes szervezkedés, az értékek alapján történő irodalmi konfrontáció, s innen kapott ösztönzést Dettre János a vajdasági magyar írók összehívására.

A tanulmányíró Dettre szerepét, aki nem vetett számot a Trianon utáni elszakadás körülményeivel, s a jugoszláviai magyar irodalom önállósodását ezzel hátráltatta, látszatmegoldásnak fogja föl. Szenteleky Kornélt is azért bírálja, mert hosszú ideig a „Szeressük, mert a miénk!" elvet hangoztatta, s miközben az értékeket kereste, ő maga is tenyésztette a „művészeket". „Csoda-e hát, hogy a 'vajdasági', kisebbségi kritériumok – vajdasági eredményekhez is vezettek?" – kérdezi a szerző, s ezzel a feleletet is megadja. (*Harmadik megálló: írás a Vajdaságban, avagy széljegyzetek a „vajdasági irodalom" margójára, fél évvel az Új Symposion indulása előtt.*) A *Kalangya* (1933–1941) irodalompolitikáját szintén az előbbi tanulmányban vizsgálja: egy folyóirat – hangzik a megállapítás – nem lehet a „tiszta irodalom" híve, mert ez mindig valamit takar; vagyis: az elkendőzés mögött nagyonis tudatos eszme: a magyar faj magasabbrendűségét bizonyító szellem áll. Bosnyák a polgári beállítottságú *Kalangya* értékei mögött is csak a lap meghunyászkodását, taktikázását látja; a „nagy magyar" felhangokat. Közömbösséget, amely odáig vezetett, hogy a folyóirat a háborús évek küszködéseiről sem vett tudomást.

Több tanulmány témája a szabadkai *Híd*, szerzőnk ezt a folyóiratot tartja a két háború közötti jugoszláviai magyar irodalom legnagyobb vállalkozásának. A kezdetkor ifjúsági lapként működő *Híd* az évek során elkötelezett, baloldali világszemlévé vált, az „ékverő" szerepét játszotta: aktivizált, fölvilágosított. A valóságirodalom, a szociografikus látlelet tette ki anyagának jelentős részét. Magyarországról olyan szerzők voltak munkatársai, mint Darvas József, Féja Géza, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Kovács Imre, Szabó Zoltán és Veres Péter. Fábry Zoltán a Felvidékről, Balogh Edgár pedig Erdélyből küldözgette írásait. Művészeti orgánumként – „lapunk nem olvasmány, hanem mozgalom" – nem volt jelentős. Figyelmet érdemel az a tanulmány is, amely Pató Imre *A Híd repertóriuma, 1934–1941* című művét boncolgatja; különösen értékes Bosnyák új korszakhatárokat kijelölő kísérlete. *B. Szabó György* arcképvázlata mellett megemlítendő még az 1950-es *Híd-vita* tüzetes elemzése, melynek tanulsága nem kisebb: ha egy nemzedék értékekkel lép föl, nincs az a dogmatizmus, amely el tudná nyomni az újat akarók szavát.

Szakolczay Lajos

Sándor Bölöni Farkas: Von Transsylvanien bis Pennsylvanien. Reiseerlebnisse vor 150 Jahren.
Válogatta és az előszót írta: Gál István. Corvina Kiadó, Budapest, 1980. 384 l.

Külföldi utazásának bizonyosan leginkább áhított s legdöntőbb élményeit röviddel hazatérte után, már 1834-ben megjelentette Bölöni Farkas Sándor *Utazás Észak-Amerikában* címmel. A kortársak szerint a könyv „akkor valóságos irodalmi jelenség volt", az akadémiai magas jutalommal tüntette ki, s ami legfontosabb: az amerikai *státusokban* akkor még alig hatvan esztendeje megszilárdult kormányzati elvekre, az ország gazdagodására csodálattal tekintő hazai közönség olyannyira elkapkodta, hogy a következő évben újra kellett nyomtatni. Pontosan száz esztendő telt el aztán harmadik kiadásáig, ám azóta már az ötödiket, az 1966-ost is forgathatjuk.

Mielőtt azonban az ifjú írnok áthajózott volna Amerikába, fél évnél tovább utazgatott Európában is. Naplóba foglalt élményei sokáig kéziratban maradtak, csak százegy évvel halála után, 1943-ben jelent meg a *Nyugat-európai utazás.* Éppen a már negyedszerre kinyomtatott amerikai útikönyvvel egyidőben. Századunk középső harmadára a „székely nemes, aki felfedezte a demokráciát" – újra megérdemelt figyelmet kapott az olvasóktól. De nemcsak az erdélyi és a hazai magyar nyelvű olvasóktól: a mű politika-, gazdaság- és művelődéstörténeti, illetve dokumentum-értékei az utazásakor érintett országok 20. századi közönségének is roppant becsesek. Az útról s a műről megjelentetett idegen nyelvű ismertetések után fordítások is születtek: az *Utazás Észak-Amerikában* két különböző kiadásban is megjelent az Egyesült Államokban a közelmúltban (az eddigi legátfogóbb elemzést adó doktori disszertációt is a *Columbia Egyetem*re nyújtották be), az európai útikönyvből pedig – *Gál István* hivatott tolmácsolásában – terjedelmesebb részek jelentek meg szintén angolul.

Gál István és a Corvina Kiadó nemes vállalkozása most *német* nyelven is hozzáférhetővé, sőt, igazán élvezhetővé teszi Bölöni Farkas kétségtelenül nélkülözhetetlen, fölöttébb tanulságos nagy útikönyvét. E német nyelvű kiadás különös érdeme még, hogy egy kötetben nyújt igényes válogatást az *európai* és az *amerikai* utazásokból. Magyar nyelvű kiadás ez összefüggő utazás két nagyobb fejezetét még nem kapcsolta egy kötetbe! Pedig a kép valószínűleg így válhatna teljessé: a fiatal Egyesült Államokban szerzett mély benyomásokat nemcsak a negyedik fizetési osztályú erdélyi írnok, hanem a korabeli Európát igen jól ismerő, több nyelvet beszélő művelt utazó szemszögéből is kell értelmeznünk. Vagyis bizonyos, hogy európai utazása – amely időben hosszabb is volt, mint az amerikai – erősen motiválta előbb elképzeléseit, majd tapasztalatait az újvilágról.

Az *Előszó* igen jól orientálja a magyar történelemben és irodalomban kevéssé jártas olvasót. Feltétlenül indokolt, hogy a szerző, a kor, a mű s az utóélet fölvázolása mellett korunk német nyelvű olvasóját Erdély geográfiai és történelmi helyzetéről is tájékoztatja, s hogy röviden összefoglalja a szerzővel kapcsolatba került fontosabb emberek életrajzát és munkásságát. Az előszó ugyanakkor azt is jelzi, hogy a kiadás válogatás. A szándék mindenképpen érthető: jól olvasható, statisztikai adatokkal és ma már esetleg indokolatlannak tűnő kitértőkkel kevéssé terhelt útirajzot ajánl. E válogatás azonban – kiváltképp az amerikai részben – inkább kihagyás, amelynek jogosultságán néhol érdemes elgondolkozni. Vajon indokolt-e kihagyni azt a mintegy 18 sort, ahol is

az angol hajósok büszke énekét hallva az „elkeseredés és bánat, a hazaemlékezésnek homályos bánatja borította" el, s a magyar „busongó dal" természetéről elmélkedik? Vagy azt a kiadás terjedelméhez képest szintén csekély részletet, amikor – számára legalább is nagy örömmel – a Thompson gőzhajón honfitársával, Müller úrral találkozik. Egész éjjelt tölt vele a fedélzeten, s a téma „megint a magyar haza volt s a világ több részeivel egybehasonlítás". Úgy véljük, mindez hozzátartozik élményeikhez, s nélkülük nehéz megítélni valódi pozícióját. „Királyi, liszkai fi Magyarországról" szintén kimarad, de kimarad a Pennsylvania Inquirer tudósítása is a magyarországi kegyetlenkedésekről, s ez azért igazán feltűnő, mert a német szövegben bentmarad pár sorral alább az így nehezen értelmezhető mondat fordítása: „De az Európából s hazánkból is nagyítva érkezett újsági hírek siettették visszaindulásunkat."

Nagy öröm azonban, hogy Bölöni Farkas Sándor klasszikus útikönyve immár németül is hozzáférhető. A fordítás nem volt könnyű, de *Henriette* és *Géza Engl* a lehetőségeken belül színvonalasan adta vissza Bölöni Farkas gondolkozás- és írásmódját. Külön dicsérhető a kötet végére csatolt *Bibliográfia:* informatív összefoglalást ad az angol nyelvű kiadástörténetről, majd a legfontosabb szakirodalomról.

Ötvös Péter

Brassai: Előhívás.
Levelek (1920–1940). A szerző 59 fényképével és rajzával. A leveleket közreadja Halász Kálmán. Válogatta, a jegyzeteket és az utószót írta Horváth Andor. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 182 l.

A kötet Brassai – polgári nevén *Halász Gyula*, született Brassóban 1899-ben – Berlinből és Párizsból szüleihez, illetve öccséhez 1920–1940 között írott leveleinek helyenként rövidített anyagát tartalmazza. Először 1977-ben a bukaresti A Hét közölt válogatást a családhoz írott levelekből. Ezeket maga Brassai nem nézte át, a közreadást teljes egészében Halász Kálmán nevű öccsére bízta. Utóbb, Horváth Andor igyekezete nyomán, Brassai beleegyezett a levelek kötetben való kiadásában, sőt elvégezte a szükséges javításokat és egy rövid előszót is írt a kötethez. Az anyag, bár bőséges információkkal szolgál Brassai pályakezdő éveihez, nem tekinthető folyamatos önéletrajznak. Mint az Előszóban a szerző is hangsúlyozza, életének több fontos mozzanatáról nem esik szó a levelekben: például kimaradt a Picassohoz fűződő barátság, vagy kapcsolata a szürrealista költőkkel, írókkal és a Minotaure című folyóirattal.

Budapesten szerzett rajztanári képesítésével ifjabb Halász Gyula 1920 decemberében indult Berlinbe tanulni. Hajtotta tehetsége, valamint édesapjának, az azonos nevű Halász Gyulának soha el nem múló vonzalma a nyugati irodalom és művészet iránt. Idősebb Halász Gyula (1871–1969) író és újságíró volt, 1894 és 1956 között több ízben is járt Párizsban, ahonnan erdélyi és budapesti lapoknak küldött tudósításokat. Könyvei közül figyelemre méltó a *Petőfi és Béranger*, valamint a bukaresti Irodalmi Könyvkiadónál 1967-ben *A századik év küszöbén* címmel megjelent visszaemlékezései. Az apáéhoz hasonló úton indult a fiú is, azzal a különbséggel, hogy ő kezdettől képzőművésznek készült, s az erdélyi lapoknak küldött tudósításokat csupán létfenntartási forrásnak tekintette.

A levelek hangvétele, színes, szellemes leírásai igen jó tollforgatóra vallanak, s amellett, hogy hangulatos képét nyújtják a két világháború közti művészeti életnek, számos művelődéstörténeti adalékkal is szolgálnak.

Például a Berlinből írott levelekben Brassai pontosan beszámol az ottani művészeti főiskolák felvételi rendszeréről, tudósít a német fővárosban dolgozó magyar művészekről: Kernstok Károlyról, Berény Róbertről, Czóbel Béláról, a szintén brassói Mattis-Teutsch Jánosról és nem utolsó sorban Tihanyi Lajosról, akivel megismerkedésük pillanatától fogva életre szóló barátságot kötött. Megemlíti az itt megismert írókat: *Ignotus*t, *Márai Sándor*t és mindig számba veszi azokat a lapokat, amelyeknek tudósításokat küld: a Brassói Lapokat, a Keleti Újságot és a Napkeletet.

A berlinieknél is megragadóbbak párizsi levelei. Brassai 1924-ben érkezett a francia fővárosba és hónapokig csak nézelődött, ismerkedett a várossal – és mindenről híven beszámolt Brassóban élő szüleinek. Ide is a Brassói Lapok tudósítójaként érkezett, de küldött cikket a Keleti Újságnak, a Periszkopnak is, később pedig német nyelven több nagy nyugati újságnak.

Elsősorban itt is képzőművészekkel, műkritikusokkal van kapcsolatban, de ismeri *Bölöni*éket – kitűnő portrét rajzol egyik levelében *Itókár*ól –, együtt dolgozik Korda Sándorral és Korda Vincével és sorolni lehetne a neveket.

Az nem követhető nyomon, mikor is kezdett fényképezni Brassai. Valószínű 1930-ban, hiszen egyik az évi március 11-én keltezett levélben először írja, hogy fényképezőgépet szerett és pár hete forotgrafál. Ez annál meglepőbb, mert alig két év múlva nagy szenzációt kelt világszerte az *Éjszakai Párizs* című albummal és ugyanez időben készen áll a csak 1976-ban kiadott *Titkos Párizs* anyaga is. Valóban, miként Horváth Andor írja utószavában, Brassai nem fényképészből lett fotóművész, hanem művészként választotta a fényképezést. 1935-ben gondol egy erdélyi album összeállítására is, de ez végül nem valósult meg.

Figyelemre méltók a levelekben található művészetelméleti eszmefuttatások, töprengések a modern művészet lehetőségeiről – vagy lehetetlenségéről.

Boros Judit

Bréda Ferenc: A létezéstől a lehetőségig.
Esszék. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 155 l.

A fiatal romániai magyar esszéista, tanítómesteréhez, az iskolát alapító Bretter Györgyhöz hasonlóan, sohasem írt „csak" irodalomról. Egy-egy mű neki csupán ürügy, hogy nézeteit kifejthesse. Akkor sem irodalomtörténeti, hanem filozófiai esszét ír, erkölcsteremtő tettként az „itt és most" helyett az *itt és mást* visszhangozza. A több részből álló *Galilei*ben Brédát az az összetett, igazságért küzdő alak érdekli, aki – ő is hangsúlyozza – más-más módon, Németh Lászlót és Bertolt Brechtet is megihlette. Bréda elvont fogalmakkal (Idő és Morál, Morál és Ontológia stb.) dolgozik, elemzésének tárgya nem az irodalmi mű, hanem az annak főhőse kapcsán megfogalmazható Jó és Rossz, az Erkölcs és a Bukás; mégis, ha áttételekben is, érdemlegest tud mondani az irodalmi művet létrehozó korról s a körülményekről is.

A kötet többi tanulmánya (*Az ontológiai kategóriák analítikus leírása, Az öntudat alkonya* stb.) „szabályos" filozófiai esszé, melyben a nyelvet is jól kezelő filozófus, az örök kísérletező ismerszik meg. Talán *A prózairodalom legfrissebb fejleményeihez* című, kis terjedelmű írás kapcsolódik még valamelyest az irodalomtörténethez, noha abban is a fönt említett szóhasználat, bizonyos absztrakcióra törekvő hajlam adja az esszé „természetességét". Bréda Ferenc úgy véli, hogy a romániai magyar irodalomban – ami a fiatalokat, a legújabb generációt illeti – a próza művelői elmaradtak a Szőcs Géza nevével jelzett költőcsoport mögött; s mivel „távolról sem vetekedhetnek a költészet fényes páncélzatú lovagjaival", elkedvetlenednek, s a fönti „száraz tény" „sokuknak szárnyát szegi". Talán csak Vári Attila és Váradi B. László – ez utóbbi jelenleg Nyugat-Németországban él – prózája mutat valaminő, az eddigiektől eltérő irányt, de másolásuk nem járhat eredménnyel. (Bréda mindkét írót „ritka-tollú prózaművésznek" titulálja.) Bréda az *Új és Más* megméréséhez olyan teoretikusok jelentkezését várja, akik nem némulnak el „a műnemek olykor vérre menő kártyacsatájának közepén" a „műfajtromfolás oly színdús legyezőitől". A szerző azonnal irányt is szab: „Az esztétikai pallérozást célzó kritika *konkrét okítás* mellett teszi le a garast, a filozófia ellenben elvont okítást tűz maga elé".

Szakolczay Lajos

Catalog Kriterion '70–79. (Belső címlapon: Editura Kriterion Catalog 1970–1979.) Összeállította: ~. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 310 l.

A nem kimondottan bibliográfiai céllal készült könyvkatalógus a bukaresti Kriterion Könyvkiadó első tíz évének összes könyvét tartalmazza – sajátos, „könyvkiadói" címleírás formájában (a szerző és a cím mögött a műfaji megjelölés, a megjelenés évszáma és több technikai adat – ívszám, példányszám stb. – szerepel). A katalógus külön fejezetben – minden fejezet végén névmutató! – közli a *magyar*, a *német*, a *román*, a *szerbhorvát*, az *ukrán*, a *szlovák*, az *orosz* és a *jiddis* nyelvű kiadványokat. Egy-egy fejezetet műfajok szerint tagolnak, a fejezeten belül az adatok sorszámozása folyamatos. Így könnyen megtudható, hogy a *Kriterion* a tárgyalt időszakban *1015* magyar nyelvű, *322* német nyelvű, *68* román nyelvű, *116* szerbhorvát nyelvű, *80* ukrán nyelvű, *2* szlovák nyelvű, *1* orosz nyelvű és *27* jiddis nyelvű könyvet adott ki.

A magyar nyelvű kiadványok adatai közt tallózva több érdekességre bukkanhatunk. A legsikeresebb és nyilván legolvasottabb magyar író Sütő András, kinek 1970 és 1979 közt *hat* magyar nyelvű műve jelent meg; az *Anyám könnyű álmot ígér* négy kiadásának össz-példányszáma 91 200. Bálint Tibor (*Zarándoklás a panaszfalhoz*, 1978. 31 000 példány), a zsögödi emlékiratait közreadó Nagy Imre (*Följegyzések*, 1979. 30 000), Kányádi Sándor (két verseskönyve, a *Fától fáig*, 1970., illetve 1972; és *Szürkület*, 1978. 24 750 példányban jelent meg), az aforizmáit egybegyűjtő Horváth Imre (*Virágok mestersége*, 1976. 9 000) és a fiatal költő, Farkas Árpád (*Alagútak a hóban*, 1979. 8 450) érezhet maga mögött nagy olvasótábort.

A romániai magyar írók anyanyelvükön kívül elsősorban a román olvasó előtt ismertek. A tíz év alatt többek közt Ady Endre, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Kós Károly,

Karácsony Benő, Asztalos István, Markovits Rodion, Nagy István, Tabéry Géza, Méliusz József, Bálint Tibor, Kuncz Aladár, Sütő András, Király László egy vagy több művét (könyvét) fordították le románra.

A katalógusból kitűnik, hogy a Kriterion nem csupán a szépirodalomra fordít nagy figyelmet. Néprajzi és egyéb tudományos művei – ezek közül is kiemelkedik Szabó T. Attila *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tára* – az országhatáron túl is kedveltek és ismertek, fontos részei az egyetemes magyar művelődésnek.

Szakolczay Lajos

Chmel, Rudolf: Két irodalom kapcsolatai.
Fordította Zsilka Tibor. Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 260 l.

A két irodalom a magyar és a szlovák. A pozsonyi szlovák irodalomtörténész eredetileg 1972-ben szlovákul megjelent tanulmánykötetét veheti kézbe most magyar nyelven az olvasó. Az összehasonlító irodalomkutatás korszerű módszereivel tesz kísérletet a szerző a két irodalom sajátos kapcsolatrendszerének megrajzolására. A többszáz éves magyar–szlovák együttélés, a közös állam, a kulturális szimbiózis, a modern nemzetté válás korának ellentétei következtében irodalmaink kapcsolatai egyedülálló módon alakultak. Épp a történelmi kapcsolatok ellentmondásai és eltérő értelmezése miatt irodalmi érintkezéseink értékelésébe is számos előítélet szivárgott át mind nálunk, mind a szlovákoknál. Rudolf Chmel ezért múlt századi irodalmi kapcsolataink vizsgálatakor mindenekelőtt az irodalom szempontjait igyekezett figyelembe venni.

Öt fejezetben tárgyalja a két irodalom kapcsolatait. Az első tanulmány a kutatások hagyományáról és jelenlegi (a hetvenes évek elejéig) helyzetéről ad áttekintést. A második fejezet címe: Szlovák–magyar kettős irodalmiság. Itt foglalkozik a szerző az általa bevezetett, termékenynek mutatkozó új kategóriával, a kettős irodalmisággal (biliterárnost); azzal a jelenséggel, hogy bizonyos időszakokban – elsősorban a múlt század második felében, és századunk elején – a szlovák olvasó magyar nyelvismerete következtében egyszerre volt fogyasztója a szlovák és a magyar irodalmi termésnek, így azután, ha bizonyos típusú művek nem álltak anyanyelvén rendelkezésére, olvasói szükségletét magyarul elégítette ki. A következő tanulmány az irodalomkritikai fogadtatást vizsgálja, mint a kapcsolatok fontos összetevőjét, a negyedik részben pedig a fordítás szerepét veszi szemügyre. Kötetének utolsó fejezete (vagy tanulmánya, hiszen az egyes dolgozatok magukban is megállnának) a nemzetek feletti irodalmi szintézisek problémakörével foglalkozik, hogy a világirodalmon belül milyen elvek alapján lehet elkülöníteni nemzeti irodalmak meghatározott csoportjait.

A bemutatott anyag, a termékeny kérdésföltevések Chmel munkáját mindenképpen a szlovák–magyar kapcsolatkutatás fontos alapozó művévé teszik. Olyan ösztönző hatású munkákról van szó, amely – ha némelykor más hangsúlyokkal is, mint a hazai kutatások – figyelmeztet az ez után elvégzendő feladatokra is.

Kiss Gy. Csaba

Cholnoky Viktor: Trivulzió szeme, A kísértet.
Sajtó alá rendezte: Fábri Anna. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 527 + 515 l. (Magyar Hírmondó)

A Magyar Hírmondó sorozatban Fábri Anna rendezte sajtó alá, látta el jegyzetekkel és utószóval Cholnoky Viktor elbeszéléseinek és újságcikkeinek gyűjteményét. Életművének mindmáig ez a legteljesebb, legalaposabb kiadása, melynek megjelentetése azért is igen fontos tett volt, mert Cholnoky Viktort kivételes jelentőségű írónak tartották kortársai – közöttük például Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Szini Gyula –, utóbb azonban ő is osztozott a századvég tragikus sorsú „ködlovagjainak" sorsában. A kétkötetes gyűjtemény végre helyére állítja az elbeszélőt is, a gondolkodót is, mert hiszen újságcikkeiből a világ jelenségeire érzékenyen figyelő, azokat értelmezni szándékozó íróegyéniséget ismerhetünk meg.

Íróvá csak a század elején lett, elbeszéléseinek első kötete két évvel halála előtt jelent meg. Jóformán elnyelte a század végén rohamos léptekkel növekvő és terjeszkedő főváros nyüzsgő, nyugtalan életformája, melybe ő teljes lendülettel vetette bele magát. A gombamód szaporodó, új és új ismeretek közlésével vetekedő napilapok ekkoriban alakították ki azt a jellegzetes újságíró-attitűdöt, melyet ő oly szívesen gyakorolt, s az utána következő nemzedék nagyjai – például Ady Endre és Kosztolányi Dezső is – kipróbáltak. A cikkeket tartalmazó *A kísértet* című kötet *Az a Budapest...* című ciklusának írásai bizonyítják leginkább, hogy a dunántúli konzervatív környezetből származó Cholnoky Viktor fenntartás nélkül adta át magát a századvég hangulatainak, törekvéseinek. Ezekben az apró, sokszor rögtönzésszerű feljegyzésekben is tetten érhetjük tehetségének legjellemzőbb összetevőit: finom megfigyeléseit, fogalmai pontosságra törekvő kifejezésmódját s szinte minden új felfedezés iránt megmutatkozó mohó érdeklődését. *A közelgő homunkulusz* című ciklusba gyűjtött cikkeiben felizzó lelkesedéssel számol be a tudomány új eredményeiről, s az emberi bátorság nagyszerű példáiról. S ha elbeszéléseinek alapján azt hinnénk, nem érdeklődött kora fontos eseményei iránt, csak az elomló hangulatok foglalkoztatták képzeletét, sokszor novellává finomodó cikkei alaposan rácáfolnának erre a vélekedésre, hiszen jónéhány írása a bizonysága, hogy pontosan látta a századvégi magyar életforma ellentmondásait, s aligha merészség azt feltételeznünk, hogy épp ennek túldimenzionált reménytelenség-érzésével szemben alakította ki saját novellaformáját, melynek egyik leglényegesebb alkotó eleme a képzelet világába való menekülés gesztusa. S ha elbeszéléseiben csodálatos tájakat kalandoz be is Trivulzió történeteinek nyomán, cikkeiben megmarad a mindennapos környezet ábrázolójának. Elsők között fedezte föl, hogy a főváros akkori külső kerületeinek lassú változása: átrendeződése milyen izgalmas írói témákat rejt magában. Budapestre költözve polgári életének óráit a Ferencvárosban, az ottani kiskocsmákban töltötte, s itt, a részeges szállítómunkások, egzisztenciájuk vesztett csavargók előadásából merítette jónéhány novellájának eseményeit.

Csáth Géza és a két Cholnoky, László és Viktor mutatják a legjobb példáját annak, hogy a századelő irodalmában is voltak alkotók, akik mesterséges eszközökkel – az alkohollal vagy kábítószerrel – igyekeztek kiszélesíteni az ihlet terét. Felfokozott állapotban, különleges élethelyzetben írták elbeszéléseiket, melyek vagy ennek az állapotnak rajzai – mint Cholnoky László jónéhány elbeszélése –, vagy ebből kiindulva

kalandoznak az élet olyan rétegeiben, olyan adottságai között, melyeket másként aligha lehet ilyen életszerűen ábrázolni. Cholnoky Viktor visszatérő kitétele a „foszforeszkáló álom". Hősei álom és ébrenlét peremén egyensúlyoznak, a cselekményben pedig minduntalan egybejátszik a valóság és annak „égi mása", melyet az írói képzelet teremt a maga szuverén törvényei szerint. Ez a nemzedék, s mindenekelőtt éppen Cholnoky Viktor mutatta nagyszerű példáját az epika felbontásának, amikor a cselekmény hagyományos menetét elmélkedő részekkel szakította meg, s leírásaiban szándékosan költői eszközöket alkalmazott. Hősei könnyedén váltogatják alakjukat, mintha azt akarnák példázni, hogy az esendő földi élet olyan keret, melyet értelemmel és tartalommal csak a fantázia csapongó játéka tekinthet. A hétköznapi ember jóvátehetetlenül része lesz a lét gépies, embertelenítő forgatagának, annak az „automatának", melyről egyik izgalmas novellája szól. De egy szerencsés pillanatban énünk jobbik lehetőségére ismerhetünk, s azt kell kiteljesítenünk; jóllehet az író némi ironikus távolságtartással érezteti ennek képtelenségét is. A saját, reménytelenül elrontott életének tapasztalatai azt sugallták Cholnoky Viktornak, hogy az élet egésze igazságtalan, s a hétköznapi létben megtapintható eszmények relatívek. (Az igazság relativitásáról szól például *Az agorán* című elbeszélés.) Az embernek tehát ki kell építenie magában a védekezés lehetőségeit, melyek akkor lehetnek a legeredményesebbek, ha a költő tekintetével vesszük számba a világot, s a képzelet játékával népesítjük be a fakó tények létrendjét. S hogy ez maga is a valóság illúzióját kelti, azt azzal az írói eljárással érte el, hogy álomi novelláiba is belopta a mikrovilág pontos, hitelesítő tényeit. Egy-egy leírása, jellemzése mutatja, hogy a képzelet tájain bolyongó írói ábrázolásmódja erős szálakkal kötődött a realitásokhoz. Ez a kettősség teszi igazán izgalmassá elbeszéléseit, melyek kortársai számára is mintának számítottak, s a harmincas években, a „harmadik nemzedék" álomkultuszának idején keltek új életre. A kétkötetes gyűjtemény mindenesetre nagyszerű alkalmat ad arra, hogy Cholnoky Viktor legendáját felfejtve művészetének minden összetevőjére, az álomira és a valóságosra is egyforma nyomatékkal figyeljünk.

Rónay László

Carla Corradi: Bibliografia delle opere in italiano di interesse finno-ugrico. Volume I. Sezione ungherese.
Az Istituto Universitario Orientale kiadványa, Napoli, 1981. 151 l.

Érdemes kiadvánnyal bővült az olaszországi magyarságtudomány információs bázisa. A finnugor vonatkozású olasz nyelvű publikációk bibliográfiájának *magyar kötete* nem előzmény nélküli munka. Korábban *Pálinkás László* gyűjtötte egybe a magyar tárgyú irodalmi, drámai fordítások, tanulmányok, cikkek, szakdolgozatok adatait – a múlt századtól kezdve 1968 végéig. (Ez szintén Nápolyban jelent meg.) *Carla Corradi* munkája nemcsak ezeket az adatokat egészíti ki s gyűjti tovább 1978 végéig, hanem ki is tágítja a vizsgálódás körét – a folklorisztikai és finnugrisztikai publikációk irányába. A vállalkozás más tekintetben is minuciózus: az adatgyűjtéshez nemcsak a könyvek, szaklapok és tekintélyesebb orgánumok, hanem a napilapok és az alkalmi kiadványok is forrásul szolgáltak. Egyetlen szükséges és érthető megszorításként a szerző kizárta az

egyenként, elszórtan megjelent novella- vagy versfordításokat. (Több vers vagy írás megjelenése természetesen már szerepel a bibliográfiában.)

A névmutatóval ellátott kötet – amelyet haszonnal forgathatnak mind a hazai, mind az itáliai szakemberek – egyben irodalomszociológiai szempontból is érdekes. A filológiai adatok szenvtelen pontossággal mutatják a magyar irodalom itáliai fogadtatásának arányait, vetületeit: a korszakok ízlését, tematikai érdeklődését, műfaji vonzalmait, vagy éppen a személyes kapcsolatok arányátalakításait. Érdekes egyrészről például a 20-as, 30-as évek viszonylagos magyar divatja – a számszerűség tekintetében; meggondolkoztató viszont a minőségi igény oldaláról. (A könnyű irodalom meglepően nagyarányú befogadásra talált.) Megnyugtatóbb a szakirodalmi kapcsolatok alakulása. És híven kirajzolódnak néhány áldozatkész magyar italianista több éves, kitartó szakmai és nevelő munkájának eredményei.

Szkárosi Endre

Dr. Czeizel Endre: Az orvos-genetikus szemével.
Minerva, Budapest, 1980. 347 l.

A tanulmánykötet a természet- és társadalomtudomány mezsgyéjén született. Czeizel Endre a biológus, a genetikus szemével igyekszik megvallatni műalkotásokat, életműveket, sorsokat. A népszerű formában megírt esszék három téma köré csoportosulnak.

Az elsőben a természettudományos és humán műveltség kapcsolatát vizsgálja. Mit tudott *Madách Imre* és *József Attila* kora biológiai eredményeiről? A központban – természetesen – az öröklésről tudottak állnak, de a frenológia, a determinizmus, a lamarckizmus, a „nature-nurture" gondolata, és más tudományos eredmények tükröződését is vizsgálja. A költő spontán-tudatosan az élővilág jelenségeit metaforákká emeli. Miként állítják ezek ki a természettudós olvasatát? (Gondoljunk József Attila verseire: *Óda, A Dunánál.*) A természettudományos, a biológiai műveltség nemcsak anyaga lehet a műalkotásnak, hanem fontos formai-tartalmi eleme is, ebben adnak, főleg módszertani segítséget Czeizel írásai.

A másik témakör biográfiai és alkotáslélektani jelentőségű. Ezekben a tanulmányokban a tehetség, a géniusz sajátságait elemzi az orvos-genetikus. A zenei tehetség öröklődése az *Erkel* család példáján, a véletlen szerepe az öröklődésben: *Petőfi Sándor*, a zseniális alkotó konfliktusai saját korával: *Kondor Béla* – ezek talán legérdekesebb vizsgálódásai Czeizelnek. Egyszerre próbálja rehabilitálni és racionalizálni a romantika zseni-felfogását: a tehetség különös adottság, de oka, magyarázata van.

A tanulmányok harmadik csoportja a betegség és az alkotás kapcsolatát járja körül néhány példával. *Ady Endre* hat ujja, *Széchenyi István* neurózisa, *Csontváry* és *Gulácsy* skizofréniája, *Vörösmarty Mihály* időskori magas vérnyomása és érelmeszesedése hogyan befolyásolta, vagy hogyan nem befolyásolta alkotóerejüket, műveiket?

Czeizel Endre tanulmányai nemcsak a furcsaságok iránt érdeklődők, de a kutatók számára is hasznosak lehetnek kérdésfeltevéseikkel, sőt megoldási kísérleteikkel is.

Katona Imre József

Czímer József: Színház és irodalom.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 315 l.

„...soha még drámai literatúra nem virágzott színház nélkül; ellenben hol színi élet van: jeles s részint nagy s remek művek állottanak elő". Czímer József, ha nem is idézi Vörösmarty Mihály 1837-ből való szavait, dramaturgként és szakíróként egyaránt azok szellemében munkálkodik. Új kötetében is, amelynek gerincét 1975 és 1978 között írásai adják, egyszerre vitatkozik az irodalomcentrikus, a drámát mindenek fölé helyező állásponttal, a színház önálló művészeti elveinek érvényesítéséért (a *Bánk bán* Illyés Gyula-átigazításának kapcsán) és a drámát puszta szövegnek alábecsülő rendezői felfogással (Katona Ferenc könyvének bizonyos megállapításait vitatva). Hozzátehetjük: Czímer – a modern, korszerű színházért dolgozva – egyetlen mondatában sem felejti el, hogy a mai magyar színházi kultúra történeti képződmény. Joggal vette fel tehát a kötetbe a mai vitákat ellenpontozó tanulmányát 1954-ből (*Színházi munkánk állami vezetése*), továbbá a Déryné Színház problémáit a „hősi helyzet" elmúlásával elemző, intézkedést sürgető 1966-os írását (*Színház a magyar falun*). Kivált az utóbbi szolgál az államosítást követő helyzet pontos, a történeti szükségszerűséget megvilágító leírásával, a színházi kultúrforradalom eredményeinek felvonultatásával, majd a mindennapi művészi kompromisszumokat újrateremtő problémák ábrázolásával – röviden, a felszabadulás utáni színházi élet egy fontos szeletének sokszempontú folyamatrajzával.

Ma már – néhány év tapasztalatai alapján – tudjuk, hogy a *Bánk bán* átigazítása nyomán kirobbant vita (a sokadik nemzeti drámánk körül) hasznos és jó vita volt. Színházi előadások igyekeztek érvelni az új szövegváltozat mellett, és ennél is többet könyvelhet el a tudomány: Pándi Pál könyvvé érlelte kommentárjait, más kutatók pedig megkezdték a dráma színháztörténetének pontosabb újraírását. Mindez Katona József műveinek készülő kritikai kiadásában összegeződik majd – és ebben tagadhatatlan szerepe volt Czímer olvasatának, amely Illyés Gyula számára is segédeszközül szolgált (*A Bánk bán színszerűsége*).

Ha az említett írások közvetetten emlékeztetnek elvégzendő tudományos feladatokra az irodalom-, a dráma- és a színháztörténet tárgyköréből, addig a *Németh László drámairása* című rádióelőadás és a *Levél Molnár Ferenchez* című esszé a magyar drámatörténet hiánylistájának elsőrendű tételei közül való. Csak sajnálható, hogy az előbbit Czímer nem írta tovább kötete számára. Az elmúlt két évtized színházi bemutatóinak sorjázó évszámai és imponáló közönségadatai bizonyítják, hogy Németh László drámái megszűntek „papírszínház"-nak lenni. A „gondolati drámának" azóta méltó követője is akadt a magyar glóbuszon, Sütő András személyében, s ez a tény a drámatípust túlemeli az egyedi írói életmű érvényességi körén. Párhuzamosan a gyakorlattal, azonban nem történt meg az általánosítás: máig hiányzik e sajátos dramaturgia eszköztárának tudományos leírása, elemzése és az ennek megfelelő színházi effektusrendszer feltárása. Magyarán: folytatni kellene Németh László műhelytanulmányainak elmélyült elemzését, azok színvonalán. Nem volna tanulságok nélkül való egy alapos Molnár Ferenc-dramaturgia megírása sem. A világszínpadon legtöbbet játszott magyar szerzőről lehet fitymálva beszélni, lehet őt gyűlölni, közönségvonzásáért irigyelni, mint az esszébeli hivatalnok teszi – de hallgatni róla, eszközeit megfejtetlenül és hasznosítatlanul

hagyni tékozlás, a mai drámaírók kárára. (A színháztörténész hozzáfűzheti: ugyanez a finnyásság tartotta távol a kutatókat a 19. század sikeres drámaíróinak, Kisfaludy Károlynak, Szigligeti Edénei és Csiky Gergelynek életművétől is.)

„Könyvdráma nincs. Ha a dramatizálás a drámaírás szándékával történt, csak rossz dráma van és jó". – idézi a kötet Németh Lászlót. Czímer József problémaérzékeny, gondolatébresztő könyve, a dramaturgia feltárható és így megtanulható mesterségére hivatkozva, azért íródott, hogy a mai arány eltolódjon, a jó drámák javára.

Kerényi Ferenc

Csanda Sándor: Fábry Zoltán.
Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 180 l.

Csanda Sándor könyve nem monográfia, hanem Fábry Zoltán kritikusi, publicisztikai és irodalomszervezői munkásságával kapcsolatos tanulmányoknak az életmű időrendjét is követő füzére. Módszere a részletező, bő idézetekkel operáló filológia. Sok – korábban ismeretlen – levelet és figyelmen kívül hagyott Fábry-cikket felhasznál, s ezek alapján igyekszik egy-egy ponton gazdagítani a Fábry-életmű ismeretét. Nem törekszik elméleti általánosításokra, az egyes Fábry-írásokat keletkezésük sorrendjében részletesen ismerteti. A Fábry-levelezés beható ismerete elsősorban Fábry és Földes Sándor, Győry Dezső, Szalatnai Rezső, Gaál Gábor, Dienes László, Balogh Edgár személyes és irodalompolitikai kapcsolatának az eddigieknél árnyaltabb bemutatásában válik hasznára. Részletesen dokumentálja Fábry és Az Út, a Magyar Nap, Korunk kapcsolatát. *A harmadvirágzás kritikusa* című tanulmányból különös módon teljesen hiányzik Fábry hatvanas évekbeli munkásságának éppen az a fejezete, amelyikben a csehszlovákiai magyar irodalom kibontakozását fellendítő regények (*Dobos László: Messze voltak a csillagok, Rácz Olivér: Megtudtam, hogy élsz*) tanulmányméretű elemzését nagyobb összefüggésekben végzi el Fábry Zoltán. Az *Összefoglaló értékelés* a megelőző tizenkét tanulmány kivonata, többnyire szószerinti annotálása. A tanulmányokban Csanda Sándor nagyon gyakran tesz helytálló kritikai megjegyzéseket Fábry Zoltán irodalomszemléletéről egy-egy konkrét kérdéssel kapcsolatban, ezekkel a vitathatatlan megállapításaival ütközik az összegzésnek az a tétele, hogy Fábrynak „kitűnő ízlése volt".

Görömbei András

Edit Császár-Mályusz: The Theater and National Awakening.
Hungarian Cultural Foundation, Atlanta, (USA), 1980. 349 l.

A kötet alcíme (East-Central Europe) egyszerre utal a téma körülhatárolására és a szerző ezúttal is közvetett munkamódszerére. Mályuszné Császár Editet – korábbi tanulmányaihoz, köteteihez hasonlóan – a magyar teátrum múltja mindig kelet-középeurópai összefüggésben, jelesül a Habsburg-birodalom egészében foglalkoztatja; a szín-

játszás hivatásossá válását, 18.-19. századi fejlődését, stílusjegyeit, jelentőségét a polgári nemzetté válás folyamatában magyar, osztrák és cseh példákon egyaránt vizsgálja. E módszer – az amerikai érdeklődő számára, aki olykor a népek masszájának vagy afféle európai egyesült államoknak látja az egykori birodalmakat – alighanem az egyedül célravezető.

A kötet gerincét az 1780-tól 1825-ig terjedő időszak színháztörténeti rajza adja. Cseh vonatkozásban forrása az akadémiai színháztörténeti kézikönyv. Osztrák színházakról és színjátszásról szólva már nemcsak az élenjáró ausztriai (egyetemi és akadémiai szinten vitt) színháztudomány eredményeire támaszkodhat, hanem saját, ottani forráskutatásaira is. A magyar dráma korai fejlődéstörténetére, a Habsburg-birodalom kialakulására azonban a megadott évkört előzően is kitekint a szerző, a kötet epilógusa pedig röviden vázolja a 19. század végéig ható főbb színházi tendenciákat. Mályuszné (hazai közgyűjteményeink egyik legalaposabb kutatója-ismerője) sikerrel, törés nélkül építette be könyvébe korábbi tanulmányainak megállapításait, olykor szövegét is, mint például a *Kelemen László* színházáról szóló, alapvető fontosságú fejezetben. Az amerikai érdeklődőnek nagy segítséget nyújthat az egyes fejezetek végére illesztett jegyzetanyag, a fontosabb személyiség rövid életrajza éppúgy, mint a továbbvezető bibliográfia.

Az angol nyelven megjelent, régvárt színháztörténeti áttekintést üdvözölve, két dolgot sajnálhatunk: a fordítás nyelvi ellenőrzésének elmulasztását, és hogy az 1978-ban utószavazott, 1980-ban megjelent kötet jegyzetanyaga 1971-ben lezárult. Ezért nem szerepelhet benne – többek között – Sőtér István, Pándi Pál és Orosz László Katona-kutatásainak több kötetnyi eredménye, Staud Géza színháztörténeti bibliográfiája, Cenner Mihály színész-ikonográfiája, Enyedi Sándor két könyve az erdélyi magyar színészetről, s így a két másik (osztrák és cseh) nemzeti művelődéssel egybevetve, a magyar kutatások állásáról a valóságosnál kedvezőtlenebb kép alakulhat ki a külföldi olvasóban.

K. F.

Géza Csáth: The Magician's Garden.
Selected and with an introduction by Marianna D. Birnbaum. Translated by Jascha Kessler and Charlotte Rogers. Columbia University Press, New York, 1980. 205 l.

Csáth Géza a századvég többi kismesterével, Thury Zoltánnal, a két Cholnokyval, vagy Gozsdu Elekkel méltatlanul mellőzve porosodott régi kiadásokban az antikváriumok raktári polcain egészen a hatvanas évekig. Érthető és szomorú volt az egyszerre. Mivel legtöbbjük fiatalon halt meg, saját korukban hamar elfelejtették őket, később pedig úgy vélték a kortársak, hogy nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket – nem írták meg a „nagy művet". A második világháború után viszont egyenesen fekete listára kerültek, hiszen egyikük sem nagy horderejű társadalmi problémákat feszegetett, hanem a lélek belső rezdüléseit ábrázolta kisstílű, kisvárosi körülmények között. A hatvanas években azután újra felfedezte őket az irodalmi közvélemény, ma pedig méltán mondhatjuk, hogy egyenesen kultuszuk támadt, s egymás után jelennek meg válogatott műveik.

Leginkább igaz ez Csáth Géza esetében, bár az ő kultuszát némi lokálpatriotizmus is táplálja: összes műveit ugyanis Újvidéken adták ki, de kiadták ugyanott műveinek és a rávonatkozó irodalomnak, a körülményekhez képest teljes bibliográfiáját is. Magyarországi újrapublikálása, bár korántsem újrafelfedezése, Illés Endre érdeme: az ő gondozásában jelent meg az első Csáth válogatás 1964-ban, s Jugoszláviában pedig Dér Zoltán gondozza nagy körültekintéssel és hozzáértéssel Kosztolányi tragikus sorsú unokatestvérének irodalmi hagyatékát. Csáth Gézának 1913 és 1964 között nem jelent meg kötete, tehát több mint félszázadig tartó tetszhalál után támadt új életre, s azóta számos válogatásban és gyűjteményes kiadásban látott napvilágot.

Csáth Géza magyar nyelvterületi reneszánsza azonban nem indokolhatja egyértelműen angol nyelvű kiadását. Miért vállalkozott tehát a Columbia University Press arra, hogy angol nyelvű válogatást adjon ki Csáth Géza novelláiból? Érdemes ezen eltöprengeni elöljáróban, hiszen Csáth Gézának ez az első idegen nyelvű kötete, ha életében megjelent német nyelvű tanulmányait nem számítjuk. Angolul eddig csupán hébe-hóba jelent meg, egy-egy antológiában, s a *New Hungarian Quarterly*-ben összesen talán három-négy írása. Mivel tehát a kiadók nem figyelhettek fel korábbi sikereire, feltehetjük, hogy a Columbia University Press figyelmét Csáth Géza eredeti hangú novelláira a kötet szerkesztője *Birnbaum Marianna* hívta fel, akinek a nevét Elek Arturról írott monográfiája és Janus Pannonius kutatásai révén ismerik a szakmában, s aki a kaliforniai egyetemen Los Angelesben tanít magyar irodalmat.

Öröm Csáth novelláit angolul viszontlátni, hiszen az irodalmárok egy lelkes csoportja mindig is harcolt Csáth Géza elismeréséért. Birnbaum Marianna bevezető tanulmánya azt bizonyítja, hogy ő is ehhez az értő kisebbséghez tartozik; majdnem két íves esszéje megérdemelné, hogy magyarul is megjelenjen, mert nincs kizárva, hogy a legjobb amit Csáth Gézáról írtak. Nemcsak azért mert biztos kézzel helyezi Csáth Gézát a Monarchia végnapjai alatt jelentkező hasonló osztrák és cseh törekvések madártávlati perspektívájába, hanem főként azért mert tanulmánya érzékeny elemzése Csáth írói világának. Sorra veszi Csáth figuráit és alkotói fogásait, s ezekből számos, Csáth életművének egészére érvényes következtetésre jut. Különösen releváns amit Csáth nőalakjairól, vagy a novellákban szereplő gyerekekről mond, s amit Csáth pszichológiai felkészültségéről és stílusideáljáról állapít meg.

Ugyanezt nem mondhatjuk fenntartás nélkül arról, amit Birnbaum, Csáth Géza és a kábítószerek viszonyáról ír: ez ugyanis a hagyományos közfelfogást tükrözi csupán. Semmi kétség nem férhet hozzá, hogy végkövetkeztetésben helytálló a kép: az ópium rombolta össze Csáth idegrendszerét, talán ez volt a felelős felesége meggyilkolásáért, és egészen biztosan Csáth Géza öngyilkosságáért. Valamit azonban nem szabad felednünk, éppen az oly divatos „kábítószerkultúra" fényében. Kétségtelen, hogy Csáth Géza egészen kivételes művészi szenzibilitással rendelkezett, de ennek ellenére megkockáztatható az a feltevés, hogy a kábítószerek „tudattágító" hatása nem múlt el nyomtalanul Csáth Géza idegeiben; hogy befolyásolta és színezte képlékenységét, hogy felszabadító hatással volt magánjellegű és társadalmi tabuira – hiszen Csáth olyan novellákkal lepte meg olvasóit, mint például az „Anyagyilkosság", aminek a magyar irodalomban nincsenek előzményei. Tilalmakat, gátlásokat, inhibíciókat oldott fel benne a morfium s cserébe az egészségét adta. Merjük tehát kimondani: Csáth Géza érett művészete a kábítószer hatásának is terméke. De Quincey-nél vagy Coleridge-nél ezt senki nem vonja kétségbe.

A kötet huszonnégy írást tartalmaz, ezeknek nem mindegyike novella, némelyiket talán „esszénovellának" lehetne nevezni, a manapság divatos „esszéregény" analógiájára. Idesorolnám az „Ópium" című írását például, amiben éles elemzőkészséggel tisztázza viszonyát a kábítószerekhez. Az itt leírt feltételeket érthetően nem tudja betartani, s ezért lett szükségszerűen saját kísérletezésének az áldozata. Birnbaum Marianna válogatása egy kivétellel mind megtalálható Illés Endre kötetében (*A varázsló halála,* 1964) és kitűnő keresztmetszetét adja Csáth írásművészetének. Csupán „A vörös Eszti" című novellát hiányolom a válogatásból, nemcsak mert a kedvencem, de mert kitűnően illusztrálta volna Birnbaum tételét Csáth nőalakjairól és a gyerekekről is. Kár tehát, hogy kimaradt.

Jaschna Kessler és Charlotte Rogers fordítása igényes és igen választékos stílusú. Sajnos a „mívesség" igénye gyakran érződik a fordításokon, olykor kissé mesterkéltek a megoldások, olykor mintha Csáth stílusát igyekeznék „feldobni". A gördülékenyebb angol mondatok mintha el-elpottyantanának valamit útközben. Hosszú, leíró részekben talán bocsánatos bűn, ha a mondatokat helyenként újraszabják. Csáth Géza esetében sajnos átritmizálja a mondatok sajátos, szaggatott menetét, Csáth finompengéjű, orvosi precizitással vezetett műszerét tévutakra tereli; s angolul sem éri el a kívánt hatást, helyenként inkább ellaposítja a szöveget, helyenként pedig feloldja a mondatok dinamikus feszültségét, s ezzel lényegbevágó kárt okoz.

A kötetet így tehát csak első lépésnek tekintjük ahhoz, hogy Csáth Gézát megismerje az angol vagy amerikai olvasó. Jószándékban és figyelmes igyekezetben nem volt hiány a fordítók részéről, tehetségük azonban nem bizonyult elégségesnek. A könyv kiállítása – ami a magyar nyomdaipart dicséri – igen tetszetős; betűtípusok, kötésterv, védőborító egyaránt csábít az olvasásra. Ráadásként kapjuk *Sassy Attila Ópiumálmok* című tusrajz sorozatának reprodukcióját. Sassy Attilát személyesen ismerte Csáth; nemcsak kortársak voltak, kedvelték is egymást és Sassy szecessziósan erotikus, Beardsley-re emlékeztető vonalvezetése hangulatosan illusztrálja a magyar századvég, Csáth Géza világát.

Czigány Lóránt

J. Lajos Csóka OSB: Geschichte des Benediktinischen Mönchtums in Ungarn. Ungarisches Institut, München, 1980. 461 l. (Studia Hungarica, 11.)

A közelmúltban elhunyt bencés tudós 1971-ben Budapesten adta ki *Szent Benedek fiainak világtörténete – különös tekintettel Magyarországra* című kétkötetes munkáját. Ennek Magyarországra vonatkozó részei jelentek most meg német fordításban a müncheni Ungarisches Institut jóvoltából (egyúttal a Studien und Mitteilungen des Benediktinerordens c. sorozat tagjaként is). A német kiadás így a benedekrend ezeréves magyarországi történetének összefoglalását adja, az eredeti magyar kiadáshoz képest bővítve és kiegészítve, adatok és tudományos apparátus tekintetében jelentősen gazdagítva. A történeti, művelődéstörténeti és irodalomtörténeti kutatásnak erre a német kiadásra kell támaszkodnia a jövőben.

Csóka Lajos munkája az első szintetikus igényű modern összefoglalása a téma-

nak *Erdélyi László* és *Sörös Pongrác* nehezen kezelhető s részben elavult monumentális munkája óta (*A pannonhalmi Szt. Benedek-rend története*, I-XII/B, Budapest, 1902-1916). A könyvnek mintegy fele a legrégibb, a tatárjárásig terjedő időszakkal foglalkozik, melyet a szerző nem alaptalanul nevez bencés-korszaknak, egy további negyede a rend XVI. századi felbomlásáig terjed, s végül az utolsó negyedrész tárgyalja a XVII. századi újraszerveződéstől máig tartó korszakot. Ezek az arányok megfelelnek annak a szerepnek, melyet a rend a magyar történelemben és kultúrában játszott. A rendkívül ökonomikusan, nagy erudícióval megírt, tényekben és információkban gazdag monográfia remélhetőleg hozzájárul ahhoz, hogy a magyar múlt kutatói jobban figyelembe vegyék a bencés rendtörténetnek a nemzeti történelem egésze szempontjából fontos tényanyagát. A XI-XII. századra vonatkozóan ez eddig is megtörtént, de már a XIV-XVI. század vonatkozásában alig-alig fordítottak a világi szakemberek figyelmet a benedekrendi adatokra, az ekkor kétségkívül jelentősebb szerepet játszó koldulórendek mellett. Pedig Csóka könyve számos új vagy elfeledett tény közlésével, mellőzött magyarországi bencés szerzők bemutatásával e századok ismeretét is jelentékenyen gazdagítja. Ugyanezt mondhatjuk a barokk kort illetően is.

Érthető, hogy a szerző, aki életét és munkásságát Magyarország 997 óta fennálló legrégibb intézményéhez, a pannonhalmi monostorhoz kapcsolta, helyenként talán túlértékeli rendje, illetve múltbeli tagjainak szerepét. Azt azonban sajnálhatjuk, hogy azokban az esetekben (pl. Sabaria, vagy Árpád-kori latin irodalmi munkáink szerzőire vonatkozóan), ahol álláspontja gyökeresen eltér más szakemberek (ifj. Horváth, Győrffy, Mezey stb.) eredményeitől, nem utal az eltérő megoldás lehetőségére, illetve egyéb vélemény létezésére.

Külön elismerést érdemel a könyv mintaszerű technikai kiállítása, s a gondos nyomdai munka. A számtalan magyar név szedése csaknem hibátlan; a kisszámú sajtóhiba jó részét pedig helyreigazítja a kötet végén levő Korrigenda.

Klaniczay Tibor

Csukly László: Babits Mihály és Esztergom.
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya, 1980. 68 l. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár)

A Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár sorozatban jelent meg Csukly László *Babits Mihály és Esztergom* című tanulmánya. A könyv, jellegéhez híven, a költő életét és műveit megszabott irányból közelíti meg: Esztergomhoz való kapcsolatát vizsgálja. Itt az esztergomi Előhegyen vásárolt magának Babits 1923-ban egy kis telket, nyaralóval. Ez a hely menedéket, pillanatnyi nyugalmat nyújtott Babits számára. Számtalan versének ihletője, költészetének visszatérő motívuma lesz az esztergomi „csöpp kert". De az előhegyi ház szellemi műhellyé is vált, Babits barátait, költő- és írótársait hívta ide vendégségbe.

Csukly László koncentrikusan szűkülő körökben járja körül témáját, előbb Babits szülőföldjének, Szekszárd környékének és az esztergomi tájnak hasonlóságát vizsgálja. Majd Babits alakját, egyéniségét idézi fel – a kortársak visszaemlékezéseinek se-

gítségével. A következő rövid fejezetben Csukly – szintén emlékezéseket idézve – Babits és Tanner Ilonka (Török Sophie) házasságáról, majd az örökbefogadott Babits Ildikóval kibővülő család életéről ír. Így jut el – az életrajz állomásait követve – az esztergomi ház történetéig. Végül az Előhegy-ihlette verseket sorolja föl, megállapítva a bennük előforduló közös motívumokat (idill, menekülés, barlangkert- és sziget-motívum). Babits súlyos betegségét, utolsó éveinek munkáját, s a legutolsó, már halálos betegen Esztergomban töltött nyarat idézi fel a következő fejezet. A kötet a Babits-ház viszontagságos utóéletének feltárásával zárul.

Kelevéz Ágnes

Deák Tamás: Káprázat és figyelem.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 279 l.

A kolozsvári Deák Tamás *Káprázat és figyelem* című kötetének esszéi világirodalmi kalandozásokról számolnak be: Terentius, Cervantes, Goethe, Kleist, Hoffmann, Gogol, Poe, Dosztojevszkij, Ibsen, Thomas Mann, Hermann Broch és Borges munkásságáról vagy valamelyik jelentősebb művéről adnak képet. Tekintélyes irodalom- és művelődéstörténeti tájékozottság alapozza meg Deák Tamás elemzéseit és következtetéseit, nemcsak hőseinek életéről és munkásságáról tud mindent, hanem társadalmi és szellemi környezetükről is. Szolgálhatnának közművelődési célokat ezek a tanulmányok, hiszen nem egy közülük mint tájékoztató bevezetés vagy utószó látott napvilágot, céljuk mégsem ez: Deák Tamás tollán még a bevezetéseknek és utószavaknak is távlatosabb feladata van.

Esszéi személyes vonatkozásban gazdagok: jól kitapintható az a hatás, amelyet olvasmányai tettek reá, érzékelhetők személyes vonzalmai is, például Goethe, Thomas Mann és Kosztolányi iránt. A romániai magyar irodalmat két arcképtanulmány képviseli: *Horváth Istvánról*, a tragikus körülmények között elhunyt költőről és *Méliusz Józsefről*, a nemzetiségi irodalom e sokáig társtalannak vélt képviselőjéről. Horváth István költészetének fejlődését vizsgálva Deák hiteles képet ad arról az útról, amelyet a paraszti származású költő tett meg az ösztönös népiességtől a modernebb költői tudatosságig. Méliusz Józsefről írott esszéjében pedig találó módon határozza meg az írói egyéniség karakterét. „Méliusz – olvassuk – a szó történelem-feletti értelmében protestáns egyéniség. A történelmi lét tűrhetetlensége mint egy indulatos szellem türelmetlenségének alapvető élménye; ha úgy tetszik: a lét tökéletlenségének keserve egy szépségre és harmóniára sóvárgó lélekben – ez Méliusz József életének és műveinek önkínzó csapzottsága, s ezért önéletrajzi író, nem választásból". Ez a lakonikus és találó megállapítás, úgy gondolom, valóban Méliusz József lázadó egyéniségének kulcsát adja meg.

Pomogáts Béla

Dénes Zsófia: Élet helyett órák. Egy fejezet Ady életéből. – Talán Hellász küldött. Kiadatlan levelek Ady Endréhez és más dokumentumok. A zárótanulmányt írta Kovalovszky Miklós. 4., bővített kiadás. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 272 + 28 számozatlan l.

Az Ady életében jelentős szerepet játszott nők közül többen is megírták visszaemlékezéseiket. Ám a Lédától, Brüll Bertától, Vészi Margittól, Sándor Lászlónétól vagy Csinszkától (hogy csak a legfontosabbakat említsük, méghozzá abban a sorrendben, ahogy beléptek a költő életébe) származó, jellegükben és terjedelmükben pedig igen különböző írások az irodalomtörténet művelőinek körén kívül aligha tarthatnak számot komoly érdeklődésre. Egyetlen asszony akadt Ady szerelmei között, akinek e szerelemről szóló visszaemlékezése valódi sikerkönyv lett: Dénes Zsófia.

Könyvének, egy lebilincselő stílusú, vérbeli írónő munkájának története sem érdektelen. Az Ady-verset címéül választó visszaemlékezés 1940-ben jelent meg először, valószínűleg meglehetősen kevés példányban, mert a fölszabadulás után már könyvritkaságnak számított. Több mint negyedszázadot kellett várnia a „föltámadásra", amíg 1967-ben újabb kiadása került a könyvpiacra, Kovalovszky Miklós bevezető tanulmányával és jegyzeteivel.

Népszerűségét mindenekelőtt az érdekesen elbeszélt és eseménydús történetnek köszönheti a könyv, melynek írói erényei nagy szolgálatot tettek annak érdekében, hogy a fogékony olvasók eleven és legfőbb vonásaiban igaz képet alakíthassanak ki maguknak Adyról, az emberről. Nem magyarázza meg ez a női kéz rajzolta kép irodalmunk korszakos jelentőségű alkotójának művészi teljesítményét, és nem szól annak eszmetörténeti vagy egyéb vonatkozásairól sem. A mindennapjait élő költő vonásai elevenednek meg rajta. De mindig érzékeltetni képes, hogy a gyakran és nem önhibáján kívül méltatlan helyzetekbe került és jellem- meg akaratgyöngeségre való módon cselekvő embert, valamint az örökéletű műalkotások teremtőjét nem lehet megkülönböztetni egymástól. Az *Élet helyett órák* rajzolta Ady-kép hozzásegít, hogy megértsük, milyen belső tépettségen, a lehúzó erők milyen tömkelegén kellett úrrá lenni, hogy kerete lehessen ez az élet egy művekben testet öltő, szerves, noha természetesen soha nem ellentmondások nélküli egész létrejöttének.

A filológusnak ugyanakkor kötelessége rámutatni, hogy az Ady alakjának megelevenítésekor oly szerencsésen érvényesülő írói erények korántsem jellemzik mindazt, ami a könyvben a mellékalakokról olvasható. Kovalovszky Miklós igazán nem fukarkodik az elismeréssel, amikor az írói teljesítményt és annak összetevőit taglalja. De már ő is fölhívta rá a figyelmet, hogy a szerző nemegyszer az Ady-kutatás eredményeivel össze nem egyeztethető megállapításokat tesz. Mégpedig nemcsak egyes személyeket, mindenekelőtt Lédát jellemezve, de a tények elbeszélésekor is. Az utóbbiak közé tartoznak az Adyval kötendő házasságának meghiúsulásáról olvashatók. A költő öccsének és Bölöninek életrajzi munkáira támaszkodva szögezi le a kísérőtanulmány, hogy „a tervezett házasság elsősorban Ady ingatagsága és kételyei miatt hiúsult meg", nem pedig úgy, ahogyan Dénes Zsófia szeretné elhitetni. Adyt és a szerzőnőt összeismertető találkozás Balázs Béla naplóiból, valamint Papp Viktor visszaemlékezéséből is kiderül, hogy a megismerkedést éppúgy, mint a kapcsolatot és a házasságot az asszony akarta.

Lényegében ugyanezt erősítik meg a legújabb kiadás bővítményéül szolgáló má-

sodik részében közölt dokumentumok: Dénes Zsófia levelei Adyhoz. A hasznos és értékes kiegészítés hozzájárul az Adyról festett kép hitelesebbé tételéhez, ugyanakkor pedig igen jó bizonyítványt állít ki a szerelmes, majd a szerelmes asszonyból baráttá lett Zsukáról, aki hosszú időn át jelentős helyet foglalt el a költő életében. Semmi szüksége sem lett volna tehát, hogy Ady halála után megszépíteni és fölnagyítani igyekezzék ezt a szerepet. Ez a törekvése, sajnos, többször kiütközik, s ezen a filológus Kovalovszky helyesbítő jegyzetei sem tudnak valamelyest segíteni ezúttal, mert elhagyták őket, noha a megelőző két kiadás szövegének mintegy 12 százalékát tették ki. Az írónő minél több vers állítólagos ihletőjeként próbálja magát föltüntetni, s eközben nem riad vissza megalapozatlan és bizonyítatlan állításoktól, meg manipulációtól sem. A bővítmények sorába például minden magyarázat nélkül beiktatja az *Élet helyett órák* című vers kézirathasonmását, mégpedig Ady neki dedikált fényképe és egy általa Adynak írt levél reprodukciója közé. Csak a szakember tudja, hogy a verskézirat soha nem volt Dénes Zsófia tulajdonában, és egy gyűjtőtől szerezte meg az MTA Könyvtára. Ez az eljárás viszont abban a hitben ringatja a laikust, hogy előtte fekszik a perdöntő bizonyíték a szerzőnek a könyve címéül is szolgáló versre szóló igénybejelentésére nézve. Bármilyen jól van megválasztva a könyvcím, ez az igénybejelentés megalapozatlan. A szóban forgó vers sokkalta általánosabb élményről tanúskodik, semhogy valamely meghatározott személyhez lehessen kötni, mert Adynak nőkapcsolatai összességéből fakadó érzéseit fejezi ki. Szeretőként, később igaz barátként komoly szerep jut az írónőnek Ady életében. Személyes ihletését viszont csupán két vers, a *Becéző, símogató kezed* és a *Talán Hellász küldött* megírásánál lehet kétséget kizáróan kimutatni, s ezekhez némi valószínűséggel járul egy további, a *Hogy Délre jussunk.* Tudomásul kell vennünk, hogy a mindennapokban érvényesülő személyes jelentőség, valamint a versfakasztó élmény gyakorisága egyáltalán nem áll arányban egymással Adynál. Ez a tény éppúgy jellemzi őt, mint a könyvben olvasható nagyszámú életmozzanat, amelynek hiteles megörökítésére joggal lehet büszke Dénes Zsófia.

Schweitzer Pál

Dér Zoltán: Ikercsillagok.
(Kosztolányi Dezső és Csáth Géza.) Tanulmányok, kritikák, dokumentumok. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. 339 l.

Dér Zoltán szabadkai irodalomtörténész Kosztolányi Dezsővel és Csáth Gézával – az „ikercsillagokkal" – kapcsolatos kutatómunkája, adat- és dokumentumföltáró szenvedélye többé-kevésbé ismert. Legalább is azok előtt, akik a szabadkai folyóirat, az Üzenet közleményeire figyeltek, vagy eljutott hozzájuk egy-egy *Életjel Könyv*, illetve az *Életjel Miniatűrök* – mindkét sorozat a szabadkai könyvkiadás terméke – fenti tárgykörrel foglalkozó valamely kötete. Kis kivételtől eltekintve, ezekben a Magyarországon alig ismert periodikákban és könyvárusi forgalomba nem került kötetekben jelentek meg a forrásértékű tanulmányok, melyeknek a szerző meglátásain kívül az előbányászott sokféle dokumentum (levél, kézirat, vallomás, kéziratos újság, szövegvariánsok stb.) ad különleges értéket. Az *Ikercsillagok* mindezt összegzi: a fönt említett tanulmányokon kívül még több könyv (Csáth Géza drámái, publicisztikai írásai, válogatott művei) elő- és utószavát közli.

A tanulmánykötet szerkezetét, érthető módon, a két íróval foglalkozó írások, illetve az életműveiket reprezentáló, fölgyűjtött dokumentumanyagok határozzák meg: az első részben Kosztolányi Dezső, a másodikban Csáth Géza a fókusz. Nem árt megjegyezni: az elkülönítés sohasem ilyen kategorikus, hiszen amellett, hogy Kosztolányi és Csáth rokonságban álltak egymással, az érdeklődésük, némelykor vonzalmuk is, nemegyszer ugyanarra a tárgyra irányult. Az életrajzkutató azt is alátámasztja, hogy Csáth Géza mennyire vonzódott unokatestvéréhez; s a kapcsolat tragédiája: amaz még így – kérlelve, korholva, szeretve – sem tudta őt a kábítószertől megmenteni. Akár Kosztolányi, akár Csáth van a középpontban, Dér Zoltán a szabadkai indulásokat vizsgálva is az egészre, a modern magyar irodalom századeleji megújulására, elfelejtett vagy eddig figyelmen kívül maradt értékek nagyobb áramlatba való bekapcsolására figyelmeztet.

Kosztolányi írói indulása (*Az első műhely*), mint megannyi társáé, az önképzőkörben kezdődött: itt készültek föl a kezdő tollforgatók a tudományos munkára, az irodalmi (művészeti) szereplésre. Fiatal (kezdő) költőnk már ekkor önérzetes magyar nyelvére, összeszólalkozik tanárával, Brenner József – a későbbi Csáth Géza – döcögő rímeit bírálja, kioktató esszét ír egyik tanulótársának Goethe-fordításáról, verses eposzra, „történelemkönyvre" gyűjt anyagot (hét versszak el is készül), az aradi vértanúk emlékét – beszéddel! – ápolja. Itt olvasható először a *Sírvirágok* című költeményfűzér, s Csáth Géza fordításkísérlete és Kosztolányi arra írott levél-bírálata, valamint a tervezett eposz előszavaként szolgáló *Álom*. Közvetlenül ehhez a tanulmányhoz kapcsolódik a *Kosztolányi első „orgánuma"*; arról a mindössze három számot megért diáklapról van szó, melyet Kosztolányi, Csáth és Fenyves Ferenc szerkesztett és a törvényszék fogházának litografiáján sokszorosították ötven példányban. Érdekes a tanulmányíró föltevése: *A vadkacsa* című elbeszélés volna Csáth Géza első irodalmi műve?

A *Költő családon belül* 47 Kosztolányi-levelet ad közre, többségük Brenner Józsefhez (Csáth Gézához) íródott. Mivel *Az első műhely* 1902-ig követte a költő pályáját és a *Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése* című könyv első darabja 1904. április 13-án kelt, az 1903-ból közölt hét levél egyben híd a két említett könyv között. (A levelek nagy része magánjellegű, de irodalmi vonatkozásaik is vannak.) *A testvéri felelősség dokumentumai* szintén egy Kosztolányi és Csáth közti levélkapcsolat felelevenítése – drámai felhangokkal, a tragikum előrevetítésével.

A Csáth Gézával foglalkozó tanulmányokat – *Irodalmunk közeli őse, Becsvágy és földhözragadtság, Dermesztő érzékletesség, Többszólamú epika, Hajnali esztétizálás, Az emberlátás mélysége* stb. – ugyancsak a jól megalapozott filológiai tudás, az összefüggéseket kereső tanulmányíró ráérzése, az életrajz tökéletes ismerete teszi lényegessé. Dér egyszerű könyvkritikában, elő- és utószóban is tud érdekeset, figyelemfelkeltőt mondani. Lankadatlan kutatómunkájának köszönhető, hogy többek közt Csáth Géza–Havas Emil–Munk Artur fiatalkori regénykísérlete, *A repülő Vucsidol* kiásatott a rotáció betűtengeréből, hogy Csáth Géza drámái kötetté szerveződtek (*Hamvazószerda*), hogy „az árny zarándokának" minden műve napvilágot látott. A *Pillantás Csáth Géza műhelyébe* egy, a Nyugatban megjelent remekmű, az *Egyiptomi József* átdolgozásának körülményeit s a megváltoztatás esztétikai hozadékát (némelyütt: a meggyöngülés okait) vizsgálja.

Szakolczay Lajos

Dolgozatok a bölcsészettudományok köréből.
(A XIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián díjat nyert tanulmányokból.)
ELTE, Budapest, 1980. 263 l. (Tudományos diákköri füzetek. 5.)

A Tudományos diákköri füzetek eddig két konferencia anyagát jelentette meg (az 1978-as és az 1980-as ülését), karonként külön-külön, összesen öt füzetben. A mostani kiadványban a kar sokágú tudományosságának utánpótlása képviselteti magát, a történettudomány, a régészet, a klasszika-filológia, a pszichológia területéről. Az irodalomkutatás számára *Bessenyei József* gazdag adatközlő tanulmánya hoz újdonságot: *A Memoria Rerum szerkesztésének és keletkezésének problémái. A Verancsics kéziratgyűjtemény egy darabjának sorsa.* Bessenyei munkája nyomán a szövegkiadás is rövid idő alatt elkészült és az 1981-ben megjelent kiadványok ismertetésekor már számolni kell vele.

N. S. K.

Editura Dacia Catalog 1970–1979.
Összeállította: ~. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980. 207 l.

A kolozsvári Dacia Könyvkiadó katalógusa az adott időszak könyvtermését rögzíti. Elég nehéz benne eligazodni, hiszen semmiféle mutatója nincs. Egy névmutató és tartalomjegyzék még a könyvkiadói és terjesztői szakembereknek is megkönnyíthette volna a tájékozódást.

1970 és 1979 közt a Dacia *832* román nyelvű, *336* magyar nyelvű és *51* német nyelvű könyvet adott ki. A három nagy nyelvi egység külön fejezetet képez, s ezen belül műfajok szerint s időrendben vannak fölsorolva a címek. A magyar nyelven kiadott könyvek műfaj szerinti megoszlása: politikai irodalom (társadalmi, közgazdasági, tudományos), népszerűsítő tudományos irodalom (ezen belül az *Antenna*-sorozat), szépirodalom (próza, versek), színház, néprajz. A Dacia ismertebb sorozatai közt szerepel a *Tanulók Könyvtára* és a *Kismonográfia* (irodalomtörténeti) sorzat. Az előbbiben tíz év alatt 105 cím jelent meg, jobbára az iskolai oktatást elősegítő magyar és világirodalom klasszikusainak egy-egy műve: Babits Mihály, Krúdy Gyula, Jókai Mór, Ady Endre, Táncsics Mihály, Arany János, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső, Zrínyi Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Kemény Zsigmond, József Attila, Jack London, Mihail Sadoveanu a szerzők. Ez a sorozat a romániai magyar irodalom klasszikusainak is helyet ad, az iskolásokkal igyekszik megkedveltetni Bartalis János, Kós Károly, Asztalos István, Karácsony Benő, Dsida Jenő, Gaál Gábor, Tabéry Géza stb. műveit.

Az irodalomtörténeti *Kismonográfia* sorozatban 1971 és 1979 közt 15 mű jelent meg; a szerzők Jókai Mór, Mikes Kelemen, Csokonai Vitéz Mihály, Apáczai Csere János, Kölcsey, Mikszáth, Szabó Lőrinc, Kós Károly, Ion Luca Caragiale stb. életművét elemezték, egy kötet pedig a romániai magyar dráma történetét vázolta.

A Dacia gondozásában közzétett néprajzi művek közül Dr. Kós Károly *A vargyasi festett bútor* című könyve s Nagy Olga és Ráduly János népmeseválogatási emelkednek ki.

Szakolczay Lajos

Egressy Gábor Válogatott Cikkei (1838–1848).
Válogatta és a jegyzeteket írta: Kerényi Ferenc. Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1980. 210 l. [6] (Színháztörténeti Könyvtár 11.)

„...azon bal szokása van, hogy akárhol történik felszólalása, színészetet érintő, azonnal előáll, mintha a magyar színművészetet ön találta volna fel, s öné volna a hivatalos kötelesség azt minden képzelt észrevételek ellen védeni..." Talán mert nem ösztönös zseni volt, hanem egy egész életen keresztül építette fel színészi önmagát, azért nem elégedett meg a praktikummal Egressy Gábor. A színház elmélete és gyakorlata is foglalkoztatta: küzdött a színész társadalmi elfogadásáért, ostorozta a henye, képzetlen színészt, rájött, hogy szükség van a rendezőre, aki összefogja az előadást, merészkedett fölülbírálni, sőt pamfletben kifigurázni a színikritikust, s számon kérni ismereteit... Írásai, megszólalásai attól kaptak különleges hangsúlyt, hogy a reformkor legforróbb idején élt, amikor a Pesti Magyar Színház megnyitotta kapuit, s a színház minden moccanása egy nemzet figyelmének középpontjában állt, s a nemzet legjobb főinek ügye volt. Amikor Egressy a színészet, vagy a színház ügyében megszólalt a lapokban, mindig tágabb térben tekintette mesterségét, tudta, hogy a színház embert, nézőt formál, s eszmét hirdet.

Nem csak az érdekelte, hogy hogyan, milyen színvonalon játszanak a nemzet színházában, hanem az is, hogy mit. A színház választmányának tagja volt, fiatal drámaírók neki küldték el munkáikat, s ő értékelte, elemezte és játszotta azokat. Harcolt a jó fordításokért, követelte, hogy illő javadalmazásért a legszebben beszélő magyar költők, Vörösmarty, Petőfi, Arany fordítsák magyarra Shakespeare-t, mert úgy vélte, tőle lehet legjobban megtanulni, hogy mi is a színház.

A Magyar Színházi Intézet Színháztörténeti Könyvtárának 11. darabja ez a könyv, mely facsimile kiadásban közli Egressy 1838-1848 között írt fontosabb cikkeit. Valószínűleg a bőség zavarával kellett megküzdeni a válogatáskor, de a mintegy 80 oldalnyi anyagban sikerült bemutatni Egressy széles körű elméleti tevékenységét. Kitűnő, alapos jegyzetanyag és tanulmány – a válogató Kerényi Ferenc munkája – kíséri az eredeti szövegeket. A vékony kis könyv bepillantást ad abba a nagyon fontos és izgalmas korszakba, ami a reformkori színészet.

U. M.

Egri író papok.
Összeállította: Puskás Miklós. Eger, 1980. 120 l.

Az egri egyházmegye 1840-ben emelkedik az érsekség rangjára. Ez a jogi-hierarchikus intézkedés azonban túlmutat az egyszeri tény jelenségén: szinte vonzza magához az írástudó, tudományos életünk 19. századi színvonalát jelentékeny mértékben gazdagító, irodalommal, történelemmel, néprajzzal, vallási folklórral foglalkozó papokat, pap-tudósokat.

Az összeállítás értékelő szempontok alapján lajstromba veszi azokat a személyeket, akiknek tevékenysége, munkássága helyi és nemzeti értékeket egyaránt teremtett.

Ipolyi Arnold, Rapaics Raymund, Tárkányi Béla, Zsasskovszky József, Mindszenty Gedeon, Bartalos Gyula és Imre János személye a humaniorákkal foglalkozó szakemberek számára fontos milieut jelentenek. Ugyanakkor a jelenkor emlékezetéből kihulló, kisebb jelentőségű írók, történészek, tudósok munkássága is forrásértékű anyagot szolgáltat a 19. század szellemi arculatának tudományos feldolgozásához. A nem teljes értékű bibliográfia Puskás Miklós összeállítása, de a legfontosabb művek, illetve hivatkozások így is jól nyomon követhetők. Szócikkeinek tagolása rövid biográfiát ad, a szerző műveit sorolja fel és a róla szóló irodalmat foglalja össze.

Tóth Tibor

Egyed Péter: A szenvedés kritikája.
Facla Könyvkiadó, Temesvár, 1980. 205 l.

Az esszéíró és költő Egyed Péter első esszégyűjteményének címadó írása két, sok tekintetben hasonló típusú, esztétikailag és filozófiailag számos ponton találkozó költészet alapvonalait: *Füst Milán* és *T. S. Eliot* lírájának szerkezetét elemzi. Az esszé alapgondolata szerint a (Füst Milán által) megélt és (Eliot által) felfogott emberi szenvedés a költészet törekvéseivel ellentétes rossz.

Miközben a szerző a szenvedés létfenomenológiáját elemzi, az egyes versek és vázlatok alapján mindeddig ismeretlen poétikai és filozófiai azonosságokra és eltérésekre hívja fel a figyelmet, megállapítva, hogy Füst és Eliot költészetének egyik legdominánsabb közös jegye a filozófiai rendszerszerűség. A kötet egyik gondolati csomópontját ez az esszé alkotja; *A megmentett regény* (John Berger G. című regényéről) c. vázlat, amely a Céline-féle regénypoétikai hagyomány esztétikai hozadékait, az utazás és a vízió fölerősödését elemzi, írásmódjával és szerkezetével maga is művészi értékű parafrázis. A *Szatürosz visszapillant* a groteszk léthelyzetét és esztétikumát vizsgálja, a *Csillagnál messzibb, a szemnél közelebb* témája pedig ismét a utazás költészete. Egyed kötetének második felében irodalomszociológiai kérdésekkel és az újabb romániai magyar irodalom jelenségeivel foglalkozik: az irodalmi ízlésnormák továbbhagyományozódásának kérdéseivel, közösség és költészet kölcsönösségének meghatározásával, amelynek alapját az újabb nemzedék és a közösség viszonya képezi. *Hőseink újabb szavai és a jelen* című „történelemkönyve" az utóbbi évtized romániai magyar költészetében kutatva a magyar és világtörténelem nagyjairól írott versszövegek antológiáját adja, de nem pusztán a történelmi személyiségekre vagy kulcseseményekre vonatkozó idézetek összeillesztésére vállalkozik: megállapítja, hogy a hetvenes évek legjelentősebb romániai magyar költői sajátszerűen a történelmi vers formájában keresnek választ azokra a kérdésekre, amelyek a portrévers szereplőit történeti távlatban foglalkoztatták; az írás nemcsak jelenséget konstatál, de elemez és modellál is, megjelölve azokat a tudati-morális összetevőket is, amelyek a felismert helyzet létrejöttéhez vezettek. A *Szómitoszok – 1980* c. esszé lényegében ugyanennek az időszaknak a nyelvfelfogását: a szónak, mint általános humánumszimbólumnak az anyanyelvet jelentő szó-szimbólummal való összeforrását értelmezi, két további írás pedig az emlékiratirodalom pszichikai-irodalomtörténeti jelenségeivel és a művészet-élet-összefüggésrendszer ontológiai-eszté-

tikai problémáival foglalkozik, utóbbi hangsúlyosan Bretter György és az esszéírók nemzedéke törekvéseivel. Az Egyed Péter kötetéből kibontakozó körkép egy kivételes érzékenységű irodalomtörténész és esszéíró műhelyébe, rajta keresztül a legújabb nemzedék gondolati-esztétikai tájékozódásába enged bepillantást.

Csapody Miklós

•

Esopus fabulái. Pesti Gábor szerint.
Válogatta, szerkesztette és szójegyzetekkel ellátta, az utószót írta: Ács Pál. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 292 l. (Magyar Hírmondó)

Pesti – Mizsér – Gábor, a humanista erazmista fordító 1536-ban jelentette meg fő művét: a verses értelmezésekkel ellátott száznyolcvanöt Esopus-mesét. Könyve a magyar nyelvű szórakoztató-oktató irodalom egyik első alkotása, melyhez később Heltai Gáspár átültetései-adaptálásai társulnak, évszázadokra meghatározta a magyar irodalmi alkotások parabola- kép- és példaanyagát.

Pesti kötetének érdekessége, hogy a fordító Esopus-életrajzot is mellékelt a mesékhez, ezzel is a tudós erazmista igényt szolgálva. Műve latin nyelvű mesék összeválogatásából és fordításából ered, stílus eszménye a humanista szövegértelmezőé. Ezért munkája – Erazmus nyomán és Heltaitól eltérően – az eredetihez igazodó, attól soha el nem rugaszkodó. Filologizáló hajlamot és vonásokat is felmutat.

Ács Pál modernizált helyesírású, de az eredeti hangsajátosságait megőrző szövege némiképp kárpótlásul is szolgál: Pesti érdemes műve első megjelenése óta csak 1858-ban, és 1950-ben pedig kispéldányszámú fakszimilében látott újra napvilágot.

Jelentős érdeme a kötetnek a szakirodalmi ismeretek összefoglalását és szintetizálását elvégző utószó, az alapos tárgyi jegyzetek és mutatók – Ács Pál munkája.

J. J.

Európa és a Rákóczi-szabadságharc.
Szerkesztette Benda Kálmán. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 320 l.

II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából a Magyar Történelmi Társulat tudományos ülésszakot rendezett Sárospatakon (1976. május 24–28.). Ennek a konferenciának az anyagát jelentette meg kötetbe gyűjtve az Akadémiai Kiadó a fenti címen. A résztvevők többsége történész volt, ezért elsősorban historiográfiai kérdéseket vitattak meg, de felszólaltak irodalomtörténészek, nyelvészek, művészettörténészek is, akik a korai felvilágosodás eszméit, a kor nyelvi jelenségeit, művészeti életét, továbbá Rákóczi iskola- és valláspolitikai törekvéseit vizsgálták.

A kötet beosztása pontosan követi a konferencia eredeti programját – a fejezetek élén mindenütt a vitaindító előadás szövege áll, ezt követik a hozzászólások – a vita azonban semmilyen formában sincs rögzítve. A kötet mégis hasznos és fontos, mivel a lehető legszélesebb témakörben nyújt áttekintést a Rákóczi-kutatások mai állásáról.

Bár az előadók nagy része szintézisre törekedett, történtek érdekes kísérletek új kutatási irányok kijelölésére is: Rákóczi államelméleti (R. Várkonyi Ágnes), gazdaságpolitikai, sőt merkantilista (Heckenast Gusztáv), közigazgatási (Kovács Kálmán), adóügyi (N. Kiss István) stb. elképzeléseinek rekonstruálására. E feltevések kifejtése erősen hipotetikus maradt, részben a szűk keretek, részben az anyagban rejlő nehézségek miatt, Rákóczinak ugyanis nem volt elég ideje elméletileg kidolgozni, illetve a gyakorlatban valóra is váltani elképzeléseit.

Irodalmi és nyelvészeti vonatkozásai a harmadik témakörnek vannak, amely *Korai felvilágosodás és nemzeti műveltség* címmel, hat előadást foglal egybe. *Bán Imre* hatalmas tényanyagra támaszkodva rajzolja meg bevezetőjében a 17. század második felének és a századfordulónak szellemi képét, kiemelve azokat a mozgalmakat, amelyek előre mutatnak a felvilágosodás felé. Arra az eredményre jut, hogy a 17. század felekezetileg megosztott (*vagy* katolikus *vagy* protestáns) kultúrájában „új" gondolatok csak a protestáns irányzatokban (puritanizmus, ramizmus, kartezianizmus, atomizmus) jelentkeztek. A felvilágosodás ideológiájának csak előkészítő mozzanatai figyelhetők meg ebben az időben, a nemzeti tudatban viszont számos olyan eszme bukkant fel (például Zrínyi Miklósnál), amely az egységesülő nemzeti művelődés irányába hatott.

A korabeli művelődés konkrét kérdései közül *Földes Éva* az iskola-politikát vizsgálta, Rákóczinak a jezsuitákkal szembeni indokolt fellépését, a tananyag korszerűsítésére irányuló erőfeszítéseit, a bezárt protestáns iskolák és kollégiumok újraindítását. *Galavics Géza* Rákóczit, a művészetek pártfogóját mutatja be, elismerve, hogy a művészi termés számszerűleg csekély ugyan, értékben mégis jelentős, elég Waron Dániel svéd éremkészítő foglalkoztatására, vagy Mányoki Ádám felfedezésére és megnyerésére utalni, vagy arra, hogy Rákóczi felfedezte a sokszorosított grafikában rejlő lehetőségeket. *Hopp Lajos* azt emelte ki az emigrációban (1711-től kb. 1760-ig) keletkezett művekkel kapcsolatban, hogy ez a kultúra nemzeti-udvari jellegű volt, új udvari kultúra bontakozhatott volna ki belőle. *Szathmári István* régi adósságot törleszt a 18. századi irodalmi nyelv (köznyelv) vizsgálatával: reprezentatív szövegmintákon végzett elemzések alapján megállapítja, hogy bár a normatív írott nyelvi ideál formai (helyesírási, hangtani és alaktani) tekintetben már kialakult a 18. század elejére, tartalmi (szókészleti, szintaktikai, stilisztikai) vonatkozásban sok volt a hiányosság. A Rákóczikor az anyanyelvi műveltség széles körben való elterjesztésével nagyban hozzájárult a formai normarendszer megszilárdulásához. *Varga Imre* korabeli kuruc versekből próbálja meg összeállítani a köznép és a nemesek Rákóczi-képét, egységes Rákóczi-kép azonban nincs: társadalmi rétegek és korszakok szerint változnak a színek. Rákóczi alakja eleinte eszményített: nemcsak nagy hadvezér, de szabadító is, akinek prófétai küldetése megváltani az országot, megtérésre buzdítani a bűnösöket. A kezdeti rajongás helyébe (amely jobbágy-folyamodványokból jobban dokumentálható, mint versekből!) már 1705 táján (lásd: *Szegénylegény éneke*) a kiábrándulás lép. Dicsőítő versek ugyan még az utolsó évekből is vannak, például latin költemények, ezek azonban már nem kuruc versek, a nép újra majd csak a szabadságharc bukása után fordul Rákóczi alakja felé.

A másik három témakör diplomáciatörténeti, államelméleti és vallástörténeti tanulmányokat foglal egybe. Első helyen a szabadságharc helyét vizsgálták az európai nagypolitika függvényében. *Köpeczi Béla* összefoglalóját számos külföldi kutató egészí-

tette ki egy-egy elemzéssel arról, milyen szerepet játszott Magyarország a különböző országok diplomáciájában (például Rákóczi és I. József, Nagy Péter, XII. Károly, a magyar–lengyel kapcsolatok, az Oszmán Birodalom külpolitikája stb.).

Az állam- és gazdaságtörténeti részben *R. Várkonyi Ágnes* tartott izgalmas vitaindítót, azt a feltevést bizonyítva, hogy Rákóczi politikájának abszolutista, centralizáló és a köz javát szolgáló érdekegyesítő tendenciája volt, tehát Rákóczi a korabeli nagy abszolutista uralkodók, Nagy Péter és XIV. Lajos rokona, „aki az állami centralizáció, abszolutizmus sajátos, közép-európai útját járta Magyarország súlyos viszonyai között". Az ehhez kapcsolódó tanulmányok közül néhány példa: *Horst Haselsteiner* elemzése a Habsburg örökös tartományok rendjeinek a központosítást sikeresen fékező szerepéről, *Jean Bérenger* cikke a Habsburg-birodalom minden látszat ellenére szilárd pénzügyi helyzetéről, amelyet az állandó készpénzhiány láttatott labilisnak, *Bánkuti Imre* tanulmánya a gazdasági szervezet konzervativizmusáról, fennmaradó vármegyei alapjairól stb.

Rákóczi valláspolitikáját és világnézetét tárgyaló tanulmányok zárják be a sort (Borovi József, Fabiny Tibor, Rosdy Pál és Ladányi Sándor) *Esze Tamás* bevezetőjéhez kapcsolódva, amely szerint Rákóczi kompromisszumokkal élt lelkiismereti kérdésekben, de valláspolitikája alapvetően a vallási türelemre és a vallások uniójának eszméjére épült.

S. Kovács Ilona

Fábián Ernő: Az ember szabad lehet. (Eötvös József eszmevilága.)
Dácia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1980. 234 l.

Az erdélyi könyvkiadó kismonográfia-sorozatában megjelent kötet szerzője az eötvösi *életművet* állítja középpontba; az *életrajz* tényei közül csak a legszükségesebbeknek szorít helyet. A művek közül nem az általában legtöbbet emlegetett szépirodalmiakat tárgyalja legnagyobb terjedelemben, hanem, igazodva az életmű valós arányaihoz, a gondolkodó-politikus Eötvös alkotásait. Részletesen ismerteti és értelmezi nagyhatású reformkori röpiratait, Széchenyivel folytatott polémiáját, s e műveken keresztül a centralisták államátalakító elképzeléseit. 1849 utáni tevékenységéről szólva kiemeli azokat a különbségeket, amelyek a kiegyezés eötvösi és deáki koncepciója között kitapinthatók. Eötvös élete során kétszer léphetett elő politikai íróból politikussá: 1848-ban és 1867 után; mindkét alkalommal a vallás- és közoktatásügyi tárca birtokosaként. Fábián Ernő elemzi legfontosabb intézkedéseit, hangsúlyozva azt, hogy Eötvös maga gyakorlati tevékenységét elsősorban elméleti munkássága kiegészítőjének, elvei próbakövének tekintette. Kiemeli, hogy az Eötvös minisztersége alatt született 1868-as nemzetiségi törvény „az európai nemzetiségi jog első átfogó törvénye" volt. Fábián egyébként máshol is különös érdeklődéssel ismerteti Eötvösnek a nemzetiségi kérdésről kialakított elképzeléseit, melyek föltérképezéséhez az ide vágó német és magyar nyelvű nyomtatott műveken kívül kéziratos forrást is felhasznált. Jelentőségéhez méltóan külön fejezetben tárgyalja a politikus-író 1849 utáni fő művét, *A XIX. század uralkodó eszméinek hatása az álladalomra* című, hatalmas történetbölcseleti alkotást

Mindemellett nem szorulnak háttérbe a szépíró Eötvös alkotásai sem. A könyv elején mindjárt két fejezet foglalkozik ifjúkori verseivel, drámai kísérleteivel, s reformkori regényeivel, majd a kronológiának megfelelően egy későbbi fejezetben olvashatunk Világos után született elbeszéléseiről és *A nővérek* című regényéről. Viszonylag bő teret kapnak Eötvös naplói is; ismertetésük során Fábián Ernő elsősorban azokra a kérdésekre összpontosít, „amelyek kulcsfontosságúak tanulmányainak, elméleti alkotásainak és nem utolsó sorban regényeinek megértéséhez".

A jól tagolt, áttekinthető kötetet alapos, a további tájékozódást is elősegítő jegyzetapparátus egészíti ki.

Szajbély Mihály

Fábry Zoltán-bibliográfia.
Összeállította és a bevezetőt írta Reguly Ernő. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1980. 243 l.

Fábry Zoltán (1897–1970) a csehszlovákiai magyar irodalom nagy egyénisége volt. Egy kis fürdőhelyről, a szellemi centrumoktól elzárt – azokkal csak könyvekben érintkező – Stószról küldözgette cikkeit szerte a világba: Kolozsvártól Prágáig, Kassától Aradig, Munkácsig. Adyból töltekezett *vox humana*ja mindennel pörölt, ami nem emberi. A fasizmust épp úgy elítélte, mint a szlovákiai magyarok kitelepítését. Megrázó erejű publicisztikai remeke, az *A vádlott megszólal* (1946) a cseh és szlovák értelmiségre akart hatni, mintegy tiltakozva a jogfosztottság ellen. „A mi perünk az antifasizmus próbatétje: elítéltetésünkkel a humánum veszt csatát". Fábry Zoltánt – erkölcsi tartásáért, a kisebbségben (nemzetiségi sorban) élő magyarság gondjának fölvállalásáért – Illyés Gyula „oltárőrzőnek" nevezte.

Reguly Ernő munkája előtt – *Hölvényi György* összeállításában – már megjelent egy kisebb terjedelmű bibliográfia, a *Hazánk Európa* című Fábry-kötet (1967) mellékleteként. Ez csupán az író (addig megjelent) könyveit és írásainak lelőhelyeit tartalmazta. Reguly az életmű bibliográfiai összefoglalására törekedett: kutatómunkáját különösen a Fábry-házban (Stósz) levő kéziratos hagyaték segítette. Ezen kívül, noha nem mind szolgált pontos bibliográfiai adattal, az író gondosan megőrzött cikk-kivágatai, a kolozsvári Korunk egyes példányaiba történt bejegyzései stb. Fájdalommal állapítja meg bevezetőjében: anyaggyűjtése a pozsonyi és kassai könyvtárak korabeli állományára nem terjedhetett ki. Bibliográfiája így is jelentős, a magyar irodalom búvárlói számára nélkülözhetetlen forrás (1791 tételt fog egybe).

A könyv három nagy egységből áll: az első Fábry írásait (*Önálló művei, Publicisztikája, Fordítása, Levelezése*), a második a róla szóló irodalmat (*Önálló művek, Bibliográfiák, Cikkek, tanulmányok, Hozzá írt versek*), a harmadik a különféle mutatókat (*Címmutató, Ismertetések, kritikák mutatója, Ikonográfia, Álnevei és szignói, A feldolgozott újságok, folyóiratok, Névmutató*) közli. A bibliográfia legfőbb rendezési elve az időrenden alapul. Egy-egy cikk korabeli megjelenéséből ez általában kiolvasható. Ha politikai vagy egyéb okból az írás csak később jelenhetett meg nyomtatásban, Reguly a valószínűsíthető keletkezés alapján sorolja be az időrendbe. Ezer apró adalék segíthe-

ti még a Fábryval foglalkozók munkáját: a címvariánsok föltárása, az önálló alcímek szerepeltetése, a könyvek címlapjainak, borítóinak leírása, stb. Különösen a mutató szerkezete – gazdagsága – örvendetes: utalások és bontások teszik kezelését egyszerűvé. A bibliográfus 113 (!) újságot és folyóiratot dolgozott fel: a jobban ismertektől (Brassói Lapok, Korunk, Híd, Prágai Magyar Hírlap) a csak regionális jellegű orgánumokig (Kárpáti Híradó – Munkács –; Szovjetföld – Pozsony).

Szakolczay Lajos

Fábry Zoltán Összegyűjtött Írásai.
Első kötet (1920–1925). Újságcikkek, tanulmányok. Válogatta és összeállította Fónod Zoltán. A jegyzeteket készítette Fónod Zoltán és F. Kováts Piroska. Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 448 l.

Fábry Zoltán a csehszlovákiai magyar irodalom kiemelkedő személyisége. Halálának tizedik évfordulóján kezdte meg életműsorozatának kiadását a Madách Kiadó. A kötetet összeállító Fónod Zoltán nem törekedett abszolút teljességre, de a lehető leggazdagabb képet igyekszik adni Fábry munkásságának első nagy korszakáról. Fábry Zoltánról két könyv is megjelent már (Kovács Győző: Fábry Zoltán, Budapest, 1971, és Csanda Sándor: Fábry Zoltán, Bratislava, 1980.), de életművének alapos, árnyalatokra is figyelően mélyreható elemzése mindmáig késik. Ennek egyik oka az, hogy a Fábry-életmű egy része nem jelent meg kötetekben, másrészt eddig áttekinthetetlen volt hatalmas levelezése. Leveleiből 1978-ban jelent meg egy válogatott kötet. *Összegyűjtött írásai*nak első könyve alapos kutatómunka eredményeként sok-sok olyan Fábry-írásra irányítja a figyelmet, melyek az Esti Újságban, Kassai Naplóban, Prágai Magyar Hírlapban, Geniusban, Új Geniusban, Keleti Újságban, Magyar Újságban, Kárpáti Híradóban, Periszkópban, Új Társaságban, Munkásban és A Reggelben jelentek meg. Ezek az írások fontos árnyaló mozzanatokkal egészítik ki az eddigi Fábry-képet. Fábry olykor átdolgozta írásait, máskor több helyen írt ugyanarról az eseményről, jelenségről. Fónod Zoltán ilyen esetekben a legteljesebb változatot vette figyelembe, szükség esetén azonban mindkét változatot közli. Így az *Emberirodalom* című alapvető Fábry-írás első, az *Új Genius*ban megjelent változatát olvashatjuk a kötetben, s ez azért lényeges, mert ezt az 1934-es *Korparancs* című kötet lényegesen módosított változatban közölte, de 1925-ös keltezéssel. Az 1925-ös eredeti és az 1934-es végleges változat összevetése igen fontos adalék Fábry szellemi fejlődésrajza szempontjából.

Különleges értéke, újdonsága a kötetnek, hogy kéziratból közli Fábry Zoltán sokáig elveszettnek hitt terjedelmes tanulmányát, a *Bécsi haláltánc-ének: 1921* címűt, melyet Fábry 1921 júliusában a kassai Esti Újság pályázatára küldött be. Ez a hatalmas magyar- és világirodalmi ismeretekről tanúskodó írás annak is bizonyítéka, hogy Fábry már ekkor – Arthur Schnitzler Reigen című színműve ellen érvelve, hatalmas haláltánc-irodalmat áttekintve – határozottan elutasítja a háborút, pedig ebben az időszakban eszméi között még elég nagy zűrzavar uralkodott.

Fónod Zoltán azt a ma teljesen elfogadott – ám erősen vitatható – gyakorlatot követi, hogy gondosan mellőzi azokat a Fábry-írásokat, amelyek „nincsenek összhang-

ban későbbi fejlődésével", vagy amelyeket szerzőjük később – mint téveseket – megtagadott. Ily módon a kötetben levő Fábry-írások némiképpen retusált fejlődésképet mutatnak. A kutató számára ennek a képnek a „visszaigazítását" is lehetővé teszi a kötethez fűzött bibliográfia, ez az adott időszak minden publikált Fábry-írását számbaveszi, s megjelöli az eredeti és későbbi megjelenések helyét és idejét. A kötetet alapos jegyzetanyag egészíti ki, a *Függelék*ben pedig Fábry Zoltán néhány korai versét és más publikálatlan korai szövegét olvashatjuk.

Görömbei András

Fazekas János: A Román Kommunista Párt – a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa.
Tanulmányok és cikkek. A kötet anyagát összeállította és a kiadást gondozta Bitay Ödön és Demény Lajos. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 399 l.

A könyv Fazekas Jánosnak, a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága tagjának cikkeit és beszédeit tartalmazza. A könyv két nagy fejezetre oszlik: I. *A társadalmi-nemzeti szabadságért és igazságért, a jobb életért vívott közös harc mérföldkövei;* II. *A Román Kommunista Párt vezetésével barátságban, testvéri összefogásban a szocializmus építése útján.* Az első részben olvasható történelmi tárgyú cikkek az agyagfalvi székely nemzeti gyűléssel (1848), az 1848-1849-es forradalommal, az 1848-1849-es erdélyi polgári demokratikus forradalom „üzenetével" foglalkoznak, a „román és magyar testvériség eszméit" vizsgálva Dózsa György és Petőfi Sándor szerepére is kitérnek, s megállapítják, hogy a haladó magyar társadalmi erők miként foglaltak állást az 1877-1878-as román függetlenségi háború idején. A második fejezet a mai Románia s benne a nemzetiségek politikai, társadalmi stb. szerepét vizsgálja, ahogy egy-egy cím is mondja: *A szocialista iparosítás – a román nemzet és a magyar nemzetiség nemzeti létének védelmezője; A román nép és az együttlakó nemzetiségek egysége és testvérisége – a mai Románia haladásának hajtóereje.*

Néhol a szerző a magyar művelődés ügyére is kitér. A bevezető tanulmány (*A Habsburg elnyomás Erdélyben. A Néptömegek harca a társadalmi és nemzeti felszabadulásért. 1690–1847)* például említi a 18. század vége felé indult anyanyelvi mozgalmat, a Marosvásárhelyen 1793-ban alapított *Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság*ot, Döbrentei Gábor Erdélyi Múzeumát, az 1827 és 1848 közötti legjelentősebb erdélyi magyar hírlapot, az Erdélyi Híradót és Comenius tanítása nyomán leszögezi: „az anyanyelv megsokszorozza a nevelés hatékonyságát".

Egy-egy tanulmány gazdag forrás- és idézetanyagot is közöl; a szerző hivatkozik Szabó Károly (*A régi székelység*), Szádeczky Kardoss Lajos (*A székely nemzet története és alkotmánya*), Bözödi György (*Székely bánja*), Benkő Samu (*Sorsformáló értelem*), Vita Zsigmond (*Tudománnyal és cselekedettel*), Kővári László (*Erdély története, Erdélyország statisztikája*), I. Tóth Zoltán (*Magyarok és románok*), Szűcs Jenő (*Dózsa parasztháborújának ideológiája*) tanulmányaira. A föntiek leginkább *Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés – 1848. október 16–17.* – című írásra érvényesek. A többi tanulmány, cikk – főképp a könyv második része ilyen – alkalomhoz kötődik. *A*

román nép és az együttlakó nemzetiségek egysége és testvérisége – a mai Románia haladásának hajtóereje című írásban olvasható: „Ismeretes továbbá, hogy 1444. november 10-én a véres várnai csatában Ulászló magyar király és Vlad Dracul havasalföldi uralkodó hadai együtt küzdöttek". Ellenben a *Magyarország történeti kronológiájának* I. kötete a következőket jegyzi meg november 10-ről: „A magyar sereg a várnai csatában súlyos vereséget szenved II. Murád szultán hadától. Elesik I. Ulászló, Giuliano Cesarini bíboros pápai követ és Rozgonyi Simon egri püspök, főkancellár. (Hunyadi János Havasalföldére menekül, ahol Vlád vajda elfogja, majd nem sokkal később szabadon engedi.)"

„Az objektív történelem, akárcsak a természet, gazdagságában, összetettségében határtalan, végtelen, míg az emberi megismerésnek korlátai vannak" – mondja Fazekas János *A materialista történelemszemlélet egyes kérdései és az 1595-96-os székely felkelés* című írásában. Könyve nem nélkülözi az irodalmi vonatkozásokat sem – leginkább a hazáért és jogért küzdő Petőfit, s (Dózsa kapcsán) Ady Endrét és Tamási Áront idézi.

Sz. L.

Féja Géza: Viharsarok.
Harmadik, dokumentumokkal bővített kiadás. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 345 l.

Féja Géza nevezetes szociográfiájának harmadik kiadása teljesebb a korábbiaknál. A többlet nem az írásmű esetlegesen visszatartott, az olvasó előtt nem ismert részeiből származik. A mostani kiadás pontosan követi az első teljes szövegét, függelékként azonban olyan korabeli dokumentumokat is közread, melyek összekeresése különben az érdeklődő számára hosszadalmas munkát jelentene. Előbb az annak idején füzetben megjelentetett „Viharsarok-per" anyaga található a szociográfia után, majd a mű sajtó-visszhangjából a Féját méltató és támogató írásokból és kritikákból válogatott gyűjtemény. Az utóbbi szerzői között foglal helyet Móricz Zsigmond, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Veres Péter, Sárközi György, Bálint György, Kacsó Sándor, Darvas József. A tizenhat írás földrajzilag is széles körű visszhangról tesz tanúságot (Budapesten kívül Brassó, Pozsony, Párizs, Moszkva). Olvasható Féja Géza két kapcsolódó vitacikke is. A kötetet az eredeti kiadás fényképeinek reprodukciói, Nagy Imre Féja Gézáról készült rajza és a per ítéletének egy lapjáról készült fakszimile illusztrálják.

K. L.

Fekete Csaba–Szabó Botond: A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa.
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1979. [1980] 310 l.

A *Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai* című sorozat első köteteként jelent meg Fekete Csaba és Szabó Botond régi hiányt pótló munkája, a debreceni

Református Nagykönyvtár kéziratkatalógusa. A katalógus az 1850 előtti kéziratos anyagot tartalmazza, a művek leltári sorrendjében 3840 művet regisztrál. Csupán a ma is meglevő kéziratokat írják le részletesen a szerzők olyan esetben, ha a különféle korú kéziratok és nyomtatványok szerepelnek egyetlen leltári számon; leírásra kerülnek viszont az elveszett kéziratok is, ha ezt a leltárnapló vagy az irodalmi hivatkozások anyaga lehetővé teszi. A kódexek leírása rövidített, mivel e sorozat egy tervezett másik kötetében kerülnek részletes bibliográfiai feldolgozásra. Elmaradt a possessor-bejegyzések miatt kéziratként katalogizált nyomtatott művek leírása, valamint a könyvekhez kötött kéziratok vagy kézírásos glosszák feldolgozása, mivel ezeket külön kötet fogja tartalmazni.

A *Kézirattár* jelentőségét és rövid történetének vázlatos áttekintését a bibliográfiai rész elé csatolt rövid tanulmányban ismertetik a szerzők, kitérve a kéziratos könyvek iskolai és művelődéstörténeti funkciójára, s azokra a történelmi és kultúrhistóriai adalékokra, melyek létfontosságúak a Nagykönyvtár kézirattárának történetében. Igen érdekes képet nyújtanak a régebbi századok oktatási metódusára vonatkozóan például a *dictatum*ok, vagy a korban frekventált művek másolatai. Munkaeszköz volt a kézirat, éppen ezért – a szerzők szerint – „nem szabad az uralkodók ritkasági gyűjteményéhez hasonlónak tekintenünk, nem várhatjuk el tőle a későbbi nagy közkönyvtárak jellemzőit sem, hanem csak az *orando et laborando* jelmondattal meghatározott történelmi képletben értékelhetjük". Ez a „történelmi képlet" pedig pusztulás és gyarapodás váltakozó periódusait tartalmazza: háborúk és tűzvészek tizedelték a könyvtárat, ami kevés azonban fennmaradt a régi kéziratos állományból, az egészében is és részleteiben is jellemző egy-egy korszak szellemi arculatára.

János István

Fiatal magyar költők. 1969–1978.
Szerkesztette: Vasy Géza. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1980. 342 l. (Kortársaink)

A régen aktuális könyv egy költőnemzedék végleges beérkezéséről tudósít az eddig elért eredmények, teljesítmények alapján.

A tanulmánykötet négy fejezetre oszlik. A bevezető rész három átfogóbb jellegű, nagyobb egységekre koncentráló írása foglalkozik a nemzedék „líratörténetével". Vasy Géza, a kötet szerkesztője, *Az első évtized* című tanulmányában áttekinti a nemzedék indulásának körülményeit, az 1956 utáni magyarországi társadalmi viszonyokat a költészet és a nemzedék lehetőségeinek szempontjából. Gondolatmenetének középpontjában, úgy tűnik, a költő-szerep értelmezése áll, mely kétségtelenül a Vasy által hatvankilences nemzedéknek nevezett alkotók egyik legfőbb elméleti és gyakorlati problémája. (Az indulás éve, 1969, nyilvánvaló viszonylagosságában is helyesen választott: olyan események, mint a fiatal írók lillafüredi konferenciája, az *Elérhetetlen föld, Költők egymás közt* című antológiák megjelenése indokolják.) A költő-szerep nemzedéki és eltérő megfogalmazása azért is fontos, mert a magyar költészet kontinuitásának, illetve az ezzel való szakításnak a kérdését veti föl. Vasy Géza három típust

különböztet meg: a hagyományos közéleti szerepet teljesen feladók (Petri, Oravecz stb.), a hagyományos költő-szerep mai lehetőségeit kutatók (Utassy, Sárándi, Péntek stb.) és az ezt a szerepet közvetetten vállalók (Baka, Veress stb.) típusát. Vasy úgy látja, a költői hangvételben a skála a tragikustól a groteszken át az elégikusig terjed; ez utóbbit jelöli meg olyan magatartásként, amely a legtermékenyebb lehet. Mérlegre téve a nemzedékeket, elsősorban az etikai értékképzést tartja legnagyobb eredményének.

A nemzedék költészetét főleg formai szempontok szerint elemzi röviden Szentmihályi Szabó Péter *Versforma, rím és ritmus* című tanulmányában. A XX. századi világköltészet általános tendenciájával egyezően, úgy véli, hogy e nemzedék költészetében is erős a formalazulás. A költő-szerep értelmezési változataiból következik a formai szempontú három alaptípus kijelölése: a hagyományos lírai formáktól eltávolodó, a hagyományhoz lazán kötődő és a hagyományost tudatosan vállaló költő-típus. Mezey Katalin írása, *A fiatal költőnemzedék műfordítói munkájáról*, ebből a sajátos szempontból elemzi a nemzedék sokrétű küzdelmét az elismerésért, s egyben jelzi a műfordítás terén végzett munkájuk sok tekintetben úttörő, új költészeti horizontokat is feltáró jellegét (pl.: Kodolányi Gyula, Oravecz Imre, Spiró György).

A második fejezet harmincegy költő portréját tartalmazza. Nyilvánvaló, hogy a válogatásnál a szerkesztő a lehetőségig objektivitásra törekedett, s a teljsítmény-tehetség volt a fő szempont. Éppen ezért kell megemlíteni, hogy Marsall László portréja mindenképpen hiányzik erről a tablóról.

A harmadik fejezetben Görömbei András tekinti át *A szomszédos országok magyar lírájának új nemzedékét.* Különösen fontos itt a jugoszláviai Új Symposion-nemzedék avantgarde törekvéseit vázoló tanulmány, mert erről általában kevesebb szó szokott esni. Részletes elemzést kap a romániai és a csehszlovákiai fiatal líra is, nemcsak általában, de néhány portrét is felvillantva.

A kötetet *Függelék*ként életrajzi jegyzetek és bibliográfia egészíti ki, mintegy teljessé téve a nemzedék történetét a kritikai fogadtatás dokumentumaival is.

Dérczy Péter

Fiatal magyar prózaírók. 1965–1978.
Szerkesztette: Kulin Ferenc. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1980. 361 l. (Kortársaink)

A hatvanas évek közepétől-végétől jelentkezett az a prózaíró nemzedék, mely a nyolcvanas évek elejére már maradandó értékeket produkált. E nemzedék eddig összefoglalható eredményeit, indulásának, „beérkezésének" körülményeit tekinti át és teszi mérlegre a könyv, melyet Kulin Ferenc szerkesztett.

A tanulmánykötet öt fejezetben foglalkozik fiatal prózaíróinkkal. Az *Előszó*ban Kulin Ferenc vázolja röviden a hatvanas-hetvenes évek sajátos társadalmi és művészeti viszonyait, érzékeltetve azokat a körülményeket, ideológiai és generációs problémákat, melyekkel az induló alkotóknak szembe kellett nézniük. Kulin a „fiatal irodalom térhódításának" kezdetét Simonffy András és Nádas Péter első köteteinek megjelenésétől

számítja. E bevezető részre következnek az egyes írókról rajzolt portrék; összesen tizenhat alkotót ismerhet meg ily módon az olvasó – műveik elemzése révén. Kulin Ferenc korábban utalt rá, hogy a nyomda- és kiadói viszonyok miatt, sajnos, a nemzedéknek négy kiemelkedően tehetséges és érdekes tagja – Lengyel Péter, Hajnóczy Péter, Esterházy Péter és Csalog Zsolt – hiányzik ebből a sorozatból, míg halványabb társaik közül többen is szerepelnek. (Persze, lehetne még hiányzó neveket sorolni: például Kolozsvári Papp Lászlót, Szentgallay Gézát stb.) Négyük jelenléte a könyv *egészében* ugyanakkor nyilvánvaló, hiszen több helyütt is történik utalás tevékenységükre. A portrék legtöbbje nem leíró jellegű, hanem elemző-értékelő, s szerzőik nem riadnak vissza a bírálattól sem (például: Kulin Ferenc tanulmánya Újhelyi Jánosról, Mátyás Győzőé Csörsz Istvánról stb.). Itt kell megemlítenünk, hogy a könyv egyik sajátsága: a portrék, tanulmányok és esszék írói is fiatalok, sok esetben jóval fiatalabbak, mint maguk a szépírók. Ez természetesen egyfelől már valamiféle rálátási távolságot is biztosít némelyiküknek, ugyanakkor nagyobb affinitást a „fiatal próza" különféle törekvéseihez, kísérletezéseihez. A harmadik fejezetben *Zirkuli Péter, Bába Mihály* és *Pintér Lajos* a romániai, csehszlovákiai és jugoszláviai magyar próza új nemzedékét tekinti át. Zirkuli és Bába inkább portrészerűen, egyes alkotókra, Pintér inkább nagyobb egységekre koncentrálva. Zirkuli írását egy publikációs jegyzék is kiegészíti, mely a Forrás-sorozat 1961–1976 között megjelent kiadványait gyűjti össze. Kár, hogy hasonlót nem találhatunk a csehszlovákiai és vajdasági prózáról szóló írások után. A negyedik fejezet már nagyobb, átfogóbb tanulmányokat és esszéket is tartalmaz; itt már a részjelenségekre is úgy tudják felhívni a figyelmet a szerzők, hogy távlatosabb esztétikai koncepciókba helyezik őket. *Szkárosi Endre* tanulmánya az indulás éveiben uralkodó, de a későbbiekben is jelentős formával, a novellával foglalkozik; koncepciója érzékelteti, hogy a nemzedék nagy epikai művekkel fog jelentkezni (ez azóta már be is következett!). *Kulcsár Szabó Ernő* a nemzedék addigi regényeinek tartalmi s még inkább formai kérdéseit elemzi, *Szilágyi Ákos* tanulmánya pedig azzal a jelenséggel foglalkozik, hogy hogyan kerül előtérbe főleg a hetvenes években, éppen a nemzedék tevékenységével, a magyar irodalomban a szépprózа a lírával szemben. A „fiatal próza" hőstípusait kétféle nézőpontból is megközelítik: *Csaplár Vilmos*, aki „belülről" is látja ezt a kérdést és *Tarján Tamás* írásai szólnak erről. A tanulmányok sorát és a kötet elemző részét Kulin Ferenc *Mérlegpróba* című írása zárja, mely mintegy még egyszer összefoglalja a nemzedék eredményeit, munkásságuk, környezetük összefüggéseit.

A kötet utolsó fejezetében *Görög Athéna* összeállításában találhatjuk az életrajzi jegyzeteket és a bibliográfiát.

Dérczy Péter

Fodor András: Futárposta.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 449 l.

Legkülönfélébb hangvételű, műfajú és terjedelmű írásait gyűjtötte egybe a költő Fodor András e kötetébe.

Vers- és fordításelemzés, műhelytanulmány, nekrológ, recenzió, személyes em-

lékek felidézése rendeződött fejezetekbe, amelyeket „az egymástól elszakadt rokon ügyek összehangolásának szándéka", s a mindvégig hitelt adó, természetes közvetlenségű személyiség fog össze.

Az *Eleven múlt* írásai először a költőelődök – Janus Pannonius, Csokonai, József Attila – nyomába erednek hol személyes élmény indítására (Janus nyomán Ferrarában, Hogyan halt meg József Attila?), hol pedig megjelent könyvek kapcsán (Vágó Márta József Attiláról, József Attila válogatott levelezése). Majd találkozásokat idéznek *Kassák Lajos*sal, *Németh László*val, *Fülep Lajos*sal.

A *Költők és versek* fejezet két darabja ismét visszakanyarodik *József Attilá*hoz két verselemzéssel, hogy aztán a kortárs költészetéről szóljon *Takáts Gyula, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Kormos István, Nagy László, Juhász Ferenc, Kárpáti Kamil, Csoóri Sándor* és mások egy-egy versének értelmezésével, elemzésével. A magyar költők mellett *Nyikolaj Zabolickij*t, *A. T. Tvardovszkij*t, *Philip Larkin*t és *Ljubomir Levcsev*et mutatja be egy-egy arcképvázlat.

A sokoldalú, széles érdeklődésű költőt a versfordítás művészete sem hagyta érintetlenül. Erről vall az *Egy fordító útja Bulgáriába, A műfordítói és a költői munka kölcsönhatása*, valamint a Rożewicz-műhelytanulmány, továbbá a költő-műfordítók: *Kálnoky László, Csorba Győző, Rába György, Garai Gábor, Orbán Ottó* műfordítás-gyűjteményeiről szóló dolgozatok.

A *Hazai múzsa* írásai először a szűkebb hazába, a Somogy megyei tájakra, majd a testvérmúzsák földjére kalauzolnak (Örökségünk Egry József, Találkozásaim a népzenével, Sárosi Bálint két könyve, Kedves lemezeim).

A *Forgóajtó* rövid írásai Csernus Mariann előadóestjétől a modern zenéig, Vujicsics Tihamér emlékezetétől Udvardi Erzsébet kiállításáig, Timár József Himnusz-interpretációjától Alain Resnais filmművészetének érvényességéig felvillantják e szerteágazó érdeklődés egymástól látszólag távol eső pontjait.

M. R. J.

Fónod Zoltán: Vallató idő.
Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 412 l.

Fónod Zoltán a csehszlovákiai magyar kultúra sokoldalú munkása. Kötete válogatás az utóbbi negyedszázadban írt változatos közírói munkáiból, kritikai, publicisztikai cikkeiből. *Írás és tett* című ciklusa a csehszlovákiai magyar irodalom 1945 utáni korszakának egyes műveiről szóló kritikákat, valamint elvi, áttekintő írásokat tartalmaz. Legtöbbet *Fábry Zoltán* műveivel foglalkozik, általában nem a részletek, hanem elsősorban általános kérdések izgatják. Emellett új dokumentumok, levelek közlésével árnyalja az eddigi Fábry-képet. Kritikáira a megértő szigorúság jellemző, tájékozottsága párhuzamok, összefüggések feltárásában, megmutatásában is kamatozik. Alapelve az, hogy a csehszlovákiai magyar irodalom újabb fejezeteinek vizsgálatánál szigorú mértéket kell tartani, nem szabad értéktévesztővé emelni az indulás nehéz körülményeit. *Közös dolgaink* című ciklusában *Ady, Móricz, Illyés* életművének – elsősorban a csehszlovákiai magyarság számára hasznosítható értékeit emeli ki, s hitet tesz a cselekvő,

társadalmi felelősségtől áthatott irodalom mellett. Cseres Tibor *Parázna szobrok* című regényét elemezve a történelemmel való reális szembenézés igényét fogalmazza körültekintő tájékozottsággal és esztétikai ítélkezéssel. *Ludovit Štur* pályáját a közép-kelet-európai történelem összefüggéseiben elemzi, s vizsgálja Kossuthtal való kapcsolatának történetét is.

Fónod Zoltán publicisztikájának jelentős része évfordulókhoz kapcsolódik. Ezeket az alkalmakat arra használja történelmi tárgyú írásaiban (*A történelem futószalagán...*), hogy a 20. század közép-kelet-európai történelmét tárgyszerűen vázolja fel. Írásaiban megkülönböztetett helye van a nemzetiségi kérdésnek. Tárgyilagosan veszi számba a történelmi tényeket, s az elért eredményekkel jelöl ki további távlatokat a nemzetiségek fejlődése számára. Végül a kötet Fónod gazdag interjúkészítői munkásságából ad válogatást (*Szemtől szembe*). A Laco Novomeskyt, Veres Pétert, Méliusz Józsefet, Egri Viktort, Turczel Lajost, Rákos Pétert, Szervátiusz Jenőt és Tibort faggató írások is a nemzeti, nemzetiségi létezés huszadik századi problémáival foglalkoznak elsősorban, s különféle aspektusokból vizsgálják az irodalom és a művészet szerepét a társadalmi, történelmi gondok megoldásában. Egyszerre érvényesítik a művészet autonómiájának és társadalmi hivatásának az elvét.

Görömbei András

Földényi F. László: A fiatal Lukács. Egy gondolatkör rekonstrukciójának kísérlete. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 156 l. (Gyorsuló idő)

A szerző, ahogy azt már könyve címében is jelzi, Lukács fiatalkori műveivel foglalkozik elsősorban, egészen pontosan 1918-ig kíséri figyelemmel a fiatal Lukács esztétikai-filozófusi tevékenységét. Földényi F. László a *Bevezetés*ben rögzíti, milyen szempontrendszer szerint vizsgálja a fiatal Lukács munkásságát. Ezek szerint: „Vizsgálódásunk tárgya tehát: hogyan viszonyul a fiatal Lukács eszmerendszere a szubjektum–objektum kölcsönhatáshoz, illetve miként vesz abban részt."; s már itt sem titkolja, hogy az első szempont szerint vitatkozik Lukáccsal, erőteljes kritikával illeti nézeteit.

A fiatal Lukács gondolatkörének rekonstrukciója elsősorban *A lélek és a formák, A regény elmélete,* a *Drámakönyv* és a *Heidelbergi művészetfilozófia és esztétika* alapján történik; természetes azonban, hogy az öregkori Lukács nézetei mindettől elszakíthatatlanok. A tanulmány célja is itt keresendő részben; a cél ugyanis kettősnek nevezhető: Földényi F. burkoltan vitatkozik azokkal az állásfoglalásokkal is, melyek a fiatalkori és az öregkori művek, teljesítmények szembeállításával az előbbit preferálják, tartják nyitottabbnak, toleránsabbnak mind esztétikai, mind etikai szempontból. Az egyik cél tehát e szerint, úgy tűnik, annak bizonyítása, hogy a fiatal Lukács eszmerendszere nem kevésbé volt merev és dogmatikus a maga módján, mint a későbbi művek szelleme, csak, ha szabad ezt ilyen durván és leegyszerűsítve fogalmazni, ellenkező előjellel. Gyakorlatilag ugyanebben nevezhető meg a tanulmány másik célja: annak bebizonyítása, hogy éppen az előzőek miatt a fiatal Lukács gondolkodói teljesítménye szervesen kapcsolódik az öregkorihoz, s az öregkori problematikus gondolatkörök gyökerei, bizonyos értelemben magyarázatai, éppen a fiatalkori művekből érthetők meg, rekonstruálhatók.

Földényi F. László könyvét *Függelék* (s természetesen jegyzetapparátus) zárja; előbbiben Lukács életének főbb eseményeit 1918-ig idézi föl, mintegy az életrajzi adatokkal segítve az eszmerendszer felvázolását és megértését.

Dérczy Péter

Földi János-emlékkönyv.
Szerkesztette Nagy Sándor. Hajdú-Bihar megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya, Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen, 1978. [1980.] 124 l. (Források és adatok Hajdú-Bihar megye művelődéstörténetéhez 1.)

Földi János születésének 220. évfordulóján Hajdúhadházán Irodalmi Napokat rendeztek és a tanácskozás anyagát a Megyei Könyvtár kötetben jelentette meg. A sokoldalú polihisztor Földi munkásságával foglalkoznak zoológusok, nyelvészek és irodalomtörténészek egyaránt. *Szilágyi Ferenc* Csokonai és Földi kapcsolatát méltatta, *Szuromi Lajos* pedig Földi verselméletét elemezte mai szemmel. A tájhoz kötődést *Nagy Sándor* dolgozata bizonyította (*Földi János hadházi évei*), *Nagy Lajos* pedig összeállította Földi János művei és a rá vonatkozó irodalom bibliográfiáját.

N. S. K.

Garai Gábor: Meghitt beszélgetések.
Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1980. 295 l. (Kozmosz Könyvek)

Először a rádióban hangzottak el ezek a beszélgetések, amelyeknek a meghittségét az adja, hogy költő beszélteti bennük olyan író-költő társait, akihez már 10-15 éves kapcsolat, barátság fűz.

A kötetben való kiadásnak nagy nyeresége az is, hogy itt egyfolytában olvashatók a különböző indulású, alkatú, stílusú költők nyilatkozatai saját magukról, pályájukról, műveikről. Garai Gábor jól kérdez, sikeresen vezeti a beszélgetéseket, s az így kialakuló szövegek nagyon jellemzőek a megkérdezett tizenöt költőre-íróra (tizenhatodikként Garai Gábor csatlakozik hozzájuk: itt Mezei András, egy hasonló interjúsorozat készítője a kérdező). Kirajzolódik sokszínűségük is, egységük is.

A zámolyi és székesfehérvári, Györffy-kollégiumi indulását emlegető *Csanádi Imre*, majd a Kaposvárról emlékező *Fodor András* után a jóval idősebb nemzedéket képviselő, pesti gimnáziumból induló és egészen más pályát futó *Hegedüs Géza*, az erdélyi emlékeket őrző *Jékely Zoltán* következik, ezután ismét a „fiatalabb" nemzedékből *Juhász Ferenc*, aki első mondatával nemlétezőnek nyilvánítja (joggal) a még ma is kísértő népies-urbánus ellentét kérdését: „...nem sértődöm meg, ha népi költőnek nevezel, de azon sem sértődöm meg, ha urbánus költőnek mondasz. Én a költészetet nem e két kategória szerint osztanám meg és osztottam meg, sem költészetem gyakorlatában, sem az élet gyakorlatában, sem eszmélkedésem történetében".

E nagyon különböző egyéniségek egysége mutatkozik meg abban, hogy szívesen emlegetik a maguk nemzedékében a velük együtt indulókat, az első irodalmi baráto-

kat. Az egri indulású *Kálnoky László* elmondja például, hogy első egri kötete megjelenésekor Budapestről köszöntötték ifjú költőtársak, köztük az e kötetben szintén megszólaló *Takáts Gyula* és *Vas István*. Takáts is emlegeti e baráti kapcsokat (említi Kálnoky üdvözlését is), Jékelyvel való mély barátságát. Simon István is fontosnak tartja nemzedéktársaival való első találkozását.

Sokan beszélnek József Attila-élményükről (a már említett Csanádin, Fodoron, Simonon kívül *Garai Gábor, Király István, Somlyó György, Tamás Aladár, Vészi Endre*). Többször esik szó Ady hatásáról: Király István újra és újra Ady-sorokat idéz; Garai leszögezi, hogy az első költő, aki nagy hatást tett rá, Ady volt (addig nem is szerette a költészetet); Simon István pedig elmondja, hogy amikor egy falujabeli tanítóképzős fiú Ady-kötetet adott neki kölcsön, olyan óriási hatással volt rá Ady, „hogy szinte hetekig szédelgett tőle".

Jellemző, hogy az Eötvös-kollégisták (Fodor, Jékely, Király, Simon és *Mesterházi Lajos*) egyöntetűen kiemelik az ott töltött évek fontosságát.

Érdekes a kötet azoknak is, akik még nem találkoztak a szerzők által emlegetett művekkel, de érdekes azoknak is, akik (mint a kérdező Garai Gábor) már előre „megtanulták" kortársainkat, s akik ilyenformán azokról a művekről olvashatják a szerzők vélekedését, amelyekről nekik mint olvasóknak már van valamilyen korábbi képük, véleményük.

Bodolay Géza

Gerskovics, Alekszandr: Petőfi és a színház.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 281 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 101.)

Akik eddig is figyelemmel kísérték Gerskovics hungarológusi ténykedését, kisebb-nagyobb időközönként találkozhattak termékeny elfogultságainak jeleivel. Ezek közül a legkitartóbban, legszívósabban hangoztatott „rögeszméje" Petőfi drámairói kísérleteihez kapcsolódik. Sőt már mindjárt ez: szerinte ugyanis ezek *nem csak* kísérletek, mint azt többen hangoztatják, hanem az életmű szerves részei, a költői teljesítményhez mérhető produktumok (főleg a *Tigris és hiéna*). Gerskovics ugyanis következetes konoksággal kitart régóta hangoztatott elképzelése mellett, miszerint Petőfi drámairói kvalitásait eddigi kutatóinak legtöbbje, főként Gyulai Pál, valamint Riedl Frigyes és Horváth János („szerepjátszás"-elmélet) nem ismerte fel, így tehát félremagyarázta, de még azok is alábecsülték emez értékeket, főként megint csak a *Tigris és hiéna* drámatörténeti szerepét, akik Petőfi drámai kezdeményeit a költői teljesítmény nagyságrendjében vizsgálták: Fekete Sándor, Martinkó András, Pándi Pál, Sőtér István.

Aki a filológiai oknyomozás közben elhangzó érvekre és ellenérvekre bővebben kíváncsi, joggal kapja fel a fejét Gerskovics már-már a hitvitázók szenvedélyét idéző vitakedve és a mozgósított filológiai apparátusa láttán, s bizonnyal örömmel nyugtázza pengevillanásait – még azokat is, amelyek olykor a levegőt szabdalják –, ha tudja, hogy a tét a magyar történelmi dráma becsülete, illetve Petőfi „geniális darabja", a *Tigris és hiéna*; így nevezte ugyanis Petőfi drámáját Meltzl Hugó, a múlt század jeles kolozsvári irodalomtörténésze a darab ottani bemutatója kapcsán.

Gerskovics lendületéből ítélve, már-már személyes ügyének képzelhetjük Petőfi drámairói rangjának védelmét. Ha nem is „egy világ ellen", de múlt és jelen minden rendű és rangú tudósával szemben próbálja védeni igazát, miközben saját esztétikai értékelésével igyekszik alátámasztani érvelését. Egyik következtetésének néhány sorát idézném: „...azt állítjuk, hogy a most idézett megállapítások közül egyiket sem nevezhetjük teljes értékűnek. Az idézett szerzők mind különböző oldalakról közelítették meg az igazságot, Petőfi darabját erről is, arról is mérlegre tették, és *elemzéseik hevében* (kiemelés tőlem – B. Gy.) olykor egésznek látták azt, ami csak rész." (A Gerskovics által idézett szerzők nagyrészt megegyeznek a fentebb felsoroltakkal!)

Tény: Gerskovics kismonográfiájában a történelmi, a társadalmi, a lélektani, az esztétikai megközelítés mindennemű eszközét és tartalékait beveti. Említésre méltó a magyar reformkorról rajzolt plasztikus körképe, a reformkori viták hevében kikristályosodó drámairói-, kritikus-, politikusi arcélek megrajzolása: Petőfi, Bajza, Egressy Gábor, Kossuth, Széchenyi, valamint a fehér izzásig hevült személyes, szemléleti különbözőségekből levont etikai, esztétikai tanulságok (ld. Bajza, a „homo aesthetikus" és a „vadvirág" Egressy Gábor vitájának az ismertetése).

Gerskovics végig hangsúlyozza: Petőfi drámairói teljesítményei közül a legszínpadképesebbnek, a legkiérleltebbnek a *Tigris és hiéná*t tartja, de azért elemzi – a lángok martalékává lett kézirat híján a korabeli reflexiók, illetve a későbbi ily tárgyú verse alapján – a *Zöld Marci*t és a Carafáról készülő tragédiát is.

A kötetet Radó György „magyarította" magas színvonalon, s így Gerskovics műve akadálytalanul illeszthető be a komoly tanulságokat és értékeléseket tartalmazó Petőfi-filológiába.

Balla Gyula

Györgyey Clara: Ferenc Molnár.
Twayne Publishers, Boston, 1980. 195 l. (World Authors Series)

„Molnár életműve elidegeníthetetlen része a magyar irodalomnak" – írta Vécsei Irén az 1966-ban megjelent kismonográfiájában. Igaza van, de nevét az egész világ ismeri, legjobb darabjait még most is játsszák a világ híres színészei, minden drámai antológiában találkozunk vele. Molnár Ferenc kétségkívül a legismertebb magyar drámaíró – legalább is Magyarországon kívül. Hazájában eléggé mostohán bántak vele a húszas évek nagy sikerek után, „exportdrámaíró" lett belőle, vagy egyszerűen kozmopolita, s aránylag keveset írtak róla a második világháború után. Ennek okát nem nehéz kifürkészni: Molnár életműve erősen elüt a magyar színpadi hagyományoktól. Mulattatni akar s nem prédikálni, nem didaktikus, súlyos mondanivalója alig akad. Nála a színpadi ötlet, az ügyes párbeszéd, a szikrázó szellemesség, tehát a színpadiasság mindig fontosabb a mondanivalónál, s éppen ezért szeretik külföldön, különösen ott, ahol nincs didaktikus hagyomány.

Györgyey Clara könyve átfogó képet nyújt Molnár Ferenc életéről s műveiről. Rövid bevezetőben ecseteli a hátteret – a századforduló pesti éveit s a magyar irodalom akkori helyzetét, ezután Molnár kalandos életéről, szerelmeiről tájékoztatja az

olvasót. Nagyon helyesen tárgyalja hírlapírói tevékenységét s az ebből származó rövidebb tárcákat, jeleneteket, anekdotákat, és a jelentős *Haditudósító emlékeit*, amelyek nemcsak Pesten jelentek meg, hanem az angolszász sajtóban is. Molnár kitűnő riporter volt, éles szeme mindent figyelt a harctéren, s egy ideig cinizmusát igazi emberség váltotta fel. Ezután a novellák jellemzése következik, különös tekintettel a jól ismert kis remekekre, mint például a *Széntolvajok*ra, *Muzsikára*.

Regényeiről írva a szerző rámutat arra, hogy Molnár korán szembefordult a magyar irodalom hagyományos prüdériájával. Érdekes megjegyezni, hogy nem volt egyedül magatartásában, Adyt és Krúdyt is lehete említeni itt. Mind a hárman jól ismerték a pesti élet árnyoldalát és bátran írtak róla. *Az éhes város* kiemelkedik a többi regénye közül, ha figyelmen kívül hagyjuk mesteri ifjúsági regényét, a *Pál utcai fiúk*at.

A könyv legnagyobb részét a színdarabokra szenteli a szerző. Rámutat a hazai és külföldi előzményekre, s ez utóbbiak közül a francia bohózatra, azután részletesen elemzi a már klasszikusokká vált darabokat, mint például *Az ördög, Liliom, A testőr, A farkas* és *Játék a kastélyban* című̈eket. De nem korlátozza magát a sikerekre: Molnár Ferencnek sok gyenge vagy egyszerűen elfelejtett drámája volt, s ezekről is beszámol, tehát egy aránylag rövid könyv keretében teljességre törekszik. Természetesen az angol nyelvű közönségnek ír, amely minden bizonnyal osztja majd a véleményét, hogy Molnár Ferenc nem a magyar Molière, hanem inkább a Magyar Noël Coward. De a magyar olvasó is sok újat tanulhat ettől az alapos munkától.

George Cushing

Heckenast Gusztáv: Kajali Pál (1662–1710), kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai.
Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza – Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja, 1980. 87 l. (Folia Rákócziana 3.)

Kajali Pál a Rákóczi-szabadságharc egyik kiemelkedő személyisége, apja Hont megye alispánja, ő maga neves jogtudós, a szabadságharc idején szintén alispán, az észak-magyarországi evangélikusok egyik világi vezetője. Nevéhez fűződik a kuruc katonai szabályzat, a Regulamentum Universale elkészítése is. Iratainak egy része vejének, Ráday Pálnak a családi levéltárában maradt fenn, más részük az Országos Levéltár „Rákóczi-szabadságharc levéltára" című gyűjteményében.

Heckenast Gusztáv 25 Kajali Pálra vonatkozó vagy tőle származó iratot adott közre, modern helyesírással, de megőrízve a történeti jelleget. Az írásokat sokrétű, ám tömör jegyzetanyag egészíti ki, amely megmagyarázza az idegen kifejezéseket és megvilágítja a szöveg megértéséhez szükséges történeti tudnivalókat. A szerény kis kötetet a Kajali irataiban előforduló személyek névmutatója és helynévmutató egészíti ki.

N. S. K.

Hegedüs Géza: Arcképvázlatok. Száz magyar író.
Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1980. 407 l.

A magyar irodalom arcképcsarnoka után Hegedüs Géza *Arcképvázlatok* című könyvében újabb száz magyar író és költő portréját rajzolja meg. Az *Elöljáró vallomás az arcképvázlatokhoz* megismertet a szerző szándékával, nevezetesen azzal, hogy ebben a kötetben azokra az alkotókra irányítja a figyelmet, akik ilyen vagy olyan okok miatt nem kerültek be irodalmunk legvitathatatlanabb klasszikusainak *Arcképcsarnok*ába.

Heltai Gáspártól Simon Istvánig, a 16. századtól napjainkig sorjáznak a portrék: a régi magyar irodalom jeleseitől Sylvester Jánoson, Szenci Molnár Alberten át a felvilágosodás prozódiai vitáit folytató Baróti Szabó Dávid, Rájnis, Révai triászáig, Fáy Andrástól Gozsdu Elekig, Szabolcska Mihálytól Nagy Endréig, Szerb Antaltól Váci Mihályig, Sarkadi Imréig.

Hegedüs Géza jól ismert könnyed, csevegő stílusában mutatja be a régi magyar irodalom alakjait, éppoly közvetlenséggel, mint személyes ismerőseit, kortársait, barátait.

Az egyes portrékat az alkotók képmása és egyéb más dokumentumok – *Udvarhelyi Dénes* válogatásában – illusztrálják.

M. R. J.

Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei.
A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Nemeskürty István munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 1318 l. (Magyar Remekírók)

A 16. századi magyar reneszánsz széppróza két legjelentősebb alakjának együttes kiadása már csak azért is szerencsés vállalkozásnak mondható, mert a két író munkássága számos ponton mutat rokonságot, eltérő vonásaik pedig jellegzetesen kiegészítik egymást. Mindketten műveikbe olvasztották az őket megelőző kor magyar nyelvi vívmányait, mindketten összegezték az addigi fejlődés eredményeit, de tovább is fejlesztették azokat a nyelvteremtő erejük, szépírói törekvéseik és társadalomformáló szándékaik révén. A két író szemléletmódja élesen el is válik azonban egymástól: Heltai könnyed, derűs előadása, humora mellett méginkább szenvedélyesnek, sötétebbnek látszik a nála jóval viszontagságosabb életű Bornemisza írói világa.

Nemeskürty István már korábban is sajtó alá rendezte a két író különböző műveit, a mostani válogatás viszont minden korábbinál szélesebb spektrumú. Heltai ismert prózai művein kívül (*Dialógus, Háló, Száz fabula, Krónika*) helyet kapott a kötetben két verse, Újtestamentum-kiadásának ajánlása és a *Ponciánus históriájá*nak teljes szövege is, Bornemisza írásaiból pedig a többször kiadottak (*Elektra, Ördögi kísértetek*, prédikációk, versek) mellett megtalálható a semptei prédikátornak több olyan levele, amely életének egy-egy fontosabb eseményét világítja meg.

A szövegekhez fűzött jegyzetek és magyarázatok biztosítják azt, hogy a mai olvasó kellőképpen tájékozódhasson a ma már értelmezésre szoruló helyekről, sőt – *Ritoókné Szalay Ágnes* fordításában – a *Magyar Elektrá*nak latin nyelvű utószavát is olvashatjuk a kötetben. Heltai és Bornemisza válogatott műveinek kiadása igen hasznos szolgálatot tett reneszánsz kori irodalmunk szélesebb körű megismertetése, nép-

szerűsítése terén, a szövegekhez fűzött gazdag jegyzetanyagból pedig a szaktudomány is megbízható támpontokat kaphat a két író műveinek további feldolgozásához.

Bitskey István

Heltai Gáspár: Száz fabula, Krónika és egyéb írások.
Válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta Molnár Szabolcs. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 631 l.

A kötet Heltai 1551–1575 között megjelent magyar nyelvű műveiből ad reprezentatív válogatást. Bár a könnyebb használhatóság kedvéért a mai helyesírásnak megfelelő hangjelöléssel közli a szöveget, a kiadás mindenhol törekedett az eredeti nyelvállapot megőrzésére.

Vallásos tárgyú írásaiból szerepel a gyűjteményben a *Salamonnak legfeljebb való éneke* (Énekek éneke), amely eredetileg Heltai protestáns bibliafordítási programjának részét alkotva jelent meg Kolozsvárott (1552). Az 1551 és 1565 közötti időszakban e vállalkozás keretében hét kötet hagyta el nyomdáját, a mű azonban befejezetlen maradt. Szintén vallásos az a két „halál"-vers, melyet a szerkesztő a *Vigasztaló könyvecske* című, Kolozsvárott 1553-ban megjelent imádságoskönyvből válogatott könyvébe. Ide sorolható még a *Háló* című politikai röpirat is, mely Gonsalvius Reginaldus Montanus *Sanctae Inquisitionis Hispaniae...* című munkájának fordítása. Ezt az élesen katolikus-ellenes írást Heltai a fejedelem, János Zsigmond felkérésére fordította s adta ki (Kolozsvár, 1570.). Elöjáró beszéde hitvitázó irat, Heltai önálló alkotása.

Teljes terjedelmében közli a kötet a XVI. század kiemelkedő szépprózai teljesítményét, a *Száz fabulát*. Az esopusi tanmese-gyűjtemény a korabeli Európában igen népszerű volt. Valószínűleg németországi tanulásai során figyelt fel rá Heltai. Fordításában nem követte szolgai módon a német minta szövegét, igyekezett azokat a korabeli magyar viszonyokra alkalmazni. Fordításában egyik-másik verse novellává bővül, gyakran magyar közmondásokat, anekdotákat sző a kis történetekbe.

Részleteket közöl Molnár Szabolcs *A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus*ból is. E fordítás sem követi szorosan német eredetijét. Heltai átdolgozza az erkölcsjavító dialógust, számos önálló részletet toldva be a műbe.

Ugyancsak teljes terjedelmében közli a válogatás Heltai kimondottan szépirodalmi alkotását, a *Ponciánus császár históriáját* is. Az ind eredetű mesegyűjtemény a következő századokban is nagy népszerűségnek örvendett.

A gyűjtemény utolsó darabja – mely egyben Heltai utolsó kiadói vállalkozása is volt – A *Chronika az magyaroknak dolgairól.* A Krónika Bonfini történeti munkáján alapszik. Heltai nem fordítja, inkább átdolgozza ezt a művet: a néhol dagályos latin humanista prózát könnyed, áttekinthető előadásmóddal váltva föl. A szerkesztő a Hunyadiak korának és az azt követő időknek a leírását válogatta be a kötetbe, melyek bizonyíthatóan Heltai önálló alkotásai.

E széles körű válogatással a gyűjtemény átfogó képet kíván nyújtani a XVI. század egyik legkiemelkedőbb magyar prózaírójáról, kinek nemcsak írói, hanem könyvkiadói tevékenysége is jelentős volt.

H. J.

Herceg János: Visszanéző.
Helytörténeti emlékek. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1979. [1980] 425 l.

A könyv a szerző 70. születésnapjára jelent meg. Herceg János, a jugoszláviai magyar irodalom doyenje, új művében a sok összetevőjű Bácskát, a táj és benne az ember történelmét kutatja. Vizsgálódása – mondhatjuk szociográfiának, szépírói jegyzetnek, sokszor lírai betétekkel átszőtt elmélkedésnek – mindig a szeretett városból, Zomborból indul ki, s oda is tér vissza. *Zomborról szólni...* – ez az első fejezet címe – az írónak mindig egy kicsit önvalló, emberségpróba. Hiszen a sokáig „rebellisnek tartott város" – „Újvidék-nek, a 'szerb Athénnak', a nyolcvanas években (a múlt században – Sz. L.) még kevesebb lakosa volt, mint Zombornak" – kicsinyben a Bácskát, a bácskai viszonyokat tükrözte. Herceg János, miután meg akar győződni arról, hol leledzik ez a titok, végigolvas mindent, ami Zombor történelméről, művelődéstörténetéről, nemzetiségi viszonylatairól, könyvtárkultúrájáról, hírlapjairól és azok szerkesztőiről-íróiról, a város tájrajzáról, építészetéről, sportjáról szól. Természetesen a környékre, a sajátságos – a magyarországitól jóval elütő – bácskai pusztákra is kitekint s a közlekedést, az egészségügyet, a sokszor furcsa kisebbségi sorsot is reflektorozza.

A *Visszanéző* mégsem holt adattár, hanem eleven és színes, személyes élménnyel sem fukarkodó könyv.

Herceg János történelemkönyve reális, hisz többek közt a szerb nemzeti színház alapítása mellett síkraszálló Deák Ferencet, s az együttélés harcosát, Mocsáry Lajost is fölvonultatja. Szól *Bácska múzsájá*ról, a bajai ferencrendi barát Grgur Pestalićról, ki „'ékes' bunyevác nyelven" eposzban köszöntötte a Szent Korona Bécsből való hazahozatalát (1790); a város színészetét tárgyalván „megkésett levelet" ír Prielle Kornéliának, a hírlapokat elemezvén a 100 év előtt indult Bácska, majd a Zombor és Vidéke, a Friss Újság és az Új Hírek működéséről beszél, nemegyszer a hőskor furcsaságairól: a Bácska nyomdagépeit például – a nyomda és a fogház is a megyeházán volt – a rabok hajtották, kézierővel.

Herceg szerint „a zombori hetilapok kicsit mindig hivatalos közlönyök maradtak". Ha nem is a megye tartotta fönn őket, megyei politikát, megyei gondokat, megyei művelődéspolitikát kellett követniük. Bácska nemzetiségi viszonyaira viszont figyeltek, a kulturális cserét szorgalmazták. A szerb írók és költők munkáit fordítók közül meg kell említeni Margalits Ede, Pávlovics Jenő, Radics György és Dömötör Pál nevét. Különösen érdekes az *Irodalmi dolgok* című fejezet. Megtudható belőle, hogy egy zombori ifjúsági lap, a Golub, a később híressé vált író, Miloš Crnjanski gyerekkori zsengéit közölte, s ami meglepőbb, majd három évtizeden át jelentgette meg szerb fordításban Petőfi verseit. (Az első indulása – 1789 – után két évvel.) A magyar költő kitartó tolmácsára Herceg Jánosnak sem sikerült rábukkannia. S ugyanitt olvasható a Zombor környékét járó népdalgyűjtő, a brassói születésű Dr. Wlislocki Henrik sikertelen útjainak krónikája – a csendőrök letartóztatták a cigányok közt járkáló „doktort" –, s a kitűnő néprajztudós tragikus sorsa; aki tíz évig élt elborult elmével.

Herceg János ide-oda csapongó fantáziája egy-egy témát többször is érint (a redakciók körüli bonyodalmakat s újólag a zombori újságokat a *Lapok, lappáliák* című fejezetben is), s álom-utazásának – ő mondja így – „vicinálisán" sok minden megfér: Szirmai Károly valószínűtlenül sovány alakja, Hunyady Sándor *Feketeszárú cseresz-*

*nyé*jének bácskai háttere, a múlt század utolsó harmadában Óbecsén összeverődött „szellemi elit": Hiador, a festő Thán Mór s majd a későbbiek: Dr. Draskóczy Ede, Cziráky Imre stb. kultúrát teremtő munkálkodása. A nem tudomány jelleggel készült mű olvasmányos, valósághitele az anekdotikus keretben is megmarad.

Szakolczay Lajos

Hugo von Hofmannstahl und Rainer Maria Rilke in Ungarn.
Bibliographie. Herausgegeben von Ferenc Szász. Budapest, 1980. 257 l. (Budapester Beiträge zur Germanistik)

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Német Tanszéke évek óta jelentős súlyt fektet a magyar és a német nyelvű irodalmak kapcsolatának felkutatására. Könyvsorozatunkban ezt bizonyítják azok a bibliográfiák is, amelyek közül az elmúlt évben a Lenau-összeállítást ismertethettük, most pedig Hugo von Hofmannsthal és Rainer Maria Rilke magyarországi recepciójának feltérképezéséről számolhatunk be. Ha csupán a névmutatót ütjük fel, akkor is elénk tárul, milyen gazdag Hofmannsthal- és Rilke-fordításirodalmunk. Legtöbbet *Kosztolányi* nevével találkozunk, de a fordítók között szerepel *Szabó Lőrinc, Rónay György, Nemes Nagy Ágnes, Tandori Dezső* neve is, természetesen csak a leggyakrabban szereplő költőket ragadva ki.

A kiadvány közli a sorozat korábbi köteteinek rendszerét, így ismételten csak azt mondhatjuk, minden tiszteletünk a bibliográfia száraz munkáját vállaló Szász Ferencé, de összeállítása a beléfektetett hallatlanul nagy munka ellenére kissé bonyolult rendszerű, számtömegével időnként visszariasztó.

A szakterület kutatójának azonban hasznos és szükséges segédkönyve, amely más irodalmi kapcsolatok területén is hasonló munkára ösztönöz.

Németh S. Katalin

Holl Béla: Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században.
Magyar Helikon, Budapest, 1980. 221 l. (15) t.

Ferenczffy Lőrinc (1577–1640) alakját a legújabb irodalomtörténeti kutatások (Varjas Béla, Jenei Ferenc, Klaniczay Tibor) állították a figyelem középpontjába, de monografikus igényű feldolgozásra csak a közelmúltban vállalkozott Holl Béla kötete, amely egyben a szerző kandidátusi disszertációja is.

Ferenczffy, aki a történeti események második vonalában szerepelt (három Habsburg magyar királynak is kancellárja volt), a rendi-nemesi törekvések tipikus képviselője. „Jóakaratú barátja" Pázmány Péter, de kapcsolatban állt a reformáció jeles alakjaival és az erdélyi fejedelmi udvarral is.

Holl monográfiája mindezek mellett elsősorban mint könyvkiadót mutatja be, hiszen Ferenczffy tulajdonából származik a legrégibb hazai ismert betűmintakönyv, amelyet a szépen illusztrált kiadvány facsimile-mellékletként közöl. Holl Bélának har-

minc Ferenczffy-nyomtatványt sikerült azonosítania; az RMNy szabályainak megfelelő részletes leírást szintén csatolja munkájához. Közöttük találjuk *Balassi* és *Rimay János* istenes énekeinek legkorábbi ismert kiadását, amelynek történetével a kötet külön fejezete foglalkozik.

A monográfia zárófejezete a Ferenczffy-nyomda felszerelésének útját, sorsát mutatja be a pozsonyi és a nagyszombati jezsuita nyomdán át a budai Egyetemi Nyomdáig. A fejezet újdonsága *Németh Jakab* (1573–1644) tipográfus alakjának „felfedezése", aki a pozsonyi jezsuita nyomda megszervezésével vívott ki jelentős érdemeket.

Holl Béla alapvető kötete a Magyar Helikon kiadásában jelent meg, a tipográfia a fiatal Nagy András tehetségét dicséri.

Németh S. Katalin

Hollós Korvin Lajos: Alperes nem nyugszik.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 445 l.

Hollós Korvin Lajos életműsorozatának újabb kötete a szerző 1933 és 1969 között keletkezett publicisztikai írásait tartalmazza. A rendkívül sok témakört felölelő írásokra jellemző szerzőjük élénk közéleti érdeklődése, a szókimondó indulat, az igazságtalanság miatt érzett felháborodás. Ez az oka, hogy írásai gyakran bírói eljárást vontak maguk után. Ilyen pereskedésről tudósít a Nemecsek-sorozat, amely Molnár Ferenc halhatatlan gyerekhősét próbálja megmenteni a névazonossággal visszaélő szélhámosságtól.

A felszabadulás előtti írásaiban a kollektív művészet kérdései foglalkoztatják, és a haladó magyar- és világirodalom legjobbjairól ír kritikákat. Így itt olvasható Illyés Gyula: Oroszország (1934) című útirajzának ismertetése, Zsolt Béla, Rész Béla, Fenyő László, Weöres Sándor és mások köteteinek ajánlása. A két világháború közötti magyar irodalom kiválóságainak, kortársainak visszaemlékezésekkel adózik (*Emlékeim Attiláról* [József Attila], *A politikus Babits, Az örökifjú Nagy Lajos*). Ugyanakkor jó érzékkel ismeri föl, hogy az irodalmi élet jelentéktelennek tűnő mellékalakjai is megérdemlik, hogy tevékenységükről valaki lefújja a port. Ennek szép példája *A nyomdász halálára* című írás, amely a Radnóti által versbe költött *Müller Lajos* nyomdász halálakor keletkezett. Publicisztikus hevülettel veti magát Hollós Korvin minden apró filológusi hiba ostorozásába, ezért veri el a port a Magyar álnévlexikonon vagy egy-egy pontatlanságot tartalmazó színikritikán. Éppen ezért mondhatjuk, ha élne, biztosan nem örülne, ha a csupasz dátum helyett az egyes cikkek megjelenési helyét is közölné a kötet, netán azt is megtudhatnánk, hogy az összes cikk itt olvasható-e, vagy csupán a legjobbnak ítéltek válogatott kiadása.

Németh S. Katalin

Illyés Gyula: Feuer ist mein Wesen. Ein Petőfi-Bildnis.
Corvina Kiadó, Budapest, 1980. 364 l.

Illyés Gyula Petőfi-életrajza először a két világháború között, 1936-ban jelent meg. Az ifjúság számára átdolgozott kiadás *Tűz vagyok* címen 1964-ben látott először napvilágot a Móra Könyvkiadónál. A Corvina Kiadó mostani, német nyelven megjelentetett kötetének alapja ez a kiadás.

Illyés Gyula Petőfi-életrajzát 16 korabeli dokumentumot, portrét, városképet ábrázoló fénykép és a külföldi olvasók számára összeállított, magyarázatokkal ellátott név- és tárgymutató egészíti ki.

N. S. K.

Illyés Gyula: Honfoglalók között.
(Hasonmás.) Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest, 1980. 5–34. l.; 49–77. l.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány nevében Miklós Béla miniszterelnök Debrecenben, 1945. március 15-én írta alá a „600/1945. M. E. számú rendelete[t] a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földmíves nép földhözjuttatásáról".

A földosztásról elfogadott törvény megjelenése után a politikusok, munkások, parasztok és értelmiségiek, írók, költők is részt vettek a végrehajtás nagy munkájában. *Illyés Gyula* is elment szülővidékére, a Dunántúlra, hogy a háború sújtotta nép, a szegényparasztság és a pusztai cselédek boldogabb jövőre készülődésének szemtanúja, „az első magyar földosztás feledhetetlen napjainak" krónikása legyen. A Mezőgazdasági Könyvkiadó ünnepi kiadványa ismét közreadja Illyés Gyula *Honfoglalók között* címmel megjelentetett riportsorozatát a dunántúli földosztásról, a kötet mellékleteként pedig a *Magyar Közlöny* 1945. 10. számából az emlékezetes 600-as rendeletet. *Előszó – Harmincöt év után* címmel Illyés Gyula visszaemlékezése vezeti vissza az olvasót 1945 tavaszához.

M. R. J.

Indig Ottó: Nincs szebb jövendők májusánál. Juhász Gyula életútja.
Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1980. 229 l.

A romániai magyar irodalomtörténész Juhász Gyula-kismonográfiájának középpontjában a költő váradi korszaka áll, az *A Holnap szervezője* című fejezet a könyvnek több mint egynegyede. Indig Ottó monográfián belüli érdeklődése némileg érthető, hiszen a nagyváradi évek, hacsak a modern irodalom (költészet) indulását vesszük, jelentős korszaka a magyar irodalomnak. És nem kevés nyomot hagyott a költő pályáján is. Mindez nem volna elég ily hangsúlyos kiemelésre, kellett ehhez az optikához az irodalomtörténész patrióta gondolkodása, mely a hely szellemében, századvégi és századeleji mozgalmaiban egy kicsit a romániai magyar irodalom hagyományait (is) látja. Várad-

nak, pontosabban az itt eltöltött örömteljes három és fél esztendőnek köszönhető a nagy szerelem s megannyi versremeklés, s a kitörölhetetlen élmény, melyből betegségének elhatalmasodásakor is töltekezett.

Indig Ottó sohasem csak a költőt vizsgálja: érzékeny hangulati előkészítéssel mutat rá, hogy a már neves lírikusként Váradra érkező Juhász Gyula újságírása miként vált némelykor a társadalom, a társadalmi hierarchia elleni vádirattá, s hogy *A Holnap* eszmei síkon történő előkészítése mennyire nem a véletlen műve. *A Holnap* című antológia, mely a helyieken (Dutka Ákos, Emőd Tamás, Miklós Jutka, Juhász Gyula) kívül Ady Endrét, Babits Mihályt és Balázs Bélát is megnyerte az ügynek, zajos sikert aratott. Juhász Gyula a későbbiekben *A Holnap Irodalmi Társaság* alelnökeként folytatja irodalomszervezői munkásságát; a mozgalom kiterjedt a képzőművészetre is: a Váradon tartózkodó Gulácsy Lajos fórumot kapott, színészek és előadóművészek hirdették a mindenkori változás szükségességét, az előrelépést. A váradi éveket tárgyaló fejezet bontja ki az Anna-élményt, és az Anna nélküli „énekek" szociográfiai hátterét, s olyan nagy verseket is itt világít meg, mint a *Piros remény*, a tanulmányíró nem véletlenül választotta ebből kötetcímét: „Hidd el: nincs szebb jövendők májusánál!" Indig Ottó, miközben Juhász Gyula korszakos jelentőségű váradi ténykedését vizsgálja, „a jogegyenlőségért szót emelők irodalmi rebellis hadáról" is értekezik. „Aránytévesztése" ezért is érthető: Várad Juhász Gyula életéből, eszmei fejlődéséből, költészetéből kitörölhetetlen. Talán e korszakra vonatkozó bő anyagismerete „választotta" magának középpontul a „Pece parti Párizst", s innen nézve a szakolcai két év csak tudósítás, de nem egészen kibontott *Juhász Gyula beérkezésének évtizede* (1918–1929) sem. *Az utolsó évek* pedig csupán szigorú leltár, egy nagy költő szétesésének dokumentuma.

A kismonográfia – fejezetenként – bő jegyzetanyaggal szolgál s több fotó (portré, facsimile, dedikáció, kötet- és folyóiratcímlap) egészíti ki.

Szakolczay Lajos

Irodalom és nyelvtudomány.
Nyíregyháza, 1980. 155 l. (Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis Tom. 8/C.)

A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeinek e kötete összesen tíz dolgozatot tartalmaz; közülük az első öt irodalmi, a többi nyelvészeti tárgyú. Az irodalmiak egy kivétellel az intézmény névadójának életművével foglalkoznak. *Pál György* (A lírai ábrázolás néhány sajátossága Bessenyei kisebb költeményeiben) motívumok és jellegzetes stílussajátosságok szerint csoportosítva tárgyalja Bessenyei költeményeit. *Bánszki István* (Bessenyei eredetisége az „Ágis-kérdés" tükrében) az *Ágis tragédiájá*nak eredetiségére, illetve forrásaira vonatkozó bő, egy évszázados irodalomtörténeti vita szakaszait és érveit ismerteti. *Csorba Sándor* (A vígjátékíró Bessenyei) áttekinti a magyar vígjáték történetét a korábbi évszázadokban, majd ebbe a folyamatba ágyazva tárgyalja Bessenyei darabjait, bizonyítva, hogy szerzőjük rendelkezett a szükséges dramaturgiai ismeretekkel, s műveit színpadra szánta. *Szabó József* (Bessenyei György pedagógiai nézetei) összefoglalja a kérdésre vonatkozó korábbi szakirodalmat, majd a teljesség igénye nélkül, elsősorban leíró módszerrel ismer-

teti Bessenyei legfontosabb nevelési elképzeléseit. Az irodalmi blokk utolsó tanulmányában *Kovács József* (Victor Hugo demokratizmusa) a nagy francia regényíró politikai nézeteinek változását vizsgálja művei és életrajza tükrében.

A kötet második felének tematikája igen változatos; a szerzők a nyelvtudomány legkülönfélébb területeiről választották dolgozatuk témáját. *Bachát László* (Az állandó határozók néhány kérdése) a problémakör vizsgálatának történetét áttekintve az állandó határozók elkülönítésének és csoportosításának nehézségeivel foglalkozik, s felhívja a figyelmet iskolai oktatásuk fontosságára. *Mező András* (Egy szóvégmutató helynévtár tervéről) rámutat a hazai névtudomány pillanatnyi helyzetének furcsa kettősségére (a hatalmas adatgyűjtő munka mellett elmaradt az elméleti-módszertani kutatás); keresi ennek okait, a megoldás lehetőségeit, majd beszámol saját folyamatban levő számítógépes vizsgálatáról. *Révay Valéria* (A Müncheni Kódex -nak, -nek ragos vonzatai) célja az, hogy meghatározza: a kódex „vonzatmodelljei mennyiben viselik magukon a latin nyelv hatását, illetve mennyiben őrizték meg a finnugor sajátosságokat". *Németh Zoltán* (Az egynyelvűség-kétnyelvűség kérdése a nyíregyházi tirpákság esetében) a környékbeli szlovákság mai nyelvállapotának jellemzőit a szlovákság, illetve a szlovák nyelv történetére figyelve tárgyalja. *Orosz Béla* (Családnevek Nyíregyházán a XVIII. század második felében) eredetük szerint csoportosítva sorolja fel és értelmezi a családneveket; munkája összesen 775 tételt tartalmaz. Az 1973-ban készült tanulmánynak e közlemény a harmadik része. A megelőző kettő a főiskola actájának 6/C és 7/C kötetében olvasható.

Szajbély Mihály

Írók a sajtóban.
Debreceni írók művei a Hajdú-Bihari Naplóban, 1968–1978. Összeállították a debreceni Városi Könyvtár munkatársai. Bevezette: Iszlai Zoltán. Debrecen, 1979. [1980] 124 l.

Tíz esztendő Hajdú-Bihari Naplóban megjelent irodalmi termését öleli fel a debreceni Városi Könyvtár repertóriuma. Mivel a kiadvány helyi jellegű, s meghatározott alkalomhoz, a debreceni Irodalmi Napok rendezvényeihez kötődik, elsősorban a Debrecenben élő és alkotó írók-költők munkásságáról ad tájékoztatást, bizonyítván, hogy folyamatos és állandó kapcsolat van az irodalom és újságírás között a mai Debrecenben.

Az 1978-ban megrendezett debreceni Irodalmi Napok tematikáját az irodalom és újságírás kapcsolatának vizsgálatára állították össze a rendező szervek. Az elhangzott előadások, hozzászólások, elemző és útmutató javaslatok összegzését, valamint az Irodalmi Napok részletes ismertetését *Iszlai Zoltán* végezte el a kötet bevezető tanulmányában.

A kötet második, terjedelmesebb része a tíz év irodalmi termését felölelő repertórium, mely az adatok jelzésében és csoportosításában igen egyszerű, könnyen érvényesíthető eljárásokat követ. Szerzők szerint, ezen belül pedig időrendi bontásban közli az egyes bibliográfiai adatokat, tizennégy debreceni alkotó egy évtizedes Napló-beli

munkásságát dokumentálva, akik között olyan országosan is ismert egyéniségekkel találkozhatunk, mint például *Juhász Béla, Márkus Béla, Mocsár Gábor, Gábor Zoltán.*

Az úttörő jellegű kiadvány a szerkesztők reménye szerint „indítéka lesz majd a választott tárgy teljesebb, sokoldalúbb tudományos feltárásának".

János István

Írók és könyvek.
Magyar írók könyvekről és az olvasásról. Összeállította Batári Gyula. Népművelési és Propaganda Iroda, Budapest, 1979. [1980] 186 l.

Batári Gyula összeállítása nemes hagyományokat folytat. Az első hasonló jellegű körkérdést a Kiss József szerkesztette *A Hét*-ben jelentették meg 1893-ban. A *Legkedvesebb könyveim* címmel Gyalui Farkas 1902-ben tette közzé magyar írók vallomásait. Kőhalmi Béla két kötetet is összeállított *Könyvek könyve* és *Új könyvek könyve* címen 1918-ban és 1937-ben. A mostani válogatás jó részben Kőhalmi kiadványaira támaszkodik, de közöl a körkérdésre adott feleleteken kívül az írói művekben rejlő vallomásrészleteket is. A kötet 73 író nyilatkozatát, vallomásrészletét tartalmazza, a szerzők pár mondatos életrajzával és a források megjelölésével. A névsor változatos, a 15. századtól a Nyugat nemzedékéig terjed. Külön érdekessége a kötetnek, hogy a névmutató mellé Batári Gyula olvasmánystatisztikát is készített, amiből megtudjuk, irodalmi klasszikusaink olvasmányai között kinek a neve fordul elő a leggyakrabban.

Németh S. Katalin

Ismétlődés a művészetben.
Szerkesztette: Horváth Iván és Veres András. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 357 l. (Opus, Irodalomelméleti Tanulmányok 5.)

Az ismétlés valamennyi művészet alapkérdései közé tartozik. Tudományos kutatása Magyarországon viszonylag korán, az 1700-as évek végén elkezdődött. Az utóbbi időben azonban – mint erre a kötet szerkesztői is felhívják a figyelmet – ez a hagyomány megszakadni látszott.

Ilyen meggondolások hívhatták életre az MTA Irodalomtudományi Intézetének Irodalomelméleti Főosztálya rendezésében lezajlott 1973-as ülésszakot, melynek témája az *ismétlődés*, a *párhuzamosság* és a *ritmus* volt, amely tanácskozás anyaga a mostani könyv.

A kötet élére *Robert Austerlitz*, a Columbia Egyetem tanára írt tanulmányt.

A magyar irodalmi anyaggal is bőven illusztráló írások két nagy témakör köré rendeződnek.

1. Az ismétlődés-ismétlés történetfilozófiai és esztétikai megközelítése.
2. Az ismétlődés-ismétlés nyelvészeti és poétikai megközelítése.

Az előbbiekhez *Veres András, Gergely András, Horváth Iván, Kocziszky Éva,*

Szerdahelyi István, Garai László, Szegedy-Maszák Mihály, Beke László és *Szörényi László* munkái tartoznak, míg az utóbbi témakört *Mártonfi Ferenc, Hoppál Mihály, Simoncsics Péter, Iványi Tamás, Csúri Károly* és *Bonyhai Gábor* neve fémjelzi.

Z. T.

Jékel Pál–Szuromi Lajos: Petőfi metrumai.
Debrecen, 1980. 651 l.

Jelen kiadvány az első magyar számítógépes metrikai monográfia első kötete, mely a kritikai kiadás alapján 300 Petőfi-vers metrikai leírását tartalmazza, feldolgozván a költő 1842 és 1845 szeptembere között keletkezett *lírai* műveit. A tervbe vett további kötetek (II. és III. kötet) szintén a lírai művekkel foglalkoznának, míg a költő tíz verses epikai művét az utolsó (IV.) kötet tartalmazná. Az így teljessé vált leíró metrikai monográfia képezné az alapját a tervezett *Petőfi verselése* című szintézis-igényű monográfiának.

A kötet metrumelméleti alapelveit és módszereit Szuromi Lajos, a számítógépes programot Jékel Pál dolgozta ki. A magyar nyelvű költészet vers- és mértékrendszereinek elvi definícióját, illetve a verstani analízis gyakorlati módszereit a szerzők a *Bevezetés*ben ismertetik. A ritmuselemzés és metrumelemzés szerteágazó feladatának az *egész* és *rész* dialektikus viszonyának felismerésén kell alapulnia, mivel a metrumelemzés „részdiszciplínája a ritmuselemzésnek", amely maga is része a *verselemzés* komplex eljárásának. A leíró metrikában első lépésként a *prozódikus mérés*t (szótagminősítés) érvényesítik a szerzők, számba véve az adott szöveg metrikai-nyelvi-tónus- vagy dallambeli nyomatékát. Ezt követően a részletes *metrumelemzés* eljárása következik hármas szempont szerint, mégpedig az *ütemhangsúlyos, időmértékes* és *szimultán* mértékrendszer elvének megfelelően.

A gépi analízishez szükséges metrikai adatok kódolása három fázisban történt. Minden szótag alatt 2x4 betűhelyen szerepel a szótagnyomaték és összege két pozícióban, majd ezt követően került sor a metszet- és verslábjelek, valamint a metrikai és hangulati karakterből adódó nyomatékok jelölésére. A munka harmadik fázisát már a gép végezte; a szótagokra bontott szövegsorok alatt kétsoros számkód-rendszerrel írt ki minden lényeges metrikai információt, például a *Borozó* első sorát a következő formában:

Gon-	dű-	ző	bo-	rocs-	ka	mel-	lett
2110	1000	3000	1100m	2000	1000	2100	2000
0105	0001t	0104	0002t	1104	0001t	0104	0002t

Nem lehet célunk a bonyolult kódrendszer még csak vázlatos ismertetése sem, a dekódolásra vonatkozóan a műben található táblázatok adnak útmutatást, itt csupán annyit érzékelhetünk, hogy például a felső számsor szótagonkenti dekódolása a következő szisztéma szerint lehetséges: 1. számjegy: a szótag időtartamát jelöli, 2. számjegy: a szótag relatív hangsúlyértéke, 3. számjegy: szólamnyomaték jelölője, 4. számjegy: érzelmi nyomaték. Az alsó számsor kódjelei a következő elvet követik: 1. számjegy: metszetkövető metrikai nyomaték, 2. számjegy: arzikus nyomaték, 4–5. számjegy: összeg-

zett szólamnyomaték. A számkódok melletti betűjelek a metszet- illetve versláb-viszonyokról adnak felvilágosítást, például a *Borozó* idézett sorában m = hangsúlyos mellékmetszet, t = trocheus.

A szerzők mindenképpen úttörő munkát végeztek, tekintettel arra, hogy a számítógépes metrikai vizsgálatoknak Magyarországon nincsenek hagyományai, munkájuk használhatóságát és jelentőségét pedig növeli a teljességre való törekvés sokszempontú igénye. Egy olyan metrikai monográfia alapjait vetették meg, mely valószínűleg nélkülözhetetlen alapműve lesz a további verstani kutatásoknak.

János István

Jókai Mór: Emléksorok. Napló 1848–49-ből.
Az utószó Nemeskéri Erika munkája. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 234 l. (Tények és tanúk)

A Jókai-kutatók eddig is tudtak egy, közvetlen a szabadságharc bukása után készült feljegyzéssorozatról, de maga az írás csak a közelmúltban került elő Dél-Amerikából. Az *Emléksorok* a Jókai-életművet döntően beárnyékoló és meghatározó tragikus történelmi sorsforduló egyetlen közvetlen reflexiója. Valószínűleg 1850-ben készült, az eseményeket 1848. december 31-től 1849. április 14-ig követi, bár Jókai korábbiakat is beleszőtt az elbeszélésbe. Nem törekszik teljes képet adni a történtekről, ahogy megjegyzi, ezek csak „adatok a históriához". (Az is kétséges – ahogy Nemeskéri Erika utószavából kiderül –, hogy az egész mű bukkant fel; lehet, hogy csak töredéke.)

A megírás módja erősen szubjektív, érezhető rajta a nemrég lezajlott dráma fojtogató élménye, a távlat hiánya; a kirajzolódó politikai álláspont az eseményekkel egykorú. Az *Emléksorok* témája nem annyira a hadi események leírása, mint a debreceni pártviszályok története. Jókai tőle szokatlan, szikár tárgyszerűséggel írja le mindazt, amit arról tud. A Napló igazi hőse nem is Kossuth vagy Görgey, inkább Nyári Pál. Az ő – és politikai csoportja – véleményét tükrözi vissza. A kötetet elsősorban a Jókai-filológia, az életmű kutatói hasznosíthatják: a szabadságharccal foglalkozó művei első változatának tekinthető. De történeti forrásértéke is becses, mivel az események békepárti álláspontú tükrözője.

Katona Imre József

Jókai Mór Összes Művei: Cikkek és beszédek. III.
Kritikai kiadás, összeállította és sajtó alá rendezte Szekeres László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 1257 l. + 8 oldal melléklet.

E vaskos kötettel Jókai Mór életművének kiteljesedő kritikai kiadásában hiánytalanná vált a publicisztika, a kezdetektől egyelőre 1865-ig. A III. kötet az 1849 tavaszán és nyarán írott cikkeket tartalmazza, szám szerint 296-ot. Az első a Közlöny 1849. február 9-i számának *Nem hivatalos részében* megjelent *Magyarhon népei!* című

írás, egyúttal a Debrecenbe menekült Jókainak szerkesztői minőségében való újbóli megszólalása, és a sort a Pestre átköltözött Esti Lapok 1849. július 6-i számában aláíratlanul megjelentetett haditudósítás zárja Bem június végi eredélyi harcairól.

Szekeres László a szövegkutatás valamennyi létező módját igénybe vette, hogy Jókai írásainak korpuszát helyreállítsa. Néhány esetben a cikkek csak Jókaira jellemző, csak általa tudott valóságtartalma zárja ki a többi lehetséges szerzőt, olykor a hírlapokkal folytatott viták utalásainak feltárása bizonyítja, hogy többes szám első személyében a szerkesztő válaszolt, néha meg éppen az egyes szám első személyű közlés árulkodik írójáról. 1849 felgyorsult napjaiban is érvényes volt Jókai korábban megfigyelt szerkesztői-újságírói munkamódszerének számos sajátossága: maga intézte a levelezési rovat munkáját, átdolgozta és így közlésre alkalmassá tette a beküldött írások javát, ő kommentálta a többi sajtófórum közleményeit és többnyire ő adta meg a napihírek végleges formáját is, amelyekben rendszerint csak egy-egy összetéveszthetetlen félmondat utal a szépírói toll munkájára. Jókai Debrecenben, majd Pestre visszatérve is folytatta kedvelt „álruhás" megszólalásait: Torkos uram, a nyírségi közbirtokosság tagja, Woytina Mátyás „kozák diák" vagy éppen Ferenc József (többi címei között) „jeruzsálemi király" nevében mondott véleményt, ironizált, ugyanazt a politikai kérdést több szempontból világítva meg olvasójának. A hajdani napi használatra készült cikkek zömét ma is ötletgazdagnak, frissnek, elevennek találjuk és élvezettel olvassuk. Az eligazodáshoz 1849 viszonyaiban, a teljes utalásrendszer megértéséhez Szekeres László rendkívül részletes, mindenre kiterjedő, a kötetnek több mint felét kitevő jegyzetei adnak segítséget. S noha a kritikai kiadásnak nem elsődleges feladata az értékelő mozzanatok halmozása, folyamatosan olvasva a főszöveget és az apparátust, mégis kibontakozik előttünk annak a Jókainak tevékenysége, aki a forradalom és szabadságharc idején szüneteltette szépírói tevékenységét, hogy nagyhatású szerkesztőként és újságíróként szerezzen egész életre szóló élményt regényírói művészete számára, néha szinte szövegszerűen is előlegezve a majdani nagy műveket. A *Cikkek és beszédek* III. kötete jó szövegbázis ahhoz, hogy irodalomtörténetírásunk az eddiginél is gazdagabban rajzolhassa meg a békepárt publicistájának portréját, nem feledkezve meg azokról a nem lényegtelen, egyedi vonásokról sem, amelyek Jókait tőlük megkülönböztették.

K. F.

Attila Jozsef.
Bio-bibliograficseszkije matyeriali poszvjascsennije 75-letyiju szo dnya rozsgyenyija izvesztnovo vengerszkovo poeta Attili Jozsefa. Zakarpatszkaja oblasznaja bibliotyeka dlja vzroszlih. Uzsgorod, 1980.

A költő születésének 75. évfordulójára az ungvári *Területi Könyvtár* József Attila-bibliográfiát adott ki. A bevezető tanulmányt, amely oroszul és magyarul is olvasható, *Vaszócsik Vera*, az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv- és irodalom tanszékének docense írta, s főként József Attila költészetének szocialista és internacionalista vonásait emelte ki. A tanulmányt követően hasznos lett volna, ha a kiadvány gyűjtési

szempontjaival és szerkesztési elveivel is megismerkedhetünk, de ilyen irányú eligazítást nem találunk a bibliográfiában.

Először József Attila életében és halála után megjelent művek adatait olvashatjuk. Főleg a halála után megjelent művek felsorolása hiányos. Csak egyetlen példa: hiányzik a művek közül József Attila *Irodalom és szocializmus* címmel, a Kossuth Kiadónál 1967-ben megjelent tanulmánykötete.

Szerkesztői eligazítás híján a kritikai fogadtatás kapcsán is találgatni kényszerülünk: mik az időhatárai a felvett cikkeknek, tanulmányoknak? a magyar nyelvterületen megjelent írásokat dolgozza fel a szerkesztő, vagy a gyűjtés csak a magyarországi és a kárpátukrajnai magyar szerzők magyarul megjelent kritikáira, tanulmányaira korlátozódik-e? (Alaposabb tanulmányozás után kiderül, hogy az utóbbi feltevés a helyes.)

A következő fejezetekben József Attila orosz nyelvű fordításainak jegyzékével ismerkedhetünk meg, majd ezt követően az életmű orosz és ukrán kritikai fogadtatásának bibliográfiai adatait regisztrálhatjuk. Bibliográfiától szokatlan megoldás, hogy orosz nyelven olvashatjuk József Attila több versét is.

A József Attila-bibliográfia szép kezdeményezése a területi könyvtár munkatársainak. Elsősorban a kötet összeállítóját, *Hadar Piroskát* illeti dícséret.

A szellemi teljesítményhez és a kezdeményezéshez méltatlan a kiadvány kivitelezése és formája. A bibliográfia 200 példányban jelent meg.

B. Gy.

József Attila: Döntsd a tőkét, ne siránkozz.
Hasonmáskiadás. + Szabolcsi Miklós–Tasi József: Egy verseskönyv születése. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 32 l.

József Attila verseskötéteinek első kiadásai ritkaságnak, könyvtárak és gyűjtők féltett kincseinek számítanak. Az átlagolvasó József Attila-verset ma csak „összesekből" és „válogatásokból" olvashat; az egyes editio princepsek nyújtotta történeti (s némely esetben esztétikai) többletélményhez legföljebb csak a kutatók juthatnak. Ezt ismerte föl előbb a szegedi Somogyi-könyvtár (a *Szépség koldusa* hasonmásának kiadásával), majd most az Akadémia Kiadó, amely évfordulós meglepetésként kiadta fakszimilében a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz*t. Mérlegelést érdemelne, persze, éppen ezt a két kötetet kellett-e elsőnek megjelentetni, hisz ezeknél jobb – s ugyancsak hozzáférhetetlen – kötetei is vannak József Attilának, de vitathatatlan, hogy ritkaságértékük e fakszimile-könyveket is vonzóvá és érdekessé teszik. A Döntsd a tőkét... kötetet például, mint ismeretes, annak idején elkobozták, hagyományos „könyvtári forgalomba" csak kevés került belőle.

A fakszimile, persze, veszélyes és csalóka „műfaj", a tökéletes hitelesség látszatát kelti, de – különböző okok miatt – többnyire mégsem teljesen autentikus, mégsem egyenértékű filológiailag sem az eredetivel. Ennek a *Döntsd a tőkét* kiadásnak is vannak szereplői. A műszaki gondozás vigyázatlansága kisebb hibákhoz vezetett. A kötet eredetileg két változatban, mutációként jelent meg, de a hasonmás-kiadás, csak az egyiket reprodukálja – mint *a* kötetet; nem sikerült a szín visszaadása, s a borítóról kisebb

terjedelmű szöveg is hiányzik. (Vö. pl. Szőke György ismertetésével, ItK, 1981. 129.) Természetesen azt, aki csak József Attila ciklusépítő elképzeléseit, kötetszervező-szerkesztő gyakorlatát kívánja megismerni, mindez különösebben nem zavarja.

Annál kevésbé, mert a fakszimile kiadáshoz mellékelt kísérőtanulmány jelentős nyereség. *Szabolcsi Miklós* és *Tasi József* közös tanulmánya (*Egy verseskönyv születése*) az eddigi legjobb tájékoztató a kötet keletkezéstörténetéről és sorsáról. A szerzőpáros belső munkamegosztása értelmében Tasi írta a filológiai részeket (*A kiadás, A per,* a *Kortársi fogadtatás* és *A könyv utóélete* c. fejezeteket), Szabolcsi pedig *A versek* című, a kötet esztétikai jellemzését és értékelését adó fejezetet, valamint az utolsó sorokat. A Tasi írta részek – híven a szerző kutatói „előéletéhez" – pontos, megbízható tájékoztatást nyújtanak a kötet keletkezéstörténetéről és sorsáról. Írásának erénye a megbízhatóság, az informatív erő. A kép, amit fölrajzol, meggyőző és hiteles. A Szabolcsi Miklós írta rész rövid, mindössze hét és fél lap, de a szűkre szabott terjedelemben is jó és világos jellemzését adja a kötetnek. Részeredményei is figyelemreméltóak; a leíró-jellemző részek pontosak, az értékelő s minősítő gesztus pedig higgadt, megnyugtató. Egészében mégis egy nagyobb koncepció előzetesének, vázlatszerű jelzésének tekinthető. – Kár, hogy a kísérőtanulmánynak csak belső, forrásokra utaló hivatkozásai vannak, s így mások eddigi kutatásai nem nyernek regisztrálást.

A *Döntsd a tőkét* hasonmás-kiadása egyébként egészében sikerültebb, mint az úttörést vállaló szegedi kötetéé. Jó volna, ha a folytatás (mondjuk, a *Nagyon fáj* megjelentetése) tovább javítaná a kiadások színvonalát; egyáltalán: ha a fakszimile kötetek sora folytatódna.

L. A.

József Attila kéziratai és levelezése. (Katalógus)
Összeállította: M. Róna Judit. Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1980. 501 l. 8 t.

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában megjelent katalógus összeállítója M. Róna Judit, József Attila kéziratainak felkutatása és leírása során az adott időpontban elérhető teljességre törekedett. Leltározó-rendszerező munkája középpontjában a legnagyobb József Attila-gyűjtemény, a Petőfi Irodalmi Múzeum kézirattári anyaga állt. A feldolgozásba más intézmények (Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, a makói József Attila Múzeum stb.) kisebb-nagyobb kollekcióit is be kellett vonnia, végül figyelmének magános gyűjtők, kézirat-tulajdonosok széles körére is ki kellett terjednie. A katalógus élén a verskéziratokról készült leírások állnak. Ezeket a költő más típusú műveinek, írásainak leltára követi, majd a levelezés adatai kerülnek sorra. Utánuk az ajánlásgyűjtemény kap helyet, végül a költő legkülönfélébb dokumentumai: feljegyzései, igazolványai, szószedetei stb. zárják a regisztrálást. Az elérhető teljesség igénye 1980-ban 2303 tétel szakszerű feldolgozását eredményezte.

Egy kéziratgyűjtemény formailag legtökéletesebb leírása a kéziratközpontú rendszerezés: ez a közvetlenül adott anyag rendezését jelenti. Ahány kézirat, annyi önálló

egység, mindahány csak önmagára utal. Egymással külsődleges (pl. abc-) rendben függnek össze. Az ilyen értelemben vett kéziratot elegendő a saját formális paramétereivel (pl. a papír méreteivel, minőségével, az aláírás meglétével, hiányával stb.) leírni, a kéziratnak reális helyét (például katalógusszámát, esetleg leltári számát, a provenienciát stb.) megjelölni a rendszerben. Minél formalizáltabb, minél öncélúbb az ilyen szisztéma, annál tökéletesebb. Legfőbb erénye szabatossága, következetessége. Nem szolgálja viszont eléggé jól használója szükségleteit. A katalógus összeállítója a kutatás igényeinek fokozottabb kielégítése érdekében eltért ettől a gyakorlattól, praktikus előnyök biztosítása érdekében lemondott a formai kifogástalanságról, abból a meggondolásból kiindulva, hogy a szakember általában nem kéziratok, hanem műalkotások, dokumentumok iránt érdeklődik, annak példányait keresi. Az eredmény: műalkotás-központú kéziratkatalógus, amelyben – például – a költeményeket nem takarják el a változatok, az egyes kéziratok csak „részt vesznek" a műalkotásban.

Ez a felfogás a kritikai kiadást készítő szakember szemléletéhez áll a legközelebb, s a kiadvány műalkotásközpontúságából eredően gyakorlatilag is szükségképpen nagy felületen támaszkodik a József Attila-szövegkiadásokra. Tehát a kéziratkatalógus és a szövegközlések között munkamegosztás jön létre. Azáltal azonban, hogy egyes szövegkiadások „hiányzó", illetve a kritikai kiadás „redukált" aspektusát ez a gyűjtemény önállóan érvényre juttatja, kiszolgáltatja magát a szövegkiadás egy adott szintjének és a támaszkodás érintkezési felületén számos hiba szüremkedhet be a rendszerbe.

Az idő megérett e munka elvégzésére. A József Attila-textológia jelenlegi szintje általában szilárd alapot biztosított a leltár elkészítésére. M. Róna Judit messzemenően felhasználta a költő verseinek legkorszerűbb szövegkiadását, a készülő, megjelenés előtt álló Stoll Béla-féle kritikai kiadást.József Attila Összes Műveinek III. és IV. kötete is jó kiindulópontul szolgált az anyagok rendezéséhez, a levelezés leírását nagyban segítette József Attila válogatott levelezésének kötete. Két nagy egység feldolgozása nem indulhatott ki már meglevő, megbízható gyűjteményekből: a dokumentumoké és az ajánlásoké. Az összeállító azonban itt is módszeres, szakszerű munkát végzett. Az ajánlások esetében túl is lépett a műfaj szabta határokon, s a címleírás mellett magukat a szövegeket is közölte. A József Attila kéziratai és levelezése c. kötet tehát szerves és használható része annak a kiadványsorozatnak, amelynek megjelenése a József Attila-textológia megszilárdulását eredményezi.

Tverdota György

József Attila: „Költőnk és Kora."
Bemutatja Tverdota György és Vas István. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 70 l. (Kézirattár)

A Petőfi Irodalmi Múzeum gondozásában megjelenő Kézirattár sorozat e kötete – évfordulós alkalomból, de valóságos tudományos igényt kielégítve – egy fontos kései József Attila-verset („Költőnk és Kora") mutat be két tanulmány és számos dokumentumértékű illusztráció segítségével. Az egyik esszét irodalomtörténész (*Tverdota György*), a másikat költő (*Vas István*) írta, s ez az érdekes társulás szerencsés szerkesz-

tői ötletnek bizonyult. Tverdota, aki ma már egyike legjelentősebb József Attila-kutatóinknak, teljes filológiai vértezetben vonul föl, s élvezetes, de félreérthetetlenül tárgyias modorban, értekezői szabatossággal előadja mindazt, amit a „Költőnk és Kora"-ról tudni kell. Föltárja a vers keletkezéstörténetét, a genézisében szerepet játszó életrajzi és költészettörténeti motivációkat, s elvégzi a vers elsődleges értelmezését. Egész írásán látszik, hogy nem most nyúl először József Attila életművéhez; megállapításain, észrevételein megmutatkozik a filológus, a specialista korábban szerzett tapasztalata. Egyes, konkrét részeredményeiről természetesen e helyt nem lehet szólni, azt azonban itt is érdemes leszögezni: annyi más vers elemzése után a „Költőnk és Kora" keletkezéstörténetének és versrétegeinek föltárása is igazolja, hogy József Attila szintetizáló-összegező *típusú* költő; verseiben a művelődési tradíció (igaz, az áttételek különböző fokán) jelen van. Ezek számbavételével, szerepük tisztázásával Tverdota alapvetést végzett; eredményeinek ismerete nélkül ezután nem lehet e versről szólni. Megállapításait már, nagyon helyesen, a kötet másik esszéje, a Vas Istváné is hasznosította. Vas írása (*Giusto-rubato*) részben megerősíti, részben kiegészíti a Tverdotáét, s egészében egy szuverén József Attila-értelmezésnek tekinthető. „Műfaja" sajátos; kicsit emlékezés, kicsit filológia, legfőképpen azonban egy költő műhelytöprengése egy másik költő fontosnak tartott verséről. Mint esszé sajátos Vas-esszé ez is; a hangsúlyozott személyesség köntösében egy bátran gondolkodó, régi ismereteknek is új fényt adó értekező mutatkozik meg. Hozadéka, első pillanatra azt mondanánk, csak a „Költőnk és Kora" dallammintájának fölfedezése és igazolása (a cím erre utal), illetve ennek révén a vers dallamának és „verselésének" tisztázása. Emlékezéséből, műhelytöprengéseiből s filologizálásából azonban valami olyan többlet is összeáll, amely túlmutat a „Költőnk és Kora" értelmezésén, s az egész József Attila megértéséhez is hozzájárul. Ez a többlet, jobb kifejezés híján, az irodalmi élet viszonyainak, légkörének érzékeltetése, az *alkotó* József Attila fölidézése.

A két esszéhez, híven a sorozat hagyományaihoz, szervesen hozzátartozik a Tverdota által összegyűjtött, illetve kiválogatott képanyag is: kéziratok, dokumentumok hasonmása, dokumentum értékű fotók. E képanyag nagy értéke, hogy nemcsak illusztrál, színezi a szöveget, de némely esetben szöveggel egyenértékű filológiai hozadék is. Bak Róbert, Horváth Vincéné, Felkai Béláné, Fejtő Ferenc, Hatvany Bertalan portréja, a Siesta Szanatórium szalonja, ebédlője például mint látvány, lényegében a szakmának is újdonság. S amikor a kép maga nem az (19. l.), a képaláírás jelent korrekciót a korábbiakhoz képest.

Az esszék s a gazdag képanyag egyébként némileg háttérbe is szorítja a kötet tulajdonképpeni célját, a „Költőnk és Kora" kéziratának hasonmásban való közzétételét. A három lapnyi, technikailag szépen megoldott fakszimile azonban e lefokozott szerepében is érték kutatónak, bibliofilnek egyaránt.

L. A.

József Attila minden verse és versfordítása.
A szöveggondozás Stoll Béla munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 636 l.

József Attila összes műveinek kritikai kiadása (Akadémiai, 1953 és 1955) után, nagyobb példányszámban 1977-ben jelent meg az egész életmű a nagyközönségnek is hozzáférhetően a Magyar Remekírók sorozatban, Szabolcsi Miklós szerkesztésében (Fehér Erzsébet és Tverdota György jegyzeteivel).

Stoll Béla, akit eddig a régi magyar irodalmi – elsősorban 17. századi – szövegek kutatójaként s kitűnő textológusaként ismertek, öt évvel ezelőtt vállalta magára József Attila versei új kritikai kiadásának elkészítését. Az 1980. elején befejezett szövegkritikai munka még megjelenés előtt áll, de a Szépirodalmi Könyvkiadó – a jegyzetapparátus nélkül – máris kiadta a nagyközönségnek szánt új kötetet. Stoll több fontos eredményéből most csak néhányra tudjuk felhívni a figyelmet. Az első az, hogy míg a korábbi kiadások – így a már említett legutóbbi: a Magyar Remekírók sorozatban megjelent könyv is – az 1921-ben írt versekkel kezdődtek, s az ezt megelőzően születettek a *Zsengék* között szerepeltek, addig a Stoll szerkesztette kötet az 1916–18-as *Kedves Jocó!*, s az 1920-as *A szolnoki hídon* című verssel kezdődik, majd az 1921-ben írt 21, teljes értékű műnek tartott verssel folytatódik. Újítás az is, hogy a töredékeket sem a megszokott helyükön: a főszövegek után, a kötet végén találjuk, hanem keletkezésük événél, pontosabban: az adott esztendő termését jelentő versek után együtt-egyszerre olvashatók, egymástól csak egy-egy csillaggal elválasztva.

A kötet leglényegesebb újítása az, hogy harmincnégy, önálló versként olvasható változatot is feltüntet Stoll. Változatként – következetesen – a korábban írt szöveget közli, s az átalakított verset tekinti főszövegnek. Ez egyúttal azt jelenti, hogy végső szövegnek azt a változatot tekinti, amelyet József Attila – válogatott kötetébe, a *Medvetánc*ba vett föl. A széles olvasóközönség így tulajdonképpen több esetben, számára eddig ismeretlen versekkel találkozhat. Megkönnyíti az olvasást, hogy a kritikai kiadás eddigi gyakorlatától eltérően nem csak a megváltoztatott részeket, hanem az egész textust együtt olvashatjuk – élvezhetőbb módon –, mind a főszövegek, mind a változatok esetében. A *Medvetánc*ba fölvett versek (*Nyár, Rög a röghöz, Isten, Fagy, Öt szegény szól*) és változataik mellett helyet kaptak olyanok is, amelyekben különböző okokból változtatott a költő. Így például a *Simon Jolán* és a *Németh Andor* a változatok között olvasható, főszövegként *Két vázlat* cím alatt szerepelnek. Hasonló megoldással élt Stoll más esetekben is: a *Két dal* első darabja *Néhány éjjelre, padra, kőre,* második darabja pedig *Dal* címen olvasható a változatok között. Az eddig *Kirakom röggel* címen ismert verset e címmel a változatok között, főszövegben pedig mint a *Két vers, kertről* második részét találjuk meg. Az *A fán a levelek* változata *Ősz* címen, a *Haszoné A tőkések hasznáról* címen, a *Majd...* változata pedig (*Kiknek adtam a boldogot...*) címen, a *Zúzmaráé Kínos, szögletes múlásom* címen, a *Harmatocskáé* (*Lágy tájék...*), a *Piros hol körül* variánsa pedig *Meggy a kórón* címmel olvasható. A példák további sorolása nélkül is megállapítható, hogy az új kötetben gyarapodott a József Attila-versek száma, még akkor is, ha Stoll hagyott ki olyan műveket, melyeket eddig József Attilának tulajdonítottak. Mint azt a kötet sajnálatosan rövid – mindössze 24 sornyi – jegyzetrészében elmondja, kihagyta azokat „a kétes hitelű verseket, amelyeknek

a szövegét csak a bizonytalan emlékezet őrizte meg: *Nézi kedves..., Elütötte már..., Lánykérés, Mózsi Ferencet lelőtték..., Mint a szív az első szerelemnek...* ". A *Felfelé törekvés* és a *Kurucok beszélnek* című verseket azért nem közölte, mert bizonyos, hogy azokat nem József Attila írta, s kihagyta Stoll a kétes hitelű versfordításokat is. S az eddigi szerkesztőkéhez hasonlóan Stoll könyve sem tartalmazza a *Nem! nem! soha!* című zsengét, „mert – talán – sértené a szomszéd népek nemzeti érzését". Hiába keresnénk *A raktár* címen ismert rövid töredéket is, mert az, mint a (*Tehervonatok tolatnak...*) utolsó szakasza találta meg a helyét. Ezzel a megoldással élt a kritikai kiadás 1955-ös, javított változata is, de a „népszerűsítő" kiadások mindeddig nem így közölték. A régebbi kiadásokban szerepel a *Virág Mártinak*, Stoll könyvében ilyen verset nem találunk, de fellelhetjük végülis e címmel: *Virág.* S ha fellapozzuk a kötetet, a cím alatt – apróbb betűkkel – ajánlást olvashatunk: „Mártinak". Hasonlóképp rövidül meg az eddig *Alkalmi vers a szocializmus állásáról Ignotusnak* ismert cím is, a címzett neve az ajánlás helyére kerül. A címfelvételnek ez a módja logikusan illeszkedik a Stoll következetességét igazoló megoldáshoz: bízva abban, hogy ez is érdekelheti az olvasót, más verseknél is feltünteti az ajánlást. Így a *Kukoricaföld* (Osvát Ernőnek), a *Szeged alatt* (Fogadja Espersit János dr. szeretettel), az *Őszi alkonyat* (Kedves tanáromnak, Tettamanti Bélának), az *Ősapám* (Sz. Szigethy Vilmosnak), a *Lányszépség dicsérete* (Espersit Cacának), Az *Anyám a mosásban gyászkoszorú* (Hirsch Albertné asszonynak sok szeretettel), az *Ars poetica* (Németh Andornak), a *Könnyű, fehér ruhában* (Ignotus Pálnak), a *„Költőnk és kora"* (Hatvany Bertalannak) című verseknél.

Fontos eredménye e kötetnek a versek pontosabb datálása is. Ahol több változat ismert, két dátumot – a keletkezés és a végső megformálás időpontját – ad meg, egymástól törtjellel elválasztva; ahol bizonytalan a keletkezés ideje, ott szögletes zárójelbe tett kérdőjellel találkozunk. Több vers keletkezési időpontjának meghatározásában látunk változást a korábbi kiadásokhoz képest, s ez lényeges, mert a versek keletkezési körülményeinek-idejének pontosabb ismerete jelentősen hozzájárul az életmű mind teljesebb feltárásához-értelmezéséhez. Az újradatált versek nagy részénél egy évnyi eltérést látunk, de találunk néhány olyan verset is, amelynek Stoll szerinti keletkezési ideje több évvel eltér az eddig ismert dátumoktól. Így például a *Gyász és patyolat*ot 1923-ról 1928-ra, a *Hajón megyek Pestre* címűt 1926-ról 1924-re, a *Reggeli*t és a *Tüzek énekét* 1928-ról 1925-re, a (*Mi emberek...*)-et és (*A kövezeten...*)-t 1935-ről 1933-ra teszi Stoll. A kötet megjelenése után javasolta *Arany* vers újradatálását is, mégpedig 1937-ről 1933-ra (Vö. Irodalomtörténeti Közelmények, 1980/5–6. 700–702).

A *József Attila minden verse és versfordítása* után fontos lenne, ha mihamarabb napvilágot látna – már a jegyzetapparátussal bővítve – az új kritikai kiadás, s egy olyan könyv is, amely a költő eredeti köteteinek sorrendjében közölné a verseket.

Szigeti Lajos Sándor

József Attila: Szépség koldusa.
Versek, MCMXXII Koroknay-kiadás, Szeged. – A hasonmás kiadást szerkesztette Péter László, készült a DÉMÁSZ és a Somogyi-könyvtár közös xerox-rota sokszorosító műhelyében, Szeged, 1980. 55 l.

József Attila hetvenötödik születésnapjára jelentette meg a szegedi Somogyi-könyvtár a költő első verseskönyvének, a *Szépség koldusá*nak hasonmáskiadását. *Péter László*, József Attila makói, szegedi és hódmezővásárhelyi korszakának egyik legavatottabb ismerője szerkesztette a kiadványt és fűzött utószót hozzá. A fakszimile kiadás különlegessége, hogy a költőnek azt a haláláig megőrzött szokását is bemutatja, hogy a már kinyomtatott verseskönyveinek sajtóhibáit rendszerint saját kezűleg javította. A hasonmás alappéldánya a könyv megjelenésének napján (Szeged, 1922. dec. 17.) *Móra Ferenc*nek dedikált kötet, amely a Somogyi-könyvtár tulajdonában van. A javított 44. lap Kesztner Zoltán példányából való, aki két nappal később kapta a neki ajánlott verseskönyvet.

Péter László utószavában filológusi pontossággal mutatja be a verseskötet keletkezésének és megjelentetésének történetét, megismertetvén az olvasót azzal a szeretetteljes, biztató, önbizalmat adó baráti körrel, amely Makón és Szegeden a 17 éves költőt körülvette, elsősorban *Juhász Gyulá*val, aki a Szépség koldusa előszavát írta. Megtudhatjuk, kiknek és mikor dedikálta könyvét a költő, s Péter László felhívja a figyelmet a szövegváltozatokra és a sokszor értelemzavaró sajtóhibákra is.

A szegedi Somogyi-könyvtár sokszorosító műhelye hírét egyszerű szépségével öregbítő hasonmás 3000 példányban – az utószó tanúsága szerint az eredei példányszámnak éppen a tízszeresében – jelent meg, de bízvást mondhatjuk, hogy ez a szám is kevésnek bizonyult.

M. Róna Judit

József Attila útjain.
Szerkesztette Szabolcsi Miklós és Erdődy Edit. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 463 l.

A József Attila születésének 75. évfordulójára megjelentetett könyvek között fontos szerepe van e tanulmánykötetnek. Nemcsak az ünnep okán, hanem tematikája miatt is, amely híven reprezentálja a kutatás irányait, a József Attila-szakirodalom szemléleti, módszertani sokféleségét.

A *Szabolcsi Miklós* és *Erdődy Edit* szerkesztésében megjelentetett kötet tizenhét hosszabb-rövidebb tanulmányt gyűjtött egybe, amelyeket korábban különböző folyóiratokban már olvashattunk. A hetvenes évek József Attila-képét állítja elénk a könyv a maga összetettségében, sokszor ellentmondásosságában, bizonyítva, hogy a József Attila-életmű továbbra is meghatározó jelentőségű az irodalomtörténeti kutatásban.

A filológiai jellegű munkáktól a motívumrendszer vizsgálatán át a világkép-értelmezésig a kutatás minden etapját bemutatja ez a tanulmánygyűjtemény. A költői

életmű egy-egy nagyobb korszakának középpontba állítása nem teszi kétségessé hosszabb verselemzések, és -értelmezések fontosságát (számos ilyen akad az írások között: *Erőének* – Rónay György, *Kirakják a fát* – Szabolcsi Miklós, *A Kozmosz éneke* – Danyi Magdolna, *Kései siratő* – Sárközy Péter, *Bukj föl az árból, Nem emel föl* – Beney Zsuzsa, *Költőnk és kora* – Vas István), sőt olykor egy-egy versértelmezésből fejlik ki általánosabb, átfogóbb kérdések vizsgálata.

József Attila költészetének jellemző motívumairól, verstípusairól, Isten-képéről olvashatunk *Szabolcsi Miklós* ('Az ésszel fölfogott emberiség világossága'), *Tamás Attila* (Miért épp a 'Medvetánc' lett kötet címadóvá?), *Sárközy Péter* (Kései siratő), *Beney Zsuzsa* (József Attila apaképe), *Bokor László* (József Attila művészetéhez) tanulmányában. *Stoll Béla* dolgozata (A költői szöveg hitelessége) a szövegkutatás, a textológia, *Lengyel András* (Brichta Cézár, József Attila és 'A Dunánál') és *Tasi József* (József Attila a Bartha Miklós Társaságban – másodszor) írása a tágabb értelemben vett filológia fontosságára irányítja a figyelmet. *Tverdota György* (József Attila költészetének kozmológia vonatkozásai), *Ifj. Gazda István* (József Attila és a relativitáselmélet), *Gyertyán Ervin* (Marx, Freud, József Attila) a költő világképét, világnézetét, műveltségét, filozófiai, csillagászati ismereteit vizsgálja. Néhány tanulmány, köztük *Agárdi Péteré* (Mozaikok a két világháború közötti marxista kritika József Attila-képéről) az utókor József Attila-képét mutatja be. *Stark András–Bókay Antal* ('Köztetek lettem bolond') új megvilágításba helyezi a költő betegségét, s az ún. stigmatizációs folyamatot végigvezetve Bak Róbert patográfiájának újraértelmezését adja. *Rónay György* tanulmánya (József Attila útjain) többek között az életrajz és az életmű összefonódásának, szétszakíthatatlanul szoros kapcsolatának szép bizonyítéka.

M. R. J.

József Attila-versek elemzése.
Szerkesztette: Szabolcsi Miklós. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 278 l. (Műelemzések Kiskönyvtára)

A József Attila hetvenötödik születésnapjára megjelent kiadványok egyike a költő tizenegy versének elemzését tartalmazó kötet. A Bevezető szerint kettős célvezérete a szerzőket az anyag válogatásában és összeállításában: egyfelől a ritkábban elemzett versekre kívánták felhívni a figyelmet, másfelől be akarták mutatni az irodalomtudományban használatos újabb elemzőmódszereket, elsősorban a tanárolvasók számára. A kötet ugyanis a középiskolai irodalomtanításhoz kíván segítséget nyújtani.

Ami a versanyagot illeti, mindenki előtt nyilvánvaló, hogy ma már igen nehéz olyan darabokat kiválasztani József Attila életművéből, amelyekről eddig megfeledkezett volna a kutatás. (Különösen az elmúlt évek verselemző divatja fordult előszeretettel a József Attila-versek felé.) Ezért nem csodálható, ha korábban nem méltatott mű csupán egy szerepel itt: a *Ritkás erdő alatt* kezdetű vers. Ez viszont igazi meglepetés. Az igen meggyőző elemzés kimutatja róla, hogy ez a nagy versek árnyékában figyelemre alig méltatott darab fordulót jelez József Attila költői fejlődésében. Itt, az újszerűbb tájábrázolásban tetten érhető a képalkotás-mód változása, az objektív kép kialaku-

lása. Ez a vers tehát egyik első állomása annak a folyamatnak, amely József Attilától korunk tárgyias költészetéhez vezet. –A többi elemzett vers már nem számít ilyen periférikus helyzetűnek. Igaz, a többinek: a *Megfáradt ember*, a *Tiszta szívvel*, az *Elégia, A város peremén,* a *Magad emésztő* és a *Karóval jöttél* című verseknek teljes elemzése alig van.

Két versről: a *Téli éjszakáról* és a *Klárisok*ról már nem mondható el, hogy a ritkán elemzettek közül valók. Ezek az igen nehezen feltárulkozó remekművek újabb és újabb megfejtésre ösztönöznek. Ezúttal két egyéni olvasat csatlakozott a korábbi sikerültebb interpretációkhoz.

Elemezni általában jó verseket szoktak. Ritkább az, amely azt akarja feltárni, miért nemsikerült a költőnek „műegésszé" formálnia a vers heterogén elemeit, magyarán: hogy miért nem lett igazán jó a vers. A *Március* elemzője (Tverdota György) ilyen feladatra vállalkozott és azt sikerrel oldotta meg.

A tanulmányok sorrendje a versek keletkezési idejét követi. Egymás után olvasva őket majdnem teljes pályaképet kapunk az 1923-as *Megfáradt ember*től az utolsó nagy versek közül való *Karóval jöttél* kezdetűig. Az elemzések gazdag hivatkozásai áthidalják a művek közt levő hézagokat. Hozzájárult ehhez, hogy a kötet első három tanulmányában olyan verseket elemez Szabolcsi Miklós, amelyek kulcshelyzetűek: korszakzárók és -nyitók egyben, ezért a mű értelmezése megkívánja mind az előre-, mind a hátratekintést. A továbbiak közötti kapcsolat már nem ily szoros; ott inkább az életmű témáiról, fő motívumairól esik szó (néha oly túlzó bőséggel, hogy a vers mint művészi szöveg elvész a hozzá kapcsolt anyagban).

Ha a kötetet az irodalmi elemzés módszere felöl közelítjük meg (mivel a szerzők tanári segédkönyvnek szánták, elemzéseik így is megközelítendők), azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a poétikai-metodológiai megújulás nem hozott általános szemléletváltást a magyar irodalomtudományban ezen a téren. Pedig a módszertani forradalom során megszületett egy olyan műközpontú elemzőmódszer (s ezt maradandó értékű tanulmányok sora bizonyítja), amely szintetizálta a régi és új eljárások időtálló értékeit. Igazolta, hogy helyes műértelmezés csak a szövegre épülhet, s hogy a mű szemantikai és morfológiai elemei egymástól el nem választhatók. (Kivált, ha versről van szó!)

A kötethez válogatott bibliográfia, a tanulmányokhoz bőséges jegyzetanyag csatlakozik.

Fehér Erzsébet

Kabdebó Lóránt: Az összegezés ideje.
Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1980. 578 l.

A tanulmány folytatása és befejező része a Szépirodalmi Kiadó gondozásában megjelent *Szabó Lőrinc lázadó évtizede* (1970) és *Útkeresés és különbéke* (1974) című köteteknek – *Az összegezés idejé*vel Kabdebó Lóránt tető alá hozta Szabó Lőrinc életét és életművét áttekintő munkáját. Napjainkban az efféle művek már ritkábban teremnek; a monográfiák kora Magyarországon az ötvenes-hatvanas évekre esett. Azokban az esztendőkben új szemléletű irodalomtörténetírás a legsürgetőbb feltáró és átér-

tékelési feladatokat végezte el, a kiemelkedő életműveket kellett a megújított irodalomértelmezés és módszertan segítségével új alapokra helyezni. Ehhez a művelethez az egyik legalkalmasabb műfaj a monográfia volt, amely keretet adott a filológiai adatfeltárástól a művek értelmezéséig többféle megközelítésnek – a hangsúlyt mégis a történetiségre, az írópályák alakulására, időbeli változásaira helyezve.

Az összegezés ideje is monográfiának nevezhető, de a régebbiektől eltér abban, hogy nagyobb teret juttat a műértelmezésnek, a verselemzésnek; sőt, ezen túl, a költői alkotófolyamat leírásának, illetve rekonstruálásának. De nem mond le az életrajzról és a történetiség rendező elvéről sem. Bár az irodalomtörténetírás az elmúlt tíz-tizenöt esztendőben Magyarországon is irodalomtudománnyá fejlődött, semmi okunk megtagadni annak a tárgyalási módnak a létjogát, amely a költő személyes életét és korát a műalkotással együtt szemléli. Kabdebó tanulmánya is azt bizonyítja, hogy lehet a művet alkotójával és korával együtt bemutatni: az a megközelítés, mely a történetiségnek és az életrajznak magyarázó szerepet juttat az írói életműben, időszerűségét egyáltalán nem vesztette el.

Kabdebó Lóránt alaposan, a legkisebb részletekig ismeri a Szabó Lőrinc-filológiát: a költő életrajzát, versei keletkezésének körülményeit, kronológiáját, kéziratait, levelezését, barátainak és ismerőseinek róla szóló emlékezéseit, intim magánügyeit, szerelmeit, kalandjait; az Akadémia kézirattárában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött, vagy magánszemélyek birtokában levő hagyatékát. Mindent tud a költőről, amit egyáltalán tudni lehet és érdemes. Filológiailag oly alapos a tanulmánya, hogy szinte máris hozzákezdhetne a Szabó Lőrinc kritikai kiadás munkálataihoz. Arra, hogy adatgyűjtése mily alapos és részletes, talán az a legjobb példa, ha megjegyezzük: tanulmányából máris összeállítható lenne Szabó Lőrinc tartózkodási helyeinek, kóborlásainak, vendégeskedéseinek pontos útvonala. S ez egyáltalán nem kis dolog, mert tudjuk, hogy a költő rengeteg helyen megfordult, állandóan úton volt és ezekről az utazásokról a rá jellemző aprólékos pontossággal mindig beszámolt felségének, barátainak, ismerőseinek. Erre az itinerániumra egyúttal rárajzolható lenne a különböző helyeken keletkezett versek jegyzéke is, sok esetben a pontos dátummal együtt.

Persze, a tanulmány filológiai alapossága nemcsak ennyiből áll, ennél lényegesebb dolgokra is vonatkozik: versek szövegére, szöveg-variánsaira, művek keletkezéstörténetére, kronológiájára és általában mindarra, amit a legtágabban vett életrajznak nevezhetünk. *Az összegezés ideje* mindenekelőtt életrajz: Szabó Lőrinc költő életrajza 1945-től haláláig, külső körülményeinek alakulása, az 1945 utáni igazoló eljárástól az 1957-es Kossuth-díjig; publikációs lehetőségeinek változásai; a műfordítónak szóló megrendelések számbavétele; kapcsolatai a kiadókkal stb. – hosszan sorolhatnánk mi mindenre terjed ki a tanulmány szerzőjének figyelme.

A tanulmány másik – semmivel sem kevésbé hangsúlyos – része a költő költészetével foglalkozik, a versekkel, műfordításokkal – és elenyésző mértékben – a cikkekkel, prózai írásokkal (meg persze, igen bőségesen, rengeteg idézetet merítve belőlük, a levelekkel, de ezeket inkább életrajzi forrásul hasznosítja). Legrészletesebben a *Tücsökzenét* értelmezi, magyarázza, elemzi; nagy fejezetet szentel neki, folyton hivatkozik rá később is; kiindulópont Szabó Lőrinc 1945 utáni költészete megértéséhez és egyúttal mértéke is; viszonyítási alapja mindannak, amit a ciklus megírása után csinált. Ilyen kitüntetett helyet ugyan nem kap *A huszonhatodik év*, de ezt a versciklust

is jelentőségének megfelelően tárgyalja, amit ugyancsak kifejez a ráfordított terjedelem is. S közben és előtte és utána az egyes verseket veszi sorra Kabdebó, ilyenformán Szabó Lőrinc teljes 45 utáni lírájáról képet nyerünk, a tanulmány úgyszólván minden valamirevaló verset legalább megemlít, a jelentőseket részletesen elemzi is.

B. M.

Thomas Kabdebó: Hungary.
Clio Press, Oxford, 1980. 280 l. (The World Bibliographical Series, No. 15.)

A bibliográfia mint ancilla philologiae, a filológia szolgálóleánya igen lebecsült helyet foglalt el a tudományok hierarchiájában. Hangsúlyozni kell, hogy „foglalt el", múlt időben, mivel ma már megváltozott a helyzet. Századunk második felére ugyanis egy-egy diszciplínán belül annyira felduzzadtak az ismeretek, hogy a szakember is csupán üggyel-bajjal igazodhat el saját tárgykörének részletkérdéseiben. Ez a „tájékozódási tehertétel" a hatvanas évekre a legtöbb tanulmányágban válságot okozott. Az „információrobbanás" kitermelte saját ellenszerét: az információk, a részismeretek gépesített tárolását, a kompútertechnológiát, ami a minitranzisztorok feltalálása után tett szert gyakorlati jelentőségre.

Joggal kérdezhetné tehát valaki, hogy akkor mi szükség van még hagyományos eszközökkel készített bibliográfiákra. Erre két válasz is adható. A marginális jelentőségű tárgykörökben a retrospektív jellegű anyag feldolgozásához ma még inkább szükség van bibliográfiai segédeszközökre mint valaha, mivel azok egyben előkészítő munkálatok is az új, eléggé költséges technológiára való áttérésre. Az új technológia ugyanis egyelőre csak a természettudományokban kifizetődő, s kérdéses, hogy „a fölösleges tudományok" esetében, hogy Hatvany Lajos ironikus kifejezésével éljek, valaha is kifizetődővé válhat olyan országokban, ahol a ráfordítási költséget a gazdasági élet teherbírása eleve minimalizálja. Ugyanakkor a kompútertechnológia egyelőre még csak adatakkumulációra szorítkozik, szelektálni és annotálni képtelen, tehát a hagyományos bibliográfiák szerepkörét csak részben képes ellátni. A technológiaváltás következtében tehát a retrospektív bibliográfiák jelentősége nagyobb, mint valaha, hiszen az adatbankok állagát a bibliográfiákból is állandóan töltik fel.

A humán tudományok között a hungarológia meglehetősen szerény szerepet játszik mennyiségileg és minőségileg egyaránt. Óriási a felelőssége tehát annak, aki ma magyar vonatkozású bibliográfiát állít össze, különösen itt Nyugaton, hiszen annak adatai az információtárolás és -újrarendezés áttételeivel hosszú időre befolyásolják a Magyarországra vonatkozó ismeretek megbízhatóságát.

1980-ban jelent meg Kabdebó Tamás bibliográfiai kézikönyve Magyarországról Oxfordban a World Bibliographical Series 15. köteteként. E sorozatnak célja az, hogy a világ országairól sokszempontú bibliográfiai leírást adjon, aminek segítségével a tájékozódni vágyó, lehetőleg angolul a legtöbb témakörben felvehesse azt a fonalat, amely elvezeti az őt érdeklő szakmunkáig. A bibliográfiai sorozat technikai kiállítása elegáns, a betűtípusok és tördelési lehetőségek szakszerű alkalmazása megkönnyíti az eligazodást.

A bibliográfia több mint negyven oldalas bevezetőjében Kabdebó olvasmányosan

összefoglalja mindazokat az ismereteket, melyek az alapvető tájékozódásához szükségesek. Ismerteti röviden Magyarország földrajzát, gazdasági életét, történelmét, irodalmát és jelenlegi politikai-társadalmi viszonyait.

Maga a bibliográfia 1094 tételt tartalmaz, s az alfejezetek címszavai kellőképpen igazolják, hogy Magyarország minden vonatkozásban feldolgozásra került, s a magyar sakkéletben éppúgy tájékoztat, mintha költők fordítását, vagy a Balatonról szóló képeskönyvet keresne benne valaki. A felsorolt művek majdnem kizárólag angol nyelvűek, magyarul vagy más európai nyelveken csak olyan tételeket vett fel Kabdebó, amit pótolhatatlan jelentőségűnek tart. Jócskán szerepel folyóiratokban található anyag is; a magyarországi angol nyelvű folyóiratokat, főként a New Hungarian Quarterlyt aknázza ki. Időnként egy-egy újságcikk is belekerül a válogatásba. Kabdebó a tételeket röviden annotálja – használhatóságukra és értékükre utalva.

Tudomásom szerint eddig még nem készült olyan bibliográfia, amelyben az olvasó, vagy kolléga ne talált volna kihagyásokat, illetve ne tartotta volna a kompilátor rendezőelvét vitathatónak. Kabdebó bibliográfiája sem kivétel. Egy ilyen terjedelmű bibliográfiába talán nem kellett volna nem angol nyelvű anyagot felvenni, mivel a néhány magyar szakmunka alapján a nyelvet egyébként sem beszélő kutató úgy vélheti, hogy bizonyos szálakat nem érdemes követnie, mivel arról magyarul sincs megfelelő anyag, vagy pedig megnyugszik, hogy a legfontosabb magyar nyelvű anyag ismeretének a birtokába jutott. Főként akkor, ha azt látja, hogy témájáról angolul cikkeket, sőt újságcikkeket is tartalmaz a bibliográfia. A kötetet név- és tárgymutató egészíti ki. Ez minden bizonnyal a kiadó összeállítása és Kabdebó nem is látta. Őróla ugyanis nem tételezem fel, hogy olyan írókat, akiket személyesen ismer, a névmutatóban összecserélne.

Ismétlem, tökéletes bibliográfiát talán még sohasem készítettek, s így Kabdebó bibliográfiája sem az. De talán így is haszonnal fogják forgatni mindazok, akik Magyarországról és/vagy a kompilátor értékítéleteiről óhajtanak tájékozódni.

Czigány Lóránt

Kállai Gyula: Életem törvénye.
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 688 l.

A vaskos történelmi visszaemlékezés főleg az 1939–1945-ös eseményekkel foglalkozik. A falusi iparosmester tehetséges fiának pályáját az ugyancsak Berettyóújfaluban élő költő, Nadányi Zoltán indította el. Szellemi magáratalálását a Nyugat, a baloldali kiadványok – így a Társadalmi Szemle – és a népi írók művei segítették. (Tanulságosak a Németh Lászlóról írottak: „...mi, ifjú kommunisták, Németh Lászlót sohasem tartottuk ellenségnek, de szüntelen vitatkoztunk vele, harcoltunk harmadikutas nézetei ellen.")

1930-tól a pesti bölcsészkaron tanul, Rajk László hatására bekapcsolódik a baloldali, a kommunista mozgalomba. Részt vesz a 32-es, 33-as megmozdulásokban, ezután félbehagyva tanulmányait hazatérni kényszerül. Évekig otthon, majd Debrecenben tevékenykedik, feladatot vállal a Márciusi Front akcióiban, itt ismerkedik meg szemé-

lyesen Veres Péterrel is. Újságírói pályafutása Debrecenben kezdődik, eszmetársaival 1938-ban lapot alapít Tovább címmel. 1939-ben nagy fordulat történik életében, a Népszavához kerül belső munkatársnak. A lapról és a Szociáldemokrata Pártról írottak alapvetően forrásértékűek. Olyan vezetőkkel kerül szoros kapcsolatba, mint Monus Illés és Szakasits Árpád. Az időszak legfontosabb eseménye a Népszava 1941-es karácsonyi száma. Kállai Gyula ennek a fontos történelmi tettnek a belső motorja volt, az ő személyén keresztül valósult meg az illegális kommunista párt befolyása a Népszavára, de a Szociáldemokrata Párt felső vezetésére is. Észak-Erdély visszacsatolára után ismerte meg a Korunk köré tömörült kommunista írókat, Gaál Gábort, Balogh Edgárt. Kállai Gyula tevékenységének centrumában azonban a hazai népfrontmozgalom szervezése állt. Mint legálisan működő kommunista vezető, igyekezett minél többféle politikai irányzatot bevonni az antifasiszta ellenállásba. Emlékei ezért válhatnak fontos dokumentumává a háború alatti szellemi mozgalmaknak, közülük is kiemelkedik a népi író Kovács Imre egyéniségének rajza; a szerző találkozása Szent-Györgyi Alberttel, de mindenekelőtt Bajcsy-Zsilinszky sokszínű portréja érdemel figyelmet. Tanulságosak, sőt vitára ingerlők azok az oldalak, amelyeken a magyar író-társadalom háború alatti magatartását elemzi. Az események tárgyalása során lépten-nyomon felbukkan valaki, akit szinte szépírói ábrázolókészséggel örökít meg. Csak néhány név az emlékezetes képcsarnokból: Major Tamás, Sőtér István, Nagy Imre paraszt-költő, Boldizsár Iván, Ortutay Gyula stb.

A könyv utolsó harmada (a 42-től 45-ig történtek) a magyar párttörténet korfestő dokumentuma: a letartóztatások, a tárgyalás, a párt újjáalakítása, az illegalitás és a felszabadulás megélt eseményeinek leírása. Kállai Gyula könyvének vezérlő fonala a kommunista párt népfrontpolitikája. Ennek végigkövetése fontos és tanulságos.

Katona Imre József

Kántor Lajos: A hiány értelmezése. (József Attila Erdélyben.)
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 146 l.

Bár József Attila sohasem járt Erdélyben, költői jelenléte a romániai magyar irodalom két háború közti fórumain máig ható irodalomtörténeti igények sorozatát jelenti. A szerző hét tanulmánya a sajtó- és kapcsolattörténeti adatok filológiai újdonságainak és összegyűjtésére, és a fölrajzolható kép értelmezésére vállalkozik. Kántor József Attila-dolgozatai nemcsak egy sokágú, jól rekonstruált kapcsolattörténet tematikus és időrendileg kommentált fejezetei, hanem olyan, vitára, korrekcióra is vállalkozó részösszefoglalások, amelyek a teljes költői pályára tekintve keresik a választ azon kérdésekre, amelyeket eddig nem, vagy alig vetett föl a kutatás. A szerző – a korszak legfontosabb irodalmi műhelyeinek, irányainak József Attilához való viszonyát elemezve – mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy mit jelentett József Attilának Erdély, milyen szerepe volt a költői közösségkeresésben az itteni irodalomnak és közéletnek, valamint azt, hogy kiépülő kapcsolatai hogyan befolyásolták a költői szemlélet módosulásait, s mit jelentett ő maga még életében a romániai magyar irodalom számára. Eközben olyan konkrét tanulságokat is jelez, mint amilyet a Kuncz Aladár-féle szerepvállalás újraérté-

kelése kell hogy jelentsen, s kijelöli néhány fontos sajtótörténeti vállalkozás lehetséges irányát.

József Attila Gaál Gábor 1926-os *Tiszta szívvel*-recenziójával vonult be a korszak erdélyi magyar irodalomtörténetébe, s szerepelt folyamatosan haláláig. E bő évtized adatait vallatva elemzi Kántor a Korunk, az Erdélyi Helikon, a Pásztortűz, az Erdélyi Fiatalok, a Brassói Lapok és más folyóiratok József Attila-képét, nagy teret szánva a költő Gaál Gáborhoz, Kuncz Aladárhoz és Dsida Jenőhöz fűződő irodalmi-baráti kapcsolatának elemzésére is. Máshelyütt a *Ki a faluba!* programfogalmazó költőjének a fiatal falukutatókra tett hatását vizsgálja, érvényes képet rajzolva föl arról a felfogásáról is, amely az Erdélyi Fiatalok, köztük Jancsó Béla részéről találkozott a Bartha Miklós Társaság és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának rokon elképzeléseivel. A legalaposabban a Korunk, a Helikon, és a Brassói Lapok József Attila-közleményeit elemzi, föltárva azokat a dogmatikusan merev elzárkózásokat és megbélyegzéseket, amelyekkel a harmincas évek elején a Korunkban is támadták a költőt, s történetileg hiteles kontextusba állítja a Brassói Lapok határozottan politikai tartalmú József Attila-közléseit és egy tucat áttekintett irodalmi-irodalomközéleti orgánum publikációit egyaránt. A könyv zárótanulmánya a költőt búcsúztató erdélyi nekrológokat, emlékezéseket összegzi, amelyet alapos jegyzetanyag és egy, a József Attila-művek és a fogadtatás teljes romániai magyar bibliográfiáját összegző, kronologikus összefoglalás követ. A tanulmánygyűjtemény megbízható és figyelemfelhívó összefoglalás és ösztönzés a legújabb József Attila-kutatások számára is.

Csapody Miklós

Kántor Lajos: Korunk: avantgarde és népiség.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 504 l. (Elvek és utak)

Kántor Lajos másfél évtizedes irodalomtörténészi és kritikusi tevékenységének válogatott darabjai kaptak helyet a kötetben. „A címben szereplő Korunk szó a nagyhírű kolozsvári folyóirat neve, de azt hiszem, kis betűvel is írhatnánk, mert a folyóiratról, kapcsolatairól, szerkesztőiről és írógárdájáról szólva, saját korunk politikai és művészeti nézetei, vitái s úgyszólván művészi élete kerül terítékre" – olvashatjuk a borítón. A kötet minden írásában – így a bevezetőnek szánt *Babonák ellen* című cikkben – megtalálható az a gondolat, hogy a „valóságirodalom" és az avantgarde nem játszható ki egymás ellen, „a mai valóságirodalom feltételezi az avantgarde jelenvalóságát". Kántor szerint nincs maradibb és elítélhetőbb felfogás a kísérletező, avantgardeista és a néptömegeket szolgáló realista művészet merev szétválasztásánál. Úgy véli, a műveket csak világnézeti alapon lehet szembeállítani.

A kötet első részében (*Korunk és avantgarde – közelről*) a romániai magyar avantgarde előzményeiről értekezik. *A Genius-legenda és a Genius* a Franyó Zoltán szerkesztette aradi folyóirat körüli legendákat oszlatja. Tévedés, mondja Kántor, hogy a Genius elsősorban az avantgarde fóruma volt. A *Dienes László avantgardeja* a Korunk alapítójának az új művészet propagálására tett erőfeszítéseit térképezi föl. *A Kép, világkép, A régi Korunk az új művészetért* eredetileg (1977-ben) önálló kötetként is megjelent. A *Készülődés a Korunkra* a publicista Gaál Gábor útját vázolja föl.

Az *Életművek tükrében* című részben a 20. századi magyar líra klasszikusait próbálja új szempontok alapján megközelíteni. A Babits-, Szabó Lőrinc-, József Attila-, Illyés- és Radnóti-tanulmány mellett már-már kismonográfia terjedelmű írás olvasható a lírikus Horváth Imréről. Kántor igazán akkor van elemében, amikor a Bartalis-vers titkát kutatja, a *Jégtörő Mátyás* című Tamási-regényt vagy Balog Edgár „közügyre váltható írásbeliségét" elemzi.

A harmadik részben (*Népiség és avantgarde: korunk*) olyan romániai magyar írókkal foglalkozik, akiknek műveiben népiség és avantgarde viszonya valamilyen formában jelentőséget kap. *Táj és világ gondja* című tanulmányában Kós Károlytól indul, majd Sütő Andrásról beszél. Sőni Pál könyve (az *Avantgarde-sugárzás*) a romániai magyar avantgarde erdélyiségének hangsúlyozására ad alkalmat. Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár és Szilágyi Domokos pályaképe mellett néhány könyvbírálat is olvasható: Király László, Farkas Árpád és Bálint Tibor egy-egy kötetéről. Nem kerüli el Kántor figyelmét a dráma sem: a kötetben Páskándi Géza, Kocsis István és Sütő András drámaírói útját rajzolja meg.

Olasz Sándor

Kardos Pál. (Bibliográfia.)
Szerkesztette és összeállította: Tikász Józsefné. KLTE, Debrecen, 1980. 86 l. (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanárainak munkássága 10.)

Kardos Pál (1900–1971) irodalomtörténész, pedagógus tudományos munkásságának bibliográfiája jelent meg a KLTE Könyvtárának már ismert sorozatában. Az összeállítás 652 tételben tartalmazza Kardos Pál köteteit, tanulmányait, cikkeit, műfordításait, valamint a rá vonatkozó életrajzi adatokat, levelezését, interjúit és a nekrológokat. A füzetet névmutató egészíti ki.

N. S. K.

Katolikus Szemle-repertórium, 30 év munkája, 1949–1978. (A belső címlapon: Repertórium a Katolikus Szemle I–XXX. évfolyamához, 1949–1978.)
Összeállította: Véber Gyula és Véber Gyuláné. Külföldi Magyar Katolikus Akció, Roma, 1980. 186 l.

A nálunk kevésbé ismert római Katolikus Szemle több mint harminc éve a lapalapító, *Mihalovics Zsigmond* útmutatása szerint alakult, ki az első kőnyomatos (!) szám bevezetőjében írta: a folyóirat célja, hogy „rendszeresen tájékoztassa a nyugatra szakadt magyarságot népünk és egyházunk sorsának alakulásáról, s így szolgálja a külföldön élő magyarok szellemi kapcsolatát egymásközt és a 'csunyácska hazával' (Széchenyi)". *Békés Gellért*, a mostani főszerkesztő szerint „a lap megindulása óta lényegében mind a mai napig ez a három: a magyar sors, a nyugati kultúra és a keresztény életszemlélet jelzik a Szemle szellemi látóhatárát..."

Az egyik összeállító, Véber Gyula, a *Bevezetés*ben ismerteti a repertórium rendszerét. Legfőbb céljuknak az *áttekinthetőség*et és *használhatóság*ot tekintették, az érthetőség kedvéért néha még az alcímet is felvették és egyéb információt is fűznek a tételhez. A tárgykörök osztályozásánál számokat és betűket alkalmaznak. A repertórium a következő nagyobb egységek szerint csoportosítja az adatokat: vallás, filozófia, antropológia, pszichológia, pedagógia, kultúra és tudomány, szépirodalom, nyelvészet, művészetek, archeológia, kalauzok, történelem, etnológia, szociológia, közgazdaság, jog, földrajz, természettudomány, évkönyvek-naptárak.

Egy-egy tárgykörön belül természetesen több alcsoport van, így az egyetemes és magyar történelmen kívül számos írás foglalkozik a magyar nemzetiségi sorssal, az emigrációban élő magyarság társadalmi életével, kultúrájával, népesedési gondjaival, társadalmi jogával, hitéletével stb.

A tárgyalt időszakban a Katolikus Szemle verset közölt Illyés Gyulától, Szabó Lőrinctől, Pilinszky Jánostól, Rónay Györgytől, a romániai Kányádi Sándortól, de legfőképp a nyugati magyar líra jeles alkotói szerepeltek lapjain: Békés Gellért, Csiky Ágnes Mária, Fáy Ferenc, Flórián Tibor, Gömöri György, Horváth Elemér, Kannás Alajos, Keszei István, Lőkkös Antal, Saáry Éva, Tűz Tamás, Vitéz György. A prózaírókat többek közt Cs. Szabó László, Domahidy András, Ferdinandy György, Kabdebó Tamás, Wass Albert képviseli.

Az *esszé, útirajz, emlékezés* műfajban legtöbbet szerepeltetett magyar író Cs. Szabó László. A repertóriumból is kiolvasható, hogy a Katolikus Szemle egyik leggondozottabb rovata a *Tanulmányok, kritikák.* Tóth László, Illyés Elemér, Fáj Attila, Cs. Szabó László, Dénes Tibor, Kabdebó Tamás, Szabó Ferenc, Gömöri György, Várady Imre, Lőkkös Antal, Csiky Ágnes Mária, Vásárhelyi Vera jegyzi a magyar irodalmi témájú írásokat (Ady Endréről, Babits Mihályról, Tamási Áronról, Sík Sándorról, Márai Sándorról és az emigráció legfontosabb könyveiről). A világirodalommal – azon belül is az angol és amerikai irodalommal – legtöbbet Cs. Szabó László foglalkozott, de a szerzők közt szerepel Határ Győző, Fáj Attila, Kabdebó Tamás, Szabó Ferenc, Lőkkös Antal, Gömöri György, Tóth László.

A Névmutató több mint ezer nevet sorol föl, s ha egy oldalon a megadott név többször is szerepel, az oldalszámot tipográfiai megkülönböztetés jelzi.

Szakolczay Lajos

Anna B. Katona: Mihály Vitéz Csokonai.
Twayne Publishers, Boston, 1980. 170 l. (World Authors Series)

Katona Anna Csokonai Vitéz Mihályról írt monográfiája a Twayne könyvkiadó világirodalmi sorozatának 579. köteteként látott napvilágot. Mivel angol nyelvterületen Csokonai költészete úgyszólván ismeretlen, az amerikai Charlestonban élő szerző arra törekedett, hogy gazdag információs anyagot nyújtson, s hogy a lehetőségekhez képest a teljes életművet bemutassa. A szigorúan kronologikus ismertetés helyett inkább tematikai tárgyalásra törekedett, ezen belül is három fő kérdésre koncentrálva: Csokonai politikai nézetei, állítólagos eszképizmusa és stílusának többrétűsége, illetve eklekticiz-

musa. A könyv hét fejezete közül voltaképpen csak négy foglalkozik a *Dorottya* szerzőjének költészetével; egy az esszéista és drámaíró Csokonait méltatja, egy-egy fejezet pedig a korabeli Debrecent írja le, illetve a Katona Anna által felvetett problémákra adható választ összegezi.

Katona Anna szerint Csokonai soha nem volt politikai forradalmár, csupán patrióta, aki más-más feltételek mellett és körülmények között igyekezett szolgálni hazáját, mindvégig annak felemelésén fáradozva. Ennek a civilizációs igénynek a figyelembe vételével kívánja megmagyarázni még a költő politikai opportunizmusának olyan kirívó eseteit is, mint a mantuai osztrák győzelemre írt *Az igazság diadalma.* Ugyanakkor az alkalmazkodás kudarcát jelzi Vitéz Mihály filozófiai nézeteinek fokozatos módosulása, az a folyamat, amely a felvilágosodás derűlátó bajnokából megkeseredett pesszimistát csinál, aki már csak a jövőtől vár valamelyes igazságtételt. Csokonainak a Martinovics-per utáni magyar valósággal való konfrontációja során a világ racionális törvényeibe vetett hite rendül meg, s mint azt Katona Anna írja, költészete végül is a külvilág objektív ábrázolása helyett „egy többértelmű világegyetem igen személyes kifejezésévé" lesz.

Jóllehet a Csokonai-életmű angol nyelvű bemutatása feltétlenül hasznos irodalomtörténeti tett, a várható hatást csökkenti a könyvben idézett versrészletek általában prózai, gyenge, helyenként megmagyarázhatatlanul pontatlan és ferdítő fordítása. A szerző ezt mintha homályosan érezné is, hiszen előszavában közli, hogy „Csokonai's exceptional virtuosity ... makes an adequate English version almost impossible". Nem mentheti ez a magyarázat sem a gondatlanságból származó elírásokat (*Ermonville* Ermenonville és *Kisasszod* Kisasszond helyett), sem az olyan félrefordításokat, mint *A tihanyi ekhóhoz* kilencedik versszakának első négy sora („Here in my natural state, learning / to inspire my spirit / from nature's reasoning, / I would become wiser", vagy a *Főhadnagy Fazekas úrhoz* egyik versszaka, ahol a „mások bolondságain"-ból „other people's happiness" lesz). Kevesebb, de jobban fordított versrészlet talán többet tehetett volna azért, hogy az amerikai olvasó ne csupán becsületszóra higgye el: Csokonai Vitéz Mihály korának valóban olyan kiváló költője volt, mint amilyennek a magyarok állítják.

Gömöri György

Kemény János és Bethlen Miklós művei.
A szöveggondozás és a jegyzetek V. Windisch Éva munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 1321 l. (Magyar Remekírók)

Szerencsés és roppant időszerű ötlet volt a két XVII. századi – bár Bethlené a XVIII. század elején íródott, de az életrajz gyakorlatilag lezárult a századfordulón – önéletírást egy kötetben hozzáférhetővé tenni. Szerencsés, mert a két írásmű, bár egymástól független alkotásként jött létre, a műfaji azonosságokon túl is számos közös vonást visel magán. Nemcsak megírásuk körülményei hasonlítanak kísértetiesen, hanem a szerzői szándék is: mindketten vállalkozásuk kudarcát elemezve próbálnak magyarázattal szolgálni Erdély sorsát meghatározó elképzeléseikről, tetteikről és azok eredményeiről, illetve eredménytelenségéről. Mindketten ugyanazon politikai törekvések áldozatai lettek.

A volt fejedelem és a bukott kancellár eltérő műveltséganyaggal és írói talentummal vág bele memoárja megírásába. Kemény nem állítja önmagát annyira középpontba, mint Bethlen, s szubjektív énképe sem olyan kidolgozott, mint a kancelláré. A környezet, a történések megjelenítésében azonban leírásai vetekszenek az övéivel. Bethlen Miklós az önanalízis Szent Ágoston-i és Petrarca-i mélységeit bejárva már II. Rákóczi Ferenc lélektani elemzéseit előlegzi. Műve vége felé pedig az önös érdek miatt széthúzó erdélyi vezető rétegről és a közállapotokról ad pontos látleletet, ráérezvén a Habsburggyarmattá süllyedés egyik fontos okára.

A hazai történetírás elsősorban Bethlent vádolja elfogultsággal, a kortársak képeinek túl sötétre rajzolásával, hogy önmaga érdemeit és értékeit kiemelhesse. A művészi igazságot azonban az újabban egyre nagyobb számban felszínre kerülő dokumentumok, források alátámasztják.

A két fő mű mellett egyéb dokumentumok is segítenek kiteljesíteni a szerzőkről elkészíthető olvasói portrét. Kemény levelei, politikai vonatkozású iratai mellé Bethlen imádságoskönyvének lapjai sorakoznak fel, s teszik azt lehetővé.

V. Windisch Éva kiemelkedő sajtó alá rendezői, szöveggondozói munkáját, rendkívül alapos, nagy adatbázist mozgósító jegyzeteit elismeréssel illették már a két mű Magyar Századok sorozatban történt megjelenésekor is. Az azóta eltelt negyedszázad alatt sem évültek el kiadásának érdemei – viszont a tudomány idő közben elért új eredményei már jórészt beépültek a modernebb edíció szövegébe, jegyzetei és életrajzi adatai közé.

A kötetet alapos tárgyi jegyzetek, név- és szómagyarázatok teszik teljessé. Az apparátus hatalmas adathalmaza nélkülözhetetlen ismereteket szolgáltat a kötet utalásainak megértéséhez, s egyben a XVII. századi Erdély történelméről, nyelvéről, geopolitikai helyzetének változó következményeiről is pontos képet ad.

J. J.

Király György: A filológus kalandozásai.
Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta Kenyeres Ágnes. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 531 l.

Király György képes volt arra, hogy a tudós-pozitivista mestereitől (Katona Lajos, Riedl, Heinrich) tanult ténytiszteletet és filológusi alaposságot a Nyugat legjobb esszéíróinak könnyed stílusával párosítsa; ha nem ragadja el már 35 éves korában (1922-ben) a halál, ma talán a század legjobb irodalomtörténészei között emlegetnék. Így viszont e válogatás, mely munkásságának teljes keresztmetszetét adja, kissé újrafelfedezés-számba megy, s lehetőséget ad arra, hogy felfigyeljünk a különálló tanulmányok mögött halványan körvonalazódó szintézisre. Hozzásegít ehhez Kenyeres Ágnes ihletett utószava is, mely részletesen ismerteti-értékeli a szerző életét és munkásságát. Király Györgynek egyetlen önálló kötete jelent meg élete során, *A magyar ősköltészet* címmel, s ez egyben legterjedelmesebb összefüggő munkája is; minden szempontból érthető módon áll tehát a mostani válogatás élén. A második fejezet a filológus munkásságával ismertet meg. Az itt olvasható tanulmányok tematikája (csak néhány szer-

zőt-művet ragadva ki) Heliodorosz magyarországi recepciójától *Balassin*, *Mikes*en át *Vörösmarty*ig ível. Király 1919-ben egyetemi katedrához jutott, melyet a kommün után, annak ellenére, hogy bizonyíthatóan nem volt kommunista, el kellett hagynia. Nem térhetett vissza régi középiskolai állásába sem, s végül Babits hívását elfogadva a korábbi szimpatizánsból a Nyugat főmunkatársa lett. Kenyeres Ágnes válogatásának következő fejezetében azokat a tanulmányokat-kritikákat gyűjtötte össze, amelyeket Király 1920-tól haláláig jelentetett meg a lapban. Kortársainak nevei bukkannak fel itt: *Ady, Babits, Kaffka Margit, Móricz, Kosztolányi* és a többiek. Néhány kivételtől eltekintve ugyanebből az időszakból származnak világirodalmi tanulmányai is, melyek a könyv negyedik fejezetében kaptak helyet. Jellemző nevek: Mistral, Echegary, Wundt, Flaubert, Th. Mann, Poe stb. Az utolsó két részben pedig a legelvontabb szakmai kérdésekről (pl. a kuruc balladák hitelessége, vagy a magyar őstörténet egyes problémái) is kristálytiszta logikával és élvezetesen vitatkozó tudós, illetve az irodalmi-szellemi élet eseményeiről tudósító, közügyeihez szenvedélyesen hozzászóló publicista írásai kaptak helyet. A gondos válogatást a tanulmányok eredeti megjelenési helyét föltüntető, s a legszükségesebb szövegmagyarázatokkal szolgáló jegyzetapparátus teszi teljessé.

Szajbély Mihály

Dr. Kis Margit: Czóbel Minka.
Szabolcs-Szatmár megyei Idegenforgalmi Hivatal, Budapest, 1980. 260 l.

A századvég bizarr és szomorú arcképcsarnokában egyre több érdeklődéssel szemléljük Czóbel Minka portréját. Egyre kevéssé hisszük, hogy at 1947-ben 92 éves korában elhúnyt írónő csak egy lett volna a szecesszió korának főúri amatőrjei között, akiknél észrevétlenül váltott át a műélvezet az alkotásba – a „tedd műalkotássá az életedet" jeligéje alatt. Pór Péter úttörő értekezései, forrásfeltárásai és főleg a *Boszorkánydalok* (Budapest, 1974.) megjelenése után az Ady-kort előkészítő szimbolista költők triászát mind többen emlegetik így: Reviczky – Komjáthy – Czóbel Minka.

A fölerősödött figyelem jele Dr. Kis Margit munkája is. Sajátos könyv ez: műfaja meghatározhatatlan, de az biztos, hogy nem lehet tudományos szakmunkának minősíteni. Dr. Kis Margit debreceni professzora, Zsigmond Ferenc biztatására fordult Czóbel Minka lírája és személyisége felé, munkájának első eredménye egy disszertáció lett (*Czóbel Minka*, Debrecen, 1942.). – 1936 és 1943 között gyakran felkereste az írónőt anarcsi magányában, s most ezeknek a találkozásoknak az emlékét szőtte össze egy monografikus méretű és igényű pályaképpel. Könyvének érdeklődésre számot tartható szakaszai a hajdani beszélgetések felidézései, noha nehezen eldönthető, hogy Czóbel Minka itt idézett szavai utólagos rekonstrukciók-e, avagy akkor és ott a helyszínen rögzítettek, interjúszerűen. Eldönthetetlen továbbá az is, hogy mit ismert meg a szerző Czóbel Minka hagyatékából, tehát annak mely hányada tekinthető feldolgozottnak. S ez a kérdés már a könyv szakszerűségét minősíti. Dr. Kis Margit felforrósodott hangú élménybeszámolót írt Czóbel Minka műveiről és emberi alakjáról, így rajongó nagyrabecsülését nem kárhoztathatjuk, s megértően szemlélhetjük rokon- és ellenszenve megnyilatkozásait a Czóbel Minka-kritikák felidézésekor, s talán még nyilvánvaló

aránytévesztéseit sem kell kipellengéreznünk. Azt azonban szóvá kell tenni, hogy idézetei rendkívül pontatlanok, esetlegesek, hol azt nem jelöli, kitől citál, hol azt, hogy honnan, olykor az idézőjelek is elmaradtak, a kéziratos anyag lelőhelyét sehol nem tünteti fel, jegyzetapparátust, névmutatót nem ad.

Alexa Károly

Kisfaludy Károly: Válogatott Művei.
Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Csetri Lajos. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 582 l.

1954-ben a Magyar Klasszikusok sorozatának keretében jelent meg utoljára – Szauder József sajtó alá rendezésében – kötetnyi válogatás Kisfaludy Károly életművéből. Ezt a következő évben még egy, oktatási célú változat követte (az ún. iskolai kiadás), s azóta semmi más. A mostani kötet, amellyel a kiadó a költő–drámaíró–szerkesztő–irodalomszervező halálának 150. évfordulójára emlékezett, nem támaszkodhatott újonnan felfedezett szövegekre, új életrajzi kutatásokra, monografikus feldolgozásra az elmúlt negyedszázadból – így azután nem is szolgálhat különösebb meglepetéssel, ha anyagát az 1954-es kötettel vetjük egybe.

Csetri Lajos válogatása valamivel szerényebb terjedelmű Szauderénél. Változtatásai viszont sokat elárulnak abból a csendben lezajló ízlésalakulásból, mely a jövőben is motiválni fogja a kutatásokat. Elsősorban a költő Kisfaludy értékét állapítja meg alacsonyabban, jelentősen csökkentve közölt verseinek számát. Az élre a drámákat válogatja, melyek sorából ezúttal is hiányzik az 1954-ben terjedelmi okok miatt kihagyott *Iréne* – olvashatjuk viszont a *Barátság és nagylelkűség* című egyfelvonásost, a tervezett Hunyadi-drámakör egyik, 1820-as darabját. Kettővel nőtt az elbeszélések száma, és közülük *A vérpohár* beválogatása a fontosabb, hiszen a magyar romantikus próza fejlődéstörténetéhez ad kiindulópontot, viszonyítási alapot. A *Kritikai jegyzetek* hat, és a levelezés nyolc darabja most is megtalálható; az utóbbiak közül változatlanul hiányzik a Gaal Györggyal folytatott gazdag, német nyelvű levelezés. Ennek magyarul mindmáig csak azok a részletei olvashatók, melyeket a Kisfaludy-kutatók idézet céljára lefordítottak maguknak.

Csetri Lajos, a régi magyar poétika kiváló ismerője, láthatóan nagy szeretettel és ügybuzgalommal foglalkozott Kisfaludy szövegeivel. Az 1954. évi kiadáshoz viszonyítva folytatta a mai helyesírási normák érvényesítését, mindenütt egyedi módon mérlegelve viszont, átírása nem okoz-e ritmikai változást a verses szövegekben.

A főszöveget jegyzetek követik, a legszükségesebb keletkezés- és kiadástörténeti adatokkal és ama már nélkülözhetetlen szómagyarázatokkal, amelyek megadása – kivált a latinos és németes beszéd jellemző stílusértéke miatt – mindenképpen és egyre jobban szükséges Kisfaludy szövegeinek szó szerinti és tágabb értelemben vett értéséhez. Az apparátust életrajzi táblázat egészíti ki.

K. F.

Kiss István: Az Athenaeum Könyvkiadó története és szerepe a magyar irodalomban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 264 l. (Irodalomtörténeti Könyvtár 35.)

Kiss István posztumusz könyve a kapitalizmuskori magyar könyvkiadás egyik legjelentősebb intézményével, az Athenaeum könyvkiadóval foglalkozik, s úttörő módon mutatja be annak több évtizedes történetét. Munkája, ha nem is egyedülálló, meglehetősen ritka típust képvisel a magyar művelődéstörténetben. Monografikus igénye, adatgazdagsága, a kiadói munkafolyamatok minden területét és összefüggését bemutatni akaró törekvése, jótékonyan különbözteti meg a legtöbb hasonló jellegű vállalkozástól. Sajnos, a „hagyományoson" túlmutató kezdeménye meglehetősen konvencionális formában és szerkezetben jelenik meg, így a tágasabb művelődéstörténeti igényű földolgozás minduntalan visszaesik az intézménytörténeti földolgozás szintjére, aminek következtében alapvető eszme- és irodalomtörténeti kérdések maradnak továbbra is tisztázatlanok. A könyv egésze azonban így is sok újat hoz, s hasznos földolgozás.

Bevezető fejezete a kapitalista könyvkiadás általános képét vázolja föl, majd – külön fejezetben, de félreérthetetlenül „bevezető" jelleggel – az Athenaeum szervezeti előzményeit, intézménytörténeti kialakulását tekinti át. Tulajdonképpeni tárgyára, a kiadó 1919 utáni történetére Kiss csak az 50. oldaltól tér rá. Anyaga is elsősorban erre az időszakra vonatkozik; míg az első 50 oldalon voltaképpen ismert dolgokat mond el, munkája e ponttól kezdve újszerűvé válik. Anyagából itt bomlik ki igazán az Athenaeum szervezete, mechanizmusa, „gazdasági fejlődése", kiadáspolitikája, kiadói profilja stb. Itt tudható meg a legtöbb Athenaeum magyar irodalmi „kapcsolatairól", vezető szerzőiről is (Móricz, Babits, Karinthy, Kodolányi, Ady – ők külön-külön alfejezetet is kapnak). Forrásai (elsősorban a kiadó irattárának megmaradt része) az *irodalom*történészek is itt adják a legtöbbet. De e fejezet mutatja be – önálló alfejezetekben – a kiadó működésének más területeit és vonatkozásait is (*Más magyar költők, írók kiadása; Magyarország felfedezése; Külföldi írók művei; Fordítók–fordítások; Gyermek- és ifjúsági kiadványok; Az ismeretterjesztő kiadványok; Kiadványsorozatok; A tankönyvkiadásról; Az Athenaeum egyéb kiadványai*).

Művelődéstörténeti szempontból igen érdekes az V. fejezet is, amely *A kiadványok terjesztése* címmel a könyvterjesztésről, a példányszámokról, a művek kelendőségéről, írói honoráriumokról stb. tájékoztat sok fontos új adattal. A VI. fejezet a kiadó epilógusát, 1945 utáni történetét vázolja föl – de e szakasz történetének jelentősége természetesen meg sem közelíti már a korábbiakét.

Kiss István nem érte meg könyve megjelenését, így tőle már nem várható a munka továbbfejlesztése, eredményeinek egy nagyobb, tágabb összefüggésrendszerbe állítása. Biztató azonban, hogy tanszéke egyik munkatársa, *Voit Krisztina* időközben követte példáját s – ugyancsak kandidátusi disszertációként – megírta a másik nagy magyar könyvkiadó, a Franklin Társulat történetét is. A két monográfia együtt már sok mindent elárul a kapitalizmuskori magyar könyvkiadásról.

L. A.

Koltai Tamás: Magyar drámák színháza.
Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, é.n. [1979] 316 l.

1967 decembere és 1979 márciusa közt írott színibírálatait gyűjtötte össze a szerző, a kötet több mint tizenkét év százhuszonhat magyar színdarabjának előadásáról nyújt ismertetést. A kritikák napi- és hetilapban, folyóiratban jelentek meg és a rádió művészetkritika műsorában hangzottak el. Az írások többsége rövid ismertetés, de akad köztük néhány hosszabb lélegzetű elemzés és tanulmány is. A szerző öt részben csoportosította anyagát: az első kettőbe sorolta a klasszikuszokról – Csokonai, Katona, Vörösmarty, Petőfi, Madách, Szigligeti színműveiről – szóló írásait és Játékok a félmúltból cím alá foglalva Bródy, Krúdy, Tersánszky, Móricz, Tamási, Zsolt Béla darabjaival foglalkozó kritikáit. Azt, amit mai magyar drámának nevezhetünk, három fejezet mutatja be: egy a történelmi tárgyu darabokat, Illyés Gyula, Németh László, Keresztury Dezső, Darvas József, Szabó Magda, Hubay Miklós színműveit; a másik az úgynevezett példázatokat, míg a harmadik a műfaji kategóriába nehezen fogható színpadi játékokat, melyek a „hétköznapok harcai"-t viszik színre. E két utóbbi csoport több színdarabot ölel fel, mint az előző három együttvéve, ami a színházak újfajta törekvéseit rögzíti a kritika nyelvén. A példázatok között találjuk Eörsi István, Görgey Gábor, Páskándi Géza, Hernádi Gyula, Weöres Sándor, Örkény István, Spiró György darabjainak ismertetését; a hétköznapokat bemutató darabok körében Gyurkovics Tibor, Gyárfás Miklós, Csurka István, Kertész Ákos, Karinthy Ferenc, Fejes Endre, Maróti Lajos színműveiről olvashatunk kritikákat.

Koltai Tamás könyve hasznos kiadvány: több annál, hogysem az említett időszakban bemutatott színdarabok kritikai leltárának tekinthetnénk. Még rövid kritikáiban is arra törekszik, hogy a színműveket történeti folyamatban helyezze el, s külön érdeme, hogy nem csupán az irodalmi szöveggel törődik, a színpadi megjelenítésről, rendezői felfogásról, színészi játékról is van mondanivalója.

M. B.

Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig.
Második, módosított kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 465 l.

A Nyugat nagy esszéíró nemzedéke kimagasló képviselőjének halála évében jelent meg ez a kötete, az 1959-es első kiadás módosított változata. Az első kiadás az irodalomtudomány kiemelkedő eseménye volt, úttörő jelentőségét, e kevéssé feltárt korszakról adott alapvető kutatási eredményeit, újszerű, termékeny nézőpontját méltó szakmai visszhang fogadta. Jelentős szerepe volt a tárgyalt fél évszázad iránti érdeklődés felkeltésében, az ilyen irányú kutatások megélénkülésében, a vitás kérdések tisztázásában. 1959 óta a címben jelzett korszakról és tárgyról korszakmonográfiák, többszerzős tanulmánygyűjtemények, egy-egy tudós kutatásait összefoglaló könyvek, egyes szerzők pályaképei jelentek meg a folyóiratokban közölt itt fel nem sorolható szakirodalom mellett, pl. Barta János, Benedek Marcell, Hegedüs Géza, Keresztury Dezső, Németh G. Béla, Rónay György, Sőtér István, Széles Klára és mások művei. Komlós Ala-

dár könyvének második kiadására mindezek mellett is nagy szükség volt, a korszakkal foglalkozó kutatók nem nélkülözhetik ezt a munkát akkor sem, ha minden megállapításával egyetértenek, akkor sem, ha értékelésével némely pontokon vitába szállnak. A nagy felkészültséggel, óriási anyagismeret birtokában megírt könyv azt a változást követi nyomon, amely a magyar irodalmi ízlésben a XIX. század második felében végbement és a Nyugat költészetének kialakulását, befogadását lehetővé tette. Nem törekszik a kor valamennyi költői életművének ismertetésére, „a fejlődés menetrendjét, fő vonalait" szeretné megrajzolni. A közízlés alakulása, a költői műfaj sorsa, a költészet európaivá válása, az egyes költők művei egyszerre foglalkoztatják Komlós Aladárt. Két fő kérdésre keresi a választ: hogyan zajlott le Arany János iskolájának, a népinemzeti iránynak a hanyatlása és hogyan az új irány létrejötte? A fél évszázad versáradatából finom érzékkel emeli ki a költészet fejlődésében meghatározó értékeket; íróportréit plasztikus társadalmi háttérrel és számos verselemzéssel együtt teszi egyedivé, pontossá. A vizsgált irodalomtörténeti szakaszt három részre tagolja: Az elnyomás kora (1850–1867); A kiegyezés kora (1867–1880) és Megoszlás a századvégen (1880–1906). *Az elnyomás kora* című részt mutatja be a „petőfieskedőket" (Lisznyay Kálmánt, Tóth Kálmánt és másokat), a legterjedelmesebb – de a tárgyhoz képest így is eléggé szűkszavú – fejezetbn a népnemzeti iskolát: Arany János, Tompa Mihály, Gyulai Pál, Lévay József, Szász Károly, Thaly Kálmán, Dalmady György líráját; a befelé forduló líra képviselőiként pedig Madáchot és Zilahy Károlyt. Aranyról, Tompa Mihályról, Vajda Jánosról írott mintegy 2-2 ívnyi tanulmányainak megállapításai nem mindenben egyeznek meg sem elődei, sem kortársai, sem a mű első megjelenése óta kiadott és már említett újabb értelmezések megállapításaival. Arany öregkori líráját például másoknál kevesebbre értékeli, a Toldi megítélésében is különvéleménye van. A legfőbb meghatározó jegyeket azonban minden költőnél koncepcióját alátámasztó, meggyőző módon emeli ki. *A kiegyezés korát* a meghasonlott népnemzetiek közül Arany László, Dömötör János, Tolnai Lajos, Szemere Miklós és Szabó Endre költészetével, Vajda János különös sorsával és a retorikus közösségi líra művelőivel (Ábrányi Emil, Darmay Viktor, Gáspár Imre, Bartók Lajos) ábrázolja, végül a *Megoszlás a századvégen* című fejezet tizennégy alfejezete a kor népszerű költőiről rajzol portrékat.

Életrajzi adatok és finom, lényegre törő pontos verselemzések szövődnek össze egy-egy portréban, amelyeket még évtizedekig bővíthet, árnyalhat, alakíthat az irodalomtudomány. Egy bizonyos: pontos, felismerhető, jól megvilágított képet kapunk azokról a költőkről, akik nélkül nem születhetett volna meg a modern magyar költészet, nem mehetett volna végbe a Nyugat költői forradalma, nem teljesedhetett volna ki Ady művészete. Komlós Aladár, Reviczky Gyula és Komjáthy Jenő életművét elemzi a századvég költői közül a legbehatóbban, felhasználja, kiegészíti, olykor bírálja a szerzőkről 1959-ig olvasható szakirodalmat. Számbaveszi a két költőt ért valamennyi költészeti, filozófiai hatást, verselemzésekben mutatja ki az Ady előtti érzelemkifejezés, a „csupa fény és csupa lélek" dalok újszerűségét, jelentőségét.

A magyar költészet Petőfitől Adyig című nagyszabású irodalomtörténet második kiadásában Komlós Aladár a vele vitázók érveit végiggondolva, saját kutatásait tovább folytatja bővítette, módosította a szöveget, néhány új adattal a szigorúan válogatott bibliográfiát is kiegészítette. A kötet végén néhány oldalon, *A Nyugat előtt* címmel tömören summázza a vizsgálódása során kialakult véleményét a korszakról,

amelynek eredményeképpen „a költészet megtanulta tükrözni a társadalom problémáit, a test életét, a lélek titkait".

R. Takács Olga

Kónya Judit: Nagy Lajos.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 230 l. (Arcok és vallomások)

Kónya Judit könyve a népszerű Arcok és vallomások sorozatban jelent meg, jónéhány eddig ismeretlen fényképfelvétellel illusztrálva. A feldolgozás előterében – a sorozat természetéből következően – az életrajzi tények és adatok közlése áll. Kónya Judit igen gondos munkával csoportosítja Nagy Lajos küzdelmes életének és szabálytalan íróságának biográfiai adalékait. Ugyanakkor azonban érdeklődése olyan motívumokra is kiterjed, melyek alaposabban és meggyőzően magyarázhatják, miért nem becsülte érdeme szerint a közönség e kitűnő írónkat. Jó érzékkel mutat rá az író egyéniségének, belső világának kiegyensúlyozatlanságára, eredendő bizalmatlanságára, mellyel azokat is eltaszította magától, akik segíteni akarták, mert felismerték kivételes tehetségét, azt a törekvését, hogy a hagyományos irányban fejlődő magyar prózát a kortárs világirodalom fontos áramlatai felé kormányozza. Pontos, érzékletes megfigyelésekkel írja körül Nagy Lajos írói természetét, melynek egyik legfontosabb jellemzője, hogy tudatosan szakított prózánk mikszáthi hagyományaival, s szárazabb, az élet makacs tényeit hűségesen ábrázoló módszerrel élt elbeszéléseiben.

Jóllehet az Arcok és vallomások sorozat könyvei a tárgyalt életmű önvallomásos rétegeire helyezik a hangsúlyt, Kónya Judit sokhelyütt elemzi Nagy Lajos írásművészetének legfontosabb összetevőit is. E munkájában elsősorban a nagy elbeszélésekből indul ki, gondos, alapos bibliográfiai anyaggyűjtéssel az írónak szinte minden novellájáról számot adva. Az érett, kiteljesedett pályaszakasz középpontjába természetesen a *Kiskunhalom* új műfajt teremtő kísérletét állítja. Érdeme módszerének az, hogy számba veszi Nagy Lajos kritikai megnyilatkozásait is, melyekre a kérlelhetetlen (olykor igazságtalan) véleményalkotás a legjellemzőbb. Nem hanyagolja el az író életművének világirodalmi párhuzamait sem, s ezek közül különös nyomatékkal figyelmeztet azokra a szálakra, melyek Nagy Lajos írásművészetét a gorkiji kezdeményekhez kötik.

Nagy Lajos némiképp megkönnyítette életrajz-írójának munkáját, hiszen *A lázadó ember*ben maga foglalta össze életútjának legfontosabb tényeit és jellemzőit. E könnyebbség azonban bizonyos nehézségeknek is forrása, hiszen indulatos, lobbanékony lelkialkata ítéleteit is befolyásolta. Kónya Judit mértéktartó kritikával használja fel Nagy Lajos önvalllomásait, rámutatva azoknak néhol elrajzolt, elnagyolt, másutt kifejezetten igazságtalan (Osvát Ernő, Móricz Zigmond) megállapításaira. E kritikus alapállás azonban nem homályosítja el szemében Nagy Lajos írói nagyságát, melyet – sajnos – még ma is igazolni kell a könnyebb, szellősebb olvasmányokhoz szokott olvasóközönség számára. Hogy az író a köztudatban és az irodalomtörténeti folyamatban elfoglalja végre méltó helyét, abban Kardos Pál monográfiája mellett kétségtelenül Kónya Judit tette a legtöbbet. Érdemét nem csökkentheti a könyv megfogalmazásának néhány nehézkessége sem.

Az érdekes, elgondolkodtató kötetet jól összeállított életrajzi vázlat teszi teljessé.

Rónay László

Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 758 l.

Kosáry Domokos könyve az 1711 és 1790 közé eső időszak hazai művelődéstörténetének monografikus igényű feldolgozása. A kezdő és záró időpont tudatosan megválasztott és részletesen indokolt cezúra: 1711 a barokk kori művelődés utolsó szakaszának kezdetét, 1790 pedig a magyarországi felvilágosodás meggyökerezését és elterjedését jelzi. E dátumok között Kosáry az 1765-ös határvonalat húzza meg, amely a század két meghatározó világképe közötti váltást mutatja. Ez a korszakolás nincs szinkronban a hatkötetes akadémiai irodalomtörténetben kialakított periodizációval (kb. 1690-1740-1772). Érdekes módon azonban Kosáry az 1690 körüli határt elfogadni látszik, s 1711-et csak mint alkorszak cezúráját említi – éppen az irdalomtörténészekre való hivatkozással. A könyv egésze azonban nem ezt sugallja. A sokszor heves, ám meddő periodizációs vitát sem felélénkíteni, sem eldönteni nem kívánjuk e helyen; az mindenesetre nyilvánvaló, hogy az 1765-ös dátum, ami a felvilágosodás eszméinek *korai* magyarországi megjelenésére utal, mindenképpen meggyőző, és Kosáry szintézisében már gyümölcsözőek a legújabb kutatások erre utaló eredményei.

A koncepció részét jelentő időhatárok között a szerző a lehetőségig pontosan meghatározott módszerrel fejti ki mondanivalóját. A társadalom „három szintjét" (főnemesség, köznemesség, a szélesebb néprétegek) különíti el mindkét időszakban, s ezek részvételét vizsgálja a „művelődés szektoraiban" (vallás, egyház, oktatásügy, cenzúra és könyvkiadás, sajtó, könyvtárak, tudomány, szépirodalom, zene, képzőművészet), ahol szükséges, figyelmet fordítva az „európai modellre". A módszeres elemzés természetesen nemcsak a két időszak (1711-1765 és 1765-1790) közötti egymás melletti, hanem egymáshoz viszonyított kutatását is lehetővé teszi. Különösen fontos ez a három „társadalmi szint" szerepét illetően, hiszen ebből lesz nyilvánvaló, hogy a felvilágosodás befogadását elsősorban a „felső szint", azaz a főnemesség recepciója – „elmozdulása" – tette lehetővé.

Talán a fentiek is érzékeltették, hogy Kosáry sajátos terminológiával dolgozik: „az impulzusok által előidézett kölcsönhatás", a „szektorok... egy alapképletből kiindulva ágaznak szerteszét", a „társadalmi modell szerkezeti összefüggései", a „témánk vertikális tagolása", a „művelődési szférák", a „koordináta-rendszer" kifejezések a könyvben lépten-nyomon előbukkannak. Ha mindez helyenként túlzott leegyszerűsítést idézhet is elő, a szerző fogalmi tisztaságra és egyértelműségre való törekvését mindenképpen elismerően kell nyugtáznunk.

Figyelemre méltó Kosáry anyagkezelése: a XVIII. század teljes magyar és legfontosabb külföldi szakirodalmát ismeri, s koncepciója megfelelő pontjain hivatkozik rá, ami önmagában is hatalmas teljesítmény. A korábbi szakirodalommal való vitából (a könyvnek külön historiográfiai jelentősége is van!) két jellemző állásfoglalásra utalunk.

Kosáry egyértelműen szembehelyezkedik Szekfű Gyula koncepciójával („Szekfű koncepciója nézetünk szerint nem a Habsburg-kérdés, hanem a felvilágosodás megítélésében tévedett. Abban, hogy a felvilágosodás *ellen* foglalt állást.") és a legtöbbet idézett kortárs külföldi szerző, Eduard Winter felfogásával (a XVIII. századi magyar művelődés alábecsülése). A szekundér irodalom széles körű felhasználásával szemben feltűnhet az olvasó számára a forrásokra, pontosabban a levéltári, kéziratos forrásokra való elenyésző hivatkozás, ami a szerző magyarázata szerint helyhiány miatt nem fért a kötetbe. Kétségtelen, hogy a további kutatások, a még ismeretlen, illetve kiadatlan anyag alapján, alátámaszthatják, árnyalhatják vagy pontosabbá tehetik majd a monográfia megfogalmazását.

E mű jelentős alkotása 1945 utáni társadalomtudományunknak. Az elmaradt művelődéstörténeti kutatások pótlását olyan területen indította meg, amelyen erre igen nagy szükség volt. A magyar művelődéstörténetben a Rákóczi-szabadságharc és a Martinovics-mozgalom közötti időszak volt az, amelyről a szintetizáló igényű összefoglalás leginkább hiányzott. Ezt a hiányt pótolja Kosáry Domokos munkája, indítást adva más időszakok hasonló igényű feldolgozására. A monográfia legfontosabb elvi eredménye a magyarországi felvilágosodás kezdeteinek megvilágítása; egyébként pedig a XVIII. századra kiterjedő valamennyi további vizsgálat számára alapvető kézikönyvvel lettünk gazdagabbak.

Hargittay Emil

Kovács Ákos: Bécs után – Párizs előtt. József Attila Hatvanban.
Hatvan, 1980. 78 l. (Hatvany Lajos Múzeum Füzetei 5.)

Kovács Ákos tanulmánya József Attila bécsi hazatérését követő és párizsi utazását megelőző néhányhetes hatvani, illetve budapesti tartózkodását tárgyalja. Bemutat minden erre vonatkozó dokumentumot, közli a költő Hatvanból küldött leveleit és azokat, amelyekkel Hertha Böhm kereste föl József Attilát, fényképeket, dokumentumokat, ebből az időből származó rajzokat tesz egymás mellé. Németh Andor, Bokor László és Szabolcsi Miklós művei mellett is tud újat mondani. Tisztában van vele: a költő pályájának ez a szakasza rengeteg: sokan eltévedtek benne, az 1925-26-os bécsi hónapkról sok mende-monda kering, még a szemtanúk, barátok, emlékezők is sokszor egymásnak ellentmondó véleményeket (anekdotákat?) hagytak az utókorra.

Kovács Ákos pontról-pontra halad, nagy apparátussal, sokszor a mikrofilológiától sem visszariadva végzi kutatásait. Jól ismeri a József Attilával foglalkozó irodalmat – a tárgyalt időszak irodalmát, történelmét, szellemi arculatát is –, s az újraolvasás során támadt kételyeit veti papírra. Természetesen *hatvani* (illetve *Hatvany*) nézőpontból született meglátásai érdekesek. Úgy véli, hogy Szabolcsi Miklós az *Érik a fény*ben meglehetősen egyoldalú portrét rajzolt Lesznai Annáról, miszerint a költő és a nála húsz évvel idősebb irónő kapcsolatát a „pártfogolt-pártfogó" viszony jellemezte. Kovács tévesnek tartja ezt az állítást és Lesznaiban nem csupán a „gazdagabb földbirtokos irónő"-t értékeli, hanem azt is, aki Jászi Oszkár oldalán részt vett a Lánchídi csatában. Az a megállapítás sem helytálló – hangzik Kovács Ákos következtetése –, hogy

Lesznai Anna és Hatvany Lajos megalázta volna József Attilát. A költőnek Hatvanyval való kapcsolatát bonyolultabbá tette József Attila „apakomplexusa", melyről a tanulmányíró által folyóiratban már közzétett, itt újraközölt, Hatvany-tanulmány tanúskodik. Sok, más szerző írásaiban „bizonyított" tétel kérdőjeleztetik itt meg: kétséges, hogy a költő 1926-ban, nyári hazautazása előtt, tavasszal Pesten járt volna; az Ady-levelek sajtó alá rendezését is inkább Földessy Gyula végezte, Hatvany vagy visszavonta a megbízást, vagy József Attila lépett vissza a feladattól: a *Kirakom röggel* című vers második versszakában „magánmitológia"-ként (Szabolcsi Miklós) értelmezett játék nem más, mint a tükör paraszti mágiájával kapcsolatos *tudatos* megidézés. A szakmája szerint néprajzos szerző a Dél-Alföldön szinte minden paraszfcsaládban ismert mágikus szokások sorozatát írja le, hogy következtethessen: (a költő) „Talán Szegeden vagy Kiszomborban, Kiss Andrásnénál hallotta azokat a mágikus szokásokat..." Számos ehhez hasonló észrevételt idézhetnénk a tanulmányból: mind telitalálat, filológiailag helytálló, mert *pontosít*. (Például: egyes versek keletkezéstörténete, a változatok milyensége, (nyomda?) hibás sorok, szavak kiigazítása, költemények szétválasztása stb.)

A tanulmányban a filológiai búvárkodás mellett – éppen annak bizonyítékaként – nagy figyelmet kapnak a dokumentumok: az eredetileg német nyelven írott Hertha Böhm-levelek, József Attila hatvani Kastélyból írott episztolái, könyv- és tanulmányrészletek, rajzok, fotók. S nem kevésbé: a könyv megismertet a Hatvany családdal, Hatvan és a „vörös–fehér–zöld báró" József Attila életében betöltött szerepével.

Szakolczay Lajos

Kovács Imre: A Márciusi Front.
Kiadja a Magyar Öregdiák Szövetség Bessenyei György Köre, New Brunswick, 1980. 96 l.

A Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör 1960-ban az egyesült államok-beli New Brunswickban alakult, céljául a magyar nyelv és kultúra külföldi gondozását, a magyarság sorskérdéseinek elemzését és ismertetését tűzte ki. A Szövetség 1977 óta rendezi meg *Tanúk korunkról – Szóbeli történelem* című előadássorozatát, amely lehetőséget kíván adni arra, hogy jelentős történelmi események irányító részesei közvetlenül számoljanak be tapasztalataikról. Az első szabadegyetemi év során hangzott el a nemrég meghalt Kovács Imre előadása, amelynek szövege most könyvalakban is megjelent.

Kovács Imre a harmincas évek közepén kapcsolódott be a népi mozgalomban, illetve a falukutatás munkájába, 1937-ben látott napvilágot *Néma forradalom* című könyve, amely az ország déli részének nagybirtokain tengődő szegényparasztság kilátástalan sorsát festette le. Ugyanennek az évnek a tavaszán nagyrészt az ő kezdeményezésére alakult meg a Márciusi Front, amely az ország demokratikus átalakítását, függetlenségének védelmét tűzte ki célul maga elé. Kovács Imre ezután nagy szerepet játszott a demokratikus agrármozgalom szervezésében, 1939 nyarán a Nemzeti Parasztpárt alapítói között volt, részt vett az ellenállási mozgalomban, majd mint a Parasztpárt főtitkára a felszabadulás utáni politikai életben. 1948-ban amerikai emigrációba vonult.

Könyvében a magyar dolgozó parasztság szociális helyzetét és törekvéseit, majd a népi mozgalom kialakulását és tevékenységét ismerteti. Röviden beszámol saját életútjáról, majd személyes emlékek alapján eleveníti fel a Márciusi Front szervezését és megalakulását, az 1938. március 15-i egyetemista tüntetést, amelynek vezető szónoka volt, végül képet ad az 1937-es Makói Kiáltvány születéséről, a Nemzeti Parasztpárt megalapításáról és az 1943 nyarán rendezett balatonszárszói írótalálkozóról. Nem tudományos összefoglalásra törekedett, mindvégig tanúként ad számot személyes tapasztalatairól és ismereteiről.

Pomogáts Béla

Kovalovszky Miklós: Léda: legenda és valóság.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 152 l. (Gyorsuló idő)

Az Ady körül zajló viták és perek egy részének középpontjában a költő két asszonya áll: Léda, Diósy Ödönné Brüll Adél és Csinszka, Boncza Berta. A vita Ady halála óta akörül forog – kettőjük összehasonlításával, szembeállításával vagy anélkül –, hogy méltók voltak-e a zsenihez, segítették vagy gátolták alkotó munkáját, teljesebbé tették vagy csonkították az életét. A szerző, akinek az Ady-kutatásban már nagy érdemei vannak, megállapítja, hogy a két per lezáratlan, pedig a köztudat és az irodalompedagógia irányításának szükségessége s az általános érdeklődés kiemeli ezeket a szűkebb szakmai feladatok köréből. A Léda-per dokumentumainak ismertsége, feltártsága ellenére is messzebb van a lezártságtól, mint a Csinszkáé, jóllehet Léda szerepe volt a fontosabb, sorsdöntőbb a költő életének, pályájának alakulásában – ugyanakkor ez az ügy sokkal bonyolultabb, szövevényesebb és kényesebb. Kovalovszky nem az „igazi Léda" végleges portréját ígéri, célja Ady és asszonya „kettős arcképé"-nek megrajzolása, elfogulatlan, igazságkereső, tárgyilagos mérlegeléssel.

A könyv a tárgynak a terjedelem adta lehetőségek között teljes, alapos összefoglalása. Az olvasó megismeri Léda Ady előtti életét, családját, a rangon aluli érdekházasságot, a különös férjet, társadalmi helyzetüket – s természetesen a nagy szerelem, az „örök harc és nász" levélrészletekkel, vallomásokkal dokumentált tragikus történetét. Ezt egészíti ki a kortárs emlékezéseknek (Brüll Berta, Fehér Dezsőné, Ady Lajosné, Vészi Margit, Bölöni Györgyné, Dapsy Gizella, Franyó Zoltán), a két háború közötti és a mai monográfusok (Ady Lajos, Révész Béla, Schöpflin Aladár, Bölöni György, Varga József, Vezér Erzsébet, Király István) Léda-értékeléseinek valamint néhány fontosabb, súlyosabb vélemények (Hatvany Lajos, Dénes Zsófia, Pintér Jenő, Féja Géza, Balogh Edgár, Rónay György, Dersi Tamás, Belia György, Rónai Mihály András), sőt egy ifjúsági regény (szerzője Millok Éva) s néhány tankönyv Léda-portréjának bemutatása és a hozzájuk fűzött helyeslés vagy cáfolat.

Sok kérdés az eddigi kutatás nyomán és Kovalovszky Miklós summázásával véglegesen lezártnak tekinthető. Ilyen a megismerkedés, az első találkozás reményének Dénes Zsófia és Hegedüs Nándor által már régebben szétfoszlatott legendája (Léda nem Adyért jött haza Párizsból), az asszony és környezete nagypolgárisága, a világnézeti befolyás vádjának lehetetlensége. Léda és Párizs varázsának és hatásának összefo-

nódása stb. Elegendő tényanyag hiányában továbbra is vitathatónak tűnik Léda műveltségének, tájékozottságának kérdése, s a költőt eligazító segítség mértéke és mélysége. Az ihlető múzsa, az alkotótárs szerepről a szerző véleménye kategorikus: „Adyt a Lédával való találkozás tette azzá, amivé lett, aminek ismerjük". Lehet, hogy ez a határozott Léda-párti állásfoglalás is többeket további vitára késztet.

A közvélemény informálásának, hiteles Léda-kép kialakításának feladatát vállalva a szerző az emberpár viszonyát, kapcsolatuk alakulását, felbomlását jellemük és az általános magatartásnormák tükrében is vizsgálja. Mi volt az oka, hogy a nagy szerelem nemcsak hogy sohasem ért a házasság révébe, de talán rövid kezdeti szakasz kivételével – amelyet Ady vérbajának ijesztő jelentkezése zavart, s amelyben Léda bebizonyította, hogy nagy áldozatokra képes – megnyugvást, feloldódást, boldogságot alig adott nekik? A kérdésre a válasz: egzaltáltságuk, önzésük, az alkalmazkodási képesség hiánya lehetetlenné tette tartós harmónia kialakulását, végső soron az együttélést.

Vitályos László

Kozma Dezső: A magyar irodalom a XIX. század második felében (1849–1905). Editura Didactică şi Pedagogică, Bukarest, 1980. 247 l.

Kozma Dezső monográfiája tankönyv, s egy tankönyv minősítése soha nem történhet más szemszögből, mint (bizonyos gyermeklélektani tényezők figyelembe vétele mellett) abból, hogy milyen módon felel meg funkciójának, az érték őrzésének és továbbításának, az egyetemes és nemzeti művelődés adott területén. Fokozottan érvényes ez a nemzetiségi tankönyvekre, s azon belül is az anyanyelvvel, az anyanyelvi irodalommal, a históriával, egyszóval a nemzeti identitást támogató művészetekkel és diszciplinákkal foglalkozókra.

Kozma Dezső könyvét elismerés illeti, mert tárgyát kimerítő bőséggel és mégis ökonómikusan, a történeti folyamatokra építve és mégis a művekre ügyelve, a hagyományőrzés kötelességét vállalva, de a szaktudomány legújabb eredményeit és földolgozva vizsgálja. Adatgazdagsága miatt akár maximalistának is ítélhetnénk, ha nem tudnánk, hogy egy-egy romániai, csehszlovákiai (stb.) tankönyv iskolán kívüli közművelődési feladatokat is el kell lásson, tekintettel az egyéb közvetítő csatornák (tudományos intézmények, könyvkiadás, tömegkommunikáció) alkalmi fogyatékosságaira.

Ildomtalanság lenne számon kérni ezen a könyvön minden korszak-monográfia dilemmáját, a folyamatrajz és a portrék harmonikus egységét. Kozma Dezső a tanügyi célokhoz igazodva tudatosan az alkotói életművekre, s ezeken belül a fontosabb alkotásokra veti a fő hangsúlyt, utalva a kor vagy a szűkebb időszak filozófiai világképének, nemzeti igényeinek, stílusának változásaira. Kérdés természetesen, hogy – akár függelékben, akár az időrendhez igazodva – nem lehetett volna-e tanárok–diákok munkáját megkönnyíteni néhány kardinális címszó (naturalizmus, szecesszió, szimbolizmus, a 70-es évek dezillúziója, műfaji változások stb.) összefoglaló jellemzésével, az egyes arcképvázlatokban leírtak summázásaként. (Ezt a szerzői igényt és iskolai szükségszerűséget látszanak jelezni az egyes írókat vagy írócsoportokat felvezető fejezetcí-

mek: „Realizmus és biológiai determinizmus", „Egy új nemzedék", „Arany és Ady között" stb.)

Kozma Dezső – akit úgy tartunk számon, mint a korszak egyik legalaposabb, legtöbbet publikáló szakértőjét – ebben a könyvében ismereteket akar közölni, s ezért vállalja az egymással ellentétes szemléletű, véleményű értekezők eredményeinek bemutatását, hol szembesítve, hol csak fölsorolva. Ezt a halvány eklekticizmust még nyitottságnak, sőt pedagógiai módszernek is fölfoghatjuk, hiszen mindenütt gazdag és pontos szakirodalmat közöl, lehetőséget adva tanárnak-diáknak a tudományos vélekedések, viták megismerésére. (Jól példázza ezt a Mikszáth-fejezet, ahol a művek elemzése szociológiai vezérelvű, a kor ábrázolását nyugtázó, az állandó Krúdy-hivatkozások azonban szemet nyithatnak egy másfajta megközelítésre is, amely – például az idő problémája vagy a szerepek felől közelíti meg az író talányos remekeit.)

A könyv legjava részét a nagyobb arcképekben találjuk (Arany, Jókai, Mikszáth) és ilyenek a helyi vonatkozásúak is (Tolnai, Petelei, Iványi). Komolyabb hiány mindössze Arany László és Gyulai Pál fő művének elemzése, s csak egy-két pályarajz látszik egyszerűsítően egyvonalúnak (Gozsdu, Gárdonyi).

Alexa Károly

Kurrens Időszaki Kiadványok: A Magyarországon megjelenő időszaki kiadványok bibliográfiája.
Készült az Országos Széchényi Könyvtár Katalogizáló Osztályán Kovács Ilona irányításával. Szerkesztette: Nagy Zsoltné. Budapest, 1980. 288 l.

A gyűjtemény időszaki kiadványnak tekint minden olyan nyomtatott vagy sokszorosított, előre meg nem határozott időtartamra tervezett kiadványt, mely sorszámozottan vagy kronologikus rendben kiadott füzetek, kötetek formájában jelenik meg. gyűjtőköre nem terjed ki az időszakosan megrendezett konferenciák, kiállítások, valamint a sorozatok leírására. A kötet az 1978. október 1–1979. október 1. között az OSZK-ba kötelespéldányként beérkezett kiadványokat regisztrálja, a teljes bibliográfiai leírású adatokat betűrendben közli. Szükség esetén hivatkozik az 1977–1979 között megjelent, az 1976-os és 1977-es anyagot tartalmazó előző kiadványra, számos utalással könnyíti meg a biztos tájékozódást, s valamennyi esetben feltűnteti az OSZK raktári jelzetét is. Az igen magas számú, 4002 időszaki kiadvány között szakközépiskolai évkönyv, számos idegen nyelvű Acta...-kötet, irodalmi, kulturális folyóirat, heti- és napilap, egyházi kiadású periodika, kiadói tájékoztató, gyári híradó, eseménynaptár és még sok egyéb műfajú kiadvány szerepel. A bibliográfia sajátos eszközeivel a szellemi életről kialakított képünket gazdagítja.

R. T. O.

Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban. Lelőhelyjegyzék. 3. 1978–1979. I–II.
Felelős szerkesztő Szilvássy Zoltánné. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1980. 1125 l. + LXXXVIII.

A kiadványsorozat a tudományos könyvtárak tájékoztatási, gyarapítási munkáját, valamint a könyvtárközi kölcsönzést segítő céllal született. A címben jelzett kiadványokat a budapesti Agrárgazdasági Kutató Intézettől kezdve a Petőfi Irodalmi Múzeumon, az esztergomi Keresztény Múzeumon át a Vízügyi Tervező Vállalatig és a szegedi József Attila Tudományegyetemig sokszáz intézményből gyűjtötte össze a szerkesztőség 1978-1979-ben. A szakfolyóiratok adatai mellett mindenütt feltünteti az olyan adatokat is, hogy a meglevő kiadványból az intézmények készítenek-e másolatot. A kötet nagyobbrészt természettudományos, alkalmazott tudományszakos kiadványokat tartalmaz, de megtalálhatók az összes fontos komparatisztikai, irodalomtudományi periodikák, valamint a külföldön megjelenő magyar nyelvű kulturális lapok is. A sokezernyi külföldi kiadványt használni akaró kutatók számára készült impozáns jegyzék azt bizonyítja, hogy a hazai kutatási eredményekben ma már tükröződhetnek a világ bármely pontján elért és közzétett tudományos munka eredményei is.

R. T. O.

Kutatási módszerek és irányzatok a társadalomtudományokban.
Szerkesztette Róna-Tas András. JATE, Szeged, 1978. 402 l.

A szegedi József Attila Tudományegyetem kiadásában megjelent tanulmánykötet az 1977-ben a bölcsészkaron tartott tudományos ülésszak anyagát gyűjtötte össze. Az alkotóműhellyé váló közösségben az előadók arra törekedtek, hogy minél több új módszerrel és kutatási irányzattal ismertessék meg az érdeklődőket. A dolgozatok között minden, a karon képviselt tudományág megtalálható, néhány közülük az interdiszciplinaritást szem előtt tartva több kutatási területhez is kapcsolható.

Vajda György Mihály az *Irodalomtudományi törekvések 1977* című dolgozatában az 1970 óta – akkor jelent meg ugyanis a tudomány XX. századi irányzatait összefoglaló kollektív tanulmánykötet – létrejött és alkalmazott újabb kutatási irányokról és módszerekről számol be.

Baranya Zsolt Csáth Géza: *Anyagyilkosság* című novelláját elemzi, benne a biografikus indításokat mutatva ki. *Bernáth Árpád* a *Narratív szövegek irodalmi magyarázatával* foglalkozik. *Csúri Károly* pedig az *Ismétlés, narrativika, interpretáció* kérdését tárgyalja. *Kanyó Zoltán A „materiális" és a „filozófiai" esztétikáról* értekezve Mihail Bahtyin *A szó esztétikája* című tanulmányával vitatkozik. Világirodalmi indíttatású *Masát András* és *Pál József* tanulmánya, az előbbi Strindberg *Ovädер* c. drámájával foglalkozik, az utóbbi Canova, Foscolo és Kazinczy műveiben hasonlítja össze a halál motívumát. *Szigeti Lajos* József Attila apa-verseit elemzi és bennük egy egész nemzedék „apahiányának" megszólaltatását mutatja ki.

A tanulmánykötet többi írása a nyelvészet, a történettudomány, a nyelvoktatás, a pszichológia és a pedagógia területéről számol be újabb eredményekről.

Németh S. Katalin

„Legyetek emlékezéssel hozzám".
Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Tudományos Ady-ülésszakán elhangzott előadások anyaga. Budapest, ELTE, 1977. [1980] 159 l.

Tolnai Gábor bevezetőjében Szenci Molnár Albert zsoltárainak Adyra gyakorolt hatásáról szól egy verskezdetre és tagoló versekből vett példákkal bizonyított összecsengésre hivatkozva.

Czine Mihály arról az irodalmunkban páratlanul zavartalan barátságról tartott előadást, s amelynek alapja a magyar nép szenvedélyes szeretete, sorsáért, jövőjéért való aggódása volt.

Németh G. Béla előadásának címe: *Expresszionisztikus jegyek Ady kései költészetében*. A szerző ezeket a jegyeket azokban a vonásokban leli fel, amelyek különösen *A halottak élén* c. kötetben jelentkeznek a szimbolista jellegzetességek mellett, illetve helyett: a „hirdető hangnem", a „kinyilvánító gesztus", a „kihívó attitűd", a drámaiság, a szabadvers. Ezek leggyakoribb előfordulása az Essaiás könyvének margójára c. ciklusban található. Itt nyilatkozik meg legjobban az expresszionistákéval rokon, de nem azonos s mindenképpen belső fejlődésű lelkiállapot: az emberi faj kikerülhetetlen tragikumának átélése és prófétikus kifejezéskényszere.

Ady nevével, költői irányával, műveiben megnyilvánuló politikai, világnézeti állásfoglalásával a múltban sokáig egybekapcsolódott a megkésettség, a túlhaladottság, a lezártság téves ítélete. *Király István A huszadik század költője* c. előadásában ezt cáfolja. Ady a szimbolizmusból egy „fokozott gondolatiságú" realizmusig jutott s nem egy megkésett magyar demokratikus forradalom viharmadara volt, hanem az imperializmus kora létproblémáinak kifejezője. Költészetének élményalapja jellegzetesen huszadik századi: az emberbüszkeség, felnőttség mellett a veszélyeztetettség érzése, elidegenedés, katasztrófatudat, nihil-érzet. Az Ady-mű súlypontjának tekintett kései líra a bizonyíték Ady „tragikus optimizmusára", amely számol a fejlődés ellentmondásosságával s a „mégis-morál"-lal helytálló felelős embert mutatja fel eszményképül.

Tarján Tamás A Mindegy átka című, egyik kevésbé ismert Ady-verset elemezte.

Nagy Péter a színikritikus Adyról értekezett. Ady színikritikusi és színházi újságírói tevékenysége a debreceni évekre és a nagyváradi évek elejére esik. E tevékenység jellemzői: inkább a műre mint a színpadi megvalósításra irányulás, csalhatatlan minőségérzék a darabok és a színészi teljesítmény megítélésében, a hamisságok leleplezése, a romantika elutasítása a modern drámairodalmi irányok (verizmus, naturalizmus) érvényesülése érdekében.

Fábián Pál Ady nyelvezetének egy fontos sajátosságát: metaforikus, jelentésszűrítő összetételeket vizsgálja, s azok néhány típusára, elemezhetőségük szempontjaira hívja fel a figyelmet. A költő nyelvi géniuszára oly jellemző összetételek (gyémánt-hó, mámor-gályák, Csönd-herceg stb.) nemcsak a versekben hatottak, de tömeges előfor-

dulásuknak köszönhető, hogy nyelvünk e szóalkotási módot végleg befogadta.

Voigt Vilmos előadásának címe: *Ady költészetének jellege – meghatározás-problémák.* A szerző azokat a külső és belső jellegzetességeket veszi számba, amelyekkel Ady irodalmi munkásságát a kortárs méltatásoktól a jelen irodalomtörténeti kutatásokig meghatározták. A külső meghatározás: „Ady XX. századi magyar lírikus" – egyöntetűnek tekinthető. A belső meghatározások egyike a társadalmi-ideológiai, a radikalizmus eszmekörének képviselőjétől az imperializmusellenes forradalmárig ível. Az esztétikai-poétikai meghatározásban nincs egységes álláspont (szimbolizmus, szecesszió, dekadencia, esztétizáló modernség, avantgard modernség). A szerző a szimbolizmust mint kategóriát szükségesnek tartja továbbra is a költő irányának meghatározására. Az egyén jellemzésére használt definíciók (vátesz-jelleg, küldetéstudat, individualizmus stb.) helyett a szerző Ady költészetének dialektikus voltát tartja leginkább meghatározónak.

Galántai József Ady háborúellenességének jellemzőit taglalja, megállapítva, hogy nem pacifizmusról van szó, hiszen a késői versekben is megtalálható a forradalomvárás.

Kiss István az Ady-művek Athenaeum-kiadásait tekinti át. Az Athenaeum az Ady-művek kizárólagos kiadója volt 1922-től az államosításig, s nemcsak a költő életében megjelent köteteket adta ki újra több kiadásban, hanem Földessy Gyula szöveggondozásával az összes versek, próza és novellaskötetek kiadására is vállalkozott. Az Ady-köteteknek páratlan sikerük volt.

Gyürey Vera az 1977. évi bölcsészkari felvételi vizsgákon készült írásbeli dolgozatokat nézte át s tanulmányában megállapította, hogy csak 10–15%-uk mentes a tárgyi tévedésektől és a szemléleti leegyszerűsítésektől. A tanulók Adyról való hiányos ismereteik okát főként a tankönyvek és a középiskolai oktatás hiányosságaiban látja.

Vitályos László

Lévay Endre: Terhes örökség.
Megélt élet. I. rész: Terhes örökség. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. 373 l.

A jugoszláviai magyar író önéletrajza irodalomtörténeti szempontból is érdekes. Lévay Endre ahhoz a nagy nemzedékhez tartozik, mely a vajdasági írás bölcsőjénél bábáskodott; megtörvén a közönyt, folyóiratokat alapított, olvasótábort toborzott, falukutató munkát végzett. Lévay egy korábbi munkájában – *Egy nemzedék elindul,* Életjel miniatűrök 26. Szabadka, 1974. – már beszámolt a „szabadkai fiatalok harcos éveiről", vagyis az 1931 és 1940 közti időszak irodalmi, kulturális, szociális és egyéb megmozdulásairól – mindez a szabadkai Híd létrehozásában csúcsosodott ki. Feltehetően nagy terjedelmű, több kötetre tervezett regényfolyamatának első része a gyermek eszmélésével indul, a befejezés az 1940-es évek forró hangulatát idézi. Bár érdekes, amit az író személyiségének kialakulásáról (család, iskolaévek stb.) mond, önéletírása ott válik az egyetemes magyar irodalomban és művelődésben is közérdekűvé, ahol a szabadkai Népkörből indult mozgalmat ismerteti az eseményekben résztvevő hitelességével. A Híd indulása előtti - alapozó – és utáni éveket számos portré (írók-irodalmárok: Laták István, Mayer Ottmár, Kek Zsigmond, Havas Károly; képzőművészek: Hangya

Bandi, Balázs G. Árpád, Farkas Béla; színészek: Garay Béla, Pataki László) teszi színesebbé.

Lévay módszere az *emlékezőé*; elsősorban a megélt életanyagot villantja föl, találkozásokat, összefonódásokat, jó ügy melletti szervezkedéseket emel ki az események sodrából s elemzi saját élménye és az újraolvasott cikkek, tanulmányok alapján. Megtudhatjuk, hogy az 1934-ben született Híd első három száma miképp készült egy szabadkai pincehelyiség nyomdájában – Kis József nyomdász és lapszervező, aki korábban maga is lapot indított (Őrtűz), volt a nyomda résztulajdonosa –, hogyan került a folyóirat Mayer Ottmár, vagyis a „mozgalom" kezébe, s a későbbiekben, meghallván a fasizálódó kor kihívását, miként lett népfrontivá (*Hídverés, Arccal a proletariátus felé* stb.).

Lévay Endre a vajdasági írás két háború közti eseményeinek taglalásakor szinte névsort olvas: lapok-folyóiratok (Híd, Kalangya, Napló), az egész társadalmat megmozgató események (*Ady-est, Béke-est*, 1937), a valahai szerkesztő és újságíró gondjai merülnek föl emlékezetében. Leltárában nagy szerepet kap a megőrzés, illetve a tanulságok tovább adása, az íróban még mindig ott a „szervezői", népművelői hajlam. De minden „kis" és „nagy" esemény történetbe, olykor az élmény visszaadását segítő anekdotába van ágyazva. Lévay számára nem csupán a megtörténtek fölidézése a fontos, hanem a megjelenítés miképtje is: a történet a fölidézett, eseményekben résztvevő alakok arcképcsarnokával teljes. A valóságot vagy a vélt valóságot megörökítő író ezekben az apró részletekben remekel. Mindmáig fáj neki, hogy Szirmai Károly nem biztatta szociográfiájának folytatására, hogy a vágyott, népfrontos időszak csak oly későn jött el. Derűvel nyugtázva viszont: nagy korszak tanúja volt, s a legnagyobbat: mozgolódásaikban (később: mozgalmaikban) egyetemessé tudták tenni a provinciát.

Noha a Híd-kutatók, főképp a jugoszláviai irodalomtörténészek és bibliográfusok jóvoltából, elég előrehaladott állapotban van, Lévay Endre *Terhes öröksége* mégis számos adalékkal járul hozzá a jugoszláviai magyar művelődés összképéhez. Elsősorban azzal, hogy nem csak az irodalmat tünteti ki figyelmével.

Az önéletírást számtalan dokumentum (levél, cikk- és tanulmány-részlet, jegyzőkönyvi adalék stb.) egészíti ki.

Szakolczay Lajos

Lukács György: A drámairás főbb irányai a múlt század utolsó negyedében.
Sajtó alá rendezte: Lendvai L. Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 275 l.

Lukács Györgynek ez a műve a Lukács Archívum és Könyvtár kiadványa a filozófus hagyatékából. A kötet az első darabja annak a sorozatnak, melyben Lukács hátramaradt kéziratait, dokumentumait teszik azokat közzé, amelyek az olvasók és a kutatók érdeklődésére valamilyen szempontból számot tarthatnak. A sorozatszerkesztőnek, egyben az Archívum vezetőjének, Sziklai Lászlónak szavaival, a sorozat „Alapvető célja, hogy elősegítse a lukácsi életmű teljesebb megismerését, mélyrehatóbb, tudományos elemzését". Ugyanő jegyzi meg *Előszavában*, hogy mivel „a Lukács-filológiának és -textológiának nincsenek hagyományai", a sorozat elsősorban „*szövegközlő*, do-

kumentatív jellegű". Az alapcélon túl a sorozatszerkesztő és a mindenkori válogatók, illetve sajtó alá rendezők szándéka „Lukács ismeretlen írásainak, fennmaradt könyveinek *teljes, eredeti nyelven és formában való hiteles kiadása*".

A sorozat erényeivel és hibáival együtt is hézagpótlónak számít; különösen megnő az értéke, ha figyelembe vesszük, hogy a Magvető Kiadó Lukács György Összes Művei című életmű-sorozata nyilvánvalóan nem lehet tekintettel kézirattöredékek, „papírdarabok" stb. kiadására. (Ennek némileg ellentmond ugyan, s – bár egyik sorozat kiadói tervezetét sem ismerjük – a felesleges átfedések veszélyét is felidézi, hogy éppen a Magvető sorozatában jelent meg nemrégiben Lukács György levelezése 1902–1917 között.) Az Archívum sorozata – a mélyebb érdeklődésű olvasók mellett – elsősorban a kutatók számára készül, akiknek így könnyebben áll majd rendelkezésükre sok alapvető Lukács-anyag. Ezt látszik az is alátámasztani, hogy az Archívum egyrészt megad a kiadványban minden fontos részadatot a kéziratokkal kapcsolatban (pl. stiláris jvítások, korábbi és későbbi szövegvariánsok jelölése, húzások, betoldások stb.), másrészt, ha az adott mű, kézirat nem magyar nyelven íródott, akkor az eredeti nyelven közli, tehát lehetővé teszi az eredeti és a fordítás összehasonlítását, utóbbi ellenőrzését stb., s mivel Lukács szövegeinek nagy része németül íródott, ennek jelentősége sem csekély.

Lukácsnak *A drámairás főbb irányai...* című műve a Kisfaludy Társaság 1907-re másodszor meghirdetett pályázatára készült, melyet meg is nyert. (A részletesebb keletkezéstörténetről Lendvai L. Ferenc, a kötet sajtó alá rendezőjének *Bevezetése* tájékoztat.) A művet Lukács gyakorlatilag Berlinben, magyar nyelven írja meg, ahol egyetemi tanulmányokat folytat. S itt írja majd meg 1909. december 10-én azt az előszót is, melyet a pályamunka átdolgozott és 1911-ben két kötetben, *A modern dráma fejlődésének története* címmel megjelent változata elé illeszt. Mert *A drámairás főbb irányai...*, ha eléggé terjedelmes és alapos munka is, valójában vázlat. Itt kell megjegyeznünk, hogy Lendvai L. Ferenc *Bevezetés*ének indító szavai némileg megtévesztőek. Ugyanis szó szerint Lendvai L. a kötetet úgy aposztrofálja, mintha abban *A modern dráma...* kéziratát tenné közzé, s mintha *ez* a mű nyerte volna a pályázatot. Azért félrevezető, ez, mert a kötet alapja nyilvánvalóan *A drámairás főbb irányai...* s ennek kéziratához fűzött kiegészítéseket Lukács, melyből aztán megszületett *A modern dráma...* Egészen pontosan tehát a kötetben *két* – mégha olyannyira *hasonló* – mű eredeti szövegét olvashatjuk, illetve annak töredékét, mert sajnos, a kézirat (pontosabban gépirat) nagyobb része elveszett. Az azonban ebből a töredékből is világosan kiderül, hogy Lukács az alapszöveget jelentősen átdolgozta, annak ellenére, hogy a könyvalakú kiadás előszavában sietett megjegyezni: „könyvem fő elvei már a pályázat alkalmával ugyanezek voltak".

Az eredeti munka, mely összesen 326 lapból állt, nagyobb részben eltűnt, s gyakorlatilag csak a *Bevezetés*, az I. fejezet (Történelmi előzmények. 1. Hebbel és a modern tragédia. 2. Az iránydráma) és a II. fejezet (Ibsen Henrik. 3. Ibsen fejlődése. 4. Ibsen helye a modern dráma fejlődésében), valamint a *Bibliographia* és a *Chronologiai tábla* maradt meg. Ezekből is hiányzik azonban néhány lap. A szintén megmaradt *Tartalom* jegyzékéből is látható, hogy ez csak a kisebb része a tanulmánynak. Jelen kötet beosztása egyébként az előzőek értelmében alakul. Ehhez csatlakozik a szerkesztés megnevezésében a *Függelék*, mely Lukácsnak az eredeti kéziratba beillesztett, már a későbbi, *A modern dráma...* szövegeit tartalmazó kéziratlapokat és följegyzéseket fog-

lalja magába. Ez utóbbiak, noha „csak" betétek – terjedelmükben majdnem azonosak az előző, eredeti fejezetekkel. Ez is jelzi, hogy Lukács milyen alaposan átdolgozta a pályamunkát. A szerkesztés is azért választotta a Függelékben való közlését a kiegészítéseknek, mert azok szétfeszítik az eredeti kereteket. Ezzel az elvvel egyet is értünk. A további közlési módokkal már kevésbé. A könyv „első részében" ugyanis, ahol egyértelműen az alap *A drámaírás főbb irányai...* szövege, a sajtó alá rendező közli Lukács javításait, kisebb betoldásait, illetve elhagyásait is. Így az eredetit mintegy már átdolgozott formájában kapjuk. Persze, az igen bonyolult, az olvasást eléggé megnehezítő jelző-apparátus mindig egyértelművé teszi, hogy a szövegben mi volt az eredeti, mi a későbbi stiláris javítás vagy betoldás, vagy pedig mi maradt ki a végső változatból.

Nincs itt terünk alaposan és részletesen taglalni a két szöveg viszonyát, sem a változások tartalmi oldalát vizsgálni. Az eredetihez képest Lukács *A modern dráma...* előszavában így ír erről: „Csak a történelmi és szociológiai keretek bővültek ki, és a formaanalízis lett erősen elmélyítve. Egészen új a könyvben csak a III. fejezet", – majd megjegyzi még, hogy változtatott az I., II., X.,XII., XIII. és XIV. fejezeteken is. Az „új fejezet", a III., jellemzően Lukács műveltségére, de még inkább gondolatkörére, *A német classzikus drámá*ról szól, s ugyancsak jellemzően, terjedelmes kéziratbetét egészíti ki a Hebbelről írottakat; egészen természetesnek érezzük, hogy az Ibsen-fejezet is jelentősen bővül. Ezen kívül még egy kéziratbetét maradt fenn, *A francia iránydráma* fejezet bővítéseként. Mindezek alapján egyrészt betekintést nyerhetünk a magyar filozófiatörténet legnagyobb alakjának „műhelymunkájába". Másrészt, a két szöveg összehasonlítása a fiatal Lukács gondolkodásmechanizmusára és eszmerendszerének „fejlődésére" is éles fényt vet. Az ifjú Lukács döntően kantiánus korszakát két oldalra szokás választani: egy esztétizáló (*A lélek és a formák*) és egy erősebben szociologizáló részre. Ez utóbbira példa a Drámakönyv. Láttuk, Lukács maga is ezt hangsúlyozta a végső változatban. Mégis fontosabbnak érezzük azt a változást, mely a fiatal Lukács tragikus tudatára, a világhoz való tragikus viszonyára utal. A Hebbel-, Ibsen-bővítések egyik jelentősége éppen e tragikus életérzés felerősítésében, kontúrozottságában és részletesebb kifejtésében keresendő. *A drámaírás főbb irányai a múlt század utolsó negyedében* így, egyebek mellett, arról is meggyőzheti olvasóját, hogy a Drámakönyv egyáltalán nem áll messze az esszéktől, s hogy írójuknak eszmerendszere, ebben a korszakban, mennyire egy tömbből faragott.

Dérczy Péter

Lukács György élete képekben és dokumentumokban.
Összeállította: Fekete Éva és Karádi Éva. (Megjelent magyar, angol, francia és német nyelven.) Corvina Kiadó, Budapest, 1980. 265 l.

A szép kiállítású könyv bibliográfiának is használható. A filozófus életének legfontosabb mozzanatait követi nyomon képek és szövegek segítségével, érzékeltetve a kort s a miliőt is.

Az első rész Lukács pályakezdésének dokumentumaiból válogat a századfordulótól 1918-ig. Megismerjük a családot, barátokat, szerelmeket, tanítókat és kortársakat.

Talán a monarchia mindennapjainak tényei hiányoznak leginkább, az a közeg, amelyből Lukács is kinőtt. Sokkal gazdagabb a 18-19 viharos, életét alapvetően megváltoztató napjainak emlékeit egybegyűjtő második rész. A bécsi, berlini és moszkvai emigráció éveiből különösen az utóbbi anyaga tartalmas; érzékelteti a szovjet fővárosban élő filozófus viszonylagos elzártságát.

A könyv másik, kisebb hányada a hazatérést követő évek emlékeiből mutat be néhányat. Megismerjük Lukács György részvételét a koalíciós idők szellemi életének alakításában, majd kiszorulását a politikából, a tudományos munka korszakát, a szintézisek éveit.

A kötet szöveges részei időnként érdekesebbek, mint a képanyag. Számos, magyarul még publikálatlan adalékot is tartalmaz a könyv. Segítségükkel az összeállítók képesek voltak megrajzolni Lukács György bonyolult pályájának legfontosabb vonalait, természetesen a filozófusi életművet a legkevésbé. Kár, hogy néhány közismert mozzanatot elhagytak, így Lukács pedagógusi munkásságát is.

Katona Imre József

Imre Madách: La tragedie dell'uomo.
A cura di Guglielmo Capacchi. Quaderni italo–ungheresi n. 8, Parma, 1980. 175 l.

Az olasz–magyar füzetek 8. száma Madách Imre: *Az ember tragédiája* című művének rövidített, színpadi előadásra is alkalmas, nyelvezetében mai és szcenikailag hiteles fordítása.

Madách alkotása két alkalommal is közel állt ahhoz, hogy olasz színház felvegye előadásra szánt darabjai közé, de ez sajnos a mai napig nem valósult meg.

A fordítás, az előszó és a színpadra alkalmazás Guglielmo Capacchi munkája, aki könyve első részében rövid áttekintést ad Madách életéről, a mű keletkezéséről, visszhangjáról.

A Madách-életrajz után következik a Tragédia tartalmának ismertetése, majd a szereplők (Éva, Ádám, Lucifer és a nép) elemzése. Éva alakjának tárgyalásakor kiemeli, hogy Madách Évája az örök nő, s nagy veszteség lett volna a világirodalomnak is, ha Arany, akihez Madách tanácsért és segítségért fordult, nem ismeri fel a mű értékeit. Az alakok értelmezéséből kiderül, hogy Capacchi gondosan áttanulmányozta a Madách művével foglalkozó szakirodalmat. Megvédi Madách Luciferét. Néhány kritikus már a Tragédia első előadásaitól kezdve Luciferben látta a darab gyenge pontját. De Lucifer nem a középkori sacre rappresentazione-k kísértő démona, s nem is Goethe gonosz Mefisztója, hanem (s ez Madách művészetének érdeme) a hideg józanság szimbóluma.

Ezután következik a *Drámai kontraszt határai: az ember és a tömeg* c. fejezet, abból kiindulva, hogy minden rendező másként értelmezte és másképp játszatta el a Tragédiát.

Az ember tragédiája és Goethe Faustja azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy utánzat-e a Tragédia vagy sem. A Tragédiát már 1865-ben lefordították németre, első kritikusai németek voltak, amire gyorsan következett a magyar visszhang. A probléma csak az, hogy a magyarok még századunkban is a német nézőpontból elemzik, írja Capacchi,

s megállapítja, hogy valóban vannak hasonlóságok, de ezek semmit sem vonnak le értékéből.

A fő különbség a két mű között: Faust a saját életét éli, Ádám az emberiség egész történetét éli át; Goethénél az egyén lelki fejlődése a probléma, Madáchnál az emberiség fejlődése.

Az utolsó fejezet A Tragédia és olaszországi színpadra állításának tervei után a Tragédiával foglalkozó jelentősebb olasz írások és néhány magyar segédkönyv felsorolása következik. Ezzel zárul a bevezetés és következik maga a mű, *Fáy Dezső* fametszeteivel, melyek az 1936-os milánói kiadást is illusztrálták.

Török Sára

Madár Lajos: Magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények. D–E.
Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1980. 141–285. l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei F. sorozat 3–4.)

A bibliográfia második kötete szerkezetében, gyűjtőkörében folytatása a már megjelent első résznek. A gyűjtés határai: 1712–1979. Betűrendben felsorolja azokat az albumokat, antológiákat, emlékkönyveket, műsorfüzeteket, leveleket, vallomásokat stb. tartalmazó vegyes tartalmú kiadványokat, melyek magyarul jelentek meg, s elsősorban magyar szerzők műveit foglalják magukba. A kötetben megtalálhatjuk a többszerzős irodalomtörténeti tanulmánygyűjtemények jegyzékét is. A bibliográfia nem szelektív, tematikai, időrendi bontást sem alkalmaz. A feltárt kiadványok nem periodikus jellegűek, a három vagy ennél több kötetet megért évkönyvek már nem szerepelnek az anyagban.

Egy-egy tétel címleírását annotáció egészíti ki, ebben a kiadványok szerzőit, közreműködőinek nevét közlik. A második kötethez is csak ideiglenes időrendi mutató készült.

Stauder Mária

Major Ottó: Értelem és szenvedély.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 411 l.

Major Ottó újabb tanulmánykötete is tematikai gazdagságával vonja magára a figyelmet. Érzékletes portrét rajzol politikusról, költőről, festőről, előadóművészről, beszámol fotókiállításról és emlékmúzeum megnyitásáról. Színikritikái két évad előadásairól nyújtanak az aktualitáson túl, évek múlva is maradandó élményt (1974–75 és 1975–76-os évad). Írásai alig pár lap terjedelműek, az alkalom, az újságírói feladat szülte nagy részüket, mégis érdemes volt kötetbe gyűjteni őket, hogy a szerző tanulmányírói portréját is árnyaltabbá tegyék.

Több írásban foglalkozik Károlyi Mihállyal, Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Szabó Ervinnel; ír Lengyel Józsefről, Illés Endréről, Németh Lászlóról.

A kötetet beszélgetések csokra zárja, ahol a szerző riportalanyként és riporterként is szerepel. A legérdekesebb közülük *A Károlyi-szfinx* című, 1978-ban Mesterházi Lajossal készített interjú, amely két író egyenrangú beszélgetése irodalomról, történelemről, politikáról.

Németh S. Katalin

Magyar, Arnold O. F. M.: 340 Jahre Franziskaner in Güssing (1638–1978). Güssing, 1980. (Selbstverlag, Franziskanerkloster. Herstellung: Prugg Verlag. Eisenstadt.)

Magyar Arnold neve nem ismeretlen a magyar középkor és a régi magyar irodalomtörténet kutatói előtt. Az utolsó másfél évtizedben jelent meg a *Jókai-kódex*ről és *Igali Fábián* mariánus ferences tartományfőnök XV. századi reformjáról szóló dolgozata (Archivum Franciscanum Historicum, 1969: 662–677. és 1971: 71–122.), továbbá a középkori Németújvár művelődéstörténeti múltjáról írt monográfiája (Graz, 1976). Mostani könyvében Németújvár, mai nevén Güssing, az ausztriai Burgenland legjelentősebb történelmi városa ferences kolostorának három és fél évszázados történetét mutatja be.

Bevezetőjében a szerző részletesen leírja a munkájához használt levéltári forrásokat, összefoglalja Németújvár és földesurainak, a Batthyány családnak történetét, vázolja a ferences rend múltját, belső felépítését, szervezetét és a hazai ferenceseknek, főként a Mariánus- és a Kapisztrán-rendtartománynak történetét a középkortól a legújabb időkig. Az egykor virágzó németújvári középkori domonkos kolostort 1510-ben az ágostonos remeték vették át. A mohácsi vész után szétszéledt szerzetesek üres hajlékában az 1576 után lutheri reformációra tért földesúr, a neves humanista Batthyány Boldizsár protestáns iskolát létesített. Az ország történetének viharos hullámai, 1605-ben a Bocskay-, 1621-ben pedig a Bethlen-féle háborús megmozdulások itt is éreztették hatásukat. Az ellenreformáció kezdetén kísérlet történt a jezsuiták, majd a domonkosok letelepítésére, végül is a katolikus egyházba visszatért Batthyány Ádám 1638-ban az ősi középkori kolostort a ferencesek magyarországi Mariánus-provinciájának adta.

A könyv következő része, amely a krónikák, írásos források nyomán a kolostor és a templom építéstörténetét foglalja össze, művészettörténeti szempontból jelentős. Az ötödik fejezetben a kolostor belső életének, a ferences spiritualitásnak megvalósítását ismerjük meg. Ennek során a belső rendi reformokra irányuló törekvésekről, a ferenceseknek a városra, környező falvakra gyakorolt szellemi hatásáról, a kisugárzási körben élő jámbor remeték történetéről, a nemzeti-nemzetiségi kérdés számszerű adatairól, a jozefinizmus következményeiről kap részletes képet az olvasó. A hatodik fejezet a plébánián és filiák belső életét, a hetedik a kolostor javára tett alapítványok történetét foglalja össze.

Ha egy pillantást vetünk a könyvben található, a Batthyány-birtokokat és a németújvári ferencesek lelkipásztori működésének földrajzi kisugárzását mutató két térképvázlatra (14. és 160. lap), előttünk áll a németújvári franciskánusok szellemi-lelki

tevékenységének területe: három plébánia, a hozzájuk tartozó tizenhárom leányegyház (filia) és néhány kapellánia, amelyek 1777-ig a győri, utána az újonnan alapított szombathelyi püspökség felügyelete alá tartoztak. Mindez a birtokrendszer közepén, jórészt német és horvát, kisebb részben magyar anyanyelvű hívek között. A nemzetiségi összetétel aránya a kolostor tagjainak anyanyelvében is hasonló arányban mutatkozott. Magyar Arnold a források gondos idézésével értékes, jó tájékoztatót ad a további művészet- és egyháztörténeti vizsgálódásokhoz, és a szociográfiai felmérésekben e területen kutatók számára a jövőben hasznos indítással szolgál. Szempontjai szerint a Batthyány-birtoknak ma Magyarországra eső őrségi falvaiban a németújvári ferencesek évszázados hatását vallási szokásokban, a szakrális néprajz területén (ünnepek, búcsúk, missziók) bizonyára eredményesen lehetne tovább nyomozni.

A művelődéstörténet, azon belül is a könyv- és könyvtártörténet kutatói számára Magyar Arnold művének legizgalmasabb részét talán a nyolcadik, a könyvtárról szóló fejezet jelenti. Mert ha a kolostor puszta falai is már a múltról, történelemről, egyháztörténetről vallanak, az ott őrzött könyvekről még inkább elmondhatjuk, hogy a sok vihart ért ország, nép kultúráját őrzik dióhéjban. Példaként említhetjük a kódexek közül a híres *Németújvári Misszálét* a XIII. századból, amely a hazai könyvdíszítés, a liturgia- és zenetörténet egyik legjelentősebb középkori emléke. A késő humanista és reformációs művelődéstörténetet Batthyány Boldizsár 350 könyve, Beythe István és András prédikátorok 340, más protestáns lelkipásztor és tanító 600 könyve, a ferences kultúrát 2200 mű képviseli e gyűjteményben. A szerzőt, aki hosszú időn át a németújvári levéltár és könyvtár őre volt, az anyag bemutatása során közölt bibliográfiáért, a gyűjteményre vonatkozó sok gyakorlati tudnivalóért – így a ritkaságokról készült mikrofilmekre, vagy a kutatóknak folyamatban levő munkáira vonatkozó adataiért – külön is köszönet illeti.

Holl Béla

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977.
Szerkesztette Németh S.Katalin. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1980. 375 l.

Másodízben jelenik meg ebben a formában az irodalomra és irodalomtudományra vonatkozó bibliográfiai adatok gyűjteménye. A kutatók számára bebizonyosodott, hogy a tudományos tájékoztatás céljait kitűnően szolgálja; a széles gyűjtési kör, a megvalósult érdemi teljesség (kizárólag a magyar irodalomtudományi jelentőségű, külföldi kiadású, idegen nyelvű könyvek nem szerepelnek), a jól követhető szakrend, a bő címleírás, a rövid annotáció, a kötet kielégítő mutatói, jegyzékei, a megbízhatóság ugyanolyan érdemei ennek a kötetnek is, mint az előző évinek. 230 hazai és 33 külföldi magyar periodika mellett csaknem 100 Magyarországon és 20 külföldön megjelent tanulmánykötet adatait dolgozza fel ez a gyűjtemény, amelynek öt fejezete az MTA Irodalomtudományi Intézetében készülő *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* című sorozat szakrendszerét némi bővítéssel, több alcímmel, több részre tagoltabban követi. A függelék az egyetemes irodalomtudomány bibliográfiáját is közli 1977-re vonatkozóan, magyar szerzők munkáinak alapján. A kötetben való gyors tájékozódást részletes

tartalomjegyzék, igen pontos névmutató, valamint a tipográfiai kiemelések szellemes és következetes használata könnyíti meg.

R. T. O.

Magyar könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. VII. Magyar Irodalom.
Szerkesztette: Komjáthy Miklósné. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1980. 647 l.

Az Országos Széchényi Könyvtár a retrospektív nemzeti bibliográfia keretében 7 kötetben adja ki a nehezen hozzáférhető, hasonló alapossággal eddig nem gyűjtött, valamennyi megjelent forrást feldolgozó magyar könyvészeti anyagot. A 10 évre tervezett sorozat első kézzel fogható, a kutatók által is használható eredménye a magyar irodalom szakot feldolgozó, nagy érdeklődésre számot tartó kötet. A szerkesztés elveiről, a feldolgozás menetéről alapos elemzés olvasható az *OSZK Évkönyv 1978* című kiadványban a VII. kötetet szerkesztő Komjáthy Miklósnétól. Ebből a tanulmányból pontosan kirajzolódik az az óriási energiát, kitartást, pontosságot igénylő munka, amely hamarosan a tudományos kutatás, az általános kulturális élet nélkülözhetetlen részévé válik. Valamennyi kötet megjelenése után végül kétkötetes betűrendes mutató is készül. A Magyar irodalom című kötetről a recenzens is csak a legnagyobb szakmai elismerés hangján írhat, ez az alapmunka a nemzeti könyvészet egyik fehér foltját számolja fel. Talán kevés bibliográfiai munkára illik az „izgalmas" jelző, de erre a kötetre minden használója ezt mondhatja majd. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás szerint csoportosított anyag az irodalomtudomány, a verses műfajok, drámai műfajok, regények, elbeszélések, szerzői gyűjtemények, ifjúsági irodalom címszavak alatt leltározza az 1921–1944. években Magyarországon nyomtatott könyveket. A több szakcsoporthoz, tudományághoz sorolható művek mellett rövid utalás található a teljes címleírás lelőhelyére. Lehetőség szerint hivatkozik a bibliográfia az 1921 előtti kiadásokra is. Utalások készültek az egybenyomtatott művekről és a jelentős függelékekről is, s az adatok mellett ott áll az OSZK állományában levő művek raktári jelzete is, ennek gyakorlati hasznát is hálásan tapasztalják majd a kutatók. Tárgymutató ugyan nem készült ehhez a kötethez, mégis könnyen lehet tájékozódni benne a szakcsoportok alapján, s a tipográfiai változatok, kiemelések jóvoltából. Egy példa a bibliográfia kutatók számára értékes segítségének illusztrálására: a verses műfajok Gyűjtemények alcíme alatt valamennyi antológia együtt található s az antológiák valamennyi szerzőjét és műfaját is pontosan felsorolják a címleírások, olyan információkat közölve ezzel, melyek eddig sokszor egyáltalán nem voltak beszerezhetők, vagy hosszadalmas utánjárást igényeltek. Műfajtörténeti áttekintéseket is lényegesen könnyebb lesz ezután készíteni erről a korszakról, de ez csak egy szempont azok közül, amelyek inspirálni, segíteni fogják a gyűjtemény forgatóit. A kötet egyes részei szinte irodalomtörténeti kézikönyv-fejezetként is olvashatók; a szerzők, nyomdák, kiadók, szerkesztők adataiból a feldolgozott mozgalmas huszonhárom év gazdag és megúnhatatlan kaleidoszkópja áll össze. Budapest, Kolozsvár, Szeghalom, Esztergom és még sok hely, ahol a kiadványok készültek,

az irodalmi társaságok, kiadók, kiadás-változatok, sorozatok neve – mind-mind az ismereteket elmélyítő, alátámasztó, új összefüggések keresésére biztató, ötletadó adathalmazként tárulnak elénk, egyformán segítve például a népi irodalom, a szocialista irodalom, a műfajkutatás vagy bármilyen szakterület határon belüli és kívüli kutatóit, könyvtári tájékoztató szolgálati munkatársakat.

R. Takács Olga

Magyar könyvészet 1974. A Magyarországon megjelent könyvek és térképek szakosított címjegyzéke.
Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
1. kötet: Szakrendi rész. (Felelős szerkesztő Rajos Ferencné.) 1980. XII + 775 l.
2. kötet: Mutatók. (Felelős szerkesztő Rajos Ferencné.) 1980. 776–1154 l.

A két terjedelmes kötet a Magyar Nemzeti Bibliográfia 1974. évi füzeteit egyesíti, az OSZK-nak beküldött kötelespéldányok alapján regisztrálja a Magyarországon megjelenő könyveket, brosúrákat, szöveges hanglemezeket, térképeket és atlaszokat (a tankönyvek, különlenyomatok, kisnyomtatványok, egyetemi jegyzetek nem tartoznak a bibliográfia gyűjtőkörébe). A tételeket ETO-rendszerben, 350 szakcsoportban és azokon belül betűrendben közli, a rokon szakcsoportokat egymással kölcsönösen általános utalók kapcsolják össze. A pontos címleírásokat szükség esetén különféle – előzményre, kivonatokra stb.-re vonatkozó – megjegyzések egészítik ki. A második kötet a betűrendes mutatón kívül sorozat- és tárgymutatót is tartalmaz. Fontos megjegyezni róla, hogy – néhány más bibliográfiától eltérően – az antológiákban szereplő műveknek nemcsak szerzőjét, hanem címét is feltünteti, kongresszusok, tárgyalások anyagánál és szépirodalmi gyűjteményeknél egyaránt.

R. T. O.

Magyar Mérleg II.
Szerkesztette: Saáry Éva. Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre. Zürich, 1980. 202 l.

Az 1979-ben, Luganoban rendezett tanulmányi napok előadásainak anyagából állította össze a szerkesztő Saáry Éva a tanulmánykötet, mely a szerkesztői bevezető után – sorrendben – Csernohorszky Vilmos, Gosztonyi Péter, Novák Mária, Dénes Tibor, Kabdebó Tamás, Ferdinandy Mihály és Borbándi Gyula írását adja közre. Eszmetörténeti, historiográfiai tárgyú tanulmány mellett olvashatunk beszámolót az ausztráliai magyar kulturális életről, a magyar emigráció lírájáról, a nyugati magyar szépprózа műfaji kategóriáiról, három nyugaton élő magyar történetíró munkásságáról és az amerikai magyar irodalom intézményeiről. Vagyis abból szerteágazóan nagy témakörből, melyet a kötet alcíme így ad meg: „nyugati magyar kulturális élet a II. világháború után (1945-1979)".

Az érdeklődési körünkbe vágó három irodalmi tárgyú tanulmány szerzője másmás módszerrel dolgozza fel választott témáját. Dénes Tibor *A múltból a holnapba – a honból az otthonba* című esszéje a költészettel foglalkozik, négy antológia – a *Tíz év* (1956), *Füveskert* (1957), *Kilenc költő* (1969) és az *Új égtájak* (1969) – köré csoportosítva mondanivalóját. Méltatja a szerkesztők, Csiky Ágnes Mária, Tollas Tibor, Szabó Zoltán, Juhász Vilmos és Gömöri György érdemeit, de nem hallgatja el kritikai észrevételeit sem. Meg sem kísérli, hogy felvázolja a nyugati magyar költészet poétikai tipológiáját, ehelyett személyes hangon olvasói élményeiről számol be, s ezt a szellemes tájékoztatást kapcsolja össze értékelő megállapításokkal. Tizenöt költőt tárgyal részletesebben, Határ Győzőtől Gömöri Györgyig, Faludy Györgytől Thinsz Gézáig, méltatásait két ízben töri meg nagyon éles kritikai elutasítás – Fáy Ferencről és Kemenes Géfin Lászlóról szólva – és Papp Tibor líráját elemezve sző az elismerés szavai közé fenntartásait jelző észrevételeket. Kabdebó Tamás *A nyugati magyar szépprózа műfaji kategóriái* című tanulmánya címével is jelzi, hogy a szerző, ha mégoly röviden is, a tárgy rendszeres áttekintésére vállalkozott. A nyugati magyar prózaíró nehézségeinek és heyzeti előnyének ecsetelése után elemzési, módszertani modelljét ismerteti, melynek legbelső körében az élményanyag helyezkedik el, ezt övezi a regény és novella műfaja, majd a külső körben a kritika és az esszé különféle fajtái kapcsolódnak a szorosan vett irodalomhoz. Ezeken az övezeteken kívül találhatók azok a tárgykörök és diszciplínák, melyek „összeköttetést tarthatnak a szépprózával, holott ez létjogosultságuknak nem feltétele". Kabdebó Tamás ide sorolja az irodalomtörténetet, a történettudományt, filozófiát, sport- és politikai újságírást, a retorikát, teológiát, igehirdetést; példaként említve Hanák Tibor filozófiai tárgyú, Bogyay Tamás, Gosztonyi Péter, Ferdinandy Mihály történetírói munkáit, Czigány Lóránt, Fáj Attila, Karátson Endre, Kibédi Varga Sándor irodalomtörténeti műveit, Gábor Áron regény formájú politikai újságírását, Csernohorszky Vilmos retorikáját, Szépfalusi István és Trombitás Dezső protestáns igehirdetését, Békés Gellért és Szabó Ferenc katolikus teológiai működését. A kritikai irodalom válfajai közül a kritikai esszét, a könyvkritikát és az irodalmi igényű társadalomkritikát említi, mindegyiket nevekkel, példákkal szemlélteti – Albert Páltól Szabó Zoltánig, a „legnagyobb magyar esszéista" jelzővel Cs. Szabó Lászlót tünteti ki. A szűkebben vett szépprózának mindössze néhány lapot szentel, a tanulmány befejező részében jelzi csupán, hogy Márai Sándor, Lénárd Sándor, Újváry Sándor, Szász Béla, Kovács Imre, Domahidy András, Monoszlóy Dezső, Karátson Endre, Ferdinandy György és Határ Győző műveit tekinti figyelemre méltónak.

Pontosan azt adja, amit ígér Borbándi Gyula *Az amerikai magyar irodalom intézményei* című tanulmánya, melyet a szerző szerényen csupán „egy vázlat vázlatá"-nak nevez. Valójában tömör, lényegre tapintó összefoglalás, kiegészíti azt az 1975-ben közölt áttekintést, amelyet Borbándi a nyugat-európai magyar irodalom intézményrendszeréről készített. A tanulmányban pontos adatok sorakoznak arról, hány magyar író él Amerikában, mennyire tehető a magyar egyetemi tanárok, kutatók, előadók, könyvtárosok száma. Külön foglalkozik a magyar nyelvű folyóiratokkal és hírlapokkal, a kiadókkal, az írói körökkel és az értelmiségi szervezetekkel. A nyugat-európai és az amerikai magyar irodalmi életet összevetve, végül azt állapítja meg, hogy „a nyugat-európai mintha jobban alkalmazkodnék az írók igényeihez és várakozásaihoz azzal, hogy igénybe veszi közreműködésüket, lehetőséget ad az írók és olvasók közötti kapcsolatok elő-

mozdítására, a művelődési tevékenység közvetlen részesévé teszi őket. [...] Amerikában viszont mintha elevenebb lenne a nyugaton élő és alkotó írók munkái iránti érdeklődés, viszonylag nagyobb számban fogynak a könyvek és folyóiratok..."

B. M.

Magyar Nemzet 1938. augusztus 25.–1944. március 22. Repertórium (1938–1939). Összeállította Kendéné Palágyi Erzsébet. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1980. 391 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. Napilapok repertóriumai)

Kendéné Palágyi Erzsébet, több hasznos könyvészeti munka érdemes szerzője ezúttal egy új repertóriumsorozat első, kísérleti darabját készítette el. Vállalkozása úttörő és dicsérendő, de egyben fölöttébb vakmerő is, hisz egy *napilap* repertóriumát szerkesztette meg, márpedig – a könyvtáros szakma hagyományos véleménye szerint – „napilapot repertorizálni nem lehet". A napilapok gazdag és sokrétű anyagát egy repertóriumba beleszorítani lehetetlen. Érthető hát, hogy Kendéné Palágyi Erzsébet, kiváló s tapasztalt bibliográfus, nem hagyományos („klasszikus") repertóriumot állított összse. Időben is, tartalmilag is erősen leszűkítette összeállítása anyagát – a teljes anyag fölmérése, rendszerezése számára is lehetetlennek tetszhetett. Így kötetébe nem egészen másfél év erősen szelektált cikk (ill. cikkszerű) anyaga került csak be. Ismeretes, hogy egy napilap (legyen az bármily szerény lapocska) sokféle, roppant heterogén írásos anyagot tartalmaz; a vezércikktől a riporton, tudósításon át a rövid hírekig, reklámig, vagy éppen apróhirdetésig sok minden alkot egy-egy lapszámot. Ezek – más-más nézőpontból – de valamiképpen mind érdekesek lehetnek a kutatók számára. A repertóriumnak tehát, elvileg, ezeket mind repertorizálnia kellene. Kendéné döntése, hogy tudniillik ennek az anyagnak mennyiségileg nagy részéről lemond s csak a cikkszerű (mondhatnánk a hagyományos folyóirat-szövegekhez hasonlító) szövegeket regisztrálja, éppen ezért öncsonkító eljárás. Követ azonban ezért csak az vethet rá, aki maga meg tudja oldani a napilap-repertorizálás mindmáig megoldatlan problémáját. Az a metódus, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai műhelye e kötettel létrehozott, kétségkívül nem a legtökéletesebb módszer. E pillanatban, úgy tetszik, a viszonylag legjobb (bár korántsem tökéletes) megoldást a hagyományos repertórium és a hagyományos (nálunk nem is annyira hagyományos) index kombinálása körül kell keresnünk. Kendéné Palágyi Erzsébet, s a Petőfi Irodalmi Múzeum munkája azonban mégsem volt fölösleges, sőt... Egyrészt ugyanis az az anyag, amelyet a repertórium mégis föltárt, önmagában is nagy érték, s mind a Magyar Nemzet történetének kutatását, mind a történeti szakasz irodalom-, eszme- és politikatörténeti föltárását jelentősen segíti. Másrészt pedig hozzásegíti a szakmát – konkrét, elemezhető minta nyújtásával – a napilap-repertorizálás bonyolult kérdésének tisztázásához.

A repertóriumot *Botka Ferenc* sorozatszerkesztő elvi-módszertani jellegű bevezetése, valamint *Vásárhelyi Miklós* rövid, tömör, de jól eligazító Magyar Nemzet-„története" nyitja.

L. A.

Thomas Mann és Magyarország.
Válogatta, szerkesztette és az előszót írta: Mádl Antal és Győri Judit. Gondolat Kiadó, 1980. 412 l.

A Hungarológiai Értesítő 1979. évi kötete ismertette a Thomas Mann magyarországi kapcsolatait értékelő és elemző – dokumentumokban gazdag – német nyelvű összeállítást. Ezúttal – ugyancsak Mádl Antal és Győri Judit munkájának eredményeképpen – magyarul jelent meg azonos című kötet. A két kiadvány lényegesen eltér egymástól. A magyar változat csupán a német nyelvű előzmények a *Dokumentumok* című fejezetét közli, rövid bevezető tanulmánnyal igazítva el az olvasót. A dokumentum-összeállítás dicséretes módon követi az irodalomtörténeti kutatás legújabb eredményeit és közel harminc – az előző kiadás óta előkerült – levéllel, feljegyzéssel bővítette a közlést.

Sajnálatos módon a jegyzetek némileg összekuszálódtak, használatuk nehézkessé teszi a kötetet. Az egyes dokumentumok után az eredeti megjelenési helyre történő utalás sem mindig található meg, s akad kifogásolnivaló a jegyetanyag elhelyezésében is. Sok fontos adatot tartalmaz a közel negyven oldalnyi időrendi táblázat, azonban itt is találhatók átfedések a jegyzetanyag egyéb részeivel.

Thomas Mann munkásságának kutatói számára tehát továbbra is a német változat az elsőrendű forrásanyag, e rövidített magyar kiadás 7000 példánya elsősorban az érdeklődő olvasóra számíthat.

Németh S. Katalin

Márkos András: Válaszok ismeretlen kérdezőnek.
Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Banner Zoltán. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1980. 142 l. és 16 műmelléklet.

A Márkos András írásait összefoglaló kötet negyedik darabja ennek a sorozatnak, amelyet a huszadik századi erdélyi képzőművészek leveleiből, naplóiból, följegyzéseiből, illetve cikkeiből és tanulmányaiból *Banner Zoltán* szerkeszt a kolozsvári Dacia Könyvkiadó számára. Az eddig kiadott kötetek: *Szolnay Sándor: A világ legvégén* (1973), *Nagy Albert: Rózsikaédes!* (1975), *Popp Aurél: Ez is élet volt...* (1977), megannyi értékes írással gazdagította az erdélyi művészettörténet dokumentumanyagát. Banner Zoltán bevezetői pedig mintegy előlegezik a nem ritkán bensőséges írások hangulatát.

Márkos András 1919-ben született Kolozsvárt. Szobrászi munkássága mellett mindvégig nagy érdeklődéssel figyelte környezete szellemi életét, és ha szükségét érezte, maga is beleszólt a vitákba. A jelen kötet egyrészt néprajzi érdeklődését tanúsítja, másrészt a modern képzőművészet kérdéseire keres – szobraival párhuzamosan – elméleti választ.

Néprajzi dolgozatai: *Kászoni kapuk, Beszámoló az 1942. aug. 7-18-i kászoni gyűjtőmunkámról* (kézirat), *Homoródalmási szállások* (megjelent az Ethnographia 1958. 3. számában) székelykeresztúri tanárkodása idején készültek, akárcsak a népművészet elméleti kérdéseivel foglalkozó *Népművészet és közművelődés* című cikk (megjelent a Korunk 1958 júliusi számában).

A népművészet ihlető értékeire tér vissza Márkos *Válaszok ismeretlen kérdezőnek* című írásában is, amely feltehetően önínterjú, és akárcsak első néprajzi dolgozata, kéziratban maradt meg a művész hagyatékában. A már említett népművészeti problematika mellett ezúttal kimondottan képzőművészeti kérdéseket boncolgat, saját ars poeticájának megfogalmazására is törekedvén. Érdekes, hogy művészetéhez közel álló pályatársakat emlegetve a festő Nagy Albertet érzi legközelebbi rokonának.

Alkat és alkotói típus című esszésorozatában (megjelent az *Utunk* 1961-es évfolyamában) kifejti, hogy egy művész megértéséhez legelőször azt kell tisztázni, mi az, ami az illető alkotót mindenekelőtt érdekli. Megállapítja, hogy például Nagy Albertet főként az emberek karaktere, „milyensége" foglalkoztatja, Nagy Imre viszont, drámai alkat lévén, elsősorban a mozgásra, történésre figyel, Aurel Ciupet „a művészi hogyan" köti le, Fülöp Antal Andor pedig mindent lírai szemszögből néz.

A modern művészet lehetőségeit vizsgálva a *Tegnapi és mai gondok*, amelyet vitaindítónak szánva két részben közölt a marosvásárhelyi *Igaz Szó* (1970. 4., 5. szám). A terjedelmes tanulmány legfontosabb része a művészi formanyelv elemeit próbálja rendszerbe foglalni, majd rátérve a művészi alkat variánsaira, *Az alkat és a formaelemek kapcsolata* című fejezetben leszögezi, hogy: „A képzőművészet nyelve tulajdonképpen e formaelemek rendszere, s nem a vonal, színárnyék, stb. ..." *A kor alkata és tendenciája* című fejezetben pedig kifejti, hogy egy kor tendenciája valamennyi, az illető korban alkotó művész munkásságában fölismerhető, szükségtelenek a felszínes formai átvételek ahhoz, hogy valaki korszerű alkotást hozzon létre: „... az imitálásról nem is beszélve, nem tudom elfogadni, hogy valamilyen *kötelező avantgarde eklekticizmuson* mindenkinek át kell esnie. Először is, mert nem mindenki eklektikus alkat, továbbá, mert egy efféle eklektikus divat eltereli a többi másféle alkatú művész figyelmét is önmaga megtalálásának szándékától és saját útjának felismerésétől".

Néhány alkalmi írást is tartalmaz a kötet. Az *Egy tehetséges keramikus művész* Bandi Dezső kerámiakísérleteit ismerteti – többek között a híres Zsolnay-féle eozinmázak előállítását –, a *Benczédi Sándor-kisszobrok* Benczédi egyik vitákat kiváltó tárlata után íródott, *A költő arcképe* pedig különböző Petőfi-ábrázolásokat vesz számba és ugyanakkor saját Petőfi-szobrának elméleti alapvetése. Végül, az utolsó, életében megjelent mű: *Székelykeresztúr két napja*, mely a székelykeresztúri múzeum fennállásának 25-ik évfordulójára készült, egyben a művész és közember számvetése is.

Boros Judit

Marosi Péter: Világ végén virradat.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 254 l.

A könyv az Utunk kritikai rovatvezetőjének 1970 és 1980 közötti terméséből gyűjtött össze mintegy harminc esszét, kritikát, recenziót és vitairatot, amelyek az Utunk, a Korunk és A Hét hasábjain jelentek meg. Noha a szerző a kötet anyagát cikkgyűjteménynek nevezi, e harminc írás a romániai magyar irodalom és színjátszás nagy évtizedének sajátos, szinte kézikönyvértékű kompendiuma, egy erős kritikai érzékű, jó értékítéletű és alázatos, ugyanakkor hevesen vitázó szerkesztő, kritikus és irodalompo-

litikus szemszögéből. Ezt a jó értelemben vett kézikönyvjelleget erősíti a kötet tudatos szerkezeti felépítése is, amelynek három nagy fejezetéből (*Elbeszélésekről; Drámákról, bemutatókról; Cikkekről, esszékről, vitákról*) a jelzett évtizedben megalkotott igazán jelentős erdélyi magyar epikus, lírai vagy drámai mű, irodalomtörténeti opusz nemigen maradt ki, a kötet írásai kevés kivétellel olyan művekről szólnak, amelyek ma már nemcsak az irodalmi köztudatban, de részint a tankönyvben is a helyükön vannak. Ezek sorában is erős válogatás tűnik szembe: tartalmazza a könyv *Szilágyi István* Üllő, dobszó, harang-jának és a Kő hull apadó kútba c. regényének elemzését, *Király László* Kék farkasok-jának, *Méliusz* Sors és jelképének, *Panek Zoltán, Szabó Gyula, Hornyák József, Deák Tamás, Fodor Sándor, Köntös-Szabó Zoltán, Beke György* és *Bálint Tibor* elbeszéléseinek és regényeinek recenzióit, a fiatalabb *Györffi Kálmán* és *Mózes Attila* műveinek értékelésével együtt. Hasonlóképpen gazdag a drámairodalom szemmelkövetése: *Páskándi Géza* Tornyot választok, *Kocsis István* Tárlat az utcán, *Kincses Elemér* Ég a nap Seneca felett és *Csiki László* Öreg ház c. drámájának, azok előadásainak filozofikus, elmélyült kritikái mellett újraolvasva is feltűnik a Sütő-trilógiáról írottak (Egy lócsiszár virágvasárnapja – Csillag a máglyán – Káin és Ábel) frissesége, elemzőkészsége. A harmadik fejezet az irodalomtörténet és -kritika, a színháztörténet és színibírálat teljesítményeit vizsgálja, érzékeltetve nemcsak az egyes kötetek körüli, mára irodalomtörténetté vált viták érveit és légkörét, de saját, művel kapcsolatos észrevételeit, másutt (mint *Robotos Imre* Csinszka-könyvét illetően) súlyos fenntartásait és ellenvéleményét is. Ez a fejezet a *Kántor Lajos–Láng Gusztáv*-féle Romániai magyar irodalom 1944–1970 c. kézikönyvet, *Kádár János* Rondó c. kötetének vitáját, *Rácz Győző, Láng Gusztáv, Kántor Lajos, Kötő József, Páll Árpád* és *Sőni Pál* esszé- és kritikagyűjteményeit, színháztörténeti műveit és monográfiáit ismerteti, elemző-leíró, esszéisztikus, másutt erősen polemikus modorban.

Csapody Miklós

A Mátyás-Graduale.
A bevezető tanulmányt és a képmagyarázatokat Soltész Zoltánné írta. Magyar Helikon–Corvina, Budapest, 1980. 147 l.

A Bibliotheca Corviniana legértékesebb darabjainak egyike s egyben a Hunyadikori humanizmus kultúrájának különleges terméke az a nagyalakú Graduale, amely Bécsből 1933-ban került vissza Magyarországra, s ma is az Országos Széchényi Könyvtár féltve őrzött kincsei közé tartozik.

Soltész Zoltánné a Graduale iniciáléiban található miniatúrák tüzetes vizsgálatát és jelenetről jelenetre történő értelmezését, valamint az ikonográfiai összetevők elemzését tűzte ki célul. Mindennek elvégzése már csak azért is rendkívül fontos, mert a kódex keletkezési helyére és körülményeire vonatkozóan máig sincs egységes állásfoglalás. Annyi feltételezhető, hogy az egyházi év ünnepeihez kapcsolódó énekeskönyv a királyi várkápolnában volt használatos, a díszes címlap alsó keretébe festett Hunyadi- és Beatrice-címer pedig bizonyossá teszi a Corvinához való tartozását.

Az elemzések során a tanulmány szerzője mutatja ki a miniatúradíszítés flamand

jellegét, s azt, hogy a képsorozat a XV. századi burgundi-francia ikonográfiai tradícióhoz kötődik. Ebből feltételezhető, hogy a ciklus Észak-Franciaországban – Angers közelében – készülhetett, ahol a flamand miniátorok francia hatás alatt állottak. Mivel Mátyás király követeként 1487-ben Filipecz János püspök három hónapot töltött el Angersben, számolnia kell a kutatásnak azzal a lehetőséggel, hogy a titokzatos sorsú Graduale esetleg épp az ő útján került Budára. A tanulmány mindezt példás mértéktartással csupán hipotézisként fogalmazza meg, de ehhez azonnal hozzátehetjük: igen jól megalapozott, nagyon valószínűnek látszó ez a magyarázat, még ha perdöntő adat egyelőre nem támasztja is alá.

A Graduale jelen kiadása már csak azért is igen jó szolgálatot tesz a kutatásnak, mert a képek így hozzáférhetők, összevethetők lesznek a külföldi szakemberek számára, s az esetleges újabb párhuzamok előkerülése előrelendítheti a még függőben levő kérdések megválaszolását. A kötet reprezentatív kiállítása, a színnyomás tökéletessége a kiadót dicséri, s felveti az óhajt: bárcsak minél több kódexünk ilyen színvonalu kiadásban láthatna napvilágot.

Bitskey István

Mégis győztes, mégis új és magyar.
Tanulmányok a Nyugat megjelenésének hetvenedik évfordulójára.
Szerkesztette: R. Takács Olga. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 153 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 100.)

Legjelentősebb huszadik századi folyóiratunkat aligha ünnepelhette volna méltóbbképpen az Akadémia, az Irodalomtudományi Intézet és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, mint a Nyugat megjelenésének hetvenedik évfordulója alkalmából rendezett emlékülésszak előadásainak épp az Irodalomtörténeti Füzetek századik kötetében történő publikálásával.

Az előadások forgatókönyvének rendkívül tudatos szerkesztését bizonyítja az is, hogy *A Nyugat korszakai*ról szóló főreferátumot a „harmadik nemzedék" egykori jelentős, s épp ezért a távlatos irodalomtörténeti érvrendszer kidolgozására és a periodizációra leginkább hivatott irodalomtörténész-ígérete, Sőtér István tartotta, míg a Magyar Csillagról szóló beszámolót a folyóirat utóéletét kutató következő nemzedék képviseletében Béládi Miklós.

Sőtér István előadása meggyőző erejű apparátussal világítja meg a folyóirat történetében a szerkesztők gyakori változásától független korszakhatárokat. Koncepciójában az 1908 és 1919 közötti időszak, majd a húszas évek elejétől a harmincas évek kezdetéig terjedő évtized és a Babits Halálával (1941) lezáruló időhatár, valamint a Magyar Csillag három esztendeje jelenti a vízválasztót. A színvonaleszmény mértékül állítása, s nem a munkatársak születési éveinek eltérése alapján kínálkozó nemzedékhatár-meghúzás jegyében. Sőtér ugyanis azt keresi a harminchat esztendőt vallatva, ami az alkotókat választott műfajaiktól függetlenül összeköti, s ennek alapján jut arra a minden további Nyugat-elemzés alaptételének tekinthető végkövetkeztetésre, hogy „a Nyugat kezdettől mindvégig sem válik irodalmi iskolává, csoporttá, azonos elveket valló, azo-

nos formákat elfogadó táborrá. Ezt a tábort csak a tehetség rangja és hitele tartja össze". Egyetlen „azonos", de mindennél fontosabb elvet vallottak csupán; a magyar kultúra becsületének őrzését Európa és a magyarság egyre elsötétülő égboltja alatt. Ezt bizonyítja *Béládi Miklós*nak a „kiteljesítő, igazi örökös, mindvégig szigorúan erkölcsi alapon álló" és „Illyés Gyula műalkotásának" tekinthető Magyar Csillagról szóló áttekintése annak az írástudó felelősségének és tisztánlátásának adózva, mely a társfolyóiratok (Szép Szó, Válasz) elhallgattatásával magára maradt „egyetlen túlélőnek" következetes szerkesztési vezérelve volt.

E két főreferátum megteremtette az alapját annak, hogy valóban a tehetség rangjának és hitelének összetartó erejét bizonyító előadások sorozatává váljon a Nyugat-konferencia, oly színvonalon és körültekintéssel elemezve a folyóiratot, mely korszakos jelentőségét valóban megilleti.

Pedig az előadóknak sokszor kellett vállalniuk a küzdelmet prekoncepciókkal és a magyar irodalomtörténetírásba hosszú időre beivódott félreértésekkel, melyekre mind a két főreferátum, mind pedig a személyével újra csak a nemzedékek közötti folytonosságra utaló *Komlós Aladár*nak *A Nyugat indulását* idéző hozzászólása is utalt. Utolsó, kiemelkedő jelentőségű nyilvános előadásában Komlós a tőle megszokott határozottsággal és vitakészséggel világította meg a Nyugat-elemzések más irodalomtörténeti jelenségek mögötti elmaradásának a folyóirat kétszeri „számüzetéséből" fakadó okokozati összefüggéseit: „1944 márciusában a fasizmus rá akarta zárni a koporsófedelet, 1948-tól pedig éveken át csak ócsárolni illett".

Az elválasztó fejezetcímektől függetlenül (*Irodalmi forradalomban; Forradalmak után; A Nyugat és a világirodalom*) ezért jelentős az értéktisztázó előadások egész sora: *Karátson Endré*é, mely Ady költészetét nyelvi struktúránk szimbolista igényének felismeréséből eredezteti (*A magyar költői nyelv megújulása és Ady szimbolizmusa*), *Rába György*é Babits Mihály és Füst Milán költészetének összevetéséről (*Az objektív líra jelensége a Nyugat hőskorában*), *Bodnár György*é *A Nyugat irodalomszemléletéről*, *A Nyugat és a modern magyar irodalom* elválaszthatatlanságának 19. századi gyökereit is feltáró *Bori Imré*é. „Irodalmi forradalomban" aligha lenne teljes a kép Bartók, Kodály, Molnár Antal, Tóth Aladár és Szabolcsi Bence nevével fémjelzett folyóirat és a zene kapcsolatának áttekintése nélkül (*Rónay László: A Nyugat és a zene*).

*József Farkas*nak *A Nyugat és a magyar forradalmak* összefüggéseiről szóló analízise már a kötet *Forradalmak után*i előadáscsokrát (*Kiss Ferenc: Indulás és újraindulás; Pomogáts Béla: A második költőnemzedék indulása; Kenyeres Zoltán: Medúzalebegés; Bata Imre: A Nyugat és a Válasz*) készíti elő, ki nem mondottan is a lezárást: a Nyugat és a legjelentősebb „túlcsordulás", a *Sárközi György* szerkesztette Válasz kapcsolatát elemző, egyszerre legendafoszlató és értéktisztázó előadást helyezve az érdeklődés középpontjába.

Hogy egy folyóirat arculata mindig meghatározható világirodalmi kapcsolatrendszere és szintéziskészsége alapján is, azt a Nyugat szerteágazó érdeklődésében is rendszert kereső, *A Nyugat és a világirodalom* címmel összefogott, utolsó előadássorozat bizonyítja. *Szabolcsi Miklós*nak *A Nyugat világirodalmi tájékozódásá*ról szóló áttekintése jelentőségét témakörbeli elsősége és az a tudatosság teremti meg, mellyel Komlós Aladárnak a Nyugat mozgalommá szélesítésére vonatkozó bizonyítékrendszerét a folyóirat világirodalmi tájékozódására is kiterjeszti, a könyvkiadót, irodalmi ankétokat és este-

ket is a mindenkori Nyugat-elemzések alapjának tekintve. Referátumában így válik az időrendi áttekintés egyre kiegészülő, kapcsolattörténeti kutatásokat igénylő fejlődési folyamattá, melynek tetőpontját a harmincas évek „humanista értékeket őrző, s egyre erősebben antifasiszta Európa eszméje irányította válogatásában", tehát újra csak irodamunk tisztán megőrzött becsületének a világirodalmi orientációban is bizonyított egységében látja. Több előadás foglalkozott a Nyugat és az európai, főként a környező országok irodalmának kapcsolatával *Nemzeti irodalom, nemzetiségi irodalom, világirodalom* (Kántos Lajos), *A Nyugat és a cseh irodalom* (Rákos Péter), *A Nyugat és a szlovák irodalom* (Karol Tomis), *A Nyugat és a délszláv irodalmak* (Vujicsics D. Sztoján), *A Nyugat és az avantgarde* (Láng Gusztáv) kapcsolatához is jelentős adatokat szolgáltatva.

S hogy a konferencia kulcsmondatát és távlatot adó végkövetkeztetését mégis *George Cushing* hangsúlyozottan „angol szemmel" készített összefoglalásában olvashatjuk (*A Nyugat angol szemmel*), az elkötelezettségének rangját épp úgy emeli, mint a mozgalomét, melyért vállalta azt, pontosan határozva meg a további Nyugat-elemzések számára adott, prekoncepciómentes elemzési alaptételt: „Vegyük annak, ami volt: minőségi folyóirat volt, a huszadik század legérdekesebb, s egyben legeurópaibb magyar szépirodalmi folyóirata, egy kivételes kor kivételes teljesítménye".

Ennél jelentősebb eredményt, az érvek bizonyítékrendszerré épülését, tudományos konferencia aligha mondhat magáénak.

Mikó Krisztina

Megközelítés.
Fiatal költők és képzőművészek antológiája. Válogatta és összeállította Tóth László és Kulcsár Ferenc, az előszót írta Tóth László. Madách Könyv- és Lapkiadó, Bratislava, 1980. 135 l.

A negyvenes évek végét követő időszak három csehszlovákiai magyar lírai antológiáját – *Három fiatal költő* (Ozsvald Árpád, Török Elemér, Veres János), 1954; *Fiatal szlovákiai magyar költők*, 1958.; *Egyszemű éjszaka*, 1970 – követi Tóth László és Kulcsár Ferenc szerkesztésében a Megközelítés, amelyben *Karsay Katalin, Kendi Mária, Kövesdi Károly, Lunczer Gabriella, Molnár László, Somos Péter* és *Soóky László* versei valamint *Csótó László, Dolán György, Dúdor István, Fodor Katalin, Lipcsey György, Lőrincz Zsuzsa* és *Mikus Balázs* grafikái és szobrai kaptak helyet. Bevezetőjében az egykori Vetés-csoport tagja, Tóth László vázolja azokat az irodalomtörténeti előzmények és szociológiai, irodalompolitikai fejleményeket, amelyek előtörténetét és mai közegét adják a kötetben együtt jelentkező fiatal alkotók törekvéseinek. A szerkesztő a Megközelítés létrejöttének egyik szükségszerű okát a nemzetiségi irodalom és művészet intézményes-szervezeti kereteinek fejletlenségében, illetve az értékkiválasztódás folyamatának lassúságában látja: e helyzet a hatvanas évek végére kibontakozó csehszlovákiai magyar költészet húsz esztendővel későbbi állapotát is jellemzi, így az antológia egyszerre korkép és kórkép, megmutatva az Egyszemű éjszaka nemzedékét követő, rendszeresen publikáló új költők és a velük párhuzamos fiatal művésznemze-

dék útkeresésének rokonságát is. A kötet 75 verse és 14 képzőművészeti alkotása 1970 és 1978 között keletkezett, abban az időszakban, amikorra már – a 60-as és 70-es évek fordulójának politikai változásai után – tisztázódott a Vetés-csoport irodalomtörténeti szerepe, a nemzedék tagjainak önálló kötetei jelentek már meg; az antológia költői, noha nem alkotnak nemzedéki műhelyt, ennek a generációnak a szerepbetöltése után érkeztek, s elvontabb, áttételesebb gondolati lírájukkal, személyes-tárgyias vagy realista hangoltságú költészetükkel tesznek kísérletet egyelőre az anyagnak nem birtokbavételére, hanem megközelítésére. Tóth László – Szilágyi Domokossal hangsúlyozva a szerkesztő felelősségét – a megkésettség felszámolására sürget, a közléslehetőségek biztosítása, azok fokozása mellett a műhellyé szerveződés intézményi lehetőségeit mérlegelve. Bevezető írása természeténél fogva nem vállalkozik az esztétikai sajátosságok elemző bemutatására, szerkesztői beköszöntőjét a benne megragadott irodalmi folyamatok ábrázolása és útjelzései teszik lényeges irodalompolitikai irattá. Az antológiát a 14 fiatal alkotó életrajzi jegyzetei zárják.

Csapody Miklós

Mészöly Miklós: Érintések.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 266 l.

A közelmúltbeli hazai irodalomban (mert például Erdélyben egészen más a helyzet!) már-már kihalt a jó esszé. Nem is biztos, hogy természetes halállal. Mészöly Miklós azon kevesek egyike, aki képes feltámasztani a műfajt: kötetének első hét írása esszé. A szerző írói adottságai: az analitikus szemlélettel ötvöződő metaforikus gondolkodásmód, a szavak végtelenül pontos eltalálása jellemzi a legkülönbözőbb tárgyú – *Csáth Gézá*ról, *Vörösmarty*ról, az argóról, a fekete-fehér és színes filmről szóló – írásait.

A könyv második részének címe: érintések. Ezt egyben műfaji megjelölésnek is tekinthetjük. Létezik egy sajátos mészölyi műfaj, amely még az esszé rendkívül tág kereteit is túllépi; feljegyzés, útinapló, meditáció, gondolattöredék, aforizma együtt: érintések.

Bármiről legyen azonban szó: töprengés a világ sajátos emlékezetéről, vallomás arról, hogy az embereknél lenyűgözőbb a tárgyak nyílt rejtélyessége – a kegyetlenségig következetes mészölyi gondolkodás nem enged szétszórtságot a sokféleségben.

A szerző egyik leggyakoribb, vissza-visszatérő hasonlata a viviszekció. Ha Mészöly művészetét – az érintések írásait – egy szóval kellene jellemezni, mi sem tudnánk jobb metaforát találni az élveboncolásnál.

K. P.

Mikszáth Kálmán Összes Művei 37. kötet.
Elbeszélések XI. kötet: 1885–1886. Szerkesztik: Bisztray Gyula, Király István. Sajtó alá rendezte Rejtő István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 214 l.

A kritikai kiadás jelen kötete Mikszáth Kálmán 1885 november–1886 szeptember között keletkezett rajzait, adomáit és anekdotáit tartalmazza.

Ezek az írások főleg a Pesti Hírlapban és a Mikszáth által indított Urambátyám című újságban jelentek meg. Az utóbbi lap célja szórakoztató, de politikától mentes novellák, versek stb. közlése volt. Ez a szándék megmutatkozik e kötet egyes írásain is. A valóságból merített, egyszerű, tréfás történetek a hétköznapi élet apró nehézségeiről, vágyairól szólnak Mikszáth sajátos humorával fűszerezve.

Szervesen épülnek bele a mikszáthi életműbe ezek a rövid írások. Az anekdotát a megismerés, a valóságábrázolás legjobb iskolájának tekintette. Kedvenc témáit gyakran átdolgozta, többnyire felhasználta nagyobb regényeiben is.

Témái az egész társadalmat felölelik. Legjellemzőbb alakjai a nemesi vármegye korrupt táblabírái és a kisváros egyszerű emberei, akik az egyre növekvő bürokráciának és a „szerencse forgandóságának" válnak áldozataivá. Ötleteit saját élményeiből, tapasztalataiból, megtörtént esetekből meríti, és kiapadhatatlan fantáziájával egészíti kerek történetté.

Az elbeszélések közül néhány – névtelenül, vagy álnéven publikált – a függelékben kapott helyet, melyeket jellegzetes témájuk, stílusuk, esetleg valamilyen konkrét bizonyíték alapján sorolt Mikszáth művei közé a szerkesztő. Az írások közül jónéhány most jelenik meg először könyv alakban. A kötet majd felét kitevő jegyzetanyag nyújt kimerítő felvilágosítást a szövegekkel kapcsolatban felmerülő kérdésekre.

Galgóczi Krisztina

Molter Károly: Buborékharc.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 190 l.

Molter Károly, a romániai magyar irodalom nemrégiben elhunyt nesztora 1980 decemberében töltötte be kilencvenedik életévét. Mint fiatal német-szakos tanár került a tízes évek elején a marosvásárhelyi református kollégium tanári karába, s lett az erdélyi magyar irodalom egyik megalapítója, aki regényekkel, elbeszélésekkel és tanulmányokkal írta be nevét ennek az irodalomnak a történetébe. *Buborékharc* című kötete, amely a kiváló marosvásárhelyi irodalomtörténész: *Marosi Ildikó* gondozásában az író kilencvenedik születésnapja alkalmából látott napvilágot, korai tárcáit és cikkeit adja közre. Ezek az írások az 1918–1926-ban Marosvásárhelyen megjelent Tükör című lapban bújtak meg, onnan emelte ki őket a nemzetiségi irodalom múltját búvárló igyekezet.

A Tükör a kényszerű irodalmi decentralizáció terméke volt, abban az irodalmi „hőskorban" született és múlt el, amikor magányos kis vidéki lapok dolgoztak a nemzetiségi irodalom és szellemi élet megalapításán. Molter Károly hétről hétre, később hónapról hónapra írta cikkeit, irodalmi és színházi beszámolóit e szegényes külsőben,

de értékes tartalommal megjelenő kis lapban. Friss érdeklődés, európai tájékozódás és progresszív gondolkodás határozta meg ezeket az írásokat: a fiatal némettanár bécsi és berlini, budapesti és kolozsvári irodalmi eseményekről tájékoztatta hírekre szomjas olvasóit, és őszinte lelkesedéssel számolt be az útjára induló erdélyi magyar irodalom első lépéseiről. Képet adott a magyar szellemi élet nagy egyéniségeiről: Bartók Bélával, Móricz Zsigmonddal, Osvát Ernővel foglalkozott, s megörökítette a fiatal nemzetiségi irodalom képviselőit is, köztük Marosvásárhely íróit és irodalomszervezőit: Antalffy Endrét, Berde Máriát, Balogh Endrét, Osvát Kálmánt és Sényi Lászlót. Könyve irodalomtörténeti dokumentum, amely arra hívja fel figyelmünket, hogy a romániai magyar irodalom története még számos kutatnivalót tartogat.

Pomogáts Béla

Monografia Liceului Industrial Nr. 3 din Tirgu Secuiesc (fostul gimnaziu din Kanta) 1680–1980. – A Kézdivásárhelyi 3. sz. Ipari Líceum (volt Kantai Gimnázium) monográfiája, 1680–1980.
Szerkesztette Ötvös Gyula, Ötvös Vera, Tempfli Mária. Kiadja a Kézdivásárhelyi 3. számú Ipari Líceum igazgatósága, Kézdivásárhely, 1980. 223 l.

A kétnyelvű évkönyv a Nagy Mózes és a minoriták által 300 éve alapított kézdivásárhelyi gimnázium történetének összefoglalását és az iskolai diáklap Ébredés 300 című ünnepi számát tartalmazza. A hírneves iskola 1949-ig terjedő történetének összegzése Ötvös Gyula és felesége munkája; vázlatuk a 17. század erdélyi magyar oktatástörténetének tükrében követi nyomon a kantai iskola történetét, különös figyelmet szentelve a 18. századi latin és magyarnyelvű iskolai színjátszás kialakulásának. Dolgozatuk közli az 1762 és 1779 között előadott 22 iskoladráma adatait, Hassák Vidor történeti munkái alapján pedig az oktatási szisztéma változásait és az iskola belső helyzetét is elemzi; noha a dolgozat műfaji megjelölése (amely monografikus teljességre utal) megtévesztő, művelődés- és helytörténeti adatai rendkívül fontosak (a tanulmány melléklete a háromszáz év alatt itt működött tanárok és tanítványaik névanyagát és fontosabb statisztikai adatait is közli, portrészerűen bemutatva néhányat a tanári karból. A tanulmányt Tempfli Máriának a felszabadulást követő időszak változásait összegző írása egészíti ki, amely a régi iskolai annalesekhez hasonlóan elsősorban a tanulók eredményeire, az iskola kulturális életére vonatkozó művelődéstörténeti adatok miatt forrásértékű.

Az *Ébredés* (*Zorile*) c. iskolai folyóiratnak az emlékkönyvbe tagolt ünnepi száma az alapítók emléke előtti tisztelgés; néhány anekdotikus memoárrészlet és az iskola mai tanulóinak irodalmi kísérletei mellett *Szőcs Gézának* a 300 éves kantai színjátszásról írott vázlata és *Markó Béla* két emlékverse figyelemreméltó. Bár a kiadvány célját és jellegét tekintve nem tudományos szakmunka, az említett kultúrtörténeti adatok közlésével a kutatásnak is hasznára van, a három évszázados örökség megidézésével pedig az alma mater magyar hagyományainak őrzésében vállalt méltó szerepet.

Csapody Miklós

Móricz és Debrecen.
Szerkesztő: Simon Zoltán. A Debreceni Megyei Könyvtár kiadása. Debrecen, 1980. 247 l.

A debreceni Megyei Könyvtár kiadványa egy 1973-ban indított sorozat folytatásaként, Petőfi és Ady után, most Móricz Zsigmond és Debrecen kapcsolatát tárja fel korabeli irodalmi, publicisztikai dokumentumok, valamint a kortársak levelezése alapján.

A kötet első részében az időközben elhunyt *Szabó Sándor Géza* tanulmánya (*Móricz és Debrecen*) elemzi azokat az értékítéleteket, melyek az irodalomtörténetben és a közvéleményben egyaránt két szélsőséges pólus között ingadoznak Móricz és Debrecen kapcsolatának megítélésében. Ami a kapcsolat egyik oldalát illeti, Szabó Sándor Géza arra a megállapításra jut, hogy „az író viszonya a városhoz az első találkozás óta *pozitív*, az időben folyamatos és azonos hőfokon izzó". Kevésbé egyértelmű Debrecen viszonya Móriczhoz. Kezdetben a városi közvélemény és az irodalmi csoportok egyértelmű lelkesedéssel fogadják például a *Hét krajcár*t, a *Sári bírót*; az első felzúdulás akkor támad Móricz körül, amikor a református egyház konvencionális rendjét bírálja például *A falu* című trilógia *Kend a pap?* című epizódjában, egy református lelkész naturális bemutatásával. Az Ady Társaság megalakulása (1927) hoz fordulatot a debreceni Móricz-recepcióban: rendszeressé válik a debreceni sajtóban Móricz műveinek ismertetése, sőt nem egy esetben megvédik az írót a jobboldal durva támadásaival szemben, az Ady Társaság – Babits és Oláh Gábor mellett – elsőként választja az írót tiszteletbeli tagjának. Emellett azonban változatlanul tovább él az a kálvinista irányvonal, melyet Csák László képvisel, aki defenzív álláspontról néz szembe a Móricz műveiben felfedezett – vagy felfedezni vélt – egyházkritikával.

Az író körüli viták bemutatásán túl a kötet második egysége részletes kronológiával dokumentálja Móricz és Debrecen kapcsolatát, mely szinte megszakítás nélkül ível 1890-től 1942-ig. A harmadik rész (*Móricz Debrecenről*) az író levelezése és sajtóban megjelent cikkei alapján egyértelműen bizonyítja, hogy Móricz számára Debrecen nem egyszerűen egy város, hanem a világ és az ország olyan sarkalatos, szilárd etikai értékrendszeren és öntudaton nyugvó pontja, melyet az író példaként állított az egész magyarság elé.

Az utolsó fejezet (*Móricz alakja a debreceni sajtóban*) Móricz debreceni recepciójának hézagpótló szöveggyűjteménye. A korabeli sajtóban napvilágot látott méltató vagy éppen támadó élű cikkek felvonultatásával markánsan rajzolja meg nem csupán Móricz debreceni fogadtatását, hanem az e mögött meghúzódó irodalmi-ideológiai ellentétek szellemi arculatát is. A kötet értékét emeli, hogy számos dokumentum itt lát először nyomtatásban napvilágot.

János István

Móricztól Móriczról.
Összeállította: dr. Kováts Dániel. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 449 l.

A Tankönyvkiadó a Petőfiről, Jókairól, Mikszáthról, Adyról, Móráról szóló kötet után Móricz Zsigmond centenáriumára megjelentette a *Móricztól Móriczról* című kötetet. A kiadvány célja, hogy az általános, illetve középiskolában segítse az irodalomtanítást, elsősorban Móricz Zsigmond munkásságának megismerését.

A kötet szerkesztője az írói életrajzot követve hét fejezetre osztotta az összeállítást. Az egyes fejezetek bőséges illusztrációkat tartalmaznak az író műveiből, életrajzi dokumentumaiból, a kortársak visszaemlékezéseiből és irodalomtörténészek értékeléseiből is. A kötetet számtalan fénykép (tájkép, enteriör, portré, címlap és kéziratfotó) teszi gazdagabbá, sajnos, nem mindig jó minőségű másolatban, azonban az érdeklődés felkeltésére így is alkalmassá teszi a kiadványt.

N. S. K.

Móricz Zsigmond: Drámák I–II–III.
Válogatta, jegyzetekkel ellátta és a szöveget gondozta Réz Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 7–504.; 9–596.; 7–585. l. (Móricz Zsigmond Összegyűjtött Művei)

Móricz Zsigmond életmű-sorozata három kötetében tette közzé a Szépirodalmi Könyvkiadó az író színpadi műveit. A *Réz Pál* válogatásában és jegyzeteivel megjelentetett kiadás az 1956-os kötethez hasonlóan csupán válogatás, Móricz legjelentősebb, legtöbbet színpadra állított műveit gyűjtötte egybe. Hogy csak a legismertebbeket említsük: *Sári bíró, Alvó oroszlán, A vadkan, Úri muri, Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Légy jó mindhalálig, Kerek Ferkó, A murányi kaland, Kamaszok, Rokonok, Forr a bor, Csibe, Betyár* stb.

A szerkesztői útmutatás tanúsága szerint mindent – drámát, egyfelvonásost, töredéket, vígjátékot – összevéve Móricz Zsigmond több mint nyolcvan színművet írt, amelynek azonban csak egy részét vitték színpadra vagy közölték nyomtatásban. Annak az írónak, akinek szinte minden regénye, novellája drámai töltésű, nem volt egyetlen igazán szerencsés találkozása sem a színpaddal. A kora igényeinek megfelelő színházi dramaturgia soha nem tudta felszínre hozni művészete lényegét – gúzsba kötötte vagy félresiklatta – még akkor is, ha maga az író volt a színpadra alkalmazó.

A kötetbe válogatott színművek időrendben követik egymást. A jegyzetek csak a legfontosabb adatokat: a mű megjelenésének és színházi bemutatójának idejét és helyét, valamint a keletkezésre vonatkozó egyéb lényeges tudnivalókat közlik.

M. R. J.

Múlt, jövő mezsgyéjén. Romániai magyar költők.
Válogatta, az előszót írta Cs. Gyímesi Éva. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1980. I–II. köt. 320, 274 l. (Tanulók könyvtára)

A romániai magyar költészet hat évtizedét bemutató új antológia a népszerű Tanulók Könyvtára című sorozatban látott napvilágot. Szerkesztője Cs. Gyímesi Éva a kolozsvári egyetem magyar irodalmi tanszékén adja elő a nemzetiségi irodalom történetét. Válogató munkáját a tanulmány-terjedelmű *Előszó*ban alapozza meg, ez a bevezető tanulságosan világítja meg azokat az elveket, amelyek alapján a romániai magyar irodalomtörténészek újabb nemzedéke megítéli a nemzetiségi költészet teljesítményeit. Cs. Gyímesi Éva ennek a költészetnek kettős arculatáról beszél: „Az egyik: az a szerep, amelyet a költészet az őt éltető közösség számára közvetlenebbül betölt, és ami nyelvi mivoltával függ össze, vagyis azzal, hogy jelez, kifejez, közvetít a közösség kortárs tagjai és történetileg nézve nemzedékei között. Ebben az értelemben a költészet jelszerűen, jelrendszerként viselkedik. A másik: az a minőség, amellyel e közösség kulturális értékeit gyarapítja, azaz: művészi jellegével összefüggő arculata." A tanulmány a továbbiakban a romániai magyar költészet e kettős arculatát veszi szemügyre, megvizsgálva, hogy e költészet miként tudatosította a kisebbségi körülmények között élő erdélyi magyarság sajátos helyzetét, illetve milyen esztétikai értékeket hozott létre. A hat évtizedes nemzetiségi költészet legjobb eredményeinek azokat a műveket tekinti, amelyek a költészetnek mindkét feladatát megoldották; tehát amellett, hogy tárgyiasították a kisebbségi helyzettudatot, magasrendű esztétikai tárgyat hoztak létre.

Erre az elméleti alapvetésre, továbbá a belőle kibontakozó líratörténeti képre épül maga a válogatás, amely ilyen módon nem egyszerűen jellegzetes vagy szép versek gyűjteménye, hanem irodalomkritikai munka: a romániai magyar költészet fejlődésének kritikailag értelmezett képe. Ez a kép nem tér el nagy mértékben eddigi ismereteinktől, legfeljebb annyiban, hogy esetenként, a korábbi antológiákhoz képest, más költőkre és más versekre hívja fel a figyelmet. A nemzetiségi irodalom első nemzedékéből Tompa Lászlót, Áprily Lajost, Reményik Sándort, Olosz Lajost és Bartalis Jánost emeli ki, őket követi Horváth Imre, Szemlér Ferenc, Szabédi László, Dsida Jenő, Horváth István, Méliusz József, Salamon Ernő, Kiss Jenő, majd a felszabadulás utáni nemzedékből Kányádi Sándor, Székely János, a Forrás-nemzedékekből Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos és Király László. Valóban olyan költők, akiknek verseiben a kisebbségi helyzettudat és a kisebbségi morál kifejezése magas esztétikai értékkel párosul.

Pomogáts Béla

Murádin Jenő: Gy. Szabó Béla.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 159 l., 8 színes 46 fekete-fehér reprodukció.

Gy. Szabó Gyula talán az erdélyi képzőművészet legtágabb körben ismert és legkedveltebb alkotója. Murádin Jenő róla írott kismonográfiája pedig egyike a sorozat

leggazdagabban adagolt, mégis áttekinthető pályarajzainak. Murádin nem tagadja meg történészi indulását, egyaránt figyel az élet és az életmű valamennyi apró mozzanatára és nagyobb egységére. Könyvének érdekes irodalmi vonatkozásai is vannak. Például: bár gyermekkorától rajzol és fest, Gy. Szabó eleinte műszaki pályára megy és csak a Kós Károllyal való találkozás után (1932-33 telén) határozza el, hogy teljesen a képzőművészetnek szenteli erejét. Ekkor kezd fametszéssel is foglalkozni. Első eladott munkáját, egy pasztellképet, Kemény János vásárolta meg. Ettől fogva Gy. Szabó rendszeresen dolgozik a Pásztortűznek, az Erdélyi Helikonnak. Illusztrálja az Erdélyi Szépmíves Céh könyveit; 1933-ban *Nyírő József: Kopjafák* című novelláskötetét és *Dsida Jenő: Nagycsütörtök* című verseskötetét, 1935-ben *Flórián Tibor: Felhők fölött, felhők alatt* című verseskötetét, és *Ernst Toller: Fecskék könyve* című poémáját, mely előbb az Erdélyi Helikonban (1934), majd kötetben is (1945) megjelent.

1935-ben lát napvilágot az erdélyi magyar művészet első fametszet-könyve, Gy. Szabó Béla *Liber miserorum*a. „Ez a könyv a legszebb mindazok között, melyek Erdélyben valaha is megjelentek" – írta róla *Dsida Jenő* a *Keleti Újság*ban. „Dsida úgy azonosul a könyvvel, hogy saját ars poeticájához közel álló esztétikai értékeit emeli ki..." (Murádin). Erre reagál *Korvin Sándor* a Korunkban és elmarasztalván a könyvet, hozzájárul ahhoz, hogy Gy. Szabó egy életre eltávolodik a társadalmi témáktól. Következő grafikai könyveiben – *Barangolókönyv* (1939), *Homokvilág* (1941) – már csak természeti témákat dolgoz fel.

Könyvillusztráló vállalkozásának legszebb darabja a közös kiadásában napvilágot látott *Lilla-dalok* (1963). 1965-ben pedig *Dante Divina Commediá*jához készített illusztrációkat.

Igen hasznos az a másfél-két oldal, amelyet Murádin az erdélyi fametszés történetének szentel. Ez a műfaj Erdélyben is egyidős a nyomdászat megjelenésével, Brassóban 1542-től, Kolozsvárott 1550-től adtak ki fametszettel díszített könyvet.

A kismonográfia hiányossága, hogy nem próbálkozik Gy. Szabó alkotásainak behatóbb, tárgyszerűbb képzőművészeti elemzésével, a különböző műfajokban – rajzban, pasztellben, fametszetben – létrehozott munkák sajátosságainak körvonalazásával.

Boros Judit

Műhely '80.
Szemelvények a Madách Könyvkiadó könyvterméséből, valamint a csehszlovákiai magyar kulturális sajtóból. Összeállította Fónod Zoltán. Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 128 l.

Harmadszor jelenteti meg a Madách Kiadó „kedvcsináló", a csehszlovákiai magyar irodalom alkotóműhelyébe munka közben bepillantást nyújtó antológiáját, melynek az a célja, hogy felhívja a figyelmet a csehszlovákiai magyar szerzők új műveire. A mostani kötet a korábbiaknál jóval szűkebb terjedelmű. Amazoktól eltérően nem közli a csehszlovákiai magyar irodalom éves bibliográfiáját és nem ad válogatást a kritikai visszhangból sem, hanem szinte kizárólag a Madách-műhely (a Madách Kiadó könyvei és az

Irodalmi Szemle) termékeiből ad válogatást. Versek, novellák és regény-részletek mellett öt tanulmányt közöl a kötet. *Tőzsér Árpád Egy komplementáris barátságról* címmel *Forbáth Imre* és *Illyés Gyula* kapcsolatát elemzi, Forbáth *Na Bojisti 14* és Illyés *Külváros* című – hasonló témakörű – versének összehasonlító elemzésével a szemléleti különbségekre hívja fel a figyelmet. Illyés versének minden motívuma a realista alaphelyzetből ered, a „nem menekülhetsz" moráljára utal, Forbáthé ellentmondásosabb, parodisztikus és provokatív szándékú. Tőzsér véleménye szerint Illyés – Forbáth-hoz írt levelének tanúsága szerint – azért értékelte Forbáthot igen magasra, mert valószínűleg az tetszett neki benne, amiben tőle különbözött, „a tartalmat formaként kezelő közvetlenség". *Csanda Sándor* tanulmánya (*Fábry és Balogh Edgár*) Fábry Zoltán levelezésének felhasználásával rajzol aprólékos képet Fábry és a Sarló-mozgalom egykori vezetőjének, Balogh Edgárnak a kapcsolatáról, barátságukról és főként Az Út című lap szerkesztési ügyeivel kapcsolatos közös gondjaikról, véleménycseréikről. *Fónod Zoltán* írása (*„A való anyag teremtett minket"... Emlékezés Fábry Zoltánra*) rövid, személyes hangvételű pályakép Fábry Zoltánról, néhány Fábry-levél közlésével is színesítve. *Zalabai Zsigmond* (*Egy elfelejtett Móricz-útról*) Móricz Zsigmond csehszlovákiai kapcsolatainak, utazásainak eddigi ismeretét egészíti ki új adalékkal: az A Hét című ipolysági hetilap 1931-es és 1932-es évfolyamában megtalálta Móricz 1932. január 16-i ipolysági útjának sajtóvisszhangját. Ennek ismertetése mellett közli a lap 1932. január 23-i számának *Móricz Zsigmond Ipolyságon* című beszámolóját. *Szilvássy József* riportszerű esszéje (*Erősebb a szélverésnél*) a magyar irodalom ismert és megbecsült szlovák költő-műfordítóját, *Vojtech Kondrót*ot mutatja be szülőföldjén, aki a szülőföld szeretetéről és a magyar–szlovák közös sorsról és felelősségről vall.

Görömbei András

Nádor Tamás: 33 x 10.
Interjúk és vallomások az ifjúságról és az irodalomról. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1980. 552 l. (Kozmosz könyvek)

Nádor Tamás kötete az írói vallomásoknak és portré-rajzolatoknak gazdag, irodalmi eszközökkel megformált gyűjteménye. „Az irodalomról és ifjúságról" kérdez, s vall ez az antológiaszerűen megkomponált könyv, hisz valóban írói vallomások, „ars poetica" megfogalmazások is találhatók e beszélgetésekben, valamint a mellékelt műrészletekben, néha egy-egy vers, vagy jegyzet formájában, melyek kiegészítik az interjúkat. Nem szokványos reprezentációja tehát ez az összeállítás a portré-interjú műfajának. Harminchárom interjút tartalmaz, s mindenkinek éppen tíz kérdés jut, innen a cím. 33 x 10, ám medrük-irányuk más és más, jóllehet az írói sorshelyzet kínálta példát hangsúlyozza valamennyi, mely a mai ifjúságnak szólhat. Nádor Tamás – szinte alig van jelen, pontosabban csakis a kérdésföltevések módjában, s a kompozíció egészében, mellyel irányát, sodrását meghatározza a beszélgetéseknek. A portré-interjúk hangulatát, ívét, mondanivalóját egy-egy mini-esszé bevezetőben, vagy inkább szabadvers-szerű expozéban teremti meg, mely a beszélgetőpartnereinek emberi-művészi karakterét is jellemzi, sőt előlegezi. A találkozás vizuális elemeit is ebbe sűríti, a gesztust, a meghittséget vagy a tartózkodást, kort, időt és szemvillanást, melyek az író(ember)t jellemzik.

Benjámin László vallomása szerint „A költészet: cselekvés" – és szinte ez lehetne az egész beszélgetés-láncolat mottója is, cselekvés-mintát és aktivitást állítva példamutatóan az ifjúság elé. Van, aki nyiltan kimondja (*Vas István*), hogy nehéz tanácsot adni az ifjúságnak, csak magatartást sugallhat az íróember is az utána következőknek. A család, a tanítók, az (élet-)iskola, egy-egy ember-példa eszményítése, csak a tartást adja a pályaküzdésben. Ebben a stációkat az interjúkészítő az ifjúkortól kezdi, az írói sors eszmélkedésétől az önmegvalósításig futtatva végig a gondolatsort, s építkezik lélekben-időben. Spirálisan halad az írók pályáján, ifjúkortól ifjúkorig ér, de az ifjúságot nem életkorként értelmezik a beszélgetőtársak, hanem hangsúlyozott magatartásformaként.

Az értelmes, a klasszikus értelemben vett reneszánsz eszményt, a „vita activa" igényét sugallják mindnyájunknak, a tevékeny élet exemplumát. S a kérdéskör bezárul ennél az ifjúságfogalomnál. Igényében tehát parainézis-keresés ez a kötet, de nem található benne axióma-érvényességgel egyetlen intelem, példaeszmény sem, – egyetlen írósors felragyogtatásában sem; mert íróink azt az alapigazságot erősítik meg vallomásaikban, hogy a mai ifjúság számára is egyedül üdvözítő recept nincs, kinek-kinek meg kell küzdeni a magáét, hogy saját tehetségét, álmait, élethivatását megvalósíthassa bármilyen pályán! S ez tulajdonképpen mégis példaadó érvényű mondandója a kötetnek. S ezzel kitágul hatósugara is a mondandónak, mert nem csupán az irodalomról és az ifjúságról, s nem egyedül az ifjúságnak és az irodalom számára maradandó ez az intelem. A teremtő és az önteremtő ifjúság fölfedeztetése 33 író vallomásában, ez a kötet legfőbb erénye. (A megszólalók sorrendben: Bárány Tamás, Benjámin László, Bertha Bulcsú, Cseres Tibor, Csoóri Sándor, *Déry Tibor*, Dobozy Imre, Földeák János, Gáll István, Garai Gábor, Hubay Miklós, Illés Endre, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Kiss Dénes, *Kormos István*, Lázár Ervin, Mándy Iván, Maróti Lajos, *Mesterházi Lajos*, Mezei András, Nemes Nagy Ágnes, *Örkény István*, Páskándi Géza, Raffai Sarolta, Sánta Ferenc, Simonffy András, Somogyi Tóth Sándor, Szakonyi Károly, Takáts Gyula, *Thurzó Gábor*, Vas István, *Zelk Zoltán*. Közülük sajnos már többen posztumusz szólnak hozzánk.

Kelényi István

Nagy Ignác: Uracsok, arszlánnők.
Válogatta Szigethy Gábor. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 400 l. (Magyar Hírmondó)

Nagy Ignácról közvetlen utókora azt tartotta, hogy még életében „kiavult irodalmunkból". Ennek a Jókaival vetekedő termékenységű szerzőnek – aki ráadásul az 1840-es évek végétől egyre kimerültebb, mind többször kényszerül önmagát plagizálni – valóban nagyobb volt a szorgalma, mint a tehetsége. Regényíróként, elbeszélőként ma már jóformán ismeretlen.

Szigethy Gábor gazdag válogatása azt a Nagy Ignácot fedezteti fel velünk újra, aki valóban érdemes figyelmünkre: a friss tollú zsurnalisztát és életképírót. Kezdetben német írónak, költőnek készült. Később döntött úgy, hogy magyarul fog írni. Ez az el-

határozás meghozta számára a rég áhított népszerűséget. Sokat tanult Nagy Ignác (akárcsak Kuthy Lajos a Hazai rejtelmekben) a francia hátborzongató romantikától, különösképpen Eugène Sue-től, akinek Les Mystères de Paris című regényét utánozza a Magyar titkokban. A Jelenkorban a Budapesti Napló című rovat, majd a Budapesti Híradóban a Budapesti Hírharang kedvenc csemegéje lehetett a reformkori olvasónak. Mi is kedvtelve olvashatjuk a színházi macskákról (e rendes conventionatus és tiszteletbeli egérfogókról) szóló tudósítást, és jólesően borzonghatunk a Rókus-templomnál talált levágott némberfej folytatásokban közzétett történetén.

Publicisztikai írásokon kívül számos életképet is tartalmaz a jelen kötet. Ennek a szintén francia (scene) és német (Lebensbild) hatást mutató műfajnak jellegzetessége a jelenidejűség, a típusábrázolás. Ezek elénk idézik a reformkori Pest-Buda életét, a biedermeier világ fodrait és árnyait. Az *Uracsok, arszlánnők* korfestő írások gyűjteménye, minden olyan olvasónak gyönyörűséget szerez, aki valamennyire is érdeklődik a magyar reformkor hétköznapjai iránt.

K. P.

Nagy Péter: Olvasó.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 408 l.

Nagy Péter új gyűjteményes kötete tanulmányokat, esszéket, útirajzokat és kritikákat tartalmaz. A szerző három ciklusba csoportosította írásait. Az elsőbe irodalomtörténeti tanulmányait sorolta be, a másodikban útirajzai kaptak helyet, a harmadik világirodalomról és a magyar irodalom új műveiről írt könyvkritikáit gyűjti össze. A kötetet néhány, a színházi és kritikai életünkről szóló esszéisztikus vitacikk zárja.

Az első harmad *A múltról – a jelenért* jellemző és kifejező címet viseli, és e kettős szemléletmód Nagy Péter minden írását jellemzi. Irodalomtörténészként, régmúlt korok megidézőjeként is mindig a mi korunkat tartja mércének, minden íróban, műben, korszakban, műfajban a máig ható érvényt, az időszerűséget, a jelenben is hasznosítható tanulságot keresi. A művészetben sosem holt anyagot, nyelvi, eszmei kövületet lát, hanem élő, ható erőt, mindennapi életünket is befolyásolni tudó energiát. Ennek megfelelően stílusa sem nem száraz, sem nem tanárosan pedáns, hanem élőbeszéd-szerűen közvetlen és átlelkesített. Irodalomtörténeti tanulmányai három fő témája köré csoportosulnak. A kötet első írása a magyar dráma genezisét vizsgálja, és azt az izgalmas kérdést járja körül, hogy a remekművek dacára miért hiányzik mégis a magyar drámatörténet kontinuitása. A másik két csomópont két nagy név: *Szabó Dezsőé* és *Móricz Zsigmondé*. Szabó Dezsőnek ezúttal az elbeszéléseit elemzi, megtalálva köztük az író legmaradandóbb remekműveit (Feltámadás Makucskán, A kötél legendája), és felfedve egyúttal az elbeszélői életmű belső ellentmondásosságát is, mely a mai értékelés zavarához vezetett. A tanulmányíró legjelentősebb témája ezúttal is Móricz Zsigmond. Az író születésének centenáriuma ürügyén modernségét elemzi, nem félve a világirodalmi összehasonlítástól sem, melynek mércéjén Nagy Péter szerint a halhatatlan elbeszéléseket és kisregényeket alkotó író a legnagyobbakkal egyenrangú. Erre a következtetésre jut az egyenként sorravett kisregények – Az isten háta mögött, Kivilágos kivir-

radtig, Pillangó, Barbárok, Árvácska – elemzése után. Ebben a fejezetben kapott helyet Rákóczi máig ható példájáról, a színikritikus Ady Endréről, a két háború közötti magyar novella sajátosságairól írt tanulmány, valamint négy emlékező esszé Déry Tiborról, Laziczius Gyuláról, Ignotus Pálról és Szávai Nándorról.

A kötet második ciklusa színes, érdekes, mozgalmas *útiképek*et sorakoztat egymás után, Egyiptomról, Indiáról, Dániáról, Cipursról, londoni, párizsi emlékekről, természetesen elsősorban az irodalomtörténész és a színházi kritikus szemével és érdeklődésével látva a világot.

A csaknem a kötet felét megtöltő harmadik rész a *Könyvek között* szerény címet viseli, és a világirodalomról szóló könyvkritikák mellett szép esszét találhatunk itt Illyés Gyuláról, a „legfranciább" magyar költőről, Gyergyai Albertről, „a francia irodalom budapesti nagykövetéről", Bóka László Őszi naplójáról, Kéry László, Képes Géza, Boldizsár Iván esszéköteteiről, Sütő András két drámájáról, Karinthy Ferenc elbeszéléseiről, Kardos László Hármaskönyvéről, Illés Endre elbeszéléseiről és esszéiről, Lackó Miklós művelődéstörténeti tanulmányairól, valamint két színházi tárgyú esszét; Gellért Endréről, Molnár Gál Péter könyve kapcsán, és a mai színház válságáról. A kötetet két ars poeticaként is olvasható esszé zárja a kritikáról.

Lichtmann Tamás

Péter Nagy: Vous et nous.
Essais de la littérature hongroise dans un contexte européen. Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1980. 239 l.

Súlyos vállalkozás Nagy Péter tanulmánykötete: Montesquieu perzsáihoz hasonlóan a külső szemlélő, a kívülálló szemével próbálja nézni a magyar irodalmat, így mutatva be a francia közönségnek, olvasóknak és irodalomtörténészeknek egyaránt. S e szemlélődés során a magyar irodalom nemcsak bemutatásra kerül, de meg is méretik – a világirodalom mércéjével.

Az első nagy részben a magyar líra – próza – dráma együttes helyét keresi a szerző egyrészt történetileg (*La place de la littérature hongroise dans le monde*), másrészt a mai, a legfrissebb termést végigtekintve (*Survol de la littérature hongroise moderne*). Ezekben a tanulmányokban az újszerű szempont, számbavétel az érdekes, céljuk tájékoztatni, orientálni a külföldi olvasót az igazi értékek megismertetésével.

A nagyívű áttekintéseket részletesebb vizsgálatok követik, most már egy-egy szűkebb periódusra, egy-egy íróra koncentrálva. A századelő költészeti forradalmának, *Szabó Dezső* műveinek eszmei hátterében, a „legfranciább" magyar költő, *Illyés Gyula* vagy *Gyergyai Albert* fordításművészetében kutatja a francia hatásokat, kapcsolatokat, árnyalva és gazdagítva a megelőző átfogó, történeti jellemzést.

A kötet második felében a magyar irodalomban és irodalomtörténetben furcsa módon vagy talán épp szándékosan mostohább sorsú drámáját mutatja be a szerző a külföldi olvasónak. A színházat Nagy Péter sokoldalú vizsgálatnak veti alá, képet rajzol a XIX. századi magyar klasszikus színházáról – *Katonát*, *Vörösmartyt*, *Madáchot* elemezve –, majd a hatvanas évektől élővé, gazdaggá váló mai drámaművészetünkről.

Emellett olyan izgalmas kérdésekre felel, mint például arra, hogy a francia klasszikusok közül miért épp Molière-nek, s csak Molière-nek volt és van Magyarországon igazi közönségsikere.

E tanulmánykötet újabb lépés ahhoz, hogy hírünk a világban gazdagodjék, hogy „perzsa", kuriózum-létünkből kilépve, ismertté váljék irodalmunk. S hogy van remény, arra Nagy Péter könyvének visszhangja ad biztatást. André Wurmser írja a Nagyvilág 1981/2. számában, mintegy válaszképpen: „Magyar barátaink keserűsége érthető, sőt jogosult: a francia kultúra és irodalom iránt érzett lelkesedésükre sokáig teljes közöny volt a válasz. (...) De a magyar kultúrától való távolságunk ma már sokkal kisebb, mint régebben: az olyan regényírók, mint Móricz Zsigmond, Déry Tibor, Szabó Magda vagy Örkény István, az olyan költők, mint Illyés Gyula vagy József Attila már nem ismeretlenek Franciaországban. És ez még csak a kezdet..."

A. Erdei Klára

Nemeskürty, I.–Orosz, L.–Németh, G. B.–Tamás, A.: Histoire de la littérature hongroise des origines a nos jours.
Publiée sous la direction de Klaniczay, T. Préface de Voisine, J. Corvina, Budapest, 1980. 586 l. (Mell.: Pages choisies de la littérature hongroise. Des origines à la fin du XVIII siècle. Publié par Klaniczay, T. Echantillon de lecture. 31 l.)

Közhelyszámban megy már a magyar irodalomtörténet iránti, külföldön megélénkült érdeklődést emlegetni. De ez valóban így van, ennek a szerencsés jelenségnek vagyunk tanúi; és a mostani Corvina-kiadvány is e folyamat újabb útjelzője. Régi panasz azonban, hogy a nyelv elkülönülése folytán a külföld a magyar irodalomról viszonylag keveset tud: nagy örömmel kell hát fogadnunk a német kiadás után ezt a francia nyelvű kézikönyvet, amelynek a magyar irodalom egészéről és értékeiről sikerült teljes képet adnia. Sőt, nyugodtan mondhatom: nélkülözhetetlen eszköz mindazok számára, akik, nem bírva a magyar nyelvet, nem férhetnek hozzá a nagyobb magyar nyelvű magyar irodalomtörténeti szintézisekhez, és mégis összehasonlító vagy általánosabb szakmai szempontból szükségesnek találják a magyar irodalomtörténettel való megismerkedést. Éppen ezért, kapóra jön aláhúzni a tényt, hogy ez a kiadói vállalkozás tökéletesen megfelel a külföldi irodalomértők, szakemberek, egyetemi hallgatók követelményeinek egyaránt, miáltal a kötet a magyar irodalom külföldi népszerűsítésének igen fontos eszközévé válik.

Hasznos tájékoztatást nyújt a francia nyelvű olvasóknak a kötet bevezetője. A Nouvelle Sorbonne professzora találóan és jogosan hívja fel a figyelmet a könyv legfőbb érdemére: az összehasonlító módszer mértékletes és bebizonyított alkalmazására. Ez a módszer ugyanis – J. Voisine szavai szerint – a magyar irodalom bemutatását európai kontextusban teszi lehetővé. A magyar irodalmi műveltség Európához tartozása így kiderül a magyar és az európai irodalom legnagyobb alakjai közötti jelentős párhuzamok és hasonlóságok hosszú sorából.

A könyv tíz nagyobb fejezetre épül: *La littérature du Moyen Age* (A középkori irodalma) – *La littérature de la Renaissance* (A reneszánsz irodalma) – *Le baroque* (A

barokk) – *L'époque des Lumières et le classicisme* (A felvilágosodás kora és a klasszicizmus) – *Littérature romantique de l'ere des réformes* (Romantika irodalma a reformkorban) – *La littérature d'inspiration populaire* (A népies irodalom) – *L'épanouissement du réalisme* (A realizmus kibontakozása) – *La revue Nyugat et son époque* (A Nyugat és kora) – *L'expansion des idées socialistes et des tendances modernes* (A szocialista eszmék és a modern törekvések elterjedése) – *La littérature contemporaine* (A jelenkor irodalma).

Ezekben a fejezetekben semmit sem mellőztek a szerkesztők, hiszen e könyvben a külföldi szakember jelentős irodalmi anyaggal találkozik. Szerencsés a korszakolás, az anyag tagolása, prezentálása is. Ha a periodizáció minden irodalomban bonyolult és veszélyes kérdés, különösen nagyok a gondok a magyar irodalom külföldi, nyugat-európai közönségnek való bemutatása esetében. De ezen a téren is sikerült a szerkesztőknek elhárítaniuk a szakirodalomban jól ismert akadályokat.

La littérature du Moyen Age cím alatt az olvasó rövid, de jól megírt fejezetet talál, amelyben a magyar irodalmi művelődés kezdeteiről kapunk képet. A kezdetek hagyományos fogalma megfogható művelődési és történelmi tényekben valósul meg, akár a magyarok eredetéről akár a latin vagy a magyar nyelvű irodalomról legyen szó. Alapos a középkori magyar irodalmi termés leírása: az ősi költészet nyomaira történő hivatkozás után a magyar szentek legendái, a vallásos költészet, a történetírás és a legrégibb irodalmi emlékek következnek.

La littérature de la Renaissance hat alfejeztre oszlik: a magyarországi reneszánsz körképén túl találkozhatunk a humanizmus és a reformáció latin majd magyar nyelvű képviselőivel, a hazai prózaírás és költészet kiemelkedő alakjaival, s tanúi lehetünk a késöreneszánsz, a manierizmus jelentkezésének is.

A barokk fejezet természetesen a XVII. és XVIII. századi irodalmi tevékenységet és legfontosabb alkotóit mutatja be – számos olyan vonatkozással, mely újnak tűnhet a nyugati olvasó számára.

A felvilágosodás magyarországi kibontakozásában a külföldi érdeklődő már nem azzal a sajátos irodalmi ténnyel ismerkedhet meg, amit a régi magyar irodalom jelentett számára. Ez az irodalom már fáziskésés nélkül, igazi európai kontextusban él. Itt, a felvilágosodás, a klasszicizmus és a romantika fogalmai kapcsán azt is felfedezhetjük, hogy bár a magyar művelődés és irodalom is az európai hagyományokban gyökerezik, de ezek a nemzetközi jellemzők nem szegényítik, hanem gazdagítják a magyar irodalom egyedi sajátosságait, önálló hagyományrendszerét. E korban a magyar értelmiség már európai szemüvegen át vizsgálja felül saját hagyományait. S közvetíti azokat Európa felé.

A romantikát, főleg Vörösmarty egyéniségét vizsgálva könnyű helyzetben van a külföldi olvasó, nem okoz számára gondot, hogy őt a legnevesebb romantikusok, Byron, Hugo, Puskin, Miczkiewicz sorában elhelyezze.

E kötet fontosságára és időszerűségére mutat rá az is, hogy a magyar irodalom két világháború közötti szakaszának bemutatásában nemcsak úttörő jelentőségű, hanem egyben érték-tudatosító is. Főleg e korszak olasz recepcióját ismerem, s elmondhatom: nálunk számos félreértés nyomán hamis értékrend uralkodik. E főként abból fakad, hogy egy időben a magyar irodalom második-harmadik vonalát fordították-népszerűsítették. E mostani irodalomtörténeti áttekintés sokat segít a helyes orientációban

– az igazi értékeket próbálván kiemelni. Babitsot így már nem csupán Dante-fordítóként tartjuk számon, e kötet révén a teljes Babits-kép összeáll, s Kosztolányi prózairói nagysága is csak most vált számunkra egyértelművé – az eddig hangsúlyozott dekadens költő-kép helyett. József Attila esetében pedig egy más viszonylag jól ismert költői életmű és pálya mélyebb elemzésével gazdagodhattunk.

Különösen fontos és eligazító érvényű a külföldi kutatók számára a jelenkori magyar irodalomról szóló áttekintés, melyből eleven és nyugtalan irodalmi élet és tevékenység képe bontakozik ki. A sematizmus merev kötöttségei után a magyar irodalomnak sikerült megújulnia, új utakra és módszerekre lelnie, amelyek a legmodernebb, bonyolult életérzéseket is képesek rögzíteni. Olyan nevekkel és művekkel ismerkedhetünk itt meg, akik nemzetközi mércével mérve is érdemesek a figyelemre.

A jól szerkesztett kötet érdeme az érték-orientáción túl az olvashatóság és az irodalomközpontúság is: a túlburjánzó történeti, szociológiai, társadalmi vonatkozások, amelyek az eddigi magyar irodalomtörténeteket általában jellemezték, ezúttal nem terhelik az elemzéseket, bemutatásokat.

Másokkal ellentétben én nagyon hasznosnak ítélem a kötet végén elhelyezett magyar nyelvű bibliográfiát: a legfontosabb kiadásokról, a legmodernebb szakirodalomról tájékoztatja a külföldön, gyakran mostoha körülmények között dolgozó hungarológusokat, s a magyar irodalommal vagy komparatisztikával foglalkozó szakembereket.

Amedeo di Francesco

Németh László: Utolsó széttekintés.
Magvető/Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 896 l.

Ez a kötet voltaképpen nem szerepelt Németh László életmű-sorozatának tervezetében. Nem egy kritika utalt is rá: vajon szükséges-e az ilyen különböző műfajú, hangvételű, s nem is mindig közlésre szánt, kisebb-nagyobb írások kötetbe gyűjtése. Maga Németh László foglalkozott ugyan naplójegyzeteiben egy ún. posztumusz gyűjtemény gondolatával, ám egyértelmű útmutatásokat, valamiféle szerkezeti konceptust csak bizonyos önkénnyel tulajdoníthatunk ezeknek a jegyzeteknek. Dicséretére szóljon a kötet szerkesztőjének, hogy a lehetőségekhez képest ragaszkodni próbált a naplóban körvonalazott elképzeléshez, s így, ha nem követhette is Németh László közvetlen instrukcióit, végeredményben a szerzői szándéktól nem teljességgel idegen szerkezetet alakított ki. A ciklusokat a *Homályból homályba* 1956-tal záruló önéletrajzi egységeit folytató naplók nyitják (*A lélek tápanyagai*). Ezek a személyes hangvételű írások nemcsak a napi életrend, az életvitel leírását tartalmazzák, de számot adnak e visszahúzódó életforma szellemi-kulturális környezetéről, az írótól jelentésesnek minősített apróbb mozzanatairól is. Az *Író a föld alatt* a tervezett „száz kis esszé" elkészült darabjait, szám szerint harminchét írást tartalmaz. Lényegében olvasmányélmények összefűzéséről van itt szó, ám ezt a meglehetősen széles skálát – az ókori kelet művészetétől az orvostudományi kérdésekig – szoros egységbe foglalhatja az értelmezés, ha pontosan képes rekonstruálni a mögöttes világészlelés és erkölcsi magatartás főbb komponenseit. A kötet kétségkívül legsúlyosabb egységét *A nemzet-ragasztó* címmel egybefoglalt

esszék alkotják: ezek a klasszikus értelemben vett kísérletek nemcsak a tárgykezelés eltérő módjai okán válnak a gyűjtemény centrumává. Az európai művelődés történeti alakulását vizsgáló, s azt sajátos modellbe építő írások egy egyetemesebb kultúrtörténeti nézőpontból tekintenek a magyar fejlődésre is. Úgy azonban, hogy ez a nézőpont hangsúlyosan érvényesíteni tudja a térségi fejlődési sajátságokat. Németh elképzelése szerint – s ez nemcsak az ismert Dilthey-hatásokra vezethető vissza – a nemzetek egyéni arculata a kultúra, a művelődés (ide értve természetesen a tárgyi kultúrát is) alakulástörténetében, s az ott megképződő alakzatokban fejeződik ki. A nemzeti történelmek közép-kelet-európai modelljét itt elsősorban ilyen összefüggésekre támaszkodva veszi szemügyre, s bár gondolatai között akad vitatnivaló, a nemzeti kultúrák önértékelése, európai helyük meghatározása szempontjából korszerű, továbbgondolandó tételeket rögzít. Ugyane ciklus tartalmazza a *Szabó Lőrinc*ről rajzolt kitűnő portrét is, melyben nemcsak a költő tájékozódásának útjait, a folytonos önkorrekció jellegzetes vonásait, főbb motívumait rajzolja meg. Az esszé igazi bravúrja az, hogy az életpályában hasonló súllyal és jelentőséggel mutatja meg mindazokat a szociális elemeket és európai gondolkodástörténeti tényezőket, amelyek nyomán ez a bonyolult genezisű költészet elnyerte a maga sajátos, egyedülálló karakterét.

A *Kétségbeesve halt meg* c. ciklus a drámai hagyaték három darabját őrzi (*Előjáték Kleist Eltört korsójához, Colbert, József és testvérei*). Közülük mindenekelőtt a *Colbert* közvetíti azt a művészi-emberi beállítódást, szemléletformát, amely jószerint az egész kötet mögé odavetíthető: Németh bizonyos értelemben lezártnak ítélt pályára tekint vissza, s amint a dráma is a számvetés, a kései önvizsgálat szólamát erősíti fel, úgy az egész könyv is inkább egyfajta kísérletnek, a művön túli állapot személyes „faggatásának" bizonyítékaként tárja elénk ezeket az írásokat. Írói munkásságának ezt a szakaszát, némi öniróniával „gerontológiai kísérletnek" nevezi Németh, aki egyúttal arra is választ keres, „mit s mennyire lehet – ilyen állapotban megmentni, továbbfejleszteni." Ha az esszék a pályaszakasz legtermékenyebb gondolatait, a drámák pedig a mögöttes emberi szituáltságot elevenítik meg, logikus rendben azok az írások következhetnek, amelyek a műhelynek talán nem is annyira a titkaival, mint inkább a folytonos megújulásra kész nyitottságával ismertetik meg az olvasót. Ilyen értelemben nem a művek – nemegyszer valóban másodlagos – keletkezéstörténeti tényei válnak fontossá, hanem annak a folyamatnak néhány felidézett epizódja, amelyben – egy-egy mű kapcsán – maga az alkotói értelmezés szembesült a mű aktualizálására hivatott intézményrendszerrel, annak értelmezésformáival. (*Az Iszony forgatókönyvéhez, Az életmű kiadása előtt, A Bodnárné bemutatója előtt*).

Az én utam című ciklus még külsőbb köröket jár be: cikkek, levelek tudósítanak az író folyamatos tájékozódásáról, s bár annak irányait talán nem mindig szemléltetheti sikerrel a hozzáférhető anyag, voltaképpen így is érzékelhető a Némethet mélyebben foglalkoztató kérdéskörök némelyike (*A Plamen szerkesztőségének, Irodalom 45 után*). Kérdéses, hogy vajon szükség volt-e a záróciklusba felvett interjúk mindegyikére. Mindez pusztán azért vethető fel, mert – ha egyfelől hiánytalan teljességre a kötet összeállítója érthetően nem vállalkozhatott –, ennyi megfontolással elhagyhatónak ítélhetett volna olyan beszélgetéseket amelyeken inkább a publicista szöveg formálása, s kevésbé a Németh László-i gondolatiság hagyott nyomot. Függelékként az olvasót tá-

jékoztató szerkesztői megjegyzések, s az írói életrajz e szakaszának legfontosabb adatai egészítik ki a gyűjteményt.

Kulcsár Szabó Ernő

Nowak, Jerzy Robert: Węgry bliskie i nie znane.
Iskry, Warszawa, 1980. 363 l.

Történelmi és irodalmi kapcsolataink lengyel kutatója új kötetében arra vállalkozott, hogy a lengyel–magyar barátság hagyományának összetevőit, tartalmának változásait, irodalmi megjelenését mutassa be ismeretterjesztő formában a lengyel olvasónak. Ezért a figyelemkeltő cím: *A közeli és ismeretlen Magyarország.* Szerzőnk nagy erudícióval kalauzolja végig az olvasót kapcsolataink évszázadain, jellemző fejezetcímeket választ: például – „Német maszlag" és „török áfium" között, Bem tábornok legendája, Fölkelők és realisták stb. Színes történetek váltakoznak leíró-ismeretterjesztő részletekkel, s a történelmi kapcsolatokat szélesen értelmezi, szerzőnk fejtegetései sohasem maradnak csupán történeti stúdiumok, mindig érezzük a kapcsolatok irodalmi következményeit, a politikai eseményekre közvetlenül vagy közvetve reagáló írókat-költőket. Egyébként is a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok mindig összefüggtek politikai mozzanatokkal, a kölcsönös érdeklődést, a pozitív előítéleteket föltétlenül érdekkörébe kell vonnia az irodalmi érintkezések kutatójának.

Nowak könyvének terjedelmileg jóval nagyobb első része nyújt történeti áttekintést, történeti-művelődéstörténeti kapcsolataink jól kiragadott mozzanatait tárgyalja, szakaszokat választ ki, így – némiképp érthetően – események, jelenségek kimaradnak. A kötet második részének címe: A magyar irodalom körében. Itt irodalmunk lengyel visszhangjának kérdéseit vizsgálja, a magyar irodalmi tudat jellemző vonásait kísérli meg bemutatni olvasóinak, végül pedig megrajzolja az újabb magyar irodalom fölívelésének (hatvanas évek) rövid történetét. Legfőbb igyekezete kultúránk-irodalmunk a lengyelek előtt ismeretlen kódjának föloldása, szuggesztív fejtegetései, nagy tárgyismerete (bár filológiai pontatlanságokkal is találkozunk a könyvben), a színes előadásmód jól szolgálja kötete célkitűzését, a magyar kultúra népszerűsítését.

Kiss Gy. Csaba

Nyéki Károly: Zalka Máté. (Bibliográfia.)
Nyíregyháza, 1979. 62 l. (Bibliográfiai füzetek 11.)

A Szabolcs-Szatmár megyei helytörténeti kutatások dokumentuma a Zalka Máté munkásságát feldolgozó sokszorosított bibliográfia. A spanyol polgárháború legendás Lukács tábornokának életére és műveire vonatkozó irodalom azonban így sem teljes, az összeállítás ugyanis csak a magyar nyelven és jórészt 1945 után megjelent írásokat regisztrálja. Az életrajz kronológiáját követve felsorolt cikkek után a Zalka Mátéval

foglalkozó szépirodalmi alkotások, évfordulós megemlékezések, műsorok leírása következik, végül Zalka kötetes műveinek jegyzéke zárja a sort.

N. S. K.

Anton N. Nyerges: Gyula Juhász – The Beard Sunner.
(Juhász Gyula – A szakállszárító.) A szerző kiadása, Richmond, Kentucky, 1980. 117 l.

Ha csak hatvannyolc vers és két hosszú elbeszélés fordítását adná közre angolul Anton N. Nyerges, már az is igen jelentős hozzájárulás lenne a magyar irodalom és annak egyik kiemelkedő költője, Juhász Gyula külföldi megismertetéséhez. A műfordító azonban monográfiába ágyazva közli fordításait (és persze fordítva is: a monográfus saját fordítású versekkel illusztrálja és igazolja irodalomtörténeti értekezését): így válik megközelíthetővé a nem-magyar olvasó számára Juhász Gyula sajátságosan magyar gyökerű költészete. Ugyancsak a jobb megértést szolgálják a versekben és novellákban előforduló magyar személy- és helyneveket, történelmi eseményeket stb. magyarázó jegyzetek.

A szerző felvázolja a Juhász Gyula költői pályáját ihlető és befolyásoló főbb életrajzi mozzanatokat: a szegedi szellemi táptalajt, a katolicizmus vonzását, a budapesti egyetemi tanulmányokat, a Nyugathoz fűződő kapcsolatát, Babits és Kosztolányi iránti barátságát, az Anna-szerelmet, s a kisvárosi életbe való száműzöttséget.

Anton N. Nyerges elsősorban a magyar régmúlt énekesét és megelevenítőjét, az igricet becsüli Juhász Gyulában: az ősi magyar hagyományokhoz való visszanyúlását Bartókéhoz hasonlítja, s költészetében a pogány pásztorénekeket tartja legmaradandóbbnak. Legjellemzőbb versének a *Havi boldogasszony*t véli, melyben a szent szobor lábánál leheveredő barna zarándokok álmukban visszatérnek az ázsiai rónákhoz és Emese ősanyához.

A monográfia külön-külön fejezeteben tárgyalja és közli a vallásos verseket, a klasszikus hagyományokat tükröző költeményeket, az Anna-ciklus néhány darabját, a magyar irodalomból és történelemből vett témájú verseket, a pásztorénekeket, a tájleíró költeményeket, a forradalmi és proletárverseket stb. A költői életmű bemutatása a *Szakállszárító*val és az *Epitáfium*mal zárul. A *Szakállszárító* bölcs öreg gazdájának visszavonulása az élet zajlásától és a magányos szemlélődés jellemzi Juhász Gyula életének utolsó időszakát: ezt a költői magatartásformát emeli ki és értékeli nagyra a szerző címválasztása.

A Juhász Gyula költészetét bemutató monográfia mellékleteként Anton N. Nyerges közreadja a költő két életrajzi ihletésű prózai írását, az *Orbán lelké*t és *A tékozló fiú*t, melyek a Szakolcán és Vácott töltött évek forrásértékű dokumentumai.

Karafiáth Judit

Nyíri Kristóf: A Monarchia szellemi életéről.
Filozófiatörténeti tanulmányok. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 247 l.

A kötet nem monografikus igénnyel íródott a Monarchia szellemi életéről, hanem különálló tanulmányokból, esszékből tevődik össze, melyek Ausztria és Magyarország 1848 és 1918 közötti időszakának egy-egy ideológiai-filozófiatörténeti kérdésével, problémájával foglalkoznak. A szerző könyve előszavában jelzi, hogy írásai „alapvetően azonban nem annyira a filozófia, mint inkább a történelem iránti érdeklődésből születtek", s reméli, hogy vizsgálódásai „történeti tanulságokkal is szolgálni fognak". Éppen az érdeklődésnek ebből az irányultságából adódik ugyanakkor, hogy a kilenc tanulmány igen szorosan kapcsolódik egymáshoz, szinte egymást egészítik ki olymódon, hogy a történelem kontinuitásában felvetődő problémakomplexumokat vázolják, folytatva az előző tanulmányban érintetteket, és új szempontokat adva hozzá a korábbiakhoz.

A tanulmányok sorát általános jellegű írás nyitja (*Ausztria és Magyarország. Szociálpszichológiai bevezetés*), melynek egyik célja rámutatni, hogy a Monarchia idejében és később is természetszerűen hangsúlyozott különbségek mellett milyen lényegi azonosságok játszanak szerepet a két nemzet szellemi életében. Ebből a szempontból a szerző döntőnek látja a polgárosodás mértékét a két nemzetnél, s bár ez eltérő, abban megegyeznek, hogy mindkettő lemarad a nyugat-európaitól. A polgárosodás különböző foka, illetve a sajátos történelmi tradíciók és ideológiai alakzatok eredményeképpen a két nemzet szellemi életében másképpen reagálnak a kor ideológiájának, a liberalizmusnak a válságára: Ausztriában elsősorban úgy, hogy fellendül az elméletalkotás iránti érdeklődés az 1870-es évektől és a 90-es évektől pedig „az osztrák filozófiai gondolkodás egy nagy korszaka veszi kezdetét". Magyarországon azonban ez a filozófiai pezsgés nem alakul ki a kiegyezés után sem, s a századvég-századforduló idején is egyfajta epigon katedrafilozófia uralkodik. Sőt, a magyar szellemi életben kifejezett az elméletellenesség; a felmerülő problémákra részben a költészet reagál, részben pedig megpróbálják a kérdéseket és megoldásokat az eszmék szférájából a gyakorlati élet, politika medrébe terelni. Ezt tárgyalja részletesen a könyv két magyar vonatkozású tanulmánya, a *Forradalom után, Kemény, Eötvös és Madách*, valamint *A magyar századelő ideológiatörténetéhez* című írás. Az előbbi a 48-as szabadságharc utáni időszak három, talán legjellegzetesebb alakjának munkásságán, illetve egy-egy fő művén keresztül vizsgálja elmélet és gyakorlat összefüggését a korabeli Magyarországon. Tudjuk, hogy a reformkorban, különösen a 30-as 40-es években, megindult egyfajta érdeklődés az elméletalkotás, a filozófia iránt. Legjelentékenyebb képviselője ennek az irányzatnak, *Henszlmann Imre* és más kevésbé jelentős hegeliánusok mellett, *Erdélyi János* volt. Sajátos módon a forradalom előtt éppen a forradalom, majd a szabadságharc gyakorlati követelményei miatt mindez nem teljesedhetett ki. 48 után viszont a forradalom következményei visszahatásaként ez az elméleti irányultság visszaszorult. *Kemény* és *Eötvös* munkáikban az eszmék és a való világ kölcsönös összefüggését keresik, e két világ egyensúlyát, mely mentes minden túlzástól. Magyarország számára gyakorlati, politikai kivezető utat keresnek s nem törekszenek az elvont kérdések elvont megoldására, sőt ellenszenvvel viseltetnek iránta. Nyíri Kristóf kettejükhöz kapcsolja *Madách*ot, akiben és fő művében, a Tragédiában szintén nem a filozófust és költőt, hanem, joggal, a

politikust és költőt látja. A magyar társadalom és egyes kiemelkedő képviselőinek úgynevezett elméletellenessége tehát a sajátos társadalmi alakulás terméke s nem valamiféle misztikus nemzetkarakterológiai attributum. Egyfelől a nemzeti függetlenség megoldatlanságából, másfelől a polgári átalakulás, a kapitalista termelési mód paradox megvalósulásából ered.

Érdekesen kapcsolódik e tanulmányhoz a másik írás, mely *Lukács György* és *Ady* szellemi reakcióit vizsgálja a magyar viszonyok között. Nyíri szerint a századelő évei a „filozófia magyarországi történetének kiemelkedő fontosságú időszakát jelentik", de a magyar sorsproblémákat igazán csak Ady fogalmazza meg, s csak utána, mintegy őt követve, Lukács természetesen más szférában. A tanulmány külön érdekessége, hogy Lukács *Drámakönyv*ében, a szociológiai kezdeményezést illetően, Nyíri távoli összefüggést lát Kemény, Eötvös és Madách írásaival. E külső megközelítéssel szemben a *Lélek és a formák* inkább a „belülről átélt" problémák „lírai" kifejeződése. Mindkét tanulmányból kiderül: az elméletellenesség történeti produktum, mely természetesen nem jelenti a gondolkodó magyarok hiányát, legfeljebb az osztrák, német fejlődéssel, filozófiával szemben egy történetileg meghatározott *más típusú* gondolkodást testesít meg.

Nyíri Kristóf könyve gyakorlatilag a Monarchia fölbomlásának történetét követi végig, olyan elméleti csomópontokat ragadva meg, melyek ugyanakkor nemcsak az osztrák és a magyar, vagy ha tetszik, közép-kelet-európai, hanem az egész XX. századi gondolkodásra meghatározó befolyással voltak, s mint problémák máig húzódnak. A kötet végén található az igen részletes, egy-egy íráshoz készült jegyzet- és szakirodalomapparátus. Így a tanulmánysorozat egyvégtében, esszészerűen is olvasható, mintegy megkönnyítve a korszak nagy egységben való szemlélését.

Dérczy Péter

Nyugati magyar költők antológiája, 1980.
Válogatta és szerkesztette: Kemenes Géfin László. Felelős szerkesztő: Szépfalusi István. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Kiadása, Bern, 1980. 391 l.

Jelentős a szándék, mely létrehozta ezt az antológiát, s a szerkesztői teljesítmény, *Kemenes Géfin László*é. A nyugati költészetnek eleddig nem volt átfogó, összegyűjtő válogatása önmagáról. *Csíky Ágnes Mária* 1956-ban kiadott antológiája (*Tíz év versei*) még alig mutat fel komoly esztétikai értéket az emigrációban élő íróktól.

1959-ben *Szabó Zoltán* jelentkezik londoni kiadású antológiával (*Kilenc költő*), melyben fiatal alkotók verseit szerkeszti egymás mellé, immár megfogható esztétikai hozadékkal.

Tíz évet kell várni a következő válogatásra (*Új égtájak* – 1956 óta idegenben élő magyar költők antológiája), mely Washingtonban, az Occidental Press gondozásában látott napvilágot. Szerkesztői *Gömöri György*, s az azóta elhunyt *Juhász Vilmos*. Ez a könyv már méltán nevezhető egy nemzedék irodalmi erődemonstrációjának. A mostani gyűjtemény egyetemesebb vállalással készült: minden számba vehető, jelentős költőt bemutatni, felmutatni jelentős műveket. Hogy ez mégsem sikerült, hiszen fontos köl

tők és költői teljesítmények (is) elmaradtak, az részint a szerkesztő koncepciójával, részint pedig egyes szerzők (pl. *Márai Sándor*) elzárkózásával magyarázható.

A szerzők „sorrendiségét" a születésük évszáma eleve meghatározza az antológiában. A nyugati költészet doyenje, *Szélpál Árpád* vezeti a sort, s az 1948-as születésű *Bebek János* zárja. Közöttük olyan nevek, mint *Határ Győző, Cs. Szabó László, Faludy György, Tollas Tibor, Tűz Tamás, Fáy Ferenc* (1981-ben meghalt!), *Monoszlóy Dezső, Bakucz József, Horváth Elemér, Gömöri György, Vitéz György, Dedinszky Erika, András Sándor*... Hiányzanak a Magyar Műhely alkotói (*Bujdosó Alpár, Nagy Pál, Papp Tibor*), az ő szövegeiket a szerkesztő a prózai megnyilatkozások tartományába utalta át.

Bikich Gábor és *Csokits János* elutasította a válogatásban való részvételt.

Kemenes Géfin bevezetőként rövid esszét állított a kötet elejére. Ebben megkísérli vázolni azokat a jellemzőket, melyekkel a nyugati magyar irodalom a hazaitól elkülönül.

Ezek szerinte a következők:

1. *az anyanyelv mint írói alapanyag új szerepet kap e költők életében;*
2. *sajátos (szabadabb) a viszonyuk a közös magyar kulturális, irodalmi hagyományokhoz;*
3. *a nemzeti tradíciók átrendeződnek bennük;*
4. *a kortárs művészeti törekvésekbe közvetlenebbül, nyelvi áttételek nélkül kapcsolódhatnak be.*

Ugyanakkor kitér azokra a gátló tényezőkre is, melyek lassítják ennek az irodalomnak a megismertetését az anyaországban.

1. *egyfajta félreértett nosztalgia feltételezése a nyugaton élő magyar költőkben (vagy rájuk erőszakolása);*
2. *műveik állítólagos idegensége, ellenzékisége.*

Az antológia 32 költő művein keresztül szemlélteti, milyen is ez az irodalom. Kemenes Géfin a modern irodalmi törekvéseket részesíti előnyben válogatása lapjain, korra és nemre való tekintet nélkül.

A kiadvány *Szépfalusi István* mindenre kiterjedő, gondos és bő életrajzi és könyvészeti jegyzeteivel zárul. Ezekből is kiderül, jelentősek azok az értékek, azok a gazdagodó és máris gazdag életművek, melyekből a *Nyugati magyar költők antológiája, 1980* nyújt megbízható, kézikönyvként is forgatható válogatást.

Zalán Tibor

Ocean at the Window. Hungarian Prose and Poetry since 1945.
Edited by Albert Tezla. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980. 481 l.

Albert Tezla, a magyar irodalom amerikai bibliográfusa arra a nehéz feladatra vállalkozott, hogy egy kötetben ismertesse meg a háború utáni magyar irodalom főbb alkotóit az amerikai olvasóval. Az előszóból megtudjuk, hogy Tezla az 1945–65 közötti korszakból tíz fontosabb írót és költőt, az 1965–75 közötti időszakból pedig tizennégyet választott ki bemutatásra. Hogy a kép teljes legyen, *Major Developments in*

the Imaginative Literature of Hungary since 1945 című terjedelmes bevezetőjében a szerkesztő megpróbál átvezetni harminc év irodalmának teljes történetén. Bár ez a dolgozat sok használható adatot tartalmaz, mégsem ad teljesen megbízható képet az újabb magyar irodalom fejlődéséről: nem bontja ki eléggé az 1945–1965 közötti időszak összekuszált politikai és kulturális szálait.

A háború után jelentkező tíz író, aki itt bemutatásra kerül, *Örkény István, Mándy Iván, Mészöly Miklós, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Nagy László, Sánta Ferenc, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor és Csurka István.* Ez a válogatás védhető, igazolható, bár bizonyos értelemben *Déry* is az újonnan bemutatkozó írók közé tartozik, s mások (*Kálnoky László, Szabó Magda, Ottlik Géza, Csanádi Imre, Karinthy Ferenc*) is helyet kaphattak volna ebben a részben. Rosszabb a helyzet az 1965 utániakkal. Itt ugyanis a tizennégy bemutatott közül a szerkesztő néhányat kevéssé jellemző, illetve gyengébb műveivel szerepeltet (*Czakó Gábor, Marsall László*), másokat pedig, akiknek helyük lenne az antológiában, hiszen jóval 1975 előtt bemutatkoztak és fontosabbak nem egy bemutatottnál, magyarázat nélkül kihagy. Gondolok itt elsősorban *Konrád György*re, de említhetném *Bella István*t, *Gergely Ágnes*t, *Kardos G. György*öt és *Nádas Péter*t is.

Külföldi antológiáknak fel szokták róni, hogy túl szűkszavúan mutatják be a szerepeltetett szerzőket. *Albert Tezla* az ellenkező végletbe esik, három-négy oldalas ismertetéseket rak a szemelvények elé; ezekből olyan nélkülözhetetlen értesüléseket szerezhetünk, hogy *Pilinszky* anyai nagyapja falusi kádármester volt, *Mészöly* kölnigyáros szeretett volna lenni a felszabadulás után, de nem talált vevőkre, és hogy *Nemes Nagy Ágnesék*nek volt otthon egy alpesi kürtjük. A bevezetők tényszerűen sem hibátlanok: meglepve olvastam, hogy *Pilinszky* egyik kötetének a címe „Végigfejlett" volt (116. l.), *Nemes Nagy Ágnes* férje nem más, mint *Balázs Béla* (153. l.) és hogy *Csoóri,* akinek *Kubai napló*ja már 1956-ban (!) megjelent, Zámolyon „a földreform bizonyos következményeivel találkozott" s ezért írta meg 1953-ban kritikus hangvételű verseit (279. l.).

A tizenöt (a szerkesztővel együtt tizenhat) fordító különböző szintű angolsággal és változó sikerrel oldotta meg feladatát. Az antológiát egy 33 oldalas, részletes bibliográfia egészíti ki a gyűjteményben szereplő írók angolra, franciára és németre fordított műveiről; ez *Kathy Elaine Tezla* és *Ilona Kovács* munkája. Ezzel a gyűjteménnyel a minnesotai egyetemi kiadó használható kézikönyvet nyújtott át az újabb (hazai) magyar irodalomra kíváncsi amerikai olvasónak.

Gömöri György

Orbán Ottó: Honnan jön a költő?
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 343 l.

A költő prózakötete javarészt a hetvenes években készült írásokat tartalmaz. A könyv egyik fele – ezek a jelentősebb írások – memoárszerű esszéket fog egybe (Az ádáz szemtanú, Európa elrablása, Honnan jön a költő?, Tárgyaim, Ház egy jobb helyen). Közülük is kiemelkedik az a sorozat, amely nemzedéke „kórtörténetével" foglal-

kozik. A Belvárosi Kávéházban összegyűltek alkotóvá válásával – csak néhány nevet említsünk: Csoóri Sándor, Mészöly Miklós, Konrád György, Gyurkó László, Jancsó Miklós –, „beérésük" eredményeivel és veszteségeivel. A folyamatot – magára vonatkoztatva – így írja le: „Megnyertem egy fontos ütközetet: sokféle ellenkezéssel szembeszegülve megvalósítottam magamat. De elveszítettem egy másikat, egy nem kevésbé fontosat: ez a magam nem olyan volt, amilyennek korábban elképzeltem". Az 56-ot követő konszolidáció nemzedékének vallomása ez, kár, hogy a folyamatot tényszerűen nem érzékelteti.

A kötet második felében azokról olvashatunk, akik hatással voltak Orbán Ottó költészetére: angolszász költőkről (pl. Dylan Thomas, Allen Ginsberg), Csokonairól, Füst Milánról, Vas Istvánról, Nagy Lászlóról és Csoóri Sándorról.

Katona Imre József

Orosz László: A magyar verstani eszmélkedés kezdetei.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 151 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 97.)

Orosz László az 1760-as évektől a XIX. század húszas éveinek végéig terjedő időszak verstani irodalmát vizsgálja. Nemcsak a rendszerező tanulmányokat dolgozza fel, de a fontos poétikai megjegyzéseket tartalmazó egyéb munkákat is. Továbbá kísérletet tesz a költői gyakorlat, az elméleti fejtegetések és az iskolai poétikák viszonyának tisztázására.

Nyilvánvaló, hogy e kor verstani szempontból központi kérdése a három versrendszer – a magyaros, a klasszikus rímtelen időmértékes és a rímes időmértékes (ill. leszármazottjai) – elterjedésének aránya, értékelésének mikéntje.

A szerző is – kronológiai rendben haladva – e probléma köré csoportosítja megfigyeléseit. Elsőként az antik formákat meghonosítani igyekvők – Molnár János, Losontzi István, Kalmár György és az óklasszikai triász – nézeteit tárgyalja. Véleménye szerint az antik mértékű költészet ekkor még nem kapcsolódott kellően az irodalom egyéb, új törekvéseihez.

A rímes verselés kérdéséről szólva Bessenyei, Péczeli, Kármán, Pálóczi Horváth, Gvadányi, Gyöngyösi és Édes Gergely verstani felfogását ismerhetjük meg. Kiváltképp érdekes a racionalista szemléletű Péczeli és a romantika költészetfogalmát már-már előlegező Kármán véleménye. Szenthe Pál iskolai nyelvtanának taglalása sem haszon nélküli: jól példázza, hogy a költői gyakorlatot figyelmen kívül hagyó iskolai poétikák hogyan kísérlik meg konzerválni a korábbi évek formalizmusát.

A nyugat-európai formák bevezetéséről, a háromféle versrendszer tudatosodásának folyamatáról olvashatunk a következőkben. A tanulmánynak ezt a részét különösen ajánljuk a *Csokonai*-kutatók figyelmébe. Poétánk nézetein túl azonban a szerző Ráday Gedeon, Földi János, Verseghy Ferenc stb. verstani elképzeléseit is fölvázolja. Ezeknek a fejtegetéseknek, de a könyv egészének is jelentős érdeme, hogy a témával kapcsolatos zenei kérdéseket Orosz László az őket megillető súllyal tárgyalja.

Az antik időmértékes formák szélesebb körű elterjedését Virág Benedek, Vályi Nagy és Ungvárnémeti Tóth költészetének és elméleti munkásságának ismertetése il-

lusztrálja. Majd Batsányi János, Kisfaludy Sándor nézetei, az Erdélyi Múzeum és a Tudományos Gyűjtemény verstani cikkei és Somogyi Gedeon verstana alapján a szerző annak a kornak a poétikai képletét fogalmazza meg, melyben már – meghaladva a korábbi vitákat – bekövetkezik a három versnem egyenjogúsága.

Külön fejezetek szólnak az olyan sokat vitatott irodalomtörténeti problémákról, mint Kazinczy szerepe a XIX. század elejének verstani csatározásaiban, vagy Berzsenyi és Kölcsey vitája.

Befejező megjegyzéseiben Orosz László – egyéb, értékes megfigyelések mellett – a következőket állapítja meg: „...e korszak nemcsak a magyar vers szinte valamennyi lehetőségének gyakorlati kipróbálásával, hanem e lehetőségek elméleti megközelítésével is hatalmas teljesítményt végzett." Orosz László tanulmánya a fent említett „elméleti megközelítések" katalógusszerűen pontos ismertetését nyújtja.

K. P.

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978.
Felelős szerkesztő Németh Mária. Budapest, 1980. 618 l.

Az előző gyűjteményekhez hasonlóan gazdag, változatos tematikájú kiadványt állított össze Németh Mária felelős szerkesztő vezetésével a szerkesztő bizottság. A 19 tanulmányt a következő fejezetekbe rendezték: Az OSZK 1978-ban; A könyvtárügy történetéből; Az OSZK gyűjteményeiből és történetéből; Könyvtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok. *Somkuti Gabriella* az OSZK 1978-as működéséről szóló írásában a könyvtár bizonytalan idejű költözéséből fakadó gondok mellett számos eredményt ismertet. Az újonnan beszerzett ritka kiadványokat felsoroló részt minden korszak kutatója izgalommal böngészheti, a számos értékes hungarikán kívül a huszadik századi anyagból *Elek Artur* levelezésére és *Justus Pál* publicisztikai hagyatékára hívjuk fel a figyelmet.

A hungarológiával foglalkozó kutatók számára becses információ: megkezdődött a magyar vonatkozású történeti emlékek (hungarikumok) gyűjtése, szakkatalógusokba rendezése, kiadása és még sok egyéb munka. A Könyvtártudományi és Módszertani központ 1978-as munkáját *Papp István* ismerteti, itt készül például a sok egyéb kiadvány mellett a Nagyvilág és az Új Írás repertóriuma, és igen fontos szerepet vállal a KMK a könyvtárosképzésben. Mint az előző összefoglalás, ez is a bemutatott intézmény 1978-as kiadványainak pontos címleírásával zárul.

III. Az OSzK gyűjteményeiből és történetéből című részben található *Berlász Jenő* Széchényi Ferenc kéziratgyűjteményének katalógusáról közölt szakmunkája. *Haraszthy Gyula* történeti áttekintése az OSzK 1918-as működéséről, ezt egészíti ki *Havasi Zoltán* 1919 és az Országos Széchényi Könyvtár című, Szabó Ervin, Kőhalmi Béla könyvtári nézeteiről újabb adalékokat közlő tanulmánya. *Komjáthy Miklósné* a retrospektív nemzeti bibliográfia történetéről, az 1921–1944 és az 1945–1960. évek könyvészetét összegyűjtő kiadványokról tájékoztat, szerkesztési alapelveik kialakítását és alkalmazását ismerteti. A rendkívül szerteágazó tevékenységet magába foglaló vállalkozás érdemeiről a használók mondhatják el majd a szerkesztő után a vélemé-

nyüket. *Németh S. Katalin* négy publikálatlan Széchényi Ferenc-levelet tesz közzé, *B. Lukács Ágnes* egy 1846-ból származó ismeretlen szerző kéziratos munkájának agrártörténeti és népesedési vonatkozásait dolgozza fel.

A legterjedelmesebb – Könyvtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok című – fejezet szerzői: *V. Ecsedy Judit, Fallenbühl Zoltán, Szelestei N. László, Murányi Róbert Árpád, Fried István, S. Lengyel Márta, Borsa Gedeon, Markovits Györgyi, Kovács Ilona* a 17. századtól napjainkig terjedő időszakból merítik témájukat. *Markovits Györgyi* Magyar írók Angliában, angol könyvek Magyarországon a hitleri uralom delelőjén és *Kovács Ilona* Adatok az amerikai magyar könyvtári gyűjteményekről című tanulmányait nemzetközi vonatkozásaik miatt érdemes ezen a fórumon kiemelni, *Fried István* Petőfi *Széphalom* c. versét elemző, Petőfi Sándor és a magyar irodalmi múlt című írása pedig az irodalomtörténészek figyelmébe ajánlható. De olvashatunk a gyulafehérvári nyomdáról (1637–1658), térképkiadásokról, Perliczi János Dánielről, a veszprémi székesegyház kottatáráról, 1848-as sajtótörténeti adalékról, a magyar csízióról is gondos filológiai munkával alátámasztott tudományos közleményeket. Az évkönyv két neves könyvtáros-egyéniségről, Goriupp Alizról és Sallai Istvánról közölt nekrológot, *Kozák Miklósné* Sallai István szakirodalmi munkásságát dolgozta fel és adta közre.

R. Takács Olga

Ottlik Géza: Próza.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 297 l.

„Az író hallgatása" – ez Ottlik Géza új, de főleg régi, már megjelent írásokat tartamazó kötetének központi gondolata. Miért hallgat egy író, aki olyan nagyszerű regényt teremtett, mint az *Iskola a határon?* A Próza három interjút is magába zár (*Réz Pál*ét, *Lengyel Péter*ét és *Hornyik Miklós*ét), a kérdezők is erről szeretnének megtudni valamit, Ottlik válaszol is a kérdésre, sőt összeállította ezt a kötetet, amely egybefogja válaszait.

Olvashatunk benne novellisztikus önéletrajzi írásokat (ezek alkotják a keretet), korai tárcákat, háború alatti cikkeket, negyvenöt utáni jegyzeteket, színházi kritikákat. A két legfontosabb témakör: a Nyugat nemzedékeiről írt emlékezései, elemzései és a regényről, mint műfajról lejegyzett gondolatai. Hunyady, Dsida, Jékely, Márai, Cs. Szabó, Vas István, Schöpflin Aladár (csak a legfontosabbakat kiemelve) arcéle villan fel ezekről a lapokról, de leginkább és legtöbbször: Kosztolányié.

A helyenként már-már szisztematikusnak tűnő regényelméleti fejtegetések műhelytanulmányoknak tekinthetők. Hadd idézzek néhány mondatot, lehetne a kötet – már jelzett – központi gondolata is:

„Nem a szó volt kezdetben, hanem a mondat, azt bontottuk fel mondatrészekre. Nem a mondat volt kezdetben, hanem a bekezdés, azt fejtettük ki mondatokban. Nem a bekezdés volt kezdetben, hanem a regény. A regényt már csak a hallgatás előzi meg".

Katona Imre József

Örkény István: Novellák. I–II.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 469, 471 l.

Kétkötetes novellaválogatással indult útjára az *Örkény István művei* sorozat. Örkényt már életében felkérte a Szépirodalmi Könyvkiadó művei rendszerezésére, sorozatba rendezésére. Így novelláit maga válogatta, s rendezte könyvvé. Természetesen, saját elfogultságával szemben az író is védtelen volt, olyan, gyengébb munkák is helyet kaptak a kötetekben, melyeket egy objektívebb mércével mérő, kritikusabb összeállító, az Örkény-kép retusálása érdekében elhagyott volna.

Mert egyenetlen színvonalúak ezek a novellák, noha legtöbbjükben a későbbi Örkény már fel-feltűnik, a groteszk hang pedig az esetek túlnyomó többségében át tud sejleni a korai írások jellemzően erotikus-egzotikus légkörén. Az író kötetrendező elveként a kronológiát választotta.

Fiatalkori munkáival indít (*Fiatalkoromból*), jellemzi ezeket az írásait a sokféleség, az útkeresés témában és formai megoldásokban.

A *Háborús évek* írója már kiforrott hangú és szerkezetű írásokkal lép olvasói elé. Megrendítő erővel hangszereli témáit, a háborúban kallódó katonákról, foglyokról.

Életrajzi indíttatású novellákat tartalmaz a *Hazatérve* ciklus is. Az *Ötvenes évek* írásai máig érdekesen és érvényesen szólnak erről a korról. A heroikus erőfeszítések, tragikus tévedések, a kis és nagy dolgok komikus felcserélődésének a korszaka lehetőséget adott Örkénynek, hogy legjobb novellista-oldalait szikráztathassa.

Mégis, az igazán nagy és jelentősnek mondható vonulat a *Hódolat Kafkának* fejezetben bontakozik ki. A fantasztikum természetes jelenléte egy irreális világban – a legmodernebb magyar novella-forma megteremtése felé mutatnak.

A hatvanas évektől – máig novellái, mert időben legközelebb vannak hozzánk, igazából nem jelentenek nóvumot az író munkásságát figyelemmel kísérő olvasó számára. Annál inkább a második kötetet záró fejezet, az *Elsárgult kéziratok*. Ebben a részben adja közzé – rövid kommentárjaival tüzdelve – Örkény az eddig kötetbe föl nem vett novelláit. Így, kommentárokkal jelentenek igazi csemegét az írások, melyek a szerző önkritikus megjegyzései szerint sem igazán kiugró munkák. Párizsban játszódik a *Hová siettél?* című szerelmi történet; könnyed, hamar elfelejthető írás. Érdekesebb, jobban megírt novella a *Legyen-e Lálik kommunista?*

A ciklus gerincét a *Lila tinta* című, 1951-es megjelenésű novella, valamint a megjelenést követő vita kivonatolt anyaga jelenti. Érdekes az író „önkritikus" mentegetőzése, valamint Révai József – udvariasnak vagy finomkodónak a legjobb indulattal sem nevezhető – hozzászólása.

Az *Igyunk több hársfateát!* című munka megrendelésre íródott „reklám-novella" – s ezzel el is mondottunk mindent róla. Feltétlenül figyelmet érdemel a Déry *Két Asszony*ára rímelő *Dóra délelőttje*, mely, ha színvonalban ugyan meg sem közelíti az említett Déry-munkát, annak hasznos filológiai kiegészítője lehet.

A felsoroltakon kívül még négy írás: a *Nézzünk bizakodva a jövőbe – Hidegkúti csapata az élen*, a *Macska az esőben* és az *Ars poetica* teszik teljesebbé a válogatást, s az ismert Örkény-novellák sorát; jelentősen nem módosítva az íróról eddig alkotott képünket.

Z. T.

Ötödik évszak.
Antológia. Szerkesztette: Jánosházy György, Gálfalvi György, Markó Béla, Nemess László. Az Igaz Szó kiadása, Marosvásárhely, 1980. 169 l.

42, pályája elején járó, fiatal s már kevésbé ifjú alkotó, egyetlen antológiában.

A szerkesztők láthatóan a sokszínűségre törekedtek, a minél szélesebb spektrumú felmutatásra. Így került egymás mellé líra, novella, esszé, szociográfia, filozófiai traktátus, képvers, irodalomtörténeti tanulmány.

A filológus szempontjából leginkább érdeklődést keltő tanulmányok között van *Egyed Péter* esszéje (Az aiszthészisz mint kötelesség), melyben a szerző nemzedékét a poétikai és esztétikai-etikai hozadékán keresztül próbálja meg jellemezni. *Borcsa János* Páskándi-elemzésre vállalkozott: A költészet lehetősége avagy: „Itt vagyok én, ki emberek felé megy". *Varga Gábor* montázs-kommentárjai Gittai István művei alapján készültek.

A kötet rendkívül hasznos függelékkel zárul. Az *Irodalmi kör-kép* az Erdélyben működő magyar irodalmi körök munkásságának legfontosabb eseményeit ismerteti. Részletesen ad hírt a *nagyváradi*, a *nagykárolyi*, a *nagyszalontai*, a *szatmári*, a *csíkszeredai*, a *régeni* és a *marosvásárhelyi* magyar nyelvű körök, irodalmi-művészeti csoportosulások tevékenységéről.

Az életrajzi adatok mellé valamennyi szerző fényképét is odaillesztették a szerkesztők.

A könyvet 72 oldalnyi reprodukciós anyag teszi teljesebbé, demonstrálván a bemutatott írók mellett a kortárs (ebben az esetben életkor-társat is értünk) képzőművészet erejét, életrevalóságát.

Z. T.

Palasovszky Ödön: A lényegretörő színház.
Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1980. 231 l.

A húszas évek elején tűnt fel Palasovszky Ödön – Hevesy Iván társaságában – az avantgarde ihletésű monumentális tömegművészet prófétájaként. Közös manifesztumukban az expresszionizmus életmámorát, kozmikusság-igényét forradalmi agitációval, a mítoszt a modern technika iránti csodálattal ötvözték egybe. Verseiben a polgári társadalom elavult életberendezését gúnyolta, a kommunák szabad társulását boldogító utópiaként vetítette olvasói elé. Emellett komoly színházi stúdiumokat is folytatott, az avantgarde színháznak egyik alapítója volt. Írt darabokat, rendezett, színészi szerepeket is vállalt, foglalkozott a mozdulat- és a kórusművészettel. A „totális" színpad megvalósítására törekedett, amibe belefért a dokumentumjáték, az oratórium, a világnézeti kórus, az árnyjáték, a groteszk, a burleszk és még sok minden. A játékteret is ennek az újításnak a szolgálatába állította, saját színháza ugyan soha nem volt, de a bérelt helyeken igyekezett létrehozni a több szintű színpadot, alkalmazott vetített díszleteket, fénykulisszákat. 1925-ben Zöldszamár Színház néven a szatirikus színház egy sajátos típusát valósította meg, egyik előadásukról írta Kosztolányi: „A

zöld szamár helyesen bőgött. Semmiesetre sem olyan unalmas, mint a többi szürke szamár." 1926–27-ben az Új Föld című folyóirattal együttműködve kórusszínpadot alapított, 1928-ban a Cikk-cakk-estékkel a „problémaszínház" megalkotására tett kísérletet. S még folytathatnánk a sort: kísérletezett a világnézeti konferanszjátékkal, a riport- és tömegszínházzal és a pantomimmal is. A húszas évek végéig tartott az avantgarde lendület, utána – ahogy Palasovszky írja – a klaszikus korszak ideje következett. 1945 után újra megpróbálkozott a színház felfrissítésével, a vitázó és a népi színházat az új kor problémáit fölvető játékformának szánta, kísérleteit azonban ekkor sem fogadta támogató megértés.

A kötet Palasovszkynak főként színházi tárgyú írásaiból ad szűkre szabott válogatást, és a hazai avantgarde néhány fontos dokumentumát is hozzáférhetővé teszi a kutatók és az érdeklődők számára. A dokumentumértéken túl néhány írását változatlan időszerűsége is megkapó olvasmánnyá avatja, így például az élőszó kultúrájáról szóló fejtegetését, vagy a színpadi mozdulat és jellem összefüggését elemző cikkét: ezekben a régi szövegekben ma is érvényes felismerésekre találunk.

B. M.

Pándi Pál: Bánk bán-kommentárok.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 365 l. (Korunk Tudománya)

Szellemi játékra hívja meg az olvasót Pándi Pál e könyvében, s egy helytálló drámaértelmezés reményében kezdhet mindenki a „játékba". Erre alkalmat ad a *Bánk bán*, hiszen páratlan drámai ereje mellett drámai rejtély, felfejthető és felfejtendő „anyag". Pándi Pál végigkísér bennünket a mű olvasatain, hogy a saját olvasatával együtt egységes képet kapjunk. A feladat nem olyan könnyű, mint amilyennek az első pillanatban hihetjük, hiszen a Katona-irodalomban általában két álláspont ütközik: vannak, akik remekműnek tartják, s ezen belül szeretnék a zökkenőket korrigálni; s vannak, akik ugyan elismerik értékeit, de emellett eljutnak a strukturális átalakítás gondolatáig. Pándi álláspontja az előbbi, pozitív álláspont, a kötet pedig ennek kifejtése.

A könyv négy alappillérre építkezik: a drámai kezdés problémája, Bánk alakja, Gertrudis mind drámai ellenpont, és a sokat vitatott 5. felvonás. Módszere a szigorú szövegelemzés, melyen keresztül a drámai lényeghez közelít. A szerző által kiemelt szövegrészek azon drámailag is érzékeny metszéspontok, melyek egyben a tartalmi nyomaték útmutatói.

Az első nagy fejezet (Kezdőkör) a drámakezdés dilemmáival ismertet meg. A „nyitás" esztétikai funkcióját elemezve a szerző megállapítja: a végleges szöveg egységes, egyindítású egész. Ebből a nézőpontból jut arra a következtetésre, hogy az Előversengés nem hagyható el, s ennek bizonyítékait szoros szövegértelmezéssel taglalja. Jelenetről jelenetre elemezve a drámát, feltérképezi az olvasó előtt a drámai kezdőhelyzet kialakulásának természetét, milyenségét, esztétikai színvonalát és funkcióját a drámaépítkezésben.

A Bánk bán gyötrődése és nagysága c. fejezet Bánk bán alakjának lélektani elem-

zése, szoros összefüggésben a drámai történéssel. Bánk jellemének, gondolkodásának, helyzetének, s nem utolsó sorban bensőjének változásait, módosulásait követhetjük nyomon. „Bánk lényegéhez tartozik az átvitt értelmű vakság, s a homályból való ébredés, a visszaszerzett látás." – írja Pándi. Bepillanthatunk a drámai hős értelmezésének történetébe, hol szintén két irány érvényesül (mint általában a dráma értelmezésében is): vagy kimagaslóan jelentősnek ítélik egyéniségét a műben, vagy drámailag elhibázott voltára teszik a hangsúlyt. A Bánk bánról keletkezett első tanulmányoktól egészen a legfrissebb kutatások eredményei kapnak itt helyet. A pszichológiai elemzés eredményeképpen Pándi Pál végkövetkeztetése: „Bánk megjárja a poklot, hogy múlt időben szólhasson saját vakságáról, de csak úgy kerekedhetne felül a poklon, ha nemcsak a pokol főnökasszonyát semmisíti meg, hanem a pokol működésének feltételeit is." Az a tény, hogy a történelmi és emberi problémákat nem tudja egységesíteni a megoldásban, az nem Bánk, nem Katona hibája, hanem – írja a szerző – a „dráma lényeges tartalmi eleme". A báni és bánki gondolkodásban ő a báni megfontolást ítéli hangsúlyosabbnak, s ezáltal az utolsó felvonás kiemelt szerephez jut.

A következő fejezet (Gertrudis) a királyné alakja értelmezésének történetével kezdődik. Elemzi Gertrudis belépőjét, majd Gertrudis helyzetét az udvarban, valamint helyzetét Bánkkal szemben. A nagyúr és a királyné alakja szoros drámai egységet alkot. Mi Gertrudis magatartásának a meghatározója? – teszi fel a kérdést Pándi. A következményektől való indokolt félelem (Ottó–Melinda miatt) és a meráni gőg.

Ezután a drámakezdésből, valamint Bánk és Gertrudis viszonyából, a drámabonyolítás menetéből kibontakozó drámai csúcsponthoz jutunk el. A drámai koncentráció, melyet a kihagyások és a vonatkozási törvény viszonyrendszerében elemez a könyv, a drámai katarzis problematikájához vezet. A dráma, melynek központi alakja Bánk bán, nem érheti el a katarktikus hatást Gertrudis bűnhődése nélkül.

Az ötödik fejezetbe került a műhelytanulmány az 5. felvonásról, mely értelmezésében és dramaturgiai megítélésében sok vitát váltott ki megszületése óta. A szerző a király szerepét nem jelentéktelen mellékszerepnek ítéli, s ennek fényében elemzi az utolsó felvonást. Bánk drámai összeomlásának okát a tett és következmények közötti diszharmóniában látja. „Bánk tehát – írja Pándi Pál – nem követett el tragikai vétséget", hanem a világ, a körülmények követtek el „tragikai vétséget" Bánkkal szemben. Így a dráma végsősoron Bánk igazolásával zárul. A fejezet összefoglaló megjegyzéseiben a szerző Sőtér István gondolatából kiindulva (nemzeti és szerelmi dráma is) a dráma nemzeti jellegére helyezi a hangsúlyt. A dráma jelentősége, hogy a nemzeti eszme kritériumai közül koherens módon erősíti fel a függetlenség, a szabadság és társadalmi igazságosság követelményeit. Mint ilyen: a reformkort készíti elő, hiszen a nemzeti sérthetetlenség eszméje centrális szerepet kap.

A következő részben (Dráma és történelem) a történeti háttérrel és Katona forrásanyagaival összevetve a dráma történeti hitelességét, arra a következtetésre jut Pándi, hogy Katona koherenciát teremtett saját kora és a dráma „ideje" között.

Végül (Bánk bán és a tragikumelmélet) a tragikumfelfogás történeti változásain keresztül mutatja meg a dráma értelmezési lehetőségeit. Kiemeli Gyulai Pál, Rákosi Jenő, Beöthy Zsolt, Péterfy Jenő tragikumfelfogását, s Lukács Györgyét, akihez kapcsolódva a Bánk bán katarktikus hatását abban látja, hogy a tragédia tettet átminősítő etikai-esztétikai sodrával azonosulhat a befogadó. Vajon „azonosult-e" Katona? „Én va-

gyok Bánk, én Felicián! Mikép lehessek én csak tűrhető mértékben is az, ha minden harmadik felkiáltásnál e gondolat, hogy csak író vagyok, kiver élemből? Ez nem história, hol az érzéketlen toll beszél: ez én magam vagyok, én, a XIII. században élő hatalmas Bánk, kinek tenyerére koronák tétettek le..."

Wernitzer Julianna

Pándi Pál: A realizmus igényével. A második következtetés.
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 321 l. (Esztétikai Kiskönyvtár)

A könyv utószavában a szerző maga határozza meg kötete műfaját: a *„kulturális publicisztika"* körébe tartozó írásokat tartalmaz az Esztétikai Kiskönyvtár sorozatában napvilágot látott kötet. Ezen belül is leginkább a 70-es években megjelent elvi-művelődéspolitikai írások gyűjteménye. A gyakorló szerkesztő – a Kritika felelős szerkesztője, a lap indulása, 1972 óta – gondjai, választásai, helyzetképei sorakoznak benne, nem annyira a munka közvetlen praktikumai láncán, mint inkább elvi megfogalmazásban.

Az írások jelentős része a művészet, az irodalom társadalmi szerepe történetének alakulását elemzi, különös tekintettel a 70-es években tapasztalható változásra. De a folyamat bemutatásának igénye úgy kívánta, hogy egy 1961-es cikk is belekerüljön a kötetbe, mely a szerep, a funkció ötvenes évekbeli dogmatikus-szektás és revizionista áramlatok sodrásaiban való eltorzulásairól, a művek megítélésében jelentkező művön kívüli szempontok dominanciájáról szól, a művészet szerepének vulgáris-prakticista értelmezéséről. Az utóbbi évtizedben azonban nagyobb teret nyert és nyer az a felismerés, hogy az irodalom „csakis saját természete szerint, a művészeti ág belső sajátosságainak optimális kifejlesztésével töltheti be igazi szerepét a társadalomban". Az „esztétikum sajátossága" – Lukács György művében kidolgozott hangsúlya nem jelent elfordulást a művészet és valóság közti szerves kapcsolat igazságától, sőt annak igazi egyensúlyát állítja helyre, s az itt megfogalmazott tartalmas és termékeny realizmus igény „elmélyültebb figyelmet követel a művészet specifikuma, a poétikai jellegzetességek, az értékproblémák, a műalkotás befogadása, az ízlés működése" vizsgálatának.

Az írások nagyobb hányada a realizmus ciklusszervező erejű fogalma alá sorolódik. A realizmus kérdéseiről szólva több problémakört érint Pándi Pál: az emberi és írói világkép viszonyát, a „realizmus diadalának" esélyeit a tudatosság szerepének növekedéséről tanúskodó korszakban, a realizmus felvevőképességét: pl. az abszurd látásmódot képviselő irányzatokban kikísérletezett formai-technikai megoldásokat ötvözni kész rugalmasságát. A realizmus bővülő értelmezését szolgálja *A fogalmak tisztázásáért* című tanulmánya, melyben Umberto Eco A nyitott mű című könyvével folytat honoráló, de határozott polémiát. Umberto Eco tételét, nevezetesen, hogy a műalkotás lényegi sajátossága a többféle értelmezés lehetősége, a lukácsi 'meghatározatlan tárgyiasság' kategóriájával szembesíti és cáfolja. Meggyőzően bizonyítja, hogy a mű, mely esztétikailag végérvényes, nem lehet közömbös az értelmezéseivel szemben. A marxista esztétika sem tagadja azonban, sőt, állítja a műalkotás és a befogadó viszonyának szakadatlan változását, a befogadó kor és a befogadó személy törvényszerű változásai alapján.

Külön említést érdemel *Az irodalomtörténet „válsága" és az értékszemlélet* című írása, mely a címében jelzett problémán túl látensen az oktatás mai arányait tekintve sérült presztízsű tantárgy tanításának koncepcióját is tartalmazza. Jelzésszerű felsorolásában az itt feltett és megválaszolt kérdések: a közismert anyagok alapozása és az iskola, az irodalomtanárok és az irodalomtörténészek lazuló kapcsolata és annak következményei, szakadás portré és folyamat között, műközpontúság és történetiség között, az értékkülönbségek eltűnése, értékproblémák s ezen belül a történeti és esztétikai érték viszonya, a befogadás még marxista elemzésre váró kérdései.

Több munkájában érinti Pándi – elvi megközelítésben – a jelen irodalomtörténetének, a kritikának kérdéseit. A történeti, s nem csak a kritika területéről elősorolt példákkal bizonyítja, hogy csak a racionális gondolkozással, a leegyszerűsített egyértelműségekre váró kényelmességgel szembeszegülve, szemléleti-szakmai határozottsággal, az elemző kritikai látás képességével érvényesíthető a véleményalkotás.

A realizmus kérdésköreit körüljáró írások csoportját két rövidebb ciklus teszi teljessé. Az egyik – találó címmel: *Kiküldetésben* – néhány külföldön elhangzott előadás egyáltalán nem másodlagos jelentőségű, s nem protokoll jellegű szövegeit közli: a művészet, a művész belső és külső szabadságáról, az irodalom sajátos és mással nem pótolható közvetítő esélyeiről. A záróciklus két interjút tartalmaz, melyek leginkább a gyakorlat, az aktualitás konkrétságában közelítik meg a kötet egészében kifejtett nézeteket.

Egy-egy tanulmánykötet használhatóságához hozzátartozik az időben, a forráshelyek ügyében, a vitapartnerek álláspontjaiban eligazító jegyzetapparátus is. A filológus Pándi Pál erről sem feledkezett meg.

Széchenyi Ágnes

M. Pásztor József: „Az író beleszól..." Baloldali irodalmi folyóiratok az ellenforradalmi Magyarországon.
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 464 l.

M. Pásztor József a két világháború közti magyar sajtótörténet kutatója; cikkei, tanulmányai másfél-két évtizede rendszeresen jelennek meg. Legismertebb műve, a *József Attila műhelyei* ugyan látszólag és némileg kitérő pályáján; ez az irodalomtörténeti munkája azonban voltaképpen addigi sajtótörténeti kutatásainak is összegzése volt – s közvetlen előzménye mostani könyvének. Csak amíg a *József Attila műhelyei*-ben anyagát egy speciális irodalomtörténeti szempont (József Attila szellemi környezete) szerint rendezte el, addig most vállalta anyaga logikáját és sajtótörténetet írt. Könyve inkább eddigi tanulmányai, cikkei egybegyúrása és kiegészítése, semmint monográfia. Ereje adataiban, változatos és sokrétű anyagföltárásában van – ami a baloldali sajtóról lévén szó, nem kis érdem. Adalékai hol kiadástörténetiek, hol cenzúratörténetiek, hol pedig csak leíró könyvészeti jellegűek. A két világháború közti ún. baloldali sajtóról (a magyar sajtótörténet egyik kellően nem ismert területéről) tájékoztat azonban, s e tájékoztatása gazdag irodalomra épül. Mindez együtt könyvét hasznos munkává teszi; olyan munkává méghozzá, amelyhez – egy-egy adata, irodalmi utalása stb. mi-

att – később is vissza kell nyúlnunk. S mivel az M.Pásztor bemutatta folyóiratok többsége sok szállal kapcsolódott irodalmunkhoz is, *„Az író beleszól...”* az irodalomtörténész számára is hasznos munka. Ez, s az általa szerkesztett *Búvópatakok* című, jónéhány egykori szerkesztőt s folyóirat-munkatársat megszólaltató emlékezéskötet együtt ma a legtöbb, amit a két világháború közötti „baloldali folyóiratokról” a kutatás rendszerezetten föltárt.

L. A.

Pennaháborúk. Nyelvi és irodalmi viták 1781–1826.
Összeállította, a szöveget gondozta, a jegyzeteket írta Szalai Anna. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 656(4) l.

A kötet hasznos szolgálatot tesz mindenkinek, akit érdekel a magyar kritikatörténet egyik legérdekesebb korszaka, a 18–19. század fordulója. Ekkor alakultak ki a modern irodalmi nyelvhasználat és a magyar nyelvben lehetséges verselési rendszerek szabályai. A *Pennaháborúk* ebbe a forrongó világba vezet sok olyan szöveg újraközlésével, amely az egykori közlés óta egyáltalán nem jelent meg, vagy csupán a század elején, azóta könyvritkasággá vált kiadványokban, esetleg kritikai kiadásoknak a nagyközönség számára nehezen hozzáférhető függelékében. A kötet időrendben haladva, öt nagy tömbre osztva tálalja az anyagot. Az első a prozódiai harcot mutatja be (1781–1789), Rájnis József, Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós és Batsányi János írásaival. A második nagy egység az ypszilon-háború anyagát közli, Verseghy Ferenc, Révai Miklós és Horvát István írásaival. A harmadik az Árkádia-pör. Sok elágazásával és a konzervatív meg az újító szemlélet összecsapásával talán ez, a Kazinczy levelezéséből, illetve a Fazekas-kiadásból kiemelt vita a kötet legérdekesebb egysége. A következő rész a nyelvújítási harcot szemlélteti, a *Mondolat* és a reá válaszoló *Felelet* újraközlésével, valamint Kazinczynak a vitát lezáró írásával: *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél.* A Mondolatokon kívül a másik két szöveg újabban már megjelent és ezért szívesen vettünk volna nehezebben kibányászható, érdekes szövegeket e szekcióban. Végül az iliászi pör zárja a szövegválogatást, Kölcsey, Kazinczy, Szemere, Bajza és Toldy írásaival. A kötet használatát jegyzetek könnyítik. Ebben összekeveredtek a szerzők által használt jegyzetek és bibliográfiai utalások, valamint a szerkesztő magyarázatai. Szerencsésebb megoldás lett volna az előbbieket lap alján közölni. A szövegek átírása a célnak megfelelő; tehát ahol a vita természete az egykorú helyesírás megtartását követelte, ott a szerkesztő nem egységesített a mai követelmények szerint. A legvégül közölt névmagyarázatokhoz kapcsolódva elkelt volna egy válogatott bibliográfia is.

Szörényi László

Péter László: József Attila közöttünk. Makón, Szegeden, Vásárhelyen.
Somogyi-könyvtár, Szeged, 1980. 89 l.

József Attila makói, szegedi és vásárhelyi napjainak fáradhatatlan kutatója, *Péter László* a Somogyi-könyvtár kiadásában megjelentetett füzetben bemutatja, hogy József Attila életútján – diákéveiben és költővé érésében – milyen fontos állomást jelentett Makó, Szeged és Hódmezővásárhely.

Miközben szinte napról napra végigkövetheti az olvasó József Attila makói diákéveit, a kiszombori házitanítóskodástól a Juhász Gyulával való megismerkedésig, majd barátságig; az első verseskönyvek megjelenésének történetét, a szegedi egyetem „napokat evő" hallgatójának buzgalmát, a költő hosszabb-rövidebb vásárhelyi tartózkodását, Péter László megismertet magukkal a városokkal, neves szülötteikkel is és mindazokkal, akikkel József Attila kapcsolatba került: tanáraival, Gebe Mihállyal, Galamb Ödönnel, Tettamanti Bélával, a költő atyai barátjával, Espersit Jánossal, az első szerelmekkel: Gebe Mártával, Espersit Cacával.

Levélidézetek, verseskönyv-ajánlások is segítenek Péter Lászlónak megrajzolni József Attila életének ezeket a vissza-visszatérő színhelyeit.

M. R. J.

Péterffy Ida: Pálóczi Horváth Ádám Szántódon. Ismeretlen somogyi levelek 1788–1798.
Siotour, Somogy megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, Budapest, 1980. 90 l. (Szántódi füzetek 1.)

Az ízléses propaganda és a színvonalas ismeretterjesztés összefonódásából született meg a Szántódi füzetek kiadványsorozat, amelynek első kötetét Pálóczi Horváth Ádámnak szentelték. Az 1760 és 1820 között élt „földmérő, polihisztor, poéta" alakjával a mostani kiadvány szerzője, Péterffy Ida már számos ismeretlen dokumentumot feltárva foglalkozott, ezúttal a költő Somogy megyei kapcsolatait térképezi fel. Az ismeretlen levelek alcím pedig nem hétköznapi levélfogalmazványokat takar, hanem eddig kiadatlan *verses leveleket*. A levelek eredetije az MTA Kézirattárában és az OSZK-ban levő Pálóczi-féle *Hol-mi* című kéziratos kötetben van, keletkezésük pedig 1788–1789. (A névhasználatot illetően a kötet visszatér a Horváth Ádám névhez, az utólag, nekrológja idején hozzáragasztott Pálóczi előnevet csak a címlapon olvashatjuk.)

Horváth Ádám szántódi tartózkodása idején is széles körű levelezést folytatott kortársaival, irodalmi jelességekkel. Verses levelei életképekben számolnak be a balatoni tartózkodásról, Péterffy Ida kísérőszövege pedig megrajzolja a versek keletkezésének történetét. Az utolsó fejezet *Horváth Ádám* és *Kazinczy* barátságához szolgál értékes adalékul.

Németh S. Katalin

Poezia „Inf. Harghitei". Bibliografie (1968–1978). „Hargita" költészete. Bibliográfia. [Összeáll. Bakó László.] [Kiadja:] Hargita megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága. Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja. Megyei Könyvtár. Csíkszereda, [1979] 38 l.

Az egykori Csík-, Gyergyó-, Kászonszék valamint Udvarhelyszék nagy részét egyesítő mai Hargita megye előkészületben levő bibliográfiájának előzetes híradójaként jelent meg a két megyei napilap, az Informaţia Harghitei és a Hargita hasábjain 1968 március–1978 március között megjelent versek repertóriuma, *Bakó László*nak, a csíkszeredai Megyei Könyvtár főkönyvtárosának az összeállításában. A nyomtatott borítólapos, házilag sokszorosított kiadványt román és magyar nyelvű előszóval Stelian *Busuioc* illetve *Balázs F. Attila* látta el. Ebből szerzünk tudomást arról, hogy a repertórium 298 román és 731 magyar tételt tartalmaz. A repertóriumot forgatva sok értékes adalékot találhat benne az érdeklődő a két napilap irodalmi orientációjáról, a román és a magyar költészet klasszikusai műveinek kölcsönös fordításairól, de legtanulságosabb a romániai magyar költők munkásságának vizsgálata szempontjából. Az élvonalhoz tartozó költők közül Horváth Imre, Kányádi Sándor és mások eredeti versei és versfordításai mellett, valószínűleg nem véletlenül, zömben a középnemzedék, s azok közül is a megye területéről elszármazottak (Farkas Árpád, Magyari Lajos), a hosszabb-rövidebb ideig a napilap kötelékeihez tartozók (Miklós László, Molnos Lajos), illetve a mai napig is ott élők és dolgozók (Ferencz Imre, Ferencz S. István, Oláh István, Páll Lajos és Váli József) verseit közölték leggyakrabban. Jól fogott volna bár egy rövid eligazító a repertórium elé a két lapról, s az egyes szerzők megjelent köteteinek fogadtatását is hasznos lett volna feldolgozni.

Szabó Zsolt

Pomogáts Béla: Versek közelről.
Értelmezések és magyarázatok. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1980. 293 l. (Kozmosz Könyvek)

A felszabadulás utáni három évtized magyar lírájából választotta ki Pomogáts Béla azt a 23 verset, amelyek elemzésével a fiatalabb olvasóközönséghez kíván szólni. A válogatás szubjektivitásának értékelése nem e rövid ismertető feladata, annál kevésbé, mert az előszóban maga a szerző hívja fel a figyelmet a kimaradt költőkre, versekre. Az eredmény azonban, és mindenekelőtt a szándék, az ifjúsághoz érthetően szólni, de nem leegyszerűsíteni a versek világát, ez mindenképpen dícséretes és folytatásra méltó vállalkozás. (Bár előzménye is van Pomogáts munkásságában, a *Regénytükör* 33 magyar regény elemzése szintén a fiataloknak készült.) A vállalkozás jellege megszabta a versek megközelítésének módszerét is. Jóllehet alapvetően magára a versre koncentrált a szerző, nem kerülhette el, hogy bizonyos életrajzi összefüggéseket is megemlítsen, és a verselemzés alapvető fogalmaira is fényt vessen. Válogatását úgy állította össze, hogy az írók életkorának időrendjében, Kassáktól Veress Miklósig egyszersmind az újabb magyar líra fejlődéstörténetére is utaljon. Ugyanakkor tematikailag is sokrétű az összeállítás, „jelen van a történelem, a közélet, a hazaszeretet, a szülőföld és a nagy-

világ iránti érdeklődés, a szerelem, a természet és a költői hivatás dolgaiban tett vallomás". A 9000 példányban megjelent kötet remélhetőleg az iskolai felkészülésben is élményt adó segítsége lesz tanároknak és diákoknak egyaránt.

Németh S. Katalin

Puskely Mária: Árpádházi Boldog Erzsébet, a tössi domonkos nővérek és a XIV. századi misztika.
Róma, 1980. 114 l.

Az ízléses kiállítású, tipográfiai szempontból mintaszerű, több képmelléklettel illusztrált kis kötet a középkori magyar, illetve magyar vonatkozású, magyar tárgyú irodalomnak egyik gyöngyszemét teszi magyar fordításban hozzáférhetővé. Az Árpád-ház utolsó tagjának, III. Endre leányának, Boldog Erzsébetnek a XIV. században keletkezett német nyelvű legendája egyike a magyar múlt ama számos irodalmi emlékének, melynek ismerete még a történelem és irodalomtörténet művelőinek is csak igen-igen szűk körére korlátozódik. Puskely Mária lírai hangvételű, de a történeti és filológiai pontossághoz ragaszkodó könyvéből a legenda szép fordításán kívül megismerhetjük Erzsébet életrajzát, otthonának, a Zürich közelében volt tössi domonkos apácakolostornak a történetét, s főleg azt a spirituális, misztikus közösséget és légkört, mely a messzire szakadt magyar királylányt körülvette, s mellyel egész életére azonosult. Filológiai szempontból a legtanulságosabb a legenda szövegtörténetére vonatkozó kutatásoknak az összefoglalása, illetve Erzsébet legendájának az ugyancsak Tössből való német Margit-legendával való összevetése. (A mű két fejezete *Szabó Ferenc* közreműködésével készült.)

Klaniczay Tibor

„quibus expedit universis". Diákköri dolgozatok 1977–79.
ELTE, Budapest, 1980. 287 l. (Az ELTE BTK Középkori Magyar Történeti Tanszék Kiadványa I.)

A tanulmánykötet az ELTE Feudáliskori Magyar Történeti Tudományos Diákkörének mintegy kétéves munkásságáról ad beszámolót. A közölt diákköri dolgozatok részt vettek az országos versenyen és elismerést szereztek a tanszéknek.

A kifejezetten történeti, gazdaságtörténeti, kartográfiai témájú dolgozatok mellett van néhány, amely az irodalomtörténészek érdeklődésére is számot tarthat. Elsőként *Fülep Katalin* dolgozatát kell kiemelni, amely az *Egyetemre járás és az ellenreformáció* kapcsolatát taglalta. Ugyancsak oktatástörténeti témájú *Molnár Ágnes* írása is: *A debreceni főiskolára 1590–1610 között beiratkozott hallgatók további sorsa. Felvinczi György* irataival foglalkozik *Fráter Zoltán: A történelmi forrásanyag magánélete* c. dolgozata.

N. S. K.

Ragyanszki Karpati (Szovjet Kárpátok).
Akademija Nauk Ukrajinszkoji RSzR Lvivszka Naukova Biblioteka im. V. Sztefanika. Lvov 1980. 206 l.

Az Ukrán SzSzK Tudományos Akadémiájának szervezeti kereteibe tartozó lembergi Vaszil Sztefanik Tudományos Könyvtár 1977-ben indította meg *Szovjet Kárpátok* című bibliográfiai évkönyv-sorozatát. A harmadik kötet az előző füzetekhez hasonlóan az ún. *kárpáti régió*, a fizikai és történelmi földrajz hagyományos terminológiája szerint a *Kárpátmellék*, *Bukovina* és a *Kárpátontúli Terület (Kárpátalja)* tudományos irodalmát, vonatkozó szakcikkanyagát nyújtja. A kétnyelvű (orosz-ukrán) kiadvány a Szovjetunióban megjelenő könyvek és periodikák, kutatási beszámolók, disszertációk és más kéziratos források teljességre törekvő feldolgozására vállalkozik. (A közel kétszáz forrás között azonban nem szerepelnek a kárpátaljai magyar nyelvű kiadványok. Azok gyűjtése és feldolgozása – elvben – a Kárpátontúli Területi Könyvtár Idegennyelvű Osztályának feladatkörébe tartozik.) A bibliográfia 1194 tétele közt így is számos hungarika-vonatkozást találunk. *Fodor István* ungvári biológus, *Almási Sándor* beregszászi szőlőnemesítő és kutató-borász szakcikkei mellett a bibliográfia többek közt tartalmazza *Váradi-Sternberg János* történész és *Fodó Sándor* nyelvész magyar vonatkozású, orosz és ukrán nyelvű publikációinak bibliográfiai leírását is. A kiadványt névmutató és a feldolgozott irodalom jegyzéke egészíti ki.

S. Benedek András

Rákóczi-tanulmányok.
Szerkesztette: Köpeczi Béla, Hopp Lajos és R.Várkonyi Ágnes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 779 l.

II. Rákóczi Ferenc halálának 200. évfordulójára Emlékkönyv jelent meg (Budapest, 1935. szerkesztette Lukinich Imre), születésének 300. évfordulójára – némileg megkésve – nagyszabású tanulmánykötet. Mindkét vállalkozás célul tűzte ki, hogy az évforduló ürügyén összképet adjon a Rákóczi-kutatások állásáról, méghozzá nemcsak magyar, hanem külföldi tudósok részvételével, és a lehető legtöbb tudományág területén. Ebből következően sok párhuzamosság figyelhető meg a tematikában. Érdekes tanulságok levonására is alkalmat adhat a két szintézis egybevetése, tekintve, hogy 45 év választja el időben a két emlékkönyvet. Arra is törekedtek a szerkesztők, hogy más évfordulós kiadványoktól, elsősorban az 1976-ban rendezett sárospataki konferencia könyvben is megjelent anyagától, elhatárolják a gyűjteményt. Bizonyos átfedéseket azonban nem lehetett elkerülni, pl. Wellmann Imre, Földes Éva, Galavics Géza cikkei esetében, ilyenkor – nagyobb terjedelmi lehetőségei miatt – a tanulmánykötetben közölt cikk részletesebb, jobban dokumentált.

A kötetben 30 tanulmány olvasható, 3 fejezetben, tematikus rendbe sorolva, a tanulmányokhoz a kötet végén dokumentum-gyűjtemény csatlakozik. A cikkeket számos illusztráció és magyarázó ábra kíséri, az apparátus egységes rövidítésrendszerrel dolgozik, s még így is igen terjedelmes.

Az első fejezet (*Állam és társadalom*) a Rákóczi-kor belső szociális, népességi és politikai viszonyairól ad sokoldalú képet (*R. Várkonyi Ágnes* Rákóczi jobbágypolitikáját elemzi, *Heckenast Gusztáv* az 1706–1708. évi bányászmozgalmak kapcsán új megvilágításba helyezi az osztályharc e megnyilvánulásait, amelyek a kuruc állam keretein belül jelentkeztek, *Benda Kálmán* a meghiúsult magyar–rác együttműködési tervekről, *Takáts László* Rákóczi korszerű és sokszor sikeres egészségügyi szervezőmunkájáról tájékoztat, a felsorolás a szerteágazó problematikáról eleve nem lehet teljes.)

A 2. fejezetben, a *Rákóczi-szabadságharc külpolitikája* címen egybefoglalt 4 tanulmány közül *Köpeczi Béla* törekszik átfogó szintézisbe foglalni a kuruc küzdelmek nemzetközi visszhangját, a másik 3 cikk részproblémákkal foglalkozik (lengyel, illetve havasalföldi és moldvai vonatkozásokkal, valamint az angol–holland diplomáciai közvetítő tevékenységgel).

Művelődés és hagyomány gyűjtőfogalma alapozza meg a 3. rész egységét, ide kerültek a szabadságharc valláspolitikáját, művelődés- és oktatáspolitikáját, a fejedelem tanulóéveit stb. tárgyaló cikkek mellett a kifejezetten irodalomtörténeti vagy művészeti szempontú megközelítések. *Tolnai Gábor* az író Rákóczi portréjának megrajzolására vállalkozott, s éles szavakkal ítéli el a „polgári történetírás" Rákóczi-képének egyoldalúságát, célul tűzve maga elé „a helyes szemlélet alapvonásainak" felvázolását. Megállapításai azonban az általánosságok szintjén maradnak. *Gyenis Vilmos* posztumusz tanulmánya a hazai emlékirati hagyományba igyekszik beilleszteni Rákóczi *Vallomásait,* és talál bizonyos analógiákat magyar emlékirat-szerzők műveivel (pl. egyéni és nemzeti sors összekapcsolását, kettős vonalú szerkesztést). *Hopp Lajos* Rákóczi és Mikes viszonyát rekonstruálja – hatalmas filológiai apparátus segítségével – a törökországi emigrációt megelőző időszakban, bizonyítva, hogy az egyre meghittebbé váló kapcsolat folyamatosan fennáll 1707-től, Mikes udvari szolgálatának kezdetétől. *Varga Imre* a kuruc szabadságharcok költészete kategóriába sorolható, egyébként meghatározatlan tartalmú gyűjtőfogalom alapján összegyűjtött, újabban előkerült verseket ismerteti. Az említett tematikai koncepción alapuló, legtágabb értelemben vett kuruckori költészetet reprezentáló antológia időközben megjelent, benne a tanulmányban felsorolt korábbi gyűjteményekből hiányolt versekkel és szemelvényekkel. A képzőművészeti tárgyú írások részben Rákóczit mint mecénást állítják elénk (*Galavics Géza*), részben Rákóczi ikonográfiáját gazdagítják új vonásokkal (*Rózsa György*). *Voigt Vilmos* a Rákóczi-kori magyar folklór kutatásának problémáit és követendő szempontjait veszi számba, *Péczely László* komplex verselemzést készített a Rákóczi-Nótáról, *Käfer István* az ún. „kurucképet" és annak továbbélését vizsgálja a szlovák művelődéstörténetben, különös tekintettel Krman Dániel működésére. *J. Baysal* török kutató Rákóczi kedvelt török tolmácsának, Ibrahim Müteferrikának, az első török nyomda és a könyvkiadás megalapítójának pályaképét írta meg.

Dokumentumgyűjtemény zárja a kötetet (itt jelenik meg először Rákóczi teljes diplomáciai levelezése Kurakin herceggel, valamint számos újabban feltárt török okmány az emigrációról). Ebbe a részbe került *Esze Tamás* tanulmány-igényű és színvonalú forrásfeltáró munkája (A Tisza-vonal védelme a kurucok ellen 1703-ban), amely a szerző korábbi, alapvető kutatásainak (az 1703-as tiszaháti felkelésről és a kurucok tiszántúli hadjáratáról) folytatása.

S. Kovács Ilona

Régi magyar irodalmunk és európai háttere.
Az egyetemi magyar irodalmi diákkörök konferenciája, Szeged, 1978. Szerkesztette: Bartók István és Monok István. Szeged, 1980. 304 l.

Immár hagyománnyá vált a régi magyar irodalom kutatását művelő egyetemi hallgatók seregszemléje. Szeged, Budapest, Debrecen után ismét Szeged adott otthont annak az egyetemközi tudományos diákköri vitaülésnek, melynek anyagát tartalmazza ez a kötet.

Tematikailag három nagyobb egységbe sorolhatók az itt megjelent tanulmányok: az első csoportot *Balassi Bálint*ról szóló dolgozatok alkotják, s ez a kötet leghomogénabb része; a második témakör a XVI–XVII. századi énekköltéssel foglalkozik, részint ismert, nagyobb részt azonban névtelen szerzők műveivel, s számos tanulmány érinti az irodalom és a folklór viszonyának izgalmas kérdését (pl. *Marczali Ferenc: A Rákóczi Sámuel ballada; Fazekas István: Zólyomi Dávid sorsa a kéziratos népköltészetben*). A harmadik egységbe azokat a műveket foglalták a szerkesztők, melyek az európai irodalom kimagasló egyéniségeit tárgyalják, illetve a magyar és nyugat-európai irodalom kapcsolatainak bemutatására vállalkoznak (pl. Balassi–Ronsard, Rimay–Agrippa d'Aubigné egy-egy versének párhuzamos vizsgálata *Szőnyi Etelka: Két mester – két tanítvány* című dolgozatában). Fontos kérdéskört érint Tóth Tibor tanulmánya is (*A szépség lényege Aquinói Szent Tamásnál*).

A kötet tizenhárom írása érdekes keresztmetszetét adja a régi magyar irodalommal foglalkozó fiatal kutatók érdeklődési körének, tudományos-módszertani felkészültségének.

János István

Rejtett ösvény.
Csehszlovákiai magyar költők 1918–1945. Összeállította, az előszót és az életrajzokat írta Varga Imre. Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 336 l.

A csehszlovákiai magyar irodalom 1945 előtti szakaszáról, helyesebben az Első Köztársaság (1918–1938) magyar irodalmáról két irodalomtörténeti munka is készült a hatvanas évek végén: Csanda Sándor *Első nemzedék* (1968) című portrésorozata és Turczel Lajos alapozó, az irodalom fejlődési feltételeit vizsgáló műve, a *Két kor mezsgyéjén* (1967). A korszak összetett irodalomtörténeti feldolgozása és főként mai szempontú értékrendszer kialakítása azonban mindmáig hiányzik. Győry Dezső, Forbáth Imre, Berkó Sándor, Mihályi Ödön, Sáfáry László, Szenes Erzsi, Csontos Vilmos, Szabó Béla, Komlós Aladár és Vozári Dezső lírájából adtak ki válogatást, de értékorientációs áttekintés ennek a korszaknak a lírájából antológiaszerűen sem készült. Ennek elkészítésére vállalkozott most az ismert szlovákiai magyar költő, *Varga Imre*. A csehszlovákiai magyar irodalomnak ebben a korszakában nem voltak az egyetemes magyar irodalom élvonalában tartozó lírikusai. A költészet mostoha sorsát jelzi az a tény is, hogy a költők közül nagyon sokan fiatalon meghaltak, mások pályája elakadt. 1938 illetve 1945 után többen Magyarországra költöztek, költői pályájuk itt sem teljesedett

ki. Mindez azért méltó említésre, mert Varga Imrének túlnyomórészt megtört pályákon kellett értékkereső munkáját végeznie, nem orientálták későbbi nagy művek visszasugárzó fényei sem.

Az eddigi irodalmi tudat virtuálisan kialakított egy értékrendet, ennek meghatározó szempontja a történetiség volt: a csehszlovákiai magyarság történetének, helyzettudatának önkifejeződését tette elsősorban a líra mértékévé. Így emelte az élre Győry Dezső költészetét, majd a későbbi avantgarde-ébresztő tájékozódás a hatvanas években Forbáth Imre életművére irányította a figyelmet. Mellettük Sáfáry László, Vozári Dezső költészetét említették legtöbbször, a húszas évek elejéről szólva pedig Mécs László pályakezdésének funkcionális értékére mutattak rá. Varga Imre bevezető tanulmánya elutasítja a „csehszlovákiai magyar" értékrendet és szempontot, egyedül az esztétikai értékre figyel, s hangsúlyozza, hogy „az irodalom értékkategóriát nem cserélhetjük fel a politikáéval, szociológiáéval vagy a lélektanéval". Bevezető tanulmányában és az egyes költőkről írt életrajzi jegyzeteiben szigorú ítéletekkel határolja el magát minden irodalmon kívülinek ítélt szemponttól, s határozottan vállalja és alkalmazza a maga, erősen avantgarde ösztönzésű irodalomszemléletét és értékszempontjait. Huszonöt költőtől vesz be verseket, minél teljesebb színkép megmutatására törekszik tehát, de szempontjának következetes alkalmazása folytán tizennégy költőtől (Bólya Lajos, Csontos Vilmos, Darvas János, Jarnó József, Kovács Endre, Kudlák Lajos, Merényi Gyula, Morvay Gyula, Ölvedi László, Pozsonyi Anna, Sebesi Ernő, Sellyei József, Szabó Béla, Tamás Lajos) csupán egy-két verset közöl mutatóul. Urr Idát és Ásguthy Erzsébetet még ebben a csoportban sem szerepelteti. Legtöbbre Forbáth Imre, Berkó Sándor, Sáfáry László és Vozári Dezső költészetét értékeli, s ezt a nekik juttatott terjedelemmel is dokumentálja. Mellettük kiemeli Antal Sándor Füst Milán-i szabadverseinek iróniáját, Mihályi Ödön falusi avantgardeizmusát, Komlós Aladár lírájának rejtett finomságait, Szenes Erzsi impresszionizmusát és plasztikus képeit. Forbáth Imre után Győry Dezső kap az antológiában legnagyobb terjedelmet – mintegy engedve az eddigi történeti értékítéletnek –, de az ő költészetét poétikailag megkésettnek, nyelvében, magatartásában konzervatívnak minősíti Varga Imre. Még súlyosabb ítélete van Mécs László „kisipari módszerekkel készült versfalvédői"-nek tömegéről. (A bevezető tanulmány jelzi az 1938-as történelmi és irodalmi cezúrát, de mert nem tárgyalja alaposan, félreértésre is lehetőséget ad az 1918–1945-ös időmegjelölés.)

Görömbei András

Remenyik Zsigmond: Nagytakarítás.
Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: E. Nagy Sándor. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 388 l. (Magyar Hírmondó)

Apocalypsis humana – ezt a közös címet viselik Remenyik Zsigmond művei. Életművéből a Magyar Hírmondó sorozat három olyan, 1936 és 1947 között keletkezett írást választott ki, amelyekben különösképpen érvényre jut a címben foglalt jelleg: az író újkori történelmünk e talán legtragikusabb, valóban apokaliptikus időszakának tanújaként veti papírra gondolatait az őt körülvevő világról és az adott világban lehetséges írói – tágabban véve értelmiségi – magatartásról, helytállásról.

A három mű: két lendületes esszé és néhány tucatnyi fiktív Voltaire-levél. Egymás után következésük nem pusztán időrendi: az író tépelődéseinek dokumentumaként folyamatot rajzolnak meg, amely a kérdésfeltevéstől a legsötétebb pesszimista válaszadás periódusán át valamiféle feloldásig tart.

A *Nagytakarítás* vagy *A szellem kötéltánca* (1936) című szatirikus esszé a kultúra dolgaiban való metaforikus „nagytakarítást" tűzi ki célul. A metaforából így lesz módszer, s amit csak megmozdít, abban és amögött határtalan szennyet, korrupciót fedez fel, Bonckése alá kerül a sajtó, az irodalom, a rádió, a színház és a mozi – s a kultúra valamennyi területén kénytelen szembenézni az írástudók tömegméretű árulásával.

„Hiszek Európa egységében, az értelem diadalában". Számára az európaiságnak mint értéknek a megőrzése – küldetés. Az előbbi gondolatok még komorabban fogalmazódnak meg a *Téli gondok* című esszéjében, melynek megjelenési éve 1937. Téli gondok – Téli éjszaka. Önkéntelenül asszociál az olvasó a József Attila-i „gondra" és „virrasztásra". (Ez idő tájt munkatársak a Szép Szónál.) A maga prózaírói eszközeivel ugyanarról és ugyanazért emeli fel szavát, mint a költő például a *Hazám*, a *Március* vagy az *Ős patkány terjeszt kórt* című verseiben. A szép szó testet öltött címével fehérek közt európainak maradni – ez a feladat. Nem véletlenül idézi Remenyik is Thomas Mann-t, és hivatkozik a józan értelem, az európai humanista szellemi kultúra olyan nagyjaira, mint a francia felvilágosodás írói, Zola, Anatole France, Gide, Barbusse vagy Aragon.

Ebből az indíttatásból sarjadtak azok a fiktív Voltaire-levelek, amelyeket 1937 és 1947 között írt. A szellemi „kútmérgezés" ellen Voltaire szellemében, sőt nevében hadakozik. Bár ártatlan filológusi ravaszkodással a levelek hitelességét is bizonygatja, a lényeg az azonosulás, a Voltaire-szerep vállalása. Azonosulás a stílusban – Remenyik néha kifejezetten bravúrosan valósítja meg ezt – és azonosulás azzal az írói-emberi magatartással, amelyben megfér a „műveljük kertünket" sztoicizmusa a (Calasekat pártfogoló) tevékeny segítőkészséggel.

K. P.

Rényi Péter: Vita és szövetség.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 567 l.

Rényi Péter, a Népszabadság főszerkesztőhelyettese harmadik tanulmánykötetében választotta címül a vita szót. A korábbi kötetek – *Vitában* (1967), *A vita folytatása* (1972) – mellé sorakozik most a *Vita és szövetség*, amelynek témaválasztását, hangvételét jól kifejezi a cím két szavának kapcsolata.

A kötetet írói életművekkel foglalkozó tanulmányok nyitják, az *Illyés Gyuláról*, *Révai Józsefről* szólók mellett világirodalmi témájúak: Thomas Mannról, Arnold Zweigről és Robert Musilról. A hetvenes évek vitáihoz kapcsolódik például a *Király István:* Hazafiság és forradalmiság című kötetét elemző tanulmány. Elvi, elméleti kérdések tisztázásának igénye határozza meg ezeket a vitacikkeket s mindazon írásokat, amelyek a *Kulturális politika és gyakorlat* című fejezet alkotják.

Rényi Péter filmkritikusi munkásságának dokumentumai a kötetben összegyűj-

tött kritikák és azok az átfogóbb cikkek, amelyek a magyar film helyzetével foglalkoznak.

A kötet utolsó fejezete a könyvnyomtatás különféle kérdéseit tárgyalja. *Haiman György* monográfiája kapcsán Tótfalusi Kis Miklósról és a barokk betűművészetről olvashatunk. A magyar és a szovjet könyvművészet fejlődésével több írásában foglalkozik a szerző, a kortárs könyvtervező alakját pedig *Erdélyi János* munkásságában mutatja fel.

Németh S. Katalin

Robotos Imre: Az igazi Csinszka.
Dokumentumriport. (Szerzői reflexiókkal bővített harmadik kiadás.) Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 266 l. (Magvető Zsebkönyvtár)

Az először 1975 nyarán, majd javított szöveggel 1976 karácsonyán napvilágot látott, kiterjedt polémiát s a lapok, folyóiratok hasábjain túl az irodalom, irodalomtörténet iránt érdeklődők széles rétegében is továbbgyűrűző vitákat kiváltott könyvnek immár harmadik kiadását vehetjük kézbe. A címlap ugyan az előző kiadáshoz képest csak a szerzői reflexiókat említi meg bővítésként, de ezekből is kiderül, számos dokumentumrészlettel ezúttal is bővült, módosult a könyv eredeti szövege. Az igazi nóvumát az újabb kiadásnak mégis Robotos Imre reflexiói jelentik a könyve kapcsán megjelent cikkekre, bírálatokra. E reflexiók terjedelmes 55 oldalt kitevő zárófejezettel növelték meg a „főszövegében" mindössze 205 oldalas munkát. A fejezet, egyetlen kivételtől eltekintve, lényegében időrendben haladva s bő idézetekkel élve ismerteti meg az olvasót a könyvről 1980 május végéig megjelent írásokkal, legalábbis azokkal, amelyek a Nagyváradon élő Robotos Imréhez addig eljutottak. A „szemlézésből" kimaradtak közül a leglényegesebb *Lőrinczy Huba* bírálata az Irodalomtörténeti Közlemények 1976. évi 4. számában (543–545. l.) és *Vörös László* tanulmányméretű vitacikke a szegedi egyetem aktájában (Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XV. Szeged, 1977. 165–185. l.). A bemutatott s idézett írásokhoz Robotos hol a könyvével egyetértő álláspontokat kiemelő, hol pedig a bírálatokkal vitázó megjegyzéseket, kommentárokat fűz. Módszere olykor hasonló ahhoz, amelyet könyvében követ: bírálat-, illetve cikkrészleteket, ezekben megfogalmazódó nézeteket szembesít, ütköztet egymással az általa vallott felfogás érdekében. A leghosszabban, mintegy 15–16 oldalon, Robotos Imre *Király István: Ady és Csinszka. Egy szerelem és egy házasság története* című (a Kortárs 1980 január-márciusi számaiban közreadott) terjedelmes tanulmányával foglalkozik. Az időrendből kiemelve, reflexiófejezetét szinte ezzel kezdi, s ezzel végzi Robotos. A fejezet e lapjai mindvégig polemikus hangot ütnek meg, szenvedélyes vitát folytatva Király egyes tételeivel, állításaival.

Az említetteken kívül az új kiadás zárófejezete kitér a könyv keletkezésének történetére, a cikkekben több esetben kifogásolt cím megszületésének körülményeire, s tájékoztat az Ady-Csinszka-kérdésben a szemléletváltozás bizonyos nyomairól, melyeket Robotos egy-két újabb irodalomtörténeti munkában vél felfedezhetőnek.

Láng József

Rolla Margit: A fiatal Kaffka Margit.
Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, 1980. 177 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. Új sorozat 10. (85).)

Rolla Margit – akinek neve nem csengett rosszul a két háború közötti magyar irodalmi életben – sajátos könyvet írt Kaffka Margitról. Egy vonzalom, sőt rajongás dokumentuma ez a mű irodalmunk legjelentősebb asszony-írójáról. Személyes, gyermekkori emlékek keverednek benne az élet- és az életmű-nyomozás feltárt tényeivel.

Rolla Margit végigjárta mindazokat a helyeket, ahol Kaffka Margit megfordult, fölkeresett mindenkit, aki őt ismerte, összegyűjtötte mindazt (leveleket, fényképeket, iskolai bizonyítványokat, versváltozatokat), amit elérhetett. Személyes hangon, átéléssel, szinte napi, jelenvaló aktualitásként rekonstruálja az írónő bakfis éveit, tanulmányait és művészi pályakezdését. Művének hitelét fokozza, hogy föltárt anyagát rendre illusztrálja a korabeli sajtó Kaffkára vonatkozó dokumentumaival (kritikák, hírek, megemlékezések stb.).

A könyv legfőbb filológiai értéke 44 Kaffka-levél közlése, amelyekből 43-nak a címzettje az írónő harmadunokatestvére és barátnője, *Nemestóthy Szabó Hedvig*, Nagykárolyban. A levelek sora 1894-ben indul és akkortájt fejeződik be, amikor megjelenik az első Kaffka-kötet (*Versek, 1903*) és amikor eljegyzi magát Frőhlich Brunóval (1904). Ezek a levelek – hézagokkal ugyan, de – pontosan jelzik Kaffka útját, lelki fejlődését, emberi emancipációját, élete eseményeit – olykor lírai hevülettel, máskor bűbájos intimitások rögzítésével vagy szecessziósan habzó fogalmazásban. Mindezt teljes harmóniában a közreadó Rolla Margit – ma már talán szokatlan – érzékeny s kissé extatikusnak mondható stíljével. A könyv használatát névmutató és irodalomjegyzék könnyíti meg.

Alexa Károly

Pavli Rvbigalli Pannonii Carmina.
Edidit Miloslavs Okál. BSG B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig, 1980. XVIII, 61 l. (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)

Paulus Rubigallus (eredeti családi nevén Rothan) 1520 körül született Körmöcbányán, német patrícius családból. Valószínűleg már itthon is jó oktatásban érszesülhetett, majd Wittenbergben Joachim Camerarius és Melanchton tanítványa volt. Egyetemi évei alatt írta művei döntő többségét: két buzdító röpiratot, melyekben Magyarország nevében kér a németségtől a törökök ellen segítséget (*Querela Pannoniae ad Germaniam; Epistola Pannoniae ad Germanicam recens scripta*); a csecsemő János Zsigmond részére fejedelemséget kérő konstantinápolyi út eredménye pedig a *Hodoeporicon itineris Constantinopolitani*, mely a legjobb klasszikus és humanista útleírási hagyományokra épülve szintén a törökök kegyetlenségeit és barbár államiságát mutatja be, számítva a keresztény világ rokonszenvére. Ugyanebbe a gondolatkörbe tartozik még egy Vergiliust imitáló ecloga. Wittenbergi évei alatt kiad még két más műfajhoz tartozó könyvecskét is: négy epitaphium-epigrammát Husz János és Prágai Jeromos

mártírok dícséretére, s két, szapphói versszakokban írt himnuszt Krisztushoz, illetve Szent István mártírhoz. Ezek a költemények ugyan gördülékeny és jó latinságra valló stílusban készültek, de mégis kevésbé sikerültek, mint epikus-elégikus alkotásai: ott hatalmas antik hagyományanyagra támaszkodhatott (főleg Vergiliusra és Ovidiusra), ezen kívül a személyesebb indíttatás is táplálhatta költői vénáját. Újabb műveket közel három évtizednyi hallgatás és kincstári hivatalnoki munka után tesz közzé; s ekkor már a lutheránus vallási mozgalom adja kezébe a tollat: két változatban is latin disztichonokba foglalja a 23. zsoltárt (*Az Úr énnekem őrző pásztorom*), a Hétvárosi Confessio Meltzer Gergely-féle kiadása számára. Ez a zsoltár különösen népszerű volt a lutheránus humanisták között béketűrő helytállásra szólító tartalma miatt, Rubigalluson kívül ezekben az években három német humanista is elégikus versformában öltözteti: Jakob Micyllus, Johann Stigel és Jakob Latomus.

Milosláv Okál rendkívül alapos kutatómunkával és hatalmas ismeretanyagra támaszkodva adta közre Rubigallus írásait. Bevezetésében megrajzolja Rubigallus életútját, s a Teubner-kiadások legjobb hagyományai szerint részletezi a különböző forrásokat, jól használható bibliográfiát ad a szerző szempontjából fontos szakirodalomhoz, imponáló teljességgel tárja fel az antik és későbbi reminiszcenciákat.

Uray Piroska

Salamon Konrád: A Márciusi Front.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 180 l. (Értekezések a történeti tudományok köréből 92.)

A két világháború közötti magyar ideológiatörténet egyik legnagyobb érdeklődést kiváltó s legtöbb vitát kavaró (sokak szerint központi jelentőségű) kérdése a népi írói mozgalom mibenléte, értékelése. Ha valaki áttekintené a kérdés irodalmát, diametriálisan ellentétes vélemények és értékelések hosszú sorát regisztrálhatná, s ha csupán csak ebből az irodalomból kellene tájékozódnia, igen nehezen igazodna el, mi is a történeti igazság. Az utóbbi évek kutatása szerencsére némileg javított a helyzeten. A népi írók bibliográfiájának s számos fontos tanulmánynak a megjelenése jelzi, hogy lassan a népi írói mozgalom értékelése is kikerül az aktuálpolitikai érdekeltség köréből, s ha vontatottan, de megindul a szaktudományos földolgozás is.

Salamon Konrád könyve, nemcsak tárgya okán, e tisztázó folyamat része s egyik állomása. A kutatást fékező különféle nehézségek ugyan *A Márciusi Front* témakezelésében, feladatvállalásában is megmutatkoznak (a könyv inkább *eseményt*örténetet mint eszmetörténetet ad), egészében mégis alapkutatás jellegű, alapozó munka. Salamon ugyanis egy rövid, kicsit sommás bevezető fejezet után voltaképpen a Márciusi Front minden eddiginél teljesebb, rendszerezett eseménytörténetét írta meg. Rekonstrukciója nemcsak az eddigi (gyér számú érdemi) szakirodalom ismeretében készült – földolgozta az egykorú sajtó híradásait, az elérhető levéltári anyagot (Párttörténeti Intézet Archívuma), s még élő kortársak emlékezete megőrizte információkat stb. is. Érdeme a viszonylag részletes s egészében új eseménytörténeti rekonstrukció. E munkáját dicséri, hogy történészként számos olyan adalékra is fényt derített, amely, bár

közvetlen irodalomtörténeti érdekessége is van, eddig a filológia figyelmét is elkerülte; s – nyilván kutató tisztessége elismeréseként – több olyan tanú is nyilatkozott előtte, aki ezt ritkán, vagy soha nem teszi. Részleteredményeit egyebek mellett jól tükrözi a József Attila magatartását megvilágító epizód (80. l.), amelyet csak Haraszti Sándor emlékezete őrzött meg, de amelyet a József Attila-kutatás – éppen a költő ismeretében – igaznak kénytelen elfogadni. Erénye a nyugodt, „kiegyenlített" értekező modor is, amely megóvja a túlzásoktól, vádaskodásoktól, rosszemlékű viták fölmelegítésétől. E „kiegyenlítettségben" rejlik azonban írása legnagyobb veszedelme is: az eszmetörténeti kérdések politikatörténetre való „lefordítása". Könyve az eszmetörténészt aligha elégíti ki; úgy tetszik, az ideológiatörténeti nézőpontú földolgozáshoz Salamon Konrádnak sem használható kategória-rendszere, sem speciális tájékozottsága nincsen. Fogalomhasználata pl. e területen pontatlan és esetleges (Ignotus Pál, Fejtő Ferenc és Zsolt Béla pl. aligha tekinthetők a „polgári radikálisok" vezetőinek – vö. pl. 80. l. –, arról nem is beszélve, hogy – bárminek is címkézzük őket – azonos törekvésűnek a három ideológust semmiképpen nem tekinthetjük); egész érvelése pedig nem az eszmetörténészé. Így nem is igen tudja megvilágítani az ún. népi-urbánus vita igazi értelmét, „belső logikáját" sem. Higgadtsága azonban – ezt ismételni kell – megóvja a túlzásoktól, a durva melléfogásoktól.

Egészében a könyv hasznos és részletes eseménytörténeti összefoglalása a Márciusi Front történetének, s mind jól megalapozott eredményei, mind gyengeségei inspirálóan hathatnak a további kutatásra.

L. A.

Paolo Santarcangeli: „Pokolra kell annak menni..."
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 345 l.

A „Költők pokoljárása" – eligazító – alcímet viseli ez az irígylésre méltóan tág műveltséganyagot mozgató monográfia, amely a Torinói Egyetem professzorának egy korábbi vizsgálódását látszik folytatni és kibővíteni. (Ez *A labirintusok könyve* címen 1970-ben jelent meg, Budapesten.)

E mű elsősorban két – hazai viszonylatban nem túlságosan megszokott – vonzásával hívja fel magára a magyarországi olvasó figyelmét. Az egyik az a komplex művelődéstörténeti (történelmi, vallási, antropológiai, lélektani, művészeti-irodalmi, folklorisztikai stb.) szemlélet, amellyel a kutató a tárgyalt jelenséget megközelíti; a másik az, hogy a magyar irodalmi vonatkozásokat szinte kizárólag ennek a szemléletnek az összefüggéseiben tárgyalja, s nem elkülönítve.

A témát, tehát a költők pokoljárását két koordinátarendszerben vizsgálja Santarcangeli. Az egyik a tartalmi szempontú művelődéstörténeti elemzés, ez a könyv első része. (Mítoszok és vallásos ábrázolások, A mesék, A labirintus, A sziget, Az éjszaka, Az őrület.) A második rész az irodalomtörténeti megközelítés igényével készült (Homérosz, Vergiliusz, A Pokol és a Kegyelem /Dantétól Rimbaud-ig/, Pokoljárók a modern irodalomban, Magyar költők pokoljárása – illetve a Függelékben: Pokolbéli utazások a kábítószerek hatása alatt.)

Tény azonban, hogy az a magas igény, amelyet az elemzés maga elé állít, olykor visszájára is fordul. A térben és időben szinte lehatárolhatatlan vizsgálódás nemegyszer lehetetlenné teszi az adott részterületen való produktív elmélyedést. Ez sok helyütt *előadássá* lazítja az írott mű fegyelmét, olykor pedig a reflexiók is kimerülnek az adott terület szakirodalmának – különben hasznos – ismertetésében. Így van ez nemegyszer a téma magyar vonatkozásainak esetében is. Az általános művelődéstörténeti elemzésbe szerencsésebben illeszkednek a magyar utalások: egy-két magyar mesének (Erős Pali, A möndölecskék) vagy – A sziget című fejezetben – Tar Lőrinc pokoljárásának és a monda elágazásainak interpretációja szervesen kapcsolódik az előadáshoz. A Vörösmartynak szentelt röpke fejezet azonban már néhány sommás megállapítás után hosszabb Szerb Antal-idézettel zárul.

A magyar költők pokoljárásának szentelt rész reprezentatív névsorolvasása (Arany, Petőfi. Vörösmarty, Madách, Ady, Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Füst Milán, Kassák, József Attila, Radnóti, Illyés, Weöres, Nagy László, Juhász Ferenc, Jékely, Devecseri) kevés érdemi észrevételt tesz lehetővé, annál is inkább, mert olykor erősen kitűnik az illusztrációt célzó idézet keresettsége. Termékenyebb lehetett volna ezt a vizsgálódást két-három életműre (vagy akár csak a címadóéra) szűkíteni – valószínű, hogy a radikálisabb körülhatárolás megtérült volna az elemzés mélységében.

A kötetet jól használható, gazdag jegyzet- és forrásanyag egészíti ki, s itt az egyetemes szakirodalomba természetesen illeszkednek a magyar hivatkozások: Széchy Károlytól és Kerényi Károlytól Szerb Antalon át Róheim Gézáig, Klaniczay Tiborig és Vargyas Lajosig.

Szkárosi Endre

Sárközi Mátyás: A Rákosi-korszak irodalompolitikája.
Fehér Holló, London, 1980. 145 l.

Mint a cím ígéri, a szerző nem az időszak irodalmával, hanem az irodalomirányítási rendszerével kíván foglalkozni könyvében, azt ellenben nem jelzi, hogy ennek a periódusnak a kezdő dátumát nem 1948–49-ben adja meg – mint várnánk –, hanem meglepő módon 1945-ben. Az időszakasz megnövelését helyreigazító hangsúllyal kellene szóvá tennünk, de szükségtelen, Sárközi Mátyás ugyanis nem törekedett az irodalomtörténetírástól megkövetelhető tényszerű tárgyalásmódra. Könyve másodkézből származó – helyenként fölöttébb mulatságos vagy dermesztő hatású – anekdoták, hatásos idézetek és rövidre fogott, néhol szeszélyes kommentárok ötvözete. A magyar irodalom néhány esztendejének irodalmi közállapotáról, kritikai balítéleteiről, irodalom és politika kapcsolatáról, s ahogy az időben előre halad, mind bővebben dokumentálva, az irodalompolitika adminisztratív jellegű, tiltó rendszabályairól fest képet, vázlatosan és a tárgy biztos ismeretében. A szerző célja az irodalompolitikai beavatkozások, az írói alkalmazkodás és megalkuvás rikító és elszomorító példáinak kipellengérezése, s részint ennek révén, az időszak irodalmi életéről alkotott módfelett elmaraszta-ló, éles hangú véleményének összefoglalása. A „Rákosi-korszak"-nak az 1953-ig tartó

időt tekinti, s ezt az 1945-től számított néhány esztendőt többé-kevésbé egybefüggő irodalmi periódusnak fogja fel, mert úgy véli, meghatározó volt benne a kommunista párt irodalmi befolyása. Részletesebben az 1945 és 1948 közé eső időszak irodalompolitikai eseményeivel és a fordulat évének, 1948–1949-nek az irodalomra gyakorolt hatásával foglalkozik; a könyvnek csupán kisebb hányadát szentelte a voltaképpeni „Rákosi-korszak" taglalásának. A legújabb korszakkal foglalkozó irodalomkutatók nem kerülhetik ki, hogy véleményüket ne szembesítsék Sárközi Mátyás könyvének határozott ítéletalkotásával.

G. M. B.

Sasu-Zimmermann, Dorothea: Petőfi în literatura română (1849–1973). Bibliografie critică. (Petőfi a román irodalomban. Kritikai bibliográfia.)
Bevezető tanulmány: Sasu-Zimmermann, Dorothea–Dávid Gyula. Kriterion Könyvkiadó, Bucuresti, 1980. 348 (4) l.

Több évtizedes gyűjtő, ellenőrző és szerkesztő tevékenység értékes eredménye ez a kötet. Egy és negyed évszázad teljes román nyelvű Petőfi-irodalmát fogja át: első részében a verses és prózai művek fordítását (1–1364. tétel), a másodikban a költő életéről, alkotásairól szóló cikkeket, tanulmányokat, ünnepi írásokat, valamint a Petőfihez intézett, illetve az emlékét idéző irodalmi műveket (1356–1657.).

A borítólapon közölt kísérő szövegből megtudjuk, hogy a gyűjtemény létrehozója korábban (mint a Román Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa) számos hasonló összeállítást rendezett már sajtó alá: többek között Goethe, Balzac, Dickens, Andersen román fordításbibliográfiáját. Ez a legújabban kiadott munkája azonban nemcsak és nem is elsősorban a nagy gyakorlattal rendelkező szakember rutinjáról tanúskodik, hanem a magyar költő életművét alaposan ismerő és áhítatosan tisztelő irodalmár mély belső érdekeltségéről.

A kiadványban lépten-nyomon találkozunk ennek beszédes jeleivel: erről vall direkt módon a bevezető tanulmány számos részlete, és – közvetetten bár, de talán még meggyőzőbben – az egész gyűjtést átható gondosság, a teljesség igénye, az olvasó pontos tájékoztatására és gyors eligazítására való törekvés. A szerkesztő átbúvárolta és feldolgozta a számításba vehető nyomtatott források teljes körét, a röplapoktól kezdve a hírlapokon és folyóiratokon át az önállóan megjelent művekig; a műfordításokat (a külön tételekként kezelt újraközlésekkel együtt) megjelenésük időrendjében sorolja fel, s címükön kívül, amely mellett az eredeti magyar címet mindig feltünteti, közli a román szöveg első versszakát vagy első néhány sorát is: ezzel egyrészt az azonosítást biztosítja, másrészt mindjárt ízelítőt is ad a tolmácsolás munkájából.

A szerkesztő ennek a több mint másfélezer könyvészeti adatnak a feltárásával és közzétételével a külföldi Petőfi-irodalomban mindeddig egyedül álló művet alkotott: olyan adattárat, amely egy több szempontból tanulságos, sőt izgalmas befogadási folyamat filológiai módszerrel ellenőrzött dokumentumait rögzíti. A bevezető áttekintésben elsőként ő maga vonja le (az 1944 utáni időszakot bemutató *Dávid Gyula* közreműködésével) az impozáns gyűjtésből adódó tanulságokat. Ezek Petőfi kivételes jelen-

tőségénél, forradalmi költészete vízválasztó szerepénél fogva messze túlmutatnak a szorosan értelmezett irodalmi kapcsolatok körén. A legörvendetesebb közülük kétségkívül az, hogy a századforduló óta tapasztalható határozott és fokozatos fejlődéshez képest is egyre mélyebbé, bensőségesebbé válik s szélesebb körre terjed ki a magyar költő iránti érdeklődés: 1944-től 1973-ig jóval több Petőfi-verset fordítottak le, tettek közzé és sokkal többször írtak, emlékeztek meg Petőfiről, mint a második világháborúig eltelt közel egy évszázad alatt összesen. A román Petőfi-tolmácsolás korábbi nagy mestereinek, St. O. Josifnak, Gogának és másoknak a munkáját hozzájuk méltó fordítók több nemzedékre terjedő sora folytatta; közülük is kiemelkedik Eugen Jebeleanu, a modern román költészet nagy alakja, Petőfi őszinte csodálója, ki a költő számos forradalmi versét elsőként és ritka művészi átéléssel szólaltatta meg anyanyelvén.

A kötetben lapozgató olvasó sok érdekes megfigyelésre tehet szert. Elgondolkozhat például azon, hogy miért van éppen *A farkasok dalá*nak és *Az őrült*nek tizenhárom román fordítása – több mint *A XIX. század költői*nek vagy a *Föltámadott a tenger...*-nek; hogy miért válogathatnak keleti szomszédaink az *Érik a gabona...* vagy a *Temetésre szól az ének...* – tizenegy román nyelvű változata között, amikor Petőfi verseinek több mint a fele (köztük a *Kutyakaparó, A királyokhoz, Bolond Istók* stb.) máig is hozzáférhetetlen a számukra, sok jelentős darabnak meg (például *A puszta télen, A csárda romjai, A négyökrös szekér, A téli eszték*) mindössze egy, nem is a legjobban sikerültek közé tartozó átültetése készült.

De hagyjuk a böngészést és töprengést az olvasóra, magunk pedig mondjunk befejezésül köszönetet *Dorothea Sasu-Zimmermann*-nak, hogy a román-magyar irodalmi kapcsolatok iránt érdeklődők, a két nép kulturális közeledésén fáradozó közvetítők s nem utolsósorban a Petőfi-kutatók kezébe ilyen hasznos, maradandó értékű kézikönyvet és forrásmunkát adott.

Kiss József

George Sbârcea: Szép város Kolozsvár...
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 237 l.

Magyarul írott lírai hangvételű emlékezéskötetében – amely egyik ismert korabeli színpadi művének a címét viseli – a publicista, zeneszerző, író és műfordító Sbârcea szülővárosának és ifjúkora szellemi világának: a két háború közti Kolozsvárnak a korhangulatát, irodalmi életének körképét rajzolja meg. Anekdotikus, epizódokból és portrészerű emlékezésekből szőtt regényes korrajza korábbi, ugyancsak magyarul írt kötetének (*Befejezetlen emlékirat.* Magyar írókról és művészekről, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.) folytatása és kiegészítése is egyben, amely a magyar és a román kultúra közeledése szolgálatában telt életútjának érdekes dokumentuma. Könyve nem szisztematikus kapcsolattörténeti, irodalom- vagy művelődéstörténeti összegzés, nem is kronologikus sorrendet követő memoár, hanem olyan – kor- és mentalitástörténetileg is érdekes – megnyilatkozás, amely egy sokirányban eredményesen szolgáló, alkotó, a magyar kultúrát belülről ismerő, emelkedett, toleráns szellemi magatartás kifejeződése. Bár Sbârcea önmagát „örök publicistának, a mindennapok sietős, lelkendező

krónikásának" nevezi, irodalom- és eszmetörténeti vonatkozásokban gazdag szellemi önéletrajza számot tart a kutatás érdeklődésére is. A szerző kezdő jogász-éveinek, a zenével való megismerkedésének rajzában fölvillantja szellemi tájékozódásának irányait, olvasmányait (Spengler, Sombart, Huizinga, Németh László, Blaga), majd az újságíróéveit és az Ellenzék könyvüzletében eltöltött sorsdöntő időt mutatja be. A *Könyvárus éveim* című fejezet olvasás-szociológiai szempontból is érdekes kiegészítése a *Befejezetlen emlékirat*nak: följegyzi, kik látogatták az ismert politikai szemle könyvlerakatát, s azt is, mit terjesztettek a kor magyar- és világirodalmáról. Sbârcea később a bukaresti színházi és művészeti napilapnak, a Rampá-nak erdélyi szerkesztőjeként dolgozott, s a harmincas évek végén Ion Popával és Emanoil Bucutával együtt egy helikoni találkozóra is meghívást kapott. Tevékeny segítőtársa volt a korabeli román szellemi élet azon tagjainak, akik a magyar és román írók együttműködését, a két irodalom közeledését, a műfordítást elvi alapon szorgalmazták. (Később Sbârcea nemcsak Pirandello, Joyce és Woolf műveinek, hanem Ady novelláinak, Szántó György, Ligeti Ernő, Karácsony Benő, Szenczei László műveinek első román fordítója, Füst Milán *A feleségem története* című munkájának tolmácsolója is lett.) A könyv számos magyar íróbarát portréját is fölvillantja vagy anekdotikusan rögzíti: sűrűn találkozunk az elismeréssel emlegetett Bánffy Miklós, Kós Károly, Tamási Áron, Karácsony Benő és Kádár Imre, valamint Dsida Jenő, Ligeti Ernő, Szentimrei Jenő, a művészvilágból pedig Gáll Ferenc nevével. Az emlékezések kisebbik hányada a szerző 45 utáni tevékenységének távlati képe: rövid, háború alatti külügyi szolgálata után, a felszabadulást követően a kolozsvári Állami Magyar Színház munkatársaként kapcsolódott be újra a zenei életbe, majd a Folklórintézetben dolgozott. Helyét az irodalomközi kapcsolatok erősítéséért végzett munkában, a műfordításirodalomban, zenében Bodor Pál méltatja utószavában. A könyvet életrajzi-kapcsolattörténeti jellegű fotóanyag egészíti ki.

Csapody Miklós

Schweitzer Pál: Szépség és totalitás. A szép fogalmának tartalma Ady utolsó alkotókorszakában.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 296 l.

Az irodalomtörténetírás Ady kései lírájának jellemzői között sokáig első helyen tartotta számon a háború borzalmainak, az egyén, a nemzet és az emberiség szenvedésének, pusztulásának siratását. De már Babits felfigyelt a szép motívumának gyakoriságára *Az utolsó hajók* ismertetésekor. Schweitzer Pál éppen ezt a motívumot tartja az utolsó alkotókorszakban a legjelentősebbnek. Könyvének tárgya világképelemzés: „arra kíván válaszolni, hogy mit jelent a szép mint szimbolikus tartalmú fogalom Ady ekkor született műveiben, illetőleg milyen korrelátum van e fogalom és a költői világkép között". Az elemzett művekben a szépet, illetve azt, amit a költő szépnek nevez a szerző elsősorban tudományos-filozófiai vizsgálat tárgyává teszi, társadalmi-ideológiai tartalmát bontja ki.

A költő pályájának utolsó szakasza a szerző szerint a világháború előtti évben kezdődik. A demokratikus erők 1913 tavaszán bekövetkezett veresége miatt megváltozott történelmi körülmények fordulópontot jelentenek Ady világképében és költészetében. A világháború ebben a fejlődésben nem jelentett lényeges változást. (A hanyatlás, gyengülés vádját már Babits is elutasítja: Ady akkor ér pályája csúcsára.) Átértékelődnek akkor, vagy ellenkező előjelűvé válnak a korábban is előforduló szimbolikus fogalmak: a Tegnap, a Volt, a Kezdet, a Halál stb.; a szerelmi szféra elveszti addigi önállóságát, a férfi-nő kapcsolat Adyra jellemző gyötrő zaklatottsága megszűnik; a költői kifejezés egyre tömörebb lesz, a dekoratív elemek száma fokozatosan csökken. A szépség mint önálló fogalom már forradalmi világnézete kialakulásakor eltűnik Ady költészetéből, s csak az utolsó alkotókorszakban tér vissza megváltozottan. A költő háborús lírája ambivalens életérzést fejez ki: jelen van benne az emberi világ, az „Élet", saját élete tagadása és igenlése, az elutasítás és az azonosulás is. Míg az első a világtörténeti események tragikumának átéléséből ered, a másik abból a hitből fakad, hogy „saját egyetlen mivolta" képviseli a „tömeg-Má"-val, a háború borzalmaival szemben a tisztánlátást, a történelmi igazságot. E küldetéses hit átélése a szép élmények forrása. A költő a jövő érdekében mint szépséget őrzi a századeleji progresszió, a második reformnemzedék hősi múltját s benne elsősorban saját forradalmat előkészítő szerepét. Ebben a szemléletben szép mindaz, ami az emberi teljesség megvalósításához mint forradalmi célhoz perspektívát ad. A háborúval szembeni magatartás kettőssége is ebből a szempontból ítélhető meg. A teljes elutasítás abból a történelmileg helyes meglátásból fakad, hogy a háború sem a magyarság sorskérdéseinek megoldásában, sem az emberi haladás ügyében nem jelenthet előrelépést, sőt minden értelmes, pozitív cselekvés gátja. De megjelenik a versekben áttételesen a háború igenlése is, annak felismeréseként, hogy a pusztulás „sírt ás" a fennálló társadalmi rendnek is, a rombolás sietteti a kívánt kibontakozást. Így lesz a háború „rém-nász" s ugyanakkor a „halál és szépség nász", tragikus fenségű ünnep.

A szép-fogalom szerepének változatait, alakulását kísérhetjük végig a forradalmi perspektíva átmeneti elvesztésétől (*A csodák földjén*), a közvetlenül átélt háborús gyötrelmek mélypontján át (*Ugrani már: soha*) a megváltó forradalmak utáni vágy újbóli megszólalásáig (*Elégedetlen ifjú panasza*). A szép motívum leírására, tartalmának feltárására a *Szép az Élet, Új marquis-k nyak-tilója, Sajnálom szegény fiúkat, Egy háborús virágének, Szép a Szép* című verseket elemzi részletesen a szerző, és ismerteti Ignotusnak az önkifejezésben, annak tökéletességében – a cselekvés irányától, tartalmától, céljától függetlenül – esztétikumot látó, a háborús ideológiának behódoló nézeteit és Ady reagálását ezekre. A *Szép a Szép* című vers kapja a kötetben a legterjedelmesebb elemzést: a szerző szerint ez a vers mutatja legjellemzőbben a szép szerepét a költőnek az elidegenedés leküzdéséért folytatott erőfeszítéseiben.

Vitályos László

Ioan Slavici: A világ, amelyben éltem.
Válogatta, fordította, előszóval és jegyzetekkel ellátta Dávid Gyula. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 293 l. (Téka)

Ioan Slavici (1848–1925) önéletírása két nagyobb, külön írt egységből áll: *A világ, amelyben éltem* című az író 77 éves korában, 1924-ben kezdte írni s életében semmit sem közölt belőle. Az első részletek közvetlenül az író halála után jelentek meg, s 1929–30-ban a többi is, először folyóiratban folytatásokban, majd könyvalakban. A *Börtöneim* 1921-ben jelent meg, s a Téka-kötet csak néhány nagyobb részletet ad közre belőle. Ioan Slavici változatos és gazdag élete több szállal kötődött a magyar élethez, így emlékirata fontos: miként látott bennünket. Dávid Gyula Slavici azon meggyőződésére hívja föl a figyelmet, amelyet alapelvként és követendő parancsként érvényesített a hosszú életpálya írói munkájában és közéleti harcaiban: „a nemzeti mivoltához való töretlen ragaszkodás és az együtt élő többi népek hasonló ragaszkodásának tiszteletben tartása" jellemezte. Szintén a gazdag előszóból tudjuk meg, hogy Slavicinak, aki – Tudor Arghezi szavaival – „kereste a börtönt", mily megaláztatásokat (volt idő, amikor nemzetgyalázással és elárultatással vádolták) kellett megérnie: a közéleti ember utolsó éveit a „hazaárulási" per árnyékolta be. Még Nicolae Iorga is azt írta az egykori harcostársról, majd ellenfélről – halála után egy évtizeddel! –, hogy Slavici miután kegyelmet kapott, „egy fájdalmas és visszataszító könyvvel állt bosszút, a *Börtöneim*mel..."

Ma már a román irodalomtörténet is tisztábban látja Slavici alakját, hiszen a vád azok fejére hullt vissza, akik őt elítélték. Gala Galaction főhajtása Slavici hatásáról is tanúskodik: „a nemzet évszázados álmát megvalósító országvezetők valaha az iskolatáskájukban hordták és a Biblia mellett olvasták" műveit.

Ioan Slavicit is a gyermekkor határozta meg, az aradi Hegyalja. Még láthatta azt az asztalt Világoson, melyen az 1849-es fegyverletételt aláírták. Tudja, hogy a románok itt nem őslakosok, csak a karlócai béke után kerültek ide. Más-más ajkú gyermektársaival azon akasztófák alatt játszik, amelyeken a Bem seregének megtámadása miatt megtizedelt falu 17 „bűnöse" lógott. A már gyermekkorában magyarul és németül is jól beszélő Slavicit tehát korán megérintette a történelem. Önéletírása is kettős vallomás: a személyiség kialakulását a politikai gondolkodás formálódása követi.

Számunkra különösen a magyar vonatkozású fejezetek érdekesek, így a *Pesten* című. 1868 őszén beiratkozik a pesti egyetem jogi fakultására. S itt, az idegen ajkút, döbbenetes élmények érik: hamar rájön, hogy professzorai közül csupán egy beszél hibátlanul magyarul, a „többinek valamelyik német egyetemen lett volna a helye". Beszámol az egyetemi életről, a politikai pártokról, majdnem végzetes betegségéről. Budapestet ott hagyja, további életútja: Ószentanna, Bécs – Eminescu biztatására innen küld majd ismertető cikk-sorozatot a magyarokról, „világosi románsággal", a Convorbiri Literarenak –, Arad, Nagyvárad, Nagyszeben a további állomások.

A *Börtöneim* levélformában írott emlékezés: Vác különösen emlékezetes Slavici számára, hiszen sajtópert vesztvén, börtönében elég sok időt töltött. „Vácon nemcsak magyarokkal, szlovákokkal és svábokkal volt alkalmunk találkozni, hanem emberekkel is".

Az önéletírást gazdag jegyzetanyag egészíti ki.

Szakolczay Lajos

Somlyó György: Philoktétész sebe.
Bevezetés a modern költészetbe. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 464 l.

„Modernnek lenni mindenestől." A mondatot Rimbaud írta le, ki a maga szabta modernségeszménynek költészetével, életével eleget is tett. S a Somlyó által sokat idézett mondatot egy másik parancs követi a szövegben: „Semmi dicshimnusz: tovább a megkezdett úton."

Az azóta eltelt több mint egy évszázad a modern költészet számlálhatatlan megvalósulását hozza. Kiderül, hogy rendkívül sokféleképpen lehet modernnek lenni.

Ebben az átláthatatlanná burjánzott rengetegben próbál eligazodni, mi több, eligazítani Somlyó György e könyvében.

Az alapkérdéssel kezdi: mit jelent modernnek lenni, mit jelent az a szó, *modern*? S ha csak az első lapokon előforduló neveket soroljuk - Csokonai, Kazinczy, Lukács, Apollinaire, Octavio Paz, Thiers, Rimbaud, J. B. Priestly –, láthatóvá válik számunkra, hogy a szerző ügyének tisztázásához a tanúk seregét sorakoztatja fel, függetlenül attól, mikor éltek, milyen esztétikai normák szerint szóltak bele a modernség dolgába.

Finoman hámozza le Somlyó a szóra rakódott jelentésrétegeket, érzékeltetve, hogy anyaga gyakorlatilag kimeríthetetlen. Az első kérdéskörbe törvényszerűen kapcsolódik bele az érthetőség-érthetetlenség problémája, mint a modern költészet kiátkozásának, imádásának a föltétele.

Somlyó a kérdésben nem állást akar foglalni, költő lévén, véleménye nyilvánvaló, hanem - a vélemények sokféleségét ütközteti. Ugyanakkor él a felismeréssel, hogy az érthetőség időbeli kategória (is), mely szükségszerűen dilemmája minden új törekvésnek, minden új törekvés befogadásának. Fejtegetéséhez a prototípust Ady *A fekete zongora* című verse szolgáltatja, vállalván ezzel a toposzosság veszélyeit. Könnyen vállalja, hiszen a világirodalmi párhuzamok garmadájával gazdagítja ismereteinket e tárgykörben is.

Az érthetetlenség panaszait/apológiáját a szabálytalanság-szabályosság kérdéskör követi. Itt a költői szabadság avagy szabadosság lehetőségeit és veszélyeit hozza szóba a szerző. Közel másfélszáz oldalt szentel a kérdésnek, alaposan feldolgozza, s példatára itt is kifogyhatatlan.

A könyv egyik legérdekesebb fejezetében a huszadik század *költészeti váltását* vizsgálja Somlyó György. Hogyan alakulnak át a régi formák, hogyan telítődnek új tartalommal, s válnak másféle életérzések közvetítőivé. Életérzés-változásról van ebben a részben tehát szó, a költői szerep átalakulásáról, a küldetéstudat visszaszorulásáról. Azaz: mai költészetünkben is élő, ható, bolygató dilemmáról.

Ez után az alapos és részletekig hatoló előkészítés után kapja az olvasó a *Füst Milán-esszét*, mely, mintegy a módszer megfordításaként, egyetlen alkotó pályáján fogja össze az előbb felvetett problémákat. Az esszé magán hordozza a könyvet író költő erényeit: a tárgyi biztonságot és a nagyvonalú témafelvezetést.

A könyv utolsó, nagy fejezete a modern költészet társadalmiasságát vizsgálja. Van-e költészet politikai, illetve morális tartalom nélkül, kell-e, hogy a költészet ilyen értelemben elkötelezett legyen? Majd tágít, s a költészet valósághoz fogható viszonyára tér át. Törvényszerűen jut el a költői nyelv, a nyelvi jelentés vizsgálatához.

„Istentől és emberektől egyaránt és egyszerre magára hagyatva – akárcsak egy új Philoktétész – megkezdte a küzdelmet a maga valódi céljainak és helyének megfogalmazásáért" – írja Somlyó a könyv utolsó lapjain a modern költészetről.

Ennek a „magányos harcosnak" vázolta fel ő most sikerrel a jellemrajzát; megírta a modern költészet mindenki számára hozzáférhető olvasókönyvét.

Zalán Tibor

Somlyó György: Szerelőszőnyeg.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 515 l.

A Somlyó György műveit tartalmazó sorozat új kötetben önéletrajzi írásokat, útirajzokat, naplórészleteket, aforizmákat, interjúk és vallomások szövegét és jónéhány vitacikket olvashatunk. Voltaképp tehát meglehetősen heterogén műfajú válogatás ez, melynek mégis egységet biztosít a költő szuverén gondolkodásmódja és az a vonzó sajátossága, hogy a költészettel kapcsolatban mindig a világirodalom távlatában fogalmazza meg véleményét. (A virtuális világlírához való viszonyáról nagyon sokat árul el az a tanulmánya, mely Weöres Sándor „Shakespeare és Velazquez szelleméhez" született, és „A világirodalom fogalmának átértékelése" problémájához nyújt „adalék"-ot.)

Az 1945 utáni irodalom életének Somlyó György fontos résztvevője volt, előbb mint az Újhold körének tagja, majd a „derékhad" lírikusa, utóbb pedig mint irodalmunk egyik külföldi reprezentánsa. A különböző korszakokban különféle kiindulású írásokkal szolgálta a költészet ügyét, ezek a megnyilatkozásai azonban jórészt egységessé válnak azáltal, hogy többnyire a modern líra különféle megjelenési formáit követi nyomon bennük, és újra meg újra a modern művészet fogalmát igyekszik körülhatárolni. Szerepe rendkívül nyomatékossá vált, amikor az Arion című folyóirat szerkesztőjeként kapcsolatot keresett és talált a kortárs világirodalom kiemelkedő személyiségeivel, kiknek líráját mint műfordító és tanulmányíró is megismertette a hazai közönséggel. Ennek a sokszor áldozatos munkának műhelytanulmányait és elméleti megfontolásait adják a *Szerelőszőnyeg* írásai. Eszménye művészetek egyetemessége, s ennek nevében írta sokszor igen fontos kérdéseket elemző vitacikkeit, melyeknek éle a beszűkült irodalomszemlélet ellen irányul. Az a generáció, melyhez tartozott, mindig is a különféle művészeti ágak szerves összefüggésének jegyében alkotott, Somlyó György írásaira is jellemző, hogy bennük a görög harmónia eszménye épp úgy helyet és szerepet kap, mint az utána következő korszakok maradandó értékei. Különös érzékkel és affinitással elemzi a líra belső forrásvidékeit, egyike azoknak, akik a legtöbbet tették a tudatos költői gondolkodás megteremtéséért. S bár hangsúlyozza, hogy a művészetek sosem érhetik el a vágyott teljességet, cikkeiben és tanulmányaiban rendkívül sok és gyümölcsöző szempontot vet fel, melyek hozzásegíthetnek egy minél tisztább, igazabb és egyértelműbb gondolkodási forma kialakításához.

Mindig különösen izgalmas és tanulságos, ha az író mondja el véleményét az irodalomról. A magyar irodalom története jónéhány olyan példát kínál, amikor az irodalom elméletének kérdését maguk az írók fejlesztették tovább. Somlyó György kétségtelenül az ő hagyományukat folytatja, amikor tanulmányaiban hidat ver a teoretikus és

impresszionisztikus gondolkodás közé, s mindkettő fegyverzetében közelít jelenségekhez, irányzatokhoz, iskolákhoz és csoportokhoz. S aki gondolkodásmódjának legbelsőbb körei iránt érdeklődik, keresve sem találhat jobb kalauzt Somlyónál, aki a vele folytatott beszélgetések során életrajzáról és költői fejlődéséről épp úgy színes, érdekes beszámolót ad, mint a művészetekkel kapcsolatos felfogásának alakulásáról és bizonyos mértékű módosulásáról. Az „Élet", „Gondolat" és „Pálya" ciklusokat tartalmazó gyűjteménynek ez a személyesség adja hitelét és belső izgalmát.

Rónay László

Sütő András: Évek – hazajáró lelkek.
Cikkek, naplójegyzetek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 241 l.

Sütő András 1953 és 1978 között írott „cikkei és naplójegyzetei" valójában jóval többek, mint amit az alcím ígér: szenvedélyes esszék, vallomások, töprengő vitairatok – mindazok számára, „akik az idők szellemi omlásaiban nem ejtették ki szándékaikból az írás értelmének társadalmi és nemzeti parancsolatait". Az *Évek – hazajáró lelkek* a korábbi esszékötetekhez (*Rigó és apostol, Istenek és falovacskák*) képest oldottabb szerkezetű.

Az író korai írását gyakran kommentálja, rávilágítván az ötvenes évek társadalmának, politikájának furcsaságaira, s miközben régmúlt idők eseményein meditál, önéletrajzát, illetve annak kevésbé ismert, eddig homályban maradt részeit világítja meg. Ez az időszak a romániai magyar művelődésben és irodalomban is hőskornak számított: nehéz körülmények közt végbement alapozásnak.

Az író, *Szilágyi András* riportkönyvét elemezve, saját ars poetikáját is megfogalmazza: „Az ember a mértéke mindennek." S erről az erkölcsi magaslatról könnyen belátható, hogy Gaál Gábor tragikus példája egy korszellemet vádol, melyben „mester lőtt a tanítványra és fordítva". (*Hazai képek* illetve a *Jónás*t kísérő jegyzet.) Mikor Sütő „Pudingfejű Vilson naplójából" veszi az Illyés Gyula-kritikát megvédő glosszájának címét – *A vélemények különbözősége teszi lehetővé például a lóversenyt* is –, mint annyiszor, a gúny eszközét alkalmazza. A *Gyomirtás és abszolút hangmagasság* azért vált az idő tájt elutasított, „szájbavert vitaírássá", mert Hivatalos Elvtárs – „a *gyomirtó*, az Előre dogmatikusa" – véleményét mint abszolút egyeduralkodóét senkinek sem volt szabad kétségbe vonni.

A *Bulgáriai napló, 1953* meglátására – talán már lehet mondani – egész életmű épült: „egy adott irodalom egészére nézve is érvényes követelmény, miszerint a történelemben minden órának más-más a parancsa, és valami mindig fontosabb mint volt, annak előtte..." S ugyanitt: „az irodalom magánvállalkozás, de a közösség érdekében". A *Gyepsoron* írójának levelei – dícséret, korholás a fiatalabb pályatársnak – azért keltettek érdeklődést a marosvásárhelyi íróban, mert egy dolgos, közösség érdekében élt élet volt mögöttük (*Találkozások Veres Péterrel*). Sütő is ilyen életet kíván magának, mikor a *Pompás Gedeon* színpadról levételekor – hat előadást ért meg csupán, táblás házzal – a hivatalból intézkedő szemébe mondja: „Engedjétek hozzám jönni – önmagamat". Vagyis: engedjétek meg a kételkedés jogát. Nem kevés önisme-

retről tanúskodik meglátása: „az írót is úgy fogadják, miként a halat: amikor kinyitja a száját". Mégis mondja, mert tudja: „metaforázó" hajlama – az Illyés által is dicsért *képes beszéd* – megvédi, oltalmazza; ahogy a *Levélféle Kőszegi Margithoz* megállapítja: „Karmos, ragadozó mancsok előtt is énekel a madár – a szív rácsai mögött".

Önmagát és nemzedékét sem kíméli, mikor úgy véli, hogy az anekdota eluralkodott a romániai magyar irodalomban (*Eső elöl tóba?*); szava csípős s mert önmagába is belehasít késével: fölrázó erejű.

Kiváltképpen az, amikor észreveszi, hogy a magyar történelem nagyjai egyik pillanatról a másikra románná váltak. „No de hogy válik Dózsa román nemzeti hőssé?" A válasz: „... a Nagy Példák egyetemes érvényűekké nőnek az időben. De kisajátítani – hadd ismételjem – nem szabad őket". (*Sepsiszentgyörgy felé menet – premier előtti várakozásban.*)

Az *Évek – hazajáró lelkek* legkisebb jegyzete sem a magábaburkolódzót mutatja. Észrevevődik mindez, ha viszonyítási pontjait figyeljük. Nagy Imrét – „farkaslaki ikercsillagához", Tamási Áronhoz hasonlítja (*Csíkzsögödi emlékcserepek*), a népi kollégistákat pedig azon nagy táborhoz, mely Mátyás király kandallójában közösen tartotta ébren a tüzet (*Levél Kardos Lászlónak*); vagyis országtól függetlenül így lettek valamennyien „tűzfelelősök". Sütő köszöntőire (*Sorok Illyés Gyuláról, Kányádi Sándor ötvenéves*) és búcsúztatóira is (*A szellem Odüsszeusza – Németh László halálára, A költő szívet hasogató Gondja – Nagy László temetésén, Kormos István halálára, Búcsú Horváth Istvántól*) érdemes egy pillantást vetni: a kis terjedelem ellenére mindben ott a pályakép legjellemzőbb vonása. Interjúi meg azért figyelemre méltóak, mert az életművet alakító-szervező gondolatok tárházai. Olyan író szólal meg bennük, aki a „nem éppen rózsás valóság" talaján áll, s ezáltal érthető is: „szellemi cukrászművész nem akar lenni". (*Kötél – homokból*)

Szakolczay Lajos

Syposs Zoltán: Alkonyi órák.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 241 l.

Syposs Zoltán nem szakmabeli író, más munkái mellett foglalkozott írással, főképpen sportolókról készített portréi váltak ismertté a hetvenes évek derekán. Ebben a könyvében írók, költők, képzőművészek, politikusok, tudósok és színészek alakját rajzolja meg, emléket állít kevéssé ismert, ritkán emlegetett személyiségeknek. A leghosszabb írás, a kötetzáró életrajzi kisregény pedig *Floriche* – dr. *Syposs Károly* (1859–1908) író, hírlapíró – kalandos, tragikus sorsát eleveníti fel, érdekes emberi alakját menti meg a feledéstől, a századvég kavargó világáról fest a bohém, alkoholista hős köré színes hátteret, felidézi Floriche francia idegenlégiós élményeit, néhány párizsi és budapesti évét. Az irodalomtörténetet gazdagító *Gyóni Géza*-tanulmány életrajzi kiegészítéseket, részleteket tartalmaz, de néhány verselemzése, a versek mögötti élményanyag felderítése is hasznára válik a kor irodalma iránt érdeklődő szakembernek és a Gyóni költészetét kedvelőknek. A számos mozaikkép modelljei: Rozsnyay Kálmán színész, Dapsy Gizella írónő, Gyóni Mihály bizantológus, Wildner Ödön, Nagy Karola,

Bartóky József, Tary Gizella színésznő, Passuth László; Vidovszky Géza, Dabóczi Mihály és Mészöly Laura képzőművész. Művelődéstörténészek számára sok értékes adalékot őriznek meg ezek a mozaikképek, portrévázlatok.

R. T. O.

Szabédi László: Enyém ez a történelem.
Válogatott művek. Válogatta és az előszót írta Kántor Lajos. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 862 l.

Vaskos kötetet válogatott *Kántor Lajos* Szabédi László műveiből, a több mint húsz éve halott romániai magyar alkotó gazdag és szerteágazó munkásságából azonban így is csupán ízelítőt tudott nyújtani. Ám a válogatás jelentősége igen nagy, hiszen a magyarországi olvasók először ismerkedhetnek meg a legendás hírű Szabédi munkáival. Kántor Lajos *Tagadó kert?* című bevezető tanulmánya megbízható kalauz e sokoldalú költői, prózaírói és tudósi életmű tanulmányozásához. Kántor idézi az író egyik 1955-ös levelét: „A népiesek mozgalmának balszárnyához tartoztam..." Szabédi kritikai tanulmányaiból és elbeszéléseiből is kirajzolódó irodalomtörténeti helyét, hovatartozását Kántor „a harmincas-negyvenes évek népi mozgalma és egy megátalkodott értelmiségi 'külön keverék' sorsa között lehetséges(?) átmenetben" látja. Nem titkolja, hogy ez az intellektuálisan igényes líra 1944 után – szemléletben, költői eszközökben – változott, a közvetlen hatni akarás propagandisztikussá süllyesztette a verset. Szabédi prózáját Kántor Nagy István kemény „munkásepikája" és Gelléri „tündéri realizmusa" közé helyezi, hangsúlyozva a csak irónkra jellemző kívülállást és iróniát. *Árva csillag* címmel bő válogatást kapunk a versekből, a *Műkedvelő napszámos*ban pedig mintegy két tucatnyi novellát olvashatunk. (Közli a könyv Szabédi román népköltészeti gyűjtését, a *Báréi csujogatások*at is.)

„Szabédi egész tanulmányírói munkássága – mind terjedelemben, mind súlyban az életmű jelentős része – a korrekció, a szigorú kritikai szellem jegyében született" – hangsúlyozza Kántor. Az *Enyém ez a történelem* a tanulmányíró Szabédit öt írásával és az 1955-ben eredetileg külön könyvként megjelent *A magyar ritmus formái*val képviseli. A tanulmányok közül igen érdekes és ma is érvényes észrevételeket megfogalmazó a *Tamási novellái.* (1942) A fiatal Tamási „liturgikus novelláiról" („népi katolicizmusáról") és a „feleselő novella"-típusról (az író „népi dialektikájáról") ír itt. A *Népi írástudók vagy írástudó nép?* című, 1943-as előadásában kijelenti: „Az igazi magyar műveltség nem polgári rétegeink nemzeti műveltsége, hanem parasztságunk népi műveltsége". Megállapítja, hogy Sinka Istvánban, Szabó Pálban, Nagy Istvánban, Veres Péterben, Horváth Istvánban maga az írástudó nép jelentkezik. Szembeszáll Szabédi a népi teoretikusok tévedéseivel is: „... tételeiket egy olyan idillikus világra gondolva állítják fel, amelyben az egyes népek senkitől sem háborgatva élhetik a maguk külön, fajilag meghatározott világát".

*A magyar ritmus formái*ban előbb – az idealista és materialista elméleteket fölsorakoztatva – történelmi visszapillantást ad. Aki a magyar verstan történetére kíváncsi, az haszonnal forgathatja az Arany János, Négyesy László, Arany László, Gábor Ig-

nác, Horváth János, Németh László és Vargyas Lajos verselméleteit rendszerező áttekintést. Saját verstani nézeteit *A magyar ritmus elmélete* cím alatt fejti ki Szabédi.

Olasz Sándor

Szabó Lőrinc hévízi versfüzete.
Bemutatja Kabdebó Lóránt. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 61 l. (Kézirattár)

Vers és élet nem tartozik szükségképpen össze, a verskedvelő számára azonban nem lehet közömbös, milyen körülményekbe fogózva – vagy milyeneket tagadva! – születik a költemény, s milyen megmunkáláson esik át az „életdarab", míg sokjelentésű része lesz a műnek. Kabdebó Lóránt adat- és élménynyomozó írását nyolc Szabó Lőrinc-vers keletkezéstörténetéről ennek az élettől a mű felé áramló közlékenységnek a rajza avatja novellisztikus izgalmúvá. Az időpont – az 1949-es év – amúgy is az anyagi és politikai válság kora a költő életében, akinek önmaga és valamennyi hozzátartozója egzisztenciájáért aggódnia kell. Barátok ajándékozta idilli pihenés, a jelenből menekítő emlékezés érlel a költőben új alkotókedvet; ez a kettősség, a létbizonytalanság és a pillanat derűje feszül egymásnak ez élménykör verseiben is. Kabdebó Lóránt számos, a költő akkori gondjait és gondolkodását megvilágító levelet idéz bemutató szövegében, mely ezáltal válik tények közlésén túlmutató jellemzéssé is; az életet, a szabadságot feltételek és kompromisszmok nélkül kívánó ember s az alkotás aszkézisében élő költő belső konfliktusai is „menekülővé" teszik ezt az életszakaszt; mű és életrajzi dokumentum, szövegelemzés és ténykutatás így simul egymáshoz érdekes olvasmánnyá.

Láng Gusztáv

Szabó Magda: Kívül a körön.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 584 l.

Szabó Magda ezúttal irodalmi, történeti tárgyú esszéit gyűjtötte kötetbe, nem szűken értelmezett szakmabeliként, hanem „kívül a körön". A helyzetmagyarázat másik illusztrációja a Gyulai Páltól vett mottó: „Mi egyéb az írónőség, mint be nem vallott, eltakart, félbe-szerbe alkalmazott emancipáció..." A kötetben *Gyulai*val foglalkozik az egyik legterjedelmesebb esszé, filológiai megalapozottsága mellett a nőíró ösztönös megérzésével igazolja *A kritikus kritikáját*. (A dolgozat szerint Gyulainak a nőírókról írott „kirohanásában" szubjektív okok – házasulási szándék – játszottak közre.)

Szabó Magda tanulmányaira jellemző, hogy az irodalomtörténetben alig emlegetett vagy csak egyoldalúan elemzett alakokat közelít meg, a száraz filológia mellett személyes élménnyé emeve a témát (*Kármán József, Szentjóbi Szabó László, Nadányi Zoltán, Kerényi Frigyes*).

A rövidebb írások – *Olvasás ceruzával* című fejezet – pedig elfeledett irodalomtörténeti adalékokkal egészítik ki a hivatásos irodalomtörténészek által megrajzolt ké-

pet. Az egyik ilyen ceruzával olvasás eredménye *Gelléri Andor Endre* ismeretlen versének felfedezése Aller Képes Családi Lapjában. *Méhes András* (Rudnyánszky Gyula) versei a századforduló gyermekköszöntőinek világát idézik fel benne.

A kortárs és példakép *Illés Endre* köszöntésével és portréjának megrajzolásával kezdődik az a sorozat, amely *Színképelemzések* címen Szabó Magda műveinek keletkezési körülményeiről számol be. Kiemelhető közülük *A meráni fiú* című esszé, amely előzménye a IV. Béláról írt (írandó) drámatrilógiának. Az önéletrajzi regények (Ókút, Régimódi történet) hátteréről számol be az *Író és modell* és *Egy modell alakváltozásai.* A történelmi drámák írás- és színpadra állítási problémáit feszegeti az *Aranyfüst és sóhajok nélkül* című esszé.

Szabó Magda esszékötetének rövidebb írásai is az írói pályakép megismerését szolgálják (*A holtig haza*), a *Kívül a körön* egésze pedig a regényíróban lakozó irodalomtörténész és esszéíró Szabó Magda portréját teljesíti ki.

Németh S. Katalin

Szalárdi János Siralmas magyar krónikája.
Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Szakály Ferenc. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 820 l. (Bibliotheca Historica)

A magyar történetírás talán legméltánytalanabbul elhanyagolt szerzőjét és munkáját rehabilitálja, helyezi vissza jogaiba Szakály Ferenc e szövegkiadással és a hozzáillesztett, tanulmány méretű és értékű előszóval.

Szalárdi úttörő jelentőségű alkotásának kézirata megsemmisült vagy lappang – a II. világháború idején még látták a Felvidéken –, első és egyben utolsó teljes kiadása 1853-ban látott napvilágot, sok hibával. Mivel a jelenleg hozzáférhető másolatok is e nyomtatott kiadásról készültek Szakály szerint, ő is ezt tekintette a legtermészetesebb forrásnak; számos helyen korrigálva és rekonstruálva próbálta a leghelyesebb szöveget előteremteni.

Nemcsak jogaiba állítja vissza a mai történész a századokkal előbb élt kollégája művét, hanem tanulmányában elvégzi az ehhez elengedhetetlenül szükséges *átértékelés* bonyolult, ám roppant időszerű munkálatait is. Úgy sikerül rámutatnia Szalárdi igazi érdemeire, hogy nem hallgatja el fogyatékosságait sem. Sőt, magából a műből tud következtetni olyan életrajzi vonatkozásokra is, melyek eddig ismeretlenek voltak a szakirodalomban.

Hasznos a kötet előszava abból a szempontból is, hogy áttekinti a Szalárdi előtti történetírás történetét. Ez nélkülözhetetlen nemcsak a szerző folyamatba helyezéséhez, hanem kezdeményező szerepének igazolásához is.

I. Rákóczi György volt bizalmasa 1662-ig írta meg Erdély történetét, magyar nyelven, szinte előzmények nélkül. Méltatlanul kezelt műve részint ezért úttörő jelentőségű.

A transzilvánista szemléletű történetírás szerzője Tacituson, Liviuson és Ovidiuson kívül Thuróczyt, Bonfinit, Ransánust és Istvánffyt is ismerte, ugyanakkor művét nem a humanista iskola, hanem a reformátori történetteológia határozza meg.

Kemény bírálat érte korábban a Siralmas krónika formáját és tartalmát egyaránt. Szakály leletmentésének egyik legfőbb hozadéka, hogy rámutat a mű sajátos stilisztikai értékeire, Szalárdi valós írói adottságaira. Ami a tartalmat illeti, arról pedig nyilvánvalóan árulkodik a modern történész állásfoglalása: a Siralmas krónika: „egyenesen XVI–XVII. századi történetírásunk egyik csúcsteljesítménye; történész szemszögből nézve pedig egyik legfontosabb XVII. századi elbeszélő forrásunk".

A kötetet a tárgyi jegyzeteken kívül szómutató, név- és helynévmutató teszi teljessé.

J. J.

Szalay Károly: Bálanyák a Prófétaképző Főiskolán.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 329 l.

Szalay Károly egész eddigi munkássága a szatíra és a humor kutatásának jegyzében állt. Karinthy Frigyesről és Ferencről írt monográfiája, a magyar szatíra történetének már-már monografikus igényű és méretű feldolgozása, a filmkomikumról szóló számos tanulmánya után új esszékötetében is – mely a XX. századi magyar irodalom néhány jeles alakjáról szól – hőseinek főleg szatirikus oldalát igyekszik megvilágítani. A kötet a korábban keletkezett Tersánszky-írás kivételével a 70-es években készült 14 esszéjét, tanulmányát tartalmazza. A bevezetőül előrebocsátott interjúban Szalay önmagáról vall. Számára a szatíra és a humor több egyszerű nevettető eszköznél, humanizáló ereje van, fölszabadítja az ember szorongásait, társadalmi-pszichológiai gátlásait, és leleplezi a társadalmi és emberi gyarlóságokat. A humor közelebb visz az igazsághoz, a tiszta erkölcsi értékrend megteremtéséhez. Szalay azonban nemcsak elméleti oldalról vizsgálja a humort, hanem elsősorban a művek mélyére hatoló műelemzések segítségével, gyakorlati példákon. Elemzésre kiválasztott példái a XX. századi magyar irodalom széles köréből valók; Karinthy Frigyestől, tagadhatatlanul legnagyobb kedvencétől, Tersánszky Józsi Jenőn és Tamási Áronon át egészen Moldova Györgyig és Csurka Istvánig. Szól a publicista Bálint Györgyről és Reményik Zsigmondról, Tamási mítoszairól és Szentkuthy Miklós egyedülálló újszerűségéről, Kodolányi János baloldaliságáról és Kolozsvári Grandpierre Emil regényeiről, Illyés Gyula vígjátékairól és Mocsár Gábor szatíráiról. Esszéinek jellegzetessége, hogy mindig megtalálja a tárgyához illő hangot, saját értekező stílusában is igyekszik hasonulni a tárgyalt író világához. Elfogulatlan nyitottságát jelzi kötetének íve: mely a klasszikus Karinthy Frigyestől az irodalomba még korántsem befogadott Sándor Györgyig húzódik.

Lichtmann Tamás

Szauder József: Az éj és a csillagok.
Tanulmányok Csokonairól. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Szauder Mária. Utószó: Bíró Ferenc. Akadémia Kiadó, Budapest, 1980. 386 l.

E kötet Szauder József korábban elszórtan megjelent, illetve kéziratban hátrahagyott Csokonai-tanulmányait gyűjti egybe, a korán elhunyt irodalomtudós feleségének gondozásában. Aki ma a „vídám természetű poéta" műveivel foglalkozik, aligha kerülheti meg ezeket a lassan klasszikussá váló írásokat, melyek együttes kiadását az is indokolttá tette, hogy szerzőjük élete utolsó évtizedében intenzíven készült egy teljes Csokonai-monográfia megírására, s itt közölt tanulmányai a soha el nem készült mű előmunkálataiba engednek bepillantani. A könyv szerkezete is e szempontra irányítja az olvasó figyelmét azzal, hogy a tanulmányuk nem *megírásuk,* hanem *tárgyuk* időrendjében követik egymást.

A kötet első tanulmánya (*A város, a család, a kollégium világa*) korabeli útleírásokból kiindulva keresi a szülőváros, Debrecen „Janus-arcúságának", azaz egyszerre haladó és maradi vonásainak gyökereit; szól a város vezetőinek vitáiról, az egyes rétegek egymáshoz való viszonyáról, melyek közvetve-közvetlenül befolyásolták a kollégium életét is, s bemutatja a Csokonai-család helyzetét a város világában. A kötetnyitó írást követő, *Az iskolás klasszicizmus* című tanulmány a korabeli iskolai, megmerevedett klasszicista tételeket tartalmazó költészet-tanokat veszi szemügyre, s megállapítja, hogy „Csokonai is ebből a skolasztikus klasszicizmusból mint elméletileg elfogadott és alaposan begyakorolt tananyagból indult ki". Vizsgálja a propositios verselési gyakorlat, majd az először prózában megfogalmazott gondolatot versbe átültető, az elkészültet állandóan tovább csiszoló klasszicista költészeteszmény jelenlétét és lassú meghaladását Csokonai alkotásaiban. A következő írás (*A rokokó*) alaptétele, hogy Csokonai a rokokó irodalom megismerése révén „kezd felszabadulni" az iskolás klasszicizmus kötöttségei alól. Csokonai rokokójának sajátos jellemvonásait azonban itt nem tárgyalja a szerző; a fejtegetés megáll az európai és a magyar rokokó irodalom értelmezésénél. A *Sententia és pictura* című tanulmány, mint ezt alcíme (*A fiatal Csokonai verstípusairól*) is jelzi, lényegében ugyanazzal a kérdéssel foglalkozik, mint az előbb ismertetett, az iskolás klasszicizmusról szóló dolgozat, de itt típusokat elkülönítve – erőteljesebben támaszkodva a konkrét versértelmezésekre – mutatja meg Szauder, hogy miként alakult ki a kötelező formák és közhelyek alkalmazása során Csokonai sajátos stílusa. Más oldalról közelítve vizsgálja az iskolás gyakorlat meghaladását a *Politikum és mulattatás a tárgyias műnemben* című tanulmány. Megállapítja, hogy a költő korai epikus művei és állat-dialógusai a később született nagy felvilágosodáskori versek számára készítették elő az utat, majd feltárja keletkezésük szellemi környezetét, világirodalmi és hazai forrásaikat. Csokonai sajátos költői hangjának kialakulását igyekszik megvilágítani a *Csokonai és Metastasio* című munka. Ebben Szauder először felméri az olasz költő 18. század végi magyarországi recepcióját, majd annak Csokonaira tett hatására áttérve mérlegeli a korábbi kutatások eredményeit és hiányosságait, igyekszik tisztázni a Metastasio-fordítások időrendjét, s azt, hogy miként befolyásolták e művek a magyar költő művészetének belső fejlődését. Ugyancsak egy Metastasio-fordítás értékelését (A csókok) tűzi ki végső célként a következő, *Szerelem és rokokó* című írás is, mely emellett alkalmat ad Szaudernek a kollégiumban tanuló költő világirodalmi tájé-

kozottságának fölmérésére is. A *Tempői szatirikus körképe a játékos magyar világról* című tanulmány a drámaíró Csokonai világába pillant be. Kifejti, hogy a darab konfliktusa a korabeli Magyarországon létező kétféle szórakozási lehetőség, a felvilágosodott írók kínálta nemesebb, s a kártyacsatákkal, tüzijátékkal jellemezhető alantasabb ütköztetéséből származik. A nagy felvilágosodott versek eszmetörténeti hátterét tisztázza a következő nagyformátumú tanulmány (*„Az estve" és „Az álom" keletkezése*) a 18. századi fiziko-teológia, s a vele „azonos gondolatkörben mozgó ... mégis ellentétes" létezők láncolata (scala naturae) elméletének fölvázolásával. *A lélek halhatatlanságával* két tanulmány foglalkozik; az első (*„Rémítő s vidító kétségek"*) a mű első részének szerkezeti-stiláris elemzését adja, a második pedig (*A lappon éneke „A lélek halhatatlanságában" és az „Edda"*) a költemény eszmetörténeti hátterét tisztázza, főként annak egy részletére, a „lappon énekére" koncentrálva. A tanulmányok sorát a *Csokonai poétikájához* című írás zárja, mely a 18. századi európai és hazai irodalomelmélet-esztétika tükrében a költő elméleti tájékozottságát méri fel.

A kötetet Szauder József Csokonai-tanulmányainak születési körülményeit és jelentőségét megvilágító utószó (*Bíró Ferenc* munkája), jegyzetek és névmutató egészíti ki.

Szajbély Mihály

Szauder József: Tavaszi és őszi utazások.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 381 l.

A magyar felvilágosodás és reformkor kiváló kutatójának a 20. század irodalmával foglalkozó tanulmányai többsége már életében megjelent kötetbe gyűjtve. (*A romantika útján,* 1961.)

A most kiadott könyv gerincét hét *Krúdy*-tanulmány alkotja. Közel kétszáz oldalon kísérhetjük figyelemmel a Szindbád írójának pályáját. Az 1948-1968 között készült írások egyszerre mutatják a kutatói nézőpont egységét és változását. Azonos bennük a filológiailag megalapozott motívumkutatás, amely a látszólag egynemű életmű sokszínűségét, fejlődését, gazdagodását és átmeneti apályait igyekszik feltárni. Változik viszont az értékelés alapja, nézőpontja. Ebben a korai *Krúdy-hősök* és a késői *Utak Krúdyhoz* című írás mutat rokonságot, szemben az ötvenetes években és a hatvanas évek elején készültekkel. Az utóbbiakban a formaközpontú elemzést széttördeli egy szociologikus, ideológia-központú értékelés.

Megtalálható a kötetben egy-egy *Bródy*ról, *Babits*ról és két *Kosztolányi*ról írott tanulmány is. Eddig még nem olvashattuk a *Fejlődésrajzi vázlat József Attila verstípusairól* című írást, amely 1943-ban készült.

A gyűjteményt *Fodor András, Simon István* és *Somlyó György* műveiről készült kritikái zárják.

Katona Imre József

Szávai Géza: Helyzettudat és irodalom.
Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1980. 194 l. (Kismonográfiák)

A tanulmány nemzetiségtörténeti, szociológiai, ideológia- és irodalomtörténeti megközelítés-kísérlete módszertani tekintetben szakít az irodalomtörténeti pályaképeknek azzal a hagyományossá vált gyakorlatával, amely a vizsgált életmű elemzésekor a történelmi összefüggésrendszert csupán háttérként körvonalazva, a művészi fejlődésvonalat a történetiség kontextusától mintegy elvonatkoztatva követi nyomon. Szávai vázlatának középpontjában nagyrészt még alaposan fel nem dolgozott eszmetörténeti összefüggések – s főként a két háború közti korszakot tekintve –: a „történelmi helyzet", a nemzetiségi helyzettudat kérdései állnak, *Méliusz József* máig alakuló-gazdagodó életművét elemezve az írói eszmevilág gyökérzetét, a hatásokat és a módosulásokat ezekből az összefüggésekből kísérli meg kibontani. Törekvése annak a tudati-esztétikai-közgondolkodási alapnak a körvonalazása, amelyet a kisebbségi létforma külső körülményei és a fölismert helyzet rakott az induló romániai magyar irodalom alá. A tanulmány tíz fejezetének nagyobbik része foglalkozik a romániai magyar irodalom történetének első korszakával, benne Méliusz és nemzedéke indulásának eszmekörnyezetével – a szerző is itt tudja leginkább érvényesíteni fenti célkitűzéseit. Vázlatában először az 1929-ben színrelépő nemzedék indulásának előtörténetét rajzolja meg, Kós, Zágoni István és Paál Árpád 1921-es *Kiáltó szó*jának elemzése után jelezve a formálódó kisebbségpolitikai elképzelések, események és politikatörténeti tények összefüggéseit. Álláspontja szerint a kisebbségi lét első évtizedének demokratikus töltetű politikai elképzelései a lényeget tekintve bizonyultak illúziónak, ami egyik előfeltételévé lett az új nemzedék politikamentesség-elvének. A transzilvanizmus eszmetörténeti genezisének és összetevőinek vizsgálatában Nagy György eredményei nyomán követi szemmel az ideológiai konstrukció jelenlétét a mindennapi élet, a nemzetiségi tudat, a politikai szféra és az irodalomi dimenzió területein, helyesen hangsúlyozva a transzilvanizmusnak az első korszakban betöltött erőteljes közösségkonstituáló, morálisan pozitív szerepét. A kisebbségi lét legfontosabb tudati vetületének: az irodalomnak a jelenségcsoportjait áttekintve, különválasztva tárgyalja az irodalompolitikai és -közéleti transzilvanizmus hatását, összetevőit, és az irodalmi művek sora által kirajzolt művészi folyamat transzilván jellegzetességeit az esztétikai jellegű megnyilatkozások, a kritikai fogadtatás megvilágítását is fölhasználva. E fejezetekben elsődlegesen az intézményalapítás és a Helikon irodalompolitikája, a Helikonnak az irodalmi élet egészében betöltött szerepe foglalkoztatja. Hasznos kísérletet tesz a nemzedékiség szociológiai-történeti fogalmának speciális érvényű körvonalazására is, majd a romániai magyar irodalom (és közélet) eddigi talán legfontosabb szerepű és hatású nemzedékének, „1929 nemzedéke" színrelépésének tényeit – mindenekelőtt az *Erdélyi Fiatalok* radikális reform-mozgalmának megindulását és az *Új Arcvonal* című antológia fiataljainak jelentkezését – regisztrálja-elemzi, vizsgálva azokat az eszmei indítékokat, szellemi gyökereket, amelyek e nemzedéket indulása idején szinte teljes egészében a demokratikus társadalmi cselekvés felé vezették. Méliusz törekvéseinek, eszmei fejlődésvonala költészeti vetületének vizsgálatát a transzilvanizmustól a marxizmusig és az avantgarde-ig való eljutás mentén kíséri figyelemmel, történeti vázlatában egy 1932-es Méliusz-vers (*Vasárnap este táncban*) körüli vita tanulságait is beillesztve. A vers korabeli visszhangját, a fogadtatásokat elemezve

jut el esztétikum és politikum összemosódásának fölismeréséhez, a nemzetiségi önismeret működési zavarainak korjelző érvényű jelzéséhez, megjelölve a korszak közéletének számos feltáratlan összefüggését is, és utalva az Erdélyi Fiatalok mozgalmának, a Hitelnek, a Vásárhelyi Találkozónak, a MADOSZ-nak a kapcsolódási pontjaira és ellentéteire. Méliusz korai költészetének jellegzetességeit kutatva számos kiadatlan szövegre is támaszkodik, érvényesen körvonalazva a Méliusz-féle költészeti programot: a lírának a valósághoz való közelítését, ennek konkrét politikai lehetőségét. Méliusz 45 utáni alkotói periódusát illetően a szerző szűkszavúbb; a korbaágyazottság itt épp úgy kevésbé érvényesül, mint a művek mentén való részletezőbb elemzés. Jelentőségéhez mérten tárgyalja a *Város a ködben* történetét és a vele összefüggő vitát, de fölméri a regény eszmetörténeti jelentőségét is, mindvégig a „helyzettudati, önismereti meghatározottságot" értelmezve. Fontos felismerése, hogy az irodalomszociológiai megközelítés lényeges „regényesztétikai-történeti vonatkozásokra vezet – és fordítva: az esztétikai vizsgálódás történelmi, eszmetörténeti stb. gondolatmenetekhez, tanulságokhoz." A *Sorok a toleranciáról* zárófejezete Méliusz humanizmuseszményének és gyakorlatának összegzése.

A kötetet jegyzetanyag és fotódokumentumok egészítik ki.

Csapody Miklós

Századok szelleme.
Tanulmányok a magyar irodalom és Debrecen kapcsolatáról. Válogatta és szerkesztette: Bényei József, Fülöp László, Juhász Béla. Hajdú-Bihar megyei Tanács, Debrecen, 1980. 349 l.

Az Alföld című folyóirat harmincéves jubileumára kiadott emlékkötet Debrecen és a magyar irodalom szerves kapcsolatának bemutatására vállalkozik, a folyóiratban megjelent legjobb tanulmányok újraközlésével. A kötet huszonkilenc tanulmánya egy olyan egységes szerkesztői koncepció révén kapcsolódik egymáshoz, mely múlt és jelen, hagyomány és modern törekvések egységbe foglalására irányul, számbavéve mindazokat a fontosabb jelenségeket, irodalmi-szellemi irányokat, és főként egyéniségeket, amelyek és akik alapvetően meghatározták – és meghatározzák – Debrecen „géniuszát".

A kötet első részében azok a tanulmányok kaptak helyet, melyek szintézis-igénnyel szembesítik a város és az irodalom kapcsolatát. *Barta János* elemző írása (*A város és költői*) a 16. századtól kezdve kíséri figyelemmel a debreceni líra fejlődését, különös figyelmet fordítva a város élménykörzegének ihlető erejére, a hagyomány szervesen továbbélő folytonosságára, s arra a specifikus lírai karakterisztikumra, mely egyszerre helyi érdekű és egyetemesen magyar igényű.

Némileg más nézőpontot képvisel *Bata Imre* tanulmánya (*Az irodalom számvetése Debrecennel*). Történetileg elemzi a város irodalmi korszakait, a magyar irodalom egészétől való különbözőség jegyeire koncentrálva, különös jelentőséget tulajdonítva azoknak a történelmi sorsfordulóknak, melyek országos jelentőségűvé emelik Debrecent.

A kötet tematikailag második része a felvilágosodás korának irodalmi életével foglalkozik. *Bán Imre* a kevesek által ismert kollégiumi diákköltészet olykor meglepően virtuóz és igényes alkotásait tárgyalva hívja fel a figyelmet arra, hogy ez az iskolás poézis nem elhanyagolható tényező az irodalmi népiesség kifejlődésének szempontjából (*A debreceni diákköltészet a 18–19. század fordulóján*). Debrecen és Csokonai kapcsolatával két tanulmány is foglalkozik (*Bán Imre: Csokonai és Debrecen; Juhász Géza: Csokonai Debrecene*), majd *Julow Viktor* írása (*Ludas Matyi évezredei*) zárja a felvilágosodás korszakát. Julow Viktor motívumkutatása fényt derít a népmesei hős genetikus kapcsolataira, végigköveti a vándormotívum útját *A nippuri szegény ember meséjé*től az arab, európai és erdélyi állomásokon át egészen Fazekas művéig.

A 19. század az alapkutatások hiánya miatt nincs képviselve a kötetben, annál gazdagabb viszont a 20. századi anyag. Az *Ady*ról szóló tanulmányok (*Kovalovszky Miklós: A Maradandóság Városától a Vér Városáig; Szabó Sándor Géza: Ady és Debrecen*) mellett helyet kapott egy Móricz-tanulmány (*Kiss Tamás: Móricz Zsigmond Debrecene*), valamint *Tóth Árpád*ról és *Oláh Gábor*ról szóló írások egész sora: *Barta János: Tóth Árpád lírájáról; Kardos Pál: Tóth Árpád, a debreceni hírlapíró; Féja Géza: Oláh Gábor vallomása; Tóth Endre: Oláh Gábor írói indulása.* Három tanulmány (*Németh László: Debrecen költője; Pomogáts Béla: Gulyás Pál számvetése Debrecennel; Kiss Tamás: Gulyás Pál költői világa*) idézi *Gulyás Pál* költői és emberi alakját, *Szabó Lőrinc* debreceni diákéveit *Béber László* mutatja be a kortárs szemével (*Szabó Lőrinc érlelő diákévei*), a Debrecenhez oly sok szállal kötődő *Mata János* líráját pedig *Julow Viktor* méltatja (*Mata János költészete*). Az egyéni portrék sorát *Juhász Béla* (*Pákozdy Ferenc*) és *Márkus Béla* (*Sarkadi Imre 1945-ben*) tanulmányai zárják.

A tanulmányok befejező csoportja a 20. század Debrecenének legfontosabb szellemi mozgalmairól, irodalmi csoportosulásairól, folyóirataról, a háború utáni irodalom új irányairól szól. A két háború közötti szellemi élet egyik fontos csoportosulásáról vall személyes élmények alapján *Kardos László* (*Emlékek az Ady Társaságról*), majd az 1933-ban megindult, tizenkét kötetben megjelent Új Írók sorozat történetét ismerteti (*Új Írók*). *Nagy Sándor* folyóirattörténeti tanulmánya (*Debreceni irodalmi folyóiratok a két világháború között*), valamint *Bata Imre* írása (*A Válasz indulása*) zárja a debreceni irodalmi élet 1945 előtti korszakát.

Debrecen felszabadulás utáni irodalmi életét négy tanulmány dokumentálja. A megújulás és az útkeresés problémákkal terhes első éveit *Juhász Géza* tekinti át (*Irodalmunk újraindulása Debrecenben a felszabadulás után*), majd *Kiss Tamás* az irodalmi élet kereteit vázolja 1950-ig (*Irodalmi élet Debrecenben az Alföld indulásáig*), *Kovács Kálmán* pedig egy sajátos eszmeiségű folyóirat adott korban betöltött funkcióját elemzi részletesen (*A Magyarok című folyóirat történetéből*).

A kötet befejező tanulmányában *Juhász Béla*, az Alföld jelenlegi főszerkesztője ismerteti a folyóirat 1950-től 1969-ig terjedő húsz esztendejét az Építünk kezdeti korszakától az Alföld mai célkitűzéseiig (*Az Alföld húsz éve*), keresztmetszetét adva húsz év ellentmondásokkal terhes fejlődésének.

János István

Lech Szczucki: Két XVI. századi eretnek gondolkodó (Jacobus Palaeologus és Christian Francken).
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 180 l. (Humanizmus és reformáció 9.)

A neves lengyel reneszánsz-kutató a XVI. századi heterodoxia olyan képviselőit állította vizsgálódása középpontjába, akiknek élete és munkássága sok szállal kötődött az erdélyi fejedelemséghez, s ezáltal a magyar szellemi életre is jelentős hatást gyakoroltak. Mindkét eretnek gondolkodó Erdélyben töltötte életének egy szakaszát, s számos ottani értelmiségivel állott szoros kapcsolatban. Noha a könyv Palaeologusnak is, Franckennak is elsősorban „nem magyar vonatkozású" tevékenységét ismerteti, a jövőben mégis nélkülözhetetlen lesz a magyarországi radikális reformáció történetének kutatásában.

Palaeologus kalandos életútjának minden eddiginél tüzetesebb, új levéltári forrásokra is támaszkodó összegezése már önmagában is nyereség, ezen túl azonban a lengyel kutató a görög származású eretnek gondolatrendszerének kontúrjait is felvázolja. A keresztény, a zsidó és a mohamedán vallás közös magvát, érintkezési pontjait kereső domonkosrendi szerzetes fokozatosan távolodott el a katolicizmustól a szélsőséges antitrinitárius tan felé, de sok tekintetben ezoterikus nézete az unitárius egyház keretei között sem találhatott helyet. Eszmefuttatását joggal minősíti a szerző tekervényesnek, az viszont kétségtelen, hogy a bonyolult gondolatsorok eredetiek, s a „türelem újkori koncepciói és a lelkiismereti szabadság számára törnek utat". Gondolkodásának külön is figyelemre méltó pontja az Iszlámról alkotott véleménye, amely egyedül a korabeli francia orientalista, Guillaume Postel nézeteivel rokonítható, kapcsolatuk további kutatást igényel. Szczucki végül is az „univerzalisztikus judeokrisztianizmus" megjelölést használja a görög eretnek ideológiájának jellemzésére, ezzel kívánja érzékeltetni „az ószövetség és az újszövetség közötti sérthetetlen kapcsolat megtartását célzó" palaeologusi tétel alapvető jellegét.

A könyv további lapjain *Filozófia és tekintély* címszó alatt, valamivel rövidebb, de hasonlóan alapos elemzést olvashatunk a Magdeburg-környéki német kereskedőcsaládból származó Christian Francken életéről és gondolatvilágáról. A többszörösen áttért, protestánsoktól és jezsuitáktól egyaránt elítélt eretnek életútja tanulságosan példázza „hit és értelem, egyház és individuum, dogmatikus kifejtés és szabad gondolkodás" konfliktusát, amely a reneszánsz századában oly sok gondolkodó életében vezetett végül tragédiához.

Külön is említést érdemel a könyv igen gazdag jegyzetanyaga, amely a további kutatás számára új lehetőségeket kínál, olyan területekre hívja fel a figyelmet, amelyek idáig kiestek a magyar kutatók érdeklődésének köréből.

Bitskey István

Szeberényi Lehel: Emlékek völgye.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 251 l.

A kötet a szépíró emlékeit, egy „tankönyvek lapjaira fagyott irodalmi kor emberarcát" tükrözteti, villantja fel esszék, vallomások, búcsúzók, útirajzok, környezetéről festett megkapó, lírai képek formájában. Közelebb visz a felszabadulás utáni lázas évekhez, az ellentmondásos ötvenes évekhez, amelyekről egyre többet tudunk meg, éppen az ilyen személyes jellegű visszaemlékezések révén. A riporteri munka, a valahai tanítók, társak – *Veres Péter, Illés Béla, Barcsay Jenő, Sarkadi Imre, Berda József* – alakjának, életük egy-egy mozzanatának felidézése után csehszlovákiai, olaszországi, bulgáriai, szovjetunióbeli élményeiről mesél Szeberényi színesen, érdekesen. A könyv utolsó ciklusa szűkebb környezetét, *Móricz Zsigmond* és napjaink Leányfaluját, családtagjait, a szentendrei Pap-szigetet, *Karinthy Ferenc*et, *Puszta Sándor*t hozza közelbe, sok melegséggel, oldott derűvel. Az Emlékek völgye nem irodalomtörténet, nem nélkülözhetetlen dokumentumkötet, hanem olyan könyv, amely a huszadik századi magyar író és kora érdekes és jellemző viszonyához szolgál adalékul.

R. T. O.

Szegedy-Maszák Mihály: „A regény, amint írja önmagát".
Elbeszélő művek vizsgálata. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 237 l. (Műelemzések Kiskönyvtára)

Szegedy-Maszák Mihály annak az elméleti érdeklődésű magyar irodalomtörténész generációnak a tagja, amelyik már az új kritika, a strukturalizmus, az archetipikus iskola s az érték-szociológia eredményeit próbálja hasznosítani műelemzései során. Ez az elméleti igényű tájékozódás hozza meg a gyümölcsét a szerző kritikusi, műelemzői és tanulmányírói munkásságában egyaránt.

Elbeszélő művek vizsgálatát ígéri az alcím, s a kötet egyetlen, a Wajda-filmet elemző íráson kívül valóban ezt a területet fogja át.

Az elbeszélő szövegek rétegei c. kötetbevezető dolgozat fogalomtisztázó s egyben programadó is: feltárja és bemutatja azokat az *univerzáliákat*, amelyek az elbeszélést jellemzik és meghatározzák. Fontos és hasznos terminológiai alapvetést kapunk itt – ezeknek az általános jellemzőknek vizsgálatára koncentrál majd a kötet összes tanulmánya, műelemzése is. A stilizáltság, az idő és a tér viszonyai, az elbeszélő, a történet, a szereplő és a történetbefogadó viszonya, valamint az értékek szerkezete, vagyis a műben realizálódó világkép – e négy tényezőben látja Szegedy-Maszák az elbeszélő alkotások legfontosabb, determináns összetevőit.

Az univerzáliák feltárása révén sikerül meghatározni az azonos jellegű metaforikus szerkesztésmódot *Kosztolányi* Caligulája és *Krúdy* Utolsó szivar az Arabs szürkénél c. műve egymásra vetítésével. (Illetve *Móricz* Barbárokja és *Nagy Lajos* Januárja szolgáltatja az ellenpólust – mivel ezek inkább metonimikus szerkesztésmódúak.)

A Tündérkert műfaja és világképe c. dolgozat arra törekszik, s a szándékát sikerrel valósítja meg, hogy a szakirodalomban szokásos szempontrendszertől eltérve, ár-

nyaltabb magyarázatot adjon a szöveg jelentéséről. Kísérletének legfőbb hozadéka, hogy a mű kettős értékrendszerének kimutatásával egyrészt a jellemek sokkal bonyolultabb rendszerét, összetettségét tudja felvázolni, másrészt, ennek megfelelően, az eddigi leegyszerűsítő értelmezések helyét – mintegy igazságot szolgáltatva Móricznak – több síkú képlettel váltja fel.

Az *Esti Kornél* jelentésrétegeit feltáró, és az Esterházy Péter *Termelési regényét* tárgyaló műelemzések közös vonása, hogy az elbeszélő technikát megújító sikeres kísérleteket üdvözli e művekben a szerző. Kosztolányi volt egyik mintája – épp az Esti Kornéllal – Esterházynak a szöveg megalkotásakor, így nem véletlen, hogy művük idő- és térkezelésében, önreflexiós elbeszélő technikájában számos rokon vonatkozás figyelhető meg. Kosztolányi idáig nem kellően értékelt műve jelentésrétegeinek feltárása önmagában is jelentős műelemzői teljesítmény, egyben a megújuló XX. századi magyar próza fontos állomásának hangsúlyos kijelölése. Szegedy-Maszák Mihály Esterházy-kritikája pedig már az út folytatására is figyel.

Az elbeszélő művek vizsgálata hasznos útmutatás a műelemzők részére, ugyanakkor kitűnő példa a modern irodalomtudomány eredményeinek a „hétköznapi" műelemzésekben megvalósuló, invenciózus, eredményes alkalmazására.

J. J.

Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 582 l. (Elvek és utak)

Tizegynéhány év tanulmányait tartalmazza Szegedy-Maszák Mihály első kötete: bár időrendben a tematika a XVIII. század végétől Kosztolányi *Esti Kornél*jáig, sőt Alain Robbe-Grillet újabb regényeiig terjed, a centrumban a költészet történetének korszakos, nagy fordulópontja, a romantika áll. Legyen szó versmodellek értelmezéséről (*A magyar költészet főbb típusai a kései XVIII. és a korai XIX. században*), pályarajzokról (*Kemény Zsigmond*), vagy konkrét műelemzésekről (*Petőfi: Kis-Kunság, Vörösmarty: Előszó*) – a romantika nyelvként értelmezett történetisége, a poétikai közegből kifejtett eszmei összetevői mindig dinamikus viszonyba lépnek az e nagy stíluskorszakot előző és a reá következő formációk esztétikai-világképi tartalmaival. Az irodalmi jelenség – a kötet bevezetőjében hangsúlyozott – monista megközelítése Szegedy-Maszáknál a romantikusok „szerves forma"-elméletére vezethető vissza: jelentő és jelentett kölcsönösen alakítják egymást, s a műalkotás így értelmezhető formája a benne foglalt üzenet folytonos poétikai differenciálódása következtében valósul meg, mint egyedi szóművészeti struktúra. Ennek az elvnek az elméleti kifejtésű formájával azután már – a modern irodalomtudományi iskolák formalizációs igényével társultan – mint az értékelés alapjával találkozunk a kötet írásaiban. Szegedy-Maszák ennek megfelelően az értékelést az összetett esztétikai jelentéssel, a gazdag viszonyíthatósággal, a konvenciók újraértelmezésével hozza kapcsolatba. A történeti értékszemlélet, a történeti-poétikai elemzésmód így szükségszerűen kitüntetett pozícióba helyezi a kísérletező jelleget, s a művészet innovatív funkcióját hangsúlyozza. Legnyilvánvalóbban talán az *Előszó* értelmezése olvasztja egységbe a mű poétikumából kifejlő eszmei korjellemzőket, a versbeli magatartás sajátszerűségeit, s a jelentés struktúráit. Ennek az írásnak a telített-

sége, fegyelmezett kompozíciója és kifejtő logikája olyan interpretációt eredményez, amely csak az utóbbi évtizedek legsikerültebb verselemzéseihez mérhető. A történeti-poétikai szempont csak megerősítheti az olvasót abban, hogy az esztétikai hatás mibenléte történetileg változó kategória: a poétikai megformáltságnak más és más minőségei hordozzák a klasszicizmusban, a romantikában vagy a realizmusban uralkodó egyetemesebb eszmetartalmakat. Szeged-Maszák ezért nem annyira alakulástörténetnek fogja fel az irodalmi művek történetét, hanem inkább művészi jelrendszerek egymásra épülő fejlődési folyamatának. Minthogy azonban nem célképzetes elméleti rendszerrel dolgozik, sikerül kizárnia a műalkotások ismeretelméleti típusú osztályozásának veszélyét is. Aligha kell hangsúlyoznunk, milyen jelentősége lehet az így felfogott újszerűség-elemnek a magyar irodalomtörténetírás szempontjából, ahol évtizedről évtizedre újraéled a más értékeket kiiktató esztétikai dogmatizmus, s vele párhuzamosan olykor az ismeretelméleti-politológiai eredetű minősítés is. Szegedy-Maszák olyan típusú strukturális állandóságban látja az összetett esztétikai jelentés biztosítékait, amely a különböző értelmezési formákkal szemben is nyitott rendszerként tud viselkedni. Gyakorlati elemzései azt mutatják, hogy ez a nyitottság bizonyos fokig annak is függvénye, milyen mértékben tudja a mű a maga konkrét problematikáját a legáltalánosabb emberi léthelyzetek szintjére felemelni (*Történelemértelmezés és szerkezet Az ember tragédiájában*).

Szegedy-Maszák nem törekszik feltétlenül zárt elméleti rendszerek megalkotására. Az elméletet láthatólag nyitott, lehetőleg minél nagyobb számú művet befogadni képes konstrukciónak tekinti. Mindennek olykor annak ellenére vannak apróbb ellentmondásai, hogy Szegedy-Maszák kivételes elméleti kultúráról győzi meg olvasóját. Ha azonban csupán az irodalomtudomány elméleti irányzatainak kontextusában szemlélnénk kötetét, már a nyitottság megőrzésének képességét is tudományos értelemben vett erényének kell tartanunk. Manapság ugyanis azt tapasztaljuk, hogy a viszonylag zárt konstrukciókra törekvő iskolák – a hermeneutikai, hatás- és recepcióesztétikai kiindulásúak, éppúgy, mint a beszédaktus-elméletre építők – a szövegekkel szembesülve sorozatos önkorrekciókat hajtanak végre. Szegedy-Maszák dolgozatainak korszerűsége mindenekelőtt abban van, hogy az állandó receptív változásban élő irodalmi jelenséget a történeti poétika olyan módszereivel képesek megragadni, amelyek több irodalomtörténeti korszakra is kiterjeszthetők. Anélkül azonban, hogy bármely értelemben is abszolutizálnák, végérvényesnek, egyetemesen változhatatlannak tekintenék a műalkotás üzenetét, egyedi esztétikai struktúráját, befogadhatóságát. Azzal, hogy az irodalomtörténeti értékelést távol tudja tartani mind az objektivista, mind pedig a relativista szemlélettől, az irodalmi tényt magát is új alakban állítja az olvasó elé. Mert a mai olvasók nagyobb hányada számára feltehetőleg képtelenségnek hangzik, hogy voltaképpen ő maga a mű mindenkori jelentesének megalkotója, ő a legutolsó, érvényes instancia. Hogy a műalkotás „éppenséggel az olvasó képességeinek síkján létezik igazán" (Sartre). A magyar irodalmi tradícióban általában nem így értelmezték az olvasó szöveghez való viszonyát. Szegedy-Maszák világkép-vizsgálatai ily módon nemcsak a szűkebben vett irodalomtudományi módszerek újraértelmezésére tesznek kísérletet, de magukban foglalják egy új olvasáskultúra lehetséges alapjait is. Talán nem túlzás ezért az állítanunk: a *Világkép és stílus* egyik korszakjelző könyve lesz a magyar irodalomtudomány történetének.

Kulcsár Szabó Ernő

Széles Klára: „...minden szervem óra".
József Attila költői motívumkincséről. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 203 l.
(Gyorsuló idő)

„...ez a kötet nem életrajz, nem portré, nem korrajz, nem verselemzés, de mindegyikből ad valamit. Egyetlen önkényesen kiválasztott szemponthoz igazodva: József Attila 'csillag'-motívumát figyelve" – írja a szerző könyvéről. Tehát: életrajz, portré, korrajz és verselemzés sajátos, eredeti ötvözetét olvashatjuk.

A megközelítés sokoldalúsága, komplexitása a szerző motívum-meghatározásából, a motívumról – épp a tanulmány megírása során – kiérlelt felfogásából következik. A költői motívumot ugyanis nem statikus poétikai elemként, hanem dialektikusan értelmezi, kissé leegyszerűsítve: mint *folyamatot*, mint történeti képződményt és további folyamatok és lehetőségek potenciális magját. A költői motívum megragadása és értelmezése tehát feltételezi a születés körülményeinek: a költő belső világának feltárását, az ihlet működésének leírását éppúgy, mint a külső körülmények (életrajz, korrajz) számbavételét. Csak ezek közvetett segítségével határozható meg a motívumnak a költői életmű rendszerében elfoglalt helye, mely, az elemzések meggyőző tanúsága szerint nem más, mint képzetkapcsolódások bonyolult hálózatának, kapcsolatrendszerének metszéspontja.

A csillag-motívum a költő egyik leggyakrabban felbukkanó, egész életművét behálózó, s igen jellemző motívuma. Kapcsolódásainak, vonzásköreinek feltérképezésével a szerző József Attila poétikájának néhány markáns jegyét is érzékelteti; különös figyelemmel kísérve a költészet egyedi, senki mással össze nem téveszthető sajátosságainak megszületését, kialakulását. Költői fejlődésrajzot is olvashatunk tehát. A korai József Attila-versek csillag-képeihez a szeretet, a tisztaság és a magasság képzetkörei kapcsolódnak, a huszas években az ének (zene) képzetkörrel bővülve. A *Medáliák* korszakában a csillag-motívum is groteszk színekbe öltözik; a kései versekben pedig – a korábbi jelentésárnyalatok ellentéteképpen – a fenyegetettség, a szenvedés jelképévé, hordozójává válik.

A tanulmány végső konklúziója: a költői műben semmi sem esetleges, véletlen, azaz, a látszólagosan véletlen szó- s képválasztások is az egész műben uralkodó törvényszerűséget teljesítik be. Ezt a törvényszerűséget kereste és fejtette fel maga a tanulmány – egyetlen költői motívumhoz kapcsolódva, s erre utal maga a cím is.

Széles Klára munkája, bár népszerűsítő sorozatban jelent meg, s így természetesen számot tart a szélesebb, irodalomkedvelő és a költészet iránt vonzódó olvasóközönség érdeklődésére is, fontos kutatási eredményeivel, újszerű látásmódjával a József Attila szakirodalmat gazdagítja; s felvillantja egy új, József Attila poétikáját teljességében átfogó szintézis lehetőségét. Motívumelemzése széles körű irodalomelméleti, irodalomtörténeti és filológiai apparátusra támaszkodik; a kötet jegyzetanyaga bibliográfiaként is imponáló.

Erdődy Edit

Szilágyi Péter: Forma és világkép.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 326 l.

A kötet elsődlegesen verstani jellegű tanulmányokat tartalmaz. Az írások többsége – az első ciklus kizárólagosan – Ady költészetével foglalkozik. Az *Új versek* és *A magunk szerelme* ritmikáját, ritmus és világkép összefüggését, a *Szeretném, ha szeretnének* hangsúlyos alakzatait, Ady első szabadverseinek legfontosabb jellegzetességeit vizsgálja a szerző. A teljes pályakép ritmikai sajátosságainak Szilágyi Péter külön tanulmányt szentelt.

Jóval heterogénabb a tanulmányok második csoportja: találhatunk köztük bíráló élű recenziót *Horváth János* Rendszeres magyar verstanáról; ritmikai megállapításokkal alátámasztott emendálási javaslatokat *Szabó Lőrinc* (posztumusz kötetként megjelent) szonettjeihez; tanulmányt az aranymetszésnek a ritmika területén való érvényesüléséről. Utóbb említett munkáját a szerző negatív eredménnyel zárja: „... az aranymetszés, mint kiemelt esztétikai arány a ritmika területén nem jelenik meg."

Ebben a részben kapott helyet az *Ady* nevében megjelent, *Zsóka* című vers vizsgálata is. Ezt a költeményt a kutatók idáig (a kritikai kiadás szerkesztői is) ismeretlen szerző Ady-paródiájának tartották. Szilágyi azonban másképp látja: szerint szó sincs paródiáról, a verset valóban Ady írta. Véleményét képi-ritmikai párhuzamokkal, életrajzi adatokkal indokolja.

A továbbiakban – döntően ugyancsak ritmikai vonatkozású elemzéseket olvashatunk *Petőfi, Babits, Tóth Árpád* és *Szabó Lőrinc* költészetéről.

K. P.

Szlovenszkói vásár.
Csehszlovákiai magyar elbeszélők 1918–1938. Összeállította, a bevezető tanulmányt és az életrajzi és könyvészeti jegyzeteket Turczel Lajos írta. Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 432 l.

Turczel Lajos a két világháború közötti csehszlovákiai magyar irodalom legalaposabb ismerője. Számos alapozó tanulmánya mellett ki kell emelnünk *Két kor mezsgyéjén* (1967) című könyvét, melyben a csehszlovákiai magyar irodalom első korszakának feltételrendszerét vizsgalja rendkívül alapos, eredeti filológiai kutatások alapján Meg kell említenünk két antológiáját: *Az éhség legendája* (1975) a csehszlovákiai magyar valóságirodalomról ad – alapos eligazító, bevezető tanulmány kíséretében – bő válogatást, az *Örökség* (1968) pedig a két háború közötti csehszlovákiai magyar novellairodalom teljes színképét mutatja be. Az *Örökség* összeállításakor teljességre törekedett Turczel Lajos, mindenkitől egy-két novellát vett be, szerepeltetett olyan írókat is, akiket a szigorúbb válogatás mellőzött volna (Dallos István, Juhász Árpád, Farkas István, Dömötör Teréz, Rácz Pál stb.). A *Szlovenszkói vásár* sem remekművek gyűjteménye, de bizonyos, hogy tartalmazza a két világháború közötti csehszlovákiai magyar novella legfontosabb értékeit. Turczel Lajos bevezető tanulmánya a téma sokoldalú, megfelelő esztétikai értékszempontú megvilágítása. A csehszlovákiai magyar novellairodalom leg-

nagyobb értékének a szlovákiaiság megmutatását, ábrázolását tekinti. Hangsúlyozza, hogy „a korszak legjobb novelláinak megfelelő csoportosításával ki lehet alakítani a kisebbségi társadalom 1918–38 közti kialakulásának, fejlődésének, osztálydifferenciáltságának a képét". Ezért mintegy „tematikusan" csoportosítja a novellákat: a világháború élménye, a csehszlovákiai magyar parasztság elproletarizálódása, a földbirtokosi és dzsentri réteg felbomlása, az értelmiségi réteg felbomlása, az értelmiségi réteg morális és intellektuális hiányérzete, a kispolgáriság mentalitása jelenti a főbb témaköröket. Cikluscímnek egy-egy jellegzetes novellát emel ki. Ez az abszurdnak látszó tematikus csoportosítás azonban nem tesz erőszakot az anyagon, hiszen csak laza egységeket képeznek az egyes ciklusok, másrészt az egyes „témaköröket" különféle esztétikai alkatú novellák képviselik, emellett bizonyos általánosabb témák, motívumok erősen keresztezik is a kiemelt tematikus elvet.

Turczel Lajos bevezető tanulmánya árnyaltan elemzi e korszak novellisztikájának esztétikai színképét, konkrét példákon mutatja be stílusrétegződését. Elkülöníti a szocialista valóságirodalmat, a kritikai realizmust, a realizmusnak és a naturalizmusnak a keveredését, a realizmusnak romantikus beütésekkel árnyalt változatát, valamint az expresszionista jellegű novellákat. Külön elemzi a feltűnő hiányosságokat, a zsurnalisztikus „újságnovellai nívót", az átlagos nyelvi színvonalat. Hangsúlyozza, hogy még akinek egyéni nyelve van, az is gyakran kulturálatlan, másoké viszont kultúrált, de nincs egyéni karaktere. Kiemeli a két világháború közötti csehszlovákiai magyar novellairodalom eszmei értékeit, háborúellenességét, szociális érzékenységét, internacionalista vonásait, de azt is tárgyilagosan megállapítja, hogy ez a novellairodalom nem teremtett olyan értékeket, mint a magyarországi vagy erdélyi. Tanulmányának kitűntető értéke, hogy a hatalmas mennyiségű – több mint hetven kötetnyi – novellairodalomban elsőként próbál határozott értékrendet megállapítani és ezt az értékrendet sokoldalúan motiválja. Darkó Istvánt, Tamás Mihályt és Egri Viktort helyezi az élre, róluk különkülön tömör jellemzést ad, majd utánuk N. Jackó Olgát, Szombathy Viktort és Szenes Piroskát állítja, végül Sellyei József, Palotai Boris, Jarnó József, Sebesi Ernő, Sándor Imre, Lányi Menyhért, Kaczér Illés, Török Géza következik. S külön említi azokat, akik az 1939–45 közötti időben kezdték pályájukat (Ásguthy Erzsébet, L. Kiss Ibolya, W. Wimberger Anna). Válogatásában szigorú értékszempontokat érvényesít. Az egy-egy írónak juttatott terjedelemmel bevezető tanulmányának értékrendjét is dokumentálja, az *Örökség* kötetben még szereplő dilettánsokat vagy helyi szempontból is jelentéktelen írókat mellőzi.

Görömbei András

Szöveggyűjtemény a forradalom és szabadságharc korának irodalmából.
Főszerkesztő: Pándi Pál. Szerkesztő: Kerényi Ferenc és Tamás Anna. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 394+467 l.

A *Szöveggyűjtemény a forradalom és szabadságharc korának irodalmából* az új egyetemi irodalmi szöveggyűjtemény-sorozat elsőként megjelent darabja. Az új kiadást indokolja, hogy a régi, 1962-es példányokat megvásárolni már nem lehet, a könyvtá-

rakban levőket pedig tönkretette a két évtizedes állandó használat. Az átdolgozás fő oka azonban – mint az előszó is utal rá – az, hogy a szerkesztők figyelembe kívánták venni a hatvanas, hetvenes évek új kutatási eredményeit, szemléletváltozását.

E törekvés eredményeképp a kötet a réginél határozottabban koncentrál az 1840-es évek második felére, és teljesebb körképpel illusztrálja a fontosabb írói csoportosulásokat (például a Tízek Társaságát), illetve a forradalom és a szabadságharc publicisztikáját. Így került be néhány szemelvény Obernyik Károly, Kerényi Frigyes, Czakó Zsigmond, Bírányi Ákos, Kornis Károly írásaiból. Kimaradt viszont és átkerült a reformkori kötetbe Teleki László, Erdélyi János, Henszlmann Imre, Szalay László és Pulszky Ferenc munkássága. Henszlmann vagy Pulszky életrajzi adatait szemlélve első pillantásra talán nem egészen érthető az időbeli visszacsúsztatás (egyikük 1888-ig, másikuk 1897-ig élt), de – mint a szerkesztők írják – életművük súlypontja alapján döntöttek így. Az az időszak, amikor ezek az írók a legtevékenyebben és a legnagyobb hatással vettek részt a magyar *irodalmi* életben, a reformkor (akkor is, ha Henszlmann vagy Pulszky művészettörténeti pályafutása a század második felében bontakozik ki).

E kihagyásos eljárás fordítottjára is van példa, amikor bekerülnek a kötet időhatáránál későbbi életművek: a régi gyakorlatnak megfelelően itt szerepelnek Lisznyay Kálmán és Szelestey László versei. Igazi költői sikereiket ugyan csak az ötvenes években aratták, de aktív résztvevői voltak 1848–49 politikai és irodalmi életének.

Bővült a szemelvényanyag Kossuth Lajos, Pálffy Albert, Irinyi József, Horárik János, Bérczy Károly, Dobsa Lajos, Táncsics Mihály és Tompa Mihály esetében. Táncsicstól újak a *Józanész* és a *Királyista és republikánus* című műveiből vett részletek. Tompától ezúttal verseket is közölnek, mivel az új Tompa-kiadás sajnálatosan egyre késik.

Új szerző még a kötetben Szigligeti Ede, Császár Ferenc és Remellay Gusztáv.

A régi gyakorlatnak megfelelően ezúttal sem szerepelnek a korszak legnagyobbjainak, Petőfinek, Aranynak, Jókainak a művei.

A jelzett változtatások az összterjedelemhez képest mennyiségileg nem túl jelentősek, mégis okoznak hangsúlymódosítást: nőtt a korszak politikai életével összefüggő írások száma és jelentősége, csökkent az irodalomelméleti-kritikai rész.

A két nagyalakú, de nem túl vaskos kötet könnyebben kezelhető, mint a régi, ezeroldalas kötet. Megrövidültek, korszerűbbé váltak a szemelvényeket bevezető írói életrajzok is. Lapalji jegyzetek (szómagyarázatok, idegen szavak fordítása) és kötetvégi jegyzetanyag (bibliográfiai jellegű) tartozik még a kötethez.

Zentai Mária

Tarján Tamás: Nagy Lajos.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 241 l. (Nagy magyar írók)

A magyar könyvkiadás véletlene: Kardos Pál 1958-ban megjelent műve után, 1980-ban két opusz is foglalkozik Nagy Lajossal. Kónya Judit könyvével egy időben jelent meg Tarján Tamás monográfiája. A népszerű formájú, szélesebb olvasóközönségnek szánt írás nem vállalkozhatott a problémák részletesebb taglalására. A szerző maga

is jelzi: célja, „hogy összegezze az eddigi eredményeket" és kiegészítse azt néhány műelemzéssel.

A kismonográfia „eredményei" ezért inkább negatívak lettek, Tarján írása akaratlanul is felfedi, hogy a szakirodalom az életmű feltette alapvető kérdéseket nem válaszolta meg. Nincs tisztázva még az, hogy Móricz, Kosztolányi, Németh László stb. kortársaként hol a helye Nagy Lajosnak a két világháború közti magyar prózában. A Tarján által vázolt koordinátarendszer (pl. a naturalizmusból a realizmusba, közeledése a szocializmus világnézetéhez) túl általános. A pálya csúcsának tartott, a harmincas évek elején megjelent három novelláskötet (Lecke, Bérház, Utcai baleset) stílustörténeti helyét vázlatosan jelöli ki. A novellák elemzése közben egy sor kiváló megfigyelést tesz, ezek a kötet legjobb oldalai. (Így például elemzi a Lecke, a Razzia, a Január, a Szégyen, a Farkas és bárány, a Bérház, az Anya, az 1919 május című novellákat.)

Az életmű másik tetőpontját alkotó szociográfiai írásokat, ide tartozik az 1934-ben megjelent Kiskunhalom is, Tarján inkább elválasztja a népi írók hasonló munkáitól.

Az irodalomtörténeti váz kritikus pontjai a harmincas évek második felétől megfogalmazódó „különvélemény" magyarázatánál tűnnek fel legjobban. Nagy Lajos visszavonulásának és kívülállásának okait Tarján, döntően az író egyéni hajlamaiban, személyiségében keresi. Az utolsó pályaszakasz művei (A tanítvány, a Pincenapló, A lázadó ember, A menekülő ember) így közvetlen előzményüket veszítik.

Nehéz feladat egy torzónak ható, nagy ellentmondásokat magába záró életmű áttekintése a kismonográfia szűkre szabott keretei között. Talán ezért is világlanak ki ilyen élesen a megoldatlanságok.

A kötetet képmellékletek, életrajzi adattár és bibliográfia egészíti ki.

Katona Imre József

Thomka Beáta: Narráció és reflexió.
Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. 180 l. (Gemma Könyvek 14.)

Thomka Beáta az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének tanársegéde. 1968 óta ír kritikákat, tanulmányokat, esszéket, melyek főként jugoszláviai (magyar és nem magyar) lapokban, folyóiratokban jelennek meg, így az Új Symposionban, a Hídban a Magyar Szóban, a Poljaban, a Književna rečben és a Deloban. Bemutatkozó könyve, a *Narráció és reflexió* két ciklusból áll: *Prózapoétikai háló; Könyvjelzők.* Az elsőben elméleti jellegű írások (*Regényjelenségek. Létélmény és regényforma*) nagyobb terjedelmű – egy vagy több műre épülő – kritikákkal váltakoznak; ez utóbbiaknál is szembetűnő az általánosításra való törekvés; a *Könyvjelzők* 18 írása igényesen fogalmazott kritika (recenzió). Thomka Beátát mindennél jobban izgatja a modern próza, elemzéseiben ezeknek a „szövegeknek" értékét keresi, formaproblémáit, tér-idő szerkezetét boncolja. „A mai regény szellemi kihívások sorozata" – írja egyhelyütt a *Regényjelenségek*ben. Utal Szerb Antalra, T. Adornóra, W. Boothra, J. W. Aldridge-re és Mészöly Miklósra, s kedvenc szerzőjével, Roland Barthes-tal – annak egyik tételével – azonnal szembehelyezkedik; úgy véli, hogy az új prózapoétikának nemcsak azt kell

megmagyaráznia, ami „tartós", hanem „éppen a *forgó* elemek, ideiglenes, átmeneti formateremtő elvek és megoldások sokaságát kell alapul vennie".

Az *Új magyar regényjelenségek* a mai magyar próza megújulását Ottlik Géza (*Iskola a határon*), Mészöly Miklós (*Az atléta halála*), Konrád György (*A látogató*), Spiró György (*Kerengő*), Dobai Péter (*Csontmolnárok*), Nádas Péter (*Egy családregény vége*), Lengyel Péter (*Cseréptörés*) és Esterházy Péter (*Termelési-regény*) művein kíséri nyomon, Mészölytől és Konrádtól több könyvet is figyelembe vesz. A tanulmány alcímei jelzik a vizsgálódás irányát is: *Regényfikció és tényszerűség, A történelmi téma illetékessége, Az elbeszélő funkcióváltásai* stb. A tanulmányírót Konrád művének, az *A városalapító*nak gyakorlata – az, hogy az író szakít a történet-központú regényírással és „regényfókuszát *az ideák metszéspontjaiban* rögzíti" – Robert Musilra emlékezteti, aki saját gyakorlatával kapcsolatban „ideográfiáról" beszél. Mészöly elbeszélő művészetében – ahogy az írás címe mondja – *A jelenlét szemantikája* nyer kifejtést, mindenkor hangsúlyozva a „jelentéssűrűsödést, a többértelműséget".

Az író egyik novelláját elemzi az *Ottlik nyitva maradt ajtajai, Az irónia prózai minőségei* pedig Esterházy *Termelési-regény*ének szerkezetét, nyelvi rétegét, „ironikus-kritikai attitűdjét" tárja föl – sokszor egy-egy filozófiai tanulmány (például a Kierkegaard) segítségével. Az új jugoszláviai magyar regény formaproblémái (*Létélmény és regényforma*) Tolnai Ottó *Rovarháza*, Domonkos István *A kitömött madár* című műve és a könyv más helyén is elemzett Balázs Attila-regény, a *Cuniculus* vizsgálatával világosodnak meg. A romániai Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című művét Thomka értéke szerint méltatja, kiemelve a lélekábrázolás terén elért eredményeket és az asszociációkra, a líraiságra, a zeneiségre alapozó közlésmódot. A könyvkritikák a jugoszláviai Juhász Erzsébet, Bognár Antal, Balázs Attila, a romániai Györffi Kálmán, Bogdán László, Vári Attila és a magyarországi fiatal prózaírók legjobbjai: Hajnóczy Péter, Temesi Ferenc, Nádas Péter egy-egy (némelyiknél több) művére hívják föl a figyelmet.

Szakolczay Lajos

Tóth Endre: Oláh Gábor élete.
Kiadja Debrecen Megyei Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Debrecen, 1980. 376 l.

Tóth Endre munkája az író születésének századik évfordulójára jelent meg, egyidőben Oláh Gábor válogatott verseinek (*Vágta vaktában*, Magvető, 1980) és szépprózájának (*Két ló beszélget*, Szépirodalmi, 1980) gyűjteményeivel, melyeknek szerkesztési és egyéb munkálatait szintén a szerző végezte.

A kötet az első nagyobb szabású kísérlet arra, hogy Oláh Gábor, a Nyugat másodvonalába tartozó író-költő-esztéta életének eseményeit és munkásságát számba vegye, s egyben felkeltse az irodalmárok, illetve az olvasók érdeklődését a méltatlanul elfeledett író iránt. A monográfia előszavában a szerző hangsúlyozza: nem törekedett az életmű kifejezett értékelésére, esztétikai elemzésére, s arra sem, hogy Oláh Gábor irodalomtörténeti helyét-szerepét pontosan kijelölje. Tóth Endre műve hagyományos, költőtársi mivoltából is következő beleérző képességből született életrajz, melynek

megírásában a szerzőt az Oláh Gáborral való személyes ismeretség is segíthette. Amire Tóth Endre viszont feltétlenül törekedett, az az, hogy a további részletes, elemző irodalomtörténeti munkálatoknak kellő alapot biztosítson. A mennyiségileg hatalmas életműben biztos tájékozódási pontokat jelöl ki a szerző. Nemcsak az Oláh Gábor életében és halála után megjelent műveket és keletkezésük körülményeit dolgozza fel aprólékos filológusi gonddal, hanem a teljes – óriási – kéziratos anyagot is: értve ez alatt a publikálatlan verseket, regényeket, novellákat, drámákat, valamint Oláh levelezését kortársaival, s főleg ötkötetes Naplóját, mely az író életének legapróbb eseményeiről is tudósít. Így az író életét kronologikus rendben tíz fejezetben áttekintő életrajz számos olyan forrásra hívja fel a figyelmet, mely korábban nem került előtérbe, illetve bő idézetekben teszi hozzáférhetővé magukat a forrásokat, mind a szövegrészben, mind az egyes fejezeteket kiegészítő *Források és jegyzetek* részben. Az utolsó fejezetben Tóth Endre az író utóéletét – méltatásait, halála után történt, a személyét érintő intézkedéseket – tekinti át. A könyvet néhány dokumentum értékű fénykép, Oláh Gábor egy rajza, kéziratának facsimiléje és róla készült képzőművészeti alkotások felvétele teszi teljessé.

Dérczy Péter

Tóth Sándor: Rólunk van szó.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 354 l.

Tóth Sándor kolozsvári filozófiaprofesszor új könyve három fejezetre tagolódik: *I. Marx-tanulmányok; II. Tanulmányok a megmaradásról; III. Korunk-tanulmányok.* Az irodalomtudományi, sajtótörténeti stb. érdeklődést illetően az utóbbi kettő kapcsolódik tárgyunkhoz. Az első ciklusnak amolyan alapozó szerepe lehet, ahogy a mester, Gaál Gábor sem titkolta Hegel iránti szerelmét. Tóth Sándor gondolkodását közelebbi szakmája, a filozófia határozza meg. A tanulmányíró úgy véli, hogy a romániai magyar művelődésben – minőségi és mennyiségi jegyeivel egyaránt – túlságosan nagy helyet foglal el az irodalom, ugyanis az alkotónak ez a „forma nyújtott leginkább módot arra, hogy nemes elégtételt vegyen a mostoha valóságon – a képzelet, az indulat, az érzelem síkján". A *Művelődésünk struktúrájáról és hatékonyságáról* című tanulmány végkövetkeztetése: a romániai magyar irodalom hagyományos líraközpontú műfaji szerkezetét fokozatosan a gondolatiság jegyében kellene megváltoztatni.

A *Korunk-tanulmányok*at egybefogó ciklusban több műfajú írások kaptak helyet: egy – Tóth Sándor Gaál Gábor-monográfiája után a szerzővel készített – interjú, mely a Korunk-szerkesztő ötvenes évekbeli „diszkreditálását" – halál lett a vége – éppúgy szóba hozza, mint a szerencsétlenül végződött Toldi-vitát (Gaál és Benedek Marcell harca), vagy hogy mily nehezen volt rekonstruálható – deduktív-logikai eljárással – Gaál Gábor filozófiai fejlődése. Az interjú mintegy vázolja a további kutatás feladatait, s egyes kérdésekben – például a *romániaiság* fogalmának meghatározásában – a filozófiai (társadalmi és eszmetörténeti) nyomozómunkát részesíti előnyben.

Gyakran szoros szál fűzi egyik írást a másikhoz, hiszen amikor Tóth Sándor *Gaál*

Gábor kolozsvári indulását – „a Korunk szerkesztői asztaláig vezető első szakaszt" – vizsgálja, akarva-akaratlanul tudatosítja: *Balogh Edgár Korunk-képe* (ez a tanulmány címe is) azért problematikus, mert a Dienes László nevével jelzett első korszak nem válik el oly élesen az utána következőtől – Gaál Gábor ekkor lép a redakcióba –, mint ahogyan azt Balogh Edgár, könyvvel is alátámasztottan, gondolja. Egy másik írás a Korunkat *Egyedülálló teljesítmény*ként értékeli: a folyóiratnak 1926 februártól 1940 szeptemberig összesen 176 száma jelent meg, közel 15 ezer oldal terjedelemben. Itt is hangsúlyozódik: az 1926-1928-as „premarxista" és az 1929-cel kezdődő marxista szakasz között – Gaál ekkor váltja föl Dienest – nincsen szakadék. Külön tanulmány térképezi föl *A szociográfia és a régi Korunk* viszonyát, a Gusti-féle román szociológiai iskola szerepét, és a falukutató mozgalomra való – sokszor megkérdőjelezhető – figyelést.

A *Rólunk van szó* két legalapvetőbb tanulmánya – *A Korunk (1926–1940) szemrevétele; Adatok a Korunk-munkatársak szerkezeti összetételének dinamikájához (1926–1940)* – adatok, leírások, statisztikai táblázatok, névtárak közreadásával valódi szociográfia. Forrásértékű, a huszadik század szellemi mozgalmait, törekvéseit, áramlatait kutató szakemberek számára megkerülhetetlen.

Szakolczay Lajos

Tőzsér Árpád: Szavak barlangjában.
Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1980. 256 l.

A költő Tőzsér legújabb könyve tulajdonképpen két korábbi kötet – *Az irodalom valósága* (1970) és a költemények közt elméleti írásokat is közreadó *Genezis* (1970) – folytatása. Új könyvének címét a korábban már elemzés alá vett cseh írótól, Vladimír Holántól kölcsönözte, fölismerése az, hogy „a nyelv méretei a világ méretei, a szavak barlangjából az emberre látni". Három irodalom, a cseh, a szlovák és a szlovákiai magyar kerül a tanulmányok fókuszába: Tőzsért a fordítás műhelygondjai (a népköltészet és egy Milan Rúfus-vers kapcsán) éppúgy foglalkoztatják, mint kedvenc költői.

Tőzsér értőn vet össze verseket, állít egymás mellé irányzatokat, ismer föl összefüggéseket; anélkül, hogy egy-egy költő világképének legkisebb elemét homályban hagyná, a filozofikummá vált nyelvre és formára figyel. *Szimbólum és szimbolizmus* (A szimbólum elmélete és gyakorlata egy vers és két kritika tükrében) című tanulmánya jellemzi talán legjobban módszerét. Az „egyszerű éjszakások" egyik tehetségének, *Varga Imré*nek versét elemzi, melyet megtámadott a kritika.

Az *Egyszemű éjszaka* című antológiában indult költőcsoport sokat köszönhet Tőzsérnek, s a legtehetségesebbek, Varga Imre, Tóth László és Mikola Anikó – ma már mind többkötetes költő – igyekeznek is „visszajelezni" a tanultakat. Elsősorban azzal, hogy – a példa is erre ösztönöz – önmaguk iránt igényesek, s legfontosabb: mernek különbözni. Az előbb említett tanulmány mellett még két írás méri föl, meddig is jutottak a fiatalok. Az *Egy sikeres átkelésről* Tóth László harmadik verseskönyvét boncolja. A Mikola Anikó költészetéről írottakban pedig (*Realista költő a szélben*) az az út

nyer kifejtést, amely a „rémült csendtől" és a haláltól „a természetben felfedezett örök megújulás, az ébredés" felé vezeti a költőt.

Illyés Gyula és Forbáth Imre korai levélváltását, és két vers – Illyés: *Külváros*; Forbáth: *Na Bojisti* – azonos vershelyzetét s az ebből következő egyezéseket és eltéréseket elemzi *Egy komplementáris barátságról* című tanulmányában.

Szólni kell még a kötet leghosszabb tanulmányáról. *A valóság esztétikumértéke a szlovákiai magyar költészet három fejezetében* Forbáth Imre lírájának *problematikusságára* hívja föl a figyelmet. Az ötvenes években induló Ozsvald Árpád, Dénes György, Bábi Tibor, Gyurcsó István és saját nemzedéktársai – Zs. Nagy Lajos, Gál Sándor – lírába oltott valóságképére pedig úgy mutat rá, hogy mindegyre jelzi: a költészetnek nem kizárólagos feladata az „objektív valóság ábrázolása", hiszen az objektív s társadalmilag konkrét valóságot s az ábrázoló szubjektumot egyként tartalmazó műalkotás egy harmadik minőséget (József Attila szerint: „harmadik szellemiséget") is képvisel, amely az alkotó önmagát és világot formáló törekvésének kifejezése és eredménye. Tőzsér Árpád számára Forbáth Imre életműve, minden értéke ellenére, nem azért problematikus, mert a „költő 'hűtlen' volt a szlovákiai magyar valósághoz, hanem azért, mert a nem szemléleti-történeti szükségszerűségek és a számára szemléleti csehszlovákiai magyar és nem magyar valóság nem állt össze benne szemléleti egésszé, esztétikai értékké".

Szakolczay Lajos

Tüskés Tibor: Mérték és mű.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 480 l.

Az elmúlt húsz év során írott kritikáiból ad közre bőséges válogatást a Pécsen élő irodalmár és polihisztor műveltségterjesztő. A Rónay György emlékének ajánlott *Mérték és mű* az 1977-ben megjelent *Pannóniai változatok* párja és folytatása: ott a dunántúli kultúra vonzáskörébe tartozó írók, művészek jellemzése dominált, emitt „tágabb körre", az egész magyar irodalom horizontjára tekint ki a szerző. A ciklusbeosztás (*Mesterek, Elődök, Kortársak, nemzedéktársak, Az út kezdete*) a nemzedéki elvet emeli ki, egyben a vállalkozás tudatos személyességére utal: Tüskés a maga és generációja népzőpontjából szemlézi a hatvanas-hetvenes évek irodalmi mezőnyét. A bevezető szabatosan foglalja össze egy józan, átgondolt „ars critica" főbb motívumait. A kritika elkötelezett műfaj, „az élő irodalom szolgálata", egyszersmind az objektivitás és előrelátás mércéje, „a holnap irodalomtörténete" is. Tüskés mindig a műből indul ki és az értékeket keresi, a mindentudó kinyilatkoztatás póza helyett inkább „az ízlés elfogultságát, a tévedés kockázatát" vállalja.

Módszer dolgában megbízhatóságra és hitelességre tör, nem mindenáron újításra; többnyire hagyományos és „modern" megközelítéseket összekapcsoló komplex (de nem túl-részletező) elemzéseket ad a művekről, összefoglaló jellemzéseket a művészi karakterről, egy-egy pályaszakasz sajátosságairól. Nyelvezete keresetlen, célratörő, kevéssé törődik a legfrissebb tudományos zsargont számon kérő céhbeliekkel, a napjaink irodalmában eligazodni kívánó olvasók népes táborának ír. Nemcsak méltat; világosan kimondja és általában meggyőzően indokolja elmarasztaló ítéleteit, elismert költőket,

írókat és figyelmeztet az erőltetett mítoszteremtés, a szecessziós díszítőművészet, a történetet példázattá egyszerűsítő tételesség veszélyeire és hasonlókra. Nemzedéktársairól és a nála fiatalabbakról írott kritikái első megjelenésük idején gyakran fölfedező értékkel is bírtak, jónéhány olyan tehetségre figyelt föl korai jelentkezéseik alapján, akik azóta gazdag életművet teremtettek. A kötet leginkább elgondolkoztató, sok finom megfigyelést tartalmazó írásai közül hadd említődjenek itt – a teljesség igénye nélkül – a tanulmányíró *Németh László*ról, a lírikus és drámaíró *Illyés Gyula*ról, a *Weöres Sándor*ról és *Csorba Győző*ről szóló „többtételes" fejeztek, a *Hernádi Gyula, Beney Zsuzsa, Bertók László, Ágh István* műveit ismertető kritikák, valamint a *Mai költők pályakezdése* című, figyelemre méltó csoportkép.

Csűrös Miklós

Új Hang repertórium.
Szerkesztő: Ulveczky Józsefné és Laskai Irén. A bevezető tanulmányt írta: Tamás Attila. A Debreceni Megyei Könyvtár kiadása. Debrecen, 1980. 170 l.

Az 1952 februárjában indult Új Hang című folyóirat az 1945 utáni irodalmi életünkben több sajátos funkciót is betöltött. A publikálási lehetőségek megnövelésén túl elsősorban a fiatal tehetségek fórumává szándékozott válni, mint azt a DISZ erőteljes szerepe is bizonyítja, s amellett, hogy az általános irodalompolitikai kívánalmaknak eleget tett, megkísérelte kialakítani a maga egyéni, karakterisztikus profilját, noha ez utóbbinak semmiképpen sem kedvezett a sematizmus korszaka. A kor ellentmondásai aztán magát a folyóiratot is ellentmondásossá tették: a kiemelkedő esztétikai minőséget képviselő írások mellett a középszerű, vagy gyenge produkciók éppúgy helyet kaptak a folyóiratban, mint azok a látványos önkritikák vagy kritikák, melyek az irodalompolitikai sematizmus iránytűjéhez igazodva mondtak ítéletet elvi és gyakorlati kérdésekben.

A folyóirat négyesztendős történetének bemutatására *Tamás Attila* vállalkozott a kötet bevezető tanulmányában (*A könyvészeti leírás elé*), árnyaltan körvonalazva a lap szellemi arcélét; a hajdani belső munkatárs tapasztalatával és az irodalomtörténész objektivitásával. A kezdeti zökkenők után az Új Hang jellemzőjét a fiatalok túlsúlya, ebből következően pedig „egy paraszti-népi hagyományt modernizálni – paradox módon talán mondhatni: *városiasí*tani – törekvő irodalmi-művészeti irány vezérszerepe" határozta meg, „főbb vonásaiban határozott szocialista eszmeiséggel, egyszersmind egyre radikálisabban szembefordulva a dogmatizmussal".

A kötet az Új Hang teljes anyagát feldolgozza, 1952 februárjától 1956 októberéig, mintegy 1750 bibliográfiai tételt regisztrálva. A repertórium fő rendezői elve a műfajonkénti megosztást követi, ezen belül pedig a szerzők betűrendjében történő kronologikus besorolást. Így nem csupán az egyes szerzők folyamatos vagy hézagos publikációs tevékenységéről kapunk képet, hanem egyéb összefüggésekről is.

A külföldi irodalom esetében a repertórium nem követi a műfaji besorolást, helyette a nemzetek szerinti felosztást alkalmazza, s az egyes művek után közli a műfajmegjelölést. A repertórium használhatóságát mutatók segítik.

János István

Vajda Gábor: Kázmér Ernő szellemi arca.
Forum Könyvkiadó, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. Újvidék, 1980. 238 l.

Vajda Gábor könyve a nemzetiségi sorsba került magyarság irodalmának egyik legtalányosabb figurájával foglalkozik. Kázmér Ernő (1892–1941) kritikus volt, munkássága a tízes évek elejétől kezdve van jelen a magyar irodalomban, a húszas években a csehszlovákiai, a harmincas években pedig a jugoszláviai magyar irodalmi élet hatékony szereplője írásaival. Életében mindössze egy kötete jelent meg (*Idegen portrék,* 1917), életművének nagyobb része folyóiratokban és napilapokban érhető csak el, tehát Kázmér halála után ismeretlen és elfelejtett volt az irodalmi közvélemény előtt is. Vajda Gábor nem vállalkozik monográfia írására, hanem az időrend és tevékenységi körök szerint elemzi Kázmér Ernő kritikusi munkásságából kirajzolódó egyéniségét. Kázmér Ernő első korszakát a Tanácsköztársaság utáni első esztendőben jelöli meg a szerző. Eddig egy saját szerkesztésű folyóirat (Május) és jobbára A HÉT és elszórtan más lapok kritikusaként mutatkozik meg előttünk; különösen A HÉT-be dolgozik rendszeresen; írásainak elemzésével Vajda kimutatja, hogy a korabeli világirodalomnak, világirodalmi olvasmánydivatnak alig van olyan jele, amely hangot ne kapna a hétről hétre könyvismertetéseket író Kázmér műveiben. Ez a világirodalmi figyelés alakítja ki benne azt a törekvést és mércét, mely mindig munkál, akkor is, ha magyar irodalmi műről ír. Vitáinak túlnyomó többsége majd később, a nemzetiségi irodalmi életben, éppen ennek a világirodalmi mércének alkalmazásából adódik. Kázmér végigfutja a tízes évek szellemi divatjait, gyakorolja és bírálja az impresszionista kritikát, vizsgálja az északi irodalmak sokat olvasott képviselőinek műveit, figyel az orosz irodalomra (Dosztojevszkijre leginkább, de Gorkijra is), írásaiban helyet kap a színház és képzőművészet is. Vajda Gábor könyvének első nagy érdeme, hogy Kázmér Ernő működését tág korabeli kritikai és ízlésirány-körbe állítja be, a fiatal Lukács György és Balázs Béla gondolkodásával veti össze. Ez a rokonítás nem véletlen, habár Kázmér filozófiai képzettsége, gondolkodói rendszerezettsége nem vetekedhet nemhogy Lukácséval, de Balázs Béláéval sem.

Kázmér Ernő a húszas években Pozsonyban fakereskedelmi ügynök volt, de ekkor is sokat publikáló kritikus, több lap munkatársa. Vajda érdeme, hogy rámutat Kázmér Ernő pozsonyi munkásságának értékeire, arra, hogy milyen intenzíven foglalkozik a nemzetiségi lét kulturális, irodalmi ügyeivel, s arra a törekvésre, hogy a szlovák, cseh irodalom felé kapcsolatokat teremtsen. Adyról például szlovák folyóiratban ír; ha keveset is, de szól a szlovákiai magyar irodalomról; a fiatal Márairól ugyancsak van szava. Amikor gazdasági ügyei Jugoszláviába szólítják, előbb Zágrábban, majd Belgrádban él (innen menekül a német bombázások elől 1941-ben, és tűnik el egy visszaemlékezés szerint örökre). Előbb a Bácsmegyei Napló, utóbb a Kalangya rendszeres kritikusa lesz, érdeklődési köre most is széles; Vajda bebizonyítja, hogy a régi vád, miszerint Kázmér nem foglalkozik a vajdasági magyar irodalommal, nem igaz. Ha szám szerint kevés is az ilyan tárgyú kritikája, de azért van, s ennél lényegesebbek vagy legalábbis ennyire fontosak azok az írásai, amelyek a nemzetiségi viszonyok közé került magyarság kulturális feladataival foglalkoznak. Figyelme kiterjed a romániai magyar irodalomra, továbbra is foglalkozik a szlovákiai magyar irodalommal, a magyarországi kiadványokkal és a szlovák tájékozódását most kibővíti a horvát, szerb, Crna Gora-i, bolgár irodalomra is. Zág-

rábban már horvát lexikonba ír magyar irodalomról, horvát és szerb lapokban propagálja a korabeli magyar irodalmat. Vajda Gábor szerint Kázmér néhány esettől eltekintve máig érvényes megállapításokat tett a szerb irodalom nagy alakjairól.

Mind a filológiai földerítetlenség, mind pedig az eddigi kutatások hiányai érthetővé teszik, hogy Vajda Gábor könyvét alapvető műnek kell tekintenünk. A szerző nemcsak azzal érdemli meg figyelmünket, hogy hatalmas elfeledett anyagot hoz újra felszínre, hanem azzal is, hogy Kázmér Ernő munkásságát szoros összefüggésben mutatja meg a korabeli magyar, csehszlovákiai és jugoszláviai magyar szellemi élet különböző jelenségeivel. Vajda értékítélete abban, hogy Kázmért kora jelentős kritikusának tartja, helytállónak tekinthető és elfogadható. Munkája arra ad reményt, hogy Kázmér életműve éppen az ő értékelése alapján kerül kellő válogatásban kiadásra.

I. M.

Válaszolni nehezebb. Írók a képernyőn.
Szerkesztette: Bihari Sándor. RTV–Minerva, Budapest, 1980. 434 l.

Tizenkét interjút olvashatunk a kötetben, valamennyi a Magyar Televízió írói portrékat bemutató sorozatában került a képernyőre. Megjelenésük komoly közönségigényt elégít ki, hiszen az elhangzott beszélgetések nyomán gyakran támadt érdeklődés nemcsak az írói életmű, hanem a riportszöveg iránt is. A kötet címe Kormos Istvánra utal, aki két szerepben is elénk lép a papíron: olvashatjuk a vele készült interjút, de ő beszélgetett az azóta szintén eltávozott Nagy Lászlóval is. A gyűjtemény színvonalát jelzi a nyilatkozók névsora is (a képernyőre kerülés sorrendjében): Féja Géza, Kardos László, Keresztury Dezső, Déry Tibor, Nagy László, Zelk Zoltán, Illyés Gyula, Benjámin László, Juhász Ferenc, Vas István, Mesterházi Lajos, Sőtér István. Dobozy Imre, Földeák János, Boldizsár Iván, Weöres Sándor, Kormos István. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a beszélgetéseket olyan riporterek, beszélgető partneri szerepet vállaló írók, irodalomtörténészek, szerkesztők készítették, akik jó ismerői az egyes életműveknek, írói pályáknak, így kérdéseik gyakran érintenek fontos problémákat. A beszélgetések megőrizték az interjú eredeti elhangzására utaló spontán beszédfordulatokat, ugyanakkor olyan dokumentum értékű anyagot tartalmaznak, amely a 20. századi magyar irodalommal foglalkozó szakemberek számára jelentős kézikönyvvé teszi a kötetet. Az íróportrékat tartalmazó gyűjtemény a Televízió korábbi sorozatának – *A század nagy tanúi* – vallomásait összegyűjtő kiadványhoz társul, dicsérve vele a kiadó rugalmasságát, s példázza az irodalomtudomány és a tömegkommunikáció szakembereinek összefogását.

Németh S. Katalin

Varga Sándor: A Magyar Könyvkereskedők Egyletének alapítása.
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Budapest, 1980. 188 l. (Fejezetek a magyar könyvszakma történetéből)

A Magyar Könyvkereskedők Egyesülete alapításának 100. évfordulójára készült munka a könyvkiadás és könyvkereskedelem 19. századi történetével ismertet meg, s elsősorban azokkal a személyiségekkel, akik a Magyar Könyvkereskedők Egyletének alapításában tevékenyen részt vettek. Bemutatja azt a változást, folyamatot, amely a korábban elválaszthatatlanul összefonódó könyvkiadás és könyvterjesztéstől a napjaink szóhasználatában könyvszakmának nevezett tevékenységi kör kialakulásáig végbement. A könyvárusokat állítja középpontjába e munka, azt a könyvárust, aki nem egyszerűen könyvkereskedő a szó mai értelmében, hanem, aki könyvkiadással, esetleg folyóirat-, zeneműi-, térkép-kiadással és terjesztéssel, metszetek árusításával is foglalkozott. A részvénytársasági és társulati szervezetben működő kiadókról (Franklin Társulat, Athenaeum, Szent István Társulat), azért esik kevés szó e kötetben, mert ezek nem támogatták a Magyar Könyvkereskedők Egyesületének megalapítását.

1878. augusztus 21-én a Lloyd-palota kereskedelmi tanácstermében 25 magyar város 43 könyvkereskedője találkozott, hogy az *Aigner Lajos* pesti könyvkereskedő által összeállított alapszabály-tervezetet jóváhagyja, és megalakítsa a Magyar Könyvkereskedők Egyletét. E könyv szerzője, *Varga Sándor* mielőtt az egylet megalapításának közvetlen előzményeit ismertetné, történeti áttekintést nyújt a szakma állapotáról, a 19. századi szervezeti kereteiről, s azokról az egykori rendelkezésekről, szokásokról, amelyek a könyvszakma tevékenységét meghatározták.

A könyv terjedelmes függeléke számos kimutatást, statisztikai adatot közöl a Magyarországon kiadott és kereskedelmi forgalomba került művekről, a kiadó-könyvárus és nyomdász-kiadó cégek számáról. Név szerint is felsorolja a könyvkiadást és bizományi könyvárusítást végző cégeket és forgalomba hozott kiadványaik az 1847., 1857., 1867. és 1877. évre vonatkozó adatait is közreadja. A kiadványok műfaji megoszlását is bemutatja, továbbá az alapítási évszámmal együtt közli az egyes városokban 1848-ban és 1878-ban működő könyves cégeket. A kötetet bőséges jegyzetapparátus egészíti ki.

M. R. J.

A Vasárnapi Kör.
Dokumentumok. Összeállította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Karádi Éva és Vezér Erzsébet. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1980. 405 l.

Az 1915 őszén – kezdetben baráti társaságként – megalakult Vasárnapi Kör a magyar filozófia történetének európai színvonalú közössége. A századelő szellemi életében mind jelentősebbé váló társaság 1917 elején a Szellemi Tudományok Szabad Iskolája szervezésében meginduló „Előadások a szellemi tudományok köréből" című előadássorozatával lép a nyilvánosság elé. A Vasárnapi Kör meghatározó személyiségei elsősorban *Lukács György* és *Balázs Béla*; az alapító és törzstagok között találjuk *Antal*

*Frigyes*t, *Ritoók Emmá*t, *Fogarasi Béla*t, *Hajós Edite*t, *Hauser Arnold*ot, *Mannheim Károly*t, *Lesznai Anná*t, *Fülep Lajos*t. De egyszer-másszor részt vesz a vasárnapi összejöveteleken, s a Szellemi Tudományok Szabad Iskoláján előadásokat is vállal *Kodály Zoltán, Bartók Béla, Szabó Ervin, Révai József.*

A dokumentum-kötet élén két tanulmány áll. A Vasárnapi Kör történetével, utóéletével, a század szellemi életében elfoglalt helyével *Vezér Erzsébet* írása ismertet meg. E szellemi csoportosulás világnézetét, művészetfilozófiáját, -szemléletét, politikához való viszonyát, marxizmus-értelmezését *Karádi Éva* dolgozata mutatja be.

A dokumentumok válogatást adnak a kör tagjainak – többek között *Tolnay Károly*nak, *Sinkó Ervin*nek, *Lesznai Anná*nak, *Gergely Tibor*nak, *Rényi (Gyömrői) Edit*nek, *Radványi László*nak – emlékezéseiből, naplóiból és feljegyzéseiből (*Balázs Béla* naplójegyzeteiből, *Lesznai Anna* naplójából, *Lukács György* 1914–17 közötti etikai töredékeiből), valamint leveleiből (*Hajós Edit, Balázs Béla, Mannheim Károly* és mások levelei *Lukács György*höz, továbbá *Fülep Lajos* néhány levele *Kner Imré*hez).

A dokumentumok mellett tanulmányokat, előadásokat, vitacikkeket közöl e kötet, ezeken keresztül mutatva be 1915–1926-ig a Vasárnapi Kör három korszakának szellemi arculatát, világnézeti fejlődéstörténetét. Mint ahogyan a válogatás szempontjait summázó szerkesztői megjegyzésben olvashatjuk „a vasárnapi összejövetelekkel egyidejűleg keletkezett és azok témáival, szellemével összecsengő" tanulmányokat és cikkeket, elsősorban ismeretlen írásokat tartalmaz e gyűjtemény (*Lukács György*nek a Dosztojevszkij-könyvhöz készített etikai feljegyzései, hozzászólása a nemzetiségi vitához, részletek *Lesznai Anna* naplójából stb.).

A kötetet alapos jegyzetapparátus egészíti ki, az életrajzi mutató pedig a kötetben szereplő vasárnaposok legfontosabb életrajzi adatait és főbb műveit közli.

M. R. J.

Veres András: Mű, érték, műérték.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979. 554 l. (Elvek és utak)

Nehezen, vagy egyáltalán nem sorolhatók be a kötet írásai a hagyományos irodalomtörténeti tanulmány műfajába. Mint az alcím is jelzi – kísérletek az irodalmi alkotás megközelítésére – kísérletekkel, módszertanilag is új, többnyire az irodalomelmélet-filozófia-esztétika-szociológia-irodalomtörténet-metodika határterületén álló írásokról van szó.

A nyitótanulmány *Az ismétlődés vizsgálatainak szintjei és szempontjai* címet viseli. A szerző elsősorban akkor jut megfontolandó, elemzési módszerként, illetve a descriptív irodalomtipológiai vizsgálatokban is jól hasznosítható eredményekhez, amikor az esztétikai-poétikai aspektust vizsgálja.

Következő munkájában Veres András olyan régóta vitatott, sokak által elemzett esztétikai minőség újszerű tárgyalására vállalkozik, mint az irónia. Adekvát eszközként használja fel a történeti és az értékelméleti megközelítést. Az irónia értelmezésének, megjelenési formáinak a görögöktől a klasszikus német filozófián át a lukácsi – az intellektuális tehetetlenséget abszolutizáló – felfogásig tekinti át a különböző nézeteket, a fogalom jelentésmódosulásait.

A századforduló tragikumelméleteit elemző, mindenekelőtt a fiatal *Lukács*nak *A tragédia metafizikája* című munkájából kiinduló tanulmány zárja az írások első csoportját. A lukácsi koncepció bírálatával sem fukarkodva, a lukácsi téziseket más filozófusok és esztéták értelmezéseivel ütköztetve jut arra a megállapításra, hogy a fiatal Lukács György tragikumelmélete – minden vitathatósága ellenére – a korban rendkívül előremutató volt. Erejét a tagadásban látja: hogy az eszmék csődje idején nem újabb – idővel szintén devalválódható – eszmét állít, hanem a tragikum vállalására szólít fel.

A Műalkotások értelmezése, elemzése cím alá sorolt tanulmányok a 19. századi és a 20. század eleji magyar irodalom néhány remekét vizsgálják.

Komplex elemzést olvashatunk *Petőfi: Az ítélet* és *Arany: Kertben* című verséről. Konklúzióként Petőfi költeményéről Veres megállapítja, hogy – a többi prófétikus verssel együtt – a költő igen jellegzetes, ámde nem a legmaradandóbb művei közé tartozik. Ezzel szemben esztétikai érték és az életműben elfoglalt hely szempontjából egyaránt kivételesnek tartja a *Kertben*t, mivel „műfaji hibridsége szembeötlő; mégis a heterogén szerkezet éppen azt tette lehetővé, amire zártabb, homogén struktúrával Arany nem vállalkozott: a valóság feloldás nélküli kifejezését". A versben felfedezhető kettősségre is felhívja a figyelmet: életkép jellege miatt a kortársak elfogadhatónak érezték a benne rejlő iróniát, mai ízlésünk azonban az utóbbi miatt tűri meg didaktikusságát.

*Erdélyi János*nak *Az ember tragédiája* értelmezéséről szólva a szerző megfordítja az eddigi irodalomtörténetírói gyakorlatot. Nem a Tragédia lehetséges magyarázatai felől közelíti meg Erdélyi álláspontját, hanem Erdélyi életművéből kiindulva, történetfilozófiai és esztétikai nézeteibe ágyazva.

Ugyancsak újszerűen tárgyalja Veres András *Ady* költészetét. A háború alatt született versek tragikus elemeit vizsgálva azt tűzi ki célul, hogy felderítse a költő tragikus látásmódjának kifejezetten a vershelyzetben jelentkező elemeit.

Az alkotói szándék és megvalósult mű között ellentét feszül – ez a központi gondolata *Móricz* kétségtelenül egyik legjelentősebb regényéről, a *Tündérkert*ről szóló írásnak. A tanulmányíró úgy látja, hogy Mórícznak nem sikerült – sem Báthory, sem Bethlen alakjában – az intenciójának megfelelő figurát teremtenie. Ez azonban inkább vált a mű előnyére, mint hátrányára: a többszörös ambivalencia csak növeli a regény sokrétűségét, a megjelenítés erejét.

Szociológia és irodalomértelmezés összefogó címet adta a szerző azoknak a további elemzéseknek, amelyeknek mai prózairodalmunk a tárgya (Fejes: Rozsdatemető, Kertész: Makra, Konrád: A látogató: Császár István: Fejforgás és uő.: Feljegyzések az utolsó padból).

A módszer, amellyel Veres András saját bevallása szerint dolgozik: szociológiai szempontú „tartalom"-elemzés. A szociológiai megközelítés sem, a tartalom-elemzés sem új az irodalomtudományban. Veres azonban minőségileg mást ért módszerén, mint például a lukácsi elemzési felfogás és a contact analysis egyszerű összegét. A művészi alkotást teleologikus képződménynek tartja, amely csak önnön természete szerint, komplex módon vizsgálható. A műveket tehát soha nem tekinti egyszerű (szociológiai) esettanulmányoknak, mindig érvényesíti a poétikai és esztétikai nézőpontot is.

A szociológia és az irodalomtudomány viszonyának a tisztázása elméleti szinten is érdekli a szerzőt: a kérdésnek külön tanulmányt szentelt.

A kötet utolsó egységében öt tanulmány szerepel. A *Jászi Oszkár 1919 előtti munkásságának megítéléséhez* című Jászi újraértékelését, a vulgármarxista nézetek fölszámolását sürgeti. Terjedelmében és mélységében egyaránt tanulmány-szintű recenziókat olvashatunk a továbbiakban: Vigotszkij művészetpszichológiájáról, Zoltai Dénes esztétikatörténetéről és Németh G. Béla három kötetéről. A tanulmánygyűjteményt végül az irodalomkutatás lehetőségeiről, konkrét megvalósulásáról, az irodalomértés szakaszairól szóló írás zárja. A szerző meggyőzően érvel az újabb irodalomértelmező irányzatok iskolai hasznosítása mellett, s joggal bírálja jelen oktatási rendszerünk konzervativizmusát.

K. P.

Vincenz, Stanisław: Z perspektywy podrózy. (Az utazás távlatából.)
Wydawnictwo Znak, Kraków, 1980. 414 l.

A második világháborús lengyel menekültek közül ketten tartoztak a lengyel irodalom élvonalába: Kazimiera Iłłakowiczówna és Stanisław Vincenz. Az 1888-ban született Vincenz 1940 májusában került Magyarországra, s 1946-ban távozott hazánkból. Sokoldalú érdeklődésű, mély filozófiai műveltségű íróként ismerték Lengyelországban már a második világháború kitörése előtt. Magyarországi tartózkodása alatt a menekültek irodalmi életének, a magyar–lengyel irodalmi kapcsolatok szervezésének egyik vezető egyénisége. Személyes jó barátja volt Áprily Lajosnak, behatóan foglalkozott a magyarság kultúrájával. Szenvedélyesen érdekelte a táj és ember viszonya, a szellemi hagyományok továbbélésének mikéntje. Magyarországi tartózkodása alatt két esszét írt magyar tájakról (eredetileg a budapesti emigráns sajtóban láttak napvilágot). Az egyik a Tisza vidékére kalauzolja az olvasót (*Pole Bobrowe* – Hódmező), a másik a Dunakanyarban (*Brama do Węgier* – Magyarország kapuja). Esszéinek posztumusz kötetébe (Vincenz 1971-ben halt meg Svájcban) a könyvet összeállító fia ezt a két írást is fölvette. Századunk lengyel írói közül talán senkinek nem sikerült ilyen alaposan megismerni – és ilyen veretes formában bemutatni – a magyar kultúra néhány jellegzetes vonását. A tájban élő történelmet vizsgálja Vincenz, nagy erudícióval és mély beleérzéssel, utalva a lengyel és magyar kultúra párhuzamos és eltérő vonásaira is.

Kiss Gy. Csaba

Virág Benedek: Válogatott Művei.
Válogatta, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Lőkös István. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 394 l.

Mint az 1770 és 1830 közötti évtizedek annyi elfelejtett, félreértelmezett költő-egyéniségére, Virág Benedekre is Szauder József irányította a figyelmet. Tanulmánya fölvázolta egy újabb értelmezés lehetőségét. Irodalomtörténetírásunk mégsem haladt a Szauder kijelölte nyomon, a tanulmány óta tíz esztendő telt el, míg ez a válóga-

tás megjelent. Pedig Virág Benedek (nem összes művével, hanem életműve alaposan válogatott darabjaival) megérdemelné a fölfedezést. Talán Kodály Zoltán gesztusát is jobban észben kellene tartanunk: nagyhatású kórust komponált a *Békesség-óhajtás* című költemény egyik részének szövegére. (Sajnos, hiányzik a válogatásból.) Virág Benedek élete és tevékenysége abból a szempontból is jelentős, hogy köréje *is* gyűltek, hozzá *is* fordultak az ifjú költők, történészek, nemcsak magyarok, hanem például románok (Petru Maior); és így, a maga szerény módján, hozzájárult Pest-Buda irodalmi központtá fejlődéséhez. Ha valaki egyszer összegyűjtené erősen hiányosan ránkmaradt levelezését, alighanem erre a következtetésre jutna.

Lőkös István bevezetőjében összefoglalta a Virág-kutatás eddigi eredményeit, és válogatásával arra törekedett, hogy az e kutatás alapján kirajzolódó Virág-portrénak megfelelő összeállítást adjon. Így elsősorban az ódák szerzőjét látjuk, valamint a zsoltárok időmértékes verselésű költeménnyé formálóját, verstanunk szakértőjét és a Horatius- és Phaedrus-fordítót. Más kérdés, hogy a további Virág-kutatás majd feltehetőleg módosít az itt kialakult arányokon, és Szauder József nyomán inkább a „kismestert", a polgáribb életvitel szerény énekesét látja majd Virágban. A *Lámián éneke* nem Virág verse, hanem Kazinczyé. A fogságban levő Kazinczy tiszteletére illesztette Virág kötetébe a jóbarát dalát.

Fried István

Vitályos László–Orosz László: Ady-bibliográfia. 1896–1977. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom.
2., bővített kiadás, Budapest, 1980. 410 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. 9/84)

Az Ady-bibliográfia e kiadása az 1972. évinek jelentékenyen bővített s kiegészített változata. Érvényes rá tehát az első kiadás kritikája (elsősorban: *Bustya Endre: Az Ady-bibliográfia kérdésköre.* Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1974. 1. sz. 69–90. l. és *Péter László*, ItK, 1973. 4. sz. 474–480. l.), de a minősítésnél figyelembe kell vennünk az időközben végzett szerkesztői bővítéseket és korrekciókat is. A legjelentősebb változtatás kétségkívül az anyag megválasztásában történt. E mostani kiadás ugyanis értelemszerűen regisztrálja az 1971 és 1977 közti Ady-irodalmat (a főrészben is több mint 800 tételt), s fölvette a kritika által adott „hiánypótlást", valamint a szerkesztők pótlólagos gyűjtését is. A többlet jelentős; mind mennyiségileg, mind minőségileg sok az újdonság – nem utolsó sorban az Ady-centenárium publikációözöne révén. De az anyag mellett némileg átalakult a bibliográfia szerkezete is. Az első fejezet most is Ady önállóan megjelent műveit s azok ismertetéseit tartalmazza, a második azonban már új. E fejezet az 1919-ig megjelent, Ady verseit is közlő antológiákat regisztrálja – a hozzájuk kapcsolódó ismertetésekkel. A harmadik – legterjedelmesebb – fejezet, amely a költő életére és munkásságára vonatkozó irodalmat adja, „most két alfejezetre oszlik". Az első alfejezet az Adyról szóló, önállóan megjelent műveket és ismertetéseiket adja, a második pedig a „szétszórtan megjelent tanulmányokat és cikkeket". A negyedik fejezet a meglehetősen heterogén és tartalmában is némileg módosított *Függelék*. A bibliográfia törzse, legfontosabb része természetsze-

rűleg a harmadik fejezet; s mint a Bevezetés is leszögezi, ennek összeállításában érvényesült leginkább a teljességre törekvés. A bibliográfia használatát mutatók könnyítik meg.

Az alapbibliográfia kiegészítését, átszerkesztését *Vitályos László* irányította; az anyaggyűjtésben *Jónás Károly, Komlósi Dezsőné, Madár Lajos, Pétervári Lászlóné* és *Simon Judit* vett részt. A mutatókat *Komlósi Dezsőné* állította össze.

L. A.

Iohannes Vitéz de Zredna: Opera quae supersunt.
Edidit Iván Boronkai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 290 l. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum condita a Ladislao Juhász. Series Nova, tomus III. Redigit Antonius Pirnát.)

Vitéz Jánost méltán tartják számon az irodalomtörténetben a magyar humanizmus atyjaként. Ehhez képest egészen a legutóbbi időkig keveset foglalkoztunk vele, a köztudat általában csak mint Janus Pannonius nagybátyját ismeri. Pedig Vitéz János maga is figyelemre méltó figura volt, akár az V. László és Mátyás király alatti kultúraszervező munkáját nézzük, akár váradi hatalmas és európai hírű könyvtárát – s ekkor még nem is szóltunk irodalmi működéséről, humanista leveleiről és szónoki beszédeiről, melyekre már saját korában is felfigyeltek, s melyek nemcsak mint a humanista próza legszebb alkotásai közül valók érdekesek, hanem ezekben találhatjuk a Mátyás-kori történelem egyik legfontosabb forrásanyagát is.

Vitéz János írásainak nagy részét már a múlt századokban kiadták, de csak mint a korral foglalkozó iratgyűjtemények darabjait; csak Fraknói Vilmos szerkesztett egy külön Vitéz János-kötetet, amelyben Vitéz beszédei és néhány (Aeneas Sylvius Piccolomini pápához írt) levele szerepel. Ezek a kiadások általában már filológiai szempontból is elavultak, s nem is tartalmazzák az összes Vitéz-írást.

Boronkai Iván kiadása magába foglalja az összes eddig ismert Vitéz János levelet és beszédet; közülük sok éppen a kiadás előkészületei során került elő. A kötet három részre oszlik: az első részben (Epistolarium) az 1445 és 1451 között írt, s barátja, Ivanich Pál által kötetbe rendezett leveleket találjuk, a második részben (Epistolae variae) a Leveleskönyvből kimaradt humanista levelek, a harmadikban (Orationes) pedig Vitéz szónoki beszédei olvashatók.

A kiadás a latin auctorok kritikai ediciójának klasszikus szabályaihoz igazodik: az elején német nyelvű előszó igazítja el az olvasót (Vitéz János rövid életrajza; a kötet beosztása; a kéziratok és másolatok lelőhelye és a kódexek osztályozása; a kiadásnál követett helyesírási elvek; a vonatkozó szakirodalom; a levelek és beszédek keletkezésének rövid leírása), a lapalján szövegkritikai jegyzetek és a végén alapos és szakszerű névmutató.

A kötet pusztán kritikai kiadás, Vitéz János behatóbb tanulmányozásához elengedhetetlen a sajnos nagyon kis számú szakirodalom ismerete, s különösen a kiadó, Boronkai Iván e tárgyban írt tanulmányai.

Uray Piroska

Vitkovics Mihály: Válogatott Művei.
Válogatta és sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Lőkös István. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 571 l.

A magyar irodalom története nem bővelkedik olyan költőkben és írókban, akik több nyelven is eredeti, maradandó értékű alkotásokat hoztak volna létre, s ezáltal összekötő kapcsot, hidat jelentettek volna a hazai és a szomszéd népek irodalmai között. A kétnyelvűség meglehetősen ritka jelensége önmagában is fokozhatja figyelmünket Vitkovics személye és költészete iránt, ha pedig hozzászámítjuk, hogy a felvilágosodás korában felpezsdülő magyar szellemi élet egyik aktív részese és alakítója volt, akkor még inkább meg lehetünk győződve a költő halálának másfél évszázados jubileumára készült válogatás időszerűségéről.

A kötet elején *Lőkös István* átfogó képet ad Vitkovics írói pályájáról, tanulmánya szerencsés arányérzékkel találja el tudományosság és olvasmányosság középútját, így lesz nemcsak tudós kommentátora, hanem élvezetes kísérője is az írói életútnak és a szövegekből kibontakozó világképnek.

A versek között első csoportként a népies dalok és szerb népdalfordítások kapnak helyet, ezeket követik az ódák, episztolák és alkalmi versek, amelyek még jórészt az iskolás klasszicizmus hagyományából táplálkoznak, majd pedig az epigrammák négy könyve zárja a sort. A verseket követő prózai művek között *A költő regénye* áll első helyen, amely a szerző önéletrajzának egy fejezetét foglalja magában. Noha a mű egészén érezhető a szentimentalizmus hatása, mégis sokkal több benne az életszerűség és realitás, mint e divatos irodalmi áramlat más hazai és külföldi darabjain. Mintha Vitkovics a magyar emlékírók hagyományát folytatná, úgy ötvözi egységgé legszemélyesebb vallomásainak, lelki vívódásainak bemutatását a környezet hiteles rajzával, ez avatja írását nemcsak irodalom-, hanem művelődéstörténeti szempontból is izgalmas, fontos olvasmánnyá.

Külön említést érdemel Vitkovics úgynevezett „Kis enciklopédiája", amely a legkülönbözőbb fogalmak ironikus-humoros magyarázatát adja, bennük sokszor megcsillan a szerző kitűnő megfigyelőképessége, meditatív hajlama, józan bölcsessége. Hasonló karakterűek az állatmesék is, amelyek az antikvitás óta divatos műfaj aktualizált változatai. A válogatott művek sorát végül a levelek zárják, amelyek hasznosan egészítik ki a kétnyelvű költő pályájáról kialakult képünket, mert a szépíró mellett az irodalomszervezőt és művelődéspolitikust is bemutatják. Mindezekkel együtt a kötet maradéktalanul teljesíti vállalt feladatát, elősegíti azt, hogy Vitkovics életműve az eddigieknél szilárdabban beépüljön az irodalmi köztudatba.

Bitskey István

Zay Ferenc: Az Lándorfejírvár elveszésének oka e vót és így esött.
Sajtó alá rendezte Kovács István, az utószót írta Szakály Ferenc. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 209 l. (Bibliotheca Historica)

A Bibliotheca Historica sorozatban látott újra napvilágot 1857-es első megjelenése után a 16. század közepén keletkezett írás, melyet Horváth János „jeles irodalmi alko-

tás"-nak mondott. A Nándorfehérvár 1521. évi ostromát és augusztus 29-i elestét megörökítő Zay Ferenc munkája Verancsics Antal esztergomi érsek iratanyagában maradt fenn.

Zay írása nem mentes az ellentmondásoktól: tendenciózusan kevert kronológia, legendák teremtése, tárgyi tévedések csökkentik történelmi forrásértékét. Az eseményeket Habsburg-párti szemmel tekintő mű ennek ellenére értékes irodalmi alkotás 16. századi nyelvemlékeink sorában.

Az események leírását *Szakály Ferenc* kismonográfiának is beillő utószava követi. A történelmi közvélemény téves értékelését igyekszik helyreigazítani Szakály, amikor az események sorjázása után a nándorfehérvári, szabácsi, zimonyi várvédők bukásában is hősi magatartását szélesebb összefüggések alapján minősíti. E várak elvesztésének oka az ország romlása, a felkészületlenség, a partikuláris érdekek érvényesülése. A következmény messzeható: Nándorfehérvár török kézre kerülése szabad utat biztosít az ország belsejébe, elbukik az első végvári vonal délnyugati szárnya. Ez az út pedig Mohácshoz vezet!

A források és az irodalom jegyzéke, a jegyzetszótár, a név- és helymutató a széles olvasóközönség számára is érthető, követhetővé teszi a művet.

A kötet képanyagát korabeli címereslevelekből válogatta és a címereket magyarázza, értelmezi Érszegi Géza.

Eitmann András

Zrínyi Miklós: Adriai tengerek Syrenaia.
(Hasonmás kiadás.) A kísérő tanulmányt írta: Kovács Sándor Iván. Akadémiai Kiadó – Magyar Helikon, Budapest, 1980. (A facsimile kötet + 80 l.)

A facsimile kiadvány nem csupán a könyvgyűjtőknek készült meglepetés, hanem nélkülözhetetlen segédeszköz mindazoknak, akik Zrínyi műveivel közelebbről meg akarnak ismerkedni. Ugyanis a költő alkotásainak a mai napig nincsen kritikai kiadása és az ezt leginkább megközelítő Négyessy-féle kiadás gyakorlatilag hozzáférhetetlen könyvtári ritkaság, Széchy Károly ál-facsimile kiadása pedig szintén ritka és emellett célját tévesztett, mert elvtelenül keveri a zágrábi kézirat és a bécsi nyomtatott kiadás olvasatait. Kovács Sándor Iván nagyon helyesen jegyzi meg kísérő tanulmányában, hogy a kritikai kiadás jövőbeni elkészültéig is a legfontosabb feladat volna a zágrábi kézirat hasonmás-kiadása, annál inkább, mert annak állapota aggasztóan romlik. Ez a kísérő tanulmány hasznos áttekintést nyújt a kiadástörténetről, sőt vannak megfigyelései az ős-változat és a nyomtatott kiadás eltéréseiről is. Emellett összegyűjtötte a nyomtatvány fellelhető és Magyarországon elérhető példányait, és ezek egynémelyikében igen érdekes bejegyzéseket talált. Ezen kívül vállalkozik a költő egy barokk merészségű képének, illetve képcsoportjának értelmezésére és a tágabb magyar közköltészeti hagyományba való beillesztésére. Nevezetesen a kötetzáró, önvérével való aláírására gondolok. Érdekes párhuzamokat hozott fel a II. Rákóczi György gyalui csatában bekövetkezett halála körül alakult költői mítoszképzés és Zrínyi eljárása közötti hasonlóságra. Véleményem szerint azonban a kép eredetét nem itt kell keresni, hanem a

késő antik költészetben, nevezetesen Claudianusnál. Az ő művei megvoltak Zrínyi könyvtárában, és a vonatkozó Claudianus-hely (amely rokon egy Ausonius-hellyel) – mint ezt Ernst Curtius meggyőzően bebizonyította – éppen a barokk korában, pl. Zrínyi spanyol kortársainál örvendett nagy népszerűségnek. A facsimile kiadás megjelenése azért is fontos, mert ez remélhetőleg új lendületet ad Zrínyi kötet-kompozíciójának kutatásához. Egy részletkérdésre a kötet epigrammáinak műfajtörténeti helyére máris igen értékes megállapításokat olvashatunk Kovács Sándor Iván tanulmányában.

Szörényi László

Helyreigazítás

A Hungarológiai Értesítő 1980. évi II. évfolyamának 78. oldalán tévesen közöltük a *Kerényi Károly és a humanizmus* c. kötet adatait. A könyv a Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem közös kiadása.

Az ismertetés második bekezdésének első sora helyesen: „Amikor Luganóban a Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre rendezésében" ...

Magyar zenetörténet, 1980

Bartók-breviárium.
Összeállította: Ujfalussy József. 3., javított és bővített kiadás. Zeneműkiadó, Budapest, 1980. 680 l.

Ujfalussy József összeállításában, alapos előszavával 1958-ban jelent meg először a Bartók-breviárium. Népszerűsége azóta is változatlan, hiszen a hozzáférhető Bartók-irodalomból ez az egyik legteljesebb, legizgalmasabb összeállítás, mely a zeneköltő leveleit, és az életével, műveivel kapcsolatos dokumentumokat „beszélteti" és sikerül visszaidéznie a kivételes életút minden fontos jellemzőjét. Könyve az új és új ismeretek feldolgozásával tudományos és népszerűsítő szempontból is az egyik legteljesebb, legjobb, bartók életére és működésére vonatkozó összefoglalás.

R. L.

Eősze László: 119 római Liszt-dokumentum.
Zeneműkiadó. Budapest, 1980. 185 l.

Eősze László – akinek az eddigi legteljesebb és legjobb Kodály-monográfiát is köszönhetjük – két rövid tanulmányutat tett az Örök Városban – Liszt Ferenc nyomában. Különböző könyv- és levéltárakban igyekezett még ismeretlen, kiadatlan Liszt-dokumentumok nyomára akadni. Fáradozását siker koronázta, s ebben a szép kiállítású, példás alapossággal megszerkesztett kötetben 119 különféle, a zeneköltő életével kapcsolatos levelet, ajánlást, kottalejegyzést tesz közzé. A többi között az a fontos cél is vezette, hogy megkönnyítse a majdani Liszt kritikai kiadás szerzőinek munkáját, így a kötet anyagát két részben csoportosítja. Az elsőben a különféle Lisztre vonatkozó szövegek magyar fordítását, a kották hasonmását, pontos leírását és a nélkülözhetetlen magyarázó szövegeket adja, a másodikban a szövegeket eredeti nyelven (francia, olasz, német, latin) közli, megjelölve a pontos forrást, annak leírását és lelőhelyét.

Liszt Ferencet élete végéig tartó, erős szálak fűzték Rómához. Ifjúságában életre szóló indításokat kapott itt, midőn Ingres társaságában megismerkedett az antikvitás emlékeivel s a gazdag képzőművészeti gyűjteményekkel. Ezután több mint húsz esztendeig csak levelekben keresi föl itt élő ismerőseit, barátait. Aztán 1861-től megkezdődik a zeneköltő úgynevezett „Római korszak"-a, melynek során hangversenyeket adott Rómában, tanítványokat gyűjtött maga köré, s az egyházi zene megreformálását kezdeményezte. Kapcsolatai a későbbi években – amikor ideje nagy részét Weimar és

Pest között osztotta meg – is megmaradtak. Az életrajzi dokumentumok kutatójának így tágas időhatárokat kell figyelembe vennie, s munkáját rendkívül megnehezíti, hogy a különböző gyűjtemények katalógusai nem egységesek, olykor hiányosak. E tényezők figyelembe vételével csak a legnagyobb elismeréssel adózhatunk Eősze László valóban áldozatos munkájának, mellyel nemcsak új dokumentumokat ismertet meg a Liszt-filológiával, hanem azok segítségével bizonyos pontokon az életmű továbbgondolására is késztet. A további kutatás szempontjából felmérhetetlen segítséget ad azzal, hogy könyve bevezetésében felsorolja azoknak a gyűjteményeknek a nevét, melyekben kutatást végzett, s azokét is – megkönnyítve így az utána indulók dolgát – amelyekben ilyen irányú tevékenysége nem járt eredménnyel.

Rónay László

Falvy Zoltán: A magyar zene története.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 148 l. (Ének-zene szakköri füzetek 4.)

A magyar zene története, ugyanúgy mint más népeké is, magába foglalja a műzene és a népzene fejlődésének történetét. Falvy Zoltán olvasmányos munkájának „egyik legfőbb törekvése az, hogy megpróbálja érzékeltetni a magyar zenetörténeten végighúzódó és csaknem minden korszakban jelenlevő kettősséget: voltak magyarok, akik elmentek Magyarországról és külföldön bontakoztak ki, ugyanakkor voltak külföldiek, akiknek mindig érdekes volt Magyarországra jönni és Európa keleti részén otthont találni."

A huszonhét részre tagolt zenetörténeti kalauz nemcsak fejezetcímeivel segíti olvasóját e fejlődési ív megrajzolásához (*A magyar őstörténet és a zene..., Rokon népek, Sámánok – regősök* stb.), hanem zenetörténetünk lényegesebb törekvéseinek kiemelésével (*Esterházy Pál – Harmonia caelestis*), csoportosulások bemutatásával (*A rezidenciák és kollégiumok*), sőt a műzenei hagyomány egyfajta kontinuitásának felvázolásával is.

A zene iránt érdeklődő tanulók különösen gazdag ismeretanyagot kaphatnak régebbi korszakaink kimagasló egyéniségeiről (Kájoni János), muzsikát pártoló mecénásairól (Mátyás király), előadóművészeiről (Bakfark Bálint), kottagyűjteményeiről (Lőcsei tabulatúra, Psalterium Ungaricum, Vietórisz-kézirat).

Zenei életünk színvonalát gyakorta csak a külföldről érkezők nevével tudjuk mérni, pl.: Thomas Stoltzer, Grimpeck mester. Daniel Speer XVII. századi német muzsikus magyarországi működésével foglalkozó fejezet – *Magyar Simplicissimus – Török Eulenspiegel* – a kötet legszínesebb írása.

Jó, hogy Falvy Zoltán egy-egy életforma megrajzolásakor a társadalmi háttér bemutatását is fontosnak tartja (*A reformkor zenei élete*), mert ezáltal a magyar zene alakulási folyamata plasztikusabban követhető.

A könyvecske ének-zene szakkörök számára készült, tehát nem törekedhetett a zenei adatok lexikális bőségére. Inkább kiegészíteni akarja azt az ismeretanyagot, melyet a „Kodály-iskolában" felnövő gyermek alapjaiban megkap. A kötet zárófejezetei méltán emlékeznek meg bővebben *Bartók Béla és Kodály Zoltán* tömegeket nevelő zenei tevékenységéről.

A magyar zenetörténet itt felsorakoztatott emlékeit kortársi visszaemlékezések, kottapéldák, és fotóanyag hitelesíti.

Aki elmélyültebb munkára is kedvet érez, annak a szakköri füzet végén található szakirodalom és hanglemezjegyzék nyújt segítséget.

Húbert Ildikó

Goldmark Károly: Emlékek életemből.
Fordította és az utószót írta: Kecskeméti István. Zeneműkiadó, Budapest, 1980. 208 l.

1980-ban ünnepelte a keszthelyi születésű magyar zeneszerző, Goldmark Károly 150. születési évfordulóját a zenei világ. Ebből az alkalomból jelent meg magyarul is a zeneköltő önéletrajza, melyet késő öregségében írt. Szeszélyesen csapongó emlékei a századfordulóig fogják át életét. Önmagáról elég keveset vall, de e néhány jellemző lap is híven bizonyíthatja, milyen nehéz körülmények között sikerült magát a zene élvonalába verekednie. Sikeres és nagynevű romantikus pályatársaival ellentétben Goldmark Károly csak életének utolsó évtizedeiben lett független alkotó, korábban mindig egzisztenciális gondokkal küzdött. Önéletírása jórészt csak érinti e meg-megújuló gondokat. Annál többet és érdekesebbet szól jelentős kortársairól, a zenei romantika nagy alakjairól. Forrásértékű lapok foglalkoznak – a magyar fővárossal is rendszeres kapcsolatot tartó – Johannes Brahms-szal, és akár novellának is beillenék az a leírás, melyben Wagnerrel való egyetlen találkozásáról számol be.

Goldmark Károly egyéniségét az egyszerűség, szerénység jellemezte, s ez a mód hatja át a korra való emlékezéseit is. A 19. század történetének sok érdekes, rejtett eseményét idézi föl, a kisember szemével, annak kommentárjaival. Megdöbbentően érdekes például az a néhány fejezet, melyben az 1848-49-es szabadságharc eseményeit sorolja elő. A ma már legendás, nagyszerű és hősi napok Goldmark előadásában jórészt elveszítik pátoszukat. Talán épp e hétköznapiság avathatja e sorokat a kutatók fontos és megbecsült forrásanyagává, hiszen az a mód tükröződik bennük, ahogy az egyszerű ember átélte és átértelmezte a szabadságharcot.

Goldmark Károly – befejezetlen – önéletrajzát *Kecskeméti István* fordította az 1922-ben megjelent német eredetiből. Neki köszönhetjük a kötet kitűnően tájékoztató, tömör Utószavát, a zeneköltő életének áttekintő táblázatát, műveinek jegyzékét, az életére és alkotásaira vonatkozó magyar nyelvű bibliográfia összeállítását, és a rendkívül alapos jegyzetanyag megszerkesztését.

Rónay László

Hamburger Klára: Liszt Ferenc.
Második, javított, bővített kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 484 l.

Második, javított, bővített kiadásban jelent meg a hazai Liszt Ferenccel foglalkozó kutatás egyik legfontosabb műve. A szerző a zeneköltő életútját és művészi fejlődé-

sét rajzolja meg, rendkívül árnyaltan, adatok sokaságának ismeretében és mozgósításával. Az utolsó évtizedekben hatalmasra nőtt Liszt-filológia rengeteg apró részfeladatot vállalt és teljesített, ugyanakkor még mindig maradtak a portrénak talányos, megfejtésre váró vonásai. Hamburger Klára könyvének nagy értéke, hogy egységbe foglalva a részleteket, nemcsak az életrajz itt-ott még hiányzó hézagait tölti be, hanem a romantikus művész típusát is pontosan, érzékletesen ábrázolja. Jó érzékkel mutat rá a romantika egységesítő koncepciójára, ahogy az egymás mellett élő különféle művészi ágak szintetizálására törekedve a kifejezés formáit is új lehetőségekkel gazdagította. Rendkívül érdekes, a későbbi korok ábrázolását is megtermékenyítő gyakorlata volt Lisztnek, hogy kompozícióiban több ízben vállalkozott kifejezetten irodalmi programok zenei feldolgozására. A művészetével foglalkozónak így nemcsak a zenei formanyelv alakulását kell nyomon követnie, hanem a kor irodalmában is biztosan kell tájékozódnia. Hamburger Klára a romantikát irányzatként és módszerként értelmezi és elemzi, így könyve nemcsak a zenetörténeti, hanem az irodalomtudományi kutatásnak is értékes szempontokat adhat a kor további árnyalásának munkájában. Az életrajz tényeit sikeres műelemzésekkel gazdagítja, biztos érzékkel különíti el az igazán maradandó alkotásokat a kiérleletlen kísérletektől. Könyve jelentős nyeresége a magyar és az egyetemes zenetudománynak.

Rónay László

Kroó György: Bartók-kalauz.
Zeneműkiadó, Budapest, 1980. 268 l.

„Minden alkotás mögött egy darab élet áll" – írja könyvének bevezetőjében Kroó György. Ez a felismerése magyarázza, hogy Bartók legjelentősebb műveiről olyan „hangversenykalauzt" készített, melyben nemcsak az alkotások zenei leírására törekedett, hanem azoknak az életrajzi körülményeknek ismertetésére is, melyek nélkül a zenemű bizonyos rétegeit nem, vagy csak alig tudnánk magyarázni. A gazdag Bartók-irodalomból azért emelkedik ki e munka, mert benne szerencsés szintézisben egyesül a tudományos és népszerűsítő szempont; aki a művek meghallgatása előtt végigolvassa Kroó György jól tájékoztató, szépen megírt elemzéseit, előbb-utóbb maga is Bartók bűvkörébe kerül.

R. L.

László Ferenc: Bartók Béla.
Tanulmányok és tanúságok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 319 l.

„Az írások központi szereplője Bartók Béla. De nemcsak róla szólnak, hanem rólunk is: azokról a szoros kötelékekről, amelyek a mi tájainkhoz ... fűzték" – mondja bevezetőjében a kolozsvári zenetörténész. Jelen kötetében tíz év írásait fogja össze. Némelyek változatlanul, mások átdolgozva, vagy éppen először látnak napvilágot.

A könyv nagyobbik részét jelentő tizennégy tanulmány nemcsak a Bartók-élet-

rajzíróknak tud újat adni (*Megjegyzések a Bartók-életrajz Dósa Lidi-epizódjához, az N. C. szignó föloldása*), hanem a zenetörténésznek, filológusnak is (*Széljegyzetek egy Bartók-kéziratra, A máramarosi kötet sorstörténetéhez*). A kisebb lélegzetű írásokban eltűnni látszó nyomokat rögzít a szerző (*Ismertem Bartókot, ...megengedte, hogy elbúcsúzzunk*).

Ma már sokak előtt ismert tény, „hogy az ötfokú hangsor, annyi régi nép, talán minden népek zenéjének kezdete: nálunk is él és virágzik" (Kodály), de arról már kevesebben tudnak, hogy az ereszkedő szerkezetű, pentaton dallamkincs összegyűjtésében *Bartók Béla segítőtársai Csík megyében* a helybeli tanítók voltak. Az 1907-beli útvonal utólagos megismeréséhez e tanítók elfelejtett leveleinek újraértékelése szolgált dokumentumként a címadó írás vizsgálódásához. László Ferenc gyakorta pontosítja már ismert kiadványok adalékait észrevételeivel (*Cornelia Nicola halhatatlansága*), eddig ismeretlen Bartók-kézirat publikálásával (*Kiadatlan Bartók-levél Karl Vötterle hagyatékában*), vagy már-már elfelejtett hangversenyek emlékezetben rosszul megőrzött képeinek újra előhívásával (*Kereken ötven éve...*) stb. Ezek a helyesbítések, kiegészítések nem zavarják meg a tanulmányok gondolatmenetét, mivel gyakorta lábjegyzetben, függelékben utal rájuk a szerző. Sőt a kötet értékes részét jelenti ez a jegyzetanyag, hiszen itt kaphatjuk meg valamennyi dokumentum pontos lelőhelyét, itt kerülhet sor egy-egy Bartók-tanulmány lényegi summázatára, gyakran terminológiai és zeneelméleti magyarázatokra, vagy éppen a Bartók-filológia elkövetkezendő feladatainak megjelölésére.

Hogy van még bőven tennivaló, arra legplasztikusabb példa *A Cantata profana keletkezéstörténetéhez* kapcsolódó tanulmány. László Ferenc az ide vonatkozó szakirodalom fontosabb gondolatait nemcsak azért idézi föl előttünk, hogy a tárgyi valótlanságok kiderüljenek (hiszen ilyen tévedésre maga Bartók is okot ad akkor, amikor a *Cantata profana*-t „román kolinda-szöveg megzenésítése"-ként említi), hanem azért is, hogy a témában kompetens szerzők ellentmondásaiból, megállapításaiból végülis valamiféle összegzéshez juttassa el olvasóját. „A szarvasokká vált vadászfiak", ahogy László Ferenc fordítja e ballada változatainak összességét, funkciója szerint kolinda. Ennek, a Brăiloiu szerint ballada-kolinda műfajnak két variációját Bartók fedezte föl először. Csaknem az utolsó pillanatban! A szöveg-kérdés izgalmas problematikáját: kolindaszövegeken alapuló Bartók-költeményről van-e szó?, román vagy magyar szövegre komponálta művét Bartók? stb. – eképpen zárja le a tanulmány írója: „Bartók román szövegre komponálta a Cantátát. Magyar librettóját a hangszerelés munkájával párhuzamosan illesztette a kottasorok alá, mint egy, a románnal egyenlő értékű változatot". Erre az eredményre László Ferenc egy szövegrekonstruálási kísérlet folyamán jut el, ahol a román nyelvű idecspataki, felsőoroszi kolindát, Bartók román és magyar librettóját, valamint Erdélyi József műfordítását állítja egymással párhuzamba. Az először itt publikált anyag végezetül logikus pontokba szedett összegzést ad a *Cantata profana*ban: zene – szöveg, alapszöveg – változat, zeneszerző – szövegíró viszonyáról. A napjainkban megjelenő Bartók-szakirodalom egyik legfontosabb írását olvashatjuk itt.

A bartóki vezéreszme, „a népek testvérré-válásának eszméje" Constantin Brăiloiu zeneszerző, Octavian Beu jogász, diplomata Bartókkal szövődött barátságában valósággá is válhatott: *Octavian Beu, a Bartók-mű román szállíscsinálója.* Beu rádióelőadásában, tanulmányokban, kortársaihoz írt leveleiben – mindebből bőven kapunk itt pél-

dát – igyekszik Bartók jelentőségére felhívni a román közönség figyelmét. László Ferenc nem elégszik meg a Beu-dokumentumok (amelyek közt eddig ismeretlenek is akadnak) időrendbeli felsorakoztatásával, hanem kiadatlan Bartók-előadás szövegre, az eddig feldolgozatlan Beu-hagyatékra, vagy éppen terminológiai meghatározás újragondolására figyelmeztet bennünket. Ez utóbbiból a *dojnák*, vagy *hora lungák* Bartók által meghatározott kategóriáit, jellemző jegyeit érdemes felidéznünk, hiszen ezt a román dallamtípust 1923-ban Bartók írta le először, izgalomba hozva ezzel a folkloristákat. Az újonnan fölfedezett műfajjal kapcsolatban gyakorta olvashatunk Brailoiu és Bartók véleménycseréjéről *Az együttműködés dokumentumai Constantin Brăiloiu Bartók Bélához intézett leveleiből* című fejezetben. A két népzenész életének, munkájának találkozási pontjait nemcsak a szinoptikus táblázatban felsorolt levelek mutatják, hanem az egymásnak elküldött tanulmányok, fennmaradt előadásszövegek, stúdiók fölvételének anyagai is.

Húbert Ildikó

Szabó Csaba: Zene és szolgálat.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 192 l.

„A romániai magyar zene szerény jelenség Európa művelődési térképén" – írja a marosvásárhelyi zeneszerző. Sajnos, állításának igazáról cikkei, beszélgetései, tanulmányai egyaránt meggyőzhetik olvasóját. A szerző a magyar nemzetiség zenei gyakorlatáról írt dolgozatait öt csoportba sorolta: zenetörténet, társas éneklés, a hangzó nyelv, zeneszerzés – műismertetés, az énekzene tanítása. Valamennyi témakörben azonos szándékkal, a továbblépés lehetőségét igyekszik megtalálni a kényszerű újrakezdések egy-egy állomásáról.

„Egy nemzet számára két dolog van, ami mindennél drágább, mert mindennél jellemzőbb rá: a nyelve és zenéje". Az „*Együtt énekelni*"-akarás vágya mindkettőnek a megőrzését jelentheti. A könyvben felsorolt dalostalálkozók azonban – nyárádmenti, kis-küküllőmenti, aranyosegerbegyi stb. – a megelégedés mellett az aggódásnak is hangot adnak. Jogos az aggodalom, különösen akkor, ha Szabó Csaba „amatőr szociológiai" felmérésének eredményéről azt olvashatjuk a *Kötelező tananyag* című fejezetben: a frissen érettségizett és megkérdezett fiatalok 90–95 százaléka zenei analfabéta. És azon a vidéken, ahol Bartók Béla, Faragó József, Kallós Zoltán, Domokos Pál Péter olyan gazdag népdalanyagot gyűjtött nem is oly régen: „A korszerű zenepedagógia alapvető fogalmát: a zenei anyanyelvet a tantervben hiába keressük".

Szabó Csaba zeneszerzőként, zenepedagógusként – épp ez a könyve rá a bizonyíték – dolgozik a Kodály-módszert magába foglaló hatékonyabb zenei nevelésért (*„Beszélgetés Koch Máriával; Simon Dezsővel"*). S bár hasznosak a szerző, Kodály-szimpozionok tapasztalatairól szóló beszámolói (*Az I. nemzetközi Kodály-szimpozion* stb.), Kodály tudósi, pedagógiai, zeneszerzői munkásságát felidéző emlékezései (*Számvetés*) mégis a kötetet záró, kortárs zeneszerzők bemutatására vállalkozó írása az informatívabb. Hiszen *A romániai magyar zeneszerzők zenepedagógiai művei*, Csiky Boldizsáré, Szalay Lajosé, Jagamas Jánosé... nemcsak a Szabó Csaba-féle szolgálat-vál-

lalást jelzik, hanem azt az igényt is, hogy a romániai magyar zene részese legyen Európa zenekultúrájának.

Az 1967-től 1977-ig megjelent írások így kötetté rendeződve adnak igazán átfogó képet egy mai magyar nemzetiség zenekultúrájáról, egyben kijelölik az elkövetkezendő idők feladatait is.

Húbert Ildikó

Ujfalussy József: Zenéről, esztétikáról.
Zeneműkiadó, Budapest, 1980. 207 l.

A hazai zenetudomány esztétikai orientációja egy olyan korszakban lendült fel, amikor szerte Európában válságba került a polgári filozófia zeneesztétikája. S hogy a zenét ma nem tekintjük önelvű organizmusnak, és nemcsak természeti-individuális jelenségnek látjuk, hanem társadalmi jelentőségét is érzékeljük, az elsősorban Ujfalussy József kutatásainak köszönhető. (*A valóság zenei képe* című könyve alapvető felismeréseket tartalmazott ebben a vonatkozásban.) A kitűnő zenetudós ezúttal tanulmányaiból és cikkeiből válogatott össze egy csokorravalót. Írásaiban természetesen ezúttal is az esztétikai kérdések kerülnek előtérbe, s ebben hű marad a magyar zenetudomány nagy eredményeihez, melyek Tóth Aladár, Szabolcsi Bence és Molnár Antal működésének köszönhetők. Kutatásai annyiban adnak ízelítőt új irányzatok befogadásának és termékeny alkalmazásának lehetőségeiről is, hogy ezúttal már a szociológiai vizsgálatokra is kiterjeszkedik. Kutatásainak – a művészetek valamennyi ága számára is fontos felismeréseket tartalmazó – összefoglalását így írhatjuk körül *Extázis és katharzis* című tanulmányának egyik részlete segítségével: „Ahogyan a társadalmi csoport felnő és megkomolyodik, ahogy érdekei közös társadalmi érdekké jelentősödnek, tettei a 'nagy' társadalom színvonalán hatnak, úgy érlelődnek a csoportviselkedés aktuális normái az egész közösség érték-kategóriáivá, úgy finomodik művészi, zenei magatartása, szokásrendje esztétikai értékrenddé. A maga eleinte közönségesen reális fogantatású igazságainak, törvényeinek logikája emeli majd arra a színvonalra, ahol nem csupán művészi, de nem is csupán tagadja már a maradandó erkölcsi és művészi értékeket, hanem 'megszűntetve őrzi meg': birtokba veszi, gazdagítja és érvényesíti őket új jelentéssel, új tartalommal".

R. L.

Varró Margit: Tanulmányok, előadások, visszaemlékezések.
Válogatta és az előszót írta: Veszprémi Lili. Az utószó Máthé Miklósné munkája. Zeneműkiadó, Budapest, 1980. 130 l.

Varró Margit (1881–1978) a magyar zongorapedagógia úttörő jelentőségű alakja volt. Korán lemondott arról, hogy koncertező művész legyen, s minden erejét tanítványainak szentelte. Velük kapcsolatban szerzett tapasztalatait *Zongoratanítás és zenei*

nevelés című könyvében (1921) összegezte, majd ennek anyagát kibővítve németül is megjelentette *Der lebendige Klavierunterricht* (1925) címmel. E műve világhírt szerzett számára: mindenhonnan tanítványok sereglettek köréje, akik igyekeztek tőle elsajátítani a zongorajáték komplex módszerét, melynek talán az a leglényegesebb pontja, hogy a művész teljes személyiségének folytonos fejlesztésére és alkotó kibontakoztatására összpontosítja erejét. Varró Marit módszerének értékeiről a legtöbbet talán Bartók Béla ajánló sorai – nem túlságosan gyakran adott ilyeneket – árulnak el: „Sok év óta ismerem Varró Margit munkásságát, mint zonogratanárét és mint a zonogartanítás elméletének szakértőjét, és úgy vélem, ő egyike a legjobbaknak ezen a területen. Könyve a zongoratanításról rendkívüli értékű és sohasem lesz elavult". A harmincas évek végén távozott az Egyesült Államokba, s itt is számos, nagy figyelmet keltő előadást tartott a zongorajáték tárgyköréből.

A harmincas évek elejétől rendszeres zenetörténeti előadásokat tartott lakásán, meghívott vendégek számára. A család közeli barátja, rendszeres vendége volt a többi között Ferenczi Sándor, Weiner Leó, Berény Róbert és Füst Milán, aki több írásában is megemlékezett Varró Margitról. A Nyugatban 1923-ban hosszú cikket írt a Zongoratanítás és zenei nevelés című könyvről, Naplójában pedig (I. 488.) Varró Margitra hivatkozva ír az emberi hajlamok és teljesítmények összefüggéseiről.

A Veszprémi Lili válogatásában (az anyaggyűjtésben Máthé Miklósné is részt vett) megjelent tanulmányok Varró Margit munkásságának csak kisebbik részét tartalmazzák, de pontosan láthatjuk belőlük fő pedagógiai célkitűzéseit. Igen érdekes a pedagógus Dohnányi Ernőről szóló írása. A kötethez Veszprémi Lili írt előszót, Máthé Miklósné utószót, a függelékben pedig válogatott bibliográfiát olvashatunk.

Rónay László

Klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei

Világlíra. Szerkesztette: Lator László és Siklós Olga. Hungaroton SLPX 13843–47.

Ez az öt lemezből álló kiadvány a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat egyik legjelentősebb, legnagyobb vállalkozása. Összeállítói – akik közül Lator László kitűnő esszét írt a világirodalom történetéről a kísérő füzetben – természetesen nem rendszeres, minden szempontra kiterjedő világirodalmi kalauznak szánták, hanem inkább „kedvcsináló"-nak. A felszabadulás utáni szavalóművészet legkiválóbbjait – kik közül Bánffy György nevét hiányolhatjuk – hallhatjuk, anélkül, hogy ők a végérvényesség igényével tolmácsolnának egy-egy verset A saját „olvasatukat" adják, s így még inkább feltámad a kedv a lemez hallgatójában, hogy összehasonlítsa a benne élő versképet a színész által rajzolttal, s a kiadvány máris célt ért, hiszen mi lehet fontosabb feladata, mint hogy olvasóvá neveljen, arra ösztönözzön, hogy igazán jó könyveket vegyünk kezünkbe.

A lemezek azonban más vonatkozásban is orientálnak: rendszerint a fellelhető legjobb fordításban szólalnak meg a versek, s így anyanyelvünkön is majdhogynem az eredetivel egyenértékű élményben részesítenek. A szerkesztők, anélkül, hogy elméleti vitákat kezdtek volna, válogatásukkal állást foglaltak a magyar műfordítástörténet néhány fontos és máig gyűrűző vitájában. Mindenekelőtt abban a polémiában, mely az antik költészet lehetséges tolmácsolása körül lobbant fel *Vas István* és *Devecseri Gábor* között – ehhez a vitához jónéhányan hozzászóltak, néha igen szenvedélyesen –, az úgynevezett formahűség kérdésében. Emlékezzünk csak vissza: Devecseri Gábor azt akarta elérni, hogy a magyar fordítás a latin eredetinek minden egyes metrikai jellemzőjét hűségesen kövesse. Ezért Horatiusának függelékében száműzte az addigi kísérletek legtöbbjét, a többi között Szabó Lőrincnek keletkezésük idején iskolát teremtő tolmácsolásait és Arany János Bariné-fordítását, mely pedig elsőként mutatott törekvést arra, hogy a megszokott fennköltség helyébe az eredeti vers érzelmeivel egyenértékű kifejezési formát alkosson. Azon a lemezoldalon, melyen az antikvitás költészete szólal meg, ott hallhatjuk e sokat vitatott Arany-fordítást, Szabó Lőrinc tolmácsolásait és Radnóti Miklós ma már klasszikusnak nevezhető átültetéseit, melyeket nagyrészt akkor írt, amikor képzeletében egy hatalmas költői békeantológia terve sejlett föl (egyetlen Vergilius-fordítása lett kiindulópontja eklogáinak).

Lator László és Siklós Olga a jelek szerint Arany Jánost érzik első nagy fordítónknak, s ők is a Nyugat nagy nemzedékének gyakorlatától számítják a modern magyar műfordításirodalom kezdetét. Ezt a számok is bizonyítják: Arany Jánostól két

fordítás szerepel a gyűjteményben, Babitstól négy, Tóth Árpádtól négy, Kosztolányitól kettő. Az antológia sugallata szerint Szabó Lőrinc a legjelentékenyebb magyar műfordító (ami a versek mondhatóságát illeti, ezt a tényt nehezen lehet vitatni), tőle húsz fordítás előadása hallható. Mellette a „második nemzedék" fordítói közül Illyés Gyula öt tolmácsolással, Áprily Lajos, Keresztury Dezső és Kardos László eggyel-eggyel szerepel. Sárközi Györgynek két szép olaszból készített fordítását hallhatjuk még. A műfordítás-történet – és elmélet – nagy áttörését végrehajtó „harmadik nemzedék" legjelesebb fordítói szinte kivétel nélkül szerepelnek, Dsida Jenő két, Jékely Zoltán két, Kálnoky László három, Képes Géza négy, Rónay György négy, Weöres Sándor három, Vas István kilenc tolmácsolással, s jól képviseli a „negyedik nemzedék"-et Csorba Győző és Devecseri Gábor egy-egy és Somlyó György három fordítása. Az Újhold költői törekvéseihez kapcsolódó és műfordítástörténetünket új irányokba tágító Nemes Nagy Ágnes négy, Rába György egy, Lator László hét tolmácsolással szerepel. A robusztus műfordító Nagy László két fordítását hallhatjuk, s az újabb generációkból szerepel még Eörsi István, Garai Gábor, Rab Zsuzsa, Pór Judit és Orbán Ottó. Legfeljebb tehát azt sajnálhatjuk, hogy a műfordítónak is kitűnő Tandori Dezső átültetéséből nem készült még hangfelvétel.

Még egy hallatlanul izgalmas kérdésre kellett választ adniuk a *Világlíra* szerkesztőinek: *hogyan illeszkedik a magyar líra a világirodalomba?* Legkitűnőbb költőink közül a következőktől hallhatunk egy-két verset: Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Árpád, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, József Attila és Radnóti Miklós. Őszintén reméljük, hogy a *Világlíra* folytatódni fog, s akkor hasonlóan kitűnő összeállításban hallhatjuk majd az újabb nemzedékek költészetének maradandó darabjait is, legalábbis azokat a verseket, melyeket mai tudásunk szerint az egész világirodalom időtálló darabjainak érzünk.

Vörösmarty Mihály: A vén cigány. József Attila: Óda.
„Varietas delectat" sorozat. LPX 13851.

Mint a sorozatcím is jelzi, a Hanglemezgyártó Vállalat úgy igyekszik hozzáférhetővé tenni a múltban készült hangfelvételek egy részét, hogy rögtön összehasonlításra is alkalmat ad, s arra készteti a lemez hallgatóját, hogy a maga ízlését a különféle korok színészi és szavalói teljesítményeivel vesse össze.

*A vén cigány*t öt különféle előadásban hallhatjuk: Ódry Árpád, Somlay Artur, Gábor Miklós, Mensáros László és Latinovits Zoltán tolmácsolásában. Az ő különféle ízlést jelképező felfogásuk valamelyest visszautal a különböző korszakok irodalomtörténeti megközelítéseire is, Gyulai Pálétól Tóth Dezsőéig. Nyomon követhetjük – természetesen a művészi tolmácsolás más szférájában –, ahogy a vers előadásában előbb a romantikus elem volt uralkodó, hogy aztán átadja helyét egy puritánabb, objektívebb értelmezésnek, mely végül egy egészen sajátos színészi egyéniség szűrőjén közvetítve ismét lázadó indulattal telítődik. Valamennyi szavalat kivételes élményt nyújt, fölösleges és terméketlen vállalkozás volna bármelyiket a másik elé helyezni, nyilvánvaló, hogy ebben az esetben rendszerint a hallgató személyes ízlése dönti el, melyiket tartja a maga számára meggyőzőnek és autentikusnak.

Mindenesetre a korízlésre valamelyest jellemző az a tény is, hogy melyik művész mennyi idő alatt mondja el Vörösmarty versét. Ódry Árpád 3 perc 17 másodperc; Somlay Artur viszont 4 perc 22 másodperc alatt. Másodpercre egyezik Gábor Miklós és Latinovits Zoltán szavalatának terjedelme: mindketten 3 perc 54 másodpercnyi időbe sűrítik Vörösmarty drámai vízióját. Mensáros László 4 perc 2 másodperc alatt mondja el a verset (az ő tolmácsolására egyébként valóban az „elmondja" szó a legjellemzőbb, hiszen ebben a szavalatban érvényesül leginkább a modern iskola minden jellemzője). A különféle megközelítések és művészi megvalósítások az irodalomtörténész számára is sok érdekes, belső jellemzőjét mutathatják fel a versnek, az irodalomtörténet tanára pedig kivételes élményt szerezhet vele diákjainak.

Az *Óda* négy előadója: Básti Lajos, Major Tamás, Bessenyi Ferenc és Sinkovits Imre. Szavalatuk időterjedelme sorrendben a következőképpen alakul: 7'03", 6'13", 5'58", 6'56".

E vers megszólaltatásában nem annyira a különféle korszakok különböző értelmezései az uralkodóak, hanem inkább a színészi egyéniségek eltérései. Básti Lajos szavalatára az átszűrt szépség a legjellemzőbb, ő elsősorban hangjának adottságaival, zengésével kelt figyelmet. – József Attila verseinek egyik legizgalmasabb előadója Major Tamás. Nála inkább az érzelmi szélsőségek az uralkodók, s érezhető az a törekvése is, hogy igyekszik értelmezi a költő szándékait, a költemény különféle rétegeit is. Bessenyei Ferencben akkor is lávázó indulatokat érzünk, amikor visszafogottan szól. Sinkovits Imre előadásában pedig egyfajta végérvényességre való törekvést érzékelhetünk, mintha igyekezett volna az előző tolmácsolások minden jellemző, megőrzésre érdemes gesztusát felhasználni.

Reméljük, hogy ez az úttörő sorozat hamarosan további kiadványokkal gyarapodik, s hovatovább a magyar szavalóművészet antológiájává gazdagodik. A továbbiakban nem ártana a borítólapon feltüntetni, melyik felvétel mikor készült, s némi magyarázó szöveggel orientálni a hallgatót.

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig. Rádióra alkalmazta és rendezte: Csajági János, dramaturg: Asperján György. LPX 13869.

Az ilyen lemezekkel kapcsolatban mindig elmondható néhány fenntartás. Hiszen a rádióra alkalmazott regények szükségképpen töredékesek, s ráadásul a *Légy jó mindhalálig*nak színpadi változatai is ismertek. A lemez semmiképp sem őrizheti meg a regény teljességét, különösképp közel egy óra terjedelmű előadási idejében nem. Jelentősége mégis igen nagy, hiszen kedvet csinálhat olvasására, s a rádióra alkalmazó és rendező (jelen esetben a két művész azonos) ízlésének tükrében jeleníti meg a cselekményt, hiszen az is jellemző, amit elhagy vagy amit különös nyomatékkal kiemelendőnek tart, sőt, értelmezésének kulcsát talán a színészválasztással is kezünkbe adja.

Csajági János egyik telitalálata Schütz Ila kiválasztása volt Nyilas Misi szerepére. Remekül érezteti a főhős bizonytalankodását, kiszolgáltatottságát, az általa őrzött eszményeknek egy elembertelenedett környezetben való devalválódását. Schütz Ila valóban átvilágítja Nyilas Misit, s hangjának árnyalataival nagyon sok diáknak is támpontot adhat megértéséhez. (Ez azért is fontos, mert az úgynevezett „kötelező olvasmányok" között szereplő *Légy jó mindhalálig* népszerűsége épp amiatt kopott meg, mert a sok-

féle értelmezés elmosta igazi szépségét, megrendítő drámaiságát.) A lemezen parádés szereposztásban hallhatjuk a jó tempójú, szerencsés kézzel összeállított jelenetek sorát. Kiemelkedően életszerű Török néni szerepében Bulla Elma, a Valkay tanár urat megszemélyesítő Páger Antal, Mádi Szabó Gábor – az igazgató szerepében, s egy rövid pillanatban remekbe formálja a Pedellus alakját Márkus László.

A diákok legnépszerűbb olvasmányainak lemezkiadását egyébként érdemes lenne folytatni.

Cirkusz. Összeállítás Karinthy Frigyes műveiből.
Szerkesztette: Bende Miklós, rendező: Barlay Gusztáv. LPX 13672.

Korántsem egyszerű feladat egy lemeznyi anyagot válogatni Karinthy Frigyestől, úgy, hogy szerteágazó művészetéről legalább halvány fogalma legyen a hallgatónak. S nehezíti a válogató és rendező feladatát az a tény is, hogy a rádió és a televízió hasonló kísérleteit sem lehet egyértelműen sikeresnek mondanunk. Karinthy legendás humorának egy része korhoz és aktualitásokhoz kötött, művészetének ez a rétege kétségtelenül kevésbé hat ma már. Ugyanakkor azonban életművének tekintélyes hányada maradandó, s olykor nem is azok a műfajai, melyek a legnépszerűbbé tették.

Bende Miklós és Barlay Gusztáv jó munkát végeztek. Csak helyeselhetjük, hogy kompozíciójuk középpontjában a *Tanár úr, kérem* részleteit állították. E regény – vagy: elbeszélés-fűzér – prózánknak valóban európai mértékkel mérhető teljesítménye, benne az író elsők között ábrázolta azt a pszichológiai helyzetet, mely Werfeltől Móricz Zsigmondig sok neves, kitűnő művészt csábított megírásra. A téma még a harmincas évek elején is tovább élt Márainál. Természetes, hogy a lemezen a *Lógok a szeren* című fejezet éppúgy szerepel, mint *A jótanuló felel; A lányok* kiválasztásával pedig a lemez munkatársai is jelzik, hogy Karinthy e művét a lélektani ihletettségű irodalom fontos darabjának érzik. E részleteket Darvas Iván és Gábor Miklós nagyszerű előadásában hallhatjuk. Előbbi ironikus felhangjaival remekel, utóbbi inkább egyfajta meseszerűséget kölcsönöz előadásának.

A többi kiválasztott szemelvény közül az *Utazás a koponyám körül* részletét emeljük ki, ezt Sinkovits Imre mondja el ugyancsak megrendítő átéléssel és hitelességgel. A lemezen még a következő színművészek tolmácsolnak egy-egy kisebb jelenetet, humoreszket: Mensáros László, Domján Edit, Márkus László, Schütz Ila (utóbbi három művész az *Ikarusz Pesten* előadásában remekel).

Karinthy Frigyest nyilván nem szükséges életre kelteni. Népszerűségének azonban használ, ha legjobb műveit ilyen kitűnő előadásban – és válogatásban – hallhatjuk. Bizonyára érdemes lenne a *Tanár úr, kérem*ből, vagy verseiből önálló lemezt is megjelentetni.

József Attila verseit elmondja: Latinovits Zoltán.
Szerkesztette: Török Tamás. LPX 13861.

Az 1980-ban kiadott irodalmi lemezek közül kétségtelenül ez a legnépszerűbb. Címlapján József Attilának négy képe látható, a hátlapon a *Curriculum vitae* olvasható,

felül pedig Latinovits Zoltán egyik utolsó képét szemlélhetjük, mely mintha folytatása lenne a költőéinek.

Annak idején érdekes, tanulságos vita folyt a jelenkor című folyóiratban Latinovits Ady-tolmácsolásairól. Voltak, s vannak ma is, akik fenntartásaikat hangoztatták előadásával kapcsolatban. A József Attila-versek esetében az azonosulásnak és átélésnek azonban szinte félelmetes fokáról szólhatunk. A két sors valóban érintkezett, s Latinovits Zoltán szavalata mintha tudatosan érzékeltetné is ezt a kései rezonanciát. A lemezen – sorrendben – a következő verseket hallhatjuk: *Április tizenegy, Nem én kiáltok, Istenem, Tiszta szívvel, Kopogtatás nélkül, Favágó, Külvárosi éj, Reménytelenül, Óda, Eszmélet, Születésnapomra, Kései siratő, Mama, Gyermekké tettél, Nagyon fáj, Kiáltozás, Flóra, Két hexameter, Karóval jöttél, Íme hát megleltem hazámat.* A felvétel a Magyar Rádióban készült, s nyilván a rendező és a színművész szuverén József Attila-képét tükrözi. Elmondhatjuk, hogy e képben az azonosulás jegyei a legerősebbek. Latinovits Zoltán teljes hitellel ábrázolja e tragikus életút egyes stációit, s bámulatos beleéléssel mutatja meg, hogyan küzdötte ki magát a költő az egyéni lét szorításából, mint alkotott egy teljességre törekvő világképet. E lírai és szemléleti teljességet a színművész a tónus sokféleségével tudja érzékeltetni. S így vezet el a játékos derű hangjaitól a tudatos sorsvállalásig, az egyszerűségtől az összetett érzelmek gazdag világába.

Vas István versei.
Szerkesztette: Domokos Mátyás, rendező: Sík Ferenc. SLPX 13817.

Bár egy lemez igazi értékét végelemzésben mindig a megszólalás minősége és hűsége adja meg, ezúttal mégis külön méltatnunk kell Domokos Mátyás munkáját, aki Vas Istvánt legjellemzőbb oldalairól mutatta be, és sikerült teljes valójában érzékeltetnie, ahogy a rapszódia érzelmi végleteiből fokról fokra otthonra talált a világban, s az irónia, távolságtartás gesztusaiból kiküdötte azt a lírai egyensúlyt, mely költészetét a mai magyar líra igen fontos összetevőjévé avatja. Igen jó ötlete volt a lemez rendezőjének, Sík Ferencnek, hogy a bevezető verset (*Az idő metszeteiben*) és a befejezőt (*Pesti elégia*) magával a költővel mondatta el. A lírikus sohasem színművész, de saját verseit nyilván ő világítja át a legjobban, arról nem szólva, hogy a hallgatónak sokkal nagyobb élménye a költő hangját hallani, mint a színművészét, akit a hírközlő eszközök jóvoltából személyes ismerősének érezhet.

A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat minden elismerést megérdemel azért az áldozatos munkáért, mellyel élő líránk legkiválóbbjainak előadását igyekszik megőrizni, s költészetét közelhozni az olvasókhoz. E kiadványok közül már korábban is igazi siker volt a Pilinszky Jánost, Juhász Ferencet és Nagy Lászlót bemutató lemez, és e sorozatot érdemes folytatni, hiszen az oktatásban is sugallatos ereje lehet a költővel való ilyen találkozásnak, de a vers barátai is örömmel szerzik be e kiadványokat.

Vas István fanyar szemléletét, szemérmes tartózkodásán is átütő hűségét kitűnő előadásában tolmácsolja a lemezen hallható Avar István, Gáti József előadásából pedig azok a szálak sejlenek föl, melyek líráját a hagyományokhoz kötik.

Rónay László

Magyar nyelvészet, 1980

Pótlások az 1979. évi könyvismertetésekhez

Ágoston Mihály: Mai magyar írás.
Tankönyvkiadó Intézet. Újvidék, 1979. 108 l.

A jugoszláviai magyar helyesírás kézikönyvét adja kezünkbe a szerző. Az írás elveinek és leggyakoribb problémáinak rögzítése igen fontos olyan környezetben, ahol állandó az idegen nyelvi írásrendszer és gyakorlat hatása. Jugoszláviában a magyar nyelvre és írásra természetesen elsősorban a szerbhorvát és a szlovén nyelv hat, de e kettős hatást bonyolultabbá teszi az, hogy a mindhárom nyelvben használt internacionalizmusok írását például befolyásolja az idegen szavak eredeti írásmódja is.

A mű két részből áll. Első, bővebb része az elméleti, de ebben is fontos szerep jut a példaanyagnak. Második, szójegyzéket tartalmazó része azzal is segíti a pontos írást, hogy (zárójelben) jelöli a kiejtést.

Részletezi a helyesírási alapelveket. A tulajdonnevek köréből foglalkozik a szerbhorvát tulajdonnevek használatával magyar szövegben, beszél a történeti és tudománytörténeti nevek alakeltéréseiről, a földrajzi nevek, utcanevek, intézménynevek írásáról. (Ezekkel a Toldalékolás című fejezetben is találkozunk.)

A köznevek írásában nehézséget jelent az, hogy a jugoszláviai magyarban több az idegen elem, mint az anyaországiban. Érdekes felfigyelni a nemzetközi közszavak gyakori alaki és jelentésbeli különbözőségére a magyarban és a szerbhorvátban. Az utóbbi nem helyesírási probléma, de a könyvnek nyelvhelyességi célja is van.

Lényeges és terjedelmes rész foglalkozik a toltalékolással kapcsolatos helyesírási tudnivalókkal. Szó esik regionális köznyelvünk kiejtési sajátosságairól. Végül a mű a jugoszláviai magyaron kívül egyetemes vonatkozású helyesírási tudnivalókat is közöl.

Kiss Gabriella

Jegyzék dr. Fazekas Jenő, az uppsalai egyetem finnugor tanszéke tudományos kutatójának könyvhagyatékáról.
Összeállította Kovács László, Kovács József. Bugyi, 1979. 53 l. (Helytörténeti gyűjtemény)

Fazekas Jenő, Bugyi község szülöttje Pápay Józsefnek, a debreceni egyetem finnugor nyelvész professzorának volt a tanítványa. A finnugrisztika, elsősorban az osztják nyelv területén számon tartott tevékenységet fejtett ki. Fazekas később Svédországba került, s nyelvészeti munkásságát ott is folytatta. A nemrég elhunyt tudós könyvhagya-

tékát Bugyi község szándékozik megvenni, ezért jelentették meg sokszorosított formában a jegyzéket. Fazekas hagyatékában számos finnugor és magyar nyelvészeti munka, valamint főleg a finn, észt (és magyar) műveltséggel kapcsolatos könyvek, folyóiratok találhatók. Akad köztük néhány, a két világháború között kiadott ritka vogul, osztják, vepsze és lív tárgyú kiadvány is. S a finn és észt anyagban ugyancsak vannak Magyarországon nehezen hozzáférhető darabok. Az összeállítók a jegyzék könyveit a következőképp csoportosították: észtországi anyagok (1–12), finnországi anyagok (13–17), finnugor irodalom (18–28; ebben nyelvészet, néprajz is), egyetemes irodalom (29–32; ebben történelem, földrajz stb. is), világ- és magyar irodalom (33–44), egyéb gyűjteményi könyvek (45–8). Az anyag megvétele után a legritkább, legértékesebb tudományos könyvek és folyóiratpéldányok valószínűleg az ELTE Finnugor Tanszékének könyvtárába kerülnek letétbe, az anyag többi részét pedig a községi könyvtár dolgozza föl és veszi tulajdonába.

A. Molnár Ferenc

B. Gergely Piroska: Magyar történeti nyelvtan.
Universitatea „Babeş-Bolyai". Cluj-Napoca, 1978. 133 l.

B. Gergely Piroska egyetemi sokszorosított jegyzete alapos és lényeges fejlődési folyamatokra sarkító munka. A bevezetőben módszertani elveit fejti ki a szerző. Megtudjuk ebből, hogy diszciplínáját tulajdonképpen történeti szerkezettannak tekinti, amelyben a morfológiai és szintaktikai szerkezet vizsgálata egységes tudományágat alkot. A szófajokat a hozzájuk kapcsolódó viszonyító eszközök miatt szintén idetartozónak véli. A tárgyalásrend alapját, a diakrónia és szinkrónia viszonyát, pontosabban a szinkronmetszetek egymásutániságát helyesen világítja meg. E tekintetben a magyar történeti nyelvtan területén úttörő érdemei vannak.

A fejezeteket a nyelvtörténet három nagy korszaka szerint különíti el: előmagyar, ősmagyar és a nyelvemlékes kor. Mindegyiken belül az alfejezetek a következő jelenségeket ölelik fel. szófajok, viszonyító eszközök (ragok, jelek) és a mondattani kategóriák. A három nagy fejezet arányai természetesen nem egyformák: a mához közeledve a tárgyalási anyag nő és a vizsgált jelenségek egyre árnyaltabb vizsgálatban részesülnek. A nyelvemlékes kor vizsgálatait a mai nyelvhez kapcsolódó továbbfejlődés figyelembe vétele még inkább teljessé teszi. Az első korszakban az öröklés, a kialakulás, keletkezés a lényeges mozzanat (éppen azért a „rendszer" műszó használata aligha megokolt). A másik kettőben viszont a fejlődés, illetőleg a továbbfejlődés az alapvető kérdés még olyan esetekben is, mint amilyen a sokféle múlt idő kialakulása, majd visszaszorulása, az alanyi és tárgyas igeragozás elkülönülése, valamint az ikesragozás kialakulása, majd megbomlása. A rövid összefoglaló fejezetben a szerző a változásokat strukturális szemlélet alapján értékeli és a főbb fejlődési tendenciákat emeli ki.

B. Gergely Piroska munkája jó és sok mindenben egyéni szintézis. Továbbfejlesztett változata megérdemelné a könyv-formában való megjelentetést.

Szabó Zoltán

Kerek, Andrew (szerk.): Bibliography of Hungarian Linguistic Research in the United States and Canada.
Kiadja a Hungarian Research Center, American Hungarian Foundation. New Brunswick, 1979. 28 l. (Hungarian Reference Shelf)

Az Egyesült Államokban és Kanadában végzett magyar nyelvészeti kutatások bibliográfiája című munka több mint 250 mű adatait tárja elénk, felmérve az amerikai és kanadai nyelvészek hungarológiai munkásságát, tekintet nélkül a művek megjelenési helyére, illetve terjesztésük módjára. A szerkesztő, Andrew Kerek a szótárak, a szójegyzékek, idiómagyűjtemények és olvasókönyvek kihagyásával állította össze kötetét.

A nyelvtudomány fennmaradó területeiből azután szinte minden bekerült a bibliográfiába. Lotz, Austerlitz és Hetzron nagyon fontos, sokrétű és széles látókörű művein keresztül a szakdolgozati és doktori téziseken át egészen a saját munkákig. Érdemes megjegyezni, hogy az összes felsorolt művek majdnem egynegyedének Lotz János a szerzője!

A szerkesztő alapos munkát végzett: az észak-amerikai szerzők legkisebb írásos megnyilvánulásait is kigyűjtötte a különböző szaklapokból. A bibliográfia, eltekintve néhány 1977-es és 1978-as adattól, az 1976-ig megjelent publikációkat tartalmazza. A 28 lapos kis kötet várhatóan a magyarországi magyar nyelvészek figyelmét is felhívja arra a térben sajnos erősen szétszórt, azonban igen fontos munkára, melyet Észak-Amerikában végeznek.

Sipos Pál

Terestyéni Tamás: Tömegkommunikáció és anyanyelv.
Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1979. 44 l.
(Tanulmányok, beszámolók, jelentések XI. évf. 3.)

A tanulmány a tömegkommunikációs kutatás és az alkalmazott nyelvészeti vizsgálatok összekapcsolásának egy fontos lehetőségét tárja föl: mi a tömegkommunikáció szerepe az anyanyelvi nevelésben. A szerző elemzi a tömegkommunikáció nyelvének jellegzetességeit és két alapvető megközelítési modelljét, a behaviorista és a Gerbner-féle kultivációs modellt. A befejező részben foglalkozik a tömegkommunikáció bonyolultabb, kidolgozott kódja és az alacsonyabb szocio-kulturális társadalmi rétegek korlátozott nyelvi kódja között feszülő ellentmondással, amely gyakran a megértést is akadályozza.

Papp Lajos

1980

Andor Csaba: Jel, kultúra, kommunikáció.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 203 l.

Andor Csaba könyvében a kultúra egy új megközelítési módjával kísérletezik. J. M. Lotmann észt filozófus nyomán a kultúrát mint információk összességét, ezek szervezési és megőrzési módját határozza meg. Elemzéséhez felhasználta az információelmélet, a szemiotika és a kommunikációelmélet eredményeit is. Ahogyan az alcím is jelzi: interdiszciplináris szempontokat vezetett be a kultúrakutatásba.

Könyvének első négy fejezete az említett tudományok alapfogalmait vázolja: a valószínűségszámítás elemeit, az információelmélet alapfogalmait, a jel meghatározását és a kommunikáció modelljét foglalja össze. Az ötödik fejezetben „a kultúra jelrendszerei" címszó alatt néhány „kulturális nyelvet" elemez röviden: A természetes nyelvekből indul ki, majd az öltözködés, a gasztronómia, a zene és végül a metakommunikáció nyelve kerül sorra. Nyelven a szerző autonóm és generatív jelrendszereket ért, ahol a közleményeknek feladója és címzettje egyaránt van. A természetes nyelvek tárgyalásánál Saussure rendszerét hívja segítségül.

A következő fejezetben a jelrendszerek időbeli változásáról ír a szerző. Ebben a részben a jelek és kódok történeti változására, majd a szintaktikai szabályok (a jelek szerkezeti szabályainak) és a pragmatika (jelhasználat) változásaira hoz példákat. Így jut el a már az információelméleti fejezetben bemutatott entrópia fogalmához, s bemutatja a kis entrópiájú és nagy entrópiájú kultúrák sajátosságait.

Végül az ünneppel mint kulturális univerzáléval és mint a kultúra és a társadalmi mozgások határterületével foglalkozik. Andor először egy minden társadalomra vonatkozó ünnep-fogalmat próbál alkotni, majd az ünnep funkcióit vizsgálja.

Zárszavában a szerző röviden értékeli is munkáját: a szemiotika érdekes tudomány, „mert ez a tudomány(os módszer) mintegy újra felosztja a szaktudományok által egyszer már felosztott világot, s ennek során olyan egymástól távol eső jelenségeket kapcsol össze, amelyek között korábban nem láttunk kapcsolatot."

Mayer Ágnes

Anyanyelvi nevelésünk a középiskolában.
Az Országos Pedagógiai Intézet kiadványa. Szerkesztette: Fülöp Lajos. Budapest, 1980. 183 l. (Pedagógus-továbbképzés Könyvtára)

Több évig tartó előkészítés után vezették be Magyarországon azokat az új tanterveket, amelyeknek célja az oktatás korszerűsítése volt minden iskolatípusban.

Az új tantervek felfogása szerinti oktatás nem kis feladat elé állította a magyar szakos pedagógusokat országszerte: csak lelkiismeretes önképzés árán lesznek képesek az új tankönyvek feldolgozására, a bennük foglalt anyag megértetésére és elsajátíttatására. Ezt a munkát van hivatva megkönnyíteni a címben jelzett kiadvány, amely nyolc tanulmányt tartalmaz.

Az elsőben, a Tanterveink és háttéranyaguk című*ben Fülöp Lajos* a középiskolai (a gimnáziumi és a szakközépiskolai) tanterveknek újító vonásait vázolja. Rámutat arra, hogy az új tantervek révén az anyanyelvi oktatást az anyanyelvi nevelés rangjára kívánjuk emelni.

Az első középiskolai félév általános nyelvészeti anyaggal lepi meg a tanulókat. Ezzel a témakörrel a tanterv készítőinek az volt a célja, hogy a diákokban megvilágosodjék az anyanyelvi tevékenység egyéni és társadalmi fontossága, hogy lássák anyanyelvi tanulmányaik értelmét és célját. A tantervi elképzelés megvalósításához segít hozzá *Deme László*nak Az ember és a nyelv című világos, a modern kommunikációelméletet kristálytiszta gondolatmenettel bemutató, számos eredeti meglátást is tartalmazó tanulmánya.

A szövegnyelvészet két ízben jut szerephez az anyanyelvi nevelés új rendszerében: az I. és a IV. osztályban. Ennek az ismétlődésnek az a célja, hogy a tanulók tartós birtokába jussanak az életben oly fontos írásbeli és szóbeli szerkesztési ismereteknek. Az erre irányuló tanári munkát hasznosan támogatja *Békési Imré*nek Szövegalkotás, szövegvizsgálat című tanulmánya.

A középiskolák II. osztályában az egész évben a grammatika az anyag. Tudományos alapja az a megújított klasszikus nyelvtan, amelynek a felfogását, rendszerezési elvét *Bencédy József* ismerteti a kötetben.

A stílustanulmányok a középiskolák III. osztályában kerülnek sorra. Kétirányú munkának kell folynia: elméletinek és gyakorlatinak. *Gáspár László* tanulmánya A stílus és a stílusrétegek címmel a stílus lényegéről, a művészi kifejezésmódról és a stilisztikai irányzatokról tájékoztat; *Horváth Mária* pedig A nyelvi-stilisztikai elemzés címmel összefoglalja az eredményes, a stílusnevelő szövegvizsgálat múltját és jelenét, valamint a jövőben kívánatos módszereit.

A középiskolai anyanyelvi tanulmányok záró fejezete a magyar nyelv történetének áttekintése. A nevelési cél az, hogy a tanulókban világossá váljék a nyelv állandó mozgásának ténye, s hogy kialakuljon bennük a nyelv dialektikus szemléletének képessége. *D. Mátai Mária*nak Nyelvünk élete című dolgozata rendkívül hasznosan szolgálja ezt a célt, különösen azáltal, hogy sok példával mutatja be a változásokban megnyilvánuló rendszerszerűséget, azt, hogy miképpen idézi elő az egyik változás a másikat, hogyan oldódnak fel a diakróniában a szinkrónia ellentétei.

Az új tantervek és tankönyvek, a múlthoz képest változott nevelési feladatok a módszerek megújítását is elengedhetetlenné teszik. Az ezekkel kapcsolatos kérdésekről szól *Szende Aladár* tanulmánya: A módszertan tükrében.

A tanári továbbképzési kötet műfajának megfelelően az egyes tanulmányok további olvasmányokra is figyelmeztetnek ügyesen összeállított bibliográfiáikkal.

Fábián Pál

Az átalakulások világáról.
Válogatás Herman Ottó természettudományos, nyelvészeti és archeológiai írásaiból. (Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta Erdődy Gábor.) Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 433 l. (Magyar Hírmondó)

Herman Ottó szakcikkeiből és egyéb, a tudományos élet kérdéseivel foglalkozó írásaiból tartalmaz néhányat a Magyar Hírmondó kötete. Herman általában mint zoológus ismert szélesebb körben, és bár ilyen tárgyú művei is fontos forrásai más tudományágaknak (pl. a népi halászatról írott a néprajznak és a nyelvészetnek), tudomány- és művelődéstörténeti szempontból értékesek és minden szakterület művelője számára tanulságosak a tudományos közélettel foglalkozó írásai. Ez utóbbiak közé sorolható az a két, a Természetrajzi Füzetekben, illetve a Természetrajzi Közlönyben megjelent cikk, amely a természettudományos műnyelv kérdéseit boncolgatja. Mindkét írás a múlt század utolsó negyedéből származik; Herman megemlíti a Nyelvőr-vitát is, és felhívja a figyelmet arra, hogy a szaknyelv és az egyes szakkifejezések, vagy a magyar nyelvű nomenklatúra megítélésében a legcélravezetőbb a nyelvészek segítségül hívása. Elfogadhatónak tartja a népnyelvi elnevezések felhasználását, de ehhez alapos, az egész nyelvterületre kiterjedő gyűjtőmunkát, és a felgyűjtött adatok összehasonlító vizsgálatát kell elvégezni.

Fodor Katalin

Balázs János: Magyar deákság.
Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 656 l. (Elvek és utak)

A mű első nagy fejezete Az európai nyelvi modell a magyar deákság nyelvbölcseletében címen nyelvelméleti írásokat tartalmaz. A szerző európai összefüggéseiben mutatja be a magyar nyelvelméleti gondolkodás kezdeti szakaszát. A XVIII. század második felétől az európai nyelvfilozófiai gondolkodás egy eszményi nyelv, illetve egy mintául szolgáló nyelvi eszmény kialakítására irányult (Vater, Jenisch stb.), s egy klasszikus görög-latin fogantatású európai nyelvi modellt körvonalazott. Balázs János részletesen elemzi, hogyan kapcsolódnak a magyar nyelvelméleti gondolkodás első jelentős képviselői (Kalmár György, Kempelen Farkas, Verseghy Ferenc, Szemere Pál, Kis János, Pápay Sámuel, Teleki József) e törekvésekhez, hogyan vélekednek az európai nyelvfilozófia főbb kérdéseiről, s miként mérlegelik az európai nyelvi modell figyelembe vételével nyelvünk kimővelésének lehetőségeit. A szerző gyakran nemcsak a korabeli felfogást mutatja be a nyelvre vonatkozó elméleti kérdésekről, hanem azok ókori és mai megítélésére is pillantást vet (pl. a nyelv mibenléte, rendszerszerűsége, az egyetemes nyelvtan kérdései, a nyelvművelés elvei, köztük az idegen szavak kérdésének megítélése az európai nyelvekben stb.). E széles kitekintéssel könyvét a nagyközönség számára is aktuális olvasmánnyá teszi.

A második fejezet nyelvtörténeti írásait A bizánci diákonosztól a magyar deákig cím foglalja egységbe. Középkori történelmünk és művelődéstörténetünk több lénye-

ges, gyakran máig tisztázatlan kérdését a nyelvi tények vallomása alapján próbálja megválaszolni a szerző. Számos – egészen vagy részben – új etimológiát adó, javasló fejtegetése (mint pl. a *nem, nemzet, Kér, Keszi, Levédi, székely, zöld, séd, vendég, vidék, tulajdon, ín, ínség, szegény, jobbágy, bír* szavak eredetmagyarázata) a magyar nemzetfogalom kialakulásának, a székelyek eredetének, a nomád feudalizmus eszmevilágának kérdéseit bogozgatják.

A harmadik nagy egységet Az európai nyelvi modell szintjei című fejezet alkotja, melyben a szerző bemutatja az egyes nyelvi szintek európai mintáját, s tükröződésüket a magyarban. A hangok és betűk szintjén széles háttérből, az uráli és indoeurópai alapnyelvi hangrendszer összevetéséből kiindulva kutatja, hogyan vált alkalmassá az európai latin betűs helyesírási modell a magyar, illetve egyéb nemzeti nyelvek lejegyzésére. Kitér az uráli és indoeurópai nyelvcsalád viszonyára is, s azt bizonyítja, hogy a hangok szintje nem támogatja az indouráli nyelvrokonság elméletét. A lexikális szinten megállapítja, hogy az uráli és indoeurópai alapnyelv fogalomszavainak struktúrája lényegesen eltér egymástól, s ebből egyrészt az következik, hogy a magyar fogalomszavak szerkezete is különbözik a latin által képviselt európai modellétől, másrészt, hogy ez a nyelvi szint sem erősíti meg a két nyelvcsalád rokonságának elméletét. A két nyelvcsalád névmásai közti egyezések ősi kapcsolatra utalnak, eltéréseik azonban a rokonság ellen vallanak. A szöveg szintjén Balázs János azt vizsgálja, hogyan tükröződnek az európai modellt alkotó latin műpróza és verselés szabályai magyar szövegekben a Halotti Beszédtől Faludi koráig. Több szövegemlékünk (a Halotti Beszéd, az Ómagyar Mária-siralom, a Gyulafehérvári Glosszák, a Königsbergi Töredék, a Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák stb.) stilisztikai-retorikai szempontú elemzésében – új megfigyeléseket is téve – a latin retorikai és prozódiai kézikönyvek tanításainak hatását mutatja be.

A kötetet részletes irodalomjegyzék zárja. Ebben a szerző utal azokra a korábbi, filológiai apparátussal ellátott tanulmányaira is, amelyek e művének részben alapjául szolgáltak. Balázs János könyve a szakemberek és az érdeklődők szélesebb körének egyaránt tanulságos és élvezetes olvasmány.

M. Nagy Ilona

Balogh Lajos–Deme László–Imre Samu: Mutató a Magyar Nyelvjárások Atlasza I–VI. kötetéhez.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 196 l.

Alig néhány esztendeje jelent meg a Magyar Nyelvjárások Atlaszának utolsó, VI. kötete, s máris olyan segédeszközt kaphat kézbe a kutató ennek használatához, amely igen nagy mértékben megkönnyíti munkáját, eredményesebbé teheti tevékenységét.

Annak igazolására, hogy föltétlenül hasznos és szükséges volt a mutató összeállítása, hadd álljon itt néhány számadat. A Nyelvatlasznak 1162 térképlapja van, valamennyin 350 kutatópont adatai szerepelnek, s alig van olyan helység egy-egy lapon, ahol csupán egyetlen alakváltozatban ismernének egy fogalmat, vagy akár nyelvtani kifejezést. A lexikális változatok igen nagy száma, de különösen a fonológiai-fonetikai változatok megszámlálhatatlan mennyisége és néha meglehetősen nagy eltérése alapján több százezerre tehető a hat kötet összes adata.

Természetesen a mutató összeállítói a kisebb eltérésű fonetikai adatokat nem választották külön, s a legnehezebb föladatot annak a meghatározása jelentette, hogy mi kerüljön külön címszóként is felvételre.

A mutató két nagy részből áll. A nagyobb terjedelmű szómutató betűrendben közli a szavakat, alakváltozatokat, s utánuk megadja a térképlap, illetőleg térképlapok számát, ahol a szóalak előfordul. A kevéssé ismert, vagy több jelentésben is föllelt valódi nyelvjárási szavaknál félidézőjelben a különböző jelentésekre is fölhívja a mutató a figyelmet (pl.: *cák* 'kecskebak' 347; 'szöcske' 645).

A könyv második része nyelvtani mutató. Jóllehet ez terjedelmében rövidebb, pontosságában, részletességében és természetesen fontosságában semmivel sem marad alatta a szómutatónak. Az igei paradigmákon kezdve a jelek, ragok stb. használatának teljes számbavételéig terjed. Igen előnyösen használja a rövidítés, tömörítés lehetőségeit, midőn táblázatszerűen sorolja föl a vonatkozó térképlapok számait. Itt is kiemelve (félkövér szedéssel) kapjuk meg azoknak a térképeknek a lapszámait, amelyeknek elsődleges célja volt a nyelvtani fogalom használati formájának fölkutatása a különböző kutatópontokon, újból kezdődő sorszámokkal pedig kiemelés nélkül azoknak a térképlapoknak a számát, amelyeken esetlegesen szerepelnek a táblázatban megadott nyelvtani fogalmak használatára vonatkozó példák.

Igen jól használható, föltétlenül szükséges, az elmélyült dialektológiai kutatást, a Magyar Nyelvjárások Atlaszának fölhasználását nagy mértékben segítő, fontos kézikönyv ez a mutató. Mindenképpen hozzátartozik a térképlapokat magukban foglaló hat hatalmas kötethez.

Hajdú Mihály

Bárczi Géza: A magyar nyelv múltja és jelene.
A kötet anyagát összeállította és szerkesztette Papp László. A bevezető tanulmányt írta Szathmári István. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 529 l.

Bárczi Géza gazdag, a magyar nyelvtudományt és az egyetemes magyar műveltséget gazdagító munkásságát hat témakörbe rendezve mutatja be ez a válogatás: I. Hangtan (41–78), II. Alaktan (79–113); III. Mondattan (115–151); IV. Szókészlet (153–222); V. Nyelvi rétegek, stílus (223–435); VI. Nyelvművelés (437–89). A kötet tagolása az életmű teljességére és arányaira egyaránt jól rávilágít. Egy efféle gyűjteményben ismerhető fel igazán, hogy Bárczi Géza tudományos eredményei 1. alapvető, illetve általános kérdésekre adott válaszként; 2. módszertani problémák felvetéseként és megoldásaként; 3. vitatott kérdésekben való állásfoglalásként születtek.

Az első csoportot alkotó számos dolgozat közül kiemelhetjük A hangfejlődésről általában, a Hang és helyesírás, A szókincs változékonysága, a Nyelvjárás és nyelv, Nyelvjárás és irodalmi stílus és A nyelvművelés elvi kérdései címűeket; a másodikból az Egy kezdődő magyar hangváltozás, A magyar szókincsre vonatkozó etimológiai kutatások jelenlegi állása, A városi népnyelv kérdéséhez, a Stíluselemzés címmel megjelenteket; a harmadikból pedig – ugyancsak mintaként kiragadva – a teljes alaktani fejezetet.

A kötet bevezető tanulmányának írója, *Szathmári István* már írása címével (Bárczi Géza, a tudós és a nevelő) is érzékletesen rajzolja meg Bárczi Géza emberi, tudományos karakterét; Bárczi valóban tudós *és* nevelő volt: a tudományban iskolateremtő, a nevelésben pedig tudományos igényű és törekvésű.

A kötet szerkesztőjének, *Papp László*nak az volt az egyik válogatási szempontja, hogy olyan kiadványokból közöljön szemelvényeket, „amelyek kevésbé hozzáférhetők a nagyközönség számára". E szerkesztői törekvés sikeres megvalósítása tudományos kézikönyv rangjára emelte Bárczi Géza válogatott munkáinak gyűjteményes kiadását.

Pusztai Ferenc

Barta László–Páhi Ferenc: Szentes utcanevei.
Szeged, 1980. 156 l. + térkép. (Csongrád megyei Könyvtári Füzetek, 12. sz.)

Az utcanévvizsgálat különleges módja a belterületi történeti kutatásnak. Számtalan szempontból tud újat mondani: a területi növekedésen kívül a közterületek elhelyezkedésére, egymáshoz való viszonyára, a lakosság összetételére, etnikumaira, foglalkozási megoszlására, a kor társadalmi-politikai fölfogására stb.

Szentes utcaneveinek történetéből nagyon sok itt fölvetett kérdésre választ kapunk. A korai nevek, térképek néhány utcás, nagy kertes települést, jellegzetesen jómódú, de tagolt társadalmi parasztvárost mutatnak, amelynek fontos volt az árutermelése, kereskedelme, piaca (Vásár utca, Vásárállás, Vásár szél, Piac utca stb.). Malmokról, vendéglőkről, kocsmákról adnak hírt ezek a XVIII–XIX. századi nevek, s arról is tájékoztatnak, hogy felekezeti (etnikai) különbségek is voltak lakosai között. Mindezt az utcanévadás történetének fejezetéből, ennek első részéből lehet megtudni. A további lapok a XX. század nagy névváltoztató hullámairól, az elnevezések megváltoztatásának vitáiról tájékoztatnak.

A könyv második részét a nevek jelentéstani vizsgálata adja, amelyből a hagyományőrzés hiánya, a személyekről elnevezett utcák számának túltengése világlik ki.

A legfontosabb és legterjedelmesebb rész az Utcanévtár. Itt a mai utcák neveinek betűrendjében kapjuk meg a címszavakat. A nevek változásai fordított időrendben követik egymást, vagyis a régebbi nevek a névcikk végén állnak. Mindegyik név mellett szűkszavú, de fontos névélettani magyarázatok olvashatók. Legfontosabb közülük a névadás, vagy a bebizonyítható névhasználat időpontjának megadása, a névadás indítékának kiderítése, indoklása, magyarázata.

A könyvet a mai belterületet ábrázoló térkép egészíti ki, de mellette a szövegben is találhatók régi térképvázlatok, szemléltető táblázatok, jól megválasztott jegyzőkönyvi részletek, levéltári idézetek pontos forráshelymegadással, gazdag jegyzetapparátussal.

Hajdú Mihály

Bátori István: Russen und Finnougrier – Kontakt der Völker und Kontakt der Sprachen.
Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1980. 175 l. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica Band 13.)

A szerző az oroszok és a finnugorok közötti évszázados kapcsolatok szociolingvisztikai bemutatására vállalkozik. Munkáját két nagy fejezetre osztja: 1. A népek kapcsolata és 2. A nyelvek kapcsolata címűekre.

Az oroszok és a finnugorok kapcsolatait Bátori a VIII–IX. századtól követi. Szerinte igen erős korai kölcsönhatás észlelhető a keleti-tengeri finneknél (a X–XI. századtól), a volgai finneknél (a mordvinoknál és a cseremiszeknél a XIV–XVI. században), később az obi-ugorok is orosz fennhatóság alá kerülnek (a XVI–XVII. században), majd a lappok és a szamojédok következnek, s utoljára említi a szerző a finnek, az észtek és a magyarok, valamint az oroszok ún. globális kapcsolatait. Külön tárgyalja a könyv a finnugor népek alakulását a cári Oroszországban és Szovjetunióban. A Keleti-tenger finnségi népeinél legszembeötlőbb a vótok számának alakulása: 1835-ben még 5148 vótot tartottak nyilván, 1920-ban 1000-et, 1966-ban pedig már csak 100-at. Az északi sarkkör finnugor népei: a lappok, a vogulok, az osztjákok és a szamojédok száma az utóbbi 300 évben Bátori szerint megkétszereződött (az oroszok száma viszont ugyanezen időközben meghétszereződött). A volgai finnek és a permiek száma a múlt században igen nehezen állapítható meg (a statisztikai adatok megbízhatatlanok). Az észteket a legnagyobb veszteség 1939-1945 között érte: a teljes lakosság 18 %-a pusztult el, illetőleg szóródott szét. A mai népességgyarapodás is igen-igen csekély: 10 000 emberenként évi 10 lélek. A Szovjetunió finn kisebbsége 1920 és 1930 között még 10 000 emberenként 188,9 lélekkel gyarapodott, 1960 és 1970 között már ez az arány – 81,4 (Finnországban ugyanezen időszakban a növekedés 93,3, illetőleg 42,7). A Szovjetunió magyar kisebbségét ma elsősorban a kárpátaljai magyarság alkotja (1966-ban 166 451 lélek). Külön foglalkozik Bátori a Szovjetunióban élő finnugorok anyanyelvi öntudatával: hány százalék beszéli még anyanyelvét. Legmagasabb az anyanyelvi öntudat a magyarságnál (96,6 %), ezután az észtek következnek (5,5), majd nem a finnek (itt az arány csupán 51,0 %), hanem a cseremiszek (91,2 %) képesek a legerősebben ragaszkodni őseik nyelvéhez. Legközelebbi nyelvrokonaink, a vogulok (52,4 %) és az osztjákok (68,2 %) e szempontból nem állnak jól. Ha csupán az 1838 és 1970 közötti gyarapodást nézzük, a finnugorok 230 %-nyival, az oroszok 391 %-kal szaporodtak. Másfélszáz éve az orosz-finnugor arány 94 : 6, az első világháború után 95 : 5, ma 97 : 3. A jelenség okát a szerző egyrészt az anya-gyermek kapcsolatban, másrészt az urbanizációban véli felfedezni.

A nyelvek kapcsolata fejezet olyan kérdésekkel foglalkozik, mint az intézményesített kétnyelvűség, a nyelvi kölcsönhatás fokai, a szókészletbeli kölcsönzések: finnugor jövevényszavak az oroszban és a finnugor nyelvek fonológiai rendszerére gyakorolt orosz nyelvi hatás és fordítva, a moksa-mordvin magánhangzórendszer és az akanje, interferenciák a mondatszerkesztésben. A nyelvi váltás első foka igen gyakran a kétnyelvűség. A fiatal bilingvális finnugor értelmiség (tanárok, újságírók, hivatalnokok) érzik mégis a leginkább anyanyelvük művelésének szükségességét is.

Bátori István könyve gazdag statisztikai anyaggal (többek között 38 demográfiai

jellegű táblázattal) és bőséges nyelvi példával szemlélteti mondanivalóját. Noha könyve hézagpótló, azt is érzékelteti, hogy az ilyen jellegű szociolingvisztikai felmérések terén egy-egy finnugor nép és környezete, szomszédai viszonyának megítélésében még igen-igen sok a tennivaló.

Szabó T. Ádám

Benkő Loránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 392 l.

Benkő Loránd könyvének címét olvasván óhatatlanul felmerül a szakemberben a kérdés, tudunk-e, lehet-e még az egyetemeinken évtizedek óta rendszeresen tárgyalt, elemzett legrégibb szövegemlékeinkről újat, fontosat mondani. Nem mintha olyan sok feldolgozás látott volna napvilágot. Szinnyeinek több mint félszáz éve megjelent tanulmányát a Halotti Beszédről mindmáig nem követte újabb, részletes feldolgozás, az Ómagyar Mária-Siralomról s a Gyulafehérvári Sorokról egyáltalában nem készült összefoglaló elemzés, egyedül a Kőnigsbergi Töredék és Szalagjairól áll rendelkezésünkre B. Lőrinczy Éva munkája. Mészöly, Pais, Bárczi s nyilván még sokan mások egyetemi előadásaikban folyamatosan foglalkoztak e nyelvemlékekkel, azonban sajnálatos módon csupán Mészölynek egyes tárgykörökről vallott felfogása jelent meg ezidáig. (Csak most kerül nyomdába Bárczi Géza a Halotti Beszédről tartott egyetemi előadásainak anyaga.)

Ám Benkő monográfiája minden szakembert meggyőz arról, mennyire fontos, milyen sürgetően időszerű volt egy modern látásmódú, modern módszereket alkalmazó, a hagyományoktól, a hagyományos magyarázatoktól le nem nyűgözött szemléletű tudós új áttekintése legrégibb szövegemlékeinkről.

A kötetet minden tekintetben a modern látásmód jellemzi. Ez mindenekelőtt abban nyilatkozik meg, hogy a nyelvemlékeket nem egymástól elszakítva, a hagyományos módon külön egyedenként kezeli és tárgyalja, hanem egy szinkron nyelvállapot lenyomatának tekinti és tekintheti őket, s így nem egy-egy szöveg nyelve, hanem – amennyire a korpusz lehetővé teszi – egy egész korszak, az Árpád-kor nyelvrendszere bontakozik ki elemzéséből. Az egységben látás e módszerével Benkő olyan megállapításra jut, mely forradalmasítja ezen emlékekről vallott eddigi kronológiai felfogásunkat: bebizonyosodik, hogy a KT. és Sz. nem a korszak utolsó, hanem közvetlenül a HB. után következő szövege, s ezzel fontossága, rangja erősen megemelkedik ezeknek a nyelvileg és stilisztikailag is gazdag-szép soroknak.

A másik új vonása Benkő feldolgozásának, hogy a nyelvemlékeket nem mondatonként, szavanként haladva elemzi rendre-sorra (ahogyan az egyetemi előadásokon szokás volt), hanem a nyelvrendszer egészét betekintve, az egész korszak hangállapotával, az Árpád-kor egészére jellemző szótövekkel és morfémakapcsolatokkal, a toldalékmorfémákkal és a grammatikai segédszókkal, a szóképzéssel, a jelezéssel, a ragozással foglalkozik, mindegyikkel külön fejezetben. Bőséges teret szentel a szövegértelmezésnek s egy eddig teljesen elhanyagolt területnek, a szövegszerkesztés szabályainak, problémáinak, stiláris kérdéseinek is.

Módszerének figyelemre méltó újítása a statisztikák sűrű alkalmazása. A felsorolt fejezeteken belül ugyanis sohasem egyes, elszigetelt jelenségeket vizsgál, mindig az egész anyag, az összes emlék alapján statisztika-szerűen egyesítve az egybetartozó adatokat olyan következtetéseket tud – meggyőzően és megbízhatóan – levonni, amelyekhez az elemekre eső vizsgálatok nem juthattak el. Így statisztikái hatására az olvasatokról szóló részben egyes betűk, betűkapcsolatok hangértékét merőben másképp látjuk, mint eddig (vö. az *u, v, w* betűkről közölt statisztikát), s többek között ezzel az eljárással függ össze, hogy a Benkő-féle olvasat oly sok mindenben eltér az eddig adott számos olvasattól. Összesített kimutatásai meggyőznek bennünket például bizonyos morfémák párhuzamos fejlődéséről, újra fogalmazzuk, újra értékeljük a többi között a birtokos szerkezetekről vagy a névelőhasználatról vallott felfogásunkat.

Nem törekszik Benkő minden egyes jelenség tüzetes tárgyalására, a jól ismert dolgok elismétlése helyett – nagyon helyesen – mindig csak ott tér ki a kérdéskörökre részletesen, ahol szemléletben vagy módszerben újat tud nyújtani, ahol az eddigi hagyományos felfogástól eltérő magyarázatot ad, illetve ahol a vitás kérdésekben állást foglal. S hogy minderre bőségesen van alkalma, azt a monográfia terjedelme bizonyítja. Hogy csak néhányat emeljek ki közülük, teljesen új például a szótagviselkedésről, a hangsúlyos szótagok torlódásfeloldó erejéről, a latin magánhangzók írásának a magyar írásbeliségre tett hatásáról, vagy a *dzs* hangról szóló rész; a szótövek új módszerű és rendszerű tárgyalása, a sokfunkciójú *-at/-et* képzők egymástól való alaki elkülönülésére való törekvés észrevevése, a szóalakzáró szerepű morfémák véghangzójának eltűnéséről és ennek következményeiről szóló fejtegetése, a birtokos személyjelzés *-uk/-ük* jelének, a *-ben, -bele, -belől* hármasságának, az igeragozás egyes szám 1. személyének teljesen újszerű magyarázata. Nagy bizonyító anyagra támaszkodó logikus érvelésével Benkő rendszerint lefegyverzi és meggyőzi olvasóját.

A mű azonban jóval túlmutat a nyelvtörténet szűkebb szakterületén. Benkő Loránd monográfiája az érintkező kutatási területek, irodalomtörténet, poétika, stilisztika, klasszika filológia, zenetörténet, paleográfia s természetesen a történelem kutatói számára is gondolatébresztő, érdekes és sok újat mondó olvasmány.

E. Abaffy Erzsébet

Bertók István: Vése mai ragadványnevei.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 51 l. (Magyar Személynévi Adattárak 35. sz.)

Bertók István a községre vonatkozó legfontosabb adatok ismertetése után tájékoztat az anyaggyűjtés menetéről, a közzététel módjáról. Előljáróban tesz néhány általános megállapítást a ragadványnévadás helyi sajátosságairól, majd azt vizsgálja, hogy a személynévi homonimák jelenléte mennyiben segíti a ragadványnevek keletkezését. Megállapítja, hogy „a ragadványnevek létrejöttének nemcsak a sok azonos családnév az oka, hanem a család- és keresztnév gyakori együttes előfordulása is."

Az összegyűlt ragadványneveket már rendszerezve közli. A rendszerezés fő szempontja szófajtani. Nagyobb csoportjai a következők: főnévi eredetűek; melléknévi ere-

detűek; mondatból rövidült és szavajárási ragadványnevek; szófajilag be nem sorolható vagy ismeretlen jelentésű szavakból keletkezettek; körülírásos formák. Legszínesebb, leggazdagabb a főnévi eredetű ragadványnevek kategóriája.

Az anyag nemcsak névtani szempontból, hanem nyelvjárásilag is nagyon értékes. Szerencsére a szerző a morfológiai hűségen túl a helyi hangtani sajátosságok visszaadására is gondosan ügyelt. Alaki, jelentésbeli és valódi tájszók szép számmal találhatók a nevekben. Néhány példa: *Ötfös, Csöndőr, Gulás, Kács* 'kovács', *Mónár, Borgyucsináló* 'inszeminátor', *Tiklopó, Hosszi* 'hosszú', *Tőfa* 'tölgyfa', *Mukucs* 'mókus', *Kondor* 'göndör', *Vinta* 'emelő'.

Juhász Dezső

Bolla Kálmán: Magyar Hangalbum. A magyar beszédhangok artikulációs és akusztikus sajátságai.
MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1980. 170 l. (Magyar Fonetikai Füzetek 6.)

Ez a hangalbum műfajilag a fonetikai albumok, atlaszok sorába tartozik. A számos szakterületen eredményesen felhasználható munka céljáról így ír a szerző: „Az Album diagramjaival a magyar beszédhangállomány képzési és hangzásbeli jellemzőit kívántuk objektíven és nyelvileg hitelesen kifejezni. Arra törekedtünk, hogy a nyelvi hitelességet az objektív és a szubjektív vizsgálati módszerek együttes, egymást kiegészítő alkalmazásával is megőrizzük. A mérési eredményeket, ahol csak lehetett, egybevetettük a szubjektív megfigyelés tapasztaltaival, az elemzett adatokból szintetizált (mesterségesen is előállított) hangokat a szubjektív észleléssel tovább vizsgáltuk, s csak olyan kielemzett paramétereket fogadtunk el hitelesnek, amelyeket a hangszintézis is megerősített."

Mindegyik hangtáblán a megfelelő felíratot (sorszám, a hang fonetikus jele az IPA (APhI) és Setälä írásrendszere alapján, a hang jele a magyar helyesírásban), fotoröntgenogramot és ennek sémáját, dinamikus röntgenogramsort, fotolabiogramot, dinamikus labiogramsort, fotopalatogramot, fotolingvogramot, amplitudómetszetet, dinamikus hangszínképet, oszcillogram-kompozíciót találjuk. Ezek értelmezéséhez, az album használatához a mű bevezetőjébe ad Bolla – magyar és angol nyelven – segítséget, magyarázatot.

Az artikulációs és akusztikai diagramok sorát a magánhangzókról készültek nyitják meg. Előttük a vokálisok képzési jegyei alapján készült táblázat és a formánsképek találhatók. A mássalhangzók palato- és lingvografikus elemzések alapján megállapított képzőszervi konfigurációinak felsorolását, a képzési jegyek szerinti osztályozását, a rövid és a hosszú mássalhangzók tablóit mássalhangzó-oszcillogramok, -hangszínképek, -amplitudómetszetek követik. A magyar beszédhangok pharyngoogramjai, a női ejtésben realizálódó hangok labiogramjai zárják a hangalbumot.

A további írások (*Vicsi Klára* és *Szende Tamás* tollából) a 65 éves *Tarnóczy Tamás*t és a 60 éves *Fónagy Iván*t köszöntik; egyúttal tanulmányaik bibliográfiáját is közlik. A kötetet három új kiadvány ismertetése zárja.

Polónyi Szilárd

Corradi, Carla: Lingue e popoli ugrici.
Palatina Editrice Collana 'L'Ateneo', 1980. 198 l.

Minden hungarológus (és minden finnugrista) számára öröm, ha tudományterületén új szakmunka lát napvilágot. Növeli az örömet, ha a szóbanforgó mű szerzője nem finnugor anyanyelvű, s munkáját nem a finnugor nyelvek valamelyikén írja és teszi közzé. De még ez az öröm is fokozható! Európa számos országában és több jelentős nyelvén íródott már hungarológiai, illetve finnugrisztikai témájú szakkönyv, monográfia, tankönyv, de olasz nyelven – legalábbis a finnugrisztika tekintetében – meglehetősen szegényesnek mondható az eredeti kutatásokon alapuló szakirodalom. Ez azért is meglepő, mert napjainkban összesen tíz (!) olasz egyetemen működik finnugor tanszék, s ezek némelyike már több évtizede áll fenn.

A bolognai egyetem oktatójának, C. Corradinak a könyve (impresszuma sajnálatosan hiányos) feltehetően egyetemi jegyzet, amely az ugor népcsoportról, közelebbről a magyar, a vogul és az osztják néprajzról, mitológiáról, nyelvről és irodalomról kívánja eligazítani az olasz egyetemi hallgatót (és olvasót). A rossz minőségű papírra fénymásolt, nehezen böngészhető munka kétségtelen értéke a gazdag irodalomjegyzék (mintegy 420 tétellel, amelyből mindössze 33 olasz nyelvű), s az illusztrációul szolgáló nagyszámú versidézet (többségük – feltehetően – a szerző nyersfordítása). Az a tény, hogy ez a jól használható és tanulható, hiánypótló könyv megjelent, kétségtelen öröm. Kár, hogy a szerző, aki a versidézetek esetében pontosan feltünteti a forrásokat, nem jár el ugyanígy az elemzések és a fejtegetések esetében is.

Domokos Péter

Csokonyai Judit: Szamosangyalos keresztnevei (1777–1970).
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 61 l. (Magyar Személynévi Adattárak 32. sz.)

Szamosangyalos a Szamoshát egyik hagyományőrző kis faluja. A Kossuth Lajos Tudományegyetem kutatócsoportja, melynek Csokonyai Judit is tagja, egy nagyobb szabású munkálat keretében demográfiai, humánbiológiai és populációgenetikai vizsgálatot végzett itt. A kutatások során feldolgozták a helyi egyházi és állami anyakönyveket is, így a névtani kutatások számára is igen értékes anyag gyűlt össze.

Az 1777-től 1970-ig terjedő intervallumot a szerző nyolc korszakra bontotta. Külön csoportba kerültek az első, második, harmadik és negyedik keresztnevek. Két esetben a kereszteltnek öt nevet adtak. Új szempont a névtani adatközlésekben, hogy a gyakorisági listák mellett a névviselők három kategóriába vannak sorolva. Vagyis a táblázat feltünteti, hogy pl. az első helyen álló *István* keresztnév viselői közül hányan tartoznak az őshonos (A), nem őshonos (B) és cigány (C) családokhoz. A továbbiakban az adattár szerkezete megegyezik a sorozat kialakult gyakorlatával: névgyakorisági sorrendek és betűrendes mutatók váltják egymást.

Juhász Dezső

Dávid András: Nyelv és varázs.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 337 l. és 4 l. műmelléklet.

A jugoszláviai magyar nyelvészek dialektológiai, stilisztikai és nyelvművelő tevékenységéről eddig is részletes és alapos ismeretekkel rendelkeztünk. Dávid András most megjelent munkája azonban tömör és világos szintézisét nyújtja az előbb említett nyelvészeti diszciplínákon kívül a nyelvtörténetnek, a fonetikának, a helyesírásnak és az általános szemiotikának. A Nyelv és varázs című könyv bemutatja nyelvünk múltját és jelenének minden fontos területét és állomását – hét nagy egységre osztva az anyagot.

Az Általános nyelvi kérdések című fejezetben Dávid András a nyelvvel kapcsolatos elméleti ismereteket összegzi, külön kitérve a kommunikációs eszközként felfogott nyelvre, valamint a nyelvi jelek rendszerére. A második nagy fejezet tartalmazza a nyelvtörténeti összegzést az ősmagyar kortól napjainkig. A mai magyar szociolingvisztikai problémái mellett részletesen foglalkozik a szerző a magyar és külön a jugoszláviai magyar nyelvjárások kérdéseivel.

A leíró nyelvtant (Anyanyelvünk mai rendszere) a hagyományos hangtan–szótan–mondattan felosztást követve tárgyalja. Érdekes a szótani rész domináns szerepe (majdnem 80 oldal!), a jelentéstan, a szókészlettan, a szófajtan és az alaktan kimerítő és világos összefoglalása.

A negyedik nagy egység a tömör Helyesírási emlékeztető. Nagyon hatásos és szellemes az írásjelek használatát bemutató pár oldal. Talán kissé túl tömörre sikerült a Stilisztikai kistükör című fejezet, a stílusrétegek és a korstílusok bemutatása. Ez utóbbiakra ugyanis csak négy oldal jut, ily módon Dávid András csak az elméleti tudnivalókat sorolhatja fel, példaanyag nélkül.

Az utolsó előtti fejezet a Nyelvünk arculata címet viseli, s ezen belül anyanyelvünk jellegzetességeit mutatja be. Tulajdonképpen egyfajta összefoglalása ez a pár oldal mindannak, amiről eddig szólt a kötet. Az utolsó nagy egység (A modern nyelvészet világa) az új nyelvészeti irányzatok rövid bemutatására vállalkozik.

Sipos Pál

Fabricius-Kovács Ferenc: Kommunikáció és anyanyelvi nevelés.
Országos Pedagógiai Intézet Pedagógus Továbbképzés Könyvtára. Budapest, 1980. 96 l.

A kötetben Fabricius-Kovács Ferencnek az anyanyelvi nevelés kommunikációelméleti és lélektani vonatkozásairól írott tanulmányait, hátrahagyott kutatási eredményeit és javaslatait olvashatjuk. Három írás kommunikációelméleti, lélektani kérdéseket boncol, négy tanulmány pedig közvetlenül a nyelvi nevelés ügyét segíti.

A Nyelvtudomány, kommunikációelmélet, társaslélektan című dolgozatban azt követi nyomon a szerző, hogy az utóbbi évtizedekben a három tudomány kölcsönhatása következtében miként változtak a kommunikáció, a beszédbeli érintkezés kérdései. A tanulmány végén nagy vonásokban ismerteti és értékeli Karácsony Sándor nyelvészeti és lélektani munkásságát.

A nyelv szociális jellegéről című munka komplex nyelvészeti, kommunikációelméleti és pszichológiai szemlélet érvényesítésével értelmezi a nyelv társadalmiságát.

A nyelvtudomány egyik fontos kérdését, a jelentést vizsgálja Fabricius a kommunikációelmélet szempontjából a Jelentés és interakció című írásában, és leszögezi, hogy „a nyelv közös tevékenység eredménye, a jelentést is az első és a második személy közösen hozzák létre."

Az Anyanyelvi nevelésünk ügyében írott cikkét Fabricius Tamási Áron emlékének szenteli. Célja: segítő szándékkal foglalkozni „a nyelvtan körül mutatkozó problémákkal". Hangsúlyozza a szerző, hogy a nyelvtannak a hagyományos nyelvtani elemzés helyett a nyelv titkait, törvényeit kellene feltárnia, és a beszédbeli érintkezés mesterfogásaira kellene megtanítania bennünket. Izolált mondatok öncélú elemzése helyett az egész mű, a szöveg vizsgálata szükséges.

A Nyelv és kultúra, nyelvtan és irodalom című írásában felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a fejlődés során a grammatika egyre messzebb került az élő, a hangzó nyelvtől. Fabricius-Kovács olyan nyelvtant javasolt, amely a „valóság" és a nyelv struktúrája közötti összefüggéseket keresi. A tanulmányban feltárja a szerző az irodalomtanítás és a nyelvtanítás kapcsolatait.

Tüskés Tibor Versről versre című könyvének értékeit emeli ki az Egy verselemző munkáról című tanulmány.

A Grammatikaelmélet és iskolai nyelvtan című írásában röviden vázolja a szerző saját nyelv- és grammatika-szemléletét, melyet a nyelvelmélet, a hagyományos és a modern grammatikaelméletek, az információ- és kommunikációelmélet, a pszichológia, a szövegelmélet, a pszicholingvisztika és a szociolingvisztika hazai és külföldi eredményeinek figyelembevételével alakított ki.

A kiválóan képzett nyelvész tanulmánykötetét mind a nyelvészek, mind a pedagógusok haszonnal forgathatják.

A kommunikáció és anyanyelvi nevelés című kötetet jegyzetek, bibliográfiai adatok, valamint glosszárium teszik teljessé.

Molnár Ildikó

Ferenczy Géza: Magyarán.
Válogatott cikkek, tanulmányok, előadások. Szerkesztette: Elekfi László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 339 l.

A kötet előszava egyben nekrológja is az 1974-ben elhunyt fáradhatatlan nyelvművelőnek, Ferenczy Gézának, aki sok nyelvművelő tanácsot adott munkáiban, és írás közben példamutatóan gondosan fogalmazott. Nyelvművelő írásaiból válogatott most egy kötetre valót Elekfi László azzal a céllal, hogy a nehezebben hozzáférhető – főleg napilapokban, hetilapokban, szakfolyóiratokban megjelent vagy még meg sem jelent – cikkei, tanulmányai se menjenek feledésbe.

Az írásokat hat nagyobb egységbe csoportosította a szerkesztő. Az első részben találhatók az általános érdekű cikkek, tanulmányok. Itt olvashatunk a leggyakoribb

nyelvi hibákról, a nyelvhelyességi babonákról, nyelvművelésünkről és nyelvművelésünk közönségéről.

A továbbiakban részben a tárgyköri összetartozás, részben az időrend alapján csoportosította a szerkesztő a hosszabb-rövidebb munkákat.

Olvashatunk többek között a *való* igenév történetéről és használatáról, jelentéstani kérdésekről, a jó hangzásról, a hasonló alakú szavakról, az igekötők elburjánzásáról, a tőszámnevek és sorszámnevek összecseréléséről, az ikes igék ragozásáról.

Szép, világos fogalmazásra tanít a szaknyelvi stílusról, a tudományos „tolvajnyelv"-ről, hivatalos nyelvünk idegenszerűségéről, az -e kérdőszócska, valamint az *is* és az *ám* szócska helyéről, az *aki, ami, amely* vonatkozó névmás használatáról szóló cikkeivel. Többször is felhívja Ferenczy Géza az olvasó figyelmét arra, hogy „zavaros gondolatnak zavaros a nyelvi kifejezése is".

A könyv legnagyobb terjedelmű fejezete A hangzó szavak című rész. Ferenczy Géza szerint a nyelvművelő egyik legfontosabb feladata kiejtésünk, beszédünk ápolása. E részben szót emel a szerző a magánhangzók és mássalhangzók minőségi és mennyiségi torzulásai ellen. Foglalkozik az idegen szavak, nevek, betűszók kiejtési szabályaival is.

A könyv végén Ferenczy Géza megjelent munkáinak jegyzéke található. A kötetet szó- és tárgymutató zárja.

Molnár Ildikó

Habovštiaková, Katarina–Hasák Vilmos: Magyar/szlovák frazeológiai szótár. Maďarsko/slovenský frazeologický slovník.
Slovenské Pedagogické Nakladatel'stvo, Bratislava, 1980. 213 l.

Az állandósult szókapcsolatok (szólások, közmondások stb.) jellegzetes és jellemző részt képeznek minden nyelv szókincsében. Ezek között vannak olyanok, amelyek a legtöbb nyelvben megtalálhatók és vannak speciálisak is. Akik azokat vizsgálják, amelyek vándorolnak, úgy találják, hogy a különbségek, a módosítások, illetőleg a szókapcsolat megalkotásának módja az illető nyelven kívül a nép „lelkületére" is jellemző.

A mintegy 2200 frazeológiai egységet tartalmazó szótár a magyarok és a szlovákok szókincsbővítését kívánja segíteni – alapvetően a kétnyelvű környezetben. A frazeológiai egység jelentésének közlésén kívül rövid magyarázattal is szolgál.

A magyar „címszó" szlovák megfelelőjének kiválasztásakor a jelentésmegfelelés volt a döntő tényező (függetlenül a képi megfogalmazástól és a szókapcsolat szerkezetétől). A keresést, eligazodást az anyagban utalózás könnyíti meg.

Kiss Gabriella

Hajdú Mihály: A csoportnyelvekről.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1980. 62 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 1. sz.)

Új nyelvészeti sorozat első darabja ez a tanulmány. „Ezeknek az új füzeteknek az a célja, hogy közzé tegyék mindazt a népnyelvi, nyelvjárási, regionális köznyelvi, szaknyelvi stb. értéket, amely szakdolgozatokban, doktori disszertációkban, néprajzi és nyelvjárási pályázatok pályaműveiben megmentésre kerül ugyan, de publicitásra nem számíthat." A sorozat szerkesztője, Hajdú Mihály, kettős céllal bocsátotta útjára a füzetet: meghatározni a csoportnyelvek fogalmát, fajtáit, valamint körvonalazni a sorozat jellegét, feladatát. Ennélfogva a jelen művet az elméleti alapvetés és gyakorlati útmutatás szoros egysége jellemzi.

Hajdú tanulmánya a csoportnyelvek kérdéskörét két fő aspektusból tárgyalja. A nyelvi csoportok és nyelvhasználati különbségeik című egységben a nyelvi csoportoknak – tehát a nyelvet használóknak – sokszempontú számbavétele, körülhatárolása található. A második egység A nyelvi jelek típusainak csoportnyelvi sajátságai cím alatt a nyelv oldaláról vizsgálja a kérdést.

A csoportnyelv definíciójának részletes kifejtését tartalmazó fejezetet követően a nyelvi jelek típusainak csoportnyelvi sajátságait három alfejezetben tárgyalja Hajdú Mihály: A) A fonetika körébe tartozó jelek; B) A szókincs; C) Mondattan. Közülük természetszerűleg a szókincs fejezete kap legtöbb teret. Ez a terület ugyanis, ahol szerényebb elméleti és módszertani felkészültséggel kezdők és jól irányított önkéntes gyűjtők és felbecsülhetetlen értékű gyűjteményeket, közleményeket alkothatnak. Külön figyelmet érdemel még ezzel kapcsolatban a névtani gyűjtések ügye. A személy-, állat- és helynevek nyelvjárási, de különösen társadalmi vonatkozásai nagyon gazdagok, sokrétűek. A gyűjtés lehetősége minden településen adva van, jól irányított, nem hivatásos munkatársak is végezhetik. Az összegyűlt anyag iránt a nyelvészeten kívül más tudományágak is élénken érdeklődnek.

Juhász Dezső

Hajdú Mihály: Az 1646–47. évi Bandinus-féle összeírás névstatisztikái.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 53 l. (Magyar Személynévi Adattárak 30. sz.)

„A XVII. század elején, pontosabban 1622-ben X. Ince pápa utasítására alakult Rómában egy misszionárius jellegű szervezet, a Sacra Congregatio de Propaganda Fide, amelynek föladata többek között a török megszállta területeken való támogatása és terjesztése a római katolikus vallásnak. Ennek céljából szerzeteseket, papokat és vizitátorokat küldött Moldvába is, hogy az ottani római katolikusokat – akik néhány kivételtől eltekintve magyar anyanyelvűek voltak – összefogják és megtartsák az egyház számára. Így került 1644-ben Marcus Bandinus ... Moldvába." Bandinus nem írta összse az egész moldvai katolikus (magyar) lakosságot, azonban így is több mint ezer személy neve maradt fönn munkálkodása eredményeként. Az összeírás anyagával már so-

kan foglalkoztak, tanulságait felhasználták, de a rendszerszerű névtani feldolgozás mindeddig elmaradt. A füzet alapvetően kettős célt szolgál. Először: adattárában újra kiadja az összeírás anyagát az eddigi legjobb – de alig hozzáférhető – kiadás (Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása. Kolozsvár, 1944.) alapján. Másodszor: statisztikai vizsgálat alá veszi a család- és keresztneveket gyakoriság és eredet szempontjából. Hiányt pótol a családnevek betűrendes felsorolása is, amely kiegészül a névelőfordulások helyére való utalással. Hajdú Mihály alapos filológiai munkával tovább javítja, kritikai megjegyzésekkel kíséri Mikecs közlését, megadja a nevek írásváltozatait, valószínű ejtését stb.

Juhász Dezső

75 éves a Magyar Nyelvtudományi Társaság.
Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1980. 45 l. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 157. szám.)

A Magyar Nyelvtudományi Társaság alapításának évfordulójáról emlékezett 1979. november 20-án, az Akadémián megrendezett ünnepi közgyűlésen. Az elnöki megnyitó, a köszöntések és az elhangzott három előadás jelent meg együtt az MNyTK. 157. számában.

Benkő Loránd, a Társaság elnöke a közgyűlést megnyitó beszédében megemlékezett a Társaság alapításáról, és mindazokról a nyelvészekről, akik az indulásnál bábáskodtak. Végitekintve az elmúlt hetvenöt év eseményein, Benkő a jelen és a jövő tevékenységének színtereit, a Társaságra váró feladatokat ismertette. Hangsúlyozta a Társaság tudományos fórum-jellegét, a közművelődést nyelvi-nyelvészeti vonatkozásban segítő szerepét, és azt, hogy mint az önkéntes nyelvjárási gyűjtők, a személy- és földrajzinév gyűjtők munkájának ösztönzője egyfajta társadalmi mozgalom ébren tartója.

A közgyűlésen elhangzott három előadást is tartalmazza a kötet. *Szathmári István* Mit tett a Magyar Nyelvtudományi Társaság a nyelvtudományért? címmel tartott előadásában foglalta össze a jubiláló szervezet tevékenységét, különös tekintettel az utóbbi 30 évre. Ismertette a szakosztályok megalakulását és az ott folyó munkát, ezen kívül értékelte a vándorgyűlések, konferenciák tapasztalatait. Szathmári István külön szólt napjaink kérdéseiről, a Társaság előtt álló feladatokról. *Károly Sándor* tanulmányának címe: Szemléleti és módszerbeli változások a XX. század magyar nyelvtudományában. Az előadó a történeti fejlődést figyelembe véve tekintett végig a magyar nyelvtudomány legnagyobb hatású művelőinek teóriáin és elképzelésein. Ismerteti az elmúlt 15–20 év leginkább ható elméleteit és ezeknek hatását a magyar nyelvtudományban. Nyelvünk a világban című előadásában *Lőrincze Lajos* az Anyanyelvi Konferenciák, valamint egyes kutatók anyagát és saját tapasztalatait áttekintve és értékelve a külföldön élő, asszimilálódó magyarság és az általuk beszélt magyar nyelv helyzetéről beszélt.

Az MNyTK. 157. számában megjelent írások eredetileg a Magyar Nyelv című folyóirat 1980. évi 3. számában (LXXVI. évf.) láttak napvilágot.

Sipos Pál

Interlingvális hangtani egybevetések.
Szerkesztette. Bolla Kálmán. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1980. 168 l. (Magyar Fonetikai Füzetek 5.)

A kötet az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az MTA I. Osztályának Fonetikai Munkabizottsága által szervezett Fonetika '79 tudományos ülésszak (Budapest, 1979. szeptember 27.) előadásait tartalmazza.

Bolla Kálmán elnöki megnyitója után *Balázs János* tekintette át az interlingvális kutatási módszerek történetét. *Hajdú Péter* a rokoni nyelvi fonológiai rendszerek egybevetésével, *Imre Samu* a magyar nyelvjárások néhány fonológiai kérdésével foglalkozott. *Szende Tamás* 'Egyetemes fonetikai-fonológiai egységek' kutatása és értéke a nyelvközi fonológiai összevetésben címmel tartott előadást. *Bolla Kálmán* problémavázlata a fonetikai szerkezetek interlingvális egybevetésével kapcsolatban foglalt állást. *Vértes O. András* a fonetikus írás egyetemességét vizsgálta a kontrasztív fonetika szempontjából. *Balogh Lajos* a regionális köznyelviség köréből vett hangstatisztikai vizsgálatokról szólt, míg *Honti László* az északi obi-ugor nyelvjárások fonémarendszerét vetette egybe. *Gósy Mária* összehasonlító vizsgálatának az intonáció percepciója volt a témája, *Földi Éva* a kérdés kifejezésének magyar és lengyel intonációs eszközeit vizsgálta. *Bańczerowski Janusz* a magyar és a lengyel vokalizmus egybevetésének néhány kérdéséről szólt, *Kotlejev, V. I.* az orosz és a csuvas magánhangzók egybevető akusztikai elemzésére vállalkozott. *Kassai Ilona* a magyar és a francia beszéd sva-jelenségeit, *Valaczkai László* a magyar és a német beszédhangok néhány asszociatív sajátosságát vizsgálta. *P. Tálos Endre* a cigányban fellelhető fonológiai szabálykölcsönzéssel foglalkozott, *Pető Zsigmond* pedig a főiskolai hallgatók orosz beszédének intonációs típushibáit elemezte.

Polónyi Szilárd

Jakab István: Nyelvünkről – nyelvünkért.
Madách Kiadó, Bratislava, 1980. 260 l.

„Egy magyar nyelv van. Ezt használja a magyar nemzeti társadalom, ezt használják anyanyelvükként más országok magyar nemzetiségei és szórványai. Fontos tehát, hogy ez a közös nyelv egységes, minden magyar számára egyformán érthető legyen." Ezekkel a szavakkal kezdi Jakab István, a pozsonyi egyetem magyar nyelvésztanára könyvének előszavát, s ebben a szellemben alkotta meg változatos témájú, gazdag anyagú művét.

Már az előszóból is kiderül, hogy elsősorban nyelvművelő könyvet szánt adni a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségű és a nyelvészet iránt érdeklődő nagyközönség kezébe a szerző, s ebben a szellemben válogatta össze írásait. Ezt a szándékot tükrözi a könyv szerkezete, cikkeinek elrendezése, témáinak megválasztása; de a megvalósított célon túl többet is ad az egész magyar nyelvművelés számára mond újat, hasznosat fontosat.

A könyv első része általános nyelvi kérdésekkel, a nyelv és társadalom összefüg-

géseivel foglalkozik. Különösen értékes ebben a nyelvtörténeti és a nyelvjárási sajátságokra való figyelemfölhívás, azok értékeinek és fölhasználhatóságának bemutatása.

A leggazdagabb, s mindenképpen a legkülönlegesebb fejezet a szlovák hatások egy részének számbavétele, bemutatása és a mindenkor reális, elfogultságoktól mentes állásfoglalás. Finom érzékkel észleli és mutatja be a szavak jelentésárnyalatait a szlovák és magyar nyelvben, az egyszerű átvételeket, szakszavakat helyesli vagy helyteleníti. Ugyanígy vizsgálja a szókapcsolatok, igevonzatok, határozóragok tükörfordításait, s valamennyi mellett megadja a helyes megoldást, a magyar nyelv törvényszerűségeinek megfelelő használatot.

A kétnyelvűség következményeinek visszásságai mellett a magyar nyelv köznyelvi használatában előforduló hibák közül is nagyon sokat megfigyel, leír, kijavít. Az egész kötetnek legjellemzőbb sajátsága a sokszínűség, érdekesség, olvasmányosság, és természetesen az értő nyelvész meggondoltságával, megfontoltságával szabályba foglalt tudományos alapokon nyugvó állásfoglalás. Nyelvművelő könyv ez, a szó nemes, tudományos értelmében, kár, hogy rendkívül kicsiny példányszámban készült (ezer Magyarország, 700 pedig csehszlovákia számára), pedig minden bizonnyal széles körű érdeklődésre tarthat igényt a nyelvészet, nyelvhelyesség, nyelvművelés iránt fogékony korszakunkban.

Hajdú Mihály

Jakab László–Kiss Antal: A Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlása.
KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen, 1980. XII, 373 l. (Számítógépes Nyelvtörténeti Adattár 2.)

Első magyar nyelvű kódexünk, az 1372 után keletkezett és 1448 körüli másolatban fennmaradt Jókai-kódex a magyar filológia számára igen nagy jelentőségű. Ezért nagyon hasznos, hogy ezt a nyelvemlékünket számítógéppel feldolgozták. 1978-ban Jakab és Kiss először a kódex ábécérendes adattárát jelentette meg, kódolva annak mind a 21818 szóelőfordulását (szövegszavát). Az egyes szavak mellett a szerzők 13 oszlopban különböző, főleg hangtani, helyesírási és alaktani információt adnak. Egy-egy oszlopban számos információ lehet. Például a 7. oszlop 6 sort tartalmaz, amelyek 31 jelenségre vagy azok hiányára utalnak. A szerzők anyagukat – a kódex összes szóelőfordulását – szófajok szerinti bontásban közlik. Mivel az említett ábécérendes adattár technikai kivitele gyenge volt, és a jelzetek sokszor nehezen vagy nem olvashatók, a szófaji lista mellett újra közlik az egyes adatokra vonatkozó összes tudnivalót is. Természetesen a kódolás jelmagyarázatát ugyancsak megismétlik. Az egyes szavak szófaját a szerzők a mondatban betöltött szerepük szerint állapították meg, és a következő szófaji csoportokat különítették el: (hibás adatok, idegen szavak), igék, főnevek, tulajdonnevek, melléknevek, számnevek, névmások, határozószavak, névutók, kötőszavak, indulatszavak, egyéb mondatszavak, névelők, határozói igenevek, befejezett történésű igenevek, folyamatos és beálló történésű melléknévi igenevek, főnévi igenevek, módosítószók. Az Előszóban egy táblázatban az egyes szófajokhoz tartozó adatok számát és azok százalékos arányát szintén közlik. Ezt a kiadványt nem sokszorosították,

hanem a gép által kiírt húsz darab példányban tették közzé. Az OSzK-ban, a Nyelvtudományi Intézet Könyvtárában, a KLTE egyetemi könyvtárában és az egyetemi magyar nyelvészeti tanszékek könyvtáraiban van egy-egy hozzáférhető példány.

A. Molnár Ferenc

Karacs Zsigmond: Földes történeti és mai család- és ragadványnevei.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 89 l. (Magyar Személynévi Adattárak 28. sz.)

Karacs Zsigmond – amint az Előszóban írja – szülőfaluja hagyományaiból akar ezzel a füzettel egy csokorra valót megmenteni. Munkájának középpontjában a ragadványnevek állnak, de mivel a ragadványnevek kialakulásának hátterében gyakran a közösségen belüli családnévegyezések állnak, a szerző ezeket (ti. a ragadványnevekhez tartozó családneveket) is összegyűjtötte.

Bevezetésében röviden áttekinti a falu népességváltozását az első (1572-es) török deftertől napjainkig, külön figyelmet fordítva a legrégebben betelepült családokra és neveikre.

Az adattár első egysége a földesi református egyház anyakönyveiben 1746 és 1852 között előforduló ragadványneveket tartalmazza az első előfordulás évszámával, valamint a ragadványnevekhez tartozó család- és keresztnevekkel.

A történeti nevek másik forrása az 1857-es kataszteri telekkönyv, amely a Hajdú-Bihar megyei levéltárban található.

A kiadvány legterjedelmesebb fejezete az élő ragadványneveket tartalmazza. Itt szerepelnek azok a ragadványnevek is, melyeknek viselője már nem él, de a lakosság még emlékszik rájuk. Az élő ragadványnevek névadási háttere az esetek többségében kideríthető volt, ezek a megjegyzések, „magyarázatok" a fejezet legtanulságosabb részei.

Juhász Dezső

Katonai helyesírási tanácsadó szótár.
A szótár anyagát Kovács József gyűjtötte össze, a szerkesztési munkát Fábián Pál és Szemere Gyula végezte. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. 462 l.

A szótár célja, hogy a katonai szaknyelv jellegzetes szavait számbavegye, helyes, magyaros írásformájukra tanácsot adjon, megteremtse az egyöntetűséget ezen a területen is. Erre különösen azért lett nagy szükség az utóbbi időben, mert a hadtudomány és ennek határterületei hihetetlen mértékben fejlődtek az elmúlt évtizedek alatt. Sok idegen szó is polgárjogot nyert a magyar katonai szaknyelvben, de még több az olyan meghatározások száma, amelyek igyekeznek a magyar nyelv szavaival, szószerkezeteivel kifejezni az új fogalmakat, s természetesen ahány szakmunka, majdnem annyiféle megoldás, ahány előfordulás, jóformán ugyanannyi helyesírási alak. Ugyanis az új fo-

galmak magyar kifejezései – mint ahogyan a legtöbb szaknyelvben – a katonai szaknyelvben sem rövid, önálló magyar szavak, hanem összetételek, vagy még gyakrabban bonyolult körülírások.

Jóllehet a szótár törzsanyagát a szaknyelv kifejezései adják, szerepelnek benne köznyelvi szavak is, hogy azok pontos helyesírásához ne kelljen másik szótárt igénybe venni. Két érdekes jelenségre kell fölhívni a figyelmet ebben a szótárban. Az egyik a szavak „bokrosítása", és azonos elő és utótagú szavak együtt való bemutatása, ami a szerkesztők szerint megkönnyíti, gyorsabbá teszi a szótár használatát. Ez az azonos előtagok esetében vitathatatlan. Nem lehet viszont azzal egyetérteni, hogy ugyanakkor az azonos utótagúak előtagjuk megfelelő kezdőbetűjénél nem szerepelnek utaló címszóként a szótárban. Így például a *lokátor* címszó alatt megtalálható (a 25 különböző összetétel között) a *célzólokátor, fénylokátor, hajólokátor* stb., ugyanezek viszont a kezdőbetűiknek megfelelő helyeń nincsenek fölvéve a szótárban. A másik módszertani megoldás az, hogy egybeírás és különírás esetén a jelentéseltérésekre is fölhívják a figyelmet.

Mindezeken kívül még stilisztikai (tört., rég.), kiejtésre vonatkozó és más jellegű utalások is értékesebbé teszik ezt a szótárt, amelynek jóllehet elsődleges célja a helyesírási tanácsadás, annál sokkal több, jelentősebb nyelvészeti vállalkozás.

Hajdú Mihály

Kissné Deli Mária: Felsőegerszeg, Varga és Vázsnok keresztnevei (1750–1977). Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 107 l. (Magyar Személynévi Adattárak 34. sz.)

Felsőegerszeg, Varga és Vázsnok egymás szomszédságában fekvő községek Baranya megye és a Mecsek északi részén. A három falu névanyagának együttes tárgyalását több tényező indokolja. Közülük legfontosabbak a közös múlt, közös hagyományok és vallás, de a lakosság viszonylag alacsony száma is e mellett szól.

A bevezetésben Kissné fontos tájékoztató adatokat közöl a települések múltjáról. (Hasznos lett volna minden adat pontos lelőhelyét közölni.) Ezután ismerteti az anyaggyűjtés és feldolgozás módját, megadja a vizsgált időszakban előforduló férfi- és nőnevek jegyzékét.

Adattárát kilenc – többnyire 25 éves – névadási korszakra osztotta fel. A névgyakorisági listák után ötévenkénti bontásban, majd a kijelölt korszakokra vetítve szemlélhető a névdivat változása. A visszakereshetőség kedvéért ebben a fejezetben a nevek betűrendben állnak.

Juhász Dezső

Kmetty Kálmán: Balassagyarmati utcanevek.
A Városi Tanács kiadása, Balassagyarmat, 1980. 217 l. + 7 térk.

Az egyes helységek belterületi történetének kutatása egyre inkább az érdeklődés előterébe kerül. Balassagyarmat olyan település, amelynek neve már a XIII. században előfordult, így az alapítása minden bizonnyal még korábbi. A XV. században már mezővárosként emlegették, tehát hosszú időn keresztül jelentős település volt, noha a XVII. század végén egy időre lakatlanná vált. Mindezt a bevezetés várostörténettel foglalkozó fejezetéből tudhatjuk, amely szűkszavúan, de a legfontosabb történelmi információkat is közli. Ezek után foglalkozik a régi belterületi helynevek levéltári adataival, korai térképeivel. Színes leírásban, szépirodalmi idézetekkel, korabeli újságriportokkal és hivatalos iratok, általában mai helyesírással átírt részleteivel eleveníti meg az elmúlt két évtized utcanévtörténetét a szerző.

A közterületnevek megváltoztatásait nemcsak regisztrálja, hanem részletes magyarázatok, esetleges vitáik ismertetése után maga is állást foglal velük kapcsolatban. Fölfogását a hagyománytisztelet jellemzi: sajnálja a régi, szép utcanevek eltűnését, a jellegtelenedés erősödését; hibáztatja az indokolatlan névváltoztatásokat, a várostól idegen, annak arculatát figyelembe nem vevő névadásokat.

A könyvnek több mint a felét részletes történeti és jelenkori adattár teszi. Leírja mindegyik név előzményét, történetét, a névadás okát (személynevű utcáknál rövid életrajzot közöl a névadókról), végül a név használatának körülményeit (népi vagy hivatalos) és idejét, időszakát adja meg.

A könyv függeléke betűrendben közli az 1979. december 31-én érvényes és hivatalos közterület-névjegyzéket. Ugyanitt a nevek jelentéstani osztályozására is kapunk adatokat.

Hajdú Mihály

Kontrastive Studien Ungarisch–Deutsch.
Herausgegeben und eingeleitet von János Juhász. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 140 l. (Studia comparationis linguae hungaricae)

A kötetben két előszó is található. Az első tulajdonképpen az egész sorozaté, amelyhez az alább ismertetendő írások csak az első kötetet szolgáltatják. A sorozatszerkesztő *Szépe György* nem kívánja pontosan meghatározni, mi is a kontrasztív nyelvészet lényege (ennek tisztázását egy esetleges későbbi kötet tárgyává teszi), e helyett inkább sűrített áttekintést nyújt azokról a nyelvészeti tudományágakról, amelyek a kontrasztív nyelvészeti vizsgálatokat megalapozták, illetve amelyekhez ezek a kutatások közvetlenül is kapcsolódnak. Bár a kontrasztív kutatásokat tulajdonképpen az erősen elméleti jellegű modern nyelvtipológia részterületének fogja fel, hangsúlyozza, hogy alkalmazási lehetőségei igen tágak és talán a legkézzelfoghatóbban a nyelvoktatás területén érvényesülnek. Ezt kívánja szemléltetni a sorozatnak ez az első kötete, a német és magyar nyelvi jelenségek kontrasztív bemutatásával. A sorozat nyitott, orosz-magyar, francia-magyar és spanyol-magyar anyagok már kiadásra várnak.

A kötet tulajdonképpeni előszavát Juhász János, a könyv szerkesztője írta. A kontrasztív kutatások forrását ő mindenekelőtt a nyelvoktatás gyakorlati igényeiben látja, és csak nehezen tudja a tisztán gyakorlati célú írásokat az elméleti igényűektől elkülöníteni. Az előszóban Juhász János a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Német Nyelvi Tanszékén és ennek vezetésével már évek óta folyó munkákat ismerteti – a kötet cikkei ezekből a kutatásokból valók –, de emellett röviden néhány olyan elvi kérdésre is kitér, amelyek tisztázása a kontrasztív vizsgálatok szempontjából szinte nélkülözhetetlen (az interferencia és kontrasztív leírás közötti különbségek, a nyelvi norma és hasonlóság kérdése, a rendszer fogalma, az explicit és implicit kifejezettség kérdése, a nyelvi relativitás jelensége stb.).

A könyv hét tanulmányt tartalmaz, kettő olyat, amelyik önmagában is zárt kontrasztív vizsgálata egy kiszemelt nyelvi jelenségnek. Az egyik ezek közül *Ruzsiczky Éva* cikke: Ungarisch-deutsche kontrastive Untersuchungen im Bereich der Bildung von Nomina. Tárgyköre a magyar *-s* képzővel alkotott főnevek és német megfelelőik vizsgálata. Ehhez a kb. 60 000 címszót tartalmazó Magyar Értelmező Szótár mintegy 700 képzett szavából indul ki, és ezeket négy csoportra bontva (foglalkozások, növényzettel borított területek megnevezése, tőszámnévből képzett főnevek, betegjelölések) veti egybe a német megfelelőkkel és állapítja meg azokat a morfológiai és jelentéstani különbségeket, amelyek az adott esetben a két nyelvre jellegzetesek. Ruzsiczky Éva mindenekelőtt nyelvészeti értékű megállapításokat fogalmaz meg, de hangsúlyozza, hogy a kapott adatok a nyelvoktatás számára is hasznosak.

A másik ilyen cikk *Juhász János* írása: Interlinguale soziolinguistische Überlegungen. Nyelvi anyaga jóval szűkebb és valójában csak néhány szó (*Arbeitsgeber, Arbeitsnehmer, Gastarbeiter, Arbeiter* és szinonímáik, illetve ezek magyar megfelelői) használatának összevetésére terjed ki az igazán ritka szociolingvisztikai kontrasztivitás szempontjait alapul véve. A szavak kapcsán Juhász János tulajdonképpen a nyelvi manipuláció kérdését vizsgálja: tisztázza magát a fogalmat, annak nyelvi és nyelven kívüli kritériumait, illetve azokat a nyelvenként (és társadalmanként) eltérő feltételeket, amelyek egy ilyen „manipulálás" meglétét, lehetőségét vagy szükségtelenségét nyilvánvalóvá teszik.

A könyv további öt cikke lényegében beszámolónak fogható fel már elkészített vagy még be nem fejezett kontrasztív munkákról. Az elsőhöz sorolható *Csillag Enikő, Károlyi Andrea* és *Nagy Anna* közös munkája: Linguistische und didaktische Überlegungen zum Gebrauch der deutschen Präpositionen. A cikk egy évek óta használatos egyetemi jegyzet szerkesztési elveit ismerteti, és a könyv tanítási gyakorlatából szerzett gazdag tapasztalatokat foglalja össze a tanulást segítő, illetve akadályozó jelenségek kontrasztív rendszerezésével. *Emericzy Tibor* tanulmánya (Faux amis in ungarisch-deutscher Relation) egy hamarosan megjelenő magyar-német, német-magyar szótár összeállításának elvi kérdéseit, a címszavak kiválogatásának szempontjait és az anyag elrendezését tárgyalja részletesen. Néhány szócikket is kapunk abból a minden bizonnyal jelentős anyagból, amit a szerző mintegy 30 szótár elemző vizsgálatából nyert.

A kötet további három cikke tulajdonképpen csak szemléltetésként tartalmazza tényleges egybevetések kezdeti eredményeit (*Regina Hessky:* Zur kontrastiven Untersuchung idiomatischer Wendungen, *Marianna Kertész:* Einige Bemerkungen zur Frage des Verhältnisses von Grammatik und Lexik, *Sarolta László:* Morphologische Katego-

rien und grammatisch-lexikalische Felder im Sprachvergleich). Az írások a kiszemelt vizsgálatokhoz kapcsolódó irodalmat tekintik át, elemzik kritikusan, hogy kellően tisztázhassák összevetésük elvi alapjait, a követendő módszert, illetve hogy megfelelően körülhatárolhassák kutatási területüket.

Hell György

Lakó György: Budenz József.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 229 l. (A múlt magyar tudósai)

Az egyetemes finnugor nyelvtudomány megteremtője és első nagy alakja a magyar Sajnovics János volt 1770-ben megjelent nevezetes *Demonstratio*jával; a magyar finnugrisztikát jó száz évvel később viszont a német származású, anyanyelvű és iskolázottságú Budenz József emelte európai rangú és színvonalú tudománnyá *Magyar–Ugor Összehasonlító Szótár*ával.

A magyar tudománytörténet nagy mulasztásait szívósan törlesztő kitűnő sorozatban mindkét tudósról Lakó György írt adatokban gazdag miniatűr monográfiát. Mind Sajnovics mind Budenz emberként is, tudósként is igen közel áll a szerzőhöz, aki évtizedek óta foglalkozik életművük kutatásával, értékelésével, számos alkalommal és számos kisebb-nagyobb írásban méltatta már ezideig is tevékenységüket. Ennek a kis kötetnek minden sorából árad a tisztelet, a szeretet (és a szinte leplezetlen nosztalgia is) a németből habitusában is magyar emberré és hazafivá váló, az indogermanistából turkológuson át finnugristává vált Budenz (és kora) iránt, aki eredményes és termékeny munkássága révén a budapesti egyetem finnugor tanszékének első s egyben legnagyobb hatású professzora lett.

A biográfiának különös és sajnálatos időszerűséget ad az a körülmény, hogy száz évvel az „ugor-török háború" sikeres megvívása után a dilettáns őstörténészek és nyelvészek tábora ismételten nő.

Ismét bebizonyosodott, hogy a tudománytörténeti és a tudománynépszerűsítő munkálkodás szorgalmazása több mint hasznos, szükségszerű is.

Domokos Péter

Lőrincze Lajos: Emberközpontú nyelvművelés.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 254 l. (Gyorsuló idő)

A kötet önálló tanulmányokként is megálló fejezetek füzére. Négy témakör bontakozik ki belőlük.

Az első rész a Szemlélet és módszer címet viseli. Itt fejti ki Lőrincze először tételesen a mindeddig csak munkásságából kielemezhető nyelvművelő „ars poeticáját": az emberközpontú nyelvművelést. Ezt a korábbi korszakok – általa nyelvközpontúnak mondott – nyelvművelésével állítja szembe: „Nyelvművelésünk szemléletét én emberközpontúnak szoktam nevezni, a régebbi nyelvközpontúval szemben. Emberközpontú

két szempontból is. Először: a nyelvi jelenségeket a nyelvet beszélő ember, a társadalom érdeke, célja szempontjából nézzük; a társadalmi hasznosság, felhasználhatóság dönt a helyes és helytelen, a jó és rossz kérdésében. – Másodszor: a nyelvművelés tárgya nemcsak, sőt manapság főként nem a nyelv, hanem az ember. Legalábbis így kellene lenni." Ebben a részben szól a nyelvszokásnak a nyelvhelyesség megítélésében való szerepéről, a szavak, nyelvi formák életéről, nyelvjárási és régi nyelvi elemek használatáról. A második rész (Nézzük meg közelebbről) elsősorban a nyelvi babonákat állítja pellengérre: főként azt a nézetet, hogy minden helytelennek tartott nyelvi tényt germanizmusnak mondanak. Arra is rávilágít, hogy nem egy közülük egyáltalán nem mondható helytelennek (pl. a páros testrésznevek többes számban való használata, a létige + határozói igenév állítmányként való szerepeltetése stb.). A Nyelvész urak és a költő című harmadik részben az írói nyelvhasználatról és a költői szabadságról, ennek korlátairól szól. Végül a nyelvi egység, a nyelvjárás és irodalmi nyelv viszonyát boncolgatja. Itt foglalkozik a határainkon kívül élő magyarság két különböző csoportjának, az „őshonos nemzeti kisebbségeknek" és az emigrációban élő diaszpórának a nyelvi gondjaival.

A kötet – bár az érdeklődő nagyközönség számára íródott – a nyelvész szakemberek számára is hasznos munka.

Zelliger Erzsébet

J. Lőrinczi Réka: A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 259 l.

A Bevezető vázolja a rokonságnév-kutatás történetét, hangsúlyozza a néprajz és a nyelvészet kölcsönös egymásrautaltságát, mondván: a rokonsági elnevezések vizsgálata összefügg a rokonsági rendszerek vizsgálatával és fordítva, a rokonsági rendszereket vizsgáló néprajz, mint az ilyen jellegű kutatások kezdeményezője sem lehet meg a nyelvi adatok nélkül. A szerző – saját megfogalmazása szerint – az egyes elnevezések és elnevezéscsoportok történeti szempontú kutatása helyett az elnevezések egymáshoz való viszonyának történeti szempontú vizsgálatára vállalkozott.

A kutatás alapjául szolgáló adattár – szintén J. Lőrinczi Réka munkája – a könyvben csak részleteiben jelent, jelenhetett meg, ugyanis a legrégebbi nyelvemlékekből, kódexekből, XVI–XX. századi szótárakból, nyelv-, történet- és jogtudományi munkákból, a szakmai folyóiratokból stb., saját terepmunkával összegyűjtött anyagban a címszavak száma meghaladja az 1200-at, az adattár sűrűn gépelve több mint 900 oldal. Csak ebben a könyvben a szómutatóban több mint 300 összetett rokonsági elnevezést számolhatunk meg. Az ábécérendbe szedett teljes adattárból itt most csak az első előfordulások kerültek közlésre, ennek alapján állt össze az elnevezéseket fogalomkörök szerint csoportosító „zsugorított" adattár.

A szerző a szó helyett a fogalomból indul ki. Megállapításait részben az egyes fogalomkörök (pl. a testvérek, a szülők, özvegység, árvaság stb.) tárgyalása után, részben az utolsó fejezetben összegezi, éspedig a magyar nyelvtörténetben szokásos korszakok szerint.

J. Lőrinczi Réka számos tétele vitát kelthet.

Lehet-e például a levirátus-szororátus igencsak kérdéses általános voltára elméletet építeni és mindenféle változást az elnevezésekben ezzel magyarázni? A szerző adós marad annak a kérdésnek a tisztázásával, hogyan érti a *rendszer*t, ez az óriási elnevezéstömeg mi módon tekinthető rendszernek? jogos-e a nyelvtörténeti korszakoláshoz ragaszkodni egy ilyen jellegű kutatás során? stb.

Aki ezentúl a magyar (és finnugor) rokonságnevekkel foglalkozik, annak Jakabné Lőrinczi Réka könyvét kezébe kell vennie.

A könyvet A rövidítések jegyzéke, a Szómutató (233–247!), román és angol nyelvű rezümé és a részletes tartalomjegyzék zárja.

Szíj Enikő

A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai.
Szerkesztette: Imre Samu, Szathmári István, Szűts László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 798 l. (Nyelvtudományi Értekezések 104. sz.)

A magyar nyelvtudomány hazai és külföldi képviselői legutóbb 1977-ben Nyíregyházán tartották tanácskozásukat, s az itt elhangzott előadásokat tartalmazza ez a vaskos kötet. A kongresszus témájául a magyar grammatikai kutatásokat választotta, a 112 közreadott hosszabb-rövidebb írás természetesen a legkülönbözőbb mélységekben tárgyalta a témát, s volt közötte néhány, amely éppen csak érintette a magyar grammatikát. – A kongresszust *Hajdú Péter, Szentágothai János* és *Margócsy József* egy-egy beszéde nyitotta meg.

A főelőadást *Benkő Loránd* tartotta Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai címmel. Ebben a nyelvtan történetiségét meghatározva kifejtette ennek a kutatási ágnak a szükségszerűségét, hasznosságát. Hangsúlyozta a rendszerszerűség elvének az érvényesítését, s a részrendszerek diakrón és szinkrón egybevetésének szükségességét. Új szintézis lesz az új magyar történeti nyelvtan, amely óvakodik az atomisztikus, elemtörténeti és a pozitivista módszerektől, s amely a modern leíró nyelvészet új eredményeit is föl fogja majd használni. Az előadást *Mikola Tibor, Balázs János, Károly Sándor* és *Pusztai Ferenc* korreferátumai követték.

Az együttes ülések második nagy előadását *Rácz Endre* tartotta A magyar leíró nyelvtani kutatások helyzete és feladatai címmel. Alapos részletességgel kitért a készülő új egyetemi leíró nyelvtan előzményeire. Leszögezte, hogy az új leíró nyelvtan nem lesz „hagyományos", a klasszikus és a modern összhangban lesz benne, de ettől egyáltalában nem lesz eklektikus. Fontos tudománytörténeti és grammatika-elméleti kérdésekről szólt hozzászólásában *Molnár Ilona, Temesi Mihály* és *Radics Katalin.*

Szathmári István előadása a nyelvtannak a magyartanár-képzésben betöltött szerepével foglalkozott. Hangsúlyozta a nyelvi alapműveltség megadásának elengedhetetlenségét, az új diszciplínák bevezetésének fontosságát, a többirányú módszerek kidolgozásának szükségességét. E témához *Deme László, Bachát László* és *Sebestyén Árpád* hozzászólása kapcsolódott.

Az utolsó plenáris előadást *Szende Aladár* tartotta. A magyar nyelvtan helye a közoktatásban címmel. Kiemelte az egységes elgondolás alapján készült tantervek fontosságát. Hangsúlyozta a beszéd, az élőszó fokozottabb művelésének szükségességét. Az együttes ülést *Bánréti Zoltán, Honti Mária* és *Fábián Pál* korreferátuma zárta.

A közel száz kisebb előadás bemutatása lehetetlen e szűk keretek között. Az előadók általános iskolai tanárok, középiskolai oktatók, tudományos kutatók, egyetemi dolgozók; elismert hazai szakemberek és külföldi nyelvtudósok voltak. Általános képként az rajzolódik ki előadásaikból, hogy a magyar nyelvtan kutatásának és oktatásának ügyét valamennyien a szívükön viselik, mindent megtesznek saját munkahelyükön, lehetőségeik határai között azért, hogy grammatikai kutatásunk, nyelvi, nyelvtani kultúránk mind magasabb fokra jusson.

Hajdú Mihály

Magyar Nyelvjárások XXIII.
Szerkesztő: Kálmán Béla és Sebestyén Árpád. Debrecen, 1980. 212 l. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének évkönyve)

Hoffmann István a könyv első tanulmányának szerzője, a helynevek jelentéstani vizsgálatához szól hozzá. Elméleti fejtegetéseit Tapolcafő helyneveinek anyagából vett példákkal támasztja alá. Foglalkozik a köznév tulajdonnévvé válásával, az alapszó jelentésének elhomályosádásával, a jelnév és szónév, valamint a kombinált név előfordulásaival, gyakoriságukkal, a helynévi poliszémiával, homonimiával, szinonimiával, alakváltozatokkal stb. *Kálnási Árpád* a helynevek rendszerezési kérdéseiről ír. Megállapítja a szinkrón és diakrón vizsgálatok lehetőségének kettősségét, s elsődlegesnek a leíró szempontot tekinti. Hangsúlyozza a névtani kutatásokban a komplex módszernek az érvényesítését. Az általános jelentéstan törvényszerűségeit logikus következetességgel alkalmazza a névtanra. *Fekete Péter* Tiszaszőlős vízrajzi neveit vizsgálta meg XVIII–XIX. századi adatok alapján, *Kálmán Béla* pedig Fejér megye XVIII–XIX. századból való helyneveinek közzétételével folytatja a székesfehérvári és a veszprémi püspökségek levéltára canonica visitatioinak jegyzőkönyveiben talált gazdag névanyag közlését. *Pelle Béláné* a tanyanevek problémáival foglalkozik a hevesi járás helynévgyűjteménye alapján. Tisztázva a tanyanevek névtani és helytörténeti fontosságát, igen mélyrehatóan rendszerezi a járásban talált tanyaneveket. A személynevek témaköréből *Máté József* gazdagon adatolt dolgozatot közöl Balmazújváros ragadványneveiről. A közel négyszáz nevet jelentéstani vizsgálatnak veti alá, s adatait is ilyen csoportosításban, tömör magyarázatokkal adja. – A nyelvtörténeti kutatásokkal foglalkozó részt *Kovács István* cikke nyitja meg, amely egy XVI. századi nyelvemlékünk, „az chazar Ellen walo Coniurationak Ky Nylathkozassa" címen ismert írásnak szerzőjét kutatja. A forrás bemutatása után paleográfiai, helyesírási, hangtani, alaktani és stilisztikai adatokkal, statisztikai táblázatokkal bizonyítja, hogy az író Zay Ferenc, „Az Landor feyrwar El wezessenek oka..." című nyelvemlékünk szerzője lehet. Több fakszimile mellékleten is szemlélteti bizonyítási eljárását. *Szilágyi Ferenc* írása a *talabor* székely nyelvjárási szó (jelentése: 'kerékfékező fa') eredetét és etimológiáját tartalmazza – *R. A. Ebeling* a

Groningenben folyó névtani kutatásokról számol be német nyelven. Érdekes térképen szemlélteti a családnévvizsgálatok egyik részeredményét, az *-a* végű fríz vezetéknevek elterjedtségét Hollandiában.

A Magyar Nyelvjárásoknak régi hagyománya, hogy egy-egy vidékről közöl néhány jól lejegyzett, további kutatásokhoz fölhasználható nyelvjárási szöveget. Ebben a számban *Sebestyén Árpád* és *Kálnási Árpád* lejegyzésében Szatmár keleti részéből és a Szovjetunió magyarok lakta területeiről kapunk sok szép és érdekes, bőséges helynévanyagot tartalmazó nyelvjárási szöveget.

Valamennyi cikket idegen nyelvű (német vagy orosz) összefoglaló követ.

Hajdú Mihály

A magyar szaknyelvkutatás bibliográfiája.
Szerkesztette: Csörögi István és Nagy Ferenc. Budapest, 1980. 210 l. (ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok, 27. sz.)

A szaknyelvi kutatás régóta hiányol már olyan összefoglaló bibliográfiát, amely föltárja a forrásművek, önálló könyvek vagy folyóiratcikkek adatait, hogy a kutatás ezeket fölhasználhassa, és segítségükkel újabb eredményeket érhessen el. Ezt a bibliográfiát állították össze a szerkesztők tizenegy egyetemi hallgató és közel ötven jeles szaknyelvi kutató közreműködésével, ugyanis az utóbbiak mindegyike elküldte ide vonatkozó publikációinak címjegyzékét.

A szaknyelv fogalmát a szerkesztők – igen helyesen – tág határok között értelmezték, s fölvették a háztartási munka, diáknyelv, tolvajnyelv stb. szókészletével foglalkozó műveket is, és így nyugodtan vallhatják a teljesség igényét a kutatott területen. A források közül elsősorban a nyelvészeti folyóiratokat és gyűjteményes kiadványokat vették figyelembe, de ha ezekben utalás történt más jellegű kiadványra, azok szaknyelvi cikkeit is fölkutatták. Személyi és anyagi okok miatt nem kerülhetett sor valamennyi folyóirat, hetilap, napilap rendszeres átvizsgálására.

A bibliográfia három nagyobb fejezetre tagolódik. Az elsőbe a szaknyelvekről általában írott munkák, a másodikba a szaknyelvek történetével foglalkozók, a harmadikba maguknak az egyes szaknyelveknek a leírásai, szótárai tartoznak. Valamennyi fejezetet a következő, nyelvészeti szempontú alfejezetekre osztották föl a szerzők: általános kérdések, fonetika, morfológia, mondattan, szókészlettan, jelentéstan, stilisztika, nyelvművelés. Ennek a fölosztásnak a természetes következménye, hogy egyes alfejezetek teljesen hiányoznak (pl. a szaknyelvek általános fonetikája, morfológiája, történeti mondattana), mások néhány tételt foglalnak csak magukba (a szaknyelvek történeti fonetikája, alaktana, vagy leíró fonetikája, mondattana). A szókinccsel foglalkozó részek (a szaknyelvek történeti és leíró szókészlettana), valamint a nyelvműveléssel kapcsolatos fejezetek igen gazdagok, néha többszáz cikket tartalmaznak. Ilyenkor a művek szerzőinek névkezdő betűi határozzák meg a besorolás sorrendjét, vagyis szerzőnévi ábécében kapjuk az adatokat.

Jól fölépített szakmai mutató ad segítséget a bibliográfia használatához.

Hajdú Mihály

Magyarország földrajzinév-tára II. Borsod-Abaúj-Zemplén megye.
Szerkesztette: Földi Ervin. A Kartográfiai Vállalat kiadása, Budapest, 1980. 35 l. + 1 térk.

A sorozat előző köteteit (amelyek más megyék helyneveit tartalmazzák) már ismertettük a Hungarológiai Értesítő hasábjain. A jelenlegi füzet teljes egészében megfelel az eddigi füzetek jellegének. Elsősorban a térképészettudomány számára használandó helyneveket sorolja föl a megye területén. Közöttük számos dűlőnév, kisebb határrésznév is szerepel, s ezek a nyelvészeket, helytörténészeket, névkutatókat is érdeklik. Természetesen ez a kötet sem a nyelvtudomány céljait szolgálja elsősorban: nem törekszik teljességre, szándékosan mellőzi a névváltozatokat, figyelmen kívül hagyja a nevek nyelvjárási használatát. Föladata éppen a hivatalos, tehát az egységes használatú nevek meghatározása, kiemelése az esetleg több névváltozatból.

Az adattár két részből áll. Az elsőben a megye helyneveinek betűrendes fölsorolása található, s minden név után a mellékelt térkép hálózati beosztására utalnak a hely könnyebb lokalizálása, azonosítása érdekében. A második rész a községek sorrendjében sorolja föl az egy határban található helyek neveit.

Jó alapja lehet ez a kötet is egy teljességre törekvő és módszeres nyelvészeti, illetőleg névtani célú helynévgyűjtésnek.

Hajdú Mihály

Márk, Tamás: Tessék magyarul! Unkarin kielen peruskurssi 2.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1980. 232 l.

E munka első kötetét már ismertette a Hungarológiai Értesítő (1980. II. 192. l.). A szerző e kötetében kiteljesítette az elkezdett munkát, módszeresen, következetesen, türelmesen – s nem utolsó sorban – szellemesen, jól és tematikailag széles körből megválogatott szövegekkel hallgatóit elvezette a kezdet fokáról a beszéd és a társalgás küszöbére. A két könyvet „végig tanulva" a finn diákok nekivághatnak a magyar szépirodalom olvasásának, a sajtótermékek tanulmányozásának, de ami a legfontosabb: hamar feltalálják s jól megértetik magukat magyar környezetben.

Domokos Péter

/Методические разработки по спецкурсу "славянско--венгерские межъязыковые связи" для студентов III-V. курсов венгерского отделения филологического факультета. Составил: Лизанец Петр Николаевич/. Ужгород 1980. - 29 1.
(Módszertani tájékoztató a „szláv-magyar nyelvi kapcsolatok" című szakszemináriumhoz – a filológiai kar III–V. éves magyar szakos hallgatói számára)

A tanulmány úgy elemzi a szláv-magyar nyelvi kapcsolatokat, hogy azok történelmi hátterét, külső feltételeit is fölvázolja: bemutatja, hogy mikor és hol érintkeztek

az egyes magyar népcsoportok a különböző szláv népekkel és nyelvekkel. Külön fejezet foglalkozik a magyar nyelvnek a keleti, a déli és a nyugati szláv nyelvekkel való egymásra hatásával („szlavizmusok" a magyarban, illetve „vengerizmusok" az egyes szláv nyelvekben).

Legnagyobb terjedelemben a keleti szláv (különösen az ukrán) nyelveknek a magyar szókészletre gyakorolt hatásáról szól, majd olyan szavakat sorol fel, amelyek a magyarból kerültek át valamelyik szláv nyelvbe, illetőleg nyelvjárásba. A nyelvi kölcsönhatások elemzésekor különösen fontosnak tartja a szláv nyelvjárások szókincsének és a folklór szövegeknek a vizsgálatba való bevonását. Ennek alapján állapítja meg a tanulmány, hogy a magyar nyelvészek (Melich, Kniezsa) a délszláv (pl. szerb-horvát) kapcsolatokat kissé túlbecsülték, ugyanakkor nem értékelték eléggé a keleti szláv lexikai hatásokat.

A Magyar Nyelv Történeti-etimológiai Szótára – a szerző szerint – több konkrét esetben előre lépett, amennyiben elődeinél reálisabban határozta meg az illető szót átadó szláv nyelvet. De a kutató munkát ezen a téren is tovább kell folytatni. Bibliográfia zárja a munkát.

D. Mátai Mária

Mizser Lajos: Cserépfalu személynevei (1548–1720).
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 31 l. (Magyar Személynévi Adattárak 27. sz.)

Mizser Lajos Cserépfalu történetének és neveinek avatott kutatója. Több helyen – köztük ugyanebben a sorozatban (MSzA. 8. sz.) – közölt már a témába vágó anyagot. Ez a füzete a dézsmalajstromokban és összeírásokban fellelhető személyneveket tartalmazza saját levéltári gyűjtéséből.

A bevezető sorok után foglalkozik az anyag gyűjtésének, közlésének nehézségeivel, az adatok megbízhatóságával, majd az Adattár következik. Ennek berendezése az időrendhez igazodik, ezen belül a szerző megtartotta a források eredeti névsorrendjeit. Különösen fontos az a törekvése, hogy az eredeti helyesírást is megőrizze. Az adattár használhatóságát egy névmutató tovább növelte volna.

Juhász Dezső

Mokány Sándor: Magyar szófejtések.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 66 l. (Nyelvtudományi Értekezések 105. sz.)

Mokány Sándor Kárpát-Ukrajna magyarlakta településein végzett nyelvjárási szókincsgyűjtései során nemegyszer jegyezte fel néhány ismert vagy kevésbé ismert szavunk új alak- vagy jelentésváltozatát. A kutatás és a feldolgozás folyamán szerzett tapasztalatainak eredménye ez a dolgozat, mely értékes adalékot nyújt eddig bizonytalan

vagy éppen ismeretlen eredetű szavaink etimológiájához, sőt ezen túlmenően néhány olyan szó, szószerkezet eredetének megfejtésére is vállalkozik, melyek ezidáig a nyelvészeti szakirodalomban sem voltak ismeretesek.

A rövid bevezetés után a szerző három nagy fejezetben tárgyalja a szavakat: Finnugor eredetű és belső keletkezésű szavak; Szláv jövevényszavak; Román és török jövevényszavak. Néhány címszó ízelítőül: *beligyermek, budár, fonák, megtoskad* (finnugor eredetű és belső keletkezésű szavak); *aborha, iszkora, lika* (szláv jövevényszavak); *háborbot, káka* (román és török jövevényszavak). A szerző minden etimológiáját számos nyelvjárási és nyelvtörténeti adattal támasztja alá. – A dolgozatot a tárgyalt szavak betűrendes mutatója zárja.

Sárosi Zsófia

Murvai Olga: Szöveg és jelentés.
A szabad függő beszéd szövegnyelvészeti vizsgálata. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 197 l.

A tanulmány kétirányú kutatási szempontot követ: egy általánosan leírót, amelynek feladata áttekinteni a kérdés tanulmányozásának történetét és összegezni a korábbi kutatások eredményeit – legfontosabb célja pedig a szabad függő beszéd szövegnyelvészeti és kommunációelméleti elemzése –, és egy tüzetesen elemzőt, amelynek fő feladata a négy impresszionista író – *Babits Mihály, Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső* és *Krúdy Gyula* – műveiben jelentkező szabad függő beszéd stílustörténeti és szövegépítési funkcióinak kutatása.

A második fejezet *a szabad függő beszéd* (SzFB) kutatásának történetével ismertet meg, majd a SzFB kialakulásának kérdéseit boncolgatja, ismertetve a grammatikai eredet, a lélektani eredet, az esztétikai eredet és az írott, illetve beszélt nyelvi eredet híveinek nézeteit.

A harmadik fejezetben *a szabad függő beszéd vizsgálatának módszereiről* olvashatunk. Az eddigi kutatások a SzFB-t mondattani kategóriának minősítették, és a mondat szerkesztési szabályai szerint írták le. Murvai Olga – vizsgálódásai alapján – a szabad függő beszédet szövegnek tartja. Állításának bizonyításaként vizsgálja a szöveg szerkezetének összetartó erejét, a lineáris kohéziót és a szöveg egységes jelentését megalapozó szemantikai kohéziót. A szöveg elhatárolhatóságának kérdéseit kutatva megkülönbözteti a síma indítást, amelyben az új közlést bevezető ige, kötőszó és névmás kapcsolóereje a kohéziót, a folytonosságot biztosítja, és a meredek indítást, amely a szövegrész nagyfokú önállóságát jelenti. A négy író elemzett munkásságában gyakoribb a meredek indítás. Ezt az állítást az egyes szófajok előfordulási számának és helyének vizsgálatával bizonyítja a szerző. Végezetül Murvai Olga leszögezi, hogy a SzFB-t a jelentéstani elemzés eredményei alapján komplex szemantikai jelnek tekinthetjük.

A negyedik fejezet *a szabad függő beszéd kommunikációelméleti modelljét* rajzolja meg. A SzFB-ben az író és a szereplő személyén kívül számolnunk kell egy vagy több mesélő jelenlétével is. A közlési folyamat vizsgálata során többféle szövegtípussal ismertet meg bennünket a szerző. A leggyakoribb alaptípusokban az író-narrátor-üze-

net kapcsolata, a szerző-szereplő-mesélő-üzenet kapcsolata és a szerző-szereplő-narrátor-olvasó-üzenet kapcsolata szerepel.

Az ötödik fejezet *a szabad függő beszéd szerkesztéstani szerepével* foglalkozik. Összegyűjti a SzFB leggyakoribb szerkesztésbeli funkcióit. Ezek a következők: a cselekménynek SzFB-ben való elbeszélése, érzelmi hangulati reflexiók, leírás (a szereplő bemutatása, hely- és környezetrajz, az időpont leírása, állapotrajz). A négy író munkásságát vizsgálva megállapítja, hogy a legtöbb szabad függő beszéd Krúdy prózájában, a legkevesebb Kosztolányi írásaiban található. Ez a fejezet vizsgálja azt is, hogy milyen képi megfogalmazást kaphat a leírás és a reflexió a szabad függő beszédben. Azt látjuk, hogy leginkább a hasonlat, legkevésbé a megszemélyesítés fordul elő SzFB-ben a négy író vizsgált munkásságában.

Végül *a szöveg kontextuális kapcsolataival* foglalkozik. Azt vizsgálja, hogy milyenfajta jelentéstani kapcsolattípusok alakulnak ki a szöveg és a műalkotás teljes jelentésstruktúrája között, milyen jelentéstani kapcsolatot létesít a szabad függő beszéd a szövegkörnyezettel.

A könyv szemléletmódja modern. Murvai Olga felhasználja a kommunikációelmélet és a szövegnyelvészet új eredményeit. A szerző saját kutatásait táblázatok teszik szemléletessé. – A könyvben rövidítésjegyzék, gazdag irodalomjegyzék, valamint román és angol nyelvű kivonat található.

Molnár Ildikó

Nagy Ferenc: Kriminalisztikai szövegnyelvészet.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 172 l.

Az utóbbi évtizedekben megindult modern szövegtani kutatások ma már nemcsak teoretikus eredmények elérésére törekszenek, hanem figyelmet fordítanak arra is, hogy az élet különböző területein a gyakorlati munkát is támogassák. Az alkalmazott szövegnyelvészet példája a fenti kötet, az első olyan mű, amely rendszeres áttekintést ad a kriminalisztika és a szövegtan határterületéről.

A szerző, aki Magyarország első igazságügyi nyelvészszakértője, bevezetőül a szövegkutatás mibenlétével, a szöveg megközelítésének lehetőségeivel, a kvantitatív nyelvészet módszereivel és hazai eredményeivel ismerteti meg az olvasót, majd azokkal a polgári perek és bűnügyek sok száz szövegének alapján kialakított speciális mennyiségi és minőségi eljárásokkal, melyek a kriminalisztikai szövegvizsgálat különleges céljainak megfelelnek. Ötféle szempont szerint (a fogalmazás és a stílus, a mondatszerkesztés színvonala, a szóhasználat szabatossága, a toldalékolás színvonala és a helyesírási készség) minősít minden egyes írást, s a szempontoknak 1–5-ig terjedő értékeket feleltet meg.

A kötet további fejezeteiben a szerző nyelvészszakértői munkájáról számol be, komplex módszerekkel elemezve a kriminalisztika szövegtípusait (névtelen levelek, önéletrajzok, búcsúlevelek, elmebetegek írásai és egyéb fogalmazványok), melyeken alkalmazta s melyekből részben leszűrte módszereit.

Az elemzés során a következő kérdésekre keres és ad választ: az adott végrendeletet fogalmazhatta-e a végrendelkező, kényszer hatása alatt fogalmazódott-e a becsületsértő levél, több (kézzel vagy géppel írt) rágalmazó levélnek azonos-e az értelmi szerzője, milyen életkorú, foglalkozású, műveltségű, nemű stb. a névtelen szövegíró stb.

Az érdekes, izgalmas témájú, olvasmányos könyvet logikus felépítés, egyszerű, de komoly tudományos előadásmód jellemzi. A munka egyértelműen bizonyítja, hogy a bűnüldözés során alkalmazott, nagy nyelvészeti, pszichológiai felkészültséget és kiváló stílusérzéket követelő kriminalisztikai szövegnyelvészet elengedhetetlenül szükséges a nyomozásban, a bírói döntések meghozatalában, a bűnösség és az ártatlanság bizonyításában.

Keszler Borbála

Nagy Kálmán: Kis magyar nyelvtankönyv, különös tekintettel a nyelvhelyesség mindennapi kérdéseire.
Második kiadás. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 149 l. (Kriterion kiskalauz)

A könyv célját és keletkezési körülményeit a szerző alábbi mondata világítja meg: „Gondolatban végiglapozok egy nyelvtankönyvet, s ami megjegyeznivalóm van egy-egy fejezethez, azt megpróbálom itt összefoglalni".

A Bevezetésben hasznos tudnivalókat olvashatunk a nyelv keletkezéséről és változásáról, az irodalmi nyelvről és a nyelvjárásokról, nyelvrokonainkról és helyesírásunkról.

A hanggal foglalkozó fejezet a magán- és mássalhangzók képzési sajátosságait tekinti át, és csokorba gyűjti azokat a szavakat, amelyek magánhangzója vagy mássalhangzója időtartamában gyakran bizonytalanok vagyunk. Részletesen ír a szerző a hangtörvényekről, és útbaigazítást ad az *ly*-os és a *j*-s szavak írásához.

A szó című fejezetben olvashatunk a szójelentés kérdéseiről és szókészletünk rétegeződéséről. Szójegyzékben közli a szerző a divatos idegen szavakat és magyar jelentésüket, valamint a gyakrabban használt román szavakat és az ezek helyett javasolt magyar kifejezéseket. Ebben a fejezetben ír Nagy Kálmán a szófajokról. A helytelenül használt igekötős kapcsolatokat és a helyettük ajánlott, kívánatos alakokat is jegyzékbe foglalja. A Szóelemek, ragozások című alfejezetben táblázatok mutatják be igeképzőinket és névszóképzőinket.

A könyv utolsó egysége A mondat címet viseli. E lapokon ír a szerző a szószerkezetről és a mondatrészekről. A továbbiakban szerkezete és tartalma alapján osztályozza a mondatot. Ebben a részben olvashatunk a szórend, a hangsúly és a hanglejtés kérdéseiről, valamint az írásjelek használatáról.

A könyv végén négy táblázat szemlélteti a nyelvi jelek rendszerét, a magyar nyelv hangzóállományát és igeragozásunkat. Nagy Kálmán könyvét irodalomjegyzék és tárgymutató zárja.

Molnár Ildikó

Németh Marietta: A mályinkai szénégetés szakszókincse.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1980. 53 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 2. sz.)

A szénégetés Mályinkán (Borsod-Abaúj-Zemplén m.) nagy hagyományra visszatekintő népi mesterség, minden helybeli érti a módját, s ma is sokan művelik. A Bevezetés röviden ismerteti a községről való legfontosabb tudnivalókat, foglalkozik a szakma múltbeli és mai helyzetével, jelentőségével.

A feldolgozás két fő része a munkafolyamat leírása és a szótár. A szénégetés a következő lépésekben történik: 1. Fakitermelés; 2. A milehely elkészítése; 3. Kunyhókészítés; 4. A mile rakása; 5. Begyújtás; 6. Az égetés; 7. Kibontás. A szótárban ábécérendben találhatók a szénégetés szakszavai. A szó cikkek tartalmazzák a címszavak legfontosabb grammatikai jellemzőit, nyelvjárási alakváltozatait, jelentését. Különösen érdekes és értékes a szakszókincs tájszói rétege. A szerző szerint a terminológiának a szlovák eredetű elemei arra mutatnak – s ezt a szájhagyomány is támogatja –, hogy a munkafolyamat átadása az egykor délre vándorló szlovákokkal kapcsolatos. – A feldolgozást rajzmellékletek teszik szemléletessé.

Juhász Dezső

Névtani Értesítő.
A Névkutató Munkaközösség időszakos kiadványa. Szerkeszti: Hajdú Mihály és Mező András. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 3. sz. 94 l.

A Tanulmányok, cikkek, adatok rovat két szótörténeti, etimológiai dolgozattal indul. *Juhász Dezső* megvizsgálja a *harang* szó előfordulásait történeti és mai helynévanyagunkban, s arra a megállapításra jut, hogy ezzel a szóval nem harangláb, harangtorony helyét, hanem valamilyen harangos virággal benőtt területet jelöltek (a *harang* helyneveinkben). *Mizser Lajos* a Hór-patak nevével, etimológiájával foglalkozik. Azt bizonyítva be, hogy a névben a 'vízmosta árok, mélyút, horhos' jelentésű *horh* szavunk alakváltozata van. Tanyanévvizsgálat Bács-Kiskun megyében címmel írt tanulmányt *Hegedűs Attila*. A tanyanévkutatás a magyar névtan elhanyagolt területe, ezért a tanyanevek morfológiai, tipológiai vizsgálata igen időszerű. Az állatnévkutatásnak vannak ugyan bizonyos hagyományai, de *Solymár Imre* dolgozata (A völgységi kisgazdák tájfajta teheneinek nevei 1930 és 1945 között) új lendületet ad ennek a vizsgálódásnak. *Hajdú Mihály* tanulmánya (Orosháza utcanevei) egy örvendetesen kibontakozó névtani ágazat, az utcanévkutatás legújabb darabja. Névtani, tipológiai, helytörténeti és nyelvművelő vonatkozásai egyaránt érdekesek. – *Peter Sherwood* Fabó Kingának e kiadvány előző számában közzétett tanulmányára reflektál, vele vitatkozva bizonyítja, hogy a helyneveknek van fonológiai specifikuma. A rovat további írásai terminológiai természetűek. *Reuter Camillo* az eddig megjelent nagyobb helynévtárak rövidítési rendszerét vetette egybe, s a készülő hasonló művek számára ajánl egységesített rend-

szert. Ördög Ferenc, Mészárosné Varga Mária és Hajdú Mihály a Névtani Értesítő előző számában elindult vitát folytatják a névtudomány műszavairól.

A Szemle rovat 1 ukrán, 1 japán-angol, 2 angol, 2 magyar névtani kiadványt ismertet, valamint áttekintést ad a magyar történettudományi folyóiratok közelmúltbeli névtant érintő cikkeiről. – A kiadványt angol nyelvű rezümé zárja.

J. D.

Névtani Értesítő.
A Névkutató Munkaközösség időszakos kiadványa. Szerkeszti: Hajdú Mihály és Mező András. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 4. sz. 106 l.

A Tanulmányok, cikkek, adatok rovatot *Kristó Gyula* tanulmánya nyitja meg. Egy 1031 és 1043 közé datálható útleírás bizonytalan azonosítású magyarországi helyneveit veszi vizsgálat alá. Ezt a korai forrást Györffy György már tulajdonképpen feldolgozta, de még mindig vannak vele kapcsolatos feltáratlan, megoldatlan problémák. Az ő (ti. Györffy) véleménye szerint a *Hanenburch* helynév Tolna várral azonosítható. Kristó nem zárja ki ezt a lehetőséget, de inkább a mellett érvel, hogy e név mögött Kakasd hegység van. (Hanenburch = Kakasd?) *Reuter Camillo* a *Köbölgyuk* (~ *Köböldök* ~ *Köböldek*)-féle helynevet gyűjti össze, és megpróbál származásukra fényt deríteni. Véleménye szerint török etimonú névvel van dolgunk, de a kérdés további vizsgálatot igényel. *Mező András* dolgozata (*Ágasegyháza*) szintén szótörténeti, etimológiai természetű. Alapos kutatások nyomán arra a következtetésre jut, hogy az *Ágasegyház(a)* név előtagja nem függhet össze az *Ákos* személynévvel, mint ahogy korábban többen gondolták, hanem az *ágas* 'gerenda, tartóoszlop' szó van benne; ez az egykori templom (egyház) építésmódjára utal. *Mészárosné Varga Mária* cikkében néhány sümegi határnevet vizsgál meg, szembesíti a történettudomány eredményeivel. Bevezető soraiban annak a véleményének ad hangot, hogy „a névtan, különösen a történeti névtan, kell, hogy igénybe vegye más tudományok és szakemberek segítségét oly módon, hogy maga is segítséget adjon a történelemkutatás, a földrajz, néprajz, szociográfia stb. számára." Jelen munka is erre kíván példa lenni. *Farkas Ferenc* öt jászsági település külterületi helyneveinek stilisztikai sajátosságait összegzi. *Hajdú Mihály* egy nagyobb tanulmány első felét teszi közzé ebben a számban Békés megyei apaállatnevek 1925 és 1934 között címmel. Állatnevekkel foglalkozik még két kisebb közlemény: *Mizser Lajos:* Állatnevek Fekete István műveiben; *Dégi Zoltán:* Állatnevek Ordacsehiben és környékén. Néhány névtani kérdést általános nyelvészeti megközelítésben tárgyal *Fabó Kinga* (A tulajdonnév ≒ köznév „szófajváltásokról").

A Szemle rovat öt magyar, egy-egy angol, orosz, ukrán névtani kiadványt ismertet, valamint egy közleményében áttekintést ad a bács-szerémi ruszin személynévkutatás magyar vonatkozású tanulmányairól. „A magyar névtan és településtörténet számára a bács-szerémi ruszinokat az teszi érdekessé, hogy a ruszin személynevek jelentős hányada magyar eredetű." – A kiadvány angol nyelvű rezümével zárul.

Juhász Dezső

Nyelvédesanyánk.
Válogatta és szerkesztette Hernádi Sándor és Grétsy László. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1980. 388 l.

A gyűjtemény írók, költők vallomásai a magyar nyelvről. A könyv idézetgyűjtemény és antológia. Részletei – tömörségük következtében – kiválóan alkalmasak mottóul. Állhatnak nyelvészeti tanulmány, nyelvtankönyvi fejezet élén, anyanyelvi műsorok meghívóján, plakátján, ünnepélyek jelmondataiként a színpadon.

Az írások témája szerteágazó. Olvashatunk a nyelvrokonságról és nyelvrokonainkról, a gyermek beszédének kialakulásáról és a gyermeknyelv jellegzetességeiről, szavaink színéről, szinonímakészletünk gazdagságáról, a nevek világáról és szóalkotási módjainkról. Foglalkoznak íróink, költőink a helyesírással, a mondatszerkesztés és a fogalmazás nehézségeivel. Terítékre kerülnek a kötetben nyelvhelyességi és stilisztikai kérdések is. Művek sora tudósít arról, hogyan vélekednek anyanyelvünkről más nemzetek fiai.

A kötetben idézett művek jelentős része XX. századi, de olvashatunk régebbi vallomásokat is *Sylvester János, Pázmány Péter, Bessenyei György, Kazinczy, Kölcsei* és mások tollából. A szerzők sorában – nem véletlenül – *Kosztolányi Dezső* vezet, *51* írással. Őt követi *Illyés Gyula, Gárdonyi Géza, Németh László, Csoóri Sándor, Juhász Ferenc, Karinthy Ferenc.* Szót kapnak a kötetben más országokban élő magyar írók – *Sütő András, Szilágyi Domokos* – is, és olvashatók a kötetben *Kodály Zoltán* sorai is.

Molnár Ildikó

Nyelvészeti tanulmányok 1980.
Szerkesztette: Teiszler Pál. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 175 l.

A kolozsvári magyar nyelvjáráskutatók tanulmánykötete különösen jelentős, fontos munka. Elsősorban azzá teszi, hogy egy határainkon kívül levő, igen eredményes magyar nyelvtudományi kutatóhely irányítói, munkatársai és tanítványai jelentkeznek benne írásaikkal, elsősorban nyelvjárási és névtani cikkeikkel.

A nyelvjáráskutatás egyik legfontosabb és legmaradandóbb ága az adatgyűjtés. Ez különösen fontos feladat az idegen nyelvi hatásnak kitett nyelvjárások vidékein, ahol a változások nemcsak más jellegűek, de egyes vonatkozásokban (szókincs, mondatszerkesztés) gyorsabbak és nehezebben regisztrálhatóak is. Mindezt tudva lehet igazán értékelni *Balogh Dezső* és *Teiszler Pál* nagy munkáját, amely a Marosvásárhely-vidéke nyelvi anyaga egy részének atlaszszerű földolgozását vette tervbe. Ebből a munkából adnak a szerzők e kötetben 23 (minden kutatópontot magában foglaló) térképen szemléletes részletet, jól átgondolt válogatást. Az elméleti kérdéseknek a gyakorlati tapasztalatokkal való nagyszerű összevetése *Gálffy Mózes* tanulmánya, amely a tájszótípusokat mutatja be Marosmagyaró nyelvjárásában. Az átmeneti kategóriák számtalan példájával bizonyítja a szerző, hogy dialektológiai kutatásunk soha nem szakadhat el a nyelvi valóságtól, s a marosmagyarói (de természetesen mindegyik táj) népnyelve sokkal árnyaltabb, élénkebb, mozgalmasabb, mint azt hisszük, s hiszik még annak elméleti kutatói is.

A tájnyelvkutatásnak különleges területe a névtan. A kötetnek jelentős, nagyobbik része foglalkozik nevekkel, s ez nem lehet véletlen Kolozsvárott, ahol a névtudománynak olyan nesztora él és munkálkodik, mint Szabó T. Attila. A családnevek népi használatáról, funkcióik, szerepük jelentőségéről, a társadalom és a névhasználat összefüggéseiről ír *B. Gergely Piroska* gazdag anyagú tanulmányában. *Kovácsné József Magda* érdekes és sok értékes adatot tartalmazó tanulmánya a Havasalja (Hargita megye) Székelyudvarhelytől északra fekvő 21 községében végzett személynévkutatásáról számol be. A több mint húszezer személy névadataira kiterjedő gyűjtésből a családnevekről olvashatunk most itt. A földolgozó rész méltó a nagy gyűjtő munkához: többoldalú vizsgálatnak veti alá az anyagot, és ezek gyakoriságáról, névkapcsolatokban való szerepléseikről, funkcióikról, jelentéstani megoszlásukról ad értékes fölvilágosításokat.

A növénynevek kutatása az erdélyi, pontosabban kolozsvári nyelvjárási iskolából indult el, s most is két jelentős dolgozat foglalkozik e témával. Az egyik *Murádin László* nyelvföldrajzi cikke, amely az *orgona* (virág), *rózsa/vadrózsa* és *csalán* erdélyi elnevezéseinek formáit és az egyes alakok elterjedési határait tárja föl és magyarázza. *Péntek János* és *Szabó Attila* a kalotaszegi helynevek alapján rekonstruálja a régi növényvilágot és annak változásait.

A kötetet a szerzők tudományos életrajzi adatainak rövid összefoglalása zárja le.

Hajdú Mihály

Nyelvművelő kézikönyv I. A–K.
Főszerkesztő: Grétsy László és Kovalovszky Miklós. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 1295 l.

A Nyelvművelő kézikönyv „felöleli a magyar nyelvtan szabályrendszerének legfontosabb fejezeteit, szakaszait, pontjait, a hozzájuk kapcsolódó nyelvhelyességi tudnivalókkal együtt". A könyv „olyan lexikon, amelyben elvi (elméleti), tárgyi és összefoglaló fejezetek, valamint szavak, kifejezések használatát megvilágító szótárszerű cikkek és úgynevezett utalócikkek, vagyis valamely rokon tárgyú vagy összefoglaló cikkre való utalások váltakoznak az ábécérend egymásutánjában". A Bevezetőből megismerkedhetünk a könyv magyar előzményeivel, néhány – elsősorban módszertani segítséget nyújtó – hasonló külföldi kiadvánnyal és a kézikönyv létrejöttének körülményeivel.

A könyv teljes anyaga 3800 önálló és körülbelül ugyanennyi utaló szócikk. Az I. kötetben ebből 1964 önálló és 1888 utaló szócikket találunk.

Az önálló címszó lehet tárgyi címszó (pl. irodalmi nyelv és nyelvi norma; az alany és az állítmány egyeztetése stb.), vagy adatszerű címszó, egy-egy szónak, szóalaknak, kifejezésnek, nyelvtani formának, elemnek a tárgyalása (pl. *amely, ami, engesse, engedje* stb.). Az utaló címszók a könnyebb eligazodást segítik. Utaló címszót használ a könyv egy tárgyi címszónak más, népszerűbb, ismertebb megnevezésére, illetve valamely részletkérdésnek egy nagyobb szócikkből való kiemelésére. A szócikkek tagoltak, áttekinthetőek. Az önálló tárgyi címszókat ritkítottan szedték, az önálló adatszerű címszókat pedig álló félkövér betűkkel.

A nagyobb szócikkekben szerepel a címszóval megnevezett nyelvi jelenség tömör, szabatos meghatározása, keletkezésének, kialakulásának rövid magyarázata, a kérdés történetének rövid áttekintése, ha többrétegű vagy szétágazó a jelenség, az egyes alcsoportok, változatok tárgyalása. Itt olvashatjuk a hibás és a helyes használatot szemléltető példákat, idézeteket, valamint a nyelvhelyességi állásfoglalást, stiláris értékelést, a használatra vonatkozó esetleges utalásokat és a kérdés szakirodalmát. A terjedelmes és változatos tartalmú szócikkben az egymástól elkülönülő részegységek alcímeket kapnak. Ezenkívül a jobb áttekintés és a pontosabb utalás érdekében a bekezdés élén betű- és számjelzést is alkalmaz a kézikönyv.

A szócikkek megszövegezése világos, tömör. A példaanyag elsősorban a mai köznyelvből: az élőbeszédből és írott vagy nyomtatott szövegekből való. A nyelvhelyességi állásfoglalás, a nyelvi jelenségek megítélésének alapja nem a tekintélyelvű merev szabály, hanem a mérlegelő értékelés, okszerű tanács.

A Nyelvművelő kézikönyv tudományos alapú és igényű gyakorlati kézikönyv, amely szándékában, elveiben, szemléletében és anyagában korszerű, modern.

Molnár Ildikó

Ódor László: Balázs beszélni tanul.
Jegyzetek a nyelv születéséről. Minerva Könyvkiadó, Budapest, 1980. 241 l.

A szépirodalmi igénnyel írott könyv az író kisgyermekének beszédfejlődését mutatja be naplószerű feljegyzések és magnetofonfelvételek alapján. A vizsgálódást különösen érdekessé tette, hogy a gyermek kétéves korában német nyelvterületre került.

A könyv két fő részre oszlik. Az első, rövidebb rész az anyanyelv elsajátításának folyamatát írja le a gyermek kétéves koráig. Ódor László felhívja a figyelmünket arra, hogy milyen nagy szerepet töltenek be a szülők és a nagyszülők a kisgyermek anyanyelvének és gondolkodásának kialakulásában, fejlődésében.

A második, terjedelmesebb rész a kétnyelvűség kérdéseivel foglalkozik. Részletesen leírja az idegen nyelvű környezet hatását az anyanyelv elsajátításának útján már elindult kétéves kisgyermekre. Ódor megfigyelései szerint a nyelvi környezetváltozás nem hátráltatja a kisfiú anyanyelvi fejlődését.

Molnár Ildikó

Péchy Blanka: Beszélni nehéz!
Harmadik, átdolgozott és bővített kiadás. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980. 218 l.

Péchy Blanka könyve szépirodalmi igényességű önvallomás és nyelvészeti ismeretterjesztő munka egyszerre. A könyvet három nagyobb részre tagolja a szerző. Az első harmadból megtudjuk, hogyan jutott el Péchy Blanka a magyar nyelv féltő szeretetéig és az általános beszédkultúra megteremtésének igényéig. A második – jóval szerényebb – rész a nyelvművelő Péchy Blanka munkája. Tömör összefoglalása ez a néhány

oldal a leggyakoribb nyelvhelyességi hibáknak. A harmadik rész a gyakorlati szakember megfigyeléseit és tanácsait tartalmazza. Itt olvashatók Péchy Blankának a magánhangzók és a mássalhangzók időtartamára vonatkozó megjegyzései, valamint a mássalhangzó-kapcsolatok ejtésére vonatkozó észrevételei. Hasznos tanácsokat kap az olvasó az idegen szavak és az idegen tulajdonnevek kiejtéséhez. A könyv legértékesebb lapjai a hangsúllyal és a hanglejtéssel foglalkozó részek, valamint azok az oldalak, amelyek a kapcsolásról és a tagolásról szólnak.

Részletesen foglalkozik a szerző az írásjelek hangossá tételének lehetőségeivel. A sok, alaposan végigelemzett példát kották és hanglejtésgörbék teszik szemléletessé.

Az olvasmányos könyv erénye, hogy biztos nyelvérzékkel igazítja el az olvasókat a szöveg reprodukálásában, a beszéd hibáinak észlelésében és az okok felderítésében.

Molnár Ildikó

Pelle Béláné: Heves megye földrajzi nevei. III. A hevesi járás.
Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 1980. 191 l. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 145. sz.)

Az egri járás (Bp., 1970.) és a füzesabonyi járás (Bp., 1975.) helyneveihez hasonlóan tette közzé a szerző legújabb helynévgyűjteményét. A járás közel hetvenezer hektárnyi területén mintegy ötezer-ötszáz nevet, illetőleg névváltozatot gyűjtöttek össze az önkéntes gyűjtők, nagyrészt középiskolás tanulók. Ezeket az adatokat tette közzé a mai helynévtárak megszokott és jól bevált módszerei szerint a szerző.

A hevesi járás 17 községe, tehát valamennyi települése szerepel a kötetben. A járás térképe és a községek mutatói vezetik be az adattárat. Ezután minden egyes község nevéről kapunk népnyelvi és történeti névváltozatokat, a terület nagyságával és a lakosság létszámával kiegészítve. A belterület adatai minden esetben az adattár élén állnak külön fejezetben. Rendszerint külön belterületi és külön külterületi térkép szemlélteti az egyes nevek által jelölt földrajzi objektumok hozzávetőleges helyét, egymáshoz való földrajzi viszonyát. A külterületek anyaga községenként külön bekezdésben szerepel. Külön kapjuk még meg azokat a történeti neveket, amelyeket ma már az adatközlők nem ismertek. Ugyanitt találjuk meg a történeti források készültének évszámát is. Az utolsó bekezdés minden község adattára végén a gyűjtők és az adatközlők neveit tartalmazza.

Gazdag mutató zárja a kötetet, amelyben nem csupán a helynevek szerepelnek, hanem azok egyes elemei is, tehát bármiféle tudományos megközelítés számára elsődleges fontosságúak és nélkülözhetetlenek.

Hajdú Mihály

Pléh Csaba: A pszicholingvisztika horizontja.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 186 l. (Korunk tudománya)

A pszichológia – kialakulása óta – erősen befolyásolta a nyelvtudomány fejlődését. Századunk közepére megfordult a kép: a nyelvtudomány új iránya, a transzformációs generatív grammatika vette át azt az erjesztő és segítő szerepet, amely gyorsítja a behaviorista emberkép és tudományszemlélet fellazulását az amerikai pszichológiában, mivel maga is egy hasonló tudományos felfogás, a bloomfieldi leírás bírálatából indult ki. Pléh Csaba kiváló könyvének első része tudománytörténeti leírás, melyben ismerteti egyrészt a generatív grammatikának azon vonásait, melyek a pszichológia megújulása szempontjából a legfontosabbaknak bizonyultak: a nyelvhasználat kreatív jellege, a nyelvtan olyan elméletként való felfogása, melyben véges számú szabály végtelen számú mondatot képes generálni, valamint az elméleti és a módszertani mentalizmus rehabilitálása. Másrészt bemutatja a pszichológiai tudományosságban kialakult táborokat, amelyek között a vízválasztó – a tudomány történetében először – a nyelvről alkotott fölfogás.

A második, az előzőtől stílusában is némileg eltérő rész a mai nyelvpszichológiai kutatások főbb problémáival foglalkozik. Ahogyan a nyelvészeti megközelítés kiterjedt, és előtérbe került az esetgrammatika, a generatív szemantika, általában a szemantikai kutatások, a szövegtan, úgy teljesedett ki a pszicholingvisztika mai panorámája is. A szerző – mint bevezetőjében említi – nem akar teljes képet adni a napjainkban folyó kutatásokról, hanem csak a legperspektívikusabbnak érzett kutatási irányok bemutatására törekszik. Az utolsó fejezetben a pszicholingvisztika távlatairól esik szó, a nyitásról a tágabb „belső" világ és a szociális világ felé.

A kötet befejezéseként igen gazdag irodalomjegyzék és egy rövid fogalomtár segíti a további tájékozódást a pszicholingvisztika tudományában.

Papp Lajos

Pléh Csaba–Terestyéni Tamás: Az újságcímek hatásának nyelvi és tartalmi tényezői.
Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1980. 62 l. (Tanulmányok, beszámolók, jelentések XII. évf. 1.)

Elemzésükben a szerzők az újságcikkek címeinek tartalmi és formai jegyeit vizsgálták abból a szempontból, hogy mennyire szabják meg ezek a cím érdeklődéskeltő jellegét külön-külön, egymást támogatva, illetve egymás ellenében. Kiegészítésként felmérték, hogy milyen címsztereotípiák élnek az olvasók között egyes napilapokkal kapcsolatban.

Papp Lajos

Alo Raun Bibliography.
Compiled by Gustav Bayerle. E. J. Brill, Köln, 1980. 29 l. (Arcadia Bibliographica Virorum Eruditorum)

Az észt nyelvészprofesszor, *Alo Raun* 75. születésnapja tiszteletére *Bayerle Gusztáv* összeállításában bibliográfiai füzet jelent meg a *Décsy Gyula* szerkesztette Arcadia Bibliographica Virorum Eruditorum sorozatban. A füzet először Alo Raun megjelent könyveit veszi számba, majd felsorolja azokat a munkákat, amelyekben társszerzőként dolgozott. Ezt követik a cikkek, külön csoportba gyűjtve a nyelvészeti írások – köztük néhány a magyar nyelvvel foglalkozó dolgozattal.

Az elsősorban finnugor nyelvészeti írásokat egyéb, főként a finnugor népek irodalmával, társadalmával, komparatisztikával foglalkozó cikkek, továbbá rövid írások felsorolása követi. A tudós finnugrista könyvbírálatait, ismertetéseit gyűjti egybe a következő fejezet, elsőül a nyelvészeti munkákról, majd az egyéb témájú könyvekről szólókat. Végül a bibliográfia utolsó egysége a professzor munkáiról szóló ismertetéseket közli.

A bibliográfiát követő függelékben az összeállító Bayerle Gusztáv Alo Raun tanári pályájának állomásait mutatja be, majd életrajzával és tudományos munkásságával ismertet meg. A füzetet a professzor 75. születésnapján tisztelgők Tabula Gratulatoriája zárja.

M. R. J.

Regényi, Isabella–Scherer, Anton: Donauschwäbisches Ortsnamenbuch für die ehemals und teilweise noch deutsch desiedelten Orte in Ungarn, Jugoslawien (ohne Slowenien) sowie West-Rumänien (Banat und Sathmar).
Darmstadt, 1980. 188 l. (Arbeitskreis donauschwäbischer Familienforscher)

Rövid bevezetés után az adattár, a Duna mellett található helynevek fölsorolása következik. Valamennyi név fellelhető annak az országnak az államnyelvén, amelyen fekszik (ha település, akkor a postai irányítószámmal kezdődik a szócikk), utána közvetlenül – ha van – a hely német neve áll, majd a megye, járás, város következik, kisebb községeknél egy nagyobb, ismert városhoz való égtáji viszony megjelölésével. Ezután a teljes névcikkekben rövidítéssel történik utalás az országra, ahol megtalálható a hely, végül pedig zárójelben a települések esetében azok német anyanyelvű lakosainak számát kapjuk. Ennek megállapítására Jugoszlávia nagy részén az 1931., Magyarországon az 1941. (!), Romániában pedig az 1940. évi népszámlálás adatait vették alapul, s ennek alapján rajzolták meg az 1. sz. térképen a Duna menti községek német anyanyelvű lakosságára utaló grafikus ábrákat is. (Eszerint Magyarországon Budapest és Bonyhád környékén 600 ezernyi német lakost lehet föltételezni.)

Valamennyi nyelven használt helynév megtalálható az adattárban, de egy kivételével csak utalással arra a névalakra, ahol a teljes névcikk olvasható. Az utalás csupán az ország jelével hívja föl a figyelmet a hely területi elhelyezkedésére. A címszavakban a különböző nyelvekre tipográfiai eszközökkel hívják föl a figyelmet a szerzők. Né-

hány városrésznév, dűlőnév is szerepel az adattárban, de túlnyomó többségben a települések nevei találhatók meg csupán. Víznevek, térszínformák elnevezései (hegyek, dombok, síkságok stb. nevei) nincsenek fölvéve.

Hajdú Mihály

Rigler János: Párkány iskolás korosztályának kereszt- és becenevei.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 71 l. (Magyar Személynévi Adattárak 29. sz.)

Párkány (Sturovo) egykor Esztergom vármegyei helység, ma délnyugat-szlovákiai kisváros. Az 1970-es népszámlálás adatai szerint akkor 5434 magyar, 2710 szlovák és 143 egyéb nemzetiségű lakosa volt.

Rigler bevezetőjében tájékoztat a gyűjtés és feldolgozás módszeréről, a keresztnévadás legfőbb hatóerőiről. Ezután a hivatalos utónevek gyakorisági listáját adja a szlovák, majd a magyar nyelvű osztályokban.

A dolgozat legterjedelmesebb fejezete a becenevek adattára. A táblázat élén a megszólított gyermek utóneve áll, zárójelben a névviselő nemzetisége, majd a megszólítók három csoportja következik: nagyszülők, szülők, egykorúak. A három generációra való bontás jól láthatóvá teszi az egyes korosztályok különböző becézési szokásait. Kár – bár érthető –, hogy a szerző nem vizsgálta az eltérő nemzetiségű gyermekek (ismerősök, barátok stb.) egymás közti becézését.

Így is nagyon alkalmas anyag gyűlt össze a névtani kölcsönhatások vizsgálatára. Különösen figyelemre méltó ezen belül a párhuzamos vagy rokon keresztnevek becézőinek cseréje, illetőleg egybeesése, valamint az egyes beceképzők átvétele. (Lásd erre különösen az *-o, -ko* képzők nagyfokú gyakoriságát nyilván szlovák hatásra, pl. *Gyuszo, Dezsko, Atko* (Attila), *Fero, Gabo, Gabko* stb.) A becenevek kutatója itt különösen nagy hasznát vette volna egy a tergo (szóvégmutató) szótárnak.

Juhász Dezső

Rónai Pál: Latin és mosoly.
Válogatott tanulmányok. Válogatta és fordította Benyhe János. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980. 240 l.

Rónai Pál nyelvész-tanár, költő-műfordító közel négy évtizede él Brazíliában, ahol portugál nyelvű íróként és publicistaként gazdag tevékenységet fejt ki. E kötetben könnyed, népszerű formában írt nyelvészeti fejtegetései, valamint magyar, francia és brazil irodalmi vonatkozású cikkei, esszéi kaptak helyet. Magyar szempontból a könyv érdekessége, hogy betekintést ad a szerzőnek abba a sokoldalú munkájába is, amellyel új hazájában a magyar kultúra népszerűsítésén dolgozik.

Nyelvi témájú írásaiban Rónai élményszerűen szól a fordítás, műfordítás és nyelvtanulás kérdéseiről. Egyik cikkében például a magyar nyelvet mutatja be brazilok-

nak (*Milyen egy nyelv belülről*), egy másikban pedig magyar és brazil közmondásokat vet össze (*Magyar közmondások*).

A műfordítás témakörében találunk olyan magyar vonatkozású írásokat is, amelyek a magyar-portugál (és brazil) művelődéstörténeti kapcsolatok szempontjából szintén figyelemre méltóak. Ilyen *A lusiadák* magyarra fordítójáról, Greguss Gyuláról szóló cikk, vagy az, amely az ugyancsak Brazíliában élt magyar orvost, dr. Lénárd Sándort, Milne *Winnie-the-Pooh* (magyarul *Micimackó*) című könyvének világhírűvé vált latinra fordítóját mutatja be. Maga Rónai több magyar mű (pl. Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*) portugálra fordítója.

Irodalmi témájú cikkei közül a *Camões – egy önéletrajz szereplője* címűt említjük meg, amelyben a szerző az irodalmi hatás egy különleges példáját mutatja be. Kemény Zsigmond az *Élet és ábránd* című önéletrajzi regényében saját élményeit ötvözte egybe *A lusiadák* szerzője életének romantikus hagyományokban megőrzött tényeivel.

A kifejezetten magyar tárgyú írások mellett a kötet egyéb cikkei is gyakran tartalmaznak magyar vonatkozásokat.

M. Nagy Ilona

Ruspanti, Roberto: „Halotti Beszéd" il primo monumento linguistico ugro-finnico.
Istituto di Glottologia Universita' di Roma, 1980. 40 l.

Ez a munka a maga nemében első Olaszországban. Fontos kiadvány, amennyiben felhívja az olasz közönség (egyetemi hallgatóság) figyelmét a finnugor nyelvcsalád első szövegemlékére. Új tudományos eredményt nem tartalmaz, kissé leegyszerűsítve foglalja össze a magyar szakirodalom egyes megállapításait. Elég részletesen foglalkozik a hangtannal, az alaktani, mondattani és jelentéstani rész viszont már csak szemelgetés, nem rendszeres feltárása a kérdésnek. Az olasz egyetemisták számára azonban így is hasznos tájékoztató.

A. G.

Siptár Péter: Nyelvészeti kisszótár. Alapvető terminus technikusok a modern nyelvészetben.
A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetének kiadása, Budapest, 1980. 56 l.

A kétlapos bevezetés csak éppen utal a szótár jellegére, forrásaira, inkább a használatában igazítja el az olvasót. Megfogalmazása szerint elsősorban „nem-nyelvészek" számára készült, mégis kimaradtak a közismert nyelvészeti szakkifejezések (pl. ige, főnév, mondat stb.), a szócikkek megfogalmazása azonban a laikusokénál jóval alaposabb nyelvészeti alapismereteket föltételez.

A szótár a legelterjedtebb, vagy a szerkesztő által legpontosabbnak tartott elnevezések betűrendjében sorolja föl a szócikkeket: elsősorban Fillmore és Chomsky ter-

minológiáját (mintegy 200 címszót) magyarázza. Amennyiben a címszó tükörfordítás, megadja az eredeti nyelven (angol vagy francia) használt alakot is. A magyarázatok világosak, közérthetők. Többször előfordul bennük más nyelvtani fogalom, újabb szakszó, amelyre nyíllal utal a szerző, ha szótárában önálló szócikként szerepel ez a kifejezés. A leírásokban sok példa teszi szemléletesebbé az elméleti megállapításokat. A szócikkek végén a címszó szinonimáit, egyéb elnevezéseit is megkapjuk.

A kisszótár fontos munkának tekinthető, hiszen éppen olyan szavakat, kifejezéseket definiál, amelyek mostanában honosodtak meg a magyar nyelvtudományban; így mind a kívülállók, mind pedig a szakemberek számára hasznos összeállítás.

Hajdú Mihály

Somlósi Antónia: Budapesti középiskolások szólítónevei az 1960-as évek elején.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 36 l. (Magyar Személynévi Adattárak 26. sz.)

A tanulmány alapjául az az anyaggyűjtés szolgált, amelyet az ELTE Nyelvészeti Diákköre végzett 1960–61-ben. A kutatócsoport, amelynek a szerző is tagja volt, számos fővárosi középiskolában készített mintavételt. Az összegyűlt több mint 2300 szólítónevet, azaz a „tanulók egymás között használatos neveit" Somlósi három nagy csoportban tárgyalja: I. Keresztnevekből alakult szólítónevek; II. Családnevekből alakult szólítónevek; III. A család- és keresztnevektől függetlenül alakult szólítónevek. Az első két csoport vizsgálatában az alaktani leírás dominál, itt a becézés a központi kérdés, míg az utolsóban – a motiváció előtérbe kerülése folytán – a jelentéstani szempontok az uralkodóak. A harmadik csoport nevei a népi ragadványnevekkel tartanak közeli tipológiai rokonságot. Az értékes adattár végéről csupán a betűrendes névmutatót hiányolhatjuk.

Juhász Dezső

Steinitz, Wolfgang: Ostjakologische Arbeiten. Band IV.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 493 l.

Az ugor filológia művelőinek nagy örömére napvilágot látott W. Steinitz négy kötetbe gyűjtött osztják vonatkozású munkásságának harmadik kötete is (az I. és a II. után ez a IV., sorrendben tehát – itt nem részletezendő okokból – a III. készül el utoljára).

A hungarológia több területén is (nyelvtudomány, néprajz, zenetörténet, verstan) nélkülözhetetlen a legközelebbi nyelvrokon népek beható tanulmányozása; az említett tudományágakban a továbblépés egyik lehetőségét a vogul és az osztják nyelv, illetve műveltség kutatása kínálja.

W. Steinitz a nemzetközi finnugrisztika egyik legkiemelkedőbb alakja, e tudományszak nem csupán megújítója, de programadója s komplex szemléletű művelője is

volt egyben. Mint gyűjtő is a legkiválóbbak és a legmegbízhatóbbak közé tartozott, a feldolgozásban, az értelmezésben és a tanulságok általánosításában pedig valóságos iskolát teremtett.

A fontos sorozat első két kötete minden értékével egyetemben is mindazonáltal főként az „osztjákológusok" számára jelent nélkülözhetetlen alapmunkát, nyelvi szövegeket és kommentárokat. A most megjelent IV. kötet az osztják nyelvre és néprajzra vonatkozó tanulságok summája, olyan cikkek és tanulmányok gyűjteménye, amelyeket érdeklődéssel és haszonnal olvashat a tulajdonképpeni hungarológus is. – A 32 írást (és a szerző 1935-ös osztjákföldi gyűjtőútjának élvezetes naplóját) kínáló összeállítás gazdag választékából három írásra hívom fel a figyelmet. A magyar nyelven olvasható Magánhangzóilleszkedés az osztjákban – anyanyelvünk ún. magánhangzó harmóniájának múltjához szolgáltat fontos adatokat, Az osztják tárgyas igeragozás című tanulmány (németül) a magyar tárgyas igeragozás sokat vitatott kérdésében is egyike lehet a fogódzóknak, A finnugor rokonságnevek rendszere című dolgozat (németül) pedig mindannyiunk előtt világossá teszi, milyen gazdag és összetett lehetett valaha a napjainkra szegényesre zsugorodott magyar rokonságnevek rendszere.

Domokos Péter

Studies in English and Hungarian Contrastive Linguistics.
Szerkesztette Dezső László és William J. Nemser. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 590 l.

Az angol nyelvű kötet 15 kontrasztív nyelvészeti tanulmányból áll, amelyek az MTA Nyelvtudományi Intézete és az amerikai Center for Applied Linguistics közös anyagi támogatása révén működő 3 éves (1971–1974) angol-magyar kontrasztív nyelvészeti munkálat végső eredményeit tartalmazzák. Többségük a mondattan köréből veszi témáját, csak 2-2 foglalkozik szemantikával, illetve kontrasztív metodológiával.

A mondattani tanulmányok csak néhány olyan témakört dolgoznak fel, amelyek teljes, illetve részleges szerkezeti különbségei interferenciához vezethetnek az idegen nyelv elsajátításának folyamán.

A cikkek többsége a hagyományos deszkriptív vagy funkcionális modellt alkalmazza a nyelvi leírás folyamán. A generatív-transzformációs modell az angol és a magyar nyelv valamennyi területére nincs még megfelelően kidolgozva, ezért ennek következetes felhasználása egy alkalmazott nyelvészeti kutatásban nem lehetséges.

A kötet 5 tanulmánya igeneves szerkezeteket és mellékmondatokat vizsgál a két nyelvben. *Stephanides Károlyné* (Diósy) a gerundivumos, *É. Kiss Katalin* a melléknévi igeneves (participiumos), *H. Stephanides Éva* pedig a főnévi igeneves (infinitivuszos) szerkezeteket veti össze. Ezekhez kapcsolódnak *Hell György*nek az alanyi és tárgyi – *that-hogy* kötőszavas – mellékmondatokat elemző, valamint a mellérendelő összetett mondatokat vizsgáló tanulmányai. *Kenesei István* a mondatbeágyazódás kérdéseit fejti ki a generatív-transzformációs modell alapján. *Korponay Béla* pedig a mediális és kauzatív igéket és igeszerkezeteket elemzi Fillmore esetgrammatikáját véve alapul.

A szórend és a hangsúly eltérő volta sok fontos kontrasztív problémát vet fel az

angolban és a magyarban, ezért foglalkozik ezekkel a kérdésekkel a kötet négy tanulmánya. A szóhangsúly kérdéseit vizsgálja *Varga László* cikke. *Dezső László* a szórend és a téma-réma kapcsolatát elemzi. *Vörös József* a magyar igekötőkkel és angol megfelelőikkel foglalkozik, míg *Nérai Judit* a főnév jelzős szerkezeteit tanulmányozza.

A két szemantikai témájú tanulmány alapjául egyrészről a térbeli dimenziókat kifejtő melléknevek (*András T. László*), másrészről a rokoni kapcsolatokat és a testrészeket kifejező lexika (*Csapó József*) szolgál, amelyeken keresztül a szerzők a szemantikai interferencia általános problémáira is rávilágítanak, valamint nyelvészeti és pedagógiai meglátásaikat is kifejtik.

A módszertani tanulmányok egyike hatalmas angol-magyar korpusz vizsgálatán keresztül ad egy hibaelemzési osztályozást (*Váradi Tamás*), míg a másik dolgozat (*Horlai György*) a Past Perfect szerkezetének és magyar megfelelőinek elemzésén keresztül illusztrálja a kontrasztív elemzések pedagógiai alkalmazhatóságát.

Az 1975-ben elkészült tanulmányok az Akadémiai Kiadó nyomdai kapacitásának szűk volta miatt csak 1980-ban láttak napvilágot, és ezért a témákban azóta megjelent szakirodalmat a szerzők már nem vehették figyelembe.

Hőnyiné, Stephanides Éva

Szabó Imre: Kurd történeti és mai ragadványnevei.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 72 l. (Magyar Személynévi Adattárak 31. sz.)

A Tolna megyei Kurd községet a népesség heterogenitása és gyakori változása jellemzi. A falu a történelem folyamán többször elpusztult és újraépült. Az 1720-as évektől, különösen pedig a század közepétől kezdve jelentős német telepítés kezdődik. A németek 1946-ig, a kitelepítés évéig többséget alkottak a magyar lakossággal szemben. Ez a helyzet alapvetően meghatározta a falu régebbi ragadványneveinek alakulását. Így természetes, hogy a szerző, akit a régi nevek is érdekeltek, külön tárgyalja a felszabadulás előtti német és magyar anyagot.

A felszabadulás után nemcsak a németek kitelepítése hozott gyökeres változást, hanem a bukovinai székelyek és csehszlovákiai, jugoszláviai magyarok, beás és lovari cigányok betelepülése is. A községen kívüli munkavállalás és a környékről való beszivárgás szintén népességmozgást okozott. A szerző – nagyon helyesen – úgy látta jónak, hogy a mai névrendszer vizsgálatában ezeket a csoportokat külön vegye szemügyre.

Külön csoportot alkotnak – ha nem is etnokulturális, hanem generációs szempontból – az általános iskolások. Amint az utóbbi idők névtani kutatásai bebizonyították, az iskolások nyelvhasználata névtani szempontból is sajátos, figyelemre méltó. Általánosan jellemző körükben a játékos, sokszor a becenevekkel rokon névalakítás, a filmek, a televízió erős hatása, a metaforikus névadás kedvelése.

Juhász Dezső

Szabó T. Attila: Nép és nyelv.
Válogatott tanulmányok, cikkek IV. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 675 l.

Szabó T. Attila válogatott tanulmányait egybefoglaló könyvsorozatból ez a kötet, a IV. a legterjedelmesebb. A kötetcím sugallta bő szemléleti keretben ugyan valóban elhelyezhető a gazdag anyag, de az egyes fejezetek jórészt önálló egységek, egymáshoz kapcsolt „kötetecskék".

A találó kifejezéssel „Népszerű nyelvészet"-nek nevezett első részben a román-magyar nyelvi érintkezés körébe vágó írásokon kívül olyan átfogó témák „népszerű" kidolgozása is megtalálható, mint A gondolkodás és a szókincs, illetve Az erdélyi magyar nyelvtudomány kérdései.

A név és az ember című fejezet konkrét személynévmagyarázatok mellett a becézéssel történeti és nyelvjárási szempontból is foglalkozik: A marosvásárhelyi személynévanyag bece-jellegű elemei a XVII. század első felében és az Elavult, halódó és élő kicsinyítő-becéző képzők a moldvai csángó nyelvjárásban.

A III. rész (A helynévtörténet módszere és gyakorlata) nemcsak a helynévmagyarázatok tudományos módszereire mutat példát, de zárásként közli a közvetlenül gyakorlati, sőt ösztönző igényű Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket? című tanulmányt is.

A kötet egyharmadát a Népi élet – népi műveltség című fejezet foglalja el. Az itt egybegyűjtött néprajzi írások, szövegközlések is rendre nyelvi érdekűek: nyelvészeti módszereket illusztrálnak és nyelvészeti – elsősorban szótörténeti, jelentéstörténeti – következtetéseket, eredményeket hordoznak, bizonyítanak.

A néhány elegyes dolgozatot egybefogó V. fejezet (A nyelv- és nyelvjárástörténet köréből) után a záró rész tudománytörténeti portrékat rajzol „elődökről és kortársakról". Dávid Ferencről, Pápai Párizról, Kőrösi Csoma Sándorról, Kríza Jánosról, Viski Károlyról, Kelemen Lajosról, Kristóf Györgyről, Pais Dezsőről, Bárczi Gézáról és Márton Gyuláról.

Pusztai Ferenc

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. II.
Szerkesztette: Molnár Károly. Szombathely, 1980. 312 l.

A főiskola kiadványa ezúttal is számos nyelvészeti dolgozatot tartalmaz. Ezek a kötet második részében találhatók (37–160), és egy kivételével valamennyi magyar nyelvészeti témájú.

Szabó Géza a nyugati magyar peremnyelvjárásra gyakorolt idegen nyelvi hatásokat vizsgálja. A nyelvi kölcsönhatások kutatásában, bár jelentős múltra tekinthet vissza, módszertani szempontból sok kimunkálatlan kérdés van még. *Guttmann Miklós* Vas megyei általános iskolások nyelvhasználatában mutatkozó hangtani jelenségeket vizsgál (zárt *ë*-zés; *á* utáni *o*-zás; az *í, ú, ű* rövidülése; mássalhangzók intervokális nyúlása). Ezekből kimutatható a diákok nyelvének köznyelviesülése mint fő tendencia. *Molnár Zoltán Miklós* az élő nyelvi, közelebbről regionális köznyelvi vizsgálódások keretén

belül a tanárképző főiskolás hallgatók beszéde alapján a felső nyelvállású magánhangzók időtartamát tanulmányozta. *Bokor József* két Répce-melléki falu tájszóhasználatát vizsgálja abból a szempontból, hogy a tájszavak jelentése, hangalakja, a tájszavak ismerete hogyan alakult három korosztály és a két nem nyelvében. *Vörös Ottó* Vas megye földrajzi neveinek 11 őrségi községére vonatkozó névanyagát tipizálja Kázmér Miklós könyve alapján. Vizsgálja a nevek és névelemek megterheltségét is. *Batki Jenőné* dolgozata két, nyelvhelyességi szempontból érdekes kérdést: a határozott névelő személynevek előtti és a határozatlan névelő nominális állítmány előtti használatát vizsgálja a beszélt nyelvben. Az elemzett példák alapján arra az elgondolkoztató megállapításra jut, hogy ezek a – korábban a nyelvművelőktől egyértelműen kárhoztatott – jelenségek a nyelv változását mutatják. Mint mondja, „nem kényszeríthetünk a nyelv használóira hagyománytiszteletből törvényszerűségeket, ha azt már a nyelvállapot túlhaladta". *Wacha Balázs* Az Apor-Kódex-beli zsoltárok szórendjéről ír. Tekintettel van a vizsgált szöveg fordítás-jellegére, értékeli az eredetitől való eltérés fokát. Kísérletet tesz a korabeli feltehető beszélt nyelvre vonatkozó megállapításokra is.

Zelliger Erzsébet

A szövegközpontú nyelvoktatás.
A külföldiek magyar nyelvoktatása a műszaki felsőoktatási intézményekben. Szerkesztő: Hársné Kígyóssy Edit. A Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetének kiadványa. 1980. 181 l. (Folia practico-linguistica X. 1.)

A kötet a Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetének Magyar Nyelvi Csoportja szervezésében 1979 szeptemberében rendezett III. módszertani konferencia anyagát tartalmazza. A tanácskozáson a műszaki egyetemeken és főiskolákon külföldi hallgatók magyar nyelvi oktatását végző tanárok vettek részt. A konferencia témája a szövegközpontú nyelvoktatás volt.

A dolgozatokat három nagyobb témakörbe csoportosította a szerkesztő. Az első harmad az elméleti és bevezető jellegű cikkeket tartalmazza, a második harmadban találhatók a szövegfeldolgozással, a harmadikban pedig a szövegalkotással foglalkozó tanulmányok. A kötetben olvashatunk a műszaki-tudományos szövegek sajátosságairól, a szöveg jellegéről nyelvtani és lexikai szempontból, a szövegek közös és egyéni feldolgozásának módszereiről, a vázlatkészítés titkairól, a szövegreprodukcióról, a szóbeli és az írásbeli szövegalkotásról. Az utolsó cikk az egységes követelményrendszer szerinti értékelés kérdéseit tárgyalja.

A tanulmánykötet sok hasznos tanácsot ad, gyakorlati segítséget nyújt a külföldieket magyar nyelvre tanító tanároknak.

Molnár Ildikó

Tanuljunk magyarul. Učimo madjarski.
A magyar nyelv multimediális rendszerű tanfolyama I. Szerkesztette: Tereza Fehér és Sava Babić. Godine, 1979, Novi Sad. 148 l.

A kiadvány másodlagos megjelenési forma. Rádiós (televíziós?) nyelvtanfolyam anyagát találjuk benne. Hasznosak az ilyen munkák, különösen azokban az országokban, ahol a magyar a kisebbség nyelve. Azok használják tehát, akik anyanyelvük megtartásához várnak segítséget, vagy akik más nyelvűek lévén – rendszerint magyarokkal való kapcsolatuk miatt – kedvet kapnak a magyar megtanulásához.

A jugoszláviai magyarok a magyarországiakkal való levelezéssel és kölcsönös látogatásokkal tartják a kapcsolatot. Kézenfekvők tehát az ilyen beszélgetések: A levél, A postán, Látogatóban, Az utazás, Vámvizsgálat, Szegeden, Budapesten, A Halászbástyán. Az utazás, városnézés (Séta a városban stb.) elképzelhetetlen jó ebéd és a vásárlás örömei nélkül (A vendéglőben, Az áruházban). Helyt ad a forgatókönyv a hobbinak (A horgászok) és gondol a kultúrszomj kielégítésére is (A színházban, A ... művésztelepen). Tematikája életszerű, különösen a kis határmenti forgalom igényeinek figyelembevételével állt össze. A beszélgetések szövegét minden esetben szótári és nyelvtani rész követi.

Kiss Gabriella

Tanulmányok a kelet-európai irodalmak és nyelvek köréből.
Dobossy László 70. születésnapjára. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Szláv Filológiai Tanszékének megbízásából szerkesztette Gyivicsán Anna. Kiadja az ELTE Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 1980. 376 l.

Hetvenedik születésnapja alkalmából tanulmánykötettel köszöntötték barátai, munkatársai, tanítványai és tisztelői Dobossy Lászlót, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv Filológiai Tanszékének professzorát. A kötet az ünnepelt köszöntésén és publikációinak jegyzékén kívül negyven tanulmányt foglal magába három nagy fejezetbe csoportosítva.

Az Irodalomelmélet – módszertan címet viselő részben *Sziklay László*nak a kelet-európaiság–közép-európaiság kérdését elemző tanulmánya és *Szabolcsi Miklós* Ivo Andrićról szóló írása mellett *Rákos Péter* Az idézet mint irodalmi szövegélményünk és oktatásunk építőeleme című dolgozata tarthat külön érdeklődésre számot. A szerző az irodalomtörténeti mélyebb összefüggések megértésének fontosságára hívja fel a figyelmet, részletes példaanyagon mutatva be, hogy például az egyes művek címeinek megértésénél milyen jelentős szerepe lehet irodalmi ismereteinknek. Ugyanebben a részben található *Charles Wojatsek*nek Dobossy László munkásságát méltató angol nyelvű írása, valamint *Ján Števček* Literárná história ako literatúra faktu című tanulmánya.

A Kapcsolattörténet–Kelet-európai irodalmak című fejezetben 28 dolgozatot találunk, a lehető legkülönbözőbb témájúakat. A teljesség igénye nélkül hadd említsem meg *Hadrovics László* (Egy magyar történeti anekdota mint irodalmi vándormotívum:

„A beszélő köntös"), *Csanda Sándor* (Fábry Zoltán és Balogh Edgár barátsága) és *Bojtár Endre* (Az irodalom gépezete – Puskin és Esterházy) tanulmányait, valamint Kemény G. Gábor, Gál István, Csapláros István, Ludmila Břízová, Sipos István, Meszerics István és Király Gyula írásait.

A kötet záró fejezete a Nyelvészeti tanulmányok címet viseli. A magyar tárgyeset behatolása a szlovák nyelvbe címmel közöl adatokat, a tárgyeset állandósult használatát bemutatva *Gregor Ferenc. Urhegyi Emília* a cseh *biřic* 'praeco, Herold, Büttel' szó jelentése és eredete körül végzett kutatásait összegzi tanulmányában. *Szathmári István* Szövegtan és stilisztika című írásában azt mutatja be, hogy milyen lehetőségek vannak a fenti két diszciplina egymást segítő alkalmazására. A szerző részletesen számba veszi az eddig elért eredményeket, ismerteti a különböző módszereket. *Nyomárkay István* Révai Miklós 1781-ben megjelent ábécés könyvének horvát, szlovén (vend) és szlovák nyelvű változatait vette vizsgálat alá. Összehasonlító elemzésében közli az egyes változatok közti eltéréseket, külön kitér a frazeológiai kapcsolatok problémakörére. A kötet záró tanulmánya *Nagypál Teréz* munkája A bolgár irodalmi nyelv kialakulása és az orosz nyelv hatása címmel.

A majdnem négyszáz oldalas kötet színvonalas, új eredményeket bemutató tanulmányaival méltó köszöntése Dobossy László professzornak.

Sipos Pál

Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből.
Szerkesztette: Rácz Endre és Szathmári István. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 256 l.

E kötet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvi Tanszékén működő leíró nyelvtani munkacsoport tanulmánygyűjtemény-sorozatának harmadik darabjaként jelenik meg.

Lássuk először azokat az írásokat, amelyek a legtöbb interdiszciplináris és általános nyelvészeti vonatkozást tartalmazzák, s a megadott témákhoz tágabb keretek között kapcsolódnak. – Gáspári László szemiotikai fogantatású írását így vezeti be: „Jeltípusok és stilisztikai kategóriák című dolgozatomban a peirce-i hármas tipológiát (index–ikon–szimbólum), valamint a poliszémia, a pragmatika és az esztétikum kérdését a stilisztikai kategóriákkal (metonímia, metafora, szimbólum) s ezek tükrében a költői nyelvvel (e nyelv belső ellentmondásaival) kívánom összefüggésbe hozni abban a reményben, hogy az így feltárt sajátosságok talán újabb adalékul szolgálnak a műelemzéshez." A *szó*nak, ennek a nyelvtudomány szempontjából alapvető jelentőségű fogalomnak az értelmezésével, körülhatárolásával, létezési formáival, szemantikai, funkcionális jegyeivel foglalkozik *Juhász József* egyik tanulmánya (Vázlatok a szó portréjához). Széles nyelvtörténeti és általános nyelvészeti alapokra helyezve építi fel *Károly Sándor* az értekezését (Szavak, szerkezetek morfológiai tagoltságának változásai és a jelentés), amelyben a jelentéstanon kívül nagy szerepet kap a morfológia és szintaxis is. A morfématípusok funkcionális körülhatárolása után figyelmét a morfémák kategóriaváltását, illetve áttagolódását kísérő jelentésmozgásokra összpontosítja.

A szűkebben vett lexikológia, szókincs sajátos stílushatású rétegei foglalkoztatják

Benkő Lászlót és *Gaál Editet*. Benkő a Durva szók a köznyelvben és a szépirodalomban címmel igen aktuális témát vesz bonckés alá. Anyagát nagy köznyelvi szótáraink (főleg az Értelmező Szótár) alapján állította össze. A szócsoport elhatárolásán és összetételének elemzésén túl különösen figyelemre méltóak a szavak régi és mai szerepváltását, átértékelődését fejtegető részletek. Gaál Edit anyaga más szempontból aktuális. Egyre népszerűbbek napjainkban a tudományos-fantasztikus művek, melyeknek kelléktárában előkelő helyet foglal el „a művészi neologizálás". Az alkotói fantáziát tükröző szóalkotások jogosan tartanak számot a nyelvész érdeklődésére is. *Fehér Erzsébet* és *J.Soltész Katalin* egy-egy író szókészletének meghatározott részével foglalkozik. Fehér Erzsébet tanulmánya csak anyaga körülhatárolásában (Az igekötős igék Kassák Lajos első két verseskötetében) lexikai természetű, azon túl elsősorban stilisztikai, nyelvesztétikai kérdéseket fejteget. Célja az, hogy a pályakezdő Kassák költői nyelvének a jellegzetes stíluseszközét (ti. az igekötös igék használatát) tüzetes vizsgálat alá vegye. Petőfi állatvilága keltette fel J. Soltész Katalin érdeklődését, vagyis az, hogy egyes állatnevek milyen gyakran, milyen művészi céllal, milyen szimbolikával, jelentéssel stb. kerülnek elő az egyes alkotásokban.

Juhász József másik, kötetünkben szereplő munkája a frazeológiát képviseli. A szerző szerint a frazeológiát külön nyelvi szintként kell kezelnünk. Érvei nyomán megismerkedhetünk e terület fontosabb belső problémáival és a rokon tudományokhoz fűződő kapcsolataival.

A jelentéstan természetéből, a nyelvtudományt átfogó jellegéből következik, hogy az említett művek számos szemantikai megállapítást, vonatkozást is tartalmaznak. (Gáspári, Juhász és Károly tanulmánya koncentráltabban.) De szűkebb értelemben vett szemantikai dolgozatok is vannak a kötetben: *Rácz Endre* a homonímák szépirodalmi előfordulásairól ír. A szerző „fő célja, hogy bemutassa – magyar nyelvi anyagon – a homonímák szépirodalmi (elsősorban versbeli) előfordulásainak, felhasználásának típusait, s lehetőleg minél több példával illusztrálva őket, segítse tanárjelöltjeinket a magyar nyelvtan oktatásának érdekesebbé tételében a költészet és a grammatika közötti összefüggések egy izgalmas válfajának tudatosításával." *Ruzsiczky Éva* a szinonimikai összefüggések kérdéséhez fűz alapvető megállapításokat. A Magyar Szinonímaszótár szerkesztése közben szerzett gazdag tapasztalataiból ad közre itt egy csokorra valót. Figyelmét főleg a szinonimitás kritériumai, típusai, belső összefüggései és határkérdései kötik le. A kötetet *Szathmári István* hézagpótló tudománytörténeti összefoglalása zárja (A magyar jelentéstan kezdetei).

A gyűjteményt szerkesztői az egyetemi hallgatókon kívül magyar szakos tanároknak, tanárjelölteknek és nyelvész kutatóknak ajánlják.

Juhász Dezső

Temesi Mihály: A magyar nyelvtudomány. Irányok és eredmények a felszabadulás óta. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 408 l.

A könyv a felszabadulás utáni magyar nyelvtudomány irányait és eredményeit foglalja össze.

A magyar nyelvtudomány a második világháború után új korszakba lépett. A kutatások szemlélete, vizsgálati eljárása is megváltozott. Sok vita és kérdés keletkezett. Hatásukra eredményes munka jött létre. A szerző mindezeket részletesen elemzi, és felsorolja a kutatók műveit, legtöbbször véleményét is hozzáfűzve. Nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati nyelvművelés fejlesztésére is gondol. Hivatkozásai, jegyzetei bőségesek.

A könyv 6 fejezetből áll.

Az első mintegy bevezetésként a magyar nyelv vizsgálatának helyzetéről, a vizsgálati eljárásokról és a nyelvtudomány fő irányairól tájékoztat. A felszabadulás utáni magyar nyelvtudomány lényeges új vonásaként a kutatások tervszerű, közös munkálatait említi. Ebben az 1949-ben alakult *Nyelvtudományi Intézet*, továbbá két folyóirat: a *Magyar Nyelv* és a *Magyar Nyelvőr* játszott fontos szerepet. A kutatások nyelvszemlélete és vizsgálati eljárása is megváltozott. Ezt történeti szempontból a következőkben foglalja össze.

Az újgrammatikus iskola hatása sokáig érvényesült, amennyiben a szinkron leírás kutatását nem tekintették tudományos feladatnak. Pedig az ötvenes évektől kezdve a hagyományos leíró és a történeti nyelvészet közel került egymáshoz. Ekkor kezdődött a magyar nyelv rendszerének strukturális elemzése. A hatvanas évekig jellemző volt a szinkrón és a diakrón szembeállítása, de a későbbi fejlődés folyamán a kettőt a dialektikus szemlélet alapján magasabb fokú szintézisben fogták össze.

A szerző a következőkben a magyar nyelvtudomány fő irányait sorolja fel: hagyományos nyelvírás, a nyelvészeti pozitivizmus, a funkcionális vizsgálat, a strukturális leírás, a generatív nyelvészet, a pszicho- és szociolingvisztika, rendszerelméleti kutatások, matematikai és kvantitatív vizsgálat, genetikai és tipológiai nyelvészet, alkalmazott nyelvészet. Mindezekről bőséges információkat kapunk.

A második fejezet a mai magyar nyelv leíró vizsgálatával foglalkozik. Részletesen kifejti, milyen kérdésekről vitatkoznak a nyelvészek, s a megjelent cikkek, tanulmányok írói hogyan vélekednek az egyes problémákról. A szókészlet területén az értelmező szótári, az értelmező kéziszótári, a szinoníma szótári, a tájszótári és az írói szótári munkálatokat ismerteti. A mai magyar nyelv rendszerének leírásában sok lényeges kérdés merül föl: a szófaj kategóriáé, az esetszámoké, a morfémák tagolásáé, az igeragozásé, a névszók jelezésének-ragozásának módjáé, továbbá az esetrendszer. Ezeket a problémákat magyarázza *Temesi Mihály* és utal arra is, hogy saját felfogása mellett, kinek milyen véleménye van minderről.

A leíró magyar nyelvtanokról is szó esik. Tudományos munkákat, egyetemi tankönyveket, a külföldiek számára készült magyar nyelvkönyveket sorol fel, kiemelve jellemzőiket. *A mai magyar nyelv rendszere, a leíró nyelvtan* a hagyományos magyar nyelvtan-irodalom eddig elkészült legnagyobb munkája. A szerző ezt összefoglaló, korszakot záró műnek és egyúttal az új nyelvtanszemlélet kiinduló munkájának tekinti.

A harmadik fejezetben a mai magyar nyelv belső tagoltságának összevető vizsgálatáról ír. Ebben a terminológiai jellegű vitákat, a nyelvjárási kutatások eredményes munkáját, *A Magyar Nyelvjárások Atlaszát*, és a névtani kutatásokat ismerteti.

A negyedik fejezet az alkalmazott nyelvészetről: a beszédművelés és a kiejtés normalizálásról, a helyesírásról, az anyanyelvi nevelés- és oktatásról szól.

Az ötödik a magyar nyelv fejlődéstörténetének területén folyó tevékenységről ad

ismertetést. Itt is kérdéseket, vitákat, kutatókat és műveket sorol fel mindegyik ágban: hangtan, szókincs, jelentéstan, alaktan, mondattan stb.

Végül a szerző a magyar nyelvtudományi kutatások feladatait jelöli meg röviden.

Ez az összefoglaló munka jól ismerteti a magyar nyelvtudomány jelenlegi tevékenységének minden területét. Számos részletes információval tájékoztatja az olvasókat, kutatókat, oktatókat. A gazdag jegyzetek és hivatkozások további irányítást is adnak. Nemcsak a hazai, hanem a magyar nyelvvel foglalkozó külföldi kutatók is hasznos útmutatást kapnak a mű megismerésével.

Waseda Mika

Tóth József Farkas: Szapár mai család- és keresztnevei.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest, 1980. 27 l. (Magyar Személynévi Adattárak 33. sz.)

A szerző bevezetésében röviden ismerteti a falu fekvését, történetét, lélekszámának alakulását 1785-től napjainkig. A névtani feldolgozás alapjául az 1975. évi népszámlálás adatai szolgáltak. Tóth József Farkas előbb a családneveket veszi vizsgálat alá. A betűrendes és gyakorisági listákat tipológiai rendszerezés követi. Minden egyes névvizsgálat százalékos kimutatásokra épül. A keresztnévadási divat kronológiájának szemléltetésére a névviselők öt korcsoportba vannak sorolva. A keresztnevek bemutatásában is legfőbb módszer a gyakorisági, valamint a kronológiai táblázattal egybekapcsolt betűrendes névlista. A szerző nem elégszik meg az anyag puszta közlésével, hanem sűrűn tesz névtani megállapításokat, következtetéseket is. Igen szemléletesek azok a táblázatok, amelyekben más helységek névadásával való összevetések vannak.

Juhász Dezső

A tömegkommunikáció a szocialista társadalom életében.
Szerkesztette: A. V. Dmitrijev, B. M. Firszov, N. Sz. Manszurov, Szecskő Tamás, Tamás Pál. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 276 l.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont, az MTA Szociológiai Kutató Intézete, a SzUTA Társadalmi-Gazdasági Problémák Intézete és a SzUTA Szociológiai Kutató Intézete összefogásával készült tanulmánykötet azt elemzi, „hogy a rádió, televízió, sajtó és egyéb ideológiai hatóeszközök miképp funkcionálnak a szovjet és a magyar társadalomban, azaz hogyan és mennyiben töltik be társadalmi funkciójukat, mennyiben tesznek eleget feladataiknak."

A tanulmányok a 60-as évek elején mind a Szovjetunióban, mind Magyarországon erőteljesen megindult kutatások eredményeit teszik közzé. Találunk elméleti jellegű cikkeket például a közvélemény és a tömegkommunikációs eszközök kapcsolatáról a szocialista társadalomban, a tömegkommunikáció közművelődési szerepéről stb.; de szép számmal képviseltetik magukat a gyakorlati kutatások eredményeit tükröző

cikkek is, például a tömeginformációs eszközök és kulturális intézmények vizsgálatáról, a fiatalok különböző csoportjaiban tapasztalható kommunikációs jelenségekről, vagy arról, hogy milyen eszközei vannak az információ és a kultúra terjesztésének munkásközönség előtt.

Bár a reprezentatív válogatás főképpen szociológusok, tömegkommunikációs szakemberek számára készült, nyelvészek is haszonnal forgathatják. Tanulmányait elsősorban szociolingvisztikával, csoportnyelvi kutatásokkal foglalkozók figyelmébe ajánljuk.

Sárosi Zsófia

Turi Teodóra: A kisbéri szíjgyártás szakszókincse.
Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1980. 71 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 3. sz.)

A kisbéri szíjgyártás nemrég virágzó kismesterség volt, mivel a helyi ménesbirtok és ménes több mesternek biztosított megélhetést. Manapság már csak egy ember műveli ezt a szakmát. Éppen ezért múlhatatlanul fontos ennek a kihalóban levő mesterségnek nyelvi és néprajzi hagyományait lejegyezni, az utókor számára megőrizni.

A feldolgozás bemutatja a műhelyt a berendezéseivel, az alapanyagot és a szerszámokat, majd leírja a lószerszám és nyereg készítésének folyamatát. Ezt a szótár követi, amely általában példamondatba ágyazva tartalmazza a mesterség szakszavait. A terminológia zömét magyar szavak alkotják, de van egy vékony réteg német jövevényszó is (l. pl. *platni, rádli, strupli* stb.).

Juhász Dezső

Új anyanyelvi kaleidoszkóp.
Szerkesztette: Felde Györgyi, Grétsy László. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 331 l.

A kötet – címében is jelzett – szándéka, hogy az 1973-ban megjelent Anyanyelv kaleidoszkóp folytatása legyen.

A könyv csaknem háromszáz rövid cikke tíz fejezetcím köré csoportosul. Az első szókincsünk gazdagságára, árnyaltságára hívja fel a figyelmet. Névtani jellegű cikkek találhatók A nevek fölfedik titkukat című részben. Szóhasználati kérdésekkel foglalkozik A szavak értéke és megítélése című fejezet. A további cikkek a divatszavakkal, a rétegnyelvekkel, különböző alaktani kérdésekkel foglalkoznak. (Tövek, képzők, jelek, ragok.) Több dolgozat tárgyal mondatszerkesztéssel és helyesírással kapcsolatos problémákat. Kiejtési (és természetesen helyesírási) kérdéseket tárgyal A nyelv zenéje című

fejezet. A kötet utolsó írásai pedig nyelvi megnyilvánulásaink jellemtükröző vonására hívják fel a figyelmet (A stílus maga az ember). A könyvet Szó- és tárgymutató egészíti ki.

A kötet a nyelv kérdései iránt érdeklődő nagyközönség számára készült.

Zelliger Erzsébet

Vértes O. András: A magyar leíró hangtan története az újgrammatikusokig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 235 l.

A könyv a magyar fonetika történetét tekinti át a kezdetektől az újgrammatikusokig, az 1880-as évek elejéig.

Bevezetőjében a szerző ismerteti munkája általános tudománytörténeti hátterét, és kitér az alkalmazott korszakolási szempontokra. A tárgyalt korszakok a következők: 1. A kezdetek. A középkor. 2. Fonetikai megállapítások a Bél Mátyás előtti újkori irodalomban. 3. Bél Mátyástól az első magyar nyelvű fonetikáig. A modern magyar fonetika felé. A könnyebb tájékozódást az egyes korszakok jellegének megfelelő további osztályozás segíti.

Az első korszakokkal foglalkozó részben a hangtannal és a beszéddel kapcsolatos elszórt megjegyzéseket gyűjti össze a szerző 1539-ig, *Sylvester* Grammaticájáig. Itt olvashatunk olyan fonetikai vonatkozásokról is, amelyeket Vértes O. András ismert fel Galeotto Marzio és Temesvári Pelbárt munkásságában. A második korszak 1539-től 1708-ig tart. Ebben az időszakban indul el a hangtan az önállósulás útján. A fonetikai témák tárgyalása módszeressé válik, a szerző feldolgozandó anyaga is megnövekedik, ezért itt Vértes már az alábbi tematikus elrendezésben ismerteti a korabeli hangtani nézeteket: a hangok csoportosítása, az egyes hangok és a hangkapcsolatok leírása, a szó, a szótag hangtani szerkezete. Ez a felosztás a későbbi korszakok tárgyalásánál is alapul szolgál, de ahogy az anyag terebélyesedik, a szerző is kibővíti pl. a szupraszegmentális eszközök tárgyalásával. A harmadik korszak 1708-tól 1808-ig tart. E fejezet Vértes O. András felfedezésével kezdődik. Tudomásunkra hozza, hogy *Bél Mátyás* munkája – az első teljes magyar hangtan – nem kéziratos mű, hanem egy székely rovásírásról szóló munka részeként látott napvilágot. Ismerteti és értékeli a könyv *Kalmár György* Prodomusát, *Kempelen Farkas* munkásságát és *Révai* Elaboratior Grammaticáját, amelyben már a hanglejtés és a beszédtempó kérdései és előtérbe kerülnek. E korszakban már tudományos viták is zajlanak, folyik a prozódiai harc és az ipszilonista-jottista háború. A negyedik korszak 1808-tól az 1880-as évek elejéig tart. Az ezzel foglalkozó rész *Regner Tivadar* A magyar nyelv kiejtése című munkájának ismertetésével fejeződik be. Kiemelkedő ebben az időszakban *Bugát Pál* munkássága. E fejezetben sok új résztémáról olvashatunk, pl. a nyelv eredetének elméletéről, a férfiak és a nők hangképzési különbségeiről, az általános és az egyéni hangfejlődés párhuzamairól, a klíma és a hangképzés összefüggéseiről, a fonetika és a fonológia elkülönítéséről, a kísérleti fonetika megjelenéséről, a hangok esztétikai, stiláris értékeléséről, a beszédhibákról és javításukról stb.

A könyvvel a magyar fonetika története nem zárul le. Az utószóban maga a szerző jelöli meg a még elvégzendő feladatokat. Vértes O. András könyve forrásértékű kézikönyv, amelynek értékét növelik a közölt fakszimilék.

Molnár Ildikó

Magyar néprajz, 1980

Pótlások az 1979. évi könyvismertetésekhez

Peter D. Bell: Social Change and Social Perception in a Rural Hungarian Village. University of California, San Diego, 1979. 212 l.

Bell munkája a kaliforniai San Diego egyetemen benyújtott egy éves magyarországi terepmunkán alapuló disszertáció, amely sokoldalú, rendszerezett megközelítésmódjával fontos mű a magyar szociálantropológiai kutatásban.

Kislaposban (Tarnabod) egy átlagos magyar falut keresett a szerző, amely jól dokumentálja a magyar faluban az utolsó néhány évtizedben végbement változásokat. Bellt a mai mellett a hagyományos falu is érdekelte társadalmi rétegeivel, intézményrendszerével és hatalmi struktúrájával. Gondos leírása minderről kevesebb újat hoz a magyar olvasónak, csakúgy, mint a falu 1945 utáni történetének, a tsz-szervezés eseményeinek taglalása. Esetenként az sem derül ki pontosan, hogy vizsgált falujára vagy általában a magyar fejlődésre vonatkoznak megállapításai.

Annál kevésbé áll ez a mai Kislaposról írottakra. Igen sokoldalú például a termelőszövetkezet mai működésének bemutatása, úgyis mint egy gazdasági-társadalmi formációnak, de úgyis, mint a falu, a közösség életét meghatározó viszonylatrendszernek.

Bell könyvének legjobb fejezetei azok, amelyek bemutatják, hogy a falu hagyományos kapcsolatai és intézményei hogyan adaptálódtak a változásokhoz. Így igen jó a társadalmi kapcsolatok különböző – gazdasági, köznapi, ünnepi – szféráinak számbavétele. Előbb sorra veszi a tevékenységformákat, amelyeknél a kislaposiak egymás közreműködését igénylik, s csak ezután vizsgálja magukat a kapcsolatformákat. Tehát funkcióik felől közelíti meg őket már csak azért is, mert szerinte ellenkező esetben csak a korábbi normákhoz mért változást lehet regisztrálni, de azt nem, mennyiben felelnek meg megváltozott funkcióiknak.

Megállapítja, hogy az olyan hagyományos kapcsolatformáknak, mint a család, rokonság, fontossága nem csökkent, mivel összes korábbi funkciójuk megvan, igaz, némileg megváltozott tartalommal. Így például a családnak továbbra is központi szerepe van a falu reciprocitásra épülő kapcsolatrendszerében, s ebben fontos a háztáji szerepe is. A családon belüli érdekszférák, hatalmi struktúra vizsgálata során arra a megállapításra jut, hogy a 30 évnél fiatalabb gyerekek és szüleik viszonyában fontos változás van a korábbi nemzedékekhez képest. Ezek a fiatalok már a tsz. alatt élték meg felnőtté válásukat, s nem érezték szüleik földbirtokláson alapuló hatalmát. Szüleik pedig megnövekedett anyagi erőforrásaikat gyermekeik segítésére, megnyerésére használják fel. Ez megfelel a kislaposi családok növekvő gyermek-központúságának, amely kihat a család minden funkciójára.

Ami a társadalmi kapcsolatok változását általánosságban illeti, zavaró, hogy a hagyományosan viszonzásra épülő rendszerben egyes tevékenységek csereértéke jelenleg tisztázatlan, ami a minél közelebbi rokonokkal való kooperálásra ösztönöz.

Bellt a változások regisztrálásán túlmenően az is érdekli, hogyan értékelik azokat maguk a kislaposiak. Az elégedetlenség fő okának az egalitáriánus ideológia és a tényleges gyakorlat közötti eltérést látja, márcsak azért is, mert megnőtt az érzékenység a kis különbségek észlelésére. Zavaró, hogy nincsenek általánosan elismert, világos szabályai a pozíciók, a hatalom eloszlásának.

A szituációk és példák sokaságát felvillantó elemzés értékét növeli, hogy Bell viszonyítási keretként beépíti az eddig készült társadalomnéprajzi vizsgálatok eredményeit, mindenekelőtt a falujához földrajzilag is közel eső Átány monográfia szempontjait. A református Átány és a katolikus Kislapos az összehasonlítás egyéb lehetőségeit is felvillantja.

Jávor Kata

Szombathy Viktor: Száll a rege várról várra.
Szlovákiai vármondák. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1979. 250 l.

Több mint félszáz szlovákiai vár rövid történetét és a hozzá kapcsolódó egy-két mondát tette közzé Szombathy Viktor. Bár a falvak, erdővidékek, városok kiemelkedő építményeihez, jeles uraikhoz gyakran kapcsolódik népköltési alkotás, mégis ebben a kötetben elsősorban nem népmondákat, folklór alkotásokat találunk, hanem a szerző által feldolgozott történeti, irodalmi és csak esetleg közvetetten népi gyökerű alkotásokat. Szombathy nem egy esetben régi irodalmunkhoz nyúlt vissza, azt dolgozta át mai magyar nyelvre. Ilyen például a Murány várának elfoglalásáról szóló történet, aminek egyik híres előzménye a Márssal társalkodó Murányi Vénusz, Gyöngyösi István epikus költeménye. Hasonlóképpen a Nagyida várához kapcsolódó mondánál figyelemmel volt Arany János versére.

A most közzétett mondák között találunk olyant, amit már Mikszáth és Madách is néphagyományként ismert meg, mint például a Mic bánné fiairól szólót, bár az írói kéz beavatkozása itt is egyértelmű. Vannak olyan mondák, amelyeket a századvég romantikus hazafisága ihletett, különösen a városok, várak kiváltságairól szólók, vagy a névmagyarázatok, amiket már a századfordulón a vármegyei monográfiákban népmondaként közöltek.

A szerző nem tünteti fel forrásait. Egykorú oklevelek, történetírások, históriásénekek, emlékiratok, irodalmi alkotások, szájhagyomány gazdag adattárát és a híres regények egy-egy részletét, vagy a már-már feledésbe ment ponyvairodalom romantikus történeteit ültette át, dolgozta fel az ifjúság számára.

Kriza Ildikó

Szőcs István: Selyemsárhajó.
Művelődéstörténeti tanulmányvázlat. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 167 l.

A magyar balladaköltészet egyik legszebb, legtöbbet vizsgált darabja a mennybevitt lányról szól és „Júlia szép leány" címen várt ismertté. A ballada tartalma rövi-

den ennyi: Júlia a búzamezőben koszorút köt, s eközben hozzájön egy égi bárány, kérve őt, jöjjön vele az égbe a szüzek közé. A lány hazatérve elmeséli anyjának a történteket, mire az anyja siratóénekkel elbúcsúztatja, majd a lány csodás módon a mennybe jut.

A szerző a ballada minden egyes elemét, és ehhez kapcsolható kulturális tényezőt, szokást, nevet, jelenséget vallatóra fog. Így adódik a cím is, ami az aranyszínű, sárgahajú lányra utal. A ballada szereplői közül a fodor fehér bárányt az egyiptomi mítosz örökségének tartja, és az Ízisz kultusszal hozza kapcsolatba, Júlia szép leányban egyszerre véli látni a szüzesség, az istenség és boszorkányság képviselőjét. Az anya kapcsán pedig feltárja az aláneredetű asszony szavunk állítólagos hátterét. A cselekmény színhelyéről szólva a búza köré fonódó bonyolult hiedelemkört és az agrárkultusz számos elemét idézi föl, míg a hármas kakasszó értelmezésében a pogány és a keresztény hitvilág találkozását gondolja kielemezni. Külön fejezetben részletesen taglalja a ballada hősének, Júliának nevével kapcsolatba hozható hősök, névrokonok költői megjelenítését, mitikus hátterét a magyar és a különböző ókori folklórban, mítoszvilágában. Ez úton tér ki az Ilona-kultuszra, bibliai Éva-ábrázolásra, a sumér akkád eposzra és megannyi görög mitikus hősnő szerepének méltatására.

A szerző az asztrál-mítosz maradványát látja a balladában, Júlia pedig szerinte nem más valójában, mint a termékenység képviselője, ő az „arató-szűz", aki az évszakok változásával változik. Ebből következően a különböző évszakokhoz kapcsolódó népszokások (farsang, pünkösd, aratás stb.) mitikus elemeivel összefüggésbe hozza a ballada egy-egy elemét, szavát, költői képét.

A számos új, de rendszerint alig indokolt gondolattársítással készített írás a magyar népballadát visszavezeti a társadalmak őskorába és a sumér eposz, mitológia egy-egy részletét látja benne felsejleni. Az alcím – művelődéstörténeti tanulmányvázlat – tudományos törekvést jelent be. A szerző állításait azonban többnyire nem támogatja forráskritika, a bizonyítással adós marad, így a társadalomtudományok körébe be nem illeszthető műve nem más mint esszé, egy élénk írói képzelet szülötte.

Kriza Ildikó

1980

Acta Hargitensia I.
Hargita megye múzeumainak évkönyve. Kiadja a Hargita megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága. Szerkesztette Miklóssy V. Vilmos. Csíkszereda, 1980. 496 l.

Hargita megye múzeumainak – a csíkszeredai, a gyergyószentmiklósi, a székelykeresztúri és a székelyudvarhelyi – első közös évkönyve nem minden előzmény nélkül való. Elődei, a Csíki Múzeum Közleményei (1956, 1957), a Csíki és a Gyergyói Múzeum Közleményei (1958) valamint a Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyve (1974) vonhatók ide az utóbbi negyedszázadból.

Az évkönyv a megye muzeológusainak, szakembereinek és a megye határain kívül élő neves tudományos kutatók Hargita megyére vonatkozó írásait tartalmazza tematikus csoportosításban. Régészeti, történelmi, néprajzi és természettudományos kutatásaikat teszik közzé a szerzők, számszerint 36 hosszabb-rövidebb tanulmányban. A néprajzi közlemények zömben adatközlések, általános jellegű Kós Károly: *Szempontok népművészetünk néprajzi vizsgálatához* valamint Tarisznyás Márton: *Az erdő néprajzi kutatásának kérdéseiről* című tanulmánya. Ezeken kívül még öt tanulmány vonható a néprajztudomány érdeklődési körébe: Molnár István: *Népi vadfogási módok a Görgényi-havasok déli övezetében;* Kardalus János: *Posztó- és csergeványolás a Kis-Homoród mentén*, Balázs Lajos: *Adatok a csíkszentdomokosi lakodalom egykori hiedelemvilágához;* Dunăre, Nicolae: *A Hargita és a Gyergyói havasok hagyományos erdőgazdálkodásának néprajzi jelentősége* és a Bucur, Nicolae: *Hargita megye folklórja a hagyomány és a megújulás jegyében.* (E két utóbbi románul, magyar nyelvű kivonattal.) A történelmi tanulmányok közül három tartalmaz több-kevesebb néprajzi vonatkozást is (Király István: *A Habsburg-elnyomatás és ennek kihatása Alcsík társadalmi rétegződésére a XVIII. század első felében;* Páll-Antal Sándor: *Jobbágyviszonyok a Gyergyói-medencében 1820-ban* valamint Garda Dezső: *A gyergyóremetei tutajosok a XIX. században*).

A tanulmányok javarésze (21) magyarul, a többi románul jelent meg, s a román illetve magyar nyelvű kivonatok mellett zömben német, kisebb mértékben angol, illetve francia összefoglalások alapján lehet eligazodni.

Szabó Zsolt

Alsónémedi története és néprajza.
Szerkesztette Balassa Iván. Kiadja az Alsónémedi Községi Tanács, Alsónémedi, 1980. 538 l. (Pest megyei falumonográfiák 1.)

Alsónémedi kisközség Budapesttől délre, közvetlenül a főváros mellett fekszik. A múltjával foglalkozó kötet a helyismereti kutatás jelenleg általános magyarországi modelljét követi. Monografikus igénnyel törekszik képet adni a település történetéről és néprajzáról.

A történeti rész három fejezetből áll: *Korek József* a helység területének régészeti emlékeit tekinti át a kezdetektől a magyar honfoglalásig, *Lakatos Ernő* a község történetét dolgozza föl a honfoglalástól (korai Árpád-kortól) 1944-ig, végül *Pintér János* terjedelmes tanulmánya az 1944 óta eltelt időszak és a község jelenlegi gazdasági-társadalmi-kulturális helyzetét tárja az érdeklődő elé.

Míg a történeti rész a teljes helytörténetet felöleli, a néprajzi tanulmányok nem teljesítik a monografikus igényt, részint a népi kultúra fontosabb területeit dolgozzák föl, részint kisebb adatközlések.

Balassa Iván Alsónémedi földrajzi neveit gyűjtötte össze és rendszerezte, a néprajzi és történeti tanulságokkal gazdagon. *Filep Antal*nak a település néprajza és a népi építkezés tárgykörében végzett kutatásai a legszemléletesebben mutatnak rá arra a tényre, ami a további dolgozatokban is többször fölbukkan, hogy a község a rossz közlekedési viszonyok következtében hosszú ideig elzártan fejlődött. Majd amikor a két világháború között erőteljesen érződni kezdett Budapest közelsége, a világvárosi hatás és a konzervatív műveltségi rétegek sajátos együttélése alakult ki Alsónémedin. Mindez még a gyűjtés idején, az 1960-as évek végén és az 1970-es években tapasztalható volt az építkezésben és a lakáskultúrában. *Novák László* a hagyományos paraszti gazdálkodás képét rajzolja meg a 18–20. század viszonylatában, levéltári adatok és néprajzi gyűjtés segítségével. A gazdálkodás, különösen a földművelés jól példázza a nagyváros közelségének alakító hatását. A piaci viszonyok a hagyományos szemtermelést háttérbe szorították, Alsónémedi a burgonya, néhány primőr és a szántóföldi zöldség termesztésével illeszkedett bele Nagy-Budapest zöldövezetébe. *Csoma Zsigmond* tanulmánya a helység legújabbkori gazdasági életében különben nem nagy szerepet játszó szőlő- és borkultúrát dolgozta föl. Filephez hasonlóan ő az, aki a szerzők közül leginkább kilépett a helyismereti keretekből. Gazdagon dokumentált elemzéssel mutatja ki, milyen kapcsolatok fűzik az alsónémedi szőlészetet és borászatot az alföldi kötött talajú és a homoki szőlőkultúrához. *Kékesi Béla* bő és értékes néprajzi leírást nyújt a község állattartásáról és népi állatgyógyászatáról. Minthogy az állattenyésztés a mind erőteljesebbé váló földműveléssel szemben a 20. század folyamán fokozatosan háttérbe szorult, így Kékesi dolgozata a község népi kultúrájának konzervatívabb rétegeit mutatja be. *U. Kerékgyártó Adrienne* tanulmányának központjában ismét a városi állás áll. Alsónémedin sohasem alakult ki színes, jellegzetes népviselet, a hagyományos paraszti formák azonban gyors ütemben eltűntek a Budapesttel való gazdasági kapcsolatok sűrűsödésével párhuzamosan. *Katona Imre* a magyar folklór egyik viszonylag elhanyagolt „kisműfaját", a szólást választotta tanulmányának tárgyául. Alsónémedin és a szomszédos Ócsán, valamint egy adatközlő bevonásával a közeli Gombán gyűjtött anyagát elemezve arra a megállapításra jut, hogy a községek szóláskincse gazdag és változatos, de

nem mutat helyi jellegzetességeket. *Paksa Katalin* népzenei tájékozódása Alsónémedin a zenei hagyományokat előrehaladottan „urbanizálódott" állapotban találta. Rövid adatközlése ezt rögzíti néhány dallampélda kíséretében. *P. Madar Ilona* írása is adatközlés. A szerző sok időt töltött el néprajzi gyűjtéssel, és figyelme alapos kutatóra valóan nagyon sok szempontra kiterjedt. Az általa rekonstruált szokásvilág rendkívül differenciált és színes. Mind az emberi élet nagy fordulóihoz, mind a kalendáriumi ünnepekhez fűződő szokások a községnek a közelmúltig eleven közösségi életéről tanúskodnak. Különösen értékesek a felekezetek és egyben vagyoni rétegek közötti eltérések. A szokáshagyomány számos archaizmust őrzött meg, ezek eltűnését és az új városias hatásokat is rögzíti a dolgozat. Végül *Sebők Géza* rövid beszámolója a község régi táncéletéről mutat be meglehetősen szegényes képet. A kötetet szakmutató és földrajzi mutató zárja.

Kósa László

Anyagi kultúra.
Tárgyi néprajzi dolgozatok. Somogy Néprajza II. Szerkesztő: Knézy Judit. Kiadja a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 1980. 316 l.

Somogy a legutóbbi évtizedig a magyar nyelvterület kevésbé kutatott területei közé tartozott. A hiányok eltüntetésének céljából indította meg a Somogy megyei Múzeumi Igazgatóság a Somogy Néprajza kiadványsorozatot, amelynek első kötete *Együd Árpád* nagyon értékes gyűjteménye, a *Somogyi népköltészet* (Kaposvár, 1975) volt. A második kötet az elsőhöz viszonyítva kevésbé egységes, de nem kevésbé értékes kutatói munka eredménye. Szinte minden tanulmány sokéves terep- és archiválís vizsgálat nyomán készült el, alapos anyagismeretről tanúskodik és újdonságot jelent a szakirodalomban.

Kerecsényi Edit a csurgói lakáskultúra változásait az emlékezet és a megtalált tárgyak segítségével száz esztendőn át követi a múlt század utolsó harmadától napjainkig. Egyetlen helység példáján árnyaltan rajzolja meg a délnyugat-dunántúli nagyobb táj ízlésváltozásainak fontos vonásait.

Ujváriné Kerékgyártó Adrienne tanulmánya módszertani szempontból több tekintetben hasonló a Kerecsényiéhez. Ő a somogyi parasztok hagyományos vászonruhaviseletét írja le, a fő darabokat, az ing-gatya, ing-pendely ruhapárokat. Törzsanyaga a kaposvári múzeum gyűjteménye és a személyesen vagy kérdőívvel összegyűjtött emlékezetanyag. Értelmezéséhez azonban segítségül hívja nemcsak a dunántúli, de több esetben a távolabbi vizsgálatok eredményeit is. Akár az előző dolgozatnak, ennek az írásnak is érdeme a nagyszámú, egyáltalán nem vagy kevéssé ismert illusztráció, archív fénykép és rajz.

Knézy Judit két tanulmánya a táplálkozás köréből választotta tárgyát, a sertéshús fogyasztását és tartósítását 1850 és 1960, a tejfeldolgozás és a tejtermék fogyasztását 1850 és 1945 között vizsgálta meg a somogyi parasztság körében. Mindkét dolgozat különösen tekintettel van a táji változatokra és eltérésekre, a tág időhatárok között bemutatja a jórészt önellátó fokról a rendszeres piacra termelés szintjére emelkedő pa-

raszti gazdálkodást, a táplálkozási szokások és az ízlés megváltozását. Adatbeli gazdagsága mellett ugyancsak figyelemre méltó ismeretlen és friss képanyaga.

Kapitány Orsolya írása a somogyi mézeskalácsos mesterségről kisebb igényű adatközlés. Közvetlenül utána következik a kötetben *Szuhay Péter* tanulmánya, Kísérlet Dráva menti történeti csoportok meghatározására címmel, mely az itt közreadott írások közül legtöbbet vállal és a legnagyobb igénnyel lép föl.

Szuhay „történeti csoport"-nak nevezi a Barcs és Csurgó között elhelyezkedő nyelvileg és néprajzilag elkülönülő falucsoportokat. Közvetlenül a Dráva mentén horvát (kisebb részben szlovén) népesség által lakott helységek, szomszédságukban pedig református magyarok találhatók. A mintegy kétszáz esztendőre visszatekintő vizsgálat a szakirodalom, a levéltári anyag, a helyszíni gyűjtés tanulságait figyelembe véve megmagyarázza, hogy mindazok a néprajzi különbözőségek, amelyek a közelmúltban és a jelenben etnikai különbözőségként jelennek meg, gazdasági, települési, társadalmi okokra vezethetők vissza. A 18. században e területre letelepülő horvátok kezdettől hátrányban voltak a folytonosan itt lakó magyarokkal szemben, s később ez az eltérés más polgárosultsági fokot, értékrendet és mentalitást váltott ki.

A két utolsó tanulmány kissé lazán tartozik bele a kötet alcíméül jelölt „tárgyi néprajz"-ba, elsősorban a muzeológia körébe vág tárgyválasztásuk. *Boross Marietta* a szántódpusztai uradalmi központ építéstörténetét írja meg korabeli (18–19. századi) tervrajzok alapján. Célja a jelenleg folyó helyreállítási munkák dokumentálása, a falukutatások és muzeológiai feltárás támogatása. *L. Szabó Tünde* tervezőmérnök az általa gondozott és jelenleg is épített Szennai Szabadtéri Gyűjtemény előzményeként és párhuzamos munkálataként tekinti át a somogyi népi épületek műemlékvédelmét.

Végül szólni kell *Knézy Judit* szerkesztő hosszabb előszaváról is, mely ugyan nem önálló tanulmány igényével került a kötetbe, mégis jórészt tanulmányi anyagot tartalmaz. Másfél évtizedes kiterjedt kutatásaira alapozva megkísérli fölvázolni Somogy történeti-néprajzi tájegységeit.

Kósa László

Csak tiszta forrásból.
Az előszót írta: Szépfalusi István. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem 12. Bern, 1980. 129 l.

A cím néprajzi tematikára utal, de a tartalom csak részben sorolható a néprajz körébe, a szerkesztés szélesebb körre, általában véve „szellemi tiszta források"-ra gondolt, amikor kiválasztotta ezt a sokat idézett mondatot. *Szépfalusi István* előszavából megtudható, hogy a kötetben az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem 1978. és 1979. évi akadémiai hetén elhangzott előadások olvashatók. Pontosabban nem mind, hanem válogatás, amit különböző más írások egészítenek ki. Tartalmuk és műfajuk annyira eltérő és változatos, hogy csak laza csoportokba szedve lehet őket áttekinteni. A néprajzot *Andrásfalvy Bertalan* és *Nagy Ilona* tanulmányai, valamint *Lukács László* rövid előadása képviseli. Az előző tanulmány a „hallgatóság nélküli népművészet" sajátos kategóriáját az esszé eszközeivel igyekszik megragadni, miközben a népművészet ér-

telmezésének általános kérdéseivel vívódik. A másik tanulmány rendszerező és szövegközlő, a Szent Péter-legendáknak a magyar folklórban elfoglalt helyét méltatja. – A kötet súlyponti részét jelentő írások fölé alcímül a következőt lehetne illeszteni: „a Nyugaton élő és a magyarországi magyarok párbeszéde". *Cs. Szabó László* és *Keresztury Dezső* esszéisztikus előadásai külön színhelyeken és más évben hangoztak el, de az általuk feszegetett kérdések, ha gyakran más előjellel is, sokszor közösek, a magyar politikai gondolkodás és kulturális magatartás alternatíváit értékelik. Hozzájuk kapcsolódik némileg vitázva *Szöllősy Árpád* zárszava. Végül a könyv harmadik egysége *Sütő András* Herder-díjának dokumentumaiból bocsát közre válogatást. Ezek közül legtöbb figyelmet az a kerekasztal-beszélgetés érdemel, amelyet a Csillag a máglyán német fordításának megjelenése alkalmából rendeztek az 1979. évi akadémiai napokon. A díj oklevelének fakszimiléje mellett közreadták Sütő interjúját (készítette *Mezei András*), egy drámarészletét, és Herder-ösztöndíjasának, *Szőcs Gézá*nak egyik versét is.

K. L.

Dám László: Magyar néprajz I. Építkezés.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 194 l.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara által kéziratként megjelentetett tankönyv széles áttekintést nyújt a magyar népi építkezésről. A szerző az első fejezetben az építőanyagokat és az épületszerkezeteket rendszerezi a terjedelmes hazai szakirodalomra támaszkodva. Különös figyelmet fordít az egyes építési technikákra. A lakóépületeket fejlődési sorba állító tipizálás az alaprajz alakulásán túl nagy hangsúlyt helyez a tűzhely és füsttelenítés kérdésére, a tüzelőberendezések táji megoszlására. A szerző részletesen ismerteti és az újabb kutatások eredményeivel egészíti ki a Bátky Zsigmond által meghatározott magyar háztípusokat. Említést érdemel a háztípusok genezisének és a lakóház funkcionális tagolódásának felvetése. A gazdasági épületeket Dám László funkciójuk szerint határolja el az állattartás a földművelés építményeire, amelyen belül a rendkívül változatos épületféleségek legtágabb körét igyekszik felsorakoztatni. Az utóbbihoz sorolja a szőlészet és borászat építményeit.

A terjedelmes anyagbemutatást követő elvi vonatkozású fejezet a népi építkezés jellegét kialakító tényezőket, az egyes történeti stílusokat és azoknak a lakóépületeken való megjelenési formáit tárgyalja.

Végezetül a népi építészet kutatástörténetének összefoglalása következik. A tankönyv anyagát közel száz, jól áttekinthető, világos rajz illusztrálja, és terjedelmes ajánlott bibliográfia zárja.

Selmeczi Kovács Attila

Andraš David: Hej paun paune. 111 madarskih narodnih balada.
Narodna Knjiga–Minerva. Beograd-Subotica, 1980. 322 l.

Dávid András értékes kötettel gazdagította mind a jugoszláv, mind a magyar folklórkiadványok sorát. Balladáskönyve, amely 111 magyar népballada szerbhorvát nyelvű fordítását tartalmazza, úttörő jellegű gyűjtemény: első ízben ad szerbhorvát nyelven átfogó képet a magyar balladakincsről, s művészi tolmácsolásban ismerkedhet meg az olvasó a magyar népballadák főbb csoportjaival. A kötetben közölt balladák származási helye felöleli az egész magyar nyelvterületet, közülük 20 változat Jugoszlávia magyar ajkú lakosságánál került feljegyzésre.

A tizenkét fejezetbe sorolt balladaszövegek jól képviselik a magyar balladák alapvető tipológiai kategóriáit. A balladák közlésénél a tematikai csoportosítás elvét követte a szerző. E cél érdekében már az egyes fejezetek címéül egy-egy jellemző verssort választott, amely egyúttal rávilágít az ott helyet kapó balladák lényegi-tartalmi vonásaira is. Az első csoport mottójául, amelybe a mitológikus jegyeket felmutató balladákat sorolja, a Júlia szép leány (Julija, prekrasna devojka) ballada két sorát választotta. A második csoport, amely az eladott vagy az akarata ellenére férjhez kényszerített leány tragikus sorsát megéneklő balladákat tartalmazza, a Bíró szép Istvánné lánya (Prodata moma) ballada két sorát kapta fejezetcímül. További csoportjait is balladáink meghatározó tartalmi jegyei alapján állította össze. Pl. külön fejezetben mutatja be azokat a balladákat, amelyekben az egymást szerető fiatalokat különböző osztályhelyzetük választja el egymástól. E tematika egyaránt sajátja régi és újstílusú népballadáinknak. Az egyes csoportokban helyet kapnak a megesett lány szomorú sorsát bemutató balladák, továbbá a házasságtörést és hűtlenséget elkövetők kegyetlen büntetését megéneklők. Külön fejezetekbe sorolódnak a betyárballadák, a rabénekek, valamint a vidámballadák is.

Az az olvasó, aki most ismerkedik a magyar népballadákkal, Dávid András könyvében keresztmetszetét kapja a teljes magyar balladaanyagnak. A magyar balladákat szerbhorvát nyelvre átültető Dávid András következetesen ragaszkodott az eredeti szöveg verstanilag hiteles műfordításához, oly mértékben, hogy ahol lehetséges volt, még az alliteráció is ugyanazon a helyen jelenik meg, mint ahol a magyar szövegben. De ugyanez a mívesség mondható el egy-egy szöveg nyelvezetéről is.

Kötete utószavában a szerző röviden megismerteti az érdeklődőt a magyar balladakutatással. Kiegészítő jegyzetei és mutatói könnyű eligazodást biztosítanak a könyv olvasójának.

Kiss Mária

Demény István Pál: Kerekes Izsák balladája.
Összehasonlító tipológiai tanulmány. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 162 l.

Hősballadák igen kis számban maradtak fenn a magyar szájhagyományban. Ezek egyike a Kerekes Izsák balladája, arról a hősről, akit álmából sietve ébreszt apja, anyja, végül kedvese, hogy védje meg őket az ellenségtől. Halálát csak véletlen balszerencse,

lova lábának botlása okozta. A balladát először *Kriza János* közölte 1863-ban a Vadrózsák című kiadványában. Azóta is ez az egyetlen változat, de ez országosan ismertté vált.

Demény István Pál ezt az egyetlen balladát tette disszertációja tárgyává és gondos összehasonlító kutatással föltárta hősepikai összefüggéseit. A vizsgált motívumok között különösen fontos helyet kap az alvó hős ébresztése. Sajátos módon az eddigi folklorisztika – és itt mese, hősköltészet, történeti folklór kutatás egyaránt értendő – mindeddig nem szentelt kellő figyelmet ennek a motívumnak. Kivétel talán *V. Ja. Propp*, aki azonban a motívumban a hős negatív vonásait látta, és így alapvetően eltérő eredményt kapott, mint Demény. A mesék, hősénekek, balladák, történeti énekek motívumkincsét figyelve azonban a szerző arra a következtetésre jut, hogy a jelen balladában töredékesen megtalálható motívum szervesen illeszkedik a hősköltészethez.

Ennek a magyar népballadának a motívumkincsét a kelet-európai, dél-szibériai népek hősköltészetének motívumrendszerével hozza összefüggésbe. Bár a magyar ballada XVI–XVII. századi fejlemény, és mindössze egyetlen változatban maradt ránk, mégis meggyőzően bizonyítja a szerző, hogy a hősi álomból ébresztett hősök történeteinek egészével rokonítható. A gazdag anyagismeret szelkup, abakáni tatár, karakirgiz, jakut, vogul, nyenyec, osztják, kalmük, altaji tatár, délszláv hősénekek, orosz bilinák, román balladák egész sorának gondos elemzése után feltárja azt is, hogy a magyar népköltészetben sem társtalan a Kerekes Izsák ballada alvó hőse. Hősmesékben a viaskodás előzménye, az alvás, mintegy segítő, erőt adó forrás. A logikus gondolatfelvetés után az analógiák sora kínálkozik az ókori folklórtól napjaink nép- és műköltészetéig egyaránt. Ezek közül mindössze a magyar balladaköltészetet tekintette át rendszeresen a szerző.

Kriza Ildikó

Erdők, mezők, vadligetek.
Drávaszögi magyar népballadák. Tanulmány és jegyzetek kíséretében közzéteszi Katona Imre és Lábadi Károly. A dallamokat lejegyezte és rendszerezte Olsvai Imre. Megjelent a Forum Könyvkiadó, a Magyar Képes Újság és a Horvátországi Magyarok Szövetsége közös kiadásában. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980. 447 l.

A magyar népballada kutatói már száz évvel ezelőtt úgy érezték, hogy a balladaköltészet letűnőben van, sőt az utolsó pillanat utáni helyzetről beszéltek, amikor csak nehéz kutató munkával lehet megtalálni a régies szépségű alkotásokat. Drávaszög hat magyar falujában az elmúlt évtizedben közel másfélszáz balladát jegyeztek fel, amit *Katona Imre* és *Lábadi Károly* gondosan jegyzetelve közzétett.

A kötet jól tükrözi, hogy a múlt század végén a népköltészetben új fejlődési szakasz indult el, s ennek sodrában a régi balladák eltűntek és újak születtek. Századunk népballadái tartalmat, mondandót, esztétikai mibenlétet tekintve messze estek a korábbiaktól. Egy-egy szenzációs esemény, gyilkosság, tragikus baleset, tűzvész, vagy árvíz, családi tragédia került az alkotás központjába. Az ezek iránti érdeklődés elnyomta a korábbi énekek tiszteletét, és ha egy-egy régebbit tartottak is meg az emlékezetükben, formailag lényegesen átalakították.

A drávaszögi balladáskönyv azt bizonyítja, hogy igen nagy a helyi, kis körzetben elterjedt népköltési alkotások száma. A Jugoszláviához tartozó hat drávaszögi magyar falu balladakincsét 133 feljegyzés képviseli. A meglepően gazdag anyag, a típusok sokfélesége, a variálódás természetes megléte azt bizonyítja, hogy a balladaköltészet még az 1970-es években is szerves része a hagyományos kultúrának. Úgy látszik, annak, hogy Drávaszög e tekintetben erőteljesebben ragaszkodott a régi kultúrához, mint a mai Magyarország nagy része, legfőbb oka minden bizonnyal a területi hovatartozásban keresendő. Az anyaországtól elcsatoltan a népi kultúrához való erősebb kötődés általános jelenség. A megrekedt fejlődés következménye az is, hogy a századforduló népköltészete és az akkor divatos műdal utóélete több évtizeddel tovább tartott.

A népköltési gyűjtemény értékét emeli kéziratos füzetek anyagának közzététele (pl. a Szilágyi és Hajmási ballada új változata), amivel még teljesebbé válik a vidék balladaköltészetéről alkotható kép. A szövegekhez és a dallamokhoz gazdag jegyzetanyag kapcsolódik, amelynek segítségével egy kis tájegység helyét jelölték ki a magyar népköltészet egészében.

Kriza Ildikó

Gál Sándor: Mesét mondok, valóságot.
Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1980. 212 l.

Az író az Esztergomtól nem messze fekvő Búcs községben született, s e falu múltjának és hagyomány- valamint szokásvilágának bemutatására vállalkozott jelen kötetében. Minden sorát a gondos, leltárba szedő, a feledéstől menekítő ember gondolkodása határozza meg.

A szociográfia szerkezete három nagy egységre tagolódik. Az elsőben Búcs község históriájáról ad (sajnálnivalóan rövid), helyenként elnagyoltnak látszó áttekintést. A település 1208-ig visszanyomozható történetéből talán a legizgalmasabb rész éppen ezért nyelvtörténeti jelentőségű: az a helybeli földrajzinév gyűjtemény, ahol fölsorakoznak a dombok, dűlők, földtagok, vizek, településrészek nevei és a hozzájuk kapcsolódó etimológiai magyarázatok.

A második tematikai egység a falu lakóiról szól. Fölelevenednek – nemegyszer az író személyes emlékei révén – az aratás, cséplés, jégvágás, kendermegmunkálás embert próbáló, nehéz munkáinak emlékei. Gál Sándor szerencsés kézzel válogatva szólaltat meg idős parasztembereket, akik – szinte utolsókként – idézik föl nekünk, hogyan is folyt az aratás az urasági birtokon vagy a nagygazdáknál, miként készült a kendervászon, a sárfalú ház.

A cséplléssel kapcsolatban Gál Sándor érdekes népköltészeti eredetvizsgálatra vállalkozik. Ismerteti a *Cséplőgépbe esett lány* című újkori balladát és fölteszi: búcsi keletkezésű népi alkotásról van szó; többfelé ismert variánsa közül az általa közölt az eredeti. (Közbevetőleg: *Ág Tibor* és *Sima Ferenc* a szlovákiai magyar népballadák gyűjteményében – *Vétessék ki szóló szívem*, 1979 – a szomszédos Bátorkesziben lejegyzett változatot közlik.)

A kötet harmadik – anyagában legkiterjedtebb, tartalmában legjelentősebb – ré-

sze a falu szellemi és szokásbeli hagyományait gyűjti össze. Legrészletesebben a búcsi lagziról esik szó. Megtudjuk, milyen pontosan meghatározott szertartásrendszerre – már-már rítusra – épült a házasságkötés és minden egyes aktusához miként kapcsolódtak a köszöntő-kínáló-üdvözlő versek és mondókák. A szertartási folyamatnak valamennyi állomásához szervesen illeszkedtek ezek a tréfás, megható, olykor jócskán vaskos rigmusok. És hányféle variációban! Másként szólt a mondóka a polgári szertartáson, másként az egyházin; ismét módosult a szöveg a csehszlovák köztársaságban, illetve a „magyar időkben". A falu társadalmának őrizö tudatában ilyenformán a politikatörténet változásainak lenyomata tapintható ki.

Az író számba veszi még a keresztelő, a temetés, a szüret és borkóstolás hagyományozódott szokásait. Kitér a valós alapú, a természet jelenségeinek évszázados megfigyelésén alapuló „babonákra", jelesül a tyúkültetés módozataira. Ezek az eljárások a primitív társadalmak praktikus örökségeként, híven alkalmazkodtak az időjárás ciklusos természetéhez. A lényeg az önellátás, az önfenntartás folytonosságának biztosítása, a gazdaságosság igénye és a paraszti célszerűség elemi szükségessége volt.

Egyenesen „módszertani" jelentőségű folklorisztikai szempontból *A mese születése* című fejezet, ahol a szájhagyományozás irodalomteremtő erejével ismertet meg bennünket Gál Sándor.

Mezey László Miklós

Gazda József: Így tudom, így mondom.
A régi falu emlékezete. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 371 l.

Rendhagyó módon szólaltatja meg a szerző a letűnt életformára emlékező öregeket Temesvártól Szatmárig, Nagyváradtól Bákóig. Többszáz beszélgetésből emelte ki Gazda József e kötet nagyszerű anyagát, amely az olvasóhoz hozza a falusi és városi élet megannyi jellegzetességét. Bármiről is szóljanak, bármit is magyarázzanak az emlékezők, mindig a megélt életet, a saját emberi sorsukat, érzésüket, lelkivilágukat adják a népi nyelv színes képbeli gazdagságával, költöiségével.

Az első percben költői formának hitt kifejezések, hasonlatok, szóképek a mindennapi élet előadásához szervesen hozzátartoznak. A munkáról, a szegénységről, a háborúról, gyógyításról és egyebekről szóló visszaemlékezések szövegi megfogalmazása csupa költészet, csupa szépség. Ez a gyűjtemény fontos azért is, hogy megértsük a romániai magyarság népköltészetének, költői nyelvének sajátosságait, valós értékeit.

A hagyományos élet megannyi mozzanatát válogatta ki Gazda József a beszélgetésekből. Emberei beszámolnak a földművelésről, az erdei munkáról, az állatokkal való bánásról, örömeikről, bánataikról, betegségből való gyógyulásukról, az új élet megérkezésére való készülődésről, az öregektől ellesett munkákról, és a mindig közelben levő halálról. De itt, ebben a világban „édes a föld" és „testvérévé válik a jó állat az embernek", annak az embernek, aki szövetkezett a természettel a mindennapi feladatok elvégzésére, az élelem, a meleg, a nyugalom, a kikapcsolódás megteremtésére. Az ember azonban sohasem önmaga állt, hiszen a közösség szigorú normái kötelékként nehezültek rá, amit nem szeghetett meg, s ha igen, súlyosan lakolt érte. Születéstől halálig min-

dennek kötött rendje volt, még a vígságnak, táncnak, éneknek is. Ismerték, tudták az udvarlás módját, a szerelem szabadságának határait, a házasságra való készülést, az ünnepek sorát, a betegek gyógyításának praktikáit és a halottakat megillető tisztességtételt. Tudatában voltak az öltözködésüket meghatározó íratlan szabályoknak, és az egész éven áthúzódó munkára, ünnepre egyaránt kiterjedő naptári rendnek. Mindezt olyan nyelven mondták el, amit iskolában sosem tanultak, de igen közel áll a költészetükhöz.

Gazda József kiváló érzékkel gyűjtötte egybe a visszaemlékezéseket, amelyek szaktudósi magyarázatok nélkül is önmagukért beszélnek.

Kriza Ildikó

Gazda Klára: Gyermekvilág Esztelneken.
Néprajzi monográfia. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 493 l.

Esztelnek, felső-háromszéki falu gyermekvilágának, játékkincsének megismertetésére vállalkozott a szerző hallatlan szorgalommal és szakmailag kimagasló eredményt ért el.

A könyv két fő részre tagolódik. Az első a Gyermekvilág címet viseli. Ebben Gazda Klára a huszadik század közel nyolc évtizedében végbement változásokat fogta vallatóra. A családtervezéstől a születésen át a csecsemő és a kisgyermek testi és szellemi nevelését, ápolását, munkára fogását, játékalkalmait sorra véve a nagylány és legény korig jut el. A fejezetet át meg átszövik a népnyelvi kifejezések, szólások, folklorisztikus megnyilvánulások, népköltési részletek vagy utalások a szöveggyűjtemény megfelelő darabjaira. A statisztikai adatok éppúgy helyet kaptak, mint a gyermekápolás racionális és irracionális vonatkozásai. A hiedelmek és jóslások, valamint a gyermekélettel kapcsolatos szokások leírását ugyanazzal a gonddal és aprólékossággal végezte a szerző, mint a gyermekeket körülvevő tárgyi világ feltárását és bemutatását. Ez utóbbi sikeréhez számos rajz is hozzájárul. A gyermekmunka s ezen belül is a pásztorkodó gyermek életmódjának részletesebb bemutatása után az iskoláztatás kérdéseiről is szól. A játékalkalmak, a játék, a játszótársaságok, az ünnepi szokásokban való részvétel s végezetül a felnőttek szellemi világával való ismerkedés leírása után a Felnőttkor küszöbén című fejezet a gyermekkort lezáró párválasztáshoz vezeti el az olvasót.

A kötet másik nagy fejezete a Játékkincs, a példatár, melyet táblázatok előznek meg, illetve magyaráznak az előző rész utolsó fejezeteként A játékok élete címmel. E táblázatok szemléltetik a játékkincs műfaji rétegződését; a kötött népi játékok megoszlását a játékosok neme, életkora és játszóalkalom szerint; a játékok időbeli tagolódása, forrása és hagyományozódása alapján.

A játékkincset hat műfaji alcsoportban vizsgálta a szerző: I. Dajkarímek, mondókák, dalocskák; II. Egyszerű játékok; III. Játékszerek; IV. Énekes-táncos játékok; V. Mozgásos vagy testedző játékok; VI. Értelemfejlesztő és szórakoztató játékok. A műfaji alcsoportokon belül további osztályozást alkalmazott, pl. a Dajkarímek, mondókák, dalocskák életkor szerint tagolódnak, s ezen belül a játékok funkciói alapján rendszerezte a példákat. Amint írja: „A XX. századi esztelneki gyermekek és fiatalok művelt-

ség javai közt 720 játék szerepét betöltő, a magyar népi műveltségben hagyományosként számontartott állandósult cselekvésformát illetve tárgyi vagy szellemi alkotást rögzítettem". Közli a játékszövegeket és a dallamokat; a játékcselekményt magyarázó rajzokkal, térformát bemutató vázlatokkal, sőt fényképfelvételekkel is kiegészíti. A játékleírások különös értéke, hogy az emlékezetben élő, rekonstruált játékok mellett a ma népszerű játékok is helyet kapnak. Az egyes játékok eredetére, hagyományozódási módjára éppúgy választ kapunk, mint a játékosok korára, nemére vonatkozóan.

Nagy szakirodalmi és forrásismeretről tanúskodik a fejezetekhez kapcsolódó jegyzetanyag és irodalomjegyzék. Tájszó-, növénynevek-, etnobotanikai-, népi gombanevek-jegyzéke, a dallamok rendje, az adatközlők mutatója s végezetül a játékkincs tematikus és betűrendes mutatója zárja a kötetet.

Tátrai Zsuzsanna

Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature.
Edited by Lauri Honko and Vilmos Voigt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 187 (1) l. (Bibliotheca Uralica 5.)

A kötet igen értékes írásokat közöl mind finnugrisztikai, mind irodalomelméleti szempontból az orális költészet műfajairól és műfajrendszereiről. A finn és magyar tudósok együttműködéséből született kötetnek azokat az írásait ismertetjük röviden az alábbiakban, amelyeknek magyar vonatkozása is van. Ilyen legelőször is a két szerkesztő közös munkája, a Bevezető (Introduction), amely voltaképpen a finn népköltészet magyar és a magyar népköltészet finn tudományos recepciójának historiográfiája. *Ortutay Gyula* rövidrefogott kutatási programot közöl az élőszóbeli hagyományozás törvényszerűségeiről (Die Gesetzmassigkeiten der mündlichen Überlieferung und ihre Erforschung). Ebben igen hasznosnak látszik a modern civilizáció szülte új analfabétizmus és az oralitás javasolt együttes vizsgálata (már Marót Károly fölvetette!), valamint a városi folklór kutatásának fontossága. *Aili Nenola-Kallio* az ingriai siratók és lírai dalok műfaját vizsgálja (Two genres for expressing sorrow. Laments and lyrical songs in Ingria) című tanulmányában. Recens anyagot vizsgál, de a klasszikus, kiadott magyar anyag analógiáinak fényében. Nagyon érdekes az a megállapítása, mely szerint a „patchwork method of composition", azaz a darabokból összeállított szerkezet, ez az eredetileg par excellence epikus alkotásmód újabban kezdi befolyásolni és átalakítani a lírai siratókat is. *Katona Imre* az európai népek bölcsődalait vizsgálta meg (Die Wiegenlieder der europäischen Völker). A magyar anyag köré igen tanulságos összehasonlító hátteret rajzol fel: megtudjuk, hogy míg a legtöbb népnél az anya fényes jövőt, boldogságot kíván a bölcsőben fekvő kisdednek, addig például az oroszok néha a gyermek halálát kívánják, mint egyetlen lehetséges boldog jövőt. A szerző tisztában van a tipologizálás nehézségeivel, hiszen a bölcsődaloknak nincsen megfogható epikus menetük, mégis alkot – a bölcsődal egyes fő részeiben kifejeződő érzelmi attitűd szerint – tipologizálási szempontokat; ez hasznosíthatónak látszik más lírai dalok esetén is. *Kriza Ildikó* a legendaballadát vizsgálta műfaji szempontból. (Gattungsprobleme der Legendballade.) Megállapítja, hogy ami a műfaji kategorizálást illeti, a balladát és a románcot

már Tatay és Arany is megkülönböztették. Ez annál inkább szükséges, mert a legendaballadákban (amelyet a nemzetközi terminológia „vallásos elbeszélő dal"-nak nevez), a tragikum feloldódott, a szoros konfliktust transzcendens esemény közbejötte helyettesíti és így a recens anyag legnagyobb részt idillikus karakterű. Ez a folklór-műfaj, amelyre a legnagyobb mértékben hatott a magas irodalom a középkori trubadúr lírától kezdve egészen a barokk líráig, illetve a múlt század laposan moralizáló egyházi-vallásos ponyvájáig. *Hoppál Mihály* a Székelyföldről gyűjtött prózai anyagon szemlélteti a narrációs sémát és műfajok szemiotikai elemzését. (Genre and context in narrative event. Approaches to verbal semiotics.) A faluban ünnepelt József-nap alkalmából elhangzó szövegek elemzése igen tanulságos és alkalmazhatónak látszik műprózára is. Végül ki kell emelni *Voigt Vilmos* tanulmányát a folklór-műfajok kommunikációs rendszeréről (On the communicative system of folklore genres), amely áttekinthetően osztályozza a hatalmas nemzetközi szakirodalmat.

Szörényi László

Gyermekjátékok. Hévízgyörk.
Gyűjtötte: Hintalan László, az összeállításban közreműködött Lázár Katalin. Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1980. 272 l. (Pest megyei Múzeumi Füzetek XII.)

E gyűjteménynek két újdonsága van a különben kiterjedt magyar népi gyermekjáték-irodalomban. Először adja közre egyetlen település gyermekjáték-kincsét a lehető teljesség igényével. Továbbá először kísérli meg, hogy az énekes-táncos, a tárgykészítő, az ügyességi és sportjátékokat egységes rendszerbe tagolja egyetlen kötetben.

Hévízgyörk a hagyománytartó Galga-völgyi falvak (Bag, Tura, Galgamácsa) sorába tartozik. A közreadott játékok zömét azonban utoljára 1945–1950 között játszották spontánul a falusi gyerekek, így a 295 játékot a helybeli 40 és 80 év közötti lakosoktól jegyezhette le a gyűjtő. Az anyag pedig a huszadik század első fele falusi gyermekjátékhagyományának reprezentatív gyűjteménye. *Hintalan László*nak számos kitűnő mű állt rendelkezésére munkájának elkezdésekor (1976), és gazdag eredménye talán azért nem meglepő, mert a községnek a magyar nyelvterületen való viszonylagos központi fekvése magyarázza, hogy a korszak összes játéktípusát ismerték itt. A gazdag anyag rendezésére Hintalan sajátos szempontrendszert alakított ki. A sokrétűség egységes felosztásának elvéül a *játékmag*ot tette meg, azt a mozzanatot, ami körül a játék cselekménye leginkább bonyolódik. Például a mozgás vagy a rokonszenv (párválasztó játékok) stb. Egyébként a könyv beosztása nem követ fejlődési sort, ellentétben a legtöbb játékgyűjteménnyel. A kezdő csoport, a természet-, növény- és állatmondókák, ebben a rendszerben a peremen helyezkedik el, a kiszámolók pedig játékelőzménynek minősülnek. A következő csoportokat alakította még ki a gyűjtő: mozgásos játékok, párválasztó játékok, eszközös játékok (tárgykészítő, ügyességi és labdajátékok), szellemi játékok (tanító mondókák, nyelvtörők, felelgetők, találósok stb.). Végül a függelékben kaptak helyet a csúfolók és a fonójátékok.

Az egyes fő- és alfejezeteket rövid tájékoztatók vezetik be, amelyek a szerzők

nem titkolt szándékát is elárulják, nevezetesen azt, hogy nemcsak a folklórtudomány számára készítették a könyvet, hanem szeretnék, ha ezeket a játékokat a falubeli gyerekek és minden más érdeklődő újratanulná. A legtöbb játékot az adatközlőktől vett idézetek kísérik, melyek méginkább segítik a megértést és az elsajátítást.

A szövegeket rajzok, és ahol volt (az anyag mintegy negyven százalékánál), dallamok kísérik. Rendkívüli sokrétűek a mutatók: az adatközlők névsora, tárgymutató, dallammutató, térformák, életkorok mutatója, fiú- és lányjátékok listája, a játékok részletes felsorolása. Végül rövid angol, francia, orosz és német összefoglalót is talál az érdeklődő.

K. L.

Hajdú-Bihar temetőművészete.
Főszerkesztő: Szöllősi Gyula, szerkesztők: Leténvi Árpád és Tóth Endre. Kiadja a Hajdú-Bihar megyei Tanács Műemléki Albizottsága. Debrecen, 1980. 334 l.

Hajdú-Bihar és Debrecen, habár sem a megye, sem pedig a város nem tartozik a világi, egyházi és népi műemlékekben gazdag területek közé, sok figyelmet fordít arra, hogy a keveset is megőrizze az utókor számára. Ezt bizonyítják azok a könyvek, amelyek a hetvenes évek elejétől folyamatosan jelennek meg a megye irodalmi emlékhelyeiről, népművészetéről, népi építészetéről, híres vásárairól, köztéri szobrairól. Ennek a sorozatnak legújabb darabja a temetőkről szóló kötet.

A szép kiállítású, fotókkal és rajzokkal gazdagon illusztrált könyvben nyolc tanulmány kapott helyet. Ezek közül három általánosságban foglalkozik a halál, a temetés és a temetők tárgyi emlékeivel, a halálhoz és a temetéshez kötődő hiedelmekkel és szokásokkal. *Bodrogi Tibor* Temetés–vallás–társadalom címmel távoli etnológiai párhuzamokból alkotta meg írását. *Entz Géza* rövid tanulmánya a temetők és a temetői műemlékek védelméről elvi jellegű. *Tárkány Szücs Ernő* A temetés jogi rendje címmel a magyar jogi népszokások egy érdekes fejezetét adja közre.

A helyi témákhoz kapcsolódó írások sorát *Dankó Imre* nyitja meg: Temetés, temetőink, a temetők művészete. A szerző munkájának bevezetőjében általános áttekintést ad a temetők kialakulásáról, a településeken belül elfoglalt helyéről, majd sorra veszi a megye legfontosabb temetőtípusait, felekezeti és köztemetőinek kialakulását, azok történetét, a temetkezés és a sírkészítés, a halottelőkészítés különböző szokásait. Ezután ismerteti a debreceni, hajdúböszörményi, hajdúnánási és földesi temetőkben található sírjeleket. *Takács Béla* a Hajdú-Bihar megyei temetők fejfáinak esztétikáját, a sírok díszítményeit, azok eredetét, szimbolikáját és színezését vizsgálja szép fényképekkel illusztrált írásában. *Sápi Lajos* a régi, már lezárt és a ma is működő debreceni temetők történetéről ad áttekintést. Részletesen bemutatja a város néhány kiemelkedő történelmi személyiségének sírkövét és síremlékét. *Sz. Kürti Katalin* tanulmánya a képző- és iparművészet oldaláról közelíti meg a Hajdú-Bihar megyei temetők, s közülük is elsősorban a debreceni köztemető képzőművészeti alkotásait. Részletesen szól a Borsos József tervezte ravatalozóról, Somogyi Sándor és Medgyesy Ferenc szobrászművészek sírdíszítő alkotásairól. A kötet zárótanulmánya *Marjai Márton* és *Bartha Elek* írása

a megye temetőinek sírvers-költészetéről és sírfeliratairól. A szerzőpáros külön vizsgálja a verses és prózai epitáfiumokat, azok irodalmi értékét és világnézeti tartalmát.

Minden tanulmányhoz orosz, angol és német nyelvű tartalmi összefoglaló csatlakozik.

Ács Zoltán

Chris Hann: Tázlár: a Village in Hungary.
Cambridge University Press, Cambridge, 1980. 206 l.

A Cambridge-ben tanult szociálantropológus, Chris Hann a Bács-Kiskun megyei Tázláron 1976–78 között végzett terepmunkájának eredménye ez a könyv. E tanyás, szakszövetkezeti falu társadalom-gazdasági vizsgálata során a szerzőt elsősorban azok a változások és adaptációs folyamatok érdeklik, amelyek Tázláron a szocialista időszakban végbementek.

Mindenekelőtt azokat a gazdálkodási stratégiákat veszi szemügyre, amelyek eredményeként oly nagyok a jövedelmi eltérések a tázlári családi gazdaságokban. Úgy látja, hogy a földtulajdon szerepe nagy változáson ment át Tázláron mind a gazdasági, mind a kulturális szférában. Fontos észrevétele, hogy a jövedelmi különbségek csak laza kapcsolatban vannak a birtoklási típusokkal. Különbséget lát e téren a disznóhizlaló-, tejtermelő-, illetve a szőlőtermelő-profilú gazdaságok között. A disznóhizlalás az a terület, ahol a földbirtok korábbi fontossága leginkább megszűnt. Ezért is kiugróan fontos ágazat ez a falubeli gazdaságoknál. A szőlőtermelésre illetve tejhozamra beállított gazdaságok többsége viszont a tanyán van, s ezeknél a földnagyság és a jövedelem között általában pozitív az összefüggés.

A szakszövetkezeti gazdálkodás másik, a jövedelem szempontjából is döntő faktora a család-nagyság, a családi munkaerőkészlet. Nagy különbséget lát Hann ezen a téren a családok két nagy típusa, az általa „full-time peasant"-nek (teljes időben paraszt) illetve „worker-peasant"-nek (munkás-paraszt) nevezett családok között. Utóbbiak esetében az átlagban 12 évvel fiatalabb családfő nagyobb családi erőforrásból gazdálkodhat.

Chris Hann a szakszövetkezeteknek a gazdasági mellett fontos politikai szerepet is tulajdonít. A község kívülről irányított politikai életében ugyanis a szakszövetkezetben látja azt az egyetlen fórumot, ahol a tagság véleménye kifejeződhet.

Az értékrendet vizsgálva rávilágít a tázlári értékrend alapvető paradoxonára, az általa „hand to mouth"-nak nevezett, állami garanciák híján kialakult egyfajta rövidtávú kapitalizmusra. Tázlárt továbbra is az emberi munkát középpontba helyező értékrend jellemzi, de növekszik a szerző szerint az értékek „passzív homogenitása".

A könyv egyik legfőbb erénye a gazdasági-társadalmi változások egymást kísérő jellegének igen árnyalt, gyakran számszerűsített megragadása. Hiányzik viszont a hagyományos intézmények, face-to-face viszonylatok bevonása a vizsgálódásba.

Jávor Kata

Ház és ember.
Szerkesztette Kecskés Péter. Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, Budapest–Szentendre, 1980. 177 l. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közleményei 1.)

A magyar néprajz legfiatalabb központi intézménye, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum önálló közleményekkel, egy periodika első kötetével jelentkezik a magyarországi néprajzi irodalomban.

A tudományos törekvések indoklásához és megalapozásához szükséges tudománytörténeti előzmények számbavételét két tanulmány végezte el. *K. Csilléry Klára* A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kialakulásának előtörténete címmel a múlt századi kezdeteket értékeli. Az eseménytörténeti pontosság szerint az első magyar vonatkozású szabadtéri objektum, melyek kiállítási célból állítottak föl, az 1867. évi párizsi világkiállításon látható magyar csárda volt, melynek hitelét azonban a korabeli szemtanúk erősen kétségbe vonták. Az 1873. évi bécsi világkiállítás székely háza már a közvetlen tudománytörténeti előzményt képviselte, míg az 1896. évi millenniumi néprajzi falu nagyszabású vállalkozás volt, és pontosan beleillett a korabeli hasonló európai törekvések sorába, azokkal szakmai tekintetben szinkrónban állt. Csilléry Klára tanulmánya elsősorban az elméleti (szociálreformer vagy néprajzi indokok) kérdésekre és a hitelesség problémáira összpontosította vizsgálatát, *Kecskés Péter*, aki a szabadtéri múzeumi gondolat további magyarországi történetét írja meg, inkább az eseménytörténetre figyelt (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos előkészítése és telepítési terve). Az ezredéves kiállítás lebontásával súlyos törést szenvedett a szabadtéri múzeum ügye Magyarországon. Míg Európa-szerte folyamatosan épültek az újabb épületegyüttesek, nálunk – bár a tervezés sosem szűnt meg – csak az 1930-as években létesültek az első állandó objektumok, önálló múzeumok szervezésére pedig európai viszonylatban igen későn, az 1960-as években került sor. Kecskés tanulmányából kiderül, hogyan fejlődött a magyarországi szemlélet, és a népi építkezés kiterjedő kutatása miként segítette elő az 1960-as, 1970-es évek összegző munkálatait.

Kurucz Albert rövid előszava erőteljesen hangsúlyozza, mennyire fontos az épületek áttelepítését megelőző alapos dokumentáció elkészítése. A szentendrei gyűjtemény munkatársainak műhelymunkájába enged betekintést a kiadvány gerincét alkotó három terjedelmes tanulmány. Mindhárom számba veszi a kijelölt terület gazdaság- és néptörténeti előzményeit, az építkezés, a település és a lakáskultúra legfontosabb alakító tényezőit. Értékeli a néprajzi irodalom eredményeit, továbbá elemzően mutatja be a szóban forgó tájegységet képviselő épületek és településforma kiválasztását, illetőleg megformálását. Fontos elemük az objektumok bontásakor rögzített tanulságok felhasználása, mely elengedhetetlen tényezője a szabadtéri múzeumépítésnek, de a magyarországi építkezéskutató szakirodalomban eddig kevés hangsúlyt kapott. *Bíró Friderika* a Zala és Vas megye paraszti ház- és lakáskultúrája a 19. században című tanulmányában egy már épülőfélben levő múzeumi tájegységet mutat be. Középpontjában áll a szeres település és a sajátos építkezési formákat befolyásoló, a természeti környezettől meghatározott gazdálkodás és életmód. A *Zentai Tünde* által kidolgozott tájegység jellegzetesen aprófalvas vidék (A dél-dunántúli település és népi építkezés változásai a 19. században), de sok vonásban eltér az előző együttestől. Például az előzőnél sokkalta nagyobb kulturális differenciáltságot hivatott bemutatni, ami például az ormánsági

talpas házak és a sárközi módos gazdaházak között feszül. A legterjedelmesebb és leggazdagabban dokumentált tájegységmutató tanulmány *Balassa M. Iván* munkája: Dél-Borsod település- és építéstörténetének vázlata. Itt a dunántúlinál jóval nagyobb lélekszámú, de az Alföld középső területéhez viszonyítva kisebb településekről van szó. Archaizmusok itt is bőven fennmaradtak a századfordulóig, sőt később is, de azok más hátterűek, mint a dunántúliak. A múzeumi rekonstrukció középpontjában a szállás-kertes település áll. Az egykori jobbágyok és kisnemesek utódainak párhuzamosan bemutatandó építkezés- és lakáskultúrája az életmódbeli egységet példázza.

A „közlemények" címet viselő záróegységben szerepel *Gráfik Imre* tanulmánya egy makói paraszt-polgár házról, mely módszertani megközelítése és célkitűzése okán a fentebb ismertetett három dolgozathoz kapcsolódik. Azoktól azonban elválasztja, hogy egy tájegységnek csupán egyetlen épületével foglalkozik. Függelékként ismerteti a berendezés vásárlására szervezett középiskolás néprajzi tábor tanulságait és közreadja a makói városi tanács 1889. évi építési szabályrendeletét. Olvasható még a kötetben *Vargha László* tollából egy rövid elméleti okfejtés a népi építészet fogalomköréből, és *Bíró Friderika* megemlékezése *Tóth János*ról, a nyugat-magyarországi népi építkezés nemrég elhunyt kiváló kutatójáról.

A kiadványt számos fénykép, rajz, alaprajz és térkép teszi szemléletessé. A tanulmányokat orosz, angol és német összefoglalók, valamint német nyelvű tartalomjegyzék kíséri.

Kósa László

Herman Ottó: Halászélet, pásztorkodás.
Válogatott néprajzi tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Kósa László. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 454 l. (A magyar néprajz klasszikusai)

Kósa László bevezető tanulmánya a polihisztor tudós nem mindennapos pályájáról oly módon ad számot, hogy tudományos, tudományszervezői és politikai tevékenységét a korabeli hazai és nemzetközi viszonyok között értékeli. Az utókor többek között Herman Ottó érdemeiként tartja számon, hogy ő volt az egyik első környezetvédő természettudósunk; a halászattal foglalkozó munkásságával megteremtette a hazai tárgyi néprajzot; sőt a honi ősrégészet-kutatás megalapozója is. Korának nemzetközi tudományosságával és tudósaival kapcsolatban volt, mint ezt szemlélete, olvasottsága, hátramaradt levelezése bizonyítja.

A válogatás a polihisztor tudós kutatói módszerét kívánja szemléltetni: az ember és a természet kapcsolatának vizsgálatát, az ősrégészet, a fizikai antropológia és a néprajz iránti érdeklődését. Fő műveinek egyes részletei mellett a Természettudományi Közlönyben, illetve az Ethnographiában megjelent tanulmányaiból olvashatunk szemelvényeket. A beszélő szerszám és a Csontos szánkó című szemelvények a régészet és a néprajz, A madarak hasznáról és káráról című a természettudomány és folklór sajátos összekapcsolására példák. A magyar halászat könyvéből, a szerző legmaradandóbb értékű munkájából, a szerszámokra és a halászati módokra vonatkozó történeti-néprajz-

zi részek kerültek a válogatásba. A magyar pásztorok nyelvkincse részletei Herman Ottó munkásságának forrásértékűségét példázzák. Kevéssé időt álló műveiből (A magyarok nagy ősfoglalkozása, A magyar nép arca és jelleme) is kapunk ízelítőt.

A válogatást záró jegyzetek a szemelvények bibliográfiai adatain túl, rövid, korszerű, tudományos értékelést adnak.

Herman Ottó eredeti illusztráció kaptak helyet a kötetben, s ez is hozzájárul a gondosan válogatott, szerkesztett munka szakmai értékéhez.

Tátrai Zsuzsanna

A.N.J. den Hollander: Az Alföld települései és lakói.
Előszó: Romány Pál. Szerkesztette és az utószót írta: Lettrich Edit. Fordította: Czövek Olivér. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1980. 113 l.

Közhelyszámba menő megállapítás, hogy mennyire tanulságos, ha nem magyar szerző ír elmélyült tanulmányok alapján a nyelvileg meglehetősen elszigetelt magyar kultúráról. Kevés is az olyan mű, mely széles körű tájékozódás után született, de még kevesebb azok száma, amelyek nem az irodalommal, a zenével, képzőművészettel foglalkoznak, hanem, mint den Hollander munkája, egy jellegzetes táj tág értelemben vett műveltségével.

Arie N.J. den Hollander professzor, az Amszterdami Egyetem volt tanára első ízben 1936-ban járt Magyarországon. A Nyugat-Európában az Alföldről élő romantikus puszta-kép vonzotta, a magyarországi viszonyok közelebbi ismerete azonban megváltoztatta véleményét. Szociális antropológiai képzettségét és a világ sok táján szerzett tapasztalatait hasznosítva olyan könyvet írt, amely bár részproblémáiban teljes mértékben ismert anyagot ölel fel, Magyarországon sosem született meg. Bevezetőjében maga mondja el, hogy *Györffy István* személyisége, az általa fölvetett tudományos kérdések ragadták meg figyelmét és útmutatása nyomán kezdett foglalkozni az Alföld településtörténetével, életmódjával, korabeli társadalmi viszonyaival. Rajta kívül még *Mendöl Tibor*nak és *Fél Edit*nek köszönheti a magyarországi szakirodalomban és terepen való jártasságot. Den Hollander a 30-as évek végén még néhányszor járt Magyarországon, a háború kitörése azonban megakadályozta, hogy ismételten utazzon és tovább folytassa vizsgálatait. Könyvét 1944–45-ben Hollandiában írta, a holland nyelvű eredeti 1947-ben jelent meg Amszterdamban. Utóbb eltávolodott a magyar témától, de kapcsolatai nem szakadtak meg Magyarországgal. Legutóbb és utoljára 1974-ben járt Magyarországon, ekkor állapodott meg a Mezőgazdasági Kiadóval könyve magyar változatának sajtó alá rendezésében. Ezt az eseményt azonban nem érhette meg, 1976-ban elhunyt.

A kiadó a teljes szöveg változatlan magyar nyelvű közlését *Romány Pál* előszavával (A magyar olvasóhoz) és *Lettrich Edit* szerkesztő, szöveggondozó zárszavával (Utószó a magyar kiadáshoz) toldotta meg. Romány előszava tisztelgés den Hollander alakja és munkássága előtt. Figyelmezteti az olvasót a mű születésének korára és körülményeire. Valóban különös és érdekes olvasmány. Olyan kutatástörténeti pontot vetít ki, melyet azóta szinte minden tekintetben meghaladott a tudomány, de Hollander vi-

szont úgy rögzítette, mint a magyar kutatók közül senki sem. Az alap a munkássága végéhez közeledő Györffy István felfogása, melyre még nem hatottak, mint hogy többségükben meg sem íródtak Erdei Ferenc jelentős művei. Den Hollander élményszerűen adja vissza első magyarországi utazásainak azokat a tapasztalatait, melyeket radikális értelmiségiekkel folytatott beszélgetésekből szűrt le. Maga is az átfogó reformok elodázhatatlanságának hívévé szegődik. Tárgyilagos hangon, alig visszafojtott felháborodással ír az Alföld-szerte tapasztalt társadalmi nyomorról, egészségügyi helyzetről, elmaradott oktatásról, szektákról, földkérdésről. Igaz, ezek a fejezetek tanulmánya utolsó részében szerepelnek, az egész írás inkább történeti-néprajzi témájú, mint a kortársi viszonyokkal foglalkozó. Ezért érezzük kissé indokolatlannak a terjedelmes utószó tárgyválasztását, amely komplex földrajzi foglalatú, és ezért íródott, hogy fölhívja a figyelmet az Alföld negyven év alatt alaposan megváltozott arculatára, „a jelen immár bíztató képére". Sokkal inkább szükséges lett volna den Hollander megállapításainak kritikájára, továbbá azoknak az eredményeknek a felvázolására, melyek cáfolták vagy igazolták feltevéseit. A jegyzetekben találkozunk ugyan kritikai észrevételekkel, de ezek esetlegesek. Továbbá az olvasó nem igazodik el, vajon egy-egy jegyzetben mi származik a szerzőtől és mi a szerkesztőtől, kivéve a más betűtípussal szedett szakirodalmi bővítéseket, melyek segítségével az olvasó valóban utánajárhat az újabb tudományos elképzeléseknek és eredményeknek. Az előszó jelzi, hogy den Hollander magyar történeti tájékozottsága hiányos. Néhány kiigazító jegyzet itt sem lett volna felesleges.

Den Hollander professzor épp olyan kérdésekhez nyúlt, melyek évtizedek óta a magyar néprajzi és településtörténeti kutatások középpontjában állnak és máig nem lezártak: tanya, kertes város, pusztásodás. Teljes mértékben vagy óvatosan elfogad azóta megdőlt elképzeléseket, mint például az alföldi kun hagyaték befolyása (14. l.), az Alföld települési képének nomád gyökere (16. l.), a tanya és a kertes település összefüggése (18. l.), viszont a pusztai nagyállattartás beigazolódott „másodlagos primitivitás" okozatára is rátapint (21. l.). Leírása és elemzése a település és életmód alföldi, azaz magyar jellegzetességeinek keresése jegyében íródott.

Külön meg kell emlékezni a kötet fényképanyagáról. Az eredeti holland kiadás a szerző korabeli képeit tartalmazza, egyedi és különleges képes beszámolót tanulmányútjáról. A mostani kötetben ezeket nem lehetett reprodukálni, helyettük a század első évtizedéből származó archív felvételeket láthatunk. Igaz, hogy ez az 57 felvétel korábbi állapotot tükröz, mint amit den Hollander láthatott, de ezért az „időbeli csúszásért" kárpótol, hogy túlnyomólag alig vagy régen publikált fényképekről van szó. A fordítás *Czövek Olivér* munkája.

Kósa László

Hoppál Mihály: Ipolyi Arnold.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 221 l. (A múlt magyar tudósai)

A romantika jegyében induló, utóbb a magyar pozitivista történetírás jelentős alakjává váló Ipolyi Arnold szorosabban a néprajz tárgykörébe vágó tanulmányokkal kezdte pályáját. A néprajzkutató szerző, Hoppál Mihály róla készített pályaképében el-

ső nagy művének, a *Magyar Mithologiá*nak (Pest, 1854) biztosítja a központi helyet. A kapcsolódó életrajzi adatokkal együtt megközelítőleg a kötet felét teszi a nagy mű elkészítésének bemutatása és elemzése, mely tekintettel van utóéletére is, egészen a napjainkig folytatódó ősvallás-kutatás megjegyzéseiig bezáróan. A Magyar Mithologia megjelenése után Ipolyi Arnold érdeklődése változott, elsősorban az egyháztörténet és a középkori művészeti emlékek kutatása felé fordul figyelme. Ide vonatkozó munkásságát is áttekinti Hoppál. A kötetet a legfontosabb Ipolyi-művek bibliográfiája, valamint az Ipolyiról szóló írások válogatott jegyzéke zárja.

K. L.

Horváth István: Magyarózdi toronyalja.
Írói falurajz egy erdélyi magyar faluról. Második, bővített kiadás. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 549 l.

Valószínűleg jóval gazdagabb lenne a magyar faluról és kultúrájáról alkotott képünk, ha Horváth Istvánhoz hasonlóan más, faluról származó, paraszti sorból vagy szomszédságból induló írónk is készít szülőhelyéről az övével azonos elgondolású kötetet. A „falurajz" ezúttal nem szociográfiát, nem is önéletrajzi visszapillantást, vagy életrajzi elemekben gazdag szépírói művet jelent. Horváth István szülőhelyének szájhagyományát gyűjtötte össze és szerkesztette kötetté. Mint a könyv előszavában írja, tudatosan távol tartotta magától a szakszerű földolgozásokat és útmutatókat mindaddig, míg éveken át gyűjtögette a könyv alapanyagát. Így a korábbi ismereteket leszámítva, gyűjteménye valóban azt tükrözi, mit talált a falu hagyományaiból följegyzésre méltónak vagy egyáltalán följegyezhetőnek az elszármazott író. A kötet folklór-foglalatát csupán két bevezető fejezet töri meg, az egyik a község határában előkerült régészeti emlékek sorsáról, a másik Magyarózd vázlatos történetéről szól. A szájhagyományt tartalmazó fejezetek nem a folkloristák szempontjait követik, így tájszók, névanyag, dűlőnevek is helyet kaptak bennük. A szorosabban értelmezett folklór, a népköltészet mellett pedig olvashatunk a családról és a szokásokról is. A könyv azonban túlnyomólag népköltést tartalmaz. Ez a legértékesebb része: mesék, mondák, találós kérdések, hiedelmek, játékok, gyógymódok, siratók, szólások, táncszók, balladák, dalok, keservesek, csúfolók, rigmusok. Horváth István megörökítő módszere szintén nem a tudós néprajzkutatókéval egyező, aki ezt kéri számon tőle, az bizonyosan nem értette meg írói szándékát és szem elől téveszti a mű eredetiségét is. Mindemellett az a táj, ahol Magyarózd fekszik, a Kis-Küküllő alsó folyásának vidéke, a magyar néprajzkutatás által kevéssé ismertek közé tartozik. Horváth István „falurajzá"-nak ezért a szűkebben vett tudományos értéke sem lebecsülendő. A mostani budapesti kiadás valamelyes bővített változata az 1971. évi kolozsvárinak.

Kósa László

félegyháza és Kiskunmajsa között levő település) a semmiből létrehozott tőkés mezőgazdasági üzeméről. A másik leírás *Kósa László*é (Egy tanyai gazdaság 1974-ben), aki egy gyulai törpefarm eszköztárát és életmódját vette vizsgálat alá.

Dénes Iván Zoltán tanulmányában (A paraszti polgárosodás modellje) Erdei Ferenc tanyafelfogásának alakulását vizsgálja 1933–1942-ben, *Orbán Sándor* ugyanakkor az 1945 utáni, a tanyák megszűntetésével vagy felszámolásával kapcsolatos, de mindenképpen közös igazgatásukra irányuló törekvéseket mutatja be (Tanyaközpontosítási, községesítési kísérletek a felszabadulás után).

Csalog Zsolt írása (Életforma és tudat a 20. századi magyar tanyavilágban) helyzetkép a tanyaiak és az anyatelepülés kapcsolatára, a tanyaiak műveltségére nézve és megállapításai el is fogadhatók, ha elemzéseit nem tekintjük végső általánosításoknak.

A könyv jelentősége messze túlnő a tudományos vagy irodalmi érdeklődésen és fontos tapasztalati tényeket, megállapításokat közöl a gyakorlati társadalompolitika számára is, ezért időszerűségéhez kétség nem fér. Példát és indítékot nyújt a tanyával összefüggő további kutatásokhoz, amit alátámaszt a kötethez mellékelt bibliográfia 800-nál jóval több tétele is. Bármilyen szempontból kívánnak a jövőben a kutatók a tanyakérdéssel foglalkozni, az ilyen gazdasg bibliográfia nemcsak a kiinduláshoz, hanem a vizsgálódás elmélyüléséhez is támpontokat nyújt.

Tárkány Szücs Ernő

Magyarországi szöveges falvédők a 19–20. században.
Hatvan, 1980. 89 l. (Hatvany Lajos Múzeum Füzetei 7.)

Ez a különös tartalmú és kiállítású könyvecske nem illik bele a hagyományos hazai néprajzi szemléletbe, másfelől bízvást elmondható: a kiállítással együtt, melynek katalógusaként megjelent, idejét múlta korlátokat feszeget. A különböző műfajú írások, szám szerint tizenhárom tanulmány, jegyzet, műtárgyleírás, vers, esszétöredék, az előszóból idézett kifejezéssel élve szabályosan „körüljárja a témát". Sok jó meglátás, elemzés, eszmefuttatás olvasható, ha némileg zavar is, hogy az egymástól függetlenül író szerzők gyakran ismétlik egymás gondolatait. A giccs és a népművészet, a giccs általában, a kispolgári ízlés a tömegkultúrában, a népművészet hagyományos fogalmának bomlása, ezek a legtöbbször előkerülő kérdések. A hatvani múzeum kiterjedt falvédőgyűjtése és a kiállítás, amely ebből a kollekcióból készült, párhuzamban áll több európai ország néprajztudományának hasonló törekvéseivel, éppúgy mint azok, a régi közösségi művészet, a népművészet és a modern autonóm művészetek közötti hatalmas, föltáratlan területek egyik tanulságos részletét vizsgálja. A falvédők hasonmásaiból készült – kék és piros vonalú – illusztrációk szemléletesen elevenítik meg, miről is szólnak az írások. A magyarul nem tudó érdeklődők tájékozódását orosz és német nyelvű összefoglaló elégíti ki.

K. L.

Nagy Dezső: A magyar agrárszocialista mozgalmak költészete (1890–1914). Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1980. 90 l.

A századforduló agrárszocialista mozgalmainak költészetében – írja bevezetőjében a szerző, a „forradalmi folklór egyik lehetősége rekedt meg". Máig élő folyamatosságról számolhatnánk be, ha a történelem időt adott volna a közösségi csiszolódásra, a dalok, balladák országos elterjedésére.

Nagy Dezső gyűjtése a korabeli sajtóból származik. A történeti eseményekhez kötve időrendben és mozgalmakhoz csoportosítva közli anyagát (MSzDP, Szántó-Kovács-mozgalom, Várkonyi-mozgalom, Mezőfi-mozgalom, Áchim-mozgalom, Pokróczmozgalom). A szövegek műfaja igen változatos: alkalmi dalok (pl. május elsejére), hírversek, választási és kortesdalok, a kivándorlók költészete, munkás-tízparancsolat, Szocialista Miatyánk, közmondások és szólások, verses levelek, panaszdalok, kesergők stb.

Ez a műfaji gazdagság valóban egy eddig nemigen ismert, a világra a teljesség igényével hatni kívánó, saját rendszert létrehozó programköltészet meglétét mutatja. Más kérdés, hogy mi a viszonya a népköltészethez és az irodalomhoz. Az előbbitől meglehetősen élesen elválasztja alkotóinak többnyire ismert volta, bonyolult nyelvezete, nehezen elsajátítható formavilága. Az utóbbitól a művészi igényesség mértéke. Becses történeti emlékként azonban illő számontartani őket.

Nagy Ilona

Népi kultúra – népi társadalom. Folclorica et ethnographica. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve XI–XII. Főszerkesztő: Ortutay Gyula. Szerkesztette: Kósa László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 590 l.

A kötet két részre oszlik: a tágabb tematikájú tanulmányok az első részben, *A folklór poétikája és stilisztikája* címmel az MTA Néprajzi Csoport Folklór Osztálya 1974. szeptember 4–6-án megrendezett szimpóziumán elhangzott előadások pedig a kötet második részében kaptak helyet.

Takács Lajos tanulmánya Erdőhasználat és irtás az allodiális gazdálkodás kibontakozása előtt a Széchenyiek nyugat-magyarországi birtokainak dokumentumain alapul, s mivel ez volt az ország ellenségtől legháborítatlanabb vidéke, itt indult meg először és a legnagyobb ütemben az uradalmak keretén belül a rendszeres erdőgazdálkodás. Ennek mikéntjét tárja fel a gondosan felépített munka.

Andrásfalvy Bertalan Néprajzi csoport, kistáj és régió című tanulmánya a néprajztudomány sokat vitatott alapkérdéseinek egyikét taglalja a ma nézőpontjából: „A néprajzi csoportok összessége adta és adja a mai magyarországi népi műveltség összességét, így adja a múltba néző kutatás a mai magatartás és értékrend megértésének kulcsát".

Bárth János Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárásáról készített dolgozata történeti, liturgiatörténeti, szociográfiai szempontból – a téma korábbi feltáratlansága miatt is – újszerű.

Tárkány Szücs Ernő A kézfogóval összefüggő jogi népszokások című tanulmánya az azóta megjelent Magyar népi jogszokások című könyvében is napvilágot látott részlet. Külön figyelmet érdemelnek a móringról írottak.

Dankó Imre Piaci és vásári viselkedésformák címmel a téma hazai és nemzetközi kutatását bemutatva közli saját gyűjtésű adatait. A piaci árucserében részt vevő felek egymásközti beszédét és egyéb kommunikációs jeleit (arcmimika, mozgás, cselekvések) vizsgálta.

Hoppál Mihály Népművészet és etnoszemiotika (A magyar fejfák jelvilága) című elemzése az etnoszemiotikai módszer alkalmazásának lehetőségeit példázza. A sírjelek egyike a népi kultúrában funkcionáló jelrendszereknek, üzenetközlésének miként je a dolgozat tárgya.

Az ütempárossági strófaszerkezet összefonódása a magyar népdalok egyik csoportjában címmel *Paksa Katalin* a tánczenénkben fellelhető középkori elemek után kutatott.

A szván rituális grafikáról *Istvánovits Márton* tollából olvashatunk dolgozatot. A téli ünnepkörbe tartozó „lipanäli" ritus-ciklus alkalmával gyakorolt „rituális grafika" szemantikai megközelítése az archaikus művészet jelentéstartalmának feltárásához, rekonstrukciójához ad fogódzót.

A folklór poétikájáról és stilisztikájáról rendezett szimpózium 25 előadása közül az itt közreadottak tematikai és módszerbeli sokféleségükkel jellemezhetők.

Szerdahelyi István a népköltészet művészi értékét a korábbi esztétikai vélekedésekkel szemben (Lukács György, Vitányi Iván, Voigt Vilmos) – a hivatásos művészetekkel való egyenrangúsággal bizonyítja.

Pusztai Ferenc A magyar stílus története és a folklór stilisztikája című tanulmánya a történeti és kutatástörténeti áttekintés után a folklorisztika és a stílustörténet művelőinek együttműködési lehetőségeire is felhívja a figyelmet.

Vargyas Lajos tanulmánya (*A népballada poétikája és stilisztikája*) összefoglalása a szerző *A magyar népballada és Európa* című könyvében részletesen kifejtett gondolatoknak.

Szathmári István a magyar népballadák hangszimbolikájáról értekezik. *Katona Imre* és *Küllős Imola* tanulmányainak közös módszere a kvantitatív vizsgálat.

Károly S. László a siratóénekek kötetlen, rögtönző alkotásmódjának hátterében meghúzódó „zárt dallam eszméjét" tette kutatása tárgyává. Hasonló gondolatok vezették *Martin György*öt is Rögtönzés és szabályozódás a magyar néptáncokban című munkájában, és *Pesovár Ernőt* a verbunktáncainkban kimutatható kötetlen formakincs és a korábbról örökölt, de átértékelt törvényszerűségek vizsgálatában.

Pócs Éva a ráolvasások funkcióinak és a stilisztika tényezőinek összefüggéseit tanulmányozta, pontosabban a funkciótól való „megszabadulás" hatását a ráolvasás szövegére.

Kovács Ágnes Hol kezdődik a mese? című dolgozata a mesék határeseteit veszi számba; a halmozó mesét, az állathangutánzót, a kiolvasót, a gyermekfolklór csaknem minden műfaját, hogy rámutasson: ezeknek az „epikumcsíráit" tartalmazó alkotásoknak a funkciója a mesehallgatók kinevelése, fogékonnyá tétele.

Benedek Katalin a Gergely pápáról szóló novellamese (AaTh 933) szerkezeti és stilisztikai vizsgálatával a katolikus vallás ideológiai rendszerét elemzi.

Nagy Olga a tudatszint és esztétikum összefüggéseit tanulmányozta a mesélő közösségekben. Megállapításait, miszerint egy archaikus tudatszintű közösség az esztétikum archaikusabb formáit hozza létre, az azóta megjelent A táltos törvénye című könyve is tartalmazza.

Borsai Ilona a magyar gyermekmondóka műfaji sajátosságairól Kovács Ágneshez hasonlóan vélekedik s a műfaj komplexitását (ritmikus szöveg, mozdulat, dallam, illetve dallamos hanglejtés) hangsúlyozza.

*Kereszthelyi Tibor*nak az afrikai dobnyelvről szóló írása zárja a kötetet.

Nagy Ilona

Népismereti dolgozatok 1980.
Szerkesztette Kós Károly és Faragó József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 266 l.

A Népismereti dolgozatok harmadik kötete kialakult, jellegzetes arcélű kiadvány. Fórumot nyújt a romániai magyar néprajz kutatóinak és gyűjtőinek. A most közrebocsátott 23 cikk és tanulmány az előző két kötethez hasonlóan a magyar népi kultúra eleddig kevésbé ismert területeivel és tájaival foglalkozik.

A szerkesztők – bevezetésként – röviden összefoglalták az utóbbi három évtized eredményeit. *Kós Károly* általában a néprajzi kutatásokról, *Faragó József* csupán a folklór eredményeiről adott számot. Mindkettőjük tanulmányában számos fontos adat és megállapítás kapott helyet. Kós inkább a gyűjtés és kutatás irányait elemzi, méltatja a sajtó szervező és mozgósító szerepét, az önkéntes néprajzi gyűjtők tevékenységét és a múzeumok körül kibontakozott néprajzi munkát. Egyúttal megjelöli a romániai magyar néprajz soron következő feladatait: újabb monográfiák készítése kevésbé ismert tájakról, összefoglaló bibliográfia, módszertani útmutató, népművészeti szintézis és a teljes romániai magyar népi kultúra ismeretét összefoglaló kézikönyv megírása. Faragó József elsősorban az intézményeket és munkájukat elemzi. Ő is kiemeli a sajtó segítségét és az önkéntes gyűjtés jelentőségét, dolgozatának nagyobb része azonban a különböző neveken immár több, mint harminc éve dolgozó kolozsvári folklór intézet munkáját összegzi. Statisztikát közöl, melyből megtudható, milyen műfajokat, mely tájakon gyűjtöttek és archiváltak a folkloristák. 1977 végéig723 romániai helységből 129 668 tételnyi magyar népköltési alkotás került az intézmény adattárába. Faragó röviden áttekinti a könyvkiadás eredményeit is.

A további tanulmányok erősen megoszlanak különböző tárgykörök között, legfeljebb két-három írás kapcsolódik hasonló tematikája okán. Azonban szinte mindre jellemző a leíró-adatközlő beállítottság.

Kovách Géza történeti megközelítésben az Arad környéki területmérési rendszerekről ír. A gazdálkodást ezúttal csupán *István Lajos* közlése képviseli a hagyományos korondi állattartás köréből. *Zsigmond József* szülőfaluja készülő monográfiájának egy részét bocsátotta közre, a marosmagyarói régi halászatról szólót. Több dolgozat foglalkozik mesterségekkel, a homoródalmási mészégetéssel (*Kardalus János*), a szatmári kötélveréssel (*Bura László*), a nagyenyedi és a fogarasföldi fazekassággal (*Vita*

Zsigmond, illetőleg *Seres András*). Tárgyválasztásával és sokoldalú anyaggyűjtésével kiemelkedik *Szabó Attila* és *Péntek János* tanulmánya a kalotaszegi paraszti virágoskertekről. A maguk nemében értékes adatközlések *Szentimrei Judité* a vajdakamarási vetett ágyról, *Lőrinczi Etelkáé* az árapataki rojtkötésről és fonalfestésről, *Gazdáné Orosz Elláé* a széki öltésmódokról. *Molnár István* ritka értékű kézirat tanulságait összegzi: egy székelyföldi prédikátor 1805 és 1832 között rendszeresen följegyezte évenként felfogadott cselédei és szolgái bérét, illetőségét, nevét és a velük között szerződéseket. Eleven leírás készült *Vasas Samu* tollából a bánffyhunyadi vásárok hagyományos beszállóhelyeiről. *Barabás László* marosszéki falvak húsvéti határjáró szokását írja le és elemzi. A közelmúltig, sőt némely helyen máig élő szokás a tavaszi gonoszűzés, a középkori határjel-újítás és a közösségi „játék" hagyományait ötvözte. Számos mozzanata nagy múltjára utal. Ugyancsak marosszéki község, Havad szokáséletéről számol be *Nagy Ödön*. Mintegy 70–80 esztendőt áttekintve mutatja be, hogyan múlnak el a régi szokások és hogyan jelentkeznek egészen új családi-ünnepi alkalmak a városi hatásoknak kitett község közösségi életében. A „városias" kultúra és a hagyományok szembesítése a tárgya *Kósa-Szánthó Vilma* cikkének, amely a változást és átalakulást a rokonsági terminológia tükrében szemlélteti háromszéki, csíki és moldvai csángó példák segítségével. Végül több kisebb írás társaságában utolsóként került a kötetbe *Daczó Árpád* dolgozata *A gyimesi Babba Mária* címmel. Mégis talán ennek a kötetnek a legnevezetesebb „felfedezése" ez a cikk. Bár a kérdés további kutatásokat igényel, feltehetően az elsüllyedt magyar ősvallás valamikori „Hold-istenasszonyának" nyomára sikerült a figyelmet fölhívnia.

Kósa László

Néprajzi csoportok kutatási módszerei.
Sárospatak, 1977. november15–16. Szerkesztette: Paládi-Kovács Attila. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1980. 229 l. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7.)

A magyar néprajzban az 1970-es években megélénkült a néprajzi csoportok kutatása. Az újabb eredmények áttekintése és továbbgondolására jelentkező igény a Magyar Néprajzi Társaságot arra késztette, hogy 1977. november 15–16-án a kérdéskör módszertanának szenteljen egy tanácskozást. A Sárospatakon megtartott konferencia előadásait és a hozzászólásokat eredetileg együtt kívánták megjelentetni, időközben azonban több tanulmány az Ethnographia című folyóiratban látott napvilágot, és akadt olyan is, melyet szerzője sosem készített el kiadható kézirat formájában. Végül az MTA Néprajzi Kutató Csoport azért vállalkozott az anyag kiadására, mert maga a kérdéskör a készülő magyar néprajzi kézikönyv szempontjából alapvető. Bár a kötet nem tartalmazza a konferencia teljes anyagát, arról mégis maradéktalanul képet ad és dokumentálja, hogyan állt a magyar néprajzi csoportok kutatása a hetvenes évek végén.

A *néprajzi csoport* fogalma a magyar kutatás sajátosságaként született. Teljesen azonos tartalmú fogalmat nem találunk az európai és az amerikai néprajzban, kisebb-nagyobb mértékben hasonlót viszont sok helyen alkalmaznak. Ugyanakkor az is igaz, hogy mind a múltban, mind a jelenben eltérések mutatkoznak az egyes magyarorszá-

gi szakembereknek a néprajzi csoport mibenlétére vonatkozó véleményében. Az első négy tanulmány épp azokat a fogódzókat keresi, amelyek a magyar *néprajzi csoport*ot a hasonló nem magyar fogalmakkal összekötik, vagy velük párhuzamba állítják. *Gunda Béla*, mint már korábban, ismét a *kulturális area* problematikáját elemzi az angolszász antropológiai szakirodalom tanulságait segítségül híva. *Barabás Jenő* és *Paládi-Kovács Attila* a kultúra regionalitását és a kulturális zónák vizsgálatát tették előadásuk középpontjába. Mindketten az európai kartografikus néprajz eredményeire támaszkodnak, és több, a magyar anyagban hasznosítható javaslatot tesznek. *Sárkány Mihály* Kultúra, etnikum, etnikai csoport címmel, akár Gunda, a műveltség és a társadalom összefüggéseit vizsgálja, nála azonban a társadalmi szempontok nagyobb hangsúlyt kapnak, és végül arra az általánosított eredményre jut, hogy „az etnikum és az etnikus kultúra viszonyát, mint a társadalom és a kultúra közötti általános viszony egyik speciális esetét foghatjuk fel". Paládi-Kovács említett előadása is kitér erre a kapcsolatra, és hangsúlyozza a kulturális jelenségek és a társadalom eltérő mozgástörvényeit.

Filep Antal a fogalmi meghatározások tartalma és az elnevezések egy részének szemléjével igyekszik egységesíteni a magyar szakirodalomban jelentkező terminológiai sokféleséget. *Andrásfalvy Bertalan* rövid előadása is fogalmi pontosítást választott tárgyául. A tisztán elméleti vonatkozású előadások között *Barabás Jenő*é, de különösen a Paládi-Kovács Attiláé az európai párhuzamok mellett fokozottan hivatkozik a magyar viszonyokra, *Hofer Tamás* A regionális tagoltság különböző megközelítésének lehetőségeiről címmel a nemzetközi szakirodalom bevonásával már elsősorban a magyar néprajzi anyagra összpontosít, gazdag szempontrendszert vonultat föl a táji tagoltság vizsgálatához.

Tárgyválasztásával és módszertani megközelítésével egyedül áll a kötetben *Martin György*, aki egy népi műveltségterület, a tánc példáján mutatja be a kultúra tájitörténeti tagolódásának vizsgálati lehetőségét, egyszersmind saját korábbi kutatási eredményeit összegzi a konferencia számára.

A kötet további tanulmányai mind egy-egy egység, táji vagy néprajzi csoport sajátos belső elemzésével foglalkoznak. *Bakó Ferenc* az északi magyar nyelvterület jelentős részét fölölelő több mint egy évtizedes múltra visszatekintő „palóckutatás" elvi és módszertani tanulságaiból ad ízelítőt. *Bálint Sándor* szegedi, *Balogh István* debreceni kutatásait summázza. *Morvay Judit* egy kis magyar nyelvsziget, a Nyitra melletti Zobor-vidék falvainak néprajzi jellegéről ír. *Szabó László* közép-tiszai (Jászság, Tiszazug) néprajzi gyűjtések néhány eredményéről ad számot. *Szilágyi Miklós* a Békés megyei mezővárások problematikáját hozta a konferencia hallgatósága elé, mint olyan kérdéskörét, mely hagyományosan nem tartozik a néprajzi csoportok kutatásához, de a történeti vizsgálatok kapcsán mégis szorosan kötődik a tárgyhoz. Végül *Michal Markus* terjedelmes dolgozata a cseh és szlovák néprajzi tájak és csoportok kutatástörténetéről szervetlenül áll a többi szöveg mellett. Bár sok kapcsolódási lehetőséget mutat, de más, hasonló, a szomszédos etnikumokkal foglalkozó írás hiányában, mégsem függ velük össze.

Tálasi István Reflexiók és zárszó címmel néhány előadáshoz fűzött észrevételeket, és az „etnikai csoport – táji csoport – néprajzi csoport" terminológiai vitához kapcsolódva ismertette saját álláspontját.

Kósa László

Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Szerkesztette és a bevezetőt írta Szemerkényi Ágnes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 712 l. + 32 kép.

A kötet az MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklór Osztályának az MTA kiemelt kutatási témájához (*Életmód és kultúra változása a falusi társadalomban*) csatlakozó munkáját foglalja össze. A közös munkában részvevők célja az volt, hogy a kiválasztott faluban megvizsgálják: az elmúlt három évtized alatt a gazdasági, társadalmi változások miképpen hatottak az előző időszakból átmentett folklórjelenségekre, pontosabban, miként érhető tetten a szellemi-tudati szférában bekövetkezett változás.

Nógrádsipek kiválasztása mindenképpen szerencsésnek mondható, különösen olyan kutatás számára, amely az újat a régi felől közelíti meg. A kötet azt mutatja be, hogy ebben a faluban jócskán van múltból hozott szellemi örökség, van minek átalakulni, vagy éppen eltűnni. A tanulmányírók – a jeles napi szokások szegényességétől eltekintve – inkább a bőség zavarával küszködtek. Kevés olyan falusi közösség lehet ma már Magyarországon, amely a legutóbbi időkig ilyen mértékben őrizte meg zártságát, jórészt „szellemi önellátásra" szorítva. A vizsgálatok idején (70-es évek eleje) hirtelen tágultak ki a lehetőségek, a férfi munkaerőt nagyrészt elszívta az építőipar, különösen a Balaton-környéki idénymunka. A tömegkommunikációs eszközök által közvetített kultúramodellek hatása csak a legutóbbi években hatolt be a falu életébe, de ez a hatás máris erősen érződik.

A kutatás módszere a hagyományos néprajzi gyűjtőmunka volt, interjúkkal, kérdőívekkel, személyes megfigyelésekkel. Az eredménye híven tükrözi azt a sajátos, etnikailag is meghatározott palóc falusi közösségi kultúrát, amelynek középpontjában a mágikus hiedelemvilág, az erősen vallásos, gyökereiben paraliturgikus hagyományokra épülő világszemlélet, az intenzív közösségi élet velejárójaként a szájhagyományozódó epikus költészet áll. A változás regisztrálása mindezek eltűnésének, elhalványodásának kezdeti szakaszában történt, ezért is szembetűnő, hogy a kötet tanulmányai, noha a máról szólnak, tulajdonképpen az olvasó tudatában élő múltat idézik.

A leginkább mába nyúló, a változást folyamatában értékeltető, értékelő munka *Tátrai Zsuzsanna* lakodalomról szóló írása. A hagyományos műfajközpontú témafelosztás eredményezte, hogy a tanulmányok tárgya is aszerint kapaszkodik a múltba, ahogy maga a műfaj megkívánja. *Kriza Ildikó* a falu dalkultúrájának, *Szemerkényi Ágnes* a közmondások használatának vizsgálatakor a jelent ragadja meg, de a mesék, hiedelmek, kiváltképpen az archaikus imádságok kutatója kénytelen a múlt felől közelíteni és idős adatközlőktől nyert adatokból rekonstruálni a régi állapotokat, s ezekből kiindulva megállapítani, hogy mi az, ami ebből az egykori kultúrából mára már csak emlék, s mi az, ami még elevenen ható, embert és közösséget formáló erő.

A tanulmányok az anyag feldolgozásának különböző lehetséges módszereit mutatják be. *Erdélyi Zsuzsanna* lenyűgöző mennyiségű nemzetközi összehasonlító anyag birtokában kalauzol a középkor szakrális költészetének világában, s a nógrádsipeki archaikus imák motívumkincsét Európa eszme- és költészettörténetének folyamatába illeszti. *Szemerkényi Ágnes* a közmondások kutatásában meglehetősen elhanyagolt területet, a közmondások használatának vizsgálatát az irodalomelmélet és az általános nyelvészet által kiművelt módszerekkel kísérli meg. *Kovács Ágnes* meseritmikai tanul-

mányt írt, és a falu mesekincsének az egész magyar meseanyaghoz való viszonyítást végezte el. *Küllős Imola* egy gyermekjátékdal, a Csillag Boris szövegelemzésével a modern szövegfolklorisztikai kutatásra adott példát. A tanulmányokat több mint két és félszáz oldalas szöveggyűjtemény egészíti ki, mintaszerűen jegyzetelve, mutatózva.

Nagy Ilona

Novák László: Fejfák a Duna–Tisza közén.
Nagykőrös, 1980. 160 l. (Az Arany János Múzeum kismonográfiái 1.)

Az igényes szerkesztésű kiadvány kettős feladatot tölt be: egyrészt a nagykőrösi múzeum azonos című állandó kiállításához szolgál vezetőül, másrészt monografikus igénnyel mutatja be és rendszerezi az alföldi protestáns temetők e jellegzetes sírjeleit. A szerző rendkívül gazdag tárgyi anyagra (a saját gyűjtése által 46 helységből származó, közel félezer fejfa adatára) támaszkodva végzi el ennek a kultikus tárgynak az elemzését. Elöljáróban rögzíti, hogy a Duna-Tisza közén jelentős volt a protestáns lakosság száma, aminek történeti okait is megvilágítja. A fejfa kultúrtörténetének és a fejfaállítás történeti emlékeinek áttekintése során rámutat, hogy a fejfa alkalmazása csak a XVIII. századtól bizonyítható; a fejfa állításának kultusza a XIX. században virágzott. A fejfa eredetét a középkori kopjával, zászlóval való temetkezés szokására vezeti vissza. A faragott fejfák visszaszorulása elsősorban a polgárosodás hatására következett be a XIX. század végén.

Terjedelmes fejezetben foglalkozik Novák László az alföldi fejfák tipológiai vizsgálatával. Morfológiai szempontból a faragás módja és a motívumok jellege alapján különbözteti meg az egyes változatokat, amelyek időbeliségét is körülhatárolja. Történetileg uralkodó típusnak tekinti az antropomorf fejfát, amely archaikusabb és újabb (gazdagabban díszített) rétegét rögzíti. A fejfák készítésének bemutatása arról tanúskodik, hogy ezeket a sírjeleket mindig szakemberek (ács, bognár, asztalos) készítették, így helyenként valóságos fejfaragó dinasztiák alakultak ki.

A kiadványt 71 szövegközi kép illusztrálja és 459 fejfa rajza egészíti ki adattári anyagként. A munkát angol nyelvű összefoglalás zárja.

Selmeczi Kovács Attila

Polner Zoltán: A teknyőkaparó.
Szeged, 1980. 84 l. (Csongrád megyei könyvtári füzetek 13.)

Makó és Mindszent környékén napjainkban is emlegetnek az idősebb emberek egy valaha élt rendkívüli jóstehetséget. Senki sincs már életben, aki személyesen is találkozott vele, de a szülők, nagyszülők, elhalt ismerősök és rokonok hagyományára hivatkozva mesélik jövendöléseit. Polner Zoltán huszonegy helységben százötvenegy ember szövegét vette magnetofonszalagra és közli könyvecskéjében. A „Teknyőkaparónak" vagy „Öreg Teknyős"-nek emlegetett jövendőmondónak csak a foglalkozásában

egyeznek meg a vélemények, különben külsejére, nevére, származására, életére nézve eltérőek. Talán száz-százötven évvel ezelőtt élhetett. Sokat jósolt a világ végének kezdetéről, amit különböző jelekkel vélt bekövetkezni. Ezek közt főleg erkölcsi tévelygések, a szokások megváltozása, háborúk, a technikai civilizáció csodái szerepeltek. Minthogy ezek a 20. században csakugyan jelentkeztek, az emberek a Teknyőkaparó igazát látták megtestesülni. Polner rövid tanulmányában meggyőzően bizonyítja, hogy maga a Teknyőkaparó figurája egyedi alak volt, de a köré rakódott hagyományok pontosan beillenek a *Bálint Sándor* által „szegedi nagytáj"-nak nevezett néprajzi régió tradícióvilágába. A jóslások erősen át vannak itatva bibliai és vallásos elemekkel, ugyanakkor a táltoshit és a garabonciás motívumai is bőven megtalálhatók bennük. Ugyancsak Bálint Sándor mutatott rá írásaiban, hogy a szegedi vallásos népéletnek milyen erős középkori gyökerei vannak, ez a tény a Teknyőkaparó hagyományában az apokaliptikus várakozások, a látomások, az ismeretlen jövőtől való szorongás gyakori előfordulásával jelentkezik. Polner Zoltán könyve a magyar néprajzi szakirodalomban egyedülálló vállalkozás.

Kósa László

A puszták népe, a Mezőföld története. – Das Volk der Pussta, Geschichte des Mezőföld-Gebietes.
A tanulmányt írta: Demeter Zsófia és Lukács László. Székesfehérvár, 1980. 168 l. (Az István Király Múzeum Közleményei. D sorozat 133. sz.)

A székesfehérvári István Király Múzeum 1979/80-ban rendezett nagyszabású kiállítást a Mezőföld néprajzáról és életmódjáról. A szokatlanul díszes katalógus és a vezető szerepét betöltő kiadvány ebből az alkalomból készült. Azonban sem egyik, sem másik kiállítási segédanyaggal nem azonos „műfajú".

Több is, kevesebb is, mert nem ismerteti rendszeresen a kiállítás anyagát, de a szóban forgó tájegységről összefoglaló tanulmányt és nagyszámú fényképfelvételt közöl. Mivel a Mezőföld a magyar nyelvterület legkevésbé ismert néprajzi tájai közé tartozik, a kiadvány ebben a formában is külön figyelmet érdemel.

A tájegység Illyés Gyula klasszikus műve után ma valóban a pusztákról nevezetes. A hatalmas nagybirtokok majorjai és az egykor kisnemes vagy jobbágy népességű falvak nem formáltak díszes népművészetet, viseletet, folklórjukra sem figyelt föl a néprajztudomány. A kései kutatás ezeknek már erősen elpolgárosult változatait vagy nyomait találta meg. A tanulmány, mely magyarul és németül olvasható a könyvben, *Demeter Zsófia* és *Lukács László* műve, nem rendszeresen dolgozza föl a Mezőföld közelmúltjának és néprajzának történetét és jelen állapotát, hanem a legjellemzőbb részletekből ad ízelítőt bő dokumentáció kíséretében. A szöveg teljesen egyenértékű társa a gazdag képanyag (Gelencsér Ferenc) és a rajzos illusztráció (Demény Mónika, Ecsedi Mária). Néhány archív felvétel mellett a fényképek nagyobb része a kiállítást megelőző terepkutatás eredménye, így kivétel nélkül ismeretlen a hazai néprajzi szakirodalomban. A hangsúly az egykori életmód emlékeinek felkutatásán volt, a fényképek mégis a mai Mezőföld krónikáját nyújtják. A birtokos paraszti és a cseléd életvitel és kultúra

ma már a múlté, de akik még beleszülettek, sokan élnek. A kötet terjedelmes részét szó szerint közreadott életrajzi vallomásaik töltik meg szuggesztív erejű arcképek társaságában. A válogatott irodalomjegyzék, mely kéziratokat is tartalmaz, szintén a kiadvány dokumentatív voltát és forrásértékét erősíti.

K. L.

Ráduly János: Tündérszép mosolygó Ilona. Kibédi népmesék.
Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 189 l.

Ráduly János kibédi (Sóvidék, Székelyföld) tanár nagy elődei, a Küküllő menti magyar folklór jeles gyűjtői, *Seprődi János* és *Ősz János* példáját követve több kötet magyar népköltést tett közzé. 1962 és 1976 között százhuszonöt mesét jegyzett le Kibéden, ez alkalommal negyvenhatot jelentetett meg belőlük új kötetében. A szövegek többsége a népmese életének alkonyáról tanúskodik, rövid, leegyszerűsödött történet, tréfás, anekdotikus elbeszélés, de akad néhány klasszikus stílusjegyet őrző varázsmese is közöttük. A gyűjtő, rövid előszavának tanúsága szerint, csupán nyelvileg csiszolta a meséket, tartalmi változtatásokat nem végzett rajtuk. Ezért – jóllehet elsősorban gyermekolvasókra számít a kötet – a folklórkutatás is használhatja.

K. L.

Sinkó Kalló Katalin: Kalotaszegi nagyírásos.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 16 l. + táblák.

Kalotaszeg a legtöbbet kutatott nevezetes magyar néprajzi tájak közé tartozik. A jellegzetes írásos hímzésekről néhány esztendő híján száz éve tudunk. Ez a száz év egyúttal a kalotaszegi hímzések külön fejlődésének korszaka is. A már-már elfeledett hímzéskultúrát Gyarmathy Zsigmondné Hory Etelka bánffyhunyadi uriasszony vette pártfogásba. Szervező tehetségével elérte, hogy a környék asszonyai és leányai bizonyos szünet után újból hímezzenek, egyszersmind hazai és külföldi nagyvárosokban piacot is teremtett munkájuknak. Ezzel elkezdődött a kalotaszegi kézimunka folklorizmus-élete, mely kisebb-nagyobb hullámvölgyekkel máig tart. Az eredeti motívumkincset az újabb pártfogók és a parasztasszonyok különböző forrásokból bővítették, a maguk ízlésének megfelelően alakították. Sinkó Kalló Katalin ennek a hatalmas hímzésanyagnak a javát válogatta össze és adta közre albumában. 1972-ben kezdte gyűjtőmunkáját, melyet a kalotaszegi népművészet fejlődésében jeles helyet magáénak mondó öt községre (Magyarvalkó, Magyargyerőmonostor, Körösfő, Bánffyhunyad, Nagykapus) terjesztett ki. Lehetőleg számba vette a régebbi anyagot, mintakönyveket, néprajzi közléseket is. A hatalmas gyűjtemény 355 mintát tartalmaz. Mindegyikhez mellékeli a minta nevét, a nagyságát, az íróasszony nevét és faluját, a gyűjtés helyét és idejét, végül, hogy ha szükséges, külön megjegyzéseket is fűz hozzá. A kísérő tanulmányban megismerkedhetünk a hímzések történetével, jellegzetes vonásaival, a technikai

tudnivalók legfontosabb mozzanataival. Ugyanitt olvasható rövid beszámoló a gyűjtés lefolyásáról és útmutató azoknak, akik ebből az albumból kívánnak kalotaszegi hímzéseket tanulni és varrni. A számozatlan táblákon eredeti piros, fekete, kék színekben szerepel a minták rajza.

Kósa László

Szabadfalvi József: A megyaszói festett asztalosmunkák 1735-ből.
Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1980. 62 l. + 75 tábla. (Borsodi kismonográfiák 9. sz.)

Az utóbbi évtizedben – *Tombor Ilona* összefoglaló könyve (Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékeik a XV-XIX. századból, Bp. 1968) nyomán – különösen megélénkült az érdeklődés a festett asztalos munkák iránt. Szabadfalvi József kismonográfiája az egyik legértékesebb, múzeumban őrzött együttest dolgozza föl. A megyaszók (Zemplén m.) református templom 1901. évi bővítése és átalakítása során bontották le az eredeti festett mennyezetet és a karzatdeszkákat, majd a miskolci múzeumnak ajándékozták, ahol az 1704-ből származó szószék-koronával együtt ma is megtalálhatók. Szabadfalvi ismerteti a templom rövid történetét. Sajnos a muzeális együttes készítéséről nagyon keveset sikerült megtudnia, alig valamivel többet annál, hogy valószínűleg más hasonló berendezéseket is készítő miskolci asztalosmesterek műve. Részletesen elemzi és táblákon (köztük 10 színes nyomatú) bemutatja a fennmaradt 63 mennyezetegységet. Az ornamentika reneszánsz, olykor gótikus elemeket is mutató, népies asztalosstílus tipikus példája. Muzeológiatörténet szempontjából értékes a templomi berendezések múzeumba kerülésének leírása. A jól áttekinthető, a figurális ábrázolásokat és a főleg növényi ornamentikát bemutató táblákon kívül, a kötetben még tizenhét kép, valamint angol, orosz és német nyelvű összefoglaló található.

K. L.

Szabó József: Hunfalvy János.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 196 l. (A múlt magyar tudósai)

Hunfalvy János érdeme a magyar tudománytörténetben nem kevesebb, mint a magyarországi földrajztudomány önálló rangra emelése. A budapesti egyetemen 1870-ben – Európában negyedikként – szervezték meg a földrajzi tanszéket, melynek ő volt az első professzora. A századfordulón színrelépő nagy földrajztudós-nemzedék ugyan hosszabb időre elfeledtette alakját, de az úttörés érdemét a későbbi visszatekintések sem tagadják meg tőle. Szabó József a sorozat arcéléhez igazodva ismerteti életrajzát, értékeli működését és elhelyezi a tudománytörténetben. Hunfalvy János történésznek indult, utóbb földrajzkutatóként néprajzi érdeklődésről is számot adott. Ő hirdetett meg Magyarországon először néprajzi előadásokat egyetemen. 1873 és 1880 között „egyetemes néprajz" címmel a korabeli evolucionista irányzatok jegyében az emberiség őstörténetével és fizikai antropológiájával foglalkozó előadásokat tartott, melyek

hozzájárultak a magyar néprajz szemléletének tágulásához. A kötetet Hunfalvy János fontosabb műveinek rövid jegyzéke és a róla szóló irodalomból készült válogatás zárja.

K. L.

Szabó László: A magyar rokonsági rendszer.
A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének Kiadványa. Debrecen, 1980. 133 l. (Studia folkloristica et ethnographica 4.)

A magyar néprajzi szakirodalom a magyar rokonsági rendszerekkel keveset foglalkozott. Különösen feltűnnek a hiányok, ha a család szegényes ismeretanyagára gondolunk, hiszen világszerte nagyszámú könyv és tanulmány vizsgálta a különböző társadalmi formációk családtípusait, köztük a paraszti közösségekét is. Könyvében Szabó László nem kisebb célt tűz ki maga elé, mint áttekinteni a magyar rokonsági rendszer történeti változásait a legkorábbi korszakoktól napjainkig, majd három alapvető rokonsági intézmény, a *nemzetség*, a *had* és a *család* mibenlétét elemezni. A bevezetőben olvasható kutatástörténeti áttekintés eleve jelzi a vállalkozás problematikus voltát. Az előmunkálatok szűkössége, melyben nemcsak a néprajz, hanem a nyelvészet, a történetírás és a régészet, mint a kérdéskör nélkülözhetetlen társtudományai egyaránt hibáztathatók, korlátozza a szerző törekvéseit. Nem segít ezen, sőt olykor a nehézségeket fokozza, a saját recens néprajzi gyűjtés, hisz nem pótolhatja sem a nagyobb arányú ásatásokat, sem a történeti adatgyűjtést vagy a kellő összehasonlító nyelvészetet és leginkább nem a széles körű etnológiai tájékozódást. Szabó László vázlatos történeti vizsgálata így is rámutat a magyarok és a környező népek rokonsági rendszerének különbözőségére, amely nyilvánvalóan az etnogenezis eltérő voltában gyökerezik, továbbá jellemzi a későbbi, Kárpát-medencei kapcsolatok hatásának viszonylagosságát, kiemeli a rokonsági intézmények koronként változó tulajdonságait és szerepét. Markánsabban mutatkozik meg a szerző véleménye az egyes intézmények önálló elemzésében. A nemzetséget kizárólag az élő, meghalt és születendő apasági vérrokonok társadalmi intézményeként értelmezi és rámutat korábbi hangsúlyos jogi szerepére. A család fogalmát egy általa körülhatárolt típus, a „különélő nagy- és kiscsalád" szakirodalmi bevezetésével teszi összetettebbé.

Szabó László maga sem tekinti eredményeit lezártnak, azok valóban vitathatók, elképzelhetők az eltérések az általa idézett tényanyag értelmezésében is. Igazat kell adnunk neki, amint tanulmányának végén így ír: „A magyar néprajzi kutatás korántsem mondhat véglegeset e tekintetben, újabb elmélyült néprajzi és történeti kutatások szükségesek, s a feltárt anyag szembesítése más tudományok eredményeivel".

A kötetet rövid német és szlovák nyelvű összefoglaló kíséri.

Kósa László

Szabó T. Attila: Nép és nyelv.
Válogatott tanulmányok, cikkek IV. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 675 l.

Szabó T. Attila munkásságának nagyobbik része közvetve vagy közvetlenül néprajzi érdekű és vonatkozású. Összegyűjtött írásainak negyedik kötetében kiemelt alfejezettel is hangsúlyozza, hogy a néprajz kérdései munkásságának kezdete óta foglalkoztatják. *Népi élet – népi műveltség* az alfejezet címe, a dolgozatok és cikkek szerzője azonban nem hagyományosan „paraszti"-ként értelmezi a „népi"-t, hanem kiterjeszti a fogalmat a régi erdélyi életnek – a főrendűek kivételével – minden rétegére. Ez a népi műveltség, ami írásaiból kibontakozik, a kurtanemesek, városi polgárok, szabad parasztok és jobbágyok kultúrája. Szabó T. Attila sosem téveszti szem elől, hogy ő nem etnográfus, nem kíván a néprajz helyett annak vizsgálati körébe tartozó kérdéseket megválaszolni, ellenben arra törekszik, hogy nyelvészeti kutatásai során talált értékes adatait csoportosítva, értékelve a néprajztudomány számára közzétegye.

A kötet említett alfejezetében legtöbb teret kaptak a viselettel és hímzéssel foglalkozó cikkek. A 17–19. századi erdélyi életmód távolabbra, a korabeli Magyarországra mutató kapcsolataira és az oszmán-török hatásra hívja fel a figyelmet. Értékes adatközlés a kalotaszegi és a széki ruházkodás múltjának felvillantása. A ruházkodás tárgyai átvezetnek a különfajta mesterségekhez. A kalotaszegi népművészet történeti előzményének tekinthető a vidék kézműiparának változatos volta, amint azt egy adatokkal zsúfolt közlés hangsúlyozza. A kalotaszegi fazekasság és a „győri kancsó" történetének megértését segítő kutatások is a 19–20. században virágzó kalotaszegi kultúra pontosabb ismeretéhez tartoznak. A magyar néprajz sokat vitatott problémájához, a faragott sírjelekhez szolgáltat nagyértékű adalékokat több írás, közelebbről a kopjafás és zászlós temetkezés vizsgálata. A *Történeti néprajzi apróságok* címmel összefoglalt tizennégy kisebb cikk szintén levéltári kutatások néprajzi vonatkozásai földolgozásának eredménye. Ezek közt több hiedelem-adat is akad, de túlnyomólag az építkezés-település tárgykörébe tartoznak (falukapu, kerítés, kemence, kályha stb.). Ha lehet rangsort felállítani a néprajzi alfejezetbe sorolt dolgozatok közt, akkor épp ez utóbbi témához kapcsolódnak a leghangsúlyosabb írások, az egyik a „székely kapu"-nak nevezett fedeles kapu, a másik a festett famennyezetek múltját tárja föl értékes adatok fényében. Maguk nemében fontosabbak a szorosabb értelemben vett folklór-cikkek, köztük a hagyományos néprajzi gyűjtés módszerével, élőszó utáni lejegyzéssel készült Lápos menti szokásleírás és Apor Péter művében egy balladatéma felfedezése. *A magyarság néprajza* négy kötetéről készített ifjúkori recenzió ismételten hangsúlyozza Szabó T. Attila és a néprajztudomány egész életre szóló kapcsolatát.

Kósa László

Szentmihályi Imre: Körmend települése és népi építkezése a XVII. század derekán. I–II.
Kiadja: Körmend Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, Körmend, 1980. 210 + 47 l. + 10 tábla. (Körmendi Füzetek /Új folyam/)

1650-ben Batthyány Ádám gróf, Körmend város földesura megváltoztatta a település státusát. Jobbágyainak a hajdúszabadsághoz hasonló kiváltságot biztosított, nem kívánt tőlük más szolgáltatást, mint azt, hogy az erődített mezővárost és a várat a közeli török veszedelemmel szemben katonáskodással védjék. Ezt a jelentős változást előzte meg az 1649. évi körmendi házösszeírás, mely Szentmihályi Imrének alapos elemző vizsgálathoz nyújtott forrást.

A magyarországi népi építkezés eddig ismert legkorábbi részletes adattára ez a házösszeírás. A szerző sok évi mikrokutatással rekonstruálta a korabeli Körmend teljes építkezés- és lakáskultúráját. Elemzéséhez fölhasználta az 1646-i birtokösszeírást és más korabeli forrásokat, melyek a várossal kapcsolatosak. Gazdag szempontrendszeréből csak néhányat emelünk ki: utcánként és övezetenként a lakosság kulturális színvonalának és vagyoni állapotának összefüggése; a lakóhelyiségek és mellékhelyiségek állapota, minősége, fejlettségi foka; telektípusok. Egyik legjelentősebb eredménye az, hogy megállapította a korabeli falusi szinthez mérten magasabb műveltségi fokokat, melyek például a több helyiséges lakóházak nagy százalékában és füsttelenített lakószobák jelentős hányadában mutatkoztak meg.

A kiadvány legfőbb sajátossága a nagyon részletes dokumentációs melléklet. Az első kötetben a tanulmány után harminckét ábra (térképek, fakszimilék, diagramok, grafikonok) sorakozik. A második kötetben található az alapforrás közlése és tizennyolc igen részletes statisztikai táblázat (ebből a címleírásban csak tíz kihajtható lapszám nélkülit tüntettünk föl). A kétkötetes mű legfontosabb eredményeit bő német, angol és orosz nyelvű rezümé is tartalmazza.

K. L.

Szilágyi Miklós: A Hernád halászata.
Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1980. 89 l. (Borsodi kismonográfiák 10.)

A monografikus áttekintés kettős célkitűzést érvényesít: 1. az 1960-as években végzett helyszíni gyűjtések alapján részletes leírást nyújt a Hernád folyó halászatának népi módjairól; 2. összehasonlító elemzéssel kimutatja, hogy a kisebb folyók felső szakaszára jellemző kezdetleges eszközkészlet és technika mennyire tekinthető archaikusnak.

A szerző elsőként azokat a természeti feltételeket mutatja be, amelyek meghatározzák a halászati technikákat, mint pl. a folyó természetföldrajzi adottságai, a halászóvíz jellege, a halfajták. Ezt követően foglalkozik a halászati jog kérdésével, a bérleti viszonyok alakulásával, a halászok társadalmi helyzetével. A tanulmány központi fejezetét a halászati technikák és eszközök felsorakoztatása képezi. Legelterjedtebb eszközök a különböző alakú és szerkezetű kisebb hálók, amelyeket nyéllel, villás ággal vagy

emelőrúddal szereltek fel. A szerző részletes leírást nyújt az emelőháló, a *csempely* és a *kétközháló* használatáról. Leginkább ez a két eszköz biztosította a halfogás produktivitását.

A konkrét tárgyi anyagra épülő fogási módok és eszközök összehasonlító elemzése annak megállapításához vezet, hogy a kis folyók halászata a mezőgazdasági munkáknak alárendelt, célja elsődlegesen az önellátás. Az egyes eszközök történeti és táji kapcsolatai pedig arról tanúskodnak, hogy az archaikusnak tűnő technikák és halászóeszközök a paraszti szerszámkészítés tökéletlenségéből adódnak, tehát semmiképpen sem ősiek. A Hernád folyó halászatának eljárásai, technikai színvonala a hegyvidéki területek kisebb folyóinak népi halászatát is reprezentálja.

Selmeczi Kovács Attila

Szücs Sándor: Tudományos disputa.
Békéscsaba, 1980. 53 l. (Új Auróra Füzetek)

„E könyvben található feljegyzéseket nem szántam a nyilvánosságnak. Emlékezet okáért írtam a családom tagjai, barátaim és a magam számára" – olvasható a könyvecske belső címlapja utáni hasonmáskép-oldalon. Az olvasó azonban nyolc olyan írással ismerkedhet meg, melyek pontosan beleillenek a Sárrét múltja kutatómunkájának életművébe. Talán azért nem gondolt eredetileg nyilvánosságra Szücs Sándor, mert az írások többsége önéletrajzi jellegű, első néprajzi gyűjtéseit, debreceni diákéveit, találkozását Oláh Gáborral, Nagy Imre költőhöz fűződő kapcsolatát idézik fel. Az „ördöngős" karcagi préceptorról meg Arany János verseinek sárréti vonatkozásairól szóló történetei azonban bármelyik korábbi kötetében is helyet kaphattak volna. A békéscsabai Új Auróra folyóirat gondozásában megjelent kiadvány mindössze ötszáz számozott példányban készült.

K. L.

Takács Lajos: Irtásgazdálkodásunk emlékei. Irtásföldek, irtásmódok.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 418 l.

A földművelés történeti alapjául szolgáló irtásgazdálkodás hosszú ideig elkerülte a hazai kutatás figyelmét. Ennek a nagy jelentőségű témakörnek szisztematikus történeti-néprajzi feltárása Takács Lajos nevéhez fűződik, aki két évtizedes kutatómunkájának eredményeit – számos részpublikáció után – monografikus feldolgozásban adja közre. Impozáns méretű történeti anyagát két alapvető forrásból meríti. Az 1960-as években a Dunántúl egykori irtásterületein (Nyugat-Magyarország, Balatonfelvidék) végzett terepgyűjtéséből és beható levéltári kutatásaiból, amely elsődlegesen a XVIII. századi inquisitiós perek és a családi levéltárak szerződés-anyagára irányult. A témafeldolgozás alapvető célkitűzése az irtás technológiájának, módszereinek bemutatása, amely a további kutatások megalapozását szolgálja.

A külföldi és hazai kutatástörténet áttekintése után a szerző az irtásföldek kérdését veszi vizsgálat alá. Tanulságos példákkal világítja meg azt a sajátos rendet, amely az erdő átalakítása, az irtásra kerülő területek kiválasztása során érvényesült. Az erdei haszonvétel változatos módjai is tanúskodnak a parasztság természetismeretéről, aminek alapján a legmegfelelőbb területeket választották meg az irtás céljára. Az erdei legelők és az ún. legelőerdők fenntartása, bővítése szükségessé tette az erdei aljnövényzet: a tüske, bozót irtását. Erre a célra szolgáló speciális nyeles görbekések rendkívül széles táji és történeti kapcsolatokkal rendelkeznek, amint az alapos tárgytörténeti elemzésből kitetszik. Figyelemre méltóan tanulságos levéltári adatok segítségével rajzolja meg Takács Lajos az erdőfoglalás sajátos történeti módját, hagyományos gyakorlatát. A XVIII. századi irtásperekből egyértelműen kitűnik az első foglalás meghatározó jelentősége, a foglalkozás módjának, jeleinek változatossága, a foglalás biztosításának közösségi formája.

A monográfia középponti fejezetei az irtás munkafolyamatát és eszközkészletét nemcsak történeti, tárgytipológiai, hanem alapos nyelvészeti, etimológiai szempontból is tárgyalják. Az irtási módszereket tükröző kifejezések számbavétele és rendszerezése nyomán jól kirajzolódik az irtási munkák történetileg megmutatkozó összetettsége. Gazdag archiválís anyag révén tárul elénk pl. a fa héjának körülvagdalásával végzett lábon szárítás, *kerengetés, aszalás,* valamint a csonkolás változatos művelete. Az irtás legjellegzetesebb eszközei, a vágókések típusai és történeti kapcsolatainak feltárása arról tanúskodik, hogy ezek a tárgyak a vaskor elejéig vezethetők vissza, amelyeket a kelták, majd a rómaiak révén Európa minden népe megismerhetett. Az irtás műveletének fontos elemét alkotó *égetés* kihatott az irtásföldek megművelésének módjára. Ennek elemeit a talajművelés, a vetés és a termés betakarításának technikai, terminológiai sajátosságaiban, speciális eszközeiben mutatja ki a további elemzés. Külön is említést érdemel a felületi talajmegmunkálás, a földporhanyítás történeti emlékeit idéző terminusok (*horol, hordoz, kapar* stb.) vizsgálata, valamint a sarlók és rövidkaszák beható eszköztörténeti elemzése.

Az irtástechnikák és eszközformák számbavétele után a monográfia zárófejezete megvilágítja az irtásföldnek a jobbágyok életében betöltött történeti jelentőségét, ami elsősorban a szabadabb használati módokban és a viszonylag kedvezőbb adózási feltételekben mutatkozott meg. Majd nyomon követi azt a folyamatot, hogy az uradalmi erdőgazdálkodás következtében miként kerültek a paraszti irtásföldek az allodiumok egyre erőteljesebb szorításába. Végezetül pedig az irtásföldek visszaváltásának alakulását idézi fel szemléletes levéltári anyagon keresztül a szerző. Amint rámutat, ez a XVIII. század végén felerősödő folyamat hatalmas mértékben megnövelte az allodiumok terjedelmét, egyben a parasztság nagy tömegeinek elszegényedését és foglalkozásváltozását eredményezte. Ekkor alakultak ki a volt irtásvidékek zsellértömegei. Az irtásföldek urbáriális elvétele keresztezte a szabadabb paraszti fejlődés útját. A monográfiát szó- és tárgymutató, valamint angol nyelvű összefoglalás egészíti ki.

Selmeczi Kovács Attila

Tálasi István: Néprajzi tanulmányok, írások. I.
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Tárgyi Néprajzi Tanszéke, Budapest, 1979–80. 573 l. (Dissertationes Ethnographicae III–IV.)

A tekintélyes terjedelmű könyv Tálasi Istvánnak közel félszáz írását tartalmazza, túlnyomó többségük az utóbbi három és fél évtizedben látott napvilágot hazai és külföldi folyóiratokban, kiadványokban. E munkák mellett azonban tíz kisebb terjedelmű írását most olvashatjuk először. Ezek jobbára tanulmányszerű opponensi és lektori vélemények, tudományos ülésszakokon elhangzott hozzászólások, ünnepi megnyitók, amelyek egyaránt instruktív hatásúak a néprajztudományra. Amint a szerző bevezetőjében írja: „A kötet anyaga tematikusan áll össze. Saját módszereink kísérletei mellett valamennyit összefűzi a mindig érvényesülő interdiszciplinaritás, a történeti szemlélettel együtt jár a filológiai kapcsolatok nagyrabecsülése". Ez a módszertani, szemléletbeli egyöntetűség fogja egységbe azt a sokirányú munkásságot, amelyet csak megközelítően érzékeltet a tanulmánykötet kilenc tematikai egysége, fejezete. A műfajilag változatos írásokat egyaránt a néprajz-központúság jellemzi, ami a szűkebben vett szaktudományi feldolgozások mellett a társtudományokhoz szorosabban kapcsolódó vagy határozottan közművelődési irányultságú munkákra is érvényes.

A tanulmánykötet első tematikai egységét azok a tudománytörténeti, tudományszervezési publikációk alkotják, amelyekben – az Alföld néprajzi kutatásának felmérését követően – Tálasi István magára vállalta a felszabadulás utáni magyar néprajztudomány anyagi kultúra kutatása egészének áttekintését, feladatainak kijelölését, majd eredményeinek, problémáinak figyelemmel kísérését, értékelését, valamint megismertetését a külföldi szaktudományokkal. Ezirányú tevékenységének mintegy összefoglalása A magyar nép anyagi kultúrája Európában című írása és előadása az I. Nemzetközi Magyar Néprajzi Kongresszuson (Budapest, 1965).

A Földművelés – erdőgazdálkodás – táplálkozás címszó alatt közölt válogatást Kállay Ferencről szóló tanulmánya nyitja meg, amelyben a szerző kimutatja, hogy e XVIII. század végi debreceni mezőgazdasági szakíró körvonalazta elsőként a magyar mezőgazdaság kettősségét. Kállay elméletét – az eredeti forrás említése nélkül – Csaplovics és Ditz Henrik továbbfejlesztette, majd legrészletesebben Györffy István dolgozta ki, Kállay munkájának ismerete nélkül. A fejezet legfontosabb tanulmányának Tálasi István akadémiai székfoglaló előadását tekinthetjük, amely az európai aratóműveletek körében végzett széles körű kutatásainak összegezését, monografikus feldolgozásának előzményét nyújtja. Ide sorolhatók az aratás és a nyelv kapcsolatáról, az aratási eszközváltásról, valamint Balogh István disszertációjának opponensi véleményében a paraszti termelő technikáról kifejtett gondolatok.

A Bakony erdei életéről szóló korai publikáció módszertani szempontból is megőrizte aktualitását, amely a történeti és recens anyagra egyaránt építő komplex erdőkiélés feltárásának példája. E kutatások másirányú alapos feldolgozását A bakonyi pásztorkodás című írás nyújtja, amely a hegyvidéki állattartás történeti, néprajzi jelentőségére hívja fel az Alföld-központú szakkutatás figyelmét. Az itt közreadott másik állattartási tanulmány pedig azokat a lényeges változásokat veszi számba, amelyeket a kapitalizmus-kori kultúrtájak kialakítása idézett elő.

A település témakörében a szálláskertek és a mezővárosok kutatásának kérdései-

vel foglalkozó írásokat olvashatjuk. Hasonlóan problémafelvető, tudományszervezési szempontú hozzászólások, vélemények sorakoznak az Építkezés – lakáskultúra című fejezetben is. Ezek a rövidebb lélegzetű munkák a népi építkezés történeti hátterének tisztázására, a magyar lakóház genezisének problémáira, a régészeti kutatásokkal való szorosabb kapcsolatokra, valamint a műemlékvédelem, szabadtéri múzeumok halaszthatatlan feladataira irányítják a figyelmet.

A néprajzi intézményekről kifejtett gondolatokat több kiállítási megnyitóbeszéd tartalmazza, amelyekben kiemeli a szerző a néprajzi muzeológia jelentőségét a szaktudományi eredmények megismertetése terén. A megemlékezések között Györffy István és Ortutay Gyula munkásságának megidézése a néprajztudomány egészét érintő feladatokra, elkötelezettségekre is utal.

A tanulmánykötetet záró fejezet: a Nyelvészet és néprajz meggyőzően bizonyítja a szerző munkásságának a rokontudományokhoz való sokoldalú kapcsolódását. Szótörténeti-etimológiai közleményeit, lektori véleményeit a népi nyelvemlékek közreadásával bővítette ki. Ezek közül különös figyelmet érdemel a *Kunszentmiklósi Memoralis* néven fakszimilében közölt újkori népi nyelvemlék, az egyik legrégibb feljegyzésű apokrif imádság szövege a XVIII. század végéről.

A gazdag tartalmú tematikus kiadványt remélhetően mielőbb követni fogják Tálasi István életművét közreadó további kötetek.

Selmeczi Kovács Attila

Timaffy László: Szigetköz.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 253 l.

Timaffy László neve és a Szigetköz kutatása több évtizede összeforrott. Timaffy földrajzi tanulmányokkal kezdte pályáját, majd fokozatosan áttért a néprajzra. Tucatnyi terjedelmes tanulmányt, több könyvet és számos kis cikket írt erről a sajátosan egyedi arculatú tájról, miközben mindvégig megmaradt a közvetlen közelében és folytatta tanári működését. Összegző számadás ez a könyv a szerző szinte életművet fölölelő néprajzi gyűjtéseiről, s egyben megfelel a Gondolat Kiadó több mint két évtizede folytatódó sorozata arcélének, mely jeles néprajzi tájegységeket mutat be. A könyv első fejezetei az ember és a táj harmonikus kapcsolatot szemléltetik. Hogyan alakította át a Szigetközt, a természet vadságával küzdve az itt élő ember, miként próbált élni ugyanakkor a környezet kínálta lehetőségekkel. Jellegzetes foglalkozásokkal és mesterségekkel ismertet meg a szerző, a halászattal, az aranyászattal, a növényi és állati gyűjtögetés sok ágazatával, majd a hajósok, révészek, hajóvontatók, fogatosok, vízimolnárok életéről olvashatunk. A gazdálkodásban az állattartás játszotta a fő szerepet. A hatalmas erdei legelők, szigeti rétségek bőven adtak teret külterjes formáinak egészen a legutóbbi időkig. A kötet második része a népköltészetből és a népszokásokból nyújt ízelítőt. Ez is gazdag anyagból merít, azonban kitűnik, hogy Timaffy igazán az anyagi kultúrában otthonos. A kötet végén olvasható rövid leírás a családformákról és a munkásosztályba való átrétegződésről arra figyelmeztet, hogy a szerző bővebb társa-

dalomrajzra is képes lett volna. Ezt csupán vázlatosan készítette el. Legvégül szigetközi bibliográfiát talál az érdeklődő.

Kósa László

Ugria. Suomalais–ugrilaisia kansoja käsittelevää, v. 1945 jälkeen ilmestynyttä perinnetieteellistä kirjallisuutta seitsemässä Helsingin kirjastossa – Ethnological Literature on Finno-Ugric Peoples, Printed after 1945, in Seven Libraries in Helsinki.
Laatinut – compiled by Marjut Kivelä. Helsinki, 1980. 601. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 3.)

A rövid finn és angol nyelvű bevezetővel ellátott kis füzet hét helsinki tudományos könyvtár (finn)ugor néprajzi anyagáról nyújt bibliográfiai összeállítást. A gyűjtés alapjául a Finn Irodalmi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) könyvtárának anyaga szolgált, de átnézték a Hazai Nyelvek Kutatóintézetének két részkönyvtárát, a Múzeumegyesület, a Szovjetunió-intézet, a Helsinki Egyetemi Könyvtár és az ottani, különálló szláv gyűjtemény anyagát is. Az említett könyvtárak állományából az 1945 után önállóan megjelent, a (finn)ugor népköltészettel, tárgyi néprajzzal, népzenével, néphittel foglalkozó kiadványok adatait gyűjtötték össze. *Ugria* címen pontosabban a finn és lapp kivételével az összes finnugor népre vonatkozó szakirodalmat kell érteni. A finn és a lapp néprajzi tárgyú munkák jegyzékét ugyanis másutt jelentették meg. A bibliográfia a szerzők neve szerinti ábécé rendben, sorszámmal ellátva a kiadványok címfelvételét közli, s azt is jelzi, hogy ezek megtalálhatók-e a Finn Irodalmi Társaság (SKS) – vagy a többi intézmény – könyvtárában. Összesen 1018 tételt regisztrálnak. Az SKS könyvtárán kívül csak akkor hivatkoznak más könyvtárakra, ha az illető munka az SKS-ben nincs meg. A bibliográfia az SKS, és részben a többi említett intézmény, teljes 1945 utáni magyar néprajzi könyvanyagát is tartalmazza. Kár, hogy a magyar nyelvű címleírásokban több könyvészeti és nyelvi hiba is akad. A néprajztudomány és a hungarika-ismeret számára egyaránt fontos kiadványt finn és angol nyelvű tárgymutató, valamint rövidítésjegyzék zárja.

A. Molnár Ferenc

Ujváry Zoltán: Népszokás és népköltészet.
Válogatott tanulmányok. Debrecen, 1980. 636 l. (A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 35. sz.)

Az előszóban a szerző a szokástanulmányok kutatási szempontjairól szólva kiemeli, hogy azokban fokozott helyet kapott az interetnikus kapcsolatok, a kulturális elemek átadásának-átvételének a kérdése, a szokások és hiedelmek változásai folyamatainak figyelemmel kísérése, míg a könyv népköltészettel foglalkozó fejezeteiben az irodalom és a néphagyomány sokrétű kapcsolatát világítja meg.

A népszokáskutatás néhány kérdése című elméleti-módszertani indíttatású beve-

zető tanulmány célkitűzése a népszokások és a néphit többoldalú viszonyának, a népszokások alkotó részei viselkedésének a bemutatása. Konkrét példák alapján Az egyén szerepe a népszokásokban című írás azt vizsgálja, hogy a népszokások életét és fejlődését az egyéniség, az egyéni hatóerő milyen mértékben alakítja, de nem hagyja figyelmen kívül, hogy ugyanakkor a közösség és a hagyomány befolyásolóan visszahat az egyén tevékenységére. A népszokások változásáról szóló fejezet hangsúlyozza, „hogy a szokások az emberi közösségek kialakulásával egyidejűleg alakultak ki és az emberiség története során újabb és újabb alakulásokkal, változatokkal bővültek. Ujváry bőséges teret szentel a szokások változását előidéző külső és belső tényezőknek egyaránt.

A népszokások interetnikus kapcsolatairól a Kárpát-medencében című tanulmányában úgy látja Ujváry Zoltán, hogy a magyar népszokások kapcsolatainak, eredetének, az átadás-átvételnek a megállapításánál a területi elterjedés mellett a településtörténetet, a migrációs folyamatokat, a kolonizációt elengedhetetlenül figyelembe kell venni. A kötetben soron következő tanulmány Esővarázsló szokások és rítusok címmel a balkáni népek hagyományában általánosan ismert *dodola-típusú* (dramatikus esőkérő szokás) és a hozzá hasonló, de más névvel illetett, valamint egyéb kapcsolódó szokások összehasonlító vizsgálatát végzi el. Az átadás-átvétel és a funkció kérdéseit részletesen taglalja A kakasütés szokásai és a kakaskultusz című fejezet. Ujváry lényegesnek tartja azokat a tényezőket, amelyek az átvétel folyamatát megindítják és amelyek eleve lehetővé teszik az átvételt, az átvevő nép műveltségében való megszilárdulását. Fontos feltétel, hogy legyenek az átvevésre kerülő szokáshoz közelálló hagyományok. Pl. a kakasütés átvételét a környező népektől a magyar hagyományban már meglevő kakassal kapcsolatos hiedelmek segítették elő. A Mitikus lények a mezőgazdasági hagyományban című dolgozat az aratási hagyomány antropomorf és teriomorf lényeivel összefüggő adatokat elemzi. Ujváry kiemeli, hogy az antropomorf bábu aratáskor föltétlenül a hajdani agrárrítusokat, a növényzet, a gabona, a vegetáció kultuszának mély tartalmi vonásait jeleníti meg, de eredeti funkcióját ma már teljesen elveszítette. A magyar agrárrítusok teriomorf szellemlényeire vonatkozó hagyománnyal kapcsolatban megállapítja, hogy az a többi európai népnél tapasztalttal szemben szegényebbnek mutatkozik. Magyarázható ez gyűjtésbeli hiányosságokkal is, továbbá feltehető, hogy a magyarság sosem rendelkezett a vegetációnak olyan gazdag szellemvilágával, mint a környező európai földművelő népek. A Lityerses monda és a megkötés szokása című munka az antik mondai hagyomány és az európai népek mezőgazdasági hagyományaiban általánosan ismert gabonaszálakkal történő megkötözés szokását elemzi. Végül a Virág a magyar népi kultúrában című írás a néphagyomány különböző területeit behálózó virágkultuszt tárja az olvasó elé.

A népköltészetről szóló második rész vezető tanulmánya a Népköltészet és irodalom népi kéziratos könyvekben címmel több kisebb témát magába foglal. Bevezetőjében a szerző hangsúlyozza a népi kéziratos könyvek jelentőségét egy-egy falusi közösség életében, melyekben a dalgyűjteményeknek jut a legnagyobb szerep. Különböző típusú és műfajú népköltészeti és műköltészetből származó énekek találhatók bennük. Például igen jelentős hányadát képezik a kéziratos könyveknek a vőfélyverseket és lakodalmi köszöntőket tartalmazó gyűjtemények. Több kézirat is megörökíti a balszerencsés napokat, a velük kapcsolatos hiedelmek a szájhagyományban is ismertek. Viszonylag kevés a magyar folklórirodalomban a népi antiklerikális megnyilvánulásra vo-

natkozó adat, példaként említi Ujváry a Mennyből jött levél típusú feljegyzések egyik változatát. Bemutatja a továbbiakban Tasnádi Lajos földműves vegyes tartalmú kéziratos könyvét, amelyben a szerelmes nótától a balladán keresztül az obszcén katonaversekig változatos anyag található. A népi eredetű naplók elsősorban a katonáskodással, a háborús eseményekkel állnak kapcsolatban, a naponkénti eseményrögzítés sokkal ritkább, ilyen kivétel pl. az Egy juhász naplója, amelynek szerzője egy tizenhat esztendős juhász volt. Az előbbivel ellentétben jelentős csoportot képeznek az olyan verseskönyvek, amelyekbe a népi versírók saját verseiket írják be. Ujváry szerint a parasztköltők alkotásai többnyire észrevétlenül szívódnak föl a népköltészetbe. Ezután a műköltészeti alkotások folklorizációjának kérdései vetődnek föl, Petőfi-költeményeket véve alapul. A szerző foglalkozik Sárosi Gyula *Arany Trombitája* népi másolatainak kérdéseivel is. A népköltészet és históriás ének kapcsolatait villantja föl *Kádár vitéz balladája* című írás, ezt követően egy verselő földműves – Domby Lajos – munkásságával ismertet meg, végezetül pedig a kötet záró írásában a különféle imádság-travesztiákra irányítja a figyelmet Ujváry, amelyek nemcsak önállóan, hanem betétként különböző szokásokban is előfordulnak.

A tanulmánygyűjteményt német és szlovák nyelvű rezümé teszi teljessé.

Kiss Mária

Ujváry Zoltán: Szállj el fecskemadár.
Gömöri magyar népballadák és népdalok. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 460 l.

A Hungarológiai Értesítő 1979. I. évfolyamának 203–204. lapján már hírt adtunk Ujváry Zoltán gazdag gömöri népköltési gyűjteményéről, amely új, átdolgozott kiadásban, színes fényképekkel illusztrált könyvként ismét megjelent. A táji folklórkiadványok korunkban igen jelentősek a tekintetben, hogy a népi kultúra táji-történeti tagolódásáról képet kaphassunk.

A hajdani Gömör megye ma csaknem teljesen Csehszlovákiához tartozik. A nemzetiségi sors a falvak népi kultúráját megerősítette, folklórját sok szempontból konzerválta. Így lehetséges, hogy napjainkban is számottevő az archaikus alkotások száma és a polgárosulás ellenére is elevenen él a folklór.

A gyűjtemény élén *gyerekdalok* állnak, amit *szerelmi* és *lakodalmi dalok* követnek. Ezek nagy száma jól mutatja, hogy a népdaléneklésnek fontos társadalmi funkciója van. Gazdag a térség *balladaköltészete* is, különösen figyelemre méltó a régies balladák mellett a gyilkosságénekek nagy száma. Ez arra vall, hogy századunkban a néphagyomány nemcsak megtartó, hanem alkotó erővel is rendelkezik. A szájhagyomány kevésbé ismert rétegéhez tartozó *summásdalok, aratódalok, panaszdalok, politikai dalok, vásári nóták, koldusénekek, amerikás dalok* stb. hasonlóképp megtalálhatók a gyűjteményben. A Papp János által lekottázott dallamok, amelyeket dalokhoz, balladákhoz, bethlehemes játékokhoz csatolva tesz közzé a gyűjtő, ugyancsak azt tükrözik, hogy megőrizték a régies formákat, mégha nagyobb számban találunk is újstílusú dallamvezetést, vagy éppen azt látjuk, hogy a műdal hatása sem kerülte el azt a tájegységet.

A népköltési antológiát a szerző gondos tanulmánya, egyes adatokhoz kapcsolt jegyzetei egészítik ki. Ebből képet kapunk Gömör folklórtudásáról, az alkotások továbbéléséről, a hagyományozódás folyamatáról, variálásról és más tájegységekkel, pl. az Alfölddel való kapcsolatáról. Így ad a szerző megbízható, átfogó képet egy néprajzilag kevéssé feltárt vidék népköltészetéről.

Kriza Ildikó

Vajda József: Hallottad-e hírét Zalaegerszegnek?
333 zalai népdal. Zalaegerszeg, 1978 [1980]. 362 l. (Zalai Gyűjtemény 10. sz.)

A gyűjteményt Zala megye népzenéje címet viselő, bő ívnyi terjedelmű tanulmány vezeti be, mely öt kisebb fejezetre oszlik. Az elsőben a szerző a zalai népdalgyűjtés történetét tekinti át Pálóczi Horváth Ádámtól napjainkig. A következő kettő a zalai folklór jellegzetesnek tartott területeit, a gyermekjátékokat és mondókákat, valamint az év jeles napjaihoz fűződő énekes népszokásokat jellemzi, a negyedikben a déldunántúli népdalok zenei sajátosságairól olvashatunk, míg végül a népdalszövegek tartalmáról értekezik Vajda József.

A tekintélyes gyűjtemény elsősorban a szerző gyűjtéseit tartalmazza, de megtalálhatók benne a korábbiak – egészen Vikár Béla és Kodály Zoltán munkásságáig visszanyúlóan – legszebb darabjai is. A szerző és válogató célja az volt, hogy a sokfelé ismert újstílusú dallamok helyi változatait is bemutassa. A 333 dallammal együtt közölt szövegek csoportosítása nagy egységeket ölel fel. Külön csoportot képviselnek a gyermekdalok, ugyancsak külön szerepelnek a jeles napok szokásénekei. A falusi élet egyes alkalmaihoz kapcsolódó népdalok viszont vegyesen tartalmaznak párosítókat, lakodalmi és mulató dalokat is. Hasonlóan összetett az Alkalomhoz nem kötött népdalok anyaga: katona-, szerelmi-, cseléd-, pásztor-, betyárdalok stb. Végül a balladák csoportja ismét elkülönül.

A kötetet mutatók, a gyűjtők jegyzéke, rövid angol és német összefoglaló zárja.

K. L.

Venczel József: Az önismeret útján. Tanulmányok az erdélyi társadalomkutatás köréből.
Bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Imreh István. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 191 l.

Az első világháború súlyos következményei után az erdélyi fiatal magyar értelmiség nehezen találta meg helyét, céljait. Az azonos nyelvet beszélők nagy tömegéből való kiszakítás, a társadalmi és gazdasági elkülönítés a befelé fordulást, a valóságra épülő önismeretet, a változott helyzetben való helyzetfelismerést és értékelődést tette szükségszerű kutatási céllá. Minthogy pedig az erdélyi magyar lakosság több mint 70 %-a falun lakott, ezért az értelmiség elsősorban a falusi lakosság viszonyai iránt kezdett érdeklődni.

Az ekkor pályára lépő új értelmiségi nemzedék egyik legkitűnőbb képviselője a csíki származású Venczel József volt, akiben a szellemi öntudatra ébredési folyamat, a szociális kérdések iránti érdeklődés szinte egy időben indult el a magyarországi Márciusi Fronttal és a szlovákiai Sarló mozgalommal.

Az irodalmi hatásokat jól mutató kezdeti romantikus szemlélet után a következő évtizedektől Venczel József már érett, céltudatos és a valóságot jól érzékelő tanulmányaiban az erdélyi falumunka-mozgalom értékelését, tudományos megalapozását végzi el. Társadalomtudományi és néprajzi nézeteinek kialakulása szempontjából döntő élmény volt számára a bukaresti szociológiai intézetben a Gusti-féle módszer tanulmányozása és ugyanott a falumúzeum tudományos leltározásában való részvétel. Az első azért, mert a faluvizsgálat egyik modern módszerét a gyakorlatban ismerhette meg, a második pedig néprajzi újdonságként hatott, hiszen a falumúzeumban nemcsak a házat és az udvart telepítették le, hanem lakóját, az embert is, aki a kutatónak a néprajzi leíráshoz, feldolgozáshoz szükséges adatokat a helyszínen személyesen adta meg.

A Gusti-féle módszer az interdiszciplináris munkamegosztáson alapult, amelyben többféle tudományág – így a szociológia, a szociográfia, a néprajztudomány, a statisztika, a közgazdaságtudomány stb. – képviselői vettek részt és a falu minden jelenségét sokféle szempontból szinte folyamatosan és közösen értékelhették. Ez a módszer a valóságot, a különböző jelenségeket nem darabolja szét a tudományágak érdeklődési körei és szempontjai szerint, hanem egységben, a kialakult összefüggésrendszerben igyekezett azt szemlélni.

Gusti professzor módszere Venczel József kutatási ideáljában azonban sohasem vált kizárólagossá, legfeljebb a továbbgondoláshoz jelentett kiindulási pontot. A jelenségek összefüggésben való szemlélésének követelményét nagy következetességgel alkalmazta más módszerekhez igazodva is. A kutatás legfontosabb előkészítő mozzanatának mindig a néprajzi gyűjtést jelölte meg, de – s itt Venczel József szavait idézzük –: „azt a néprajzot, amelyik anyagát szintén összefüggéseiben vizsgálja."

Venczel József önálló módszerében a társadalmi tendenciák bizonyítására a statisztikai adatoknak különösen megnőtt a jelentősége. Ma a szociográfia és a társadalomnéprajz példatára sem lehet meg pontos népmozgalmi számadatok nélkül, amelyekhez Venczel József – például a községek közti házassági kapcsolatok megítélésében – úgy jutott hozzá, hogy valamennyi érintett község anyakönyvét kijegyzetelte.

A kötetben közzétett tanulmányok közül Venczel József önállósult módszere különösen megragadható Az önismeret útja és A falukutatás módszerének vázlata című tanulmányaiban, amelyek a mai gyakorlati kutatómunkánál is példamutató és jól használható források.

A magyar szociográfia és társadalomnéprajz számára Venczel József nehezen hozzáférhető írásai, öröksége a kutatás céljait, módszereit illetően ma is nélkülözhetetlenül fontosak. Hálásak vagyunk tehát a kolozsvári *Imreh István*nak, hogy a tragikus életű és korán elhunyt kiváló tudós, Venczel József tanulmányai egy részét közreadta.

Tárkány Szücs Ernő

A bibliográfiákban felhasznált források jegyzéke

AAntH	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AANy-INy	Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis (A Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Irodalom és Nyelvtudomány) (Nyíregyháza)
AAPA	Acta Academiae Paedagogicae Agriensis (Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei) (Eger)
AAPNy-Russz	Acta Academicae Paedagogicae Nyiregyháziensis (A Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Russzisztika) (Nyíregyháza)
AAPSz	Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis (A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei) (Szeged)
AArch	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AÉrt	Archaeológiai Értesítő (Budapest)
AEthn	Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AF	Anuarul de Folclor (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
AFT	Angol Filológiai Tanulmányok (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen)
AgrártörtSz	Agrártörténeti Szemle (Budapest)
A Hét	A Hét (Bucureşti – Bukarest)
AHist	Acta Historica (Budapest)
AJV	Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Classe di scienze morale e lettere (Venezia – Velence)
Alba Regia	Alba Regia (Székesfehérvár)
Alf	Alföld (Debrecen)
ALH	Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ALing	Analecta Linguistica (Budapest–Amsterdam)
ALitt	Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)

Állateü.takarm.Közl	Állategészségügyi és takarmányozási Közlemények (Budapest)
Áll.ig	Állam és igazgatás (Budapest)
Aluta	Aluta (Sf. Gheorghe – Sepsiszentgyörgy)
AMA	Acta Musaeorum Agriculturae (Praha – Prága)
AMET	Anuarul Muzeului Etnografia al Transilvaniei (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
Anthr	Anthropos (Freiburg)
ANy	Alkalmazott nyelvtan és nyelvoktatás. BME Nyelvi Intézete Bp. 1980. 367 l.
ÁNyT	Általános Nyelvészeti Tanulmányok (Budapest)
APhH	Acta Pharmaceutica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AOH	Acta Orientalia Academicae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Archívum	Archívum. A Heves Megyei Levéltár Közleményei (Eger)
Arrabona	Arrabona. (A Győri Múzeum Évkönyve) (Győr)
ArsHung	Ars Hungarica (Budapest)
ArtesPop	Artes Populares (Budapest)
AT	Antik Tanulmányok (Studia Antiqua) (Budapest)
AUB-PhilMod	Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Philologica Moderna (Budapest)
AU-Bud-L	Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Linguistica (Budapest)
AUSz-DissSlav	Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Dissertationes Slavicae (Szeged)
AUSz-SEL	Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectio Ethnographica et Linguistica (Szeged)
AV	Arheoloski Veštnik (Ljubljana)
BALM	Bolletino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo (Firenze)
Bányász.kohászL	Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat (Budapest)
BarMűv	Baranyai Művelődés (Pécs)
BE	Balkansko ezikoznanie (Lingvistique balkanique) (Szófia)
BékésiÉ	Békési Élet (Békéscsaba)
BF	Bölgarszki Folklor (Szófia)
Biharea	Biharea (Oradea – Nagyvárad)
BMÉ	A Bihari Múzeum Évkönyve (Berettyóújfalu)
BMMK	A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
BNF	Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge (Heidelberg)
BorsSz	Borsodi Szemle (Miskolc)
Bölcsész	Bölcsész (Szeged)
BSL	Bulletin de la Société de Linguistique de Paris (Paris – Párizs)
Budapest	Budapest (Budapest)

BurgHbl	Burgenländische Heimatblätter (Eisenstadt – Kismarton)
BurgLm	Burgenländisches Landesmuseum (Eisenstadt – Kismarton)
CA	Current Anthropology (Chicago, Ill.)
Cahiers Roumains d'Études Littéraires	Cahiers Roumains d'Études Littéraires (Bucureşti – Bukarest)
CanSS	Canadian–American Slavic Studies (Pittsburgh, Pa)
CARHS	Canadian–American Review of Hungarian Studies (Kingston)
Ceramic Review	Ceramic Review (London)
Český Lid	Český Lid (Praha – Prága)
Ceskoslovensky Casopis Historicky	Ceskoslovensky Casopis Historicky (Praha – Prága)
Cibinium	Cibinium (Sibiu – Nagyszeben)
CLing	Cercetări de Lingvistică (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
ČLit	Česka literatúra (Praha – Prága)
Confessio	Confessio (Budapest)
Cumania	Cumania. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei (Kecskemét)
Curare	Curare (Heidelberg)
CSMMH	Csallóközi Múzeum. Múzeumi Híradó (Dunajské Streda – Dunaszerdahely)
Csongr.m.Sz.	Csongrád megyei Szemle (Szeged)
DaF	Deutsch als Fremdsprache (Leipzig – Lipcse)
Demos	Demos (Berlin)
Deutsche Litteraturzeitung	Deutsche Litteraturzeitung (Berlin)
Diakonia	Diakonia (Budapest)
DissEthn	Dissertationes Ethnographicae (Budapest)
DMÉ	A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (Debrecen)
DN	Dunántúli Napló (Pécs)
DocEthn	Documentatio Ethnographica (Szolnok)
Dunatáj	Dunatáj (Szekszárd)
ÉA	Édes Anyanyelvünk (Budapest)
EAW	English Around the World (h.n.)
ÉI	Élet és Irodalom (Budapest)
ÉF-O	Études Finno-Ougriennes (Paris–Budapest)
EL	Ezik i Literatura (Szófia)
Életünk	Életünk (Szombathely)
EMÉ	Az Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
Ének-ZeneTan	Az Ének-Zene Tanítása (Budapest)
ÉT	Élet és Tudomány (Budapest)
ÉTKalendáriuma	Élet és Tudomány Kalendáriuma (Budapest)
Ethn	Ethnographia (Budapest)
EthnEuropaea	Ethnographia Europaea (Göttingen)
Ethnm	Ethnomedizin. Zeitschrift für interdisziplinäre Forschung (Hamburg)

Ethnology	Ethnology. An International Journal of Cultural and Social Anthropology (Pittsburgh, Pa)
ÉTs	Études Tsiganes (Budapest)
Europe	Europe (Paris – Párizs)
Az 1970-es évtized	Az 1970-es évtized a magyar történelemben. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 273 l.
FA	Folklor Archívum (Budapest)
Fabula	Fabula (Berlin–New York)
Festschrift	Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag Wiesbaden, 1979. Harrasowitz. 371 l.
FFC	Folklore Fellows Communications (Helsinki)
FH	Fejér megyei Hírlap (Székesfehérvár)
FilKözl	Filológiai Közlöny (Budpest)
Filmkult	Filmkultúra (Budapest)
Filmv	Filmvilág (Budapest)
FMSz	Fejér megyei Szemle (Székesfehérvár)
FMTÉ	Fejér megyei Történeti Évkönyv (Székesfehérvár)
Fo	Forrás (Kecskemét)
FoktSz	Felsőoktatási Szemle (Budapest)
Fol-P-L	Folia practico-linguistica (Műszaki Egyetem, Budapest)
FoliaHist	Folia Historica (Budapest)
FolkB	Folklorismus Bulletin (Budapest)
Folklore	Folklore (London)
Fordelm	A fordítás elmélete és gyakorlata (Budapest)
Fotóm	Fotóművészet (Budapest)
FöldrK	Földrajzi Közlemények (Budapest)
FSp	Fremdsprachen (Halle)
FUF	Finnisch-ugrische Forschungen (Helsinki)
FUM	Finnisch-ugrische Mitteilungen (Hamburg)
FUS	Fenno-Ugrica Suecana (Uppsala)
Germania	Germania. Archeologisches Institut des Deutschen Reiche (Frankfurt am Main–/West/ Berlin)
Glossa	Glossa. A Journal of Linguistics (Burnaby B.C.)
Gyógyszerészet	Gyógyszerészet (Budapest)
Hajdú-BihariN	Hajdú-Bihari Napló (Debrecen)
Halászat	Halászat (Budapest)
Ház és ember SZNMK	Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közleményei (Szentendre)
H-BMLÉ	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve (Debrecen)
Hel	Helikon (Budapest)
HelSn	Helikon Sondernummer (Budapest)
HerbaHung	Herba Hungarica (Budapest)
Hét	Hét (Bratislava – Pozsony)
7 nap	7 Nap (Subotica – Szabadka)
HevM	Hevesi Művelődés (Eger)

HevSz	Hevesi Szemle (Eger)
Híd	Híd (Novi Sad – Újvidék)
HL	Historiographia Linguistica (Amsterdam)
HOMÉ	Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
Honism	Honismeret (Budapest)
HSN	Hungarian Studies Newsletter (New Brunswick, N.Y.)
HungÉrt	Hungarológiai Értesítő (Budapest)
HungKözl	Hungarológiai Közlemények (Novi Sad – Újvidék)
HungPEN	The Hungarian P.E.N. (Budapest)
IgSzó	Igaz Szó (Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely)
Inosztrannaja Literatura	Inosztrannaja Literatura (Moszkva)
Inyt	Idegen nyelvek tanítása (Budapest)
IrodÚjs	Irodalmi Újság (Paris – Párizs)
ISz	Irodalmi Szemle (Bratislava – Pozsony)
It	Irodalomtörténet (Budapest)
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények (Budapest)
JAF	Journal of American Folklore (Washington, D.C.)
Jászk	Jászkunság (Szolnok)
Jb.f.OV	Jahrbuch für Ostdeutsche Volkskunde (Marburg)
JČ	Jazykovedny časopis (Bratislava – Pozsony)
Je	Jelenkor (Pécs)
Jéj	Jel és jelentés (Szemiotikai dokumentumok) (Budapest)
JfVuk	Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte (Berlin)
JL	Journal of Linguistics (London)
JP	Jezyk Polski (Kraków – Krakkó)
JPMÉ	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)
JPrag	Journal of Pragmatics (Amsterdam)
JPsyR	Journal of Psycholinguistic Research (New York, N.Y.)
JVLVB	Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior (New York, N.Y.)
Karikázó	Karikázó (Bogota, N.J.)
Katolikus Magyarok Vasárnapja	Katolikus Magyarok Vasárnapja (Youngstown, Ohio)
KatSz	Katolikus Szemle (Roma – Róma)
KerMagv	Keresztény Magvető (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
KHKÉ	Kecskeméti Honismereti Kör Évkönyve (Kecskemét)
KistL	Kistenyésztők Lapja (Budapest)
KIT	Kutatási módszerek és irányzatok a társadalomtudományban. Tanulmánygyűjtemény. JATE, Szeged, 1978–79. 402 l.
KjK	Keel ja Kirjandus (Tallinn)
Kor	Korunk (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
KorunkÉvk	Korunk Évkönyve (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
Kort	Kortárs (Budapest)
Kotiseutu	Kotiseutu (Helsinki)

Könyv és Nev	Könyv és nevelés (Budapest)
Könyvt	Könyvtár (A Művelődés melléklete) (Bucureşti – Bukarest)
Könyvvilág	Könyvvilág (Budapest)
Köznevelés	Köznevelés (Budapest)
Kr	Kritika (Budapest)
KS	Kultúra Slova (Bratislava – Pozsony)
KStud	Kontrastive Studien: Ungarisch–Deutsch. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1980. 139 l.
Ktáros	Könyvtáros (Budapest)
KultKöz	Kultúra és Közösség (Budapest)
Lares	Lares (Firenze)
Látóh	Látóhatár (Budapest)
Létünk	Létünk (Subotica – Szabadka)
LevéltSz	Levéltári Szemle (Budapest)
Lg	Langue (Baltimore)
L'Homme	L'Homme (Paris – Párizs)
LIn	Linguistic Inquiry (Cambridge, Mass.)
LInggen	Linguistica generalia (Praha – Prága)
Linguistics	Linguistics (The Hague – Hága)
LiS	Language in Society (Cambridge)
Lit	Literatura (Budapest)
Literatur und Kritik	Literatur und Kritik (Salzburg)
LNy	A lengyel nyelvoktatás Magyarországon (Budapest)
LR	Limba română (Bucureşti – Bukarest)
LSci	Language Sciences (Bloomington, Ind.)
LStil	Lingua e Stile (Bologna)
Lud	Lud (Wrocław–Poznań)
MAG	Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien (Horn–Wien)
Marisia	Marisia. Studii şi Materiale (Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely)
Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku	Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (Sanok)
Matyóföld	Matyóföld (Mezőkövesd)
MÉpítőműv	Magyar Építőművészet (Budapest)
MFF	Magyar Fonetikai Füzetek 1. (Budapest)
MFMÉ	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged)
MFilSz	Magyar Filozófiai Szemle (Budapest)
MH	Múzeumi Híradó (Békéscsaba)
MHírek	Magyar Hírek (Budapest)
MHírl	Magyar Hírlap (Budapest)
MHOMK	A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei (Miskolc)
Milliyet Sanat Dergisi	Milliyet Sanat Dergisi (Istanbul – Isztambul)
MK	Múzeumi Kurír (Debrecen)
MképesÚjs	Magyar Képes Újság (Osijek – Eszék)

MKsz	Magyar Könyvszemle (Budapest)
MMMK	A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei (Budapest)
MMunkásmozgMK	Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei (Budapest)
MMűhely	Magyar Műhely (Paris – Párizs)
MN	Magyar Nemzet (Budapest)
MNy	Magyar Nyelv (Budapest)
MNyG	A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 792 l.
MNyj	Magyar Nyelvjárások (Debrecen)
ModNyokt	Modern Nyelvoktatás (A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Központjának kiadványa) (Budapest)
MPed	Magyar Pedagógia (Budapest)
MPSz	Magyar Pszichológiai Szemle (Budapest)
MS	Magyar Sajtó (Budapest)
MTA I. OK	Magyar Tudományos Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományok) Osztályának Közleményei (Budapest)
MTA II. OK	Magyar Tudományos Akadémia II. (Társadalmi-történeti tudományok) Osztályának Közleményei (Budapest)
Mtan	Magyartanítás (Budapest)
MTud	Magyar Tudomány (Budapest)
MúzK	Múzeumi Közlemények (Budapest)
MúzMűtv	Múzeumi Műtárgyvédelem (Budapest)
Muzs	Muzsika (Budapest)
Múzsák	Múzsák. Múzeumi Magazin (Budapest)
Műev	Műemlékvédelem (Budapest)
Műv	Művészet (Budapest)
Műhely	Műhely (Győr)
Műveltségkép	Műveltségkép az ezredfordulón. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 237 l.
MűvH	Műveltség és Hagyomány (Debrecen)
MűvtÉrt	Művészettörténeti Értesítő (Budapest)
Művtört	Művelődéstörténeti tanulmányok (Bucureşti – Bukarest)
MV	Mozgó Világ (Budapest)
Mvízgazdálk	Magyar vízgazdálkodás (Budapest)
MZene	Magyar Zene (Budapest)
Nagyv	Nagyvilág (Budapest)
NAJMK	Nagykőrösi Arany János Múzeum Közleményei (Nagykőrös)
Names	Names (Potsdam, N.Y.)
Napj	Napjaink (Miskolc)
NárAkt	Národopisné Aktuality (Stražnici)
Narodni Kalendar	Narodni Kalendar (Budapest)
NÉ	Névtani Értesítő (Budapest)
Népi kult-népi társ	Népi kultúra – népi társadalom (Budapest)

Neohel	Neohelicon (Budapest)
NépismDolg	Népismereti Dolgozatok (Bucureşti – Bukarest)
Népműv	Népművelés (Budapest)
Népműv-háziip	Népművészet, háziipar (Budapest)
NéprÉrt	Néprajzi Értesítő (Budapest)
Népr. és Nyelvtud	Néprajz és Nyelvtudomány (Szeged)
Néprk	Néprajzi Közlemények (Budapest)
Népszabadság	Népszabadság (Budapest)
Népszava	Népszava (Budapest)
NÉtHongr	Nouvelles Études Hongroises (Budapest)
NeueM	Neue Museumskunde (Halle/Saale/ –Berlin)
Nevo Nieuws	Nevo Nieuws (Rotterdam)
Newsletter	Newsletter (Turku)
NFT	Német Filológiai Tanulmányok, KLTE (Debrecen)
NH	Néprajzi Hírek (Budapest)
NHQu	The New Hungarian Quarterly (Budapest)
NMMÉ	Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve (Salgótarján)
NMMK	Nógrád Megyei Múzeumi Közlemények (Salgótarján)
NógrSz	Nógrádi Szemle (Salgótarján)
NR	Naše Řeč (Praha – Prága)
NyelvKult	Nyelvünk és Kultúránk (Budapest)
NyIrK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
NyK	Nyelvtudományi Közlemények (Budapest)
Nym	Nyelvművelő (Novi Sad – Újvidék)
NyPI	Nyelvpedagógiai Írások, MKKE (Budapest)
Nyr	Magyar Nyelvőr (Budapest)
NyR	Nyelvi rendszer,, nyelvhasználat. Általános és alkalmazott nyelvészeti tanulmányok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 378 l.
NyT	Nyelvészeti tanulmányok – 1980. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 174 l.
Onoma	Onoma (Leuven)
Onomastica	Onomastica (Wrocław)
Orbis	Orbis (Louvain)
OrvH	Orvosi Hetilap (Budapest)
OSZKÉyk	Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve (Budapest)
OtK	Orvostörténeti Közlemények (Budapest)
ÖNF	Österreichische Namenforschung (Wien – Bécs)
ÖOH	Österreichische Osthefte (Wien – Bécs)
ÖZfV	Österreichische Zeitschrift für Volskunde (Wien – Bécs)
Pal	Palócföld (Balassagyarmat)
Pamietnik Literacki	Pamietnik Literacki (Warszawa –Wrocław)
Pannonia	Pannonia (Eisenstadt – Kismarton)
Parlando	Parlando (Budapest)

Pártélet	Pártélet (Budapest)
PárttK	Párttörténeti Közelmények (Budapest)
Pedképz	Pedagógusképzés (Budapest)
Pedműh	Pedagógiai műhely (Budapest)
PedSz	Pedagógiai Szemle (Budapest)
PMHírl	Pest Megyei Hírlap (Budapest)
Rádió tv.Sz	Rádió és televízió szemle (Budapest)
Rajztanítás	Rajztanítás (Budapest)
REF	Revista de Etnografie şi Folclor (Bucureşti – Bukarest)
RefSz	Református Szemle (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
Revue Roumaine	Revue Roumaine (Bucureşti – Bukarest)
RID	Rivista Italiana di Dialettologia (Bologna)
Rig	Rig (Stockholm)
RKNy	Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből (Budapest)
RRLing	Revue Roumaine de Linguistique (Bucureşti – Bukarest)
SAaA	Soviet Anthropology and Archeology (New York, N.Y.)
Sananjalka	Sananjalka (Turku)
Savaria	Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője (Szombathely)
SchAfV	Schweizerisches Archiv für Volkskunde (Zürich–Basel)
SCL	Studii şi cercetări lingvistice (Bucureşti – Bukarest)
SEER	The Slavonic and East European Review (London)
SEH	Studies in English and Hungarian Contrastive Linguistics. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 589 l.
Slavica	Slavica (Debrecen)
SLit	Slovenská Literatúra (Bratislava – Pozsony)
SlovEtn	Slovenski Etnograf (Ljubljana)
SlovNár	Slovensky Národopis (Bratislava – Pozsony)
SM	Südosteuropa Mitteilungen (München)
SMK	Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
SMM	Somogy Megye Múltjából (Kaposvár)
SNPh	Studia Neophilologica (Stockholm)
SOF	Südost-Forschungen (R. Oldenbourg/München)
Som	Somogy (Kaposvár)
SomHonHír	Somogyi Honismereti Híradó (Kaposvár)
Somogyi KönyvtMűhely	Somogyi Könyvtári Műhely (Szeged)
SoprSz	Soproni Szemle (Sopron)
SovFu	Sovjetskoje finnougrovedenije (Soviet Fenno-Ugric Studies) (Tallinn)
Sprache	Die Sprache (Wien – Bécs)
Sprachpfelge	Sprachpflege (Berlin)
SR	Slovenska Reč (Bratislava – Pozsony)
SlavSl	Slavica Slovaca (Bratislava – Pozsony)
SS	Slovo a Slovesnost (Praha – Prága)
SSlav	Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)

StUBB	Studia Universitatis Babeş-Bolyai Series Philologica (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
StudCom	Studia Comitatensia. Tanulmányok Pest Megye Múzeumaiból (Szentendre)
StudMus	Studia Musicologica (Budapest)
Suomen Museo	Suomen Museo (Helsinki)
Suomi	Suomi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Helsinki)
SUSA (JSFOu)	Suomalais-ugrilaisen seuran aikakaukirja (Journal de la Société Finnougrienne) (Helsinki)
SüdOA	Südostdeutsches Archiv (München)
Sütőipar	Sütőipar (Budapest)
Szabolcs-szatmári múzeumi füzetek	Szabolcs-szatmári múzeumi füzetek (Nyíregyháza)
SzabolcsSzatmáriSz	Szabolcs-Szatmári Szemle (Nyíregyháza)
Szaknyelv	Szaknyelvkutatás – szaknyelvoktatás. Tanulmányok a felsőoktatás köréből. Felsőfokú Ped. Kut. Közp. Budapest, 1980. 282 l.
Száz	Századok (Budapest)
SzBBÁMÉ	A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
SZI	Szovjet Irodalom (Budapest)
Szính	Színház (Budapest)
SZMMÉ	Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv (Szolnok)
Szociológia	Szociológia (Budapest)
SzocNev	Szocialista Nevelés (Bratislava – Pozsony)
Szövtan	A szövegtan a kutatásban és az oktatásban (Budapest)
SzTKözl	A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei (Szombathely)
Táncműv	Táncművészet (Budapest)
TánctudD	Tánctudományi Dolgozatok (Budapest)
TánctudT	Tánctudományi Tanulmányok (Budapest)
Tanújs	Tanügyi Újság (Bucureşti – Bukarest)
TanulmBpM	Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)
Tap chi van hoc	Tap chi van hoc (Hanoi)
TársSz	Társadalmi Szemle (Budapest)
TechnikatörtSz	Technikatörténeti Szemle (Budapest)
TermVil	Természet Világa (Budapest)
TETT	TETT (Bucureşti – Bukarest)
TMÉ	A Textilipari Múzeum Évkönyve (Budapest)
TmN	Tolna megyei Népújság (Szekszárd)
TörtSz	Történelmi Szemle (Budapest)
Ttáj	Tiszatáj (Szeged)
UAJb	Ural-Altaische Jahrbücher (Wiesbaden)
Új	Új Írás (Budapest)
ÚjAur	Új Auróra (Békéscsaba)
UJb	Ungarn-Jahrbuch (Mainz)

ÚjFo	Új Forrás (Tatabánya)
ÚjLátóh	Új Látóhatár (München)
ÚjSymp	Új Sympozion (Novi Sad – Újvidék)
ÚjSzó	Új Szó (Bratislava – Pozsony)
ÚjT	Új Tükör (Budapest)
Utunk	Utunk (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
UtunkÉvk	Utunk Évkönyv (Cluj-Napoca – Kolozsvár)
Üzenet	Üzenet (Subotica – Szabadka)
Városép	Városépítés (Budapest)
VasiSz	Vasi Szemle (Szombathely)
VEABÉrt	A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Értesítője (Veszprém)
VHK	Vasi Honismereti Közlemények (Szombathely)
Vig	Vigilia (Budapest)
Vil	Világosság (Budapest)
Vir	Virittäjä (Helsinki)
VJa	Voprosy jazykoznanija (Moszkva)
VmHT	Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok (Veszprém)
VMMK	Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)
VNy	Világ és Nyelv. A Magyar Eszperanto Szövetség folyóirata (Budapest)
Volksk	Volkskunst. Zeitschrift für volkstümliche Sachkultur (München)
Vság	Valóság (Budapest)
Weimarer Beiträge	Weimarer Beiträge (Weimar–Berlin)
Wolfenbütteler Renaissance Mitteilungen	Wolfenbütteler Renaissance Mitteilungen (Wolfenbüttel)
World Literature Today	World Literature Today (Oklahoma, Okla.)
WSlav	Die Welt der Slaven (Wiesbaden)
ZAA	Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (Berlin)
Zalai gyűjt	Zalai gyűjtemény (Zalaegerszeg)
ZDL	Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik (Wiesbaden)
ZenetudD	Zenetudományi Dolgozatok (Budapest)
ZenetudT	Zenetudományi Tanulmányok (Budapest)
Zentralblatt für Bibliothekswesen	Zentralblatt für Bibliothekswesen (Leipzig – Lipcse)
ZftBalkanologie	Zeitschrift für Balkanologie (Wiesbaden)
ZH	Zalai Hírek (Zalaegerszeg)
ZPh	Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung (Berlin)
ZPrMK	Zpravodaj Mistopisné Komise Československé Akademie Ved (Praha – Prága)
ZRPh	Zeitschrift für romanische Philologie (Tübingen)
ZSI	Zeitschrift für Slawistik (Berlin)
ZSLK	Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde (Köln)

A magyar irodalomtudomány bibliográfiája, 1980

Összeállította: Németh S. Katalin

TARTALOM

Irodalomtudomány – általános rész 377
Összehasonlító irodalomtörténet, irodalmi kapcsolatok 379
Irodalomelmélet, nyelv, stílus, fordítás 382
Régi magyar irodalom 384
Felvilágosodás, reformkor 387
XIX. század II. fele (1849–1899) 389
XX. század 389
Egyes szerzők 396
Magyar irodalom külföldön 449
Csehszlovákia – általános rész 449
– egyes szerzők 451
Jugoszlávia – általános rész 453
– egyes szerzők 454
Románia – általános rész 456
– egyes szerzők 459
Szovjetunió – általános rész 464
– egyes szerzők 464
Egyéb országok – általános rész 464
– egyes szerzők 465
1980-ban ismertetett irodalomtörténeti művek 466

IRODALOMTUDOMÁNY

Általános rész

ACZÉL György: Folytatás és megújulás. Válogatott kultúrpolitikai írások. Bp., 1980. 497 l.

ACZÉL György: The Social Responsibility of Hungarian Science. = NHQu. 78. 31–48.

ACZÉL György: A szó hatalma. = Kr. 6. 5–7.

ALMÁSI Miklós: Az értelem kalandjai. Bp., 1980. Szépirodalmi. 438 l.

ALMÁSI Miklós: Esszé a problématudatról. = Vság. 9. 1–11.

ALMÁSI Miklós: Az irodalmi krimi. = Kr. 9. 17–18.

Ami mással nem pótolható. Tóth Dezső kulturális miniszterhelyettes művelődésről, művelődéspolitikáról. (Interjú.) = Látóh. 1. 125–133.

ANDOR Csaba: Jel, kultúra, kommunikáció. Interdiszciplináris szempontok a kultúrakutatásban. Bp., 1980. Gondolat 203 l.

BARÓTI Dezső: Árnyékban éles fény. Irodalmi tanulmányok. Bp., 1980. Gondolat. 554 l.

BODNÁR György: A kontinuitás és diszkontinuitás jelensége a történelmi folyamatokban. = Lit. 1. 3–8.

BODOLAY Géza: Helyi irodalmi hagyományaink gyűjtése. (Egy irodalmi topográfia kutatási terve.) = Honism. 1. 48–50.

CZEIZEL Endre: Az orvos-genetikus szemével. Bp., 1980. Minerva. 351 l. (Magyar írókról is.)

CZÍMER József: Színház és irodalom. Bp., 1980. Szépirodalmi. 315 l.

CSÁKVÁRI József: Önálló esztétikai szemléletmódra nevelés a középiskolai irodalomtanításban. = PedSz. 8. 804–812.

CSEPELI György: A valóságba ágyazott érték. (Hozzászólás egy nemzeti témájú vitához.) = ÚjFo. 3. 57–60.

DÉNES Iván Zoltán: Az önrendelkezés érvényessége. = ÚjFo. 6. 23–26.

Dolgozatok a bölcsészettudományok köréből. A XIV. Országos tudományos diákköri konferencián díjat nyert tanulmányokból. (Szerk. Kórodi Zsófia.) Bp., 1980. ELTE. 263 l. (Tudományos Diákköri Füzetek.)

Egri író papok. (Összeáll.: Puskás Miklós.) Eger, szerző. 1980. 120 l.

FEHÉR M. István: A pozitivizmus-vita nyomában. Kísérlet a közelmúlt egy filozófiai vitájának értelmezéséhez. = MFilSz. 5. 704–731.

Fejezetek a pécsi egyetem történetéből. Szerk. Csizmadia Andor. Pécs, 1980. 367 l.

FEKETE Csaba: A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok. Bp., 1979. OSZK. 310 l. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai 1.)

Hagyomány és jelenkor. = Kr. 1. 3–5. (Egy nemzetközi megbeszélés néhány gondolata. Magyar résztvevők: E. Fehér Pál, Hajdu Ráfis Gábor, Pándi Pál, Vörös T. Károly.)
HALÁSZ László: Vizsgálatok az irodalmi mű megítélésének pszichológiai közvetítéséről. Bp., 1980. Akadémiai. 221 l.
HEGEDÜS Géza: Arcképvázlatok. Száz magyar író. Bp., 1980. Móra. 407 l.
HEGYI Lóránd: A szubjektív-romantikus mű-modell. = MFilSz. 4. 506–518.
HERMANN István: Népfront és irodalompolitika. = Kort. 4. 612–615.
Írók és könyvek. Magyar írók, könyvekről és az olvasásról. (Összeáll. Batári Gyula.) Bp., 1980. NPI. 186 l.
Írók, képek. Írók, költők gyermek- és ifjúkora. (Szerk. Szabó Ödönné.) 3. kiad. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 349 l.
KABDEBO, Thomas: Hungary. (World Bibliographical Series, 15.) Oxford and Santa Barbara. 1980. Clio Press. LVI., 280 l.
KECSKÉS András: Ritmuselvek és versrendszerek. = Kr. 11. 21–23.
KINDLER József: A pozitivista módszertan válsága. Módszertani útkeresés a hetvenes években. = Vil. 8–9. 484–493.
KISS István: Az Atheneum Könyvkiadó története és szerepe a magyar irodalomban. Bp., 1980. Akadémiai. 263 l. (Irodalomtörténeti könyvtár.)
KLANICZAY Tibor: A magyar kultúra emlékeinek feltárása, nyilvántartása és kiadása. = Kr. 10. 3–5.
KOROMPAI Gáborné: A debreceni sajtó kutatásának története és irodalma. Debrecen, 1979. 69–84. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei 111.)
KÓSA László: Nemzeti hagyományok. Értékőrzés – értékteremtés. Hozzászólás Szilágyi Ákos cikkéhez. = ÚjFo. 2. 72–75.
KOVÁCS L. László: Hungarian Collections in Academic and Research Libraries in North America. = Ural-Altaische Jahrbücher. 52. 73–86.
KÖNCZÖL Csaba: Hozzászólás Szilágyi Ákos „Nemzetközpontú értéktudat, vagy értékközpontú nemzettudat" című, az Új Forrás 79/4. számában megjelent tanulmányához. = ÚjFo. 1. 60–62.
KÖPECZI Béla: Idee, Geschichte, Literatur. Berlin–Weimar, 1979. Aufbau-Verlag. 238 (2) l.
KÖPECZI Béla: A társadalomtudományi kutatás új eredményei és a közművelődés. = TársSz. 5. 29–37.
KULIN Ferenc: Nemzet és egyén. Adalékok egy tudat-központú nemzetfogalom meghatározásához. = ÚjFo. 6. 33–45.
KULIN Ferenc: Az irodalmi nevelés gondjairól. = Kr. 10. 11–12.
A kultúra fogalmáról. (Szerk. Szerdahelyi István.) Bp., 1980. Kossuth. 438 l. (Vélemények, viták.)
A kulturális decentralizáció a demokrácia próbája, és végrehajtása elodázhatatlan feladat. Hatvani Dániel íróval, a Forrás főszerkesztőjével beszélget Köteles Pál. = Alf. 10. 73–79.
A kulturális élet kérdéseiről 1979-ben. Pozsgay Imre kulturális miniszterrel beszélget Kepes András. = Látóh. 2. 131–142.

Kutatási módszerek és irányzatok a társadalomtudományokban. Szegedi bölcsészműhely '77. Szerk. Róna-Tas András. Szeged, JATE. 1978 (1979). 402 l.

LACZKÓ András: Irodalmi arcképcsarnok Somogyban. Kaposvár, Somogy megyei Levéltár, 1979. 87 l. (7) t. (Iskola és levéltár. Dokumentumok a szülőföldről.)

MADÁR Lajos: Magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények. D–E. füzet. Bp., PIM 141–285. (Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetek. F. sorozat 3–4.)

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1977. Szerk. Németh S. Katalin. Bp., 1980. Országos Széchényi Könyvtár. 375 l.

Magyar könyvészet 1921–1944. Bibliographia Hungarica. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. VII. Magyar irodalom. Szerk. Komjáthy Miklósné. Bp., 1980. Országos Széchényi Könyvtár. 647 l.

A magyar könyvtörténeti szakirodalom 1979-ben. Bibliográfia. Összeáll. Heltai János. = MKsz. 4. 405–411.

Magyar mérleg. 1. A magyarországi szellemi élet harminc éve (1948–1978). Tanulmányok. (Szerk. Saáry Éva.) Zürich, 1979. SMIKK. 136 l.

ÓVÁRI Miklós: Történelem, ideológia, kultúra. Bp., 1980. Kossuth. 409 l.

ÖRDÖGH Szilveszter: Gutenberg ingatag galaxisa. = Napj. 11. 6–9.

POZSGAY Imre: Demokrácia és kultúra. Bp., 1980. Kossuth. 420 l.

SANTARCANGELI, Paolo: „Pokolra kell annak menni..." Költők pokoljárása. Bp., 1980. Gondolat. 345 l.

SZABÓ Magda: Kívül a körön. Bp., 1980. Szépirodalmi. 584 l.

SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A nemzet mint érték. = ÚjFo. 4. 39–44. – SZÖRÉNYI László: Nemzet és lakosság. 44–47.

SZÉLL Zsuzsa: Irodalmártöprengés a történelmi tudatról. = Vil. 2. 116–122.

SZILI József: A pártosság és az irodalom. = Lit. 1. 67–80.

TAMÁS Attila: Irodalom és történelem. = Mtan. 5. 208–214.

Tanulmányok. 1977–1979. (Szerk. Mohai Lajos, Rugási Gyula, bev. Németh G. Béla.) Bp., Eötvös Kollégium. 1979. 305 l. (Eötvös füzetek.)

TÓTH Dezső: Közösség és irodalom. = ÚjT. 51. 3–4.

VARGA Sándor: Petrik Géza Magyarország bibliográphiája 1712–1860. c. munkájának kiadástörténete. = MKsz. 3. 264–279.

VERES András: Nemzet és értékzavar. = ÚjFo. 5. 46–50. (A nemzettudatról.)

ZIRKULI Péter: Közbeszólás magánügyben. = ÚjFo. 5. 43–45. (Vita a nemzettudatról.)

Összehasonlító irodalomtörténet, irodalmi kapcsolatok

ABAFÁY Gusztáv: Emlékmozaik. = Kor. 7–8. 585–588. (Magyar–szász irodalmi kapcsolatok a két világháború között.)

ALABÁN Ferenc: Két irodalom kapcsolatai. = Hét. 46. 14. (Szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok.)

ÁRVAY Árpád: Egy régi hídverő. = A Hét. 1. 3. (Interjú Ioan Lupua román fordítóval.)

BAJOMI LÁZÁR Endre: Arpadine. Kalandozások a magyar–francia kapcsolatok múltjában. Bp., 1980. Szépirodalmi. 354 l. (32) t.

Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa: Freimauer, Gesellschaften, Clubs. Ed. Eva H. Balázs, Ludwig Hammermayer etc. Berlin, 1979. 347 l. (Studien zur Geschichte der Kulturbeziehungen in Mittel- und Osteuropa. Bd. 5.)

BEKE György: Nem tudok jól magyarul, de értem az együttélés nyelvét. Beszélgetés Ion Oarcăşu irodalomtörténésszel. = A Hét. 30. 3.

BERCZIK Árpád: Weltliteratur, Komparatistik und Übersetzungskunst. = ALitt. 1–2. 119–133.

Beszélgetés Vojtech Kondróttal. Készítette: Bába Iván. = ÚjFo. 2. 66–68.

Bibliografia Literatury Węgierskiej w Polsce Część III. Literatura Krytyczna. Warszawa, 1980. Wydaynictwa Universytetu Warszawskiego. 144 l.

B'lgarszko-ungarszki kulturni vzaumootnosenija. (Red. Csavdar Dobrev, Péter Mitajev.) Szofija, 1980. Izd. na B'lgarszkata Akademija na Naukite. 427 l.

BOTKA Ferenc: A korabeli magyar visszhang. = SZI. 11. 66–72. (Kassák Lajos, Lányi Sarolta, Mácza János írásai Alekszander Blokról.)

CHMEL, Rudolf: Két irodalom kapcsolatai. Tanulmányok a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok köréből. Bratislava, 1980. Madách, 253 (10) l.

CSANDA Sándor: Fábry Zoltán kapcsolata Balogh Edgárral. = ISz. 5. 454–457.

CSAPLÁROS István: Elementy słowackie w dziejach recepcji literatury polskiej na Węgrzech. = Studia z filologii rosyjskiej i słowiańskiej. Literaturoznawstwo, 1979. 51–61.

CSAPLÁROS István: Historia i przygodzie załosnej księcia finlandzkiego Jana i królewny polskiej Katarzyny. = Acta Philologica. 5–28. (Weissenthurn osztrák színésznő darabját Kossuth fordította.)

CSAPLÁROS István: Literatura węgierska w Polsce. Cz. III. = Literatury krytyczna. Warszawa. 144 l.

CSAPLÁROS István: Les possibilités d'une étude comparative tridimensionelle des littératures de Centre Est et de l'Est de l'Europe. = Kwartalnik Neofilologiczny. 2. 199–203.

CSAPLÁROS István: Theoretical Basis of the Literary Relations between Poland, Finland, and Hungary till 1939. = Congressus quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Turku 20–27 VIII 1980. Pars. II. 357.

CSAPLÁROS István: Węgiersko–południowosłowiańskie infiltracje literackie. = Studia z filologii rosyjskiej i słowiańkiej. 27–36.

DOBOSSY László: Magyar költők franciául. = ÉI. 30. 8.

DUNG, Truong Dang: Vai thu hoach ly luan vénghién cuu van hoc so sanh (Az összehasonlító irodalomkutatás eredményeiről – magyar példák alapján.) = Tap chi van hoc. Hanoi. 1. 92–96.

T. ERDÉLYI Ilona: Az Összehasonlító Irodalom Nemzetközi Társaságának IX. kongresszusa. = MTud. 3. 216–219.

ERDÉLYI Lajos: A két nép írástudói mindenkor támogatták az európai méltóságérzet és műveltség szolidaritását. = A Hét. 5. 6–7. (A magyar–román irodalmi kapcsolatokról.)

FRIED István: Eredmények és feladatok a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok kutatásában. = ISZ. 1. 70–75.

FRIED István: A kelet-közép-európai romantika jellegzetességeiről. = FilKözl. 2. 153–168.

FRIED István: A puszta-romantika bölcsőjénél. (J. N. Vogl versei a magyarokról.) = FilKözl. 4. 470–479.

FRIED István: Tipologija szlovenszkogo i vengerszkogo romantizma. Preseren i Vörösmarty. = StudSlav. 1–2. 139–154.

FÜLÖP Géza: A magyar kultúra és a Duna-medence népeinek szolgálatában. Beszélgetés Sándor Lászlóval. = Ktáros. 2. 75–79.

GUSZEV, Jurij: Az európai szocialista országok irodalma a hetvenes években. = SZI. 7. 188–189.

Hugo von Hofmannsthal und Rainer Maria Rilke in Ungarn. Bibliographie. Hrsg. von Ferenc Szász. Bp., 1980. ELTE, 257 l. (Budapester Beiträge zur Germanistik.)

M. JANKOVICS Nelli: Caroline Pichler magyar kapcsolatai. = Vig. 6. 414–416.

JERMAKOV, Forma: Udmurt–magyar irodalmi kapcsolatok. = SZI. 2. 148–152.

LAHDELMA, Tuomo: A magyar líra Finnországban az 1970-es években. = Alf. 7. 46–53.

LŐKÖS István: A jugoszláv népek irodalmának magyar fogadtatása 1945–1949 között. = Alf. 7. 58–62.

KACSÓ Sándor: Örvendetes és kellemetlen visszaemlékezések. = Kor. 7–8. 582–585. (A magyar–szász írói és irodalmi kapcsolatokról a két világháború között.)

KÄFER István: A magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok hétköznapjai. = ÚjAur. 2. 101.

KISS Gy. Csaba: Néhány szempont a lengyel és a magyar regény 1945 és 1948 közötti fejlődésének tipológiai összevetéséhez. = Lit. 1. 36–41.

A magyar irodalom Solohov-képe. Bálint György, Baranyi Ferenc, Fábry Zoltán, Féja Géza, Fekete Gyula, Galambos Lajos, Garai Gábor, Hamvas Béla, Héra Zoltán, Hidas Antal, Illés Béla, Illés Endre, Illyés Gyula, Kardos László, Kassák Lajos, Kovai Lőrinc, Lukács György, Mesterházi Lajos, Nagy Lajos, Radnóti Miklós, Sánta Ferenc, Simon István, Sükösd Mihály, Thurzó Gábor, Váci Mihály és Veres Péter írásai. (Összeáll. Lengyel János.) = SZI. 5. 69–77.

Thomas Mann és Magyarország. (Szemelvények dokumentumokból. Vál. szerk. előszó Mádl Antal.) Bp., 1980. Gondolat. 413 l., 32 t.

MEGELA, Ivan: Lev Tolsztoj i Laszlo Nemet. = Szlovjánszkie literaturoznasztvo i folklorisztika. 1978. 13. 35–46.

D. MOLNÁR István: Irodalmunk sikere Lengyelországban. = ÉI. 11. 8.

NAGY Péter: Vous et nous. Essais de littérature hongroise dans un contexte européen. Bp., 1980. Corvina. 246 l. (Collection Corvina.)

NÉMETH G. Béla: Megvilágosodás és korszakforduló. = ÚÍ. 2. 79–88. (Friedrich Nietzsche: Ecce homo, Komjáthy Jenő: A homályból.) Németül: ALitt. 1–2. 11–28.

NOWAK, Jerzy Robert: Węgierskie wyznania. Eseje i rozwazania o kulturze. Warszawa, 1979. PIW. 395 l.

OLÁH Tibor: A hídverő dicsérete. = IgSzó. 1. 63–65. (A magyar és román irodalom műfordítói kapcsolatai.)

PAŠIÁKOVA, Jaroslava: A magyar, cseh és szlovák kultúrkapcsolatok a két világháború közötti kelet- és közép-európai folyóiratok tükrében. (Tanulmányvázlat.) = ISz. 7. 638–646.

RITOÓK János: Kettős tükör. A magyar–szász együttélés múltjából és a két világháború közötti irodalmi kapcsolatok történetéből. Bukarest, 1980. Kriterion. 255 l., 4 t.

ROSENBAUM, Karol: A szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok kultúrpolitikai szempontú kutatása. = ISz. 8. 739–743.; ÚjAur. 2. 102–108.

SIMOR András: Öt évszázados kapcsolatok. Megjegyzések Salvador Bueno könyvéről. = Kort. 2. 307–309. (Magyar–latin-amerikai kapcsolatok.)

STAN, Elena: A román–magyar irodalmi kapcsolatok történetéből. = NyIrK. 2. 195–198.

STERN, Martin: Heinrich Leuthold svájci költő mint magyar költemények „fordítója". = Hel. 3–4. 338–346.

SZABÓ János: Szatirikus irodalom a huszadik század első harmadának Kelet-Közép-Európájában. = FilKözl. 2. 205–214.

TOMIŠ, Karol: Nyugat a slovenská literatura. = Slovenské Poh'lady. 12. 89–92.

VADON Lehel: Magyar vonatkozások Upton Sinclairnél. = FilKözl. 1. 103–105.

VÉCSEY Antal: A XX. századi orosz és szovjet irodalom magyarországi fogadtatása az olvasottság tükrében. = AANy–INy. Tom. 8/H. 24–35.

Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo. A cura di Vittore Branca, Firenze, 1979. Olschki, X. 450 l. 13 t. (Civiltà veneziana. Studi 33.)

Z dziejów węgiersko–polskich stosunków historycznych i literackich. Warszawa, 1979. 267 l.

ZÖLDHELYI Zsuzsanna: Új adalék Tolsztoj magyarországi fogadtatásának történetéhez. (Waldapfel Ottó és Tolsztoj.) = FilKözl. 4. 479–486.

Irodalomelmélet, nyelv, stílus, fordítás

ACZÉL Géza: Képversek a magyar költészetben. = Alf. 5. 44–47.

ÁDÁM Péter: Képversek. = Nagyv. 6. 851.

ALEXA Károly: Egy költői kép életrajza. Adatok a locus communis természettanához. = MV. 6. 25–35.

ANGI István: Az esztétika ma. = Utunk. 11. 1–3.

BACSÓ Béla: A megértés művészete és a művészet megértése. (Hermeneutika és esztétika.) = Lit. 2. 234–247.

BÉCSY Tamás: A lírai dráma kérdéseiről. = ItK. 5–6. 702–715.

BÉLÁDI Miklós: Irodalom és történetiség. = Lit. 3–4. 376–388.

BELOHORSZKY Pál: Mítosz, allegória, szimbólum. Fogalomtisztázó előtanulmány műelemzésekhez. = ÚÍ. 2. 89–105.

BERKES Erzsébet: Arisztokraták vagy napszámosok? Tűnődés a kritikáról. = MS. 7. 211–214.

BERNÁTH Árpád: Az elbeszélés vizsgálatának kérdései. = Lit. 2. 205–211.

BOJTÁR Endre: Sinn und Wert des literarischen Werkes. = ALitt. 1–2. 107–117.

CAVAGLIÀ, Gianpiero: Lukács György, Balázs Béla és a metadráma poétikája. = FilKözl. 4. 486–493.
CSÁKVÁRI József: Impresszionista-szimbolista ábrázolás a művészeti ágakban. = Mtan. 2. 56–64.
CSIBRA István: Esztétikai alapfogalmak. Kisenciklopédia. 3. kiad. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 273 l.
ERDŐDY Edit: Az Értékorientációs elemzések I–III. sorozatának néhány tanulsága. = Lit. 3–4. 518–534.
Az esztétikai nevelésről. (Szerk. Poszler György.) Bp., 1980. Kossuth. 367 l. (Vélemények, viták.)
GÁLFFY Mózes: A szövegszerkesztés, illetőleg szövegelemzés kérdéséről. = IgSzó. 11. 458–466.
GYÖNGYÖSI Gábor: Monodrámák színpada. = Kor. 5. 344–347. (Műfajelmélet és műelemzés.)
GYURKÓ László: A giccs természetrajza. = ÚjT. 14. 8–9.
HAUSER Arnold: A modern művészet és irodalom eredete. A manierizmus fejlődése a reneszánsz válsága óta. Bp., 1980. Gondolat. 519 l. (222) t.
HORVÁTH Iván: Történeti poétika és magyar irodalomismeret. = Lit. 2. 219–227.
Az irodalmi elbeszélés elméleti kérdései. Narratológiai tanulmányok. Szeged, 1980. JATE. 373 l. (Studia poetica 1.)
Az irodalomelmélet tárgya és módszere. (Tanácskozás az Irodalomtudományi Intézetben, 1979. október 15–16.) = Lit. 2. 163–233. (Nyírő Lajos, Bonyhai Gábor, Veres András, Szili József, Szerdahelyi István, Bernáth Árpád, Varga László, Horváth Iván és Bojtár Endre tanulmányai.)
Ismétlődés a művészetben. Tanulmányok. Szerk. Horváth Iván, Veres András. Bp., 1980. Akadémiai. 356 l. (Opus. Irodalomelméleti tanulmányok.)
KEMÉNY Gábor: Stílus, stíluselemzés, prózaelemzés. = Nyr. 1. 29–38.
KOLTAI Tamás: Hagyomány, avantgarde, korszerűség. = Szính. 3. 1–3.
KOVÁCS Endre–SZERDAHELYI István: Irodalomelméleti alapfogalmak. 2 kiad. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 229 l.
KÖNCZÖL Csaba: A meghatározatlan realizmus. = Kr. 6. 17–20. Hozzászólás: Wintermantel István = Kr. 6. 20–24.
LENGYEL Balázs: Az indiszkréció határa. = ÉI. 39. 2. (Vita Péter Lászlóval a szövegkiadásról.)
Literary Semantics and Possible Worlds – Literatursemantik und mögliche Welten. Szeged, 1980. JATE. 244 l. (Studia poetica 2.)
Literature and Its Interpretation. (Ed. by Nyírő Lajos.) Hague–Paris–New York, Mouton–Bp., 1979. Akadémiai. 302 l. (De proprietatibus litterarum. Series minor.)
MURVAI Olga: A műalkotás belső felépítettségének szemiotikai vizsgálatához. = NyIrK. 1. 31–42.
OROSZ László: A magyar verstani eszmélkedés kezdetei. Bp., 1980. Akadémiai. 154 l. (Irodalomtörténeti füzetek 97.)
PÁNDI Pál: A realizmus igényével. A második következtetés. Bp., 1980. Kossuth. 320 l. (Esztétikai kiskönyvtár.)
Pártosság, népiség, realizmus – a hazai marxista esztétika tükrében. = TársSz. 3. 87–100.

POSZLER György: Katarzis és kultúra. Tanulmányok az esztétikai nevelés köréből. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 175 l.
RADNÓTI Sándor: „Lösz vögösz?" = Híd. 12. 1460–1477. (A hiány esztétikuma.)
Recepciókutatás és befogadásesztétika. = Hel. 1–2. 1–131. (Vajda György Mihály és külföldi kutatók tanulmányai.)
ROHONYI Zoltán: Irodalomszemiotikai ízelítő. Utunk. 20. 1–2.
SARKANY, Stéphane: La Théorie de la littérature en tant que science sociale. Bucarest–Cluj-Napoca, 1979. Kriterion. 170 l.
SOMLYÓ György: A költészet: „visszavonhatatlan tanúság". = Híd. 7–8. 944–955.
SOMLYÓ György: „Milyen értelmet hord szavam"? Az esztétikai funkció autonóm jellegéről a modern költészetben. = Vil. 4. 220–225.
SOMLYÓ György: Philoktétész sebe. Bevezetés a modern költészetbe. Bp., 1980. Gondolat. 463 l.
SOMLYÓ György: La plaie de Philoctète. Chapitre d'une Introduction à la Poesie moderne, du même auteur. = HungPEN. 21. 65–75.
SŐTÉR István: A magyar esszé. = It. 4. 912–929.
SZABÓ Zoltán: Gondolatok a tárgyias-intellektuális stílusról. = Nyr. 3. 300–315.
SZÁVAI János: Vision et métamorphose. Deux aspects de la littérature fantastique. = ALitt. 1–2. 73–83.
SZEGEDY-MASZÁK Mihály: „A regény, amint írja önmagát". Elbeszélő művek vizsgálata. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 237 l. (Műelemzések kiskönyvtára.)
SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Világkép és stílus. Történeti-poétikai tanulmányok. Bp., 1980. Magvető. 582 l.
SZILI József: Az esztétikum igazsága. Az Illúzió és valóság és Az esztétikum sajátossága ismeretelméleti összevetése. = ItK. 3. 351–359.
SZUROMI Lajos: A versritmus elemzése az iskolában. Debrecen, 1980. Hajdú-Bihar megyei Tanács. 108 l.
VERES András: Az esztétikai minőségek értékelméleti megközelítésének lehetősége. = Lit. 2. 180–189.
VÍGH Árpád: Irodalmi művek retorikai elemzése. = Lit. 3–4. 506–517.
VÍGH Árpád: A második liège-i retorika. = Hel. 3–4. 329–337.
ZALABAI Zsigmond: A metafora mélystruktúrája. = ISz. 10. 917–922.
ZSILKA Tibor: A non-fiction irodalom sajátosságai. = Híd. 1. 104–108.

Régi magyar irodalom

Asszonyok és férfiak tüköre. (Tanúvallomások a XVII. századbeli Marosvásárhelyről. Összeáll. előszó, jegyz. Vígh Károly.) Bp., 1980. Magvető. 526 l. (Magyar hírmondó.)
Athleta patriea [!]. Tanulmányok Szent László történetéhez. Szerk. Mezey László. Bp., Szent István Társulat. 246 l. (34) t. (Hungaria sacra 1.)
BALÁZS János: Magyar deákság. Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell. Bp., 1980. Magvető. 655 l. (Elvek és utak.)

BARCZA József: Bethlen Gábor, a református fejedelem. Bp., 1980. Magyarországi Református Egyház. 215 l.

BARLAY Ö. Szabolcs: Vázlat a jezsuita „Missio Transylvanica" tevékenységéről és könyvtárának sorsáról 1571–1603. Debrecen, KLTE. 1979 (1980). 111–113 l. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei 113.)

BEKE György: Iskolák és könyvek fejedelme. Négyszáz évè született Bethlen Gábor. = Könyv és Nev. 2. 79–83.

BENKŐ Samu: Erdélyi diákok németalföldi peregrinációja a XVIII. században. = Kor. 9. 699–702.

BENKŐ Samu: Nagy örökség hű sáfára. = Művelődés. 11. 43–45. (I. Rákóczi György.)

BINDER Pál: A Schässburger-Segesvári család és a kolozsvári Heltai nyomda. = KerMagv. 1–2. 33–39.

BITSKEY István: Irodalompolitika Bethlen Gábor és a két Rákóczi György udvarában. = MKsz. 1. 1–14.

BOGDÁN István: Régi magyar históriák. Bp., 1980. Magvető. 206 l.

BOROS Zoltán: A Vásárhelyi-daloskönyv. = Művelődés. 12. 29–30. (XVII. sz.)

BORSA Gedeon: Az első aranyfestékkel készült nyomtatvány és annak magyar vonatkozásai. = MKsz. 3. 217–229. (Frankfurt a. M. 1556.)

BORSA Gedeon: Az 1519. évben nyomtatott Gellért-legenda. = MKsz. 4. 377–384.

BORSA Gedeon: 1596. évi bártfai „Neue Zeitung" és más korabeli magyar vonatkozású tudósítások. = MKsz. 1. 76–89.

BORSA Gedeon: A vimpáci ferences nyomda és annak újabb terméke 1595-ből. = MKsz. 2. 178–185.

BORZSÁK István: A Corvin-könyvtár Curtius-kódexeiről. (Ring Mihály és Ábel Jenő kapcsolataihoz.) = AT. 2. 221–222.

CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: Ismeretlen korvina-ősnyomtatvány Uppsalában. = MKsz. 3. 280–282.

DÁN Róbert: Tótfalusi Kis Miklós grúz betűi. = MKsz. 4. 396–397.

Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Szerk. Benda Kálmán. Bp., 1980. Akadémiai. 319 l.

FEKETE Csaba: Mikor került a könyvtárba? (A provenientia sajátosságai a Debreceni Református Kollégium régi állományának két kötetével kapcsolatban.) = MKsz. 1. 52–56.

GÖMÖRI György: Az angolok magyarságképe a XVII. század első felében. = FilKözl. 3. 355–364.

GÖMÖRI György: A Báthoriak levelezése I. Erzsébet angol királynővel. = Kor. 7–8. 598–601.

GÖMÖRI György: Magyar peregrinusok a 17. századbeli Cambridge-ben. = NyelvKult. 40. 66–70.

GÖMÖRI György: Magyar szerzők művei a XVI. század végi Angliában. = MKsz. 4. 391–393.

HEGEDŰS Lajos: Karácsonyi vers a XVII. századból. = Vig. 12. 816–818.

HOLL Béla: Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században. Bp., 1980. M. Helikon. 221 (28) l. (Magyar tipográfia.)

HOLL Béla: Szerző, nyomdász, olvasó a XVII. század első felében. = ItK. 5–6. 639–649.

K. T.: A Reneszánsz-kutató Csoport 1976–1980. évi munkája. = ItK. 5–6. 766–780.

Kajali Pál kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai. (Összeáll. Heckenast Gusztáv.) Vaja, Vay Múzeum – Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága, 1980. 87 l. (Folia Rákócziana.)

KILIÁN István: Iskoladrámagyűjtemény a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában. Debrecen, KLTE. 1979 (1980). 29–68. l. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei 110.)

KILIÁN István: A régi magyar képvers. = ÚÍ. 11. 30–34.

KÓKAY György: A magyar sajtótörténet kettős jubileuma. = MKsz. 2. 186–187. (A Mercurius Veridicus 275 éves, a pozsonyi Magyar Hírmondó 200 éves évfordulójára.)

KOSÁRY Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980. Akadémiai. 757 l.

KÖPECZI Béla: Gracián Magyarországon. = ItK. 3. 315–321. Franciául: Alitt. 1–2. 1–9.

KRISTÓ Gyula: Magyarországi írott források és a magyar őstörténet. = MTud. 5. 362–367.

LUDÁNYI Mária: A szerelem-kép alakulása a XVI. század végi és XVII. század eleji magyar irodalomban. Bp., 1979. 359–370. (Reneszánsz füzetek.)

MADAS Edit: Egy 15. századi karthauzi kórus-lectionarium töredékei az Egyetemi Könyvtárban. = MKsz. 2. 156–159.

MADAS Edit: A kódex-lapok írástükrének geometriai arányai. = MKsz. 4. 385–390.

A magyar irodalom műfajai és a reneszánsz társadalom. (Tudományos ülésszak.) Nyíregyháza, 1980. május 14–16. (Összefogl. Kőszeghy Péter és Lázs Sándor.) = ItK. 5–6. 760–766.

A Mátyás-Graduale. A bevezető tanulmányt és a képmagyarázatokat Soltész Zoltánné írta. Bp., 1980. Magyar Helikon–Corvina. 147 l.

NAGY Barna: Pataki csillagok a XVI. században. = Confessio. 1. 48–50. (A Református Kollégium tanárai.)

NEMESKÜRTY István: Szórakoztató olvasmány és közönsége a XVI. századi Magyarországon. = ItK. 5–6. 620–629.

Novissima tuba azaz Itéletre serkentő utolsó trombitaszó. Deákbul magyarra fordíttatott Darholcz Kristóf által. Előszó: Komlovszki Tibor. Bp., Pátria Ny. 1978 (1980). 316 l. (Miniatűr kiadás.)

ÖTVÖS Péter: A Csáky-énekeskönyv. = ItK. 4. 486–509.

PÉTER Katalin: Az erdélyi társadalom élete a 17. század első felében. = Száz. 4. 575–599.

PETNEKI Áron: Szobieszki János király levelei Magyarországról. = Fo. 8. 89–95.

PRAŽÁK, Richard: A Legenda sanctorum Zoerardi et Benedicti történelmi és kulturális összefüggései. = ItK. 4. 393–408.

„Quibus expedit universis". Diákköri dolgozatok 1977–79. (Szerk. Ladányi Erzsébet.) Bp., 1980. ELTE. 284 l. (1) t. (Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Középkori Magyar Történeti Tanszék kiadványa 1.)

Rákóczi-tanulmányok. (Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes.) Bp., 1980. Akadémiai. 778 l. (52) t.

RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: Eleink szórakoztató olvasmányairól. = ItK. 5–6. 650–655.

RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: Janus Pannonius kiadója, Hilarius Cantiuncula. = ItK. 2. 125–136. (Klny. Reneszánsz füzetek.)

RITOÓK Zsigmondné: A Balassi Comoedia és Karádi Pál. = KerMagv. 1–2. 39–44.

SÁNDOR Iván: A történelem ismétlődő jelenetei. Prágay János útja Komáromtól Kubáig. = Kort. 2. 309–312.

SCHEIBER Sándor: Közös rémtörténet Bornemiszánál és Dudithnál. = FilKözl. 3. 353–354.

STAUD Géza–KILIÁN István–VARGA Imre: A hazai iskoladrámák feltárása. = MKsz. 2. 199–204.

SZABÓ András: Adatok a vizsolyi nyomda történetéhez. = MKsz. 4. 394–395.

SZABÓ András: Kérdőjelek a Vizsolyi Biblia körül. = Confessio. 3. 31–37.

SZABÓ Flóris: A költészet tanításának elmélete és gyakorlata a jezsuiták győri tanárképzőjében. (1742–1773) = ItK. 4. 469–485.

SZCZUCKI, Lech: Két XVI. századi eretnek gondolkodó. (Jacobus Palaeologus és Christian Francken.) Bp., 1980. Akadémiai. 179 l. (Humanizmus és reformáció 9.)

Szegedi kísérlet a XVI. századi magyar vers gépi feldolgozására. = ItK. 5–6. 630–638.

SZLATKY Mária: Magyar nyelvű, kéziratos orvosló könyvek a 17. századból. = MKsz. 2. 131–148.

TAKÁCS Béla: Az ismeretlen 1699-es debreceni kalendárium. = MKsz. 3. 309.

TÓTH István: Bethlen Gábor korának későhumanista epikája. = Confessio. 2. 110–115.

TÖRÖK József: Adalékok az Érdy-kódex egy beszédének forrásaihoz. = ItK. 1. 49–55.

Utazás egy felperzselt országban. Hans Dernschwam útijegyzetei a hódoltsági Magyarországról. (1555). Közread. Tardy Lajos. = Fo. 4. 89–95.

VARJAS Béla: Irodalom és társadalomtörténet. = ItK. 5–6. 607–619.

VÁSÁRHELYI Judit: A győri Székesegyházi Könyvtár possessorai. = MKsz. 2. 117–130.; 3. 230–263.; 4. 325–349.

VÁSÁRHELYI Judit: Molnár Albert és Johann Joachim von Rusdorf. = ItK. 3. 335–342.

ZAY Ferenc: Az Lándorfejírvár elveszésének oka e vót, és így esött. (Sajtó alá rend. Kovács István, utószó Szakály Ferenc.) bp., 1980. M. Helikon. 208 l. 12 t. (Bibliotheca Historica.)

Felvilágosodás, reformkor

ALBERT Dávid: A székelyudvarhelyi kollégium diáknépsége. = Kor. 10. 775–777. (XVIII–XIX. sz.)

ÁRVAY Árpád: Az első Hírmondó. = A Hét. 19. 6. (Magyar Hírmondó. 1780.)

BÍRÓ Ferenc: A magyar irodalom és filozófia viszonya a 18. század végén. = It. 4. 847–861.

CSETRI Elek–IMREH István: Erdély változó társadalma. 1767–1821. Bukarest, 1980. Kriterion. 348 l.

Eötvös Loránd tudományos és művelődéspolitikai írásaiból. (Vál. bev. jegyz. Bodó Barna.) Bukarest–Bp., 1980. Kriterion–Európa. 285 l. (Téka.)

FERENCZI László: A magyar felvilágosodás történelemszemléletéről. = ItK. 2. 164–170.

FÖLDÉNYI F. László: A romantikusok korai halála. = Vság. 8. 24–37.

INDALI György: Jankovich Miklós előfizetési felhívása tervezett bibliográfiája tárgyában. = MKsz. 2. 163–165.

KERÉNYI Ferenc: A Nemzeti Színház és közönsége. (1845–1848) = ItK. 4. 428–444.

KOROMPAY H. János: A „népköltészettől" a népiességig. (Terminológiai kérdések Petőfi és Arany levelezésében.) = ItK. 3. 285–309.

KOSÁRY Domokos: Les réformes scolaires de l'absolutisme éclaire en Hongrie entre 1765. et 1790. Bp., 1980. Akadémiai. 27 l. (Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae.)

KÖPECZI Béla: Lumières et nation en Europe centrale et orientale. Bp., 1980. Akadémiai. 24 l. (Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae.)

Magyar aranycsinálók. Írások az alkímiáról a felvilágosodás korából. (Vál. szerk. jegyz. utószó Torda István. Előszó: Szőnyi György Endre.) Bp., 1980. Magvető. 331 l. (Magyar Hírmondó.)

MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit: Berthold morva herceg avagy az első újabbkori Bánktragédia (1794). = It. 2. 479–496.

MÉSZÁROS István: Az 1777-i és az 1806-i Ratio Educationis tankönyvei. = MKsz. 4. 350–369.

NÉMEDI Lajos: Ki írta a Jámbor Szándékot? = ItK. 2. 137–148. (Nem Bessenyei írása, nem 1781-ben, hanem 1790-ben íródott.)

OZSVALD Árpád: A Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság évfordulójára. = Hét. 1. 15.

Pennaháborúk. Nyelvi és irodalmi viták 1781–1826. Szerk. Szalai Anna. Bp., 1980. Szépirodalmi. 656 l.

SZENTIMREI Mihály: Az esküdt deákok magyar könyvtára. Közművelődési könyvtár Sárospatakon a reformkorban. = MKsz. 1. 15–32.

SZILÁGYI Ferenc: A Magyar Athenas 1787-re tervezett, bővített, új kiadásáról. = MKsz. 2. 159–162.

SZILÁGYI Ferenc: A pesti „nevendék papok" előadásaitól a Nemzetiig. A British Museum könyvtárának anyagából. = Szính. 12. 40–44.

TURCZEL Lajos: Az első magyar nyelvű hírlap. = ISz. 1. 51–56. (Magyar Hírmondó.)

VÁSÁRY István: Őstörténet és nemzeti tudat a reformkorban. = ItK. 1. 15–25.

VERESS Dániel: Wesselényi és Széchenyi barátsága. = A Hét. 27–28. 9.

VITA Zsigmond: Egy enyedi diák olvasmányai a XIX. század elején. = Ktár. 4. 14–16. (Zeyk János Emlékirata. Kézirata a nagyenyedi Bethlen Könyvtárban.)

XIX. század II. fele (1849–1899)

BEKE György: Egy életérzés forrásánál. 1–3. = A Hét. 14. 8.; 15. 8.; 16. 8. (Az 1848-as magyar emigrációs emlékírókról.)

BUZINKAY Géza: Közművelődési sajtó a dualizmus kor első felében, 1867–1890. = ItK. 5–6. 681–691.

ERDÉLYI K. Mihály: A szintézis jegyében. (Az irodalomtörténeti rendszerezés gondolata a századfordulón s a századelőn, különös tekintettel Horváth Jánosra.) = Lit. 3–4. 389–409.

HALÁSZ, Nicholas–HALÁSZ, Robert: Washington and Kossuth. = NHQu. 79. 154–158.

HORVÁTH István–TERRAY Barnabás: A Metternich-rendszer támadása az irodalmi társaságok ellen a soproni Magyar Társaságban előadott művek nyomán. = SoprSz. 2. 159–163.

KORDA Rudolfné: Komáromi Lapok 1880–1884. Repertórium. Tatabánya, 1980. József Attila Megyei Könyvtár. 225 l.

KOVÁCS I. Gábor: A magyar kalendárium főbb típusai a 19. században. = TörtSz. 1. 150–164.

KOVÁCS István: Könyvek a szabadságharc leveréséről és a megtorlásról. = Fo. 3. 63–68.

KOZMA Dezső: Egy műfaj változásai. A századforduló néhány novellatípusa. = NyIrK. 1. 17–29.

KOZMA Dezső: Magyar irodalom a XIX. század második felében (1849–1905). Bukarest, Tanügyi és pedagógiai könyvkiadó. 248 l.

LADÁNYINÉ BOLDOG Erzsébet: A magyar kultúra „afilozofikusságáról" a XIX. század második felében. = MFilSz. 6. 889–913.

MISKOLCZY Ambrus: Legidősebb Szász Károly befejezetlen lapalapítási terve 1850-ből. = Confessio. 3. 109–113.

MÓRÓ Mária Anna: A pécsi újságok tárcarovata 1898-ban. = BarMűv. 3. 87–92.

NAGY József: A Heves megyei munkássajtó kezdetei. = HevSz. 2. 57–60.

NEMESKÜRTY István: A Margitsziget Szemiramisza. = ÉI. 2. 5. (Az 1850-es évek irodalmi élete.)

PÓK Lajos: Minden út a századvéghez vezet. = Nagyv. 3. 428–432. (A szecesszióról.)

D. SZEMZŐ Piroska: Díszpolgárság egy album kiadásáért. = MKsz. 2. 168–175. (Jókai Segítség c. albuma az 1887. évi eperjesi tűzvész után.)

XX. század

ACZÉL Géza: Madárúton. (Jegyzetek pályakezdőkről egy antológia ürügyén.) = Alf. 1. 31–36. (A Madárúton c. antológia költőiről.)

ANDRÁSFI Gyula: Emlékeim a 100 %-ról. = Kr. 3. 18–19.

BAKÓ Endre: Kelet Népe. = ÉI. 21. 5.

BALASSA Péter: Észjárás és forma. Megújuló prózánkról. = MV. 5. 60–70. (Fiatal prózaírókról.)

Bálint György, Cserépfalvi, Kovács Imre. Egy interjú folytatása. = Kr. 12. 7–11. (Hajdu Ráfis Gábor beszélgetése Cserépfalvi Imrével.)
BALOGH Ernő: Ra-Re. (Tallózás egy könyvsorozatban.) = Alf. 5. 82–87.
BALOGH Tibor: A játék-esztétika magyar kulcsregényei a harmincas-negyvenes években. = Vig. 11. 777–785.
BALOGH Tibor: Labanckaland Agriában. = Szính. 11. 20–23. (Drámapályázat Egerben.)
BALOGH Tibor: Mai dráma–mai színház. Szakmai tanácskozás Kecskeméten. = Szính. 5. 4–6.
BALOGH Tibor: A riport lehetőségei. = Napj. 2. 18–20.
Baranyai művelődés. Repertórium 1954–1979. (Összeáll. Huber Kálmánné, Surján Miklós.) Pécs, 1980. Baranya megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. 183 l.
BEKE Mihály András: Műhely vagy előszoba? = Kor. 1–2. 148–150. (A fiatal művészek helyzete.)
BENEY Zsuzsa: Érzelem, játék, mágia. (Gondolatok a gyermekköltészetről.) = Je. 1. 61–68.
BERKES Erzsébet: Félidő. A fiatal magyar irodalomról általában. = Kr. 14–15.
BÖRÖNDI Lajos: Költészet és állapot. = It. 2. 467–471. (1978 lírájáról.)
CHMEL, Rudolf: Dnešok maďarskej prózy. = Romboid. 10. 62–67.
CSAJKA Gábor Cyprián: (H)arctalan nemzedék. Rövid toldások Zalán Tibor tanulmányához. = Életünk. 8. 669–671.
CSÁK Gyula: A realizmus védelmében. = Kr. 3. 20–21.
CSÁNYI László: A békéscsabai scriptorium. = Som. 2. 99–101.
CSOÓRI Sándor: A magyar apokalipszis. = Ttáj. 10. 5–31.
CSŰRÖS Miklós: Folklór, mítosz, poétika. Az irodalmi népiesség néhány változata legújabb líránkban. = MV. 3. 32–37.
Debreceni szemle. 1927–1944. Repertórium. (Összeáll. Korompai Gáborné, Némedi Lajosné.) Debrecen, 1979 (1980). KLTE. 156 l. (Tiszántúli időszaki kiadványok repertóriumai.)
DÉNES Zsófia: Újságírás és irodalom. = ÉI. 38. 14.
DOBOZY Imre: Felvállaljuk a nemzet gondjait. Beszélgetés. (Riporter:) Molnár Tibor. = A Hét. 37. 7. (Magyar Írók Szövetsége.)
DOMOKOS Mátyás: Előszó. = Kort. 11. 1797–1800. (A pályatárs szemével c. kötethez.)
ERDÉLYI Tibor: Az ideológia és a kultúra kérdései a Szocializmus című folyóiratban (1906–1918). = PárttK. 2. 32–56.
ERDŐDY Edit: Az Arcok és vallomások sorozat hat kötetéről. = ItK. 5–6. 747–752.
(FÖLDES Anna) F. A.: Élet az irodalomban. = ÉI. 9. 8. (A mítoszteremtő életrajzok divatjáról.)
FABINY Tamás: Az ifjúság önértelmezése három fiatal író művében. = Diakonia. 2. 83–87. (Beréményi Géza, Esterházy Péter, Hajnóczy Péter.)
FARKAS András: Kérdések a költőhöz. = Napj. 8. 20.
FARKAS László: Fentebb stíl a kritikákban. = Kr. 10. 13.
FEKETE Csaba: Két író a Debreceni Kollégiumról. = Confessio. 2. 92–98. (Közli Móricz Zsigmond emlékezését és Kodolányi János Emlékbeszéd helyett c. írását.)

A fényes szelek nemzedéke. Népi kollégiumok 1939–1949. (Dokumentumgyűjtemény. Szerk. Kardos László.) Bp. 1980. Akadémiai. 922 l. 58 t., 923–1586 l. 20 t.
Fiatal magyar költők. 1959–1978. (Tanulmányok. Szerk. Vasy Géza.) Bp., 1980. Akadémiai. 342 l. (Kortársaink.)
Fiatal magyar prózaírók. 1965–1978. (Tanulmányok. Szerk. Kulin Ferenc.) Bp., 1980. Akadémiai. 361 l. (Kortársaink.)
Fiatalok a „fiatalokról". Ördögh Szilveszter és Valerij Povoljajev beszélgetése. = SZI. 2. 143–147.
A „Galaktika" irodalma. Béládi Miklós, Hernádi Gyula, Kuczka Péter, Szabó B. István és Vekerdi László beszélgetése. = Je. 7–8. 741–752.
GALGÓCZI Erzsébet: A mai magyar szociográfiai irodalom. = Műhely. 2. 10–22.
GÁLL István: Péter, küzdjünk meg? Jegyzetek mai prózánkról. = Vság. 5. 43–56.
GALSAI Pongrác: Kell-e érteni a verset? = ÉI. 47. l.
GARAI Gábor: Meghitt beszélgetések. (Riportok.) Bp., 1980. Móra. 351 l.
GARAI Gábor: Spisovatel a budoucnost sveta. = Literárni Mesičník. 2. 53–54. (A mai magyar irodalomról.)
GÉCZI János: Kiegészítés az „Arctalanok" esszéhez. = Életünk. 9. 762–766.
GEREBEN Ferenc: Hogyan választjuk ki olvasmányainkat? = Alf. 6. 73–76
GERGELY András: A történelem ideje. A históriai hagyomány és folytonosság kortársaink prózájában. = MV. 2. 54–58.
GULYÁS István: Jegyzetek az „arctalan nemzedékről". = Életünk. 10. 869–873.
GYERTYÁN Ervin: Egy kritikus válogatott szorongásai. Bp., 1980. Gondolat. 249 l.
GYÖRFFY Miklós: Emberek író- és felvevőgéppel. A magyar próza és film egy évtizede. = Filmkult. 1. 5-24.
HÁRS József–MEGAY László: Műhely. A Győr-Sopron megyei Tanács társadalomtudományi-közművelődési-kritikai folyóirata. Főszerk. Gecsényi Lajos. I–II. évf. (1978–79.) = SoprSz. 1. 88–89.
Hatvanasok köszöntése. = Kr. 9. 19. (Kéry László, Nagy Péter, Rényi Péter. Somlyó György.)
HATVANI Dániel: Titkokat megvalló költészet. = Fo. 4. 3–4.
HERMANN István: A benyújtott számlák. = ÉI. 4. 4. (Magyar dráma a két világháború között.)
HERMANN István: Irodalomtörténeti furcsaságok. = Kort. 9. 1450–1453. (Az irodalom „derékhada".)
HUBAY Miklós: A színházért, amely több önmagánál. = ÉI. 5. 5.
ILLYÉS Gyula: A Tiszatájról. = Fo. 10. 93.
Írók a sajtóban. Debreceni írók művei a Hajdú-Bihari Naplóban 1968–1978. Összegyűjt. a debreceni Városi Könyvtár munkatársai. Debrecen, 1979. Városi Könyvtár és Hajdú-Bihari Napló. 124 l.
JÓCSIK Lajos: Világló torony a jövőnek. Móricz a Kelet Népe szerkesztőségében. = Napj. 1. 24–26.
JOVÁNOVICS Miklós: A mi modellünk. = ÉI. 48. 1–2. (A debreceni irodalmi napok kérdéseiről.)
JUHÁSZ Béla: Három évtized után. Szerkesztői meditációk. = Alf. 11. 3–9. (Az Alföldről.)

KABDEBÓ Lóránt: Versek között. Tanulmányok, kritikák. Bp. 1980. Magvető. 541 l. (Elvek és utak.)
KÁLMÁN Mária: Időn túl. Az öregség ábrázolása az irodalomban. = Vil. 12. 764–769.
KÁNTOR Lajos: „Múltunk mind össze van torlódva." (József Attila, Tamási Áron és a Brassói Lapok.) = A Hét. 16. 5–6.
KENYERES Zoltán: Talajminta avagy: új költők és régi gondok. = MV. 4. 62–70. – ISZLAI Zoltán: Tizenegy pályakezdő. = MV. 4. 70–73.
KISKUN FARKAS László: Mai líránk és a középiskolások. = Mtan. 6. 265–270.
KISS Ferenc: Nemzet-vállalkozás? Levél Mezei Andrásnak. = Életünk. 11. 958–963.
KOLTAI Tamás: A „fiatal dráma" esélyei. = Szính. 5. 1–3.
KOVÁCS Imre: A Márciusi Front. New Brunswick, 1980. Magyar Öregdiák Szövetség–Bessenyei György Kör. 96 l. (Tanúk – korunkról.)
KOVÁCS István: Források és forradások. = Fo. 4. 87–88. (Bevezető egy új szemelvénysorozathoz.)
KŐHÁTI Zsolt: Irodalom (és hiánya) a képernyőn. = Napj. 8. 32–34.
KŐHEGYI Mihály: A kecskeméti könyvtár és múzeum önállósulásának története egy Móra-levél tükrében. = MKsz. 1. 69–72. (1912.)
KÖNCZÖL Csaba: Ékesszóló tanácstalanság. A Madárúton című antológia ürügyén. = MV. 8. 85–88.
KÖPECZI Béla: Literárna veda a dejiny kultury. =SLit. 4. 359–376.
Körkérdésünk vége. Válaszol: Balogh Edgár, Bori Imre, Czigány Lóránt, Farkasdy Zoltán, Gáll István, Németh Lajos és Szabolcsi Miklós. = MV. 4. 5–18.
Krimi a Rakéta Regényújságban. Bata Imre, Béládi Miklós, Sükösd Mihály és Szabó B. István beszélgetése. = Je. 5. 460–470.
Kritikusok a kritikáról. I. Bata Imre, Béládi Miklós, Bodnár György, Nagy Péter, Pándi Pál és Tóth Dezső beszélgetése. = Je.11. 1031–1042.
Kritikusok a kritikáról. II. Bata Imre, Béládi Miklós, Nagy Péter, Pándi Pál és Szerdahelyi István beszélgetése. = Je. 12. 1115–1128.
LANDY Dezső: Egy kiadó emlékezik. A kis Officina-sorozatok. = IrodÚjs. 7–8. 10–11.
LÁNG Gusztáv: A Nyugat és az avantgarde. = NyIrK. 1979. 2. 131–136.
LENGYEL András: Bajcsy Zsilinszky Endre és a „Magyarország" kapcsolatához. (1935–1936.) = MKsz. 4. 370–376. (8 levél Szabó Lőrinchez 1935–36-ból.)
LENGYEL András: Illyés, József Attila és a Dunánál. = Üzenet. 7–8. 374–376.
LŐKÖS István: „Nemzedékek" újjászületése Egerben – Egy demokratikus egri folyóirat 1945-ben. = Kr. 4. 7–8.
Magyar Nemzet. 1938. augusztus 25. – 1944. március 22. Repertórium. Összeáll. Kendéné Palágyi Erzsébet. Bp., 1980. PIM. 391 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei. Napilapok repertóriumai.)
MAJOR Ottó: Értelem és szenvedély. (Esszék, portrék, színházi tudósítások.) Bp. 1980. Szépirodalmi. 411 l.
MARGÓCSY István: Jegyzetek a hetvenes évek lírájáról. = MV. 6. 106–112.
MARIK Dénes: Tanúságtétel a Kelet Népe alapításáról. = ÉI. 25. 2.
MARKOVITS Györgyi: Czakó Ambró elkobzott kiadványai a kurzus idején. = It. 2. 501–513. (Független Szemle, Kultúrproblémák, Március, Szabad Sajtó. 1920–1923.)

MÁRKUS László: Über die Methodologie der modernen ungarischen Pressehistoriographie unter besonderer Berücksichtigung der Geschichte des ungarischen Pressewesens zwischen 1919 und 1944. Bp., 1980. Akadémiai. 28 l. (Studia historica Academiae Scientiarum Hungariacae.)

MÁTYÁS István: Arcok és vallomások. Jegyzetek egy könyvsorozatról. = Napj. 6. 30–31.

Mégis győzetes, mégis új és magyar. Tanulmányok a Nyugat megjelenésének hetvenedik évfordulójára. Szerk. R. Takács Olga. Bp., 1980. Akadémiai. 249 l. (Irodalomtörténeti füzetek, 100.)

MÉSZ Lászlóné: Mai magyar drámák. Illyés Gyula, Hubay Miklós, Sütő András, Örkény István. 2. kiad. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 193 l.

MÉSZÖLY Miklós: Bevezető egy irodalmi esthez. (Bécs, 1979.) = MV. 1. 49–50.

MEZEI András: Megkérdeztük Sükösd Mihályt – továbbjuthatunk-e vagy netovább? = ÉI. 39. 5.

A modern magyar irodalom kibontakozása (1932.) Az Újvidéki Egyetem XX. századi Tanszékének és az MTA Irodalomtudományi Intézet XX. századi Osztályának közös tanácskozása. Budapest, 1979. december 11–12. = Lit. 3–4. 335–375.

Műveltségkép az ezredfordulón. (Tanulmányok. Összeáll. Rét Rózsa.) Bp., 1980. Kossuth. 237 l.

NÁDOR Tamás: 33x10. Interjúk és vallomások az ifjúságról és az irodalomról. Bp., 1980. Kozmosz. 552 l.

Cs. NAGY István: Az ifjúsági versek sorozata. = Könyv és Nev. 3. 95–97.

NAGY Péter: Olvasó. (Tanulmányok.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 408 l.

A neo-avantgarde magyarul. Bata Imre, Béládi Miklós, Kiss Ferenc, Németh Lajos és Szabolcsi Miklós beszélgetése. = Je. 10. 939–948.

NYILASY Balázs: Eszmény, valóság, esztétikum. Pályakezdő magyarországi költők 1967–1978. = Életünk. 8. 676–685.

ORBÁN Ottó: Honnan jön a költő? (Esszék.) Bp., 1980. Magvető. 345 l.

ÖRDÖGH Szilveszter: Idős Váci Mihályné önéletírása. = Pal. 5. 4–5.

PAPP János: A makói József Attila Irodalmi és Művészeti Társaság története 1947–1952. Makó, 1980. Városi Tanács V. B. 22 l. (A Makói Múzeum Füzetei.)

M. PÁSZTOR József: „Az író beleszól…" Baloldali irodalmi folyóiratok az ellenforradalmi Magyarországon. Bp., 1980. Kossuth. 463 l.

PÉTER László: Amikor Szegeden dobogott az ország szíve. = Kr. 4. 6–7. (Délmagyarország 1944, Időnk 1945.)

POMOGÁTS Béla: A Nyugat szerkesztési elvei a két világháború között. = ItK. 1. 26–35.

POMOGÁTS Béla: A szöveg önállóságának elve és a magyar avantgard hagyomány. = MMűhely. 60–61. 92–95.

POMOGÁTS Béla: Versek közelről. Értelmezések és magyarázatok. Bp., 1980. Móra. 293 l.

POSZLER György: A regény válaszútjai. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 271 l. (Műelemzések Kiskönyvtára.)

REMÉNYI József Tamás–TARJÁN Tamás: Írtok ti így? Paródiák ötven íróról és egy évtizedről. Bp., 1980. Kozmosz. 201 l.

RÉNYI Péter: Vita és szövetség. (Tanulmány- és cikkgyűjtemény.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 567 l.

ROSSZIJANOV, Oleg Konsztantinovics: Realizm v novoj vengerszkoj proze. 60-e 70-e godü XX veka. Moszkva, 1979. Nauka. 149 l.

SALAMON Konrád: A Márciusi Front. Bp., 1980. Akadémiai. 180 l. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sor. 92.)

SALAMON Konrád: „Népi–urbánus" vita 1937 derekán. = ÚjAur. 2. 74–78.

SÁRKÖZI Mátyás: A Rákosi-korszak irodalompolitikája. London, 1980. Fehér Holló. 145 l.

SIMON Zoltán: A felszabadult ország első irodalmi folyóirata. = Kr. 4. 5–6. (A Magyarok.)

SOMLYÓ György: Szerelőszőnyeg. (Tanulmányok, jegyzetek.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 515 l. (1) t.

SŐTÉR István: Gyűrűk. Tanulmányok a XX. századról. Bp., 1980. Szépirodalmi. 698 l.

SPÍRÓ György: Íróvá ütve. Műfajtalankodásunk története. (Esszé.) = MV. 1. 3–14.

SZABÓ Júlia: A magyar avantgarde és a külföldi sajtó. = Kr. 11. 8.

Sz. SZABÓ László: Kritika és ízlésformálás. = Alf. 6. 68–72.

SZÁNTÓ, Juraj: Tiszatáj. = Literárni Mesičník. 8. 126–127.

SZAUDER József: Tavaszi és őszi utazások. Tanulmányok a XX. század magyar irodalmáról. (Összegyűjt. szöveggond. Szauder Mária.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 384 l.

Századok szelleme. Tanulmányok a magyar irodalom és Debrecen kapcsolatából. (Vál. Bényei József, Fülöp László, Juhász Béla. Előszó: Juhász Béla.) Debrecen, 1980. Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. 349 l. (Válogatás az Alföld 30 évfolyamából.)

SZEDERKÉNYI Ervin: Pécsi tavasz, 1945. = Kr. 4. 8. (A Sorsunk c. folyóiratról.)

SZEGEDY-MASZÁK Mihály: „A regény, amint írja önmagát". Elbeszélő művek vizsgálata. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 237 l. (Műelemzések Kiskönyvtára.)

SZEKÉR Endre: Magyar írók arca és vallomásai. (Az Arcok és vallomások című könyvsorozatról.) = Utunk. 24. 6.

SZEMERE Anna: Az Auróra-Kör története. Egy vidéki kultúregyesület a század első felében. = KultKöz. 2. 72–91.

SZERDAHELYI István: Viták és eredmények az 1970-es évek magyar irodalomelméletében. = Lit. 2. 267–280.

SZILÁGYI Ákos: A fölöspéldány szomorúsága. (Esszé.) = Életünk. 8. 663–666.

SZILÁGYI Ákos: Nem vagyok kritikus. = MV. 7. 7–16.

SZILÁGYI Ákos: A nemzeti tudatreform zavarai. = ÚjFo. 6. 27–32.

SZKÁROSI Endre: A fikció valóra vált. Technika és forma a fiatal novellairodalomban. = MV. 9. 95–104.

TAMÁS Gáspár Miklós: Száz éve született Pauler Ákos és Szabó Dezső. = Vig. 6. 402–405.

TAMASI Mihály: A falukutató írók parasztszemlélete. = Ttáj. 6. 64–69.

TANDORI Dezső: A műfordítás nemzeti ügy. = SZI. 6. 149–154. (Interjú, riporter: Nádasdy László.)

TASI József: A Bartha Miklós Társaság megalakulása és első évei – 1925–1928. = Lit. 2. 307–330.

TASI József: Egy elfeledett „Szép Szó" dokumentumról. = Kr. 6. 13. (A Kritika 1980. 4. számában megjelent dokumentumközlés kiegészítése.)
TASI József: Fenyő László–Szántó Judit–József Attila. = Ttáj. 11. 57–61.
TASI József: Ifjú szívekben élek. Adalékok a népi írók mozgalmának történetéhez. = It. 4. 1030–1043.
TASI József: A Sarló és a Bartha Miklós Társaság kapcsolatáról. = ISz. 4. 374–378.
TÓTH Lajos Gyula: Egy napilap kulturális missziója. (A Dunántúli Napló és a közművelődés. 1957–1980.) = BarMűv. 3. 43–49.
Továbbjutni. Vita a fiatal írókról. = ÉI. 24–40. Alföldy Jenő = 24. 4.; Sükösd Mihály = 24. 5–6.; Vámos Miklós = 25. 5.; Szentmihályi Szabó Péter = 25. 5–6.; Asperján György = 26. 5.; Fábri Péter = 26. 5.; Mező Ferenc = 26. 6.; Páskándi Géza = 27. 4.; Koltai Tamás = 27. 5.; Sárándi József = 27. 5–6.; Melczer Tibor = 28. 4.; Győre Balázs = 28. 4.; Mocsár Gábor = 29. 5.; Budai Katalin = 28. 5.; Kurucz Gyula = 29. 4.; Katkó István = 29. 5.; Erős Zoltán = 29. 5.; Nemere István = 29. 4.; D. Magyari Imre = 29. 4.; Székelyhídi Ágoston = 29. 5.; Tóth Erzsébet = 30. 4.; Varjas Endre = 30. 5–6.; Szunyogh Szabolcs = 30. 5.; Bicskei Gábor = 31. 4.; László Anna = 31. 4.; Hegyes Zoltán = 31. 5.; Lázár István = 31. 5.; Talpalló Piroska = 31. 5.; Bólya Péter = 32. 4.; Csoóri Sándor = 32. 4.; Gyertyán Ervin = 32. 5.; Kőháti Zsolt = 33. 4.; Szántó Péter = 33. 4.; Szikora János = 33. 4.; Szűk László = 33. 5.; Mezei András = 33. 5.; Hegyi Gyula = 34. 4.; Börcsök Mária = 34. 5.; Ungvári Tamás = 34. 5.; Eörsi István = 35. 4.; Szerdahelyi Szabolcs = 35. 4.; Tamás Pál = 35. 4–5.; Széky János = 35. 5.; Zelei Miklós = 36. 4–5.; Szinetár Miklós = 36. 5–6.; Berkes Erzsébet = 37. 4.; Olvasók = 37. 5.; Fekete Gyula = 38. 4–5.; Gulyás Előd–Szalai Péter = 38. 6.; Páskándi Géza = 38. 6–8.; Gyurkó László = 39. 4.; Summa summárum = 40. 5.
Történelem, haza, ifjúság. (Feledy Péter tévériportja. Magyar Zoltán, F. Szabó Mihály, Kocsis Zoltán és Illyés Gyula nyilatkozatai.) = Alf. 5. 65–76.
Történelmi jelen idő. A hetvenes évek „fiatal" írói. = Alf. 1. 44–57. (Agárdi Péter, Béládi Miklós, Koczkás Sándor és Kulin Ferenc beszélgetése.)
Történelmi jelen idő. Áttekintés és összefoglalás. 1. = Alf. 3. 54–64. (Béládi Miklós, Bodnár György, Király István, Szabolcsi Miklós beszélgetése.)
Történelmi jelen idő. Áttekintés és összefoglalás 2. = Alf. 4. 68–76. (Béládi Miklós, Bodnár György és Kenyeres Zoltán beszélgetése.)
Tudományos tanácskozás az MTA Irodalomtudományi Intézetében 1979. október 2–3. Folytonosság és új utak keresése a második világháború után az európai szocialista országok irodalmában, 1945–1950. = Lit. 1. 3–66. (Bodnár György, Sziklay László, Kiss Gy. Csaba, Juhász Péter, Vujicsics D. Sztoján, Zirkuli Péter, Salyámossy Miklós tanulmányai.)
TÜSKÉS Tibor: Mérték és mű. (Tanulmányok.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 479 l.
TÜTŐ László: De legalább őszinte... A szubjektivizálódásról. = Kr. 1. 24–25.
UNGVÁRI Tamás: „Az irodalom halottjai". = ÉI. 1. 4. (Emigrált drámaírókról.)
Útmutató műelemző baráti köröknek. Összeáll. és szerk. B. Porkoláb Judit. Bp., 1980. TIT. 152 l.
VADERNA József: Az átélés tehetsége. = Életünk. 9. 758–761. (Vita az „arctalanok" nemzedékéről.)
VAJDA Miklós: Utazó költészet. = Kort. 7. 1110–1112. (Felolvasások Angliában.)

Válaszolni nehezebb. Írók a képernyőn. (Beszélgetések. Szerk. Bihari Sándor.) Bp., 1980. RTV-Minerva. 434 l.
VARGA Csaba: A konszolidáció nemzedéke. = Életünk. 8. 671–675. (Vita az arctalan nemzedékről.)
VARGA Sándor: A szabad Magyarország első könyvei. = Kr. 4. 3–5.
A Vasárnapi Kör. Dokumentumok. (Összeáll. bev. jegyz. Karádi Éva, Vezér Erzsébet.) Bp., 1980. Gondolat. 405 l.
Vendégünk az Új Auróra. = ÚjAur. 3. 87–94. (Rádióbeszélgetés.)
VERESS Miklós: Kancsal gyöngyszemek. = MV. 6. 5–7. (Dilettánsok verseiről.)
VIDOR Miklós: Gondok, remények, beteljesülések. = Könyv és Nev. 4–5. 143–148. (1977–78 ifjúsági regényeiről.)
Egy vita tanulságaiból. = Életünk. 11. 956–958. (Arctalan nemzedék.)
WÉBER Antal: A népnemzeti irány Petőfi-képének alakulásáról. = It. 2. 443–455.

Egyes szerzők

ADY ENDRE

A. E.: Színház. (Publicisztikai írások. Vál. szöveggond. jegyz. utószó: Varga József.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 374 l.
„Akarom: tisztán lássatok". Tudományos ülésszak A. E. születésének 100. évfordulóján, 1977. december 7–9. (Szerk. Csáky Edit.) Bp., 1980. Akadémiai. 261 l.
BAJOMI LÁZÁR Endre: A. E. baklövése. = It. 2. 496–500. (Egy 1904-es cikkben.)
CUSHING, George F.: Ady és Krúdy. = Életünk. 1. 75–87.
CZINE Mihály: Ady és a kortársi irodalom. = Je. 10. 899–905.
DÉNES Zsófia: Élet helyett órák. Egy fejezet Ady életéből. Talán Hellász küldött. Kiadatlan levelek Ady Endréhez és más dokumentumok. (A kötet záró tanulmányát írta Kovalovszky Miklós.) 4., bőv. kiad. Bp., 1980. Magvető. 271 l. (24) t.
DÉNES Zsófia: Az utolsó nyomok. = ÉI. 9. 5. (Bölöni Bakó Erzsébet Adyról emlékező levele Dénes Zsófiának, 1980.)
(ESZÉKI) /Erzsébet/: Ady – svédül. = ÉI. 1. 10.
GREMSPERGER László: Egy Ady-vers grammatikai megközelítésben. = MNy. 1. 64–70.
HAJDU Győző: Adyval és Arghezivel – a legförtelmesebb hazugság s a legveszedelmesebb nyavalya ellen. = IgSzó. 5. 379–381.
HANÁK Péter: The Start of Endre Ady's Literary Career. 1903–1905. Bp., 1980. Akadémiai. 31 l. (Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae.)
HÁRS József: Ady és közönsége a harmincas években Sopronban. = Soproni Füzetek '80. 180–183.
JÁNOSI András: A. E. Grazban. = ItK. 5–6. 691–696.
KIRÁLY István: Ady és Csinszka. Egy szerelem és egy házasság története. = Kort. 1. 101–128.; 2. 272–295.; 3. 432–452. Hozzászólás: Robotos Imre. = Kr. 15–16.
KOVALOVSZKY Miklós: Léda: legenda és valóság. Bp. 1980. Magvető. 152 l. (Gyorsuló idő.)

„Legyetek emlékezéssel hozzám". Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Tudományos Ady-ülésszakán elhangzott előadások anyaga. Bp., 1977. (1980) ELTE. 159 l.
LENGYEL András: A. E. és Hollós József. = ItK. 3. 348–350.
PURCSI BARNA Gyula: Szép Ernő Névtelen sorai az Ady-Rákosi vitában. = It. 4. 1002–1009.
ROBOTOS Imre: Az igazi Csinszka. (Reflexiók.) Dokumentumriport. Szerzői reflexiókkal bővített harmadik kiadás. Bp., 1980. Magvető. 266 l.
SCHWEITZER Pál. Szépség és totalitás. A szép fogalmának tartalma Ady utolsó alkotókorszakában. Bp., 1980. Akadémiai. 296 l.
SZABADI Judit: Parentés entre la conception de l'amour de la poésie d'Endre Ady et celle de l'Art Nouveau. = ALitt. 1–2. 141–146.
TÓTH Béla: A vidám Ady. = Alf. 9. 41–52. (1898–1899, Debrecen.)
TVERDOTA György: József Attila Ady-víziója. = It. 3. 607–628.
VEZÉR Erzsébet: Jászi Oszkár Ady-képe. = It. 2. 526–537.
VEZÉR Erzsébet: Mylitta. = ÉI. 34. 14.
VITÁLYOS László–OROSZ László: Ady-bibliográfia. 1896–1977. 2. bőv. kiad. Bp., 1980. MTA Könyvtára. XXV., 408 l.

ÁGH ISTVÁN

KISS Ferenc. Á. I. költészete. = Alf. 7. 36–45.
LACZKÓ András: „Ítéletem, hogy őt kimondjam". Vázlat Ágh Istvánról. = Dunatáj. 4. 41–47.
TANDORI Dezső. „Csillag szabad akaratából". Á. I. költészete. = Ttáj. 9. 59–62.

AMADE LÁSZLÓ

TŐZSÉR Árpád: Rokokó csizma az asztalunkon. A. L. verseiről. = ISz. 1–2. 57–60.; 177–186.
TŐZSÉR Árpád: A rokokó vers mozdulatai. (A. L. verseiről.) = ItK. 4. 409–427.

AMBRUS ZOLTÁN

IMRE László: Térszerkezet és időtényezők A. Z. Solus eris című regényében. = Lit. 3–4. 438–450.

ÁPRILY LAJOS

ILLÉS Lajos: Á. L. „seniliá"-i. = Kort. 4. 606–611.
NEMES NAGY Ágnes: Emlékezés Áprily Lajosra. = Confessio. 4. 65–71.
UGRIN Aranka: „A szavak dramaturgiája". Á.L. ismeretlen tanulmánya A vén cigányról. = It. 2. 541–549.
VITA Zsigmond. Á. L. találkozása a Kodály-zenével. = Utunk. 16. 4.

ARANKA GYÖRGY

ENYEDI Sándor: A. Gy. levelei Döbrentei Gáborhoz és egy Döbrentei levél Arankához. = ItK. 3. 343–348.
ENYEDI Sándor: Miskolci levelek, III. A magyar nyelv ügyéért. = Napj. 8. 31–32.

ARANY JÁNOS

BALOGH László: Az ihlet perce. A lírikus A. J. Bp. 1980. Tankönyvkiadó. 169 l.
DÁNIELISZ Endre: Hogyan ütötték el Arany Jánost a szalontai képviselőségtől? = Utunk. 9. 4.
HELLENBART Gyula: A Toldiról – tiszteletlen hangon. = ÚjLátóh. 2. 191–200.
KOROMPAY H. János: A „népköltészet"-től a népiességig. (Terminológiai kérdések Petőfi és Arany levelezésében.) = ItK. 3. 285–309.
LÁSZLÓ Gyula: Száll az ének. Régész szemmel a Buda haláláról. = ÚÍ. 5. 93–100.
LŐRINCZE Lajos: Gondolta a fene. = ÉI. 8. 5. (AZ Arany Jánosnak tulajdonított mondásról.)
NÉMETH G. Béla: A szerkesztő és a kritikus Arany. = It. 1. 3–12.
PÁSZTOR Emil: Hogy is írta A. J.? (Szövegeltérések a Toldi régi és újabb kiadásaiban s a kritikai kiadások helyesírási problémái.) = Nyr. 1. 68–84.
ROLLA Margit: A. J., a nagykőrösi tanár. = Confessio. 1. 57–61.
J. SOLTÉSZ Katalin: A. J. és a klasszikus magyar rím. = Nyr. 2. 179–193.
SZILÁGYI Ferenc: „Költő az legyen, mi népe..." A. J., a költő és az ember. = Nyelv és Kult. 41. 7–18.

BABITS MIHÁLY

B. M. beszélgetőfüzetei. (Szöveggond. bev. jegyz. Belia György.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 689.; 479 l. (Műhely.)
B. M. dráma- és prózafordításai. (Összegyűjt. jegyz. Belia György.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 655 l. (B. M. művei.)
Babits-Szilasi levelezés. Dokumentumok. (Összeáll. bev. Gál István, sajtó alá rend. Kelevéz Ágnes.) Bp., 1980. Petőfi Irodalmi Múzeum, NPI. 238 l. (Irodalmi múzeum.)
Babits három Dante-miniatűrje. Közli: Gál István. = Dunatáj. 1. 10–14.
B. M. és Oláh Gábor kapcsolata leveleik tükrében. Kiad. és bev. Tóth Endre. = Kr. 8. 18–22. (1910–1938.)
BORI Imre: Egy antológia és „vidéke". (Babits: Új anthológia.) = Lit. 3–4. 335–339.
CSÁNYI László: Kettős arckép. Babits és Török Sophie a Beszélgetőfüzetek lapjain. = Kort. 11. 1806–1813.
CSUKLY László: B. M. és Esztergom. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár, 1980. 68 l. (8) t. (Komárom megyei honismereti kiskönyvtár.)
FENYŐ István: Journal de l'enfer. B. M. Beszélgetőfüzeteiről. = ÚÍ. 10. 14–19.
GÁL István: Babits Csokonai nagyságáról. = Som. 4. 40–41.
GÁL István: B. M. két fiatalkori írása. = ÚÍ. 3. 11–12.

ÍZES Mihály: „... lobogjon az égig szellem és szerelem". (Kétféle szerepvállalás egysége: József Attila parafrázisok Babits költészetében.) = It. 3. 668–676.
LACKÓ Miklós: Németh László B. M. vonzásában. = ÚÍ. 1. 42–53.
MELCZER Tibor: Néhány vonás Babits irodalomszemléletéhez. = ItK. 1. 69–74.
POSZLER György: A tanulmányíró Babitsról. = ItK. 1. 75–82.
REISINGER János: Babits és Horváth János irodalomszemléletének egyező és különböző vonásai. = Tanulmányok 1977–1979. (Eötvös füzetek.) 155–173.
REISINGER János: Irodalmi gondolkodásunk a századfordulón. (Horváth János és B. M.) = Lit. 3–4. 410–427.
EÓNAY László: B. M. regénye, a Halálfiai. = ÚÍ. 1. 18–32.
RÓNAY László: Látomás a pusztuló és önpusztító világról. (B. M.: Elza pilóta, vagy a tökéletes társadalom.) = Lit. 3–4. 428–437.
SZÍJ Béla: B. M. fiatalkori képzőművészeti érdeklődése. = Műv. 8. 16–19.
SZŐKE György: J. A.: Magad emésztő... J. A. és Babits viszonya a Magad emésztő... című költemény tükrében. = ItK. 1. 83–91.
TANDORI Dezső: „Jön valami, amit minden ért, csak ő nem". (Babits-változatok.) = Dunatáj. 3. 3–12.
TÉGLÁS János. Két év B. M. közelében. = ÚjT. 51. 27. (Tanner Béláné, Molnár Irén, B. M. sógornője.)

BALÁSFI TAMÁS

HARGITTAY Emil: B. T. és Pázmány Péter politikai nézetei. = It. 1. 134–147.

BALASSI BÁLINT

KOVÁCS Sándor Iván: Balassi-képünk változásai egy disszertáció és egy tankönyv tükrében. = Kr. 2. 13–14.
NEMESKÜRTY István: Schallenberg, Vadianus és Balassi. A királyi Magyarországot környező német nyelvterület irodalmának kapcsolatai a XVI. századi magyar költészettel, különös tekintettel Balassi Bálintra. = ItK. 3. 310–315.
Cs. VARGA István: A Balassi-örökségről. = HevSz. 3. 38–41.
ZOLNAY László: Balassi Bálint hajniki kalandjai. = Budapest. 3. 40–41.

BALÁZS BÉLA

B. B.: Cu nghia hién thuc xa hoi chu cghia. = Nghién cuu nghé thuat. 2. 91–93.
CAVAGLIÀ, Gianpiero: Lukács György, B. B. és a metadráma poétikája. = FilKözl. 4. 486–493.
LENKEI Júlia: A vándor utolsó útja. B. B. késői drámája: Cinka Panna balladája. = It. 2. 326–338.

BÁLINT GYÖRGY

B. Gy.: London. Közzéteszi és a bevezetőt írta Gondos Ernő. = Kr. 7. 3–4.

HAJDU Ráfis Gábor: József Attila-kérdések. – Középpontban Bálint Györggyel. = Kr. 4. 11–13.

BALOGH ATTILA

TASI József: Vázlat Balogh Attiláról. = ÚjFo. 6. 75–77.

BARTÓK BÉLA

BERECZ Dezső: B. B. és a soproni irodalmi kör. = SoprSz. 3. 256–257.

BATSÁNYI JÁNOS

Batsányi János poétai munkáji. Bp., 1980. M. Helikon–Akadémiai. 215 l. (Az MTA Kézirattárában őrzött eredeti kézirat hasonmása, Keresztury Dezső kísérőtanulmányával.)

BÉKÁSSY FERENC

GÖMÖRI, George: Ferenc Békássy's Letters to John Maynard Keynes. = NHQu. 79. 159–170.

BENKŐ ATTILA

NYILASY Balázs: B. A. lírai lapjárása. = Életünk. 2. 184–186.

BERDA JÓZSEF

ILLÉS Lajos: B. J. „gyomoridegessége". = Kort. 5. 769–774.
VARGHA Kálmán: Költő a Templom utcában. = ÚjT. 18. 21.
A versről Lator Lászlóval Domokos Mátyás beszélget. = Je. 5. 415–422. (B. J.: Képzelődés c. verséről.)

BEREMÉNYI GÉZA

TARJÁN Tamás: Egy vőle-vőle/vőle-vőlegény (filmszínházmuzsika). Esszé. = MV. 4. 54–59.

BERTHA BULCSÚ

FEKETE Gyula: Óbudai interjú Bertha Bulcsúval. = Je. 7–8. 587–602.

BERTÓK LÁSZLÓ

CSŰRÖS Miklós: Két költő. Fodor Andrásról – Bertók Lászlóról. = Dunatáj. 2. 5–12.

TANDORI Dezső: „Mindig a megoldás lehetősége..." B. L. költészete. = Je. 3. 198–204.

BERZSENYI DÁNIEL

Berzsenyi Dániel összes művei. I. Költői művek. Sajtó alá rend. Merényi Oszkár. Bp., 1980. Akadémiai. 625 l.

BÉCSY Ágnes: B. D.: Víg Chloe. = ItK. 2. 176–184.

HEGEDÜS Géza: Mit lát a költő? = ÉI. 13. 4.

KOCZISZKY Éva: Az elhallgatás poétizálása. = It. 4. 931–948. (B. D.: A poézis hajdan és most.)

MERÉNYI Oszkár: Berzsenyi-magyarázatok. = ÉI. 32. 2.

NAGY Endre: Adalékok Berzsenyi első szerelmének történetéhez. = Som. 2. 61–65.

BESSENYEI GYÖRGY

BÁNSZKI István: Bessenyei eredetisége az „Ágis-kérdés" tükrében. = AANy–INy. 8/C. 27–51.

BÁNSZKI István: Személyesség és szellemesség az első magyar esszékötetben. (B. Gy.: A holmi. Bécs, 1779.) = ItK. 5–6. 656–666.

CSORBA Sándor: A vígjátékíró Bessenyei. = AANy–INy. 8/C. 53–71.

OROSZNÉ DEÁK Judit: Pedagógiai gondolatok B. Gy. A holmi és A bihari remete vagy a világ így megyen című művében. = AANy–INy. 8/C. 17–42.

PÁL György: A lírai ábrázolás néhány sajátossága Bessenyei kisebb költeményeiben. = AANy–INy. 8/C. 5–26.

SZABÓ József: B. Gy. pedagógiai nézetei. = AANy–INy, 8/C. 73–87.

BETHLEN GÁBOR

Bethlen Gábor emlékezete. (Vál. szerk. előszó, bev. Makkai László.) Bp., 1980. M. Helikon. 314 l. (144) t. (Bibliotheca historica.)

Bethlen Gábor. 1580–1629. (Emlékkönyv a fejedelem születésének 400. évfordulójára. Vál. Bottyán János.) Bp., 1980. Ref. Zsinati Iroda. 86 l.

Bethlen Gábor állama és kora. (Szerk.: Kovács Kálmán.) Bethlen-bibliográfia 1613–1980. Szerk. Hernádi László Mihály. Bp., 1980. ELTE. 179 l.

Bethlen Gábor krónikásai. Krónikák, emlékiratok, naplók a nagy fejedelemről. (Összeáll. bev. jegyz. Makkai László.) Bp., 1980. Gondolat. 301 l. 52 t.

B. G.: Levelek. (Vál. bev. jegyz. Sebestyén Mihály.) Bukarest–Bp., Kriterion–Európa. 303 l.

BENDA Kálmán: Emlékezés Bethlen Gáborra. = Confessio. 2. 27–34.

BETHLEN MIKLÓS

Kemény János és Bethlen Miklós művei. A szöveggondozás és a jegyz. V. Windisch Éva munkája. Bp., 1980. Szépirodalmi. 1321 l. (Magyar Remekírók.)

BÍRÓ LAJOS

HEGEDÜS Géza: Egy elhanyagolt klasszikus. Száz éve született B. L. = ÉI. 35. 10.
SZÁSZ János: Egy derékba tört író: B. L. = A Hét. 51. 7.
CS. VARGA István: B. L. és a „Kúnszállási emberek". = HevSz. 4. 46–50.

BOGÁTI FAZAKAS MIKLÓS

B. F. M.: Magyar zsoltár. (Vál. jegyz. Szabó Géza, szöveggond. Sz. G. és Gilicze Gábor. Utószó: Dán Róbert.) Bp., 1979. M. Helikon. 287 l.

BOHUNICZKY SZEFI

LESKÓ László: B. Sz. és az Iszony. = Dunatáj. 4. 49–55.

BOJTI VERES GÁSPÁR

B. V. G. dicsőítő éneke Bethlen Gábor tiszteletére. (A szerzőt és művét bemutatja Makkai László.) Bp., 1980. Hazafias Népfront Bethlen-Emlékbizottsága. 53 l.

BÓKA LÁSZLÓ

BARÓTI Dezső: Szaggatott arckép-féle és emlékezés Bóka Lászlóról. = It. 3. 656–668.
GÁL István: Az ökumenikus B. L. = Vig. 7. 485–486.
SÍK Csaba: B. L. hetvenéves volna. = ÉI. 29. 7.
TAMÁS István: B. L. emléke. = Kr. 7. 8.

BOKOR LÁSZLÓ

FÖLDIÁK András: „...föl kéne szabadulni már!" Interjú Bokor Lászlóval. = MV. 4. 19–28.

BORNEMISZA PÉTER

Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei. (Vál. szöveggond. jegyz. Nemeskürty István.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 1318 l. (Magyar remekírók.)

BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR

B. F. S.: Von Transsylvanien bis Pennsylvanien. Reiseerlebnisse vor 150 Jahren. Vorwort und Auswahl von István Gál. Budapest, 1980. Corvina. 384 l. (Corvina Bücher.)

BÖLÖNI GYÖRGYNÉ

BAJOMI LÁZÁR Endre: France és Itóka Itáliában. = ÚjT. 30. 20–21.

BUDAY DEZSŐ

CSATÓ Károly: Publicisztikától a forradalomig. B. D. életútja 1906–1919 között. = Fo. 1. 72–85.

CHOLNOKY VIKTOR

Ch. V.: A kísértet. Válogatás Ch. V. publicisztikájából. (Összeáll. sajtó alá rend. jegyz. utószó: Fábri Anna.) Bp., 1980. Magvető. 515 l. (Magyar hírmondó.)

CZAKÓ GÁBOR

BÖRÖCZFY Károly: Diákvélemények egy mai magyar regényről. Az „Iskolavár" befogadási vizsgálata. Bp., 1980. FSZEK. 102 l. (Olvasáselemző vizsgálatok.)

CZÓBEL MINKA

DANYI Magdolna: Cz. M. Részlet egy hosszabb tanulmányból. = ÚjSymp. 177–178. 36–38.
KISS Margit: Czóbel Minka. (Közread. a Szabolcs-Szatmár megyei Idegenforgalmi Hivatal.) Nyíregyháza, 1980. 259 l.

CSANÁDI IMRE

ALFÖLDY Jenő: A hatvanesztendős Cs. I. köszöntése. = ÉI. 1. 4.
HAJDU Ráfis Gábor: Cs. I. 60 éves. = Kr. 1. 2.
POMOGÁTS Béla: A „régi magyarság" hangja Cs. I. költészetében. = Je. 1. 30–33.
RÓNAY László: Reménytelenség és sorsvállalás Cs. I. egyik versének tükrében. = Életünk. 4. 377–384. (Cs. I.: Ötven körül.)
Csanádi Imre születésnapjára. (Bata Imre, Féja Géza, Ungvári Tamás, Benjámin László, Fekete Sándor rövid megemlékezései.) = ÚjT. 1. 9.

CSAPLÁR VILMOS

SZIKSZAI Károly: Beszélgetés Csaplár Vilmossal. = Életünk. 7. 549–556.

CSAPLÁROS ISTVÁN

D. MOLNÁR István: Cs. I. hetven éves. = ItK. 4. 558.
SZIKLAY László: Cs. I. hetven éves. = Hel. 3–4. 409–410.

CSÁTH GÉZA

DÉR Zoltán: Ikercsillagok. Újvidék. 1980. Forum. 340 l.

CSERES TIBOR

FÖLDES Anna: A Parázna szobrokról. Beszélgetés Cseres Tiborral. = Kr. 12. 2–3.
HUNYADI Judit: „Az irónia felold..." Cs. T. egy napja. (Interjú.) = ÚjT. 25. 26–27.
TÓBIÁS Áron: Cs. T. = Hét. 18. 10.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

BÉCSY Tamás: A drámaelmélet és dramaturgia Csokonai műveiben. Bp., 1980. Akadémiai. 111 l. (Irodalomtörténeti füzetek.)
BOROS Dezső: Csokonai somogyi éveinek ellentmondásai és rejtelmei. = Som. 4. 3–10.
GÁL István: Babits Csokonai nagyságáról. = Som. 4. 40–41.
GERGELY Géza: Csokonai és a színház. = Művelődés. 1. 38–39.
KILIÁN István: Barátság és szerelem szálaival. Csokonai Borsodban. = Napj. 2. 10–11.
KISS Tamás: Csokonai szerelmi lírájáról. = Som. 4. 26–32.
KOPHÁZI Ferenc: Cs. V. M. élete és költészete. Irodalmi, irodalomtörténeti tanácskozás Kaposváron. = Som. 1. 78–79.
LACZKÓ András: Csokonait Nagybajomban érő hatások. = Som. 4. 11–18.
SZAUDER József: Az éj és a csillagok. Tanulmányok Csokonairól. Sajtó alá rend. jegyz. Szauder Mária. Bp., 1980. Akadémiai. 386 l.
SZŐKE György: „Űrök, szívek mélyein túl..." Csokonai és József Attila, irodalmunk két bűbájosa. = Kort. 4. 622–626.
VARGHA Balázs: Mért remekmű és mért nem az? Csokonai: A hadi oskoláról. = ÚÍ. 10. 20–36.
VÁRKONYI Imre: Csokonai és a somogyi népnyelv. = Som. 4. 19–25.

CSONGOR RÓZSA

PESTI János: Cs. R. köszöntése. = ÉI. 42. 2.

CSOÓRI SÁNDOR

Cs. S.: A félig bevallott élet. = Je. 7–8. 657–680. (Önmagáról.)
Cs. S.: Összemosódó képek múlt időmből. Lépésről lépésre. (Esszék.) = Alf. 2. 3–23. (Látóh. 3. 89–100.)
Cs. S.: Töredék. = Ttáj. 2. 3–8. (Látóh. 3. 89–100.)
ALFÖLDY Jenő: Cs. S.: Vadfiú hajjal. = Ttáj. 2. 60–65. (Verselemzés.)
ALFÖLDY Jenő: Jóslás a mi időnkről. Bevezetésféle Cs. S. költészetébe. = Ttáj. 11. 34–39.
CZINE Mihály: Hű lovasok útján. Cs. S. ötven éves. = Je. 2. 147–152.
FÜLÖP László: Cs. S. válogatott versei. = Ttáj. 2. 54–60. (Jóslás a te idődről.)
GÖRÖMBEI András: Az esszéíró Cs. S. világképe. = Fo. 2. 9–14.
GÖRÖMBEI András: Költő a hetvenes években. = Ttáj. 2. 49–53.
HERVAY Gizella: A tizedik este. Gondolatok Cs. S. verseit olvasva – magunkról. = Alf. 10. 57–61.

KULCSÁR SZABÓ Ernő: Rapszódia térben és időben. Cs. S. lírai portréjához. = Kort. 5. 803–811.

MÁRKUS Béla: Megbéklyózva és megigazulva. A filmíró Csoóri Sándorról. = Ttáj. 2. 66–71.

Cs. NAGY Ibolya: A közélettől a magányig. Cs. S. költészetéről. = Alf. 2. 35–39.

PÁSKÁNDI Géza: Az emberi alkalom. (Meditáció és vallomás Cs. S. ötvenedik születésnapjára.) = Ttáj. 2. 21–42.; 3. 30–52.

TORNAI József: A fájdalom újszülöttje. = Ttáj. 2. 46–48.

TORNAI József: Levél a nyárfa csúcsáról. = Alf. 2. 24–34.

TÓTH Emőke: Cs. S. Cantata profana. (Műelemzés.) = Életünk. 8. 686–692.

CSORBA GYŐZŐ

ALBERT Zsuzsa: Találkozásaim. Csorba Győzővel beszélget A. Zs. = Je. 1. 4–12.

BÁRDOS László: A szép beszédtől a tört beszédig. Csorba Győzőről. = kort. 5. 822–824.

TÜSKÉS Tibor: Az életmű-koordináták négy pontjáról. Négy Csorba Győző-vers megközelítése. = Napj. 6. 25–26.

TÜSKÉS Tibor: Az első évtized. (Cs. Gy. pályakezdése.) = Lit. 3–4. 489–505.

TÜSKÉS Tibor: Lázadás az „idő-infláció" ellen. Cs. Gy. lírája a hetvenes évek első felében. = Életünk. 10. 874–886.

TÜSKÉS Tibor: A növekedés évtizede. Cs. Gy. lírája a hatvanas években. = ÚÍ. 2. 59–69.

TÜSKÉS Tibor: „...Váratlan tájak nyíltak..." Cs. Gy. lírája a hetvenes évek második felében. = Je. 1. 13–25.

DARVAS JÓZSEF

ÖRDÖGH Szilveszter: Sirató vallomás. D. J. Részeg esőjének olvasása közben. = Napj. 1. 27.

DÁVID FERENC

DÁN Róbert: Vehe-Glirius és D. F. Bp., 1980. MTA Irodalomtudományi Intézet. 186–207 l. (Reneszánsz füzetek 43.)

LÁSZLÓFFY Aladár: Szülőföldje és sírja a gondolatszabadság. = Utunk. 1. 3.

DÉNES ZSÓFIA

D. Zs.: Kábítószer. Kilencvenötödik születésnapomra. = ÉI. 2. 10.

DÉRY TIBOR

ILLÉS Lajos: A „Felelet"-vitáról D. T. visszatéréséig. = Kort. 3. 422–426.

Az irónia D. T. műveiben. Béládi Miklós, Bodnár György, Pomogáts Béla, Szabolcsi Miklós és Tóth Dezső beszélgetése. = Je. 6. 549–557.
Karinthy Ferenc és D. T. levélváltása. = Kr. 7. 12.
SZEREDA, V. T.: A szocialista irodalmi tradíciók folytonossága és D.T. munkássága 1945–1948 között. = Lit. 1. 13–15.

DOBOSSY LÁSZLÓ

PAŠIAKOVÁ, Jaroslava: D. L., a közép-európai ember példaképe. = ISz. 8. 730–732.
SÁNDOR László: D. L. hetvenéves. = ÉI. 32. 7.
TURCZEL Lajos: D. L. köszöntése. = ISz. 7. 658–659.
WALKÓ György: Egy közép-európai ember. D. L. hetven éves. = Nagyv. 8. 1245.

DOBOZY IMRE

MOLNÁR Tibor: Felvállaljuk a nemzet gondjait. Beszélgetés Dobozy Imrével, a Magyar Írók Szövetségének elnökével. = A Hét. 37. 7.
TÓBIÁS Áron: D. I. = Hét. 13. 10.

DOMAHIDY ANDRÁS

NAGY Péter: A borostyán szépsége. D. A. regényeiről. = Kort. 7. 1117–1121.

DOMOKOS MÁTYÁS

TÜSKÉS Tibor: D. M.: A pályatárs szemével. = Kort. 12. 2003–2005.

DÖBRENTEI GÁBOR

ENYEDI Sándor: Aranka György levelei Döbrentei Gáborhoz és egy Döbrentei levél Arankához. = ItK. 3. 343–348.

DÖBRENTEI KORNÉL

SZIKSZAI Károly: Beszélgetés Döbrentei Kornéllal. = Életünk. 9. 735–745.

DSIDA JENŐ

D. J. levelei Imbery Melindához. Kánai jegyesség. = A Hét. 25. 8.; 26. 8.; 27. 8–9.; 28. 8.; 29. 8.; 30. 8.; 31. 8.; 33. 8.; 34. 8.; 35. 7–8.; 36. 8.; 37. 8.; 38. 8.

ECSEDI BÁTHORY ISTVÁN

ERDEI Klára: E. B. I. meditációi és európai hátterük. = ItK. 1. 55–69.

EGRESSY GÁBOR

E. G. válogatott cikkei 1838–1848. (Vál. jegyz. tanulm. Kerényi Ferenc.) Hasonmás kiadás. Bp. 1980. MSZI. 210 l. (10) t. (Színháztörténeti könyvtár.)

EÖTVÖS JÓZSEF

FÁBIÁN Ernő: Az ember szabad lehet. E. J. eszmevilága. Kolozsvár-Napoca, 1980. Dacia. 226 l. (Kismonográfiák.)
FÁBIÁN Ernő: Nemzetiség és egyetemesség. = Kor. 6. 405–408.

ERDEI FERENC

Erdei Ferenc ismeretlen verse. (Közli:) Nagy István. = Ttáj. 12. 69–70.
HUSZÁR Tibor: Barátok, E. F. levelesládájából. = Ttáj. 12. 44–68. (Bibó István és Reitzer Béla levelei Erdei Ferenchez.)
KÖPECZI Béla: E. F., a tudománypolitikus. = MTud. 12. 881–890.
TAMASI Mihály: Emlékeim Erdei Ferencről. = Ttáj. 12. 75–79.

ERDÉLYI JÁNOS

T. ERDÉLYI Ilona: „Rablókiadás", szerzői jog és könyvárusi morál 1847-ben. (Ismeretlen dokumentumok a Népdalok és Mondák II. kötetének történetéből.) = MKsz. 3. 288–294.
KRISTÓ NAGY István: E. J. emléke. = Confessio. 1. 101–104.
SZÉLES Klára: A „népiesség", a „népi" és a „nemzeti" fogalma Erdélyi Jánosnál 1848–49-ig. = ItK. 5–6. 666–673.

ESTERHÁZY PÉTER

MONOSTORI Imre: A valóságmegközelítés néhány kérdése E. P. prózájában. = ISz. 7. 663–668.
RADNÓTI Sándor: „Lösz vögösz"? = Híd. 12. 1460–1477. (A hiány esztétikuma.)

FÁBIÁN DÁNIEL

TASI József: Búcsú Fábián Dánieltől. = ÉI. 11. 8.

FALUDI FERENC

BITSKEY István: Ungarisch–österreichisches wissenschaftliches Symposion anlässlich des 200. Todestages von Ferenc Faludi. = ALitt. 1–2. 200–205.
HÖLVÉNYI György: F. F. (1704–1779). = Vig. 5. 305–311.
KORZENSZKY Miklós Richárd: A „Szent ember" és az aszketikus irodalmi hagyomány. = Vig. 5. 311–317.
VOLLY István: Faludi böjti éneke. = Vig. 5. 344–345.

FAZEKAS MIHÁLY

KOVÁCS Sándor Iván: „Már az ég bóltját sikeretlen ércnek képzelénk". (Magyarázat F. M. verssorához.) = It. 3. 784–788.

FÉJA GÉZA

Levélváltás 1953-ból. (F. G. és Hatvany Lajos leveleiből.) = Ttáj. 10. 78–80.
BATA Imre: F. G. emlékezete. = Kr. 12. 6.
ZIMONYI Zoltán: F. G. Esztergomtáborban. = ÚjFo. 6. 7–12.

FEJES ENDRE

TÓBIÁS Áron: F. E. = Hét. 26. 10.

FEKETE GYULA

A saját árnyékát a társadalom sem lépheti át. F. Gy. íróval beszélget Köteles Pál.= Alf. 7. 63–73.
TÓBIÁS Áron: F. Gy. = Hét 22. 10

FEKETE ISTVÁN

SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: Örök vadászmezőkön. = ÉI. 4. 11.

FENYŐ LÁSZLÓ

TASI József: F. L.–Szántó Judit–József Attila. = Ttáj. 11. 57–61.

FENYŐ MIKSA

MELCZER Tibor: F. M. száz éve. = Lit. 1. 128–131.

FODOR ANDRÁS

F. A.: Futárposta. (Tanulmányok, esszék.) Bp. 1980. Szépirodalmi. 449 l.
CSŰRÖS Miklós: F. A.: Tánc. (Verselemzés.) = Ttáj. 9. 52–59.
CSŰRÖS Miklós: Két költő. Fodor Andrásról – Bertók Lászlóról. = Dunatáj. 2. 5–12.

FÖLDEÁK JÁNOS

E. FEHÉR Pál: F. J. világa. = Kr. 2. 16.
MOLNÁR Géza: F. J. köszöntése. = ÉI. 7. 7.

FÖLDES MIHÁLY

MÁTÉ György: F. M. megköszöntése. = ÉI. 1. 10.

FÖLDI JÁNOS

F. J. Emlékkönyv. Szerk. Nagy Sándor. Debrecen, 1978. Hajdú-Bihar Megyei Tanács. 124 l.

FÜLEP LAJOS

KOPASZ Gábor: F. L., a tudós lelkipásztor. = Confessio. 4. 13–28.
PUSKÁS Tivadar: Egy magányos esztéta. Portré-kísérlet Fülep Lajosról. = Utunk. 39. 6.

GÁBOR ZOLTÁN

BÉNYEI József: G. Z. 1937–1980. (Nekrológ.) = Alf. 9. 91–92.
ÖRDÖGH Szilveszter: A hosszútávfutó magányossága. = Alf. 9. 92–95.

GALGÓCZI ERZSÉBET

TÓBIÁS Áron: G. E. = Hét. 10. 10.

GÁLL ISTVÁN

A vaskor és ami utána történik. G. I. monológja. Lejegyezte: Brogyáni Judit. = Műhely. 4. 3–8.
BERKES Erzsébet: Jegyzetlapok Gáll Istvánról. = ÚjFo. 2. 48–52.
ERKI Edit: Küzdelem a betegséggel és az epikával. G. I. egy napja. (Interjú.) = ÚjT. 39. 26–27.
KÁDÁR Péter: A ménesgazda után. (G. I. rendje.) = ÚjFo. 2. 28–35.

GALSAI PONGRÁC

ABODY Béla: Szabályos arckép Galsai Pongrácról. = Kort. 6. 928–934.

GARAI GÁBOR

MEGELA, Ivan: Poezija Gabora Garai. = Vszeszvit. 4. 118.

GÁRDONYI GÉZA

KOROMPAI János: A Göre-történetek G. G. életében. = HevSz. 1. 61–63.

GELLÉRI ANDOR ENDRE

NAGY Sz. Péter: Az idilltől az abszurdig. Gelléri Andor Endréről. = Vig. 10. 682–688.

GELLÉRT PÜSPÖK

MEZEY László: Gellért-problémák. = Vig. 9. 590–598.
RÓNAY György: Szent Gellért és legendái. = Vig. 9. 577–588.

GEREBLYÉS LÁSZLÓ

CSÁK Gyula: Sors és költészet egysége. = ÉI. 36. 10.

GERELYES ENDRE

SIMONFFY András: „...Ő volt közöttünk a legtehetségesebb". = ÚjFo. 1. 16–18.

GERGEI ALBERT

SZILÁGYI Ferenc: Árgirus széphistóriánk keletkezési helyéről és szerzőjéről. = It. 3. 776–783.

GULYÁS PÁL

TÓTH Béla: G. P. (1899–1944). = Confessio. 1. 95–100.

GYENIS VILMOS

Nekrológ. Hopp Lajos. = ItK. 1. 122–123.; Tarnai Andor = It. 2. 587–588.; – Kr. 2. 14.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN

GYENIS Vilmos: A korigények és közízlés. = It. 1. 105–134.
R. VÁRKONYI Ágnes: Mársszal társalkodó Murányi Vénus 1664-ben. = It. 1. 77–104.

GYŐRI LÁSZLÓ

KÁDÁR Péter: Boldog ember. (?) (Interjú.) = ÚjFo. 6. 15–21.

GYULAI PÁL

KÖLLŐ Károly: Gy. P. irodalmi levelezéséből. = NyIrK. 2. 220–223.
NÉMETH G. Béla: Az emlékbeszédszerző Gyulai. = It. 2. 456–466.

GYURKOVICS TIBOR

KŐHÁTI Zsolt: Gy. T. költészete. = Kort. 3. 458–464.

HAJAS TIBOR

Nekrológ. Tábor Ádám = ÉI. 32. 10.

HAJDU RÁFIS GÁBOR

Nekrológ. Agárdi Péter = Kort. 10. 1671–1672.; Kovács Sándor Iván = Kr. 10. 23.; Sarkadi László = ÉI. 33. 10.; ~ Kr. 9. 2.

HAJNAL ANNA

BODNÁR György: Az élet és az utókor határán. = ÚÍ. 10. 3–8.

HAJNÓCZY PÉTER

ALEXA Károly–ERDŐDY Edit–HEKERLE László–SZEGEDY-MASZÁK Mihály–SZÖRÉNYI László: Hajnóczy kilovagol '80. = MV. 12. 100–112.

HÁRS LÁSZLÓ

MÁNDY Iván: Két arckép. H. L. = Je. 7–8. 708–710.

HATVANY BERTALAN

VEZÉR Erzsébet: Beszélgetés Hatvany Bertalannal. = Kr. 12. 21.

HATVANY LAJOS

BATA Imre: Száz esztendeje született H. L. = Közn. 33. 26.
„Én és a többiek". H. L. kiadatlan levelezéséből. Bev. és közzéteszi: Antal Gábor. = Kr. 8. 7–18. (1909–1950)
FÉJA Géza: H. L. = Ttáj. 10. 76–78.
FEKETE Sándor: H. L. estéi. = ÚjT. 43. 16–17.
KISS Ferenc: Hatvany, a prózaíró. = ÉI. 43. 4.
Levélváltás 1953-ból. (Féja Géza és H. L. leveleiből.) = Ttáj. 10. 78–80.
MÁTYÁS István: Neki szüksége volt arra, hogy a Duna partján éljen. Emlékezés Hatvany Lajosra. = Napj. 11. 22–25.
PÁLMAI Kálmán: Hatvany Lajosról. (1880–1961). = It. 4. 897–911.
VARGA József: Hatvany Lajosra emlékezve. = Nagyv. 10. 1564–1565.

HAUSER ARNOLD

H. A.: A művészet és irodalom társadalomtörténete. 1–2. 2. kiad. Bp. 1980. Gondolat. 423; 437 l.
NYÍRI Kristóf: Arnold Hauser on His Life and Times. = NHQu. 80. 92–98.

HELTAI GÁSPÁR

H. G.: Ponciánus császár históriája. (Elbeszélések.) Bp., 1980. Pátria ny. 644 l. (Miniatűr kiadás.)
Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei. (Vál. szöveggond. és jegyz. Nemeskürty István.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 1318 l. (Magyar remekírók.)

HERCZEG FERENC

Egy nagy ígéret a népszerűség csalfényében. Beszélgetés Herczeg Ferencről. = ÚjT. 41. 30–31. (A beszélgetés résztvevői: Németh G. Béla és Nemeskürty István.)

HERMÁNYI DIENES JÓZSEF

SZÉNÁSI Sándor: H. D. J., a prédikátor. = Confessio. 3. 46–55.

HERVAY GIZELLA

SZAKOLCZAY Lajos: H. G. lírája. = Ttáj. 6. 56–61.

HEVESI ANDRÁS

HARASZTHY Gyula: H. A. 1902–1940. = Ktáros. 9. 554–555.

HIDAS ANTAL

BOTKA Ferenc: H. A. 1899–1980. (Nekrológ.) = Kort. 3. 495–496.; Nagyv. 4. 601.; ÚjT. 5. 23.
DANGULOV, Szavva: Négy találkozás. (Nekrológ.) = SZI. 3. 139–140.
ILLYÉS Gyula: H. A. ravatalánál. = ÚÍ. 3. 69–70. (Látóh. 4. 138–140.)
JUHÁSZ Ferenc: Halotti maszk. = ÚÍ. 3. 72.
KORNIDESZ Mihály: Hű volt az eszméhez. = ÉI. 4. 6.
MARTINOV, Leonyid: A hidak építője. = SZI. 3. 140–141.
MARX József: Hivatásos forradalmár. = ÉI. 4. 6.
T. L.: H. A. (1899–1980). = Kr. 3. 2.

HOLLÓS KORVIN LAJOS

H. K. L.: Alperes nem nyugszik. (Publicisztikai írások.) Bp., 1980. Magvető. 445 l.

HORVÁTH JÁNOS

REISINGER János: Irodalmi gondolkodásunk a századfordulón. (H. J. és Babits Mihály.) = Lit. 3–4. 410–427.
REISINGER János: Babits és H. J. irodalomszemléletének egyező és különböző vonásai. = Tanulmányok 1977–1979. (Eötvös füzetek.) 155–173.
TÓTH Tibor: „Internacionalitás", mint vizsgálati módszer H. J. műveiben. = Tanulmányok 1977–1979. (Eötvös füzetek.) 189–226.

IGNÁCZ RÓZSA

MAKKAI Ádám: Személyes töredékek I. R. írói és emberi arcképéhez. (1909. január 25. Kovászna – 1979. szeptember 24. Budapest.) = IrodÚjs. 3–4. 5.
POSSONYI László: Ignácz Rózsa. (1909–1979). = Vig. 1. 65–66.

IGNOTUS

LENGYEL András: A „freudizmus" mentalitástörténeti alapjai és Ignotus Freud-értelmezése. = Életünk. 7. 587–594.
LENGYEL András: Ignotus-adalékok a Nyugat szerkesztéséhez. = It. 2. 524–526. (Közli 2 levelét 1916-ból.)

ILLÉS BÉLA

BOTKA Ferenc: I. B. két ismeretlen kisregénye. Rongyos vitézek. = ItK. 3. 322–331.

ILLÉS ENDRE

CSUKÁS István: Beszélgetések Illés Endrével. = ÚÍ. 1. 14–17.
SZABÓ Magda: Színképelemzés. I. E.: Hamisjátékosok. = Kort. 1. 133–142.
TÓBIÁS Áron: I. E. = Hét. 15. 10.
TÜSKÉS Tibor: „Szeretem az emlékeket". I. E.: Halandók. = Je. 12. 1140–1145.

ILLYÉS GYULA

A háborúnak vége. I. Gy. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 5. 667–672.
I. Gy.: Honfoglalók között. Riportsorozat a dunántúli földosztásról. (Hasonmás kiad.) Bp., 1980. Mezőgazdasági. 77 l. 1 t.
I. Gy.: Írói gondok. Captivus gallicus. (Esszé.) = Ttáj. 9. 3–5.
I. Gy.: Írói gondok. = ÚjT. 2. 8–9.; 7. 9.; 11. 18–19.
BARLAY Ö. Szabolcs: „Haza a magasban". = Vig. 6. 427–428.
Ex libris I. Gy. A költővel Nádor Tamás beszélget. = ÚÍ. 1. 7–13. (Látóh. 2. 12–23.)
LACZKÓ András: Emberformáló szeretet. I. Gy.: Sarjúrendek című verséről. = Dunatáj. 1. 20–30.
LACZKÓ András: I. Gy. versei. = Kort. 12. 1993–1994.

LENGYEL András: Illyés, József Attila és a Dunánál. = Üzenet. 7–8. 374–376.
MOLNÁR Edit: Találkozások Illyés Gyulával. = Kort. 11. 1814–1823.
TAMÁS Attila: Az idő- és térbeliség változásainak néhány jellegzetessége I. Gy. költői munkásságában. = It. 4. 982–1001.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". I. Gy. Mikor már egyenes az út. = Kort. 1. 129–132.

JANUS PANNONIUS

JÁNOS István: Neoplatonista motívumok Janus Pannonius itáliai költeményeiben. = ItK. 1. 1–14.

JÉKELY ZOLTÁN

POMOGÁTS Béla: A nosztalgikus regényíró. (J. Z. fiatalkori regényeiről.) = Lit. 3–4. 479–488.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". J. Z.: Apátlan éjszakák. = Kort. 3. 453–457.
TANDORI Dezső: Jékely Zoltánról, „Az ég játékai"-t olvasva. = Je. 6. 497.

JÓKAI MÓR

J. M.: Emléksorok. Napló 1848–49-ből. (Sajtó alá rend. utószó: Nemeskéri Erika.) Bp., 1980. Magvető. 267 l. (Tények és tanúk.)
DOBROSSY István: „Nekem Miskolc második szülővárosom". J. M. miskolci látogatása 1883-ban. = Napj. 5. 33–34.
DÖMÖTÖR Sándor: Jókai és a kígyósi „Magyar nábob" életregénye. = BékésiÉ. 2. 229–238.
FELEKI László: Az alapozás mintaképe. Jókai remekművének olvasásához. = Napj. 12. 28–30. (Egy hírhedett kalandor a tizenhetedik századból.)
KOVÁCS Kálmán: Eszmék és hatóerők Jókai művészetében. = Alf. 9. 38–41.
SZÉNÁSSY Zoltán: A bújdosó nyomában. = ISz. 9. 833–835.

JÓSIKA MIKLÓS

DOBOSSY László: A csehek Magyarországon három változatban. = It. 3. 677–706. [J. M. (1839), Ludomit Kubáni: Valgatha (1861); Alois Jirásek: Bratstvo (1895–1909).]

JÓZSEF ATTILA

J. A.: Döntsd a tőkét, ne siránkozz. Hasonmás kiadás. Szabolcsi Miklós–Tasi József: Egy verseskönyv születése. Bp., 1980. Akadémiai. 44.; 31 l.
J. A. „Költőnk és kora". (A hasonmásban mellékelt kézirat szövege.) Bemutatja Tverdota György és Vas István. Bp., 1980. M. Helikon. 65 l. (Kézirattár.)
J. A.: Szépség koldusa. Versek. (Hasonmás kiad.) Szerk. utószó: Péter László. Szeged, 1980. Somogyi-könyvtár. 55 l.

József Attila kéziratai és levelezése. Katalógus. (Összeáll. M. Róna Judit.) Bp., 1980. PIM. 501 l. (16) t. (Klasszikus magyar írók kéziratainak és levelezésének katalógusai.)
J. A.: A művészet kérdése és a proletárság. = ÚÍ. 4. 7–9.
ACZÉL György: J. A. születésének 75. évfordulóján. = Látóh. 6. 10–21.
ADONYI NAGY Mária: „Költőnk és kora". = A Hét. 15. 5.
AGÁRDI Péter: J. A. és az irodalmi hagyománytudat. = Ttáj. 7. 47–56.
ALFÖLDY Jenő: A tanítvány. = Ttáj. 4. 37–41.
BÁRCZI István: Nem áprilisi móka. = ISz. 4. 294–297.
BATA Imre: J. A. a dialektikáról. = Kr. 3. 9–10.
BATA Imre: A művészet metafizikája. J. A. művészetbölcseletéről. = ÚÍ. 4. 11–25.
BÉCSY Ágnes: Az Altató és az altató mint műfaj József Attilánál. = It. 3. 629–644.
BENEY Zsuzsa: Az „Oh szív! Nyugodj!" képi világa. = Je. 4. 324–329.
BENEY Zsuzsa: „Fegyverben réved fönn a téli ég". = Som. 2. 5–6.
BENJÁMIN László: J. A. Bp. 1980. 28 l.
BENJÁMIN László: Szépet, tisztát felmutatni. = ÚjT. 15. 5.
BÉNYEI Miklós: „Vers, eredj, légy osztályharcos!" J. A. művelődéselméleti gondolatai. = Alf. 4. 62–65.
Beszélgetés Szabolcsi Miklóssal és Stoll Bélával a József Attila-kutatások állásáról. = Kort. 4. 616–621.
BISZTRAY Ádám: J. A. emlékezete. = Som. 2. 17.
BODRI Ferenc: Hódolat a költőnek. = ÚjT. 21. 11.
BODRI Ferenc: J. A. és a képzőművészet. (1920–1925). = ÚjFo. 6. 68–73.
BÓKAY Antal: Egyén, haza és emberiség. J. A. kései költészetében. = ItK. 5–6. 591–603.
BÓKAY Antal: J. A. embereszménye. = Je. 4. 308–314.
BÓKAY Antal: Pszichoanalízis, freudizmus és marxizmus kapcsolata J. A. világképében. = Lit. 2. 248–266.
BOLDIZSÁR Iván: J. A. = ÚÍ. 9. 79–81. (Válasz, 1938.)
BORI Imre: J. A. évfordulóján. = 7 Nap. 13. 15.; 14. 15.; 15. 14.; 16. 15.; 17. 17.; 18. 17.; 20. 15.; 22. 16.
BORI Imre: József Attila-értekezletünk margójára. = 7 Nap. 49. 17.
Budapesti esztendők. Beszélgetés Cserépfalvi Imrével József Attiláról. = Kr. 8. 30–34. (Riporter: Hajdu Ráfis Gábor.)
CZEIZEL Endre: J. A. és a biológia. = ÚÍ. 8. 20–26.
CSERÉPFALVI Imre: Találkozásom József Attilával Párizsban. Cs. I. emlékezéséből. = Kr. 8. 22–29. (1926)
CSÍKI László: A hitkereső. = IrodÚjs. 11–12. 3.; 15. 1–2.
CSORBA Győző: Emléksorok. = Som. 2. 4.
DÁVIDHÁZI Péter: Társadalmi valóság és metafizikai léthelyzet. J. A.: Füst. = Alf. 4. 57–62.
DÉNES György: Ösvények József Attilához. = ISz. 4. 303–304.
DÉR Zoltán: Közösségkereső szellem. J. A. Erdélyben. = 7 Nap. 28. 14.; 29. 14.
DÉR Zoltán: A szépség koldusa. = Üzenet. 4. 167–168.
DÉRCZY Péter: Örökség. = Kr. 3. 11.

Emlékezés József Attilára. = ÉI. 14. 4–6. Tasi József: J. A. – nem középiskolás fokon. – Horgas Béla: Litánia. – Tamás Attila: Ülj le közénk. – Alföldy Jenő: „Én sok játékot ismerek". – Iszlai Zoltán: Attila minden képei.

E. FEHÉR Pál: Beniuc-kal Bukarestben József Attiláról. = Kr. 3. 3–4.

FODOR András: „Futtam, mint a szarvasok..." = Ttáj. 4. 16–19.

FODOR András: J. A. = ÚjAur. 3. 140–144.

FODOR András: J. A. – Kirakják a fát. Verselemzés. = Fo. 4. 62–64.

FODOR András: Így élt József Attila. Bp. 1980. Móra. 217 l. (Így élt...)

FÖLDIÁK András: „...föl kéne szabadulni már!" Interjú Bokor Lászlóval. = MV. 4. 19–28.

Francia írók József Attiláról. Tristan Tzara, Jean Rousselot, Guillevic, Jean-Luc Moreau írásai. = Nagyv. 4. 569–572.

FRANK Éva: J. A.: Eszmélet. (Verselemzés.) = Mtan. 3. 80–86.

FRIED István: J. A. kelet-közép-európai helye. = Je. 4. 315–321.

GÁL Sándor: Cseperészget a bádogeresz már. = ISz. 4. 304–305.

GALAMB Zoltán: A 75 éves J. A. = Vig. 5. 347–348.

ifj. GAZDA István: J. A. és a relativitáselmélet. = Kr. 3. 4–6.

N. GOLLER Ágota: „Kiállunk érte, mint a kémény: lássák!" Adalék J. A. életéhez. = MTud. 8–9. 700–701.

HAJDU Ráfis Gábor: József Attila-kérdések – Középpontban Bálint Györggyel [–.] = Kr. 4. 11–13.

HARASZTI Luca: József Attila-emlékünnepségek. = ÉI. 16. 8.

Hetvenöt éve született József Attila. Garai Gábor, Szigeti Csaba, Csongrády Béla, Géczi János, Iványi Ödön, Petrőczi Éva, Fancsik János írásai. = Pal. 2. 3–9.

HORGAS Béla–LEVENDEL Júlia: „Szemlélni a világokat". = Ttáj. 4. 30–37.

HORVÁTH Béla: „Add kezembe e zárt világ kincsét..." Az életkudarc kompenzációjának kísérlete J. A. Gyömrői Edithez írott verseiben. = Életünk. 12. 1054–1060.

N. HORVÁTH Béla: J. A. folklórszemléletéhez. = Dunatáj. 2. 13–24.

HORVÁTH Imre: Egy híres vallomás margójára. = A Hét. 32. 7. (Molnár Tibor.)

Hozzászólások József Attiláról írt cikkeinkhez. = Kr. 6. 16. (Buzás Józsefné, Párczer Ferenc, Székely Endre hozzászólásai.)

HUBAY Miklós: Lehetséges-e klasszikus költészet a XX. században? = Kort. 8. 1300–1304.

HUSZÁR Sándor: Én benned bíztam eleitől fogva. (Vallomás, mellyel meglepem magam magam.) 1–2. = Hét. 19. 7.; 20. 9.

ÍZES Mihály: „...lobogjon az égig szellem és szerelem". (Kétféle szerepvállalás egysége: J. A. parafrázisok Babits költészetében.) = It. 3. 668–676.

Egy J. A. bírálatról. Révai József és Pákozdy Ferenc levélváltása. Közzéteszi: M. Pásztor József. = Kr. 3. 6–7.

J. A. emlékezete. Vélemények, vallomások. David Szamojlov, Leonyid Martinov, Vlagyimir Ognyev, Jevgenyij Jevtusenko írásai. = SZI. 4. 117–119.

J. A. a kortársak hitében. Hatvany Lajos, Móricz Zsigmond, Kassák Lajos, Fábry Zoltán, Veres Péter, Bálint György, Gelléri Andor Endre, Darvas József, Radnóti Miklós, Füsi József, Örkény István, Déry Tibor, Illyés Gyula és Illés Endre – József Attiláról. = ÚÍ. 4. 53–98.

J. A. a kortársak szemében. Közli: Illés László. = It. 3. 719–770. (Szemelvények Bokor László megjelenés előtt álló dokumentumgyűjteményéből.)
József Attila-szeminárium a Római Magyar Akadémián. = Kort. 8. 1299.
József Attila útjain. Tanulmányok. (Szerk. Szabolcsi Miklós, Erdődy Edit.) Bp., 1980. Kossuth. 463 l.
József Attila-versek elemzése. (Szerk. Szabolcsi Miklós.) Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 278 l. (Műelemzések kiskönyvtára.)
JUHÁSZ Ferenc: J. A. megvalósult reménye. = ÚÍ. 6. 3–4.
JUHÁSZ Géza: Tanú és vádló egy személyben. = Üzenet. 4. 161–166.
JUSTUS Pálné: Döntsd! = ÉI. 44. 2. (J. A. dedikációja Justus Pálnak.)
KÁNTOR Lajos: Egy elfelejtett lábjegyzet. (Az erdélyi József Attila-dossziéból.) = A Hét. 50. 6.
KÁNTOR Lajos: A hiány értelmezése. J. A. Erdélyben. Bukarest, 1980. Kriterion. 152 l.
KÁNTOR Lajos: A hiány értelmezése. = Kor. 3. 166–177.
KÁNTOR Lajos: J. A. és az Erdélyi Fiatalok. = Utunk. 15. 1–2.
KÁNTOR Lajos: J. A. és Erdély. = Fo. 4. 56–61.
KÁNTOR Lajos: „Múltunk mind össze van torlódva." (J. A., Tamási Áron és a Brassói Lapok.) = A Hét. 16. 5–6.
KECSKÉS András: Kodály verstani feljegyzései egy József Attila-kötet kapcsán. = It. 3. 788–807. (1954-es kiadás.)
KISS Dénes: „Kész a leltár"? = Ttáj. 4. 58–60.
KISS Endre: „A történelem futószalagán". (A marxizmus J. A. költészetében.) = ItK. 5–6. 581–590.
KISS Mária: A kiszombori nyár. = Ttáj. 4. 75–81.
KISS Tamás: Aki a semmiben hajóz. = Alf. 4. 65–67. (Látóh. 5. 24–28.)
KONDRÓT, Vojtech: Az én József Attilám. = ISz. 4. 306–307.
Kortársunk: József Attila. J. A. születésének 75. évfordulója előtt rendezett kerekasztalbeszélgetés. = TársSz. 4. 77–99.
KORZENSZKY Richárd: A fiatal J. A. világérzése. A Hangya című költeményről. = Vig. 10. 689–693.
KOVÁCS Ákos: Bécs után, Párizs előtt. J. A. Hatvanban. Hatvan, 1980. Hatvani Múzeum. 78 l. (Hatvany Lajos Múzeum füzetei 5.)
KOVÁCS József: „Amerikából kértek verseket". = ItK. 5–6. 696–700. (J. A. az amerikai magyar sajtóban.)
KOVÁCS Sándor Iván: Liturgia és Internacionálé. = ÉI. 47. 4. Hozzászólás: Péter László = ÉI. 50. 2.
KŐHIDI Imre: J. A. Öcsödön. = Jászk. 1–2. 81–82.
KŐVÁGÓ Sarolta–SZABÓ G. Zoltán: J. A. és a szavalókórus. (Adalék a költő párizsi tartózkodásához.) = It. 3. 771–775.
La VERGATA, Antonello: J. A.: az értelem, a szerelem, a szabadság költője. = Kort. 8. 1305–1310.
LACKÓ Miklós: Múlt, jövő, vigasz, részvét. = ÚÍ. 12. 68–72. (J. A. történetfelfogása.)
LACZKÓ András: Jegyzetek J. A. esztétikájáról. = Som. 2. 24–33.
LACZKÓ András: Szeretet a jövőért. J. A. Érik a fény című verséről. = Napj. 4. 12–14.

LÁSZLÓFFY Aladár: A távol közelében. Profán gondolatok a költő ünnepi helyéről. = A Hét. 15. 5.
LÁSZLÓFFY Aladár: Tudásnak panaszt tevő. = Kor. 3. 184–185.
LATOR László: Can One Translate Attila József? = NHQu. 80. 68–74.
LENGYEL András: Illyés, J. A. és a Dunánál. = Üzenet. 7–8. 374–376.
MACHT Ilona: Egy szerelem utókezelése. Ismeretlen fényképek üzenete J. A. balatonlellei napjairól. = ÚÍ. 4. 34–40.
MACHT Ilona: Újra a „limbus meséjén" a sor. = ÚjT. 15. 18–19. (Magyar László karikatúrái József Attiláról.)
Mai költők József Attiláról. Csíki László, Tőzsér Árpád, Baka István leveleit közreadja Szakolczai Lajos. = ÚjFo. 2. 13–17.
MARKÓ Béla: Szólítsuk-e József Attilát? = IgSzó. 4. 289–292.
MÁTYÁS Ferenc: Az a barna köntösű Medvetánc kötet. = ÚÍ. 4. 41–46.
A megőrző hangszalag. (Emlékek József Attiláról.) = ÚÍ. 4. 100–107. (Látóh. 5. 8–18.) (József Eta, Lukács György, Benedek Marcell, Déry Tibor emlékezése.)
MEZEI András: Megkérdeztük Cserépfalvi Imrét, hogyan biliárdozott J. A.? = ÉI. 15. 7.
D. MOLNÁR István: J. A. és a lengyelek. = Ttáj. 5. 70–73.
D. MOLNÁR István: J. A. lengyelül. = Nagyv. 7. 1070–1071.
MÓSER Zoltán: Egy hangvilla két ágáról. Jegyzetek és feljegyzések a népdalról és József Attiláról. = Ttáj. 4. 19–29.
MRÁZ Lajos: Nem személyesen ismertem. = A Hét. 21. 2.
NAGY István Attila: A szóra bírt mindenség. J. A. Ódája. = SzabolcsSzatmáriSz. 2. 53–60.
Négyszemközt az utókorral. J. A. fényképeinek ikonográfiája. (Összeáll. Macht Ilona.) Bp., 1980. NPI. 113 l. (Fotótéka.)
NEMES NAGY Ágnes: A lopás erénye. = Som. 2. 7–8.
NÉMETH G. Béla: A kimondás törvénye. A kései J. A. világképe és poétikája. = ÚÍ. 8. 3–19.
NÉMETH G. Béla: A pszichologizmus ellen, a pszichológia mellett. J. A. kritikai és elméleti gondolkodásának néhány vonása. = Vság. 12. 27–37.
NÉMETH G. Béla: A semmi sodra. = ÚÍ. 6. 5–17.
NÉMETH Lajos: J. A. és a képzőművészet. = Je. 12. 1098–1101.
NOVOMESKY, Laco: A halottak élén. (Közli:) Brogyáni Judit. = ÉI. 30. 8.
ORBÁN Ottó: J. A. analízise. = Som. 2. 23.
OZSVÁTH Ferencné: J. A. Reménytelenül című versének elemzése. = Mtan. 1. 38–43.
PÁSKÁNDI Géza: A honi földtől az „örök talajig". = Köznevelés 15. 5–7.
M. PÁSZTOR József: József Attila-Emlékbizottság – 1942-ben. A dokumentumok tanúságtétele. = Életünk. 12. 1061–1071.
PÉCZELY László: A „Tömeg" hangzásvilága. = Je. 4. 341–346.
PÉTER László: J. A. Csongrád megyében. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 63–70.
PÉTER László: J. A. dedikációiból. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 29–37.
PÉTER László: J. A. fogadtatása. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 7–12.
PÉTER László: J. A. közöttünk: Makón, Szegeden, Vásárhelyen. Szeged, 1980. Somogyi-könyvtár. 89 l.

PÉTER László: Motívumnyomozás. = ÉI. 44–4. (J. A. motívumokról.)
(PÉTER László) P. L.: A Nyolcesztendős lányok kéziratáról. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 13.
PÉTER László: A Stollwerk. = ÉI. 21. 6. (A Stoll Béla-készítette J. A. kiadásról.)
PÉTER László: A tudósító. = ÚjT. 15. 19. (J. A.: Nevezetes csütörtök Makón. Színház és Társaság, 1924. szept. 22.)
PINTÉR Lajos: J. A. képzetek. (Bodri Ferenc grafikáihoz.) = Fo. 4. 77.
PUSZTAI János: A költőről. = Kor. 3. 186–187.
RÁCZ Győző: Számadás élő örökségről. = Kor. 3. 161–165.
REISINGER János: A 75 éves J. A. = Vig. 5. 346–347.
RÓZSA Endre: Négy soráról. „Vas-színű égboltban forog…" = Som. 2. 13–14.
SÁNDOR László: Ismeretlen levél. = ÚjT. 15. 18. (J. A. levele Győry Dezsőhöz.)
SÁNDOR Pál: J. A. és az illegális kommunista párt. = Kr. 3. 7–9.
SASKŐI Zoltán: Tóth László József Attiláról. = Fo. 4. 73–76.
SCHEIBER Sándor: Egy József Attila-dedikációról. = ÚjT. 37. 16. (Márer Györgynek, 1931.)
SCHEIBER Sándor: Motívumnyomozás. = ÉI. 47. 2.
SIMON Ferenc: J. A. mintázása közben. = Jászk. 1–2. 84–85.
SINKA Erzsébet: J. A.: Ősz. Verselemzés. = ÚÍ. 8. 27–30.
SOMLYÓ György: Tisztelet a poétikai gondolkodónak is. = Som. 2. 9–10.
STOLL Béla: J. A. Arany című versének keletkezési ideje. = ItK. 5–6. 700–701. (1929.)
SÜTŐ András: Születésnapi sorok. József Attiláról. = Ttáj. 7. 6–7.
SZABÓ Andor: „Vadakat terelő juhász!" = Confessio. 4. 111.
SZABÓ Ferenc: „Tiszta szívvel". = KatSz. 2. 141–148.
SZABOLCSI Miklós: J. A. korának világirodalmában. = MTud. 12. 891–898.
SZABOLCSI Miklós: J. A. költői nyelvéről. = It. 3. 593–606.
SZABOLCSI Miklós: Egy kiadatlan „Szép Szó"-dokumentum. = Kr. 4. 13–14.
SZABOLCSI Miklós: „Közeledik az én időm". Vázlat J. A. világirodalmi helyéről. = Nagyv. 4. 573–577.
SZABOLCSI Miklós: Néhány megjegyzés tankönyveink József Attila-képéhez. = Könyv és Nev. 2. 67–70.
SZABOLCSI Miklós: The Timeliness of Attila József. = NHQu. 79. 92–118.
SZAKÁCS Béla: J. A.: Holt vidék. = Mtan. 2. 90–92.
SZÁLLÁSI Árpád: Dedikációk. = ÚjT. 15. 19.
SZÁSZ János: Három futam József Attiláról. = A Hét. 15. 1.
SZEKÉR Endre: Jegyzetek J. A. költői nyelvéről. = Fo. 4. 51–55.
SZÉLES Klára: „…minden szervem óra". J. A. költői motívumrendszeréről. Bp. 1980. Magvető. 203 l. (Gyorsuló idő.)
SZÉLES Klára: „Oh, zajtalan csillagzatok!" J. A. költői szavának ismétlődéséről. = Kor. 3. 178–181.
SZIGETI Lajos: Anyás költő lett. Egy József Attila-motívum „történetéhez". = Ttáj. 4. 48–57.
SZIGETI Lajos: Egy kései József Attila-vers olvasatához. (Zöld napsütés hintál…) = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 51–57.

SZILÁGYI Ferenc: „Én egész népemet fogom". J. A. születésének 75. évfordulójára. = NyelvKult. 40. 53–66.
SZILÁGYI Júlia: A tüzes tűzben. = Kor. 3. 182–184.
SZŐKE György: J. A.: Magad emésztő... J. A. és Babits viszonya a Magad emésztő... című költemény tükrében. = ItK. 1. 83–91.
SZŐKE György: „Úrök, szívek mélyein túl..." Csokonai és J. A., irodalmunk két bűbájosa. = Kort. 4. 622–626.
TAMÁS Aladár: Szilveszter-est 1931-ben. = ÚÍ. 4. 46–50.
TAMÁS Attila: J. A.: „Költőnk és Kora". = Alf. 46–56.
TANDORI Dezső: Egy József Attila-élmény huszonöt éve. = Műhely. 1. 21–28.
TANDORI Dezső: József Attila-szerkezetek. (Részlet egy tanulmánysorozatból.) = Je. 4. 333–340.
TANDORI Dezső: „Mindent" azonnal – és tovább! (A megszólalás közvetlen teljességéről József Attilánál.) = It. 3. 645–655.
TANDORI Dezső: A tragikus megfogalmazás költője. = ÚÍ. 4. 27–33.
TASI József. Egy Buday György dedikációról. = ÚjT. 37. 16. (József Attilának, 1935.)
TASI József: Döntsd a tőkét, ne siránkozz... Egy unikális József Attila-kötetről. = ÚjT. 21. 10.
TASI József. Fenyő László–Szántó Judit–J. A. = Ttáj. 11. 57–61.
TASI József: A földeáki kép. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 39–41.
TASI József: J. A.: Ákácokhoz. Kétféle „ars politika". = Ttáj. 4. 41–47.
TASI József: J. A. és a halálbüntetés ellenes szövetség. = PárttK. 1. 90–110.
TASI József: J. A. és Benedetto Croce. (Az intuíció tanától az ihlet tanáig.) = ItK. 5–6. 561–580.
TASI József: Kísérlet egy dedikáció megfejtésére. = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 25–27.
TASI József: Kodály Zoltán és J. A. = MZene. 1. 20–50.
TOGNELLI, Jole: A fordító vallomása Juhász Ferenc József Attila-siratójáról. = Kort. 8. 1311–1313.
TORNAI József: J. A. csalódása. = Som. 2. 15–16.
TÓTH Béla: Tájunk élő emlékezete. = Ttáj. 4. 61–69.
TÓTH Ferenc: Abbázia és Volosca? = Somogyi KönyvtMűhely. 1–2. 1–6.
TÓTH Ferenc: Az ifjú költő makói olvasmányai. = Ttáj. 4. 70–74.
TURCZEL Lajos: J. A. csehszlovákiai kapcsolatai. = ISz. 4. 307–310.
TÜSKÉS Tibor: „Mert ez itt egy divatos nyári fürdő". Szárszói jegyzetek. = Je. 4. 297–306. (Látóh. 5. 29–46.)
TVERDOTA György: Addenda ad Curriculum. = NHQu. 80. 56–67.
TVERDOTA György: J. A. Ady-víziója. = It. 3. 607–628.
TVERDOTA György: Tudományos ülésszak J. A. költészetéről. = MTud. 12. 942–943.
VARGA Erzsébet: „...a lelkem azért közvagyon". (J. A. születésének 75. évfordulójára.) = Hét. 15. 15.
VARGA Ilona–SÁNDOR László: J. A. a Tűnődő című epigramma-sorozatának elemzése. = Mtan. 5. 231–234.

Cs. VARGA István–FŰZI László: „Az életemmel forgó csillagkép csapott be". (N. L. /Németh László/ József Attila-képéről.) = Fo. 4. 65–72. Hozzászólás: E. Fehér Pál = ÉI. 21. 2.; Válasz: Cs. Varga István–Fűzi László = ÉI. 21. 2.

P. VARGA Kálmán: A halál közelsége J. A. kései verseiben. = ÚÍ. 9. 81–86.

VÉSZI Endre: Nem szerették szilajon. = ÚÍ. 4. 51–52.

VEZÉR Erzsébet: Mecénások alkonya. Elkésett megjegyzések egy vers magyarázatához. = ÉI. 31. 6.

WACHA Imre: J. A.: Tiszazug. = Nyr. 3. 293–300.

ZALKA Katalin: „Utódomnak a könyvtáros tisztségében". Oswald István emlékei József Attiláról. = ÚjT. 48. 18.

ZELK Zoltán: „Szép a réz kerek virága". = Je. 4. 293–295. (Látóh. 5. 19–23.)

JUHÁSZ FERENC

BODNÁR György: „Mert tudom, hogy a sorsom a te sorsod". J. F.: Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb. = Je. 7–8. 681–688.

FERENCZI László: Halál szívébe célzott kard. J. F. költészetéről. = Napj. 4. 29–30.

NÁDOR Tamás: Ex libris J. F. = ÚÍ. 10. 119–128.

POMOGÁTS Béla: Búcsú az ifjúságtól. J. F.: Rezi bordala. = Napj. 4. 16–18.

TOGNELLI, Jole: A fordító vallomása J. F. József Attila-siratójáról. = Kort. 8. 1311–1313.

JUHÁSZ GYULA

INDIG Ottó: Nincs szebb jövendők májusánál. Kolozsvár-Napoca, 1980. Dacia. 232 l. 16. (Kismonográfiák.)

PÉTER László: Így élt J. Gy. Budapest, 1980. Móra. 218 l. (Így élt...)

JUSTUS PÁL

BALABÁN Péter: Baráti emlékezés Justus Pálra. = ÚjT. 16. 11.

ERDŐDY János: Levél egy okos és nyugtalan emberhez. J. P. születésének hetvenötödik évfordulójára. = Nagyv. 4. 602.

E. FEHÉR Pál: J. P. = Kr. 4. 10.

KAFFKA MARGIT

K. M. leveleiből. Bev. és közli Enyedi Sándor. = Napj. 6. 12–14.

K. M. az „új világ"-ról. Közli: Németh S. Katalin. = Kr. 6. 5.

K. M. műveiből – születésének századik évfordulóján. Közli: Budai Balogh Sándor. = ÚjT. 23. 16–17. (K. M.: Neuraszténia, K. M. levelei Szabó Dezsőnek.)

FÉNYI István: Cinkostársak a világgal szemben. Jegyzetek K. M.-ról és Kaffka-művekről. = Utunk. 27. 2.

FÜLÖP László: K. M. a regényíró. = It. 2. 297–325.

GYÖNGYÖSI Gábor: Kaffka Margit-emlékek szatmári tájon. = Könyvt. 2. 23–25.

GYŐRI János: A világra nyitott magány. I. – K. M. élete az 1910-es évek elején. = ÚÍ. 12. 81–88.
HERCZEG Gyula: Impresszionista jegyek K. M. prózájában. = Nyr. 4. 437–449.
ILLÉS Endre: Két vonás K. M. portréjához. = Kr. 6. 3.
KRAJKÓ András: Az élő Kaffka. = A Hét. 24. 5.
MARIK Dénes: K. M. békéscsabai napjai. = ÚjAur. 3. 128–132.
MOLNÁR József: K. M. (1880–1919). = Szabolcs-SzatmáriSz. 2. 73–78.
NYÉKI Károly: Adatok K. M. pályakezdéséhez. = Szabolcs-SzatmáriSz. 2. 79–86. (Közli Luby Margit Kaffka Margitról szóló írásait.)
OZSVALD Árpád: K. M. = Hét. 23. 15.
RAISZ Rózsa: K. M. prózája és stílusa. = HevSz. 3. 13–14.
ROLLA Margit: A fiatal K. M. Bp., 1980. MTA Könyvtára. 160 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 85.)
SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: „Jaj, egy asszony, aki ember…" K. M. száz éve. = ÉI. 23. 8. Hozzászólás: Tóth Éva = ÉI. 29. 6.
ULRIH, Maja: K. M. időszerűsége. = SZI. 6. 158–159.
VAJDA Gábor: A teljesség álma. K. M. születésének 100. évfordulójára. = 7 Nap. 24. 13.
VARRÓ Ilona: Csöndes centenárium – 100 éve született K. M. – = IgSzó. 6. 551–552.

KALÁSZ MÁRTON

RÓNAY László: Egy vers és a költői magatartás. K. M.: Impromtu. = ÚÍ. 2. 74–78.

KÁLNOKY LÁSZLÓ

K. L.: Hamlet elkallódott monológja. A versről a költővel beszélget Lator László. = Je. 3. 239–244.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". K. L.: Több dolgok vannak földön és egen. = Kort. 10. 1652–1655.

KAMONDY LÁSZLÓ

MÁRKUS Béla: Az „agyonhallgatott" író. = ÚjFo. 5. 8–11.

KARDOS G. GYÖRGY

DOMOKOS Mátyás: A pályatárs szemével. Válaszol: K. G. Gy. Regényírás – szolgálati szabályzat nélkül? = Kort. 9. 1488–1498.

KARDOS LÁSZLÓ

KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége." K. L. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 10. 1512–1520.
NÁDOR Tamás: Ex libris K. L. (Interjú.) = ÚÍ. 6. 121–128.

KARDOS PÁL

TIKÁSZ Józsefné: K. P. (Bibliográfia. Szerk. összeáll. ~) Debrecen, 1980. KLTE. 86 l. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanárainak munkássága 10.)

KARINTHY FERENC

K. F. és Déry Tibor levélváltása. = Kr. 7. 12.
TÓBIÁS Áron: K. F. = Hét. 28. 10.

KARINTHY FRIGYES

Karinthy körül. = ÚjT. 39. 26. (K. F.: Katonák. Közli: Kazimír Károly.)
SZILÁGYI Ferenc: Mezőtúri ládafia. Móricz és Karinthy kiadatlan írásaival. = Kort. 9. 1436–1440.

KÁROLYI AMY

K. A.: Különös. A versről Károlyi Amyval Domokos Mátyás beszélget. = Je. 6. 544–548.

KÁROLYI GÁSPÁR

ÖTVÖS Gáspár: Országot s népet vigyázó gonddal. Négyszázötven éve született K. G. = Napj. 1. 37–38.

KASSÁK LAJOS

BORI Imre: Az ő feje felett is elrepült a „nikkel szamovár". = 7 Nap. 46. 15. (K. L. és Szittya Emil.)
GOLDAMMER Irene: K. L.: Májusi tánc. = Nyr. 4. 449–455.
KÁRPÁTI Béla: A szerelmi válság. Kassák két versciklusáról. = Napj. 1. 12–16. (Ajándék az asszonynak, Tisztaság könyve.)
KOMORÓCZY Emőke: Számvetés az emigrációval. Kassák és a Számozott versek (57–65). = Napj. 1. 16–19.
TAKÁCS József: Kassák és az olasz futurizmus. = FilKözl. 2. 236–240.

KATKÓ ISTVÁN

SŐTÉR István: Jegyzet K. I. kisregényeiről. = Je. 5. 471–472.

KATONA JENŐ

VÁSÁRHELYI Miklós: Katolikusok a szellemi ellenállásban. Beszélgetés Katona Jenővel. (Részt vettek még Tverdota György és Pomogáts Béla.) = Lit. 1. 112–127.

KATONA JÓZSEF

BÉCSY Tamás: A Bánk bán instrukcióiról. = Szính. 7. 26–32.
GYÖRGY Eszter: A közönség kívánatára. = ÚjT. 10. 23 (A Bánk bán 1848. márc. 15-i előadásáról.)
HERNÁDI Gyula: K. J. = Köznevelés. 16. 15–16.
KACSIR Mária: Mi az oka? ... K. J. halálának 150. évfordulójára. = A Hét. 17. 6–7.
MAKAY Gusztáv: Lezárhatók-e a Bánk bán-viták? Pándi Pál Bánk bán-kommentárjairól. = Je. 12. 1134–1139.
OROSZ László: A Bánk bán első és második változatának nyelve. = Nyr. 2. 193–197.
OROSZ László: Katona első és második Bánk bán-ja. = Fo. 4. 39–49.
OZSVALD Árpád: A Bánk bán írója. = Hét. 16. 14.
PÁNDI Pál: Bánk bán-kommentárok. Bp., 1980. Akadémiai. 364 l. (Korunk tudománya.)
ROHONYI Zoltán: Bánk igaza. = A hét. 17. 7.
ROHONYI Zoltán: A levéstől a lételig. 150 éve halt meg K. J. = Utunk. 16. 1.
SASZET Géza: Eredetiség és jutalomtétel. 150 éve hunyt el K. J. = Művelődés. 4. 39–41.
SÜMEGI György: „Nem szép, de igen nyájas kifejezésű arca volt". = Fo. 4. 78–79.
SZŐCS István: Tűnődés egy évforduló ürügyén. 150 éve halt meg K. J. = IgSzó. 4. 330–334.
VARSÁNYI Viola: Melinda panasza. = Kort. 3. 491–493.
VÁZSONYI Gábor: Thematik des Bánk bán-Stoffes. = Neohel. 1. 237–277.

KAZINCZY FERENC

KENYERES Zoltán: A mostoha klasszikus. Jegyzetlap Kazinczy Ferencről. = ÚÍ. 5. 87–92. (Látóh. 5. 121–131.)
VARGHA Balázs: Kazinczy, a remekíró. = ÚÍ. 7. 79–83.

KEMÉNY JÁNOS

Kemény János és Bethlen Miklós művei. (A szöveggondozás és jegyz. V. Windisch Éva munkája.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 1321 l. (Magyar remekírók.)

KEMÉNY ZSIGMOND

VERESS Dániel: Arc, több tükörben. = Utunk. 26. 4.

KERÉNYI GRÁCIA

Magyar PEN-Klub-díjas. = ÉI. 45. 2.

KERESZTURY DEZSŐ

KERÉK Imre: K. D. verseiről. = Som. 3. 95–98.
NÁDOR Tamás: Ex libris K. D. = ÚÍ. 5. 121–128.

KERPELY JENŐ

SZABÓ Jenő: Irodalmunk követe. K. J., a költő, drámaíró és műfordító. = Műhely. 4. 18–28.

KÉRY LÁSZLÓ

GÖRGEY Gábor: K. L. hatvanéves? = ÉI. 37. 15.
ORBÁN Ottó: Főszerkesztő úr hatvanéves, avagy magyarok a nagyvilágban. = Kort. 9. 1454–1455.

KESZI IMRE

HEGEDÜS Géza: K. I. emlékezete. = ÉI. 25. 4.

KIRÁLY GYÖRGY

K. Gy.: A filológus kalandozásai. (Vál. sajtó alá rend. utószó Kenyeres Ágnes.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 531 l.

KIRÁLY ISTVÁN

KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". K. I. válaszol Kabdebó Lórántnak. (Interjú.) = Kort. 8. 1174–1189.

KISFALUDY KÁROLY

FENYŐ István: K. K. pályakezdése. Halálának százötvenedik évfordulójára. = ItK. 1. 36–48.
HEGEDÜS Géza: Kisfaludyt ne keresd... = ÉI. 46. 8.
OZSVALD Árpád: K. K. és az Auróra. = Hét. 47. 14.

KISS JÓZSEF

FEKETE Csaba: Két író a Debreceni Kollégiumról. K. J.: Emlékbeszéd helyett! = Confessio. 2. 95–98.
MÓZER István: K. J. két ismeretlen levele és elfelejtett prológusa. = Könyvt. 2. 25–27.

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL

CZÉRE Béla: K. G. E. pályakezdő évei. 1–2. = Vig. 4. 261–264.; 5. 319–325.
DOMOKOS Mátyás: A pályatárs szemével. Válaszol: K. G. E. (Interjú.) = Kort. 3. 465–474.
TÓBIÁS Áron: K. G. E. = Hét. 2. 10.

KOMJÁT ALADÁR

MÁRTONVÖLGYI László: K. A. nyomában. = ISz. 9. 858–859.

KOMJÁTHY JENŐ

NÉMETH G. Béla: Megvilágosodás és korszakforduló. = ÚÍ. 2. 79–88. (Németül: ALitt. 1–2. 11–28.)

KOMLÓS ALADÁR

MAJOR Ottó: Mester és példakép. Emlékezés Komlós Aladárra. = Kort. 9. 1500–1502.
MEZEI András: Megkérdeztük Komlós Aladárt – miért vágyik a múltba? = ÉI. 24. 7.
Nekr. Alföldy Jenő = ÉI. 26. 6.; Ferencz Ferdinánd = ISz. 7. 651–655.; Gyárfás Miklós = Nagyv. 9. 1402- 1403.; Gyertyán Ervin = ÉI. 26. 6.; Major Ottó = ÚjT. 26. 11.; Nagy Miklós = It. 4. 1088–1090.; Németh G. Béla = ItK. 3. 389–390.; – = IrodÚjs. 9–10. 17.; Kr. 7. 37.

KORMOS ISTVÁN

BARÁNSZKY JÓB László: Polifonikus líra. K. I. versei. = ÚÍ. 2. 56–58.
BODRI Ferenc: „...nagy vödröket cipeltem". K. I. versei. = Műhely. 2. 103–107.
ILLÉS Lajos: K. I. bajnokságot nyert. = Kort. 6. 921–927.
LATOR László: K. I. = Ttáj. 11. 30–34.
MELCZER Tibor: Poeta Angelicus. K. I. versei. = Je. 9. 841–846.
PETRŐCZI Éva: Kormos tükörcserepek. = Pal. 3. 12.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". K. I.: Tengermély. = Kort. 12. 1988–1989.
K. I. Vonszolnak piros delfinek. A versről Lator Lászlóval Domokos Mátyás beszélget. = Je. 1. 81–88.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

BUDAI Katalin: K. D. Őszi reggel című versének értelmezéséhez. = Nyr. 2. 197–201.
DÉR Zoltán: Ikercsillagok. Újvidék, 1980. Forum. 340 l.
LENGYEL András: Domokos László és K. D. Kiadatlan levelek. = Üzenet. 1–2. 17–20.
MÉSZÖLY Dezső: Németh László elfelejtett nyilatkozata. = ÉI. 3. 5. (Mészöly és Kosztolányi Shakespeare-fordításáról.) Hozzászólás: Melczer Tibor = ÉI. 3. 5.
NAGY András: K. D.: A vad kovács. = ItK. 4. 445–450.

KÖLCSEY FERENC

CSÁNYI László: Négy évszak. Lapszéli jegyzetek egy Kölcsey-sorozathoz. = Je. 7–8. 658–662.
MOLNÁR József: K. F. udvarháza Csekében. = SzabolcsSzatmáriSz. 4. 81–90.
D. RÁCZ István: Kölcsey és Fábry Zoltán. = Pal. 1. 14., 19.

KÖPECZI BÉLA

BODNÁR György: Kolozsvár, Paris, Budapest. Béla Köpeczi Talks About his Life and Career. = NHQu. 78. 132–138.

KRÚDY GYULA

CUSHING, George F.: Ady és Krúdy. = Életünk.1. 75–87.
FÜLÖP László: Az idő funkciói egy Krúdy-regényben. (Boldogult úrfikoromban.) = Lit. 3–4. 451–465.
PÁLFY Miklós: Symbolisme dans un roman hongrois du XXe siècle: Le Coq de Mme Kleofás de Gyula Krúdy. = Neohel. 1. 69–75.

LÉKAI JÁNOS

BOTKA Ferenc: A forradalmi önfeláldozás igézetében. L. J. három elfeledett jelenete. = SZI. 4. 128–131. (L. J.: Rab, Forradalom, Megváltás.)

LENGYEL BALÁZS

KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". Nemes Nagy Ágnes és L. B. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 11. 1702–1716.

LENGYEL MENYHÉRT

L. M.: Napló. (Az amerikai évekből.) 1935–1943. = Kort. 6. 951–967.
ANTAL Gábor: Emlékezés Lengyel Menyhértre. = Kr. 1. 25–26.
DEÁK Gábor: Az ifjúság emléke. L. M. és a miskolci Felső Kereskedelmi Iskola. = Napj. 2. 30–31.
HUBAY Miklós: Kettesben a daimonnal. L. M. Naplói. = Kort. 6. 941–950.
UNGVÁRI Tamás: A csodálatos mandarin írója. = ÚjT. 2. 22.

LUKÁCS GYÖRGY

L. Gy.: A drámaírás főbb irányzatai a múlt század utolsó negyedében. (Sajtó alá rend. Lendvai L. Ferenc.) Bp., 1980. Akadémiai. 257 l. (L. Gy. hagyatékából.)
Lukács György élete képekben és dokumentumokban. (Összeáll. Fekete Éva, Karádi Éva.) Bp., 1980. Corvina. 265 l.

CAVAGLIÀ, Gianpiero: L. Gy., Balázs Béla és a metadráma poétikája. = FilKözl. 4. 486–493.
FÖLDÉNYI F. László: A fiatal Lukács. Egy gondolatkör rekonstrukciójának kísérlete. Bp., 1980. Magvető. 156 l.
GÁBOR Éva: L. Gy. és Mannheim Károly kései levélváltása. = It. 2. 514–524.
LACKÓ Miklós: Politik, Kultur, Literatur. Beiträge zur publizistischen Tätigkeit von Georg Lukács in der zweiten Hälfte der zwanziger Jahre. Bp., 1980. Akadémiai. 35 l. (Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae.)
MÁTÉ, Gavril: Georg Lukács şi epopeea lumii moderne. Cluj-Napoca, 1979. Dacia. 257 l. (Discobolul.)
MESTERHÁZI Miklós: Ernst Bloch és L. Gy. A „kronológia homogeneitása". = Vil. 5. 288–296.
SŐTÉR István: Realizmus és demokrácia. L. Gy. a felszabadulás után. = Je. 12. 1129–1133.
SZERDAHELYI István: A „nagy realizmus"-tól a realizmusig. = ItK. 2. 199–221.
SZIKLAI László: In memoriam Igor Szac. = Kr. 5. 17–18. (L. Gy. levele 1955-ből.)
TAMÁS Gáspár Miklós: Metakritikai levél L. Gy. ontológiájáról. = ÚjSymp. 175. 425–431.
TERTULLIAN, N.: Georg Lukács et la Théorie du roman. = Cahiers Roumains. 4. 60–70.
TÓTH Éva: López Soria könyve a fiatal Lukácsról. = ÉI. 24. 7.

MADÁCH IMRE

ANDOR Csaba: Madách-interpretáció. = Vil. 3. 167–175.
PIÑERA, Virgilio: Madách spanyolul. = Kort. 2. 305–307.
RADÓ György: Tárgyszerű és tárgyilagos Madách-életrajzért. = Pal. 3. 21–23.
VÖRÖS Tamás: Madách portugálul. = ÚjT. 34. 28.

MÁNDY IVÁN

DOBOSS Gyula: Beszédmódváltások egy „megjelenítő" elbeszélésben. (M. I.: Látogatás apánál.) = Lit. 1. 138–145.
TÓBIÁS Áron: M. I. = Hét. 20. 10.
VARGHA Kálmán: Sunt lacrimae rerum. M. I. és a tárgyak világa. = Kort. 12. 1990–1992.

MAROSI PÉTER

BARÓTI Pál: Az irodalomról – kezdőknek és haladóknak. M. P. hatvanéves. = A Hét. 25. 6.
MÓZES Attila: Cenzúrázott levél M. P. 60. születésnapjára. = IgSzó. 6. 549–550.

MELIUS JUHÁSZ PÉTER

BARCZA József: Melius utalásai egy elveszett könyvére. (Várad, 1566.) = MKsz. 3. 296–301.
BUCSAY Mihály: M. J. P. gondolatvilága. = Confessio.2. 40–46.
KABÁN Annamária: M. J. P. Herbáriuma magyar növényneveinek nyelvi vizsgálata. = NyIrK. 1. 81–88.

MESTERHÁZI LAJOS

KŐHÁTI Zsolt: Emlékezés egy kétkedő hívőre. Egy esztendeje, 1979. április 4-én hunyt el lapunk alapító főszerkesztője: M. L. = Budapest. 4. 22–23.
WÉBER Antal: M. L. 1916–1979. = It. 1. 292–293.

MÉSZÖLY GEDEON

ILIA Mihály: M. G., az irodalmár. = Ttáj. 7. 68–71.
MEZEY Katalin: Egy elfelejtett Anyegin-fordítás. = SZI. 6. 186.
TÓTH Béla: Mészöly Gedeonról. = Ttáj. 7. 71–73.

MÉSZÖLY MIKLÓS

M. M.: Érintések. (Esszék.) Bp. 1980. Szépirodalmi. 266 l.
HORNYIK Miklós: Valóságmozzanatok Mészöly parabola-drámáiban. = ÚjSymp. 176. dec. 474–483.
SZÁVAI János: Mészöly Miklósról. = ÚÍ. 2. 70–74.
TÓBIÁS Áron: M. M. = Hét. 8. 10.

MIKES KELEMEN

VERESS Dániel: Mikes-reneszánsz. = Utunk. 6. 5–6.

MIKSZÁTH KÁLMÁN

M. K.: Cikkek és karcolatok. 24. köt. 1887. január–1887. június. (Sajtó alá rend. Sz. Garai Judit, Rejtő István.) 1979. 398 l., VIII. t. (Mikszáth Kálmán összes művei.)
BÁRÁNY Tamás: Beszterce ostromai. = Napj. 6. 23–24.
K. BÍRÓ Gyöngyi: Angol nyelvű Mikszáth-monográfia. = Alf. 2. 94–95. (Scheer: M. K. Boston.)
MÉSZÁROS László: Egy szegedi Mikszáth-anekdota Mauks Endre karcolatában. = Pal. 4. 26.
SZABÓ Károly: Emberek a Bágy mellől és a Brezináról. = Pal. 2. 25–26.

MOLDOVA GYÖRGY

GYULAI István: M. Gy. (Interjú.) = Literárni Mesíčník. 4. 108–110.
SZALAY Károly: M. Gy. szatírái. = Je. 5. 451–459.
TÓBIÁS Áron: M. Gy. = Hét. 30. 10.

MOLNÁR FERENC

GEROLD László: Lehetőség és korlát. M. F.: Valaki (1932). = Lit. 3–4. 353–357.
SZILÁGYI János: M. F. Darvas Lilihez. Ismeretlen levelek. = ÚjT. 51. 52–53.

MOLNÁR GÁBOR

SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: Gábriel, a nagy vadász. = ÉI. 45. 7.

MÓRA FERENC

HEGEDÜS András: „Hiszek az emberben". Móráról fiataloknak. (Szerk. Madácsy László. Kiad. a Csongrád megyei Tanács V.B. Művelődési Osztálya.) Szeged, 1980. 78 l. (16) t.
KŐHEGYI Mihály: Adatok M. F. és Móricz Zsigmond kapcsolatához. = Fo. 2. 50–56.
PÉTER László: Móráról lengyeleknek. = Somogyi KönyvtMűhely. 4. 127–129.
SÁRÁNÉ LUKÁTSY Sarolta: M. F. könyvtárigazgatói tevékenysége 1917-től 1919-ig. = MKsz. 1. 33–41.
TÓTH Béla: M. F. betűösvényein. = Üzenet. 7–8. 369–371.
TURCZEL Lajos: Móra és Móra. = Hét. 5. 14.
VAJTAI István: A sokarcú M. F. = Vig. 9. 616–622.

MÓRICZ ZSIGMOND

M. Zs.: Drámák I–II. Válogatta, jegyz. és szöveggond. Réz Pál. Bp., 1980. Szépirodalmi. 504., 596 l. (Móricz Zsigmond összegyűjtött művei.)
M. Zs. elfeledett írásai. (Közli: A. Molnár Ferenc, Zsadányi Oszkár, Ficzay Dénes.) = ÚjT. 10. 14–16. (Csokonai, 1923.; Fehér fehérben, 1927.; Hol volt, nem volt... 1935.)
M. Zs.: O mors, bonum est judicium tuum. (A hasonmásban mellékelt kézirat szövege.) Bemutatja Nagy Péter. M. Helikon, 1979. 64 l., kézirathasonmás (4 t.) (Kézirattár.)
Móricz és Debrecen. (Összegyűjt. bev. Szabó Sándor Géza.) Debrecen, 1980. Hajdú-Bihar megyei Könyvtár. 247 l.
BARTA János: M. Zs. Rajongók-átírása. = ItK. 2. 170–175.
BERECZKI Károly: M. Zs. járt itt. = A Hét. 44. 2. (Móricz-kiállítás Bözödön.)
BORI Imre: M. Zs. = Híd. 1. 83–94.; 2. 190–201.; 3. 332–344.; 4. 458–470.; 6. 796–806. (Előzménye 1979-ben.)
CVEJN, Karel: K odkazu Zsigmonda Móricze. = Literárni Mesíčnik. 2. 120.
CZÉRE Béla: M. Zs. ítélete. = ÚÍ. 1. 38–41.

CZINE Mihály: A népfrontos Móricz. = Ttáj. 5. 56–64.
FÁBIÁN Dániel: M. Zs. és a Bartha Miklós Társaság. = It. 4. 1047–1050.
FEKETE Csaba: Két író a Debreceni Kollégiumról. M. Zs. emlékezete. = Confessio. 2. 92–94.
FÜKŐ Dezső: Családi emlékek. Adalékok M. Zs. néhány regényalakjának eredetijéhez. = Confessio. 1. 68–71.
HUSOVÁ, Marcela: Zsigmond Móricz a češi. = Česká Literatúra. 1. 69–75.
JÓCSIK Lajos: Világló torony a jövőnek. Móricz a Kelet Népe szerkesztőségében. = Napj. 1. 24–26.
ifj. KODOLÁNYI János: M. Zs. és az IGE. = Kort. 8. 1322–1330. Hozzászólás: Móricz Virág = Kort. 8. 1331.
KOVÁTS Dániel: A művészi kifejezés módszerei Móricz első regényeiben. = Mtan. 3. 57–63.
KŐHEGYI Mihály: Adatok Móra Ferenc és M. Zs. kapcsolatához. = Fo. 2. 50–56.
KULCSÁR SZABÓ Ernő: Az új írók antológiája. (Móricz Zsigmond: Mai dekameron.) = Lit. 3–4. 340–347.
LÁSZLÓ Anna: Az átkozottul rossz szellem. = ÉI. 2. 6. (Hevesi Sándor hatása Móricz Zsigmondra.)
LŐRINCZI László: M. Zs. a kolozsvári pályaudvaron. = A Hét. 6. 4.
MÁRKUS Béla: Elhullanak a fáradt fiatalok. = Alf. 1. 57–63. (A fiatal írónemzedék Móricz-képe.)
MEGELA, Ivan: Szpivec narodnoj nagi. Do loo-ricsja vid dnya narodzsennya Zsigmonda Morica. = Vszeszvit. 1979. 7. 162–167.
MÓRICZ Virág: M. Zs. ismeretlen írása: A boldogtalan halál. Drámai költemény. = ÚjT. 52. 8.
NAGY Péter: How Modern Was Zsigmond Móricz. = NHQu. 77. 29–42.
ÖRDÖGH Szilveszter: Boldog az ember, ha öl? Töprengés M. Zs. Erdélyéről. = Kort. 10. 1632–1642.
PESTI Ernő: M. Zs. bibliográfia. Bp., 1979. FSZEK. 529 l.
SZILÁGYI Ferenc: Mezőtúri ládafia. Móricz és Karinthy kiadatlan írásaival. = Kort. 9. 1436–1440.
TURCZEL Lajos: Még egyszer M. Zs. szlovákiai kapcsolatairól. = Pal. 3. 24–25.
TURCZEL Lajos: Móricz és Móra. = Hét. 5. 14.
UTASI Csaba: Érték és tendencia M. Zs. Rokonok című regényében. = Lit. 3–4. 348–352.
Móriczról Móricztól. (Összeáll. Kováts Dániel.) Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 449 l.

NADÁNYI ZOLTÁN

N. Z.: Körmenet. A versről Lator Lászlóval Domokos Mátyás beszélget. = Je. 12. 1085–1092.

NÁDAS PÉTER

SIMONFFY Zsuzsa: Az emlékezési mechanizmus alkotási folyamat szinkrón és diakrón

vetületében. (N. P. Egy családregény vége c. művének elemzése.) = Bölcsész. 1979 (1980). 52–72.
SZIGETI Csaba: N. P.: Leírás. = Bölcsész. 1979 (1980). 92–96.
SZŐNYI Etelka: Egy közösség hagyományrendszerének struktúraszervező funkciója N. P. regényében. = Bölcsész. 1979 (1980). 73–91.

NAGY LAJOS

KÓNYA Judit: N. L. Bp., 1980. Szépirodalmi. 229 l. (Arcok és vallomások.)
TARJÁN Tamás: N. L. Bp., 1980. Gondolat. 254 l. (20) t. (Nagy magyar írók.)

NAGY LÁSZLÓ

BÁNSZKY Pál: A játékkészítő N. L. = Fo. 5. 86.
BOLYKINÉ FOGARASI Klára: Képzőművészet. N. L. jelképei. = HevSz. 1. 2–4.
CSOÓRI Sándor: Egy másik életmű töredéke. Sorok a képzőművész Nagy Lászlóról. = Ttáj. 1. 34–37.
DOMOKOS Mátyás: A bajvívó artista hangja. = Som. 1. 10–11.
ILLYÉS Gyula: N. L. ihlete rajzban. = ÚjT. 6. 16–17.
KISS Ferenc: Ébredés Bozsenciben. N. L. magyarul ismeretlen verse. = Ttáj. 1. 27–32.
KISS Ferenc: A Menyegző. = Fo. 5. 74–84.
KISS Ferenc: N. L. múzeum Szmoljánban. = ÚjT. 48. 10–11.
KOCZKÁS Sándor: N. L. történelmi „duendéje". = Je. 7–8. 689–691.
LATOR László: Képek, ünnepek. (Berek Kati Nagy László-lemezét hallgatva.) = ÉI. 6. 5.
SÁNDOR György: Az értékvesztés látomása. N. L.: Vértanú arabs kanca. = Alf. 10. 67–72.
TAKÁCS Zsuzsanna: E fordításban én őt sirattam. N. L. Lorca-fordítása. = ÚÍ. 9. 87–93.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". N. L.: Álmaim, verő-erekkel. = Kort. 7. 1141–1143.
TARJÁN Tamás: „Adok nektek aranyvesszőt". Fényes lapok N. L. jegyzőfüzetéből. = Kort. 3. 427–428.
Cs. VARGA István: Szíve szerinti példakép. A Jeszenyin-fordító Nagy Lászlóról. = Napj. 9. 27–28.
VIRRASZTÓ Jolán: „Simogatom és ütöm a földet". Eredet és kiválás N. L. prózaversében. (Elemzés.) = Életünk. 3. 280–288.

B. NAGY LÁSZLÓ

TASI József: B. Nagy László ars poeticája. = ÚjFo. 1. 31.
TASI József: Beszélgetés B. Nagy Lászlóval. = ÚjFo. 1. 32–41.

NAGY PÉTER

BATA Imre: N. P. hatvanéves. = Kort. 10. 1610.
BODNÁR György: N. P. hatvanéves. = Nagyv. 10. 1565–1567.
KENYERES Zoltán: N. P. hatvanéves. = ItK. 4. 556–557.
NÉMETH G. Béla: N. P. hatvanéves. = ÉI. 41. 6.

NEMES GYÖRGY

N. Gy. köszöntése. = ÉI. 12. 7. (A szerkesztőség.)

NEMES NAGY ÁGNES

N. N. Á.: Előszó egy verseskötethez. A magyar líra néhány vonása. = Nagyv. 12. 1859–1865.
N. N. Á.: Irodalmi szénaboglya. = Je. 9. 828–832.
N. N. Á.: A vers mértana. = Kort. 12. 1971–1987.
N. N. Á.: Ekhnáton éjszakája. A versről a költővel Lator László beszélget. = Je. 9. 833–840.
BERTA Erzsébet: N. N. Á. és a tárgyias lírai kifejezésmód. = Alf. 5. 48–59.
HARSÁNYI István: „A névtelen érzelmek senkiföldjén". N. N. Á. ars poeticája. = Confessio. 2. 47–61.
KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". N. N. Á. és Lengyel Balázs válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 11. 1702–1716.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". N. N. Á.: A lovak és az angyalok. = Kort. 6. 968–971.
VÖRÖS Imre: „...nem kívánok kevesebbet, mint egy világot". N. N. Á. költészetéről. = It. 2. 353–376.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

NÁDOR Tamás: Ex libris N. I. = ÚÍ. 7. 121–128.
ZÖLDI László: „Hagyjanak engem fölháborodni". Beszélgetés Nemeskürty Istvánnal. = Napj. 6. 34–36.

NÉMETH LÁSZLÓ

N. L. egy levele Áprily Lajoshoz. Közli: Marosi Ildikó. = NyIrK. 2. 219–220.
N. L.: Pedagógiai írások. Vál. bev. jegyz. Fábián Ernő. Bukarest, 1980. Kriterion. 264 l. (Téka.)
N. L.: Utolsó széttekintés. Életrajzi írások, esszék, drámák, műhelyvallomások. (Életrajzi adatokat összeállította Hölvényi György.) Magvető–Szépirodalmi. Bp., 1980. 894 l. (Németh László munkái.)
N. L. korszerűsége. Béládi Miklós, Czine Mihály, Király István és Vekerdi László beszélgetése. = Je. 3. 267–277.

BAKONYI István: A társadalmi cselekvés lehetőségeinek ábrázolása N. L. Emberi színjátékában. = Lit. 3–4. 466–478.
BARTHA Istvánné: Németh László-bibliográfia. Veszprém, 1980. Eötvös Megyei Könyvtár. 29 l.
BÉLÁDI Miklós: Egy korszak vége. = Alf. 12. 69–74.
BENEDEK András: Kitérő N. L. cseh útján. = It. 4. 1051–1059.
BENEDEK András: Mégis mozog. (N. L. Galilei c. drámájának előadásáról.) = Ttáj. 7. 14–38.
BORSOS Miklós: Németh Lászlóról. = Alf. 12. 3–5.
CZINE Mihály: N. L. vásárhelyi évei. (Grezsa Ferenc könyvéről.) = Fo. 8. 65–72.
CSOÓRI Sándor: Első közelítés Németh Lászlóhoz. = Alf. 12. 21–27.
DÉKÁNY Endre: N. L. teológiai kérdései. = Confessio. 3. 89–94.
DOMOKOS Mátyás: Gondolkodó Vásárhelyt. Grezsa Ferenc N. L.-könyvének margója. = Ttáj. 1. 48–56.
FÜLÖP László: N. L. realizmuselve. = Ttáj. 7. 57–67.
FÜZI László: N. L. fiatalkori levelei. = Alf. 12. 75–92.
GÁLL Ernő: A kelet-európai „tejtestvériség": adottság és vízió. = Alf. 12. 43–48.
GREZSA Ferenc: A történelem vonzásában. (1938–1944). = Alf. 12. 28–35.
HÖLVÉNYI György: Theodorik és Berzsenyi, avagy az „Órjás" és a „literátor". Beszélgetések Németh Lászlóval. = Kort. 3. 419–421.
ILLÉS Lajos: N. L. tanügyi álmai. = Kort. 2. 264–268.
KIS PINTÉR Imre: N. L. és démonai. = Alf. 12. 36–42.
KISS Tamás: Találkozások Németh Lászlóval. = Alf. 12. 93–104.
KOCSIS Rózsa: N. L. világképe és regényszemlélete a Gyászban. = Alf. 12. 57–64.
LACKÓ Miklós: N. L. Babits Mihály vonzásában. = ÚÍ. 1. 42–53.
LACKÓ Miklós: N. L. és a Nyugat. = ÚÍ. 8. 98–110.
LESKÓ László: Bohuniczky Szefi és az Iszony. = Dunatáj. 4. 49–55.
MEGELA, Ivan: Lev Tolsztoj i Laszlo Nemet. = Szlovjánszke literaturoznavsztvo i folklorisztika. 1978. 13. 35–46.
MÉSZÖLY Dezső: N. L. elfelejtett nyilatkozata. = ÉI. 3. 5. (Mészöly és Kosztolányi Shakespeare-fordításáról.) Hozzászólás: Melczer Tibor = ÉI. 3. 5.
NÁCSA Klára: N. L. posztumusz könyve. = Vság. 12. 38–46. (Utolsó széttekintés.)
SÁNDOR Iván: A keresés etikája és a történelmi önismeret. Két N. L. dráma. = ÚÍ. 5. 100–106. (Galilei, Az áruló.)
SÁNDOR Iván: Túl a személyes sorson. (A Széchenyi-dráma.) = Alf. 12. 65–68.
SÁNDOR Iván: Az üdvtan és a pálykezdő drámák. N. L. első drámái. = Életünk. 11. 968–977.
SZATHMÁRI István: N. L. és a stilisztika. = Nyr. 2. 175–178.
Vallomások, vélemények. (Ivan Megela, Andrzej Sieroszewski és Bay Zoltán vallomásai; Gabriel Marcel két levele, N. L.: Házavató. Közli: Kristó Nagy István.) = Alf. 12. 105–112.
Cs. VARGA István: N. L. Dosztojevszkij-képéről. = Alf. 12. 49–56.
Cs. VARGA István: „Sárospatak nekem nagyon megtetszett..." N. L. és Patak kapcsolatáról. = Napj. 12. 24–25.

Cs. VARGA István–FŰZI László: „Az életemmel forgó csillagkép csapott be". (N. L. József Attila-képéről.) = Fo. 4. 65–72. Hozzászólás: E. Fehér Pál = ÉI. 21. 2. Válasz: Cs. Varga István–Fűzi László = ÉI. 21. 2.

VATI PAPP Ferenc: Csak a pedagógusok közt maradtak igazi kollégáim. Visszatekintés Németh Lászlóra. = Köznevelés. 42. 24–25.

VEKERDI László: „Homályból homályba". Öt éve halt meg N. L. = Som. 1. 47–50. Hozzászólás: Szűk László = Som. 4. 89–91.

OLÁH GÁBOR

Babits Mihály és O. G. kapcsolata leveleik tükrében. Kiad. és bev. Tóth Endre. = Kr. 8. 18–22. (1910–1938.)

TÓTH Endre: O. G. élete. (Kiadja a Debreceni Megyei Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya.) Debrecen, 1980. 376 l.

ORAVECZ IMRE

DÉRCZY Péter: Jelenlét. Oravecz Imréről, újabb kötete után. = MV. 9. 92–94.

OTTLIK GÉZA

O. G.: Próza. (Esszék.) Bp. 1980. Magvető. 296 l.

TÓBIÁS Áron: O. G. = Hét. 6. 10.

ÖRDÖGH SZILVESZTER

PETRŐCZI Éva: Egy éremművész arcképe. Jegyzetek egy írói kibontakozásról. = Napj. 5. 29–30.

ÖRKÉNY ISTVÁN

Interjúk, önínterjúk. (Az író hagyatékából.) = Kort. 4. 627–636.

Ö. I. hagyatékából: Négy tézis. = ÉI. 25. 15.

Ö. I. vallomásai: = Ttáj. 8. 34–58.

ANCSEL Éva: Örkény-hiány. = ÉI. 42. 14.

BELOHORSZKY Pál: Örkény. = ÚÍ. 12. 76–80.

CSÁNYI László: Örkény bemegy a szekszárdi postahivatalba. = ÉI. 3. 15.

FÖLDES Anna: Örkény a porondon. = Szính. 6. 6–13.

GEROLD László: In memoriam Ö. I. = Híd. 4. 524–525.

KOLTAI Tamás: Bend Over to See the World. The Grotesque Dramatic Technique of István Örkény. = NHQu. 80. 202–212.

KOVÁCS István: Örkény a hadifogságban. = ÉI. 8. 2.

MAKAROV, Alekszandr: Ö. I. filozófiai példázatai. = SZI. 10. 168–170.

MÜLLER Péter: Műnem és világkép összefüggései a „Tóték"-ban. = Lit. 3–4. 535–545.

POMOGÁTS Béla: Örkény, the Writer of Fiction. (1912–1979). = NHQu. 77. 102–113.
SÜKÖSD Mihály: Örkény. = Vság. 5. 57–62.
SZABÓ B. István: Tárgyilagos végrendelet. = ÚÍ. 12. 74–75.
SZÁNTÓ, Juraj: Vic než Kočiči hra. (Za Istvánem Örkénym.) = Literárni Mesíčnik. 1. 120–121.
UNGVÁRI Tamás: Kortársak Örkény Istvánról. Beszélgetés a drámák születéséről. = Szính. 4. 38–44. (Berend T. Iván, Kazimír Károly, Székely Gábor, Törőcsik Mari.)
VERCORS: Barátom, Ö. I. = Nagyv. 2. 277–278. (Angolul: NHQu. 77. 89–91.)

PALASOVSZKY ÖDÖN

P. Ö.: A lényegretörő színház. Bp. 1980. Szépirodalmi. 231 l. (22) t.
BORI Imre: Palasovszky Ödönre emlékezünk. = 7 Nap. 52. 17.
LÉGMÁN Lőrinc Lóránd: A dráma új dimenziói. Gondolatok az Ayrus leányáról. = Szính. 9. 42–45.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM

BOTKA Ferenc: Pálóczi emlékezete. = ÉI. 20. 7.
PÉTERFFY Ida: Egy régi kaposvári újsághír nyomában. = Som. 4. 37–39.
PÉTERFFY Ida: P. H. Á. Szántódon. Ismeretlen somogyi levelek, 1788–1789. Bp. 1980. Panoráma. 90 l. (Szántódi füzetek.)

PÁLOS ROZITA

KÁDÁR Péter: Etűdök kékben. (P. R. Bakonyszombathelyen.) (Interjú.) = ÚjFo. 1. 5–13.

PAP KÁROLY

LICHTMANN Tamás: P. K. Bp. 1979. Akadémiai. 201 l. (Irodalomtörténeti füzetek.)
LICHTMANN Tamás: P. K. 1932-ben. (Megszabadítottál a haláltól.) = Lit. 3–4. 370–375.

PÁPAY SÁMUEL

MARGÓCSY József: P. S. és literatúrája. = It. 2. 377–404.

PÁSKÁNDI GÉZA

P. G.: Képrombolók, restauráció, Bizánc. Gondolatok egy dráma írása közben. = Vság. 11. 75–81.

PÁZMÁNY PÉTER

HARGITTAY Emil: Balásfi Tamás és P. P. politikai nézetei. = It. 1. 134–147.

PÉCZELY LÁSZLÓ

Nekrológ. Hopp Lajos = ItK. 5–6. 759–760.

PÉNTEK IMRE

KÖRMENDY Zsuzsanna: Az esélytelenség esélyei. Arcképvázlatok Péntek Imréről. = ÚjFo. 3. 66–68.

PESTHY GÁBOR

Esopus fabulái Pesti Gábor szerint. (Vál. szerk. magyarázó és szójegyz., utószó: Ács Pál.) Bp., 1980. Magvető. 292 l. (Magyar hírmondó.)

PETELEI ISTVÁN

P. I. irodalmi levelezése. Sajtó alá rend. Bisztray Gyula. Bukarest, 1980. Kriterion. 364 l. (Romániai magyar írók.)

PETŐFI SÁNDOR

BÖRCSÖK Mária: Petőfi ürügyén. = ÉI. 52. 3.
CSATLÓS János: Petőfi Svédországban. = ItK. 5–6. 637–681.
GERSKOVICS, Alekszandr Abramovics: Petőfi és a színház. Bp. 1980. Akadémiai. 281 l. (Irodalomtörténeti füzetek 101.)
GYŐRI Lajos: Petőfi igazi arca. Megtévesztő hasonlóság. = ÚjT. 10. 26. (A Petőfi-dagerrotípiáról.)
ILLYÉS Gyula: Feuer ist mein Wesen. Ein Petőfi-Bildnis. Bp., 1980. Corvina. 364 l. 8 t.
IRÁNYI István: Petőfi világa Szarvason. Egy régi szarvasi nyomda hírneve és árnyoldalai. = ÚjAur. 1. 98–110.
KAPITÁNY Ferenc: Petőfi igazi arca. Válasz a hozzászólásokra. = ÚjT. 11. 11.
KERESZTURY Dezső: Petőfi igazi arca. Levél Kapitány Ferenchez. = ÚjT. 10. 26.
KISS Benedek: Petőfiről és rólunk. (Esszé.) = Életünk. 3. 277–279.
KISS József: Petőfi izlandi fordítója. = ItK. 3. 321–322. (Steingrímur Thorstensson.)
KOROMPAY H. János: A „népköltészet"-től a népiességig. (Terminológiai kérdések Petőfi és Arany levelezésében.) = ItK. 3. 285–309.
SASS István: Petőfi Tolna megyében. = ÚjT. 30. 11. (Tolna megyei Közlöny, 1880. nov. 28.)
SPIRA György: Petőfi igazi arca. Levél Kapitány Ferencnek. = ÚjT. 11. 11.
SZALAI Anna: Egy fejezet Petőfi utóéletéből. 1939: Petőfi halálának kilencvenedik évfordulója. = It. 1. 169–177.

TŐRY Klára: Petőfi igazi arca. = ÚjT. 5. 20.
WÉBER Antal: A népnemzeti irány Petőfi-képének alakulásáról. = It. 2. 443–455.

PILINSZKY JÁNOS

BENEY Zsuzsa: Pilinszky Pilinszky-verset mond. = ÉI. 15. 13.
DOMOKOS Mátyás: A pályatárs szemével. Válaszol: P. J. (Interjú.) = Kort. 10. 1643–1651.
POMOGÁTS Béla: Költő a háborúról. P. J.: Harbach 1944. = Életünk. 1. 66–71.
SZEKÉR Endre: P. J.: Sötét mennyország. = Mtan. 5. 235–238.
SZILÁGYI János: János Pilinszky – a Tormented Mystic Poet. = NHQu. 77. 114–119.
TAMÁS Gáspár Miklós: Egy párbeszéd allegóriája. 1–2. = Híd. 10. 1231–1242.; 11. 1334–1348. (P. J.: Beszélgetések...)
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". P. J.: Senkiföldjén. = Kort. 4. 637–640.
VARGA Pál: Hazafelé a Mindenségbe. P. J. költészetéről. = Alf. 5. 59–64.

F. RÁCZ KÁLMÁN

Nekr. László Gyula. = ÉI. 8. 7.; – Kr. 3. 16.

RADNÓTI MIKLÓS

BENEY Zsuzsa: A másik Radnóti. = Je. 10. 906–912.
Az első lépések. R. M. írásai az Új századokban. Közzéteszi és bev. Botka Ferenc. = Kr. 8. 34–36. (1926–1927.)
HERNÁDI Miklós: Radnóti minden verse – angol nyelven. = É. 42. 8.
MELCZER Tibor: (Radnóti németül.) = Nagyv. 12. 1888–1890.
PÁSZTOR Bertalan: R. M.: Majális. = Mtan. 2. 64–67.
PÉCSI György: „...Gyere, gyűjtsük össze a népet..." Egy amerikai Radnóti-fordításhoz. = Lit. 1. 132–137. (Emery George fordításairól.)
POMOGÁTS Béla: Költő és táj. Avantgard és folklorizáció a fiatal R. M. költészetében. = Lit. 3–4. 358–363.

II. RÁKÓCZI FERENC

HEGYI-FÜSTÖS István: Rákóczi gyömrői beszéde. = ÚjT. 34. 11.

RÁKOS SÁNDOR

RÓNAY László: Még megvagyok. R. S. arcképe. = ÚI. 7. 69–78.

REJTŐ JENŐ

ANDRÁS László: P. Howard. = ÉI 13. 13.
BAJOMI LÁZÁR Endre: Rejtő és a légió. = ÉI. 15. 2.

REMÉNYIK SÁNDOR

R. S.: Az álorcás magyar és keletkezése. (Közli: Imre Mária.) = Confessio. 1. 92–94. (Levélváltás az ötven év előtti Bethlen-jubileumról.)
IMRE László: R. S. utolsó korszaka. (Fejezet a magyar humanista, antifasiszta költészet történetéből.) = It. 2. 339–352.

REMENYIK ZSIGMOND

E. NAGY Sándor: R. Zs. és a modern dráma. = It. 1. 28–52.
POMOGÁTS Béla: A Por és hamu regényvilága. = ÚJ. 12. 89–94.; HevSz. 3. 18–21.
SCHOLZ László: R. Zs. Latin-Amerikában. = HevSz. 3. 21–23.
Z.: Nyolcvan éve született R. Zs. = Kr. 7. 2.

RUDNYÁNSZKY GYULA

SZABÓ Magda: Gyermekköszöntők a századfordulón. Méhes András (Rudnyánszky Gyula) könyve. = Kort. 3. 413–418.

SÁRÁNDI JÓZSEF

KÖRMENDY Zsuzsanna: A személyiség vesztőhelyein. Jegyzetek S. J. verseiről. = ÚjFo. 4. 73–75.

SARKADI IMRE

TARJÁN Tamás: A szabad akarat válaszútjain. A drámaíró S. I. = Napj. 11. 27–30.

SÁRKÖZI GYÖRGY

BOLDIZSÁR Iván: S. Gy. emléktáblájánál. = ÉI. 9. 4.
Veres Péter levelei Sárközi Györgyhöz és munkatársaihoz. Közzéteszi és bev. Bata Imre. = Kr. 8. 37–39. (1937–1939.)

SÁRKÖZY ISTVÁN

EGYÜD Árpád: Adatok S. I. verses levelezéseihez. = Confessio. 2. 105–107.
IBY András: S. I. műfordítási kísérletei. = Som. 4. 33–36.

SIMON ISTVÁN

GARAI Gábor: Miért szép? S. I. Téli rapszódia című verse. = Kort. 7. 1144–1151.
POMOGÁTS Béla: Tájrajz és poétika. S. I.: Almafák. = Alf. 10. 62–66.
S. I.: Száll a rosta. A versről Fodor Andrással Domokos Mátyás beszélget. = Je. 7–8. 665–674.

SIMONYI IMRE

ISZLAI Zoltán: Áll az asztag. S. I. köszöntése. = ÉI. 37. 11.

SINKA ISTVÁN

KRONSTEIN Gábor: Az opálmező lovasa. Egy Sinka-vers értelmezési kísérlete. = It. 4. 970–982.
NÁDOR László: S. I. lappangó Ady-verse. = It. 2. 550–551.

SOLYMOS IDA

(ISZLAI Zoltán): S. I. köszöntése. = ÉI. 49. 4.

SOMLYÓ GYÖRGY

GARAI Gábor: A fáradhatatlan fölfedező. S. Gy. hatvanéves. = ÉI. 47. 10.
LENGYEL András: Talizmánok. S. Gy. hatvanéves. = Som. 5. 3–8.
S. Gy.: Mi? A versről a költővel Domokos Mátyás beszélget. = Je. 11. 995–1002.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". S. Gy.: Mese a tudásról. = Kort. 11. 1824–1826.

SOMLYÓ ZOLTÁN

TANDORI Dezső: S. Z. közelítése. = It. 1. 13–27.

SOMOGYI PÁL

Nekr. Bellyei László = Som. 5. 112.; Üzenet. = 12. 669.; Bori Imre = 7 Nap. 47. 15.

SŐTÉR ISTVÁN

KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". S. I. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 6. 838–845.

SZABÓ DEZSŐ

Sz. D. két levele és az Ady-ünnepség esküszövege. Közli Gergely Pál. = It. 4. 1044–1046. (1923, 1925, 1928.)
BUDAI BALOGH Sándor: Sz. D. kontra Genius Könyvkiadó Rt. (1929–1933). Eddig ismeretlen periratok, levelek. = ItK. 4. 510–521.
JÓCSIK Lajos: Sz. D. legendája. = Fo. 10. 93–96.
KOVÁCS Zoltán: Sz. D. másik arca. = Confessio. 3. 83–88.
TAMÁS Gáspár Miklós: Száz éve született Pauler Ákos és Sz. D. = Vig. 6. 402–405.

SZABÓ ERVIN

JEGOROV, Jevgenyij: Sz. E. dedikált művei egy moszkvai könyvtárban. = MKsz. 3. 294–295.

LITVÁN György: Sz. E. befejezetlen műve. A társadalmi osztályok és az osztályharc elmélete. = Vil. 5. 281–287.

SZABÓ ISTVÁN

Két levél. Sz. I. levelei Vajkay Aurélhoz. (1950, 1973.) = ÚÍ. 6. 41–44.

ÁGH István: Mese nélküli világ. = ÚÍ. 10. 9–13.

SZABÓ LŐRINC

Sz. L. hévízi versfüzete. (A hasonmásban mellékelt kézirat szövege.) Bemutatja Kabdebó Lóránt. Bp., 1980. M. Helikon. 61 l. (Kézirattár.)

Sz. L. levelei Bernáth Aurélhoz. Közread. Laczkó András. = Fo. 10. 51–55. (7 levél, 1947–1948-ból.)

Sz. L.: Tisztelgő tudósítás Ady temetéséről. Sz. L. levele hugának Hajnalkának, 1919. február 3-án. Közli: Papp Lajos. = Napj. 3. 15–16.

Részletek Szabó Lőrincnek a Magyar Írók Szabadszervezete igazoló bizottsága előtt elmondott nyilatkozatából, Budapesten, 1945. április 26-án és május 4-én. = Napj. 3. 14–15.

BELOHORSZKY Pál: Esszé vagy vers vagy novella a csodáról. Balogh Emese Sz. L. estjéről. = Életünk. 12. 1072–1077.

DOBÓNÉ BERENCSI Margit: Sz. L. Tücsökzenéjéről. = Mtan. 6. 261–265.

FERENCZI László: Az örök barátok. Szabálytalan jegyzetek Szabó Lőrincről. = Napj. 3. 16–17.

Ismeretlen Szabó Lőrinc-dokumentumok. (Közread. Kabdebó Lóránt és Kelevéz Ágnes.) = ÚÍ. 11. 79–85.

KABDEBÓ Lóránt: Az összegezés ideje. Szabó Lőrinc. 1945–1957. Bp., 1980. Szépirodalmi. 577 l.

KABDEBÓ Lóránt: Sz. L. – orosz és szovjet művek fordítója. = SZI. 3. 185.

KABDEBÓ Lóránt: Vékesné Korzáti Erzsébet emlékezete. = Kort. 5. 778–791. (Sz. L. levele Vékes Endrének. Részletek V. K. E. leveleiből, naplójából, verseiből, 1929–1933.)

KÁNTOR Lajos: Szabó Lőrinc-versek a Keleti Újságban. = Utunk. 13. 6.

LÉVAY Botond: A huszonhatodik év intellektualizmusának néhány kérdése. = It. 4. 959–969.

MÓZES Huba: Sz. L. elfelejtett verse és Mallarmé-fordítása. = Utunk. 13. 6.

NÉMETH G. Béla: A termékeny nyugtalanság költője. 80 éve született Sz. L. = Kr. 4. 17–18. (Látóh. 6. 66–72.)

„Ózd, Igal, Patak; hazám szívei". Sz. L. Tücsökzenéje dokumentumaiból. Bev. Ötvös László. = Napj. 10. 31–32.

SIMON Zoltán: Közhely és sugallat. (Gondolatok Sz. L. A földvári mólón című versről.) = Alf. 3. 48–53.

SŐTÉR István: A huszonhatodik évről. = ÚÍ. 11. 74–78.
SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: Mesterünk a szóban. = ÉI. 13. 6.
SZILÁGYI Ferenc: „a mai nyelvben a mai idők szavát..." Gondolatok Sz. L. írói stílusáról. = Nyr. 4. 420–437.
TANDORI Dezső: Sz. L.: Különbéke. = It. 4. 949–958.
VARGA Imre: Doktor Narcisszosz. Nyolcvan éve született Sz. L. = ISz. 4. 371–373.

SZABÓ MAGDA

Sz. M.: Kívül a körön. (Esszék.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 584 l.
Sz. M.: A Meráni Fiú. = Kort. 11. 1740–1763. (A színmű ötletéről, írásának előzményeiről.)
HEGEDÜS Géza: Sz. M. komor szatírája. = Szính. 7. 33–37.
HEGYI-FÜSTÖS István: Sz. M. igaz törvénye. = Confessio. 1. 122–127.
TARJÁN Tamás: Hic sunt leones. Sz. M. drámairói pályája és A meráni fiú. = Szính. 5. 9–16.
TÓBIÁS Áron: Sz. M. = Hét. 4. 10.

SZABÓ SÁNDOR GÉZA

Nekrológ. Simon Zoltán. = Alf. 9. 95–96.

SZÁRAZ GYÖRGY

ZELEI Miklós: A leghosszabb híd. Beszélgetés Száraz Györggyel. = Életünk. 5–6. 408–422.

SZÉCHENYI ISTVÁN

Sz. I.: Hitel. (Hasonmás kiad.) Bp., 1979. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 270 l.
BARTA János: A Széchenyi-élmény. Utóhang a Napló megjelenéséhez. = Alf. 3. 65–74.
GERGELY András: Széchenyi naplói. = Ttáj. 5. 50–55.
KUNSZABÓ Ferenc: Sz. I. eszmerendszere. = Életünk. 2. 155–168.; 3. 250–261.; 5–6. 455–473.; 8. 645–659.; 10. 848–862.
VERESS Dániel: Hatások és kölcsönhatások. Wesselényi és Széchenyi barátsága. = A Hét. 28. 9.
VERESS Dániel: A talány megközelítése (1). Wesselényi és Széchenyi barátsága. = A Hét. 27. 9.
WIESEL Iván: A „Hitel" újrafelfedezése. = MTud. 11. 860–866.

SZÉCSI MARGIT

CSOÓRI Sándor: „A földből jő el a mi ragyogásunk". Sz. M. Imák című verséről. = Ttáj. 3. 25–29.

SZEKFŰ GYULA

Szekfű-levelek az Akadémia Levéltárában. Közli: Szántó György Tibor = MTud. 2. 146–148.

SZENCI MOLNÁR ALBERT

VÁSÁRHELYI Judit: Molnár Albert és Johann Joachim von Rusdorf. = ItK. 3. 335–342.

SZENCZEI LÁSZLÓ

Nekrológ. Dávid Gyula = Utunk. 41. 2.; Kiss Gy. Csaba = Nagyv. 12. 1886–1887.; (Szász János) = A Hét. 42. 5.; Szávai János = ÉI. 40. 12.

SZÉP ERNŐ

Sz. E. húsz levele. Közli Kardos László. = It. 1. 178–187.
PURCSI BARNA Gyula: Sz. E. Névtelen sorai az Ady-Rákosi vitában. = It. 4. 1002–1009.

SZERB ANTAL

A Vigilia beszélgetése Szerb Antalnéval. = Vig. 11. 786–794.

SZITTYA EMIL

BODRI Ferenc: Kalandorok se kíméljenek! (Szittya Emilről.) = Lit. 2. 281–306.
BORI Imre: Az ő feje felett is elrepült a „nikkel szamovár". = 7 Nap. 46. 15. (Kassák Lajos és Sz. E.)

TAKÁCS IMRE

KABDEBÓ Lóránt: T. I. ellenpontjai. = Fo. 3. 69–74.

TAMÁSI ÁRON

CSÁNYI László: T. A. színháza. = ÚÍ. 1. 54–58.
DÁVID Gyula: T. Á. és román kortársai(nk). = Utunk. 34. 1., 3.
KÁNTOR Lajos: „Múltunk mind össze van torlódva." (József Attila, Tamási Áron és a Brassói Lapok.) = A Hét. 16. 5–6.
T. Á. levelei Molnár Jenőhöz. Közli Molnár Jenő. = It. 1. 187–216.
TÜSKÉS Tibor: A tornácról a temetőre látni. = Je. 6. 482–485.

TAMÁSSI GYÖRGY

M. PÁSZTOR József: T. Gy. emlékezete. = Kr. 7. 16.

TAMKÓ SIRATÓ KÁROLY

ACZÉL Géza: A pálya emlékezete. T. S. K. költészetének egy fejezetéről. = Napj. 3. 24–26.
ACZÉL Géza: T. S. K. 1905–1980. = Alf. 2. 96.
BÁNKI Ilona: Harminc évig nem írtam verset – Beszélgetés Tamkó Sirató Károllyal. = Kr. 3. 21–23.
BAYER Béla: Nevek, helynevek, földrajzi nevek T. S. K. gyermekverseiben. = Mtan. 6. 258–260.
BORI Imre: Tamkó Sirató Károlyról. = 7 Nap. 2. 16.
SÍK Csaba: Búcsú Tamkó Sirató Károlytól. = Kr. 2. 6.
SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: Búcsú Tamkó Sirató Károlytól. = ÉI. 2. 7.
Nekrológ. = Könyv és Nev. 1. 19.; Híd. 2. 280–281.

TANDORI DEZSŐ

DÉNES Imre: Egy másodlagos költői alkotás elemzése. = ISz. 6. 559–566. (T. D.: Mottók egymás elé.)
DOMOKOS Mátyás: A pályatárs szemével. Válaszol: T. D. = Kort. 6. 972–984.
RADNÓTI Sándor: „Lösz vögösz". = Híd. 12. 1460–1477. (A hiány esztétikuma.)

TATAY SÁNDOR

ÁCS Pál: T. S.: Bonifác. = Kort. 12. 1995–1996.
BERTHA Bulcsu: T. S. és a bazalt színe. = Je. 5. 386–388.
GALSAI Pongrác: T. S. köszöntése. = ÉI. 17. 4.
(TAMÁS István) T. I.: T. S. 70 éves. = Kr. 5. 12.

TELEKI LÁSZLÓ

BÉCSY Tamás: A zseniális tévedés. T. L. Kegyenc c. drámájáról. = It. 4. 862–896.
KOVÁCS József: Adalékok T. L. életéhez és munkájához. = AANy–INy. Tom. 8/A. 89–103.

TELEKI PÁL

SZABÓ András: T. P. (1677–1731) emlékkönyve. = MKsz. 3. 282–288.

THURÓCZY JÁNOS

T. J.: A magyarok krónikája. (Ford. Horváth János.) Jegyz. Horváth János és Boronkai

Iván. Az 1488. évi brünni kiadás fametszeteivel. Bp., 1980. Európa. 548 l. (Pro memoria.)

TINÓDI SEBESTYÉN

T. S.: Eger vár viadaljáról való ének. A szövegátírás Sugár István munkája. Eger, 1980. Egri vár Baráti Köre. 67 l.

TOLDY FERENC

FENYŐ István: T. F. irodalomtörténeti szintézisei. = It. 2. 404–427.
TÓTH András: T. F., a hagyományőrző és tudományszervező. = It. 2. 428–442.

TOLNAI GÁBOR

KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". (Interjú.) = Kort. 12. 1870–1883.
TARNAI Andor: T. G. hetvenéves. = ItK. 4. 555–556.
(WÉBER Antal) W. A. = T. G. köszöntése. = Kr. 12. 2.

TORNAI JÓZSEF

SZEKÉR Endre: T. J. boldog látomásai. = Napj. 4. 32–33.

TÓTH ÁRPÁD

TÓTH Eszter: T. Á. Svedlérje. = Kr. 6. 26–27.

TÖRÖK SÁNDOR

SERES József: Törpék, varázslók és gyerekek. = Könyv és Nev. 4–5. 172–176.

TÖRÖK SOPHIE

CSÁNYI László: Kettős arckép. Babits és T. S. a Beszélgetőfüzetek lapjain. = Kort. 11. 1806–1813.

TURÁK JÁNOS

NAGY Miklós: T. J. (1915–1979). = ItK. 1. 123.

TURCHÁNYI ELEK

HEGEDÜS Géza: Lyuk az irodalomtörténetben. = ÉI. 47. 2.

VÁCI MIHÁLY

V. M. két levele a szülőföld szeretetéről. Közli: Molnár Mátyás. = Kr. 10. 5–6.
KATONA Béla: A mi költőnk. V. M. halálának tizedik évfordulójára. = Szabolcs-Szatmári Sz. 2. 62–68.
„A mi költőnk". Olvasóink Váci Mihályról. = ÉI. 3. 3. (Előzménye: Váci Mihályné Juhász Erzsébet = ÉI. 1979.; Regős Sándor = ÉI. 1980. 1. 2.)
MÜNCZ András: Az utolsó képek. = ÚjT. 37. 10. (Fényképek V. M. utolsó távol-keleti útjáról.)

VÁRKONYI NAGY BÉLA

VARJAS Endre: Odüsszeusz utolsó útja. V. N. B. halálára. = ÉI. 49. 11.

VÁRNAI ZSENI

ISZLAI Zoltán: Asszony, a milliókért. V. Zs. köszöntése. = ÉI. 21. 10.

VAS ISTVÁN

CSELÉNYI László: V. I. köszöntése. = ISz. 9. 853–854.
CSŰRÖS Miklós: Racionalizmus és misztika. V. I. költészetéről. = ÚÍ. 9.16–20.
DÉSI Ábel: V. I. 70 éves. = 7 Nap. 37. 15.
DOMOKOS Mátyás: Vas Istvánról – hetvenedik születésnapján. = Nagyv. 9. 1399–1401.
FODOR András: Vallomás Vas Istvánról. = Kort. 2. 269–271.
KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". V. I. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 4. 508–518.
KERESZTURY Dezső: A hetvenéves Vas Istvánról. = ÚjT. 38. 11.
LENGYEL Balázs: V. I.: Rapszódia egy őszi kertben. = Kort. 2. 300–304.
POMOGÁTS Béla: V. I. hármaskönyve. = Napj. 12. 26–28.
RÓNAY László: Már szól a kürtjel. V. I. újabb versei. = ÚÍ. 9. 6–15.
SŐTÉR István: Keresztezési pontok. = Je. 9. 770–774.
SUMONYI Zoltán: Köszöntő. = ÚjFo. 6. 4–5.
TANDORI Dezső: Párbeszéd két ismeretlen között. V. I. költészetéről. = ÚÍ. 3. 83–91.
TANDORI Dezső: „Tündöklés napvilágnál". = ÉI. 38. 15.
TANDORI Dezső: Út az adagolatlan időhöz. V. I. költészetéről. = Kr. 9. 10–11.
TANDORI Dezső: V. I. költészetéről. „Végeredményben nem fontos más, csak a csak meg a csak meg a csak". = Kort. 9. 1346–1350.
V. I. köszöntése. = Vig. 12. 853.
ZELK Zoltán: Kedves István! = Kr. 9. 11.

VASADI PÉTER

SZIKSZAI Barnabás: V. P. világáról. = Confessio. 2. 122–126.

VERES PÉTER

V. P. levele 1934-ből. Közzéteszi és bev. Boglári Békás István. = Kr. 12. 19–20. (A közreadóhoz.)
V. P. levelei Sárközi Györgyhöz és munkatársaihoz. Közzéteszi és bev. Bata Imre. = Kr. 8. 37–39. (1937–1939.)
BALOGH Péter: V. P. indulása. Halálának tizedik évfordulójára. = Szabolcs-SzatmáriSz. 2. 70–72.
BATA Imre: V. P. '32. = Lit. 3–4. 364–369.
ILLÉS Lajos: V. P. és az új folyóirat. (Fejezetek az Új Írás történetéből.) = ÚÍ. 11. 89–103.
Író és lektora. V. P. levelezéséből. Közread. Kristó Nagy István. = Fo. 2. 57–65.
Ismeretlen Veres Péter-levelek. Közread. Iványosi-Szabó Tibor. = Fo. 10. 44–50.
ÖRDÖGH Szilveszter: Szerep és őszinteség. = ÚjFo. 3. 68–73.
ROSSZIJANOV, Oleg: V. P. portréjához. = ÚjAur. 2. 44–54.
SEBESTYÉN Sándor: V. P. ügyészi zaklatása 1937-ben. = ÚjT. 31. 20.

VERESS MIKLÓS

SZIKSZAI Károly: Beszélgetés Veress Miklóssal. = Életünk. 8. 635–644.

VIRÁG BENEDEK

V. B. válogatott művei. Vál. szöveggond. bev. és jegyz. Lőkös István. Bp., 1980. Szépirodalmi. 393 l.
Z. SZALAI Sándor: V. B. emlékezete. = ÉI. 4. 8.

VITÉZ JÁNOS

V. J.: Opera quae supersunt. (Ed. Iván Boronkai.) Bp., 1980. Akadémiai. 290 l. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. 3.)
BORONKAI Iván: V. J. latinsága – latin szempontból. = AT. 2. 206–215.

VITKOVICS MIHÁLY

V. M. válogatott művei. (Vál. sajtó alá rend. bev. jegyz. Lőkös István.) Bp., 1980. Szépirodalmi. 571 l.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

BALLA Kálmán: Mementó: Vörösmarty. = ISz. 10. 873–875.
FERDINANDY Mihály: Magyarvár. Vörösmarty születésének 180., halálának 125. évfordulója alkalmából. = IrodÚjs. 9–10. 18.
FRIED István: Tipologija szlovenszkogo i vengerszkogo romantizma. Preseren i Vörösmarty. = StudSlav. 1–2. 139–154.

GÁLFALVI Zsolt: Ember vagyunk. = A Hét. 50. 6.
H. J.: Vörösmarty ismeretlen arcképe. = ÚjT. 12. 10.
SZÁSZ János: Egy vers megközelítése. Vörösmarty: Az emberek. = IgSzó. 12. 479–487.
SZŐCS István: Vörösmarty, a „délibábos". = IgSzó. 12. 488–491.
TAXNER-TÓTH Ernő: A szerelmi téma Vörösmarty fiatalkori költészetében. = ItK. 2. 149–163.
TÖRÖK Gábor: Vörösmarty képi „akkordjai". = Nyr. 1. 53–68.
UGRIN Aranka: „A szavak dramaturgiája". Áprily Lajos ismeretlen tanulmánya A vén cigányról. = It. 2. 541–549.

WEÖRES SÁNDOR

BATA Imre: Weöres-versek – hangszedőről. = ÉI. 32. 13.
TANDORI Dezső: Egy ég-sapkájú versről. W. S.: Az ég-sapkájú ember. = Életünk. 2. 169–174.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". W. S.: Füst Milán emlékére. = Kort. 5. 798–802.
W. S.: Ablak négyszögében. A versről Weöres Sándorral Domokos Mátyás beszélget. = Je. 2. 173–180.

Id. WESSELÉNYI MIKLÓS

Id. W. M. ismeretlen színházi levelei. Közli: Enyedi Sándor. = It. 4. 1010–1029.
VERESS Dániel: A talány megközelítése. Wesselényi és Széchenyi barátsága. = A Hét. 27. 9.

ZALKA MÁTÉ

GYÖRKEI Jenő: Legenda és valóság. Adalékok Z. M. életrajzához. = Vság. 12. 47–58.
NYÉKI Károly: Z. M. bibliográfia. Nyíregyháza, 1980. Móricz Zsigmond megyei Könyvtár. 62 l.

ZÁM TIBOR

Egy szabálytalan pálya nem teljesen rendhagyó tapasztalatai. Z. T. válaszol Hatvani Dániel kérdéseire. = Fo. 11. 65–75.

ZAY FERENC

Z. F.: Az Lándorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött. Sajtó alá rend. Kovács István. Utószó: Szakály Ferenc. Bp., 1980. M. Helikon. 208 l. 12 t. (Bibliotheca historica.)

ZELK ZOLTÁN

BÉCSY Ágnes: A hűség költője. Vázlat Zelk Zoltánról. = It. 1. 53–76.

BORI Imre: Költősiratók. = 7 Nap. 27. 17.
KABDEBÓ Lóránt: „A háborúnak vége". Z. Z. válaszol Kabdebó Lórántnak. = Kort. 7. 1003–1010.
TANDORI Dezső: Egy-egy vers „ma". Z. Z.: Az ablak nyitva van. = Kort. 2. 296–299.

ZILAHY LAJOS

SBĂRCEA, George: A legnagyobb emberi és írói feladat. = A Hét. 14. 6.
VARGA László: Emlékek Zilahyról. = IrodÚjs. 1–2. 9.

ZRÍNYI MIKLÓS

Z. M.: Adriai tengernek Syrenaia. (Hasonmás kiad. Kísérő tanulm. Kovács Sándor Iván.) Bp., 1980. Akadémiai–M. Helikon. 328 + 80 l.
KIRÁLY Erzsébet–KOVÁCS Sándor Iván: Zrínyi Rómában. = Dunatáj. 4. 23–40.
KOVÁCS Sándor Iván: Z. M. három szakácskönyve. = ÚÍ. 51. 44–45.
KOVÁCS Sándor Iván: Zrínyi tűzhányó-képei és Scipione Herrico Etna-ódája. = ItK. 3. 266–284.
SZELESTEI N. László: Zrínyi Miklós tanácsai a császárnak 1664 tavaszán. = ItK. 2. 185–198.

ZSÁMBOKY JÁNOS

TÉGLÁSY Imre: Zs. J. (Sambucus) nyelv- és történelemszemléletéhez. Bp. 1980. MTA Irodalomtudományi Intézet. = ItK. 3. 245–265. Klny. (Reneszánsz füzetek.)

MAGYAR IRODALOM KÜLFÖLDÖN

Csehszlovákia

ÁLTALÁNOS RÉSZ

(Adonyi Nagy Mária) A. N. M.: Az alapozóktól az Egyszemű éjszaka költőiig. = A Hét. 28. 6. (A szlovákiai magyar líráról.)
Beszélgetés Csanda Sándorral a készülő irodalmi lexikonokról. (Riporter:) Dénes György. = Hét. 28. 15.
BOTKA Ferenc: A Sarló és a szocialista irodalom. Egy sajátos szellemi interferencia vázlata. = Napj. 9. 31.
CSANDA Sándor: A csehszlovákiai magyar irodalmi lexikonról. = ISz. 6. 529–536.
CSANDA Sándor: A Komenský Egyetem magyar nyelvi és irodalmi tanszékének 50 éve. = Hét. 38. 14.
(DÉNES György) D. Gy.: Csehszlovákiai magyar költők – szlovák nyelven. (Beszélgetés Vojtech Kondróttal.) = Hét. 48. 15.

DOBOS László: Évek és könyvek. = ISz. 7. 609–616. (Részlet egy hosszabb önéletrajzi írásból.)

Eszmecsere a csehszlovákiai magyar irodalomról. (Bába Iván, Dobos László, Koncsol László és Tőzsér Árpád beszélgetése.) = Alf. 6. 43–53.

FÓNOD Zoltán: A csehszlovákiai magyar irodalom 30 éve. = ISz. 6. 507–526.

FÓNOD Zoltán: Mit ér az író, ha magyar... = ISz. 1. 3–4.

GÁLFALVI György: Tízéves a Hét. = IgSzó. 11. 467.

GRENDEL Lajos: Elszigeteltség vagy egyetemesség? A csehszlovákiai magyar irodalomról. = MV. 8. 80–82.

Irodalmi szövegelemzések. Rozbory literárnych textov. (Összeáll. Mózsi Ferenc és Zsilka Tibor.) Bratislava, 1980. Slovenské pedagogické Nakladatelstvo. 234 l.

KONCSOL László: A harmadvirágzás korszakai. Ívek és pályák. 1–2. = ISz. 9. 814–822.; 10. 907–916. (A csehszlovákiai magyar irodalom három évtizede.)

Költészetünk a hetvenes évek második felében. = ISz. 4. 345–356. (Körkérdés. Bodnár Gyula, Grendel Lajos, Lacza Tihamér, Mészáros László, Turczel Lajos, Karol Wlachovský, Zalabai Zsigmond válaszai.)

Madách-díj 1980. = ISz. 7. 579. (Rácz Olivér, Tőzsér Árpád.)

NAGYIDAI Ernő: A Sarló koszorúja. = Hét. 19. 14.

RÁCZ Olivér: Mad'arská literature 1979 v CSSR. = Slovenské Pohl'ady. 7. 70–74.

SZAKOLCZAY Lajos: A második hullám. – A romániai, jugoszláviai és csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 2. 18–19.

SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedékek kapcsolódása. A romániai, jugoszláviai és a csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 1. 22–23.

SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedék vagy raj? = Kr. 4. 14–15. (Magyar költők Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában.)

TŐZSÉR Árpád: Szavak barlangjában. (Tanulmányok, kritikák.) Bratislava, 1980. Madách. 256 l.

TURCZEL Lajos: A csehszlovákiai magyar irodalom visszhangja a két világháború közti magyarországi szocialista sajtóban. = ISz. 5. 462–466.; MKSz. 2. 149–155.

Van-e költészetünk? (Vita)

DUBA Gyula: Nemzetiségi dilettantizmus. = Hét. 1. 14–15. (Balla Kálmán: Van-e költészetünk? c. cikkéhez. Hét, 1979.); MOLNÁR M. László: Olvasóink hozzászólása Balla Kálmán cikkéhez. = Hét. 2. 14. Csanda Sándor: Költők és versírók. = Hét. 3. 14. (Balla Kálmán: Van-e költészetünk? Uo. 1979. 37. cikkéhez.); Közösségben, nemzetiségben és nemzetköziségben gondolkodni... Vitazáró. = Hét. 9. 14. (Balla Kálmán: Van-e költészetünk? c. cikkéhez.)

ZALABAI Zsigmond: Gyermek- és ifjúsági irodalmunk a hetvenes években. = ISz. 2. 110–115.

ZALABAI Zsigmond: A hetvenes évek fiatal magyar költői. = Hét. 45. 15.

ZALABAI Zsigmond: Irodalom és „iroda-lom". = Műhely. 2. 58–64. (A csehszlovákiai magyar irodalomról.)

EGYES SZERZŐK

BÁBI TIBOR

Nekrológ. Dénes György. = Hét. 43. 14.; Zs. Nagy Lajos = Hét. 43. 15.; Ozsvald Árpád = Hét. 43. 15.

CSONTOS VILMOS

DÉNES György: Látogatóban Csontos Vilmosnál. = Hét. 33. 15.

DOBOS LÁSZLÓ

CZINE Mihály: Felkötött szablyával. D. L. köszöntése. = Ttáj. 12. 27–29.
DUBA Gyula: Ötvenévesek köszöntése. D. L. – Fónod Zoltán = ISz. 8. 749–750.

DUBA GYULA

„...az írót mindig a közösség emeli a világ elé". Beszélgetés. (Riporter:) Tóth László. = ISz. 2. 157–166.
DÉNES György: Beszélgetés Duba Gyulával. (Interjú.) = Hét. 6. 14.
LACZA Tihamér: A szülőföld vonzásában. Arcképvázlat az ötvenéves Duba Gyuláról. = Hét. 23. 10–11.

ÉBERT TIBOR

Országok háromszögében. Beszélgetés. (Riporter:) Koncsol László. = ISz. 8. 679–682.

FÁBRY ZOLTÁN

F. Z. levelei Győry Dezsőhöz. A fiatal Győry Dezső és F. Z. kapcsolataihoz. Bev. Varga Imre. = ISz. 3. 253–261.
F. Z. összegyűjtött írásai. (Vál. összeáll. Fónod Zoltán, jegyz. Fónod Zoltán és F. Kováts Piroska.) 1. 1920–1925. Újságcikkek, tanulmányok. Bratislava–Bp., 1980. Madách–Szépirodalmi. 436 l.
BATTA György: F. Z. portréjához. = Vság. 1. 63–82. (Vallomás, levél- és naplórészletek.)
CSANDA Sándor: F. Z. (Tanulmány.) Bratislava–Bp., Madách–Szépirodalmi. 176 l.
CSANDA Sándor: F. Z. = Hét. 22. 14.
CSANDA Sándor: F. Z. kapcsolata Balogh Edgárral. = ISz. 5. 454–457.
CSELÉNYI László: F-montázs, avagy A Fábry-formula. = ISz. 5. 402–414.
DUBA Gyula: Erkölcsi realizmust! = ISz. 5. 387–388.
DUBA Gyula: F. Z. üzenete. = Hét. 22. 12–13.
FÓNOD Zoltán: Munkatársunk F. Z. = ISz. 5. 458–461. (F. Z. 5 levele Fónod Zoltánhoz.)

FÓNOD Zoltán: A testvériség-építő Fábry. A szovjet irodalom F. Z. életművében. = SZI. 5. 165–169.
GÁLL Ernő: Fábry-reneszánsz. = Korunk. 9. 708–709.
KOVÁCS Győző: „Szomorú szemmel". (F. Z. pályakezdéséről.) = It. 2. 471–478.
REGULI Ernő: F. Z. Bibliográfia. Bp., 1980. FSZEK. 243 l.
SÁNDOR László: F. Z. lapindítási kísérlete. = Az „Állásfoglalás". = Kr. 5. 20.
TASI József: F. Z. és Szántó Judit levelezéséből. = ISz. 9. 827–832.

FÓNOD ZOLTÁN

DUBA Gyula: F. Z. = ISz. 8. 750.

GYŐRY DEZSŐ

Fábry Zoltán levelei Győry Dezsőhöz. A fiatal Gy. D. és Fábry Zoltán kapcsolataihoz. Közzéteszi: Varga Imre. = ISz. 3. 253–260.
KOVÁCS Győző: Emlékezés a vox humana költőjére. Gy. D. születésének 80. évfordulóján. = Kr. 3. 33–34.
SÁNDOR László: Gy. D. az ungvári Munkás újság szerkesztőségében. = ISz. 3. 251–252.
SZEBERÉNYI Zoltán: Adassék tisztelet a költőnek. = ISz. 3. 245–250.
(TASI József) T. J.: Gy. D. emlékezete. = ÉI. 11. 7.
Győry Dezsőre emlékezünk. = Hét. 11. 14–15.; 22.

GYURCSÓ ISTVÁN

DÉNES György: Gy. I. 65 éves. = ISz. 1. 44–46.

MIKOLA ANIKÓ

ZALABAI Zsigmond: A madárrá változott leány. 1–2. Mikroszkopikus vizsgálatok M. A. lírájában. = ISz. 4. 357–367.; 5. 467–474.

SZABÓ BÉLA

Nekrológ. Dénes György. = Hét. 46. 15.; Duba Gyula = ISz. 9. 771.

SZALATNAI REZSŐ

DOBOSSY László: A hídépítő szolgálata. = ISz. 2. 167–169.

TŐZSÉR ÁRPÁD

DOMOKOS Mátyás: Versszármazástan és világidő. = ISz. 7. 583–584.

VARGA IMRE

TÓTH László: Magunkat kellene vállalni először... Beszélgetés Varga Imrével. = Életünk. 12. 1012–1022.

WENGER JÁNOS

SÁNDOR László: W. J. ébresztése. = ISz. 7. 647–648.

ZALABAI ZSIGMOND

TÓTH László: „Mert dolgozni muszáj..." Beszélgetés Zalabai Zsigmonddal. = ISz. 3. 219–229.

Jugoszlávia

ÁLTALÁNOS RÉSZ

BODROGVÁRI Ferenc: A kritika szabadsága más nézőpontból. = Híd. 10. 1201–1203.
BORI Imre: Jugoszláviai szemle. = Je. 2. 139–144.; 5. 423–427.; 7–8. 715–719.
BORI Imre: La littérature hongroise de Yougoslavie. = Neohel. 1979–1980. 2. 169–186.
CSORDÁS Mihály: Irodalmunkról. = 7 Nap. 43. 14.
GEROLD László: Az új jugoszláviai magyar dráma. = Szính. 2. 1–7.
HOFFMANN R. Viktória: Ízlés és közművelődés. = Létünk. 4–5. 802–811. (A vajdasági magyar irodalomról.)
JUHÁSZ Géza: A szülőföld ihlető ereje. (A kishegyesi és feketicsi származású írókról.) = Üzenet. 11. 594–598.
KASZÁS József: Adalék a gyermekvers életéhez. = Híd. 3. 357–362.
KOLOZSI Tibor: Szabadkai sajtó (1919–1945). Újvidék, 1979. Forum. 517 l. 32 t.
KOLOZSI Tibor: 111 szabadkai lap. = 7 Nap. 17. 16.; 18. 16.
PINTÉR Lajos: „Torony nagyon fontos – mondta Burai J." Jegyzetlapok a vajdasági ifjúsági irodalomról és holdudvaráról. = Ttáj. 5. 74–79.
PODOLSZKI József: Csodavárók. A jugoszláviai magyar irodalom nemzedékkérdéséhez. = ÚjSymp. 182. 221–226.
SZAKOLCZAY Lajos: A második hullám. = A romániai, jugoszláviai és csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 2. 18–19.
SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedékek kapcsolódása. A romániai, jugoszláviai és a csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 1. 22–23.
SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedék vagy raj? = Kr. 4. 14–15. (Magyar költők Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában.)
SZOMBATHY Bálint: A kísérleti költészet képes története. = ÚjSymp. 180. 138–151.
THOMKA Beáta: Létélmény és regényforma. Az új jugoszláviai magyar regény formaproblémái. = ÚjSymp. 176. 484–487.

VAJDA Gábor: Novella és értéktudat. 1–2. = Híd. 4. 484–507.; 6. 807–822. (A Majtényi Mihály novellapályázatra beérkezett munkák elemzése.)
VARGA József: A szlovéniai magyarok kulturális élete. = Nyr. 2. 162–167.

EGYES SZERZŐK

BOGDÁNFI SÁNDOR

JUHÁSZ Géza: Szépítetlen szépirodalom. Arcképvázlat Bogdánfi Sándorról. = Üzenet. 3. 118–123.

BORI IMRE

CSORDÁS Mihály: Az újraértékelés jegyében. = 7 Nap. 45. 15. Magyarországi kitüntetés Bori Imrének. = Híd. 11. 1398–1399.

BOSNYÁK ISTVÁN

GEROLD László: Az új jugoszláviai magyar dráma. = Szính. 2. 1–7. (A nehéz honfoglalásról.)

BRASNYÓ ISTVÁN

VAJDA Gábor: Mítoszromboló mítoszteremtés. A Família elemzése 1. = Üzenet. 7–8. 391–398.; 9. 466–472.; 10. 532–537.

CSÉPE IMRE

CZINE Mihály: Ismerkedés Csépe Imrével. = Üzenet. 11. 585–593.

DEÁK FERENC

FEHÉR Magda: Visszapergetett gyermekkor: D. F. Jugoszláviai magyar írók vallomásai a gyermekkorról. = Üzenet. 4. 196–198.

DEBRECZENI JÓZSEF

VÉGEL Lajos: Thurzó és Debreczeni. = Híd. 6. 791–793.

DÉSI ÁBEL

D. Á.: A vers előtt és a vers után. Levél Bányai Jánosnak. = Híd. 10. 1224–1230. (A filozófus reménye c. verséről.)

FEHÉR FERENC

ÖKRÖS László: Költő a Vajdaságban. F. F. egy napja. (Interjú.) = ÚjT. 47. 26–27.

GÁL LÁSZLÓ

Az emlékező G. L. (Interjú. Riporter:) Fehér Gyula. = Híd. 7–8. 865–881.

GION NÁNDOR

KÁNTOR Lajos: G. N. metaforái. = Utunk. 23. 6.

HERCEG JÁNOS

BÁNYAI János: H. J. novellaírása. = Híd. 6. 731–736.
CZINE Mihály: Szívósság és hűség. H. J. hetvenéves. = Alf. 1. 63–67.
DÉR Zoltán: Időtlen magatartásminták. = 7 Nap. 4. 17.
FEHÉR Magda: Visszapergetett gyermekkor: H. J. Jugoszláviai magyar írók vallomásai a gyermekkorról. = Üzenet. 1–2. 60–63.
HOFFMANN Viktória: H. J. „Balett" című novellájának kompozíciója. = ÚjSymp. 185. 294–298.
JUHÁSZ Géza: Irodalom és forrásvidéke. H. J. prózája. = Üzenet. 1–2. 53–59.

KÁZMÉR ERNŐ

VAJDA Gábor: K. E. szellemi arca. Újvidék, 1980. Forum.

LATÁK ISTVÁN

BORI Imre: L. I. évfordulóján. = 7 Nap. 1. 14.
JUHÁSZ Géza: El nem szakítható kötelék. L. I. és Szabadka. = 7 Nap. 45. 14.
JUHÁSZ Géza: Laták és az irodalmi baloldal irodalomszemléletének átalakulása a harmincas években. = Üzenet. 12. 662–668.
JUHÁSZ Géza: A szegénység ölelő karjaiban. L. I. pályakezdése. (Részlet.) = Üzenet. 9. 445–454.

MAURITS FERENC

SZOMBATHY Bálint: Beszélgetés Maurits Ferenccel. = Híd. 11. 1366–1372.

NÉMETH ISTVÁN

BORI Imre: N. I. ötven esztendeje. = 7 Nap. 40. 15.
FEHÉR Magda: Visszapergetett gyermekkor: N. I. Jugoszláviai magyar írók vallomásai a gyermekkorról. = Üzenet. 11. 618–620.

JUHÁSZ Géza: Állandóan az igazat írni. N. I., az író és újságíró. = Üzenet. 6. 314–321.

SÁFRÁNY IMRE

DURANCI, Bela: In memoriam Sáfrány Imre. (1928–1980.) = Híd. 7–8. 981–985.

SINKÓ ERVIN

BORI Imre: Értekezés az életrajzról. = Híd. 12. 1405–1414.
KARDOS András: Judás vagy Judit. (S. E.: Optimisták.) = Lit. 1. 81–90.

SZENTELEKY KORNÉL

LATÁK István: Szenteleky és a vajdasági baloldali írók. (Az író hagyatékából közzéteszi Juhász Géza.) = Üzenet. 12. 651–653.

SZIRMAI KÁROLY

BÁRDOSI NÉMETH János: Sz. K. öröksége. Levél Szirmai Endréhez. = Dunatáj. 1. 15–19.
BENKŐ Ákos: Sz. K. Stuttgart–München. 1980.
VITA Zsigmond: Kapcsolataink Szirmai Károllyal és a Kalangyával. = Utunk. 43. 6.

TOLNAI OTTÓ

GEROLD László: Az új jugoszláviai magyar dráma. = Szính. 2. 1–7. (T. O.: Végeladás.)

TÓTH FERENC

BORI Imre: In memoriam T. F. = 7 Nap. 42. 15.

ZÁKÁNY ANTAL

VAJDA Gábor: Parázshallhatás – lángbeszéd. Z. A. költészete. = Üzenet. 4. 184–195.

Románia

ÁLTALÁNOS RÉSZ

Aki hidat épít – békét épít. A Kriterion-írótábor a kölcsönösség fontosságáról. = A Hét. 26. 3–4., 7.
BAKÓ László: Poezia ziarului local Informatia Harghitei – A „Hargita" költészete. 1968–1978. Bibliográfia. Csíkszereda, 1980. 38 l.
BALOGH Edgár: Levél a Korunkhoz. = Kor. 5. 360–361. (Válasz Herédi Gusztáv nyílt levelére 1980. 3.)

BEKE György: Búvópatakok. Barangolások Beszterce-Naszód megyében. Bukarest, 1980. Kriterion. 348 l.
BEKE György: Kriterion-írótábor Gyergyószárhegyen. = Utunk. 25. 1–2.
BEKE György: Nemzeti öntudat és irodalmi sajtó. = A Hét. 34. 5–6.
BERNÁD Ágoston: Elkötelezettség és esztétikum. = NyIrK. 2. 187–194.
BODOR Pál: A Dacia magyar könyvei – 1970–1980. = A Hét. 39. 4., 6.
BODOR Pál: Válasz helyett kérdések. = IgSzó. 4. 351–357. (A romániai magyar regény-vitához.)
BRÉDA Ferenc: A létezéstől a lehetőségig. Esszék. Bukarest, 1980. Kriterion. 160 l. (Forrás.)
Célunk a kultúra, a humanizmus, a kölcsönös és őszinte megbecsülés szolgálata. A gyergyó-szárhegyi Kriterion-írótábor jegyzőkönyvéből. = A Hét. 25. 3–5.
CSORBA Győző: A Téka száz kötete. = Vság. 5. 101–104.
DÁVID Gyula: A forráskiadói munka feltételei és feladatai. = Kor. 7–8. 526–528. (Romániai Magyar Írók.)
DEÁK Tamás: Káprázat és figyelem. Esszék. Bukarest, 1980. Kriterion. 276 l.
EGYED Péter: A kitekintés elemei. Gondolatok a könyvtárban. = Kor. 1–2. 128–132. (A romániai magyar irodalomról.)
EGYED Péter: A szenvedés kritikája. (Esszék.) Temesvár, 1980. Facla. 208 l.
Az év könyve. Beszélgetés az Utunk szerkesztőségében. = Utunk. 12. 4–6.
FÁBIÁN Ernő: Nemzetiség és egyetemesség. = Korunk. 6. 405–408.; 7–8. 532–537.
GÁLL Ernő: Nemzedéktől nemzedékig. = Kor. 1–2. 31–40. (A romániai magyar irodalom.)
Cs. GYÍMESI Éva: A király új ruhája. = A Hét. 13. 6. (A romániai magyar irodalomról.)
Cs. GYÍMESI Éva: Változatok egy témára. (Líratörténet öt vers alapján.) = Utunk. 44. 2–3. (1849–1906)
A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944). Összeáll. Marosi Ildikó. Bukarest, 1980. Kriterion. 438; 490 l. (Romániai magyar írók.)
HUSZÁR Sándor: Az irodalmi hős szerepe. = A Hét. 40. 1., 6.
HUSZÁR Sándor: Nem az ünnep, az erőgyűjtés napja. = A Hét. 43. 3–4. (A Hét-ről.)
HUSZÁR Sándor: Szülőföld kerestetik. = A Hét. 7. 6. (Önvallomás.)
Irodalmunk és közönsége. = Kor. 9. 640–653. (Domokos Géza, Egyed Péter, Bodor Pál, Ágoston Vilmos, Balogh József, Kántor Lajos, Molnár Gusztáv, Tőzsér József, Csiki László, Bálint Tibor, Beke György, Kányádi Sándor, Domokos Géza írásai.)
Irodalomtörténet 1979. Magyar irodalomtörténeti vonatkozású írások válogatott sajtóbibliográfiája. (Összeáll.) Mózes Huba. = NyIrK. 1. 91–98.
Írók műhelyében. A Hét kérdéseire válaszol Bálint Tibor, Horváth Andor, Kovács János, Pusztai János. = A Hét. 52. 5.
IZSÁK József: Változó valóság – változó irodalom. = IgSzó. 12. 475–577. (A mai irodalomról.)
KÁNTOR Lajos: Harcok, csetepaték, illúziók. = Kor. 1–2. 93–95. (A Forrás-nemzedék.)
KÁNTOR Lajos: Korunk: avantgarde és népiség. Irodalomtörténeti és kritikai portyázások. Bp. 1980. Magvető. 502 l. (Elvek és utak.)

KÁNTOR Lajos: Korváltás. Kritikák, tanulmányok. Bukarest, 1980. Kriterion. 366 l.
KÁNTOR Lajos: Régi lapok – új lapok. A Brassói Lapok fóruma. = Kor. 6. 433–434.; 7–8. 589–590.
KEMÉNY Auguszta: Jönnek velem az emlékek. = A Hét. 1. 8. (Visszaemlékezései a marosvécsi Helikonra, 1926.)
Kós Károly ismeretlen levelei. (Közli: Kiss Ferenc, Gál István, Meggyesi János.) = Ttáj. 8. 80–91.
Kritikusok a kritikáról. Gondolatok a könyvtárban. = Kor. 11. 851–855. (Szilágyi Júlia, Marosi Péter, Kántor Lajos és Egyed Péter beszélgetése.)
LÁSZLÓFFY Aladár: Két kiváló alkotó. = IgSzó. 5. 449–451. (Király László, Köntös Szabó Zoltán.)
MAROSI Ildikó: Természetes foglalkozás. = Kor. 7–8. 528–530. (A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája.)
MAROSI Péter: Világ végén virradat. Cikkek. Bukarest, 1980. Kriterion. 256 l.
MÓZES Huba: A Brassói Lapok irodalomszolgálata 1927–1940 között. = NyIrK. 1. 59–68.
MÓZES Huba: Irodalom a Napkelet spektrumában. = Utunk. 27. 6. (Napkelet, Kolozsvár, 1920–1922.)
MÓZES Huba: A romániai magyar írók tömörülésének történetéből. = NyIrK. 2. 189–200.
Művelődéstörténeti tanulmányok. 1980. Szerk. Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Sipos Gábor, Tonk Sándor. Bukarest, 1980. Kriterion. 336 l. 16 t.
K. NAGY Magda: A Korunk szerkesztési elvei és kultúra koncepciója (1926–1940). = PárttK. 4. 36–69.
ÓDOR László: Az erdélyi költők első antológiája. = Fo. 10. 56–62. (Berlin, 1924.)
Öntörvényű gazdagodás. = IgSzó. 7. 6–15. (Bogdán László, Izsák József, Mózes Attila, Szász János, Szőcs István írásai az elmúlt tizenöt év romániai magyar irodalmáról.)
Periszkóp 1925–1926. Antológia. (Összeáll. bev. és jegyz. Kovács János.) Bukarest, 1980. Kriterion. 524 l., 16 t.
POMOGÁTS Béla: A romániai magyar irodalom kialakulásának történelmi keretei. = Lit. 1. 91–111.
RÁCZ Győző: Miért írok gyilkosan gúnyos kritikát? Válasz Szőcs Istvánnak. = Utunk. 16. 2. (Szőcs István = Utunk. 14.) –Szőcs István = Utunk. 19. 4.; Rácz Győző = Utunk. 19. 6.; Szilágyi István = Utunk. 20. 4–6.
A romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája. 1979. = Könyvt. 1. 14–21.
SZABÓ Zsolt: A kolozsvári Vasárnap és Vasárnapi Újság irodalmi repertóriuma. = NyIrK. 2. 211–217.
SZAKOLCZAY Lajos: A második hullám. A romániai, jugoszláviai és csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 2. 18–19.
SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedékek kapcsolódása. A romániai, jugoszláviai és a csehszlovákiai magyar irodalom fiatalabb generációiról. = Kr. 1. 22–23.
SZAKOLCZAY Lajos: Nemzedék vagy raj? = Kr. 4. 14–15. (Magyar költők Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában.)
SZÁSZ János: Esszék és kérdések. = Utunk. 40. 2. (Romániai magyar esszégyűjteményekről.)

SZÁSZ László: Viszonylatok keresése. Kriterion Forrás könyvek 1978–1979. = Könyvt. 4. 25–28.
SZENDREI Lőrinc: Fiatal költők Romániában. = Napj. 1. 19.
TÓTH Sándor: Rólunk van szó. Tanulmányok. Bukarest, 1980. Kriterion. 356 l.
TÓTH Sándor: Széljegyzetek egy kerekasztal-eszmecseréhez. = A Hét. 36. 6., 8. (Nemzedéki viták.)
VASZILJEVA, Larisza Nyikolajevna: József Meliusz i Sandor Kanjadi. Zametki o dvuh poétah. = Inosztrannaja Literatura. 10. 212–219.
VERESS Zoltán: Műfordítás és kritikája. = Utunk. 26. 3.
ZIRKULI Péter: Az ún. Nagyszebeni Irodalmi Kör és a bukaresti avantgarde írók csoportja. = Lit. 1. 54–59.
ZÖLDI László: Tízéves a Hét. = ÉI. 43. 2.

EGYES SZERZŐK

ASZTALOS ISTVÁN

SZAKOLCZAY Lajos: A. I. = Je. 6. 558–568.

BÁLINT TIBOR

MIKÓ Ervin: B. T. (Interjú.) = Utunk. 1. 5.

BALLA KÁROLY

BÁLINT Tibor: B. K. táltosa. = Utunk. 3. 6.

BALOGH EDGÁR

CSANDA Sándor: Fábry Zoltán kapcsolata Balogh Edgárral. = ISz. 5. 454–457.
SZAKOLCZAY Lajos: B. E. hűsége. Jellemrajzi vonások egy portréhoz. = Műhely. 2. 23–40.

BÁNYAI LÁSZLÓ

B. L.: Válaszúton. Önéletrajzi jegyzetek. Bukarest, 1980. Kriterion. 169 l.

BENEDEK ELEK

B. E. három levele írói munkásságáról. (Közzéteszi Köllő Károly.) = NyIrK. 1. 89–91.
B. GAJZÁGÓ Éva: Emlékház és hagyományápolás. = Kor. 7–8. 524–526. (Benedek Elek kisbaconi emlékháza.)

BODOR PÁL

B. P. műhelyében. = IgSzó. 7. 49–64. (Farkas Árpád, Fodor Sándor, Gálfalvi György, Gálfalvi Zsolt, Szász János írásai.)
LÁSZLÓFFY Aladár: B. P. ötvenéves. = Utunk. 31. 2.
VÁRI Attila: B. P. köszöntése. = A Hét. 31. 6.

BRETTER GYÖRGY

B. Gy.: Crez şi istorie. Ford. Grünberg Ferenc. Bev. N. Tertulian. Sajtó alá rend. Domokos Géza. Bukarest, 1979. Kriterion.
PÁSKÁNDI Géza: A lojalitás esélyei. Bretter Györgyről. = Kort. 9. 1478–1482.

CSEHI GYULA

BALOTĂ, Nicolae: Egy „opus humanum". = Kor. 11. 821-824.

CSELÉNYI BÉLA

MÓZES Attila: Cs. B. vallatása és vallomása. (Interjú.) = Utunk. 18. 2.

CSIKI LÁSZLÓ

BOÉR Géza: Cs. L. jelentései. = Kor. 1–2. 133–138.

DIENES LAJOS

JÉKELY Zoltán: Az elfelejtett fabulák elfelejtett írója. Kései bokréta D. L. ismeretlen sírjára. = Confessio. 1. 63–65.

FARKAS ÁRPÁD

CSAPODY Miklós: „Sürgetek sajgó igéket"... A cselekvő remény alakzatai F. Á. költészetében. = Életünk. 9. 778–788.
„Értékeket óvó bűvöletben". Görömbei András kérdéseire válaszol: F. Á. = Fo. 9. 66–72.
KOVÁCS István: Három képeshanglemez Farkas Árpádnak. = Ttáj. 4. 14–15.

GAGYI LÁSZLÓ

ÉLTETŐ József: Képzelt gesta – Gagyi László hetvenedik születésnapján. = A Hét. 30. 6.
KORMOS Gyula: G. L. 70 éves. = Utunk. 25. 2.
NAGY Pál: G. L. hetvenéves. = IgSzó. 6. 547–549.

GÁL SÁNDOR

KÁDÁR Gyula: G. S. kiadatlan levelei. Közli: Antal Imre. = Kor. 1–2. 113–117.

HORNYÁK JÓZSEF

BÁLINT Tibor: H. J. évszakai. = Utunk. 10. 2.
BARÓTI Pál: Csendes varázslat. H. J. hatvanéves. = A Hét. 13. 7.
FODOR Sándor: Semmi sem történt. = IgSzó. 3. 257–258.

HORVÁTH ISTVÁN

CSEKE Péter: A Termés szerepe H. I. világszemléletének alakulásában. = NyIrK. 1. 3–16.; 2. 145–155.

JANCSÓ ELEMÉR

BEKE György: J. E. levelesládája. = A Hét. 24. 8. (Levél Szántó Györgytől, 1933; Berde Máriától, 1936; Buday Györgytől, 1937.)
DÁVID Gyula: Jancsó Elemérről születésének 75. évfordulóján. = Utunk. 16. 2.

KÁNTOR LAJOS

POMOGÁTS Béla: A korváltás krónikása. Vázlat Kántor Lajosról. = Napj. 7. 28–30.

KÁNYÁDI SÁNDOR

TÓBIÁS Áron: Találkozás Kányádi Sándorral. = ÚjT. 4. 20.

KÓS KÁROLY

MAJOR Máté: Kós Károly-emlékeim. = Kort. 9. 1463–1477. (15 levél.)

LÉTAY LAJOS

Lírától a közéletig és vissza. (Interjú. Riporter: Szabó Zsolt.) = Művelődés. 1. 14–16.
BAJOR Andor: Legyen hozzá hű az alotókedv. A 60 éves Létay Lajosnak. = A Hét. 3. 7.
LÁSZLÓFFY Aladár: L. L. köszöntése. = Utunk. 3. 2.
PANEK Zoltán: L. L. hatvanéves. = IgSzó. 1. 59–60.
SZŐCS István: Kegyetlen dolog a költészet. = Utunk. 3. 2.

MAJTÉNYI ERIK

Arcképek – M. E. (Interjú. Riporter: Gálfalvi György.) = IgSzó. 4. 304–309.

PANEK Zoltán: Ratio in Terris. = IgSzó. 4. 312–316.
Majtényi Erik műhelyében. = IgSzó. 4. 309–319. (Bajor Andor, Fodor Sándor, Lászlóffy Aladár, Mester Zsolt, Panek Zoltán, Szász János írásai.)

MARKÓ BÉLA

SZÁSZ János: M. B. vershelyzete. = A Hét. 25. 6.

MÉLIUSZ JÓZSEF

SZÁVAI Géza: Fejezet „egy költészet regényéből". = Utunk. 1. 5–6.
SZÁVAI Géza: Helyzettudat és irodalom. (M. J. munkásságáról.) Kolozsvár-Napoca, 1980. Dacia. 192.; 16 l. (Kismonográfiák.)
TÁNCOS Gábor: Budapesti beszélgetés Méliusz Józseffel. = ÚjT. 5. 10.

MIKÓ IMRE

DEMÉNY Lajos: Emlékezzünk Mikó Imrére. 175 év távlatából. = Művelődés. 8–9. 66–68.
EGYED Ákos: M. I. a történelemről, történetírásról. = Utunk. 41. 2.
NAGY Géza: „Nem dicsőségre vágyom – használni akarok". (A múzeumalapító Mikó Imrére emlékezve.) = A Hét. 41. 9.; 11.
VITA Zsigmond: M. I. jelmondata és könyvtára. = A Hét. 47.

MOLTER KÁROLY

M. K.: Buborékharc. Publicisztika. Bukarest, 1980. Kriterion. 192 l.
Levelek az ötvenes évekből. Közli Marosi Ildikó. = IgSzó. 12. 525–535. (Kós Károly, Szabó Lőrinc, Tompa László, Tabéry Gézáné, Endre Károly levelei.)
ABLONCZY László: M. K. – XC. = Ttáj. 12. 111–112.
GÁLFALVI Zsolt: Szellemi örökmozgó. Kilenvenéves M. K. = A Hét. 49. 7.
TÓBIÁS Áron: Találkozás Molter Károllyal. = ÚjT. 49. 26.
TÓTSZEGI Tibor: M. K. kilencvenéves. = ÉI. 49. 10.
Molter Károly 90 éves. = IgSzó. 12. 520–535. (Benkő Samu, Köllő Béla, Sütő András írásai.)

RITOÓK JÁNOS

R. J.: Egy vers halála. = Kor. 1–2. 91–93. (Curriculum vitae c. verséről.)

SÜTŐ ANDRÁS

FARKAS Tamás: Író a Hargita alján. S. A. egy napja. = ÚjT. 37. 27.
GHITULESCU, Mircea: Teatrul lui S. A. = Teatrul. 1. 31–33.
KOVÁCS János: Szociográfia az epika nyelvén. = A Hét. 41. 5–6.

MIKÓ Ervin. S. A. (Interjú.) = Utunk. 2. 5.
PETRESCU, Liviu. S. A. színháza. = Kor. 5. 338–339.

SZABÉDI LÁSZLÓ

KÁNTOR Lajos: Sz. L. és a Termés. = NyIrK. 2. 135–144.

SZABÓ GYULA

Sz. Gy. műhelyében. = IgSzó. 10. 297–308. (Csíki László, Farkas Árpád, Lászlóffy Aladár írásai.)
CSEKE Péter: Ceruzavázlatok az ötvenéves Sz. Gy. portréjához. = Könyvtár. 3. 20–22.
KIRÁLY László: Sz. Gy. L. = A Hét. 37. 5.
LÁSZLÓFFY Aladár: Rögtönzött levél az epikáról, avagy a képzelet Corvinái. = IgSzó. 10. 297–299.
MAROSI Péter: A leghosszabb kurta. = Utunk. 37. 2.
PANEK Zoltán: Kérdések Szabó Gyulához. (Interjú.) = IgSzó. 10. 301–308.

SZÉKELY JÁNOS

MÁRKUS Béla: Az irgalmatlan sorsszerűség. Beszélgetés Székely Jánossal. = Ttáj. 11. 40–46.

SZILÁGYI DOMOKOS

KIS PINTÉR Imre: „Káromlom az összes isteneket". (Szempontok Szilágyi Domokoshoz.) = Fo. 9. 73–79.

SZILÁGYI ISTVÁN

Sz. I.: Balladás-keserves ámokfutás. Megjegyzések a „Kő hull apadó kútba" filmezéséhez. = Alf. 10. 45–57.

TABÉRY GÉZA

ROBOTOS Imre: Eszmék ütközésében. Kismonográfia. Kolozsvár-Napoca, 1979. Dacia.

TAMÁS MÁRIA

BODOR Pál: Félresikerült riport – ezúttal egy íróról. = IgSzó. 12. 564–567.
SZŐCS István: T. M. köszöntése. = Utunk. 44. 2.

Szovjetunió

ÁLTALÁNOS RÉSZ

MÁRIÁS József: Sorok Kárpátontúl magyar irodalmáról. = Kor. 4. 312–314.
(SÁNDOR László) S. L.: Hatvanéves a Kárpáti Igaz Szó. = ÉI. 5. 2.
H. TAKÁCS Lajos: Kárpát-ukrajnai magyar költők. = Napj. 9. 29.
Cs. VARGA István: Kijevi hungarológusok. Ukrán irodalmi kapcsolatainkról. = Napj. 2. 21.

EGYES SZERZŐK

VÁRADI-STERNBERG JÁNOS

SZAKOLCZAY Lajos: Kapcsolattörténet és magatartás. = ISz. 6. 537–545.

Egyéb országok

ÁLTALÁNOS RÉSZ

APOSTOL András: A magyar irodalom határain. = MHírek. 15. 14. (A Magyar Műhely párizsi konferenciájáról.)
(BALÁZS): Magyar írókról Amerikában. = MHírek. 19. 14–15. (Interjú Hunyadi Dalmával.)
BALÁZS István: A prózát is hallani kell... (Interjú Csatlós Jánossal.) = MHírek. 16. 15.
BÉLÁDI Miklós: A vizuális költészet vagy a költői újítás határai. = Alf. 5. 33–39. (Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp Tibor műveiről.)
BISZTRAY György–BASA MOLNÁR Enikő: Magyarságtudományi konferencia a torontói egyetemen. = NyelvKult. 41. 79–80.
BORBÁNDI Gyula: Az amerikai magyar irodalom intézményei. = ÚjLátóh. 1. 56–75.
DÉNES Tibor: Az ember milyen volt? (Esszék.) München, 1980. Griff. 178 l.
FÁJ Attila: Kerényi Károly hatása a hazai és a nyugati magyar írókra. = KatSz. 1. 26–47. Hozzászólás: Medvigy Mihály. = KatSz. 1. 84–86.
FENYŐ István. A nyugati magyar irodalomról. = Napj. 2. 27.
Cs. GYÍMESI Éva: Szöveg a lombikban. = A Hét. 2. 5. (A konkrét költészetről Nagy Pál versei kapcsán.)
KÖNCZÖL Csaba: A „Magyar Műhely" és a magyar művészeti kultúra egysége. = MMűhely. 60–61. 103–107.
KUTASI KOVÁCS Lajos: A nyugati magyar irodalom kezdetei. = NyelvKult. 39. 7–11. (A második világháború után.)
L. S.: A lap története történelem. Interjú Deák Zoltánnal az Amerikai Magyar Szó főszerkesztőjével. = MHírek. 16. 13.

Magyar Mérleg. II. Nyugati magyar irodalom a II. világháború után (1945–1979.) Tanulmányok. Szerkesztette Saáry Éva. Zürich, 1980. Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre. 202 l.
POMOGÁTS Béla: A Magyar Műhely találkozója. = NyelvKult. 41. 83–85.
SZÉPFALUSI István: Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában. Bern, 1980. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 407 l.

EGYES SZERZŐK

BASA MOLNÁR ENIKŐ

MELIS Pálma: B. E. (Interjú.) = ÉI. 34. 8.

DEDINSZKY ERIKA

BALÁZSOVICS Mihály: Apró prózai jegyzetek D. E. Nyár a vörös szigeten című költeményéhez. = MMűhely. 60–61. 4–6.
DUTKA Kálmán: Egy kortárs visszaemlékezései. = ÚjLátóh. 2. 211–219. Bev. Szamosi József. = ÚjLátóh. 2. 209–211.

FALUDY GYÖRGY

LANDY Dezső: Brazíliai levél a 70 éves Faludy Györgyhöz. = IrodÚjs. 9–10. 5.

KABDEBÓ TAMÁS

M. E.: „Angliában élő magyar írónak tekintem magamat...” = MHírek. 20. 12–13.

KIBÉDY VARGA ÁRON

(APOSTOL András): „Itt mindenki magyarul beszél”. (Interjú.) = MHírek. 17–18. 24.

KOLTAI KOVÁCS BÉLA

BALÁZS István: Jókairól Amboise-ban. = MHírek. 5. 14.

MÁRAI SÁNDOR

CZIGÁNY Lóránt: Egy úr a Mikó utcából. M. S. nyolcvanéves. = IrodÚjs. 3–4. 10–12.
DÉNES Tibor: Maiorque videri. Akit egyre nagyobbnak látunk. = KatSz. 1. 39–52.
MEGYERY Sándor: Mit szeretek Máraiban. = MMűhely. 60–61. 108.
ROMÁN J. István: M. S. – nyolcvanadik születésnapja alkalmából. = ÚjLátóh. 1. 1–11.
SZÁSZ János: Márai mondatai. = Utunk. 16. 6.
TOLNAY Ákos: A fiatal Márai Párizsban. = KatSz. 1. 53–57.

PAPP TIBOR

POMOGÁTS Béla: Címszavak egy párizsi magyar költő munkásságához. Vázlat Papp Tiborról. = Életünk. 4. 370–376.

PEÉRY REZSŐ

DOBOSSY László: Rekviem egy eltávozottért. = Műhely. 1. 40–44.
HILLER István: Emlékezés nekrológ helyett. = SoprSz. 4. 367–373.

PETŐFI S. JÁNOS

„Mindig az irodalom vonzott... így lettem matematikus". Beszélgetés Petőfi S. Jánossal a Magyar Műhely Marly-le Roi-ban tartott 1980-as konferenciájának szüneteiben. = MHírek. 17–18. 25.

SCHÖPFLIN GYULA

SÁRKÖZI Mátyás: Sch. Gy. 70 éves. = IrodÚjs. 7–8. 2.

Cs. SZABÓ LÁSZLÓ

CZIGÁNY Lóránt: A Mi Kazinczynk. = IrodÚjs. 11–12. 9–10.
KÁNTOR Lajos: Szamos, Szajna, Arno, Temze... Cs. Szabó László hetvenöt éves. = Kor. 11. 837–838.
SIKLÓS István: A rádiós. = IrodÚjs. 11–12. 8.
SZABÓ Zoltán: A kezdő író méltatása. = IrodÚjs. 11–12. 7.
T. SZŐNYI Zsuzsa: Kis római Csé-napló. = IrodÚjs. 11–12. 10.

TŰZ TAMÁS

RÓNAY László: T. T. versei. = Műhely. 2. 43–45.

ZÁDOR ISTVÁN

GÖMÖRI György: Egy magyar lelkész Angliában és az Újvilágban. = Confessio. 2. 99–104.

1980-ban ismertetett irodalomtörténeti művek

Aczél György: Folytatás és megújulás. Válogatott kultúrpolitikai írások. Bp., 1980. – Ism. Ancsel Éva = ÚjT. 16. 9.; Balázs Mihály = Köznevelés. 25. 7–8.; Jovánovics Miklós = TársSz. 7. 74–77.; Kéry László = Kr. 7. 27–28.
Aczél György: A kor, amelyben élünk. Bp., 1979. – Ism. Bata Imre = ÚÍ. 1. 3–6.; Fenyő István = It. 1. 217–223.

Aczél György: A szabadság rendjéért. Bp., 1979. – Ism. Bata Imre = ÚÍ. 1. 3–6.

Almási Miklós: Például a szirup. Bp., 1979. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 15. 14.; Fenyő István. = Je. 5. 474–475.; Széky János = ÉI. 26. 10.

Aniszi Kálmán: A filozófia műhelyében. Bukarest, 1978. – Ism. Egyed Péter = Utunk. 1. 2.

Apáczai Csere János: Magyar Encyclopaedia. Bukarest, 1977. – Ism. S. Sárdi Margit = It. 1. 236–241.

Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből. Bp., 1977. – Ism. Kiss Gy. Csaba = Ttáj. 1. 91–93.; Lőkös István = ItK. 4. 552–553.

Arion 12. Bp., 1979. – Ism. Büttnerné Bódy Ágnes = Som. 5. 90–92.; Iszlai Zoltán = ÉI. 31. 7.; Pintér Judit = Kort. 11. 1836–1837.

Bábi Tibor: Író, költő, művész dolga. Bratislava, 1979. – Ism. Lacza Tihamér = Hét. 8. 14.; Rónay László = ÉI. 4. 10.; Varga Erzsébet = ISz. 1. 80–81.

Babits Adyról. Bp., 1975. – Ism. Varga József = Lit. 1. 146–148.

Babits Mihály beszélgetőfüzetei. Bp., 1980. – Ism. Dér Zoltán = Üzenet. 12. 671–679.; Halász László = Kr. 10. 29.; Lengyel Balázs = ÉI. 33. 11.; Hozzászólás: Zirkuli Péter = ÉI. 35. 2.; Péter László = ÉI. 36. 2.

Babits Mihály: Az európai irodalom olvasókönyve. Bp., 1978. – Ism. Kelevéz Ágnes = ItK. 2. 224–225.

Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. – Ism. Szabó Sándor Géza = It. 1. 247–251.

Bajomi Lázár Endre: Arpadine. Kalandozások a magyar–francia kapcsolatok múltjából. Bp., 1980. – Ism. Fekete Sándor = ÚjT. 49. 2.

Balogh Edgár: Szolgálatban. Bukarest, 1978. – Ism. Kilián István = Napj. 1. 28–29.; Olasz Sándor = Alf. 3. 82–83.; Pomogáts Béla = Hel. 3–4. 391–392.

Balogh Edgár: Táj és nép. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Grezsa Ferenc = ÚÍ. 7. 112–113.; Kilián István = Alf. 3. 83–84.; Olasz Sándor = Ttáj. 1. 94–95.

Balogh Edgár: Vargyasi változások. Bukarest, 1979. – Ism. Ábel Gábor = Hét. 40. 8.; Bernád Ágoston = A Hét. 12. 5.; Imreh István = Utunk. 17. 1–2.; Jakab Dénes = KerMagv. 1–2. 89–91.; Kilián István = Napj. 8. 27.; Szilágyi Albert = Műhely. 3. 100–101.

Balogh László: Az ihlet perce. A lírikus Arany János. Bp., 1980. – Ism. Szekér Endre = Köznevelés. 43. 13.

Bán Imre–Barta János–Czine Mihály: Istorija madarske književnosti. Novi Sad, 1976. – Ism. Lőkös István = Alf. 3. 89–91.

Baránszky-Jób László: Élmény és gondolat. Bp., 1978. – Ism. Szabó Zoltán = NyIrK. 2. 228–230.; Tamás Attila = It. 2. 571–574.

Baróti Dezső–Szántó Tibor: Költők barátja. Tevan Andor emlékére. Bp., 1979. – Ism. Major Ottó = ÚjT. 4. 2.; Nemes György = ÉI. 6. 11.

Barta János: Klasszikusok nyomában. Bp., 1976. – Ism. Veres András = ItK. 5–6. 726–730.

Bata Imre: Veres Péter alkotásai és vallomásai tükrében. Bp., 1977. – Ism. Csűrös Miklós = It. 3. 835–839.

Bata Imre: Weöres Sándor közelében. Bp., 1979. – Ism. Grezsa Ferenc = ÚÍ. 6. 114–116.; Kabdebó Lóránt = Kr. 3. 31.; Kenyeres Zoltán = Je. 10. 931–938.; Síki Géza =

Vig. 4. 279–281.; Simon Zoltán = Alf. 11. 90–92.; Tandori Dezső = Kort. 8. 1317–1319.; Tüskés Tibor = Ttáj. 5. 86–89.

Béber László: Debreceni érdekességek. Debrecen, 1977. – Ism. Péter László = Somogyi KönyvtMűhely. 3. 103.

Bécsy Tamás: A drámaelmélet és dramaturgia Csokonai műveiben. Bp., 1980. – Ism. Bakonyi István = ÉI. 34. 10.

Benda Kálmán: Emberbarát vagy hazafi? Bp., 1978. – Ism. Hopp Lajos = MKsz. 2. 205.; Kronstein Gábor = Vság. 10. 94–96.

Benedek Elek irodalmi levelezése 1921–1929. 1. Bukarest, 1979. – Ism. Balogh Edgár = Kor. 7–8. 522–524.; Bogdán László = IgSzó. 8. 167–168.; Dávid Gyula = Kor. 7–8. 526–528.; Láng Gusztáv = Utunk. 14. 2.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Napj. 9. 35.; Ritoók János = Kor. 7–8. 518–522.; Szabó Zsolt = Kor. 7–8. 530–531.

Beney Zsuzsa: Nyitva van az aranykapu. Bp., 1979. – Ism. Síki Géza = Vig. 6. 422–423.

Benjámin László: Vallomások, viták. Bp., 1979. – Ism. Bakonyi István = ÚjFo. 3. 73–74.; Major Ottó = ÉI. 2. 11.; Cs. Nagy István = Életünk. 1. 88–90.; Németh S. Katalin = Kort. 10. 1656–1657.; Simon Zoltán = Alf. 3. 87–88.

Benkő Ákos: Szirmai Károly. Stuttgart–München, 1980. – Ism. Völgyi Endre = Üzenet. 12. 685–686.

Benkő Samu: A helyzettudat változásai. Bukarest, 1977. – Ism. Poór János = ItK. 1. 115–116.

Benkő Samu: Haladás és megmaradás. Bp., 1979. – Ism. Bitskey István = Alf. 9. 68–70.; Kiss András = Utunk. 34. 2.; Marx József = ÉI. 15. 10.

Berzsenyi Dániel összes művei. I. Költői művek. Bp., 1980. – Ism. Szilágyi Ferenc = ÉI. 18. 2.; Vargha Balázs = ÉI. 10. 11.

Bíró Ferenc: A fiatal Bessenyei és íróbarátai. Bp., 1976. – Ism. Szajbély Mihály = ItK. 3. 365–369.

Bitskey István: Hitviták tüzében. 1978. – Ism. Hargittay Emil = It. 3. 824–825.; Havas László = FilKözl. 3. 391–395.; Rácz Péter = Vig. 6. 426–427.

Bitskey István: Humanista erudíció és barokk világkép. Pázmány Péter prédikációi. Bp., 1979. – Ism. Kilián István – MKsz. 1. 99–101.; Sárközy Péter = Alf. 6. 88–90.

Bodosi György: Völgyvallatás. Bp., 1979. – Ism. Farkas András = HevSz. 2. 62–63.; Sándor György = Fo. 8. 85–86.; Szekér Endre = Som. 5. 81–83.; Tüskés Tibor = Kort. 8. 1315–1317.

Bogáti Fazekas Miklós: Magyar zsoltár. Bp., 1979. – Ism. Csomasz Tóth Kálmán = Confessio. 3. 118–119.; Giczy György = Vig. 4. 282–283.; Nemeskürty István = ÉI. 8. 10.

Borbély Sándor: Gellért Oszkár. Bp., 1976. – Ism. Zappe László = It. 4. 1077–1083.

Bori Imre: Krúdy Gyula. Újvidék, 1978. – Ism. Kozma Dezső = NyIrK. 2. 229–230.; Mátyás István = Ttáj. 11. 101–103.

Bori Imre: Varázslók és mákvirágok. Tanulmányok. Újvidék, 1979. – Ism. Herceg János = Üzenet. 9. 485–486.; Vajda Gábor = ÚjSymp. 179. 97.

Bretter György: Párbeszéd a vágyakkal. Bp., 1979. – Ism. Fabiny F. Tibor = ALitt. 1–

2. 225–227.; ÚÍ. 7. 115–117.; Hermann István = Kr. 3. 33.; Pomogáts Béla = ISz. 8. 758–759.; ÚjT. 38. 2.; Vság. 12. 98–102.

Bretter György: Itt és mást. Bukarest, 1979. – Ism. Gáll Ernő = A Hét. 17. 8.; 18. 8.; 19. 8.; Hajós József = Utunk. 32. 1., 6.; Levendel Júlia = Ttáj. 11. 90–92.

Bretter György: Crez şi istorie. Bukarest, 1979. – Ism. Cublesan, Constantin = Utunk. 23. 1–2.

Cholnoky Viktor: A kísértet. Válogatás Ch. V. publicisztikájából. Bp., 1980. – Ism. Berkes Erzsébet = ÉI. 47. 11.

Czímer József: A dramaturgia regénye. Bp., 1976. – Ism. Gyöngyösi Gábor = Kor. 9. 680–681.

Csányi László: Szekszárdi napló. Bp., 1979. – Ism. Bodri Ferenc = ÚÍ. 7. 113–114.; Tüskés Tibor = Dunatáj. 1. 63–67.; Zentai László = Műhely. 3. 102–104.

Csapláros István: A felvilágosodástól a felszabadulásig. Bp., 1977. – Ism. Kálmán Judit = FilKözl. 1. 126–127.; Lagzi István = Ttáj. 2. 95.; Lőkös István = ItK. 3. 385–386.

Csehi Gyula: A kritika jelentése és utóélete. Bukarest, 1977. – Ism. Horpácsi Sándor = Köznevelés. 20. 13.

Cseres Tibor: Elveszített és megőrzött képek. Bp., 1978. – Ism. Laczkó Pál = Kort. 4. 661–662.

Csetri Elek–Imreh István: Erdély változó társadalma. 1767–1821. Bukarest, 1980. – Ism. Sebestyén Mihály = IgSzó. 11. 471–472.

Csetri Elek: Kőrösi Csoma Sándor indulása. Bukarest, 1979. – Ism. Károlyi Dénes = NyIrK. 2. 231–234.; Trócsányi Zsolt = Confessio. 3. 120–121.

Csoóri Sándor: Nomád napló. Bp., 1979. – Ism. Dér Zoltán = Üzenet. 7–8. 420–426.; K(ántor) L(ajos) = Kor. 1–2. 143–144.; Nagy Csaba = IrodÚjs. 3–4. 18.; Román J. István = ÚjLátóh. 2. 241–246.; Simon Zoltán = Kort. 1319–1321.; Tarján Tamás = Napj. 4. 33–34.

Csukás István: Petőfi a szlovákoknál. Bratislava, 1979. – Ism. Dávid Gyula = NyIrK. 2. 227–228.; Fried István = Ttáj. 12. 105–106.; Pišut, Milan = SLit. 4. 397–400.

Csűrös Miklós: Fodor András. Bp., 1979. – Ism. Fülöp László = Alf. 9. 66–67.; Tüskés Tibor = Ttáj. 1. 72–74.

Dávid András: Délszláv epikus énekek – magyar történeti hősök. Novi Sad, 1978. – Ism. Köllő Károly = NyIrK. 2. 231–232.

Dávid András: Mostovi uzajamnosti. Novi Sad, 1977. – Ism. Póth István = StudSlav. 1–2. 213–217.

Deák Tamás: Káprázat és figyelem. Bukarest, 1980. – Ism. Vargha Balázs = ÉI. 45. 11.

Dénes Tibor: Arcok és harcok. München, 1979. – Ism. Ferdinandy Mihály = ÚjLátóh. 1. 124–129.; Kabdebó Tamás = IrodÚjs. 5–6. 15.

Dér Zoltán: Csáth Géza-bibliográfia. Újvidék, 1977. – Ism. Botka Ferenc = Itk. 1. 120–121.

Dér Zoltán: Ikercsillagok. Újvidék, 1980. – Ism. Réz Pál = Üzenet. 12. 684–685.; Rónay László = Üzenet. 12. 680–683.

Devecseri Gábor: Lágymányosi istenek. Bp., 1979. – Ism. Rónay László = ItK. 4. 551–552.

Dienes László: Sejtelme egy földindulásnak. Bukarest, 1977. – Ism. Kiss Endre = ItK. 2. 231–234.; Sándor László = Napj. 1. 30–31.

Domokos Mátyás: Ugyanarról másképpen. Bp., 1977. – Ism. Rónay László = ItK. 3. 386–388.

Eörsi István: Ürügyeim. Bp., 1979. – Ism. Iszlai Zoltán = ÉI. 41. 11.

Eötvös József művei. Levelek. Bp., 1976. – Ism. Erdődy Gábor = Száz. 4. 703–705.

Eötvös József művei. Reform és hazafiság. Bp., 1978. – Ism. Kerényi Ferenc = Napj. 2. 23–24.

Erdélyi Muzéum 1814–1818. Bukarest, 1979. – Ism. Molnár Szabolcs = Könyvtár. 3. 29–30.

Eseje is studia o poezji i publicystyce Endre Adyego. Warszawa, 1978. – Ism. Morvay Károly. = FilKözl. 3. 385–387.

Esztétikai Kislexikon. Bp., 1979. – Ism. Kárpáti Andrea = PedSz. 9. 856–858.

Évkönyv 1979–1980. Szerk. Scheiber Sándor. Bp., 1980. – Ism. (Széky János) Sz-s = ÉI. 37. 13.

Ez volt a Sarló. Bp.–Bratislava, 1978. – Ism. Rákos Péter = It. 3. 706–718.

Az ezredév. Bp., 1979. – Ism. Gerő András = FilKözl. 4. 509–512.

Fábián Ernő: Apáczai Csere János. Kolozsvár-Napoca, 1975. – Ism. S. Sárdi Margit = It. 1. 236–241.

Fábry Zoltán válogatott levelezése. Bratislava, 1979. – Ism. Bucsi Sándor = ISz. 6. 571.; Czine Mihály = Je. 3. 284–285.; Sugár Erzsébet = A Hét. 6. 6.; 7. 7.; Cs. Varga István = Fo. 4. 80–82.

Faragó Vilmos: Mi újság? Bp., 1979. – Ism. Csányi László = Dunatáj. 2. 59–61.

Felkai László: Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége. Bp., 1979. – Ism. Antall József = MPed. 4. 473–475.; Bellér Béla = PedSz. 9. 853–855.

Fenyő István: Az irodalom respublikájáért. 1817–1830. Bp., 1976. – Ism. Zentai Mária Éva = Ttáj. 1. 98–102.

Fenyő István: Magyarság és emberi egyetemesség. Bp., 1979. – Ism. Halász Lajos = ÉI. 16. 10.; Széchenyi Ágnes = Kr. 12. 36.

Fenyő István: Vas István. Bp., 1976. – Ism. Zappe László = It. 4. 1077–1083.

Ferenczi László: Sötér István. Bp., 1979. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 34. 15., Fülöp László = Alf. 9. 65–66.; Nemes István = Je. 9. 861–862.; Ungvári Tamás = ÚjT. 14. 2.

Festetics-kódex. Bp., 1977. – Ism. Lázs Sándor = ItK. 4. 541–544.

Fiatal magyar költők. 1969–1978. Bp., 1980. – Ism. Nagy Sz. Péter = Napj. 8. 24–25.; Zalabai Zsigmond = Hét. 45. 15.

Fiatal magyar prózaírók. 1965–1978. Bp., 1980. – Ism. Nagy Sz. Péter = Napj. 8. 24–25.; Szabó B. István = ÚÍ. 12. 110–112.

Fodor András: Futárposta. Bp., 1980. – Ism. Borbély Sándor = Napj. 10. 28.; Iszlai Zoltán = ÉI. 29. 11.; (Laczkó András) L. A. = Som. 3. 102–105.; Pomogáts Béla = ÚjT. 25. 2.; Rónay László = Vig. 12. 859–861.; Vekerdi László = Je. 7–8. 763–766.

Fodor András: Így élt József Attila. Bp., 1980. – Ism. Ábel Gábor = Hét 42. 8.; Kerék Imre = Életünk. 11. 983–985.; Kernya Róza = Som. 3. 109.; Zentai László = Dunatáj. 4. 77–78.

Forrás antológia 1969–1979. Kecskemét, 1979. – Ism. Dusza István = ISz. 1. 82–83.; Nagy Miklós = ItK. 4. 553–554.

Földényi F. László: A fiatal Lukács. Bp., 1980. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 25. 14.
Földi János-emlékkönyv. Debrecen, 1978. – Ism. Poór János = ItK. 3. 381.
Fried István: A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig. Bp., 1979. – Ism. Alabán Ferenc = ISz. 6. 572–574.; Bori Imre = 7 Nap. 48. 17.; Lévay Endre = Üzenet. 7–8. 416–417.; Niederhauser Emil = Száz. 5. 865.
Fried István–Szappanos Balázs: Petőfi-versek elemzése. Bp., 1978. – Ism. Kerényi Ferenc. = It. 1. 252–254.
Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1978. – Ism. Hopp Lajos = Hel. 1–2. 179–180.; MKsz. 1. 96–97.; Orosz László = It. 2. 580–581.
Fülöp László: Pilinszky János. Bp., 1977. – Ism. Zappe László = It. 4. 1077–1083.
Gaál Gábor: Vidéki történet. Bukarest, 1977. – Ism. Kiss Endre = ItK. 2. 231–234.
Gálfalvi Zsolt: Az írás értelme. Bukarest, 1977. – Ism. Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.
Gáll Ernő: Nemzetiség, erkölcs, értelmiség. Bp., 1978. – Ism. Pomogáts Béla = Kort. 3. 487–489.
Gáll Ernő: Pandora visszatérése. Bukarest, 1979. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 11. 14.
Garai Gábor: A viszályokon át. Bp., 1979. – Ism. Borbély Sándor = ÚÍ. 7. 107–109.; Erki Edit = ÚjT. 7. 2.; H. E. = Kr. 7. 38.; Szántó Ágnes = Életünk. 7. 606–608.; H. Valachi Anna = ÉI. 17. 10.
Gerskovics, Alekszandr: Az én Petőfim. Bp., 1979. – Ism. Alföldy Jenő = ÉI. 11. 11.
Graaf, G. Henk van de: A németalföldi akadémiák és az erdélyi protestantizmus a XVIII. században 1690–1795. Kolozsvár, 1979. – Ism. Benkő Samu = Kor. 9. 699–702.
Grezsa Ferenc: Németh László vásárhelyi korszaka. Bp., 1979. – Ism. Béládi Miklós = Alf. 2. 81–85.; Czine Mihály = Fo. 8. 65–72.; Dési Ábel = 7 Nap. 4. 16.; Domokos Mátyás = Ttáj. 1. 48–56.; Fűzi László = Napj. 11. 31–32.; D. Magyari Imre = ÉI. 18. 10.; Tüskés Tibor = Je. 3. 281–284.; Cs. Varga István = Alf. 2. 85–87.; Vekerdi László = Ttáj. 1. 56–61.
Gyárfás Miklós: A tettes mindig Oidipusz. Bp., 1978. – Ism. Bécsy Tamás = It. 2. 560–565.
Gyertyán Ervin: Egy kritikus válogatott szorongásai. Bp., 1980. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 50. 17.
Cs. Gyímesi Éva: Találkozás az egyszerivel. Bukarest, 1978. – Ism. Marosi Péter = Utunk. 29. 2–3.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Széles Klára = Lit. 3–4. 550–553.
Haiman György: A Kner család és a magyar könyvművészet. Bp., 1979. – Ism. Papp János = BékésiÉ. 2. 264–266.; Mészárosné Varga Mária = MKsz. 3. 313–316.
Haiman György: A könyv műhelyében. Bp., 1979. – Ism. Dukkon Ágnes = ItK. 1. 119–120.; Papp János = BékésiÉ. 1. 119–120.
Haller János: Hármas história. Bp., 1978. – Ism. Vörös Imre = It. 3. 820–823.
Handbuch der ungarischen Literatur. Bp., 1977. – Ism. Bitskey István – Cs. Varga István = Alf. 3. 91–93., Skreb, Zdenko = Neohel. Tom. VII. 2. 299–308.
Harsányi Zsolt: Stíluselemzés. I–III. Bp., 1969–1971. – Ism. Makay Gusztáv = It. 2. 565–570.

Hegedüs Géza: Arcképvázlatok. Bp., 1980. – Ism. Kárpáti Béla = Napj. 9. 35.

Hegyi Béla: A dialógus sodrában. Bp., 1979. – Ism. Farkas András = HevSz. 2. 62–63., Lenkei Júlia = Kr. 6. 37., Rónay László = Lit. 1. 154–159.

Hegyi Béla: A magunk vallomásai. Bp., 1979. – Ism. Rónay László = Lit. 1. 154–159.

Die heiligen Könige. Wien–Köln, 1977. – Ism. Vásárhelyi Judit = ItK. 3. 378–379.

A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944). Bukarest, 1980. – Ism. Dávid Gyula = Kor. 7–8. 526–528.; Izsák József = IgSzó. 10. 351–354.; Kántor Lajos = Utunk. 17. 1., 3.; Kelemen János = ÉI. 47. 10.; Láng Gusztáv = Utunk. 14. 2.: Szabó Zsolt = NyIrK. 1. 113–114.

Heller Ágnes: Renaissance Man. London, 1978. – Ism. Levitas, Ruth = British Journal of Sociology. 2. 306–307.

Heltai Gáspár: Háló. Bp., 1979. – Ism. Szelényi Anna = ÉI. 4. 10.

Heltai Gáspár válogatott művei. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Bréda Ferenc = Utunk. 18. 1.

Hermann István: A gondolat hatalma. Bp., 1978. – Ism. Kiss Endre = TársSz. 1. 110–112.

A Hét. Politikai és irodalmi szemle 1890–1899 és 1900–1907. Bp., 1978. – Ism. András Edit = Vil. 1. 57–60.

A Hét évkönyve. Bukarest, 1980. – Ism. Buia Simion = A Hét. 30. 2.; Erdőközi Olga = A Hét. 30. 2.; Horváth Sz. István = Utunk. 35. 6.; Salló László = A Hét. 30. 2.

A hetvenes évek magyar irodalmáról. Bp., 1979. – Ism. Bán Ervin = HevSz. 2. 64.; Csongrády Béla = Pal. 2. 26–27.; Laczkó Pál = NógrSz. 1. 92–96.

Hevesy Iván: Az új művészetért. Bp., 1978. – Ism. Aczél Géza = ItK., 1. 116–118.

Hollós Korvin Lajos: Alperes nem nyugszik. Bp., 1980. – Ism. Kartal Zsuzsa = ÉI. 49. 10.

Illés Endre: Mestereim, barátaim, szerelmeim. Bp., 1979. – Ism. Albert Gábor = Je. 2. 183–185.; Balogh Ernő = Ttáj. 9. 80–83.; Dér Zoltán = 7 Nap. 36. 14.; 37. 14.; 38. 14.; Földes Anna = Nagyv. 6. 919–921.; Kardos László = It. 2. 552–560.; Laczkó András = Alf. 3. 85–87.; Mátyás István = Napj. 3. 27., Rónay László = Üzenet. 3. 138–140.; Síki Géza = Vig. 4. 279–281.; Szentmihályi Szabó Péter = ÉI. 1. 11.

Illyés Gyula: Beatrice apródjai. Bp., 1979. – Ism. Bata Imre = ÚÍ. 3. 73–78.; Grezsa Ferenc = Ttáj. 3. 85–88.; Győrffy Miklós = NHQu. 78. 168–174.; Laczkó András = Napj. 6. 27–28.; Laczkó Pál = Pal. 2. 27–28.; Márkus Béla = Alf. 3. 74–81.; Pálfy G. István = Fo. 8. 76–78.; Román J. István = ÚjLátóh. 2. 232–236.; Szávai János = ÚÍ. 3. 78–82.; Száraz György = ÉI. 12. 3.; Szuromi Lajos = Kr. 2. 28–29.; Villó Ildikó = HungPEN. 21. 94.

„Induló balra". (Tanulmányok.) Bp., 1979. – Ism. Csongrády Béla = NógrSz. 4. 100–104.; Vajda György Mihály = Nagyv. 6. 924–925.

Interjúk Babits Mihállyal. Bp., 1979. – Ism. K(ántor) L(ajos) = Kor. 1–2. 145–146.; Rónay László = ItK. 2. 226–228.

Internationale Literatur des sozialistischen Realismus 1917–1945. Berlin–Weimar, 1978. – Ism. Vajda György Mihály = Nagyv. 6. 924–925.

Irodalomszemiotikai tanulmányok. Bukarest, 1979. – Ism. Voigt Vilmos = IT. 3. 844–846.; Rohonyi Zoltán = Utunk. 20. 1–2.

Írók két háború közt. Vál. és bev. Illés Endre. Bp., 1979. – Ism. Tüskés Tibor = Kort. 2. 317–319.

Jakó Zsigmond–Juhász István: Nagyenyedi diákok. Bukarest, 1979. – Ism. Beke György = Utunk. 15. 4.; Demény Lajos = A Hét. 11. 9.; Kósa László = Fo. 8. 82–83.; Makkai László = Confessio. 3. 115–117.; Trócsányi Zsolt = Száz. 4. 692–693.; Virág Ferenc = Köznevelés. 34. 13.

Jánosházy György: Korok, emberek. Kolozsvár-Napoca, 1978. – Ism. Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.

Jókai Mór: Emléksorok. Napló 1848–49-ből. Bp., 1980. – Ism. Fekete Sándor = ÚjT. 22. 17.; Fenyő István = Je. 12. 1150–1152.; Erdődy Gábor = Ttáj. 12. 107–108.; Tidrenczel Sándor = Szabolcs-SzatmáriSz. 4. 97–98.; Troszt Tibor = Som. 5. 73–76.; -zolczer- = Hét. 34. 8.

József Attila útjain. Bp., 1980. – Ism. Bori Imre = 7 Nap. 24. 14.; Péter László = ItK. 5–6. 721–722.

József Farkas: Írók, eszmék, forradalmak. Bp., 1979. – Ism. Botka Ferenc = ItK. 3. 369–371.

Kántor Lajos: Kép, világkép. Bukarest, 1977. – Ism. Pomogáts Béla = ItK. 1. 118–119.

Kántor Lajos: Korunk: avantgarde és népiség. Bp., 1980. – Ism. Csongrády Béla = Pal. 6. 23–24.; Görömbei András = Ttáj. 11. 93–95.; Pomogáts Béla = ÚjT. 42. 2.; Vság. 12. 98–102.; Köznevelés. 36. 12.

Kántor Lajos: Korváltás. Kritikák, tanulmányok. Bukarest, 1979. – Ism. Cs. Gyímesi Éva = Utunk. 7. 2.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Sz. L. = Kr. 9. 38.

Kardos László: Hármaskönyv. Bp., 1978. – Ism. Kőháti Zsolt = ÚÍ. 3. 107–108.

Kardos Pál: Irodalmi tanulmányok. Bp., 1979. – Ism. Laczkó András = ItK. 4. 550–551.; D. Magyari Imre = ÉI. 37. 11.; Pálmai Kálmán = Kr. 4. 29.; Pomogáts Béla = Köznevelés. 6. 12.

Kassák Lajos: Csavargók, alkotók. Bp., 1975. – Ism. Ónodi László = ItK. 2. 228–231.

Kassák Lajos: Éljünk a mi időnkben. Bp., 1978. – Ism. Ónodi László = ItK. 2. 228–231.

Katona Imre: Brueghel és a Batthyányak. Bp., 1979. – Ism. Uray Piroska = ItK. 3. 380–381.

Kazinczy Ferenc művei. I. Versek, műfordítások, szépprózа, tanulmányok. II. Levelek. Bp., 1979. – Ism. Fried István = ItK. 4. 548–550.; Mezei Márta = Kr. 7. 30.

Käfer István: Az Egyetemi Nyomda négyszáz éve. (1577–1977). Bp., 1977. – Ism. Gereben Ágnes = FilKözl. 1. 121–123.

P. Kelemen Didák levelei 1714–1743. Róma, 1979. – Ism. Tóth László = Szabolcs-SzatmáriSz. 4. 99–101.

Kelet Népe 1935–1942. Repertórium. Debrecen, 1979. – Ism. Bényei Miklós = Ktáros. 1. 51–52.

Kerecsényi Dezső válogatott írásai. Bp., 1979. – Ism. Bán Imre = It. 812–820.; Barta János = ItK. 5–6. 736–739.

Kertész Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája. Bp., 1977. – Ism. Váczy Leona = Könyvtár. 3. 30–31.

Keszthelyi Tibor: A detektívregény anatómiája. Bp., 1979. – Ism. Haynal Kornál János = Kr. 5. 32–33.

Kis Pintér Imre: Helyzetjelentés. Bp., 1979. – Ism. Angyalosi Gergely = MV. 11. 79–81.; Görömbei András = Fo. 9. 94–96.; Kőháti Zsolt = ÚÍ. 11. 115–119.; Kulcsár Szabó Ernő = Ttáj. 11. 95–98.; Varga Lajos Márton = ÉI. 25. 10.

Kiss Ferenc: Az érett Kosztolányi. Bp., 1979. – Ism. Grezsa Ferenc = Ttáj. 4. 95–97.; Mohai V. Lajos = Lit. 3–4. 546–549.; Nagy Sz. Péter = Napj. 6. 29–30.; Rónay László = ÉI. 9. 10–11.; Szekér Endre = Fo. 8. 78–80.

Kiss István: Az Athenaeum Könyvkiadó története és szerepe a magyar irodalomban. Bp., 1980. – Ism. Fábri Péter = ÉI. 47. 11.

Kiss Jenő: Emberközelből. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Beke György = Kor. 9. 702–706.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.

Kiss Tamás: Így élt Móricz Zsigmond. Bp., 1979. – Ism. Makay Gusztáv = It. 1. 257–260.; Ötvös László = Napj. 2. 26–27.

Kodolányi János: Szív és pohár. Bp., 1977. – Ism. Csókás László = It. 1. 266–272.

Kolozsi Tibor: Szabadkai sajtó (1919–1945). Újvidék, 1979. – Ism. Dér Zoltán = 7 Nap. 26. 16.; Vajda Gábor = Üzenet. 7–8. 410–412.

Kolozsvári Grandpierre Emil: Béklyók és barátok. Bp., 1979. – Ism. Fülöp László = Alf. 2. 87–89.; Györffy Miklós = NHQu. 79. 171–175.

Kolozsvári Grandpierre Emil: Herder árnyékában. Bp., 1979. – Ism. Horpácsi Sándor = Köznevelés. 20. 13.; Szepessy Gyula = Kort. 3. 489–490.; It. 4. 1066–1074.

Kolozsvári Grandpierre Emil: Négy-öt magyar összehajol. Bp., 1976. – Ism. Szepessy Gyula. = It. 4. 1066–1074.

Koltai Tamás: Cselekvő színház. Kritikák, esszék, tanulmányok. Bp., 1980. – Ism. Iszlai Zoltán = ÉI. 32. 12–13.; Varjas Endre = ÚjT. 29. 2.

Koltai Tamás: Magyar drámák színháza. (Kritikák, tanulmányok.) Bp., 1980. – Ism. Iszlai Zoltán = ÉI. 32. 12–13.; Rajk András = Szính. 8. 47–48.

Kónya Judit: Nagy Lajos. Bp., 1980. – Ism. Abody Béla = ÚjT. 41. 2.

Korunk évkönyv 1980. Kolozsvár-Napoca, 1980. – Ism. Bodó Barna = A Hét. 41. 8–9.; Horváth Sz. István = Utunk. 35. 6.; Tüskés Tibor = Fo. 11. 77–79.

Kós Károly: „A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni". Benkő Samu beszélgetései Sós Károllyal. Bukarest, 1978. – Ism. Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Üzenet. 4. 222–223.

Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980. – Ism. Mészáros István = PedSz. 12. 1132–1134.; V. Molnár László = Som. 5. 92–94.; Sükösd Mihály = ÚjT. 30. 2.

Kosztolányi Dezső: Európai képeskönyv. Bp., 1979. – Ism. Bodnár György = ÚÍ. 1. 33–37.; Rónay László = Üzenet. 1–2. 64–66.

Kovács Endre–Szerdahelyi István: Irodalomelméleti alapfogalmak. Bp., 1977. – Ism. Rubovszky Kálmán = It. 1. 284–286.

Kovács József: A szocialista magyar irodalom dokumentumai az amerikai magyar sajtóban 1920–1945. 1977. – Ism. Botka Ferenc = ItK. 4. 539–541.

Kovács Sándor Iván: Jelenlévő múlt. Bp., 1978. – Ism. Laczkó András = ItK. 1. 96–98.; Szabó Ede = ÚÍ. 7. 106–107.

Kovács Sándor Iván: Pannóniából Európába. Bp., 1975. – Ism. Szabó Ede = ÚÍ. 7. 106–107.

Kovács Sándor Iván: Zrínyi-tanulmányok. Bp., 1979. – Ism. Csányi László = Dunatáj. 3. 61–65.; Páskándi Géza = Kr. 3. 32.; Rónay László = ÉI. 1. 10.; Szabó Ede = ÚÍ. 7. 106–107.; Tóth István = Som. 4. 112.; Tüskés Tibor = Ttáj. 11. 99–101.

Kovalovszky Miklós: Léda: legenda és valóság. Bp., 1980. – Ism. Bori Imre = 7 Nap. 45. 15.

Kozma Dezső: Mikszáth Kálmán. Kolozsvár-Napoca, 1977. – Ism. Csűrös Miklós = ItK. 5–6. 739–741.

Könyv és könyvtár XII. Debrecen, 1979. – Ism. Galambos Ferenc = Ktáros. 8. 495–496.

Köpeczi Béla: Idee, Geschichte, Literatur. Berlin–Weimar, 1979. – Ism. Mádl Antal = ALitt. 1–2. 207–211.

Köpeczi Béla: Kulturrevolution in Ungarn. Bp., 1978. – Ism. Hanke, Helmut–Woderick, Rudolf = Weimarer Beiträge. 2. 177–182.

Körmendy Kinga: A Knauz-hagyaték kódex-töredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. Bp., 1979. – Ism. Vértesy Miklós = Ktáros. 9. 557–558.

A közvetítő. Egy irodalomtanár emlékezete. Bp., 1979. – Ism. Vasbányai Ferenc = PedSz. 3. 280–281.

Krúdy Gyula. Bibliográfia 1892–1976. Bp., 1978. – Ism. Széles Klára = MKsz. 2. 208–209.

Külhoni szövegtár. Magyar irodalmi évkönyv. Szerk. Bikich Gábor. Kiad. Koncz Lajos. Boston, 1979. – Ism. Szamosi József = KatSz. 3. 274–276.

Lázár István: Örkény István alkotásai és vallomásai tükrében. Bp., 1979. – Ism. Bakonyi István = Életünk. 8. 703–704.; Dési Ábel = 7 Nap. 9. 14.; Fülöp László = Alf. 10. 94–95.; Pomogáts Béla = ÚjT. 7. 2.; Rónay László = ÉI. 24. 10.

Lengyel Balázs: Közelképek. Bp., 1979. – Ism. Alföldy Jenő = ÉI. 35. 10.; Kőháti Zsolt = ÚÍ. 11. 115–119.; Rónay László = Kort. 10. 1657–1659.; Sándor István = ÚjT. 35. 2.; Szerdahelyi István = Kr. 6. 36.; Tüskés Tibor = Je. 7–8. 760–762.

Levendel Júlia: Így élt Karinthy Frigyes. Bp., 1979. – Ism. Kartal Zsuzsa = ÉI. 13. 10.; Makay Gusztáv = It. 1. 257–260.

Levendel Júlia–Horgas Béla: Nyomolvasás. Bp., 1978. – Ism. Makay Gusztáv = It. 2. 565–570.

Littérature de la Renaissance. A la Lumière des recherches soviétiques et hongroises. Bp., 1978. – Ism. Buck, August = Arcadia. 1. 74–76.; Bitskey István = Hel. 1–2. 169–171.

Lőrinc Péter: A Pleitz-ház tudományos kiadói tevékenysége a bánáti rónán. Újvidék, 1979. – Ism. Krnács Erika = Üzenet. 1–2. 83–84.

Lukács György: Ifjúkori művek 1902–1918. Bp., 1977. – Ism. Lendvai L. Ferenc = It. 1. 273–277.

Lukács György: A társadalmi lét ontológiájáról. Bp., 1976. – Ism. Tőkei Ferenc = NHQu. 77. 168–174.

Mácza János: A mai Európa művészete. Bp., 1978. – Ism. Aczél Géza = ItK. 1. 116–118.

A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn. (Tanulmányok.) Bp., 1977. – Ism. Veszelák Ferenc = Vil. 1. 55–57.

A magyar irodalom bibliográfiája 1961–1965. Összeáll. Kozocsa Sándor. Bp., 1978. – Ism. Lichtmann Tamás = ItK. 5–6. 755–758.; Németh S. Katalin = It. 2. 581–586.

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1976. Bp., 1979. – Ism. Issekutz Erzsébet = Kláros. 7. 430–431.

A magyar marxista filozófia a két világháború között.Bp., 1979. – Ism. Kardos István = PedSz. 6. 559–561.; Hülvely István = TársSz. 6. 86–90.

A magyar sajtó története I. 1705–1848. Bp., 1979. – Ism. Buzinkay Géza = It. 4. 1060–1063.; Fülöp Géza = MKsz. 2. 193–199.; Kilián István = ItK. 3. 373–377.; Sziklay László = MKsz. 2. 187–193.; -zolczer- = Hét. 7. 8.

Magyari István: Az országokban való sok romlásoknak okairól. Bp., 1979. – Ism. Uray Piroska = ItK. 1. 110–111.

Mały slownik pisarzy węgierskich. Warszawa, 1977. – Ism. Csapláros István = MKsz. 3. 318–322.

Thomas Mann und Ungarn. Bp., 1977. – Ism. Pók Lajos = Hel. 1–2. 190–192.; Wenzel, Georg = Deutsche Literaturzeitung für Kritik der Internationalen Wissenschaft. 3. 211–214.

Marosi Péter: Világ végén virradat. Cikkek. Bukarest, 1980. – Ism. Ágoston Vilmos = A Hét. 36. 7.

Martinkó András: Teremtő idők. Bp., 1977. – Ism. Barta János = ItK. 4. 457–468.

Máté, Gavril: Georg Lukács şi epopeea lumii moderne. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Angi István = Utunk. 42. 8.; Sztraznyiczki Gábor = Kor. 10. 780–783.

Mátyás István: Móricz-novellák. Bp., 1978. – Ism. Dóka Péter = napj. 12. 34.; Makay Gusztáv = It. 2. 565–570.

Melius Juhász Péter: Herbarium 1578. Bukarest, 1979. – Ism. Aumüller, Stephan = BurgHbl. 3. 155–157.; Csoma Zsigmond = Ethn. 3–4. 638–640.; Húbert Ildikó = ItK. 3. 379–380.; Szlatky Mária = MKsz. 3. 316–317.

Mercurius Veridicus. 1705–1710. Bp., 1979. – Ism. Hopp Lajos = Hel. 3–4. 377–378.; MKsz. 3. 310.; L. S. = MHírek. 14. 19.

Mészöly Dezső: Esszék és asszók. Bp., 1978. – Ism. Hegedüs Géza = Nagyv. 3. 432–435.

Mezey László: Deákság és Európa. Bp., 1979. – Ism. Borzsák István = It. 3. 808–812.; Kapitánffy István = ItK. 4. 529–536.; Mészáros István = MPed. 4. 481–483.

Mikes Kelemen: Briefe aus der Türkei. Graz–Wien–Köln, 1978. – Ism. Hopp Lajos = ALitt. 1–2. 211–212.

Milošević, Nikola: Šta Lukač duguje Ničeu. 1–2. Beograd, 1979. – Ism. Vajda Gábor = Híd. 9. 1119–1128.

A Mindenes Gyűjtemény repertóriuma 1789–1792. Tatabánya, 1979. – Ism. Fülöp Géza = MKsz. 2. 206–208.

Móra Ferenc leveleséből. Kecskemét, 1979. – Ism. Tasi József = ÚjT. 21. 2.

Móricz Zsigmond közöttünk. Bukarest, 1979. – Ism. Kelemen János = ÉI. 31. 10.; Kormos Gyula = Utunk. 2. 1–2.

Művelődéstörténeti tanulmányok 1980. Bukarest, 1980. – Ism. Horváth Sz. István = Utunk. 2. 1., 6.

Nagy Endre: Modern művészet – szociális művészet. Bp., 1977. Ism. Lőrinczy Huba = It. 1. 286–291.

Nagy László: Adok nektek aranyvesszőt. Bp., 1979. – Ism. P. Szabó Ernő = Pal. 2. 28–29.

Nagy Pál: Korszerűség – kortárs irodalom. Párizs, 1978. – Ism. Cs. Gyímesi Éva = A Hét. 1. 11.; Szávai Géza = A Hét. 9. 5.

Nagyenyedi diákok 1662–1848. Bukarest, 1979. – Ism. Nemzetiségi történetírásunk új pászmáján. Korunk-délelőttök. Kor. 7. 510–517.; 9. 654–663.

Négyszemközt az utókorral. József Attila fényképeinek ikonográfiája. Bp., 1980. – Ism. Kőhegyi Mihály = Fo. 10. 73.; Mátyás István = ÉI. 39. 11.

Nemeskürty István: Balassi Bálint. Bp., 1978. – Ism. S. Sárdi Margit = It. 4. 1074–1077.

Németh G. Béla: 11 vers. Bp., 1977. – Ism. Reisinger János = ALitt. 1–2. 213–217.

Németh László: Utolsó széttekintés. Bp., 1980. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 31. 14.; Fábián Ernő = A Hét. 46. 7–8.; Grezsa Ferenc = Ttáj. 7. 74–77.; Sükösd Mihály = ÚjT. 32. 2.; Cs. Varga István = Napj. 7. 27–28.; Veress Dániel = Utunk. 38. 1.

Nemzeti Játékszíni Tudósítás. Bp., 1979. – Ism. Staud Géza = MKsz. 4. 399–400.

Novák Zoltán: A Vasárnap Társaság. Bp., 1979. – Ism. Gábor Éva = It. 4. 1084–1087.; Lőrinczy Huba = ItK. 2. 222–224.

Nowak, Jerzy Robert: Węgierskie wyznania. Warszawa, 1979. – Ism. Kovács István = Ttáj. 4. 87–88.; D. Molnár István = Alf. 7. 94–95.

Orbán Ottó: Honnan jön a költő? Bp., 1980. – Ism. Alföldy Jenő = ÉI. 46. 11.

Orosz László: A magyar verstani eszmélkedés kezdetei. Bp., 1980. – Ism. Grezsa Ferenc. = Fo. 10. 72–73.

Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1974–1975. Bp., 1978. – Ism. Tóth András = MKsz. 1. 97–99.

Ottlik Géza: Próza. Bp., 1980. – Ism. Balassa Péter = Kort. 12. 1997–2000.; Györffy Miklós = NHQu. 80. 153–159.; Hernádi Miklós = ÉI. 24. 10.; Pomogáts Béla = Üzenet. 10. 567–568.; Rónay László = Vig. 9. 643–644.; Sík Csaba = ÚjT. 23. 2.; Szávai János = ÚI. 10. 103–105.; Varga Lajos Márton = Kr. 10. 30–31.

Óvári Miklós: Történelem, ideológia, kultúra. Bp., 1980. – Ism. Hermann István = Nagyv. 7. 1090–1091.; Ökrös László = ÚjT. 15. 11.; Vértes Imre = Kr. 4. 27–28.; Füleki József = TársSz. 4. 104–108.; Kőháti Zsolt = Pártélet. 6. 88–91.

50 éves a Korunk. Bp., 1977. – Ism. Kiss Endre = ItK. 2. 231–234.

Pándi Pál: Bánk bán-kommentárok. Bp., 1980. – Ism. Koltai Tamás = ÚjT. 37. 2.; Pálmai Kálmán = Köznevelés. 38. 15.

Pándi Pál: Első aranykorunk. Bp., 1976. – Ism. Fenyő István = ItK. 1. 92–96.

Periszkop 1925–1926. Antológia. Bukarest, 1980. – Ism. Lengyel András = MKsz. 4. 403–404.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Robotos Imre = Kor. 6. 464–466.

Petit pays, grandes littératures? – Small Countries, Great Literatures? Bp., 1979. – Ism. Fázsy Anikó = HungPEN. 21. 91–93.; Nagyv. 8. 1234–1236.; Ferenczi László = MTud. 10. 796–797.

A Petőfi Irodalmi Múzeum 12. évkönyve. 1975–76. – Ism. Görömbei András = It. 1. 281–283.

Petrolay Margit: Gondolatok a gyermekirodalomról. 1978. – Ism. F. Komáromi Gabriella. = It. 1. 277–280.

Pogány Péter: A magyar ponyva tüköre. Bp., 1978. – Ism. Karacs Zsigmond = Confessio. 2. 127–128.; Sándor István = Ethn. 3–4. 625–627.; Scheiber Sándor = ItK. 2. 234–236.; Söveges Dávid = Vig. 1. 40–45.; Szili Ferenc = Som. 1. 98.; Vargha Balázs = NHQu. 78. 183–187.

Pomogáts Béla: Sorsát kereső irodalom. Bp., 1979. – Ism. Bata Imre = Je. 11. 1025–1030.; Cselényi László = Hét. 20. 8.; Dési Ábel = 7 Nap. 11. 14.; Grezsa Ferenc = Fo. 2. 81–82.; Kántor Lajos = Kor. 3. 236–237.; Laczkó András = Köznevelés. 15. 13.; Makay Gusztáv = ÚÍ. 8. 117–119.; Síki Géza = Vig. 279–281.; Sándor Iván = ÚjT. 1. 2.; Szekér Endre = Napj. 8. 25–26.

Pór Anna: Balog István és a 19. század elejének népies színjátéka. Bp., 1974. – Ism. Vörös Károly = Száz. 2. 294–296.

Pukánszkyné Kádár Jolán: A Budai Népszínház története. Bp., 1979. – Ism. Kerényi Ferenc = It. 2. 577–579.

Radó György: A Szovjetunió uráli és türk népeinek irodalma Magyarországon. Bp., 1976. – Ism. Soós István = Hel. 1–2. 196–197.

II. Rákóczi Ferenc: Vallomások. Emlékiratok. Bp., 1979. – Ism. Kronstein Gábor = Könyv és Nev. 3. 136–138.; Varga Imre = ItK. 2. 236–239.

Ransanus, Petrus: Epithoma rerum Hungararum. Bp., 1977. – Ism. Draskóczy István = FilKözl. 3. 382–384.

Reguli Ernő: Fábry Zoltán. Bibliográfia. Bp., 1980. – Ism. Szőke József = ISz. 10. 955–956.

Reményi József Tamás–Tarján Tamás: Írtok ti így? Bp., 1980. – Ism. (D. Magyari Imre) D. M. I. = Kr. 11. 38.

Remenyik Zsigmond: A képzelgő lámpagyújtogató. Bp., 1979. – Ism. K. Zs. = Kr. 1. 38.; Tasi József = ItK. 3. 383.

Ritoók János: Kettős tükör. Bukarest, 1979. – Ism. Fodor Sándor = Utunk. 28. 4.; Láng Gusztáv = Utunk. 14. 2.; Pomogáts Béla = Itk. 4. 522–529.; Napj. 8. 25.; Szász János = Kor. 6. 463–464.

Robotos Imre: Eszmék ütközésében. Kismonográfia. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Molnos Lajos = Utunk. 22. 2.; Varga Gábor = IgSzó. 7. 85–88.

Rohonyi Zoltán: Kölcsey Ferenc életműve. Kolozsvár-Napoca, 1975. – Ism. Csetri Lajos. = ItK. 4. 536–539.

Rónay László: Devecseri Gábor alkotásai és vallomásai tükrében. Bp., 1979. – Ism. Csűrös Miklós = Életünk. 10. 887–888.

Rónay László: Kosztolányi Dezső. Bp., 1977. – Ism. Mohai V. Lajos = It. 1. 260–265.

Rosszijanov, Oleg K.: Realizm v novoj vengerszkoj proze. Moszkva, 1979. – Ism. Tverdota György = Nagyv. 9. 1407–1408.

Ruffy Péter: Világaim. Bp., 1979. – Ism. Csáky Károly = ISz. 8. 756.; Rónay László = ÉI. 6. 11.

Sándor László: Hazánk: Kelet-Európa. Bp., 1979. – Ism. Csongrády Béla = Pal. 6. 23–24.; Lisztóczky László = HevSz. 4. 60–62.; Rácz-Székely Győző = Köznevelés. 26. 13.; Vígh Károly = Fo. 5. 92–94.

Santarcangeli, Paolo: „Pokolra kell annak menni..." Költők pokoljárása. Bp., 1980. – Ism. Lenkei Júlia = Vság. 7. 121–122.; -restár- = Kr. 9. 38.; Scheiber Sándor = ÉI. 14. 11.

Schesaeus, Christianus: Opera quae supersunt omnia. Bp., 1979. – Ism. Kulcsár Péter = Itk. 1. 101–105.

Schöpflin Aladár: Móricz Zsigmondról. Bp., 1979. – Ism. Rónay László = ÉI. 36. 11.

Seres József: Szépprózai művek elemzése az általános iskolában. Bp., 1978. – Ism. Makay Gusztáv = It. 2. 565–570.

Sík Csaba: A Parthenon lovain innen és túl. Bp., 1979. – Ism. Baránszky Jób László = ÚÍ. 8. 112–114.; Simon Zoltán = Kort. 2. 324–325.; Sőtér István = Je. 3. 248–250.

Sipos Lajos: Babits Mihály és a forradalom. Bp., 1976. – Ism. Reisinger János = It. 2. 574–576.

Somlyó György: „Másutt". Bp., 1979. – Ism. Varga Erzsébet = ISz. 4. 381–383.

Somlyó György: „Modernnek kell lenni mindenestül". Bp., 1979. – Ism. Varga Erzsébet = ISz. 4. 381-383.

Spielmann József: A közjó szolgálatában. Bukarest, 1977. – Ism. Szlatky Mária = ItK. 1. 112–113.

Sőtér István: Félkör. Tanulmányok. Bp., 1979. – Ism. Csűrös Miklós = Je. 3. 278–281.; Imre László = Ttáj. 7. 278–281.; Kecskés András = ItK. 3. 360–365.; Ungvári Tamás = HungPEN. 21. 99–100.

Studia z dziejów polsko- węgierskich stosunków literackich. Warszawa, 1978. – Ism. Gedeon-Snopek, Márta = Kwartalnik Neofilologiczny. 2. 235–237.

Sükösd Mihály: Közelítések. Bp., 1979. – Ism. Sándor Iván = Nagyv. 8. 1251–1252.; Lőrinczy Huba = ItK. 3. 383–385.; Vekerdi László = Kort. 2. 322–323.

Sütő András: Engedjétek hozzám jönni a szavakat. Bp., 1977. – Ism. Pákovics Miklós = Kr. 12. 34.

Szabadságharc és abszolutizmus. Emlékiratok 1848–1867. Bp., 1979. – Ism. Raczky Zita = Vság. 7. 109–111.

Szabó Ervin levelezése. Bp., 1977., 1978. – Ism. M. Kondor Viktória = MTud. 3. 234–235.

Szabó Ervin történeti írásai. Bp., 1979. – Ism. Antal Gábor = MTud. 10. 790–793.

Szabó Lőrinc: Érlelő diákévek. Napló, levelek, dokumentumok, versek Sz. L. pályakezdésének éveiből, emlékezések az 1915–1920-as évekről. Bp., 1979. – Ism. (Mátyás István) M. I. = ÉI. 33. 8.; Töreki Márta = Napj. 3. 33.

Szabolcsi Miklós: Érik a fény. József Attila élete és pályája 1923–1927. Bp., 1977. – Ism. Bókay Antal = ItK. 5–6. 716–721.; Széles Klára = Hel. 3–4. 387.

Szalay Károly: Karinthy Ferenc. Bp., 1979. – Ism. Kőháti Zsolt = Kr. 4. 38.; Rónay László = ÉI. 19. 11.

Szauder József: Tavaszi és őszi utazások. Tanulmányok a XX. század magyar irodalmáról. Bp., 1980. – Ism. Csűrös Miklós = Kr. 11. 32.; Fülöp László = Ttáj. 11. 88–90.; Pomogáts Béla = ÚjT. 33. 2.

Szávai János: Az önéletírás. Bp., 1978. – Ism. Bárdos László = ALitt. 1–2. 219–221.

A század nagy tanúi. Bp., 1978. – Ism. Szabó B. István = ÚÍ. 6. 119–120.

Széchenyi István: Hitel. Bp., 1980. – Ism. Hermann István = ÉI. 16. 11.

Széchenyi István: Napló. Bp., 1978. – Ism. T. I. = Hel. 1–2. 181–183.

Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus. Történeti-poétikai tanulmányok. Bp., 1980. – Ism. Balassa Péter = ALitt. 1–2. 228–229.; Fábri Péter = ÉI. 43. 11.; Gren-

del Lajos = Hét. 36. 14.; Kósa László = Köznevelés. 25. 26.; Reisinger János = ÚÍ. 10. 112–114.; Wéber Antal = Kr. 11. 33.

Székely János: Egy rögeszme genezise. Bukarest, 1978. – Ism. Makay Gusztáv = It. 3. 830–835.; Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.

Szemlér Ferenc: Harc a szélmalmokkal. Bukarest, 1979. – Ism. Pomogáts Béla = ItK. 4. 522–529.; Üzenet. 4. 222–223.; Nagy Pál = IgSzó. 1. 66–67.

Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp., 1979. – Ism. Bécsy Tamás = Kr. 1. 33.; Biernaczky Szilárd = Kort. 6. 991–992.

Szilágyi Júlia: A helyszín hatalma. Bukarest, 1979. – Ism. Puskás Tivadar = Könyvtár. 3. 28.; Szász János = IgSzó. 8. 164–165.

Szondi Péter: A modern dráma elmélete. Bp., 1979. – Ism. Hermann István = Kr. 10. 34–35.; Lenkei Júlia = Vság. 3. 113–115.

Szuromi Lajos: A versritmus elemzése az iskolában. Debrecen, 1980. – Ism. Tuza Tibor = Köznevelés. 32. 12.

Takács Béla: A sárospataki nyomda története. Bp., 1978. – Ism. L. S. = MHírek. 14. 19.; Heltai János = MKsz. 1. 101–103.; Velenczei Katalin = ItK. 1. 113–114.

Takács Tibor: Móra igazgató úr. Kotormány János emlékei Móra Ferencről. Bp., 1979. – Ism. Fazekas István = Somogyi KönyvtMűhely. 3. 98–100.

Tamás Attila: Weöres Sándor. Bp., 1978. – Ism. Kenyeres Zoltán = Alf. 4. 90–94.; Zappe László = It. 4. 1077–1083.

Tardy Lajos: Régi hírünk a világban. Bp., 1979. – Ism. Gaál Attila = Dunatáj. 1. 77–79.

Tarnóc Márton: Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp., 1978. – Ism. Köpeczi Béla = It. 1. 234–236.; G. Lábos Olga = FilKözl. 4. 503–506.

Thuróczy János: A magyarok krónikája. Bp., 1978. – Ism. Blazovich László = ItK. 1. 99–101.; Draskóczy István = Száz. 1. 127–128.; Kenyeres Zoltán = Kort. 12. 1961–1970.

Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bp., 1979. – Ism. Csetri Elek = A Hét. 43. 13.; Szabó Miklós = Könyvt. 4. 28–29.; Mészáros István = MPed. 3. 364–367.; Körmendy Kinga = MKsz. 3. 311–313.

Tóth Béla: Móra Ferenc betűösvényein. Szeged, 1979. – Ism. Nacsády József = Ttáj. 1. 95–98.; (H. Valachi Anna) H. V. A. = ÉI. 17. 8.

Tóth Dezső: Élő hagyomány, élő irodalom. Bp., 1977. – Ism. Fenyő István = ItK. 5–6. 730–735.

Tóth Endre: Oláh Gábor élete. Debrecen, 1980. – Ism. Hatvani Dániel = Fo. 11. 92–93.; Sík Csaba = ÚjT. 39. 2.; Vekerdi László = ÚÍ. 11. 108–111.

Tóth Sándor: Rólunk van szó. Tanulmányok. Bukarest, 1980. – Ism. Kántor Lajos = Utunk. 52. 2.; Kerékgyártó István = Fo. 12. 95–96.; Pomogáts Béla = Vság. 12. 98–102.

Tüskés Tibor: Így élt Zrínyi Miklós. Bp., 1979. – Ism. Beke György = Utunk. 14. 8.

Tüskés Tibor: Mérték és mű. (Tanulmányok.) Bp., 1980. – Ism. Csulák Mihály = Som. 5. 78–80.; N. Horváth Béla = Dunatáj. 4. 73–75.; Laczkó András = Ttáj. 12. 109–110.; Pomogáts Béla = ÚjT. 46. 2.; Rónay László = Vig. 12. 859–861.; Vekerdi László = Je. 6. 486–490.

Tüskés Tibor: Testvérmúzsák. Bp., 1979. – Ism. Laczkó András = Som. 2. 108–110.

Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus. Berlin, 1978. – Ism. Nemeskürty Harriet = It. 1. 242–247.

Ungvári Tamás: Avantgarde vagy realizmus? Bp. 1979. – Ism. Almási Miklós = Nagyv. 6. 926–928.; Mesterházi Miklós = Kr. 5. 31–32.; Szerdahelyi István = ÚjT. 9. 2.; Tuba Imre = Napj. 7. 32–33.

Utunk Évkönyv. Kolozsvár-Napoca, 1979. – Ism. Ablonczy László = Alf. 3. 95–96.

Vajda Gábor: Kázmér Ernő szellemi arca. Újvidék, 1980. – Ism. Bosnyák István = ÚjSymp. 185. 313–314.

Valóság és varázslat. A XX. századi magyar szépprózáról. Bp., 1979. – Ism. Balogh Ernő = Kr. 12. 37., Halász Ferenc = Napj. 3. 31.; Sík Csaba = ÚjT. 12. 2.

Varga Béla: Dávid Ferenc és az unitárius vallás. Bp., 1979. – Ism. Kovács István = KerMagv. 1–2. 84–89.

R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztútjain. Bp., 1979. – Ism. Kronstein Gábor = Vság. 10. 94–96.

A Vasárnapi Kör. Bp., 1980. – Ism. Dési Ábel = 7 Nap. 40. 14.; Gábor Éva = It. 4. 1084–1087.; Perecz László = Vság. 12. 102–105; Sükösd Mihály = ÚjT. 44. 2.

Veres András: Mű, érték, műérték. Bp., 1979. – Ism. Bernáth Árpád = ALitt. 1–2. 222–225.; Csetri Lajos = Ttáj. 9. 83–86.; Fenyő István = Je. 9. 862–864.

Veres Péter: Gondviselő társadalom. Bp., 1979. – Ism. Szabó B. István = ÚÍ. 2. 3–5.; Szabó György = ÉI. 3. 11.; Tüskés Tibor = Fo. 1. 88–90.

Veress Dániel: Szerettem a sötétet és szélzúgást. Kolozsvár-Napoca, 1978. – Ism. Nagy Miklós = It. 1. 254–256.

Vezér Erzsébet: Lesznai Anna élete. Bp., 1979. – Ism. W. Somogyi Ágnes = It. 3. 839–844.; Szántó Ágnes = ItK. 3. 381–382.

Vitkovics Mihály válogatott művei. Bp., 1980. – Ism. Lévay Endre = Üzenet. 9. 486–488.; Cs. Varga István = HevSz. 2. 61–62.

Vörösmarty Mihály összes művei. Bp., 1974., 1977. – Ism. Fried István = ItK. 1. 105–110.

Wir kämpften treu für die Revolution. Bp., 1979. – Ism. Herden, Werner = Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. 1. 85–86.

Zay Anna: Herbárium. Nyíregyháza, 1979. – Ism. Friedrich Ildikó = ItK. 4. 547–548.; Szlatky Mária = Szabolcs-SzatmáriSz. 4. 547–548.

Recenziók az 1978-ban megjelent irodalomtörténeti művekről. = HungÉrt. 1980. 7–145.

A magyar nyelvtudomány bibliográfiája, 1980

Összeállította: Máté Jakab

TARTALOM

Pótlások az 1977–1979-es bibliográfiához

1. Az 1977-ben megjelent művek, tanulmányok, cikkek 487
2. Az 1978-ban megjelent művek, tanulmányok, cikkek 487
2/a Az 1978-ban ismertetett művek, tanulmányok, cikkek 488
3. Az 1979-ben megjelent művek, tanulmányok, cikkek 488
3/a Az 1979-ben ismertetett művek, tanulmányok, cikkek 492

1980

4. Alkalmazott nyelvészet (A magyar nyelv oktatása anyanyelvként/idegen nyelvként. Idegen nyelvek oktatása magyarok számára. A magyar nyelv használatának és társadalmi-egyéni fennmaradásának kérdései a Magyar Népköztársaság határain kívül. A fordítás elméleti és gyakorlati kérdései) 493
5. Általános nyelvészet (Nyelvfilozófia, mesterséges nyelvek, határtudományok: szemiotika, matematikai nyelvészet, etnolingvisztika, pszicholingvisztika, szociolingvisztika magyar nyelvi és nyelvészeti vonatkozásai) . . . 501
6. Bibliográfia 502
7. Hangtan, fonológia, prozódia és a velük összefüggő kérdések 502
8. Helyesírás, átírás, írástörténet 503
9. Kontrasztív nyelvészet (Nyelvi kölcsönhatás, két- és többnyelvűség. Tipológia, areális nyelvészet. Gyermeknyelv.) 504
10. Lexikológia, lexikográfia, frazeológia, jelentéstan 507
11. A magyarság eredete. Őstörténet. A magyarság táji-történeti tagolódásának nyelvi/nyelvészeti kérdései 509
12. A magyar nyelvtudomány és művelődés nagyjai (magyar nyelvészeti vonatkozásokkal). Megemlékezések, méltatások 510
13. A művelődéstörténet (irodalomtudomány, néprajztudomány stb.) és a művelődési intézmények magyar nyelvi/nyelvészeti vonatkozásai. Kongresszusok és tudományos ülésszakok. A magyar nyelvtudomány története 511
14. Névtan és terminológia 515
15. Nyelvjárástan és nyelvföldrajz 519
16. Nyelvművelés, normatív nyelvészet 521

17. Nyelvtan (alaktan, mondattan) és szövegtan 523
18. Nyelvtörténet és szófejtés (etimológia) 526
19. Stilisztika (A szépírói nyelv elemzése. Stílusirányzatok és korszakok nyelvészeti vetületei. Verstani kérdések.) 528
20. Az uráli (finnugor) nyelvtudomány, a turkológia és a mongolisztika magyar nyelvi/nyelvészeti kérdései 530
21. 1980-ban ismertetett művek, tanulmányok, cikkek 531

Pótlások az 1977–1979-es bibliográfiához

1. Az 1977-ben megjelent művek, tanulmányok, cikkek

GAL, Susan: Language Change and Its Social Determinants in a Bilingual Community. = Dissertation Abstracts International Sect. A. The Humanities and Social Sciences, 38–760A.

HOLLOS, Marida: Comprehension and Use of Social Rules in Pronoun Selection by Hungarian Children. Child Discourse. S. Ervin-Tripp and C. Mitchell-Kerman, eds. New York. Academic Press. 211–223.

NEHRING, Karl: Comitatus Bachiensis et Bodrogiensis. München. 1974. 96 l. + 1 térk. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A: Die historischen Ortsnamen von Ungarn 2.) – Ism. Ritter, Ralf-Peter = UJb. 8. 265–267.

2. Az 1978-ban megjelent művek, tanulmányok, cikkek

GAL, Susan: Language Shift: Social Determinants Linguistic Change in Bilingual Austria. New York. Academic Press. 1979. XII. + 201 l.

GAL, Susan: Variation and Change in Patterns of Speaking: Language Shift in Austria. Linguistic Variation: Models and Methods. David Sankoff. ed. New York. Academic Press. 227–238.

HARDYCK, Curtis: Recognition Memory Processes and Language Dominance in Bilingualism (Magyar adatokkal.) = JPsyR. 7. 1. 25–34.

(Helimskij, E. A.) HELIMSZKI, E.: Notes on the Origin of Prosodic Features in some Samoyed and Ugric Languages. = Estonian Papers in Phonetics. Papers of the Symposium, 1978. Nov. 35–38. (Külön fejezetben foglalkozik a magyar hangsúllyal és a magánhangzók hosszúságával. Lásd: Quantity and Accent in Hungarian.)

HERCZEG, (Gyula) Giulio: Sintassi boccaccesca nelle traduzioni ungheresi: problemi di linguistica areale. = Il Boccaccio nelle culture e letterature nazionali. Firenze. 437–444.

HORVATH, Julia: Verbal Prefixes. A Non-Category in Hungarian. = Glossa, 12. 137–162.

KERÉK, Andrew: English Loanwords in Hungarian. = EAW. 18. 6. (Part 1.); 20. 1979. 8. (Part 2.)

KERÉK, Andrew: The Derivation of Nicknames: Baby Talk as a Source of the Adult Vocabulary. Language Acquisition and Developmental Kinesics. F.C.C. Peng and W. von Raffler-Engel, eds. Tokyo. Bunka Hyoron. 119–128. (Magyar adatokkal)

KEREK, Andrew (Kerék András): Hungarian Language Research in North America: Themes and Directions. = CARHS. 5. 2. 63–72. (Lásd: UAJb. 49. (1977). 69–92.)

LAZAR, Oscar: Ungersk ordföljd: finns det en genväg till behärskandet av den? (Hungarian Word Order: Is There a Short Cut to Mastering It?) = FUS. 1. 33–41.

MacWHINNEY, Brian and E. BATES: Sentential Devices for Conveying Givennes and Newness: A Cross-Cultural Developmental Study. (Magyar adatokkal) = JVLVB. 17. 5. 539–558.

MacWHINNEY, Brian: The Acquisition of Morphophonology. Monographs of the Society for Research in Child Development 43. (1–2. Serial No. 174). (Magyar adatokkal) (Lásd: Part 3.. The Acquisition of Hungarian Morphophonology.)

Magyarország Földrajzinév-Tára 2. Bp. Kartográfiai Vállalat. (Baranya megye. 42 l. + 1 térk.; Somogy megye 52 l. + 1 térk.; Zala megye. 34 l. + 1 térk.; Győr-Sopron megye. 30 l. + 1 térk.; Vas megye 33 l. + 1 térk.; Veszprém megye 42 l. + 1 térk.)

RITTER, Ralf-Peter: Koszperd. (Vékony rövid kard vagy tőr.) = NyK. 80. 155–160.

SANTARCANGELI, Paolo: Contributi alla storia e alla genesi del linguaggio marinaresco ungherese. = BALM. 18–19. 85–97. (Klny.)

VAGO, Robert M(ichael): Some Controversial Questions Concerning the Description of Vowel Harmony. = LIn. 9. 116–126. (Magyar adatokkal.)

VINCZE, Lajos: Kinship Terms and Address in a Hungarian-Speaking Peasant Community in Rumania. = Ethnology. 17. 1. 101–117.

2/a. Az 1978-ban ismertetett művek, tanulmányok, cikkek

ORSZÁGH László: Angol eredetű elemek a magyar szókészletben. Bp., Akadémiai. 1977. 176 l. (Nyelvtudományi Értekezések 93.) – Ism. Kerék, Andrew = UAJb. 50. 175–177.

3. Az 1979-ben megjelent művek, tanulmányok, cikkek

BÁCSKAI Erzsébet: Írott és beszélt nyelvi megnyilatkozások elemzése pszicholingvisztikai szempontból. = AAPSz. 1. 131–140. (Summaries in German and Russian)

BAKOS József: Heves megyei szólások és közmondások világa 2. = HevSz. 7. 3. 48–54. (Az 1. részt lásd a HevSz. 7.2. számában.)

BALÁZS, J(ános): Toponimi, nomi di tribù e nomi di popoli nell'epoca nomade e degli Árpád. = AUBud-L. 10. 113–119.

BALÁZS, János: Veneti e veneziani: i primi osipiti in Ungheria. = AIV. 137. 669–677. (A *vendég, deák, vidék, idegen* stb. szavak etimológiája. A tanulmányt G. B. Pellegrini vezeti be.)

BÁRDOSI, Vilmos: Contributions à la genèse de la linguistique contrastive. = AUBud-PhilMod. 9. 105–122.

BÁRDOSI, Vilmos: Emplois distributionelles de „Il y a/être". Étude contrastive. = AUBud-L. 10. 223–239.

BASSOLA, Péter: Übersetzungsmöglichkeiten des präpositionalen Attributs ins Ungarische. (Ergebnisse einer konfrontativen Untersuchung.) = ModNyokt. 17. 2. 38–49.

BÁTORI, István: Der Fokus in untergeordneten Sätzen des Ungarischen. = Festschrift. 49–56.

BEKE, Katalin: Der Anteil einzelner Landschaften Ungarns bei der Verbreitung der deutschen Elemente im Ungarischen des 16. Jahrhunderts. = NFT. 13. 45–65. (Mit 7 Bilden.)

BENDA Kálmán: A helytörténetkutatás új útjai. (3. rész) = HevSz. 7. 1. 71–73. (Az 1. és 2. részt lásd a HevSz. 6. évfolyamában.)

BENKŐ, L(oránd): Le denominazioni degli italiani in Ungheria. = AUBud-L. 10. 101–111.

BENKŐ, Loránd: Über die Bezeichnung des ungarischen Possessivattributs. = Festschrift. 57–64.

BERNÁTH Árpád: Narratív szövegek irodalmi magyarázata. = KIT. 141–153.

BONNERJEA, R.: Some Probable Phonological Connections Between Uralo-Altaic and Eskimo-Aleut. 2. = Orbis. 28. 1. 27–44. (Vizsgálja a magyar ragok, egyes hangok és szavak történetét is, felhasználva Hajdú Péter, Bárczi Géza, Munkácsi Bernát és mások eredményeit.)

BRADEAN-EBINGER Nelu: Nyelvtipológia és több nyelv oktatása. = NyPI. 2. 76–88. (Summaries in English and Russian.)

CSÚRI Károly: Ismétlés, narrativika, interpretáció. = KIT. 155–181.

DÉCSY, Gyula: The Sociolinguistic Structure of the Danube Basin. Language and Society. W. C. McCormack and S. A. Wurm, eds. The Hague. Mouton. 533–540.

DEME László: A nyelvészeti kutatómunka szemléleti és módszertani kérdéseiről. = KIT. 11–28.

FARKAS, Donka: How Abstract is Hungarian Phonology? Papers from the Fifteenth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society. P. R. Clyne, et. al. eds. Chicago. Ill. 100–108.

FEHÉR Tereza–BABIĆ, Sava: Tanuljunk magyarul! – Učimo madjarski! (A magyar nyelv multimediális rendszerű tanfolyama. 1.) Novi Sad. Dnevnik. 148 l.

FODOR István: A vers és fordításai a kontrasztív szemlélet tükrében. = NyPI. 2. 170–182. (Summaries in English and Russian.)

FOGARASI, M(iklós): Panorama di voci ungheresi in italiano. = AUBud-L. 10. 135–149.

FRAU, G.: „Hungarus" nel dominio linguistico italiano. = AUBud-L. 10. 65–78.

GALGÓCZI László: Betegségneveink történetéből: a köszvény 'Gicht, podagra' szavunk eredete. = AAPSz. 1. 57–61. (Summaries in German and Russian.)

GYÖRKE Zoltán: A szólások és közmondások frazeológiához tartozásának kérdései. = AAPSz. 1. 63–70. (Summaries in German and Russian.)

HAASE, Horst: Zehn Jahre Gemeinsame Komission für Hochschulgermanistik Ungarische Volksrepublik – Deutsche Demokratische Republik. = NFT. 13. 9–13.

HARMATTA, János: Érudition, tradition orale et réalité géographique. (Le récit sur l'exode des hongrois chez Anonyme.) = AAntH. 27. 285–303.

HÉVVÍZI Sándor: Gyoma földrajzi köznevei. = BékésiÉ. 14. 358–368.

HOFMANN, László: Die Ausbildung der Kommunikationsfähigkeit bei Erwachsenen. = ModNyokt. 17. 2. 63–69.

HORVÁTH Judit: Az etimológiai kutatások néhány új szempontja. = KIT. 279–287.

KELEMEN András: A modern török szépirodalmi alkotások átültetésének néhány problémája. = NyPÍ. 2. 218–229. (Summaries in English and Russian.)

KEMÉNY Gábor: A stílus születése és halála. Állandóság és változás Krúdy prózájában. = Valóság és varázslat. Tanulmányok századunk magyar prózairodalmáról Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulójára. Bp. PIM–NPI. 113–130.

KERÉK, Andrew: Bibliography of Hungarian Linguistic Research in the United States and Canada. = UAJb. 49. 1977. 69–92. Reprinted 1979. Hungarian Reference Shelf – 5. New Brunswick, N.J.: American Hungarian Foundation.

KESZTYŰS, Tibor: Zur Entstehung der ungarischen Frequentativsuffixgruppen *-kál, -gál*. = Festschrift. 173–178.

KIRÁLY Péter: Anyanyelv és kétnyelvűség Kelet-Európában. = NyPÍ. 2. 260–264. (Summaries in English and Russian.)

KIRÁLY Zsuzsa: Művészi hitelesség – nyelvi hitelesség. = NyPÍ. 2. 364–371. (Summaries in English and Russian.)

KISS, Jenő: Lehnübersetzungen nach deutschen Muster im Ungarischen. = Festschrift. 179–182.

É. KISS, Katalin: A Note on the Interpretive Theory of Pronominalization. = AFT. 12. 159–169.

M. KORCHMÁROS Valéria: Funkcionális szempontok a latinoktatásban. = KIT. 259–278.

KOVÁCS Ferenc–FÜLEI-SZÁNTÓ Endre–GEREBEN Ágnes (szerk.): Nyelvpedagógiai Írások 2. (Tanulmánygyűjtemény.) Bp. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézete. 410 l.

KOVÁCS Ferenc: A jelzői értékű határozók szerkezeti és jelentéstani problémái. = NyPÍ. 2. 90–103. (Summaries in English and Russian.)

KOVÁCS János: Kiejtés és nyelvoktatás, kiejtés és nyelvtudomány. = NyPI. 2. 382–389. (Summaries in English and Russian.)

LAKÓ, György: Von der Frage nach Beziehungen der Eskimosprache zum Ungarischen bis zur Erschlissung der ungarisch-lappischen Sprachverwandschaft. = FUS. 2. 75–84.

Magyarország Földrajzinév-Tára 2. Bp. Kartográfiai Vállalat. (Komárom megye 25 l. + 1 térk.; Fejér megye. 32 l. + 1 térk.; Tolna megye. 32 l. + 1 térk.; Csongrád megye. 27 l. + 1 térk.; Pest megye Budapest 49 l. + 1 térk.)

MATIJEVICS Lajos: Az utca nyelve. Nyelvművelő cikkek. Újvidék. Forum. 115 l. (Forum kiskönyvtár.)

McROBBIE, Zita: A Linguistic Analysis of the Békévar (sic) Community. = Bekevar (sic): Working Papers on a Canadian Prairie Community. Robert Blumstock, ed. Ottawa. National Museums of Canada. 167–209.

MÉSZÁROS Judit: A magyar és a spanyol kijelentő mondat téma-réma viszonyainak az összehasonlítása. = NyPÍ. 2. 122–132. (Summaries in English and Russian.)

MOLNÁR, J(ózsef): Vokalquantität und -Qualität im Ungarischen. = AUBud-L. 10. 241–252.

NÉMETH Péterné: A szakmai dialógus az orosz nyelvoktatásban. = NyPÍ. 2. 372–380. (Summaries in English and Russian.)
NIEDERHAUSER Emil: A nemzeti nyelv a kelet-európai etnikumok nemzeti tudatának kialakulásában. = NyPÍ. 2. 252–259. (Summaries in English and Russian.)
NYÍRI Antal: Zur Geschichte der Integrierung der ungarischen Wortstämme. = Festschrift. 201–203.
ORSZÁGH, László: „Anglomania" in Hungary, 1780–1900. = AFT. 12. 19–36.
PAPP, Mária: Zu einige Schwierigkeiten für Deutsch lernende Ungarn beim Gebrauch des Passivs. = ModNyokt. 17. 2. 50–55.
PRÓNAY, Edit: Ähnlichkeit und Unterschiedlichkeit der Bedeutungsübertragung in zwei Sprachen. = ModNyokt. 17. 2. 33–37.
PUSZTAI István: Az általános terminológiatan, illetőleg a terminológia oktatása. = NyPÍ. 2. 336–351. (Summaries in English and Russian.)
PUSZTAI József: A magyar meseszótár szerzője. (Berze Nagy János néprajztudósról.) = HevSz. 7. 4. 41–43.
RAISZ Rózsa: Tudományos tevékenységi formák a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1904-től 1945-ig terjedő működésében. Bp. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadása 56 l. (Függelék: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Alapszabályai. Bp. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udv. könyvnyomdája. 1903 11 l. és a Magyar Nyelvőr 33. évf.-ban megjelent Fölhívás a Nyelvtudományi Társaság megalapítására.) (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 152.)
REHÁK László: Kisebbségtől a nemzetiségig. Tanulmányok. Újvidék. Forum. 266 l.
SALGA Attila: Idegen „idegen" nyelvek. (Miért nem tudunk idegen nyelveket?) = HevSz. 7. 3. 38–40.
SIPTÁR Péter: Szóvégi mássalhangzó-kapcsolatok az angolban és a magyarban. = NyPÍ. 2. 104–121. (Summaries in English and Russian.)
SZABÓ, Gy(örgy): La storia delle parole e l'etimologie come stimolanti nelle studio dell'ungherese. = AUBud-L. 10. 151–157.
SZABÓ, T. Attila: Die sprachlichen Reste einer primitiven Zählart und die ungarischen halbierenden Zahlen. = Festschrift. 281–286.
SZATHMÁRI, István: Die Mundarten und die sog. regionalen (landschaftlichen) Umgangsprachen in Ungarn. = Festschrift. 287–296.
SZATHMÁRI, I(stván): Remarques sur les dialectes hongrois dans le grammaires des XVIe–XVIIe siècles. = AUBud-L. 10. 121–127.
SZECSKÓ Károly: Az egri tanítóképző tanárainak szakirodalmi, irodalom-művészeti és társadalmi munkássága. = HevSz. 18. 1. 36–44.
SZÉKELY, Gy(örgy): Sprachgeschichte und Siedlungsgeshichte zur Frage der ungarischen Sprachgrenze im 12. Jahrhundert. = AUBud-L. 10. 163–201.
SZÉMAN Zsuzsa: Magatartásformák – viselkedési formák – nyelvi kifejezési mód. = NyPI. 2. 352–362. (Summaries in English and Russian.)
TAKÁCS Zsuzsa: A műfordítás mint a versinterpretáció egy sajátos esete. = NyPI. 2. 158–168. (Summaries in English and Russian.)
TARJÁN Tamás: Az egyes szám első személyű előadásmód Tersánszky Józsi Jenő regényeiben. = Valóság és varázslat. Tanulmányok századunk magyar prózairodalmáról Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulójára. Bp. PIM–NPI. 205–213.

TÓTH, Béla: Die Lehrbücher deutscher Verfasser in Debrecen während des 18. Jahrhunderts. = NFT. 13. 103–110.

ZILAHI Lajos: Diáknyelv és argó. (Egy kisregény nyelvi tanulságai.) = BékésiÉ. 15. 186–192.

ZILAHI Lajos: Az Anyanyelv Hete Békés megyében. = BékésiÉ. 14. 470–471.

3/a. Az 1979-ben ismertetett művek, tanulmányok, cikkek

Balogh Lajos–Király Lajos: Az állathangutánzó igék, hívogatók és terelők somogyi nyelvatlasza. Bp., Akadémiai. 1976. 226 l. + 51 térk. – Ism. Fodor István = Orbis. 28. l. 200–203.

O. Nagy Gábor–Ruzsiczky Éva: Magyar szinonimaszótár. Bp., Akadémiai. 1978. 593 l. – Ism. Juhász János = AUBud-L. 10. 263–268.

Szabó T., Ádám István: Der Münchener Kodex IV. Wortschatz mit vollstandigen Wort – Formenverzeichnis. Wiesbaden. Komissionsverlag, Otto Harrassowitz. 1977. 435 l. – Ism. Penavin Olga = HungKözl. 11. 41. 109–116.

1980

4. Alkalmazott nyelvészet

**(A magyar nyelv oktatása anyanyelvként/idegen nyeivként.
Idegen nyelvek oktatása magyarok számára.
A magyar nyelv használatának kérdései a Magyar Népköztársaság határain kívül.
A fordítás elméleti és gyakorlati kérdései.)**

ANDRÁSSY Attila: A vázlat- és jegyzetkészítés készségének kialakítása és fejlesztése a Nemzetközi Előkészítő Intézet gyakorlatában. = Fol-P-L. 10. 97–102.

A(RAD)I J(ózsef): Anyanyelv és második nyelv. (Magyar Pszichológiai Szemle, 1980. 4.) = Kor. 39. 864–867.

ASSENDELFTNÉ KRISZTICS Ilona: Magyartanítás Hollandiában. = NyelvKult. 38. 11–13.

BAJCSAY Pálné: A fogalmazás helye a nyelvoktatásban. = Fol-P-L. 10. 133–138.

BAKONYI István: Pergőfilm a szaknyelvórán. = Szaknyelv. 23–28.

BALÁZS János: Az általános és alkalmazott nyelvészet helye és szerepe az anyanyelvi oktatás korszerűsítésében. (Vázlat.) = Nyr. 104. 316–331.

BALOGH Dezső: Oktatás és egyetemi felvételi. (Romániai magyar vonatkozásokkal.) = Utunk. 35. 26. 2.

BÁN Ervin: Az anyanyelv az idegen nyelvi órákon. = PedSz. 30. 238–244. (Summaries in Russian and English.)

BÁN Ervin: A fordítás mint gazdasági és társadalmi feladat. = ANy. 265–272. (Summaries in German and French.)

BÁN Ervin: A funkcionális nyelvtanításról. = PedSz. 30. 898–904. (Summaries in Russian and English.)

BÁNHIDI Zoltán–JÓKAY Zoltán–SZABÓ Dénes: Learn Hungarian. 5. edition. Bp., Tankönyvkiadó. 531 l.

BÁNRÉTI Zoltán–HONTI Mária–FÁBIÁN Pál: Hozzászólás „A magyar nyelvtan helye a közoktatásban" c. előadáshoz. = MNyG. 143–160.

BÉKÉSINÉ FEJES Katalin–NAGY J. József: Anyanyelvünk 1–2. (Az általános iskola 3. osztálya számára.) = Köznevelés. 36. 31. 15.

BENCÉDY József: Az iskolai anyanyelvi nevelés rövid és hosszabb távú továbbfejlesztése. = Nyr. 104. 204–207.

BENCZE Ildikó: Az orosz és a magyar műszaki tudományos stílus összevetésének néhány problémája. = ANy. 257–264.

BEÖTHY Erzsébet: Mi nehéz a holland ajkúaknak? = MNyG. 229–232.
BISZTRAY György: Magyar tanszék a torontói egyetemen. = NyelvKult. 38. 13–14.
BODOLAY Géza: A külföldi magyar nyelvoktatás néhány hangtani és alaktani kérdése. = MNyG. 239–245.
BOGNÁR Elek: Beszédkötelezettségek a műszaki életben. Kézirat. 7. utánny. Bp. BME TI. 142 l.
BOLJANOVIĆ, Marija: A nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának a tartományi törvényekben és egyéb jogszabályokban való rendezése. (Vajdaság.) = Létünk. 10. 1. 129–134.
BORI Imre: A magyar nyelv és tanítása Jugoszláviában. = Nyr. 104. 159–162.
CHIKÁN Zoltánné: Az anyanyelv mint tantárgyközi kódrendszer. = MNyG. 267–272.
CSILLAG, Enikő (és mások): Linguistische und didaktische Überlegungen zum Gebrauch der deutschen Präpositionen. = KStud. 39–48.
CSONKA József (felelős szerk.): Korszerű nyelvoktatás. 3. kötet. (Tanulmányok a szaknyelvoktatás köréből.) Bp., Felsőokt. Ped. Kutatóközp. 341 l.
CSORBA Piroska: Anyanyelvünk dadogása okairól. (A nyíregyházi anyanyelv-oktatási napok után.) = Napj. 19. 9. 38–39.
CSÖRGITS József: Ahol törik az anyanyelvet (Dakovo – Vajdaság, Jugoszlávia). = MképesÚjs. 29. 7. 9.
CSÚCS Sándor: A magyar nyelvtan tanítása finneknek. = MNyG. 273–276.
DÁNIEL Ágnes: Műfordítás, szakfordítás vagy szakszerű fordítás? = Szaknyelv. 37–45.
DÁVID András: Nyelv és varázs. Bp., Tankönyvkiadó. 337 l.
DEME László–BACHÁT László–SEBESTYÉN Árpád: Hozzászólás „A nyelvtan helye a magyar szakosok képzésében a felsőoktatásban" c. előadáshoz. = MNyG. 115–131.
DEME László: Az anyanyelv és az első idegen nyelv. = Ttáj. 34. 11. 53–56.
DURHAM Dávidné: Fordító- és tolmácsképzés a József Attila Tudományegyetemen. = FoktSz. 29. 109–113. (Tables of Contents in Russian and German.)
EGYED László: Szemléltető eszközök felhasználása a szövegalkotási gyakorlatban. = Fol-P-L. 10. 151–157.
ENGLONER Gyuláné–TAKÁCS Etel: A magyar nyelv és irodalom anyagának tervezése az 5. osztályban. = Mtan. 23. 145–154. (Az 1. részt lásd Mtan. 23. 97–104.)
ESTÓK Tivadarné: A gyorsolvasás mint szövegfeldolgozási módszer. = Fol-P-L. 10. 65–71.
FÁBIÁN Pál: Manuale della lingua ungherese. 3. ed. Bp., Tankönyvkiadó. 365 l.
FABRICIUS-KOVÁCS Ferenc: Kommunikáció és anyanyelvi nevelés. Bp., OPI. 96 l.
FABRICIUS-KOVÁCS Ferenc: Grammatikaelmélet és iskolai nyelvtan. = MNyG. 307–310.
FARKAS János: Javaslat a szakközépiskolai III. osztályos magyar nyelvi tananyag feldolgozásához. = Mtan. 23. 158–161.
FELDE Györgyi: Vázlat – jegyzet – kivonat. = Fol-P-L. 10. 87–96.
FERENCZY Gyula: Fordítás és nyelvészet. = NyR. 296–322.
FONYÓ Ilona: Jellemző nyelvi mozzanatok a Budapesten dolgozó szakmunkások beszédében. = KultKözl. 1. 50–55. (Tables of Contents in English and Russian.)
FRITTMANN Lászlóné: Olvassunk magyarul! Olvasástanítási tapasztalatok Albanyból. (A magyar nyelv tanítása külföldön.) = NyelvKult. 41. 33–39.

FÜLEI-SZÁNTÓ Endre: Rendszer és élmény. (Néhány szó egy magyartanítási módszer alakulásáról.) = Nyr. 104. 341–343.

FÜLÖP Lajos: Nyelvünk állapota és anyanyelvi nevelésünk. = PedSz. 30. 798–803. (Summaries in Russian and English.)

FÜLÖP Lajos: Anyanyelvi kísérleti követelményrendszer a gimnáziumban. = Mtan. 23. 49–55.

FÜLÖP Lajos: Két gimnáziumi fakultatív magyar nyelvi témakör feldolgozásáról. („Iskolai nyelvművelés" és „A mi nyelvjárásunk".) = Mtan. 23. 241–246.

FÜLÖP Lajos: Megjegyzések a gimnáziumi II. osztályos magyar nyelvi tananyag feldolgozásához. = Mtan. 23. 154–158.

GADÁNYI Károly–ZLATA Vokacs (szerk.): A Szombathelyi Tanárképző Főiskola és a Maribori Egyetem Akadémiai Kara közötti együttműködés 10. évfordulójának tiszteletére rendezett tudományos ülésszak előadásai (1979. dec. 5–6.) Szombathely. Szombathelyi Tanárképző Főiskola. 200 l. (Nyelvészeti vonatkozásokkal.)

GÁRDUS János–SIPOS Gábor–SIPŐCZY Győző (szerk.): Szaknyelvkutatás – szaknyelvoktatás. (Országos alkalmazott nyelvészeti és nyelvoktatási konferencia anyagából. Miskolc-Aggtelek, 1979. május 29–31.) (Tanulmányok a felsőoktatás köréből.) Bp. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 282 l. (Summaries in English and Russian.)

GHENO, Danilo: A magyar nyelv olasz nyelvterületen. = MNyG. 357–364.

GINTER Károly: A magyar mint idegen nyelv tanításának grammatikájáról. = MNyG. 365–368.

GINTER Károly: Nyelvtanításunk új feladatai. = NyelvKult. 39. 18–22.

GINTER Károly: Nyelvtan és nyelvtanulás. = NyelvKult. 40. 71–75.

GRIBOVSZKI Lászlóné: Az igéből képzett főneves szerkezetek fordítása. = ANy. 205–211.

GULKA Géza: Az egyenrangú nyelvhasználat érvényesítése tartományunk középfokú általános és hivatásirányú oktatásában és nevelésében. (Vajdaság.) = Létünk. 10. 1. 162–168.

GULYÁS Jánosné: A magyartanítás és az új tankönyvek a szakmunkásképző intézetekben. = PedSz. 30. 1122–1128.

GUTTMANN Miklós: Hangtani vizsgálatok az általános iskolások nyelvhasználatában Vas megyében. = SzTKözl. 2. 55–70. (Summary in German.)

GYENES Tamásné: A hallás utáni beszédértés lélektani vonatkozásairól. = Fol-P-L. 10. 75–82.

HABERMANN M. Gusztáv: A neveléstudomány és a nyelvtudomány közeledésének új szakasza. = PedSz. 30. 885–897. (Summaries in Russian and English.)

HÁRSNÉ KÍGYÓSSY Edit: A szöveg szerepe a nyelvoktatásban. = Fol-P-L. 10. 5–13.

HÁRSNÉ KÍGYÓSSY Edit: A magyar mint az idegennyelv-oktatás alapnyelve. = ANy. 43–53.

HEGEDŰS József: Néhány nyelvoktatás-elméleti kérdés. = ANy. 55–65.

HELL György: Magyar nyelvtan és idegen nyelvoktatás. = Szaknyelv. 111–120.

HELL György: A nyelvoktatás elvi kérdései. = ANy. 93–98.

HERTERICH Katalin: A külföldi magyar oktatók továbbképzése az anyanyelvi mozgalomban. = NyelvKult. 40. 44–46.

HERTRICH Klára–KISCH Klára–BARTHA Edit: Magyaroktatás Svédországban. = NyelvKult. 38. 7–11.
HEVERDLE László: A szakmunkásképző iskolák I–II–III. irodalom- és nyelvtankönyvéről. = PedSz. 30. 1112–1121.
HEVERDLE Lászlóné: Önálló szövegalkotás írásban: a fogalmazási készség fejlesztését szolgáló előkészítő gyakorlatok. = Fol-P-L. 10. 139–150.
HOFFMANN Ottó: Komplex anyanyelvi nevelés az általános iskola felső tagozatában. = MNyG. 409–415.
HONTI Mária–JOBBÁGYNÉ ANDRÁS Katalin: Magyar nyelv a gimnázium 2. osztálya számára. = Köznevelés. 36. 29. 25–26.
HORVÁTH Imre: A magyar nyelvű műszaki szakszövegek általános jellemzői. = Fol-P-L. 10. 33–37.
HORVÁTH Tibor: Az anyanyelv szerepe a magyar mint idegen nyelv elsajátításában. = MNyG. 417–423.
KÁLMÁN Béla: A hídverés gondjai. (Az amerikai magyarság nyelvi helyzetéről.) = NyelvKult. 40. 17–19.
KÁLMÁN Béla: Anyanyelv, idegen nyelv, kétnyelvűség. = MNy. 76. 33–39.
KEMÉNY Mihály: A Magyar Nyelv és Kultúra Baráti Köre Párizsban. = NyelvKult. 38. 24–25.
KERESZTES László: Az accusativusrag allomorfjai az idegen ajkúak szemszögéből. = MNyG. 475–479.
KISCH Klára: Az anyanyelvi mozgalomért – Svédországban. = NyelvKult. 40. 29–32.
KISS-BALÁZS Eszter: Az önálló szövegfeldolgozás lépcsőzetes előkészítése. = Fol-P-L. 10. 83–86.
KISS István: A fordítás, és helye, szerepe a BME nyelvoktatásában. = ANy. 105–119.
KISS Jenő: Magyaroktatás a berlini Humboldt Egyetemen. = MNy. 76. 101–105.
KLAUDY Kinga: Orosz–magyar fordítástechnika. Bp., Tankönyvkiadó. 151 l.
KLAUDY Kinga: Az idegenszerűség mérése az oroszból fordított magyar szövegekben. = Szaknyelv. 129–134.
KMEĆ, Jan: Vajdaság SZAT nemzetei és nemzetiségei egyenrangú nyelvhasználatának programja és az akció egybehangolása. = Létünk. 10. 1. 169–177.
KOLTÓI Ádám: Új anyanyelvi nevelés a szakközépiskolákban. = PedSz. 30. 1039–1043.
KONTRA, Miklós: Workbook to Endre Fülei-Szántó: Magyar nyelv külföldiek számára (Budapest, 1972) Vols. 1. and 2. Bloomington, Indiana University. Department of Uralic and Altaic Studies. 69 l.
KORNYA László: Magyar nyelvtani gyakorlatok a Debreceni Nyári Egyetemen. = MNyG. 515–518.
KUBATOV János: A szövegkiválasztás sajátosságai a főiskolán. = Fol-P-L. 10. 39–43.
KUTASI KOVÁCS Lajos: Illúziók nélkül. Egy régi írás korszerű visszhangja. (A hazai és a szétszóródott magyarság közötti párbeszéd eredményei és további feladatai.) = NyelvKult. 40. 48–50.
LACZKÓ Judit: Anyanyelvünk gyökerei. (Az anyanyelvhez való kötődés egy Belgiumba szakadt magyar nő példáján.) = NyelvKult. 41. 42–44.
LŐRINCZE Lajos: Nyelvünk a világban. = MNy. 76. 286–299.

LCVAS Zoltán: Kritika és ajánlás. (A gimnázium I. osztálya számára írt Magyar nyelv c. tankönyvről.) = PedSz. 30. 936–938.
MAJOR Ferencné: Az idegennyelvi szakszöveg megértésének módszertani kérdései. Bp. OMKDK. 129 l. (Módszertani kiadványok 48.) (Summaries in English, Russian and German.)
D. MÁTAI Mária: Nyelvészet a szemináriumon és a diákkörben. = FoktSz. 29. 165–168. (Tables of Contents in Russian and German.)
D. MÁTAI Mária: A nyelvtantól a nyelvészetig. (Az egyetemi magyar nyelvészeti oktatás kérdéséhez.) = MNyG. 559–562.
D. MÁTAI Mária: Nyelvtudomány és oktatás. = NyR. 221–236.
MEIDLINGER Erzsébet: Önálló szövegalkotás szóban. = Fol-P-L. 10. 121–125.
MEIER, Gerhard: Egy német lektor tapasztalatai a József Attila Tudományegyetemen. = FoktSz. 29. 754–757. (Tables of Contents in Russian and German.)
MERKI Ferenc: A magyaroktatás helyzete Horvátországban. = Nyr. 104. 167–171.
MÉSZÁROS László: A reprodukció szerepe, szintjei, formái. = Fol-P-L. 10. 109–116.
MIKLÓSNÉ BODA Edit: Irodalom és helyesírástanítás. = Mtan. 23. 81–86.
MIKÓ Pálné: Változó nyelvhasználat. = MNyG. 567–570.
MOLNÁR CSIKÓS László: A nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelv- és íráshasználata alkotmányos elvei valóra váltásának lehetőségei azokban a községekben, amelyekben a magyar nyelv is egyenrangú. (Vajdaság.) = Létünk. 10. 1. 178–187.
A. MOLNÁR Ferenc: A Debreceni Nyári Egyetem és az Egyetemi Könyvtár. = Nyelv-Kult. 39. 62–65.
MOLNÁR Géza: Nemzetiségi tanulók anyanyelvi oktatása a statisztika adatainak tükrében. = Létünk. 10. 2. 329–346. (Summaries in Serbo-Croation and German.)
MOLNÁR Irén–REHÁK László: Az anyanyelvű oktatás a társult munka dolgozói és a társadalmi közösség szükségletei kielégítésének funkciójában. (Vajdaság.) = Létünk. 10. 1. 118–125. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)
MORVAY Gábor: A szlovákiai magyar közéleti nyelvhasználat néhány jellemző vonása. = Nyr. 104. 401–408.
MORVAY Gábor: Közéleti nyelvhasználatunk. (1)–2. (Csehszlovákia.) = Hét. 25: 25–26. 14.
NAGY János: A korszerű anyanyelvoktatás – beszédtanítás. (A beszédtanítás lehetőségei és módszerei a középiskolában.) = MNyG. 583–588.
NAGY Jenő: Az anyanyelvi (helyesírási) ismeretek szintjének emelése pedagógiai (tantárgy-) teszt segítségével. = MNyG. 589–593.
NAGY Mihályné: Anyanyelvoktatásunk időszerű kérdései és tapasztalatai a középiskolában 1977-ben. = MNyG. 595–605.
Cs. NAGY Miklós: Orosz–magyar fordítástechnika szakfordító-agrármérnök hallgatók számára. = ANy. 230–237.
Cs. NAGY Miklós: Orosz–magyar fordítástechnikai jegyzet módszertani felépítése. = ANy. 221–229.
NEDELJKOVIĆ, Darinka: A nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúsága az igazságszolgáltatási szervek előtti eljárásban. (Vajdaság.) = Létünk. 10. 1. 154–161.

PÁLFFY István: Idegen nyelvszakos tanárképzés és a társadalmi igény. = FoktSz. 29. 544–549. (Tables of Contents in Russian and German.)

PAPP Andrea: Nyelvtanítási nehézségek. (A magyarországi idegennyelvi oktatás helyzete.) = Köznevelés. 36. 29. 9.

PAPP Ferenc: Mai lateinereink. (Az oroszoktatásunk buktatóiról.) = Kr. 9. 12–13.

PAPP György: A magyar fordítástudomány időszerű kérdései. = HungKözl. 12. 44. 9–31. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)

PAPP György: A jogi, társadalom-politikai szövegek szenvedő igés szerkezeteinek fordítási problémái. = HungKözl. 12. 44. 47–58. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)

PEKLI József: A szintetikus olvasási készség kialakításának lehetőségei. = Fol-P-L. 10. 55–58.

PESTI János: Gondolatok a tanárképzés magyar nyelvészeti anyagának célszerűbb elrendezéséről. = FoktSz. 29. 735–737. (Tables of Contents in Russian and German.)

PETŐ Zsigmond: Intonációs típushibák a főiskolai hallgatók orosz beszédében. = MFF. 5. 164–168. (Summary in English.)

PUSZTAI Ferenc: Anyanyelvünk és az irodalomtanítás. = MNy. 76. 299–303.

PUSZTAI István: Szakmai nyelv – műhelyzsargon. = ÉA. 2. 3. 9–10.

PUSZTAI István: A szaknyelvi metafora nem luxus. = ÉA. 2. 1. 10.

PUSZTAY János: Nyelvünk helye a világban. = Mtan. 23. 135–140.

RÁCZ Endre: Az anyanyelvi nevelés korszerűsítésének grammatikai megalapozásáról. = Nyr. 104. 456–469.

RAPCSÁK János–SHERWOOD, Peter: Magyartanítás a londoni egyetemen. = NyelvKult. 38. 60–66.

Repasine (RÉPÁSINÉ) Cetjo (CZETŐ), Erzsébet: O nekeotoryh reul'tatah osibok vengerskih studentov v russkom jazyke i puti ih ustranenije. = AAPNy-Russz. 8/H. 114–120.

RETTICH Andor: Az uruguayi magyar iskoláról. = NyelvKult. 38. 16.

SÁROSY Józsefné–SZABÓ Balázsné: Tanuljunk magyarul! 2. kiadás. Bp., Minerva. 213 l.

SEBESTYÉN Árpád: Az iskolai anyanyelvi nevelés a művelődés szolgálatában. = MNy. 76. 24–33.

SEBESTYÉN Árpádné: Két új anyanyelvi tankönyv a szakközépiskolában. (Szende Aladár és Graf Rezső, ill. Hangay Zoltán és Viskovits Erzsébet tankönyveiről.) = Köznevelés. 36. 20. 17–19.

SEBESTYÉN Árpádné: Kontrasztív törekvések az új szakközépiskolai I., II. osztályos magyar és orosz nyelvi tankönyvekben. = Mtan. 23. 255–257.

SEREGY Lajos: A szövegfeldolgozás előkészítése. A feldolgozás szintjei, mélysége. = Fol-P-L. 10. 59–64.

SIPOS István–SZŰCS József: Ungarski ezik za bŭlgari. 2. izd. Bp., Tankönyvkiadó. 607 l.

SOBIESKI Artúr: A távoktatás alkalmazásának lehetőségei a felsőfokú nyelvoktatásban. = Szaknyelv. 229–241.

STURCZ Zoltán: Szituációteremtés a szövegalkotáshoz. = Fol-P-L. 10. 159–167.

SZABÓ Géza: A magyar nyelvtörténet és a magyar nyelvjárások oktatása a tanárképző főiskolákon. = FoktSz. 29. 730–734. (Tables of Contents in Russian and German.)

SZABÓ György Pál: Nemcsak a magyartanár – minden nevelő gondja és feladata. (A magyar nyelv oktatásának néhány kérdése.) = Kor. 39. 811–814.

SZABÓ T. Ádám: Határok nélkül – anyanyelvünk szolgálatában. (A magyar nyelv és a magyar kultúra megőrzésének, fejlesztésének és ápolásának további feladatai a szétszóródott magyarság körében.) = NyelvKult. 40. 27–29.

SZABÓ T. Ádám: A nyugat-európai magyar tanszékek kapcsolatáról. = Nyelvkult. 38. 22–23.

SZATHMÁRI István: Az iskolai anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére irányuló egyetemi kísérletek és kutatások. = FoktSz. 29. 723–729. (Tables of Contents in Russian and German.)

SZATHMÁRI István: A nyelvtan helye a magyar szakosok képzésében a felsőoktatásban. = MNyG. 103–114.

SZATHMÁRI István: Hogyan tovább? (Az anyanyelvi nevelés egyes részterületeit megvilágító tanulmányok elé.) = Nyr. 104. 202–204.

SZEBENYI Péterné: Az anyanyelv mint személyiségformáló tényező. = Nyr. 104. 207–216.

SZÉKELY Imre: Az ellenőrzés (az információszerzés) lehetőségei a nyelvtanításban. = MNyG. 735–738.

SZÉKELY József: A reprodukciós szövegek felhasználásának lehetőségei és módszerei a Nemzetközi Előkészítő Intézetben és az egyetemen. = Fol-P-L. 10. 117–120.

SZENDE Aladár–FÁBIÁN Pál–FÜLÖP Lajos: Útmutató az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny 1980/81. tanévi magyar nyelvi pályatételeinek kidolgozásához. = ÉA. 2. 3. 7–9.

SZENDE Aladár: Új tankönyvünk ajánlása. (Ginter Károly – Szende Aladár: Beszéljünk magyarul! Készült az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének megbízásából. Bp., Tankönyvkiadó. 1979. 256 l.) = NyelvKult. 38. 66–71.

SZENDE Aladár: A magyar nyelvtan helye a közoktatásban. = MNyG. 133–141.

SZENDE Aladár: Személyiségformáló anyanyelvoktatás. = Nyr. 104. 216–226.

SZENDE Aladár: Magyar nyelv a szakközépiskola 3. osztálya számára. = Köznevelés. 36. 38. 24–25.

SZÉPE György: A nyelvi és kommunikációs nevelés fejlesztése. = Műveltségkép. 35–68.

SZÉPE György: A felsőoktatási hallgatók nyelvtanulásáról. = ANy. 67–80.

SZÉPE György (Társszerző: Grétsy László, Bencédy József és Honti Mária): Nyelvünk állapota, anyanyelvi műveltségünk helyzete. = TársSz. 35. 8–9. 112–122.

SZÉPFALUSI István: Lássátok, halljátok egymást! (Mai magyarok Ausztriában.) Bern. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 407 l. + 1 térk.

SZERÉNYI Mária: Magyar nyelvhelyességi problémák oroszórán. = Inyt. 23. 95–97.

SZILÁGYI N. Sándor: Magyar nyelvtan. Tankönyv a pedagógiai líceumok IX–X. osztálya és a filológia-történelem szakprofilú líceumok XI. osztálya számára. Bukarest. Editura Didactică şi Pedagogică. 167 l.

SZŐLLŐSY-SEBESTYÉN András: A nyelvtanítás szövegelméleti alapjai. = Fol-P-L. 10. 15–32.

SZUROMI Lajos: A versritmus elemzése az iskolában. Debrecen. Hajdú-Bihar megyei Tanács Végrehajtó Biz. Pedagógiai Továbbképző Intézet. 108 l. (Módszertani segédanyagok 47.)

SZŰCS József: A magyar nyelv idegen nyelvként való tanításának aktuális kérdései. = MNyG. 749–754.

TAKÁCS Etel: Magyar nyelv. Útmutató a magyar nyelv tankönyvcsaládjának használatához. 5. osztály. Bp. Tankönyvkiadó. 60 l.

TAKÁCS Etel: Anyanyelvi nevelés – új taneszközökkel. (1. A magyar nyelv könyve, 2. Magyar nyelvi munkafüzet és 3. Magyar nyelvi feladatlapok az 5. osztály számára.) = Köznevelés 36. 29. 16–18.

TANKÓ László: A magyar iskoláztatás Csehszlovákiában. = Nyr. 104. 171–174.

TASNÁDY T. Álmos: Bikulturális oktatás Rotterdamban. (A holland és a magyar nyelv viszonya a Rotterdamban és a környékén folyó oktatásban.) = NyelvKult. 41. 18–24.

TOLCSVAI NAGY Gábor: Az új első osztályos gimnáziumi irodalomkönyv nyelvszemléletéről. (Ritoók Zsigmond – Szegedy-Maszák Mihály – Veres András: Irodalom a gimnázium I. osztálya számára. Bp. Tankönyvkiadó. 1979.) = Nyr. 104. 477–481.

TÓTH Attila: Szintek a felsőfokú intézmények nyelvoktatásában. = ANy. 301–305.

TÓTH Imréné: Az anyanyelvi mozgalom és az angliai egyesületek. = NyelvKult. 40. 35–37.

TÓTH Imréné–ROMHÁNYI László–NÉMETH Józsefné: Az angliai magyarság kulturális életéről. = NyelvKult. 38. 16–21.

TÓTH Mihályné: A múlt idejű szenvedő melléknévi [igenév] rövid alakjának jelentései. (Idegen nyelv magyarok számára.) = ANy. 159–166.

TÖLLY Ernő: A magyar nyelv tanítása Burgenlandban. = NyelvKult. 40. 46–48.

TŐZSÉR Árpád: Problémák a népköltészet fordítása körül. = Ttáj. 34. 11. 47–52.

URBÁN Teréz: Nyelvtörténet az általános iskolában. (A „Beszélő nevek" című téma tanításának tapasztalatai.) = Mtan. 23. 72–77.

VAJDA Ferenc: Új magyar nyelv- és irodalomkönyvek a szakközépiskolákban. = PedSz. 30. 1032–1038.

VÁRADI Tibor: Vajdaság SZAT nemzetei és nemzetiségei nyelvi egyenrangúságának érvényesítése az egyetemi szintű oktatásban. = Létünk. 10. 1. 135–153.

VÁRDY HUSZÁR Ágnes–VÁRDY Béla: Magyar kultúrmunka Pittsburghben. = NyelvKult. 41. 24–29.

VARGA József: A szlovéniai magyarok kulturális élete. = Nyr. 104. 162–167.

VARGA Sándorné: Magyaroktatás Svájcban. = NyelvKult. 38. 21–22.

VARGA Sándorné: Az anyanyelvi mozgalom – Svájcban. = NyelvKult. 40. 37–41.

VÁRKONYI Imre: Az anyanyelvi képzés a tanítóképző főiskolán. = FoktSz. 29. 453–458. (Tables of Contents in Russian and German.)

VÁRNAI Aladár: A folyamatos beszéd kialakítása kiselőadások és egy sajátos ankét keretében. = Fol-P-L. 10. 127–131.

VÉCSEY Antalné: Orosz nyelvű szakszövegek magyarra fordításának problémái. = AAPNy-Russz. 8/H. 92–102.

VÉGVÁRI József: A mondattan tanításának szerepe a szaknyelvoktatásban. = Szaknyelv. 251–259.

WELTER, Alfons: Néhány megjegyzés cseh ajkúak magyar nyelvtanításához, illetve nyelvtanulásához. = MNyG. 769–774.

WOJATSEK Károly: Magyaroktatás a kanadai egyetemeken. = NyelvKult. 38. 14–15.

WOLFRAM Ervin: Az anyanyelv viszonya a természettudományokhoz. = MNy. 76. 304–308.

ZÁNTHÓ Róbert: A fordító- és tolmácsképzés tantervi előkészítő munkálatai a József Attila Tudományegyetemen. = Szaknyelv. 261–268.

ZSOLNAI József: Nyelvi kommunikációs képességek grammatikai megalapozása kisiskoláskorban – kísérleti eredmények alapján. = MNyG. 787–792.

5. Általános nyelvészet (Nyelvfilozófia, mesterséges nyelvek, határtudományok: szemiotika, matematikai nyelvészet, etnolingvisztika, pszicholingvisztika, szociolingvisztika magyar nyelvi és nyelvészeti vonatkozásai.)

BALÁZS János (szerk.): Nyelvi rendszer és nyelvhasználat. (Általános és alkalmazott nyelvészeti tanulmányok.) Bp. Tankönyvkiadó. 378 l. (kézirat.)

EGYED Péter: A jelszó és a mindennapi élet értékstruktúrája. = A Hét.11. 6–7. 8.

FÁBIÁN Judit–BARTHA Zsuzsa–DÉN Zsuzsa: Anyanyelvi készség és önismeret. (Szociológiai és szociolingvisztikai felmérés a nyelvi struktúrák használatáról a Veszprém megyei Művelődési Központ Felnőttnevelési Stúdiójában.) = KultKöz. 3. 83–90. (Tables of Contents in English and Russian.)

FONT Zsuzsa–HERNER János és mtársai: Szegedi kísérlet a XVI. századi magyar vers gépi feldolgozására. = ItK. 84. 630–638. (Summary in French.)

Hungarológiai Értesítő II. (A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyóirata.) Bp., 504 l.

JÉKEL Pál: Nyelvészeti feldolgozások számítógéppel. = MNyG. 447–448.

JUHÁSZ, János: Interlinguale soziolinguistische Überlegungen. = KStud. 77–93.

KÁROLY Sándor: Nyelvi magatartásformáink változásai társadalmi fejlődésünk újabb szakaszában. = az 1970-es évtized. 180–195.

KIEFER Ferenc: Greetings As Language Games. = JPrag. 4. 2. 147–155.

KIS Ádám: A számítógépes szaknyelv és a mediálisok. = Nyr. 104. 50–52.

MÁTYUS Aliz: Egy falu három generációja. (A nemzedékek nyelvi változatai a társadalmi fejlődés tükrében.) = KultKöz. 1. 56–65. (Tables of Contents in English and Russian.)

MIHÁLKA György: Nyelvcsaládok. = A Hét. 11. 14. 10.

MIKES Melánia: Adalékok a szociokulturális tartalmak nyelvi átültetésének kérdéséhez. = HungKözl. 12. 44. 89–97. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)

PLÉH Csaba: A pszicholingvisztika horizontja. Bp., Akadémiai. 185 l. (Korunk tudománya.)

SZABÓ Miklós: A „szó válsága" a századforduló néhány magyar társadalmi konvenciójának példáján. = Nyr. 104. 408–411.

VARGHA Balázs–DIMÉNY Judit–LOPARITS Éva: Nyelv, zene, matematika. 2. kiad. Bp. RTV–Minerva. 217 l.

B. VÖRÖS Gizella: Válaszolási mód és értékrendszer. (Interjúszövegek értelmezéséről.) = KultKözl. 1. 36–49. (Tables of Contents in English and Russian.)

6. Bibliográfia

Analecta Linguistica. Vol. 10. 1–2. Informational Bulletin of Linguistics. Nyelvtudományi Információs Közlemények. Redigit A(ndrás) Róna-Tas. Bp.–Amsterdam. Akadémiai.–John Benjamins B.V. 234, 166 l.

CSÖRÖGI István: A magyar szaknyelvoktatás bibliográfiája. Szerk. Csörögi István, Nagy Ferenc. Bp., ELTE. 210 l. (Nyelvtudományi dolgozatok 31.)

HORVÁTH Magda (szerk. és összeáll.): Új könyvek. Tárgyszójegyzék és tárgymutató az Új könyvek 1965–1976. évfolyamaihoz. Közreadja az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp., NPI–OSZK KMK. 770 l.

MÁTÉ Jakab: A Selected Bibliography of Linguistics in Hungary – 1977. = ALing. 10. 1. 197–223.

MÁTÉ Jakab: A Selected Bibliography of Linguistics in Hungary – 1978. = ALing. 10. 2. 121–166.

MÁTÉ Jakab: A magyar nyelvre vonatkozó kutatások bibliográfiája 1978. = HungÉrt. II. 349–381.

7. Hangtan, fonológia, prozódia és a velük összefüggő kérdések

BAKOS József: A mai színpadi beszéd hangzása. = HevSz. 8. 3. 49–51.

BARTÓK János: Elnöki megnyitó (Elhangzott az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az MTA I. Osztályának Fonetikai Munkabizottsága által szervezett Fonetika '79 tudományos ülésszakán, 1979. szept. 27-én Budapesten.) = MFF. 5. 5–6.

GERGELY János: Beszéddallam és hanglejtés. = MNyG. 345–350.

GUTTMANN Miklós: Hangtani vizsgálatok az általános iskolások nyelvhasználatában Vas megyében. = SzTKözl. 2. 55–70. (Summary in German.)

IVANOV, V.: A szó, a szótag és a hang mennyiségi tulajdonságai a magyar nyelvben. Ford. Földi Éva. = Nyr. 104. 227–232.

KASSAI Ilona: A magyar affrikátákról időtartamuk alapján. = Nyr. 104. 232–245.

KERÉK, Andrew: The Sonority Hierarchy in Child Phonology: Evidence from Hungarian. = Wege zur Universalienforschung. Sprachwissenschaftliche Beiträge zum 60. Geburtstag von Hansjakob Seiler. B. Brettschneider, et. al., eds. Tübingen. Narr. 139–144.

KOVÁCS László: Védjük a zárt *ë*-t, de ne tanítsuk! = Mtan. 23. 140–142.

KYLSTRA, A. D.–de GRAAF, T.: Vannak-e diftongusok a magyar köznyelvben? = NyK. 82. 313–317. (Summary in German.)

B. LŐRINCZY Éva: Grammatika szempontok a fonológiai kutatások hátterében. = MNyG. 535–538.

Magyar Fonetikai Füzetek 6. – Hungarian Papers in Phonetics. Magyar hangalbum. A magyar beszédhangok artikulációs és akusztikus sajátságai. Összeállította Bolla Kálmán. Bp., MTA Nyelvtudományi Intézete. 179 l. (Table of Contents in English.)

A. MOLNÁR Ferenc: Az önálló szóból keletkezett határozóragok illeszkedésének hatása a magyar magas és mély mássalhangzók megterheltségére. = MNyG. 579–582.

MOLNÁR Zoltán Miklós: Vizsgálatok a szombathelyi főiskolások beszédhang-használatának köréből. = SzTKözl. 71–86. (German Summary.)

MONTÁGH Imre: Tiszta beszéd. Beszédtechnikai gyakorlatok. Utánny. Bp. NPI. 143 l.

MONTÁGH Imre: Beszédtechnikánk. (Általános elméleti és módszertani alapvetés.) = Köznevelés. 36. 18. 9–10.

MONTÁGH Imre: Mit csinálnak a logopédusok? (A logopédia elvi és gyakorlati kérdései.) = Köznevelés. 36. 27. 10–11.

RINGEN, Catherine O.: Uralic and Altaic Vowel Harmony: a Problem for Natural Generative Phonology. = JL. 37–44.

SEPER Jenő–MONTÁGH Imre–VINCZE Tamásné: A gyakori beszédhibák. 4. kiad. Szerk. Szabó László. Bp., Tankönyvkiadó. 150 l.

SHERWOOD, Peter: On the Level of Syllable Structure in the Historical Phonology of Hungarian. (In memorian G. Bárczi.) = MNyG. 691–693.

VAGO, Robert M(ichael): The Sound Pattern of Hungarian. Washington. Georgetown University Press. XIII + 150 l.

VÉRTES O. András: A magyar leíró hangtan története az újgrammatikusokig. Bp., Akadémiai. 234 l.

WACHA Imre: A tételhangsúlyról. = Nyr. 104. 85–99.

8. Helyesírás, átírás, írástörténet

ÁGOSTON Mihály: Írásunk egységéért. = MNy. 76. 218–220.

ÁGOSTON Mihály: Újabb észrevételek és gondolatok a magyar helyesírás szabályairól. = Híd. 44. 7–8. 956–980.

BÁCSAI Ilona: Megírja, írja meg, meg fogja írni. (Az igekötős igék helyesírása.) = ÉA. 2. 3. 16.

BALOGH Dezső: Meg kell-e reformálni a magyar helyesírást? = Utunk. 35. 7. 1–3.

FÁBIÁN Pál–SZEMERE Gyula (szerk.): Katonai helyesírási tanácsadó szótár. Összegyűjtötte Kovács József. Bp., Zrínyi. 460 l.

FÁBIÁN Pál: A különírás és az egybeírás. = Nyr. 104. 135–148.

FÁBIÁN Pál: A helyesírás iskoláinkban. = Nyr. 104. 470–477.

FÁBIÁN Pál: Készülőben helyesírásunk újabb (11.) kiadása. = NyelvKult. 41. 44–47.

HELL György: Helyesírásunk elveiről egy gépi szólista kapcsán. = MNy. 76. 55–64.

F. KOVÁCS Ferenc: Megtanulhat-e mindenki helyesen írni? = Köznevelés. 36. 42. 15. (Lásd még Pásztor Emil cikkét is a Köznevelés 36. évf. 43. számában.)

A magyar helyesírás szabályai. 10. kiad. 20. utánny. Bp., Akadémiai. 272 l.

MOLNÁR CSIKÓS László: Autog-ram vagy auto-gram? (Az idegen szavak elválasztása és helyesírása.) = MképesÚjs. 29. 22–23. 47.

PÁSZTOR Emil: A helyesíráshoz nem kell különleges képesség. (F. Kovács Ferenc a Köznevelés 36. évf. 42. számában megjelent cikkéhez.) = Köznevelés. 36. 43. 8.

PÁSZTOR Emil: Hogy is írta Arany János? (Szövegeltérések a Toldi régi és újabb kiadásaiban s a kritikai kiadások helyesírási problémái.) = Nyr. 104. 68–84.

PÁSZTOR Emil: Gondolatok a *dz, dzs* betűt tartalmazó szavak helyesírásának rendszeréről. = MNy. 76. 81–88.

SINKOVITS Ferenc: Helyesírásunk „hatodik" és még két elve nevében. = Nyr. 104. 38–47.

SZ(ABÓ) I(LONA): Észrevételek a helyesírásról. (Híd, 1979. december) = Kor. 39. 239–240.

TIMKÓ György: Az intézménynevek írásának gondjai. = MNy. 76. 472–479.

T. URBÁN Ilona: A szóelemző írásmód időszerű kérdései. = MNy. 76. 343–355.

ZOLTÁN András: Egy kis csiszolás. (A cirillbetűs orosz nevek és szavak átírásáról.) = ÉA. 2. 3. 15.

9. Kontrasztív nyelvészet (Nyelvi kölcsönhatás, két- és többnyelvűség. Tipológia, areális nyelvészet. Gyermeknyelv.)

ANDRÁS, László T.: Spatial Adjectives. An English–Hungarian Contrastive Study. = SEH. 453–490.

BALÁZS János: Az egybevető (kontrasztív) módszer alkalmazásának lehetőségei. = NyR. 265–295.

BAŃCZEROWSKI Janusz: A lengyel és a magyar vokális rendszer egybevetésének néhány kérdése. = MFF. 5. 117–129. (Summary in English.)

BÁNHIDI Zoltán: Egy magyar mondattan és az angol kontrasztivitás. = MNyG. 195–199.

BANÓ István: A szubjektív kontrasztivitás problémái az iskolai nyelvoktatásban. = MNyG. 201–205.

BERTÓK Imre: A szlovák „o" elöljárószavas vonzatok magyar ekvivalensei. = Inyt. 23. 41–45. (Table of Contents in Russian.)

BOLLA Kálmán: A fonetikai szerkezetek interlingvális egybevetéséről. (Problémavázlat.) = MFF. 5. 40–69. (English Summary.)

BUZÁSSYOVÁ, Klára: A grammatikai kategória fogalma a szlovák–magyar kontrasztív nyelvtani vizsgálatban. = MNyG. 253–257.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Posesivny dativ v slovenčine a ekvivaletné mad'arské konstrukcie. (A dativus possesivus a szlovák nyelvben és az egyenértékű magyar mondatszerkezetekben.) = SlavSl. 15. 3. 261–280.

CSAPÓ, József: The Problem of Lexical Interference. = SEH. 375–452.

CSIZMAZIA Zsuzsanna: Német mintára létrejött magyar összetett főnevek. = MNy. 76. 447–458.

DEZSŐ László–NEMSER, William (eds.): Studies in English and Hungarian Contrastive Linguistics. Bp. Akadémiai. 589 l.

DEZSŐ, László: Word Order, Theme and Rheme in Hungarian and the Problems of Word-Order Acquisition. = SEG. 245–298.

DIÓSY-STEPHANIDES, Éva: A Contrastive Study of the English and the Hungarian Infinitive. = SEH. 93–144.

DIÓSY-STEPHANIDES, Éva: A Preliminary Study for a Contrastive Analysis of the English Gerund and Its Hungarian Equivalents. = SEH. 15–62.

EMERICZY, Tibor: Faux amis in ungarisch-deutscher Relation. = KStud. 49–64.

B. FEJES Katalin: A mondatszerkezeti sajátságok optimális aránya a tízéves tanulók fogalmazásaiban. = MNyG. 311–315.

FOGARASI Miklós: Európai areális nemzetközi szókincs és szóképzés a magyar nyelvben. = MNyG. 317–323.

FÖLDI Éva: A kérdés kifejezésének intonációs eszközei a magyarban és a lengyelben. = MFF. 5. 109–116. (Summary in English.)

FUTAKY István: A szóalkotás magyar–német kontrasztív vizsgálatáról. = MNyG. 325–328.

GÓSY Mária: Az intonáció percepciója összehasonlító vizsgálatban. = MFF. 5. 100–108. (Summary in English.)

GÖMÖRY László–SZÉKELY Gábor: Számítógép az összevető szóképzéskutatásban. = AAPNy-Russz. 8/H. 72–79.

GYIVICSÁN Anna (szerk.): Tanulmányok a kelet-európai irodalmak és nyelvek köréből (Dobossy László 70. születésnapjára). Közreadja az ELTE Szláv Filológiai Tanszéke. Bp., ELTE. 376 l.

HELL, György: Object and Subject *That Clauses* in English and Corresponding *Hogy Clauses* in Hungarian. = SEH. 145–176.

HELL, György: Compound Sentences in English and Hungarian. = SEH. 351–374.

HESSKY, Regina: Zur kontrastiven Untersuchung idiomatischer Wendungen. = KStud. 65–76.

HORLAI, György: A Contrastive Study of the *head + n't* and *had + been + ing* forms and Their Hungarian Equivalents. = SEH. 491–512.

IVIR, Vladimir: Kontrasztív elemzés a fordításban és fordítás a kontrasztív elemzésben. = HungKözl. 12. 44. 39–46. (Summary in English.)

JUHÁSZ, János (hrsg. und eingeleitet): Kontrastive Studien: Ungarisch–Deutsch. Bp., Akadémiai. 139 l. (Studia comparationis linguae Hungaricae)

JUHÁSZ, János: Ungarisch–deutsche kontrastive Forschungen in Ungarn. = KStud. 17–38.

KASSAI Ilona: Sva-jelenségek a francia és a magyar beszédben. = MFF. 5. 139–151. (Summary in English.)

KENESEI, István: Sentence Embedding in English and Hungarian. = SEH. 177–206.

KERTÉSZ, Marianna: Allgemeine und wissenschaftsgeschichtliche Fragen des Verhältnisses von Grammatik und Lexik und seine Problematik in konfrontativer Sicht. Bp., ELTE. 243 l. (Budapester Beiträge zur Germanistik. Schriftenreihe des Lehrstuhles für deutsche Sprache und Literatur der Loránd Eötvös Universität 8.)

KIRÁLY, (Ferenc) Fr.: *–Ă* nemotivat de etimon. (A nem motivált etinomú *–ă*.) = LR. 29. 3. 231–234. (A románba került magyar jövevényszavak *–ă* végződésének eredetéről.)

É. KISS, Katalin: English Participles and Their Hungarian Equivalents. = SEH. 63–92.

KLAUDY Kinga: Orosz szövegek mondatszerkesztési sajátosságainak hatása a magyar nyelvre. = Nyr. 104. 411–417.

KORPONAY, Béla: Middle and Causative Constructions in English and Hungarian. = SEH. 207–232.

KOVALJEVA, Jekaterina Fedorovna: K voprosu o slavjanskih zaimstvovanijah v vengerskom jazyke. = AAPNy-Russz. 8/H. 53–59.

LÁSZLÓ, Sarolta: Morphologische Kategorien und grammatisch-lexikalische Felder in Sprachvergleich. = KStud. 111–121.

LÉVAI Béla: Az irány (hely) kifejezésének kontrasztív szemantikai elemzése. = MNyG. 525–528.

LIZANEC, P. M.: A nem rokon nyelvekből való átvételek morfológiai meghonosodásának kérdéséhez. (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások magyar jövevényszavainak alapján.) = MNyG. 529–534.

MAJTINSZKAJA, K. E.: Névutókból alakult esetragok a magyarban és a rokon nyelvekben. = MNyG. 539–542.

MANZELLI, Gianguido: A birtokviszony a magyar nyelvben tipológiai szempontból. = MNyG. 543–552.

MIHALOVICS Árpád: Kauzatív-faktitív igék, igei szerkezetek magyar–orosz–francia összevető vizsgálata. = AAPNy-Russz. 8/H. 80–89.

NÉMETH Zoltán: Az egynyelvűség–kétnyelvűség kérdése a nyíregyházi tirpákság esetében. = AAPNy-INy. 8/C. 121–140.

NÉRAY, Judit: A Contrastive Study of the Word-Order of Attributes in Noun Phrases in English and Hungarian. = SEH. 319–350.

NUŢĂ, Ion: Note lexicale şi etimologice din terminologia viticolă. (Szókészleti és etimológiai jegyzetek a szőlőművelés terminológiájához.) = LR. 29. 5. 519–523.

NYOMÁRKAY István: Német tükörfordítások a horvátban és a magyarban. = MNy. 76. 436–447.

ÓDOR László: Balázs beszélni tanul. (Jegyzetek a nyelv születéséről.) Bp., Minerva. 241 l.

PENAVIN Olga: Román jövevényszavak a jugoszláviai székelyek nyelvében. = MNyG. 633–640.

RADICS Katalin: Tipológia és nyelvtörténet. = NyK. 82. 3–58. (Summary in English.)

ROT Sándor: A grammatikai mezők alkalmazásáról az angol–magyar kontrasztív vizsgálatokban. = MNyG. 655–667.

RUZSICZKY, Éva: Ungarisch–deutsche kontrastive Untersuchungen im Bereich der Bildung von Nomina. = KStud.123–140.

SALA, Marius: „Panromanic cu excepţia românei" în vocabularul fundamental al limbilor romanice actuale. (A mai román nyelvek alapszókincsében föllelhető latin elemek hiánya a román nyelvben.) = SCL. 31. 3. 237–246.

SALA, Marius: Rom. *talpă:* împrumut sau moştenit? (Jövevényszó vagy örökség a román nyelvben a *talpă* szó?) SCL. 31. 2. 150–159.

SCHVEIGER, Paul: A Typology of Kinship Terms. = MNyG. 685–689.

SIPTÁR Péter: Megjegyzések a magyar és angol szókezdő mássalhangzócsoportokról. = NyK. 82. 325–337. (Summary in English.)

Cs. SZABÓ Márta–MIKES Melánia–JUNGER Ferenc: Környezetnyelv-oktatás a Vajdaságban a szerbhorvát–magyar kontrasztív vizsgálatok tükrében. = MNyG. 725–728.

SZÉPE György: Vorwort zur Reihe „Studia comparationis linguae hungaricae". = KStud. 7–15.

P. TÁLOS Endre: Fonológiai szabálykölcsönzés a cigányban. = MFF. 5. 152–158. (Summary in English.)

TIKKA, Toivo: A finn II. infinitívus instruktívusa a magyar határozói igenév megfelelőjeként. = MNyG. 755–768.

ULIVI, Anca: Remarques sur la consonne *h* dans les parlers daco-roumains. = RRLing. 25. 5. 625–630. (A magánhangzó előtti etimológikus szókezdő *h* egyes román nyelvjárásokban.)

VALACZKAI László: Magyar és német beszédhangok néhány asszociatív sajátosságáról. = MFF. 5. 159–163. (English Summary.)

VÁRADI, Tamás: A Guide to Hungarian–English Errors. = SEH. 513–590.

VARGA, László: A Contrastive Analysis of English and Hungarian Word Stress. = SEH. 233–244.

VÖRÖS, József: Syntactic Structures of Hungarian Verbal Particles and Their English Equivalents. = SEH. 299–318.

10. Lexikológia, lexikográfia, frazeológia, jelentéstan

BACHÁT László: Az ifjúsági nyelv szókészletének eredete. = Nyr. 104. 148–157.

BAKOS József: Az egri nép szólásainak és közmondásainak világa. = HevSz. 8. 1. 52–57.

BAKOS József: A Nógrád megyei palócság szólásainak világa. = HevSz. 8. 4. 53–58.

BÁRCZI Géza és ORSZÁGH László vezetésével BALÁZS János és mások (szerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. 5. Mo–S. 3. kiadás. Bp., Akadémiai. 1315 l.

BÁRCZI Géza és ORSZÁGH László vezetésével BALÁZS János és mások (szerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. 6. Sz–Ty. 3. kiadás, Bp., Akadémiai. 883 l.

BÁRCZI Géza és ORSZÁGH László vezetésével BALÁZS János és mások (szerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. 7. U–Zs. Bp., Akadémiai. 671 l.

BAZSÓ Zoltán: Vietnami–magyar zsebszótár (segédanyag) magasépítés szakos hallgatók számára. = Fol-P-L. 10. 51–54.

BERNÁTH Béla: *Gyarat* és *arat*. (Gyaratő > gyartó > gyártó > gyárt.) MNy. 76. 341–342.

BORZSÁK István: *Szavak pálfordulása.* (Szólásmagyarázat.) = MNy. 76. 74–76.

BÖDEY József: Magyar–bolgár szótár. 2. kiad. Bp., Terra. 584 l. (Kisszótár sorozat.)

BÖDEY József: Bolgár–magyar szótár. 3. kiad. Bp., Terra. 559 l.

CSATKAI Dénes (szerk.): Hatnyelvű geodéziai szakszótár (angol, eszperantó, francia, *magyar*, német, orosz.) 3. kötet. Bp., BGTV. 374 l. (Az 1. kötet 1976-ban jelent meg ugyancsak a BGTV gondozásában.)

DÉCSY, Gyula: Linguistische Sinndeutungen 3. = UAJb. 52. 21–31.
DOBOSSY László: Az akadémia és társai. (Bizonyos nemzetközi szavak jelentéskörének változásai anyanyelvünkben.) = Kr. 9. 14–15.
ÉGETŐ Melinda: Középkori szőlőművelésünk kérdéséhez. = Ethn. 91. 53–78. (Summary in German.)
FARKAS Vilmos: Mutatvány a „Keleti eredetű nemzetközi elemek a magyar szókincsben" című monográfiából. = Nyr. 104. 355–361.
GALGÓCZI László: *Ebagos – abagos.* (Ebag: 'sorvasztó, soványító gyermekbetegség' *-s* képzős származékának alakváltozata.) = Nyr. 104. 111–113.
HADROVICS László–GÁLDI László: Magyar–orosz kéziszótár. 5. kiad. Bp., Akadémiai. 712 l.
HALÁSZ Előd: Német–magyar szótár 1–2. 6. kiad. Bp., Akadémiai. 1198, 1200–2336. l.
HEXENDORF Edit: A *pápaszem*-mel kapcsolatos képértelmezésekhez. = MNy. 76. 211–212.
JUHÁSZ József (és mások szerk.): Magyar értelmező kéziszótár 1–2. 4. kiad. Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetében. Bp., Akadémiai. 874, 876–1350. l.
KARA György (szerk.): Magyar–mongol szójegyzék. Bp. ELTE. 131 l.
KÁROLY Sándor: A Magyar Szinonimaszótár és a szinonimitás. = MNy. 76. 143–156.
KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. (Változatlan utánnyomás.) Bp. Akadémiai. 727 l.
KISS Lajos: *Sumák, sumákol; Sumár, sumárerdő.* = Nyr. 104. 106–109.
KISS Lajos: Szavak és nevek. (*Dzsumbuj, Kalakocs, Kástélyos, Pereszke, Rence, Zeppelin.*) = Nyr. 104. 362–368.
KŐ Benedek: *Cinadoff.* (Jelentése: 'finom, könnyű, értékes vászonféle'.) = MNy. 76. 465–468.
LAKÓ György (főszerk.): Svéd–magyar szótár. 3. kiad. Bp., Akadémiai. 1024 l.
LIGETI Lajos: Tátorján. (Keresztesvirágú kóró, répa formájú növény.) = MNy. 76. 129–143.
MANOLIU, Gabriel–BUCUR, Ion–SZALAY András–SCHWIGER Ágnes: Dictionar agricol român–maghiar, maghiar–român (Román–magyar és magyar–román mezőgazdasági szótár.) Bukarest. Ceres Könyvkiadó. 672 l.
MARKÓ Imre Lehel: A Kiskanizsai Szótár. = Honism. 8. 2. 38–40.
MATIJEVICS Lajos: Az Ormós-gyűjtemény szólás- és közmondásanyagából. = Hung. Közl. 12. 42–43. 157–159.
R. MOLNÁR Emma: Alapforma és változat kérdése a szólások vizsgálatában. = MNyG. 575–578.
A. MOLNÁR Ferenc: Ő se jobb a Deákné vásznánál. (Szólásmagyarázat.) = Nyr. 104. 100–106.
O. NAGY Gábor–RUZSICZKY Éva: Magyar szinonimaszótár. Második kiadás. Bp., Akadémiai. 593 l.
ORSZÁGH László: Angol–magyar nagyszótár 1–2. 6. kiadás. Utánny. Bp., Akadémiai. 1225, 1093 l.
K. PALLÓ Margit: *Barkácsol.* = Nyr. 104. 248–249.
K. PALLÓ Margit: *Őre, őrje.* ('valaminek az eleje, java, javarésze, nagyja'.) = MNy. 76. 471–472.

K. PALLÓ Margit: Kihalt *Enő* szavunkhoz. = MNy. 76. 342–343.
PENAVIN Olga: Társadalmi ellentétek a közmondásokban és a szólásokban. = Hung-Közl. 12. 42–43., 49–63. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)
REYCHMAN, Jan: Magyar–lengyel szótár. 2. kiad. Bp.–Warszawa. Akadémiai–Wiedza Powszechna. LIII + 1234 l.
ROZGONYINÉ MOLNÁR Emma: Itt van a kutya elásva! (A szólásokról.) = ÉA. 2. 4. hátsó fedőlap.
RUZSICZKY Éva: Grammatikai eszközök szerepe a szókészleti szinonimiában. = MNyG. 669–673.
B. SEBESTYÉN Ilona: Gubanc. (A szó jelentésváltozatairól.) = ÉA. 2. 2. 17.
SIPTÁR Péter (összeáll.): Nyelvészeti kisszótár. Alapvető terminus technicusok a modern nyelvészetben. Bp. MKKE Nyelvi Intézet. 56 l.
SOMOGYI Béla: *Szür.* (Szómagyarázat, a szürtrikk műszó /bridzs/ rövidített változata.) = MNy. 76. 81.
SOMOGYI Béla: Zsebpénz és zsákbamacska. (Tükörszók és tükörkifejezések.) = ÉA. 2. 2. 4.
SZABÓ T. Attila: Április bolondja, bolondok napja és áprilist járat. = A Hét. 11. 15. 6–7.
SZÉLES Klára: A „népiesség", a „népi" és a „nemzeti" fogalma Erdélyi Jánosnál 1848–49-ig. = ItK. 84. 666–673.
TAKÁCS Lajos: *Hőlyézés.* (Határjelre alkalmazott kifejezés: *hőlye, hőlyézik* vagy *hőlye fű*, azaz tilalom- és határjelül használt hosszabb fűből összefogott fűcsomó.) = Nyr. 104. 246–247.
TAKÁCS Lajos: Csemege, nyírvíz, virics. = MNy. 76. 215–218.
VÁCZY, Coloman (Kálmán): Dicţionar botanic poliglot (Latină, română, engleză, germană, franceză, rusă, *maghiară*.) Bucureşti. Editura Ştiinţifica si Enciclopedică. 1017 l. (Többnyelvű növénytani szótár: latin, román, angol, német, francia, orosz, *magyar*.)

11. A magyarság eredete. Őstörténet. A magyarság táji-történeti tagolódásának nyelvi/nyelvészeti kérdései

BOGYAY, T.: Zum Problem der Magna Hungaria des Frater Julianus. = UAJb. 52. 140.
GYÖRFFY György: A 942. évi magyar vezérnévsor kérdéséhez. = MNy. 76. 308–317.
HERNÁDI Miklós: Nyelvtörténet, őstörténet. (Beszélgetés Hajdú Péter akadémikussal.) = MTud. 25. 372–376.
JÁRAI István: Megfejtetlen rovásírásos feliratok Dobrudzsában. = MTud. 25. 394–395.
KIRÁLY Péter: A magyar–szláv kapcsolatok a honfoglalásig a szláv írott források tükrében. = MTud. 25. 357–362.
KRISTÓ Gyula: Magyarországi írott források és a magyar őstörténet. = MTud. 25. 362–367.
RÓNA-TAS András: A magyar őstörténetkutatásról. = MTud. 25. 326–332.
SZÁDECZKY-KARDOSS Samu: A magyar őstörténet és bizánci forrásai. = MTud. 25. 351–357.

URAY Géza: A csopaki Kőrösi Csoma szimpozion. (1979. szept. 19–25.) = MTud. 25. 396–397.

VÁSÁRY István: A magyar őstörténet kutatásának hagyományai. = MTud. 25. 367–371.

12. A magyar nyelvtudomány és művelődés nagyjai (magyar nyelvészeti vonatkozásokkal). Megemlékezések, méltatások.

BALÁZS János: Kelemen József köszöntése 70. születésnapján. = MNy. 76. 499–500.

BALOGH Lajos: Bálint Sándor 1904–1980. = Nyr. 104. 505.

BÓNA István: László Gyula köszöntése (70. születésnapján). = ÚÍ. 20. 6. 106–110.

DANKÓ Imre: Emlékezés Implom Józsefre. = BékésiÉ. 15. 226–228.

FÜLÖP Lajos: Berze Nagy János, a nyelvjáráskutató. = Nyr. 104. 344–347.

GREGOR, F(erenc): Emília Úrhegyi – siebzigjährig. = SSlav. 26. 228–230.

HADROVICS, László: Emilju Baleczkomy 60 let. = SSlav. 26. 230–232.

HARASZTHY Gyula: Melich János 1872–1963. = Ktáros. 30. 104–106.

HEXENDORF Edit: Implom József 1899–1979. = MNy. 76. 380–381.

HOLL Béla: Bálint Sándor (1904–1980). = ItK. 84. 390–391.

ILIA Mihály: Mészöly Gedeon, az irodalmár. (Születésének 100. évfordulóján.) = Ttáj. 34. 7. 68–71.

JUHÁSZ Antal: Bálint Sándor (1904–1980). = Honism. 8. 3. 14–15.

KARACS Zsigmond: Bakoss Lajos nyomában: egy százados földesi néprajzi kincsestár. (Néprajzkutatói és nyelvészeti tevékenysége.) = Honism. 8. 4. 16–18.

KÁROLY Sándor: Telegdi Zsigmond köszöntése 70. születésnapja alkalmából. = MNy. 76. 379–380.

KILIÁN István: Bálint Sándor emléke. = Napj. 19. 7. 33.

KIRÁLY Péter: Úrhegyi Emília köszöntése 70. születésnapja alkalmából a Magyar Nyelvtudományi Társaságban. = MNy. 76. 115–116.

KISS, L(ajos): Vor 80 Jahren ist István Kniezsa geboren. (Vortrag in der Ungarischen Gesellschaft für Sprachwissenschaft am 12. Dezember 1978.) = SSlav. 26. 225–228.

KOVÁCS Zoltán: Bonkáló Sándor 1880–1959. Életrajza és tudományos munkássága. = FilKözl. 26. 98–102.

LAKÓ György: Budenz József. Bp., Akadémiai. 229 l. (A múlt magyar tudósai.)

LÁNCZOS Zoltán: Emlékezés Munkácsi Bernátra. = Honism. 8. 3. 24–25.

LŐRINCZE Lajos: Kovalovszky Miklós köszöntése 70. születésnapján. = Nyr. 104. 503–504.

LŐRINCZE Lajos: Egy régi, modern nyelvművelőről. (Zsombori József.) = ÉI. 24. 27. 6.

MI(ZSER) La(jos): Lőrincze Lajos 65 éves. = NÉ. 4. 101–102.

NAGY Olga: Emlékezés Bálint Sándorra (1904–1980). = Kor. 39. 835–836.

SZÉNÁSSY Zoltán: Szinnyei József emlékezete. = ISz. 23. 3. 262–266. (Lásd még: Honism. 8. 3. 26–29.)

SZENDE Tamás: Fónagy Iván köszöntése 60. születésnapján. (Melléklet: Fónagy Iván tanulmányai 1941–1978.) = MFF. 6. 172–178.

TÓTH Béla: Mészöly Gedeonról. (Születésének 100. évfordulóján.) = Ttáj. 34. 7. 71–73.

VÁMSZER Márta: Gyarmathi Sámuel (halálának 150. évfordulóján). = NyIrK. 24. 129–134.

VICSI Klára: Tarnóczy Tamás köszöntése 65. születésnapján. (Melléklet: Tarnóczy Tamás A beszédkutatásokra vonatkozó tanulmányainak a jegyzéke.) = MFF. 6. 168–172.

13. A művelődéstörténet (irodalomtudomány, néprajztudomány stb.) és a művelődési intézmények magyar nyelvi/nyelvészeti vonatkozásai. Kongresszusok és tudományos ülésszakok. A magyar nyelvtudomány története.

BALÁZS János: Magyar deákság. (Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell.) Bp., Magvető. 656 l. (Elvek és utak.)

BALÁZS János: A nemzeti nyelvek nyelvtanirodalmának kialakulása. = NyR. 23–35.

BÁNK József: A déli harangszó és édes anyanyelvünk. (Visszaemlékezés az Anyanyelvi Konferencia 10 éves jubileumán.) = NyelvKult. 40. 10–12.

BATÁRI Gyula: A Párizsi Magyar Egylet könyvtára. = Ktáros. 30. 748–750.

BEKE György: Erdély egyik legrégibb középiskolája. (A kolozsvári jezsuita, majd piarista, jelenleg a 3. számú Matematika-Fizika Líceum fennállásának 400. évfordulójára.) = Honism. 8. 4. 29–31.

BENDA Kálmán: Bethlen Gábor és a magyar művelődés. = Ttáj. 34. 10. 65–75.

BENKŐ Loránd: Múlt, jelen és jövő Társaságunk életében. (Elnöki megnyitó a Magyar Nyelvtudományi Társaság megalapításának 75. évfordulója alkalmából.) = MNy. 76. 257–262.

BENKŐ Loránd: Záróbeszéd a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán. = MNyG. 162–166.

BEÖTHY Erzsébet: Amszterdami levél. (A hungarológia és a finnugrisztika helyzete az amszterdami egyetem bölcsészkarán.) = NyelvKult. 40. 41–44.

BISZTRAY György–BASA MOLNÁR Enikő: Magyarságtudományi konferencia a torontói egyetemen. = NyelvKult. 41. 79–82.

CSANDA Sándor: A Komenský Egyetem magyar nyelvi és irodalmi tanszékének 50 éve. = Hét. 25. 38. 14.

CSORBA Csaba: Romániai magyar naptárak és évkönyvek. (Előre naptár, a Hargita Kalendárium, Korunk, Utunk, A Hét évkönyvei.) = Honism. 8. 2. 58–60.

DEMÉNY Lajos: Emlékezünk Mikó Imrére. = Művelődés. 33. 8–9. 66–68.

DOMOKOS Mátyás: A pályatárs szemével. Beszélgetés Kolozsvári Grandpierre Emillel. Prózaíró és nyelv. = Kort. 24. 465–474.

ELEK László: Adatok Békés megye háromnegyed évszázados kultúrtörténetéhez. (Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban c. monográfiája nyomán.) = BékésiÉ. 15. 42–56.

ENYEDI Sándor: A magyar nyelv ügyéért. (Vályi András három levele az erdélyi Aranka Györgyhöz.) = Napj. 19. 8. 31–32.

ENYEDI Sándor: Aranka György levelei Döbrentei Gáborhoz és egy Döbrentei-levél Arankához. = ItK. 84. 343–348.

T. ERDÉLYI Ilona: A múlt magyar tudósai 1970–1980. Bp., Akadémiai. = Hel. 26. 407–409.

FABÓ Kinga: „Nyelvi fordulat" az irodalomban. (A nyelvközpontúság különböző vetületei az irodalomban.) = MNy. 76. 195–206.

FOGARASI Miklós: Párhuzamok a magyar és az olasz nyelvújításban: egybevágó és nem egybevágó jelenségek. = FilKözl. 26. 347–352.

GÁLFFY Mózes: Műemlék – nyelvemlék. (Műemlékeink és nyelvemlékeink művelődéstörténeti jelentőségéről.) = Művelődés. 33. 3. 38–40.

GHEŢIE, Ion: Prima carte romanească scrisă cu alfabet latin. (Az első latinbetűs román könyv.) = LR. 29. 2. 159.

GIACALONE RAMAT, A(nna): 13. Annual Meeting of the „Societas Linguistica Europaea" (Budapest, 3–6. settembre 1980.) = LStil. 15. 4. 703–705.

GINTER Károly: Pedagógus-továbbképző tanfolyam – Stockholmban. = NyelvKult. 38. 31–34.

GOODMAN, Felicitas D.: Hungarian Shamanism in Cross-Cultural Perspective. = UAJb. 52. 32–41.

GÖMÖRI György: Az angolok magyarságképe a XVII. század első felében. = FilKözl. 26. 355–364.

GÖMÖRI György: Magyar peregrinusok a 17. századbeli Cambridge-ben. (Az angol egyetemi városba irányuló protestáns magyar peregrináció.) = NyelvKult. 40. 66–70.

HAJDÚ Péter: Megnyitó beszéd a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán. (Az MTA Nyelvtudományi Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében.) = MNyG. 7–9.

HÄKKINEN, Kaisa: Viides Kansainvälinen fennougristi-kongressi Turussa, 20–27. 08. 1980. (Az ötödik nemzetközi finnugrisztikai kongresszus Turkuban, 1980. aug. 20–27.) = Vir. 84. 4. 353–362. (Ismerteti a magyar résztvevők előadásait, külön kiemelve Hajdú Péter, Kálmán Béla és Radics Katalin beszámolóját.)

HERMANN Gusztáv: Székelyudvarhely vázlatos művelődéstörténete I. = Művelődés. 33. 3. 43–44. (Lásd még: Művelődés 33. 4. 37–39.; 33. 6. 43–44.)

HERNÁDI Sándor–GRÉTSY László (vál. és szerk.): Nyelvédesanyánk. (Írók, költők a magyar nyelvről.) Bp., Móra. 373 l.

75 éves a Magyar Nyelvtudományi Társaság. = Nyr. 104. 1–2.

IMRE Samu: 10 éves az anyanyelvi mozgalom „Tájékoztató"-ja. (A „Nyelvünk és Kultúránk" című kiadványról.) = NyelvKult. 40. 50–53.

IMRE Samu (vál. és szerk.): Nyelvünk és kultúránk a nagyvilágban. Tanulmány- és cikkgyűjtemény. Bp., Népművelési Propaganda Iroda. 279 l. („A magyar nyelvért és kultúráért" és a „Nyelvünk és Kultúránk" című kiadvány 1–40. számából készült válogatás.)

IZSÁK Sámuel: Molnár Ádám. (A román–magyar művelődési kapcsolatok előfutára.) = Művelődés. 33. 11. 45–46.

KÁROLY Sándor: Szemléleti és módszerbeli változások a XX. század magyar nyelvtudományában. = MNy. 76. 273–286.

KÁVÁSSY Sándor: A magyar nemesség kialakulása. (Nyelvi/nyelvészeti vonatkozásokkal.) = HevSz. 8. 2. 50–57.

Kazinczy Ferenc Tübingiai pályaműve. Szerk. és az utószót írta Z. Szabó László. Győr. Kazinczy Gimnázium és Eü. Szakközépiskola. 47 l. (Megjelent a Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd 1980. évi országos döntőjére.)

KERESZTURY Dezső: Nyelvében is éljen a nemzet. = NyelvKult. 40. 9–10.

KISS Jenő: Az újgrammatikusok. = NyR. 46–54.

KOVÁCS László L.: Hungarian Collections in Academic and Research Libraries in North America. = UAJb. 52. 73–86.

KOVÁCS Sándor Iván: Balassi-képünk változásai egy disszertáció és egy tankönyv ürügyén. (Horváth Iván: Balassi költészete történeti poétikai megközelítésben c. disszertációja és az I. osztályos új gimnáziumi irodalomtankönyv alapján.) = Kr. 2. 13–14.

LAKÓ György: Módszerbeli újítás és elvi-elméleti állásfoglalások néhány XIX. századi magyar nyelvész műveiben. = MNy. 76. 385–394.

MARGÓCSY József: Üdvözlő beszéd a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán. (A Szabolcs-Szatmár megyei szervek, szervezetek és intézmények nevében.) = MNyG. 13–14.

H. MOLNÁR Ilona: Mai nyelvtanításunk néhány tudománytörténeti és elméleti kérdése. = NyR. 210–220.

NAGY Károly: A magyarságtudat és a magyar közösségtudat műhelye. (Az Anyanyelvi Konferencia 10 éves munkájának eredményei.) = NyelvKult. 40. 22–24.

NÁHLIK Zoltán: Bethlen Gáborra emlékezünk. (A nagyenyedi Bethlen Kollégium művelődéstörténeti jelentősége.) = Köznevelés. 36. 35. 8–9.

NEHRING, K(arl): Studia Hungarica. Forschungen zur ungarischen Sprache und Kultur in der Bundesrepublik Deutschland. = SM. 1. 63–69.

ORTUTAY, Gyula–GULYA, János (szerk.): Congressus quartus internationalis fennougristarum 4. (Budapestini habitus, 9–15. Septembris 1975.) Pars. 2. Acta sessionum. Bp., Akadémiai. 258 l. (Contributions in German, English, Russian and Hungarian.)

PAPP Ferenc: Lomonoszov, Kalmár György és a csúdok. = MNy. 76. 1–10. (Lásd még: A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 155.)

PENAVIN Olga: Messze Szlavóniában. Lábadi Károly beszélget Penavin Olgával. = MképesÚjs. 29. 16. 6–8.

Pennaháborúk. Nyelvi és irodalmi viták 1781–1826. Összeáll., a szöveget gondozta, a jegyzeteket írta Szalai Anna. Bp., Szépirodalmi. 656 l.

Rahvusvaheline Fennougristide Kongress, 5. Leksikoloogia ja onomastika, folkloor ja mütoloogia, etnoloogia, archeoloogia. (Az ötödik nemzetközi finnugrisztikai kongresszus. Szótan és névtan, folklór és mitológia, néprajz, régészet.) = KjK. 23. 12. 755–760. (Ismerteti a magyar nyelvészek, néprajzosok és régészek előadását.)

Rahvusvahline Fennougristide Kongress, 5. Avalplenaaristung, fonoloogia, morfoloogia, süntaks, semantika. (Az ötödik nemzetközi finnugrisztikai kongresszus. Plenáris nyitóülés, hangtan, alaktan, mondattan, jelentéstan.) = Kjk. 23. 11. 696–703.

(Rövid áttekintés az előző kongresszusokról, majd ezt követi Hajdú Péter, Lakó György, Rédei Károly, Nyíri Antal és mások előadásának az ismertetése.)
RÓNA-TAS András: Vidék, társadalomtudományok, kutatás. = Ttáj. 34. 8. 64–69.
SCHLACHTER, Wolfgang: Záróbeszéd a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán. (A külföldi részvevők nevében.) = MNyG. 161–162.
SUHONEN, Seppo: Uralilaisten kielten fonologian symposiumi Unkarissa. (Az uráli nyelvek fonológiai szimpozionja Magyarországon.) = Vir. 84. 2. 154–157.
SZABÓ Dénes: Betekintés a magyar nyelvkönyvek írásának történetébe. = MNyG. 707–711.
SZABÓ Flóris: A költészet tanításának elmélete és gyakorlata a jezsuiták győri tanárképzőjében. (1742–1773.) = ItK. 84. 469–485.
SZABÓ Sámuel: A hírlapíró Brassai Sámuel és a Vasárnapi Újság. = Könyvt. 4. 11–13.
SZABÓ T. Attila: A romániai fiatal magyar nyelvészek munkájáról. = Művelődés. 33. 7. 39–40.
SZABOLCSI Miklós: A Magyar Nyelvtudományi Társaság köszöntése fennállásának 75. évfordulóján. (A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya nevében.) = MNy. 76. 263–264.
SZAMOSKÖZI István: A kölcsönös megértés szándékával. (10 éves az Anyanyelvi Konferencia.) = NyelvKult. 40. 12–14.
SZATHMÁRI István: Mit tett a Magyar Nyelvtudományi Társaság háromnegyed évszázadon át a nyelvtudományért és az anyanyelvi műveltségért? = MNy. 76. 265–273.
SZATHMÁRI István: Hetvenöt éves a Magyar Nyelvtudományi Társaság. = Honism. 8. 2. 27–30.
SZATHMÁRI István: A nyelvi tudat(osság) alakulása Magyarországon a felvilágosodás korában. = MNy. 76. 157–165.
SZENTÁGOTHAI János: Üdvözlő beszéd a magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusán. (Az MTA elnöksége nevében.) = MNyG. 10–13.
SZENNYAI András: Mai feladatokról – emlékezve a régiekre. (Visszapillantás az Anyanyelvi Konferencia 10 évére és az „elődökre".) = NyelvKult. 40. 14–17.
TÁLASI István: A Magyar Nyelvtudományi Társaság köszöntése fennállásának 75. évfordulóján. (A társtudományok társaságainak nevében.) = MNy. 76. 264–265.
TASNÁDY T. Álmos: „A nyelv a legerősebb kapocs". (Számvetés az Anyanyelvi Konferencia 10. évfordulóján.) = NyelvKult. 40. 19–22.
TÉGLÁSY Imre: Zsámboky János (Sambucus) nyelv- és történelemszemléletéhez. (A XVI. század híres magyar humanistája.) = ItK. 84. 245–265. (Summary in French.)
TEMESI Mihály: A magyar nyelvtudomány. Irányok és eredmények a felszabadulás óta. Bp., Gondolat. 408 l.
VÁCZY Leona: A kolozsvár-napocai Egyetemi Központi Könyvtár ősnyomtatványai. = Könyvt. 3. 8–9.
VARGYAS Lajos: A magyar zene őstörténete 1. = Ethn. 91. 1–34. (Summary in Russian.) (A 2. részt lásd: Ethn. 91. 192–236.)
WOJATSEK Károly: Az anyanyelvi konferencia tízéves munkájának margójára – Kanadából. = NyelvKult. 40. 32–35.

14. Névtan és terminológia

BALABÁN Péter–SÁMBOKRÉTHY Péter–SZILICSÁNYI Piroska–DEME László: Az idegen földrajzi nevek vitájához. = ÉA. 2. 1. 12.

BALÁZS László: Jándékkút és Vigyázódomb. (Hely- és dűlőneveink keletkezéséről.) = Művelődés. 33: 11. 36–37.

BARTA László–PÁHI Ferenc: Szentes utcanevei. Szeged. Somogyi-könyvtár. 155 l. (Csongrád megyei könyvtári füzetek 12.)

BARTÓK János: A nyelvészeti terminológia kérdései. = NyR. 361–378.

BAYER Béla: Nevek, helynevek, földrajzi nevek Tamkó Sirató Károly gyermekverseiben. = Mtan. 23. 258–260.

BERTÓK Imre: A magyar és a szlovák nyelvtani terminológia egységesítése. = MNyG. 233–238.

BERTÓK István: Vése mai ragadványnevei. Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 51 l. (Magyar Személynévi Adattárak 35.)

BIHARI József: Adalékok a zsidó névadáshoz. = MNy. 76. 208–210.

BÍRÓ Ágnes: Névdivatbemutató. (A névdivatról.) = ÉA. 2. 3. 4.

BOKOR József: Adatok és megjegyzések Vas megye mai utónévválasztásához. = VasiSz. 34. 212–220. (Summaries in German and Russian.)

CSOKNYAY Judit: Szamosangyalos keresztnevei (1777–1970.) Bp. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 61 l. (Magyar Személynévi Adattárak 32.)

DÉGI Zoltán: Állatnevek Ordacsehiben és környékén. = NÉ. 4. 46–49. (English Summary.)

DÉNES György: *Zsenge, Zsengő.* (Személynév-magyarázat.) = MNy. 76. 462–465.

DÓRA Zoltán: Felnémet mai ragadványnevei. (Község Egertől 4 km-re.) = HevSz. 8. 2. 11–15.

FABÓ Kinga: A tulajdonnév ≠ köznév „szófajváltásokról". = NÉ. 4. 49–55. (Summary in English.)

FARKAS Ferenc: Öt jászsági település (Alattyán, Jászapáti, Jászivány, Jászszentandrás, Pusztamonostor) külterületi földrajzinév-anyagának néhány stilisztikai sajátsága. = NÉ. 4. 20–30. (English Summary.)

FEKETE Péter: *Csű.* (Tiszaszőlősi határrész.) = MNy. 76. 210–211.

FINDŎ, Bohuslav–FINDŎVÁ, Irena: Diskusia o problémoch mad'arského lekárskeho jazyka. (Vita a magyar orvosi nyelv problémáiról.) = KS. 14. 10. 359–363.

FINDŎ, Bohuslav: Aktuálne terminologické detičstvo. (Aktuális terminológiai örökség.) = KS. 14. 5. 136–144. (A magyar eredetű *köszvény* és *csúz* szavak elterjedése és jelentése.)

FORSTINGER, Rudolf: Exonyma, jejich vznik a zanikání. (Exonymák, keletkezésük és elmúlásuk.) = ZPrMK. 21. 2–5. 247–256. (Külön fejezetben foglalkozik a csehben élő magyar helynevekkel. Lásd: Maďarska místní jména v češtině.)

FÖLDI Ervin (szerk.): Magyarország földrajzinév-tára. 2. kötet. Közreadja a MÉM Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal. Bp., Kartográfiai Vállalat. 558 l. (Megyénkénti füzetekkel: BAZ, Bács-Kiskun, Békés, Baranya, Fejér, Győr-Sopron, Heves, Komárom, Nógrád, Somogy, Szolnok, Tolna, Vas, Veszprém, Zala.)

FÜGEDI Erik: Középkori rokonsági terminológiánk kérdéséhez. = Ethn. 91. 361–371. (Summary in English.)

B. GERGELY Piroska: Szerkezeti, funkcionális és társadalmi összefüggések a családnevek népi használatában. = NyT. 51–90.

GRIBOVSZKI Lászlóné: Változások a felületminőség terminológiájában. = Szaknyelv. 85–92.

HAJDÚ Mihály: Az 1946–47. évi Bandinus-féle összeírás névstatisztikái. Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 53 l. (Magyar Személynévi Adattárak 30.)

HAJDÚ Mihály: Orosháza utcanevei. = NÉ. 3. 22–34. (English Summary.)

HAJDÚ Mihály: Békés megyei apaállatnevek 1925 és 1934 között. = NÉ. 4. 30–42. (Summary in English.)

HAJDÚ Mihály: Pápai Páriz Ferenc névtani megfigyelései. = NÉ. 4. 89–92. (Summary in English.)

HAJDÚ Mihály: Közbevető megjegyzések a névtani terminológiáról. = NÉ. 3. 59–60. (Summary in English.)

H(AJDÚ) M(ihály): Mátyás király (vagy Galeotto Marzio) véleménye a helynevekről. = NÉ. 3. 87–88. (English Summary.)

HEGEDŰS Attila: Tanyanévvizsgálat Bács-Kiskun megyében. = NÉ. 3. 14–22. (Summary in English.)

HÉVVÍZI Sándor: A Békés megyében megindult helynévgyűjtésről és az eddig megjelent névtani munkákról. = NÉ. 3. 84–86. (Summary in English.)

IRIMIE-BOGZA, Rodica: Sistemul supranumerlor la românii din Ungaria (A magyarországi románok ragadványnév-rendszere). A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének kiadványa. Bp., Tankönyvkiadó. 85 l. (Summaries in French and Hungarian.)

JANITSEK Jenő: Erdőfüle helynevei. (Hargita megye, Románia.) = NyIrK. 24. 98–103.

JUHÁSZ Dezső: Utólagos megjegyzések a Körű-féle helynevekhez. = MNy. 76. 469–471.

JUHÁSZ Dezső: A *harang* helyneveinkben. = NÉ. 3. 3–11. (English Summary.)

JUHÁSZ Dezső: Legelőnevek A Szolnok megye néprajzi atlaszában. = NÉ. 3. 88–89. (Summary in English.)

KABÁN Annamária: Melius Juhász Péter Herbáriuma magyar növényneveinek nyelvi vizsgálata. = NyIrK. 24. 81–88. (Summary in Romanian.)

KÁLNÁSI Árpád: A helynévgyűjtés módszeréről a fehérgyarmati járás földrajzi neveinek összegyűjtése kapcsán. = NÉ. 3. 75–84. (English Summary.)

KARACS Zsigmond: Földes történeti és mai család- és ragadványnevei. Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 89 l. (Magyar Személynévi Adattárak 28.)

KISS Jenő: Szőlőnevek. = Nyr. 104. 48–50.

KISSNÉ DELI Mária: Felsőegerszeg, Varga és Vázsnok keresztnevei (1750–1977). Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 107 l. (Magyar Személynévi Adattárak 34.)

KÓNYI Sándor: Szentes környéki helynevek – Szentesről nézve. (Eperjes, Cserebö-

kény, Öcsöd, Derekegyház.) Megjegyzések Kiss Lajos FNESz-hoz. = Nyr. 104. 368–372.
KOROMPAY H. János: A „népköltészettől" a népiességig. (Terminológiai kérdések Petőfi és Arany levelezésében.) = ItK. 84. 285–309. (Summary in French.)
KOROMPAY Klára: Név és névváltozat a keresztnevek történeti vizsgálatában. = MNyG. 519–523.
KOSZORÚS Oszkár: Néhány kiegészítés Orosháza utcaneveihez. = NÉ. 4. 55–56. (Az előzményt lásd: Hajdú Mihály: Orosháza utcanevei c. cikkében. = NÉ. 3. 22–34.) (Summary in English.)
KOVALOVSZKY Miklós: Ki volt az ángyom üke? (A fölmenő ági vérségi kapcsolat fokozatainak a megnevezéséről.) = ÉA. 2. 2. 3.
KOVALOVSZKY Miklós: Családi kör. (A családi kapcsolatok szavairól.) = ÉA. 2. 1. 5.
KOVÁCSNÉ JÓZSEF Magda: Havasalja (udvarhelyszéki tájegység) mai családneveiről. = NyT. 91–118.
KRISTÓ Gyula: A magyar névtudomány és az objektív kritika. (A szerző „Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához" Szeged, 1976. című dolgozata körül folyó vitáról.) = Nyr. 104. 250–256.
KRISTÓ Gyula: Hanenburch-Kakas? = NÉ. 4. 3–7. (Summary in English.)
J. LŐRINCZI Réka: A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai. Bukarest. Kriterion. 258 l. (Summaries in Rumanian and English.)
MATIJEVICS Lajos: A jugoszláviai Bácska víznevei. = NÉ. 3. 75. (Summary in English.)
MÉSZÁROSNÉ VARGA Mária: Hozzászólás „A magyar névtudomány műszavai" című cikkhez. = NÉ. 3. 58–59. (Summary in English.)
MÉSZÁROSNÉ VARGA Mária: Sarvaly. (Sümeg területén levő dombos-sík erdőterület neve.) = NÉ. 4. 14–20. (Summary in English.)
MEZŐ András: Egy szóvégmutató helynévtár tervéről. = AAPNy–INy. 8/C. 109–114.
MEZŐ András: Ágasegyháza. (Tanyaközpont Kecskemét határában.) = NÉ. 4. 10–14. (Summary in English.)
MEZŐ András: A Duba család és Hontfüzesgyarmat. = NÉ. 4. 94–96. (Summary in English.)
MIZSER Lajos: Cserépfalu személynevei (1548–1720). Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névtani Munkaközössége. 31 l. (Magyar Személynévi Adattárak 27.)
MIZSER Lajos: *Hór.* (Répáshuta melletti patak neve, Heves megyében.) = NÉ. 3. 11–14. (Summary in English.)
MIZSER Lajos: Állatnevek Fekete István műveiben. = NÉ. 4. 42–45. (Summary in English.)
MOLNÁR CSIKÓS László: Hogy hívják a feleségét? (A magyar asszonynév használatáról Jugoszláviában.) = MképesÚjs. 29. 9. 30.
MORVAI Péter: Névtani konferencia Veszprémben. = Honism. 8. 6. 26–28.
MURÁDIN László: A nevek esztétikája. = A Hét. 11. 14. 5.
NÉMETH Marietta: A mályinkai szénégetés szakszókincse. Bp., ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete. 53 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 2.)

NÉMETH Péter: A *Körű*-féle helynevekhez. = MNy. 76. 469.
OROSZ Péter: Családnevek Nyíregyházán a XVIII. század második felében. = AAPNy-INy. 8/C. 141–153. (Lásd még az AAPNy-INy. 6/C. és 7/C. kötetében.)
ÖRDÖG Ferenc: Néhány megjegyzés a névtudomány műszavaihoz. = NÉ. 3. 56–58. (English Summary.)
PÁLFY József: Szírek és venézek. (Ország- és népnevek; venézek-venezuelaiak.) = ÉA. 2. 4. 5.
PÉNTEK János–(ifj.) SZABÓ Attila: A régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében. = NyT. 131–172.
PETE István: A magyar esetek sorrendje és elnevezésük. = MNy. 76. 206–207.
PUSZTAI István: A bécsi terminológiai iskola elmélete és módszertana. = Nyr. 104. 3–16.
PÜSPÖKI NAGY Péter: A *Csallóköz* név nyomában. = Hét. 25. 24. 14–15.
RÁCZ Gábor–VOIK-RÁCZ Erzsébet: Balog József orvosdoktori értekezése – 1779. (Megállapításai a gyógynövények magyar neveire tudománytörténeti szempontból is jelentősek.) = Kor. 39. 449–452.
RÁDULY János: Kibéd helynevei. = NyIrK. 24. 103–111.
REUTER Camillo: A helynévtárak rövidítési rendszereiről. = NÉ. 3. 35–49. (Summary in English.)
REUTER Camillo: Köbölgyuk. (Földrajzi név.) = NÉ. 4. 8–10. (English Summary.)
REUTER Camillo: *Surjánfalva – Sürgyefalu – Şurdeşti* (Személynév tartalmú helységnév). = Nyr. 104. 110–111.
REUTER Camillo: *Somodi*. (Helynévmagyarázat.) = MNy. 76. 79–81.
RIGLER János: Párkány iskolás korosztályának kereszt- és becenevei. Bp., ELTE. Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 71 l. (Magyar Személynévi Adattárak 29.)
SERES Péterné–KOVÁTS Dániel (összeáll.): Földrajzi nevek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár kéziratos térképein. 3–4. kötet. Miskolc. BAZ m. Lvt. VII + 158, VII + 178 l. (Borsodi levéltári füzetek 8, 9.)
SHERWOOD, Peter: Hozzászólás Fabó Kinga „A névtan helye a társadalomtudományok között" című cikkéhez. = NÉ. 3. 56. (English Summary.)
SOLYMÁR Imre: A völgységi (Tolna megye) kisgazdák tájfajta teheneinek nevei 1930 és 1945 között. = NÉ. 3. 50–55. (Summary in English.)
SOMLÓSI Antónia: Budapesti iskolások szólítónevei az 1960-as évek elején. Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 36 l. (Magyar Személynévi Adattárak 26.)
SZABÓ Imre: Kurd történeti és mai ragadványnevei. Bp. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 72 l. (Magyar Személynévi Adattárak 31.)
TIBÁD Levente: Növénynevek Nyikó mente helyneveiben. = NyIrK. 24. 213–218.
TÓTH József Farkas: Szápár mai család- és keresztnevei. Bp., ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. 27 l. (Magyar Személynévi Adattárak 33.)
TÚRI Róbert: A Komárom megyei földrajzinév-gyűjtésről. = Honism. 8. 2. 13–15.
TÚRI Teodóra: A kisbéri szíjgyártás szakszókincse. Bp., ELTE Magyar Nyelvtörténe-

ti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete. 71 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 3.)
VAJNÁR Ilona: Kutatómunkára nevelés helynévgyűjtéssel az iskolában. = Kor. 39. 6. 439–441.
VARGHA Károly: A földrajzi nevek védelmében. = Honism. 8. 5. 24–25.
VÉGH József–PAPP László (szerk.): Heves megye földrajzi nevei. 3. kötet. Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság. 190 l. (Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 145.)
VIGA Gyula: Helynévi adatok a magyar kecsketartáshoz. = HOMÉ. 19. 227–237.
VÖRÖS Ottó: Az őrségi földrajzi nevek típusai. = SzTKözl. 2. 101–122. (Summary in German.)

15. Nyelvjárástan és nyelvföldrajz

BAKOS Ferenc: Kiegészítések Márton Gyula–Péntek János–Vöő István: „A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai" (Bukarest. Kriterion. 1977.) című munkájának XX. századi anyagához. = MNy. 76. 479–483.
BALOGH Dezső–TEISZLER Pál: Mutatvány a Marosvásárhely-vidéki tájnyelvi atlaszból. = NyT. 7–34.
BALOGH Lajos: Kontrasztív hangstatisztikai vizsgálatok a regionális köznyelviség köréből. = MFF. 5. 77–89. (Summary in English.)
BALOGH Lajos: A Magyar Nyelvjárások Atlaszának kiadásra nem kerülő térképlapjai. = MNy. 76. 221–225. (Lásd még: MNy. 67. 362–369.; MNy. 69. 239–244.; MNy. 70. 355–360.; MNy. 73. 104–109.)
BALOGH Lajos: A nyelvjárások és a nyelvi rendszer. = MNyG. 189 –193.
BOKOR József: A tájszókészlet változása két Répce-melléki faluban. = SzTKözl. 2. 87–99. (Summary in German.)
BOKOR József: Egy tájszókészlettani felmérés néhány tanulsága. = MNy. 76. 88–91.
FÁZSY Anikó: Tulajdonunk az anyanyelv. (Beszélgetés az Új Magyar Tájszótárról B. Lőrinczy Évával.) = ÉI. 24. 8. 7.
GÁLFFY Mózes: Mondatátszövődés a marosmagyarói nyelvjárásban. = NyIrK. 24. 205–212. (Romanian Summary.)
GÁLFFY Mózes: Tájszótípusok a marosmagyarói nyelvjárásban. = NyT. 35–50.
GUNDA Béla: Az Új Magyar Tájszótár jelentőségéről. = Nyr. 104. 395–401.
HAJDÚ Mihály: A csoportnyelvekről. Bp., ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete. 62 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 1.)
HAJDÚ Mihály: A XXVII. néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat népnyelvi témájú dolgozatairól. = MNy. 76. 483–488.
IMRE Samu: A magyar nyelvjárások néhány fonológiai kérdése. = MFF. 5. 22–28. (Summary in English.)
IVÁNY Zoltán: Dévai Bíró Mátyás nyelvjárása nyomában. = MNy. 76. 458–461.
JÓNÁS Frigyes: Vashosszúfalu nyelvének zárt *i*-zése Jánosfalva zárt *i*-zésének mérlegén. = MNy. 76. 356–361.

JUHÁSZ Dezső: Nyelvjárási szövegek Oltszakadátról. (Szeben megye, Románia.) = MNy. 76. 226–233.

KÁROLYI Margit: Adalékok az *í*-zéshez Hajdúhadházáról. = Nyr. 104. 348–354.

KISS Jenő: Megjegyzések a regionális köznyelvi kutatásokról. – MNy. 76. 187–195.

KISS Jenő: Megjelenőben az Új Magyar Tájszótár. = MNy. 76. 427–435.

A magyar nyelvjárások atlasza. Mutató a magyar nyelvjárások atlasza 1–6. kötetéhez. Összeáll. Balogh Lajos, Deme László, Imre Samu. Bp., Akadémiai. 195 l.

MURÁDIN László: Néhány növénynév erdélyi nyelvföldrajza. = NyT. 119–129.

MURÁDIN László: Nyelvföldrajzi adatok a magyar parasztság rétgazdálkodásának szókincséhez. = NyIrK. 24. 43–57. (Summary in Romanian.)

MURÁDIN László: Az *e/ë* fonémakülönbség megléte és megoszlása a romániai magyar nyelvjárásokban. 1. rész. = NyrIrK. 24. 169–187.

NAGY Jenő: Néprajzi és nyelvészeti kutatások a moldvai csángóság körében. = Művelődés. 33. 6. 27–30.

NAGY Jenő: Szavak és dolgok. (Péntek János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse című könyve kapcsán.) = Kor. 39. 416–421.

NAGY Jenő: Néprajz és nyelvtudomány. (Péntek János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse. Bukarest. Kriterion 1979. 326 l. című könyve kapcsán.) = Művelődés. 33. 1. 32–34.

PÉNTEK János: Válasz és köszönet Nagy Jenőnek. (Elhangzott 1979. december 14-én egy Korunk-délelőttön. Lásd Nagy Jenő: Szavak és dolgok című írását ugyanebben a számban.) = Kor. 39. 422.

SCHWALM, Paul: Grammatik des Dialektes der Deutschen in Vaskút (Südungarn). Neuenstein. Heim. 170 l.

SZABÓ Géza: Regionális szókészleti kutatás Szombathelyen. = VasiSz. 34. 104–139. (Summaries in German and English.)

SZABÓ Géza: Gondolatok, megjegyzések az Új Magyar Tájszótár olvasása közben. = VasiSz. 34. 546–551. (Summaries in German and Russian.)

SZABÓ Géza: A nyelvhatár és a regionális normák kérdéséhez a magyar nyelvben. = VasiSz. 34. 232–236. (Summaries in German and Russian.)

SZABÓ Géza: A nyelvi kontaktus kutatásának néhány kérdése a nyugati magyar nyelvjárásokban. = SZTKözl. 2. 37–54. (Summary in German.)

SZABÓ József: Az egyszerű és az összetett mondatok gyakoriságának vizsgálata nyelvjárási szövegek alapján. = Nyr. 104. 482–493.

SZABÓ József: A mondathatárok megállapítása a magnetofonról lejegyzett nyelvjárási szövegekben. = MNyG. 719–723.

SZATHMÁRI István: A szókincsgyűjtés jelentőségéről. = Honism. 8. 5. 25–26.

TEISZLER Pál (szerk. és az előszót írta): Nyelvészeti tanulmányok 1980. (Nyelvjárástani dolgozatok.) Bukarest. Kriterion. 174 l.

G. VARGA Györgyi: Szövegmutatványok Hatvan regionális köznyelvéből. Bp., ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete. 292 l. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 4.)

16. Nyelvművelés, normatív nyelvészet

ABKAROVITS Endre: A magyar nyelv ünnepnapjai után. (A Kazinczy-díjak kapcsán az ifjúság nyelvéről és beszédstílusáról.) = Köznevelés. 36. 23. 9.

ACZÉL György: A szó hatalma. (A magyar nyelv hetének alkalmából, 1980. április 14-én, Kecskeméten elhangzott megnyitó beszéd.) = Nyr. 104. 385–395.; Kr. 6. 5–7.; ÉA. 2. 3. 1.

BACHÁT László: A csaj, a haver meg a buli. (Az ifjúsági nyelv „kinövéseiről".) = ÉA. 2. 1. 4.

BENCÉDY József: Baj van a körökkel! (A pongyolaságokról.) = ÉA. 2. 1. 3.

BENCZE Lóránt: A „tökláda" és ami mögötte van. (Tökláda = italbolt.) = ÉA. 2. 2. 6.

BENKŐ Loránd: Anyanyelvünk megbecsüléséért. = ÉA. 2. 1. 1.

BÍRÓ Ágnes: „Taxisduma". (A sofőrök nyelvhasználatáról.) = ÉA. 2. 1. 11.

BODA Istvánné: Nem téma... (A téma szó jelentésének helytelen bővítéséről.) = ÉA. 2. 1. 8.

DEME László: Anyanyelvünk dolgában. (Előrenéző visszatekintés.) = ÚÍ. 20. 3. 100–106.

DEME László: Mire vessük a hangsúlyt? (Egy és más a hangsúlyról.) = ÉA. 2. 4. 10.

ELEKFI László: Azokat – őket. (Nyelvművelésünk tudományosságáért.) = MNy. 76. 176–187.; 323–331.

FÁBIÁN Pál–LŐRINCZE Lajos: Nyelvművelés. Bp., Tankönyvkiadó. 217 l. (Kézirat. Mai magyar nyelvi gyakorlatok 4.)

FÁBRI Ervin: Gazdaság, szaknyelv, emberség. = ÉI. 24. 2. 4.

FARKAS László: Fentebb stíl a kritikában. (Értekező prózánk magyartalanságairól.) = Kr. 10. 13.

FERENCZY Géza: Magyarán. (Válogatott cikkek, tanulmányok, előadások.) Szerk. Elekfi László. Bp., Tankönyvkiadó. 339 l.

GOMBÁR Imre: Macedon – makedon. (Létezik-e ez az kettősség írásban és kiejtésben?) – ÉA. 2. 4. 15.

GRÉTSY László: Ne nagyképűsködjünk! (Az idegen szavak fölösleges használatáról.) = ÉA. 2. 4. 2.

GRÉTSY László: Az idegen szó mint hibaforrás. = ÉA. 2. 1. 4.

GRÉTSY László: Ítéljen az olvasó. (Válasz Szepesy Gyula cikkére. Lásd a Kritika 1980. évi 5. számát.) = Kr. 5. 19.

GRÉTSY László–KOVALOVSZKY Miklós (főszerk.): Nyelvművelő kézikönyv 1. A–K. Bp., Akadémiai. 1294 l.

HAMPEL Tamás: Ismét „Herder árnyékában" egy jogász szemével. (A jogi szaknyelv néhány kérdéséről.) = Kr. 9. 13–14.

HORVÁTH Gergely: Prevenciót! (A nyelvművelés gondjairól.) = ÉA. 2. 4. 1.

HORVÁTH István: Egyes idegen szavak helytelen kiejtéséről. Az *ei* kettőshangzó hangértéke a görög és a német nyelvben. = SzocNev. 25. 5. 150–152.

JAKAB István: Nyelvünkről – nyelvünkért. Bratislava. Madách. 252 l.

KARINTHY Ferenc: Foci. (A magyar sportnyelv és ami körülötte van.) = ÉA. 2. 4. 8.

KASSAI György: A nyelvi normáról. = MMűhely. 18. 60–61. 96–102.

KEMÉNY Gábor: Így írunk mi! (A szakfolyóiratok és a publicisztikai írások nyelvének visszásságairól.) = ÉA. 2. 2. 2. (Lásd még: ÉA. 2. 3. 2.; ÉA. 2. 4. 2.)

KESZLER Borbála: Több, mint hasonlítás. (A *mint* előtti vesszőről.) = ÉA. 2. 2. 13.
K. KESZLER Borbála: Kell-e vessző? = ÉA. 2. 1. 15.
KISS Jenő: Legfőbb tanú a nyelv. (Szavak, szócsoportok, nyelvtani törvények, jelenségek vitás kérdései.) = Kor. 39. 286–296.
KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: Változás és változtatás. (Romlik-e vagy szépül anyanyelvünk?) = Kr. 3. 14. (Lásd még: Kr. 4. 27.)
KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: Nyelvtények leszállított áron. = Kr. 1. 5.
KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: Köznyelv és jogi nyelv. = Kr. 10. 23–24.
KOVALOVSZKY Miklós: A purizmustól az emberközpontú nyelvművelésig. (Lőrincze Lajos: Emberközpontú nyelvművelés és Fábián Pál–Lőrincze Lajos: Nyelvművelés című kötetei kapcsán.) = ÚÍ. 20. 11. 111–114.
P. KOVÁCS Imre: Jegyzetek a nyelvművelésről. (Történelmi visszapillantás a magyar nyelvművelésre.) = Köznevelés. 36. 40. 3–5.
LADÓ János: Gáz van a Légszesz utcában. (A szaknyelv és a köznyelv viszonya.) = ÉA. 2. 2. 8.
LŐRINCZE Lajos: Emberközpontú nyelvművelés. Bp., Magvető. 253 l. (Gyorsuló idő.)
LŐRINCZE Lajos: Kinek a „nyelvszokása". (A nyelvhasználat változása.) = ÉA. 2. 4. 3.
LŐRINCZE Lajos: Arról vagy attól koldulunk? = ÉA. 2. 3. a fedőlap belső lapja.
L(ŐRINCZE) L(ajos): Nyelvművelés a tévében. = ÉA. 2. 4. 4.
LŐRINCZE Lajos: Bűnök, erények, gondok. (A határozói igenevek használatáról.) = Kr. 2. 22–23.
LŐRINCZE Lajos: Gondolta a fene. (A mondás eredetéről.) = ÉI. 24. 8. 5.
LŐRINCZE Lajos: Tévedések küszöbén. („El innen, engem illet a hely itt". Madách mondatának „germanizmusa" és más kiigazítások.) = ÉI. 24. 39. 7.
LŐRINCZE Lajos: Időben – idejében. (A nyelvi változatok kérdései.) = ÉI. 24. 49. 4.
~: Mi legyen a *windsurf* magyarul? = ÉA. 2. 2. 9.
MOLNÁR CSIKÓS László: Kell-e az *azt*? (A mutató névmás helytelen használatáról.) = MképesÚjs. 29. 2. 25.
MOLNÁR CSIKÓS László: Sejtettem, hogy sejtettem. (Magyar nyelvhelyességi és kiejtésbeli kérdésekről.) = MképesÚjs. 29. 11. 30.
MOLNÁR CSIKÓS László: *Stabil* vagy *sztabil* a helyzet? = MképesÚjs. 29. 21. 29.
MOLNÁR CSIKÓS László: Amikor a nyelvhasználat nem halad a korral. = MképesÚjs. 29. 16. 29.
MURÁDIN László: „Mind többen akarnak helyesen, szépen írni és beszélni". (Interjú. Riporter: Beke György.) = A Hét. 11. 29. 7.
NÁDOR Tamás: Ex libris Lőrincze Lajos. (Beszélgetés Lőrincze Lajossal.) = ÚÍ. 20. 12. 121–128.
PÉCHY Blanka: Beszélni nehéz! 3. átdolg., bőv. kiad. Bp., Magvető. 213 l.
PÉCHY Blanka: Egy vita mérlege. (Lásd „Az idegen szavak és nevek kiejtése" című cikket az ÉA. 1979. évi 3. számában, valamint a hozzászólásokat az ÉA. 1980. évi 1. számában.) = ÉA. 2. 3. 11–12.
PÓK Lajos: A tudományos és az ismeretterjesztő irodalom nyelvéről. = Nyr. 104. 129–135.
RÓNAI Béla: Képszerűség hibákkal. (A topog, toporog, tapogatózik helytelen használata némely kifejezésben.) = ÉA. 2. 3. 7.
SOMOS Lajos: Nyelvművelő szakkörök Heves megyében. = Mtan. 23. 68–72.

SZABÓ Ernő: Még egyszer a fölösleges idegen szavakról. = Ktáros. 30. 365.
SZABÓ Ernő: A fölösleges névelő. = Ktáros. 30. 173–174.
SZABÓ Ernő: Elsikkadt névelők. = Ktáros. 30. 112–113.
SZABÓ Ernő: A határozatlan névelő használata. = Ktáros. 30. 552–553.
SZABÓ Géza: „Nézd meg az anyját". (A főnév kötődése valamely eredetibb személyes birtokviszonyhoz és ennek mai nyelvi követelményei.) = ÉA. 2. 3. 6.
SZABÓ Ilona: Kell a törődés. (Nyelvművelő sorozat.) = Kor. 39. 213–214. (Lásd még: Kor. 39. 437–438.; 594, 908.)
SZENDE Aladár: Miért irtjuk a névelőt? = ÉA. 2. 1. fedőlap hátlapja.
SZENDE Tamás: „Korunk kommunikációs zavarai". = Nyr. 104. 494–502.
SZEPESY Gyula: A „tötö" nyelv járványa. (A *-t, -tt* igenév helytelen használatáról.) = Nyr. 104. 16–28.
SZEPESY Gyula: Kinek a bűne? (Vitacikk.) (A *-va, -ve* határozói igeneves szerkezetekről. Lásd még Kolozsvári Grandpierre Emil és Lőrincze Lajos cikkét a Kr. 1980. évi 2. sz.) = Kr. 5. 18–19.
SZEPESY Gyula: „Valahol elvesztettük a beszéd örömét". (Kolozsvári Grandpierre Emil nyelvészeti írásairól: Négy-öt magyar összehajol és Herder árnyékában. Magvető, Gyorsuló idő sorozat.) = It. 12. 1066–1074.
SZEPESY Gyula: Hírlapírók: ne így! (A *-t, -tt* képzős, befejezett melléknévi igenév helytelen használatáról.) = ÉA. 2. 1. 2.
SZEPESY Gyula: Mit öntsünk ki? (Lásd Tompa József cikkét az ÉA. 1980. évi 3. számában.) = ÉA. 2. 4. 4.
SZŰTS László: „Nyelvünk ízei gazdagon kiforrtak..." (A magyar nyelv hete 1980-ban.) = NyelvKult. 40. 93–94.
SZŰTS László: A magyar nyelv hete 1980-ban. = Mtan. 23. 284–285.
TARPAI Zoltán: Katonák egymás közt. (A katonai nyelvről.) = ÉA. 2. 4. 9.
TOMPA József: Lassabban a kitagadással! (Lásd Szepesy Gyula: Hírlapírók: ne így! című cikkét az ÉA. 1980. 2. számában.) = ÉA. 2. 3. 2.
TOMPA József: Csillaghullás. (A *közepett* névutó használata.) = ÉA. 2. 4. 6.
Új anyanyelvi kaleidoszkóp. Szerk. Felde Györgyi és Grétsy László. Bp. Gondolat. 330 l.
WACHA Imre: A beszédművelés kérdéseihez 2. (A beszédművelés fogalma, tartalma, szükségessége és módszerei.) = Mtan. 23. 27–37. (Az első részt lásd az Mtan. 22. /1979/ 6. számában.)
WACHA Imre: Miért is nehéz? (Az írásos fogalmazás nehézségei és követelményei.) = ÉA. 2. 2. 9–10.
WOLF Tibor: A rádióban hallottuk. (A rádiósok zsargonjáról.) = ÉA. 2. 3. 10–11.

17. Nyelvtan (alaktan, mondattan) és szövegtan

ARADI András: Szöveg–nyelvtan–szókincs. = Fol-P-L. 10. 45–50.
BACHÁT László: Az állandó határozók néhány kérdése. = AAPNy-INy. 8/c. 101–107.
BAKOS József: A kötött morfémák önálló közlő és kifejező szerepe. = MNyG. 179–188.
BALÁZS János: A szövegtan alapjai. = NyR. 237–251.

BALÁZS János: A magyar funkcionális mondatszemlélet előzményei és kezdetei. = NyR. 199–209. (Lásd A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 140. /1975/ 169–178.)

BATKI Jenőné: A névelő használatának néhány kérdése a beszélt nyelvben. = SzTKözl. 2. 123–130. (Summary in German.)

BÁTORI István: A szórend tényezői: a fókusz. = MNyG. 217–224.

BÉKÉSI Imre: Mondat- és szövegszerkezeti párhuzamok. = MNyG. 225–228.

H. BOTTYÁNFY Éva: Az *ad, -ed* és *-aszt, -eszt* képzős igepárok a számok tükrében. = MNyG. 247–251.

DÁNIEL Ágnes: A szövegkoherencia kérdéséhez. (Egy idézetfajta beszerkesztettségének tapasztalatai.) = Nyr. 104. 281–292.

DEME László: A szövegtan, a szövegismeret és a szövegszemlélet az anyanyelvi nevelés rendszerében. = Nyr. 104. 332–340.

ÉDER Zoltán: A magyar igealakok névmási tárgyhatározottsága. = MNyG. 289–298.

ELEKFI László: Névmási elemek visszautaló (anaforikus) használata. = MNyG. 299–305.

FÜLEI-SZÁNTÓ Endre: Gondolatok az akcióminőség és az igekötők rendszerének összefüggéseiről. = MNyG. 329–332.

FÜLÖP Lajos: Nyelvtantanításunk szerepe és haszna. = ÉA. 2. 1. 8–9.

GÁLFFY Mózes: A szövegszerkesztés, illetőleg a szövegelemzés kérdéséről. = IgSzó. 28. 11. 458–466.

I. GALLASY Magdolna: Névelőhasználati kérdések. = MNyG. 339–344.

GINTER Károly: Két megjegyzés a szövegalkotás kérdéséhez. = Fol-P-L. 10. 103–107.

HELL György: A gépi szövegelemzés grammatikai kategóriái. = MNyG. 379–387.

HERNÁDI Sándor: Nyelvtan és nyelvművelés a tanító- és óvónőképző intézetek számára. 4. kiad. Bp., Tankönyvkiadó. 651 l.

HETZRON Róbert: Ízelítő a magyar tonoszintaxisból. = MNyG. 389–398.

IMRE Samu–SZATHMÁRI István–SZŰTS László (szerk.): A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai. Bp., Akadémiai. 792 l. (Nyelvtudományi Értekezések 104.)

JAKAB István: A jelzős szerkezetek redukciós törvényének alkalmazása nyelvtani rendszerünkben. = MNyG. 425–429.

KÁLMÁN Béla: Szenvedő szerkezet és tárgyjelölés. = MNyG. 449–451.

KÁLMÁN Mária: Az igei generalizáció és a névszói centralizáció körforgása felbontott nyelvszerkezetekben. = MNyG. 453–456.

KEMÉNY Gábor: A mutató névmási birtokos jelzőről és (annak?) használatáról. = Nyr. 104. 417–419.

KENESEI István: Mivel egyeztetjük a vonatkozó névmásokat? = MNyG. 467–474.

KESZLER Borbála: Elmélet és gyakorlat viszonya az igenevek mondatbeli szerepének tárgyalásában. = MNyG. 481–489.

KIEFER Ferenc: A faktivitás a magyarban. = MNyG. 491–499.

KISS Antal: A mondatrészek rendszere. = MNyG. 501–505.

É. KISS Katalin: Egy magyar transzformációs generatív szintaxis néhány alapvető transzformációs szabálya. = MNyG. 507–514.

MÁRK Tamás: A nem igei állítmányról. = MNyG. 553–557.
MÁTÉ József Ferenc: A mondatrészek osztályozásának kérdéséhez. = MNyG. 563–566.
S. MEGGYES Klára: Az igeidőváltás szerepe a magyar gyermeknyelvi szövegek egyik típusában. = NyK. 82. 237–250. (Summary in German.)
MIZSER Lajos: A szóalkotás néhány ritkább módja. = MNyG. 571–574.
MOLNÁR CSIKÓS László: A jelzői értékű hátravetett határozós, a vonatkozó és a melléknévi igeneves szerkezet használata a jugoszláviai magyar köznyelvben. = Hung-Közl. 12. 44. 59–87. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)
MOLNÁR Ilona: Hozzászólás „A magyar leíró nyelvtani kutatások helyzete és feladatai" című előadáshoz. = MNyG. 77–85.
MURVAI Olga: Szöveg és jelentés. (A szabad függő beszéd szövegnyelvészeti vizsgálata.) Bukarest. Kriterion. 194 l. (Summaries in Romanian and English.)
NAGY Ferenc: Kriminalisztikai szövegnyelvészet. Bp. Akadémiai. 171 l.
PAPP Ferenc: *A tergo* konkordanciák a magyar alaktan vizsgálatában. = MNyG. 623–626.
PÁSZTOR Emil: Szóalaktan és helyesírás. = MNyG. 627–631.
RÁCZ Endre: Az állítmány egyeztetése a mennyiségjelzős alannyal a mondategységen belül. = Nyr. 104. 257–273.
RÁCZ Endre: A magyar leíró nyelvtani kutatások helyzete és feladatai. = MNyG. 61–75.
RADICS Katalin: Hozzászólás „A magyar leíró nyelvtani kutatások helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 95–101.
RAISZ Rózsa: Határozói igenevek szintagmatikus kapcsolatokban. = MNyG. 641–647.
SCHLACHTER, Wolfgang: Perioden mit leeren Hauptsätzen. = MNyG. 675–683.
SIMONCSICS Péter: Egy magyar nyelvtan a 30-as évekből. (Karácsony Sándor: Magyar nyelvtan társas-lélektani alapon. Bp. 1938.) = MNyG. 695–705.
SZABÓ Géza: A gazdaságosság és a nyelvi szerkezet néhány összefüggése a magyarban. = MNyG. 713–717.
SZABÓ Géza: Beszédtevékenység és alaktani elemzés. = VasiSz. 34. 72–77. (Summaries in German and Russian.)
SZABÓ Zoltán: Szöveggrammatika és stilisztika. = MNyG. 729–734.
SZABOLCSI Anna: Az aktuális mondattagolás szemantikájához. = NyK. 82. 59–82. (English Summary.)
SZEPESY Gyula: A lenni + *-va, -ve* igeneves szerkezet csonka változatai. = MNyG. 739–743.
TÁLOS Endre: A magyar inkluzív személynévmásai. = MNyG. 76. 70–72.
TEMESI Mihály: Hozzászólás „A magyar leíró nyelvtani kutatások helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 87–93.
TOMPA József: Tulajdonneveink alaktani elkülönítése. = MNy. 76. 394–412.
VARGA László: Tényszerű és véleményszerű modalitás a mértékkifejező magyar állítmányi szerkezetben. = MNy. 76. 331–338.

VOIGT Vilmos: A magyarországi folklorisztikai textológia eredményei és feladatai. = HungKözl. 12. 42–43. 29–47. (Summaries in Serbo-Croatian and English.)
ZSILKA János: Szintaxis. Bp., Tankönyvkiadó. 354 l.

18. Nyelvtörténet és szófejtés (etimológia)

E. ABAFFY Erzsébet: A mediális és az aktív bennható igék szerkezete a XVI. században. = MNy. 76. 165–175.
ÁTÁNYI István: A *feleym ~ bratỳm* képzéstípusú morfémakapcsolatok kétfélesége a Bécsi Kódexben. = MNyG. 169–178.
AVRAM, Andrei: Note etimologice. (Etimológiai jegyzetek.) = LR. 29. 3. 179–182. (A román *rujmuli → jumurli → jimui* szó eredetét vizsgálva kimutatja, hogy ez a magyar *gyim → gyom* átvétele.)
BAKOS József: XVII–XVIII. századi szótörténeti adatok Eger város régi jegyzőkönyveiben. = MNy. 76. 123–127.; 253–256.
BALÁZS János: Hozzászólás a „Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 35–39.
BÁRCZI Géza: A magyar nyelv múltja és jelene. Szerk. és összeáll. Papp László, a bev. tanulmányt írta Szathmári István. Bp., Gondolat. 529 l.
BÁRCZI Géza–BENKŐ Loránd–BERRÁR Jolán: A magyar nyelv története. 3. kiad. Egyetemi tankönyv. Bp. Tankönyvkiadó. 599 l.
D. BARTHA Katalin: Adalékok a képzők életrajzához. (Alak, funkció, produktivitás kérdései a denominalis *-kodik/-kedik/-ködik* képző vizsgálata alapján.) = MNy. 76. 412–427.
D. BARTHA Katalin: A *-talan, -telen* képző régi és mai nyelvünkben. (Kísérlet egy képző produktivitásának felmérésére.) = MNyG. 207–216.
BENKŐ Loránd: Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai. = MNyG. 15–28.
BENKŐ Loránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei. Bp., Akadémiai. 392 l. (Melléklet: A korai magyar szövegemlékekkel foglalkozó legjelentősebb tudósok fényképe.)
CSÁKY Károly: Bújdosó nyelvemlékeink. (Ruffy Péter előadásáról.) = Hét. 25. 29. 8.
DIENES Erzsébet: A Karthausi Névtelen javításainak rendszere és tanulságai. = MNyG. 277–287.
B. GERGELY Piroska: Az *által ~ át* igekötő, illetve névutó történetéhez. = MNyG. 351–356.
S. HÁMORI Antónia: A középfokjeles melléknév határozói bővítményeinek történetéhez. = MNyG. 357–378.
HÁZI Jenő: Vas megyei középkori oklevelek. (35. közlemény.) = VasiSz. 34. 286–289.; 609–612.
HEXENDORF Edit: A *pörköl* ige történeti és nyelvjárási képéhez. = MNy. 76. 39–55.
HEXENDORF Edit: A *régebbi : régibb* típusú alakpárokról. = MNyG. 399–407.
R. HUTÁS Magdolna: Klinikák. (A klinika szó eredete és használata.) = ÉA. 2. 4. 5.
JAKAB László: A Jókai-kódex számítógépes feldolgozása. = MNyG. 431–435.
KÁROLY Sándor: Hozzászólás a „Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 41–53.

KISS Jenő: Alapnyelvi eredetű tőigéink passzívvá válásának kérdéséhez. = MNy. 76. 317–323.
KŐ Benedek: Mazolán. (Régi magyar kelmenév 1618-ból.) = MNy. 76. 212–213.
MIKOLA Tibor: Hozzászólás a „Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 29–34.
MOKÁNY Sándor: Magyar szófejtések. Bp., Akadémiai. 66 l. (Nyelvtudományi Értekezések 105.)
A. MOLNÁR Ferenc: Magyar nyelvemlék – bélyegen. (A Tihanyi Apátság alapítólevele.) = ÉA. 2. 3. 3.
A. MOLNÁR Ferenc: Szólástörténeti adalékok Balassi nyelvéből. = MNy. 76. 508–512.
A. MOLNÁR Ferenc: Szótörténeti jegyzék Balassi műveihez. = MNy. 76. 116–120.
MOLNÁR József–SIMON Györgyi: Magyar nyelvemlékek. 3. jav. bőv. kiad. Egyetemi tankönyv. Bp., Tankönyvkiadó. 289 l.
NÉMETH K. Bódog: XVII. századi iratok a Guary-levéltárból. (Titkos megegyezés 1634.) = MNy. 76. 120–123.
NÉMETH K. Bódog: XVII. századi iratok. (Testimoniális 1637; Végrendelet 1638-ból – Szelle-Guary, ill. Sárffy István.) = MNy. 76. 382–384.
NÉMETH K. Bódog: A *-né* képző történetéhez. = MNy. 76. 461–462.
NYÍRI Antal: A *hosszú* és az *asszó, asszú* tőtörténeti tanulságai. = MNyG. 607–617.
NYIRKOS István: Az ős- és ómagyar kori hangváltozások rendszertani jellegéről. = MNyG. 619–622.
PUSZTAI Ferenc: Hozzászólás a „Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai" c. előadáshoz. = MNyG. 55–60.
RÉDEI Károly: Szófejtések. (Magyar, osztják, zürjén, jurák.) = NyK. 82. 260–264. (Summary in German.)
RÉDEI Károly: A felszólító módjel eredete a magyarban. = MNyG. 649–653.
RÉVAY Valéria: A Müncheni kódex *-nak, -nek* ragos vonzatai. = AAPNy-INy. 8/C. 115–120.
SUGÁR István: Borsodi oklevelek a Heves megyei levéltárban 1245–1521. Miskolc. Herman Ottó Múzeum. 295 l. (Documentatio Borsodiensis 1.)
SZABÓ T. Attila: A Szótörténeti Tár szerkesztése közben. = MNy. 76. 10–24.
SZABÓ T. Attila: Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek 4. Bukarest. Kriterion. 674 l. (Table of Contents in Romanian and German)
SZEGFŰ Márta: Etimológiai észrevételek. (Áru, éh, háború.) = MNy. 76. 213–215.
SZÉKELY László–BOGNÁR András: Az egyházi évkönyvek a helytörténeti munkában. = Ktáros. 30. 530–531.
SZ(ILÁGYI) F(erenc): Dorottya és Tivadar. (Névetimológia) = ÉA. 2. 1. 6.
SZŐCS István: Bú-baj, vagy bűbáj a munka? A szófejtés tükrében. = TETT. 1–2. 9–11.
TAKÁCS Lajos: Az irányjelölés egyik régi formája: „tüled – hozzád". = Ethn. 91. 249–251. (Summary in German.)
TÖRÖK József: Adalékok az Érdy-kódex beszédének forrásaihoz. = ItK. 84. 49–55.
WACHA Balázs: Az Apor-kódexbeli zsoltárok szórendjéről. = SzTKözl. 2. 131–145. (Summary in German.)
ZELLIGER Erzsébet: Egy hiányzó láncszem történeti és leíró alaktani rendszerezésünk összekapcsolásához. = MNyG. 775–780.

ZSEMLYEI János: Adalékok a *hogy* kötőszó egykori erdélyi használatához. = NyIrK. 24. 157–167. (Summary in Romanian.)

ZSILINSZKY Éva: Képzőgyakorisági vizsgálatok XVII. századi jogi szövegekben. = MNyG. 781–786.

19. Stilisztika
(A szépírói nyelv elemzése. Stílusirányzatok és korszakok nyelvészeti vetületei. Verstani kérdések.)

BAKOS József: „Én is drága..." (A névszói állítmány érzelmi, hangulati hatást kiváltó szerepe.) = ÉA. 2. 1. 7.

BERTA Erzsébet: Nemes Nagy Ágnes és a tárgyias lírai kifejezésmód. = Alf. 31. 5. 48–59.

BUDAI Katalin: Kosztolányi Dezső Őszi reggel című versének értelmezéséhez. = Nyr. 104. 197–201.

BÜKY László: Színek az éjszakában. (Füst Milán költői nyelvéről.) = ÉA. 2. 2. 4.

BÜKY László: A metaforát kifejező állapothatározók Füst Milán költői nyelvében. = MNyG. 259–266.

CSÁKVÁRI József: Impresszionista-szimbolista ábrázolás a művészeti ágakban. = Mtan. 23. 56–64.

CSÁKVÁRI József: Szimbolista ábrázolás a művészeti ágakban. = Mtan. 23. 121–127.

DOBOSS Gyula: Beszédmódváltások egy megjelenítő elbeszélésben. (Mándy Iván: Látogatás apánál.) = Lit. 1. 138–145.

P. EŐRY Vilma: A laza szerkesztés eszközei Tamási Áron nyelvében. (A hátravetett határozós szerkezetek.) = MNy. 76. 72–74.

FÁBIÁN Pál: A költő és a nyelv. = „Legyetek emlékezéssel hozzám". Az ELTE Bölcsészettudományi Kara tudományos Ady-ülésszakán elhangzott előadások. Bp., ELTE. 85–93.

FEHÉR Erzsébet: Hogyan születik a költői kép. = ÉA. 2. 4. 6.

FRANK Éva: József Attila: Eszmélet. (Verselemzés.) = Mtan. 23. 128–134.

FÜLÖP Lajos: A nyelvtani-stilisztikai ismeretek alkalmazása a műelemzésben. (József Attila Falu c. költeményének bemutatása.) = MNyG. 333–337.

GOLDAMMER Irene: Kassák Lajos: Májusi tánc. = Nyr. 104. 449–455.

GRAF Rezső: A nyelvi elemek kifejező értéke. = MNyG. 369–373.

GREMSPERGER László: Egy Ady-vers grammatikai megközelítésben. = MNy. 76. 64–70.

HELTAINÉ NAGY Erzsébet: „Embermesék".. (A mesélés stíluseszközei Sinka István verseiben.) = ÉA. 2. 4. 7.

HERCZEG Gyula: Impresszionista jegyek Kaffka Margit prózájában. Az írónő születésének 100. évfordulójára. = Nyr. 104. 437–449.

Ízes Mihály: „...Lobogjon az égig szellem és szerelem..." (Kétféle szerepvállalás egysége: József Attila-parafrázisok Babits költészetében.) = It. 12. 668–676.

A. JÁSZÓ Anna: Felvételi dolgozatok tartalomelemzése a stílus és a stilisztika szempontjából. = MNyG. 437–445.

KATONA Imre: Népköltészetünk művészi stílusa és stíluskorszakai. = HungKözl. 12. 42–43. 5–28. (Summaries in English and Serbo-Croatian.)
KECSKÉS András: Ritmuselvek és versrendszerek. = Kr. 11. 21–23.
KECSKÉS András: Kodály verstani feljegyzései egy József Attila-kötet kapcsán. (A dokumentumot lásd Tasi József cikkében, Népszabadság 1979. aug. 19.) = It. 12. 788–807.
KECSKÉS, András and KERÉK, A(ndrew): Directions in Hungarian Metric Research. = Language, Literature and Meaning 2: Current Trends in Literary Research. John Odmark, ed. Amsterdam. John Bejamins B. V. 319–359.
KEMÉNY Gábor: A teljes metafora nyelvtani szerkezetéről. = MNyG. 457–465.
KEMÉNY Gábor: Stílus, stíluselemzés, prózaelemzés. = Nyr.104. 29–38.
KILIÁN István: A régi magyar képvers. = ÚÍ. 20. 11. 30–34.
KISKUN Farkas László: Mai líránk és a középiskolások. = Mtan. 23. 265–270.
KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: Elemzés a fonákjáról. (A próza- és verselemzés módszereiről.) = Kr. 2. 23.
KOVALOVSZKY Miklós: Szecessziós elemek Ady stílusában. = „Akarom: tisztán lássatok". Szerk. Csáky Edit. Tudományos ülésszak Ady Endre születésének 100. évfordulóján. Bp., Akadémiai. 249–255.
KOVÁCS Sándor Iván: „Már az ég bóltját sikeretlen ércnek képzelénk". Magyarázat Fazekas Mihály verssorához. = It. 12. 783–788.
KOVÁCS Sándor Iván: Zrínyi tűzhányó-képei és Scipione Herrico Etna-ódája. = ItK. 84. 266–284. (Summary in Italian.)
KOVÁTS Dániel: A művészi kifejezés módszerei Móricz Zsigmond első regényeiben. = Mtan. 23. 105–111.
KRONSTEIN Gábor: Az opál mező lovasa. Egy Sinka-vers értelmezési kísérlete. = It. 12. 970–982.
MURVAI Olga: A műalkotás belső felépítettségének szemiotikai vizsgálatához. = NyIrK. 24. 31–42. (Summary in Romanian.)
NAGY András: Kosztolányi Dezső: A vad kovács. (Műelemzés.) = ItK. 84. 445–450.
Cs. NAGY István: Pásztor Béla költészete. = SzTKözl. 2. 17–35. (Summary in German.)
NEMES NAGY Ágnes: A vers mértana. (A költői szöveg elemzésének kérdései.) = Kort. 24. 1971–1987.
OROSZ László: A Bánk bán első és második változatának nyelve. = Nyr. 104. 193–197.
OZSVÁTH Ferencné: József Attila Reménytelenül című versének elemzése. = Mtan. 23. 38–43.
PÁSZTOR Bertalan: Radnóti Miklós: Majális (című versének elemzése.) = Mtan. 23. 64–67.
PÁSZTOR Emil: Egy József Attila-i verssor értelmezése. („Akinek sérvig emeltek tönköt, gabonát".) = ÉA. 2. 2. 7.
PÉTER Mihály: Szleng és költői nyelvhasználat. = Nyr. 104. 273–281.
POMOGÁTS Béla: Tájrajz és poétika (Simon István: Almafák.) = Alf. 31. 10. 62–66.
B. PORKOLÁB Judit: Az „itt" határozószó stílusszerepe Ady Endre A Csók-csatatér lovagjai című versében. = Mtan. 23. 78–80.

B. PORKOLÁB Judit és mások (szerk. és összeáll.): Útmutató műelemző baráti köröknek. Bp., TIT. 152 l.

RÁCZ Endre: Juhász Gyula: Szerelem? (Stilisztikai elemzés.) = ÉA. 2. 1. 7.

RAISZ Rózsa: Kaffka Margit érzelemkifejező mondatai. = ÉA. 2. 3. 6.

RAISZ Rózsa: Kaffka Margit prózája és stílusa. = HevSz. 8. 3. 13–14.

SÁNDOR György: Az értékvesztés látomása. (Nagy László: Vértanú arabs kanca.) = Alf. 31. 10. 67–72.

SIMON Zoltán: Közhely és sugallat. (Gondolatok Szabó Lőrinc A földvári mólón című verséről.) = Alf. 31. 3. 48–53.

J. SOLTÉSZ Katalin: Arany János és a klasszikus magyar rím. = Nyr. 104. 179–193.

SOMLYÓ György: Philoktétész sebe. Bevezetés a modern költészetbe. Bp., Gondolat. 463 l.

SZABÓ Zoltán: Gondolatok a tárgyias-intellektuális stílusról. = Nyr. 104. 300–315.

SZABOLCSI Miklós: József Attila költői nyelvéről. = It. 12. 593–606.

SZAKÁCS Béla: József Attila: Holt vidék. (Verselemzés.) = Mtan. 23. 90–92.

SZATHMÁRI István: Sokszínű nyelv, hatásos stílus. = ÉA. 2. 2. 1.

SZATHMÁRI István: Megjegyzések Ady stílusforradalmához. = „Akarom: tisztán lássatok". Szerk. Csáky Edit. Tudományos ülésszak Ady Endre születésének 100. évfordulóján. Bp., Akadémiai. 155–164.

SZATHMÁRI István: Németh László és a stilisztika. = Nyr. 104. 175–178.

SZEKÉR Endre: Pilinszky János: Sötét mennyország. = Mtan. 23. 235–238.

SZÉLES Klára: „Óh, zajtalan csillagzatok!" József Attila egy költői szavának ismétlődéséről. = Kor. 39. 178–181.

SZÉLES Klára: „...minden szervem óra". József Attila költői motívumrendszeréről. Bp. Magvető. 203 l. (Gyorsuló idő)

SZILÁGYI Ferenc: „...a mai nyelvben a mai idők szavát..." Gondolatok Szabó Lőrinc írói stílusáról. = Nyr. 104. 420–437.

K. SZOBOSZLAY Ágnes: A szóképek grammatikája Németh László nyelvében. = MNyG. 745–748.

TÖRÖK Gábor: Vörösmarty képi „akkordjai". = Nyr. 104. 53–68.

TŐZSÉR Árpád: A rokokó vers mozdulatai. (Amadé László verseiről.) = ItK. 84. 409–427. (Summary in French.)

VARGHA Balázs: Miért remekmű és miért nem az? (Csokonai: A hadi oskoláról.) = ÚÍ. 20. 10. 20–36.

VARGA Ilona–SÁNDOR László: József Attila a Tűnődő című epigramma-sorozatának elemzése. = Mtan. 23. 231–234.

WACHA Imre: József Attila: Tiszazug. = Nyr. 104. 293–300.

ZALABAI Zsigmond: A metafora mélystruktúrája. (Részlet) = ISz. 23. 10. 917–922.

20. Az uráli (finnugor) nyelvtudomány, a turkológia és a mongolisztika magyar nyelvi/nyelvészeti kérdései

DÉCSY, Gyula: Neue Aspekte zum Sprachverhältnis Uralisch-Indogermanisch. = UAJb. 52. 11–20.

HAJDÚ Péter–DOMOKOS Péter: Uráli nyelvrokonaink. 2. kiad. Egyetemi tankönyv. Bp., Tankönyvkiadó. 423 l.

PUSZTAY János: Az uráli-paleoszibériai kapcsolatok kérdéséhez. Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság. 62 l. (Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 158.)

SZŰTS László: Az 5. nemzetközi finnugor kongresszus. (Turku, 1980. augusztus 20–27.) = NyelvKult. 87–88.

21. Az 1980-ban ismertetett művek, tanulmányok, cikkek

Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. 27. 3–4. Bp., Akadémiai. 1977. 216 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 368–370.

Adalék a magyar–szláv kapcsolatok történetéhez. (A bács-szerémi ruszinok antroponímiái.) – Ism. Udvari István = NÉ. 4. 81–84.

Ágoston Mihály: Mai magyar írás. Újvidék. Tankönyvkiadó Intézet. 1979. 108 l. – Ism. Molnár Csikós László: Jugoszláviai magyar helyesírási kézikönyv. = Üzenet. 10. 6. 348–350.

Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Linguistica 7. Bp., 1976. 240 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 374–380.

Anyanyelvtanítási kísérlet a kommunikációkutatás eredményei alapján (1971–1975). Szerk. Zsolnay József. Kaposvár. A Kaposvári Tanítóképző Főiskola Kiadványa. 1976. 254 l. – Ism. Reök György = MPSz. 21. 84–87.

Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből. 1918–1975. Bp., Magvető. 1977. 344 l. (Magyar nyelvi/nyelvészeti vonatkozásokkal.) – Ism. Lőkös István. = ItK. 84. 552–553.

Bakos Ferenc–Péntek János–Teiszler Pál: Idegen szavak szótára. 1–2. Bukarest. Kriterion. 1979. 6–382.; 6–405. l. – Ism. Gálffy Mózes: Szótár – hazai igények szerint. = A Hét. 11. 29. 6.

Bálint Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete. 2. rész. Szeged. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1976/77. 1977. 420 l. – Ism. Juhász Antal = Ethn. 91. 308–312.

Baránszky-Jób László: Élmény és gondolat. Bp., Magvető. 1978. 411 l. – Ism. Szabó Zoltán = NyIrK. 24. 228–230.

Benkő László: Az írói szótár. A szépirodalmi nyelv és stílus lexikográfiai feldolgozása. Bp., Akadémiai. 1979. 276 l. – Ism. Büky László = Nyr. 104. 376–378.

Dobos B. Magda: A nominális szerkesztésmód a magyar impresszionista szépirodalomban. Bukarest. Kriterion. 1979. 141 l. – Ism. J. Nagy Mária = NyIrK. 24. 238–239.

Dobosy László: Ózd utcahálózata. Ózd. 1977. 165 l. – Ism. H(ajdú) M(ihály) = NÉ. 3. 65.

Domokos Pál Péter: „... Édes Hazámnak akartam szolgálni..." Kájoni János: Cantionale Catholicum; Petrás Incze János: Tudósítások. Bp., Szent István Társulat kiadása. 1979. 1520 l. – Ism. Falvay Károly = Nyr. 104. 118–124.

Édes Zoltán: Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Nyelvművelő Társaság. Bp., Akadémiai. 1978. 316 l. – Ism. Pusztai Ferenc = MNy. 76. 91–94.; Kemény Gábor. = NyK. 82. 400–402.

Erdélyi Muzéum 1814–1818. Vál., bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Benkő Samu. Bukarest. Kriterion. 1979. 293 l. (Téka) – Ism. Molnár Szabolcs = Könyvt. 3. 29–30.

Eseje i studia o poezji i publicystyce Endre Adyego. Varsó. A Varsói Magyar Kulturális Intézet kiadványa. 1978. 183 l. – Ism. Morvay Károly = FilKözl. 26. 385–387.

Études Finno-Ougriennes 12. Bp., Akadémiai. 1975. 330 l. – Ism. Meier, F. Georg = ZPh. 33. 5. 597.

Études Finno-Ougriennes 13. Bp.–Paris. 1976. 278 l. – Ism. Kálmán Béla = NyK. 82. 376–377.

Fábián Pál–Lőrincze Lajos: Nyelvművelés. Bp., Tankönyvkiadó. 217 l. – Ism. Kovalovszky Miklós: A purizmustól az emberközpontú nyelvművelésig. = ÚÍ. 20. 11. 111–114.

Festetics-kódex. Szerk. Molnár József. A fakszimile szövegét gondozta Molnár József. Bp., ELTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport. 1977. (1979) 1 számozatlan, 6 számozott, 418 számozatlan l. (Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Kódexek 1.) – Ism. Lázs Sándor = ItK. 84. 541–544.

Festschrift Karl Mollay zum 65. Geburtstag. Bp., ELTE. 1978. 360 l. (Budapester Beiträge zur Germanistik 4.) – Ism. Solti István = FilKözl. 26. 500–501.

Gal, Susan: Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria. New York. Academic Press. 1979. xii + 201 l. (Language, Thought and Culture: Advances in the Study of Cognition.) – Ism. Kontra, M(iklós) = UAJb. 52. 161–165.; Durmuller, Urs. = Lg. 56. 1. 236–237.

Ginter Károly–Szende Aladár: Tanuljunk magyarul! Beszéljünk magyarul! (Magyar nyelvi tankönyv külföldön élő 12–15 éves fiatalok számára. Bp., Tankönyvkiadó. 1979. 256 l. – Ism. Sztáray Zoltán: Botond vagy a forradalom? = Újlátóh. 31. 4. 553–555.

Grétsy László–Kovalovszky Miklós (főszerk.): Nyelvművelő kézikönyv 1. (A–K.) Bp., Akadémiai. 1980. 1294 l. – Ism. Kovalovszky Miklós: Az anyanyelvi műveltség könyvéről. = NyelvKult. 41. 91–94.

Gulya János: Gyarmathi Sámuel. Bp., Akadémiai. 1978. 202 l. (A múlt magyar tudósai.) – Ism. Hanzeli, Victor E. = HL. 7. 3. 385–390.

Cs. Gyímesi Éva: Találkozás az egyszerivel (Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Király László és Kenéz Ferenc lírai költészetének elemzése.) Bukarest. Kriterion. 1978. 208 l. – Ism. Széles Klára: Megközelíthető-e ésszerűen a költészet varázsa? = Lit. 3–4. 550–553.

Hadrovics, László: Schrifttum und Sprache der burgenladischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert. Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 1974. 564 l. – Ism. Franolić, Branko = WSlav. 25. 1. 190–194.

Hajdú Péter–Domokos Péter: Uráli nyelvrokonaink. Bp., Tankönyvkiadó. 1978. 426 l. + 8 térk. – Ism. Pusztay János = FilKözl. 26. 387–391.; Laanest, Arvo = SovFU. 16. 149–150.; Mattila, Kalle = Vir. 84. 3. 272–273.; Austerlitz, R(obert) = UAJb. 52. 147–149.; Szabó T. Ádám = NyelvKult. 39. 84–89.

Hajdú Péter–Kristó Gyula–Róna-Tas András (szerk.): Bevezetés a magyar őstörténet forrásaiba. I/1, I/2–II. Bp., Tankönyvkiadó. József Attila Bölcsészettudományi Kar. 1976–1977. 308, 328, 327 l. – Ism. Honti László = MTud. 25. 412–413.

Harsányi Zoltán: Stíluselemzés 1–3. Bp., Tankönyvkiadó. 1969–1971. 132. 153, 174 l. – Ism. Makay Gusztáv: A semmitmondás művészetétől a művészi atombontásig. = It. 12. 565–570.

Hegyi Imre: A népi erdőkiélés történeti formái. (Az Északkeleti-Bakony erdőgazdálkodása az utolsó kétszáz évben.) Bp., Akadémiai. 1978. 318 l. – Ism. Szász Lőrinc = NyIrK. 24. 125–126.

Horváth Mária: Német elemek a 17. század magyar nyelvében. Bp., Akadémiai. 1978. 269 l. – Ism. Gerstner Károly = MNy. 76. 493–497.

Imre Samu (szerk.): Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből. Bp., Akadémiai. 1979. 146 l. – Ism. Pusztay János: Embert nyelvéről... = ÉI. 24. 7. 11.

Judák Margit: Egyházi anyakönyvek mikrofilmmásolatai. Bp., 1977. 192 l. – Ism. Hajdú Mihály = NÉ. 3. 74.

Kádár Zsombor: Magyar–román erdészeti, vadászati és faipari szótár. (Dicţionar forestier maghiar–român.) Bukarest, Editura Tehnică. 1979. 431 l. – Ism. Barbu, Vasile: Szakszerűség, szabatosság. = Könyvt. 2. 28–29.; Molnár Szabolcs: Szaknyelven helyesen. = Könyvt. 2. 28–29.

Kakuk, Susanna (Zsuzsanna): Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise. Bp.–The Hague–Paris. Akadémiai K.–Mouton. 1973. 660 l. (Bibliotheca Orientalis Hungarica 19 – Near and Middle East Monographs 17.) – Ism. Hazai, G(yörgy) = SSlav. 26. 217–219.

Kálmán Béla: The World of Names. A Study in Hungarian Onomatology. Bp., Akadémiai. 1978. 199 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 397–399.; Sherwood, Peter. = SEER. 58. 269–270.; Ris, Roland = BNF. 15. 1. 64–67.; Schultheis, Johannes. = Sprachpflege. 29. 1. 32.

Kassai Ilona: Időtartam és kvantitás a magyar nyelvben. Bp., Akadémiai. 1979. 72 l. (Nyelvtudományi Értekezések 102.) – Ism. Szende Tamás = NyK. 82. 415–418.

Király Rudolf: Portugál–magyar kéziszótár. Bp., Akadémiai. 1978. 728 l. – Ism. Morvay Károly = FilKözl. 26. 133–135.

Kiss Jenő: Mihályi tájszótár. (Rábaköz) Bp., Akadémiai. 1979. 78 l. (Nyelvtudományi Értekezések 103.) – Ism. Neetar, Helmi = SovFU. 16. 305–306.; Kósa László. = Ethn. 91. 637–638.; Mollay Károly. = SoprSz. 34. 87–88.

Kolozsvári Grandpierre Emil: Herder árnyékában. Bp., Magvető. 1979. 253 l. (Gyorsuló idő) – Ism. Szepesy Gyula = Kort. 24. 489–490.

Konferenciaszótár. Bp., Akadémiai. 1976. 206 l. (Küldöttek és tolmácsok kézikönyvei.) – Ism. Balázs Art Valéria = HungKözl. 12. 44. 131–132.

Z konfrontácie mad'arčiny a slovenčiny. Red. F(erenc) Síma. Bratislava. Slovenské ped. nakl. 1977. – Ism. Gladrow, W. = ZSl. 25. 4. 584–586.

Kontrastive Studien ungarisch–deutsch. Hrsg. von János Juhász. Bp., Akadémiai. 1980. 139 l. – Ism. Helbig, Gerhard = DaF. 17. 375–377.

Kossa János: Nyelvünk fűszerszámai. Bp., Gondolat. 1979. 379 l. – Ism. Pusztay János: Embert nyelvéről... = ÉI. 24. 7. 11.; Szende Aladár. = NyelvKult. 39. 80–84.; Nyr. 104. 373–376.; Kolozsi Tibor: Változó nyelvszokások. = Üzenet. 10. 1–2. 84–86.

Les anciens Hongrois et les ethnies voisines à l'Est. Ed. István Erdélyi. Bp., Akadémiai. 1977. 359 l. (Studia Archaeologica 6.) – Ism. Cilinská, Zalata = Germania. 58. 251–254.

Levendel Júlia–Horgas Béla: Nyomolvasás. Bp., Tankönyvkiadó. 1978. 243 l. – Ism. Makay Gusztáv: A semmitmondás művészetétől a művészi atombontásig. = It. 12. 565–570.

Ligeti Lajos: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van 1-2. Bp., 1977–1979. 430, 480 l. (Budapest Oriental Reprints Series A 1, A 2. Eds. Ö. Schütz, Éva Apor.) – Ism. Terjék József = MTud. 25. 402–404.

Lőrincze Lajos: Emberközpontú nyelvművelés. Bp., Magvető. 1980. 253 l. (Gyorsuló idő) – Ism. Sz(abó) I(lona) = Kor. 39. 863.; Kovalovszky Miklós: A purizmustól az emberközpontú nyelvművelésig. = ÚÍ. 20. 11. 111–114.

B. Lőrinczy Éva (főszerk.): Új Magyar Tájszótár 1. (A–D.) Bp., Akadémiai. 1979. 1053 l. – Ism. B. Lőrinczy Éva: A magyar nyelvjárási szókincs új szótára. = NyelvKult. 41. 89–91.; P. Kovács Imre: Új tájszótár. = Köznevelés. 36. 12. 13.; Cs. Nagy Lajos: Megjelent az Új Magyar Tájszótár 1. kötete. = Mtan. 23. 239–240.; Pusztay János = Kr. 7. 34.

B. Lőrinczy Éva: A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszere és törvényszerűségei. Bp., Akadémiai. 1979. 492 l. (Nyelvészeti tanulmányok 19) – Ism. Imre Samu. = MNy. 76. 367–371.; Penavin Olga. = HungKözl. 12. 42–43. 207–210.; Juhász József. = NyK. 82. 418–421.

Magyar Nyelv 75. 1–4. Bp., Akadémiai. 1979. 512 l. – Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 391–397.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–3. Bp., Akadémiai. 1967–1970–1976. 1142, 1111, 1229 l. – Ism. Décsy, Gy(ula) = UAJb. 52. 155–157.

Magyar Személynévi Adattárak – Magyar Névtani Dolgozatok. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Szerk. Hajdú Mihály. Bp., 1974–1978. – Ism. B. Gergely Piroska = NyIrK. 24. 122–125.

A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. 1–3. Bp., Akadémiai. 1967–1978. 727 l. – Ism. Décsy, Gy(ula) = UAJb. 52. 151–154.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei 30. 3. Bp., Akadémiai. 1978. 166 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 371–374.

Makkai, Adam (Ed.): Toward a Theory of Context in Lungistics and Literature. Proceedings of a Conference of the Kelemen Mikes Cultural Society. Maastricht. September 21–25, 1971. Den Haag–Paris–New York. Mouton-Verlag. 1976. 196 l. Vertrieb durch Walter de Gruyter (Berlin, New York) De Proprietatibus Litterarum. Edenda curat C. H. van Schooneveld. Seris Minor 18. – Ism. Takach, J. = UAJb. 52. 165–166.

Manherz, Karl: Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn. Bp., Akadémiai. 1977. 282 l. – Ism. Lerchner, Gotthard = ZPh. 33. 5. 608–609.

Manoliu, Gabriel–Bucur,Ion–Szalay András–Schweiger Ágnes: Dictionar agricol român–maghiar, maghiar–român. (Román–magyar és magyar–román mezőgazdasági szótár.) Bukarest. Ceres Könyvkiadó. 1980. 672 l. – Ism. Nagy Miklós: Ötödik

szakszótárunk. = Könyvt. 4. 30–31.; Nagy Miklós: Barba lupului – kétnyári zörgőfű, zergefű. = Utunk. 35. 23. 1–2.

Matijevics Lajos: Az utca nyelve. Újvidék. Forum. 1979. 115 l. (Kiskönyvtár) – Ism. Dér Zoltán: A nyelvromlás tüneteinek példatára. = Üzenet. 10. 6. 351–352.; Vajda Zsuzsa: Édes anyanyelvünk az utcán. = Híd. 44. 6. 823–825.

Mátyás István: Móricz-novellák. Bp., Tankönyvkiadó. 1979. 94 l. – Ism. Makay Gusztáv: A semmitmondás művészetétől a művészi atombontásig. = It. 12. 565–570.

Melius Péter: Herbárium. Az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól. Bev. tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel sajtó alá rendezte Szabó Attila. Bukarest. Kriterion. 1978. 517 l. – Ism. Pozsgay Ildikó = MNy. 76. 491–493.; Aumüller, Stephen = BH. 12. 3. 155–157.; Húbert Ildikó = ItK. 84. 379–380.; Szabó László Gy. = Honism. 8. 3. 57–58.; Csoma Zsigmond = Ethn. 91. 638–640.

Mezey László: Deákság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlata. Bp., Akadémiai. 1979. 282 l. – Ism. Kapitánffy István = ItK. 84. 529–536.; Borzsák István = It. 12. 808–812.

Mikesy Sándor: Ungarisches Lehrbuch. Leipzig. Verlag Enzyklopädie. 1978. 525 l. – Ism. Kornya László = FSpr. 24. 2. 147.

Molnár Ilona: A tartalmatlan *hogy* kötőszós összetett mondatok típusai szemantikai szempontból. Bp., Akadémiai. 1977. 110 l. (Nyelvtudományi Értekezések 94.) – Ism. Elekfi László = Nyr.104. 114–118.

A műfordítás elmélete és gyakorlata. Bp., ELTE Olasz Tanszék. (Olasz Filológiai Tanulmányok.) 1973. 313 l. – Ism. Cseh Sz. Márta: A figyelem központjában: a műfordítás. = HungKözl. 12. 44. 119–122.

Nagy Ferenc: Kriminalisztikai szövegnyelvészet. Bp., Akadémiai. 1980. 171 l. – Ism. P. Kovács Imre: Miről árulkodik a szöveg? = Köznevelés. 36. 19. 13.

O. Nagy Gábor: Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete. Bp., Gondolat. 1979. 517 l. – Ism. Vajda Zsuzsa: Nyelvünk virágai, a szólások. = Híd. 44. 9. 1138–1140.

O. Nagy Gábor–Ruzsiczky Éva: Magyar Szinonimaszótár. Bp., Akadémiai. 1978. 596 l. – Ism. Gerstner Károly = FilKözl. 26. 132–133.; Szende Aladár = ÉA. 2. 2. 14.

Nyelvészeti tanulmányok 1980. Bukarest. Kriterion. 1980. 172 l. – Ism. Károlyi Margit = NÉ. 4. 67–70.; Mihálka György. = Utunk. 35. 51. 8.

Nyelvművelő kézikönyv. 1. köt. A–K. Bp., Akadémiai. 1980. 1294 l. – Ism. Ágoston Mihály: A Nyelvművelő kézikönyv köszöntése. = Híd. 44. 11. 1373–1376.

Nyelvtudományi Közlemények 80. 2. Bp., Akadémiai. 1978. 202 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 380–386.

Nyelvtudományi Közlemények 81. 1. Bp., Akadémiai. 1979. 226 l. – Ism. Sauvageot, A(urélien) = BSL. 75. 2. 386–391.

Die Obere Wart Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327, mit Unterstützung der Burgenländischen Landesregierung, herausgegeben von der Stadtgemeinde Oberwart, in deren Auftrag koordiniert und redigirt von Ladislaus Triber. Oberwart. 1977. 499 l. + 150 kép, 5 térk. – Ism. Fodor Henrik: Hungarica in Austria. = VasiSz. 34. 617–621.

Ódor László: Balázs beszélni tanul. Bp., Minerva. 1980. 241 l. – Ism. Garai László: Ahány nyelvet tudsz... = ÉI. 24. 38. 11.

Országh László: Angol eredetű elemek a magyar szókészletben. Bp., Akadémiai. 1977. 176 l. (Nyelvtudományi Értekezések 93.) – Ism. Magay Tamás = NyK. 82. 405–410.

Pannóniai legendák. Ford. F. Kováts Piroska. Bratislava–Bp., Madách–Európa. 1978. 108 l. – Ism. H. Tóth Imre = FilKözl. 26. 399–401.

Penavin Olga: Szlavóniai (kórógyi) szótár. 1–3. Novi Sad. Forum. 1965–1975–1978. 411, 389, 285 l. – Ism. Katona Imre = Ethn. 91. 143–145.; Fiers Márta = MNy. 76. 371–374.; Hajdú Mihály = MTud. 25. 957–959.

Péntek János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse. Bukarest. Kriterion. 1979. 326 l. – Ism. Szász Lőrinc = NyIrK. 24. 239–242.

Proceedings of the Csoma de Kőrös Memorial Symposium held at Mátrafüred, Hungary, 24–30 September 1976. Ed. by L(ajos) Louis Ligeti. Bp., Akadémiai. 1978. 583 l. (Bibliotheca Orientalis Hungarica 23.) – Ism. ~. = HSN. 22. 1–2.

Ransanus, Petrus: Epithoma rerum Hungarorum. Curam gerebat Petrus Kulcsár. Bp., Akadémiai. 1977. 232 l. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova. Tomus 2.) – Ism. Draskóczy István = FilKözl. 26. 382–384.

Sárközi Zoltán–Sándor István (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. Mezőkövesd. 1976. 796 l. – Ism. Mizser Lajos = NÉ. 4. 70–72.

Schesaeus, Christianus: Opera quae supersunt omnia. Ed. Franciscus Csonka. Bp., Akadémiai. 1979. 547 l. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova. tom IV.) – Ism. Kulcsár Péter = ItK. 84. 101–105.

Schlachter, Wolfgang und *Ganschow, Gerhard* (Eds.): Bibliographie der uralischen Sprachwissenschaft: 1830–1970. Ungarn. Vol. 1 parts 1–5. München. Wilhelm Finf Verlag. 1974–1976. 1074 l. – Ism. Kovács, L. László = UAJb. 52. 149–150.

Seres József: Szépprózai művek elemzése az általános iskolában. Bp., Tankönyvkiadó. 1978. 134 l. – Ism. Makay Gusztáv: A semmitmondás művészetétől a művészi atombontásig. = It. 12. 565–570.

Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.): A szövegtan a kutatásban és az oktatásban. Bp., A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 154. 1979. 148 l. – Ism. Nagy Ferenc = MNy. 76. 488–491.; Büky Béla = NyK. 82. 446–450.

Szeged megyei város közterületi névjegyzéke. Szeged. 1980. 124 l. – Ism. Hajdú Mihály = NÉ. 4. 60–62.

Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus. Történeti-poétikai tanulmányok. Bp., Magvető. 1980. 582 l. (Elvek és utak.) – Ism. Balassa Péter = ALitt. 22. 228–229.; Wéber Antal = Kr. 11. 33.

Szeifert Imre: Ragadványnevek Balmazújvárosban. Balmazújváros. 1977. 45 l. – Ism. H(ajdú) M(ihály) = NÉ. 3. 72.

Szende Tamás: A szó válsága. Bp., Gondolat. 1978. 256 l. – Ism. Lénárd Ferenc = PedSz. 30. 276–278.; Szepesy Gyula = ÉA. 2. 2. 15.; Schweiger, Paul = RRLing. 25. 202–203.

Szende Tamás: A beszédfolyamat alaptényezői. Bp., Akadémiai. 1976. 197 l. – Ism. Wacha Imre = NyK. 82. 410–415.

Szilágyi N. Sándor: Világunk, a nyelv. Bukarest. Kriterion. 1978. 284 l. – Ism. Mandics György = Könyvt. 1. 29–30.; Szász László = Könyvt. 4. 27–28.; Teiszler Pál = NyIrK. 24. 121–122.; Szabó Zoltán = Nyr. 104. 378–381.

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1. (1978) 267 l. – Ism. Hajzer Lajos = VasiSz. 34. 613–616.

Takács Etel (szerk.): Tanulmányok a nyelvről. Bp., OPI. 1978. 103 l. – Ism. Nyitrai Tamás = PedSz. 30. 278–280.; Honti Mária = Köznevelés. 36. 3. 29.

Takács Lajos: A Kis-Balaton és környéke. Kaposvár. 1978. 208 l. (Somogyi Almanach 27–29.) – Ism. Balogh Lajos = MNy. 76. 94–96.

Takács Lajos: Egy irtásfalu földművelése. Bp., Akadémiai. 1976. 288 l. + 65 kép. – Ism. Bellon Tibor = Ethn. 91. 118–120.

Tanulmányok a műfordításról. Szerk. Rákos Sándor. Bp., 1975. 219 l. (A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának különkiadványa.) – Ism. Túri Gábor: Tanulmányok a műfordításról. = HungKözl. 12. 44. 123–130.

Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből. Szerk. Imre Samu. Bp., Akadémiai. 1979. 146 l. – Ism. Gálffy Mózes = NyIrK. 24. 118–121.; R. Hutás Magdolna: A Nyelvtudományi Értekezések századik kötete. = MTud. 25. 795–796.; B. Lőrinczy Éva = ÉA. 2. 2. 15.

Thuróczy János: A magyarok krónikája. Ford. Horváth János. Bp., Európa. 1978. 563 l. (Bibliotheca Hungarica.) – Ism. Blazovich László = ItK. 84. 99–101.

Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest. Kriterion. 1979. 398 l. + térk. – Ism. Hajdú Mihály = NÉ. 4. 63–67.; Csetri Elek: Peregrinatio academica. = A Hét. 11. 43. 13.; Szabó Miklós = Könyvt. 4. 28–29.

További szövegközlések Pesty Frigyes helynévtárából. – Ism. Torma István = NÉ. 4. 72–76. (L. Juhász Dezső cikkét a NÉ. 2. 45–48. 1979)

Történelmi folyóiratok névtant érintő cikkeiről. (Századok. 104. (1970) 350–372. Moór Elemér; Herényi István. 105. (1971) 356–386.; Perényi József. 109. (1975) 32–61.; Kristó Gyula. 109. (1975) 653–667.; Történelmi Szemle. Györffy György. 15. (1972) 261–319.; Solymosi László. 18. (1976) 123–155.) – Ism. Károlyi Margit. = NÉ. 3. 72–74.

Vass Tibor: Jelbeszéd az ózdi finomhengerműben. Miskolc, Herman Ottó Múzeum kiadása. 1977. 119 l. 97 f/f fénykép. (Bordosi kismonográfiák 5.) (Summary in German.) – Ism. Kunt Ernő = MNy. 76. 497–499.; Kunt Ernő = Demos. 20. 1. 6–7.

Verseghy Ferenc: A magyar nyelv törvényeinek elemzése. 3. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása. 1–7. füzet. Szolnok. A Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár kiadása. 1973–1977. 1047 l. – Ism. Kemény Gábor = NyK. 82. 402–405.

Zimmermann, Fritz: Historisch-ethnographische Analyse der deutschen Siedlung im Pressburgenland. Wien. 1980. 383 l. (ETHNOS 19.) – Ism. Ritter, Ralf-Peter = ÖNF. 8. 1–2. 49–54.

Zsolnay József: Beszédművelés kisiskolás korban. Továbbképzési anyag, egy leendő tankönyv része. Bp., A Fővárosi Ped. Int. Kiadványa. 1977. 129 l. – Ism. Reök György = MPSz. 21. 84–87.

A magyar néprajztudomány bibliográfiája, 1980

Összeállította: S. Gémes Magda

TARTALOM

Pótlások az 1979. évi bibliográfiához 543

1980

A. ÁLTALÁNOS
I. Bibliográfia, lexikon, katalógus 546
II. Kutatók 546
III. Tudománytörténet, kutatási beszámolók, elvek, módszerek 550
a) Általános és elméleti kérdések 550
b) Összefoglaló és vegyes tartalmú művek 552
c) Tudomány- és kutatástörténet 552
d) Folklorizmus 553
e) Gyűjtési beszámolók, útmutatók 554
f) Vegyes tudományos hírek 554
IV. Muzeológia 554
a) Általános 554
b) Múzeumok 555
c) Kiállítások 555
d) Emlékházak, tájházak 556
e) Néprajzi gyűjtemények 556
f) Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat 556
g) Néprajzi filmek 556
h) Konferenciák, értekezletek, rendezvények 557
i) Magyar Néprajzi Társaság 559
V. Népi műemlékvédelem 559
B. TÁJAK, NÉPCSOPORTOK
I. Tájak, települések 559
II. Népcsoportok 561
C. TÁRGYKÖRÖK
I. Település, építkezés 561
II. Földművelés, növénytermesztés, erdőgazdálkodás 563
III. Halászat 564
IV. Állattartás, pásztorkodás 564
V. Kereskedelem, piacok, vásárok 565
VI. Közlekedés 566

VII. Táplálkozás 566
VIII. Népművészet 566
a) Általános és vegyes tárgyú tanulmányok 566
b) Faragás, festés 567
c) Hímzés 567
IX. Mesterség, kézmű- és kisipar 567
X. Bútor és lakáskultúra 568
XI. Kerámia 569
XII. Viselet 569
XIII. Társadalom, társadalomnéprajz 570
a) Történeti és általános kérdések 570
b) Család, családszervezet 570
c) Osztályok, rétegek, társadalmi csoportok 571
d) Iparosok, céhek 571
e) Munkatársulások 571
XIV. Jog és erkölcs 572
XV. Néphit, vallás, mitológia 572
XVI. Orvoslás, állatgyógyítás, természetismeret 573
XVII. Szokás, hagyomány 574
a) Általában 574
b) Az emberi élet 574
c) Az esztendő 575
XVIII. Népköltészet 575
a) Általános történeti és elméleti kérdések 575
b) Gyűjtemények 576
c) Népdal, népi líra 577
d) Mese 577
e) Monda, történeti hagyomány 578
f) Legenda 578
g) Epika, ballada 578
h) Kisebb műfajok 579
1. Találós kérdés, közmondás, szólás, vicc, egyéb kisepika 579
2. Ima 580
3. Kalendárium 580
4. Önéletírás 580
XIX. Munkásfolklór 580
XX. Népzene, hangszerek 580
XXI. Tánc 581
XXII. Játék, színjátszás 582
1980-ban ismertetett néprajzi és néprajzi érdekű irodalom 582

Pótlások az 1979. évi bibliográfiához

Az aggteleki karsztvidék néprajza. (Az 1979. szeptember 13-i tájkonferencia anyaga.) Szerk. Viga Gyula. Miskolc 1979. TIT Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szervezete. 53 l. Bibliogr. 46–52. (Néprajzi vidékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1.)

BALOGH Edgár: Vargyasi változások. Bukarest 1979. Kriterion. 184 l. 8 t.

BÁRDOSI János: Ácsmester a néprajztudomány szolgálatában. Kopcsándi Gyula (1922–1973). = Savaria. VII–VIII. 235–236.

BÁRDOSI János: Nógrádi Géza élete és munkássága, 1932–1973. = Savaria. VII–VIII. 229–233. Biliogr. 232–233.

BÁRSONY István: A XVIII. század elejei inventáriumok a váradi püspökség Bihar megyei birtokairól. = MK. 31; 6–11.

BECK Zoltán: Lakodalmak dramatikus játékai Biharugrán és Körösnagyharsányban. = MK. 31; 39–42.

BÉL Mátyás: Notitia Hungariae novae historico geographica c. művéből Tolna vármegye leírása. Latinból ford. Kun Lajos. Szekszárd, 1979. 329–364. l. 8 t. (Tanulmányok Tolna megye történetéből. 9.)

CSABA József: A hajdina termesztése és felhasználása Vas megyében. Anbau und Verwendung von Heiden in Komitat Vas. = Savaria. VII–VIII. 207–215. Illusztr.

DÁM László: Wohngruben in Ungarn. = Etnografszki i folkloriszticsni izszledvanija. Szofija 1979. 100–106. l. Illusztr.

DANKÓ Imre: A Berettyó-völgy középkori települési-, közlekedési- és árucsereviszonyai. The Conditions of Habitation, Transport and Exchange of Goods in the Berettyó-Valley in the Middle Ages. Szrednevekovüe poszelkovüe, transzportnüe i tovarodmennüe otnosenija dolinü Beret'ë. = H-BMLÉ. VI. 5–18.

DANKÓ Imre: Néhány szó a Györössy-házról. = MK. 31; 85–86. – Hajdúnemesi ház.

DANKÓ Imre: Vándorlás és árucsere. (Vázlat és irodalmi tájékozódás a kárpátmedencei árucsere és migráció kapcsolatának kérdéséhez.) Skizze und Literaturinformation zur Frage der Verbindung zwischen dem Warenaustausch und der Migration im Karpatenbecken. = DMÉ. LIX. 251–289. Bibliogr. a jegyzetekben.

DÖMÖTÖR Sándor: A Hegyhát hajdani etnográfusa Nagy József 1862–1943. Ein ehemaliger Etnograph des Begrückens József Nagy, 1862–1943. = Savaria. VII–VIII. 217–228. Bibliogr. a jegyzetekben: 225–227.

GUNDA Béla: A magyar néprajz és a kelet-európai kutatások. = MTA II. OK. XXVIII. 1–3; 27–38.

GYŐRIVÁNYI Sándor: A kötélgyártás szerszámainak fejlődése. Entwicklung der Seilschlagen-Werkzeuge. Development of Tools used in Ropemaking. Razvitie insztrumentov kanatno-verevocsnogo proizvodsztva. = TMÉ II. 119–144. Illusztr.

JANÓ Ákos: A fonó munkaszervezeti és társasösszejöveteli formáinak történeti és recens vizsgálatához. Zur Geschichtlichen und neuersten Untersuchung der Formen der Arbeitorganisation und der gesellschaftlichen Zusammenkünfte der Spinnstube. = DMÉ. LIX. 291–318. Bibliogr. 315–316.

KAPROS Márta–ZÓLYOMI József: Nógrádi népélet a XVIII. század elejétől napjainkig. Salgótarján 1979. Nógrád m. Múz. Ig. 22 l. (12) t. 1. Illusztr. (A balassagyarmati Palóc Múzeum állandó kiállításai.)

KATONA Imre: A kubikusok táplálkozása, különös tekintettel Csongrád földmunkásaira. = Mozaikok Csongrád város történetéből. Szerk. Bálint Gyula. Szeged 1979. 134–166. Bibliogr. a jegyzetekben: 163–166.

KATONA Imre: Ortutay Gyula, a tudós és művelődéspolitikus. = MK. 31; 63–66.

KERECSÉNYI Edit: A nagykanizsai Gutmann család felemelkedése a nagyburzsoáziába. Aufstieg der Familie Gutmann von Nagykanizsa in die Grossbourgeoisie. L'ascension de la famille Gutmann de Nagykanizsa dans la grande bourgeoisie. = Zalai gyűjt. 12; 147–166. Illusztr.

KOROKNAY Éva: Asztalosok Pápán. Tischler in Pápa. = VMMK. XIV. 271–272.

KÓSA-SZÁNTHÓ Vilma: Csángó népviselet. Portul popular csangăiesc. = Hargita megyei népviselet. Csíkszereda, 1979. 103–166. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 165–166.

KÓSA-SZÁNTHÓ Vilma: Székely népviselet. Portul popular secuiesc. = Hargita megyei népviselet. Csíkszereda 1979. 55–93. Illusztr.

S. LACKOVITS Emőke: Köveskál, Balatonhenye és Monoszló református egyházainak XVIII–XIX. századi iratai és anyakönyvei. Schriften und Kirchenbücher der reformierten Kirchen in Köveskál, Balatonhenye und Monoszló aus dem 18–19. Jahrhundert. = VMMK. XIV. 273–275.

LENDVAI Anna: A XVII. századi zalai céhek. Zünfte im Komitat Zala im 17. Jahrhundert. Les corporations de Zala au XVIIe siècle. = Zalai gyűjt. 12; 103–115.

MARTIN György: Molnár István verbunktáncai. István Molnár's Recruiting Dances. = TánctudT. 399–423. Illusztr. Kotta.

MARTIN, György: Weapon Dance Melodies and Rhythmic Multiplicity. = StudMus. XXI. 79–112.

MATIJEVICS Lajos: Az utca nyelve. Újvidék, 1979. Forum. 118 l. (Forum kiskönyvtár.) – Jugoszláviai magyar utcanyelv.

Mezőtúr fazekassága. Kiállítás. A kiállítást rendezte és a katalógust írta Gulyás Éva, Szabó László. Mezőtúr 1979. Damjanich Múz. 45 l. Illusztr.

MOLNÁR Ambrus: Jobbágygazdálkodás és dézsmaszedés a nádudvari járásban 1550–1650 között. = DMÉ. LIX. 115–157.

NAGY Mari–VIDÁK István: Kaskötés, kosárfonás. Bp., 1979. NPI. 79 l. Illusztr.

NAGY Mózes: A bukovinai székelyek rövid története. = Katolikus Magyarok Vasárnapja. 1978. 160–168. (Klny. Magyar kéve.)

NAGY Mózes: A moldvai csángók. = Katolikus Magyarok Vasárnapja. 1979. 113–119. lev. (Klny. Halkuló harangok.)

OLÁH Andor: Althergebrachte Tierheilpraktiken im Komitat Békés, Ungarn. = Ethnm. V. 301–318.

PALÁDI-KOVÁCS Attila: Régi szecskavágó eszközök. = MK. 31; 50–54. Illusztr.

PÁLL István: Természetfeletti erők és csodás elemek a magyar népballadákban. = MK. 31; 77–82.

PESOVÁR Ernő: A rítus szerepe Molnár István művészetében. The Role of Rites in István Molnár's Art. = TánctudT. 387–397.

PESOVÁR Ferenc: Molnár István és Veszprém. István Molnár and Veszprém. = TánctudT. 371–385.

PETÁNOVICS Katalin: „Mesterkedő" takácsok. Fingerfertige Weber. „Hitroumnüe" tkacsi. = Zalai gyűjt. 12; 167–179. Illusztr.

PETÁNOVICS Katalin: Vajkai Aurél 75 éves. Aurél Vajkai ist 75 Jahre Alt. = VMMK. XIV. 11–18. – Vajkai Aurél bibliográfiája. 14–18.

Portul popular din județul Harghita. Hargita megyei népviselet. Szerk. Kardalus János. Miercurea-Ciuc (Csíkszereda), 1979. Népi Alkotások és Művészeti tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja. 167 l. Illusztr.

PUSZTAINÉ MADAR Ilona: Nemesládony és Tompaládony lakóinak állattartása. Viehwirtschaft in Nemesládony und Tompaládony. = Savaria. VII–VIII. 181–206.

SÁRKÁNY, Mihály: Transformation of Peasant Economy. A Hungarian Example. = Berdichewsky, Bernardo (ed.): Anthropology and Social Change in Rural Areas. The Hague-Paris-New York, 1979. Mouton. 245–252.

SERGŐ Erzsébet: 1900 körüli városlődi étkészlet. Ein Városlöder Steingeschirr (um 1900). = VMMK. XIV. 287–291. Illusztr.

Z. SZABÓ Ágnes: Karácsonyi szokások a Káli-medencében. Weihnachtsgebräuche im Kaler Becken. = VMMK. XIV. 301–308.

P. SZALAY Emőke: Gyepibál Derecskén. = MK. 31; 61–62.

SZOMJAS-SCHIFFERT, György: Wiederkehrende Liedform in der ungarischen und in der tschechisch-mährischen Volksmusik. („Neuer Stil;") = StudMus. XXI. 113–150.

SZÖVÉNYI István: A céhek és a kereskedők kenyérharca Kőszegen a XVIII. században. Brotkampf der Zünfte und der Kaufleute in Kőszeg im 18. Jahrhundert. = Savaria. VII–VIII. 239–244.

TARISZNYÁS Márton: Despre plutăritul practicat în zona Gheorgheni. Von der Flösserei in dem Gebiet Gheorgheni. = Marisia. IX. 579–587.

UJVÁRY Zoltán: Találós kérdések Gömörből. = MK. 31; 15–26.

VAJKAI Aurél: A paraszti munka betanulása. Einübung der Bauernarbeit. = VMMK. XIV. 293–300. Illusztr.

VARGA Antal: Egyszerű paraszthász építési költségei a XIX. század közepén. = MK. 31; 37–38.

VIDA Mária: Az orvosi gyakorlat és a gyógyítószentek ikonográfiája a XIII–XIV. századi magyarországi falfestészetben. Medizinische Praxis und Ikonographie der heilenden Heiligen auf der Wandmalerei Ungarns des XIII–XIV. Jahrhunderts. = OtK. XXV. 13–63. Illusztr.

1980

A. ÁLTALÁNOS

I. Bibliográfia, lexikon, katalógus

Magyar hiedelemmonda katalógus. Összeáll.: Bihari Anna. A Catalogue of Hungarian Folk Belief Legends. Compiled and Translated by Anna, Bihari. Bp., 1980. MTA Néprajzi Kutató Csoport. 328 l. Bibliogr. 313–317. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 6.)

Magyar Néprajzi Lexikon. 3. Főszerk.: Ortutay Gyula, szakszerk.: Bodrogi Tibor. Bp., 1980. Akadémiai K. 751 l. 8 t.

A magyar néprajztudomány bibliográfiája, 1978. Összeáll. S. Gémes Magda. = HungÉrt. II. 383–435.

A magyar néprajztudomány bibliográfiája, 1979. Összeáll.: Serfőzőné Gémes Magda. Bibliographie der Ungarischen Volkskunde 1979. Zusammengestellt Magda S. Gémes. = NH. IX. 117–184.

ZÁGONI Jenő: A sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör néprajzi bibliográfiája 1968–1976. = NépismDolg. 1980. 240–265.

II. Kutatók

ANDRÁSFALVY BERTALAN

KISBÁN Eszter: Andrásfalvy Bertalan Erixon-díjat kapott. = NH. IX. 37–38.

BALASSA IVÁN

HOFER Tamás: Balassa Iván Herder-díjas. = Ethn. XCI. 574.

SELMECZI KOVÁCS Attila: Balassa Iván Herder-díjat kapott. = NH. IX. 35–36.

BÁLINT SÁNDOR

BALOGH Lajos: Bálint Sándor. 1904–1980. = Nyr. CIV. 505.

JUHÁSZ Antal: Bálint Sándor (1904–1980). = Honism. VIII. 3; 14–15.

KATONA Imre: Búcsú Szeged szerelmesétől: Bálint Sándor professzor úrtól. = NH. IX. 107–109.

NAGY Olga: Emlékezés Bálint Sándorra (1904–1980). = Kor. XXXIX. 835–836.
PÉTER László: Bálint Sándor nélkül. = Kort. XXIV. 1332–1334.
SCHEIBER Sándor: Bálint Sándor. = ÉI. XXIV. 20; 8.

BARABÁS JENŐ

GUNDA Béla: Barabás Jenő hatvan éves. = Ethn. XCI. 490–500. l. 1 t. Bibliogr. 495–500.
P(ALÁDI) K(OVÁCS) A(ttila): Barabás Jenő köszöntése. = NH. IX. 38–39.

BARTÓK BÉLA

ALMÁSI, István: Béla Bartók şi dezvoltarea etnomuzicologiei. Béla Bartók und die Entwicklung der Ethnomusikologie. = AF. I. 158–164.

BENEDEK ELEK

LENGYEL Dénes: Benedek Elek emlékezete. = Honism. VIII. 4; 46–48.

BERZE NAGY JÁNOS

UJVÁRY Zoltán: Berze Nagy János emléktáblája előtt. = MK. 32; 90–92.

DOROGI MÁRTON

BALASSA Iván: Dorogi Márton 1911–1980. = NH. IX. 112–113.

DÖMÖTÖR TEKLA

Doctor of Honour Professor Tekla Dömötör. = Newsletter. VIII. 3; 12.
Dömötör Tekla norvégiai kitüntetése. = NH. IX. 87.

FÉL EDIT

K. CSILLÉRY Klára: Fél Edit köszöntése. = Ethn. XCI. 488–490.

FÖLDES LÁSZLÓ

ANDRÁSFALVY Bertalan: Búcsú Földes Lászlótól. = NH. IX. 109–111.

GYÖRFFY ISTVÁN

Györffy István síremlékének megkoszorúzása. = NH. IX. 58–59.

HERMAN OTTÓ

KÓSA László: Herman Ottó. (Bevezetés.) = Herman Ottó: Halászélet, pásztorkodás. Bp., 1980. 5–24. (A magyar néprajz klasszikusai.)

HUNFALVY JÁNOS

SZABÓ József: Hunfalvy János. Bp., 1980. Akadémiai K. 1980. 196 l. (A múlt magyar tudósai.)

IMPLOM JÓZSEF

BENCSIK János: Implom József (1899–1979). = NH. IX. 62–63.

IPOLYI ARNOLD

HOPPÁL Mihály: Ipolyi Arnold. Bp., 1980. Akadémiai K. 220 l. 1 t. lev. (A múlt magyar tudósai. 9.) Bibliogr. 217–221.

KARDOS LÁSZLÓ

Nekrológ helyett... = Honism. VIII. 6; 35. – Kardos László levele, amelyet mint a Györffy István Kollégium igazgatója intézett a vidéki népi kollégiumok instruálására utazó Györffy-kollégistákhoz 1947. március 21-én.

S. L.: Kardos László emlékére. 1918–1980. = Kr. 4; 15.

TÁLASI István: Búcsú Kardos Lászlótól. = Ethn. XCI. 558–562. Illusztr.

VERES Péter: Kardos László emlékezete. = NH. IX. 59–60.

KRESZ MÁRIA

K. CSILLÉRY Klára: Kresz Mária 60 éves. Mária Kresz ist 60 Jahre alt. = NéprÉ. LIX. 7–8.

HOFFMANN Tamás: [Kresz Mária köszöntése 60. születésnapja alkalmából.] = NéprÉ. LIX. 5.

Kresz Mária irodalmi munkássága (1942–1979). Összeáll. G. Varga Mária. = NéprÉ. LIX. 9–16.

MOLNÁR VERONIKA

BALASSA Iván: Molnár Veronika 1939–1979. = Ethn. XCI. 571–573. Illusztr.

NAGY DEZSŐ

KATONA Imre: Nagy Dezső hatvan éves. = NH. IX. 39.

NYÁRÁDY MIHÁLY

Nyárády Mihály (1889–1980). = NH. IX. 113.

ORTUTAY GYULA

BALASSA Iván: Ortutay Gyula tudomány- és múzeumszervező tevékenysége. Die wissenschaftliche und muzeale Organisationstätigkeit Gyula Ortutays. = Ethn. XCI. 541–551. Bibliogr. 550.

DÖMÖTÖR Tekla: Ortutay Gyula nemzetközi tevékenysége. Die internationale Tätigkeit Gyula Ortutays. = Ethn. XCI. 552–557.

Emlékezés Ortutay Gyulára. = NH. IX. 57–58.

KATONA Imre: Emlékezés Ortutay Gyulára, születésének 70. évfordulóján. = Ttáj. XXXIV. 3; 70–72.

KATONA Imre: A népi líra kutatása Ortutay Gyulánál. Die Erforschung der Volkspoesie bei Gyula Ortutay. = Ethn. XCI. 503–509. Bibliogr. 508–509.

KOVÁCS Ágnes: A népmesekutató Ortutay Gyula. Gyula Ortutay – der Märchenforscher. = Ethn. XCI. 521–531. Bibliogr. 529–530.

KRIZA Ildikó: Az európai népballada kutatója. Ein Forscher der europäischen Volksballade. = Ethn. XCI. 510–520. – Ortutay Gyula.

Ortutay Gyula a Honismereti mozgalomról. = Honism. VIII. 1; 5–7. – Részlet az 1975-ben Nyíregyházán, a III. Országos Honismereti Akadémián tartott előadásból.

Székely György beszéde Ortutay Gyula síremlékének avatásán. = Honism. VIII. 1; 3–4. – 1980. március 21.

TOLNAI Gábor: Ortutayról. = Kort. XXIV. 1132–1140.

VOIGT Vilmos: Ortutay Gyula tudományos munkásságának kezdetei. Bp., 1980. ELTE Folklore Tanszék. 6 l. (Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről. Sokszorosított szövegek és jegyzetek 17.)

VOIGT Vilmos: A szájhagyományozás törvényszerűségei Ortutay Gyula műveiben. Gesetzmässigkeiten der mündlichen Überlieferung in der Werken Gyula Ortutays. = Ethn. XCI. 532–540.

TÁLASI ISTVÁN

ANDRÁSFALVY Bertalan: Köszöntjük Tálasi Istvánt. = Ethn. XCI. 487–488.

F(ILEP) A(ntal): Tálasi István köszöntése. = NH. IX. 85–87.

Népismeret a múltban és a jövőben. Tálasi István válaszol Bárth János kérdéseire. = Fo. XII. 85–93.

TARISZNYÁS MÁRTON

CSEKE Péter: Tarisznyás Márton (1927–1980). = Művelődés. XXXIII. 11; 9.

GUNDA Béla: Tarisznyás Márton (1927–1980). = NH. IX. 114–115.

TESSEDIK SÁMUEL:

PENYIGEI Dénes: Tessedik Sámuel. Bp., 1980. Akadémiai K. 273 l. (Agrártörténeti tanulmányok 9.)

TÓTH FERENC

KISS Mária: Tóth Ferenc (1940–1980). = NH. IX. 115.

TÓTH JÁNOS

BÍRÓ Friderika: Tóth János (1900–1978). = Ház és ember. SzNMK. I. 175–176.

TÓTH MARGIT

ERDÉLYI Zsuzsanna: Születésnapi levél Tóth Margitnak. = Muzs. XXIII. 6; 37–38.

TULOGDI JÁNOS

GUNDA Béla: Tulogdi János (1891–1979). = NH. IX. 63.
GUNDA Béla: Tulogdi János halálára. = Honism. VIII. 2; 15–16.

VARGYAS LAJOS

M(ARTIN) Gy(örgy): Vargyas Lajos Erkel Ferenc-díjas. = NH. IX. 36–37.

VENCZEL JÓZSEF

IMREH István: Venczel József öröksége. = Venczel József: Az önismeret útján. Bukarest 1980. 5–25. l. 1 t.

III. Tudománytörténet, kutatási beszámolók, elvek, módszerek

A. ÁLTALÁNOS ÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEK

ANDRÁSFALVY Bertalan: A néprajzi csoport meghatározásának elvi kérdéséhez. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 77–80.
BAKÓ Ferenc: Helytörténet, honismeret, néprajz. = Pal. 2; 23–24.
BAKÓ Ferenc: A palóckutatás elvi és módszertani problémáiról. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 130–138.
BARABÁS Jenő: A népi kultúra zónális struktúrája. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 23–39. Bibliogr. 37–39.
BARTHA Antal: Őstörténet és etnosz. = MTud. LXXXVII. Új folyam XXV. 332–335.

FEHÉR Zoltán: A néprajz szerepe az oktatásban. = Honism. VIII. 1; 50. – Hozzászólás az 1978. októberben tartott III. Országos Diákhonismereti Konferencián.

FILEP Antal: Az etnikai és a néprajzi csoport fogalmának használata szakirodalmunkban. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 81–102. Bibliogr. 101–102.

GUNDA Béla: A kulturális areak néhány kérdése. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 9–21. Bibliogr. 21.

GUNDA Béla: Über die Wanderung der Kulturgüter. Kulturverbindungen zwischen den Ostalpen und dem ungarischen Transdanubien. = Pannonia. VIII. 2; 8–11.

HOFER Tamás: A regionális tagoltság különböző a megközelítési lehetőségeiről. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 103–129. Bibliogr. a jegyzetekben: 125–129.

HOPPÁL, Mihály: Genre and Context in Narrative Event. Approaches to Verbal Semiotics. = Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Bp., 1980. 107–128. Bibliogr. 126–128.

KÓS Károly: Eredmények és feladatok a romániai magyar néprajzkutatásban. = ND. 7–13. Bibliogr. a jegyzetekben: 13.

NAGY Jenő: Néprajz és nyelvtudomány. = Művelődés. XXXIII. 1; 32–34.

NAGY Olga: Állandó és változó a népi kultúrában. = Művelődés. XXXIII. 1; 27–29.

Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Sárospatak, 1977. november 15–16. Szerk. Paládi-Kovács Attila. Bp., 1980. MTA Néprajzi Kutató Csoport. 229 l. Illusztr. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7.) –A Magyar Néprajzi Társaság tudományos tanácskozása Sárospatakon. (Az előadásokról önálló címleírások készültek.)

PALÁDI-KOVÁCS Attila: A kulturális régiók néprajzi vizsgálata. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 57–75. Térk. illusztr. Bibliogr. 74–75.

PALÁDI-KOVÁCS Attila: Néprajzi feladatok a VI. ötéves tervben. = MK. 34; 22–26. – Elhangzott Nyíregyházán 1980. szeptember 12-én a néprajzos muzeológusok országos tervelőkészítő tanácskozásán.

SÁRKÁNY Mihály: Kultúra, etnikum, etnikai csoport. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 41–55. Bibliogr. a jegyzetekben: 53–55.

TÁLASI István: Reflexiók és zárószó. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 220–228. – Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Tudományos tanácskozás Sárospatakon 1977. nov. 15–16-án.

VOIGT Vilmos: Az egyetemi néprajzi és folklorisztikai képzés helyzete, perspektívái, javaslatok fejlesztésére vonatkozóan. Bp., 1980. ELTE Folklore Tanszék. (7) l. (Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről. Sokszorosított szövegek és jegyzetek 16.)

VOIGT, Vilmos: Ethnography and Folklore in Antiquity. = AEthn. XXIX. 210–213.

VOIGT Vilmos: Korreferátum Kosáry Domokos A művelődéstörténeti és művészettörténeti diszciplínák című előadásához. = MK. 34; 43–48.

VOIGT Vilmos: A magyar néprajz nemzetközi bibliográfiai képviseletének megoldatlan és megoldandó problémái. Problems and Tasks Concerning the International Bibliographic Representation of Hungarian Ethnography and Folklore. = Ethn. XCI. 289–292.

VOIGT Vilmos: Néprajz a művelődéstörténet körében. Bp., 1980. ELTE Folklore Tanszék. 9 l. (Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről. Sokszorosított szövegek és jegyzetek. 13.)

VOIGT Vilmos: Az összehasonlító finnugor néprajztudomány perspektívái. = ArtesPop. VI. 117–127.

VÖRÖS Károly–SZABÓ Mátyás: Két vélemény a Magyar Néprajzi Lexikonról. = Ethn. XCI. 479–486.

B. ÖSSZEFOGLALÓ ÉS VEGYES TARTALMÚ MŰVEK

Anyagi kultúra. Tárgyi néprajzi dolgozatok. Szerk. Knézy Judit. Kaposvár 1980. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. 316 l. 4 t. Illusztr. (Somogy néprajza 2.) – A dolgozatokról önálló címleírások készültek.

Csak tiszta forrásból. Szerk.: Andrásfalvy Bertalan, Bárczay Gyula, etc. Bern, 1980. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 129 l. (Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem 12.)

Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Ed. Lauri Honko, Vilmos Voigt. Bp., 1980. Akadémiai K. 187 l. (Bibliotheca Uralica 5.) Bibliogr. a fejezetek végén. – Egyes tanulmányokról önálló címleírások készültek.

Hajdú-Bihar temetőművészete. Főszerk. Szőllősi Gyula. Debrecen 1980. Hajdú-Bihar m. Tanács Műemléki Albizottsága. 335 l. Illusztr. – A néprajzi vonatkozású cikkekről önálló címleírások készültek.

Hiedelemrendszer és társadalmi tudat. Szisztema verovanij i obscsesztvennoe szoznanie. Belief-System and Social Consciousness. Szerk. Frank Tibor, Hoppál Mihály. Bp., 1980. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 2 db. I. köt. 341 l. II. köt. 301 l. (Membrán könyvek 5-6.) – A tanulmányokról készült önálló címleírásokat lásd a Néprajzi Hírek V. 1976. 5–6. sz.-ban.)

Népismereti Dolgozatok 1980. Szerk. Kós Károly, Faragó József. Bukarest 1980. Kriterion. 267 l. 10 t. – A tanulmányokról önálló címleírások készültek.

Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Szerk. és bev. Szemerkényi Ágnes. Bp., 1980. Akadémiai K. 711 l. 12 t. (Néprajzi tanulmányok.) – Mese. Dalkultúra. Gyermekjátékdal. Archaikus szövegemlékek. Közmondások. Hiedelemvilág. Lakodalmi szokások.

SZABÓ T. Attila: Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek. 4. Bukarest 1980. Kriterion. 675 l. 10 t. – Nevek. Helynevek. Hímzés. Viselet. Mester- és foglalkozásnevek. Építkezés. Temetkezés (kopjafák). Kapuk, kerítések. Fűtés. Teherhordás. Szokás: betlehemes játék. Ballada. Társadalom: történeti adatok.

TÁLASI István: Néprajzi tanulmányok, írások. I. Bp., 1979–80. ELTE Bölcsészettudományi Kar Tárgyi Néprajzi Tanszéke. 573 l. Illusztr. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.) Bibliogr. a fejezetek végén.

C. TUDOMÁNY- ÉS KUTATÁSTÖRTÉNET

K. CSILLÉRY Klára: A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kialakulásának előtörténete. Predisztorija Vengerszkogo Etnograficseszkogo Muzeja pod otkrütüm nebom. Die Vorgeschichte des Ungarischen Volkskundlichen Freilichtmuseums. = Ház és ember. SzNMK. I. 9–33. Illusztr. Bibliogr. 30–31.

IKVAY Nándor: Néprajzi kutatások Pest megyében. = NH. IX. 21–24. – A megye múzeumainak szakmai munkálkodása és a megjelent kiadványok ismertetése.

KÓS Károly: Új népművészeti tájmonográfiánk előtörténete. = Művelődés. XXXIII. 3; 27–30. Illusztr.

KRESZ Mária: A Néprajzi Múzeum kerámiagyűjteménye. A kutatás és gyűjtés története, 1872–1972. Die Keramiksammlung des Ethnographischen Museums. Die Geschichte der Forschung und Sammlung, 1872–1972. = NéprÉ. LIX. 17–83. l. 18 t.

NAGY Jenő: Néprajzi és nyelvészeti kutatások a moldvai csángóság körében. = Művelődés. XXXIII. 6; 27–30. Illusztr. Bibliogr. 30.

Népi gyógyászati kutatások Marosvásárhelyen. = NH. IX. 94–98. Bibliogr. 96–98.

SZABADFALVI József: A néprajzi kutatás kezdetei a Borsod-Miskolci Múzeumban. 1899–1913. = MHOMK. XVIII. 76–84.

SZABÓ László: A jászsági helytörténeti, néprajzi kutatás eredményei a Kiskunság népművészetének értékeléséhez. = A Kiskunság népművészete. Szeged 1980. 47–56. – Település. Társadalom: történeti adatok. Viselet. Állattartás.

SZILÁGYI Miklós: Adatok a sárközi népművészet felfedezéséhez. = Dunatáj. III. 4; 15–21.

UJVÁRY Zoltán: Gömör néprajzi kutatásáról. = Honism. VIII. 2; 9–13. Illusztr.

VEREBÉLYI Kincső: Jegyzetek a magyarországi népművészeti kutatásokról. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 57–64.

VIGA Gyula: Néhány adalék Györffy István dél-borsodi kutatásaihoz. = Matyóföld. 46–52. Illusztr.

VOIGT Vilmos: Egy múltkereső tudomány keresi múltját. = Vság. XXIII. 8; 102–111. Bibliogr. 110–111.

VOIGT Vilmos: A magyar folklorisztikai finnugrisztika története. = ArtesPop. VI. 194–215. Bibliogr. 208–212.

D. FOLKLORIZMUS

HÁY Ágnes: Hülye, aki leolvassa. Összeállítás a városi folklórból. = MV. VI. 6; 9–18.

JAGAMAS János: Miért nem népdal? = Művelődés. XXXIII. 5; 30–33. Kottával. 8–9; 48–51. Kottával. 12; 31–33.

JÁNOSI Sándor, etc.: Táncos krónika. Bp., 1980. NPI. 105 l. Illusztr.

KUNT Ernő: A táncházról. = Fo. XII. 11; 95–96.

S. NAGY Katalin: Eredmények a lakáskultúra vizsgálatból. Bp., 1980. Népműv. Int. 53 l.

Népi iparművészetünk időszerű kérdései. I. A Népi Iparművészeti Tanács és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmányának országos konferenciáján a Kossuth Klubban, 1978. június 14–15-én elhangzott előadások, korreferátumok és hozzászólások. Bp., 1980. TIT. 158 l.

UJVÁRY Ferenc: Ahogyan én láttam! A Gyöngyösbokréta mozgalom születéséről. = Honism. VIII. 4; 42–44.

VIKÁR László: Népdaltanítás, népdalváltozat. = Ének-ZeneTan. XXIII. 2; 49–52.

E. GYŰJTÉSI BESZÁMOLÓK, ÚTMUTATÓK

BALASSA Iván: A mezőgazdasági emlékek gyűjtése és védelme. = Honism. VIII. 6; 10–13.

BATHÓ Edit: Néprajzi gyűjtőtábor a Kiskunságban. = NH. IX. 91–92.

PAPP József: Az ELTE néprajz szakos hallgatóinak ároktői gyűjtési gyakorlatáról. = NH. IX. 92–94.

PESOVÁR Ferenc: Néprajzi gyűjtőutak. Ethnographische Exkursionen. = Alba Regia. XVIII. 369. – Beszámoló a székesfehérvári István Király Múzeum néprajzkutatóinak 1977–1978. évi gyűjtőmunkájáról.

TIMAFFY László: Néprajzi-urbanisztikai expedíció a Szigetközben. = Honism. VIII. 6; 31.

F. VEGYES TUDOMÁNYOS HÍREK

FÖLDES László: Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár szerkesztői munkálatainak állása. = NH. IX. 50–51.

GALUSKA Imre: A készülő kesznyéteni szótár. = Honism. VIII. 1; 36–38. – Az 1979. augusztus 17-én Egerben, az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők IX. Országos Találkozóján elhangzott előadás.

H(OFER) T(amás): Országos népművészeti forráskiadvány. = NH. IX. 47–48. – Megyei kötetekben megjelenő népművészeti kiadványsorozat terve.

MARTIN György: A Folklór Szakosztály munkájáról. = NH. IX. 2–3.

RAJECZKY Benjamin: A készülő új Népénektár. = Vig. XLV. 2; 128–133.

SELMECZI KOVÁCS Attila: Kandidátusi értekezés megvédése. = NH. IX. 78–79. – Papp József: Egy Közép-Tisza vidéki szálláskertes település paraszti termelőkultúrája 300 év tükrében.

VERES Péter: Kandidátusi értekezés megvédése. = NH. IX. 19–20. – Sándor István: Tanulmányok a magyar néprajztudomány történetéhez c. kandidátusi értekezése.

IV. Muzeológia

A. ÁLTALÁNOS

DANKÓ Imre: A gyógyszerészet muzeológiája. = MK. 34; 7–11.

DANKÓ Imre: A múzeumi néprajzi ismeretterjesztésről. = MK. 32; 82–89. Illusztr. – Előadás a TIT Néprajzi Választmányának konferenciáján, Budapest, Kossuth-Klub, 1980. április 24.

ÉRI, István: Über Probleme der elektronischen Datenverarbeitung in Museen. (Quellenmaterial – Kataster des Zunfthandwerks in Ungarn.) = NeueM. XXIII. 2; 109–118. Illusztr.

OROSZ István: Helytörténetírás, műemlékvédelem, néprajzi muzeológia. = MK. 34; 27–33. – Elhangzott Nyíregyházán 1980. szeptember 12-én a néprajzos muzeológusok országos tervelőkészítő tanácskozásán.

B. MÚZEUMOK

BÁRDOSI János: Szombathely: Vasi Múzeumfalu. Bp., 1980. Kartogr. Váll. 16 l. Illusztr. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára.)

ERDÉSZ Sándor: Nyíregyháza. Sóstói Múzeumfalu. Bp., 1980. 16 l. Illusztr. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára.)

ERDÉSZ Sándor: A sóstói múzeumfalu. = Ethn. XCI. 581–583. Illusztr.; MúzK. 1; 35–44.

GRÁFIK Imre: A Néprajzi Múzeum Közművelődési Osztályának tevékenysége. = MúzK. 2; 31–35.

KECSKÉS Péter: A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos előkészítése és telepítési terve. Formirovanie Naucsnogo Vengerszkogo Etnograficseszkogo Muzeja pod otkrütüm nebom. The Scientific Preparation and the Plan of Arrangement of the Open-Air Ethnographical Museum. = Ház és ember. SzNMK I. 35–49. Illusztr. Bibliogr. 45–47.

PÁLL István: Megnyílt a Sóstói Múzeumfalu, az ország negyedik szabadtéri néprajzi múzeuma. = MK. 32. 77–81. Illusztr.

WINKLER Ferenc: Zalaegerszeg. Göcseji Falumúzeum. Bp., 1980. Kartogr. Váll. 16 l. Illusztr. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára.)

C. KIÁLLÍTÁSOK

BÍRÓ Friderika: Nyugat-Dunántúl tájegységei a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. = NH. IX. 27–29.

FÁBIÁN László: Fából, kőből, sárból. = Fotóm. XXIII. 4; 20–23. – Lantos Miklós kiállítása a Néprajzi Múzeumban.

FÖLDESNÉ GYÖRGYI Erzsébet: A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945. Kiállítás és kerekasztal-beszélgetés a veszprémi Bakonyi Múzeumban. = Ethn. XCI. 583–584. Illusztr.

GERGELY Katalin: Népviseletek II. Ködmön, suba. = NH. IX. 29–30. – Kiállítás a Néprajzi Múzeumban, 1980. febr. 15.

KECSKÉS Péter: A kisalföldi építménycsoport a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. = NH. IX. 25–27.

KOVÁCS Ilona: Magyar pásztorművészet. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban. Hungarian Herdsmen's Art: Exhibition in the Ethnographical Museum, Budapest. = Ethn. XCI. 285–289. Illusztr.

KÜLLŐS Imola: Gyermekélet a régi magyar faluban. Időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban. = NH. IX. 30–32.

NOVÁK László: A nagykőrösi Arany János Múzeum néprajzi rendezvényei. = NH. IX. 24–25. – Kiállítások, előadások.

SELMECZI KOVÁCS Attila: Paraszti konyha. (Táplálkozási kultúránk hagyományai.) Időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban. = NH. IX. 80–81.

L. SZABÓ Tünde: Szenna. Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény. Bp., 1980. Kartogr. Váll. 16 l. Illusztr. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára.)

SZÉMAN Zsuzsa: Gyermekélet a régi magyar faluban. Időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban. = MúzK. 1; 45–47.

TÁTRAI Zsuzsanna: A falusi gyermekek élete Veszprém megyében 1868–1945. = NH. IX. 32–33. – A Bakonyi Múzeum időszaki kiállítása, 1980. jan. 25.

D. EMLÉKHÁZAK, TÁJHÁZAK

FÜVESSY Anikó: A tiszafüredi fazekasház. = NH. X. 82–83.

KOVÁCS László: Bemutatjuk az ekecsi emlékszobát. Pamätná izba v Okoči. = CsMMH. IV. 4; 6–8, 16–18.

LUKÁCS László: Néprajzi kiállítás Gárdonyi Géza szülőházában. = NH. IX. 34.

URBÁN Aladár: Tájmúzeum Vörösmarton. = Honism. VIII. 3; 10–12.

VARGA László: A nagymegyeri néprajzi tájház. Dom ľudvého bývania v Čalove. = CsMMH. IV. 4; 1–3, 11–13.

VÖÖ Imre: Ádám Jenő Emlékház Szigetszentmiklóson. = NH. IX. 34.

E. NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNYEK

KOVÁCS Ákos: Új gyűjteményünkről. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 7–14.

LUKÁCS László: A néprajzi gyűjtemény gyarapodása. Zunahme der ethnographischen Sammlung. = Alba Regia. XVIII. 370.

NAGY MOLNÁR Miklós: A kunszentmártoni helytörténeti gyűjtemény. = NH. IX. 84. – Bozsik Kálmán, kunszentmártoni fazekasmester kerámiahagyatékának kiállítása.

UJVÁRY Ferenc: Magyar Kázmér gödöllői néprajzi gyűjteményéről. = Honism. VIII. 6; 55.

F. ORSZÁGOS NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŰJTŐPÁLYÁZAT

HAJDÚ Mihály: A XXVII. néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat népnyelvi témájú dolgozatairól. = MNy. LXXVI. 483–488.

Az 1979. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke. Összeáll. Fejős Zoltán. = Honism. VIII. 3; 63–64.

A Néprajzi Múzeum, ... a megyei tanácsok és múzeumi szervezetek közreműködésével meghirdeti az 1980. évi XXVIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatot. = Honism. VIII. 2; 62–64.

G. NÉPRAJZI FILMEK

MOLDOVÁN Domokos: Erőst fáj a fejem, ha megyek látomásba, pokolba vaj mennyországba. = Kort. XXIV. 1375–1390. – Halottlátó asszony.

MORVAY Judit: Domaházi hegyek között... = Filmv. XXIII. 12; 55–57. – Néprajzi film. Rend. Gulyás Gyula, Gulyás Jenő.

H. KONFERENCIÁK, ÉRTEKEZLETEK, RENDEZVÉNYEK

BARABÁS Jenő: Az Ethnographia Pannonica IV. konferenciája. Borostyánkő 1978. december 11–16. Fourth Conference of Ethnographia Pannonica. Schloss Bernstein, Austin, December 11–16, 1978., = Ethn. XCI. 276–277.

Beszámoló a III. finn–magyar folklorisztikai szimpóziumról. „Symbols in Action", Bp., 1980. május 5–12. Bp., 1980. ELTE Folklore Tanszék. 8 l. (Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről. Sokszorosított szövegek és jegyzetek 24.)

BOTIK, Ján: Seminár o národopisnom vyskume madarskej národnosti v Ceskoslovensku. = SlovNár. XXVIII. 630–634. – Dunaszerdahely 1980. máj. 26–29. (A MTA Néprajzi Kutató Csoportjának bevonásával rendezett megbeszélés.)

K. CSILLÉRY Klára: Tanácskozás a népi bútorok kutatásáról. München, 1979. június 28. = Ethn. XCI. 578–580.

DÖMÖTÖR Tekla: A Népmesekutatók Nemzetközi Társaságának hetedik kongresszusa. Edinburgh 1979. augusztus 12–18. VII. Congress of the International Society for Folk-Narrativ Research, Edinburgh, August 12–18, 1979. = Ethn. XCI. 278–280.

DÖMÖTÖR Tekla: Az Ortutay Gyula halálának első évfordulója alkalmából rendezett emlékülés (1979. III. 14.). = Ethn. XCI. 501–502.

FEJŐS Zoltán: Folklór a mindennapi életben. = NH. IX. 74–76. – A MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklór Osztályának 1980. nov. 3–5. között rendezett konferenciáján elhangzott előadások ismertetése.

A folklór poétikája és stilisztikája. Szimpózium. Rend. Magyar Tudományos Akadémia, Néprajzi Kutató Csoport. Bp., Folklór Osztály. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 265.

FÖLDES László: A Nemzetközi Kárpát-Bizottság elnökségi ülése és határozatai. = NH. IX. 8–9.

FÖLDES László: A Nemzetközi Kárpát-Balkán Bizottság jubileumi konferenciája. Krakków. Mogilany, 1979. október 8–12. = Ethn. XCI. 574–575., NH. IX. 7–8.

FÖLDESNÉ GYÖRGYI Erzsébet: Az emberi élet fordulói. Honismereti tanácskozás Kunszentmártonban, 1979. október 25–26. = NH. IX. 12–14.

HOFER Tamás: Az Ethnológia Europaea 10. nemzetközi munkakonferenciája. Münster, 1979. szeptember 18–22. 10. Internationale Arbeitskonferenz der Ethnologia Europaea, Münster, 18–22. September, 1979. = Ethn. XCI. 576–578.

A Kiskunság népművészete. Honismereti tanácskozás Kiskunfélegyházán 1978. október 9. Szerk. Korkes Zsuzsanna, Péter László. Szeged 1980. Somogyi-könyvtár. 95 l. 4. t. Illusztr. Bibliogr. 79–83. – Az előadásokról önálló címleírások készültek.

KRESZ Mária: Kerámiatörténeti konferencia Bristolban. 1979. szeptember 20–26. = Ethn. XCI. 580–581.

KRIZA Ildikó: Ballada és társadalom. Folk Ballad and Society. = Ethn. XCI. 259. – A balladakutatók 9. nemzetközi tanácskozásáról. (1978.)

KRIZA, Ildikó: 9. Internationale Tagung der Balladenforscher, Esztergom 21–23. August 1978. = AEthn. XXIX. 209–210.

MAGYAR, Judith: 2nd Hungarian Folkdance Symposium. = Karikázó. VI. 2; 8–10. – Madison, New Jersey, August 17–24th.

A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlése és a Kiss Lajos Emlékülés. = NH. IX. 17.

MORVAY Péter: Névtani konferencia Veszprémben. = Honism. VIII. 6; 26–28.

NEMOLA-KALLIO, Aili: Symbols in Action in Budapest. = Newsletter, VIII. 1–2; 5–8. – Finn–magyar folkloristikai symposium 1980. május 5–12.

NIEDERMÜLLER Péter: A nemzetközi Kárpát-Bizottság konferenciája. = NH. IX. 71–72.

NOVÁK László: Erdei Ferenc emlékülés Nagykőrösön. = NH. IX. 76–77.

ORTUTAY Gyula: Hagyományok és feladatok. = ArtesPop. VI. 223–227. – A IV. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (1975. szept. 9.) megnyitó beszéde.

ORTUTAY Gyula: Ünnepi megnyitó. = ArtesPop. VI. 12–18. – Részlet a Magyar Tudományos Akadémia Nemzetközi Finnugor Kongresszusán elhangzott megnyitó előadásból, Budapest, 1980.

PALÁDI-KOVÁCS Attila: „A Kárpátok és a Balkán népi közlekedése." Nemzetközi néprajzi szimpózium, Sárospatak 1979. szeptember 25–27. Transport and Communication in the Carpathians and in the Balkans – International Ethnographic Symposium Held in Sárospatak, September 25–27, 1979.

SZACSVAY, E(va): Das IX. Landestreffen der ungarischen freiwilligen Folklore- und Mundartsammler. = FolkB. okt. 38–42. – Eger, 1979. aug. 17–19.

SZÉLL Jenő: Népzenei találkozó Kecskeméten. = Honism. VIII. 1; 8–9.

TÁTRAI Zsuzsanna: Folklór és etnográfia. = NH. IX. 10–12. – Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklór Osztálya 1979. nov. 27–28-án rendezett szimpózionjáról.

TÓTH Judit: Halottkultusz szimpózium. (Nagykőrös, 1980. április 8–10.) = NH. IX. 14–17.

VEREBÉLYI Kincső: Nemzetközi szemiotikai konferencia Budapesten. 1979. június 28–július 1. International Semiotic Conference. Budapest, June 28–July 1, 1979. = Ethn. XCI. 277–278.

VERES Péter: Konferencia a finnugor népekről. = NH. IX. 9.

VERES Péter: V. Nemzetközi Finnugor Kongresszus. (Turku, 1980. augusztus 20–27.) = NH. IX. 70–71.

VIGA Gyula: Néprajzi tájkonferencia az Aggteleki-karszton. = Honism. VIII. 1; 16–17.

Vita, hozzászólások. = A Kiskunság-népművészete. Szeged 1980. 59–66. – Hofer Tamás, Szabó László, Fekete János, Vorák József, Solymos Ede, Sztrinkó István. Kiskunfélegyházán 1978. október 9-én tartott „Honismereti tanácskozás" hozzászólói.

VOIGT Vilmos: Finn–magyar folklorisztikai szimpóziumok. = MTud. LXXXVII. Új folyam. XXV. 771–773. Bibliogr. 773.

VOIGT Vilmos: Konferencia a folklorisztika mai kérdéseiről. = NH. IX. 73. – A budapesti ELTE Folklore Tanszékének nemzetközi konferenciája, 1980. okt. 3.

I. MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

A Magyar Néprajzi Társaság 89. és 90.évi közgyűlése. 89th and 90th Annual Meetings of the Hungarian Ethnographical Society. = Ethn. XCI. 293–304.

A Magyar Néprajzi Társaság 1980. évi (92.) közgyűlése. = NH. IX. 65.

A Társaság új kitüntetettjei. Takács Lajos, Novák László, Elizar Mojszejevics Meletyinszkij. = NH. IX. 66–68.

VOIGT Vilmos: A kilencven esztendős Magyar Néprajzi Társaság. Ninety Years of the Hungarian Ethnographical Society. = Ethn. XCI. 443–451. Bibliogr. 450.

V. Népi műemlékvédelem

BÁRDOSI János: Szalafő-Pityerszer. Népi műemlékegyüttes. Bp., 1980. Kartogr. Váll. 16 l. Illusztr. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára.)

GILYÉN Nándor: Az alföldi fűrészelt deszkaormok. = Műev. XXIV. 160–164. Illusztr.

JUHÁSZ Antal: A napsugaras oromdíszítés és megóvásának lehetőségei. = Műev. XXIV. 165–171. Illusztr.

NÉMETH József: Népi műemlék-múzeumok Göcsejben. = MúzK. 2; 80–91. Illusztr.

L. SZABÓ Tünde: A népi műemlékek védelme Somogyban. Népi műemlék fogalma általában, védettségi fokozatok. = Somogy néprajza 2. 287–315. l. 4 t. Illusztr. Bibliogr. 315.

ZÁKONYI Ferenc: Mosóházak a Balaton környékén. = Műev. XXIV. 235–237. Illusztr.

B. TÁJAK, NÉPCSOPORTOK

I. Tájak, települések

Alsónémedi története és néprajza. Szerk. Balassa Iván. Alsónémedi 1980. Községi Tanács VB. 537 l. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.) Bibliogr. 503–511. – A tanulmányokról önálló címleírások készültek.

ANDRÁSFALVY Bertalan: Komló és peremközségei lakosságának történeti néprajza. = Komlói monográfia. Komló 1978 [1980]. 459–536.

BÁLINT Sándor: A „szögediség". Egy mezőváros példája. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 161–165.

BALOGH István: A „debreceniség". Egy nagymezőváros példája. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 166–170.

BELLON Tibor: A Nagykunság. = ÉT. XXXV. 72–75.

BENE Mihály: Adatok Verseg történetéhez. Beiträge zur Geschichte der Gemeinde Verseg. Aszód 1980. Petőfi Múzeum. 170 l. 6 t. (Múzeumi füzetek 16.)

CSOMOR János: Körösnagyharsány krónikája. Békéscsaba 1980. Rózsa Ferenc Gimnázium, Nyomdaipari Szakközépiskola. 128 l.

DANKÓ Imre: Hajdúnánási művelődéstörténeti adalékok. = MK. 34. 58–59. – Bibliográfiai adatközlés.

DEMETER Zsófia–LUKÁCS László: A puszták népe, a Mezőföld története. Das Folk des Pussta Geschichte des Mezőföld-Gebietes. Székesfehérvár 1980. István Király Múzeum. 169 l. Illusztr. (István Király Múzeum Közleményei, D. sor. 133.) Bibliogr. 167–168. – Kiállítási vezető.

HANN, C. M.: Tázlár: a Village in Hungary. Cambridge etc. 1980. Cambridge University Press. XII, 206 l. Illusztr. (Changing cultures.) Bibliogr. 197–203.

HOLLANDER, A. N. J., den: Az Alföld települései és lakói. Bp., 1980. Mezőgazdasági K. 113 l. 16 t. Illusztr.

HORVÁTH István: Magyarózdi toronyalja. Írói falurajz egy erdélyi magyar faluról. Bp., 1980. Magyar Helikon. 549 (12) l. 18 t. – Település. Társadalom: család. Nevek. Hiedelem. Varázslás. Tilalom. Gyógyítás. Játék. Szokás: emberi élet, jeles napok. Mese. Közmondás, szólás, csúfolók. Népdal. Ballada. Katonadalok. Gyermekmondókák. Helynevek.

HUNYADI József: Lapok Tiszavasvári történetéből. 2. Tiszabüd története. Nyíregyháza 1980. Jósa András Múzeum. 157 l. (Jósa András Múzeum kiadványai 16. Honismereti Kutatások Szabolcs-Szatmárban. 8.) Bibliogr. 154–156.

N. KAPCÁR Rozália: Szőkedencs népélete. = SomHonHír. 1; 73–77.

KARACS Zsigmond: Bakoss Lajos nyomában: egy százados földesi néprajzi kincsestár. = Honism. VIII. 4; 16–18.

Kecskemét és a kecskeméti puszták. – Magyarország és Erdély képekben. I. Kiad. és szerk. Kubinyi Ferencz, Vahot Imre. Pest, 1853. Emich Gusztáv. ny. Kecskemét 1980. Városi Tanács VB. 9, 128 l. 1 t. Illusztr. Hasonmás kiad.

KNÉZY Judit: Előszó. = Somogy néprajza 2. 1980. 5–12. térk. illusztr. – A műben szereplő dolgozatok ismertetése. A térképen somogyi tájak, tájcsoportok ábrázolása.

NAGY Miklós: Adatok Acsalag történetéhez. I–II. = SoprSz. XXXIV. 225–234; 314–324. Illusztr.

PETERCSÁK Tivadar: A Taktaköz kutatása és néprajzi sajátosságai. = MHOMK. XVIII. 84–89.

SZENDREY István–NYAKAS Miklós: Derecske története. Debrecen 1980. Derecske nagyközségi Tanácsa. 407 l. Illusztr. – Letelepedés. Társadalom: földesúr-jobbágy viszony. Gazdálkodás. Társadalmi rétegződés. Település-szerkezete. Határhasználat. Ipar, kereskedelem. Iskolaügy.

TIMAFFY László: Szigetköz. Bp., 1980. Gondolat. 253 l. 12 t. Illusztr. Bibliogr. 249–252. – Halászok, aranyászok, gyűjtögetők. Állattartás, pásztorkodás. Molnárok. Közlekedés: hajós, révész, fogatos, gyalogosok, cipekedők. Népi gazdákodás: földművelés, kertészkedés. Szokás. Népköltészet. Társadalom-néprajz.

Várostalan falu. Szociográfia Fülöpszállásról. Írták: Bánlaky Pál, Mózes Lajos stb. Kecskemét 1980. Petőfi ny. 245 l. Illusztr. (Forrás könyvek.)

II. Népcsoportok

ANDRÁSFALVY Bertalan: Néprajzi csoport, kistáj és régió. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 39–58.

FORRAI Ibolya: Bukovinától Tolnáig. A bukovinai székelyek kultúrájáról. = Műv. XXI. 8; 5–7.

FÖLDES László: Nyelvész szemmel a székelyekről. Beszélgetés Benkő Loránd akadémikussal. = ÚjT. XVII. 7; 22–23.

FÖLDES László: Székelyek és németek Buda környékén. = MK. 33; 12–14.

FÖLDES László: A székelység eredete a nyelvtudomány szemszögéből. Benkő Loránd akadémikus előadása a Néprajzi Társaságban. = NH. IX. 1–2.

KATONA Imre: Néprajzi kalauz. XIII–XIV. Erdély, Bukovina és Moldva magyar népcsoportjai – művészetük, szokásaik. = Fo. XII. 2; 83–95.

KOVÁCS, Martin L.: Peace and Strife: Some Facets of the History of an Early Prairie Community. Kipling 1980. District Historical Society. 216 l. Illusztr. (Area Studies 1.)

LUKÁCS Gáspár: Ki a „matyó?" Mi a „matyó?" = Matyóföld. 28–34.

MORVAY Judit: Az etnikai csoport fogalmának kérdéséhez a Nyitra környéki magyar falvak vizsgálata alapján. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 149–160.

SZABÓ László: A jász etnikum és a jászsági műveltségi egység néprajza. Szolnok 1979 [1980]. Szolnok m. Múz. 183 l. XXIX t. Illusztr. Kandidátusi értekezés.

SZABÓ László: Kulturális egységek vizsgálatának tapasztalatai. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 175–181. – Tiszazug, Jászság.

SZILÁGYI Miklós: A mezővárosok paraszti kultúrájának tagolódásáról. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 171–174.

SZUHAY Péter: Kísérlet Dráva menti történeti csoportok meghatározására. = Somogy néprajza. 2. 1980. 179–230. l. 1 t. Illusztr. Bibliogr. 229–230. – Település. Tájak. Társadalom: család, osztályok, rétegek, idénymunka. Kivándorlók. Hímzés. Viselet. Szokás: jeles napok. Vallás.

C. TÁRGYKÖRÖK

I. Település, építkezés

BAKÓ, Ferenc: Erd- und Ziegelbau in der nordungarischen Volksbaukunst. = AEthn. XXIX. 1–74. Illusztr. Bibliogr. 71–74.

BALASSA M. Iván: Dél-Borsod település- és építéstörténetének vázlata. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közép-Tiszavidék tájegysége.) Szhema poszelenij i isztorii sztroitel'sztva na juzsnoj csaszti territorii Borsoda. An Outline of History of Building Crafts and Form of Settlement in the Southern Part of Borsod County. = Ház és ember. SzNMK. I. 111–150. Illusztr. Bibliogr. 146–147.

BÁLINT, Csanád: Természeti földrajzi tényezők a honfoglaló magyarok megtelepedé-

sében. Die Rolle der geographischen Gegebenheiten (der Bodenarten) bei der Ansiedlung der Landnehmenden Ungarn. = Ethn. XCI. 35–52. Bibliogr. 49–51.

BALOGH József: Adalékok Buzsák középkori településtörténetéhez. = SomHonHír. 1; 47–68.

BARTÓK Albert: Rákos mente településtörténete. = Honism. VIII. 2; 43–45.

BÍRÓ Friderika: Zala- és Vas megye paraszti ház- és lakáskultúrája a 19. században. Narodnaja zsiliscsno-bütovaja kul'tura oblasztej Zala i Vas v 19 sztoletii. Das Bauernhaus die bäuerliche Wohnkultur in den Komitaten Vas und Zala im 19. Jahrhundert. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Nyugat-Dunántúl tájegysége.) = Ház és ember. SzNMK. I. 53–77. Illusztr.

BORBÉLY Gábor: Borospincék az Érmelléken. = Művelődés. XXXIII. 11; 34–36.

BOROSS Marietta: Szántódpuszta. (Egy Somogy megyei nagybirtok majorsági épületei és épülettervei a XVIII. és XIX. századból.) = Somogy néprajza 2. 1980. 231–286. Illusztr. Bibliogr. 286.

DÁM László: Magyar néprajz 1. Építkezés. Bp., 1980. Tankönyvkiadó. 194 l. Illusztr. Bibliogr. 185–192. [Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (jegyzetei).]

FILEP Antal: Alsónémedi települése és építkezése. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 235–270. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

GRÁFIK Imre: A makói paraszt-polgár ház. Kreszt'janszko-mescsanszkij dom v g. Mako. A Peasant-Citizien's House of Makó. = Ház és ember. SzNMK. I. 157–174. Illusztr.

HOFER Tamás: A hazai tanyarendszer és a másodlagos településszóródás külföldi példái. = A magyar tanyarendszer múltja. Bp., 1980. 9–60. Bibliogr. a jegyzetekben: 53–60.

A magyar tanyarendszer múltja. Tanulmányok. Szerk. Pölöskei Ferenc, Szabad György. Bp., 1980. Akadémiai K. 449 l. 12 t. Bibliogr. 425–449. – Az egyes tanulmányokról önálló címleírások készültek.

MOCSÁR Gábor: Töprengések a magyar tanyarendszer múltjáról egy tanulmánykötet ürügyén. = Fo. XII. 12; 40–48.

SOLYMOSI László: A tanyarendszer középkori előzményeinek historiográfiája. = A magyar tanyarendszer múltja. Bp., 1980. 71–96.

SZENTMIHÁLYI Imre: Körmend települése és népi építkezése a XVII. század derekán. 1–2. köt. Siedlung und volkstümliche Bauweise in der Mitte des XVII. Jahrhunderts in Körmend. Characteristics of Settlement and Folk Architecture in Körmend in the Middle of the 17th Century. Poszelenie Kermenda i ego narodnoe sztroitel'sztvo v szerednie XVII. sztoletija. Körmend 1980. Körmend Város Tanácsa V.B. 2 db. 1. köt. 209 l. 1 t. Illusztr. Bibliogr. 1. köt. 111–115. 2. köt. 47 l. 9 t.

SZILÁGYI, Miklós: Gemeinschaft der Marktflecken und Volkstradition. = AEthn. XXIX. 267–348. Illusztr. Bibliogr. 345–348.

TAKÁCS Lajos: Egy határmonda hátteréhez. The Background of a Local Boundary Legend. = Ethn. XCI. 1980. 398–402. – Jogszokás. Hiedelem.

TÁLASI István: A gyulai ostromzár migrációs kihatásai. = Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára. 1980. augusztus 19. Szerk. Bertényi Iván. Bp., 1980. 319–329. Bibliogr. a jegyzetekben: 328–329.

TÓTH Ferenc: Anyag és technika Makó népi építészetében. Makó 1979 [1980]. 171–232. l. 2 t. lev. Illusztr. (A Makói Múzeum füzetei. 24.)
VARGA Gyula: Népi építészet Hajdú-Biharban. = Ét. XXXV. 270–273.
VARGHA László: A népi építészet fogalomköre, a néprajzi jellegű építészeti alkotások meghatározása és értékelése. = Ház és ember. SzNMK. I. 153–156. Illusztr.
VIGA Gyula: A Dél-Nyírség udvar formái. = MK. 33; 78–91. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 90–91.
VITA Zsigmond: Nagyenyedi csempés tüzelők a XVIII. században. = NépismDolg. 87–91. l. 1 t. Bibliogr. a jegyzetekben 90–91.
ZENTAI Tünde: A dél-dunántúli település és népi építkezés változásai a 19. században. (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum dél-dunántúli tájegysége.) Variantüposzeledij i narodnoj arhitekturü v 19 veke v juzsnom Zadunajszkom krae. Changes in Settling Conditions and Vernacular Building Crafts in the South-Transdanubian Region the 19th Century. = Ház és ember. SzNMK. I. 79–109. Illusztr. Bibliogr. 106–107.

II. Földművelés, növénytermesztés, erdőgazdálkodás

BALASSA Iván: Alsónémedi földrajzi nevei. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 213–234. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.) – Népi gazdálkodási adatok.
BALÁZS KOVÁCS Sándor: Egy sárközi lelkész gazdasági naplója (1821–1870). = Dunatáj. III. 3; 30–42. – Főleg meteorológiai és gazdasági feljegyzések, Alsónyék.
BELLON Tibor: Ártéri gazdálkodás a Tiszazugban. Előadás az Anyagi Kultúra Szakosztályában. = NH. IX. 3–4.
BÉRES András: A hortobágyi gazdálkodás felszabadulás utáni kibontakozása. Razbjornüvanie vedenija hozjajsztva v sztemi Hortobad' poszle oszvobozsdenija Vengrii. The Development of Agriculture on the Hortobágy After the Liberation. = H-BMLÉ. VII. 99–113.
BERNÁTH Béla: Gyarat és arat. = Nyr. LXXVI. 341–342. – Sarlóval aratni. Bőrök kikészítése: gyártott és gyáratlan bőrök.
BOROSS, Marietta: Bulgaren und bulgarischen System im Gartenbau Ungarns. Zur Entfaltung der für der Markt produzierenden ungarischen Gärtenreien. = AEthn. XXIX. 121–148. Illusztr. Bibliogr. 147–148.
CSOMA Zsigmond: Alsónémedi helye az alföldi borvidék homoki szőlő- és borkultúrájában. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 303–335. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)
CSŐRE Pál: A magyar erdőgazdálkodás története. Középkor. Bp., 1980. Akadémiai K. 311 l.
DANKÓ Imre: Adalék a kaszálók területméréséhez. = MK. 32; 18.
ÉGETŐ Melinda: Középkori szőlőművelésünk kérdéseihez. To the Question of Mediaeval Wine Culture in Hungary. = Ethn. XCI. 53–78. Illusztr. Bibliogr. 75–77.
HAJDÚ Imre: Tagosítások Bogácson a XIX. században. = Matyóföld. 53–60.
KÓSA László: A burgonya Magyarországon. Die Kartoffel in Ungarn. Bp., 1980. Akadémiai K. 253 l. 12 t. Bibliogr. 227–242.

KOVÁCH Géza: Területfelmérési rendszerek Arad környékén. Történelmi áttekintés és helyzetfelmérés. = NépismDolg. 26–36. Bibliogr. a jegyzetekben: 35–36.

NOVÁK László: Alsónémedi hagyományos gazdálkodási viszonyai a XVIII–XX. században. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 271–301. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

SELMECZI KOVÁCS Attila: Repcetermesztés Magyarországon. Rape Production in Hungary. = AgrártörtSz. XXII. 56–96.

TAKÁCS Lajos: Erdőhasználat és irtás az allodiális gazdálkodás kibontakozása előtt. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 9–37.

TAKÁCS Lajos: Az irányjelölés egyik régi formája: „tüled-hozzád". Eine alte Art die Richtung zu Bezeichnen: „tüled-hozzád" (von dir–zu dir). = Ethn. XCI. 249–251.

TAKÁCS Lajos: Irtásgazdálkodásunk emlékei. Irtásföldek, irtásmódok. Relics of Hungarian Shifting Agriculture. Cleared Land and Method of Clearing. Bp., 1980. Akadémiai K. 418 l. Illusztr. Bibliogr. 367–399.

TAKÁCS Lajos: Miért „boszniai" a kétfelé vágó kasza? Why is the Two-Way (Double-Edged) Scythle Called „Bosnian"? = AgrártörtSz. XXII. 26–29.

III. Halászat

BÁRDOSI János: Chernel István fertői és hansági kutatásai. (Különös tekintettel a népi halászatra.) Die Forschungen des István Chernel am Neusiedler See und an der Hanság. (Mit besonderer Rücksicht auf die völkische Fischerei.) = Savaria. IX–X. 175–204. Illusztr.

HERMAN Ottó: Halászélet, pásztorkodás. Válogatott néprajzi tanulmányok. Vál., szerk., bev. és a jegyzeteket írta Kósa László. Bp., 1980. Gondolat. 454 l. Illusztr. Bibliogr. 451–452. (A magyar néprajz klasszikusai.)

SOLYMOS Ede: Angaben zu der Frage von der Verbreitung der Rutenbeuse. = Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Turku, 20–27. VIII. 1980. Red. Ikola, Osmo. Turku 1980. Suomen Kielen Seura. IV. köt. 37–53. Illusztr. Bibliogr. 46.

SZILÁGYI Miklós: A Hernád halászata. Die Fischerei am Fluss Hernád. Rübolovsztvo na reke Hernad. Miskolc 1980. Herman Ottó Múzeum. 91 l. Illusztr. (Borsodi kismonográfiák 10.) Bibliogr. 74–78.

VARGA László: A honfoglaláskori magyarság halászata. = Halászat. XXVI. 5; 141.

ZSIGMOND József: Régi halászat a Felső-Maros menti Magyarón. = NépismDolg. 37–46. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 46.

IV. Állattartás, pásztorkodás

BUZA János: A hódoltság gazdagparaszti állattartásának néhány kérdése. Szénaárak 1660-ban. Einige Probleme der Viehhaltung wohlhabender Bauern unter der Türkenherrschaft. Heupreise im Jahre 1660. = Ethn. XCI. 237–249. Bibliogr. 247–248.

FAZEKAS Mihály: Kunmadaras juhászata. Karcag (Szolnok), 1979 [1980]. (Damjanich Múz.) 250 l. 64 t. 1. Illusztr.

FÖLDES László: A csehétfalvi juhászat múltja. = KistL. 12; 15.

FÖLDES László: Gulyásbojtár a Bükkfennsíkon (1900–1914 közt). = MK. 32; 26–27.

FÖLDES László: Kulturális kölcsönhatások a kárpáti pásztorkodásban. = MK. 32. 13–14.

FÖLDES László: Az ősi székely ló és rideg havasi tartása. = KistL. XXIV. 9; 8.

GREGOR Ferenc: Újabb adatok a lovak és szarvasmarhák leírásához a XVII–XVIII. században. = MNy. LXXVI. 126–128.

HAJDÚ Mihály: Békés megyei apaállat nevek 1928 és 1934 között. 1. = NÉ. IV. 30–42.

ISTVÁN Lajos: A korondi hagyományos állattartás köréből. = ND. 47–59. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 58–59. – Gyógymódok. Hiedelmek. Tulajdonjegyek, stb.

KÉKESI Béla: Állattartás, állatgyógyászat. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 337–367. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

NAGY Dezső: Kutyanevek Pest-Budán 1852 és 1855 között. = Nyr. CIV. 382–383.

PALÁDI-KOVÁCS Attila: A jászol kezdeti formái a magyar állattartásban. Ursprüngliche Formen der Krippe in der ungarischen Viehzucht. = Ethn. XCI. 153–191. Illusztr. Bibliogr. 184–187.

TAKÁCS Lajos: Szikes tavak hajdani haszna. = Dunatáj. III. 1; 60–62. – XVIII. századi adatok az állatok „sózásáról".

V. Kereskedelem, piacok, vásárok

DÁNIELISZ Endre: Nagyszalontai vásárok a századfordulón. = Művelődés. XXXIII. 1; 30–32.

DANKÓ Imre: Adalékok a múlt századi vásári parasztkereskedelemhez. = MK. 33; 14–15.

DANKÓ Imre: Piaci és vásári viselkedésformák. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 155–189.

DOMONKOS Ottó: Ár- és bérlimitációk Sopron városban és Sopron megyében (XVI–XIX. század). Preis- und Lohnlimitationen in der Stadt Sopron und im Komitat Sopron (16–18. Jahrhundert). Bp., 1980. MTA Néprajzi Kutatócsoport. 133 l. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 8.)

ENDREI Walter: Középkori textilbélyegekről. Mittelalterliche Tuchsiegel. Textile Stamps in the Middle Ages. Szrenevekovüe teksztil'nüe pecsati. = TMÉ. III. 7–25. Illusztr.

SÁRKÖZI Zoltán: Levéltári iratok a matyó kézimunkák kapitalizmuskori értékesítéséről. = Matyóföld. 35–38.

VASAS Samu: A vásárosok hagyományos beszállóhelyei Bánffyhunyadon. = NépismDolg. 176–190. Bibliogr. a jegyzetekben: 189–190.

VI. Közlekedés

DÖMÖTÖR Sándor: Kocsikenés és hájazás Vas megyében. Beschmierung und Befilzung des Wagens im Komitat Vas. = Savaria. IX–X. 227–230. Illusztr.

PUSZTAINÉ MADAR Ilona: A nemesládonyi és tompaládonyi szekér. Wagen in Nemesládony und Tompaládony. = Savaria. IX–X. 205–225. Illusztr.

VII. Táplálkozás

BORS Éva: Népi ételek a Csallóközben. L'udová strava na Zitnom Ostrove. = CsMMH. IV. 2; 5–6, 14–15.

FÜVESSY Anikó: A nagyiváni göföje. = MK. 32; 35. – Szárítással tartósított túró.

KAPITÁNY Orsolya: Adatok a mézesbáb szerepére a somogyi parasztság táplálkozásában. = Somogy néprajza 2. 1980. 169–178. Illusztr. Bibliogr. 178.

KNÉZY Judit: Paraszti tejfeldolgozás és tejtermékek fogyasztása Somogyban (1850–1945). = Somogy néprajza 2. 1980. 137–168. Illusztr. Bibliogr. 167–168.

KNÉZY Judit: A sertéshús fogyasztása és tartósítása Somogy megye parasztságánál (1850–1960). = Somogy néprajza 2. 1980. 109–136. Illusztr. Bibliogr. 135–136.

KÖVI Pál: Erdélyi lakoma. Bukarest 1980. Kriterion. 327 l. Illusztr. – Táplálkozástörténet, ételkészítési módok, szakácsművészet.

MOLNÁR Mária: Munkaeszközök. 2. A háztartás eszközei. Békéscsaba 1980. Rózsa Gimnázium és Szakközépiskola. 142 l. Illusztr. (Békés megye néprajza 11.)

SZABÓ Bálint: Étkezési mód Nyárádszentimrén. = Művelődés. XXXIII. 7; 30–31.

TAKÁCS Lajos: Csemege, nyírvíz, virics. = MNy. LXXVI. 215–218. – Sűrített szőlőlé. Iható fanedv.

VIII. Népművészet

A. ÁLTALÁNOS ÉS VEGYES TÁRGYÚ TANULMÁNYOK

FÉL Edit–HOFER Tamás: Ungarn. Berlin 1980. Propyläen Verl. 179–192 l. 12 t. Klny. Propyläen Kunstgeschichte. Supplement Bd. V.

HOFER, Tamás: Changes in the Style of Folk Art and Various Branches of Folklore in Hungary During the 19th Century – An Interpretation. = AEthn. XXIX. 149–165. Bibliogr. 164–165.

HOFER Tamás: Módszertani tanulságok a magyar népművészet tanulmányozásából, különös tekintettel a kiskunsági emlékanyagra. = A Kiskunság népművészete. Szeged, 1980. 9–13.

HOPPÁL Mihály: Népművészet és etnoszemiotika. (A magyar fejfák jelvilága.) Folk Art and Ethnosemiotics. (The Sign Systems of the Hungarian Grave-Posts.) = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 191–217. Illusztr. Bibliogr. 216–217.

KODOLÁNYI János: L'art populaire des peuples finno-ougriens. = Les peuples Ouraliens. Bp., 1980. 215–239.

SZABÓ László: A paraszti munkaeszközök esztétikája. = Jászk. XXVI. 1–2; 89–94.
SZTRINKÓ István: A kiskunsági népművészet kérdőjelei. = A Kiskunság népművészete. Szeged, 1980. 14–24.
WITT Lászlóné: Csurgónagymarton népművészete. (Átfogó kép szőtteséről és öltözetéről.) = SomHonHír. 2; 44–57.

B. FARAGÁS, FESTÉS

KARDALUS János: Bútorfestők, festett bútorok. = Művelődés. XXXIII. 2; 31–33. Illusztr.
KARDALUS János: Virágos faragás. = Művelődés. XXXIII. 8–9; 55–57. Illusztr.
MÓSER Zoltán: Festett famennyezetek Krasznán. = Honism. VIII. 3; 37–40. Illusztr. – Szilágy vm.
SZELESTEY László: Sobri-ábrázolások egy múlt századi pásztor faragásain. = Műv. XXI. 2; 30–33. – Király Zsiga.

C. HÍMZÉS

Békés megyei szűcshímzések. Békéscsaba. 1980. Békés megyei Művelődési Közp. – Mezőkovácsháza Nagyközségi és Járási Művelődési Közp. 137 l. Illusztr. (Békési Műhely díszítőművészeti különszáma.)
FELHŐSNÉ CSISZÁR Sarolta: Beregi keresztszemes minták. Bp., 1980. Minerva. 28 t.
GAZDÁNÉ OLOSZ Ella: A széki öltésmódok. = NépismDolg. 131–146. Illusztr.
HENTZ Lajos: Mezőberényi szűcshímzések. A megyei Művelődési Központ segédanyaga a megyében működő díszítőművészeti szakkörök számára. Mezőberény 1980. Nagyközségi Tanács. 188 l. Illusztr. Bibliogr. 70–74. – Többségében szlovák, kisebb részben magyar anyagot közöl.
SINKÓ KALLÓ Katalin: Kalotaszegi nagyírásos. Bukarest 1980. Kriterion. 15 l. 2 t. + 109 t. mell.
SZENTIMREI Judit: Funkcionális és díszítő varrások, hímzések. = Művelődés. XXXIII. 7; 32–34.
SZENTIMREI Judit: A vetettágy Vajdakamarás on. = NépismDolg. 115–121. l. 2 t. Bibliogr. a jegyzetekben 120–121. – Mezőségi varrottas, szőttes.

IX. Mesterség, kézmű- és kisipar

BURA László: A szatmári kötélvető mesterség. = NépismDolg. 75–86. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 86.
DANKÓ Imre: A békési mézeskalácsosságról. = MK. 33; 44–45.
DOMONKOS Ottó: Ismeretlen adatok a kékfestés technológiájából. (A mintázás különlegessége.) „Unbekannte Angaben aus der Technologie der Blaufärberei. Un-

known Data about the Technology of Blue Dyeing. Neizvesztnüe dannüe iz oblaszti tehnologgi kubovogo krasenija. = TMÉ. III. 67–90. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 86–87.

DOMONKOS Ottó: Zur Geschichte des Lebzelterhandwerks in Ungarn. = BurgLm. Katalog Neue Folge XII. 5–8.

KARDALUS János: A homoródalmási mészégetés. = NépismDolg 64–74. Illusztr.

KORKES Zsuzsanna: Kiskunsági molnárfaragások. = A Kiskunság népművészete. Szeged 1980. 33–36.

KRISTÓ Tibor: A csíkszentdomokosi kádárság. = Művelődés. XXXIII. 7; 28–30.

LŐRINCZI Etelka: Fonalfestés és rojtkötés Árapatakon. = NépismDolg. 122–130. l. 15 t. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 129–130.

SZOLNOKY Lajos: Munkaeszközök. 1. A fonás-szövés eszközei. Békéscsaba 1979 [1980]. Rózsa Gimnázium és Szakközépiskola. 213 l. Illusztr. (Békés megye néprajza, 10.)

VOLLY István: Kétszáz éves mézeskalácsos műhely Andocson. = Som. 1; 54–58.

VÖRÖSMARTY Géza: Az utolsó hodosi kovácsmester. Posledný majster-kováč vo Vydranoch. = CsMMH. IV. 2; 6–8, 15–17.

X. Bútor és lakáskultúra

K. CSILLÉRY Klára: A feliratos hímzett konyhai falvédők múltja. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 18–24.

K. CSILLÉRY, Klára: Ława z przezucanym oparciem. A Bench with a Movable Rest. Die Bank mit Klapplehne. = Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego. XXVI. 41–50. Illusztr.

K. CSILLÉRY, Klára: Statistische Untersuchungen zur Geschichte der volkstümlichen Möbel Ungarns. = EthnEuropaea. XI. 55–75. Bibliogr. 74–75.

K. CSILLÉRY, Klára: Werkstätten für Stollentruhen in Ungarn. = Volksk. III. 85–89. Illusztr.

DANKÓ Imre: A pénzesláda. = MK. 33; 77.

HOFER Tamás: Egy téma körüljárása. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 3–6.

HOPPÁL Mihály: A „mindennapok mitológiája" avagy Mi jön le a falvédőről. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 39–43.

KERECSÉNYI Edit: 100 év népi lakáskultúrájának alakulása Csurgón. = Somogy néprajza 2. 1980. 13–60. Illusztr. Bibliogr. 60. – Csurgó múltja, jelene. Építkezés. Házberendezés. Konyha. Kemence. Padlás. Kukoricakas. Tárgyleírások: gyermekállóka, sótartók, tökmagtörő, terménytartók, mécsesek, sarokszekrény („ómárium") stb.

KRISTON VIZI József: Feliratos falvédők Nagyrédéről. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 47–52.

Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Eger, Hatvan, 1980. augusztus–október. Budapest, 1981. május. Kecskemét, 1981. június–július. Hatvan–Bp., (1980.) Hatvan Városi Tanács-Népművelési Int. 89 l. Illusztr. (Hatvany Lajos Múzeum füzetei 7.) – Az egyes tanulmányokról önálló címleírások készültek.

SINKÓ Katalin: Az idea elenyészése. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 53–56.

SZEMADÁM György: A falvédők esztétikájáról. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 44–46.

TARJÁN Gábor: Baranyai ácsolt ládák a Janus Pannonius Múzeumban. (Gyűjtemény-ismertetés.) Stollentruhen aus der Baranya im Janus Pannonius Museum. = JPMÉ. XXIV. 251–265. Illusztr.

TÓTH Zoltán: A normatív tartalmú konyhai falvédőfeliratokról. = Magyarországi szöveges falvédők a 19. és a 20. században. Hatvan–Bp., 1980. 28–35.

XI. Kerámia

KOCSI Márta–CSOMOR Lajos: Korondi székely fazekasság. Bp., 1980. NPI. 78 l. 4, CXLI t.

KRESZ, Mária: Hungarian Slipware and Unglazed Pottery. = Ceramic Review. 63; 30–33.

MÓZES Teréz: Gondolatok a körösrévi fazekasságról. = Kor. XXXIX. 106–109.

SERES András: Feliratos díszítmények. = Művelődés. XXXIII. 4; 34–35.

SERES András: A fogarasföldi népi fazekasságról. = NépismDolg. 92–99. l. 1 t. Bibliogr. a jegyzetekben. 99.

SZALAY Emőke: Két debreceni fazekasemlék a 19. század elejéről. = MK. 32; 37–40. Illusztr.

SZALAY Emőke: Pipakészítő debreceni fazekasok a XVIII. század végén. = MK. 23; 3–6.

XII. Viselet

DELAPORTE, Yves: Le signe vestimentaire. = L'Homme. XX. 3; 109–142. l. 1 t. Bibliogr. 138–141. – Magyar vonatkozásokkal.

FLÓRIÁN Mária–URAI Erika: Magyar népviselet. Bp., 1980. Móra K. 63 l. Illusztr. (Kolibri könyvek.)

U. KERÉKGYÁRTÓ Adrien: Áttérés a paraszti viseletről a városi viseletre. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi. 1980. 369–403. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

U. KERÉKGYÁRTÓ Adrien: A somogyi vászonöltözet „egy pár" ruhái (a vászoning, -pendely, -gatya típusai és elterjedésük.) = Somogy néprajza 2. 1980. 61–108. Illusztr. Bibliogr. 107–108.

NAGY Jenő: Hargita megye népviselete. = Kor. XXXIX. 314–316.

NAGY Jenő: A moldvai csángó öltözetről. = Művelődés. XXXIII. 11; 32–34.

SZABÓ T. Attila: A mezőségi Szék férfi és női viseletének XVIII–XIX. századi történetéhez. Angaben zur Geschichte der Volkstracht der Gemeinde Szék in der Mezőség in Siebenbürgen. = Ethn. XCI. 1980. 396–398.

XIII. Társadalom, társadalomnéprajz

A. TÖRTÉNETI ÉS ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

BELITZKY János: Lossonczi Anna somoskői, szécsényi, gácsi uradalmainak 1596. évi összeírása. Das Zusammenschreiben der Somoskőer, Szécsényer und Gácser Domänen von Anna Lossonczi im Jahre 1596. = NMMÉ. VI. 297–354. l. 1 térk. – Családnevek. Gazdálkodás.

BODNÁR László: A társadalmi tényezők szerepe a mátraaljai történelmi borvidék kialakulásában. = AgrártörtSz. XXII. 434–462.

BUZA János: „Pusztán hagyott" puszták a XVII. század második felében. (Adalékok Kecskemét és Nagykőrös pusztabérleteinek történetéhez.) = Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára. 1980. augusztus 19. Szerk. Berényi Iván. Bp., 1980. 59–74. Bibliogr. a jegyzetekben: 70–74.

CSALOG Zsolt: Életforma és tudat a 20. századi magyar tanyavilágban. = A magyar tanyarendszer múltja. Bp., 1980. 339–361.

CSETRI Elek–IMREH István: Erdély változó társadalma 1767–1821. Stratificarea socială a populaţiei din Transilvania la sfîrşitul orînduirii feudale 1767–1821. Die Gesellschaftliche Schichtung der Bevölkerung Siebenbürgens im Spätfeudalismus 1767–1821. Bukarest 1980. Kriterion. 143 l.

KÓSA László: Egy tanyai gazdaság 1974-ben. (Eszköztár és életmód.) = A magyar tanyarendszer múltja. Bp., 1980. 399–424. l. 2 t.

MOESS Alfréd–M. ROMÁN Éva: Az utolsó nagy pestisjárvány Debrecenben. Adalékok az 1739. évi járvány történetéhez. Poszlednjaja bol'saja epidemija csumü v g. Debrecens. The Last Great Plague in Debrecen. = H-BMLÉ. VII. 117–130.

TÓTH Sándor: A deszki dobolási könyv. (Adatok a község 1940–1950 közötti történetéhez.) = Honism. VIII. 3; 33–36.

VENCZEL József: Az önismeret útján. Tanulmányok az erdélyi társadalomkutatás köréből. Bev. és jegyz. ell. Imreh István. Bukarest 1980. Kriterion. 191 l. – Csíkszék. Társadalom: történeti kérdések. Falumunka. Falukutatás. Népességi viszonyok. Családkutatás. Nemzetségrajz.

WELLMANN Imre: Közösségi rend és egyéni törekvések a 18. századi falu életében. = TörtSz. 376–449.

B. CSALÁD, CSALÁDSZERVEZET

FÜGEDI Erik: Középkori rokonsági terminológiánk kérdéséhez. To the Question of Hungarian Mediaeval Kinship Terminology. = Ethn. XCI. 361–371.

KÓSA-SZÁNTHÓ Vilma: A rokonságterminológia városiasodásának folyamata. = NépismDolg. 147–158. Bibliogr. a jegyzetekben: 158.

SZABÓ László: A magyar rokonsági rendszer. Das ungarische Verwandtschaftssystem. Systém madarského pribuzenstva. Debrecen 1980. KLTE Néprajzi Tanszék. 133 l. (Studia Folkloristica et Ethnographica. 4.)

SZABÓ László: A vérségi kapcsolatok megszűnésének folyamata a magyar faluközösségekben. = SzMMÉ. 173–183. Illusztr. Bibliogr. 183.

C. OSZTÁLYOK, RÉTEGEK, TÁRSADALMI CSOPORTOK

BALOGH István: La formation du monde de viepaysan chez les Hongrois. = Les peuples Ouraliens. Bp., 1980. 191–201.

Cselédsorsok, cselédutak. Lejegyezte: Szabó József. = NéprK. XXIII. 203 l.

FÜVESSY Anikó: Urak és betyárok. Erdei és Kozma, az utolsó betyárok. = MK. 33; 59–60.

MÁRKUS István: Az ismeretlen főszereplő – a szegényparasztság. = Vság. XXIII. 4; 13–39.

MOLNÁR István: Szolgák és szolgálók bére a Nyárádmentén a XIX. század elején. = NépismDolg. 159–175.

SZENTI Tibor: Betyárvilág Hódmezővásárhelyen 1848-ig. = Vság. XXIII. 7; 89–98.

VARGA Gyula: Szolgalegények élete és munkája Debrecen környékén. Leben und Wirken von Jungknechten in der Gegend von Debrecen. = Ethn. XCI. 403–422. Bibliogr. 421.

D. IPAROSOK, CÉHEK

GYŐRIVÁNYI Sándor: A magyarországi köteles céhek és céhszokások. Die Seilschläger-Zünfte und ihre Zunftgebräuche in Ungarn. Rope Making Guilds and their Customs in Hungary. Kanatnüe cehi i cehovüe obücsai v Vengrii. = TMÉ. III. 27–66.

NÁDASDY Lajos: A kézműipar és céhszervezetek kialakulása Kemenesalján 1526–1872. 1–3. = VasiSz. XXXIV. 250–269; 368–389. Illusztr., 568–594. Illusztr. Bibliogr. 593. – Csizmadia, kovács, lakatos, mészáros, szabó, takács, stb.

SZVIRCSEK Ferenc: A balassagyarmati „szűr posztó csinálás intézete". Adatok Nógrád megye ipartörténetéhez. Die Balassagyarmat Strafgefangenenarbeitsanstalt 1830–1848. = NMMÉ. VI. 135–160. Illusztr.

TAKÁCS Béla: Debreceni céhek lakomái a 14–17. században. = MK. 33; 61–63.

TÖRŐCSIK Zoltán: A tapolcai szabócéh korsója 1796-ból. = Honism. VIII. 1; 34–36.

E. MUNKATÁRSULÁSOK

FÖLDES László: A székely esztenatársaságok. = KistL. XXIV. 3; 22–23.

SZABÓ István: Legeltetési társulatok a Tiszazugban. = SzMMÉ. 201–221.

XIV. Jog és erkölcs

Asszonyok és férfiak tüköre. Tanúvallomások a XVII. századbeli Marosvásárhelyről. (Összeáll., előszót írta, jegyz. Vigh Károly.) Bp., 1980. Magvető. 527 l. (Magyar Hírmondó.)

BÁRTH János: Sorsokat láttató vallomások. = Dunatáj. III. 2; 45–52. – XVIII. századi határper Bogyiszló és Tolna között; emlékezések a hódoltságkori népmozgalmakra.

BŐSZE Gábor: Egy házassági szerződés ismertetése. = SomHonHír. 1; 68–71.

KARDOS László: Vízosztás Tolnán 1945-ben. Közli: Solymos Ede. = Dunatáj. III. 2; 53–58. – A halászati jogról.

TAKÁCS Lajos: Megcsapatás „emlékezet okáért..." = Dunatáj. III. 3; 55–58. – XVIII. századi határperek.

TÁRKÁNY SZÜCS, Ernő: Collecting Legal Folk Customs in Hungary. = AEthn. XXIX. 181–205. Bibliogr. 204–205.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: Egy újévi népszokás a Legfelsőbb Bíróság előtt. = MK. 32; 36.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: Jogi népszokások parasztságunk öröklési rendjében (1700–1945). Legal Folk Customs in the Order of Succession of Peasants in Hungary (1700–1945). = AgrártörtSz. XXII. 273–310.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: A jogi népszokások szankció-rendszere. The Sanctions of Popular Legal Customs. = Ethn. XCI. 372–392. Bibliogr. 389–392.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: A kézfogóval összefüggő jogi népszokások. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 119–154.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: A temetés jogi rendje. Juridicseszkie pravila pohodon. The Legal Order of Burials. Die Rechtsordnung des Begräbnisses. = Hajdú-Bihar temetőművészete. Debrecen 1980. 109–129., 297–298., 313–314., 327–328. Bibliogr. 128–129.

XV. Néphit, vallás, mitológia

BÁLINT Sándor: Szakrális emlékek a kiskunsági népművészetben. = A Kiskunság népművészete. Szeged 1980. 43–46.

BÁRTH János: Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárása. The Pilgrimage of the Folk Living in Detached Farms in the Illancs Area to the Village of Hajós. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 1980. 59–117. Illusztr. Kotta. Bibliogr. 116–117.

BECK Zoltán: Természetfeletti lények Körösnagyharsány és Zsadány népi hitvilágában. = MK. 34; 49–52.

BOSNYÁK Sándor: A moldvai magyarok hitvilága. Lumea de credinte la ungurii din Moldova. Folk Beliefs of the Moldavian Hungarians. = FA. XII. 253 l.

DACZÓ Árpád: A gyímesi Babba Mária. = NépismDolg. 231–239.

DEMÉNY István Pál: A táltos és a garabonciás Arany János műveiben. = ND. 225–230.

DÖMÖTÖR Tekla: A ráböjtölés. = ArtesPop. VI. 256–264. Bibliogr. a jegyzetekben: 263–264.

GULYÁS Éva: A Vendel-kultusz emlékei a Jászságban. = SzMMÉ. 185–200. Bibliogr. 200., és a jegyzetekben: 198–199.

HOPPÁL Mihály: Hiedelmek és hagyományok. = Híd. XLIV. 241–254.

KISS András: Tudósítás 1803-ból, a váltott gyermek elégetéséről. = Utunk Évk. 48–61.

MÓRICZ Zsigmond: Mezőkövesdi búcsú. = Matyóföld. 71–74.

NAGY Olga: Gondolatok a „babonáról". = Utunk Évk. 34–43.

PÓCS Éva: Stilisztikai tényezők összefüggései a ráolvasások funkciójával. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 469–485.

SOPRONI Olivér: Egy erdélyi csempe várkastéllyal. = MűvtÉrt. XXIX. 210–236. Illusztr. Bibliogr. 235–236. – Életfa.

SÜMEGI György: A kiskunsági Madonnák. = A Kiskunság népművészete. Szeged 1980. 37–42.

SZILÁGYI István: Kálváriák. Bp., 1980. Corvina. 143 l. Illusztr. Bibliogr. 143. (Építészeti hagyományok.)

SZŐCS István: Három a babona. = Utunk Évk. 154–160.

TÜSKÉS Gábor: Útmenti és temetői kőfeszületek Abaliget – Orfű környékén. Steinerne Weg- und Friedhofskruzifixe in der Gegend von Abaliget – Orfű. = Ethn. XCI. 98–113. Illusztr. Bibliogr. 111–112.

UJVÁRY Zoltán: Adalékok a kígyókultuszhoz. = MK. 34; 53–57. Illusztr. – Pásztorfaragás: kígyófejes pásztor ivópoharak.

UJVÁRY Zoltán: Népi levél a balszerencsés napokról. = MK. 33; 101–103.

XVI. Orvoslás, állatgyógyítás, természetismeret

GAÁL István: Házi Orvos Könyv. = Dunatáj. III. 4; 56–58. – XIX. századi kézirat közlése.

MIKLÓSSY V. Vilmos: Csíki népi sebtapaszok. = NépismDolg. 60–63. Bibliogr. a jegyzetekben: 63.

OLÁH Andor: A Proposal to Construct a Categorical Model Classifying the Material Collected of Hungarian Folkmedicine. = Ethnm. VI. 249–267.

OLÁH Andor: Psychosomatische Aspekte der ungarischen Volksmedizin. = Curare III. 113–124.

PAP Gáborné: Egy kolozsvári gyógyító-asszony engedélye 1615-ből. = MTud. LXXXVII. Új folyam XXV. 947–949.

RÁCZ Gábor–VOIK-RÁCZ Erzsébet: Balog József orvosdoktori értekezése 1779. = Kor. XXXIX. 449–451. – Gyógynövények.

SZABÓ Attila–PÉNTEK János: Kerti virágok és dísznövények Kalotaszegen. = NépismDolg. 100–114. l. 2 t. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 113–114.

XVII. Szokás, hagyomány

A. ÁLTALÁBAN

P. MADAR Ilona: Alsónémedi szokásvilága. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 451–495. Illusztr. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

NAGY Ödön: Népszokások múltja és jövője Havadon. = NépismDolg. 191–202.

UJVÁRY Zoltán: Népszokások és népköltészet. Válogatott tanulmányok. Volksbrauch und Volksdichtung. L'udovy zvyk a l'udová poézia. Debrecen 1980. Alföldi ny. 636 l. Illusztr. (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 35.) – Esővarázslás, kakaskultusz. Mítikus lények a mezőgazdasági hagyományban. Népköltészet.

B. AZ EMBERI ÉLET

BALÁZS KOVÁCS Sándor: „Nem viselem a remöte életöt" – Egy sárközi református presbitériumi jegyzőkönyv feljegyzéseiből. = Dunatáj. III. 1980. 1; 37–48. – Szexuális erkölcs, Őcsény.

DANKÓ Imre: Temetés, temetőink, a temetők művészete. Pohorona, klabdiscsa, iszkussztvo kladbiscs. Our Funerals, Cemeteries, the Art of Cemeteries. Beerdigung – Unsere Friedhöfe – Die Kunst der Friedhöfe. = Hajdú-Bihar temetőművészete. Debrecen 1980. 79–107., 295–296., 311–312., 325–326. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 106–107.

DÖMÖTÖR Tekla: Etnológiai széljegyzetek az öregkorhoz. = Vil. XXI. 750–753.

GAZDA József: Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete. Bukarest 1980. Kriterion. 371 l. 20 t. – Szokás: emberi élet. Hiedelem. A munka naptári rendje. Viselet. Népművészet.

GAZDA Klára: Gyermekvilág Esztelneken. Néprajzi monográfia. Bukarest 1980. Kriterion. 495 l. 12 t. Illusztr. Bibliogr. 426–435.

GELENCSÉR József: Az emberi élet nagy fordulóihoz kapcsolódó szokások Sárkeresztesen. Wendepunkte des Menschenlebens in Sárkeresztes. = Alba Regia. XVIII. 133–155. Illusztr.

JUNG Károly: A kiházasítatlanok halotti koronája. Adalékok a halott lakodalmának kérdéséhez a jugoszláviai, vajdasági magyarság hagyományvilágában. Die Totenkrone der Unverheirateten. Angaben zur „Hochzeit der Gestorbenen" bei den Ungarn der Wojwodina in Jugoslawien. = Ethn. XCI. 79–98. Illusztr. Bibliogr. 96–97.

NOVÁK László: Fejfák a Duna-Tisza közén. Graveposts Between the Rivers Danube and Tisza. Kiállításvezető az Arany János Múzeum „Fejfák a Duna–Tisza közén" c. állandó kiállításához. Nagykőrös 1980. Arany János Múzeum. 159 l. Illusztr. Bibliogr. 107–112. (Az Arany János Múzeum kismonográfiái. 1.)

NOVÁK László: Fejfák a Kiskunságon. = A Kiskunság népművészete. Szeged 1980. 25–32.

PUSZTAINÉ MADAR Ilona: Céhölködés a Zoboralján. = Honism. VIII. 2; 34–37. – Előadás az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők IX. Országos Találkozóján, Eger 1979. aug. 18. – Szokás: legény-, leányélet.

SZŰCS Judit: A szülés a szentesi tanyákon. = Honism. VIII. 4; 19–21.

TAKÁCS Béla: A fejfák esztétikája. Esztetika nadgrobnüh derevjannüh pamjatnikov. Aesthetics of Wooden Grave-Posts. Die Ästhetik der Grabhölzer. = Hajdú-Bihar temetőművészete. Debrecen 1980. 131–170., 299–300., 315–316., 329–330. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 170.

TÁTRAI Zsuzsanna: A lakodalmi szokások változása. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 359–422. Bibliogr. 421–422.

ZÓLYOMI József: Az emberi élet fordulóihoz és a naptári ünnepekhez fűződő szokások a Mailáth-uradalom cselédeinél a két világháború között. Die sich an die Wenden des Menschenlebens und an die Kalenderfeste knüpfenden Gebräuche bei den Dienstboten des Mailáth-Herrschaftsgutes zwischen den beiden Weltkriegen. = NMMÉ. VI. 251–296.

C. AZ ESZTENDŐ

ÁGH István: Hányat nézek a naptárban? Régi falusi ünnepek. Bp., 1980. Móra. 39 l. Illusztr. (Bölcs bagoly.)

BARABÁS László: Tavaszi határkerülés a Nyárádmentén és a Kis-Küküllő felső völgyében. = NépismDolg. 203–216. Illusztr. Bibliogr. a jegyzetekben: 216.

BARNA Gábor: A karácsonyi asztal. = Fo. XII. 80–84.

CSEPINKSZKI Mária: Karácsonyi szokások Szennában. 1979. téli gyűjtés. = SomHon-Hír. 1; 78–81.

DÁNIELISZ Endre: Adalékok a köröstárkányi téli népszokásokhoz. = BékésiÉ. XV. 356–364.

DANKÓ Imre: Gergely-nap időjósló nap. = MK. 33; 37.

MARCZELL Béla: Csallóközi betlehemjárás. Chodenie s betlehemom na Zitnom ostrove. = CsMMH. IV. 4; 4–6., 14–16.

SERES András: Farsangkergetés. = Művelődés. XXXIII. 8–9; 62–63., 10; 33–35.

SZACSVAY Éva: A karácsonyi bábjáték vándorútja Nyugatról Keletre. = Fo. XII. 67–72.

XVIII. Népköltészet

A. ÁLTALÁNOS TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEK

FARAGÓ József: A mai romániai magyar folklórgyűjtés vázlata.= NépismDolg. 14–25.

N. HORVÁTH Béla: József Attila folklórszemléletéhez. = Dunatáj. III. 2; 13–23.

KATONA Imre: Az ellentét (antitézis) összehasonlító vizsgálata a magyar népdalokban és népballadákban. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 333–349.

KATONA Imre: Az élő magyar népköltészet műfaji rendszere. = ArtesPop. VI. 219–222.

KATONA Imre: Férfi folklór–női folklór (a különböző műfajok elemzése). = ArtesPop. VI. 265–272. Bibliogr. 271–272.

KATONA Imre: A magyar népi líra legrégibb rétegei. = ArtesPop. VI. 162–175. Bibliogr. 172–175.

KATONA Imre: A magyar népköltészet finnugor rétegének kérdéséhez. = ArtesPop. VI. 130–141. Bibliogr. 139–141.

KRIZA Ildikó: Megjegyzések a falu dalkultúrájának helyzetéről, ízlésvilágáról. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 125–149. Bibliogr. 148–149.

KÜLLŐS Imola: Csángó dalok és balladák kvantitatív módszerű vizsgálata. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 1980. 351–372.

ORTUTAY Gyula: Die Gesetzmässigkeiten der mündlichen Überlieferung und ihre Erforschung. = Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Bp., 1980. 17–20.

PÉCZELY László: A Rákóczi-nóta. = Rákóczi-tanulmányok. Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1980. 543–558.

PUSZTAI Ferenc: A magyar stílus története és a folklór stilisztikája. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 1980. 277–288.

SZEMERKÉNYI Ágnes: Bevezető. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 7–31. Bibliogr. 30–31.

SZERDAHELYI István: Népköltészet és művészi érték. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 1980. 267–275.

VOIGT Vilmos: A finnugor folklorisztika összehasonlító perspektívái. = ArtesPop. VI. 20–116. l. 1 térk.

VOIGT Vilmos: A finnugor műfajok rendszere a magyar népköltészetben. = ArtesPop. VI. 228–238. Bibliogr. a jegyzetekben: 235–237.

VOIGT Vilmos: A mai prózai népköltészet műfajai. = NH. IX. 10.

VOIGT, Vilmos: On the Communicative System of Folklore Genres. = Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Bp., 1980. 171–187. Bibliogr. 179–186.

VOIGT Vilmos: La poésie épique des peuples finno-ougriens. = Les peuples Ouraliens. Bp., 1980. 337–351.

VOIGT Vilmos: A Rákóczi-kor magyar folklórja. = Rákóczi-tanulmányok. Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1980. 521–542.

VOIGT Vilmos: A szólások általános elméletének kérdései. = ArtesPop. VI. 240–254.

B. GYŰJTEMÉNYEK

BERZE NAGY János: A bűbájos lakat. Magyar népmesék. Válogatta és átdolgozta ifj. Berze Nagy János, Pákolitz István, Szőllősy Kálmán. Bratislava–Bp., 1980. Madách–Móra. 367 l. Illusztr.

DAVID, Andras: Hej paun, paune. 111 madarskih narodnih balada. Beograd–Subotica, 1980. Narodna Knjiga–Minerva. 322 l.

Gyermekjátékok. Hévízgyörk. Children's Games, Hévízgyörk. Jeux d'enfant, Hévízgyörgy. Kinderspiele, Hévízgyörk. Detzskie igrü, Gevizderk. Gyűjt. Hintalan László.

Közreműködött Lázár Katalin. Szentendre 1980. Pest megyei Múzeumok Igazgatósága. 272 l. Illusztr.

KATONA Imre–LÁBADI Károly: Erdők, mezők, vad ligetek. Drávaszögi magyar népballadák. Tanulmány és jegyzetek kíséretében közzéteszi ~. A dallamokat lejegyezte és rend. Olsvai Imre. Szabadka 1980. 450 l. Bibliogr. 347–354. Kottával.

RÁDULY János: Tündérszép mosolygó Ilona. Kibédi népmesék. Bukarest 1980. Ion Creanga. 189 l.

Szállj el, fecskemadár. Gömöri magyar népballadák és népdalok. Gyűjtötte és a bevezetést írta Ujváry Zoltán. Bp., 1980. Magyar Helikon. 460 l. 12 t. Kottával. Bibliogr. 446–448.

Szöveggyűjtemény. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai magyar folklórjáról. Bp., 1980. 523–698. – Próza-epika (mesék, trufák). Verses epika (balladák). Bölcsődalok, gyermekjátékok. Lírai dalok. Archaikus imádságok. Néphit.

VAJDA József: Hallottad-e hírét Zalaegerszegnek? 333 zalai népdal. Zalaegerszeg 1978 [1980]. Zala m. Lvt. 362 l. Illusztr. kotta. (Zalai gyűjtemény 10.)

C. NÉPDAL, NÉPI LÍRA

ALMÁSI István: Kiegészítő adatok egy „szilágysági" népdalhoz. = Művelődés. XXXIII. 10; 30–33.

ANDRÁSFALVY Bertalan: A hallgatóság nélküli népművészet. = Csak tiszta forrásból. Bern 1980. 68–88.

KÁROLY S. László: Formulaszerűség, alkotásmód siratóénekeinkben. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 373–409.

KATONA, Imre: Die Wiegenlieder der europäischen Völker. = Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Bp., 1980. 55–72. Bibliogr. 71–72.

KÜLLŐS Imola: Csillag Boris. Egy gyermekjátékdal szövegelemzése. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 151–182. Bibliogr. 181–182.

LÁSZLÓ Ferenc: Megjegyzések egy szilágysági népdalhoz. = Művelődés. XXXIII. 8–9; 64.

D. MESE

BENEDEK Katalin: Gergely pápa története. (Egy novellamese [AaTh 933] stilisztikai és szerkezeti vizsgálata.) = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 519–531.

BODNÁR Bálint: Kisvárda környéki népmesék. Nyíregyháza 1980. Szabolcs-Szatmár m. Tanács. 174 l. Illusztr. (Jósa András Múzeum kiadványai. 17.)

KÁROLY S. László: A lejegyző megjegyzései. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 117–125. Kottával. – Megjegyzés Kovács Ágnes „A három lejegyzett mese" c. tanulmányához.

KOVÁCS Ágnes: Hol kezdődik a mese? = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 487–517.

KOVÁCS Ágnes: A mese-nyelv ritmusához. Ritmikai vizsgálatok három nógrádsipeki népmeseszövegen. + A három lejegyzett mese. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 75–116. Kottával. Bibliogr. 83.

KOVÁCS Ágnes: Nógrádsipeki mesemondók. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 33–73. Bibliogr. 69–73.

NAGY Olga: Tudatszint és esztétikum összefüggése mesélő közösségekben. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 533–544.

E. MONDA, TÖRTÉNETI HAGYOMÁNY

DÖMÖTÖR Ákos: Máté Ferenc mondakincséből. Aus dem Sagenschatz des Ferenc Máté. = Savaria. IX–X. 231–236.

DÖMÖTÖR Sándor: Jókai és a kígyósi „magyar nábob" életregénye. = BékésiÉ. XV. 229–241. Bibliogr. a jegyzetekben: 240–241.

FARAGÓ József: Hiedelemmondák és hiedelemellenes történetek a folklórban. = Utunk Évk. 44–47.

ILLYÉS Bálint: De jól esett annak dolga, ki Sz. Miklósban lakhatik. Kunszentmiklós 1980. „Egyetértés" Mg. Tsz. 140 l., 37 t.

KÓSA László: Megjártam a hadak útját. A magyar nép történeti emlékezete. Bp., 1980. Móra K. 223 l. Illusztr.

POLNER Zoltán: A Teknyőkaparó. Szeged 1980. Somogyi Kvt. 84 l. (Csongrád megyei könyvtári füzetek. 13.)

RÁDULY János: A Lenore-monda Kibéden. = NépismDolg. 217–224.

SZÜCS Sándor: Tudományos disputa. Békéscsaba 1980. Új Auróra. 53 l.

F. LEGENDA

BORSA Gedeon: Az 1519. évben nyomtatott Gellért-legenda. = MKsz. XCVI. 377–384.

NAGY Ilona: Szent Péter legendák a magyar folklórban. = Csak tiszta forrásból. Bern 1980. 54–55.

G. EPIKA, BALLADA

DEMÉNY István: Kerekes Izsák balladája. Összehasonlító-tipológiai tanulmány. Bukarest 1980. Kriterion. 165 l.

FEJŐS Zoltán: Amerikás Rédi Gábor históriája. = MHOMK. XVIII. 107–114.

KALAPIS Zoltán: Balladaénekesek, mesemondók, vásárosok. Népismereti riportok. Újvidék 1980. Forum. 189 l. 16 t.

KRIZA, Ildikó: Gattungsprobleme der Legendenballade. = Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Bp., 1980. 97–105. Bibliogr. 105.

KRIZA Ildikó: Die Volksballada in der Gegenwart. Über das Fortleben der Volksballade im heutigen ungarischen Dorf. = JfVuK. XXIII. 117–121.

POZSONY Ferenc: A hajdúkkal útnak induló lány balladájának újabb változatai. Noi variante ale beladei fata care a pornit la drum cu haiducii. = NyIrK. XXIV. 1; 69–80.

SZATHMÁRI István: A hangszimbolika a magyar népballadákban. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 299–331.

VARGYAS Lajos: A népballada poétikája és stilisztikája. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 289–297.

H. KISEBB MŰFAJOK

1. Találós kérdés, közmondás, szólás, vicc, egyéb kisepika

BAKOS József: Az egri nép szólásainak és közmondásainak világa. = HevSz. VIII. 1; 52–57.

BAKOS József: A Nógrád megyei palócság szólásainak világa. = HevSz. VIII. 4; 53–58.

BECK Zoltán: Arcversek. = MK. 33; 47–48. – Katonakönyvekben előforduló verses arcképköszöntők, melyeket a szolgálati helyen készített fényképekről írtak.

BORSAI Ilona: A magyar népi gyermekmondóka műfaji sajátosságai. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 545–578.

FARAGÓ József: Bihari gyermekmondókák. Részlet egy készülő gyűjtemény bevezetőjéből. = Művelődés. XXXIII. 8–9; 52–55.

KATONA Imre: Alsónémedi és környékének szólásai. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 405–423. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

KATONA Imre: Mi a különbség! Közéleti vicceinkről. Bp., 1980. Magvető. 181 l. (Gyorsuló idő.) Bibliogr. 172–179.

MÁNDOKI László: Szóbeli rejtvényeink gyűjtés- és kutatástörténete. History of Collecting and Investigating the Hungarian Oral Riddles. Isztorija szobiranija i isszledovanija vengerszkih usztnüj zagarodok. = JPMÉ. XXIV. 301–326.

MARJAI Márton–BARTHA Elek: Sírfeliratok, temetői költészet Hajdú-Biharban. Nadgrobnüe nadpiszi. Epitaphs. Grabanschriften. = Hajdú-Bihar temetőművészete. Debrecen, 1980. 267–287., 304–305., 320., 334.

MARKEL, Hanni–VÖŐ Gabriella: Structura snoavei populare. Cu privire specială asupra repertoriului românesc, maghiar şi săsesc din Transilvania. Die Struktur des Volksschwanke. Mit besonderer Beachtung des rumänischen, ungarischen und sächsischen Erzehlbestandes aus Transilvanien. = AF. I. 79–92.

A. MOLNÁR Ferenc: Ő sem jobb a Deákné vásznánál. = Nyr. CIV. 100–106.

SZEMERKÉNYI Ágnes: A közmondások használata. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 235–267. Bibliogr. 266–267.

UJVÁRY Zoltán: Mutatvány egy gömöri földműves közmondás és szólás készletéből. = MHOMK. XVIII. 100–107.

2. Ima

ERDÉLYI Zsuzsanna: Archaikus szövegemlékek a nógrádsipeki néphagyományban. = Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. 183–234. Bibliogr. 229–234.

SZIKORA András: Fogfájósok szószólója. = Honism. VIII. 3; 40–41.

3. Kalendárium

KOVÁCS I. Gábor: A magyar kalendárium főbb típusai a 19. században. = TörtSz. XXIII. 150–164.

4. Önéletírás

MAROSI Júlia: Egy moldvai csángó asszony történeteiből. = Ttáj. XXXIV. 5; 28–35.

SZILÁGYI Miklós: Jegyzetek a paraszti emlékiratról. = Dunatáj. III. 2; 25–31.

XIX. Munkásfolklór

NAGY Dezső: Sztrájkdalok, rigmusok. Streiklieder und Reime. = Ethn. XCI. 432–442.

XX. Népzene, hangszerek

ÁG Tibor: A Garam mente népzenéje. 5–10. = Hét. XXV. 1–6; 24. – Előzményt ld. uo. XXIV. 1979. 48–51; 24.

ÁG Tibor: Az Ipoly mente népzenéje. 1–2. = Hét. XXV. 7–8; 24.

ALMÁSI István: Kocsis Lajos századeleji népzenegyűjtése. Die von Lajos Kocsis Anfang des Jahrhunderts aufgezeichnete Volkslied-Sammlung. = Zenetudományi írások. Szerk. Benkő András. Bukarest 1980. Kriterion. 271–297. l. 1 t. Kottával.

BARSI Ernő: A burgenlandi Felsőpulya népzenei hagyományaiból. = Honism. VIII. 6; 48–54. Kottával.

Csángó népzene. Összeáll. Ujhelyi Tiborné. Veszprém 1980. Eötvös Károly Megyei Könyvtár soksz. üzeme. 116 l. Illusztr. Bibliogr. – Néphit. Népszokás. Táplálkozás. Népi játék. Tánc. Népművészet. Népköltészet.

JAGAMAS János: A kupolás kvintszerkezetű magyar népdal és a fuga expozíciója. Das ungarische Volkslied mit Bogenstruktur und fugenartiger Exposition. = Zenetudományi írások. Szerk. Benkő András. Bukarest 1980. Kriterion. 263–270.

LAMPERT Vera: Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke. (Magyar, szlovák, román, rutén, szerb és arab népdalok és táncok.) Bp., 1980. Zeneműkiadó. 151 l. Kottával.

OLSVAI Imre: Hogyan gyűjtsünk népzenét 1980 táján? = Honism. VIII. 1; 62–64.

OLSVAI Imre: Népzene és néptánczene tíz alkalommal. = Táncműv. V. 12; 12–15.
PAKSA Katalin: A magyar népdalok zenei ékesítése. Díszítésrendszer a „páva dallamcsalád"-ban. Musical Ornaments of Hungarian Folk Songs. Ornamentation System in the „Peacock Group of Melodies". = Ethn. XCI. 329–360. Bibliogr. 359–360.
PAKSA Katalin: Ütempárosság és strófaszerkezet összefonódása a magyar népdalok egyik csoportjában. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 219–243.
PAKSA Katalin: Vázlatok Alsónémedi zenei életéről. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 425–449. Kottával. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)
PÓCZONYI Mária: Népzene és zeneirodalom. Bp., 1980. NPI. 160 l. Illusztr. Kotta. (Néptáncosok kiskönyvtára.)
RAJECZKY Benjamin: Hüdintés. „Hüdintés" (Juchzer in Gyimes, Siebenbürgen). = Ethn. XCI. 393–396. Kottával. – Pásztorkiáltás, pásztorkodás.
VARGYAS Lajos: Hogyan gyűjtsünk népzenét? 2. = Ének-ZeneTan. XXIII. 28–35. – l. uo. XXII. 1979. 254–261.
VARGYAS Lajos: A magyar zene őstörténete. I–II. Drevnjaja isztorija vengerszkoj muzüki. I–II. = Ethn. XCI. 1–34. Kottával. Bibliogr. 32–34.; 192–236. Kottával. Bibliogr. 232–234.
VIKÁR László: La musique des peuples finno-ougriens. = Les peuples Ouraliens. Bp. 1980. 353–373.
Zobor vidék népzenéje. Összeáll. Ujhelyi Tiborné. Veszprém 1980. Megyei Könyvtár. 69 l. Bibliogr. 24–29; 32–42; 45–53; 56–63. – Néphit. Népszokások. Táplálkozás. Népi játékok. Néptánc. Népművészet. (Bibliográfiai adatokkal.)

XXI. Tánc

BÉRES András: Verbuválás és egyéb tánctörténeti adatok a XVIII–XIX. századi Bihar megyéből. Angaben aus dem Komitate Bihar zur Geschichte des Werbungstanzes und anderer Tänze 18–19. Jahrhundert. = Ethn. XCI. 422–431. Bibliogr. 430–431.
KÜRTI, László: Hungarian Dance Structures: A Linguistic Approach. = Anthropological Study of Human Movement, I. 1980. 1; 45–62.
LÁNYI Ágoston: Néptáncolvasókönyv. Bp., 1980. Zeneműkiadó, 175 l. (Népzene, néptánc, táncház.)
LÜKŐ Gábor: Táncok és táncosok a magyar nép képíró művészetében. = Táncos krónika. Bp., 1980. 79–82.
Magyar néptánchagyományok. Szerk. Lelkes Lajos. A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston. Bp., 1980. Zeneműkiadó. 384 l. Illusztr. Bibliogr. 355–364.
MARTIN, György: Improvisation and Regulation in Hungarian Folk Dances. = AEthn. XXIX. 391–425. Bibliogr. 424–426.
MARTIN György: Rögtönzés szabályozás a magyar néptáncokban. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 441–449.
MARTIN György: Táncdialektusok és történeti táncdivatok. = Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 7. 139–148. Bibliogr. 146–148.
PESOVÁR, Ernő: The Structural Characteristic Features of the Hungarian Recruiting Dances. = AEthn. XXIX. 75–89. Bibliogr. 88–89.

PESOVÁR Ernő: Verbunktáncaink szerkezeti sajátosságai. = Népi kult.-népi társ. XI–XII. 451–467.

PESOVÁR Ferenc: A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés. Bp., 1980. NPI. 114 l. Illusztr. Kotta. (Néptáncpedagógusok kiskönyvtára.)

SEBŐK Géza: Alsónémedi régi táncélete. = Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi 1980. 497–500. (Pest Megyei Falumonográfiák 1.)

XXII. Játék, színjátszás

NAGY Mari–VIDÁK István: Játékok vízparti növényekből. Bp., 1980. Móra K. 132 l. Illusztr. (Csináld velünk.)

VOLLY István: Egy háromszáz esztendős színjátszó hagyomány. A Dúsgazdag tragikomédia népi előadása az 1930-as években a Székelyföldön. = Honism. VIII. 2; 31–33.

1980-ban ismeretett néprajzi és néprajzi érdekű irodalom

Alsónémedi története és néprajza. Szerk. Balassa Iván. Alsónémedi 1980. Ism.: Selmeczi Kovács Attila: Néprajzi falumonográfia Alsónémediről. = NH. IX. 100–101.

Bakó Ferenc: Bükki barlanglakások. Miskolc 1977. Ism.: Mjartan, Ján = SlovNár. XXVIII. 652–653.

Balassa Iván–Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Bp., 1979. Ism.: Kantor, Ryszard = Lud. LXIV. 294–296.; Kurucz Albert = Ethn. XCI. 117–118.; Paládi-Kovács Attila = Kort. XXIV. 992–995.; Selmeczi Kovács Attila = Demos. XX. 1; 22–23.

Bálint, Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete. 1–2. Szeged 1976, 1977. (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75, 1976/77.) Ism.: Juhász Antal = Ethn. XCI. 308–312.; Tárkány Szücs Ernő = Demos. XX. 1980. 1; 26–28.

Balog Lajos–Király Lajos: Az állathangutánzó igék, hívogatók és terelők somogyi nyelvatlasza. Bp., 1976. Ism.: Manherz, K. = ALH. XXVIII. 174–176.

Barabás Jenő–Gilyén Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához. Bp., 1979. Ism.: Földes László = Honism. VIII. 4; 60–61.; Füzes Endre = Ethn. XCI. 599–601.; Moser, Oskar = ÖZfV. XXXV. 205–206.

Barna Gábor: Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Bp., 1979. Ism.: Ács Zoltán = Fo. XII. 6; 83–84.

Bárth János: Korai kalocsai hímzések. Bp., (1978). Ism.: Fügedi Márta = Ethn. XCI. 609–610.

Bartócz József: Mezei grófok és más mesterségek. Bp., 1979. Ism.: Szilágyi Miklós = Ethn. XCI. 321–323.

Beke György: Nyomjelző rokonság. Bukarest 1978. Ism.: Kósa László: Dél-Erdély közelebbről. = Honism. VIII. 1; 55–57.

Beliczay László: Die Entwicklung der Lebzelter- und Wachszieher-Handwerks. = Internationales handwerksgeschichtliches Symposium, Veszprém 20–24. 11. 1978. Bp., 1979. Ism.: Schmidt, Leopold = ÖZfV. LXXXIII. 1; 63.

Bellon Tibor: Nagykunság. Bp., 1979. Ism.: Balogh István = Ethn. XCI. 312–314.; Szabó Sándor Géza = Alf. XXI. 11; 95–96.

Bencze Lászlóné: A ladányi torony tetejébe... Püspökladány, 1974. Ism.: Kálmánfi Béla = Honism. VIII. 6; 64.

Bencsik János: Csege szabadmenetelű jobbágyfalu társadalomrajza a XVIII–XIX. század fordulóján. Hajdúböszörmény. 1977. Ism.: Andorka Rudolf = Ethn. XCI. 317–319.

Benedek Zoltán: A Szilágyságtól Új-Guineáig. Bukarest, 1979. Ism.: Bodrogi Tibor = Ethn. XCI. 637.

Bodgál Ferenc: Borsod megye néprajzi irodalma I. Miskolc, 1957. Ism.: V(iga) Gy(ula): A Miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványairól. = NH. IX. 99–100.

Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végén. Bp., 1978. Ism.: Gunst Péter = Száz. CXIV. 128–130.

Bogdán István: Régi magyar mulatságok. Bp., 1978. Ism.: Földesné Györgyi Erzsébet = Ethn. XCI. 634–635.

Borsod megye néprajzi irodalma III. 1968–1978. Die ethnographische Literatur des Komitats Borsod III. 1968–1978. Összeáll. Fügedi Márta, Viga Gyula. Miskolc 1979. (A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai IX.) Ism.: Selmeczi Kovács Attila = Demos. XX. 1; 16.

Börzsöny néprajza. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre, 1977. (Studia Comitatensia 5.) Ism.: Fügedi Márta = Honism. VIII. 6; 62–63.; Gunda Béla = Ethn. XCI. 132–133.

Bukovinai székely népmesék. 1. Fábián Ágostonné mesél. Gyűjt. Sebestyén Ádám. Szekszárd 1979. Ism.: Küllős Imola: „A mese világa mindenütt ott van." = Fo. XII. 8; 80–81.; Voigt Vilmos = Dunatáj. III. 1; 71–73.

Bura László: Szatmári népballadák. Bukarest 1978. Ism.: Erdei Sándor = Szabolcs-Szatmári Sz. XV, 1; 109–110.

Csalog Zsolt: Parasztregény. Bp., 1978. Ism.: Szacsvay Éva = Honism. VIII. 1; 60.

Dám László: Magyar néprajz. I. Építkezés. Bp., 1980. Ism.: Selmeczi Kovács Attila: Egyetemi tankönyv a népi építkezésről. = NH. IX. 50.

Dankó Imre: Opuscula ethnographica. Debrecen. 1977. Ism.: Sándor István = Ethn. XCI. 134–137.; Szabó Ferenc = Kort. XXIV. 995–996.; Tárkány Szücs Ernő = Honism. VIII. 1; 58.

Dobrossy István: Dohánytermesztés a Nyírségben. Debrecen. 1978. Ism.: Bárth János = Ethn. XCI. 137.

Dömötör, Tekla: János Honti – Leben und Werk. Helsinki 1978. Ism.: Kovács Ágnes = Ethn. XCI. 114–115.

„...Édes hazámnak akartam szolgálni..." Kájoni János: Cantionale Catholicum; Petrás Incze János: Tudósítások. Összeáll.: Domokos Pál Péter. Bp., 1979. Ism.: Bárth János = Fo. XII. 82–83.

Ethnographica et Folkloristica Carpathica. Debrecen 1979. (Műveltség és hagyomány 19.) Ism.: Schmidt, Leopold = ÖZfV. LXXXIII. 133–134.

Faragó Tamás: Dorfhandwerker im Pilisgebirge. = Internationales handwerksgeschichtliches Symposium, Veszprém 20–24. 11. 1978., Bp. 1979. Ism.: Schmidt, Leopold = ÖZfV. LXXXIII. 1. 63.

Fazekas Mihály: Kunmadaras juhászata. Karcag 1979. Ism.: Földes László = NH. IX. 52.

Flórián Mária–Urai Erika: Magyar népviseletek. Bp., 1980. Ism.: Gergely Katalin: Népszerűsítő kiadvány a magyar népviseletről. = NH. IX. 105–106.

Foglalkozások és életmódok. (Válogatott tanulmányok honismereti szakkörök és kutatók számára. Berufe und Lebensweisen. Ausgewählte Studien aus den Arbeiten der Fachkreise und Forscher für Heimatkunde. Szerk. Dobrossy István. Miskolc 1976.) (A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi kiadványai VII.) Ism.: Fügedi Márta = Demos. XX. 1; 31–32.

Folklorismus-Bulletin. Szerk. Voigt Vilmos, Lescak, Mihail. Bp.–Bratislava. Ism.: Vanovicová, Zora = SlovNár. XXVIII. 1; 281.

Földes László: Kós Károly „néprajzi trilógiája". = NH. IX. 51. – Népélet és néphagyomány.; Tájak, falvak, hagyományok.; Eszköz, munka néphagyomány.

Gazda József: Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete. Bukarest 1980. Ism.: Niedermüller Péter = NH. IX. 104.

Gazda Klára: Gyermekvilág Esztelneken. Bukarest 1980. Ism.: Niedermüller Péter: Népi gyermekjátékaink legújabb monográfiája. = NH. IX. 101–102.

Gazdálkodás a bukovinai Andrásfalván. Gyűjt. és feldolg.: Sebestyén Ádám. Szekszárd 1978. Ism.: Bellon Tibor = Dunatáj. III. 2; 67–69.

Gemer. Národopisné studie 3. Osveta. Ism.: Selmeczi Kovács Attila = Ethn. XCI. 644–645.

Gottschall, Klaus: Nahrungsvolkskunde. = ÖZfV. LXXXIII. 135–140. – Kisbán Eszter és Sebestyén György tudományos eredményeit ismerteti.

Gunda Béla: Ethnographica Carpatho-Balcanica. Bp., 1979. Ism.: ~. = MTud. LXXXVI. Új folyam XXV. 79.; Hirschberg, Walter = MAG. CX. 116.; Kretzenbacher, Leopold = SOF. XXXIX. 275–276.; Schmidt, Leopold = ÖZfV. LXXXVI. 216.

Gunda Béla: Az Új Magyar Tájszótár jelentőségéről. = Nyr. CIV. 395–401.

Gyomai Tanulmányok. Gyoma, 1977. Ism.: Kósa László = BékésiÉ. XV. 121–124.

Hann, Chris: Tázlár: a Village in Hungary. Cambridge 1980. Ism.: Hoppál Mihály: Egy mai magyar falu idegen szemmel. = Vság. XXIII. 10; 96–98.

Hargita Kalendárium 1979. Csíkszereda, 1978. Ism.: Székely László = Ethn. CXI. 645.

Hegyi Imre: A népi erdőkiélés történeti formái. Bp., 1978. Ism.: Gunst Péter = Száz. CXIV. 291–292.; Szász Lőrinc = NyIrK. XXIV. 1; 125–126.

Heves megye műemlékei. III. Szerk. Dercsényi Dezső, Voit Pál. Bp., 1978. Ism.: Paládi-Kovács Attila = Ethn. XCI. 140–141.

Hofer, Tamás–Fél, Edit: Hungarian Folk Art. Bp., 1975. Ism.: ~. = HSN. (Hungarian Studies Newsletter.) 1979–80. 22.

Hofer, Tamás–Fél, Edit: Ungarische Volkskunst. Bp., 1978. Ism.: Schneeweis, Felix = Volksk. III. 192–193.

Így teltek hónapok évek. Öt önéletrajz. A szövegeket vál., gondozta, az előszót és jegyz. írta Salamon Anikó. Bukarest 1979. Ism.: Nagy Ilona = Fo. XII. 10; 69–70.

Ikvai Nándor: Börzsöny néprajza. Szentendre 1977. Ism.: Botík Ján = SlovNár. XXVIII. 653–654.

Imreh István: Erdélyi hétköznapok. Bukarest 1979. Ism.: Tárkány Szücs Ernő = Ethn. XCI. 595–596.; Trócsányi Zsolt = Száz. CXIV. 864–865.

Istvánffy Gyula: Palóc népköltési gyűjtemény. Miskolc, 1965. Ism.: V(iga) Gy(ula): A Miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványairól. = NH. IX. 99–100.

A Jósa András Múzeum kiállítási vezetői. Ism.: Kovács Tiborné = Szabolcs-Szatmári Sz. XV., 111–113.

Jung Károly: Az emberi élet fordulói. Gombosi népszokások. Újvidék 1978. Ism.: Bálint Sándor = Ttáj. XXXIV. 5; 89–90.; Katona Imre = Ethn. XCI. 125–127.

Karacs Zsigmond: Egy megjegyzés Ujváry Zoltán A temetés paródiája című könyvének ürügyén. = MK. 33; 45–46.

Karcagi krónika. Szerk. Bellon Tibor. Karcag 1976. (Nagykunsági füzetek 2.) Ism. Halász Péter = AgrártörtSz. XXII. 248–249.

Kecskés László: Komáromi mesterségek. Bratislava 1978. Ism.: Szombathy Viktor = Honism. VIII. 3; 56–57.

Kiss Jenő: Mihályi tájszótár (Rábaköz). Bp., 1979. Ism.: Kósa László = Ethn. XCI. 637–638.

Kiss József: A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Bp., 1979. Ism.: Kocsis Gyula = Ethn. XCI. 314–315.

Knézy Judit: Csököly népének gazdálkodása és táplálkozása (XVIII–XIX. század). Kaposvár 1977. Ism.: Selmeczi Kovács Attila = AgrártörtSz. XXII. 609.

Korniss Péter: Múlt idő. Bp., 1979. Ism.: Hoppál Mihály = Fo. XII. 4; 84–85.

Kós Károly: Eszköz, munka, néphagyomány. Bukarest 1979. Ism.: Demény István Pál = Művelődés. XXXIII. 36.; Gazda Klára: Visszanyomozó néprajz. = Kor. XXXIX. 933–937.

Kós Károly–Szentimrei Judit–Nagy Jenő: Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet. Bukarest 1978. Ism.: Kósa László: Dél-Erdély közelebbről. = Honism. VIII. 1; 55–57.

Kósa László: Megjártam a hadak útját. A magyar nép történelmi emlékezete. Bp., 1980. Ism.: Nagy Ilona = NH. IX. 103–104.

Kresz Mária: L'Art des Fourreurs Hongrois. Bp., 1979. Ism.: Tansuğ, Sabina: Geleneksel Macar giysisi: ködmön. = Milliyet Sanat Dergisi. 72–73. Illusztr.

Kresz Mária: Népi szűcsmunka. Bp. 1979. Ism.: L–y = Népműv.-háziip. XXI. 2, 15.

Kunt Ernő: Temetők az Aggteleki-karszt falvaiban. Debrecen, 1978. (Studia Folkloristica et Ethnographica 3.) Ism.: Hofer Tamás = Ethn. XCI. 613–614.; Kantor, Ryszard = Lud. LXIV. 293–294.

Lajos, Árpád: Nemesek és partiak Szuhafőn. Miskolc 1979. (Borsodi Kismonográfiák 9.) Ism.: Gunda Béla = Ethn. XCI. 320–321.; Kósa László = Demos. XX. 1; 29.

A magyar folklór. Bp., 1979. Ism.: Földesné Györgyi Erzsébet: Megjelent a magyar folklór egyetemi tankönyve. = NH. IX. 48–49.

Magyar hiedelemmonda katalógus. Összeáll. Bihari Anna. Bp., 1980. (Előtanulmányok a Magyarság Néprajzához 6.) Ism.: Veres Péter = NH. IX. 102–103.

Magyar Néprajzi Lexikon. 1–3. Bp., 1977. Ism.: Karacs Zsigmond = Honism. VIII. 4; 60.

A magyar tanyarendszer múltja. Bp., 1980. Ism.: Tóth Pál Péter = Vság. XXIII. 11; 106–108.

Manga János: Palócföld. Bp., 1979. Ism.: Fél Edit = Ethn. XCI. 588–589.

Mátraderecske. Néprajzi tanulmányok. Szerk. Bakó Ferenc. Eger. 1978. Ism.: Nagy Zoltán = Ethn. XCI. 319.

Melius Péter: Herbárium. Bp., 1978. Ism.: Csoma Zsigmond = Ethn. XCI. 638–640.; Szabó László Gy. = Honism. VIII. 3; 57–58.

Messzi népek magyar kutatói I–II. Szerk. Bodrogi Tibor etc. Bp., 1978. Ism.: Biernaczky Szilárd: Etnológia és nemzeti kultúra. = Vil. XXI. 390–392.

Mezőkövesd város monográfiája. Szerk. Sárközi Zoltán–Sándor István. Mezőkövesd 1976. Ism.: Mizser Lajos = NÉ. IV. 70–72.

Miklóssy V. Vilmos: Kájoni János hasznos orvoskönyve és forrásai. = Gyógyszerészet. XXIV. 2; 63–68. – Kájoni János: Herbarium az faknac, fuveknek nevekről, természetekről és hasznairól c. könyv ismertetése.

A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei. 15., 16. Miskolc. 1976–1977. Ism.: Selmeczi Kovács Attila = Ethn. XCI. 151–152.

Nagy Dezső: Az amerikás magyarok folklórja. Bp., 1978. Ism.: Fejős Zoltán = Fo. XII. 84–86.

Nagy Géza: A kepések munkaszervezete és életmódja a Bodrogközben. Miskolc 1975. (A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XIII–XIV.) Ism.: Viga Gyula = Demos. XX. 1; 31.

Nagy Olga: A táltos törvénye. Népmese és esztétikum. Bukarest 1978. Ism.: Vajda Zsuzsa: A népmese szintézise. = Híd. XLIV. 122–125.; Wildhaber, Robert = SchAfV. LXXVI. 364–365.

Néprajzi kutatások Nyírlugoson I. Népi építkezés. Nyíregyháza. 1977. Ism.: Selmeczi Kovács Attila = Ethn. XCI. 139.

Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjáról. Bp., 1980. Ism.: Barna Gábor = Fo. XII. 11; 84–85.

Ötvös Sára kibédi népballadái. Elindultam hosszú útra. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadái. Bukarest 1979. Ism.: Ács Zoltán = Fo. XII. 10, 69.

Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása. Bp., 1979. Ism.: ~. = MTud. LXXXVI. Új folyam XXV. 79.; Bárth János = Fo. XII. 10; 71–72.; Gunda Béla = Honism. VIII. 4; 61–62.; Urban, Zdeněk = Český Lid. LXVII. 249–250.; Slavkovský, Peter = SlovNár. XXVIII. 649–650.; Vondruška, Vlastimil = Český Lid. LXVII. 249–250.; Wildhaber, Robert = SchAfV. LXXVI. 329–330.

Pálóczi Horváth Ádám: Énekes poézis. Bp., 1979. (Magyar Helikon.) Ism.: Fried István = Ethn. XCI. 624–625.

Pável, Ágoston: Válogatott tanulmányai és cikkei. Ausgewählte Studien und Aufsätze. Szombathely 1976. Ism.: Pogány Mária = Demos. XX. 1; 10–11.

Péntek János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse. Bukarest 1979. Ism.: Nagy Jenő: Szavak és dolgok. = Kor. XXXIX. 416–421.

Petercsák Tivadar: Hegyköz. Miskolc. 1978. Ism.: Hegyi Imre = Ethn. XCI. 137–138.

Pillér Dezső: Szántódpuszta. Kaposvár 1978. Ism.: Szilágyi Miklós = Dunatáj. III. 1; 74–75.

Pogány Péter: A magyar ponyva tüköre. Bp., 1978. Ism.: Sándor István = Ethn. XCI. 625–627.; Söveges Dávid: A műveltség, folklór és világirodalom mikrokozmosza. = Vig. XLV. 1; 40–45.

Polgár története. Szerk. Bencsik János. Polgár, 1974. Ism.: Bárth János = Ethn. XCI. 316.

Kósa László: Rozmaringkoszorú. Szlovákiai magyar tájak népköltészete. Bratislava 1979. Ism.: Krupa András = BékésiÉ. XV. 396–398.; Vekerdi László = Fo. XII. 80–82.

Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. Bukarest 1977. Ism.: Kovács Ágnes = Honism. VIII. 1; 59–60.

Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1954. Bp., 1965; Ua. 1955–1966. Bp., 1971; Ua. 1850–1870. Tanulmányok és adatok a Kárpát-medence etnográfiájához. Bp., 1977. Ism.: Korompay Bertalan: Néprajzunk és bibliográfiája. = Életünk. XVII. 175–181.

Sándorfalva története és népélete. Szerk. id. Juhász Antal. Sándorfalva 1978. Ism.: Belényi Gyula = Száz. XCIV. 146–148.; Hofer Tamás = Ethn. XCI. 133–134.

Somkuti Éva: Tätigkeit der Weissgerber von Székesfehérvár im XVIII. und XIX. Jahrhundert. = Internationales handwerksgeschichtliches Symposium, Veszprém 20–24. 11. 1978. Bp., 1979. Ism.: Schmidt, Leopold = ÖZfV. LXXXIII. 1; 63–64.

Sozan, Michael: The History of Hungarian Ethnography. Washington D. C. 1977. Ism.: Hofer Tamás = Ethn. XCI. 121–123.

A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve VI–VII. 1975–1976. Szekszárd 1977. Ism.: Juhász Antal = Ethn. XCI. 149–151.

Szendrei Janka–Dobszay László–Rajeczky Benjamin: XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben I–II. Bp., 1979. Ism.: Csomasz Tóth Kálmán = Ethn. XCI. 622–623.

Szenti Tibor: A tanya. Hagyományos és átalakuló paraszti élet a Hódmezővásárhely-kopáncsi tanyavilágban. Bp., 1979. Ism.: Bárth János = Ethn. XCI. 138–139.; Halász Péter: Requiem a tanyákért. = Fo. XII. 2; 73–74.; Pogány Mária = Demos. XX. 1; 31.

Szilágysági magyar népzene. Közzéteszi Almási István. Bukarest 1979. Ism.: Jagamas János: Egy lépéssel közelebb a célhoz. = Kor. XXXIX. 413–416.; Károly S. László = NH. IX. 105.; Sárosi Bálint = Ethn. XCI. 621–622.; Szentik Ilona = NyIrK. XXIV. 1; 115–116.

Szól a rigó kiskorában. Népi mondókák, gyermekjátékok a galántai járásból. Bratislava 1978. Ism.: Kovács Ágnes = Honism. VIII. 6; 63.

Takács Lajos: Egy irtásfalu földművelése. Bp., 1976. Ism.: Bellon Tibor = Ethn. XCI. 118–120.; Filep Antal = Demos. XX. 1; 34–35.; Pariková, Magdaléna = SlovNár. XXVIII. 351–353.

Takács Lajos: A Kis-Balaton és környéke. Kaposvár 1978. Ism.: Balogh Lajos = MNy. LXXVI. 94–96.; Bárth János = Honism. VIII. 3; 61–62.; Szilágyi Miklós = Dunatáj. III. 4; 75–77.; Varga Gyula = Ethn. XCI. 585–587.

Téka. Informationsblatt des Ethnographischen Freilichtmuseums. 1. Szentendre 1979. Ism.: Gunda Béla = Demos. XX. 1; 16.

Termelőszövetkezet-történeti Tanulmányok I. 1972.; Dokumentumok a termelőszövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez. Debrecen, 1977. (A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 10.) Ism.: Halász Péter: A termelőszövetkezet-történeti kiadványokról. = Ethn. XCI. 323–328.

Tessedik Sámuel–Berzeviczy Gergely: A parasztok állapotáról Magyarországon. Bp., 1979. Ism.: Poór János = Ethn. XCI. 115–117.

Tompa Béláné–Varga Marianna: Palóc hímzések. Ism.: L–y = Népműv.-háziip. XXI. 2; 15.

Ujváry Zoltán: Gömöri népdalok és népballadák. Miskolc, 1977. Ism.: Fehér Anikó = Honism. VIII. 3; 62.

Ujváry Zoltán: A temetés paródiája. Debrecen 1978. Ism.: Dömötör Tekla = Ethn. XCI. 127.

A változó falu. Bp., 1976. Ism.: Kovács Emese = Demos. XX. 1; 18–19.

Változó valóság. Szerk.: Imreh István. Bukarest, 1979. Ism.: Andorka Rudolf = Ethn. XCI. 593–595.; Berényi István = FöldrK. XXVIII. (CIV.) 283–284.

Varga Gyula: Egy falu az országban. Debrecen 1978. Ism.: Szilágyi Miklós – Andorka Rudolf = Ethn. XCI. 589–593.

G. Vass István: A békéscsabai múzeum története 1899–1979. Békéscsaba 1979. Ism.: Szilágyi Miklós = BékésiÉ. XV. 398–399.

Vass Tibor: Jelbeszéd az ózdi finomhengerműben. Miskolc 1977. Ism.: Kunt Ernő = Demos. XX. 1; 6–7.; Kunt Ernő = MNy. LXXVI. 497–499.

Vétessék ki szóló szívem. Szlovákiai magyar népballadák. Bp., 1979. Ism.: Héra Zoltán = Népszabadság. XXXVIII. 151; 11., Katona Imre = Fo. XII. 10; 66–69.; Vargyas Lajos = Alf. XXXI. 10; 95–96.

Voigt Vilmos: A budapesti egyetem Folklore Tanszékének kiadványai. = NH. IX. 99. „Folklór és Folklorisztika." „Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről." „Artes Populares."

Voigt, Vilmos: Glaube und Inhalt. Bp., 1976. (Az ELTE Ókori Történeti Tanszékének kiadványai, 15.) Ism.: Lixfeld, Hannjost = SchAfV. LXXVI. 354–355.

Wellmann Imre: A magyar mezőgazdaság a XVIII. században. Bp., 1979. Ism.: Poór János = Ethn. XCI. 602–603.

A hungarológia hírei

A Társaság szervezeti élete

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetőségi ülése

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Végrehajtó Bizottsága ötödik ülését Budapesten, 1982. június 4-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában tartotta.

A Társaság elnöke, *Bo Wickman* egyetemi elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni a Végrehajtó Bizottság ülésén, kérésére a tanácskozást *Klara Maityinszkaja* alelnök vezette. A Végrehajtó Bizottság sajnálattal vette tudomásul Bo Wickman elnök távollétét és az ülés alkalmából táviratban köszöntötte.

A vezetőség tagjai közül Umberto Albini (Olaszország), Balassa Iván (Magyarország), Bori Imre (Jugoszlávia), George F. Cushing (Anglia), Domokos Géza (Románia), Faragó József (Románia), Gerhard Ganschow (NSZK), Ilia Mihály (Magyarország), Paul Kokla (Szovjetunió), Mikko Korhonen (Finnország), Petro Lizanec (Szovjetunió), Jean-Luc Moreau (Franciaország), Nagy Péter (Magyarország), Pándi Pál (Magyarország), G. Battista Pellegrini (Olaszország), Jean Perrot (Franciaország), Oleg Rosszijanov (Szovjetunió), Szabó Zoltán (Románia), Albert Tezla (USA), Tokunaga Yasumoto (Japán) nem tudott jelen lenni a tanácskozáson.

Béládi Miklós főtitkárhelyettes az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus tapasztalatait és tanulságait összegezte. Méltatta a kongresszus jelentőségét, hangsúlyozta, hogy a kongresszus sikere fokozta a hungarológia és a Társaság iránti érdeklődést, megbecsülést. A rendezvény sajtóvisszhangja igen jó volt: a Magyar Rádió és minden napilap többször is közölt beszámolókat, nyilatkozatokat, interjúkat a nagy jelentőségű eseményről. A külföldi híradás-értékelés a vártnál kisebb volt, s ez jelzi, hogy még nem valósult meg eléggé a Társaság kívánt „nemzetközi" jellege.

Béládi Miklós főtitkárhelyettes javasolta a Társaság működéséről és a kongresszusról megjelent cikkek, közlemények bibliográfiájának összeállítását és sokszorosított formában válogatás megjelentetését a szakcikkekből, interjúkból és egyéb írásokból.

A kongresszusi előadásokról szólva a főtitkárhelyettes tájékoztatta a vezetőséget, hogy a hungarológiai oktatással foglalkozó előadások megszerkesztett szövege a Tankönyvkiadónál van és megjelenése 1983 első negyedében várható. A magyar versről elhangzott kongresszusi előadások szövege a szerkesztési munka fázisában van, utána kerül az Akadémiai Kiadóhoz, s talán 1983-ban ez a kötet is megjelenhet.

A Magyarországon kívül folyó hungarológiai oktatás legnagyobb gondjára világított rá Béládi Miklós, nevezetesen arra, hogy a problémakörnek nincs gazdája, a külföldi magyar oktatásnak nincs homogén szakmai irányítása. Indítványozta, hogy a Társaság Végrehajtó Bizottsága fejezze ki igényét egy központi irányító testület létrehozására, amely tartalmi és személyi kérdésekről nyilváníthatna felelős véleményt.

A határainkon túl folyó hungarológiai oktatáshoz szorosan kapcsolódik a tervezett hungarológiai kézikönyv elkészítése.

A főtitkárhelyettes az eredetileg több tárgykörből készített nagy tanulmányok összegyűjtése helyett széles körű kollektíva munkájára épülő hungarológiai lexikon vagy enciklopédia elkészítését javasolta.

A Végrehajtó Bizottság tudomásul vette a beszámolót és a főtitkárhelyettes javaslatai alapján felkérte a Társaság Titkárságát, adjon megbízást a hungarológiai tárgyú közlemények bibliográfiájának elkészítésére és válogatás közzétételére; tegyen kezdeményező lépéseket a Magyarországon kívül folyó hungarológiai oktatás irányításának intézményes rendezésére, valamint a hungarológiai kézikönyv vagy enciklopédia munkálatainak megindítására.

A vezetőség örömmel vette tudomásul a Társaság idegen nyelvű folyóiratának, a Hungarian Studies-nak megindulását. *Sinor Dénes*, a szerkesztőbizottság elnöke ismertette a szerkesztőbizottság és a tanácsadó testület, valamint a budapesti szerkesztőség tagjainak névsorát. Hangsúlyozta, hogy a folyóirat új kutatásokat, új eredményeket kíván közölni, és megléte impulzust adhat a további hungarológiai kutatásokhoz. Felkérte a Végrehajtó Bizottság tagjait, támogassák a szerkesztőség munkáját, s biztassák a külföldi hungarológusokat tanulmányok írására.

Voigt Vilmos, felelős szerkesztő bemutatta *Csallóközi Évát*, a Hungarian Studies szerkesztőségi titkárát, részletesen beszámolt a szerkesztőség eddigi munkájáról és tájékoztatta a vezetőséget a folyóirattal kapcsolatos minden tudnivalóról. 1983-ban jelenik meg az elsősorban angol nyelvű Hungarian Studies első két száma – 10-10 ív terjedelemben – az Akadémiai Kiadónál, a nyomdai előállítást az MTA Kutatási Ellátási Szolgálata (KESZ) vállalta. A B/5-ös formátumban megjelenő folyóirat terjesztése az Akadémiai Kiadó hatáskörébe tartozik. Végül a felelős szerkesztő ismertette az eddig beérkezett kéziratokat, melyek közül két tanulmány foglalkozik a koronával, egy írás a román kölcsönszavakkal, három dolgozat amerikai magyar ügyekkel, s egy hosszabb bevezető cikk a Társasággal és a hungarológiával.

A Végrehajtó Bizottság elfogadta Sinor Dénes és Voigt Vilmos tájékoztatását, megerősítette korábbi álláspontját, miszerint az angol mellett a francia és a német egyenrangú nyelvként szerepeljen, és hogy a folyóiratban másodközlések ne jelenhessenek meg.

Klaniczay Tibor főtitkár a továbbiakban tájékoztatta a vezetőséget a Társaság FILLM-tagságának rendeződéséről, *M. Róna Judit* szervező titkár pedig a „Tájékoztató a magyar nyelv és irodalom felsőfokú oktatásának műhelyeiről" című füzet új kiadásához kérte a vezetőség tagjainak segítségét. Ennek kapcsán a Végrehajtó Bizottság megerősítette azt a korábbi kívánságát, hogy a kiadványban a hungarológiai kutatóhelyek is szerepeljenek. *Klaniczay Tibor* jelentette be, hogy az Alapkönyvtári Bibliográfia kéziratának lezárása a közeljövőben várható. A Végrehajtó Bizottság szükségesnek tartotta, hogy a munkát Magyarországon kívül élő hungarológusok lektorálják, s örömmel vette, hogy *Czigány Lóránt* (London) és *Rédei Károly* (Bécs) vállalkozik a lektorálásra, de kívánatosnak tartotta egy harmadik bíráló felkérését is. *Király István* ismertette – *Ilia Mihály* távolléte miatt – a Lotz-éremmel kapcsolatban felmerült vitás kérdéseket. A vezetőség felkérte a Lotz-Bizottságot, terjesszen a következő ülés elé a Lotz-érem odaítélésére és kiosztására vonatkozóan alapszabály-módosítást.

Ezután a Társaság szervezeti és gazdasági ügyeiről szóló beszámolókat hallgatta meg a Végrehajtó Bizottság. *M. Róna Judit* tájékoztatta a vezetőséget a Társaság taglétszámának alakulásáról. Az elmúlt év alatt 40 új tagot iktatott – az új alapszabály értelmében – a főtitkár a Társaság tagjai sorába. Így a Társaság jelenlegi taglétszáma 834. A vezetőség meghallgatta és elfogadta *Visóczki Márta* beszámolóját a Társaság éves költségvetéséről és pénzügyi gazdálkodásáról. A Számvizsgáló Bizottság elnöke, *Sivirsky Antal* ismertette a bizottság jelentését, és javasolta, hogy a vezetőség juttassa kifejezésre köszönetét a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének jelentős anyagi és erkölcsi támogatásáért.

Béládi Miklós főtitkárhelyettes a tagdíjfizetésről számolt be a vezetőség tagjainak. Emlékeztetett a Végrehajtó Bizottság 1980. évi ülésének egyik határozatára a tagdíjfizetés rendszerességének biztosításáról. A főtitkárhelyettes számszerű adatok alapján beszélt a tagdíjfizetés alakulásáról. A Végrehajtó Bizottság meghallgatta a beszámolót és határozatot hozott, amelynek értelmében azokat a tagokat – beleértve a Végrehajtó Bizottság tagjait is –, akik eddig még soha nem fizettek tagdíjat, 1982 őszén levélben megkérdezi, kívánnak-e továbbra is a Társaság tagjai lenni. A határozat nem érinti azokat, akik adminisztratív nehézségek miatt nem fizettek még tagdíjat.

Utolsó napirendi pontként *Klaniczay Tibor* főtitkár a II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus megrendezésének problémáit tárta a vezetőség elé. Jelenleg nincs mód garanciát nyerni arra, hogy az eredeti terv szerint 1986-ban Jugoszláviában lehessen a kongresszust megrendezni, ezért a főtitkár lehetséges helyszínként Bécset jelölte meg. A II. Kongresszus helyszínével kapcsolatban élénk vita alakult ki, a vezetőség tudomásul vette a magyarországi színhely előnytelenségét a Társaság nemzetközi volta miatt, és a bécsi megrendezés gyakorlati nehézségeit. Ezért a végleges döntést a következő végrehajtó bizottsági ülésre halasztotta és felhatalmazta a főtitkárt, hogy folytasson további tájékozódást, elsősorban a bécsi megrendezés lehetőségeit keresve.

Az ülést *Klaniczay Tibor* két bejelentése zárta: megindult a magyar történelem és kultúra alapművei angol fordítására vonatkozó amerikai program, melyet a vezetőség erkölcsi és tudományos támogatásáról biztosított.

A Végrehajtó Bizottság rendes évi ülését 1983-ban augusztus végén vagy szeptember elején tartja, a szombathelyi magyar nyelvészeti kongresszushoz kapcsolódóan.

Az ülés befejeztével, június 4-én este *Szabolcsi Miklós*, a Magyar Tudományos Akadémiai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya elnöke fogadást adott a vezetőség tiszteletére a Régi Országház Vendéglő különtermében.

M. R. J.

450 éves a Sárospataki Kollégium

1981 őszén ünnepelte a magyar művelődés és tudomány történetében nagy szerepet játszó sárospataki főiskola fennállásának ötödfél évszázados jubileumát. Az immár várossá lett Sárospatakon rendezte meg a Művelődési Minisztérium – a nagy múltú iskola iránti tisztelete jeléül – az 1981–82-es tanév országos megnyitóját. *Pozsgay Imre* művelődési miniszter méltatta Sárospatak érdemeit a magyar népi értelmiség nevelésében. Ugyanezen a napon került sor volt pataki tanárok és diákok képzőművészeti kiállításának megnyitójára a gimnáziumban. Ekkor tartották osztálytalálkozójukat a pataki öregdiákok, akik közül sokan más országokból érkeztek.

Két könyv is köszöntötte az évfordulót, mindkettő az iskola történetével és jelenével foglalkozik. Az elsőt a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége szerkesztette és a Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának kiadásában jelent meg. A tanulmánykötet – *A sárospataki Református Kollégium története* – a főiskola múltját eleveníti fel 1952-ig, amikor is jogutódjaként megalapították a Rákóczi Gimnáziumot. Ezzel az újabb korszakkal, valamint a tanárok és a diákközösségek munkájával ismertet meg *A sárospataki Rákóczi Gimnázium jubileumi évkönyve*, amelyet *Dobay Béla* szerkesztett.

Az ünnepség szeptember 7-én és 8-án tudományos ülésszakkal folytatódott, amelyen a hazai és külföldi egyháztörténészek és történészek a magyarországi protestantizmus múltjában és az egész magyar szellemi életben is nagy jelentőségű *Türelmi Rendelet*tel, előzményeivel és hatásával foglalkoztak. Az *Edictum Tolerantiae* néven ismert, a vallási megkülönböztetést és az abból fakadó hátrányokat megszüntető, orvosló dokumentumot éppen 200 esztendővel ezelőtt bocsátotta ki II. József.

Az európai felvilágosodás és a jozefinizmus szellemében fogant Rendeletet *Fabinyi Tibor* ismertette és magyarországi hatását vizsgálta. Bemutatta azt a szellemi forrásvidéket, amelyben a toleranciát meghirdető dokumentum létrejött. Igaz, hogy a francia felvilágosodás, a szabadkőművesség is egyengette útját, mint ahogy segítették a jogorvoslást követelő és mindinkább erősödő tiltakozások is, mégsem születhetett volna meg ebben a formájában, ha a fiatal trónörökös szellemi-politikai személyiségének alakulása nem esett volna egybe a kor aufklärista tendenciáival. A „kalapos király" tanulóéveinek két nagy élménye: a tolerancia-eszme és a „Staatsraison" nyomán alakult ki az a meggyőződése, hogy uralkodói céljait csak akkor valósíthatja meg, ha szakít anyja merev, konzervatív katolicizmusával és türelmet gyakorol országai más vallású népeivel. A Türelmi Rendelet, s a nyomában járó szellemi élet laicizálása terén, és a magyar protestáns templomok építésével egész hazai építészetünket, iparművészetünket fellendítette.

Az erdélyi fejedelemségben más politikai viszonyok között történt a Türelmi Rendelet kihirdetése és alkalmazása, mint arról *Juhász István* (Románia) szólt előadásában. Az erdélyi törvények biztosították a „bevett vallások" számára a szabadságot, a nem egyesült görög rítusúaknak pedig a toleranciát, így azok a magyarországiaknál jóval kedvezőbb körülmények között gyakorolhatták vallásukat. Az ortodox rítus híveit viszont az „unitus", azaz a görögkatolikus egyház püspöke üldözte. Erdélyben az Edictum nyomán más helyzet alakult ki az egyes felekezetekben. Az „unitus" görögkatolikus egyház híveinek száma megfogyott, az unitáriusok sérelmesnek tartották, hogy nem kapták vissza jogosan követelt anyagi javaikat, a protestánsok pedig az ellen tiltakoztak, hogy a katolikus hitre tért protestánsoknak, ha vissza akartak térni a református egyházba, megalázó Canossa-járással kellett kiérdemelniök a kegyet, mint pl. Wesselényi Miklósné Cserey Ilonának. A Rendelet nagy ellenállásba ütközött a szász társadalomban, amelynek rendi autonómiáját kívánta megnyirbálni, és amely ezért eltávolodott a jozefinista reformoktól.

P. F. Barton osztrák történész az Edictumnak az osztrák örökös tartományokban való fogadtatásáról beszélt előadásában.

A magyarországi és a csehországi protestánsok közötti kapcsolatokkal *Czegle Imre* foglalkozott. Azt a történeti köztudatban mindmáig szinte ismeretlen segítséget méltatta, amelyet a tiszáninneni egyházkerület, elsősorban a pataki teológia nyújtott a cseh- és morvaországi gyülekezeteknek, amelyek az 1620-as nagy szétszóratás után 1781-től kezdve folytathatták vallásuk gyakorlását. Szalay Sámuel szuperintendens kiváló szervezőmunkája lehetővé tette 74 református lelkész kiküldését Cseh- és Morvaországba, megvetve ezzel a több évtizedes, mindkét nép számára gyümölcsöző szellemi kapcsolat alapját. A két ország közötti egyházi kapcsolatokkal a cseh történész, *Milan Opocenský* foglalkozott, *Amadeo Molnár* (Csehszlovákia) pedig a cseh protestantizmusnak a Türelmi Rendelet utáni fejlődését, a huszitizmus és a csehországi reformáció közös örökségét, társadalmi hátterüket világította meg. *Koloman Kolesar* (Csehszlovákia) arról a segítségről szólott, amelyet a szlovák ajkú protestáns lelkészek kaptak a magyar református papoktól, akik szlovákra fordított hit- és tankönyvekkel látták el a gyülekezeteket.

A tudományos ülésszak utolsó két előadása egy korábbi és egy későbbi század történeti jelenségéhez kapcsolódott. *Koncz Sándor* a Lórántffy Zsuzsannának hívására Patakra érkezett Comenius teológiai nézeteivel és pataki hatásával foglalkozott. Comenius teológiai felfogásának alapos ismerete nélkül nem tisztázható pedagógiai tevékenysége sem megnyugtató módon, mert nevelői-oktatói munkásságában egy következetesen végiggondolt elvet alkalmazott.

Harsányi András (USA) Sárospatak szellemi kisugárzásának továbbélését vizsgálta Amerikában a századfordulótól kezdve. Nyomon követte azoknak a volt pataki diákoknak és teológusoknak az útját, akik vállalták az Óceánon túlra vándorolt, új hazát keresők lelki gondozását. A század első évtizedeiben munkájukba az emberi lét feltételeinek javítása, az elesettek anyagi támogatásának megoldása éppúgy beletartozott, mint az óhazával való kapcsolat ápolása, a hozzátartozóknak küldött levelek megírása, az összetartozás tudatának ébrentartása.

A tudományos konferencia hazai és külföldi részvevői elismeréssel szóltak az elhangzott előadásokról, a hozzájuk kapcsolódó vitákról, amelyek új eredményeket, is-

meretlen adatokat tártak fel. Külön említésre méltó a mintaszerű rendezés, amely nemcsak az előadások színvonalát, a vitára késztető és mégis oldott légkört biztosította, hanem alkalmat adott arra is, hogy az előadások közötti szünetekben a jelenlevők éljenek a történeti környezet adta lehetőségekkel és megtekinthessék a legújabb ásatások eredményeit, a régi iskola „sorok" felszínre került falait, a Nagykönyvtár, a Múzeum és a Vármúzeum kiállításait.

T. Erdélyi Ilona

Magyar–olasz hungarológiai konferencia Rómában

Ötödik alkalommal került sor immár az olasz egyetemeken magyar nyelvet és irodalmat oktató tanárok konferenciájára, amely azonban ezúttal az olasz–magyar kulturális kapcsolatok egy speciális területének vizsgálatával is bővült. Az Università di Roma, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a Római Magyar Akadémia által 1981. november 10–12. között rendezett konferencia egyik témáját – az olasz fél javaslatára – a magyar egyetemtörténeti kutatások, és a magyar egyetemtörténet olasz–magyar kapcsolatainak elemzése jelentette. A téma jelentőségét növelte, hogy adatokat szolgáltatván az előadások beleépülhettek a római egyetemtörténeti kutatások munkájába, így az ülésszak mindkét fél számára jól kamatoztatható eredményeket hozott. A Villa Mirafioriban rendezett tanácskozásnak a római egyetem magyar tanszéke adott otthont, a szervező titkár szerepét *Sárközy Péter*, római magyar vendégtanár töltötte be.

Az ülésszak nyitányaként a magyar egyetemtörténeti kutatások helyzetéről és módszereiről *Sinkovits István* széles ívű áttekintése számolt be. Előadását jól egészítette ki *Borzsák István*nak a magyar klasszika-filológiai kutatásokról szóló referátuma. *Székely György* a középkori olasz egyetemeken tanuló magyar diákokról, *Mezey László* pedig a későközépkori magyarországi szerzetesi főiskolák működéséről adott elő újabb kutatási eredmények alapján.

A délutáni ülésen a reneszánsz és barokk kor olasz–magyar egyetemtörténeti kapcsolatai kerültek előtérbe. *Klaniczay Tibor* a Lőwenben és Rómában tanult, Magyarországon és Padovában tevékenykedő humanistáról, Nicasius Ellebodiusról tartott előadást, jelentősen továbbfejlesztve és új adatokkal bővítve a jeles flamand filológusról szóló korábbi tanulmányait. Ezt követően *Ritoókné Szalay Ágnes* a 16. század közepén Rómában tanuló magyar ifjakról, *Bitskey István* pedig a Collegium Germanicum-Hungaricumnak a magyar ellenreformációban játszott szerepéről beszélt. A témakört a 18. századi magyar–olasz irodalmi kapcsolatokról szóló – *T. Erdélyi Ilona*, *Amedeo Di Francesco* és *Sárközy Péter* által tartott – előadások zárták.

A konferencia második témakörét az olasz–magyar nyelvtanítási problémák vizsgálata szolgáltatta. *Éder Zoltán* a két nyelv szimbiózisát vizsgálta Fiume 20. század eleji szellemi életének példáján, *Giovan Battista Pellegrini* a magyar filológia padovai oktatásáról szólt, *Sallay Géza* pedig a Rómában kiadott Janus Pannonius című folyóirat sze-

repét méltatta. A szegedi olasz-oktatásról *Fogarasi Miklós*, az olasz tankönyvek magyarság-képéről *Szabó Győző* tartott ezután élénk érdeklődést kiváltó előadást. Három nyelvészeti tanulmány egészítette ki végül a programot: *Csillaghy András* és *Angela Marcantonio* a két országban jelentkező modern nyelvészeti felfogásokat, *Carla Corradi* pedig az olasz diákok finnugrisztika-szemléletét elemezte.

A harmadik napon a 20. századi olasz–magyar kulturális kapcsolatok számbavétele került előtérbe. *Paolo Santarcangeli* áttekintő jellegű szemléjét *Takács József* és *Gianpiero Cavaglià* művészettörténeti, *Umberto Albini* és *Paolo Ruzicska* fordítástörténeti, *Anna Sikos* pedig színháztörténeti előadással egészítette ki. Az ülést finnugrisztikai tanulmányok zárták: *Nullo Minissi* az olasz finnugrisztika helyzetéről számolt be, *Danilo Gheno* Tesa professzor munkásságáról emlékezett meg, *Gianguido Manzelli* az olasz, finn és magyar nyelvi kölcsönhatásokról, *Eeva Uotila* és *Marjatta Vilkamaa* a finn nyelv és irodalom itáliai ismeretéről szólt, *Balázs János* pedig az olaszországi finnugrisztika történetének áttekintésére vállalkozott.

Az ülésszakot viták és kerekasztal-beszélgetések élénkítették, kedvező alkalmakat szolgáltatva arra, hogy az olasz, magyar és finn hungarológusok megismerhessék egymás munkáját, eredményeit és módszereit. Ez a konferencia is bizonyította, hogy az olasz és magyar szakembereknek bőven van mondanivalójuk egymás számára mind a művelődéstörténet, mind pedig az oktatás különböző tárgykörein.

Az elhangzott előadásoknak kötetben történő megjelentetéséről a római egyetem gondoskodik, így az rövidesen hozzáférhető lesz mind a hazai, mind pedig a külföldi szakemberek és érdeklődők számára.

Bitskey István

Tudományos ülésszak Rajeczky Benjamin 80. születésnapjának tiszteletére
(Rendezte a Magyar Zeneművészek Szövetsége Zenetudományi és Kritikai Szakosztálya, 1981. november 21-én.)

Az ünnepelt, *Rajeczky Benjamin* több nemzedéknek tanára. Tanított iskolai keretek közt (ciszterci gimnázium, Zeneművészeti Főiskola), s tanított, mint team-munkák vezetője, pályakezdők önzetlen segítője (Néprajzi Múzeum, MTA Népzenekutató Csoport – Kodály Zoltán halála után megbízott igazgatóként –, MTA Zenetudományi Intézet).

A zenetudós tiszteletére rendezett egynapos konferencia túllépte a szűkebb zenei szakma kereteit. Olyan találkozóvá vált, mely specializálódó korunkban ritka példa: nemcsak a zenetudomány és zeneélet szinte minden ága képviseltette magát, hanem bekapcsolódtak a rokon területek művelői is (néprajz, történelem, régészet, művészettörténet, liturgiatörténet). Így a rövid, 15 perces egységekből álló tömör előadás-sorozatban egymást színesen váltva hangzottak fel a régi magyar zenetörténet és a népzene, a régészet, művészettörténet, az európai zenetudomány és néprajz, a középkori magyar történelem és a 20. századi zeneélet történeti vagy szociológiai szempontból felvetett aktuális témái.

Bárdos Kornél a 17. századi magyar iskolák eddig kevéssé ismert zenei életéről festett képet kőszegi adatok alapján. *Berlász Melinda* Rajeczky Benjamin hivatalos levelezésén keresztül mutatta be a népzenekutatás létéért vívott harcot. *Breuer János* (egyben az ülés szervezője) Kodály-művek szerkesztési eljárásairól beszélt. *Dobszay László* a gregorián zene legrégibb rétegeinek meghatározását kísérelte meg *Missa Mundi* című előadásában. *Ferenczi Ilona* a gregoriánum magyarra fordításának 17. századi dokumentumaiból adott ízelítőt. *Hofer Tamás* a népzene és a tárgyi néprajz stílus-korszakai közt mutatkozó meglepő egybeeséseket mutatta be. *Kárpáti János* a japán buddhista ének elméletének és gyakorlatának viszonyát tárgyalta. *Kroó György A szfinksz mosolya* című előadása a pályakezdő Bartók zenei eszmevilágának megismeréséhez járult hozzá. *Kubinyi András* referátumának különös személyes vonatkozása is volt: Rajeczky Benjamin ma is Pásztón él, s ennek a városkának középkori ispotályáról szóló történeti adatokat gyűjtötte össze Kubinyi. Éppígy Pásztóhoz kapcsolódott *Valter Ilona* előadása is: ő a több éve tartó pásztói ásatások eredményét foglalta össze. *Maróthy János A folklór esélyei* című előadása az „önmagunk által önmagunknak" készített zene mai formáiról beszélt. *Sárosi Bálint* az énekes népzenében kereste a hangszeres muzsika közvetlen utánzásának vagy közvetett hatásának eseteit. *Somfai László* egy Haydn-tétel vázlatainak és kész formájának összehasonlításával a zeneszerző indítékaira nézve talált tanulságos adatokat. *Szendrei Janka* az eddigi irodalomban meglehetősen ellentétesen minősített ciszterci hangjegyírás eredetét vizsgálta. *Szigeti Kilián* a gregorián ének ritmus-kérdéseit fejtegette. *Tari Lujza* két népszokás-dallamunk európai kapcsolatait vizsgálta. *Török József* zenei vonatkozású adatokat keresett egy középkori magyar liturgikus életrajz-szövegben. *Ullmann Péter* erdélyi halottas-könyv kéziratok szerkesztésmódját, terjedését rajzolta meg *Kéziratosság a 20. században* című előadásában. *Vikár László* két nemrégiben gyűjtött osztják énekkel gazdagította a finnugor zenéről való ismereteinket. Végül *Wilhelm András* Eric Satienak, a századelő egyéni hangú zeneszerzőjének gregorián parafrázisait elemezte.

A nap végén a tudománytól átvette az ünneplő szót a művészet. *Ujfalussy József* akadémikus nagy rétori műveltséggel megírt latin nyelvű köszöntő beszéde után elhangzottak *Kurtág György*nek, *Vidovszky László*nak, *Jeney Zoltán*nak Rajeczky Benjamin tiszteletére komponált új zeneművei; *Csanád Béla*nak néhány középkori himnuszunkból készült műfordításai, s a gregorián művészet egy itthon termett szép darabját, a Mira Mater sequentiát gyermekkar énekelte.

Mi biztosította ennek az előadás-sorozatnak az egységet, azt, hogy új indításokat adó, érdekes, színes sorozattá vált, s nem fárasztó tarkasággá? Úgy látszik, Rajeczky Benjamin átgondolt, sokoldalúságában is egységes életműve volt a láthatatlanul működő koordináló erő. Az előadások azáltal, hogy ehhez – és személyéhez – igyekeztek kapcsolódni, akaratlanul is egy irányban válogattak, témáikban – a széles skála ellenére – egymáshoz közeledtek. A kapcsolódás ehhez a minden részvevő által ismert gondolatkörhöz különféle volt: megfigyelhettünk komoly tartalmi illeszkedést és szellemes asszociációt egyaránt. A nap summájaként kiemelkedtek azok a tételek, melyeket – minden előzetes megállapodás nélkül is – körüljártak az előadások. A középkorban a zene a művészet és művelődés egyéb ágaihoz szervesen illeszkedik, s a társadalmi élet minden területével kapcsolatban áll (ennek jegyében szórt tematikájú előadások a magyar középkorról); a magyar művelődéstörténet kutatásánál biztosítani kell az írott

források és élő hagyomány egyenrangú felhasználását (magyar zenetörténet írásos adatainak feltárása, népzenei-néprajzi módszerek); a magyar művelődéstörténet az európainak része („nemzetközi" témák); a művelődéstörténet tapasztalatai szembesítődjenek a zeneélet jelen problémáival (szociológia, tudománypolitika).

Az ülésszak anyaga a Magyar Zene 1982. évi 1–2. számában jelenik meg.

Szendrei Janka

Tudományos tanácskozás Németh Lászlóról

Németh László születésének nyolcvanadik évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete és az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete közös tudományos ülést rendezett Budapesten, 1981. november 26–27-én. E kétnapos tanácskozás foglalkozott első ízben *Németh László teljes életművével.* Tizennyolc előadás követte *Sőtér István* megnyitóját; az előadásokból kirajzolódott a 20. századi magyar irodalom egyik legsokoldalúbb alkotójának világnézeti, irodalomszervezői, kritikusi, gondolkodói, esszéírói és szépírói eszmerendszere; a magyar irodalom hivatásáról, a kortárs filozófiai áramlatokról vallott nézeteinek értelmezése; tanulmányírói értékrendjének, magyarság-képének, publicisztikájának, a színházhoz, drámához fűződő kapcsolatának alakulása. Az előadások többsége a vitás kérdések kiemelését, az azokkal való polemizálást, illetve azok újragondolását tűzte ki célul, az író életművének értékeit, eszméinek maradandó elemeit világította meg. *Bori Imre* az induló Németh László munkásságát dolgozta fel új szempontok érvényesítésével, *Bata Imre* a kortárs irodalmi vezéregyéniségektől eltérő gondolkodási, megközelítési módjait elemezte, *Béládi Miklós* a szellemi országalapító terveit és eszményeit vázolta, és az író műve mának szóló tanulságait világította meg. Németh László időszerűségét bizonyította *Bányai János* a Németh László-i kritikaírás jellegzetességeivel, vezető szempontjainak a gyakorlatban érvényesített kritikai értékrendjével foglalkozott, *Szegedy-Maszák Mihály* pedig a tanulmányíró Németh László értékrendjének mai megítélésére vállalkozott. *Kis Pintér Imre* a *Kissebségben* című kötet magyarság-képét rajzolta meg. Az első hat előadást követő vita további fontos Németh László-motívumokra irányította a figyelmet. A délután folytatódó ülésszakon *Kiss Gy. Csaba* és *Kiss Mihály* Németh László Kelet-Európa-képét vizsgálta meg a *Tanú* időszakának tanulmányai, illetve az író romániai útinaplója alapján. Ez utóbbi mű romániai és magyarországi visszhangjával ilyen részletességgel először foglalkozott az irodalomtudomány. Sok új adattal és elemzéssel bővítette a Németh László-szakirodalmat *Vásárhelyi Miklós* is, aki az író második világháború idején írott cikkeivel foglalkozott – az irodalomtörténeten túlmutató politikatörténeti szempontok alapján. *Kiss Ferenc* a legújabb Németh László-recepció néhány gondolatát bírálta. *Hornyik Miklós* az író képalkotó, metaforaközpontú esszéstílusát vetette össze a kortársak gondolatközlő nyelvével, *Gerold László* pedig a színikritikus Németh Lászlót mutatta be gondos szövegelemzésre támaszkodva. A tanácskozás második napján a regényíró Németh László állt az előadások középpontjában. *Thomka Beáta* erős elméleti általánosítási készséggel, a Németh László-i regénytípus fő ismérveivel gazdagította az eddigi, bőséges irodalmi adatokat.

Kulcsár Szabó Ernő Az utolsó kísérlet köteteit a modern elemzési szempontok alapján, új megközelítési módszerrel járta körül, *Bodnár György* pedig az *Irgalom* regényiségének és retorikájának értelmezésére vállalkozott. A regényekről szóló előadásokat is termékeny vita követte, a 20. századi regénytípusok összehasonlítására, a létfilozófia különböző megnyilvánulásaira figyeltek elsősorban a hozzászólók. *Pomogáts Béla* Németh László Gulyás Pálhoz fűződő barátságának dokumentumait tárta fel, s a debreceni írótárs inspiráló szerepét bizonyította. *Utasi Csaba* az író önéletrajzainak vizsgálatát, összevetését vállalta, Németh László rendkívül ellentmondásos alakját rajzolta meg önportréi, megnyilatkozásai segítségével. A tanácskozás utolsó előadását *Rónay László* tartotta, olyan életrajzi adalékokat sorjáztatva a hallgatóknak, amelyek valamennyiük számára ismeretlenek voltak, mivel Bohuniczky Szefi, a nemrég elhunyt kortárs írónő kiadatlan önéletrajza és ismert dokumentumok összevetéséből származtak. Mint a tanácskozás alatt mindvégig, az előadások utáni eszmecsere is sok új adatot, szempontot tartalmazott, helyenként élesen eltérő vélemények fogalmazódtak.

Béládi Miklós vitazárója méltatta az előadások szövegközelben maradó, komoly és tárgyszerű elemzésmódját, összegezte a problémagazdag tanácskozás továbbgondolkodásra késztető tudományos eredményeit.

R. T. O.

József Attila szlovák versfordításainak kritikai számbavétele

A Szlovák Irodalomtudományi Társaság ülésein rendszeresen hangzanak el előadások a hungarológia témaköréből. 1982. február 3-án *Karol Tomiš*, a társaság főtitkára olvasta fel előadását *József Attila versei szlovákul* címmel, a költői átültetések vizsgálata alapján adva áttekintést a magyar költő műveinek szlovák recepciójáról. Megállapította, hogy csak József Attila tragikus halálának híre nyitotta meg versei előtt a szlovák folyóiratok hasábjait.

Legelső tolmácsa *E. B. Lukáč* volt, aki azonban egy irodalomtörténeti tévhit megalapozója is lett. Elsőnek a *Medvetánc* című verseskötet mottójául szolgáló népdalidézetet fordította le és tette közzé József Attila neve alatt Básnikom (Költőknek) címmel. Antológiákban még háromszor adta ki mint József Attila szerzeményét, utoljára 1976-ban. Egy másik fordítója, *V. Beniak* Pastiersky taniec (Pásztortánc) címmel közölte Večerná blýskavica című antológiájában. Eredeti grafikai külalakjában és funkciójában csak *J. Smrek* Nie ja volám című válogatásának Medvetánc ciklusa előtt jelent meg.

Az előadó vizsgálatainak homlokterében az egyes fordítók tolmácsolásainak színvonala állott. Elemzéseiből kitűnt, hogy Lukáč, aki József Attila tíz költeményét ültette át, aránylag szabadon kezelte a fordítandó szöveget. Általában nem törekedett jelentésének pontos tolmácsolására és gyakran megelégedett tartalmi és formai elemeinek megközelítő visszaadásával. Olykor a költemény érzelmi és hangulati, vagy valamelyik részletének képi tartalmát s egyben jelentését is megváltoztatta. Még lényegesebb a jelentésmódosulás, amikor a fordító nem érti meg a vers politikai tartalmát kifejező valamelyik metaforát és az elsikkad az átültetésnél.

A továbbiakban az előadó *J. Smrek* fordítói tevékenységét méltatta, akinek gondos és szakavatott tolmácsolásában 1952-ben mintegy kilencven költeményt tartalmazó válogatás jelent meg József Attila műveiből Nie ja volám (Nem én kiáltok) címmel. Tomiš megállapítása szerint Smrek főleg akkor remekel, amikor József Attila népdaltól ihletett és szabad versekben írott költeményeit fordítja. Kiváló munkát végzett sok más költeménye tolmácsolásánál is. Azonban nem mindig tudott megbirkózni tömör, újszerű képeivel, metaforáival.

A lényegesebb jelentés- és stíluseltolódások azonban nem túl gyakoriak. Legtöbbször a két költői nyelv különbségeivel, a kötött forma követelményeivel függnek össze. A szlovák olvasók nagy művészi hatású tolmácsolásban ismerkedhettek meg József Attila életművének javával, ami elsősorban J. Smrek érdeme.

V. Beniak fordítói tevékenységének eredménye József Attila életművéből mintegy negyven költemény, melyeket 1957-ben Večerná blýskavica (Esti villongás) című, a 20. századi magyar költészetet bemutató antológiájában tett közzé. Beniak tolmácsolásainak kétharmada átfedi Smrek átültetéseit, ami lehetővé teszi kettejük munkájának összevetését. Csakúgy mint Smrek, Beniak is nehezen tudja tolmácsolni József Attila egyes újszerű képeit, metaforáit. Smrek azonban erősebb lírai töltést adott fordításainak és pontosabban adta vissza az eredeti szöveg eszmei és esztétikai tulajdonságait.

A vitát megnyitó *M. Pišút* professzor, a társaság elnöke kiemelte az előadás úttörő jellegét. *J. Smrek* részletesen beszélt József Attila költeményeinek fordítása közben szerzett tapasztalatairól. Összehasonlítva a József Attila-versek fordításának munkálatait Petőfi és Ady fordításával, megállapította, hogy amíg Petőfi tolmácsolása volt számára a legkönnyebb, Adynál a nehézségek növekedtek és József Attilánál tetőződtek. *M. Tomčik* akadémikus a versfordítás elméletének néhány kérdésével foglalkozott. *B. Hečko* műfordító hangsúlyozta, hogy a költemény jelentése szempontjából lényeges jelentésegységek és képek nem képezhetik a fordítói „licentia poetica" tárgyát. *N. Krausová-Beniaková* osztotta az előadó azon megállapítását, hogy Smrek fordításai költőiességben felülmúlják Beniak tolmácsolásait. *K. Rosenbaum* irodalomtörténészt az a kérdés foglalkoztatta, mennyire hatott Smrek erős költői egyénisége a fordításaira.

K. T.

A Vasváry-gyűjtemény a szegedi Somogyi-könyvtárban

1972. május 16-án a washingtoni magyar nagykövetségen adománylevelet írt alá *Vasváry Ödön* (1888–1977) ny. református lelkész. Úgy rendelkezett, hogy az amerikai magyarság történetére vonatkozó gyűjteményét halála után szülővárosának, Szegednek könyvtárára hagyományozza. A Somogyi-könyvtárra, „amely megnyitotta előttem mint iskolásfiú előtt a könyvek titokzatos és csodálatos világát". „A könyvtár, amely így egy a maga nemében egyedülálló gyűjtemény birtokosa lesz, hitem szerint továbbra is néhai Somogyi Károly, Reizner János, Tömörkény István, Móra Ferenc és méltó utódaik szellemében lesz segítségére mindazoknak, akik kutatni fogják az amerikai magyarság történetét."

Vasváry Ödön 1888. október 18-án született Szegeden, Alsóvároson, a Mátyás tér 19. sz. házban, apai ágon bajor eredetű iparos (sörfőző), anyai ágon törzsökös alsóvárosi patrícius családból. Apjának, Wiblitzhauser Gusztávnak (1860–1893) korai halála miatt a három gyerekkel özvegyen maradt édesanya, Váradi Etel (1862–1950) tisztes szegénységben nevelte az árvákat. Vasváry Ödön elemi iskoláit ugyanabban az ún. Kazali-iskolában végezte, amelyben néhány évvel később Bálint Sándor, akivel életük alkonyán mint lelkes alsóvárosi patrióták meleg barátságba is kerültek. Ő is „a kegyes oskolába" járt. Az ő életében is volt egy „váci közjáték", akár Juhász Gyuláéban: négy hónapig piarista novícius volt Vácott, – egyebek közt *Sík Endré*vel együtt, aki *Egy diplomata feljegyzései* című könyvében (1966) – némi tévedésekkel – megemlékezett róla is. Negyven évvel később, 1948–49-ben, amikor Sík washingtoni nagykövet volt, találkoztak ismét.

Már a gimnáziumban megmutatkoztak irodalmi, tudományos hajlandóságai: fordításai jelentek meg Bródy Sándor Jövendő című folyóiratában, a Vasárnapi Újságban, szegedi lapokban. Mikor 1907 őszén a temesvári papnevelőbe került, egyik tanára, Martin Aurél – nyilván irigységből – nem nézte jó szemmel irodalmi tevékenységét, a Religióban és a Katolikus Szemlében megjelent írásait, s ahol tehette, ártott neki.

Fölszentelése után, 1911 őszétől két évig Battonyán volt segédlelkész. Martin befolyásának tulajdonította, hogy 1913 nyarán az egyházmegye legrosszabb plébániájára, Kisbecskerekre akarták helyezni. Ez ellen föllázadt. Hazatért Szegedre, majd írt Balthazár Dezső református püspöknek Debrecenbe, és bejelentette szándékát: áttér és kálvinista lelkész lesz. Különféle vizsgák után így is történt. Az új lelkészi oklevél birtokában a Szabolcs megyei Gégénybe küldték segédlelkésznek. Kicsit úgy érezte, hogy csöbörből vödörbe jutott. Ekkor jelent meg a református konvent hirdetése valamelyik debreceni protestáns lapban: segédlelkészt kerestek Detroitba a magyar református

egyházhoz. Azonnal megpályázta, de elkésett: ezt az állást már betöltötték. Fölajánlottak azonban helyette segédlelkészi állást Pittsburghben.

Így került Vasváry Ödön 1914 nyarán az Egyesült Államokba, azzal a gondolattal, hogy két év után hazatér. Sorsa azonban másként alakult. A szarajevói merénylet napján lépett hajóra a fiumei kikötőben. Kitört a világháború. Egyelőre nem térhetett haza. 1916-ban pedig megnősült: elvette főnökének, Kalassay Sándornak (1869–1950) leányát, Erzsébetet (1898–1980); hamarosan kinevezték lelkésznek Buffalóba, majd az apósa helyére Pittsburghbe, onnan Clevelandbe s így tovább: ott ragadt tehát Amerikában. 1927-ben megválasztották az Amerikai Magyar Református Egyház tisztségviselőjének, ekkor Washingtonba költözött. 1957-ben ment ettől az egyházi biztosító és nyugdíjintézménytől nyugdíjba.

Még Pittsburghben foglalkoztatta Kossuth amerikai látogatása. Kezdte tanulmányozni a korabeli helyi lapokat. Eközben érlelődött meg benne a terv: összegyűjteni amit csak lehet, a kinti magyarság életéről, tevékenységéről. William Lloyd Garrison, aki nem nézte jó szemmel Kossuth amerikai szereplését, azt vágta szemébe: „Te csak magyar vagy, semmivel sem több". Vasváryt elgondolkoztatta ez a vád. „Megértettem belőle – mondotta 1973. szeptember 17-én a Somogyi-könyvtár olvasótermében tartott előadásában –, hogy ha egy magyar Amerikába megy, nem maradhat magyar. Annak az embernek, annak a magyarnak valamivel többnek kell lennie, mint magyar. Én ezt a többletet abban ismertem föl, hogy én az amerikai magyarság történetének a kutatója leszek, és ezzel leszek méltó annak a többletnek az elnyerésére, amelyet tőlem az én új hazám jogosan elvár."

Így gyarapodott fél évszázadon át az amerikai magyarok történetére vonatkozó adatgyűjteménye. 1938-ban magyarul és angolul jelent meg *Lincoln magyar hősei* című könyve, az amerikai polgárháborúban részt vevő magyarok életrajzának alapvető forrásmunkája.

Először 1928-ban jött haza szülőhazájába, majd utána csak 1960-ban. Szegeden ekkor még nem járt. Közös barátunk Domokos László (Móra Ferencnek és Juhász Gyulának is barátja) hozott bennünket össze 1961 októberében, amikor meglátogatta a Somogyi-könyvtárat is. Imént említett könyvébe ekkor ezeket írta: „Ezt a példány meleg szeretettel dedikálom a Somogyi-könyvtárnak, amelynek hűséges látogatója voltam hosszú évekig és amelynek igen sokat köszönhetek. 47 év múlva először visszatérve szülővárosomba, első utam ide vezetett. Vasváry Ödön. Szeged, 1961. okt. 5."

Búvárkodott nálunk, jól esett neki segítségünk és érdeklődésünk munkája iránt. 1963 júliusában már ajándékkal érkezett: hazahozta és könyvtárunknak adományozta Jókai *Mire megvénülünk* című regényének csaknem teljes kéziratát és Kossuth két angol nyelvű levelét. A Jókai-kézirat még éppen jókor érkezett ahhoz, hogy Orosz László a kritikai kiadásban, amint a jegyzetek élén nyugtázta is, még fölhasználhassa. Sugalmazásomra már ekkor érlelődött benne a gondolat, hogy gyűjteményét halála után haza juttatja. Erre sarkallta egyrészt, hogy családja elszakadt a magyar kultúrától, unokái magyarul sem tudnak, másrészt pedig Feleky Károly (1868–1930) hajdani, az övéhez hasonló gyűjteményének szomorú sorsa. E gyűjteményről Fraknói Vilmosnak a Magyar Könyvszemlében (1912) megjelent ismertetéséből alkothatunk képet. 1938-ban özvegyétől megvásárolta a magyar állam, és New Yorkban Hungarian Reference Library-t szervezett belőle. Ezt a második világháború alatt az amerikai kormány mint

ellenséges ország vagyonát lefoglalta, majd a hányódás közben megfogyatkozott gyűjteményt részint beolvasztották a Kongresszusi Könyvtárba, részint a Rutgers State University magyar részlegébe került. „Mindez azt jelenti – írta éppen Vasváry Ödön Feleky centenáriumára emlékezve –, hogy a Feleky-gyűjtemény, úgy amint azt lelkes alapítója felépítette és aminek szánta, megsemmisült."

Ez a tanulság is ösztönözte, hogy élete művét hazájában lássa csak biztonságban. 1966 augusztusában ismét itthon volt, s emlékeztetve ígéretére, kértem, foglalja írásba szándékát. Amikor azután ez 1972-ben megtörtént, a dolognak híre ment itthon is, az amerikai magyarok körében is, és egyszerre feléje fordult az érdeklődés. A Magyarok Világszövetsége meghívta hazai látogatásra: feleségével és lányával 1974 őszén, már nagybetegen, utoljára járt szülővárosában. Amerikában hamarosan nagy lelki nyomás nehezedett rá; némelyek adománylevelének megmásítására szerették volna rávenni: hogy ne adja ide gyűjteményét. Az American Hungarian Foundation kérésére belement, hogy gyűjteményét mikrofilmre vegyék. Ezt mi sem kifogásulhattuk. Megnyugtatásomra többször is megírta, hogy a mi gyűjteményünk lesz a teljesebb, mert filmezése óta is gyarapította, finomította, bővítgette. Életének utolsó éveit éppen ez a feladat töltötte be, s talán a betegség fenyegetéséről is ez terelte el figyelmét. Ezért sem adta ide még életében gyűjteményét, hiszen – mint mondta, írta –, a vele való babrálás nélkül értelmetlenné vált volna élete, biztos halálát jelentette volna.

Hívott, hogy még életében, útbaigazításával, ismerkedjem meg gyűjteményével. 1975 nyarán saját költségemen mentem ki. Kinntartózkodásomat Vasváry Ödön Lebick János (1894–1974) anyagi segítségével szervezte meg. (Lebick János szülőfalujában, a Borsod megyei Rakacán ötezer dolláros hozzájárulással könyvtárépítést kezdeményezett.) Hozzájárult ehhez még Püski Sándor vendégszeretete, valamint az ő révén megismert amerikai magyaroknak körükben tartott előadásaim (Juhász Gyuláról, az irodalom és a népköltészet kapcsolatáról) viszonzásként nyújtott segítsége (koszt, kvártély, útiköltség vagy éppen ingyenes autóút).

1975. szeptember 1-től 12-ig tartózkodtam Washingtonban. Tanulmányoztam és leltároztam a gyűjteményt. E leltárt szeptember 11-én Vasváry Ödön aláírásával hitelesítette. Másnap délután köszöntünk el. Naplómban följegyeztem: „A kocsi egykettő előállt. Ödön bácsiékért úgy kellett föltelefonálni. A liftnél vártuk őket. Kijöttek a kocsihoz, Könnyeztek. Bizonyos, hogy többé nem látjuk őket."

Levelet persze még ezután is váltottunk. Az utolsót 1977. május 16-án írta. Július 12-én meghalt. Halála előtt gyűjteményére, adományára célozva mondta feleségének: „Nem éltem hiába..."

A gyűjtemény hazaszállítását a washingtoni magyar követség végezte. Ezért köszönettel tartozunk külképviseletünk munkatársainak. Mégis harmadannyiba került volna, ha lehetőséget adnak, hogy irányítsam a hazaszállítást, mert akkor nem légi úton, az Air France 101 588 Ft fuvardíja ellenében került volna haza a gyűjtemény, hanem hajóval, jóval olcsóbban. S akkor talán nem hiányzott volna néhány (pl. a Benyovszky Móricra vonatkozó adatokat tartalmazó három, a Lincolnról szóló harmadik) irattartó, s főként több olyan könyv, amely 1975-ben a kezemben volt, cédulát írtam róluk. Különösen fájdalmas Kende Géza kétkötetes, könyvritkaságnak számító művének (Magyarok Amerikában, Cleveland, 1927) hiánya, mert ez a példány tele volt Vasváry lapszéli jegyzeteivel, helyesbítéseivel, utalásaival, s – még vele együtt – azt terveztük, hogy ki-

adjuk olcsó xerox-rota technikával e példányok hasonmását. Mind az amerikai magyarság körében, mind itthon bibliofil csemegének számítana, és a kutatás is nagy hasznát láthatta volna.

A gyűjtemény három részletben 1977 végén és 1978 elején érkezett. A csomagokat 1978. március 17-én bontottuk föl. Az erről szóló jegyzőkönyveket megküldtük az összes érdekeltnek. Kiderült az is, hogy a könyvanyag egy része nem Vasváryé, hanem apósáé, Kalassay Sándoré, és sógoráé, Tóth Béláé. Ezeket – 565 db művet – az özveggyel egyetértésben eljuttattuk a sárospataki református közgyűjteménynek.

A gyűjteményt külön szobában, üvegezett, zárt szekrényekben helyeztük el. A bejáratnál az adományozó arcképe mellett ott az *exegi monumentum* Vasváry-féle változata: „Nem éltem hiába..." A gyűjtemény elhelyezése óta az érdeklődők rendelkezésére áll, és már eddig is számos fővárosi kutató talált benne nem remélt adatokat.

A Kossuthra vonatkozó anyag 34, a Kováts Mihályról, az amerikai függetlenségi harc hőséről szóló 10, a Petőfi angol recepciójáról szóló dokumentumok pedig 6 irattartót töltenek meg. Megismerhető a gyűjteményből az amerikai tudományban, művészetben is kimagasló szerepet játszó jeles magyarok (Bartók Béla, Szent-Györgyi Albert, Wigner Jenő, Szilárd Leó, Kármán Tódor stb.) életútja, kinti tevékenysége, de általában a diaszpórában élő magyarság élete, kultúrája, története, sorsa. Történészeken kívül tehát az irodalom-, a zene-, a művészet- és a tudománytörténet búvára is lelhet benne másutt nem található útbaigazítást.

A gyűjtemény 436 db 22x17 cm méretű lyukasztós irattartót tartalmaz; ebben Vasváry saját kezű jegyzetei, újságkivágatok, füzetek, xeroxmásolatok, fényképek, levelek vannak lexikonszerű rendben, tehát nevek és tárgyszavak betűrendjében. Ezen kívül van még kb. 20 000 bibliográfiai adatot és utalást tartalmazó szabványméretű cédula, szintén betűrendben, mintegy 200 kötet könyv és öt nagyméretű vaskos irattartóban Vasváry Ödön saját cikkeinek gépelt másolata időrendben egybefűzve.

A gyűjtemény földolgozásához 1978 szeptemberétől a Magyar Tudományos Akadémia segítségével a fiatal történelem- és angolszakos tanárt Csillag Andrást alkalmaztuk. Ő doktori értekezését *Korai magyar útleírások az Egyesült Államokról* címmel írta, és most Pulitzer Józsefről készül kandidátusi értekezést készíteni.

Csillag András megkezdte a gyűjtemény anyagának részletes, egy-egy irattartón belül minden dokumentumnak egyedi földolgozását, a bennük szereplő személyek, szervezetek, helységek egységes tárgymutatóba sűrítését. Ezt a mutatót ki fogjuk adni, hogy a kutatók ebből tájékozódhassanak, mit találhatnak a Vasváry-gyűjteményben.

Gyarapítjuk is a gyűjteményt. Sajnos, az a reményünk, hogy az amerikai magyarok közt akadnak, akik vállalják a folyamatos gyarapítást a tárgykörünkben kint megjelent könyvek adományozásával, kevés kivétellel (Patzauer Dezső, Toronto; Nagy Károly, New Brunswick) eddig nem vált valóra. Csillag András figyelemmel kíséri a hazai és külföldi lapokban megjelent idevágó szakirodalmat, s legalább bibliografikusan bővíti vele a gyűjteményt.

Tervezzük Vasváry Ödön válogatott írásainak *Magyar Amerika* címmel kb. húsz ív terjedelemben való megjelentetését és az adományozó életrajzának kiadását.

Péter László

Az Őstörténeti Munkaközösség alakuló ülése

Az Őstörténeti Munkaközösség alakuló ülését 1981. március 19-én tartotta. Már az erre szóló meghívó tartalmazta a munkaközösség céljait: „A magyar őstörténeti kutatások összefogása, egységesebbé és céltudatosabbá tétele érdekében a MTA Nyelv- és Irodalomtudományi, valamint Filozófiai és Történettudományi Osztálya Őstörténeti Munkaközösség létrehozását határozta el. E kezdeményezést a magyar őstörténet művelői köszönettel és örömmel fogadják. Mindnyájan úgy érezzük, hogy e kezdeményezés révén jobban tudunk majd élni a magyar őstörténet művelésében oly kívánatos interdiszciplinaritás lehetőségeivel.

A magyar őstörténeti kutatások jövőjének alakítása, illetőleg a tudományág fejlesztése céljából a munkaközösség az alábbi feladatköröket kívánja ellátni:

1. Tisztázni igyekszik a magyar őstörténet kutatásában fölmerülő elvi kérdéseket.
2. Előkészíti egy interdiszciplinárisan megalapozott, korszerű magyar őstörténeti mű kiadását.
3. Fórumot biztosít őstörténeti témák előadására és megvitatására.
4. Az illetékes tudományos osztályok felkérésére véleményt nyilvánít az őstörténet kérdéseit érintő ügyekben.

Az Őstörténeti Munkaközösség felállítása nem érinti a MTA Központi Hivatala Társadalomtudományi Főosztálya Magyar Őstörténeti Koordinációs Bizottságának feladatkörét és működését, amely a tudományos intézetekben és egyetemeken folyó őstörténeti kutatásokat kíséri figyelemmel".

Az alakuló ülésen a meghívott, több mint hetven szakember majdnem teljes számban megjelent és túlnyomó részük a vitában is részt vett.

Először *Harmatta János*, az I. Osztály alelnöke szólalt fel. Elmondotta, hogy a hazai magyar őstörténeti kutatásokról az országban működő őstörténeti kutatóhelyek (az akadémiai és az egyetemi kutatóhelyeken kívül az országos múzeumok) beszámolója alapján átfogó jelentés készül, amelynek munkálatait rövidesen meg kell indítani. Többek között ez is indokolta a munkaközösség életrehívását.

Benkő Loránd mint a munkaközösségnek a két akadémiai osztály által felkért elnöke, részletesen elemezte a magyar őstörténeti kutatásokban alkalmazandó interdiszciplinaritás és komplexitás kérdéseit. Javasolta, hogy az alakuló ülés körvonalazza a feladatokat, vitassa meg azokat, elsősorban pedig határozza meg a magyar őstörténet fogalmát. Ugyancsak javasolta, hogy a Munkaközösség egyik első nagy tervmunkájaként fogadjon el egy a magyar őstörténetről szóló korszerű és a kutatások pillanatnyi helyzetét gondosan és részletesen felmérő művet. A szóbeli vitákból adódó esetleges prio-

ritási kérdések elkerülése végett a Munkaközösség ülésein elhangzó előadások téziseit a Munkaközösség tagjainak előre rendelkezésére kell bocsátani.

A jelenlevő szakemberek közül először *Ligeti Lajos* szólt az elhangzottakhoz. Mint az 1943-ban megjelent úttörő komplex őstörténeti összefoglalás szerkesztője elmondotta, hogy az általa szerkesztett mű tulajdonképpen egy előadássorozatot tartalmaz, most pedig e Munkaközösség részmonográfiák és forráskiadványok megjelentetésével készítse elő a tervezett monográfia megírását. Gazdag őstörténeti munkásságának tapasztalataira hivatkozva legcélszerűbbnek azt tartotta, ha a Munkaközösség havonta rendez üléseket.

Harmatta János hozzászólásában javasolta, hogy törekedni kell a Munkaközösség tevékenységéről szóló és a szaksajtóban közzéteendő anyagok összeállítására, sőt e folyóiratokban olyan rovatok megindítására, amelyek rendszeresen beszámolnak a Munkaközösség működéséről. Fontos feladatként jelölte meg a magyar őstörténeti kutatások történetének megírását, különös tekintettel a felszabadulás óta eltelt időszakra. Őstörneti kiadványsorozat létrehozatalát javasolta, továbbá valamelyik akadémiai intézet kijelölését, amely a jövőben bázisa lehet a magyar őstörténeti kutatásoknak.

Bartha Antal kiegészítő javaslata értelmében a tudománytörténeti áttekintésnek már a 18. századot is fel kell dolgoznia.

Györffy György adott hangot annak az igénynek, hogy a Munkaközösség felügyelete alatt kijelölt szerkesztőbizottság gondoskodjék Magyar Őstörténeti Lexikon összeállításáról és kiadásáról.

Az alakuló ülés döntése értelmében minden esetben a Munkaközösség egésze tart megbeszélést a kijelölt előadási témák tárgyában, nem pedig a kisebb albizottságok. Általában az őstörténeti tájékoztatás tekintetében egységes volt az a vélemény, hogy a szóban vagy írásban benyújtott ismertetések mindig az egész Munkaközösség tudomására jussanak.

Mindez természetesen nem zárja ki a jelenleg működő őstörténeti munkálatoknak az eddigi módon való folytatását.

Az elnök zárszavában összefoglalva a vitában elhangzottakat, kijelölte a tennivalókat, a további munka szempontjait.

Az elnökség a tudományos ülések témájának sorrendjéről is döntött. Így elsőként a magyar őstörténet fogalmának megvitatására került sor. Vitaindító előadást *Bartha Antal* tanulmánya (*A magyar őstörténet fogalma*) szolgáltatott, amely az Acta Historicában 1982-ben jelenik meg. A szerző utalt arra a tényre, hogy az őstörténet fogalmát különböző korok különböző szerzői nem egyformán értelmezik, s meg kell keresnünk a vélemények közös vonásait. E fogalom értelmezése mindig szoros összefüggésben volt és van ma is a nemzettudattal. A továbbiakban a nyelv, mint az egyetlen tudományos eszköz jelentőségét hangsúlyozta az őstörténeti magyarság meghatározásában. Az önálló magyar nyelv kialakulásának hipotézisével indul a magyar őstörténet, s ezen nem lehet változtatni. Idézte *Molnár Erik* meghatározását is (1954), melynek egy részét – az ősközösségi rend magyarsággal való összefüggéseit – közben az idő módosította. Rámutatott, hogy a magyar nép történetének kezdetei a finnugor népek közös történetének része. A 9. sz. elejétől a 10. századig tartó szakaszát a korai feudális társadalom kialakulási szakaszának nevezhetjük. Hangsúlyozta az egyetemes emberi háttér kimutatásának nagy fontosságát a magyar ősműveltség kutatásában.

Korreferensként *Erdélyi István* és *Veres Péter* szóltak hozzá az előadáshoz. *Erdélyi István* elmondta, hogy a magyar őstörténet fogalmát egyrészt a magyarság önállóvá válásának sokoldalú vizsgálata és a magyar őshaza helyének kijelölése jelenti, másrészt pedig őseink vándorlási útvonalának kutatása a közben lezajlott összes kulturális-gazdasági változással együtt. Beletartozik a honfoglalást közvetlenül megelőző idő is, a honfoglalás utáni évszázad ide sorolása azonban még vita tárgya. Értékelte továbbá több neves magyar őstörténész-régész régebbi nézeteit is, *Zichy Istvántól László Gyuláig*. (A hozzászólás az Acta Archaeologicában, 1982 végén jelenik meg.)

Veres Péter korreferátumában hangsúlyozta: a legújabb kutatások fényében kétségesnek látszik, hogy a magyarok és legközelebbi nyelvrokonaik őshazája a Középső-Volga és a Káma-mente lett volna. Őseink kiindulási területét az Ural hegység keleti lejtőihez kapcsolódó nyugat-szibériai ligetes-mezőségi területen kell keresni. Az ugor közösség felbomlásának oka az i.e. II–I. évezred fordulóján, nevezetesen az i.e. XII–X. század idején lezajlott hatalmas gazdasági és ökológiai változásokban keresendő. Az ősmagyar nép etnikumának kialakulásában a főszerepet a sztyeppei nomád nagyállattartásra való áttérés játszotta, amely a bronzkor végén alakult ki. Az ősmagyarok gazdálkodásában – az eurázsiai sztyeppe nyugati részén való megjelenésükkor – a nagy művelődéstörténeti jelentőségű nomadizmus dominált, a 10. század előtt nagyarányú földműveléssel nem foglalkoztak.

A felmerült kérdéseket két ülésen vitatták meg. A további hozzászólók közül többen kitértek a magyar őstörténet nyelvészeti problémáira, mert ennek több alapvető kérdése, így a periodizáció és azzal összefüggésben a magyar nyelv jövevényszavai mint a magyar nép történeti kapcsolatainak eredményei még tisztázásra várnak. Rámutattak arra is, hogy a Munkaközösség tevékenységének megkönnyítése céljából a használatos őstörténeti terminológia egységesítése nélkülözhetetlen. Egyezett a részvevők véleménye abban, hogy a Munkaközösség a magyar nép őstörténetét mint a magyar társadalom történetét veszi vizsgálat alá, különös tekintettel a néppé válás folyamatára és annak korszakaira. Hangsúlyt kapott a vita során, hogy a néppé válás tényének tudata első krónikáink korától kezdve megfigyelhető (*Czeglédy Károly*); továbbá a paleoanthropológiai leletek szerepe és felhasználhatósága (*Lipták Pál*); s annak fontossága is, hogy a magyar társadalom történetének megírásában nélkülözhetetlen tanulságokkal szolgálhatnak a többi sztyeppei népre vonatkozó írásos, régészeti és egyéb források is (*Halasi Kun Tibor,* USA). Ismételten felmerült a sztyeppei nép fogalmának kérdése (*Urayné Kőhalmi Katalin*), a sztyeppén gyakran megfigyelhető nyelvváltás problémája. Egyes szakemberek nagyon fontosnak tartották a magyarságba beolvadt népek (pl. az avarok) hatásának vizsgálatát (*Szentpéteri József*). Kitűnt a vita során az is, hogy a régészeti leletek etnikai értelmezésében jelentős eltérések vannak országonként az egyes kutatók eredményei között (*Filep Antal*). *Veres Péter* felszólalásában arra mutatott rá, hogy a szoros értelemben vett etnogenezis nem azonos a honfoglalásig tartó etnikai történettel.

Záró válaszában Bartha Antal utalt arra, hogy a honfoglaló magyarság etnikai összetartozás-tudata feltűnően erős volt, s ez nézete szerint magasszintű társadalmi fejlettségre és jelentős gazdasági alapokra mutat. Kifejtette, hogy a magyar őstörténetkutatás ugyan nem politikai tudomány, de nyomatékosan befolyásolja a nemzeti tudatot, ez pedig az őstörténet-kutatók felelősségét különösen növeli.

A körvonalaiban elfogadott terv értelmében az 1981 őszén folytatódó vitaüléseken a baskíriai magyar kérdés, majd ezután Levedia és Etelköz problémája kerül tárgysorozatunkra. A továbbiakban a honfoglalás előtti magyarok esetleges kaukázusi kapcsolatainak történeti lehetőségeiről tartunk vitaülést.

Erdélyi István

A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Népzenei Osztálya

A Népzenei Osztály a magyar népzenegyűjtés központja, az Intézet legnépesebb egysége őrzi, gyarapítja és feldolgozza a mintegy százezer dallamváltozatot magába foglaló magyar népdalgyűjteményt. Közvetlen előde az MTA Népzenekutató Csoportja volt, melyet az 1953-as megalakulástól 1967 márciusáig, haláláig, *Kodály Zoltán* vezetett. A dallamok rendszeres gyűjtése és tanulmányozása azonban már jóval korábban, a század legelején kezdődött, amikor *Bartók Béla* és Kodály Zoltán a magyarság népzenéjének megörökítését tűzte célul maga elé. Bartók Béla rendszerező munkájának 1934 és 1940 között a Magyar Tudományos Akadémia adott otthont. A háború befejezése után Kodály Zoltán is az Akadémiára vitte népzenei anyagát. 1948-ban ott kezdte meg egy szerkesztő bizottság a nagy magyar népdalgyűjtemény kiadásának előkészítését. Az Osztály az Intézet többi részlegével, valamint az ország más, hasonló intézményeivel együttműködésben végzi szerteágazó feladatát. Tevékenysége az alábbi témák köré csoportosul.

Gyűjtés

Alapvető cél a teljes magyar zenei hagyomány összegyűjtése az elérhető legrégibb forrásoktól a legújabb időkig. Az új dallamváltozatok felkutatása mellett, napjaink helyszíni munkájában fokozott figyelem kíséri többek között a dallamok előadásmódját, a zenének az egyén és a közösség életében elfoglalt helyét, a nyelvhatárokon átnyúló zenei kapcsolatokat és az egyre bonyolultabbá váló „revival" jelenséget is. A gyűjtött anyag nagy részét az énekelt dallamok teszik ki, bár az utóbbi két évtizedben ugrásszerűen megnőtt a táncokhoz kapcsolódó és az önálló hangszeres zene felvétele is. A korábbi, mindenre kiterjedő, általános gyűjtéseket mindinkább a célgyűjtések váltják fel. Az alapok megismerése után a részletek felé fordul a figyelem, egy-egy személy, közösség, bizonyos alkalom vagy egy meghatározott dallamtípus vizsgálata kerül előtérbe.

A hazai népzenekutatás az ötvenes évek elején használt először magnetofont. Attól kezdve azután mind nagyobb tért hódított és egyre tökéletesedett a gépi felvétel. Az intézeti gyűjtéseken túl folyamatosan sor került más intézmények és magánszemélyek gyűjtésének átjátszására is. Az Archívum így a budapesti Néprajzi Múzeum, a vidéki múzeumok és művelődési házak fonográf-, illetve magnetofon-felvételeinek gazdag anyagával is rendelkezik. Minthogy a korszerű technikai berendezések ma már a

gyűjtött anyag hibátlan rögzítését teszik lehetővé, fontos, hogy a legjobb előadókról és a legértékesebb dallamokról elsőrendű felvételek és időtálló matricák készüljenek. A gyűjtés – a lehetőségek szerint – kiterjed a határokon túli magyar, valamint a magyar hagyományokhoz kapcsolódó szomszéd és rokon népi anyagra is.

Az anyag nyilvántartása során elsőként Bartók és Kodály gyűjteményének leltározása és az ő kéziratai különválasztása fejeződött be. A hangzó archívumról a felvételi jegyzőkönyveken és a lemezborítókon feltüntetett adatokon túl, falu- és megye-jegyzék tájékoztat. Több éves kísérletezés után megkezdődött a teljes népzenei anyagra kiterjedő, korszerű, számítógépes nyilvántartás bevezetése.

Az intézeti és a külső gyűjtők tevékenysége, továbbá gyűjtemények vásárlása, esetleg ajándékozása révén, évenként többezer új zenei adat kerül az Archívumba.

Dallamlejegyzés

A népzenekutatás kezdeti szakaszában a dallamoknak csupán kis töredékét örökítették meg fonográffal. A gyűjtött anyag nagy részét hallás után, a helyszínen jegyezték le. Ma már szinte fordított a helyzet. A népzenegyűjtés főleg magnetofonnal folyik, s ahhoz, hogy a felvett anyagot valóban használni tudjuk, előbb le kell írni a dallamokat és a szövegeket. A leírás általában több időt és fáradságot igényel, mint maga a felvétel, ezért rendszerint elmarad a gyűjtés mögött. A hagyomány gyors pusztulására hivatkozva, más országokban, sokan csak gyűjtéssel foglalkoznak és félreteszik a lejegyzés munkáját. Pedig eredményesen gyűjteni csakis a korábbi anyag ismeretében lehet, ezért kívánatos lenne, hogy a gyűjtés és a lejegyzés mindenütt párhuzamosan haladjon.

Az Osztály folyamatos lejegyzési munkájában belső és külső kutatók egyaránt részt vesznek. A lejegyzések módja (részletes vagy vázlatos) a mindenkori szükséglethez igazodik. Az eredeti felvételekről – a szalagok kímélése céljából – az Intézet Technikai Csoportjában hanglemezek vagy szalagmásolatok készülnek, és ezekről folyik a lejegyzés. A hangarchívum állománya 1982 januárjában 12 510 lemezoldalból állott. Ennek időtartama meghaladja a 3500 órát.

Rendszerezés

A tudományos alapokon nyugvó magyar népzenekutatás, a gyűjtéssel együtt mindenkor elengedhetetlen feladatának tekintette a dallamok tanulmányozását és rendszerezését. Bartók Béla és Kodály Zoltán is évtizedeken át kereste a dallamok rokonságát legjobban kimutató rendszert. Munkájuk kezdetén – némi módosítással – a finn *Ilmari Krohn* dallamrendszerezési elvét követték: a g^1 záróhangra írt dallamokat a sorvégző hangok magassága szerint csoportosították. A húszas évek elején Bartók már nem követte Krohn rendszerét, *A magyar népdal* c. könyvében (1924) a dallamokat egy új, a ritmikai elemeket előtérbe helyező elrendezés alapján tette közzé. 1940-ben, mielőtt végleg elhagyta az országot, rendszerét mégegyszer átalakította. A Népzenei Osztályon tárolt, ún. „Bartók Rend" már ezt tükrözi. Ebben összesen 12 787 dallamváltozat szerepel, melyből a saját és Kodály gyűjtése 3440 dallam. (Lejegyzéseiket átadták egymásnak, azért van az, hogy a „Bartók Rend"-ben sok Kodály, a „Kodály

Rend"-ben pedig sok Bartók-kézirat is található.) Az egyes osztályokon belül Bartók a dallamokat a szótagszámok szerint rendezte. A rend függelékébe a be nem sorolt hangszeres gyűjtés és a dallamok nélküli adatok csoportja került. Kodály, saját dallamrendjében, mindvégig megtartotta a sorzáró hangok alapján történő beosztást. Az anyag döntő többségét alkotó négysoros dallamokat először a dallam felét jelző második, majd az első, végül a harmadik sor zárlata alapján sorolta be, a mélyebb hangoktól haladva a magasabbak felé. Pl. 5 1 1, 5 b3 1, 7 b3 1, 7 b3 b3. (A negyedik sorvég mindig 1.) A megegyező zárlatú dallamokat a szótagszám, az azonos szótagszámú dallamokat a hangterjedelem szerint rendezte. Így a legtöbb esetben sikerült elérni azt, hogy valóban a közeli dallamváltozatok kerültek egymás mellé. A nem négysoros dallamok a gyűjtemény végén kaptak helyet.

Ez a 28 478 támlapot számláló, ugyanakkor könnyen kezelhető anyag, az ún. „Kodály Rend", amelyben 4287 a Bartók- és Kodály-kéziratok száma, a hatvanas évek elejéig volt használatban. Ekkorra dolgozta ki *Járdányi Pál* a dallamok rendezésének új elvét, amelyet Kodály is elfogadott. Ettől kezdve a teljes anyag a dallamvonalak alapján kialakított új típusrendbe került. Erre épült, a teljességre törekvő, egyetemes kiadás terve is.

Járdányi a dallamokat a rajzuk, vonaluk alapján rendezte. Egymás mellé a hasonló lejtésű, a hasonló magasságban és irányban mozgó dallamok kerültek. Előbb a dallamok egészére volt tekintettel. A rész-egyezéseket csak a teljes egészükben hasonló dallamok csoportján belül vette figyelembe. A dallamok eleje és vége között kirajzolódó vonal szerint a magyar népzenében két fő csoportot különböztetett meg:

I. A kezdő sor magasabb a záró sornál (= a bartóki A osztály = régi stílus)

II. A kezdő és a záró sor egy szinten mozog (= a bartóki B osztály = új stílus).

Járdányi 1966-ban bekövetkezett korai halálával rendkívüli veszteség érte a magyar népzenekutatást. Még nagyobb csapás volt, hogy a következő évben Kodály Zoltán is eltávozott.

A magyar népdalok rendszerezésének története a szótárszerű rendszerektől fokozatosan a belső zenei összefüggéseket tükröző rendszerek felé haladt. Bartók és Kodály rendjét követően, Járdányi már nem az egyes dallamokat, hanem a variánsok együtteséből kialakított típusokat sorolta egymás után. Új fejezetet jelentett *Dobszay László* és *Szendrei Janka* 1976 és 1978 között végzett rendező munkája, mely az anyagot a típuselv megtartásával, történetileg is homogén, stilisztikai egységekbe csoportosította. Az új rend jellegéből és felépítéséből következik, hogy az nem zárt, hanem nyitva áll további tudományos eredmények befogadására. Az újabb gyűjtések beosztása folyamatosan gyarapítja a rendet, amely mindenkori állapotában a magyar népzenéről vallott korszerű felfogást törekszik összegezni.

Kiadás

A magyar népzenekutatás valamennyi ága, a gyűjtéstől a rendszerezésig lényegében mind a dallamok zenei rendben történő közkinccsé tételét készíti elő. Bartók Béla és Kodály Zoltán már 1913-ban elhatározta a magyar népdalok egyetemes kiadását, tervük megvalósulása elé azonban évtizedeken át sok akadály gördült. Végül 1951-ben indulhatott el a világviszonylatban is egyedülálló vállalkozás, a Magyar Népzene Tára

(Corpus Musicae Popularis Hungaricae) sorozat kiadása az Akadémiai Kiadónál. Az első öt kötetben az emberi élet és a naptári év különböző alkalmaihoz kapcsolódó dallamok kaptak helyet.

I. Gyermekjátékok – 161 dallam + játékrend. Sajtó alá rendezte Kerényi György. 1951.
II. Jeles napok – 994 dallam. Sajtó alá rendezte Kerényi György. 1953.
III. A–B. Lakodalom – 930 énekelt + 369 tánc-dallam. Sajtó alá rendezte Kiss Lajos. 1955–56.
IV. Párosítók – 884 dallam. Sajtó alá rendezte Kerényi György. 1959. Ettől a kötettől kezdve a teljes szövegrész angolul is.
V. Siratók – 218 halottsirató. Sajtó alá rendezte Kiss Lajos és Rajeczky Benjamin 1966.
VI. Népdaltípusok I. – 685 dallam. Sajtó alá rendezte Járdányi Pál és Olsvai Imre. 1973.

Kiadás alatt van a VII. és a VIII. kötet is Olsvai Imre, illetve Vargyas Lajos szerkesztésében. Mindkét kötet a magyar népzene régi stílusának további részleteit tárja a széles nyilvánosság elé.

Az Osztály tudományos munkatársai a központi feladatok ellátása mellett jelentős egyéni kutatásokat is végeznek különféle területeken. Széles körű tevékenységüket a bel- és külföldi szakfolyóiratokban megjelent cikkek és tanulmányok, továbbá az önálló kiadványok egész sora tanúsítja. Közülük többen nemzetközi társaságok tisztségviselői, valamint a hazai és a külhoni tanácskozásoknak is rendszeres részvevői.

Az MTA Zenetudományi Intézete Népzenei Osztályán dolgozó és a velük szoros kapcsolatban álló munkatársak néhány fontosabb kiadványának címe:

Martin György: A magyar körtánc és európai rokonsága. Akadémiai Kiadó, 1979.
Sárosi Bálint: Die Volksmusikinstrumente Ungarns. Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente. Serie I. Band 1. Leipzig, 1967.
Szendrei Janka–Dobszay László–Rajeczky Benjamin: XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben. Akadémiai Kiadó, 1979.
Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa I–II. Zeneműkiadó, 1976.
Vargyas Lajos: A magyarság népzenéje. Zeneműkiadó, 1981.
Vikár László–Bereczki Gábor: Cheremis Folksongs. Akadémiai Kiadó, 1971.
Vikár László–Bereczki Gábor: Chuvash Folksongs. Akadémiai Kiadó, 1979.
Népzene és zenetörténet (tanulmánykötet-sorozat) I. (1972), II. (1974), III. (1977). Editio Musica, Budapest. Szerkeszti: Vargyas Lajos. A IV. kötet kiadás alatt.
Zenetudományi Dolgozatok (tanulmánykötet-sorozat) 1978, 1979, 1980, 1981. Szerkeszti: Berlász Melinda és Domokos Mária. Az 1982-es kötet kiadás alatt.

Vikár László

Hatvany Lajos Múzeum (Hatvan)

A Hatvanban mindössze tíz éve működő múzeum különös helyet foglal el a magyar múzeumok között.

Az a valóságföltáró szociológiai szemlélet, mely olyannyira jellemzi a múzeum gyűjtő és feldolgozó munkáját többek között a művészettörténészek által vizsgált „magasművészet" és az etnográfusok tanulmányozta hagyományos paraszti népművészet közti rendkívül széles tartományok kutatását végzi. A művészetszociológia és a művelődéstörténet szempontjából is rendkívül érdekes feladat volt a polgári lövészegyletek céltábláinak; majd a falvédők, olajnyomatok, a magyarországi madárijesztők; a kézműves mesterség és a művészi alakítás határmezsgyéjén levő objektumok bemutatása.

A múzeum első ilyen jellegű kiállítása 1976 januárjában nyílt meg *Magyarországi népi faszobrok* címmel, melyet a *Célra tarts!* (polgári lövészegyletek céltáblái a 19. században) és a *Kossuth Lajos a magyar nép felszabadítójának dicsőítése a magyar nemzet által* című olajnyomat-kiállítás követett.

Az országos sikerű falvédőkiállítást 1980-ban nemcsak Hatvanban, hanem Egerben és Budapesten is bemutatták. *A Magyarországi madárijesztők* bemutatója 1981-ben volt a budapesti Zichy kastélyban. Kutatók és szakemberek előtt hozzáférhető a múzeum 1000 darabból álló falvédő és 400 darabból álló olajnyomat gyűjteménye.

A kortárs képzőművészeti anyag bemutatása során új médiumok foto/művészet is helyet kaptak (Expozíció 1976). A múzeum legfontosabb képzőművészeti kiállításai: Gulácsy Lajos: Rajzok (1973), Moholy-Nagy László: I. világháborús rajzai (1974), Korniss Dezső: Ecsetrajzok (1975), Keserü Ilona: Kötelesség (1976), Korniss Dezső: Rezeda 9. A Rablók meg a Pásztorok, Illuminációk (1977, 1978), Swierkiewicz Róbert: Muszáj Herkules! (1979), Jakovits József kiállítása (1980), Tandori Dezső: Hérakleitosz H-ban (1981).

A múzeum kiadványai (Hatvany Lajos Múzeum Füzetei, Szerk.: Kovács Ákos) szorosan kapcsolódnak a gyűjtő és feldolgozó munkához. A sorozatban eddig kilenc füzet látott napvilágot. Ezek:

Lesznai Anna: A tervezés művészete (1976)
Expozíció foto/művészet (1976)
Új szerzemények 2. „Rezeda 9" A Rablók meg a Pásztorok (1977)
Korniss Dezső: Illuminációk (1978)
Kovács Ákos: Bécs után – Párizs előtt (József Attila Hatvanban) (1980)
Jakovits (1980)
Magyarországi szöveges falvédők a 19–20. században (1980)
Tandori Dezső: Kedves Samu (1980)
Hérakleitosz H-ban (Tandori Dezső kiállítása) (1981).

Kovács Ákos

Amerikai Magyar Folklór Centrum

Az Amerikai Magyar Tanár Egyesület (American Hungarian Educators' – AHEA) 1978-ban Bogotában (New Jersey, USA), Folklór Centrumot hívott életre. Létrejöttét a Magyar házaspár aktivitásán kívül, a nyelvtől független népművészeti ágak (tánc, zene, díszítőművészet) iránti megnövekedett érdeklődés segítette. Az identitástudat megnyilvánulásának új, a korábbi időktől lényegében eltérő vonása Amerikában, hogy az anyanyelvtől független formákban jelenik meg. Ezt indokolja a tömeges kivándorlások óta bekövetkezett társadalmi változások sora, és az anyaországhoz fűződő kapcsolatok jellegének módosulása. A Folklór Centrum létjogosultságát emellett az is fokozza, hogy az urbánus társadalmakban a népművészet iránti érdeklődés az utóbbi években általában felerősödött.

A Folklór Centrum, melynek vezetője *Magyar Kálmán* és *Magyar Judit*, kiemelkedő tevékenységi köre a néptáncmozgalom. A Centrum mai irányítói már 1975-ben megszervezték az észak-amerikai néptánc fesztivált *Pontozó* néven, amely azóta is kétévenkénti találkozási alkalma a magyar tánccsoportoknak. Jelentős társadalmi megmozdulás ez, és a résztvevők nagy száma arra vall, hogy igény van az etnikus keretekben rendezett összejövetelekre. Ugyanez időtől kezdve, 1975-től folyamatosan jelenik meg a *Karikázó* című angol nyelvű újság, mely a Folklór Centrum hivatalos tájékoztatási fóruma.

Az évek során a Folklór Centrum érdeklődési és vonzásterülete kibővült. 1981-ben megnyitotta kapuit a *Magyar Népművészeti Múzeum*, amely valójában kulturális központ; benne állandó és időszakos népművészeti – vagy ahhoz közelálló – kiállításokat rendeznek és rendszeres tájékoztató előadásokon mutatják be a magyar népművészetet, népi kultúrát. Észak-Amerikában először a passaic-i (New Jersey), Népművészeti Múzeum vállalkozott a kivándorló magyarság hagyományos kultúrájának megőrzésére, reprezentálására. A vezetők figyelmét nem kerülte el az a tény sem, hogy a kivándorló magyarság kultúrája az eltelt évszázadban alapvetően megváltozott. Így a korai telepesek tárgyi emlékanyagait éppenúgy gyűjtési körükbe vonták, mint az egykori levelezéseket, újságokat, más egyéb dokumentumokat. Tekintettel vannak arra is, hogy az egykori telepesek a magyar nyelvterület egészéről kerültek Amerikába, így az etnikai hovatartozástudat is differenciált. A Magyar Népművészeti Múzeum elsősorban népművészeti tárgyak gyűjtésére törekszik, ezért e témakörre vonatkozó szakkönyvtárat, film és diakép gyűjteményt valamint film- és képmagnótárat is alapított, amely az ismeretterjesztés, oktatás szolgáltatában áll. Speciális előadásaival, szakköreivel az amerikai magyar kulturális és művészeti életben jelentős szerepet vállalt.

A Folklór Centrum rendszeres és nagy tömegeket mozgósító tevékenysége a *Néptánc Szimpózium*, kétéves időközökben. Képzett magyarországi szakemberek vezetésével oktatják a magyar néptáncot a földrész megannyi országában majd mindenütt megtalálható néptánccsoportoknak, vagy azok vezetőinek. A szimpózium keretében szakmai tájékoztatást adnak a néptánctudományról, a táncról és a hozzá kapcsolódó társadalmi és történeti tudnivalókról. Kiegészítő előadások foglalkoznak a népviseleti formák és a néptánc összefüggéseivel, a népi kultúra táji differenciálódásával, és más témakörökkel. Az egész napot betöltő intenzív munkaprogram egy héten át sokszínű képet

nyújt a magyar népi kultúráról az iránta érdeklődő többszáz fős egybegyűlt közönségnek. 1978-ban *Falvay Károly*, 1980-ban és 1982-ben *Tímár Sándor* művészeti vezetésével folyt a fesztivál munkája. A szimpóziumot az USA National Endowment for the Arts komoly anyagi támogatásban részesíti. Jelentősége túlnőtt a kontinensen, a friss, lendületes, sokszínű kulturális rendezvény Dél-Amerikából is vonzza az egykori magyar telepesek leszármazottait éppúgy, mint a magyar néptánc iránt érdeklődőket.

Kríza Ildikó – Magyar Judit

Művészportrék fényképsorban – Fotótéka

Az utóbbi évtizedek nem kicsiny szenzációja a fényképezés ős-, majd hőskorának „felfedezése" lett, a tárlatok mellett sokfelé jelennek meg a fotózás egyetemes vagy nemzeti történetét feldolgozó, főként reprodukáló albumok. A hazai hasonló, *Hevesy Iván* 1958-ban kiadott összefoglalása volt, (*A magyar fotóművészet története*) és *Fejős Imre* kitűnő tanulmányai a *Folia Archeologica* évfolyamaiban (1956–58); így ezek a monografikus elemzések szinte már maguk is történelmiek. Egy 1966-os tárlaton a *Magyar Fotóművészek Szövetsége* a hazai fényképezés 125 esztendejét mutatta be (*Magyar Nemzeti Galéria*) emlékezetes sikerrel – egy évtized múlva a 150. évforduló következik, nem kis lehetőség a „szakma és művészet" művelői, történészei és muzeológusai, akárcsak kedvelői előtt. Ennek az 1966-os tárlatnak talán legmeghatóbb darabja a *Petőfi Sándor*ról 1847-ben készült daguerreotypia volt (*Escher Károly* restaurálásában), de bőséggel sorolhatnám az öt negyedszázad emlékezetes portrésorait, *Lendvayné* és *Blaha Lujza, Erzsébet királyné* és *Jászai Mari*, mellettük írók, festők és más komédiások arcmása, *Székely Aladár* Ady-albuma, mások Babits-fotói, *Pécsi József* és *Révai Ilka* Kassák-portréi a jelesebbek között. A tárlat 777 fényképe izgalmas „röptét" nyújtott – jelezve egyben igényeket és hiányokat: monografikus feldolgozások, múzeumok, albumok és mások szükséges megteremtését a történelmi horizonton.

Egy 1979-es székesfehérvári tárlat (*Csók István Képtár*) a maga technika- és alkotástörténeti egységében a hazai fényképezés kezdeteit állította a közönség elé (*Madách, Liszt, Deák* portrék stb.), ez a bemutató, utóbb *Klösz György* (és mások) felvételeinek sikeres albuma (Budapest Anno – Corvina Kiadó, Budapest, 1979) csak felnagyította mintegy az igényeket; eleven érdeklődéssel és harmatos nosztalgiákkal a régi fényképfelvételek iránt lépten-nyomon találkozunk. Így 1981 őszén is, amikor a *Petőfi Irodalmi Múzeum* „Gépképírás" címmel (Ady szava ez) egy szép tárlaton fotóportrék sorát állította ki a Nyugat 1900–1930 között tevékeny nagyjairól.

Fotódokumentumokat szinte minden hazai múzeum gyűjt jónéhány évtizede (éppen alakulóban az önálló fényképmúzeum), elsőként a felvételek dokumentumértéke szerepelhet a gyűjtés indítékaként. Így szinte természetes (egyben szükségszerű), hogy a *Fotótéka* sorozat megteremtésére elsőül a *Petőfi Irodalmi Múzeum*, kiadására pedig a *Népművelési Propaganda Iroda* (NPI) vállalkozott, a megjelentekből mindkét intézmény „motivációja" nyilvánvaló.

A Múzeum Évkönyveiben elsőként a *Tegnapok és holnapok árján* című tanulmánygyűjtemény (1977) zárásaként *E. Csorba Csilla „Ady száz arcá"*-t mutatta be; bevezetője az alakulófélben levő „művészet- és tudománytörténeti műfaj" alapvetésének te-

kinthető. Ezen a szálon a fénykép nem csupán „megőrző jellegű", de a kapcsolattörténeti kutatás, vagy a pszichológiai indítékú elemzések (emellett továbbiak) alapja is lehet – épp ezért újszerű a később önálló füzetekben jelentkező vállalkozás.

Természetesen sem művészi, sem pedig kapcsolattörténeti (stb.) vonatkozásokban sem egyenértékűek az időrendben közreadott felvételek, a „sugallatosak" mellett vannak pusztán dokumentatívak is, jónéhány ritkán publikált, nem kevés Ady kezétől jelölt a pontosan 96 Ady-arc között. Szívesen tűnödünk (mondjuk) *A föltámadás szomorúságával* egyazon idejű és hangulatú tátrai kép (1910, nyár) majd az 1911-es római felvételek fölött; a „nagy szakítás" ambivalens lélekrajza a sugaras Ady-arcokon. A képek szövegdokumentációja kisebb életrajzi és alkotástörténeti monográfiával felér, a legeszményibb album egyféle *„Ady napjai"* lehetne, ebben szinkronban az életadatok és alkotások, levelek és fényképek. Legalább egy meghatározottan rövid időszakaszra ki kellene próbálni ezt a lehetőséget kísérletül. Az „Ady-dosszié" ugyan még evvel az eléggé rossz nyomdai minőségben reprodukált fényképanyaggal is jelentősen gazdagodott, a válogató és feldolgozó tartalmas munkája eredményeként.

Az Ady-képsort a *Valóság és varázslat* című tanulmányantológiában (1979) *W. Somogyi Ágnes Képek a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz-gyűjteményéből* című fotóválogatás követte, rövid bevezetés után 38, többnyire ismert fénykép *Móricz Zsigmond* életének különböző szakaszaiból, kapcsolatait és miliőjét jelzőn, a képleírásokban feltárón és érdekesen. És ugyanebben a gyűjteményben egy ikonográfia is található: *P. Macht Ilona Egy album képei – ötven év ötven kép tükrében* címmel *Krúdy Gyula* fényképeit közli. Az itt sorakozó 52 kép ismert és ismeretlen Krúdy-arcokat mutat pl. egykori filmhíradó-felvételekből kinagyított kockákat stb. Egy feledhetetlen Pünkösdikirálynő megkoronázását az elegáns Margitszigeten (Krúdy valóban méltó zsüror, ugyanígy hivatott „fővédnök" is), vagy az óbudai hajlék kedves udvarát és meghittebb enteriőrjeit, a „Krúdy világához" mintegy mellékletül.

Az önálló füzetsor első állomása *József Attila* fényképeinek ikonográfiája lett (*Négyszemközt az utókorral* – 1980), *Macht Ilona* gyűjtő és feldolgozó munkája gyümölcseként. *„Gyere Márti! Az utókor!..."* – kiáltott fel a költő *Vágó Márta* emlékezéseiben egy ürömhegyi kirándulás amatőr fotográfusa előtt. Ebben is igaza lett, de bizony elszomorít, hogy bár az ikonográfiai gyűjtés ezúttal a teljes publikáció igényét tűzte feladatul, az „utókor" József Attiláról csupán 72 fényképet talált. A városligeti *Helfgott bácsi „utóda"* és *Escher Károly* (a riportfotós) a legismertebbek a fényképészek között, a képek legtöbbje amatőrfelvétel, a kor Székely Aladárja – ha volt – evvel a költővel össze nem találkozott. Az ilyforma igény csak halálát követően jelentkezett.

Jónéhány kevésbé ismert József Attila-arc kerül az utókor elé az album lapjain: egy makói sakkverseny vagy farsang csoportképe, hasonlók az ürömi, balatonlellei, földeáki, csillebérci, gödi, nagykovácsi (stb.) társaságok, találkozók és kirándulások emlékeként, egy keszthelyi nyaralás anzikszai lettek a kapcsolattörténet naposabb dokumentumai, részben az utóbbi évtized felfedezéseként. Később előkerültek újabbak is, alig módosítva az eddigi feltételezést.

A csoportképeken József Attilával a költőtársak közül legtöbbször *Illyés Gyula, Vas István,* másutt *Gereblyés László* látható, és bár a portréfényképezkedés divatja múlóban a harmincas évek elején, ez a 72 fotó (közöttük 19 egyszemélyes portré, a legtöbbje igazolványokból ismerhető) módfelett szegényes eredmény, amelyről nyilván nem a

képek összegyűjtője tehet. És bár az album hatására remélhetően még néhány amatőrfénykép előkerül – ez a hiány is jelzi a lényeget. Gondoljunk Jókaira, Adyra és más „fényképmágnásokra" a korábbi és kortársi írótársak közül. A költő a kamera lencséjével ritkán találkozott, a kamera mestereivel sohasem. Csak gyorsfényképészek tartották a gépet és néhány amatőr.

Ugyanakkor az itt közölt képsor néhány kérdésre mégiscsak választ kínál; pl. a „kapcsolattörténetre", vagy arra, hogy *Dési Huber István* mely fotográfiák nyomán készítette a költőről készült rajzát és a festményt József Attila halála után. Úgy tűnik, még az 1980-as emlékbélyeg grafikusa is a legkevésbé szerencsés fotó alapján dolgozott.

„A fényképezés nem kapott különösebb jelentőséget József Attila életében..., a felvételek nagy része alkalomszerű..., a költő nem tartott szorosabb kapcsolatot a fényképészekkel..." – írja a bevezető.

Nem így Jókainál: az *E. Csorba Csilla* összeállításában *„Baráti emlékül – Jókai Mór"* című gyűjtemény büszkén viseli az „író összes fényképe" epitetont, és a 128 felvétel mennyisége valóban lenyűgöző, bizonnyal utóbb még több is előkerül, ha a gyűjtők felnyitják majd a titkos fiókokat.

„Adyról a gondolataiba mélyedő, könyökére támaszkodó költő, József Attiláról az idegek harcától tönkretett szomorú arc, Jókairól pedig az ősz, parókás, bágyadtan mosolygó kép él az emberek emlékezetében..." – kezdődik a bevezetés, és Jókairól az ezt követő képsorok az eddig ismerteknek jócskán ellentmondanak, mutatva az író kevésbé számon tartott arcait és állapotát. Az első felvétel 120 esztendő előttről való, fiatal arccal, garibaldis nyakravalóval ábrázolja az 1861-es országgyűlés képviselőjét. *Simonyi Antal*, a fotográfus, ismert portretista kortársai között. Az író arca, teljes vagy mellképei a továbbiakban szinte számtalan variációban tűnnek elénk, az időrendbe állított sorozat szinte állandóságot mutat, a nagy számú dedikáció és a csoportképeken szereplők (családtagok, képviselő- és párttársak stb.) a „kapcsolatokat". Az egyre díszesebb enteriőrök és öltözékek árulkodók: az író többnyire a nagyvilág számára állt a kamera elé. Nem ritkán „pózban", az újságfényképészek előtt. Mégis megható például, a Petőfi szobornál, a költő halála 50. évfordulóján készült képsor, ugyanígy *Nagy Bella* látható ragaszkodása (színésznő?) *Erdélyi Mór* műtermének súlyos és porszagú enteriőrjeiben (*„Az a lány százszor legyen áldott, aki lelkét ejtette meg..."* – írja 1899-ben Ady), a teljes Grósz család felsorakozása egy nizzai nyaraláson (1903) az idős író körül. Ezt a sorozatot már csak a halottas ágyon felvettek követik.

A Jókai-fotósok hosszú névsorában a kor legismertebbjei megtalálhatók, az „írófejedelem" igényesen válogatott. Ugyanígy talán a dedikációval megajándékozottak között.

Az idei gyűjtemény (*„Nézzék meg ezt a fotográfiát"*) – *Kovács Ida* munkája – *Halász László* előszavával *Karinthy Frigyes* „összes fényképét" teríti elénk, a legváltozatosabb világú sorozat az előzők után. Karinthy valóban korának legeredetibb hajtása volt, így bizonyítják akár egy amatőrfilm képsorai, akár a protokoll vagy amatőrfelvételek, sokféle arc és mozdulat, sokféle ikonográfiai változat található az író körül. A képekben megbúvó életrajz itt szinte kaleidoszkópikusan jelentkezik: az ünnepelt író, a „bűvész" és az apa megannyi színben megtalálható, nagyszerű világ, híres emberek és gyönyörű nők Karinthy körül. Az ikonográfia értéke akár egy tudós monográfiával, akár egy csillogó regénnyel felér.

A sorozat még további eredményekkel gazdagíthat, szívesen lapozgatnánk az *Arany Jánosról*, *Vajdáról*, *Mikszáthról*, *Móriczról* (stb.) egybegyűjtött „összeseket".

A múzeumi vállalkozás nem kicsiny örömet hozott, bár az sem hallgatható el, hogy az albumok lapokra hullottak a műanyagragasztó megszáradása és az első forgatások után. Nagyobb áldozatot érdemelne az egyhamar bizonyára meg nem ismételhető albumkiadások nyomdai kivitele és kötése. Ha már a mulandóság cáfolatául kerültek egybegyűjtésre és kötetbe a felvételek, ez az elv érvényesüljön a könyvecskék kivitelében is.

Mulandóbbnak tűnnek, mint a képsorok.

Bodri Ferenc

Somogyi-könyvtári Műhely (1977–1981)

Korábban sokszorosított, a 16. évfolyamtól kezdődően (1977) nyomtatott formában, mindegyre gazdagodó tartalommal jelenik meg a talán egyetlen hazai könyvtári folyóirat, és bár a téma szinte kizárólagosan „szegedi", az érdeklődés mégsem csak helyi lehet. Hiszen a város jelentős „történelmi csomópont" volt mindig, kultúrcentrum ma is, így az itt történtek, az itt élők és alkotók tevékenysége a teljes nemzet sorsára hatott, s ez napjainkban sincs másképp.

Figyelmet érdemelnek a megidézettek mellett a megidézők is, városfeltáró szándékaik és eredményeik korántsem lokálisak: teljesebb hazai körkép alakul kutatásaik, feltáró munkájuk során. A *Péter László* által szerkesztett helyismereti folyóirat elődeihez méltón példásan szolgálja a szegedi históriai- és sajtóhagyományt. Egyben modernül, szélesebb érdeklődési körben, hiszen az elmúlt fél évtized számait lapozgatva (620 tartalmas lapoldal, nem kevés tábla az öt esztendő során!) ez a „tágabb horizont" a legszembetűnőbb az olvasó számára. A lap tematikus fókuszaiba nem egy-egy „kiemelt" tudomány- vagy ismeretág került, hanem *Szeged*, a feltárás minden szándéka más helyi kiadványoknál szélesebb alapzatú.

Az 1977-es füzetben *Szabó Ferenc* alapos áttekintése vonja meg a fölszabadulás előtti szegedi helytörténetírás nyomvonalait (egyben mérlegét), majd ezt követően *Péter László* a város öt kötetre tervezett történeti feltárásának előmunkálatait ismerteti.

Az 1918/19-es szegedi szükségpénzekről *Huszka Lajos* tanulmányát olvashatjuk itt, a következő számokban az 1728-as szegedi boszorkányégetésről *Oltvai Ferenc*, az újszegedi lőportárrobbanásról *Habermann Gusztáv*, majd *Ruszoly József*, a reformkori öröklési szokásjogról *Rokolya Gábor*, a szegedi sóról és dohányról *Giday Kálmán*, az itteni szalámigyárról *ifj. Lele József* írásait, az érdekes témákról szóló kutatási eredmények mindegyike dokumentatív értékű képek és forrásanyag kíséretében jelentkezik. A témák a hazai történelem és gazdaságtörténet egészébe illeszkedők, egyben a város „lokális históriájának" részei. A gazdag változatú forrásfeldolgozásokból a művelődéstörténeti és képzőművészeti, ugyanígy az irodalomtörténeti anyag mégis kiemelkedik: a szegedi iskolatörténettel és jeles alakjaival *Ruszoly József*, *Huszka László*, a színházzal

és zenével *Papp János, Lengyel András* (Lajtha László Szegeden), *Meszlényi László* (Vaszy Viktor), *Demény János* (Bartók Béla Szegeden) foglalkozik, a múzeum és könyvtár egykori munkatársait (*Csollány Dezső, Fischof Ágota*), a város történetének kutatóit (*Vasváry Ödön, Eperjessy Kálmán*), jeles emlékű orvosait (*Leitner Vilmos, Hollós József*) és másokat néhány szép és tartalmas nekrológban búcsúztatja a folyóirat. A szegedi képzőművészekről (*Szőri József, Dorogi Imre, Vinkler László* stb.), az *Alföldi Művészeti Egyesület* történetéről *Apró Ferenc* és *Laczó Katalin* monografikus értékű publikációi és adatközlései olvashatók az évfolyamokban, *Bródy Sándor, Somlyó Zoltán* és mások szegedi tartózkodásaival mellettük még *Zsoldos Sándor* írásai, gazdag forrásjegyzék, képanyag és bibliográfia a tanulmányok kísérőjeként.

A két, a témában már nélkülözhetetlen „tematikus szám" – *Móra Ferenc születésének századik évfordulójára (1979/1–4.), József Attila 75. születésnapjára* (1980/1–2.) – mellett változatos tartalmúak a továbbiak. Természetesen több adatközlést és összefoglalást olvashatunk más szegedi kitűnőségekről: *Juhász Gyula, Bálint Sándor, Hont Ferenc, Ortutay Gyula* és mások munkásságának részfeltárásai, akár az életművek bibliografikus bemutatása jelentős állomás a pályaképek gazdagabb megismerésében.

A cikkek és tanulmányok közös értéke a pontos és gazdag dokumentáció, egy-egy itt közölt emlékezés, pályakép-rajz, akár egy „adalék", „mikroadat" (*Cs. Sebestyén Károly, Vajtai István, Sipka Sándor* és mások Móráról, *Tóth Ferenc, Lengyel András, Apró Ferenc, Szigeti Lajos, Tasi József*, és mások József Attiláról, *Palásti László* Juhász Gyuláról, mellettük a szerkesztő, *Péter László* szépen sorakozó, dokumentatív írásai és jónéhány további munkatárs „termése" a változatos tematikájú évfolyamokban) nemcsak ismereteinket bővítheti, de árnyalhatja egy-egy életút és életmű, akár egy történelmi korszak „mikroklímájának" értékeit. A rendre ismétlődő és folytatódó *Szemlerovat* a szegedi érdekű kiadványokat és könyveket ismerteti, olykor az innen hiányzók pótlásaként.

Úgy tűnik, kitűnő és elmélyült kutatógárda szegődött a könyvtári műhely köré. És nemcsak könyvtárosok, és nemcsak szegediek. Mint ahogy nem csupán helybéliek az olvasók sem: a folyóirat egy-egy száma nélkülözhetetlen a kutatók számára.

A *Somogyi-könyvtár* sokrétű és szépen gyarapodó kiadványaiból: a bibliográfiák közül kiemeljük a *Dugonics András* munkásságával, majd könyvtárával foglalkozót (*Gyuris György*), a *Móra Ferenc (Vajda László, Vajda Lászlóné, Gyuris György)* és *Bálint Sándor (Péter László)* munkásságát elemző és összefoglaló füzeteket. Ugyanígy a *Péter László* által összeállított és elemzett *Ady, József Attila, Bartók* kapcsolat-feltárásokat (mármint Szegeddel), az *Odessza és a magyarok* címűt, mellettük a két repertóriumot (*Délvidéki Szemle, Puszták Népe*). Bár szívesen idemásolnánk a teljes kiadványlistát, amely a folyóirat borítóján rendre megtalálható. A címek legtöbbje mellett ott az „elfogyott" felirat.

Bodri Ferenc

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának (Debrecen) kiadványsorozatai

Egy-egy tudományos könyvtári műhely a maga *„archiválís és szolgáltató tevékenységén"* túl a helyet adó szélesebb intézményrendszer fókusza is, a „teljesebb műhely" munkásságának, alkotó és kutató közösségének adatszolgáltató és feltáró társa lehet – ezt bizonyítják a debreceni egyetemi kiadványsorozatok jónéhány esztendeje. Az utóbbi években egyre ismertebben, mindegyre meggyőzőbben, és szinte felgyorsultan. Összefoglalásunk ez okból nemcsak „horizontális", inkább egy kissé „retrospektív" jellegű.

A *Könyv és Könyvtár* című, időszakosan megjelenő tanulmánygyűjtemény (1979-ben a XII. kötet) elsősorban a Könyvtár dolgozói számára biztosíthat publikációs lehetőségeket, az antológia „törzsanyaga" így jórészben könyvtári jellegű, a kötetek a nemzeközi kiadványcsere jeles darabjai. Több nyelvű és a megszokottnál átfogóbb rezümék biztosítják a külhoni publicitást. De széles skálán találhatók a sorozat vaskos füzeteiben történelmi, nevelés-, művelődés-, könyvtár- és irodalomtörténeti tanulmányok is, az apróbb közlemények között érdekes forrásközlések, minden további kutatás szilárd alapjai. Szívesen idéznénk néhány témát, címet és szerzőt a kitágult horizontot jelző sorozatból, de remélhetőn egy következő kötetben olvasható lesz majd az eddigiek szakszerű repertóriuma, hiszen a gyűjtemény a maga szakmai értékei mellett nem kicsiny tudományos értékekkel rendelkezik. Mégis kiemelnénk a Könyvtár volt igazgatója, *dr. Csűry István* (1921–1980) tanulmányait a gazdag anyagból, hiszen Csűry a sorozatnak nemcsak lelkes gazdája volt, de a kötetek munkásságának és publikációinak legfőbb lelőhelyei. Tanulmányai egyrészt a modern könyvtártudomány és -technika, könyvtárszervezés fontos elméleti alapvetései és gyakorlati dokumentumai, ugyanígy helyi és irodalomszociológiai tartalmúak, példásak és eredeti kutatásokon, korszerű tájékozottságon alapulnak.

Sokféle szempontból érdekes füzetsor kísérte a Könyvtár bibliofíliai és könyvművészeti feltáró tevékenységét. Elsősorban a könyvművészet múltját, méginkább jelenét bemutató tárlatokra, ezek szép és dokumentatív értékű katalógusaira gondolunk. Ugyanígy a kiállításokat kísérő előadássorozatok tipográfiailag szépen megformált füzeteire. Ezek között az első a *Nemzetközi Könyvév* eseményeit kísérte (1972), a továbbiak pedig *Lengyel Lajos* (1976), *Erdélyi János* (1977) és *Szántó Tibor* (1978) könyvművészek kiállításait.

A szimpozionok egyik témája a nyomdászat és könyvművészet múltja és jelene volt – *Benda Kálmán, Irinyi Károly, Pogány Frigyes, Haiman György, Kéki Béla. Keresztury Dezső, Mátrai László* és mások tartottak ebben a témakörben előadásokat – másrészt pedig a könyv-, könyvtár- és irodalomszociológia múltja és főként jelene (*Csűry István, Kovács Kálmán, Juhász Ferenc, Durkó Mátyás* előadásai), de minden alkalommal megszólaltak a bemutatkozó könyvművészek is. Az említettekkel együtt bizonyították a *„Gutenberg galaxis"* életerős múltját és eleven, korántsem lebecsülendő jelenét.

Az Egyetemi Könyvtár kiadványainak további sorozatai főként tudományos értékű forrásközlések, repertóriumok és közhasznú bibliográfiák. 1980-ban jelent meg a *Ti-*

szántúli Régi Kéziratok első füzeteként *Gulyás István tanári önvallomása*, a „párbajozó tanáré", akiről a *Nagyváradi Napló*ban (1901) még *Ady Endre* is megemlékezett. Gulyás lányai és fia (*Gulyás Pál*, a költő) számára készített emlékirata, emellett *A tanári függetlenségről* tartott egykori előadás (1911) kéziratának fakszimile-közlése érdekes kortörténeti és pedagógiai dokumentum, és nemcsak debreceni vonatkozásai okán. Hiszen a nagyhírű tanár Debrecen előtt Budapesten és Nagykőrösön tevékenykedett, „talán az egyetlen kedves tanárának" kéziratából a Kelet Népében még *Móricz Zsigmond* is közölt részleteket. Ezúttal a teljes szöveg kitűnő dokumentáció kíséretében (*J. Gulyás Margit* munkája ez) olvasható, a hasonmás akár egy röpirattal felérőn időszerű.

Hasonlóan szélesebb, egyben helytörténeti értékkel bírnak az 1975 óta megjelenő *Tiszántúli Időszakos Kiadványok Repertóriumai*, így a *Debreceni Néplap* (1944–45), a *Csokonai Lapok* (1850), a *Magyarok* (1945–49), a *Debreceni Képes Kalendárium* (1901–1948), a *Debreceni Szemle* (1927–1944), a *Kelet Népe* (1935–1942), a *Magyar Exlibris* (1935–36) és a *Debreceni Főiskolai Lapok* (1896–1914) szépen sorakozó, olykor tematikusan csoportosított, szakszerűen feltárt és prezentált repertóriumai, megkönnyítve a kutatók munkáját, dokumentatív értékükkel maguk is nem kicsiny kutatómunka eredményei.

Ugyanígy a *Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Bibliográfiai Kiadványai* sorozata is, melyből *Juhász Izabella: A Debreceni Ady Társaság bibliográfiája (1927–1951)* és a *Byron Magyarországon – Pukánszkyné Fábián Judit* munkáját – emeljük ki. Mindkét tudományos igényű sorozat elkerülhetetlen és immár nélkülözhetetlen forrás a kutatás és érdeklődés előtt. Jelezve egyben a további út feladatait: más debreceni folyóiratok, társaságok és hírességek (pl. költők: *Csokonai, Tóth Árpád, Nagy Zoltán, Gulyás Pál, Pákozdy Ferenc* és mások) útjának és munkásságának dokumentatív feltárását, mindezek nyilván szerepelnek a könyvtár tudományos munkatársainak tervei között.

Az intézmény kiemelt feladatának tartja – módfelett helyesen így – az Egyetem munkatársainak szolgálatát, a tanárok tudományos munkásságának segítése mellett mindezek feltárását és jegyzését. Ebben a feladatkörben két jeles bibliográfiai sorozata él. Egyrészt a *Debreceni Egyetemi Bibliográfia* (Bibliographia Universitatis Debreceniensis), melynek 1981-ben megjelent második kötete a *Bölcsészettudományi Kar* tanárainak publikációs munkásságát foglalja össze 1956–1975 között. Az egyetemi intézetek rendjében, lexikális rövidséggel a címjegyzék előtt az itt tanító munkatársak Debrecenben eltöltött idejét.

A gazdag névsor jórészt ismert egy-egy tudományág művelői és az érdeklődők előtt, a vaskos kötet 300 lapon tárja fel a bőséges tudományos, egyben népművelői értékű munkásságot, amelyet az Egyetem tanárai folytattak a jelölt időpontok között. Nem kevés kiemelt értékű mű: könyvek és tanulmányok, cikkek és ismertetők követik egymást, a kötet névmutatója az utóbbi két évtized jeles hazai tudományos alkotógárdáját sorolja fel. Debrecen a bölcsészettudományok kiemelkedő hazai műhelye.

Külön sorozat – *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Tanárainak Munkássága* – mutatja be 1971 óta az Egyetem legismertebb professzorainak tevékenységét. Így a néprajztudós *Gunda Béla*, a geográfus *Kéz Andor* (1891–1968), az irodalomtörténész *Juhász Géza* (1894–1968), *Kardos Pál* (1900–1971), *Julow Viktor* (1919–1982), *Bán Imre* és *Barta János* professzor könyveinek és tanulmányainak, szövegki-

adásainak és közleményeinek, ismertetéseinek, vitáinak és interjúinak összegyűjtött bibliográfiája a megjelentek között. Megannyi ismert és értékteremtésben gazdag életpálya ez, mindezek jeles foglalata a sorozat egy-egy füzete. Fájdalom, hogy néhány alkalommal a bibliográfia már lezárt életmű fejezete lett.

Úgy tűnik, hogy a dokumentatív, szövegközlő és bibliografikus sorozatok alkotó módon szolgálják a hazai komplex kutatást, gazdag műhelybe engednek bepillantani. Várjuk a folytatást, a legutóbb jegyzett sorozatban pl. a történész *Szabó István* (1898–1969), a nyelvtudós *Csűry Bálint* (1886–1941), az irodalomtörténész és népművelő *Hankiss János* (1893–1959) egyszemélyes bibliográfiáját az ígértek között.

Bodri Ferenc

A néprajz a vidéki múzeumi évkönyvekben (1977–1980)

Pontatlanul és hiányosan tájékozódik a magyar néprajz teljesítményeiről, aki nem tartja számon a vidéki múzeumok megélénkült kiadói tevékenységét. A megyei múzeumigazgatóságok megszerveződése, a közművelődési és tudományos intézményként definiált múzeumok megyei tanácsi irányítása óta (1962–1963) az új gyűjtésű, lokális kötődésű anyag publikálását – a helyi kutatások szervezésével-finanszírozásával együtt – elsősorban a megyeszékhelyek múzeumai vállalják. Ami azt jelenti, hogy megsokasodván a publikációs fórumok, mind nehezebb – a többé-kevésbé következetes bibliográfiai számbavétel ellenére – az újabb kutatások jellemző tendenciáinak és eredményeinek megismerése. Ha „nehezebb", a pontatlan és hiányos tájékozódás – jóllehet a filológiai igénytelenség szinonimájának tetszik – nemcsak a tájékozódót minősíti, inkább annak kifejezője, hogy a lehetőségek, a társadalmi szükségletek vonzásában születő néprajzi közlemények gondolati és szervezeti szétaprózottsága a magyar társadalomfejlődés logikus – már-már törvényszerű – „végeredménye". A filológiai tájékozódás nyilvánvaló zavarait társadalmi jelenségként érzékelve különösen indokolt tehát, ha újra és újra számbavesszük, mérlegeljük azokat a szándékokat és törekvéseket, melyek jelen vannak ugyan a magyar néprajzi kutatásokban, eredményeik mégis az érdeklődés perifériáján szerénykednek.

Az évkönyvek, s a hasonló szerkezetű, de nem éves rendszerességű tanulmánygyűjtemények a magyar (s általában az európai) múzeumok legjellemzőbb, a múzeumi gondolattal csaknem egyidős kiadványtípusát jelentik. Mert a múzeumban folyó természettudományi, régészeti, történeti, néprajzi, művészettörténeti kutatások folyamatos publikálását vállalják, a kezdetek – Magyarországon a századforduló – óta a „vegyes tartalom" és laza szerkezet vált a legfőbb jellemzőjévé az ilyen köteteknek. Az egyes múzeumok évkönyveinek tematikai és szerkezeti különbségei tehát pontosan tükrözik a múzeumi szakágaknak az adott múzeumra jellemző arányait. Ha úgy találjuk, hogy néhány dunántúli megye múzeumi évkönyvében kisebb a néprajz részesedése, mint például a régészeté, az arányok egyszersmind e szakágak szervezettségi színvonaláról, szakember ellátottságáról is informálnak. S ugyanígy: ha Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest vagy

Hajdú-Bihar megye évkönyveiben lényegesen nagyobb a néprajzi publikációk részaránya, ez az itteni múzeumok koncepciózusabb kutatás-szervezésének következménye elsősorban, nem az eltérő szerkesztői szándékok folyománya. Különösen szembetűnő a lokális néprajzi érdeklődésnek az évkönyvekben így tükröződő területi aránytalansága, ha azt is hozzátesszük: természetesen nem az évkönyv jelenti a vidéki múzeumokban dolgozó etnográfusok egyetlen publikációs lehetőségét. Alkalmi kiadványokat, füzet- és kismonográfia-sorozatokat is rendszeresen kiadnak a múzeumok, s éppen azokban a megyékben, ahol az évkönyvekben is a néprajz kedvezőbb aránya figyelhető meg, ezekben az egyéb kiadványokban szintén feltűnő a néprajz nagyobb részesedése. Az 1970-es években különösen megszaporodtak – elsősorban Hajdú-Bihar, Békés és Csongrád megyében – a munkaközösségi szervezésű, helyi tanácsi kiadású falu- és városmonográfiák, s ezekben az eredendően helytörténeti feldolgozásokban figyelemre méltó terjedelemben vannak jelen a történeti szempontokkal többé-kevésbé egyeztetett, új gyűjtéseket feldolgozó néprajzi tanulmányok – a helyi múzeumokban dolgozó etnográfusok dolgozatai. Az évkönyvek „vegyes tartalmában" kifejeződő szakági arányokból ezek szerint meglehetős biztonsággal következtetni lehet a néprajzi kutatások megyénként különböző teljesítményszintjére. Ebből a tapasztalatból azonban kockázatos lenne tovább következtetni, s azt feltételezni, hogy a folklorizmus fogalmával körülírható társadalmi érdeklődést, „kihívást", illetve annak hiányát is kifejezi a publikációs jelenlét. Inkább a szubjektív tényezőknek – pl. a múzeumvezetők szakképzettségének-érdeklődésének, a tanácsi finanszírozás különbségeiből levezethető szakemberellátottsági különbségeknek – az elsődlegesen meghatározó szerepét kell hangsúlyoznunk. Vagyis: a területi aránytalanságok jórészt a „véletlenektől" befolyásoltak.

Az évkönyv – említettük – a folyamatos és rendszeres múzeumi munka legevidensebb dokumentumaként favorizált, történetileg kialakult kiadványtípust jelent. Ezt a „modellt" követték azok a múzeumok is (pl. a pécsi, a debreceni, a miskolci), melyek a századfordulón vagy az 1930-as években kezdeményezett helyi előzményekre hivatkozva az 1950-es években újraindították sorozataikat, s azok is, amelyek csak a megyei igazgatóságok megszerveződése után vállalhatták az önálló könyvkiadást. Az egyes évkönyvek sorozattá rendeződésének történetét azonban nem feladatunk nyomonkövetni, csupán az eredményt konstatáljuk: az 1970-es évek végére a 19 megye csaknem mindegyikében rendszeresen jelennek meg évkönyvek. (Kivétel Komárom megye, ahol az 1960-as években kiadott egyetlen kötetnek nincs folytatása; Zala megye, ahol alkalmi tanulmánygyűjtemények után a levéltár, a múzeum és a könyvtár közös évkönyvet jelentet meg, és Szabolcs-Szatmár megye, ahol több mint tíz esztendeje elakadt az 1950-es években indult sorozat.) Egyes megyékben a megyei múzeum mellett a tájmúzeumok is kiadtak néhány évkönyvkötetet (Hajdú-Biharban Hajdúböszörmény és Berettyóújfalu, Pest megyében Nagykőrös), ezek sorozattá szervezhetőségéről azonban még korai lenne nyilatkozni, s különösen a kiadványtípus további kiterjedésének tendenciájára következtetni. Másutt a „vegyes tartalommal" való szakítás szerkesztői szándékát figyelhetjük meg: a Bács-Kiskun megyei múzeumok évkönyve, a Cumania, kötetei szakági tanulmánygyűjteményként (Archaeológia, Ethnographia, Historia) jelentek meg; a Békés, a Csongrád és a Pest megyei évkönyvekben monográfiák, monográfia igényű tanulmánygyűjtemények is helyet kaptak, jóllehet itt sem mondtak le a „vegyes" kötetekről. Ha kiemelkedően fontos eseménye is a néprajznak az ilyen tematikus

gyűjtemények, monográfiák publikálása (pl. *Bálint Sándor* három kötetes Szeged monográfiája, a Börzsöny vidékéről, illetve Nagykőrösről készített tanulmánykötet[1]), aligha valószínű, hogy az évkönyv-szerkesztés ezt az irányt követni tudná.

A következőkben négy esztendő évkönyv-termésének néprajzi érdekű szemlézésére vállalkozunk, követvén a szakág közkeletű témakezelését. Egy-egy néprajzi téma többszörös vizsgálata, más témák „elhanyagolása" önmagában is tanulságos képet ad az érdeklődésről, a témakezelés öröklött mechanizmusairól, indokolt tehát az értelmezés-kommentálás tematikus szempontja. Azt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a fentebb jelzett területi aránytalanságokat – a dunántúli kötődésű közlemények viszonylag csekély mennyiségét – ilyen szempontú összefoglalással aligha érzékeltethetjük.

A néprajz kutatástörténeti jelentőségű aktuális eredményeiről, eseményeiről elsősorban a majd-minden évkönyv közölte éves beszámoló jelentésekből tájékozódhatunk. Kutatástörténeti érdekűek azok a dolgozatok is, melyek a múzeumok kiadásában 1974–1976 között megjelentetett néprajzi tanulmányokat kritikusan értékelték, s a kutatások főbb tendenciáiról is informálnak.[2] Veszprém megye néprajzi kutatásának közel egy évszázados történetét bibliográfiailag teljességre törekedvén foglalta össze *Vajkai Aurél*, akinek sokoldalú munkásságát viszont 75. születésnapját köszöntő dolgozatból ismerhetjük meg.[3] A Bács-Kiskun megyei múzeumi gyűjtemények szervezésében úttörő érdemű Szalay Gyula és Bellosics Bálint munkásságát életrajzi elemzések mérték fel,[4] Herman Ottó gyűjtőmódszerét, *A magyar halászat könyve* keletkezéskörülményét pedig forráspublikáció segít alaposabban megismerni.[5]

A település-rend és a paraszti építkezés ökológiai, gazdasági és funkcionális összefüggéseinek többoldalú elemzését a Börzsöny vidékéről készített tanulmánygyűjtemény vállalta a legkövetkezetesebben. *Novák László* a falusi telkek bemutatását a határhasználat történeti változásainak gazdaságnéprajzi értelmezésével kapcsolata össze; *Halász Péter – Suda Vilmos* az épületszerkezetek, a felhasznált anyagok és az alkalmazott technikák változásait is, a lakáshasználat módosulásait is példásan dokumentálta; *I. Sándor Ildikó* a lakóház tüzelőberendezésének újkori átalakulását vizsgálva jutott el a népi építészet történetére általánosítható következtetésekhez.[6] A kevéssé ismert Nógrád megyei és jászsági kétbeltelkű településekről (a szérűskertek funkciójáról) egy-egy, a történeti források néprajzi értelmezését vállaló feldolgozás készült.[7] *Bakó Ferenc* társadalomnéprajzi aspektusból: a rokonsági szervezetet bemutatva ismertette Mátraderecske településrendjét.[8] A Duna–Tisza közéről *Sztrinkó István* közölte kezdetleges falazó-technikák, falszerkezetek inkább „újra-felfedezett" primitivizmusnak, mint megőrzött archaikumnak minősíthetők.[9] A Csongrád megyei mezővárosoknak és tanyáiknak lakóépületeiről is, melléképülteiről is készültek inkább a formai kérdésekre ügyelő adatközlő dolgozatok, s ezek némiképp árnyaltabbá teszik ismereteinket, ha nem hatnak is a felfedezés erejével.[10] A Fejér megyei Mezőség építészeti emlékeiről viszont *Kücsán József* közleménye előtt eléggé felszínes ismeretekkel rendelkeztünk.[11] Észak-Borsod és Gömör határos területén jellemző szénatároló építmény bemutatását a gazdasági és ökológiai viszonyokkal való összefüggés elemzése, tehát a vizsgálati módszer avatja kiemelkedő értékűvé.[12] A lakáskultúra újkori változásait a Duna–Tisza köze tanyavilágáról, a Fertő vidékéről és a Nógrád megyei volt uradalmi cselédekről készített elemzésekből ismerhetjük, bár ezek a dolgozatok nem a szociológiai életmódvizsgálatok egzakt adatfelvételi módszerével készültek.[13]

A gazdálkodásról egy-egy termelési ág (vagy annak is részlete) leírását-elemzését vállaló feldolgozások készültek, a paraszti üzem szerveződéséről (az ágazatoknak, illetve az önellátásnak és árutermelésnek az arányait meghatározó döntési folyamatokról, alternatív szituációkról) és a technológiai lehetőségek fejlődéséről tehát csak közvetetten informálódhatunk. Leginkább a Börzsöny-vidék földművelését, szőlőművelését, állattartását és erdei haszonvételeit külön-külön ismertető, de a gazdálkodásról monografikus teljességet adó tanulmányokból, ha hiányoljuk is a részeredmények egymásra vonatkoztatását.[14] Ezen túl: a földművelésről és a szőlőművelésről-borkezelésről számbavehető új eredmények eléggé periférikus jelentőségűek.[15] Az állattartással kapcsolatos ismereteinket a figyelemre alig méltatott kis-állatokról (a kecskéről, a szamárról), valamint a legeltetés szervezetéről írott dolgozatok alapvetően gazdagítják.[16] A paraszti gazdálkodás szempontjából mind periférikusabb jelentőségű halászat Herman Ottó klasszikus monográfiája (1887) óta folyamatos kutatásáról *Szilágyi Miklós* készített kritikai szemlét, elméleti és módszertani szempontból mérlegelve az őstörténeti következtetések és az agrártörténeti kutatásokkal konfrontált, az üzemszervezeti változásokat vizsgáló elemzések lehetőségeit.[17] *Solymos Ede* a történeti források néprajzi felhasználására a Kalocsa–Mohács közötti Duna-szakasz feudalizmuskori bérleti viszonyainak, a távolsági halkereskedelemnek, valamint a tolnai német halászok alkotta halászcéh belső szervezetének tüzetes elemzésével mutatott módszertanilag is jól hasznosítható példát.[18] Az archaikus vadfogási módok, orvvadász módszerek Keszthely környékén megfigyelt, mintaszerűen dokumentált leírását *Petánovics Katalin* készítette el.[19]

A háziiparokról, kisiparokról lokális, s általában egy-egy mesterséget ismertető anyagközlések, részfeldolgozások jelentek meg. A paraszti kender-megmunkálás munkamenetét Borsod-Abaúj-Zemplén megye táji és etnikai tagoltságára figyelve, monografikus szemlélettel vizsgálja *Dobrossy István* és *Fügedi Márta* – az eddig publikált részletekből kitetszően.[20] A vízimalmok jelentőségét csak a Körös-vidék, illetve a váci Dunaszakasz ilyen tárgyú történeti forrásainak értelmezéséből, egyéb malmokét apróbb közleményekből ismerhetjük.[21] Az óbányai (Baranya megye) fazekasságot monografikus igénnyel vizsgálta, s megfigyeléseit részletekben publikálta *L. Imre Mária;*[22] a tiszántúli központokban református egyházi megrendelésre készült reprezentatív kerámia-emlékeket pedig *Takács Béla* mutatta be.[23] A miskolci, illetve kiskunfélegyházi fésűs mesterségről, a mezőberényi szűcsmesterségről az esztétikumot is érzékeltető feldolgozásokat olvashatunk.[24] A kékfestő mesterséget évtizedek óta monografikus igénnyel tanulmányozó *Domonkos Ottó* ezúttal a regionális piac-körzetek kialakulását elemezte egy tanulmányban.[25] Kisebb közlemények tájékoztatnak a takácsok munkájáról, valamint a szűrposztó készítő manufakturákról.[26] Gyűjtemény-ismertetések készültek több háziipari vagy kisipari előállítású tárgycsoportról, így a debreceni Déri Múzeum mángorlóiról, ivócsanakjairól, asztalos-munkáiról,[27] a pécsi Janus Pannonius Múzeum pásztorfaragványairól, ácsolt ládáiról, festett bútorairól.[28] A kisipar céhes szervezeteinek megismerését részben történeti forráselemzések, részben a múzeumokban őrzött tárgyi emlékeket ismertető közlemények segítik.[29]

A teherhordás-közlekedés ismeretét a szekérről írott két Vas megyei közlemény,[30] és az észak-bihari falvak cipekedési módjait bemutató anyagközlő dolgozat segíti.[31] A történeti forráselemzés módszere miatt kiemelkedő értékű *Bárth János*nak a dunai rév-

átkelés technikai részleteit is, jogi vonatkozásait is feldolgozó tanulmánya.[32] *Dankó Imre* – a vásárokkal foglalkozó kutatásait folytatva – ezúttal a távolsági árucsere-kapcsolatok és a társadalmi-kulturális érintkezés összefüggéseinek elemzési lehetőségeit vázolta fel.[33]

Feltűnően kevés dolgozat foglalkozik a saját előállítású, illetve az árucsere kapcsolatok révén megszerzett termékek felhasználásának kérdéseivel. A táplálkozási kultúra jellemzését (Balmazújváros német eredetű csoportjától gyűjtött anyag ismertetésével) *Vajda Mária* végezte el.[34] A leganyaggazdagabb népviseleti tanulmányt *Kerékgyártó Adrien* készítette: az Ipoly-menti falvakban gyűjtött anyagát közölte a Börzsöny-monográfiában.[35] A szomszédos táj – Nógrád megye – egyik uradalma cselédjeinek öltözködési szokásait *Zólyomi József* írta le, újabb részletekkel gazdagítván a maga uradalmi cselédek életmódjával-kultúrájával kapcsolatos, mind elmélyültebb kutatásait.[36] A dél-dunántúli népviseletekről vizsgálati szempontokban gazdag áttekintést s új gyűjtési anyagot is adnak egy Szekszárdon megrendezett tudományos tanácskozás előadásai,[37] melyek egyike (a XVIII–XIX. század, Somogy megyei írásos forrásokat a népviselet történetének felvázolásához felhasználó dolgozat) kibővített formában is megjelent.[38]

A paraszti társadalom strukturálódásának és a kultúra hagyományozódásának törvényszerűségeit nemcsak az evidensen néprajzi problematikájú tanulmányok segítik megismerni. Az elmúlt évtizedekben feltűnően megélénkült mezőváros-kutatások – melynek eredményeit elsősorban a helyi (tanácsi) kiadású monográfiák, tanulmánykötetek publikálták – társadalomtörténeti és agrártörténeti stúdiumokat a néprajzi aspektusú társadalomelemzésekhez közelítették, aminek kettős következménye van: a történeti feldolgozások is jól értelmezhető anyagot kínálnak a társadalomnéprajz számára, s a társadalomnéprajz is mind módszeresebben igyekszik kiaknázni az archiválisforrásokat. A leginkább figyelemre méltó eredményeket a korábbi évtizedekben már részletesen, a modell-alkotás igényével tanulmányozott Nagykőrös mezővárosi fejlődésének ismételt vizsgálata hozott. A mezővárosi jobbágyok és nemesek jellegzetes kompromisszumán épülő feudalizmuskori önkormányzat működési formáit és teljesítményeit *Novák László* adatelemzéseiből, a városszervezet kapitalizmuskori átalakulását és a különböző gazdasági helyzetű parasztgazdaságok üzemszervezési gyakorlatát *Szabó István – Szabó László* dolgozatából ismerhetjük meg.[39] Más városokról-mezővárosokról (Debrecenről, Sárvárról, Győrről, Szentendréről) történeti részfeldolgozások adatai és következtetései alapján alakíthatunk ki vázlatos képet, ha a feudalizmuskori társadalomszervezetet és önkormányzatot akarjuk tanulmányozni.[40] A paraszttársadalom recens módszerrel leírható csoportszerveződéséről és kapcsolatrendszereiről egyébként (az idézett nagykőrösi tanulmányon túl is) *Szabó László* publikálta (részben *Szabó Istvánnal* közösen) a legszerteágazóbb problematikájú, s több vidékre érvényes feldolgozásokat. A vérségi és (műrokoni), valamint a lokális csoportoknak a munka és szórakozás érdekeit szolgáló együttműködését is, a falu vertikális tagolódásának következményeit is részletesen dokumentálták a Börzsöny-kötetben megjelent közös dolgozatukban; Szabó László általánosító igénnyel, bizonyító anyagát az egész országra kiterjesztett terepmunkából merítve, foglalkozott a vérségi (rokoni) kapcsolatok átalakulási folyamatával, és a néprajzi (vagy etnokulturális) csoportként meghatározható Jászság kulturális integrálódását elősegítő tényezők közül a Jászkunság 1745-ös redemptió-

ját elemezte.[41] A lokális részvizsgálatokról szólva: a szlavóniai magyarság közelmúltra jellemző rokonsági rendszerének vázlatát *Cseh István* publikálta; Karcag házassági kapcsolatainak endogám és exogám tendenciáit *Örsi Julianna* mutatta be, elemzéseinek forrásbázisául a történeti forrásokat is felhasználva; *Fegyó János* a ráckevei földművesek céhszerű, vallási célú, ceremoniális szervezetéről közölt dolgozatot; *Janó Ákos* pedig a forrásfelhasználás lehetségeire is rámutatva elemezte a fonót, mint a társasmunka és közösségi szórakozás intézményét.[42]

A paraszti társadalom és kultúra változásait, illetve táji változatait néhány, elméleti meggondolásokkal is konfrontált elemzés segít megismerni. A laza munkaközösségi keretekben több mint egy évtizede tanulmányozott észak-magyarországi palócság – mint etnokulturális csoport – körülhatárolásának problémái ismételten megfogalmazódtak; program-értékű részfeldolgozás készült a századforduló körül nagy tömegeket megmozgató amerikai kivándorlás kulturális hatásáról, és a jelenkori társadalmi-gazdasági fejlődés kutatásának néprajzi módszerű dokumentálását is megkísérelte egy kutató.[43]

Az egy falu vagy kisebb tájegység szokás-szerű cselekményeinek, közösségi tevékenységet szervező normarendszerének bemutatására vállalkozók jórészt konvencionális témakezeléssel oldották meg feladatukat: vagy az emberi élet sorsfordulóit, vagy a naptári ünnepeket fogták fel legfőbb rendező elvnek. Egy Nógrád megyei uradalom cselédjeiről készült szokásleírás mindkét rendező elvet érvényesíti, mások megelégedtek az emberi élethez, annak valamely szakaszához, illetve egy-egy ünnepkörhöz fűződő szokások bemutatásával.[44] A szokások rendszerszerűségét jobban érzékeltetik azok a dolgozatok, melyek a hiedelmek és a közösség cselekvési mechanizmusai összefüggését-kapcsolatát vizsgálták. Nagykőrösről *Barna Gábor* a társadalomtörténet tényeivel is egyeztetett összehasonlító tanulmányt készített.[45] *Gulyás Éva* a jászságiak Vendel-tiszteletéből kiindulva országos áttekintést adott a szakrális folklór és az állattartással kapcsolatos szokások-hiedelmek történeti megfeleléseiről.[46] *Kapros Márta* a hiedelem- és szokásrendszerbe ágyazottan mutatta be néhány Ipoly menti faluból a terhesség és születésszabályozás normáit, szokáscselekményeit.[47] A társadalmi élet más megnyilvánulásaival keresett kapcsolatot *Novák László*, aki a Duna–Tisza-közi református temetők sírjeleit bemutatva a temetkezési szokások szemantikai vonatkozásait hangsúlyozta, és *Igaz Mária*, aki a börzsönyi falvak gyermekjátékai közül főleg az esztétikai értékűeket emelte ki.[48] A hiedelemrendszer megismerése szempontjából – a már idézetteken túl – *Gulyás Éva* Börzsöny-vidéki összefoglalása a leginkább figyelemre méltó, melyet szerencsésen egészít ki egy, a racionális és irracionális gyógymódokat bemutató anyagközlés.[49] A gyógyászat hiedelem-hátteréről egyébként is több adatközlő dolgozat született.[50]

A szöveg-folklór témájú tanulmányok, közlemények jellegzetesen műfaj-szemléletűek, ha esetenként rámutatnak is a szerzők a folklórjelenségek és a paraszti kultúra más megnyilvánulásai alkotta rendszerre. A részfeldolgozásra vagy anyagközlésre vállalkozó közlemények közül kiemelkedik *Voigt Vilmos* irodalom és folklór kölcsönhatását, e kapcsolatnak történetileg konkretizált változásait az állatmesék példáján felmérő összegzése.[51] A két Duna–Tisza közéről való mese-közlés a délszláv és magyar lakosságú falvak kulturális kölcsönhatásának tanulságos példája.[52] A mondákról való ismereteinket baranyai, borsodi, vasi és zalai történeti- és hiedelem-monda közlések, elemzések gazdagítják.[53] A történeti tudatról – a mondák mellett – tanulságosan informál a

múltra emlékezést primér (vagy secunder) élménytörténetek alapján vizsgáló néhány dolgozat,[54] és egy XIX. század első felében élt nábob (Józsa Gyuri) köré szövődött anekdotakör feldolgozása is.[55] A kisebb, s ritkán vizsgált műfajokról szólva: egy vadászadománk kultúrtörténeti összefüggéseit *Gunda Béla* ismertette; a század első felében gyűjtött imádságokat Berze Nagy János hagyatékából közölte *Banó István; Mándoki László* pedig a monografikus összegzés igényével tanulmányozott találós kérdésekről készített hiányt pótló közleményeket.[56] A magyarországi délszláv anyagot hozó népdal- és ballada-közlések mellett[57] mindössze *Együd Árpád* láncversekről készített összefoglalása és két paraszti eredetű kéziratos könyv bemutatása képviseli a verses foklórműfajokat.[58]

A vidéki múzeumok évkönyveinek négy évi termése természetesen nem alkalmas arra, hogy akár az elméleti és módszertani igényességéről, akár a teljesítményszintről általánosító következtetéseket fogalmazzunk meg. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a sok egyéb publikációs lehetőség, illetve a szerkesztési-nyomdai átfutási idő kiszámíthatatlansága eléggé esetlegessé tesz minden ilyen „mintavételt", néhány jellemző tendenciára azért felfigyelhetünk:

a) A néprajzi közlemények vitathatatlan értéke a közzétett új gyűjtésű anyag, szükségtelen tehát szóvá tenni az elméleti és módszertani tájékozódás eléggé szűkös voltát. A témaválasztás aránytalanságai viszont eléggé feltűnőek. Különösen a folklór-témájú publikációk esetlegessége, és egy-egy partikuláris jelentőségű részkérdésnek az egyéni érdeklődéstől, alkalmiságtól motivált, nem a tudományszak szükségleteiből eredeztethető többszörös leírása jelenti a legkirívóbb aránytalanságot.

b) Néhány megyében határozott törekvés volt a részfeldolgozásoknak valamilyen tájkutatási koncepcióba integrálására, egészében mégis inkább a magyar néprajz feltételezett igényeihez igazodó egyéni kutatói szándékok munkáltak. Vagyis a publikációs lehetőségek kiszélesedésével általában nem járt együtt a regionális kutatások speciális módszereinek kimunkálása, és bátortalanul fogalmazódott meg az egy-egy múzeumi gyűjtemény jelentette forrásbázisra ráépülő feldolgozások igénye.

c) Jónéhány példa van ugyan a más-más megyében dolgozó néprajzos muzeológusok együttműködésére, a megyehatáron túl végzett kutatómunka s az eredmények publikálására, jellemzőbb azonban a közigazgatási határokat tudomásul vevő „belterjes" vizsgálódás – a kényszerű horizontszűkítés minden előnyével és hátrányával.

Jegyzetek

1. Bálint Sándor: A szögedi nemzet – A szegedi nagytáj népélete c. monográfiája *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (=MFMÉ)* egymást követő három kötetének mellékleteként jelent meg (1976-ban, 1977-ben és 1981-ben). A Börzsöny néprajza c. kötet a *Studia Comitatensia* 5. kötete (Szentendre, 1977.); a sorozat egyéb kötetei részben vegyes tartalmúak, részben szakági tanulmánygyűjtemények. *A Nagykőrösi Arany János Múzeum Közleményei* eddig egyetlen kötete a városról szóló történeti-néprajzi tanulmánygyűjteményt publikált. Békés megyében a korábbi időszakban jelentettek meg szakági tanulmánygyűjteményt és néprajzi monográfiát.
2. Gráfik Imre: A múzeumok 1974-1976. évi kiadványainak témaválasztása. *A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve (=BBÁMÉ)* VIII–IX. (1977–1978) Szekszárd, 1979, 261–265; Kunt Ernő: A múzeumok folklór vonatkozású kiadványairól (1974-1976). Uo. 266–271;

Szilágyi Miklós: Múzeumaink tárgyi néprajzi publikációi 1974–1976-ban. Uo. 1979. 271–279.

3. Vajkai Aurél: Néprajzkutatás Veszprém megyében. *A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei (=VMMK)*, 13. (1978) 305–328; Petánovics Katalin: Dr. Vajkai Aurél 75 éves. *VMMK*, 14. (1979) 11–18.
4. Fazekas István: Emlékezés Szalay Gyulára. *Cumania*, V. Ethnographia, Kecskemét, 1978. 375–383; Báldy Flóra: Egy néprajztudós, Bellosics Bálint életútja, és tudományos hagyatékából a „Nagybaracskai lakodalmi szokások". Uo. 371–374.
5. Bárdosi János: Chernel István fertői és hansági kutatásai. (Különös tekintettel a népi halászatra.) *Savaria*, 9–10. (1975–1976) Szombathely, 1980. 175–204.
6. Novák László: A Börzsöny északnyugati vidékének település-néprajzi viszonyai. *Studia Comitatensia*, 5. Szentendre, 1977. 243–307; Halász Péter–Suda Vilmos: A népi építészet és a lakáshasználat változása a Börzsöny vidékén. Uo. 309–355; I. Sándor Ildikó: Tüzelőberendezések változása a Börzsöny vidékén. Uo. 357–398.
7. Zólyomi József: Kétbeltelkű település emlékei Sámsonházán. *Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve (=NMMÉ)* III. (1977) 183-208; Kocsis Gyula: A jákóhalmi szérűskertek élete a 18-19. században. *Szolnok megyei Múzeumi Évkönyv (=SZMMÉ)*, Szolnok, 1978. 183–202.
8. Bakó Ferenc: Palóc hadas település a Mátraalján. *Az Egri Múzeum Évkönyve (=EMÉ)*, XVI-XVII. (1978–1979) Eger, 1980. 217–243.
9. Sztrinkó István: Primitív faltechnikák az illancsi tanyák népi építkezésében. *Cumania*, V. (1978) 143–157.
10. Tóth Ferenc: Anyag és technika Makó népi építészetében. (=*MFMÉ*, 1976/77–1.) Szeged, 1978. 171–232; Lele József: A Tápairét tanyái. Uo. 253–281; Szenti Tibor: Kerekólak Csongrád megyében és a Vásárhelyi pusztán. Uo. 283–314.
11. Kücsán József: Adatok a Mezőföld déli részének népi építkezéséhez. *Alba Regia*, XVII. (Székesfehérvár, 1979) 307–333.
12. Paládi-Kovács Attila: Gazdasági épületek Észak-Borsodban és Gömörben. – A rakodó. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (=HOMÉ)* XIX. (Miskolc, 1980) 209–225.
13. Égető Melinda: A lakáshasználat változásai a szanki tanyákon az utolsó száz évben. *Cumania*, V. (1978) 159–197; S. Lackovits Emőke: A lakáskultúra a Fertő mentén, II. *Arrabona*, 19–20. (Győr, 1977–1978) 279–295; Zólyomi József: A Mailáth-uradalom cselédjeinek lakáskultúrája a két világháború között. *NMMÉ*, IV. (1978) 201–225.
14. Ikvai Nándor: Földművelés az Ipoly és a Börzsöny között. *Studia Comitatensia*, 5. 129–217; Novák László: A Börzsöny-hegység ÉNY-i vidéke falvainak szőlőművelése. Uo. 219–240; Kocsis Gyula–Nagy Varga Vera: Perőcsény és Vámosmikola állattartása. Uo. 93–127; Szabó István–Szabó László: Az erdő szerepe az Ipoly-völgy községeinek életében a jobbágy felszabadítás után. Uo. 71–91.
15. Szabó László: Wortgeschichtlicher Hintergrund eines Gegenstandes. *SZMMÉ*, 1978. 169–182; Börcsök Vince: Adatok a szegediek borkereskedelméről és borfogyasztásáról. *MFMÉ*, 1976/77–1 (Szeged, 1978) 233–251.
16. Viga Gyula: Kecsketartás az Aggteleki-karszton. *HOMÉ*, XVI. (1977) 311–343; Uo: Helynévi adatok a magyar kecsketartáshoz. *HOMÉ*, XIX. (1980) 227–237: Uő: Északkelet-magyarországi adatok a szamártartáshoz. *HOMÉ*, XVII–XVIII. (1979) 281–298; Szabó István: Legeltetési társulatok a Tiszazugban. *SZMMÉ*, 1979-1980. (Szolnok, 1980) 201–221; Petercsák Tivadar: Az erdő szerepe a hegyközi állattartásban. *HOMÉ*, XVI. (1977) 295–310; Uő: Közbirtokosság, legeltetési társulatok a Hegyközben. *HOMÉ*, XVII–XVIII. (1979) 261–280.
17. Szilágyi Miklós: A magyar halászat néprajzi kutatásának elméleti és módszertani problémái. *Cumania*, V. (1978) 7–41.
18. Solymos Ede–Solymosné Göldner Márta: A kalocsai érsekuradalom halászati szerződései 1725–1916. *Cumania*, V. (1978) 43–96; Uők: Győri halkereskedők Baranyában a 18. században. A *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (=JPMÉ)*, XXIII. (1978) (Pécs, 1979) 271–284; Solymos Ede: A tolnai halászcéh. *BBÁMÉ*, VIII–IX. (1977–1978) 133–177.
19. Petánovics Katalin: Népi vadfogások emlékei Keszthely környékén. *VMMK*, 13. (1978) 329–354.

20. Dobrossy István–Fügedi Márta: A paraszti kenderfeldolgozás előkészítő munkafázisai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. *HOMÉ*, XVII–XVIII. (1979) 299–315; Uők: A kenderfeldolgozás törő és rostpuhító eljárásainak munkaeszközei és terminológiái Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. *HOMÉ*, XIX. (1980) 239–260; Uők: Etnikai határok és nemzetiségi hatások Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a kenderfeldolgozás rostelőkészítő munkafolyamatában. *HOMÉ*, XVI. (1977) 269–293.
21. Kiss Anikó: A gyulai várbirtok malmainak története. *A Békés megyei Múzeumok Közleményei (=BMMK)*, 5. (Békéscsaba, 1978) 269–291; Jakus Lajos: Váci hajómalmok és molnárok. *Studia Comitatensia*, 7. (Szentendre, 1979) 213–269; Szalay Gyula: A haldokló félegyházi szélmalom. *Cumania*, V. (1978) 385–394.
22. L. Imre Mária: Adatok a mecseknádasd-óbányai fazekassághoz I–III. *JPMÉ*, 21–22. (1975–1976) 183–196; 23. (1978) 24. (1979) 231–250.
23. Takács Béla: A népi kerámia emlékei tiszántúli református templomokban. *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve (=DDMÉ)*, 1977. (Debrecen, 1978) 305–333.
24. Fügedi Márta: A miskolci fésűs mesterség. *HOMÉ*, XIX. (1980) 271–292; Gaál, Károly: Mode und Volkskunst. *Cumania*, V. (1978) 199–218; Hentz Lajos: A szűcsmesterség Mezőberényben. *BMMK*, 5. (1978) 233–268.
25. Domonkos Ottó: Magyarországi kékfestő műhelyek vásári körzetei. *Arrabona*, 19–20. (1977–1978) 183–258.
26. Petánovics Katalin: „Mesterkedő" takácsok. *Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból (=KZMKK)*, Zalaegerszeg, 1979. 167–179; Szvircsek Ferenc: A balassagyarmati „szűr posztó csinálás intézete". *NMMÉ*, VI. (1980) 135–160.
27. V. Szathmári Ibolya: Mángorlók a Déri Múzeum néprajzi gyűjteményében. *DDMÉ*, 1977. 257–289; Uő: Ivócsanakok a Déri Múzeum néprajzi gyűjteményében. *DMMÉ*, 1979. 255–271; Cs. Tábori Hajnalka: A Déri-gyűjtemény két faragott, festett széke. *DDMÉ*, 1977. 291–303; Uő: A Déri Múzeum XVII–XVIII. századi festett asztalosbútorai. *DDMÉ*, 1979. 273–280.
28. Mándoki László: Bagol András faragványai Pécsett. *Somogyi Múzeumok Közelményei (=SMK)*, III. (1978) 265–270; Uő: Újonnan felfedezett festett református templomok Baranyában. *JPMÉ*, 21–22. (1975–1976) 155–168; Tarján Gábor: Baranyai ácsolt ládák a Janus Pannonius Múzeumban. *JPMÉ*, 24. (1979) 251–265; Sáfrány Zsuzsanna: Váraljai festett bútorok. *JPMÉ*, 21–22. (1975–1976) 169–182.
29. Szalay Emőke: Debreceni céhbehívótáblák. *DDMÉ*, 1977. 201–227; Uő: Debreceni céhládák. *DDMÉ*, 1979. 117–156; Lendvai Anna: A XVIII. századi zalai céhek. *KZMKK*, 1979. 103–115; Bartócz József: A céhek által egymásnak adományozott kiváltságlevelek Veszprém megyében. *VMMK*, 13. (1978) 257–261.
30. Pusztainé Madar Ilona: A nemesládonyi és tompaládonyi szekér. *Savaria*, 9–10. (1975–1976) 205–225; Dömtör Sándor: Kocsikenés hájazás Vas megyében. Uo. 227–230.
31. Ácsné Dankó Éva: Emberi erővel történő teherhordás az észak-bihari síkságon a századforduló idején. *A Bihari Múzeum Évkönyve (BiMÉ)* II. (1978) 197–218.
32. Bárth János: A dunai átkelés és a révjog bérbeadásának néhány kérdése. *Cumania*, V. (1978) 97–142.
33. Dankó Imre: Vásárlás és árucsere. (Vázlat és irodalmi tájékozódás a kárpátmedencei árucsere és migráció kapcsolatának kérdéséhez.) *DDMÉ*, 1978. 251–289.
34. Vajda Mária: A balmazújvárosi Németfalu táplálkozási szokásai. *DDMÉ*, 1979. 331–352.
35. Kerékgyártó Adrien: Részletek egy Ipoly menti magyar falucsoport viselet-emlékeiből. *Studia Comitatensia*, 5. (1977) 399–442.
36. Zólyomi József: A Mailáth-uradalom cselédeinek viselete a két világháború között. *NMMÉ*, V. (1979) 199–226.
37. Andrásfalvy Bertalan: A Dél-Dunántúl népviseletének néhány kérdése. *BBÁMÉ*, VIII–IX. (1977–1978) 211–218; Horváth Terézia: Népi ékszerek. Uo. 219–226; Knézy Judit: A somogyi női házivászon ruhadarabokra vonatkozó utalások a XVIII–XIX. században. Uo. 227–235; G. Vámos Mária: Szakály női viseletének alakulása az 1880-as évektől a II. világháborúig. Uo. 237–246; Lantosné Imre Mária: Adatok a mecseknádasdi női hajviselet és fejrevalók hasz-

nálatához. Uo. 247–249; Matusek László: Népi hímzés az átai ingeken és szoknyákon. Uo. 250–253; Ódor János: Sióagárd női viseletének rövid története. Uo. 253–258; W. Sáfrány Zsuzsa: A gyermekhordó kendők Baranyában. Uo. 258–260.

38. Knézy Judit: XVIII–XIX. századi viseletdarabok Somogyból. (A női vászonöltözetet alkotó és kiegészítő darabokra vonatkozó feljegyzések és azok tárgyi megfelelői.) *SMK*, III. (1978) 243–263.
39. Novák László: Nagykőrös mezővárosi fejlődése és településrendszere a XVIII–XIX. században. *Nagykőrösi Arany János Múzeum Közleményei (=NAJMK)*, I. (1978) 9–168; Szabó István–Szabó László: Nagykőrös mezőváros kapitalizmuskori parasztársadalma. Uo. 359–432. – L. még: Novák László: Nagykőrös mezőváros önrendelkezése. (Az 1747. és az 1817. évi statútumok). *Studia Comitatensia*, 7. (1979) 171–211.
40. Sápi Lajos: Utcakapitányok területi felosztása Debrecenben a XVI–XIX. században. *DDMÉ*, 1977. 229–240; Komoróczy György: Az állami ellenőrzés Debrecen önkormányzata felett 1779–1811 években. *DDMÉ*, 1978. 159–176; Ács Zoltán: Der eigenartige Weg der Stadt Debrecen bis zur königlichen Freistadt. *DDMÉ*, 1979. 103–116; Söptei István: Sárvár mezőváros tanácsának tevékenysége 1845–1846 évben. *Savaria*, 9–10. (1975–1976) 239–255; Balázs Péter: Győr város gazdálkodása a feudalizmus utolsó évtizedeiben. *Arrabona*, 19–20. (1977–1978) 411–425; Gecsényi Lajos: Győr megye gazdasági-társadalmi helyzetének néhány kérdése a XVII–XVIII. század fordulóján. Uo. 381–396; Dóka Klára: Szentendre társadalma az összeírások tükrében (1808–1848) *Studia Comitatensia*, 8. (1979) 5–16.
41. Szabó István–Szabó László: Az Ipoly-völgy népi társadalma. *Studia Comitatensia*, 5. (1977) 443–486; Szabó László: A vérségi kapcsolatok megszűnésének folyamata a magyar faluközösségekben. *SZMMÉ*, 1979–1980. 173–183; Uő: A redempció hatása a Jászság kultúrájára. *SZMMÉ*, 1978. 147–166.
42. Cseh István: Társadalomnéprajzi vizsgálatok a szlavóniai magyarok körében. *JPMÉ*, 23. (1978) 285–300; Örsi Julianna: Karcag házassági kapcsolatai a XVIII–XIX. században. *SZMMÉ*, 1978. 203–214; Fegyó János: A ráckevei „paraszt céh". *Studia Comitatensia*, 7. (Szentendre, 1979). 271–291; Janó Ákos: A fonó munkaszervezeti és társadalomösszejöveteli formáinak történeti és recens vizsgálatához. *DDMÉ*, 1978. 291–318.
43. Paládi-Kovács Attila: A palócföld kiterjedése. *NMMÉ*, III. (1977) 16–20; Belitzky János: Észrevételek és feltételezések a Palócföld koraközépkori településföldrajzához és történetéhez. *NMMÉ*, IV. (1978) 73–114; Fejős Zoltán: Kivándorlás Amerikába a Zemplén középső vidékéről. *HOMÉ*, XIX. (1980). 293–327; Timaffy László: Családi gazdálkodástól a szocialista közösségig III. (Paraszti átrétegződés a Kisalföldön) *Arrabona*, 19–20. (1977–1978) 297–311.
44. Zólyomi József: Az emberi élet fordulóihoz és a naptári ünnepekhez fűződő szokások a Mailáth-uradalom cselédeinél a két világháború között. *NMMÉ*, VI. (1980) 251–296; Gelencsér József: Az emberi élet nagy fordulóihoz kapcsolódó szokások Sárkeresztesen. *Alba Regia*, XVIII. (Székesfehérvár, 1980) 133–155; V. Szathmári Ibolya: Szokások és hiedelmek a szerelmi élettől a keresztelőig a berettyóújfalui néphagyományban. *BiMÉ*, II. (1978) 219–242; Bakó Ferenc: Hagyomány és változás a palóc temetkezési szokásokban. *NMMÉ*, III. (1977) 95–146; Vajda Mária: Az ismerkedés és a párválasztás szokásai Balmazújvároson. *DDMÉ*, 1977. 347–365; Z. Szabó Ágnes: Karácsonyi szokások a Káli-medencében. *VMMK*, 14. (1979) 301–308; Gulyás Éva: Pünkösdölés a Jászságban. *SZMMÉ*, 1978. 233–244. – A társadalmi és kulturális érintkezés tényeinek hangsúlyozásával: Niedermüller Péter: Interetnikus kapcsolatok a Zempléni-hegység falvainak szokásrendszerében. *HOMÉ*, XVI. (1977) 227–237.
45. Barna Gábor: Hiedelmek és szokások Nagykőrösön. *NAJMK*, I. (1978) 433–498.
46. Gulyás Éva: A Vendel-kultusz emlékei a Jászságban. *SZMMÉ*, 1979–1980. 185–200.
47. Kapros Márta: Hiedelmek és szokások a graviditás kezdetétől az anyag avatásának szertartásáig az Ipoly menti falvakban. *NMMÉ*, III. (1977) 147–181.
48. Novák László: A Duna–Tisza köze temetőinek néprajza. *Cumania*, V. (1978) 219–305; Igaz Mária: Énekes játékok az Ipoly környékéről. *Studia Comitatensia*, 5. (1977) 517–583.

49. Gulyás Éva: Néphitadatok az Ipoly mentéről. *Studia Comitatensia*, 5. (1977) 487–506; Bády László: Népi gyógyászati emlékek Ipolytölgyesen. Uo. 507–516.
50. Dobrossy István–Fügedi Márta: Ráolvasások egy 18. századi gyógyító-könyvből. *HOMÉ*, XVII–XVIII. (1979) 245–260; Gulyás Éva: Adatok a népi állatgyógyításhoz. *SZMMÉ*, 1978. 215–219.
51. Voigt Vilmos: A folklór és az irodalom kapcsolata a magyar állatmesékben. *DDMÉ*, 1979. 281–329.
52. Fehér Zoltán: Bátyai népmesék. *Cumania*, V. (1978) 325–362; Bálint Sándor–Grynaeus Tamás: Egy sokác-magyar mesemondó. Uo. 363–369.
53. Zentai Tünde: A hiedelemmonda tartalmi és formai szerveződése. *JPMÉ*, 21–22. (1975–1976) 145–154; Bosnyák Sándor: Baranyai betyármondák. Uo. 197–201; Dömtör Sándor: Geszten Józsi Borsodban (II. közlemény) *HOMÉ*, XVI. (1977) 239–267; Dömötör Ákos: Máté Ferenc mondakincséből. *Savaria*, 9–10. (1975–1976) 231–236; Szentmihályi Imre: Népköltészetünk gyűjtője vagy hamisítója volt-e Kőváry Béla? (A zalai Attila-monda hitelességéről) *KZMKK*, 1979. 131–145.
54. Szabó László: A kiskunsági puszták emléke a mai Jászságban. *Cumania*, V. (1978) 307–324; Györffy Lajos: A „rettenetes esztendő", az 1863-as „nagy ínség" emlékezete. *SZMMÉ*, 1978. 91–103; Sz. Bányai Irén: Az I. világháború szóbeli emlékanyagának értékelési lehetőségei. *BBÁMÉ*, VIII–IX. (1977–1978) 179–192.
55. Füvessy Anikó: Józsa Gyuri alakja a néphagyományban. *SZMMÉ*, 1978. 221–232.
56. Gunda Béla: Egy magyar vadászadoma. *HOMÉ*, XVI. (1977) 219–224; Banó István: Verses imádságok Dr. Berze Nagy János hagyatékából. *JPMÉ*, 20–21. (1975–1976) 141–144; Mándoki László: Szóbeli rejtvényeink gyűjtés- és kutatástörténete. *JPMÉ*, XXIV. (1979) 301–326; Uő: Találós kérdések Baranyából. *JPMÉ*, 23. (1978) 319–354.
57. Sarosácz György: Két horvát ballada. *JPMÉ*, XXIV. (1979) 267–272; Begovácz Rózsa: Dráva menti horvát húsvéti dalok. *JPMÉ*, XXIV. (1979) 273–300; Grin Igor: Délkelet-magyarországi szerb népdalok. *BMMK*, 5. (Békéscsaba, 1978) 181–231.
58. Együd Árpád: Adatok a láncversek számszimbolikájához. (A katekizmusi ének, kánai menynyegző, órahirdetés stb.) *SMK*, III. (Kaposvár, 1978) 271–310; Katona Imre: Felgyő kertészközség elpusztításának korabeli verses krónikája. *MFMÉ*, 1976/77–1. (Szeged, 1978). 163–170; Beck Zoltán: Zsilinszky János kézírásos verses-dalos füzete katonakorából, 1878-ból. *BMMK*, 5. (Békéscsaba, 1978) 115–180.

Szilágyi Miklós

Hungarians in Ontario. Polyphony (The Bulletin of the Multicultural History Society of Ontario). Double Issue. 1979–80. Vol. 2. No. 2–3., 114 l.

Az olyan újabb keletű államalakulatokban, ahol az ország területi és szervezeti elsajátítása és kiépítése nem az „őslakos" vagy az alapításban magát kizárólagosnak tudó etnikum által megy végbe, a nemzeti-etnikai türelem többé-kevésbé természetes velejárója a társadalmi életnek. Kétségtelen, ennek az előnynek egyik legfontosabb konkrét feltétele a területi korlátozatlanság, vagyis hogy az egyes etnikai alakulatok nem kerülnek megoldhatatlan területi konfliktusba egymással. A másik pedig az, hogy – Kanada és az Egyesült Államok esetében – az országalapítók maguk is telepesek, és éppen a kor legfejlettebb, leginkább demokratikus társadalmi berendezkedéseinek eszményeit és megvalósult intézményi formáit viszik magukkal.

Nem véletlen hát, hogy a legfejlettebb etnikai demokrácia éppen Kanadában jöhetett létre, s hogy – nagyszabású multikulturális programjának keretében – az állami politika is elsődleges céljai között tartja azt számon. A multikulturális politika nemcsak a jogok megadására és a nyelvvédelemre terjed ki, hanem a konkrét anyagi támogatását is magában foglalja mindazoknak a törekvéseknek, társasági és intézményi alakulatoknak, amelyek az egyes etnikumok kulturális öntudatának fenntartására, történetük feldolgozására stb. irányulnak.

Az *Ontariói Multikulturális Történeti Társaság* természetesen nem állami cég, hanem tudós intézmény, amely az etnikai kisebbségek kanadai múltjának feltérképezését, kultúrájának ápolását, ezek dokumentálását, archiválását, továbbá a kutatási eredmények publikálását tekinti céljának. Mint azt a Társaság elnökének, *Robert F. Harney*-nak előszavából megtudjuk, a fenti címen megjelölt periodika-kiadvány az első darabja annak a sorozatnak, amely az egyes etnikai csoportok történetét tárgyalja. (A magyar kötet megjelenésének idején már készült a finn, az örmény, az ukrán.) A magyar diaszpóra kutatása eszményi indításnak számít a bevándorlás erősen különböző módozatai és ugyanakkor a magyarok kivételes közösségérzése miatt. A bevándorlók erősen különböző kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai adottságai, másrészt szoros kötődésük a magyar kultúrához – Harney professzor szerint – „egészséges és komplex etnokultúrát hoztak létre". Örvendetes, hogy a kutatás, illetve a kiadvány lehetőséget adott a kanadai magyar társadalomtudósok együttműködésére is.

A kötet szerkesztője, *Susan M. Papp (Papp Zsuzsanna)*, aki már korábban közzétett hasonló tárgyban egy tanulmányt a Cleveland State University gondozásában *(Hungarian Americans and Their Communities of Cleveland* címmel), s aki évek óta kutatja a háború utáni magyar bevándorlás történetét, bevezető tanulmányában (*Hungarians in Ontario*) a magyar betelepedés fázisait ismerteti és elemzi. A magyar bevándorlás első szakaszát – az első világháború előttit – az Egyesült Államokból való átszivárgás jellemzi. Kevéssé köztudott ugyanis, hogy bár 1880 és 1910 között – a szerző szerint – 1 millió magyar emigrált Amerikába, közülük mintegy *félmillió* (kisebb-nagyobb anyagi siker birtokában vagy éppen hiányában) *hazatért.* A pennsylvaniai bányavidékről azonban egyre több magyar ment át Kanadába. 1901-ben kb. 1500 magyar élt Kanadában, számuk 1914-re *megtízszereződött.* (Főként Saskatchewan és

Manitoba államokban telepedtek le, részt vettek a préri termőre fogásában, és mezőgazdasági munkából éltek.

Az első világháború alatt a migráció szünetelt, ám a két világháború között – ez a második szakasz – az amerikai bevándorlási korlátozások miatt nőtt a kanadai letelepedések száma: 1924 és 30 között mintegy 30 ezer magyar került be az országba. Változott az összetételük is: megnőtt a férfiak aránya; 1931-re pedig a többség már Kanada más területein – főleg Ontarióban – telepedett le, s itt is a magyar lakosság háromnegyede már városlakó volt.

A bevándorlás harmadik szakasza 1948 és 52 közé esik, ekkor több mint 10 ezer magyar érkezett az országba, s a most letelepedők már sokban különböztek a korábbi bevándorlóktól. Sokan jöttek városokból, s általában a közép- és felső-középosztályból származtak el. Többnyire családostól érkeztek, s már kialakult életpályát hagytak maguk mögött. Legtöbbjük műveltségi szintje is magasabb volt a korábbi kivándorlókéinál, s – a szerző szerint – politikailag is ez a csoport volt a legtudatosabb. Általában ők adtak új lendületet a hazai hagyományok, a kultúra ápolásának.

A negyedik betelepedési szakaszt 1956 vége, 1957 eleje jelezte, amikor is megközelítőleg 37 ezer magyart fogadott be Kanada. Így 1951 és 61 között az ontariói magyarok száma közel 20 ezerrel nőtt, és 1961-re csak Torontóban és Montrealban már 7 ezer magyar élt.

Érdekességként megemlíthető, hogy az első magyar betegsegélyező egylet már 1901-ben megalakult Lethbridge-ben. Az első magyar újság, a *Kanadai Magyarság*, 1905-ben látott napvilágot.

A későbbiekben Papp Zsuzsanna két külön fejezetet szentel az 1945 utáni bevándorlásnak (*Hungarian Immigration After 1945, Flight and Settlement: the '56ers*).

Az immigráció első két szakaszát veszi tüzetes vizsgálat alá *Carmela Patrias (Hungarian Immigration To Canada Before The Second World War*). Részletesen elemzi az emigráció és az óhaza kapcsolatát, a migráció folyamatát, a letelepedést, a közösségek (templomok, világi szervezetek) kiépítését, s minden ilyen fejezethez interjút mellékel egy-egy – tevékenységében vagy sorsában – jellegzetes személlyel.

Az országos kanadai magyar szervezetek kialakulását és jelenét ismerteti *Dreisziger Nándor*, az egyetlen külföldi angol nyelvű magyarságtudományi folyóirat, a *Canadian-American Review of Hungarian Studies* szerkesztője. (Dreisziger professzor a társszerzője egy hamarosan – a McClelland and Stewart kiadónál – megjelenő, magyar tárgyú könyvnek is (*Struggle and Hope: The Hungarian–Canadian Experience*). Egy országos kanadai magyar szervezet kiépítése a bevándorlók rég felismert szüksége volt, ám többszöri ígéretes próbálkozás és komoly nehézségek után végül is 1951-ben alakult meg a *Hungarian Canadian Federation*, amely máig mintegy 75 helyi társaságot, klubot és egyházi szervezetet egyesít.

A kanadai magyar sajtó régre visszanyúló történetét és heterogén képét ismerteti *Bisztray György*, a Torontói Egyetem magyar tanszékének vezetője. Számos lapkísérlet bizonyult rövidéletűnek, a kanadai magyar sajtó azonban még így is viszonylag bőséges. A hetilapok közül a legismertebbek a *Kanadai Magyarság*, a *Magyar Élet*, a *Menorah Egyenlőség* (a kanadai magyar zsidóság lapja) és a *Kanadai Magyar Munkás*. A folyóiratok közül a *Magyar Kultúra*, a *Krónika* (a Torontói Kanadai Magyar Kulturális Központ orgánuma) a legolvasottabb. Kiemelkedő szerepet – a magyarságtudomány

közvetítését – tölt be a már említett tudományos periodika, a Canadian-American Review of Hungarian Studies. Több elhalt konkurrense után is létezik sportlapja a kanadai magyarságnak, a *Sport* és *Társadalmi Híradó*.

Ugyancsak Bisztray György ismerteti a kulturális intézményeket. Így a *Torontói Helikon Társaság*, az *Ottawai Bartók Egyesület* és (szintén) *Helikon Társaság*, a *Hamiltoni* és a *St. Catharines*-i *Magyar Kulturális Társaság*, a torontói *Kőrösi Csoma Sándor Kör* és a *Kanadai Magyar Írók Szövetsége* működését, a *Kertész Sándor* által 1957-ben megalapított *Torontói Művész Színház*, a *Zalán Magda* által 1977-ben (!) kialakított *Pódium* tevékenységét. 1960-ban alakult meg a Kodály Zoltán férfikórus, majd *Kodály Ensemble* néven zenekarral, gyermekkarral, végül női kórussal és néptánccsoporttal bővült; 1972-re már 130 tagja van. Külön említi a szerző a *Black Earth Ensemble*-t, amely a magyarországi népzenei együttesek purista stílusát követi. Jelentős figyelmet érdemel a *Kanadai Magyar Kulturális Központ* keretén belül működő, mintegy 24 ezer kötettel rendelkező *Dr. Halász János könyvtár*, s az informális filmklub, heti egy-két vetítéssel.

Girhiny János az ontariói görögkatolikus egyház történetéről, *Hegedűs István* tanár pedig a magyar nyelv fenntartásának körülményeiről, az általános, közép- és hétvégi iskolák szervezéséről számol be. Utóbbitól azonban sajnos az is megtudható, hogy a magyarság nyelvi eróziója Ontarióban is kezdetét vette. 1971-es statisztikák szerint Ontario államban 46 370 személy jelölte meg a magyart anyanyelveként, közülük 28 890 beszél otthon magyarul. 37,5% tehát már ekkor nem használja az anyanyelvét.

Az Ontariói Multikulturális Történeti Társaság egyik sajátos archiválási tevékenysége – a dokumentumok és fotók gyűjtése mellett – a szóhagyomány hangtári rögzítése. Anyaga alapján a kiadvány (*Oral History Sources' Collection* címen) néhány fontos intézmény létrejöttét az alapító tagok emlékezete révén rekonstruálja. Ezeket az interjúkat *Papp Zsuzsanna* készítette és kommentálja.

A *Hungarians in Ontario* kiemelkedő részpublikációja az egyik legpatinásabb magyar intézmény, a Delhi és Dohányvidéki Magyar Ház (Delhi & Tobacco District Hungarian House) alapítójával, *Rapai Pállal* készült beszélgetés. A már visszavonult Rapai ez irányú erőfeszítései igen szerény előadásban elevenednek meg, miáltal a hiteles beszámoló sikeresen sűríti magába mindazt, ami a kanadai magyarság sorát, sokszor hősi küzdelmét alapjában jellemezte és jellemzi, s amiről a kiadvány egésze is – más szinten – szól.

Szintén interjú-beszámoló készült a Kanadai Magyar Kulturális Központ – Magyar Ház (Hungarian–Canadian Cultural Centre – Hungarian House) és a Kanadai Székely–Magyar Szövetség (Canadian Székely–Magyar Association) alapításáról és tevékenységéről. Az interjúalanyok *Endes László*, a Magyar Ház elnöke, illetve *Drótos János, Balázs András* és *Szkiba Bálint*, a Székely–Magyar Szövetség vezetői.

Terjedelmi és technikai okok folytán sajnos lehetetlen érdméhez méltón ismertetni azt a lenyűgözően gazdag (fotó) dokumentum- és fényképanyagot, amely bőven illusztrálja és hitelesen jeleníti meg az új sorsépítés és közös otthon alapítás hosszú folyamatának lényeges és „lényegtelen" mozzanatait, pillanatait. Kérvények, űrlapok, kézírásos feljegyzések, nyomtatványok, újság- és emlékkönyv-címlapok, igazolványlapok, fényképfelvételek, nyilatkozatok, bizonyítványok, útinaplórészletek, útlevél-lapok, házassági anyakönyvek lapjai, egyházi és szervezeti taglisták, gyűjtőívek, könyvfe-

delek, könyvjegyzékek, könyvkölcsönző-listák, jegyzőkönyvrészletek, meghívók, választási jegyzékek, működési szabályok, levelek, rajzolt térképek, röplapok, műsorlapok, plakátok, adományi elismervények, különböző igazolások jelzik lapról lapra a *konkrét küzdelmet*, amelyről ma már elvi síkon folyhat a szó.

Komoly fegyvertény ez a kiadvány a magyar érdekű diaszpórakutatásban, s meggondolkoztató, hogy az etnikai reneszánsz pillanatnyilag a nyugati szórványmagyarságot jellemzi inkább. S aligha kérdéses, nem volna-e a magyarországi tudományos életnek is feladata a diaszpórakutatás fellendítése.

Szkárosi Endre

Hungarian–Canadian Perspectives: Selected Papers.
Canadian–American Review of Hungarian Studies, Spring 1980, Vol. VII. No. 1. 88 l.

A kanadai magyar diaszpóra történetének kutatása – néhány áldozatkész tudós és szakember munkájának köszönhetően – már hosszabb idő óta folyik. A téma első feldolgozása – ha eltekintünk *Paizs Ödön* Budapesten, 1928-ban kiadott *Magyarok Kanadában* című könyvétől – *Ruzsa Jenő* nevéhez fűződik: 1940-ben, Torontóban jelent meg műve, *A kanadai magyarság története*. Egy kiemelkedő kutatómunka állomásait jelzik a Reginai Egyetem történész professzorának, *Kovács Márton*nak a kötetei: *Esterhazy and Early Hungarian Immigration to Canada* – Esterházy és a korai magyar bevándorlás Kanadába (Regina, 1974); *Immigrants and Society: Alienation and Assimilation* – A bevándorlók és a társadalom: elidegenedés és beolvadás (Sydney, 1975, *A. J. Cropley*-val közösen); *Ethnic Canadians: Culture and Education* – A kanadai etnikumok: műveltség és iskoláztatás (Regina, 1978); *Peace and Strife: Some Facets of the History of an Early Prairie Community* – Béke és küzdelem: egy korai préri-közösség történetének néhány vetülete (Kipling, 1980); *Aspects of Hungarian Peasant Emigration from Pre-1914 Hungary* – Az 1914 előtti Magyarországról történő paraszti kivándorlás néhány aspektusa. (Ez utóbbi a Völgyes-kiadású, *The Peasantry of Eastern Europe* – Kelet-Európa parasztsága – című kötetben jelent meg New York-ban, 1979-ben.) Itt kell megemlíteni *Kósa János* két tanulmányát is: *Land of Choice: The Hungarians in Canada* – Választott föld: a magyarok Kanadában (Toronto, 1957); *Hungarian Immigrants in North-America: Their Residential Mobility and Ecology* – Magyar bevándorlók Észak-Amerikában: lakóhelyi mobilitásuk és környezettanuk. (A Canadian Journal of Economics and Political Science 1956. augusztusi számában.)

Nemrég – a Polyphony *Hungarians in Ontario* című számában lehetségessé vált együttműködés mellett – a tengerentúli magyarságtudomány figyelemreméltó műhelye, a Canadian-American Review of Hungarian Studies is teret adott a magyar kutatóknak, hogy a témával kapcsolatos kutatásaik eredményeit angol nyelven is közzétegyék. A *Hungarian–Canadian Perspectives: Selected Papers* (A kanadai magyarság távlatai – válogatott tanulmányok) című, profilosított számban *Dreisziger Nándor* és *Robert Blumstock* – Magyarország történetének egy-egy szakaszára vonatkozó – értekezése mellett a kanadai magyarság múltját, illetve részben jelenét elemzi négy tanulmányban.

Kovács Márton a bevándorlás első szakaszában közrejátszó okokat, illetve a megte-

lepedés után alakuló autonóm kultúra jelenségeit világítja meg, természetesen két külön írásban. Az első – *Searching for Land: The First Hungarian Influx into Canada* (Földet keresve – az első magyar beáramlás Kanadába) – az eredetileg az Egyesült Államokba bevándorolt magyarok Kanadába való folyamatos átszivárgásának okait elemzi részletesen.

Az átszivárgás legfőbb oka a magyar munkavállalók nyomorúságos sorsa volt a pennsylvaniai bányákban és nagyüzemekben. A monstre amerikai nagyipar ekkoriban még extenzív szakaszát élte, a gyártulajdonost a minél nagyobb profit elérése érdekelte, s a betegsegélyezés, a szociális szféra a munkás egyéni gondjának számított. Ennélfogva a hosszabb betegség, a tartós munkakiesés a bevándorolt munkás számára valóságos sorscsapás volt, nem beszélve a megrokkanásról, ami – tekintve, hogy a munkavédelem is az elhanyagolt szociális szférához tartozott – egyáltalán nem számított ritkaságnak. Az egzisztenciális gondokon túl a bevándorolt *Hunky*t lelkileg is nyomasztotta a lenézés, ami elsősorban abból táplálkozott, hogy nem ismerte a nyelvet, s hogy a megélhetés érdekében minden megvetett, nehéz munkát elvállalt, gyakran alacsonyabb bérért. (A nyelvismeret hiánya önmagában is közrejátszott a balesetek magas számának alakulásában is.) A legszomorúbb talán mégis az a kényszerű és tragikus szerep, amelyet a két malomkő között őrlődő magyar bevándoroltnak nemegyszer el kellett játszania. A tulajdonosok ugyanis sokszor őt használták fel az emberibb munkakörülmények vagy a magasabb bérek elérése végett meghirdetett sztrájkok letörésére (és nagyobb egzisztenciális kiszolgáltatottsága miatt erre olykor rá is kényszerült), illetve a másik oldalon belőlük szervezték a sztrájkolók „rohamosztagait" is. Ebből következett, hogy vagy a törvénnyel, vagy az erkölcsi követelményekkel került összeütközésbe, s ez tovább fokozta egzisztenciális és lelki elszigeteltségét. Nem véletlenül történtek azok az öngyilkosságok, amelyekről – a társadalmi gyakorlat iróniájaként – saját lapjukban, a *Szabadság*ban számolhattak be az erkölcsi felrázásnak és a közfigyelem felkeltésének szándékával az amerikai magyarok.

Érthető hát, ha az amúgy is paraszti származású és földmunkához szokott magyarok egyre nagyobb számban lépték át a kanadai határt, mert az ottani letelepedés mezőgazdasági munkát és emberibb körülményeket ígért számukra.

Kovács Márton másik írása, az *Early Hungarian–Canadian Culture* (Korai kanadai magyar kultúra) kapcsolódik a szerző e tárgyban közzétett monográfiájához, a már említett *Peace and Strife*... (Béke és küzdelem: egy korai préri-közösség történetének néhány vetülete) című könyvhöz. A korai bevándorlók között ugyanis a mezőgazdasági munka és a kezdeti nyelvi elszigeteltség adta elzártság közegében „préri-közösségek" alakultak ki, amelyek az eredeti népi kultúra hagyományait is intenzíven – és önérdekűen, tehát nem muzeális célzattal – ápolták.

Dreisziger Nándor témánkba vágó tanulmánya a magyar diaszpóra területi és minőségi aránymódosulásait vizsgálja adatgazdagon, a bevándorlás 1921-től 1931-ig tartó szakaszát tartva szem előtt. (*Aspects of Hungarian Settlement in Central Canada, 1921–1931* – A magyarok közép-kanadai letelepedésének aspektusai, 1921–1931.) 1921-ben a Kanadában élő 13 181 magyarnak csak egykilencede lakott 30 ezer léleknél többet számláló városokban, és csak 14%-uk Közép-Kanadában. A többi főleg Saskatchewanban élt. 1921 és 31 között – az ütemes bevándorlás ellenére – Saskatchewan magyar lakossága alig a felével szaporodott, míg Manitobáé megkétszereződött,

Albertáé pedig ötszörösére nőtt. Az Ontarióban élő magyarok száma megnyolcszorozódott, Quebec magyar lakossága pedig alig százról négyezerre emelkedett. 1921-ben a magyar lakosság 11%-a, 1931-ben már 30%-a élt nagyvárosokban. Az előbbi időpontban a magyar etnikai csoport a 25. helyet foglalta el urbanizáltság szempontjából; 1931-re a 12. lett. Ekkoriban emelkedett meg jelentősen Montreal és Toronto magyar származású lakosságának a száma is.

A változások tehát kettős irányt mutatnak. Egyrészt Nyugat-Kanada (Saskatchewan, Manitoba) felől egyre inkább Közép-Kanada és főleg Ontario felé, másrészt pedig a rurális jellegű települések felől a kisebb-nagyobb városok felé tolódik el a magyar telepesség centruma. Ennek több oka van. Így például az, hogy az újonnan betelepülők már eleve az urbanizáltság magasabb fokán álltak, és ez igényeikben is megmutatkozott. A saskatchewani őstelepesek ugyanakkor megszokásból és nyelvi nehézségeik miatt ritkábban váltottak életformát, utódaik viszont már kötetlenebbül mozoghattak. A harmadik ok volt, hogy a 20-as évek második felének gazdasági fellendülése következtében a gazdag farmerek gyorsabb ütemben gépesítettek, aki nem bírta a versenyt, lemorzsolódott; a konjunktúrát a gabonatermesztés jövedelmezőségének visszaesése követte (1929–30), míg a városi ipar egyre több munkalehetőséget kínált. Negyedik okként említhető, hogy a magyar etnikum alakuló intézményei (elsősorban a hitközösségek és az egyházak) is a városi vonzást erősítették.

A kanadai magyarság távlatai című kiadvány negyedik ilyen vonatkozású írása *Miska János* nevéhez fűződik, aki – lévén a kanadai magyar irodalom aktív és jó ismerője, kiváló bibliográfus és irodalomszervező – a modern kanadai magyar költészet négy markáns képviselőjének, az azóta elhunyt *Fáy Ferenc*nek, illetve *Tűz Tamás*nak, *Vitéz György*nek és *Kemenes Géfin László*nak portréját vázolja fel, inkább az ismeretadás és a benyomáskeltés, mintsem a mélyreható elemzés szándékával. Hasznos tanulmányának címe: *Modern Hungarian Poetry in Canada* – Modern magyar költészet Kanadában.

A fentiekben ismertetett két figyelemreméltó vállalkozás reményt ad arra is, hogy a magyar vonatkozású diaszpóra-kutatás folytatódni és fejlődni fog, mind külföldön, mind az ország határain belül.

Szkárosi Endre

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetőségének és tagjainak névsora

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetősége

Elnök

Bo Wickman
Uppsala Universitet
Institutionen för Finsk-Ugriska Språk
Box 513. 751 20 Uppsala
Svédország

Alelnökök

Benkő Loránd
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Király István
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Klara Maityinszkaja
Institut Jazykoznanyija
ul. Marksa i Engelsa 10–14.
Moszkva G–19
Szovjetunió

Jean Perrot
Université de la Sorbonne Nouvelle
Centre d'Études Finno-ougriennes
13, rue de Santeuil
75005 Paris
Franciaország

Denis Sinor
Dept. of Uralic and Altaic Studies
Indiana University
Bloomington, Ind. 47401
USA

Szeli István
Filozofski fakultet
Institut za mađarski jezik, književnost
i hungarološka istraživanja
Stevana Mušica bb
2100 Novi Sad
Jugoszlávia

Főtitkár

Klaniczay Tibor
MTA Irodalomtudományi Intézete
1118 Budapest
Ménesi út 11–13.
Magyarország

Főtitkárhelyettes

Béládi Miklós
MTA Irodalomtudományi Intézete
1118 Budapest
Ménesi út 11–13.
Magyarország

A Végrehajtó Bizottság tagjai

Umberto Albini
Università di Genova
Facoltà di Lettere
Via Balbi 4.
16136 Genova
Olaszország

Balassa Iván
Mezőgazdasági Múzeum
1367 Budapest, Pf. 129.
Magyarország

Bodnár György
MTA Irodalomtudományi Intézete
1118 Budapest
Ménesi út 11–13.
Magyarország

Bori Imre
Filozofski fakultet
Institut za mađarski jezik, književnost
i hungarološka istraživanja
Stevana Mušica bb
2100 Novi Sad
Jugoszlávia

George F. Cushing
University of London
School of Slavonic and East European Studies
London WC 1E 7HU
Anglia

Czigány Lóránt
15 Temple Fortune Lane
London NW 11 7 UB
Anglia

Czine Mihály
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Domokos Géza
Editura Kriterion
Pţa. Scînteii 1
71341 Bucuresti
Románia

Hasan Eren
Cinnah Cad. 41/4.
Çankaya, Ankara
Törökország

Faragó József
Str. Drăgălina 8. ap. 14.
3400 Cluj-Napoca
Románia

István Futaky
Finnisch-ugrisches Seminar der
Georg-August-Universität
Theaterstrasse 14.
3400 Göttingen
NSZK

Gerhard Ganschow
Institut für Finnougristik der
Ludwig-Maximilians-Universität
Ludwigstr. 31.
8000 München 22
NSZK

Gunda Béla
Kossuth Lajos Tudományegyetem
Néprajzi Intézet
4010 Debrecen 10, Pf. 16.
Magyarország

Hajdú Péter
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Ilia Mihály
JATE Bölcsészettudományi Kar
6722 Szeged
Egyetem u. 2.
Magyarország

Imre Samu
MTA Nyelvtudományi Intézete
1250 Budapest
Szentháromság u. 2.
Magyarország

Kálmán Béla
KLTE Bölcsészettudományi Kar
4010 Debrecen, Pf. 38.
Egyetem tér 1.
Magyarország

Paul Kokla
Keele ja Kirjanduse Instituut
Sakala 3.
200105 Tallinn
Szovjetunió

Mikko Korhonen
Helsingin Yliopisto Unkarilainen laitos
Fabianinkatu 33
Helsinki 17
Finnország

Kósa László
ELTE Bölcsészettudományi Kar
Művelődéstörténeti Tanszék
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Petro Lizanec
Uzsgorodszkij Goszudarsztvennyj
Univerzitet Kafedra vengerszkoj filologii
ul. Gorkovo 46.
29400 Uzsgorod
Szovjetunió

Jean-Luc Moreau
Institut National des Langues et
Civilisations Orientales
Chaire des Langues Finno-ougriennes
2, rue de Lille
75007 Paris
Franciaország

Nagy Péter
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Pándi Pál
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Patyi Sándor
MTA Központi Hivatala
1051 Budapest
Münnich F. u. 7.
Magyarország

G. Battista Pellegrini
Istituto di Glottologia e Fonetica
Università di Padova
via Beato Pellegrino 1.
35 100 Padova
Olaszország

Richard Pražák
Filozofická fakulta univ. JEP
Arne Nováka 1.
600 00 Brno
Csehszlovákia

Rákos Péter
Filozofická fakulta UK
Nam. Krasznoarmějců 2.
116 38 Praha 1.
Csehszlovákia

Karl Rédei
Universität Wien
Institut für Finno-Ugristik
Berggasse 11/1/2
1090 Wien
Ausztria

Oleg Rosszijanov
Insztitut Mirovoj Literatury
im. Gorkovo
ul. Voronszkovo 25/a
Moszkva
Szovjetunió

Gert Sauer
Akademie der Wissenschaften der DDR
Zentralinstitut für Sprachwissenschaft
Otto Nuschke Str. 22- 23.
108 Berlin
Postfachnummer 1298
NDK

Szabó Zoltán
3400 Cluj-Napoca, C. P. 358.
Románia

Szabolcsi Miklós
MTA I. Osztálya
1051 Budapest
Münnich F. u. 7.
Magyarország

Szathmári István
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Albert Tezla
5412 London Road
Duluth, Minn. 55804
USA

Tokunaga Yasumoto
Kansai Gaikokugo University
(Kansai University of Foreign Studies)
333 Kokura, Hirakata-shi
Osaka
Japán

Karol Tomiš
Literarnovedný ústav SAV
Konventná 13.
80100 Bratislava
Csehszlovákia

Vargyas Lajos
MTA Zenetudományi Intézete
1250 Budapest
Országház u. 9.
Magyarország

Wéber Antal
ELTE Bölcsészettudományi Kar
1052 Budapest
Pesti B. u. 1.
Magyarország

Számvizsgáló Bizottság

Elnök

Anton Sivirsky
Laan van Poot 163
2566 EB Den Haag
Hollandia

Tagok

B. Lőrinczy Éva
MTA Nyelvtudományi Intézete
1250 Budapest
Szentháromság u. 2.
Magyarország

Jan Ślaski
Uniwersytet Warszawski
Instytut Literatury Polskiej
Krakowskie Przedmieście 26/28
00–927/1 Warszawa
Lengyelország

Titkárság

Szervező titkár

M. Róna Judit
Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság
1250 Budapest
Országház u. 30.
Magyarország

Adminisztrátor

Bossányi Lászlóné
Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság
1250 Budapest
Országház u. 30.
Magyarország

Gazdasági vezető

Visóczki Márta
MTA Régészeti Intézete
1250 Budapest
Úri u. 49.
Magyarország

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tiszteleti tagjai

Paul Ariste
Jakobszoni 7/A
Eesti NSV
202400 Tartu
Szovjetunió

Balogh Edgár
Str. Rákóczi 48.
3400 Cluj-Napoca
Románia

Bán Imre
4026 Debrecen
Hatvan u. 1.
Magyarország

Barta János
4032 Debrecen
Böszörményi u. 68. II. ép. II/101.
Magyarország

Björn Collinder
Klopstockgasse 6/1/4
1170 Wien
Ausztria

Astrik L. Gabriel
P.O. Box 578
Notre Dame, Indiana 46556
USA

†Illyés Gyula
1025 Budapest
Józsefhegyi út 9.
Magyarország

Erkki Itkonen
Topeliuksenkatu 17 A 9
002500 Helsinki 25 F
Finnország

Kardos László
1013 Budapest
Attila út 45.
Magyarország

Keresztury Dezső
1052 Budapest
Semmelweis u. 4.
Magyarország

Ligeti Lajos
1056 Budapest
Belgrád rkp. 26.
Magyarország

Vaszilij Lytkin
V-333 ul. Vavilova 34. korp. 8. kv. 390.
Moszkva
Szovjetunió

Aurélien Sauvageot
1, av. Maurice Blondel
13100 Aix-en-Provence
Franciaország

Wolfgang Schlachter
Herzberger Landstrasse 20.
3400 Göttingen
NSZK

Vladimir Skalička
Dřevná 6.
120 00 Praha – Nové Město
Csehszlovákia

Cs. Szabó László
48 Gloucester Mews
London W. 2. 3 HE
Anglia

Szabó T. Attila
Str. Scarisoăra 5. ap. 33.
3400 Cluj-Napoca
Románia

†Carlo Tagliavini
Piazza Barracano 5.
Bologna
Olaszország

Tamás Lajos
1113 Budapest
Tas vezér u. 26.
Magyarország

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagjainak névsora

E. Abaffy Erzsébet
Budapest, Magyarország

Alexa Károly
Budapest, Magyarország

Alhoniemi, Alho
Turku, Finnország

Alszeghy Zsoltné Tési Edit
Budapest, Magyarország

Andai Ferenc
Shawville, Kanada

Andersen, Zsuzsanna Bjørn
Birkerød, Dánia

Andrásfalvy Bertalan
Pécs, Magyarország

Angelini, Maria Teresa
Budapest, Magyarország

Aniot Judit
Budapest, Magyarország

Antal Árpád
Cluj-Napoca, Románia

Aradi András
Budapest, Magyarország

Átányi, Stephen
Stockholm, Svédország

Aukia, Markku
Turku, Finnország

Austerlitz, Robert
New York, N. Y., USA

Bachát László
Nyíregyháza, Magyarország

Bagi Ferenc
Becej, Jugoszlávia

Bajomi Lázár Endre
Budapest, Magyarország

Bak János
Vancouver, Kanada

Bakó Ferenc
Eger, Magyarország

Bakos Ferenc
Budapest, Magyarország

Bakos József
Eger, Magyarország

Sz. Bakró-Nagy Marianne
Budapest, Magyarország

Balassa László
Budapest, Magyarország

Balázs János
Budapest, Magyarország

Balázs Mihály
Szeged, Magyarország

Balázs Piri Aladár
Novi Sad, Jugoszlávia

Balla Gyula
Budapest, Magyarország

Balogh Dezső
Cluj-Napoca, Románia

Balogh István
Debrecen, Magyarország

Balota, Nicolae
Paris, Franciaország

Bańczerowski Janusz
Budapest, Magyarország

Bánhidi Zoltán
Budapest, Magyarország

Banó István
Budapest, Magyarország

Bánréti Zoltán
Budapest, Magyarország

Bányai János
Novi Sad, Jugoszlávia

Bányai László
Pécs, Magyarország

Barabás Jenő
Budapest, Magyarország

Barany, George
Denver, Colorado, USA

Baranyai Zsolt
Szeged, Magyarország

Bárdos Lajos
Budapest, Magyarország

Barlay Ö. Szabolcs
Budapest, Magyarország

Baróti Dezső
Budapest, Magyarország

Bartens, Raija
Helsinki, Finnország

Bárth János
Kalocsa, Magyarország

Bartha Antal
Budapest, Magyarország

Bartha Elek
Debrecen, Magyarország

Bartha János
Tirgu-Mures, Románia

Basa Molnár, Enikő
Silver Spring, Md., USA

Bastav, Serif
Çankaya-Ankara, Törökország

Bata Imre
Budapest, Magyarország

Báthory János
Budapest, Magyarország

Bátori, Stephan
Vallendar, NSZK

Bayerle, Gustav
Bloomington, Ind. USA

Becker, Henrik
Jena, NDK

Bécsy Ágnes
Budapest, Magyarország

Bécsy Tamás
Budapest, Magyarország

Beke György
Cluj-napoca, Románia

Békési Imre
Szeged, Magyarország

Béky-Halász, Iván
Toronto, Kanada

Bela Armada, Ramon
Madrid, Spanyolország

Bencsáthné Hajós Ilona
Budapest, Magyarország

Benda Kálmán
Budapest, Magyarország

Bene Ede
Rennes, Franciaország

Beniuc, Mihai
Bucureşti, Románia

Benkő László
Budapest, Magyarország

Beöthy Erzsébet
Amsterdam, Hollandia

Bereczki Gábor
Budapest, Magyarország

Beregi, Théodore
Bois-Colombes, Franciaország

Bertha Zoltán
Debrecen, Magyarország

Bertók Imre
Bratislava, Csehszlovákia

Bese Lajos
Budapest, Magyarország

Bethlenfalvy Géza
Budapest, Magyarország

Biermann, Anna
Köln, NSZK

Birnbaum, Marianna D.
Pacific Palisades, Calif., USA

Bíró Ferenc
Budapest, Magyarország

Bitskey István
Debrecen, Magyarország

Blumstock, Robert
Hamilton, Ont., Kanada

Boba Imre
Seattle, Washington, USA

Bodó Sándor
Eger, Magyarország

Bodolay Géza
Budapest, Magyarország

Bodri Ferenc
Esztergom, Magyarország

Bókay Antal
Pécs, Magyarország

Bollobás Enikő
Budapest, Magyarország

Bor Kálmán
Budapest, Magyarország

Boronkai Iván
Budapest, Magyarország

Boros-Kazai, Andrew
Bloomington, Ind., USA

Borsa Gedeon
Budapest, Magyarország

Bosnyák István
Novi Sad, Jugoszlávia

Botka Ferenc
Budapest, Magyarország

Botta István
Budapest, Magyarország

Bradean Nelu
Budapest, Magyarország

Branch, Michael Arthur
London, Anglia

Bredár Gyula
Praha, Csehszlovákia

Brogyanyi, Bela
Freiburg, NSZK

Brunauer-Hunyadi, Dalma
Potsdam, N.Y., USA

Bueno, Salvador
La Habana, Kuba

Bujdosó Alpár
Wien, Ausztria

Burány Béla
Novi Sad, Jugoszlávia

Burglerné Jezsó Erzsébet
Groningen, Hollandia

V. Busa Margit
Budapest, Magyarország

Büky László
Szeged, Magyarország

Capacchi, Guglielmo
Parma, Olaszország

Cavaglià, Gianpiero
Torino, Olaszország

Cazelles, Nicolas
Paris, Franciaország

Chmel, Rudolf
Bratislava, Csehszlovákia

Cindori, Marija
Subotica, Jugoszlávia

Coates, J.G.
Norwich, Anglia

Congdon, Lee
Harrisonburg, Virginia, USA

Corradi, Carla
Parma, Olaszország

Elżbieta Cygielska-Guttman
Warszawa, Lengyelország

Csáky Piroska
Novi Sad, Jugoszlávia

Csalogné, Pócs Éva
Budapest, Magyarország

Csanda Sándor
Bratislava, Csehszlovákia

Csapláros István
Warszawa, Lengyelország

Csapodi Csaba
Budapest, Magyarország

Csapodi Csabáné Gárdonyi Klára
Budapest, Magyarország

Csapody Miklós
Budapest, Magyarország

Csatlós János
Handen, Svédország

Csécsy, Madeleine
Nice, Franciaország

Csehné Szabó Márta
Novi Sad, Jugoszlávia

Csekéné Gyímesi Éva
Cluj-Napoca, Románia

Csepregi Márta
Budapest, Magyarország

Csillag András
Szeged, Magyarország

Csillaghy András
Venezia, Olaszország

K. Csilléry Klára
Budapest, Magyarország

Csirpák Emil
Budapest, Magyarország

Csomasz Tóth Kálmán
Budapest, Magyarország

Csonka Ferenc
Budapest, Magyarország

Csordás Mihály
Subotica, Jugoszlávia

Csucs Sándor
Budapest, Magyarország

Csukás István
Szeged, Magyarország

Csűrös Miklós
Budapest, Magyarország

D'Alessandro, Marinella
Napoli, Olaszország

Dám László
Debrecen, Magyarország

Dán Róbert
Budapest, Magyarország

Dánielisz Endre
Salonta, Románia

Dankó Imre
Debrecen, Magyarország

Dávid Gyula
Cluj-Napoca, Románia

Dégh, Linda
Bloomington, Ind., USA

Deme László
Budapest, Magyarország

Deréky Pál
Wien, Ausztria

Deshusses, Georges
Genève, Svájc

Dévavári (Dér) Zoltán
Subotica, Jugoszlávia

Dezső László
Budapest, Magyarország

Di Francesco, Amedeo
Napoli, Olaszország

Diallo, Alpha A.
Budapest, Magyarország

Dienes Erzsébet
Szolnok, Magyarország

Dienes Ottó
Székesfehérvár, Magyarország

Dobóné Berencsi Margit
Eger, Magyarország

Dobossy László
Budapest, Magyarország

Dobrev, Csavdar
Szófia, Bulgária

Dombrovszky József
Debrecen, Magyarország

Domokos Pál Péter
Budapest, Magyarország

Domokos Péter
Budapest, Magyarország

Domonkos, Leslie S.
Youngstown, Ohio, USA

Ivan Doszpoly
Hiroshima, Japán

Dömötör Sándor
Budapest, Magyarország

Dömötör Tekla
Budapest, Magyarország

Duba Gyula
Bratislava, Csehszlovákia

Dubrovina, Zinaida Mihajlovna
Leningrád, Szovjetunió

Dugantsy Becker, Maria
Uppsala, Svédország

Dukkon Ágnes
Budapest, Magyarország

Dümmerth Dezső
Budapest, Magyarország

Ecsedy Ildikó
Budapest, Magyarország

Éder Zoltán
Budapest, Magyarország

Egri Péter
Budapest, Magyarország

Együd Árpád
Siófok, Magyarország

Elekfi László
Budapest, Magyarország

Éltető, Lajos J.
Portland, OR., USA

Engel Károly
Cluj-Napoca, Románia

Erdélyi István
Budapest, Magyarország

Erdélyi Zsuzsanna
Budapest, Magyarország

Erdődy Edit
Budapest, Magyarország

Éry László
Budapest, Magyarország

Eschbach-Szabó Viktória
Bochum, NSZK

Evans, R. J. W.
Cumnor, Anglia

Fábián Pál
Budapest, Magyarország

Faerstain, Katalin
Hadsten, Dánia

Faludi Györgyi
Budapest, Magyarország

Falvy Zoltán
Budapest, Magyarország

Falvy Zoltánné Kardos Éva
Budapest, Magyarország

Faragó Adrienne
Nyúl, Magyarország

Farago Leonardi, Magda
Catania, Olaszország

Farkas József
Mátészalka, Magyarország

Farkas László
Budapest, Magyarország

Fazekas Tiborc
Budapest, Magyarország

Fehér Erzsébet
Budapest, Magyarország

Fehér Imre
Törökszentmiklós, Magyarország

Fehérvári Győző
Budapest, Magyarország

Fejős Zoltán
Budapest, Magyarország

Fekete Péter
Eger, Magyarország

Fél Edit
Budapest, Magyarország

Fenyő István
Budapest, Magyarország

Feoktyisztov, Alexandr Pavlovics
Moszkva, Szovjetunió

Ferenczi Imre
Szeged, Magyarország

Ferenczi László
Budapest, Magyarország

Filep Antal
Budapest, Magyarország

Fischer, Holger
Hamburg, NSZK

Fischer Sándor
Budapest, Magyarország

Fliflet, Albert Lange
Stend, Norvégia

Fodor István
Köln, NSZK

Fogarasi Miklós
Budapest, Magyarország

Fónod Zoltán
Bratislava, Csehszlovákia

Frank Gabriella
Budapest, Magyarország

Frank-Schneider Katalin
Heidelberg, NSZK

Friedrichs, Gisele Irene
Baton Rouge, La., USA

Fügedi Erik
Budapest, Magyarország

Fülei Szántó Endre
Budapest, Magyarország

Fülöp Géza
Budapest, Magyarország

Fülöp Lajos
Budapest, Magyarország

Fülöpné, Csanak Dóra
Budapest, Magyarország

Für Lajos
Budapest, Magyarország

Füzes Endre
Budapest, Magyarország

Füzi László
Eger, Magyarország

Gáborján Alice
Budapest, Magyarország

Gagnidze, Dzsumber
Tbiliszi, Szovjetunió

Gal, Susan
New Brunswick, N.Y., USA

Galambos Ferenc Iréneusz
Unterwart, Ausztria

Gáll Ernő
Cluj-Napoca, Románia

I. Galassy Magdolna
Budapest, Magyarország

Gárdonyi Sándor
Debrecen, Magyarország

Gáspári László
Nyíregyháza, Magyarország

Gazda József
Covasna, Románia

Gazda Klára
Sf. Gheorghe, Románia

Gebri Mária
Budapest, Magyarország

Gedőné H. Lukács Borbála
Budapest, Magyarország

George, Emery
Ann Arbor, Michigan, USA

Gerevich-Kopteff Éva
Helsinki, Finnország

Gergely Katalin
Budapest, Magyarország

B. Gergely Piroska
Cluj-Napoca, Románia

Gerics József
Budapest, Magyarország

Gheno, Danilo
Vicenza, Olaszország

Ginter Károly
Budapest, Magyarország

Gombáné Lábos Olga
Debrecen, Magyarország

Gömöri György
Cambridge, Anglia

Görcsös Mihály
Košice, Csehszlovákia

Görög-Karady, Veronika
Paris, Franciaország

Görömbei András
Debrecen, Magyarország

Graf Rezső
Budapest, Magyarország

Green, Maria
Saskatoon, Kanada

Gregor Ferenc
Budapest, Magyarország

Grendel Lajos
Bratislava, Csehszlovákia

Grétsy László
Budapest, Magyarország

Grezsa Ferenc
Szeged, Magyarország

Gulya János
Göttingen, NSZK

Guszev, Jurij
Moszkva, Szovjetunió

Gyenge Imre
Oberwart, Ausztria

Györgyey Klára
Orange, CT., USA

Haid Katalin
Budapest, Magyarország

Hakulinen, Auli Talvikki
Jyväskylä, Finnország

Hakulinen, Lauri Pekka
Helsinki, Finnország

Halasi-Kun Tibor
New York, N.Y., USA

Halász Előd
Szeged, Magyarország

Halász Péter
Budapest, Magyarország

Hanzeli, Victor E.
Seattle, Washington, USA

Haraszti Endre
Hamilton, Ont. Kanada

Harmatta János
Budapest, Magyarország

Harms, Robert T.
Austin, USA

Hársfalvi Péter
Nyíregyháza, Magyarország

Hauhia-Nagy, Ulla
Budapest, Magyarország

Havasi Zoltán
Budapest, Magyarország

Heckenast Gusztáv
Budapest, Magyarország

Heckenastné Veress Éva
Budapest, Magyarország

Heé Veronika
Budapest, Magyarország

Hegedüs József
Budapest, Magyarország

Helder, Jolanta
Groningen, Hollandia

Heltai János
Budapest, Magyarország

Herczeg Gyula
Budapest, Magyarország

Herman József
Budapest, Magyarország

Hetzron, Robert
Santa Barbara, CA., USA

Hofer Tamás
Budapest, Magyarország

Hoffmann Tamás
Budapest, Magyarország

Holl Béla
Budapest, Magyarország

Honti László
Budapest, Magyarország

Hopp Lajos
Budapest, Magyarország

Hoppál Mihály
Budapest, Magyarország

Hornyik Miklós
Novi Sad, Jugoszlávia

Horváth Béla
Bonyhád, Magyarország

Horváth Károly
Budapest, Magyarország

Horváth Mária
Budapest, Magyarország

Horváth Mátyás
Bački Vinogradi, Jugoszlávia

Horváth Tibor
Budapest, Magyarország

Huitu, Marketta
Debrecen, Magyarország

Hunyadi István
Plobsheim, Franciaország

Husová-Rossová, Marcella
Praha, Csehszlovákia

Huszár Ágnes
Budapest, Magyarország

Hutterer Miklós
Graz, Ausztria

Illés Endre
Budapest, Magyarország

Illés László
Budapest, Magyarország

Imre László
Debrecen, Magyarország

Imre Mihály
Hódmezővásárhely, Magyarország

Itkonen, Terho
Nurmijärvi, Finnország

Ives, Margaret Christine
Lancaster, Anglia

K. Jakab Antal
Cluj-Napoca, Románia

Jakab István
Bratislava, Csehszlovákia

Jakócs Dániel
Szeged, Magyarország

Jankovics József
Budapest, Magyarország

Janó Ákos
Sárospatak, Magyarország

János István
Debrecen, Magyarország

Janurik Tamás
Szeged, Magyarország

Janzsó János
Budapest,Magyarország

V. Jávor Kata
Budapest, Magyarország

Jeney István
Nyíregyháza, Magyarország

Jermakov, Foma Kuzmics
Izsevszk, Szovjetunió

Jónás Frigyes
Budapest, Magyarország

József Farkas
Budapest, Magyarország

Juhász Antal
Szeged, Magyarország

Juhász Béla
Debrecen, Magyarország

Juhász Géza
Novi Sad, Jugoszlávia

Jung Károly
Novi Sad, Jugoszlávia

Junger Ferenc
Novi Sad, Jugoszlávia

Jügelt, Karl-Heinz
Rostock, NDK

Kaán Miklósné Keszler Borbála
Budapest, Magyarország

Kabán Annamária
Cluj-Napoca, Románia

Kabdebó Lóránt
Budapest, Magyarország

Kakuk Zsuzsa
Budapest, Magyarország

Kambe Takenori
Tokyo, Japán

Kántor Lajos
Cluj-Napoca, Románia

Kanyó Zoltán
Szeged, Magyarország

Karafiáth Judit
Budapest, Magyarország

Karanko-Pap Outi
Budapest, Magyarország

Karátson, André
Paris, Franciaország

Károly Sándor
Budapest, Magyarország

Károlyi László
Göttingen, NSZK

Kárpáti, Paul
Berlin, NDK

Karttunen, Kaarina
Helsinki, Finnország

Katona Béla
Nyíregyháza, Magyarország

Katona Imre
Budapest, Magyarország

Katona Lajosné Palló Margit
Budapest, Magyarország

Kaukonen, Vainö
Helsinki, Finnország

Kázmér Miklós
Bratislava, Csehszlovákia

Käfer István
Budapest, Magyarország

Kecskés András
Budapest, Magyarország

Kelemen Tiborné
Budapest, Magyarország

Kelényi István
Érd, Magyarország

Kelmakov, Valentin Kelmakovics
Izsevszk, Szovjetunió

Kemény Gábor
Budapest, Magyarország

Kenyeres Ágnes
Budapest, Magyarország

Kenyeres Zoltán
Budapest, Magyarország

Kerékgyártó László
Budapest, Magyarország

Kerényi Ferenc
Budapest, Magyarország

Kertész Gyula
Budapest, Magyarország

Kertész Katalin Lívia
Budapest, Magyarország

Keserű Bálint
Szeged, Magyarország

Kesztyűs Tibor
Göttingen, NSZK

Kibédi Varga, S. Aron
Amstelveen, Hollandia

Kiefer Ferenc
Budapest, Magyarország

H. Kígyóssy Edit
Budapest, Magyarország

Kilián István
Budapest, Magyarország

Király Erzsébet
Budapest, Magyarország

Király Lajos
Kaposvár, Magyarország

Kis Pintér Imre
Budapest, Magyarország

Kispéter András
Budapest, Magyarország

Kiss Antal
Jyväskylä, Finnország

Kiss Gy. Csaba
Budapest, Magyarország

Kiss Jenő
Budakalász, Magyarország

Kiss József
Budapest, Magyarország

Kiss Mária
Budapest, Magyarország

Kniivilä, Irmeli
Szeged, Magyarország

Koczkás Sándor
Budapest, Magyarország

Koczogh Ákos
Budapest, Magyarország

R. Kocsis Rózsa
Budapest, Magyarország

Ifj. Kodolányi János
Budapest, Magyarország

Kókay György
Budapest, Magyarország

Kokla, Tiiu
Tallinn, Szovjetunió

Kolpakova, Natalja
Moszkva, Szovjetunió

Koltay-Kastner Jenő
Szeged, Magyarország

Kolumban, Nicolas
Somerville, N.J., USA

Komjáthy Aladár
Montreal, Kanada

Komlovszki Tibor
Budapest, Magyarország

Koncsol László
Bratislava, Csehszlovákia

Kontra Miklós
Budapest, Magyarország

Kornya László
Debrecen, Magyarország

Korompay Klára
Budapest, Magyarország

Kós Károly
Cluj-Napoca, Románia

Kosáry Domokos
Budapest, Magyarország

Kovaček, Božidar
Novi Sad, Jugoszlávia

Kovács Ágnes
Budapest, Magyarország

Kovács Ákos
Hatvan, Magyarország

Kovács András
Szeged, Magyarország

Kovács Béla
Budapest, Magyarország

Kovács Ferenc
Budapest, Magyarország

Kovács Gábor Zoltán
Hódmezővásárhely, Magyarország

Kovács Győző
Felsőgöd, Magyarország

Kovács Ilona
Budapest, Magyarország

S. Kovács Ilona
Budapest, Magyarország

Kovács István
Debrecen, Magyarország

Kovács János
Bucureşti, România

Kovács József
Novi Sad, Jugoszlávia

Kovács József László
Budaörs, Magyarország

K. Kovács László
Budapest, Magyarország

Kovács László
Dunajská Streda, Csehszlovákia

Kovács László Lajos
West Lafayette, Ind., USA

Kovács, Martin L.
Regina, Saskatchewan, Kanada

Könnyű, Leslie
St. Louis, Mo., USA

Könyves Tóth Kálmán
Budapest, Magyarország

Köpeczi Béla
Budapest, Magyarország

Kőszeghy Péter
Hanoi, Vietnam

Krawczykiewicz, Antoni
Warszawa, Lengyelország

Kresz Mária
Budapest, Magyarország

Kretzoi Miklósné
Budapest, Magyarország

Kristó Gyula
Szeged, Magyarország

Krisztinkovich H. Mária
Vancouver, Kanada

Kríza Ildikó
Budapest, Magyarország

Krizáné Nagy Ilona
Budapest, Magyarország

Kun András
Debrecen, Magyarország

Kun László
Budapest, Magyarország

Kunt Ernő
Miskolc, Magyarország

Küllős Imola
Budapest, Magyarország

Künnap, Ago
Tartu, Szovjetunió

Kylstra, A. D.
Groningen, Hollandia

Ladányi Sándor
Budapest, Magyarország

Ladó János
Budapest, Magyarország

Lakner Zoltán
Budapest, Magyarország

Láng Gusztáv
Cluj-Napoca, Románia

Láng József
Budapest, Magyarország

László Gyula
Budapest, Magyarország

Launonen, Hannu
Helsinki, Finnország

Lavotha, Csilla
Uppsala, Svédország

Lazar, Oscar
Stockholm, Svédország

Lebeau, Rosalyne
Montereau, Franciaország

Lehtinen Ildikó
Helsinki, Finnország

Lengyel András
Szeged, Magyarország

Lengyel Béla
Budapest, Magyarország

Lengyel Dénes
Budapest, Magyarország

Lévay Edit
Eger, Magyarország

Lichtmann Tamás
Budapest, Magyarország

Lindholm, Hans
Lund, Svédország

Lotze, Barbara
Meadville, PA., USA

Lotze, Dieter P.
Meadville, PA., USA

Lőkös István
Eger, Magyarország

Lőrincz Jenő
Budapest, Magyarország

Lőrincze Lajos
Budapest, Magyarország

Lőrinczy Huba
Szombathely, Magyarország

Ludányi András
Ada, Ohio, USA

Ludányi Mária
Eger, Magyarország

Lukácsy Sándor
Budapest, Magyarország

Lück, Georg
Berlin, NDK

Maácz László
Budapest, Magyarország

Madár Lajos
Budapest, Magyarország

Mádl Antal
Budapest, Magyarország

Magyar Judith
Bogota, USA

Magyar Miklós
Budapest, Magyarország

Máiszuradze, Lili
Tbiliszi, Szovjetunió

Makkai, Adam
Chicago, Illinois, USA

Manherz Károly
Budapest, Magyarország

Márk Tamás
Pécs, Magyarország

Markó Imre Lehel
Pölöskefő, Magyarország

Marosi Ildikó
Tirgu-Mures, Románia

Martin György
Budapest, Magyarország

Martins, Eva
Stockholm, Svédország

Marton Mária
Pécs, Magyarország

D. Mátai Mária
Budapest, Magyarország

Máté Györgyi
Szeged, Magyarország

Máté Jakab
Budapest, Magyarország

Matijevics Lajos
Novi Sad, Jugoszlávia

Matolcsi János
Budapest, Magyarország

Matuz József
Freiburg, NSZK

May István
Budapest, Magyarország

Mayer Klára
Moszkva, Szovjetunió

Megela, Ivan Petrovics
Kijev, Szovjetunió

Melczer Tibor
Budapest, Magyarország

F. Mészáros Henrietta
Budapest, Magyarország

Mészáros István
Budapest, Magyarország

Mezei Márta
Budapest, Magyarország

Mezey László
Budapest, Magyarország

Mező András
Nyíregyháza, Magyarország

Mikes Melánia
Novi Sad, Jugoszlávia

Mikó Krisztina
Budapest, Magyarország

Mikó Pálné Kékes Marianna
Budapest, Magyarország

Mikola Tibor
Szeged, Magyarország

Mokány Sándor
Budaörs, Magyarország

Mokányné Nagy Katalin
Budaörs, Magyarország

Mokuterné Katus Elvira
Budapest, Magyarország

Molnár Csikós László
Novi Sad, Jugoszlávia

A. Molnár Ferenc
Budapest, Magyarország

H. Molnár Ilona
Budapest, Magyarország

Molnár István
Cristuru Secuiesc, Románia

Molnár József
Budapest, Magyarország

Molnár Szabolcs
Bucureşti, Románia

Molnárné Nagy Ilona
Debrecen, Magyarország

Morvay Judit
Budapest, Magyarország

Mózes Huba
Cluj-Napoca, Románia

Mózsi Ferenc
Bratislava, Csehszlovákia

Nacsády József
Szeged, Magyarország

Nagy, Charles
Somerset, N.J., USA

Nagy Ferenc
Szigetszentmiklós, Magyarország

Nagy Imre
Pécs, Magyarország

Nagy István
Moszkva, Szovjetunió

Nagy János
Debrecen, Magyarország

Nagy Jenő
Cluj-Napoca, Románia

Nagy Miklós
Budapest, Magyarország

Nagy Olga
Cluj-Napoca, Románia

Nagy, Paul
Montrouge, Franciaország

Nagy Sándor
Eger, Magyarország

Najdenova, Marinova Jonka
Szófia, Bulgária

Nehring, Karl
München, NSZK

Némedi Lajos
Debrecen, Magyarország

Nemes István
Pécs, Magyarország

Nemeskürty István
Budapest, Magyarország

Németh G. Béla
Budapest, Magyarország

Németh Gábor
Kalocsa, Magyarország

Németh István
Wien, Ausztria

Németh S. Katalin
Budapest, Magyarország

Németi Józsefné Sargina Ludmilla
Budapest, Magyarország

Novák László
Nagykőrös, Magyarország

Novalić, Djuro
Zagreb, Jugoszlávia

Nowak, Jerzy Robert
Warszawa, Lengyelország

Nyéki Lajos
Paris, Franciaország

Nyíri Antal
Szeged, Magyarország

Nyirkos István
Debrecen, Magyarország

Nyírő Lajos
Budapest, Magyarország

Ódor László
Budapest, Magyarország

Olsvai Imre
Budapest, Magyarország

Oltyán Béla
Szeged, Magyarország

Ondruš, Simon
Bratislava, Csehszlovákia

Ónody Éva
Budapest, Magyarország

Orosz Béla
Nyíregyháza, Magyarország

Orosz Márta
Bratislava, Csehszlovákia

Ördög Ferenc
Nagykanizsa, Magyarország

Ötvös Péter
Szeged, Magyarország

Pach Zsigmond Pál
Budapest, Magyarország

Pál József
Gyömrő, Magyarország

Paládi-Kovács Attila
Budapest, Magyarország

Palásti Sándorné
Budapest, Magyarország

Pálmai Kálmán
Budapest, Magyarország

Palmeos, Pauline
Tartu, Szovjetunió

Panda, Jelena
Moszkva, Szovjetunió

Papp István
Szeged, Magyarország

Papp Tibor
Paris, Franciaország

Pašiakova, Jaroslava
Bratislava, Csehszlovákia

Pastyik László
Novi Sad, Jugoszlávia

Pásztor Emil
Eger, Magyarország

Pataky András
Lug, Jugoszlávia

Pató Imre
Kanjiza, Jugoszlávia

Péchy Blanka
Budapest, Magyarország

Penavin Olga
Novi Sad, Jugoszlávia

Péntek János
Cluj-Napoca, Románia

Pesovár Ernő
Budapest, Magyarország

Péter Katalin
Budapest, Magyarország

Péter László
Szeged, Magyarország

Petőfi S. János
Bielefeld, NSZK

Pintérné Előry Vilma
Budapest, Magyarország

Pók Lajos
Budapest, Magyarország

Polónyi Szűcs Szilárd
Budapest, Magyarország

Pomogáts Béla
Budapest, Magyarország

Pór Péter
Siegen, NSZK

Posgay Ildikó
Budapest, Magyarország

Pusztai Ferenc
Budapest, Magyarország

Pusztay János
Budapest, Magyarország

Rácz Endre
Budapest, Magyarország

Rácz Olivér
Bratislava, Csehszlovákia

Radics Katalin
Budapest, Magyarország

Radó György
Budapest, Magyarország

Radomski-Brachwitz, Rosemarie
Kiel, NSZK

Ráduly János
Chibed, Románia

Raffo, Anton Maria
Firenze, Olaszország

Ránki György
Bloomington, Ind., USA

Reinhardt-Ragályi Ilona
Bonn, NSZK

Révész Bertalan
Nitra, Csehszlovákia

Rezek, Roman
Saõ Paulo, Brazília

Rieger, Erich Ferdinand
Karlsruhe, NSZK

Ritoók Zsigmondné
Budapest, Magyarország

Ritter, Ralf-Peter
Wien, Ausztria

Róka Jolán
Budapest, Magyarország

M. Róna Judit
Budapest, Magyarország

Róna-Tas András
Budapest, Magyarország

Rónai Béla
Szekszárd, Magyarország

Rónai, Paulo
Nova Triburgo, Brazília

Rónay László
Budapest, Magyarország

Rózsa Zoltán
Budapest, Magyarország

Ruzsiczky Éva
Budapest, Magyarország

Sahova, Kira
Kijev, Szovjetunió

Sallay Géza
Budapest, Magyarország

Sanders, Ivan
Selden, N.Y., USA

Sándor, András
Washington, D.C., USA

Santarcangeli, Paolo
Torino, Olaszország

Sárkány, Stéphane
Ottawa, Kanada

Sárközy Péter
Róma, Olaszország

Sárosi Bálint
Budapest, Magyarország

Sass, Kálmán
Bruxelles, Belgium

Schellbach-Kopra, Ingrid
Espoo, Finnország

Schubert, Gabriella
West Berlin

Schulze, Brigitte
Berlin, NDK

Schütz Ödön
Budapest, Magyarország

Scridon, Gavril
Cluj-Napoca, Románia

Sebestyén Árpád
Debrecen, Magyarország

Sebestyén, György
Wien, Ausztria

Seilenthal, Tõnu
Tartu, Szovjetunió

Selmeczi Kovács Attila
Göd, Magyarország

Seres András
Arcus, Románia

Serfőző Józsefné Gémes Magda
Budapest, Magyarország

Sesztalov, Ivan
Leningrád, Szovjetunió

Sherwood, Peter A.
London, Anglia

Sieroszewski, Andrzej
Warszawa, Lengyelország

Sikos Anna
Milano, Olaszország

Sima Ferenc
Bratislava, Csehszlovákia

Simoncsics Péter
Budapest, Magyarország

Sipos Lajos
Budapest, Magyarország

Siposné Sárdi Margit
Budapest, Magyarország

Soltész Zoltánné
Budapest, Magyarország

Solymos Ede
Baja, Magyarország

Somlyó György
Budapest, Magyarország

Songmoo Kho
Helsinki, Finnország

Sovijärvi, Antti
Helsinki, Finnország

Sozan, Michael
Slippery Rock, Pa., USA

Sőtér István
Budapest, Magyarország

Šulc, Magdolna
Novi Sad, Jugoszlávia

Sulyok, Vince
Oslo, Norvégia

Surányi Ibolya
Budapest, Magyarország

Surányi Imre
Frankfurt am Main, NSZK

Švecová, Sonja
Praha, Csehszlovákia

Szabadfalvi József
Miskolc, Magyarország

Szabics Imre
Budapest, Magyarország

Szabó Dénes
Budapest, Magyarország

Szabó Ferenc SJ
Roma, Olaszország

Szabó Géza
Szombathely, Magyarország

Szabó Győző
Padova, Olaszország

Szabó József
Szeged, Magyarország

Szabó László
Szolnok, Magyarország

Z. Szabó László
Győr, Magyarország

Szabó, Mátyás
Uppsala, Svédország

Szabó T. Ádám
Budapest, Magyarország

Szabó Zsolt
Cluj-Napoca, Románia

Szabóné Kispál Magdolna
Budapest, Magyarország

Szakolczay Lajos
Budapest, Magyarország

Szaladze, Manana
Tbiliszi, Szovjetunió

Szalai Sándorné
Budapest, Magyarország

Szalay Vilma
Dösjebro, Svédország

Szalontai Barnabás
Nyírbátor, Magyarország

Szarkiszján, Anna
Jerevan, Szovjetunió

Szász János
Bucureşti, Románia

Szávai János
Budapest, Magyarország

Szeberényi Zoltán
Nitra, Csehszlovákia

Szegedy-Maszák Mihály
Budapest, Magyarország

Szegfű László
Szeged, Magyarország

Székely András
Budapest, Magyarország

Széles Klára
Budapest, Magyarország

Szende Aladár
Budapest, Magyarország

Szendi Zoltán
Pécs, Magyarország

Szendrei Janka
Budapest, Magyarország

Szendrey, Tamás
Erie, Pa., USA

Szentgyörgyvári Artur
Budapest, Magyarország

Szentimrei Judit
Cluj-Napoca, Románia

Szentkeresztyné Zágon Erzsébet
Firenze, Olaszország

Szentmihályi Imre
Zalaegerszeg, Magyarország

Szépe György
Budapest, Magyarország

Szepesy Gyula
Budapest, Magyarország

Szereda, Vjacseszlav Tyimofejevics
Moszkva, Szovjetunió

Szidiropuloszné Kolczonay Katalin
Budapest, Magyarország

Szigethy Gábor
Budapest, Magyarország

Szigeti Lajos Sándor
Szeged, Magyarország

Szíj Enikő
Budapest, Magyarország

Sziklay László
Budapest, Magyarország

Szilágyi Ferenc
Budapest, Magyarország

Szilágyi Miklós
Budapest, Magyarország

Szilágyi N. Sándor
Bucureşti, România

Szirmai Éva
Keszthely, Magyarország

Szondi György
Budapest, Magyarország

Szőke György
Budapest, Magyarország

Szőllősy-Sebestyén András
Budapest, Magyarország

Szőnyi György Endre
Warszawa, Lengyelország

Szörényi László
Budapest, Magyarország

Szuromi Lajos
Debrecen, Magyarország

Szuvizsenko, Leonyid Ivanovics
Leningrád, Szovjetunió

Szűts László
Budapest, Magyarország

Takács András
Bratislava, Csehszlovákia

M. Takács Lajos
Debrecen, Magyarország

R. Takács Olga
Budapest, Magyarország

Tálasi István
Budapest, Magyarország

Tamás Anna
Budapest, Magyarország

Tamás Attila
Wien, Ausztria

Tardy Lajos
Budapest, Magyarország

Tarhanov, Andrej
Hanti-Manszijszk, Szovjetunió

Tarján Tamás
Budapest, Magyarország

Tárkány Szücs Ernő
Budapest, Magyarország

Tarnai Andor
Budapest, Magyarország

Tarnóc Márton
Budapest, Magyarország

Taxner Ernő
Budapest, Magyarország

Téglásy Imre
Szeged, Magyarország

Tervonen, Viljo
Espoo, Finnország

Thies, Vera
Berlin, NDK

Thomka Beáta
Novi Sad, Jugoszlávia

Thurn, Hans
Hamburg, NSZK

Tikka, Toivo
Joensuu, Finnország

Timárné Tedeschi Mária
Budapest, Magyarország

Tolnai Gábor
Budapest, Magyarország

Tompa József
Budapest, Magyarország

Tóth András
Komárno, Csehszlovákia

Tóth Dezső
Budapest, Magyarország

Tóth Éva
Budapest, Magyarország

Tóth Gyula
Budapest, Magyarország

Tóth István
Pécs, Magyarország

Tóth Zsigmond
London, Anglia

Tőkei Ferenc
Budapest, Magyarország

H. Törő Györgyi
Budapest, Magyarország

Tripolsky Géza
Senta, Jugoszlávia

Tropea, Caterina
Firenze, Olaszország

Turczel Lajos
Bratislava, Csehszlovákia

Tynkkynen, Juha Kalervo
Helsinki, Finnország

Tverdota György
Budapest, Magyarország

Udovički, Ivanka
Beograd, Jugoszlávia

Ujszászy Kálmán
Sárospatak, Magyarország

Ujváry Zoltán
Debrecen, Magyarország

Ungvári Tamás
Budapest, Magyarország

Utasi Csaba
Novi Sad, Jugoszlávia

Uvarov, Anatolij N.
Izsevszk, Szovjetunió

Váczy Leona
Cluj-Napoca, Románia

Váczy Péter
Budapest, Magyarország

Vajay, Szabolcs
Paris, Franciaország

Vajda György Mihály
Budapest, Magyarország

Vajda József
Subotica, Jugoszlávia

Vajkai Aurél
Balatonalmádi, Magyarország

Váradi Sternberg János
Uzsgorod, Szovjetunió

Várdy Huszár, Ágnes
Pittsburgh, Penns., USA

Várdy S. Béla
Pittsburgh, Penns., USA

G. Varga Györgyi
Budapest, Magyarország

Varga Gyula
Debrecen, Magyarország

Cs. Varga István
Eger, Magyarország

Varga József
Budapest, Magyarország

Varga Lajos Márton
Budapest, Magyarország

Varga Rózsa
Budapest, Magyarország

Vargha László
Budapest, Magyarország

R. Várkonyi Ágnes
Budapest, Magyarország

Varnai, Paul
Ottawa, Ont., Kanada

Váróczi Zsuzsa
Pécs, Magyarország

Vásárhelyi István
Budapest, Magyarország

Vásárhelyi Judit
Budapest, Magyarország

Vásárhelyi Miklós
Budapest, Magyarország

Vasy Géza
Budapest, Magyarország

Vaszócsik Vera
Uzsgorod, Szovjetunió

Vázsonyi Endre
Bloomington, Ind., USA

Veenker, Wolfgang
Hamburg, NSZK

Velenyák Zsófia
Budapest, Magyarország

Veres András
Budapest, Magyarország

Veres Péter
Budapest, Magyarország

Veress Dániel
Sf. Gheorghe, Románia

Vértes Edit
Budapest, Magyarország

Vincze Lajos
Bowling Green, Ohio, USA

Vita Zsigmond
Cluj-Napoca, Románia

Vízkelety András
Budapest, Magyarország

Voigt Vilmos
Budapest, Magyarország

Vöő Gabriella
Cluj-Napoca, Románia

Vöő István
Cluj-Napoca, Románia

Vörös Imre
Budapest, Magyarország

Vörös László
Szeged, Magyarország

Vũ Ngoc Cân
Hanoi, Vietnam

Vujicsics D. Sztoján
Budapest, Magyarország

Waal, Frans de
Amsterdam, Hollandia

Waseda Mika
Nagoya, Japán

Welter, Alfons
Praha, Csehszlovákia

V. Windisch Éva
Budapest, Magyarország

Wlachovský, Karol
Bratislava, Csehszlovákia

Wojatsek, Károly
Lennoxville, Québec, Kanada

Wojtilla Gyula
New Delhi, India

Zaicz Gábor
Budapest, Magyarország

Zalabai Zsigmond
Šamorin, Csehszlovákia

Zékány Imre
Uzsgorod, Szovjetunió

Zelei Miklós
Budapest, Magyarország

Zelliger Erzsébet
Budapest, Magyarország

Zeman László
Bratislava, Csehszlovákia

Zentai Mária
Szeged, Magyarország

Zimonyi Zoltán
Budapest, Magyarország

Zircz Péter
Budapest, Magyarország

Zolnay László
Budapest, Magyarország

Zsilinszky Éva
Budapest, Magyarország

Zsilka Tibor
Nitra, Csehszlovákia

Kollektív tagok:

Humboldt Universität
Fachgebiet Hungarologie
Berlin, NDK

Nemzetközi Előkészítő Intézet
Budapest, Magyarország

NÉVMUTATÓ

E névmutató *csak* az irodalomtörténeti, zenei, nyelvészeti és néprajzi recenziók *címleírásainak* személyneveit tartalmazza!

Ács Pál 56
Ady Endre 9–11, 50, 105, 115, 180, 216
Ágoston Mihály 239
Andor Csaba 242
Antal Árpád 13
Arany János 21
Árpádházi Boldog Erzsébet 167
Babič, Sava 289
Babits Mihály 15–17, 48
Bajomi Lázár Endre 19
Bakó László 166
Balassa Iván 303
Balázs G. Árpád 19
Balázs János 244
Balogh Lajos 245
Balogh László 21
Bandinus, Marcus 256
Banner Zoltán 128
Bányai László 22
Barcza József 23
Bárczi Géza 246
Baróti Dezső 23
Barta László 247
Bartók Béla 223, 226
Bartók István 170
Basa Molnár Enikő 24
Batári Gyula 80
Bátori István 248
Batsányi János 25
Bayerle, Gustav 281
Bécsy Tamás 26
Belia György 15, 16
Bell, Peter D. 299
Benda Kálmán 56
Benkő Ákos 27
Benkő Loránd 28, 249
Bényei József 194
Bényei Miklós 29
Benyhe János 282
Bertók István 250
Bethlen Gábor 23, 30–32
Bethlen Miklós 100
Bihari Sándor 211
Birnbaum, Marianna D. 45
Bíró Ferenc 191
Bisztray Gyula 135
Bitay Ödön 61
Bojti Veres Gáspár 32
Bolla Kálmán 251, 258
Boncza Berta (Csinszka) 173
Borghida István 32
Bori Imre 19
Bornemisza Péter 72
Boronkai Iván 217
Bosnyák István 33
Bölöni Farkas Sándor 35
Brassai (Halász Gyula) 36
Bréda Ferenc 37
Brüll Adél (Léda) 111
Budenz József 264
Capacchi, Guglielmo 120
Chmel, Rudolf 39
Cholnoky Viktor 40
Corradi, Carla 41, 252
dr. Czeizel Endre 42
Czímer József 43
Czóbel Minka 102
Czövek Olivér 318
Csáky Edit 11
Csanda Sándor 44
Csapláros István 31
Császár-Mályusz Edit 44
Csáth Géza 45, 51
Csetri Lajos 103
Csinszka ld. Boncza Berta
Csóka Lajos 47
Csokonai Vitéz Mihály 26, 99, 191
Csokonyai Judit 252
Csomor Lajos 323
Csörögi István 268
Csukly László 48
Dám László 306
Dávid András 253, 307
Dávid Gyula 178, 182
Deák Tamás 49
Deme László 245
Demény István Pál 307
Demény Lajos 61
Demeter Zsófia 345
Dénes Zsófia 50
Dér Zoltán 51
Dezső László 285
Dmitrijev, A. V. 293
Dobossy László 289
Egressy Gábor 54
Egyed Péter 55
Elekfi László 254
Eősze László 223

Eötvös József 258
Erdődy Edit 90
Erdődy Gábor 244
Esopus 56
Fábián Ernő 58
Fábián Pál 260
Fábri Anna 40
Fabricius-Kovács Ferenc 253
Fábry Zoltán 44, 59, 60
Falvy Zoltán 224
Faragó József 340
Fazekas János 61
dr. Fazekas Jenő 239
Fehér, Tereza 289
Féja Géza 62
Fekete Csaba 62
Fekete Éva 119
Felde Györgyi 294
Ferenczffy Lőrinc 75
Ferenczy Géza 254
Firszov, B. M. 293
Fodor András 65
Fónod Zoltán 60, 66, 140
Földényi F. László 67
Földi Ervin 269
Földi János 68
Francken, Christian 196
Fülöp Lajos 242
Fülöp László 194
Gál István 17, 35
Gál Sándor 309
Gálfalvi György 159
Garai Gábor 68
Gazda József 310
Gazda Klára 311
B. Gergely Piroska 240
Gerskovics, Alekszandr 69
Goldmark Károly 225
Grétsy László 276, 277, 294
Cs. Gyímesi Éva 139
Gyivicsán Anna 289
Györgyey, Clara 70
Győri Judit 128
Habovštiaková, Katarina 255
Halász Gyula ld. Brassai
Halász Kálmán 36
Hajdú Mihály 256, 274, 275
Hamburger Klára 225
Hann, Chris 315
Hársné Kígyóssy Edit 288
Hasák Vilmos 255
Heckenast Gusztáv 71
Hegedüs Géza 72
Heltai Gáspár 72, 73
Herceg János 74
Herman Ottó 244, 317
Hernádi Sándor 276
Hintalan László 313
Hofmannstahl, Hugo von 75
Holl Béla 75
Hollander, A. N. I. den 318
Hollós Korvin Lajos 76
Honko, Lauri 312
Hopp Lajos 168
Hoppál Mihály 319
Horváth Andor 36
Horváth István 320
Horváth Iván 80
Hunfalvy János 347
Illyés Bálint 321
Illyés Gyula 77
Imre Samu 245, 266
Imreh István 358
Indig Ottó 77
Ipolyi Arnold 319
Iszlai Zoltán 79
Jakab István 258
Jakab László 259
Jánosházy György 159
Jékel Pál 81
Jókai Mór 82
József Attila 83–86, 88, 90, 91, 96, 109, 165, 200
Juhász Béla 194
Juhász Gyula 77, 150
Juhász János 262
Juhász László 217
Kabdebó Lóránt 92, 188
Kabdebó, Thomas 94
Kaffka Margit 174
Kajali Pál 71
Kalapis Zoltán 321
Kállai Gyula 95
Kálmán Béla 267
Kántor Lajos 96, 97, 187
Karacs Zsigmond 260
Karádi Éva 119, 212
Kardos Pál 98
Katona, Anna B. 99
Katona Imre 308, 322
Kázmér Ernő 210
Kecskeméti István 225
Kecskés Péter 316
Kelevéz Ágnes 17
Kemenes Géfin László 152
Kemény János 100
Kendéné Palágyi Erzsébet 127
Kenyeres Ágnes 101

Kerek, Andrew 241
Kerényi Ferenc 54, 202
Keresztury Dezső 25
Kessler, Jascha 45
Király György 101
Király István 135
dr. Kis Margit 102
Kisfaludy Károly 103
Kiss Antal 259
Kiss István 104
Kissné Deli Mária 261
Kivelä, Marjut 355
Klaniczay Tibor 145
Kmetty Kálmán 262
Knézy Judit 304
Kocsi Márta 323
Koltai Tamás 105
Komjáthy Miklósné 124
Komlós Aladár 105
Kónya Judit 107
Kós Károly 340
Kósa László 317, 323, 324, 338
Kosáry Domokos 108
Kosztolányi Dezső 51
Kovács Ákos 109
Kovács Ilona 113
Kovács Imre 110
Kovács István 218
Kovács József 239
Kovács József 260
Kovács László 239
Kovács Sándor Iván 219
Kovalovszky Miklós 50, 111, 277
dr. Kováts Dániel 138
F. Kováts Piroska 60
Kozma Dezső 112
Köpeczi Béla 168
Kövi Pál 325
Kubinyi Ferenc 327
Kulcsár Ferenc 133
Kulcsár Kálmán 328
Kulin Ferenc 64
Kriza Ildikó 327
Kroó György 226
Lábadi Károly 308
Lakó György 264
Láng József 10
Lányi Ágoston 330
Laskai Irén 209
László Ferenc 226
László, Szent 14
Lázár Katalin 313
Léda ld. Brüll Adél
Lelkes Lajos 333
Lendvai L. Ferenc 117
Letényi Árpád 314
Lettrich Edit 318
Lévay Endre 116
Liszt Ferenc 223, 225
Lizanec, Pjotr Nyikolajevics 269
Lőkös István 215, 218
Lőrincze Lajos 264
J. Lőrinczi Réka 265
Lukács György 67, 117, 119
Lukács László 345
Madách Imre 120
Madár Lajos 121
Mádl Antal 128
Magyar Arnold 122
Major Ottó 121
Makkai László 30, 32
Mann, Thomas 128
Manszurov, N. Sz. 293
Márk Tamás 269
Markó Béla 159
Márkos András 128
Marosi Péter 129
Máthé Miklósné 229
Mészöly Miklós 134
Mezey László 14
Mező András 274, 275
Miklóssy V. Vilmos 302
Mikszáth Kálmán 135
Mizser Lajos 270
Mokány Sándor 270
Molnár Ferenc 70
Molnár Károly 287
Molnár Szabolcs 73
Molter Károly 135
Monok István 170
Móricz Zsigmond 137, 138
Murádin Jenő 139
Murvai Olga 271
Nádor Tamás 141
Nagy Dezső 338
Nagy Ferenc 268, 272
Nagy Ignác 142
Nagy Kálmán 273
Nagy Lajos 107, 203
Nagy Péter 143, 144
E. Nagy Sándor 171
Nagy Sándor 68
Nagy Zsoltné 113
Nemeskéri Erika 82
Nemeskürty István 72, 145
Nemess László 159
Németh G. Béla 145
Németh László 147

Németh Mária 156
Németh Marietta 274
Németh S. Katalin 123
Nemser, William J. 285
Novák László 344
Nowak, Jerzy Robert 149
Nyéki Károly 149
Nyerges, Anton N. 150
Nyíri Kristóf 151
Ódor László 278
Okál, Miloslav 174
Oláh Gábor 205
Olsvai Imre 308
Orbán Ottó 154
Orosz László 145, 155, 216
Ortutay Gyula 330, 338
Ottlik Géza 157
Örkény István 158
Ötvös Gyula 136
Ötvös Vera 136
Páhi Ferenc 247
Paládi-Kovács Attila 341
Palaeologus, Jacobus 196
Palasovszky Ödön 159
Pálóczi Horváth Ádám 165
Pándi Pál 160, 162, 202
Papp László 246
M. Pásztor József 163
Péchy Blanka 278
Pelle Béláné 279
Pesti Gábor 56
Péter László 90, 165
Péterffy Ida 165
Petőfi Sándor 24, 69, 77, 81, 105, 178
Pirnát Antal 217
Pléh Csaba 280
Polner Zoltán 344
Pomogáts Béla 166
Pölöskei Ferenc 335
Puskás Miklós 54
Puskely Mária 167
Rácz Endre 290
Ráduly János 346
Rajos Ferencné 125
II. Rákóczi Ferenc 56, 168
Rákosi Mátyás 177
Raun, Alo 281
Regényi, Isabella 281
Reguly Ernő 59
Rejtő István 135
Remenyik Zsigmond 171
Rényi Péter 172
Réz Pál 138
Rigler János 282
Rilke, Rainer Maria 75
Robotos Imre 173
Rogers, Charlotte 45
Rolla Margit 174
Romány Pál 318
M. Róna Judit 85
Rónai Pál 282
Róna-Tas András 114
Rubigalli, Paulus 174
Ruspanti, Roberto 283
Saáry Éva 125
Salamon Konrád 175
Santarcangeli, Paolo 176
Sárközi Mátyás 177
Sasu-Zimmermann, Dorothea 178
Sbârcea, George 179
Scherer, Anton 281
Schweitzer Pál 10, 180
Sebestyén Árpád 267
Sebestyén Mihály 31
Simon Zoltán 137
Sinkó Kalló Katalin 346
Siptár Péter 283
Slavici, Ioan 182
Soltész Zoltánné 130
Somlósi Antónia 284
Somlyó György 183, 184
Steinitz, Wolfgang 284
Stoll Béla 88
Sümegi György 327
Sütő András 185
Syposs Zoltán 186
Szabad György 335
Szabadfalvi József 347
Szabédi László 187
Gy. Szabó Béla 139
Szabó Botond 62
Szabó Csaba 228
Szabó Imre 286
Szabó József 347
Szabó László 348
Szabó Lőrinc 188
Szabó Magda 188
Szabó T. Attila 287, 349
Szabolcsi Miklós 84, 90, 91
Szakály Ferenc 189, 218
Szalai Anna 164
Szalárdi János 189
Szalay Károly 190
Szász Ferenc 75
Szathmári István 246, 266, 290
Szauder József 191, 192
Szauder Mária 191
Szávai Géza 193

Szczucki, Lech 196
Szeberényi Lehel 197
Szecskó Tamás 293
Szegedy-Maszák Mihály 197, 198
Szekeres László 82
Széles Klára 200
Szemere Gyula 260
Szemerkényi Ágnes 343
Szentmihályi Imre 350
Szépfalusi István 152, 305
Szigethy Gábor 142
Szilágyi Miklós 350
Szilágyi Péter 201
Szilasi Vilmos 17
Szilvássy Zoltánné 114
Szirmai Károly 27
Szombathy Viktor 300
Szőcs István 300
Szöllősi Gyula 314
Szuromi Lajos 81
Szücs Sándor 351
Szűts László 266
Takács Lajos 351
R. Takács Olga 131
Tálasi István 353
Tamás Anna 202
Tamás Attila 145, 209
Tamás Pál 293
Tarján Tamás 203
Tasi József 84
Teiszler Pál 276
Temesi Mihály 291
Tempfli Mária 136
Terestyéni Tamás 241, 280
Tezla, Albert 153
Thomka Beáta 204
Tikász Józsefné 98
Timaffy László 354
Tóth Endre 205, 314
Tóth József Farkas 293
Tóth László 133
Tóth Sándor 206
Tőzsér Árpád 207
Turczel Lajos 201
Túri Teodóra 294
Tüskés Tibor 208
Tverdota György 86
Ujfalussy József 223, 229
Ujváry Zoltán 355, 357
Ulveczky Józsefné 209
Vahot Imre 327
Vajda Gábor 210
Vajda József 358
Varga Imre 170
Varga József 10
Varga Sándor 212
R. Várkonyi Ágnes 168
Varró Margit 229
Vas István 86
Vasy Géza 63
Véber Gyula 98
Véber Gyuláné 98
Venczel József 358
Veres András 80, 213
Vértes O. András 295
Veszprémi Lili 229
Vezér Erzsébet 212
Vígh Károly 13
Vincenz, Stanisław 215
Virág Benedek 215
Vitályos László 216
Vitéz János 217
Vitkovics Mihály 218
Voigt Vilmos 312
Voisine, J. 145
V. Windisch Éva 100
Zalka Máté 149
Zay Ferenc 218
Ziffer Sándor 32
Zrínyi Miklós 219
Zsilka Tibor 39

ISSN 0209–4800

A kiadásért felel: Klaniczay Tibor

Terjedelem: 56,5 (A/5) ív

8213440 MTA KESZ Sokszorosító, Budapest. F.v.: dr. Héczey Lászlóné

A HUNGAROLÓGIAI ÉRTESÍTŐ ELŐFIZETHETŐ

Magyarországon: az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztályán (1363 Budapest, Pf. 24., Telefon: 111-010), a 215-11488-as pénzforgalmi jelzőszámon, utánvéttel vagy az összeg egyidejű befizetésével.

Külföldön: terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Budapest, Pf. 149. Bankszámla: Magyar Nemzeti Bank, 218-10990.

Példányonként beszerezhető az Akadémiai Könyvesboltban (1052 Budapest V., Váci u. 22. Telefon: 185-881), és minden más nagyobb könyvesboltban.

Előfizetési díj egy évfolyamra: 95,— Ft.